

ס פ ר

ח ו ר ב

מ א ת

הרב הגאון הצדיק המפורסם

רבי שמשון ב"ר רפאל הירש זצ"ל

סודר מחדש עמ"י תרגום

הרב משה זלמן אהרנזאהן מקאוונא ז"ל

הוצאת המכון להפצת ספרות דתית בישראל

תוכן הענינים:

פרקי התורות		פרקי העדות	
216	(א) כבוד קנין האדם — (איסור גנבה, גזלה, עושק)	5	(א) אלהות — קבלת עול מלכות שמים
223	(ד) מקח וממכר, שכירות, הלואה, אומגין, שומרים, שליחות וכו'	7	(ב) אחדות
231	(ה) מדה ומספר	9	(ג) ע"ה, שתוף
233	(ו) נזיקין	11	(ד) השקפתנו על התבל (שלא לתור אחרי הלב והעין)
239	(ז) איסור דבור שקר, חנופה, גנבת דעת	16	(ה) רגש ערכנו עלינו
245	(ח) איסור לחץ, ענוי, אונאת דברים, הלבנת פנים וכו'	17	(ו) השקפתנו על החיים (להיות תמים עם ה')
250	(ט) נתינת מכשול לפני עור	22	(ז) התגלות — זכירת מעמד הר סיני
253	(י) כבוד ושלוה — לשון הרע, רכילות	25	(ח) יראה
260	(יא) עדות ומשפט	29	(ט) אהבה
262	(יב) איסור קללה	35	(י) אמונה
פרקי החוקים		41	(יא) צלות
263	(א) כבוד היצורים בתור קנין ה' — (בל תשחית)	47	(יב) גאווה, ענוה
	(ב) כבוד המינים בתור סדר ה' — (כלאי בהמה, כלאי אילן, זרעים וכרם, חרישה בשור וחמור, שעסנו, בשול בשור בחלב)	50	(יג) תאוה
266	(ג) שלוח הקן	54	(יד) התקדשות
272	(ד) אותו ואת בנו	58	(טו) שנאה
274	(ה) כבוד הרגש והנטיה של הבע"ח — (צער בע"ח ואיסור חסימה)	60	(טז) אהבת הרע
276	(ו) כבוד גלות גוף האדם — (קבורה)	62	(יז) רחמים
280	(ז) כבוד גוף עצמן — (איסור איבוד וסכנת עצמו ומצות שמירת עצמו)	64	(יח) נטירה
285	(ח) כבוד הגוף בתור כלי מיוחד ומוקדש מה' — בעד הרוח (איסור גדידה, קרחה, שרש, כתובת קעקע)	65	(יט) קבלת לה"ר
	(ט) עדי השער והמלבוש — (איסור הקפת פאת ראש, השחתת פאת זקן ולבישה גבר שמלת אשה ולהפך)	66	(כ) דון לכף זכות
286	(י) זנות	67	
289	(יא) ערוה	83	(א) שבת
291	(יב) רחוק מהעריות	87	(ב) יום הכפורים וראש השנה
293	(יג) המזון — (מאכלות אסורות)	99	(ג) מעדים
295	(יד) מכסה חלקי הבהמה באדם ועלוי רוח הבהמה שבקרבר — (קרוש מחנה, צניעות, גבלות הסה, גטילת ידים, קבילת כלי סעודה)	106	(ד) מקרא קודש, כבוד, עונג ושמחה
309	(טו) גדר, נדבה, ושבועת אסר	111	(ה) קדוש, הברלה ותוספת
319	(טז) רוב, חזקה וטפק ספקא	117	(ו) פסח — (אסור אכילה, הנאה, מציאה ומצות שבייתה של חמץ)
328		118	(ז) מצות אכילת מצה
פרקי המצוות		122	(ח) הגדה
333	(א) ללכת בדרכי ה'	124	(ט) ספירה
338	(ב) הורים — (כבוד אב ואם)	131	(י) סוכה
	(ג) כבוד הזקנה, התכמה והמישרים — (קימה והדור בפני זקן, חכם ובעל מעשה)	136	(יא) לולב
341	(ד) תלמוד תורה	141	(יב) שופר
343	(ה) החברה — הדבק בחכמים, קניית חבר, מניעת ארם מביתו	152	(יג) תעניות
349	(ו) התנן וחוקת הגוים	158	(יד) חנוכה ופורים
352		166	(טו) חודש
		169	(טז) מילה
		171	(יז) גיד הנשה
		175	(יח) תפלין
		180	(יט) ציצית
		182	(כ) מנוחה
		187	(כא) בכור
		193	(כב) חדש, ערלה וחלה
			(כג) אבלות
פרקי המשפטים		פרקי המושפטים	
204	(א) צדק	213	(א) צדק
	(ב) כבוד גוף האדם — איסור רציחה והכאה		(ב) כבוד גוף האדם — איסור רציחה והכאה

435	כה) חובת המדינה והאזרח — (לדרוש שלום מלכות)	356	ז) סור למשמעת התורה ושומריה — (שלא להוסיף ושל לא לגרוע מן התורה, ושלא לסור ממצות שומריה)
438	כו) איסור חלול השם ומצות קדוש השם	359	ח) תשובה
	פרקי העבודה	367	ט) לכוזן בית — לפרות ולרבות
445	א) תפלה	370	י) קדושין ונשואין
454	ב) שחרית	378	יא) גטין
	ג) שחרית של ימי תחנון, ימי זכרון, שבתות וי"ט	379	יב) חליצה
460	ד) מגפה	381	יג) חגך
467	ה) ערבית		יד) הצלת חיי רעך מסכנה, הצלת רכוש ואשרו — שלא לעמוד על דם, השבת אבדה, עדות
468	ו) ערבית של ע"ש וי"ט כו' של מוצאי שבת וי"ט	393	טו) צורה לרעך בצר ובעסקיו על ידי פעולתך ורכושך — (מצות פריקה וטעינה, מצות הלואה, איסור רבית, משכון)
472	ז) מוסף	397	טז) אכילת פועל ממלאכתו
475	ח) נעילה	401	יז) צדקה וגמילות חסדים
477	ט) תפלה בצבור	402	יח) נקמה
481	י) קדושה, קדיש וברכו	412	י"ט) ללמד ולהוכיח
484	יא) קריאת התורה	413	כ) כללי המישרים באהבה ובהחזקת טובה (לעשות הטוב והישר)
490	יב) הפסדות	417	כא) החזקת התורה בכתבה — (כתובת התורה)
492	יג) פיוטים	420	כב) קדוש ה' ואבוד ע"ז
494	יד) ברכות	422	כג) שבעת אמת, שקר ושוא, קללת השם, הזכרת שם שמים לבטלה
515	טו) ברכת כהנים, נשיאת כפים	423	כד) חובת העדה — לשאת בעול עם הצבור
517	טז) השפה	427	
	יז) ארשת שפתינו ועוד ענינים הנוגעים אל התפלה		
520	יח) יראת מקדש		
530	יט) איסור עבודת אלילים		
535	כ) שלא לעשות צורות משמשי מרום		
536	כא) קדושת מהן, איסור במה, אכן משכית		
537			
544	הולדות רבנו זצ"ל		
553	היהדות התלמודית וההשכלה הכללית		

תורות

תורות מאירות ומעוררות את הרוח והנפש לחיים

א.

אלהות

קבלת עול מלכות שמים.

אנכי ה' אלהיך. אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ' ב').

א

פעולת הדעת ופריה לחיים — אולם לא בדעת בלבד יגמלו החיים ופרי ישוו למו. יען הדעת לא תספיק לזה ותושיה נדחה ממנה; לכן את אשר רכשת לך בכלל בחוג הדעת, עליך לכוננו ולסעדו. למען יהיה קרוב הדבר אליך מאד ביחס אל עצמך, את שהכרת לדעת אל נכון, עליך להחזיק במעוזו: הוציאו מכלל ידיעה והכניסוהו בקרב הלב, שהוא מקור החלטות הדעת — לחיים תוצאות — הדבר המתאמת והמאושר דרוש לחדור כלו כליל בקרבך, עד כי יהפך לחלק מעצמותך, להיות מאז וחלאה יסוד מוסד לפעולותיך — ורק אז חלקו בחיים.

ב

אמנם כן הוא גם בדבר הרעיון הגבוה מעל גבה — ברעיון „ה'". — ולוא יהי, כי קנית אותו לא ע"י אותות השכל העיוני בלבד ומופתי משפטי, אשר יחרץ בעינים סגורות ובאזנים אטומות מול פני התבל ומלואה — ולוא גם עיניך רואות את ה' בטבע, אניך תשמענה את הוד קולו בתולדות בני אדם, לוא גם כתבי הקדש יביעו לך כמאז אומר מהליכות אל מלכך בקדש ודבר הופעת שכינת כבודו בדברי הימים וקורות הדורות — אבל אתה השגת את כל אלה רק בשכלך ושמרת זאת בזכרוןך בלבד — כל עוד לא קבעת ברוחך, בנפשך ובלבבך, כי ה' אמנם ה' אלהיך הוא, כל עוד לא תחוש בכל עצמותך, כי אכן ה' אלהיך הנהו; כל עוד גם הרעיון המאדינעלה הזה קנה לו זכות אורח רק במח ראשך בלבד — הנה גם רעיון כל הרעיונות הזה, גם הוא עודנו לא ישה פרי לחיים.

ולוא תשנה לנגד עיניך את העולם כולו, כי הנהו היכל ה', מקדש מלך עליון המושל בכל וכל יכול, אבל לא תחוש בנפשך בכל מקום, אשר שמה תדרוך כך רגלך בהיכל הזה, כי גם הוא הנהו אדמת קדש לה' — ואם גם תכיר לדעת בכל צבא יצורי הבריאה, כי הנה הנם מחנה כבוד מחיל צבא משרתי אל, עבדי ה' כולמו — ואם גם תחוש, כי הנך יצור ה', אבל לא תרגיש בך ובעצמך, כי כמותם כמותך עבד ה' הנך גם אתה — לוא גם נוכחת לדעת, כי תעודת ישראל היא מאד נעלה וכי במנת גורלו הנהו אמנם כלי מחזיק ברכה ביד ה' לחנוך האנושית — אבל את עצמך לא תחשוב, כי הנך כולך כליל ביישראל, ביישראל, הביטה וראה: הן אז הדעת שלך כלא נחשבה — מדעת כזאת לא יגמלו החיים ופרי לא ישוו למו.

1

לכן במבוא לחיי ישראל כתוב לאמר: „אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים“, „אנכי ה' אנכי אלהיך“! „אנכי“, עצם שמציאותו מצד עצמו, מחוץ לעולם וממעל לו — ה' אשר אמנם בכל זאת בחסד אהבתי, בעת רצון, קראתי את העולם כלו אל מציאותו, (ה' עולם חסד יבנה), בחסד אהבתי אחיזק ואכלכל את צבא היצורים, באהבה ובחסד קראתי ביחוד למאהבי להאנושית להתפתחות החיים בראש כלם בבחירה חפשית. אנכי, אנכי אנהל דורות עולמים, את העבר, את ההווה ואת העתיד לשלמות התפתחותם באחדות כללית, ואנכי בגלל חפץ חסדי זה למין האנושי לחנוכו בחסד אהבתי „הוצאתיך מארץ מצרים“ — נסיתי ידי בהליכות עולם גם פעלתי למענן בתולדות בני אדם, ויותר מכלם נגליתי אליך בפועל ובמעשה בתור בורא הכל, כל יכול, מסדר, מחזיק ומכלכל חיים ושליט על הטבע, גם בתור בורא, מסדר, שופט, מחנך את חיי האנשים בכל עם ועם ומושל בלאומים, ולכן אתה הלא תחזיק במעוזי, יען אתה הלא לא תוכל לכחש בנסיון של עצמך, ואם גם בני זכר ולוא גם כל העולם כלו יכחשו לי — אנכי „אשר הוצאתיך מארץ מצרים“, אנכי נהייתי לך, לבורא בפעם שנית, ואם כל איש ואיש בתור יצור שדי קרוא הלום להיות, עבד ה', הלא עליך החובה כפולה ומכופלת לקדש עצמך, אותך וכל אשר לך, להיות כלי מחזיק ברכה לעבודתי, בעוד חנך נושא את דגל האומריסלה.

ד

„אנכי ה' אלהיך“! הנהו בוראך, מחוקקך, שופטך, המפקד את צבא רעיוניך, רגשותיך, דבריך ופעולותיך — עליך להביט על כל קנין פנימי וחיצוני כי מידו הוא לך — כל נשימה ונשימה מחיך, היא מתנת ה' לך להיות חלקך בחיים — עליך לחשוב עצמך וכל אשר לך, כי קנין שלי אתם, „שאתה ושלך שלי“ וקדש עצמך כולך כליל אלי, אלי, עם כל חלק וחלק מקנינך ובכל חלק וחלק מזמנך, ברוח, ברגש, בכח הגוף וברכוש, קדש עצמך אלי!

אלי בדבורך ובמפעלך! להיות כלי יוצר בידי ומציא לפועל את רצוני עם כל אשר אתך ובאשר יהיה לך, בוא נא והכנס ככה בחופש ובבחירה בתוך מקהלת יצורי הבריאה". בתוך יציר כפי, עבדי אתה, איש־ישראל!

ה

זה השער לה' ולחיי ישראל, זה הוא התנאי והיסוד מוסד לכל הכתוב עוד לחיי ישראל. הבה עלם בן ישראל! עלמה בת ישראל! אם שמת לבך להתבונן על כל הכתוב בתורה עד האומר־סלה הוה^א, אם רוח התורה אצלה מהודה ורוחה על רוחכם ולמדתם לדעת את ה', למדתם להכיר את ה' בתבל, באנושית ובישראל. אם למדתם לדעת את כבוד האדם וכבוד איש־ישראל הנאמן ביסוד המעלה — הרעיון הכביר והנאור: "כי הנכם בעצמכם בעלי השם ונושאי דגל שם איש ישראל" מילא את כל חדרי לבבכם בהדרת־קדש ובחרדת־קדש, הבה! קרבו נא הלום, גשו הנה אל סף היכל החיים של איש ישראל וקדשו עצמכם לחיי איש ישראל אלה! בואו נא, וקבלו עליכם עול מלכות שמים, קבלו עליכם את ה', להיות ה' אלהיכם וקדשו עצמכם אליו בתוך עבדי ה' אלהיכם, עם כל אשר לכם, כי הנכם עבדיו בכל חלק מחלקי הזמן ובכל גשימה מגשימת אפכם — עבדי רצונו הקדוש אתם — אישי ישראל!

ב

אחדות

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד'):
ידעת היום והשבת אל לבבך, כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד (דברים י"ט).

א

שמע ישראל ושים לבך להבין, שמע את כל זאת מנסיון עמך, מדברי ה' אלהיך, צא ולמד, דע והכר והוקיר בעד החיים: כי ה' אשר אותו הכרת לדעת, שהוא ה' אלהיך, כי ה' אלהיך הוא "ה' אחד",
ואם כי התבל תציג ותשוה לנגד עיניך חזיונות מחזיונות שונים: בריאה, סדר, החזקה — פה קריאה למציאות ושם לאפיסת המציאות, אבים (קיימע) לציץ ופרי, פרי לרקבון ואבק, אבק לרקבון לזרע וצמח מחדש — פה תנוח האבן סגורה ומסוגרת בפני עצמה ושם הצומח יתפתח לברכה: הנך רואה את הבעל חי, מתחרה בתעצומות עזו לטעולה עצמותית, ואת האדם

* דברי התורה עד התגלות ה' על הר סיני, אשר חין ערכם ומעלתם בארתי ביסוד מוסד בחלק הראשון מספרי "מוריה" ובספר "אגרות צפון" (הי"ט מכתבים ע"ד היהדות מתורגם עברית ע"י מעתיק הס' "חורב") מהמכתב ג' עד המכתב ט'.

המסיר מעליו את כבלי "ההכרה" יתיצב לפניך בתור בעל פועל בבחירה חפשית — חוק ולא יעבור שורר בעולמות השמים ותמורה תמידית שלסת בהתפתחות התבל.

כמו כן בקורות העמים חזיונות המוגים ושונים למיניהם יופיעו אליך: בני אדם נבראים, מלומדים, מקבלים עגשם, מחונכים — לפעמים, כאלו אין צופה ומביט עליהם, הנם מסורים ברשות עצמם; גם בזמן ובמקום ידועים יד ה' נטויה במערכת התולדה ובהתגלות ה' יצא לאור עולם עם מיוחד מקרב עמים, אף בראו אף יצרו — ילמדהו וינחהו — מלחמה ושלום, שפע רב ומחסור, מות וחיים בגזרת המושל בלאומים — עמים נהוגים בדרך החיים, אשר לתולדות בני אדם ובערוב שמשם חנה שערי שאל ואבדון נפתחים לפניהם.

חזיונות מחזיונות שונים יגלו לך גם בחיי עצמך:

כוח אשר הביאך הלום — עין צופיה עליך — קול מחוקק חוקי חייך, קול שופט צדק, אשר ידין ויחרון משפטך, יד אשר תחנך אותך ותיסרך למשפט, יד שהיא הנותנת והיא הלוקחת חליפות ממך, גוף ורוח, חיים ומות, בריאות ומחלה, אושר ואסון, כח ורפיון, צרה ושמחה; אתה בעצמך הנך יצור כפול בעל "גוף ורוח", גם קרוא הנך הלום לקחת ולתת — להתפעל ולפעול. אולם אם גם חזיונות מרובים ושונים יתיצבו ויופיעו לנגד עיניך גם בטבע, גם בתולדות בני אדם, גם בחיי עצמך, בכל זאת הלא השגת והכרת לדעת, גם עליך ללבב ולחבב את זאת, בתור ידיעה נאמנה בעד החיים, כי כל אלה יחד, הן המה רק מפעלות ה' אל אחד ומיוחד לבדו, ורק ברצונו נעשה ויעשה הכל, ברצונו גם לך ניתן וינתן הכל, בכל מקום ובכל הנהו רק ה' אחד ושהכל נהיה רק מה' אחד זה בשמים ובארץ, ואשר אם כן הלא הכל כאשר לכל נועד הנהו רק אל תכלית אחת, אל תכנית החכמה האחת.

ב

אבל על כולם עליך לקבוצ זאת בלבך בעד חיי עצמך; הן הכרת לדעת כי ה' אלהים, אל יחיד ומיוחד זה, הוא ה' אלהיך בעד החיים, וכמו העולם כלו עם כל חזיונותיו השונים ותולדות בני אדם עם כל החליפות והתמורות, בכל זאת מיד אל אחד יצאו לפועל, ה' אחד ינטלם וינהלם, ותעזרתם לעבוד את ה' אחד ולהתפתח לעבודת יחודו זה — כמו כן עליך להכיר ולדעת ולחוש בנפשך, כי חיי עצמך עם כל חליפותיהם ותמורותיהם, גם כן מוצאם הוא מאל יחיד ומיוחד זה, הוא ינהלם, ינטלם וינשאם, למען ישאפו אל קרבת ה' אל אחד, ועל כולם לחוש ולהשיג, כי חייך עם כל תמורותיהם מתנת אל יחיד המה לך, וכי עליך לכוון אותם באחדות גמורה יחלוטה ולדבקה בה' שהוא אל אחד, למען דעת, כי תעזרת חייך ברוח וגוף, ברעיון וברגש, בדבור, במעשה והנאה, בעושר ובמחסור, בשמחה וצרה, בבריאות ובמחלה, בחופש ובעבדות, בחיים ובמות, בכל מקום ובכל זמן, היא תשאר

לעולם תעודה אחת, יען כל אלה מוצאם לך מה' אחד, מה' אחד ניתנו לך כל אלה לתעודת החיים, ולכן דרושים המה להיות לך שוים יחד בערכם עליהם, בעוד בבולם ועם כולם הנך קרוא רק לעבודת ה' אל יחיד ומיוחד, אחרי ה' אלהיך, ה' אחד זה תלך, והתאמץ לחיות באחדות שלמה כאחדות ה' אל אחד ומיוחד.

ג

ע"ן, שתוף

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שמות כ' ג).

א

הנך רואה בכל מקום כחות פועלים וגושאי הכחות האלה, עיניך תחזינה בטבע: יסודות (עלעמענטע) וגושאי היסודות האלה, כמו: השמש, הארץ, הים והאוויר — בחיי העמים: טבע, אדמה, נהרות, הרים ועוד ועוד, גם את משלח יד האדם לשנות ולתקן את הטבע בעז ותעצומות, הנך צופה ומביט על האנשים, על החכמה והסכלות, על הכח והרפיון, על התאווה והדמיון, המכוננים וממרסים ופועלים את פעולתם להרע או להיטיב על מנת גורל העמים וחיי לאומים, וכי השגחה עליונה בחביון עזה שלטת על גורל האדם וחיי, וממעל להם הנך מתבונן גם בחיי עצמך על רוח האדם ועל רוח הבהמה אשר בך, ותחזה בעצמך, כי אמנם הנך יציר בעל כח ובעל פועל, להביא ברכה או קללה לכל אשר מסביב לך.

ב

אבל אין גם אחד מכל אלה הנזכרים, איננו נמצא מעצמה, איננו פועל ועושה בכחו ועוצם ידו וברצונו לבד, אין גם אחד מכל אלה שהוא אלהים — רק כל אחד מהו יצור ועבד ה' המושל בכל, מעשה ה' אל יחיד ומיוחד, רק ה' לבדו הוא האלהים ורק מלכותו בכל משלה אפס זולתו, בטבע: הלא ימשול חוק ה', בחיי העמים: שלטון השגחתו, כך: כח נתון לך מה', גם אתה בעצמך, בגופך הנך נכנע תחת חוק ה' ונושא אתה את בחירתך החפשית רק בתור מתנת אהבה וחסד מה' הכל יכול, ועל ידה ועמה הנך קרוא בחופש ובבחירה להכנע תחת החוק הכללי להיות העבד הראשון, בכור היצורים בתבל, כל זאת אתה הראת לדעת.

ג

אכן את אשר הכרת לדעת, עליך להיווכח כיסוד מוסד ולקבוע אותו בלבך להיות פנת יקרת חייך, גם להוקיר ולכבד את זאת בעצם שלמותו

להיות פעולתו אתך בחיים. עד כי גם בחיך לא יהיה לך שום דבר גלוי ונחשב בעיניך יחד עם ממשלת ה' לצרפהו אל ה' להיות גם הוא לך לאלהים. לא יהיה לך אלהים אחרים משותף יחד. "עם ה' ובפני השגחתו השולטת בכל"; לא יהיה לך שום דבר, אשר תחשוב אותו לתומך חיך, למנהל רעיוניך, למכוון רגשותיך ומפקד צבא דבריך ופעולותיך, וזאת ה' — אם תתבונן בשום מקום על יציר גברא העומד מתחת לממשלת ה' לחשוב תועה, כי עומד הנהו בשתוף עם ה' להיות גם הוא בעיניך כאלהים; אם תואל בדבר חוק הטבע ובכל חוק שתכיר לדעת אותו במציאות העולם, ואשר אמנם ממנו תראה רק את חכמת ה' ואתה תחת להציג טבע את חוק הטבע, ובתולדות בני אדם את מנת גורלם תחת השגחת ה' ולהכניע אותם תחת ממשלתו, הנך משתף אותם להיות נלויים יחד עם ה', או תוציא איזה חלק ממערכת שלטון ה' ותחת ה' תאמר עליה, כי הוא זה "מקרה והזדמן"; אם תתנכר אל הבחירה החפשית שלך, שהיא אמנם מתנה גתונה לך מאהבת ה', ובהתבוננך ברוח הבהמה אשר בך, ותחת לחשוב, כי הוא זה כח נתן לך מה' ולהכיר, כי אמנם אתה בעצמך תוכל למשול בו, ואתה הוא המושל עליה, תדמה כי הוא זה רוח כביר ממך, או יצר הרע, העומד ברשות עצמו ושלטונו עליך, ואתה לא תמשול בו — או תשכה, כי הנך כולך כליל תלוי רק ברצון ה' ותאמין, כי אתה "שלק" ואשר לך "שלק", ותעדה גאה וגאון ותתנשא לשים לך כאלהים, אף בחיים החיצוניים, תחת לבנות ולכוון את חיך על ה' לבד, הנך נשען גם על עושר ורכוש, על כחך ועוצם ידך, על דעתך ותבונתך וכדומה, אז הנך חוטא ופושע נגד תוכן הלמוד הנזכר, הנך עובר על הלאו האיום והנזרה: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני".

ד

ועבודת אלילים רבים זאת, איננה רק משגה בלבד, איננה רק טעות ושקר בלבד, יען כי באופן הזה היתה הדעה הזאת רק טעות בשקול הדעת, רק דמיון כוזב, ואם כי מובן מאליו דמיון נאלץ ונתעב, אבל לוא היתה כזאת, כי אז לא היה עוד העון הזה עון גדול מנשוא, בעוד יכלו לחשוב, כי עם המחשבה והעבודה הזאת עוד מעלת האדם, תום, יושר וצדק יוכלו עוד להשאיר אתו; אולם זאת לא זאת, כי אם רק תשתף שום דבר שבעולם להיות גלוי יחד עם ה', לצרפהו אליו להיות גם הוא אל בעיניך, כי אז מעלת האדם תשפל עד שאול תחתיה, תום וצדק כליל יחלופו, ובנין החיים הגוסד על סהרת המדות יחרס כשבר נובלים ולא ישאר כל זכר למן.

ה

אם ישתף אדם איזה יצור מבלעדי ה' להיות גלוי עמו בממשלתו, או בהכרח ישפל האדם בחייו לרדת מטה מטה, בעוד, אם יחשוב האדם את היצורים, כי הנם עומדים ברשות עצמם וסרים רק למשמעת חפצם ורצונם,

גם פורשים את ממשלתם על זולתם, למען יקלטו ויקבלו אל תוכם את הכל, להגדיל ולהרחיב את עצמם ולהתנשא עליהם, ובתור מולידים יתראו בפעולתם אתם, כי כל זה רק בגלל הנאתם, אם כן, האדם אשר יכבדם כבני אלים, בהכרח עליו לחשוב גם כן, כי הממשלה הכללית מוגבלת, כי ההנאה והתענוג אינן תכונות בהמיות העומדות מתחת למעלת האדם, רק אלהיות הנה, העומדות ממעל לו, ובתור תכונות רמות כאלה יתחרה וישתדל גם הוא לקנות אותן ולהשיגן, אמנם כן באופן הזה אם חוק האחדות הכללית נעלמה מהשקפתו על התבל, וכל הנמצא בעולם כלו יתפוצץ בעיניו להמון אלילים בודדים, אשר יעבדו רק את עצמם, האיש ההוא עד מהרה יחשוב וימנה גם את עצמו אל משפחת האלילים האלה, וגם בחיי עצמו, מבלי הכר עוד ומבלי שים לב על החוק הכללי השורר בכל, הלא הוא יפרוץ בנקל את גדר החוק ההוא, עד מהרה יסיר כל מתג ורסן ממנו, יגדל פרע, גם יתום לגרע בגאות ובתאוה המכלות גו ונפש גם יחד — וגם בחיים החיצוניים, אם אך מבלעדי ה' או עמו תשתף למנת גורלך גם איזה רכוש או קנין או תצרף לו איזה איש או את עצמך, את כחך ועוצם ידך לממשלתו, או אז הנך תועה בדרך החיים, גם ישעך וחפצך יתפוצץ להמון מאויי לב אין מספר למו, ולעת הצורך בחסצך להבטיח לך את אל-הדמיון שלך, עליך בהכרח לסוג אחור ולהתרחק מהכרת אל אמת ומציאותו תכלית הרחוק: או תסיר מעליך את שם תעודתך להיות נקרא בשם „איש ישראל“ „עבד ה' אל היחיד ומיוחד“, יצן למען תוכל להשיג את הרכוש והקנין, למען תתאמץ להבטיח אותו בידך או לקנות לך חן וחסד האיש, אשר בידו להעניק לך משוב, גם תקוה להשיג ממנו את שתאמר חפצי-בו או למלאות ספקך וחשק חושך בך, הלא עליך לשכוח ולהסיר דעתך מרצון ה' ולהיות עבד נכנע או אליל יחד עם יתר היצורים, אחיך בבריאה ואשר תחשכם אתה לבני אלים, ומה השפלת את, גם נסע יתרך בך לבלי דעת עוד, כי עליך להיות להם „לאח“ וכמוהם „בן ה'“ אל יחיד ומיוחד ואיש ישראל. — לכן: וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד.

ד

השקפתנו על התבל

(שלא לתור אחרי לב ועין)

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם
(במדבר ט"ז ל"ט).

א

בהשקפתכם על התבל, כן אמרו לנו חכמינו ז"ל, אל תלכו מבלעדי התורה, שהיא רק היא אור לנתיבתכם, לתור את התבל רק אחרי חזיונות.

השכל הנוסד על החושים * ואחרי מראה עין בשר, למען לא יוכל ויביא אותך הראשון אל כחש בה' (מינות), חשנית להנאה בהמית (ונות), ושניהם כאחד אל עבודת האלילים (ע"ו).

ב

הן שכלך הנוסד על החושים הלא גועד תנחי רק להשגת תבל היצורים, הוא ידע ויכיר בראש וראשון רק את הנראה לעין והמוחש בחרש המושג, ורק אלה הדברים נמצאים והיום לפניו, ואם תתור ותשקיף אתה על התבל מחוץ לך, רק כפי אשר אתה מראת מהשכל הזה לבה, המוליכך בדרך השקפתך על התבל, ואשר הוא אמנם יכול מביטך על פעולות הדברים אחד על השני ועל היצורים שהנם משולבים יחד, לחשוב, כי זאת היא התבל הגה, אז הנך מבקש ככל האפשר לקשור בשכלך קצות השרשרת הגדולה ולהביאה בחוברת להיות בתכונת טבעת עגולה סגורה ומסוגרת בפני עצמה. — והנה יען מרגיש הנך, כי ישנם במציאות כחות מכחות שונים ואחד מהשני יאמץ — אבל מפני כי לא יצליח בידך לחבר את השרשרת בחוברת תבנית טבעת עגולה או תשים אל היקשי השכל פניך והיקש על היקש יחייב אותך להחלים בהכרח, כי אמנם ישנו במציאות כח מיוחד להם, ואשר אתה תניח ותחזיק בשכלך כי הגה בתור „כח ראשון“, אשר עליו תחלים, כי הוא הוא הכח היסודי לכל היצורים — ואת הכח היסודי הזה תקרא בשם „אלהים“, אבל מה פעלת לך בזה, הן אתה תוכל רק להדביק את הכח היסודי הזה מתחת להשרשרת הגדולה, להיות נחשב לך בתור הכח הראשון, רק בתור החוליא הראשונה אל השרשרת ההיא. — אכן את ה' אלהיך, את האלוה מקדוש, האל הקדוש, מלוא כל הארץ כבודו, את אדון העולם בטרם כל יציר נברא, ואשר יהיה גם אחרי ככלות הכל, את אל תורתנו הקדושה, את המושל בכל ואשר בטובו ובחסדו יחזיק את הכל, אשר ברצונו ולתכלית חכמתו, קרא את כל הנמצאים אל מציאותם, את אל ה' וקים, והשליט היתירי בכל התפתחות העתים והזמנים, את ה' שהוא ה' אלהיך ומקדשך — אותו לא תכיר ולא תדע בשכלך זה; הוא לא יהיה לך על פיהו: אל אדון על כל

אנחנו נעריך בזה השקפתנו עפ"י הנוסח במסכת ברכות י"ב ב' ובספרי (דעת מינים, הרהור עבירה, הרהור עכ"ם), אשר על פיהל מוראת המלה „לבב“ איננה כחוראת המלה „יצר“, רק במובן כל רעיון האדם הפנימי וכאשר יורה השם „לבב“ על „נפש ורוח“ כמו „חכם לב“, לכן בגורא הנוסח „ששה“ הוא העיקר (מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצוות, דעת מינים, הרהור עבירה, הרהור עכ"ם) ולא „חמשה“ — אמנם בילקוט ששם כתוב, אחרי לבבכם — „הרהור עבירה“, אחרי עיניכם — „הרהור עכ"ם“, כפי הנראה נמשך אחרי הנוסח „חמשה“ המאחר, אך לפי הנוסח שלנו, אשר על פיהו מובן „עין“ בהוראתה „עין בשר“ — „עין הגוף“ שעל ידה תצא פריקת עול התורה, יש לו סער וסמך במצות „ציצית“ בעצמה, אשר תצוה על העין לראות אותם ולזכור על ידם את התורה והדת, למען תכונן מבטה אל אל בשמים, ה' אלהינו ושמירת התורה והמצוה.

המעשים, כל יכול, חי וקים, אל צדיק ורוב חסד, גבוה ונשא על הכל, רחוק רחוק ונעלם מכל, גם קרוב אליהם במאד מאד; את השליט היחידי את האל היחיד ומיוחד, אשר עין השגחתו משוטטת בכל, אותו לא תמצא בשכלך זה בשום אופן, אתה תבוא ותגיע בלכתך אחרי שכלך זה בלבד לכחש בה' או לכפור בו — מינות.

ג

עין גופך — היא בפני עצמה תתור ותביט בראש וראשון רק בקרבת תגוף, היא תכונן מבטת ביחוד רק על הגוף, ואתה אם תלך אך אחרי עיניך בהשקפתך על התבל, אז, אף את התבל בכללותה לא תחזה בה, יען למראה העין הזאת התבל תתפורר להיות המון פרטים מיוחדים ואישים בודדים, אשר כל אחד מהם יהיה רק בעד עצמו, כל אחד מהם מתחרה רק להשיג ולקנות לו את הנאתו — אבל את החוק השורר בכלם ועל כלם, אותו לא תראה ולא תביט, את החוק, אשר שכם אחד יעבדו אותו כל יצורי עולם, וסרים המה למשמעתו גם עם התחרותם ופעולתם בעד עצמם, ואשר אמנם החוק הזה יקראך להתרומם אל על — ובהשקפתך זאת, בהתבוננך כי יש לגופך, אשר אותו תעבוד העין ותשמשנה, גם כן נסיות, כי גם הוא תפץ להננות ולהתענוג, אם כן תחשוב למה תגביל אותו ולמה תכלא ממך מאורי לבך? מדוע לא תשגה גם אתה בתענוג ותנאה? למה לא תחיה גם אתה כבהמה וכצומח, אשר נסיותיהם הלא תתפתחנה בחופש ובלי מעצור? האם לא קרוב אתה אל שניהם כאחד ביחס שוה? — אף תתחבר עמהם ומני אז תתהפך להיות כמוהם צומח ובהמה — כבהמה הנך לך לשגות בהנאה בהמית — זבות.

ד

ומבעד לשניהם תשתרע הדרך, אשר תוביל אותך ישר אל עבודת אלילים — ההנאה והתענוג הלא קרובים אליך במאד וממעל להמעבר אל ההנאה, כגודע, מרחפת סכנת כפירה וכחש בה' — כי אם אך תחשוב לך את ההנאה לתכלית החיים, אז לא תבין ולא תשכיל עוד כי הנך שייך אל התבל, רק תחשוב תועה, כי התבל כלה לך היא, אז לא תכיר עוד עליך כל חוק זולת שרירות לבך ונסיותיו — אבל חיש מהר לא תוכל יותר להעלות על הדעת ולהשיג כי אמנם ישנה במציאות התחרות ופעולה שלא על מנת לקבל פרס של הנאה ואהבת עצמו, גם בכל יצור מסביב לך, אתה תביט ותתבונן, כי כל אחד מתאמץ הנהו רק להיות סר למשמעת עצמו, כי מתחרה הנהו בפעולתו רק למען עצמו בלבד — או אז כל העולם כלו מאליו יתפוצץ למראה עיניך להיות לחיל וצבא אלילים רבים הסרים רק למשמעת עצמם — והנה בעוד הנך שוגה באהבת תענוגות בשרים, בהסירך מעליך כל מעלות הרוח ואין עוד לך כל מושג מרגשית אשר בך, אז בהתבוננך, כי הנך אמנם בנסיותיך אלה, הלא חלש ורפה כח אתה, וכי חליפות וצבא לך גם בהנאה ותענוג, יען אולת ירך למלא כל ספקך בהם, הלא תשפל בעיניך למאד

ותכניע עצמך מול פני כל אחד מיצורי הטבע, אשר ישפיע לך את הנאתך ואשר הוא יתראה לך כי עומד הנהו גבוה ונשא ממך במעלת הנאת עצמו התמידית — ותחת אשר כל רגש מרפיוןך חלישותך בהשגת כל נסיה והנאה, דרוש היה להיות כמזכיר לפניך, כי תעודתך רמה וגבוהה מכל אלה, גם היצורים מסביב לך העומדים במערכת הנאתם בסדר ומשטר ישר תמיד יכלו לאלפך בינה, כי בטח גבוה מעל גבוה שומר עליהם ומחוקק להם חקי מציאותם ופעולתם, להיות חוק ולא יעבור תחת שלטון הכל יכול, המכלכל והמחזיק אותם, הנך נתעה בשוא, הנך תועה בחלך גפש ואחריתך עדי אובד. — אולם גם בדרך ישרה וקצרה הנך מגיע בנקל ובא לידי כפירה בה' או עבודת אלילים, בלכתך רק אחרי השכל הנשען על החושים ואחרי עין רואה בעין בשר, לולי באה התורה לגלות לך את האל היחיד ומיוחד אין עוד מלבדו — יען כי בעיניך עין בשר ושכלך הנוסד על החושים הנך צופה ומביט בקרבך רק יצורים בודדים ופעולות בודדות, אבל אינך רואה ואינך יודע את האל היחיד ומיוחד הטמיר ונעלם ולא את חוק ה', חוק נתן באחרות גמורה, כי יהיה השליט על הכל — אתה תחזה רק אלילים, אבל לא את ה' האל היחיד ומיוחד — עבודה זרה.

ה

אולם כזאת היה לא תהיה איש ישראל! עליך לתור ולהשקיף על התבל ועל עצמך רק בלכתך אחרי תורת ה' אלהיך ואחרי מוריך הנאמנים, אשר גילו לך דבר אמת לאמתה ולקיים ולקבל בהתלטה גמורה, כי אכן יש ה' וחוקי תורתו וכי המה אמת ויציב בפועל (טהאטזאכע) — כמו השמים הארץ יחד עם המציאות בפועל של כל הנמצאים למראה עיניך החיצונה והפנימית — ובהיותך כה ערוך ומסודר בהתלטת דעתך כזאת, רק אז תוכל להשקיף ולהתבונן על התבל ועל עצמך — אל תחפז להכיר ולדעת את ה' מהתבל ומעצמך, רק את התבל ואת עצמך תביר לדעת מה' אלהיך — אז תגלה ותופיע לך התבל בתור בריאה ברא ה' בחכמה עליונה ותוכח לדעת, כי היא אמנם מעשה ה', שהוא אדון עולם, כל יכול ומושל בכל, אז תבין, כי כל נסיה וכל מפעל הלא טרים המה למשמעת חוק ה', כי כל היצורים המה עבדי תכלית חכמתו — ואתה איש ישראל אתה — הנך נלוח יחד בבחירה חפשית אל מקהלת עבדי ה', גם קרוא הנך בחופשך זה לקדושתו — להיות העבד הראשון, הבכור ובחיר יצוריו בקהל עבדיו הרבים — למלאות בבחירה חפשית את רצון ה' הנגלה אליך.

ו

אכן גם אחרי אשר רכשת לך את המושג הנאמן ע"ד ה' אלהיך עפ"י התורה, עליך להיות נזהר במאד מהשען על בינתך ועל השכל הנוסד על החושים, לבל תיחס לה' גם כן שום מושג ממשיגי הגוף. אל תחפז עפ"י

השכל הנוסד על החושים לקבל תשובה נכונה על כל שאלות שכלך מעצם ה' ושלטונו, אשר שניהם כאחד בלתי יכולים להיות גמצאים וגלויים בשכל כזה. שכלך יספיק רק לחקור ולדרוש ע"ד תבל היצורים ולהכירם לדעת, מה ולמי ולמה המה, ולזה נתן לך "השכל" בעוד התבל היא אמנם חוג ושטח מקום לפעולותיך, גם יספיק רק בעד מרחק מקום פעולותיך, אבל ה' הלא איגנו יציר נברא — ובה במדה, אשר תמוד כל יצור וכל גמצא, חלילה לך למוד בה גם את הבורא — הלא גם את הידיעה: מה היא לך תבל היצורים, מה עליך להיות לה, מה ה' הוא לך ומה הוא רצונו להיות לך בגלל פעולותיך בחיים ומלואי תעודתך בצבא חלדך? לא רכשת לך מעצמך, הן כל זה נגלה לך על ידי התורה. — רק ע"י התורה בלבד — אבל מה למעלה מזה לא נגלה לך עוד שום דבר, יען כי אין לך כל תועלת מזה בעד החיים, בעד חיי האדם ופעולותיו — לכן אל תחפץ, את אשר לא גלתה התורה, לחקור ולדרוש ולהשיג את זאת בשכלך, יען כי את זאת לא תחקור ולא תדע לעולם — כי לוא יהי, כי גם תשיג את זאת, הלא לא תהי לך כל תועלת מזה בעד חייך — לפני כל חקר דבר, שאל לך, אם את החקירה ההיא יוכל האדם להשיגה ולהגיע אל תכליתה, גם אם טובה היא ומסוגלת בעד החיים — ואם תמצא, כי אמנם זאת לא זאת, אזי גם תשוקת החקירה הזאת בלבד, כפי אשר יאמרו חז"ל, פגיעה ופגימה היא בכבוד ה' (שלא חס על כבוד קונו): היא גאוה נמרצה וחפץ נמהר לעבור את הגבול אשר התוו לך ה' בחכמתו — ומפני זה יביא לך גם נזק גדול, יען כי חפץ כזה ימרר את חיי האדם ויעכיר את רוחו, ויביא אתו ספקות רבות, גם בנקל ימשוך אחריו כחש בה' — מינות — לכן השמר לך, כן ילמדו חכמינו ז"ל, מכל חקירה, לדעת את עצמות ה' מהותו וכדומה, הן הידיעה הנאמנה: מה הוא ה' לך, כי אמנם הנהו בורא, מחוקק, שופט, אב וכדומה, מה היא התבל לך ואת אשר עליך להיות לה? הן כל זאת נגלה לך בדבר ה' ומחורתי תלמדנה — הלא מעשי ה', דבר קדשו, טבע, תולדות בני אדם, תורה, כל אלה אמנם גלויים ופתוחים לפניך — באלה חקור ודרוש את מעשיו, את מפעלו ורצונו, למען תביט ותראה בכל דבר, שהנהו ואשר יהיה, את כבוד ה', אף תתאמץ תמיד על ידם להכיר ביותר את רצונו, למען תתרום ותתנשא בעולם המלא כבוד ה', להיות ולחיות תחת עין השגחתו הצפויה בכל ותחת עזרתו וחסדו, אשר ימשוך לך, עד כי בכל חלק וחלק מחייך תחוש את עצמך ותעודתך להיות בעל פועל וממלא את רצון ה' — בתור עבד ה' — אבל כל ידיעה אשר לא תוליך ולא תביא אל ההכרה הזאת געלה היא מבינת אדם ומחוג אנושיותו — טוב אשר יפה הנהו מאמר חז"ל: תורתנו מתחלת באות ב' למען דעת ולמען תזכור בתחלת בראך אל שער החקירה, כי הידיעה: מה הוא לפני התבל הזאת, מה למעלה ומה למטה ממנה, היא הגבול לחקירתך — ותעודתך הלא היא רק לפעול הלאה הלאה בחוג שלך ולצעוד הלאה הלאה בעבודתך את ה' — זאת היא תעודתך ואל אלה עליך לכונן את פנות חקירתך — אף לזאת יספיק לך גם שכלך אשר חוננת בו.

ח

רגש ערכנו עלינו

ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים, כל צבא השמים ונודחת והשתחווית להם ועבדתם, אשר חלק ה' אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים: ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים, להיות לו לעם נחלה כיום הזה (דברים ר' י"ט כ).

א

אין תחבולה בטוחה להנצל על ידה מאלהיות היצורים, כמו ההשגה הרמה והרגש הנעלה מערכנו עלינו עפ"י הידיעה הנאמנה וההכרה הפנימית מדבר התעודה של עצמותנו — אם תחשוב את עצמך, כי נולדת רק להנות או לסבול, אמנם כן, אז עליך לכרוצ בדרך לפני כל יצור בעל כח מרומם, אשר תחזה בו, כי הנהו משפיע עליך ומניע את גלגלי חייך, אולם אם תחוש ותרגיש את עצמך, כי במקום אשר נולדת, הנך גם כן ערוך ומסודר שמה מה, כי במקום ההוא, בחוג חייך, עם האמצעים הנתונים לך ובטפחות חלדך, הנך נצב למלאות את רצונו בעד חלק אחד מעולמו, ולוא יהי גם תעודת ראש שבולת, גם רכשת לך הידיעה וההכרה הנאמנה, כי עם התחרות פעולתך הנך עומד בשורה אחת עם גדולי היצורים הפועלים פעולות רמות ונשגבות ונלוה אתה אליהם, יען כי בידיעה וההכרה הזאת, הנך מביט על היצורים, גם תוכה לדעת, כי אמנם שרים המה גם יחד, בעוד כלם כאחד ממלאים רק את תעודתם ומטרתם, אשר יעד אותן אליהן ה', כלם כאחד המה רק עבדי כסא כבודו — אף אמנם בחיר ובכור היצורים הלא הוא האדם עפ"י תעודתו: למלאות רצון ה' בהכרה ובבחירה חפשית.

ב

רגש ערכנו עלינו להתיצב כה בשורה אחת עם כל הנבראים והיות נכנע רק תחת רצון ה' לבד ולא תחת שום אחד מהיצורים ניתן לעדת בני ישראל להיות לו לצנה וסוחרה מפני אלהיות היצורים, ולפנות רק אל על בחופש ובצהלת הרוח, להשקיף ולהביט בכל זמן ובכל מקום רק את האל היחיד ומיוחד ואת שלטונו לבדו ולחונות בכל היצורים, כי אמנם המה עבדי ה' כולם.

ג

אל תשא עיניך השמימה, אמרה התורה, וראית את השמש, את הירח, את הכוכבים וכל צבא השמים ונודחת והשתחווית להם ועבדתם, בטרם נוכחת לדעת, בטרם קבעת בלבך את הזכרון הנאמן והידיעה האמתית במחשבה תחלה, כי אמנם ה' הוא ה' אלהיך, הלא הוא, כי הנהו גם מעריך ומסדר ומנהל את חייך, הלא הוא ה' אשר חלק אותם להיות משפיעי הכחות לכל עמי הארץ, וכי

ה' אלהיך הוא זה, אשר חלק אותך להיות לו לעם חלא הוא, להיות במנת גורלך ובחייך נושא רצונו וכלי מחזיק ברכה לחנוך האנושית, ולמען דעת, כי גם היצורים היותר רמים ונעלים האלה, המה רק יצורי שדי השומרים את תפקידם להיות ממלאים רצונו, ואם כן חלא המה אינם עומדים במעלה גבוהה ונשאה ממך, בעוד גם אתה חלא נכנסת להיות נמנה במספר מפקד צבא חיל הבריאה עבדי ה' משרתי עליון, שכולמו יחד מוציאים לפרעל את רצון ה' וזרח הנך כמוהם גם אתה, ואם לא באור גופך אבל באור הרוח, אשר תביא עמך להיות שואף וזרח אור גהך בתבל ארצה.

ד

אתה עלם בן ישראל! את עלמה בת ישראל! התאמצו לקבוע בלבכם את דבר תעודתכם בעצם תומז קנו חכמה, קנו בינה, ודעו, כי אמנם זה ה' אלהינו, אשר התוה לשמש את מסלולה, אשר הורת לקרן האור את דרכה ולהתולעת את התפתחות חיה, הוא הוא נתן גם לכם בתורתו את חוק חייכם — ובידיעה והכרה כזאת חיו בתבל ה' בתור אח ואחות לכל יצור כגדול כקטן — כולמו כמוכם — אתם ככולם הנכם נקראים יחד לעבודת אל אחד יחיד ומיוחד — והיו שמחים וטובי לב בקרב חוג המקהלה הזאת, אז הרעם בגלגל, השמש המאור הגדול, שבולת חציה, אשר יניע לכם בראשו על דרככם ורחק קל העובר עליכם כמו הגה, יקדם את פניכם בשלוש רב בשמחה ובצחלה — אף המה יזכירו אתכם על אדות תעודתכם כמוהם, לעבוד את ה' — מבלי השפל ומבלי הכנע בהיותכם בקרב חוג שלהם, הן אמנם רק אז, אם תשחית את דרכך ותשתמש עם מתנת חופשך שלא כהוגן, להיות על ידו נסוג אחור מעבודת ה' אל יחיד ומיוחד, רק אז תשפל ותכנע באמת — אף מה נורא יהיה נפלך, כי השפלת אז לא לבד תחת המאורות ברקיע, תחת כוכבי שחק וצבא השמים לבד, כי גם מתחת להאבן אשר במנוחה, בהיותה נאמנה לתעודתה, תשא ותסבול את כובד משאך עליה.

ה

השקפתנו על החיים (להיות חמים עם ה')

כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך, לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם: לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, קסם קסמים, מעונן ומנחש ומכשף: וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים: כי תועבת ה' כל עשה אלה, ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך (דברים י"ח ט').
לא תנחשו ולא תעוגנו (ויקרא י"ט כ"ו).

א

חמים תהיה עם ה' אלהיך! הן כפלים לתושיה בחייך: את אשר יהיה לך ואת הנהיה ממך, את אשר תקבל ואת אשר תפעל — מנת גורלך

ומפעלך — היה תמים עם שניהם, ועם כל חלק וחלק משניהם, חושה עצמך, כי הנך נמצא בלי כל אמצעי תחת ממשלת ה' — דע כי מנת גורלך מיד ה' היא לך בלי כל אמצעי, גם חיה תחיה בחיים ערוכים ומפנים בלי כל אמצעי אל ה' לבדו, והיה תמים — ה' הוא הביאך הלום, הוא יעד אותך להיוולד בעת ובזמן ידוע, מהורים כאלה ותחת מסבות ידועות, הוא יקרבך אל אנשים כאלה וכאלה, יתן לך אותבים ומורים כאלה וכאלה, ויכוונך ויחנך בסכום כחות כאלה וכאלה, כחות הגוף וכחות הרוח, גם ישים אותך במצב כזה או כזה בחיים — ודע לך, כי כל אלה יתן ה' לך, להיות למענך בתור תעודה ואמצעי, למען תמלא במצב כזה ובמכסת אמצעים כאלה את רצונו — לכן בעד כל הדברים, אשר יהיו לך וינתנו אליך, עליך לתת תודה רק לה' לבדו ולא לזולתו, ורצונו הוא זה, אשר עליך עם כל הדברים הנחנים לך להוציאם לפועל — אבל לא בהכרח ולא באונס עליך למלאות רצונו זה, הלא למלאות את רצונו או לחדול ממנו תלוי רק בך לבדך, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל: „הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים“, הלא הוא הכל נהיה לך מיד ה', אבל לא אופן שמושך עמהם ופעולתך אתך ביראת שדי כפי רצון ה', הכל לה' הנחה, אבל לכך שלך הוא.

ב

אבל כמו העבר וההווה שלך בלי אמצעי נהיה לך מיד ה', כן גם העתיד שלך ינוח גם כן בלי אמצעי רק ביד ה' — גם בידך — יען כי את זה העתיד, אותו תוכל אתה להביא לך כפי השמוש עם כח מעשיך, אם טובים או רעים בזמן העבר וההווה, עפ"י מפעלך ומעשיך אלה בבחירה ובחופש שלך, יכוון לך ה' את „העתיד“ שלך בתור גמול, בתור חנוך — ואם כן במחצה הלא האדם הוא זה, אשר הוא בעצמו יכין ויכוון לפניו את העתיד שלו.

ג

לכן לא יוכל כל יציר גברא, גם העולם כלו לא יוכל לתת לך שום ידיעה קדומה מהדבר, אשר יהיה ויקרה לך בעתיד, רק ה' לבדו יוכל לגלות את זאת, בעד מידו רק מידו בלי כל אמצעי תקבל לך את העתיד, ומפני זה איז כל יציר גברא, גם כל העולם כלו לא יוכלו ליעד ולקצוב את מפעליך, למען תדע על פיהם לעשות כזאת או לחדול ממנה, רק ה' לבדו יוכל לעשות כזאת אפס זולתו — והוא חתם את כל אלה בתורתו, תורת דברי אלהים חיים.

ד

מערש ילדותך עד אשר תוכל לקברות תלווה אותך התורה ותלמדך לדעת. לאיזה מלואי חובותיך נתן לך ה' חיים ורכוש לחיים — בעד כל מקרה. בעד כל רכוש וקנין שמה לך חובה וגבול — אבל איזהו המקרה ואיזה הוא המצב בכל רגע מרגעי ההרה שלך, ואל איזה חובה ומצות הגך נקרא לפעול ולעשות ולמלאות בו ועל ידו, עליך להכיר מראש את כל רגע מחייך בהרה ולהתכונן היטב, למען תחרוץ משפטך עליו בשלמות. אם בעת ההיא נמצאו לך באמת האמצעים למלוא של החובה הזאת או האחרת, ואם במצב בחיים כזה וכזה יקראך באמת למלוא החובה הזאת או האחרת, גם איך תוכל למלאות את החובה הזאת באופן היותר טוב ונעלה — לזה נתן לך ה' שכל טוב — הוא יפקח את עיניך לדעת כל זאת על ידו ולמוד את ערך ומדת התכלית והאמצעים. למען תוכל לבחון היטב את אשר לפניך — השתמש עם השכל — האמצעים והדברים לפעולותיך הלא הם: הטבע והאדם, המה ערוכים ומסודרים לפניך — אותם תלמוד לדעת ולהכיר, למוד הכר אותם לדעת היטב מהעבר שלהם ושלך — אסוף לך בחינות מהנסיון — הן איזה היא המצוה או החובה שעליך למלאות תלמודך התורה. — אולם אם תוכל גם איך תוכל למלאות את כל זאת בכל רגע מרגע חייך, את הידיעה הזאת יורו וילמדו אותך הנסיון והשכל.

ה

לכן על דבר חובתך שאל לך את התורה, וע"ד הוציאך אותה לפועל שאל את הנסיון והשכל — ואת העתיד שלך הגיח אותו רק ביד ה' לבדו — את אשר הכרת לדעת בכל רגע בתור חובה ומצוה עשה ואל תחדול ואל תסוג אחור מפני ענינים ומסבות כאלה, אשר רק הדמיון השוא תיבלם, להוליקך שולל ולחשוב תועה, כאלו יכולים הם לפעול את פעולתם להרע או להיטיב למעשיך, ולהאמין, כי גם המה יחוש עתידות לך, לכונן את מנת גורלך או לפרוע בה פרעות.

ו

הביטה נא וראה! הן רק אז כאשר שכח האדם להכיר ולהבחין מעשהו עפ"י החובה והמצוה האצורות בעצם המעשה והמפעל, יען כי שכח האדם את ה' אשר הציגו לו לחובה ולמצוה לפעול ולעשות ולקיים ולקבל את רצון ה' בתור מדה וקצב לפעולתו זאת, כאשר שכח האדם, כי רק התעודה, הגמול והמבחן, רק המה יעריכו בעד האדם את ערך מנת גורלו עליו, וכי פרעל האדם, משפט צדק של ה' לגמול ולשלם לאיש כמעשהו, גם אהבת ה' לחנך את האדם, כי רק המה לבדם ייעדו ויקצבו את העתיד שלה, מפני ההיסח הדעת הזה, רק אז החל האדם להביט בחרדה על כל מפעל ומעש שעליו

לעשות ולבו הגה אימה פן לא יצלחו לו אלה באחריתם — לכן מבלי הכיר עוד את המבנה הפנימי, ויען כי העריך את המפעל רק על פי מזל ההצלחה, מבלי הבין ומבלי דעת עוד, כי אמנם הצלחת המפעל תלויה רק בחכמה רבה, אשר למשפט צדק של אדון העולם ואהבתו, מפני זה יאבה ויחפוץ האדם, כי תבל היצורים, אשר בה ישים כל מעינו סלה, ואליה יתקשר בכל לבו ונפשו, כי היא תודיע לו מראש את אשר יקרה לו ואם יש אחרית ושכר לפעולתו — הוא חפוף יחפוף, כי העולם כלו או איה יצורים, אשר יחשוב אותם לעומדים ברשות עצמם, יגלו לו עפ"י סימניהם, אם נאותים גם המה להכניס עצמם ולהתערב בין תחלת מעשהו ואחרית פעולתו — אבל אין אמר ודברים לתבל היצורים, אילם הנהו העולם כלו גם אין מלה בלשוננו, להודיע ולהגיד לך בואת אף במאומה: מה גזר עליך אדון העולם האל היחיד ומיוחד!! — ובאופן הזה ע"י דמיון כוזב נפתח האדם וגמשך אחריו להאמין באמונת הכל ורעת רוח בסימני המסכות והנמצאים, אשר באמת אינם עומדים בשום יחס וקשר עם פעולות האדם וחוצאותיהן.

ז

הן דמיון כוזב כזה והשקפה נבערה על החיים כזאת תועבה היא לה תקורא אותך לפעולה אנושית בבחירה ובחופש, תועבה היא, יען כי בכל אלה צפונים המה באופן נתעב ונאלח למאד כחש בה' ובערך עצמות האדם, הן כל אלה יבטלו וימחו את שם ה' ואת יתרון האדם מקרב לב האדם.

ח

לכן לא יהיה בכם איש, אשר יאמין, כי עליו להכניע ולהשפיל את עצמו ולעבוד את האליל „מולך“ ואת כל כח ומזל השולט רק בדמיון שוא ותוהו, לא יהיה בכם איש, אשר יפיל פור ויהיה חולש על דבר מעשהו ופעולתו, בטרם יחל מעשהו זה, איש אשר יחזה בכוכבים, אשר יעונן לדעת את עתו ועונתו אם מסוגלה היא לפעולתו. — (הן בעד מעשה־רע אין לך שעה שהיא טובה לו, ובעד כל פעולה טובה, הלא כל שעה ושעה טובה ומסוגלת היא, ואם תוכל לפעול עתה איזה פעולה של חובה, החפוף תחפוף לדחית אותה ולחכות עד השעה הרצויה אחרי כן? האם תדע אם תחיה או? הידעת אם יהיו לך אחרי כן עוד הכוח והאמצעים לפעולתך זאת?) לכן לא יהיה בכם איש, אשר יקצוב וייעד לו שום פעולה עפ"י איזה חזיונות מאותות וסימנים, ולדעת על פיהם אם לעשות את זאת או לחדול ממנה — אם היום יום ב' או ג', אם נגפה רגלך על סף הבית, אם נפל מטך מידך, אם פתך נפלה מפיקך, אם מעל מפתן הבית קרא בנך מאחריך, אם ארנבת או צבי עברו ורצו על דרכך, אם עבר מימינך נחש ומשמאלך שועל, אם נפגשו עמך חולדה, קפוד או כלב — הן כל אלה בשום אופן לא יקצבו ולא ייעדו את פעולתך, למען דעת על ידם לעשות זאת או לחדול ממנה — אם קוי כף ירך כה או אחרת נערכה, אם נולדת בחדש זה

או בירח אחר, אם צלך לאור הירח נראה כה או כתמונה אחרת ועוד דמיונות, חזיונות וסימנים כאלה, חלילה לך לשים לב עליהם, חלילה לך לגור מפני אלה ולהביא דבר עצב בלבך ע"ד העתיד שלך או לחדות בשמחה את פניך בגלל רמזי אותותיהם, בהאמינך, כי יורו על הצלחת מעשיך, היה תמים עם ה' אלהיך! אל תשאל לא את המטה, לא את הגורל, לא את היום ולא את השעה, לא את הבהמה, חיה רעוף, לא את הקבר ולא את המת, לא את השמים ולא את הארץ על דבר מעשיך ופעולותיך, על דבר העתיד שלך, רק שאל את פי ה' בתורתו על אדות מפעלך, והפקד ביד ה' את הצלחת המפעל ואת העתיד שלך. — הצלחת המפעל? למה כה תתחקה לדעת אותה? הן אמנם ברגע הזה, אם ככה היא חובתך, גם מצאת זאת אל נכון בשכלך ובאמצעיך לפעול כזאת ולא אחרת, הלא אתה עשית את שלך, ואת השאר הפקידה ביד ה', הן הצלחת מפעל רע על פי האותות והסימנים לא תעלה בערכה ולא תיטב יותר, ואי-הצלחת מפעל טוב על פיהם לא תגרע ולא תרע עוד יותר.

ס

התכונה המיוחדת, אשר להדמיון הנזכר הוא: כי מתאמצים מהחזיונות להכיר ולדעת את היחס והמצב של הדברים בעבר ובעתיד, אבל לא עפ"י הכלל של ההשגה והידיעה מהסבה את המסובב עפ"י הכח אשר נטע ה' בעצמו ברוח האדם בהליכות עולם למה ואשר אמנם על סיווג ג"כ לא נוכל להחליט בבטחה את תוצאות פעולותינו, יען גם באופן הזה החזיון וידיעת היחס בלתי עומדים במדרגה כזאת להיות לאות גאמן, למען דעת מראשית אחרית — אכן הדמיון הכוזב לוקח את החזיון מכללות העולם, להיות לו בתור מנבא על פעולת האדם ומנת גורלו, עד כי באופן הזה יעמיד האדם את עצמו ואת פעולתו לא תחת השגחת ה', רק תחת התבל מסביב לו, תחת עולם הכחות והיצורים.

י

אבל אחרת היא עם הדבר, אשר יורה לך „הנסיון“ — אשר בו הכרת לדעת עפ"י בחינה ודאית שני יחוסים בתור „סבה ומסובב“ בטבע, גם מקור ותוצאה בחיי האדם, באופן כזה תוכל אצל הסבה והמקור לצפות על המסובב והתוצאה גם בהפך מהמסובב והתוצאה תוכל להבין את הסבה והמקור — יען כי באופן כזה הנך מוקיר את החוקים אשר נתן ה' ויסד אותם בעצמו בחיי האדם — אז תעשה את מעשיך עפ"י הכלל והכוח, אשר נטע ה' ברוחך להשיג ולהכיר אותם — כמו כן, אם ראית שני חזיונות אשר ברור לך כי בחיצוניותם חזרו לבוא ולהתקיים שלוש פעמים, אז תוכל להתבונן עליהם ולהשתמש אתם בתור מבחן וסימן, אף כי על פי נסיונך לא הכרת עדנה לדעת היטב את היחס וההתקשרות בין שניהם — כי רק במערכה כזאת יתקבצו ויאתרו כל בחינות הנסיון — בכל זאת גם בנסיון של עצמך הזהר מאד לכל

תתעזה בשוא, שית לבך לתבונה, לרכוש לך מנוחת הגפשו, מתינות, כשרון הבחינה, הבודלת העיקר מהטפל, הפרט מהכלל — ואם תרצה לקיים ולקבל לך גם את הנסיון של אחרים, עליך להתבונן ולהודע מראש, אם נמצאו באלה המעלות שזכרנו ולהוכיח לדעת בראש וראשון אם תוכל לתת אמון בהם (ירד קע"ט).

ז

התגלות

זכירת מעמד הר סיני

רק השמר לך ושמר גפוך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכן יסודו מלבבך כל ימי חיך ותודעתם לבניך ולבני בניך: יום אהר עמדת לפני ה' אלהיך במדבר וגו' (דברים ד' ט').

את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף וגו': הן הראו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש וגו': כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי וגו': ואתה פה עמך עמדי ואדברת אליך את כל המצוה והחקים המשפטים אשר תלמדם וגו' (שם ה' י"ט).

יאמר ה' אל משה: הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם (שמות י"ט ט').

כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך: גביא מקרבך מאחריך כמני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעו וגו': והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי, אנכי אדוש מעמו: אך הנביא אשר יויד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומה הנביא ההוא וגו': אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא וגו' בודון דברו הנביא לא תגור ממנו (דברים י"ח י"ד).

כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת: וזא האית והמופת וגו' כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אתבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם (שם י"ג ב').

א

- ארבעה דברים נצטוו דורות בני ישראל לדעת ולהכיר, לקיים ולקבל עליהם:
- (א) אמתת התגלות התורה על הר סיני בתור מעשה בפועל (טהאטזאכע).
  - (ב) אמתת הדבר, גם תעודת ההתגלות הנמשכת אחרי כן ע"י הנביאים.
  - (ג) הערובה והסימן, לדעת ולהכיר על פיהם את הנביא האמתי.
  - (ד) הסימן והאזהרה להשתמר מפני נביא שקר.

ב

הנה חוק לישראל לא ניתן לו לא ע"י איש ממוצע ולא ע"י הקיום של אותות ומופתים, הן כל ישראל בערך שנים וחצי מיליון גפשות נקבצו

ובאו או מול הר חורב לשמוע בלי כל אמצעי את קול ה' עת אשר בהתרגשות הטבע החל לגלות את חוקי החיים. כל ישראל היו ברגע ההוא נביאים גם עלו בנבואה למדרגה היותר גבוהה, פנים אל פנים דיבר ה' את דברי אלהים חיים לכל עם ישראל. המעשה בפועל הזה (טהאטזאכע), אשר מעצמו יסיר כל ספק קל באמתתו, הוא הערובה הנאמנה בעד התורה, כי לא ימיר אותה ה' ולא תתחלף לעולמי עד בכל הדורות ובכל העתים ובכל הזמנים. התחלת התגלות החוק על הר סיני תחן ערובתה גם על השלמת החוק, על שלמות כל התורה כולה, אשר שם משה עפ"י ה' — ויען כי התורה תביע אומר ותגיד ליעקב, כי נחתמה אז מבלי להוסיף עוד ומבלי לגרוע ממנה, וכי נתנה בעד כל העתים וכל הזמנים לדורי דורות, לכן רק מעשה בפועל כמו מעמד הר סיני ובתכונה כזאת כמוהו ומבלי אמצעי, רק ישר מה' לבדו, כפי אשר היה אז, גם במספר וסכים העדים במספר הנציבים אז לשמוע בקול ה' ורק באופן כזה יוכלו להוסיף אף מלה אחת בתורה או לגרוע אותה כמנה או לבטלה חלילה —; אכן כל עוד יעמדו השמים על הארץ על מכונם, התורה תתקיים לעד לעולם בקרב עדת בני ישראל — תורת ה' תמימה — בתור חוק לחיי ישראל.

הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לו ולבנינו עד עולם.

לעשות את כל דברי התורה הזאת (דברים כט כח).

ג

אמנם גם ע"י המעשה בפועל הזה ומסעם דבר ה' נתנה הערובה הנאמנה גם בעד האישיות האלהיים, אשר הקים ה' אותם בקרב עדת בני ישראל, להיות חזקים וצופים ומעוררים ומעוררים אותם לשון אל ה' אלהיהם בכל לבבם ונפשם ולהחזיק במעוזו, והוא שפך את רוחו עליהם ביחוד בעת ההיא, עת גסו צללי ערב על ההצלחה החיצונית של עם ישראל, יען כי אז נדרש היה ביותר לנשוע בקרבם את חיי עולם, חיי הרוח, ולהעיר ולעורר אותם לאמצו ולקיימו להיות הנושא והמקים את עם ישראל זה אלפי שנים, גם אחרי אבדן ארץ ירושתו ובלי בחלה חיצונית — אף נשאר חי וקים! אבל האישיות האלה אינם נביאים ניתני דת וחוק לישראל מחדש, יען הדת והחוק שבכתב ושבעל פה כבר נגמרו ונחתמו עם משה רבנו, אשר בעדו ערב ה' בלי כל אמצעי, גם עמד במדרגתו ממעל למעלה יתר הנביאים! אך תעודת הנביאים הלא היא, להיות מטיפים לעם, לפעול אצלם, למלאות את התורה והמצות כדתי, לקחת מוסר מפי חוזי יהוה, אשר יגידו לעמו, מה יקרה אותם במנת גורלם, ויזהירו ויוכיחו להוקיר ולקיים את הדת והחוק בהוה, אף להודיע את רצון ה' לעשות איזה מעשה הדרוש להיות בתור הוראת שעה — בגלל זאת היא הקמת הנביאים לעם וזאת היתה תעודתם. המה היו נביאי החיים — והתורה תדרוש בנוגע אל הנביאים ונבואתם, לשמוע בקולם ולהקשיב לדבריהם כמו לדברי אלהים חיים, לקחת על ידם מוסר ותוכחה, ולהזהר, להסיר מקרבם את הרע, אשר על פי דברי הנביאים הוא תוצאה וגמול לשלם להם על מי פעלם

ומעשיהם בחיים, למען ישובו אל על וישנו את אורחות חיהם — לטוב — להאמין באשר יגבאו בשם ה' ע"ד „העתיד לבוא“ ולבטוח ולהשען על דבריהם, ולהוקיר ולכבד את הזמן ההוא, אשר חזו למי, ואשר אמנם בעד העם לזמן עתיד יחשב, אך הנהו נגלה לגביאים מה, כמו בהיותו, גם בלי כל ההזרז ותנאי לפעול ולעשות הכל כפי אשר יגידו המה, יען כי זה הוא רצון ה', אבל רק אם לא ישימו זאת לחוק עולם ולמלאות זאת בשעה הרצויה לבד — הוראת שעה — וכמו התורה שהיא תורת חיים גם תורה דבר חוק ומשפט בעד החיים לדור ולדורות הבאים, כמו כן דברי הגביאים מקיפים המה את כל הדורות, את ההווה ואת העתיד, לגלות למי את מנת גורלם — באופן כזה, כי עם ישראל לבדו ובעצמו ובקרב כולם יחזיק את מקומו בדעת ובהכרה עצמותית בקרב תולדות בני אדם — ולכן גם היום כמו תורה לך התורה דת וחוקי מצות וחובות, כן דברי הגביאים יפקחו את עיניך ויעוררו את גפשך להיטיב ולהועיל בחיים.

ד

אבל רק האיש ההוא יוכל לקום בקרבך ישראל בתור נביא ה' להיות מאושר ומקוי, כי נביא אמת הוא, האיש, אשר תדע מראש כי ישנן אתו המעלות האלה: כי „חכם“ הגהו בחכמת התורה, כי „גבור“ הוא לכבוש את נטיות הבהמית וללחום ולהכניע כל „תאוה“ וחמדת בשר, „ועשיר“ הוא ע"י ההסתפקות, ואם כן חופשי הנהו מכל ענין ותועלת עצמי, רק זה האיש, אשר מראש עלה למדרגה עליונה בתכונות איש ישראל כזאת, ואם כן יש לו ההכנה והכשרון לנבואה, ואז, אם הודיע את תעודתו בתור נביא לעמו לא לבד באותות ומופתים, כי גם ביחוד ע"י ההוכחה הגלויה, כי באו וגמלאו דבריו כמה פעמים ולא נפל מדבריו, אשר הגיד בשם ה', מראש ארצה — באופן כזה אם דבריו אשר יגבא יתאימו יחד עם דברי התורה, או תוכל לקבל את דברו ולקיים אותו בתור דברי אלהים חיים.

ה

אבל אם יחסר דבר מה מאלה אשר זכרנו, אם תוכן ענין דבריו נוטה הוא אל עבודת אלילים, או אם בא לבטל אף קיצו של יוד מהתורה בעד ישראל לדורות עולם או ישנה דבר מה, או יוסיף דבר מה אל התורה שבכתב או אל התורה שבעל פה, גם יגלה פנים בתורה שלא כהלכה — אחת דתו להיות נשפט בדין גביא שקר — הן התורה הנגלית בלי אמצעי על הר חורב עומדת היא גבוהה ונשאת במעלתה ממעלת הגביאים, והיא גם המצרף והמבחן לנבואתם. — היא איננה מקושרת ותלויה ברוח הגביאים ובשפע גבואתם למן העת אשר תעודת תוכנה באה לידי עצם שלמותה על הר חורב ונחתמה בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. — אל תשגת על ידו ואל ידח לבבך אחריו! לנסות אותו יקים ה' לפעמים נביא כזה, לדעת, אם תאהב את ה' בכל לבבך ובכל נפשך.

אחרי ה' אליהם ואותו תיראו ואת מצוותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקון (רמב"ם הל' יסודי תורה פ"ז יו"ד).

ח

יראה

למען תירא את ה' אלהיך לשמר את כל חקתיו ומצוותיו, אשר אנכי מצוה אתה ובנך וכן בנך כל ימי חיך ולמען יאריכון ימיך (דברים ו' ב'). את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע (שם ו' י"ג). כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ' י"ז).

א

יראת ה' היא היא: הכל כאשר לכל, כפי אשר תורה לך התורה עד כה מיכולת ה' הכל יכול, מגדולו, מכוחו וגבורתו, מפעולתו אמונה, מכבודו המלא עולם, מממשלתו, מנתינתו את חוקי החיים, מידיעתו את הכל, מבחינתו את החיים, ממשפט צדקו וגמולו בצדק ועוד ועוד, עד כי כל אלה ימלאו את חדרי לבבך, למען תשוה אותם לנגד עיניך תמיד, עד אשר הרעיון מגדולת ה' ורום כבודו לא יעזובך לעולם, ואתה בכל מקום ובכל עת ובכל דבר תחזה רק את ה' את הכל יכול, את האל הגדול הגבור והנורא, שכוחו וגבורתו מלא עולם, את המושל בכול, אשר מלא כל הארץ כבודו, את ה' אשר גלה את רצונו בעד חיך, ועיניו, שהיא צופיה הליכות עולמן בחיים, לראות אם תמלא ואיך תמלא את רצונו ולדעת כי הוא הבוחן ובודק, השופט והגומל — מוכן יראת ה' היא ביתוד: "לשוות לנגד עיניך תמיד ובכל מקום את ה' ולחוש ברוממות אל וגדולתו, מה קטנות אתה".

ב

לוא אך רעיון אחד ע"ד גדולת ה' אלהיך ישורר בקרבך בעצם תוקפו ובכל מקום ובכל עת לבך יהגה בו תמיד — אז לא תוכל לחטוא. כוחו וגבורתו — אם ה' יגזור אומרי הלא גם השמים והארץ יהפכו לתוהו ובוהו. — ואתה? בקוּטן עצמות האדם, להביל דמה, במידת כוחך, אשר במה נחשב הוא, בצבא זמנך כמו הגוה, במציאותך כצל עובר — אתה בן אדם — ברפיוןך ותלישותך — הנך הפוך תחפוך להתקומם נגד הכל יכול, נגדו, ולהחיצב בפניו למרות את רצונו ולהחל בו ולהראות, כי מוראו לא יהיה על פניך — הן הרגע הבא אחרי החטא הלא יוכל להביא לך כליון חרוץ. גדולו — גדל ה' מגיע גם למעלה למעלה מכינת נבונים, גבוה ונשא מהכרת כל תעופת רוח האדם לאין חקר — כל היצורים, כל הבריאה וכל המציאות שכם אחד יעבדו את תכנית חכמתו — גם בדרכים נשגבים מכל

רעיון וחקר בן אדם יגיע רצון ה' למטרתו — ואתה האם לא תחפץ לירא מפני גודלו ותעצומת עוזו — יען אתה בהשקפתך הקצרה והבצורה — אינך רואה את הסכנה המרחפת על ראשך?

ג

עין ה' והשגחתו — אנה תלך מרצונו? אנה תברח מפניו? אם תיסק שמים שם הלא הוא, ואם תציע שאול הנהה תשא כנפי שחר תשכון באחרית ים, צפונה ונגבה — בכל מקום, הלא עין ה' צופיה בכל, בכל מקום פעולתו אתו, ממעל לך, ממטה לך, מסביב לך — ובך — האם תוכל לברוח מפני מעצמך? ואתה — הנך חפץ תחפוך — לחטוא?

ד

ממשלתו — ה' הוא אדון עולם, הכל קנין ה': מהשמים וכל יצורי התבל עד גטף הדם הגדול בעורקיך, עד כה שהוא אויר, אשר תשאף באפך, הלא קנין ה' הכל — ואתה הפוך תחפוך — חוטא! לשלוח את ירך, לבסל, להשמיד, להרוס או להשתמש שלא כהוגן עם הקנין שאיננו שלך? הן לא איש אל כמודך ה', לא אחיך יצור כמודך הוא זה, אשר תחטא לו, הלא ה' הוא, ובעד הכל כאשר לכל קנין שלו, הלא בו תבגד, בו תמרוד, ותמרה את רצונו, הנקה תנקה? ואתה — חפץ תחפוך לחטוא?

ה

התגלות חוקי החיים — ראה נא, ה' הוא, אשר אתה תחזה את החוק שנתן בכל — בראש שבולת, אשר בצמיחתו ובהכילו ישלים את חוק תקופתו: באבן, אשר תראה, כי נופלת היא על הארץ למטה, גם במהלך הכוכבים וצבא השמים, אשר במחנה כבוד יסעו ממעל לך — ה' הוא זה, אשר כל העולם כולו יקשיב לקולו וכל חלק וחלק מהקרוי אליך או הרחוק ממך, הן כל אשר יקיף אותך, ינסלך וינשאך, כולם כאחד יעבדו אותו באמונה — והנה הלא הוא נתן גם לך את חוק חייך ויצודך לשמור אותו, אבל בבחירה חופשית — ולמלאות אחריו — ואתה הרק אתה הפוך תחפוך למנוע עצמך מהיות סר למשמעתו — ולחטוא נגד חוק ה'?

ו

ידעתו את הכל — אם תלך במקום, אשר חושך סתרו, ועין איש לא תשורך ותעשה איוה דבר — ולא תחזה את ה' ואת עינו הצופיה עליך ובך, ותדמה, כי את אשר הסתרת מעיני אנשים, תוכל גם להסתיר מעיני ה', ממנו, אשר הוא יודע כל, עינו הלא צופיה בכל ואוזנו שומעת את הכל, הממנו

תיסתר? הן את קולו הנך שומע באמונת רוחך ובישרות לבבך! הלא אין כל גובה ואין עומק, ששם יוכל החטא להיות נעלם ונסתר מעין ה' והשגחתו על הכל, הוא יכיר מעשיך, דבורך ורגשותיך — הוא ידע את רעיוןך אף בטרם יעלה על לבך ובטרם גם אתה תשיגהו אותו אל נכון, וגם אז עומד הנהו בתחילת התהוותו לפני כסא כבוד ה' — ואתה הנך חפץ תחפץ לחטוא — כסיל ובער!

ז

בחינת החיים — אבל אם במרמז ערומים תשתחח עד למאוד ובצדיה חשפיל למאוד את ערכך עליך ותאמר: הלא אמנם קטונתי במאד, במה נחשבו חיי אנוש ומפעלו — הן גם כל הארץ כולה גרעין אבק היגה — והאנשים הנמלים אשר עליה המה — כאין נחשבו בעולם ה' — האם ה' הגבוה מעל גבוה, האל הקדוש, הנערץ והנשגב, האם הוא יוכל לרדת מגדולתו ולהביט על הארץ — על בני אדם — עלי — האם לא הכל שוה לו, אם חי אני באופן כזה או באופן אחר? — אולם חונף! זכור נא האמנם קטונת לו למאוד גם אז בעת התהוותך, עת יצאת אל המציאות, עת ה' יצרך ויכוננך למציאותך ולחייך? האם לא תחוש בכל מקום, בך, אצלך, מסביב לך, את היד אשר כוננה אותך, אשר הכשירך לחיים, אשר תמלא גם את ספקך תמיד? — והנה אם היד הזאת תראה לך את חזק רצונה — הנך חפץ לשית לו בחלקות ולעשות חונף ולהשתומם על רוממות ה' וגדולתו, רוממות אלהים חיים, אשר דאג בעד מציאותך וחייך, אף ימלא את ספקך וכל דבר קטן וגדול בצרכי חייך, ולהשוב תועה, כי אין לה' עסק במפעלך, אף לא יתבונן על מעשיך באמריך: מה יתן ומה יוסיף לו, אם תשתמש עם הכל כפי רצונו? עם הכל כאשר לכל, את אשר באמת הוא נתן גם יתן לך, בהנאה, ברעיון, ברגש, בדבור ובמעשה!!

ח

צדקת משפטו וגמולו — רק שופטים אנשים תוכל לרמות ולשחד. אבל ה' הלא הוא העד והדין — ה' ישפוט אותך — ה' הוא, אשר יראה כל רעיון, רגש ומעשה בתחילת התהוותם — הוא הלא יראך עת תחטא לו — והוא גם שופט החטא — אף שופט צדק הנהו! ראה, הלא ה' במשפט יסד ארץ, אמת ומשפט מכון כסא, משפט וצדק היו לו לקו בבנין עולמו — ואין? הלא ככל אשר בתבל ישנם סבה ומסובב, מקור ותוצאה, המתאמת עם מקור פעולתו — ככוח כן המפעל, כורע כן הפרי — ובנוגע אליך, האם רק זרע רעיוניך, דבריך, מעשיך, הנאותיך האם הם לכדם לא ישאו ולא יביאו כל פרי, פרי כזה המתאמת עם תוצאה? ואתה האם חפץ תחפץ, כי באשר תרעת רע תקצור טוב? באשר תבאת קללה הנך חפץ תחפץ כי תביא לך ברכה? לא! מאזנים וכוס ביד ה'! המאזנים ישקלו את חייך ובכללות המשקל תושיט לך כוס החיים קללה או

ברכה — ואם לא פה — הלא שם — ואתה הפרך תחפרך לגזול מחייך את יקר ערכם עליהם ולהרסם ע"י החטא? האם לא תראה את משוגתך וכי כה נתעית בשוא. עד כי לא תבין, כי תחת הפצך בחטא, לבנות ולכונן את החיים ע"י הנאה, תועלת ומלוא ספקך, הנך מהרס אותם שבעתים ע"י החטא ההוא?

ס

רוממות אל וקדושתו — הן הנה מאוד געלות גם מצד עצמן אף מבלי כל רעיון מגמול ועונש — אם רוחך ונפשך עוד לא נשבתו מטהרן, הלא אלה לבדך תעצרה כוח להפריע אותך, לבל יוכל לעלות בלבך כל רעיון פגול מדבר חטא ועון — האם לא הרגשת מעולם את הפעולה והרושם, אשר יפעל עליך בהדרת כבוד איש נכבד ומרומם, איש צדיק תמים, נדיב ושוע? האם לא שמעת מעולם, כי גם הזדים הארורים יהגו כבוד ויחדדו מאיש רם, אשר לו גדול פנימי? עד כי עת יראהו יאבדו עשתונותיהם, תרפינה ידיהם וירך לבבם, אף יורידו את היד, אשר הונפה לעשות בליעל! הביטה וראה! הן זאת היא רק רוממות אדם והדר גאונו, ולוא יהי, כי גדול ונכבד האיש מאוד, הלא בכל זאת מה קטן הנהו באמת, מה כוחו ומה גבורתו של בן אדם זה נגד ה'. הן מה חדל הוא! ואתה אמנם הבה, תתיצבה כה לפני ה', חוששה נא הדר גאונו ורוממות גדולתו עם מעלת קדושתו, דע מה נשגבו ונעלו במאור, ואז הלא רוממות אל וקדושתו תמיתנה ותבטלנה כך כל רעיון לא טהור, אשר יעלה בלבך — זאת היא יראת שדי נאמנה — אמנם קשה היא להשיג אותה — אבל לתאר אותה בעצם מעלתה, גם כן לא נקל.

י

לכן אתה בן ישראל, בת ישראל! שימו לבכם ורוחכם בשחר טל ילדותכם להכיר ולדעת את גדולת ה', רוממות אל ה', אלהיכם! קרבו נא עם אבותיכם יחד מול הר סיני, וכמו הכירו אבותיכם שם את גדול ה' כוחו וגבורתו: המה ראו אז, כי ה' האל היחיד ומיוחד, לבדו הוא בכל, בכל דבר קטן וגדול שם הוא, וכל העולם כולו חל מפניו ומרגיש את גדולו — כן הנכם עומדים גם אתם בכל מקום על אדמת קודש, ושון לנגדכם כאילו עומדים גם אתם עתה מול הר סיני, הלא בכל מקום יתגלה אליכם ה', בכל דבר קטן וגדול הנהו, בקשוהו, דרשוהו תמיד בכל אשר לכל, בכל אשר נהיה, בכל אשר הווה ובכל אשר יהיה, לפני כל, בכל אשר לכם ובכל אשר יהיה לכם, בכל מקום ובכל עת תמיד עליכם ליחס את הכל לה' לבדו וחשבו תמיד רק בשם ה' — או אז גם כל יצור קטן שבקטנים, כל תמורה קלה, וכל רגע כמו הגה יזכירכם את ה' — בכל מקום תחזו את ה', את האל הגדול הגבור והנורא ותחשו בכל את רוממות גדולו, למען תהיו עבדיו הנאמנים ולא תחטאו — תראו הוכחתו לדעת, כי הנכם צאצאי האבות ההם, אשר עין בעין ראו את גדולת ה' ונפלאותיו אשר עשה במצרים, על הים ועל הר סיני.

ס

אהבה

ואהבת את ה' אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים ו' ח').

א

לאהוב — הלא הוא להרגיש ולחוש את עצמו כולו כליל על ידי המציאות ובמציאות של נמצא אחר — לכן, „לאהוב את ה'“ הלא הוא להרגיש, כי המציאות והפעולה של עצמו היכולת השווי והערך של עצמו נמצא הנהו רק ע"י ה' ובהו, ולחוש, כי הנך נמצא, גם נמצא הנך באיזה ערך מה רק ע"י ה' ולכן במציאותך ובפעולתך עליך לכוון ולפנות את עצמך רק אל ה' — הלא הוא למלאות את רצונו — אהבת ה' ואהבת תורתו אחת היא, יען כי רק אז אהבת ה' תקבל את ערכה עליה ומובנה הנאמן, כל עוד הנך אוהב את תורתו.

ב

מציאותך ופעולתך הן הנה רק ע"י ה' — אם תחפוץ לחוש ולהרגיש את זאת בעצם שלמותך, עליך לכוון את מבטי עינך ולשים את לבבך להתבונן על טובותיו וחסדיו הרבים, אשר יתן לך ה' ביד נדיבה; הביאם בחשבון, ספור ומנה את חסדיו מערש ילדותך עד גל קברך — אף את אלה מחסדיו ה' אשר מעבר להקבר והלאה — זכור נא, כי זה אלפי שנים בטרם עוד ראית פני תבל, גם אז הן ה' אלהיך זה כבר היה אלהי חסדך, יען כי מינה אותך להיות היורש ובעל הנחלה מכל מפעל ומעשה מאבותיך, אשר אלפי שנים מלפניך פעלו ועשו, סבלו, חטאו, תעו, למדו עד הוציאו אותם לפועל, וכי רק ע"י ירושת הנחלה הזאת הגה נמצא לך את אשר לך והנהו אתך ברגע ההוא ויהי מה יהי, — הביאה חשבון, ספור ומנה את כוחות גופך, את האמצעים לקנין ורכוש החיצון אשר לך, את האנשים אשר נלוו אליך, אל חיי גופך ורוחך להיות לעזר לך — הביטה נא על רוחך עם כשרונותיו וכוחותיו, על נפשך עם זרמי החיים אשר בה, התבונן על עצמך, כי עם כל אלה הנך נקרא להיות איש-ישראל, וכי התעודה הזאת נגלתה לך ע"י התורה — שים לבך על כל אלה ודע, כי המה הלא בתונים לך מיד ה' ובידו יחזיק אותך בידך, גם בכל יום ובכל שעה ובכל רגע על ידו מחזקים המה מחדש וברוכים המה רק ע"י אהבתם, טובו וחסדו, הלא ה' הוא בכל מקום איתך ומסביב לך, הוא מגן בעדך, הוא יזהירך תמיד, ילמדך להגדיל ויתנך אוהד לאושרך סלה. ואם כן, האם לא מיד ה' לבדו הן הנה מציאותך ופעולתך.

ג

אמנם כל אלה יקבלו את שורם וערכם עליהם רק ע"י ה' לבדו, וכל דבר מה בתכל יש לו איזה ערך רק ע"י ה', את זאת בראש וראשון עליך

להרגיש תמיד ולחוש אותו בשלמות — כי לוא גם יש אתך גוף ורוח, רכוש ואנשים, תעודה ותורה — אבל אם תסיר את זכר ה' ממציאותך ופעולתך, את ה' אשר הוא יצרך את צבא חלדך, תקופת הזמן שהנך פה עלי אדמות והטוב אשר תפעל בארץ החיים, אל בגין עולמו, אם תשכח את ה' אם תסיה את דעתך ממנו, אם תשכח את הבונה הגדול, בונה החיים בכלל, ואשר אתה עם כל פעולותיך הנכם נחשבים רק לאבן אחת מאבני הבנין הגדול הזה, ואמנם רק מיד חכמתו נדרש לך מראש לקבל את ערכך עליך ותועלתך בבנין עולם הכללי הזה, אם תמה מלבך את שם ה' — במה נחשב אתה עם כל המון עושרך ורכוש חייך, גם מה הוא כל פעולתך? עם כל המון אוצרותיך הנך עני — עם כל כוחותיך הנך עני ממעש, כגדלך רוחך כן רבו התעוררים — ועם עוצם יכולתך כמה מן הרפיון והחלישות יש בך! אתה ופעולתך — הנך רק נקודה קטנה בעולם כולו! והנקודה הזאת גם היא הלא היא עוברת וחולפת — הלא ידעת איזה דמות נערכה בעד האדם — אבק פורח — צל עובר — ציץ נובל — חלום — ואם גם התאמצת הרבה ופעלת לך בימי חייך, גם רכשת לך הון רב, אף עשית גדולות ונצורות, בנית לך מגדלי פאר וארמונות תפארה — אך כאשר תגיע עת חליפתך — ואינך — ואז כל אשר רכשת לך, כל יגיעך ועמלך, כל קנייניך ובנייניך ויפיי המגדלים כלילי תפארה הלא יחרבו ויבולו — אבל אם תחזיק במעוז ה' וה' אלהיך אתך תמיד — רק אז יש שכר לפעולתך, יען ה' הלא יקבל ממך גם את הטוב המעט, אשר פעלת כפי רצונו ויצרף אותו אל סכום הטובות האחרות בעולמו, גם יהיה אתך וישמרך משגגות ויתן לך משאלות לבך להיטיב ולהועיל — אכן מעשה, אין דבור ואין כל רעיון אחד אשר יאבד לריק — אם אלה יכלכלו בקרבם רק דבר אמת, צדק וטוב — כי ע"י ה' גם זה הקטן במפעליך גדול יהיה — אף הדבר החולף ועובר שלך יתקיים להיות נצב לעד, ואם גם האדם לא יוכל לחוש את זאת ואם גם לא ידעת ונעלם ממך כל זה — אמת נכון הדבר כי כל דבר קטן, אם אך טוב הנהו באמת ואם נעשה הוא בצדק ויושר, אם יפקידו אותו ביד ה', אז יצרפהו ה' אל הבנין הגדול והנצחי שלו — או אז יש שכר לפעולתך ומעשך ירצה, להיות חי וקים לעד.

ד

עלם בן ישראל ועלמה בת ישראל! לוא אך יכולתם להרגיש את הרגש הנעלה, את רגש האושר „להיות דבר מה בעולם ה'“ — אם תאלפו בינה מהעשב, מהפרח ומרוח כמו הגה, ותשערו בנפשכם את מושג הרגש, אשר יחושו כל היצורים הנמצאים מסביב לכם — הרגש להיות יצור וציר עליך ושמחת עולם אשר על ראשם תמיד, כי ממלאים בשלמות את חלל המקום, אשר הציג אותם בורא העולם, ברגע חקצר של צבא חלדם — ולעומתם תעריכו ותתבוננו על משאלות והתהירות זמנכס — הנאה וקנין — אשר בני הזמן ישימו בהם כל מעינם רק בעד עצמם וחשוקתם, וגם את הטוב שיעשו, יפעלו רק להנאת עצמם ולא בתור עבדי ה' — מלאכי ה' — עד כי באופו

הזה אתם עם הנאתכם וקניינכם כאין נחשבתם, הבל וריק הנכם בעולם — ורק לגופכם יש תועלת מה — תועלת הזבל בנוגע אל השדה — אחרי אשר יחלש, ימות הגוף, יבול וירקב, או אז יהפך להיות דומן חבל לצורך ותועלת יצורים אחרים, שהמה אמנם טובים מכם ויחיו מה יחיו — בעוד היצורים האלה ממלאים את תעודתם בעצם השלמות, כפי אשר התווה להם ה' — לכן אתם אישיישראל! אם נוכחתם לדעת, כי באופן כזה אתם ברוחכם כאין הנכם ולא תגיעו אל המעלה להיות דבר מה בעולם ה', כי עם כוחכם הנועד לפעול פעולות עבודת ה' בתופש תיגעו לריק ולבהלה — אם שמתם לבכם על מצבכם ורוח ה' החל לפעם בקרבכם, גם נכסוף נכספתם אל האושר הנעלה: להיות בכל עצמותכם „דבר מה בעולם ה'“, ויען כי את האושר הזה תמצאו רק בה' ובהתגלות תעודתכם — בתורה. — לכן הבה! השליכו מכם את אליילי כספכם ואת אליילי זהבכם ואת אליילת האלילים את „התנאה“ ואת כל „הבל הבלים“ אשר בזמנכם — ושובו אל ה' למען תחיו גם אתם דבר מה בעולמו — אז תאהבו את ה'.

ה

האמנם עליכם להשליך אחרי גופכם את קנייני החיים? לא! זאת לא ואת! או טוב יותר עליך ההרבה והמצוה להשתדל לרכוש אותם ולקחתם לך, אבל לחשוב אותם רק בתור אמצעים וכלי שימוש לתכלית רמה ונעלה — את עצמך את כל מציאותך ואת כל פעולותיך קדש אותם לה' למלאות בהם את רצונו — אהוב את ה' אלהיך בכל לבבך, בכל נפשך ובכל מאודך (רכושך).

ו

לאהוב את ה' בכל לבבך — הלא הוא ברוח ובלב וכפי מובן המלה „לב“ — ברוחך: לאהוב ברוחך ולהדבק בה' הלא הוא: להשתמש עם כל כוחות רוחך, למען דעת אותו, ללמד את רצונו בתורתו ולהביר גם את התבל, למען תדע על פיה, איך למלאות את רצונו — בלבבך: למען תעצור כוח ללחום ולנצח במלחמה, אשר תפרוץ בקרבך בין הנטיות, אשר האחת תמשוך אותך למעלה והשנית למטה, ושים שלום גם עם רוח הבהמה אשר בך, למען אשר גם הרוח הזה ע"י השתדלותך יתרומם להיות רוח האדם במעלתה הדרושה, עד כי שתי הנטיות תתחברנה להיות נטיה ותשוקה אחת: „לעבוד את ה'“ ואתה תקרא בשם כי אמנם זה טוב ויפה רק את הדבר אשר יאמר עליו ה' כי אמנם טוב ויפה הוא ותחדול מכל דבר, אשר יצוה ה' לעזוב אותו ולחדול ממנו, אף התאמץ, כי לכן יחוש בקרבך תמיד רק את הרגש האחד, להיות נמשך אחרי אביך שבשמים.

ז

בכל נפש החיים אשר לך, בכל מאודך ורכושך — עד כי תכיר לדעת בחיים אשר חונגת במו, בכוחות גופך, בבריאותך, בכשרונות גופך, ברכושך

אשר נתן לך ה' בכל מנת גורלך וחלקך בחיים בעולם ההיצון — כסף, אומנות, כבוד, שפע, אוהבים, משפחה, כי כל אלה המה רק אמצעים להוציא על ידם לפועל כל אשר דבר ואשר צוה ה' בתורתו לפעול ולעשות, ואת אשר גם רוחך הכיר לטוב ולבבך יחוש, כי אמנם טוב הוא לך, וכמו לרוחך ולבך יהיה מאז רק נטיה אחת שהיא כולה כליל לה', כן יהיו גם חייך ורכושך קדושים רק אל הנטיה הזאת — אתה תהיה אחד בחייך באחדות גמורה כמו ה' אלהיך שהוא אחד ונהו פועל אמת יחידי.

ח

ואם כן, אם לבבך, חייך ורכושך רק אמצעים המה לאהוב בהם את ה', הלא עליך להוקיר את אהבת ה' יותר מערך הקנינים האלה, עליך לאהוב את ה' יותר מלבך, יותר מחייך ורכושך — ואם תבוא לידי נסיון לבחור אחת משתי אלה, אם לעזוב את דרכי ה' או להשליך מעליך את נטיית לבך, את חייך ורכושך, אז עזוב את כל אלה וחשאר גאמון לה' אלהיך.

ט

חרפה היא לו, בוז לו לאיש אשר תהפוכות וזר מעשהו, לעשות את האמצעי לתכלית ואת התכלית לאמצעי, לחשוב את הגבלה לשפל ואת השפל לגבוה, האיש, אשר למען הרבות רכוש, למען הבטיח את אומנתו, למען ירכוש לו כבוד אנשים, למען יבנה לו בדמיונו את הצלחתו ואושרו כמו רמים, או למלאות ספקו בתאוה וחמדה — יעבור אף על אחת ממצות ה'.

י

אבל אוי לאותה בושה, אוי לאותה חרפה, אם איש מבני ישראל, אשר בגלל איזה תועלת לרכוש לו הדברים הנזכרים למעלה יעבור לא רק על אחת ממצות ה', לא רק על דבר אחד מדברי אלהים חיים בלבד, כי גם ישליך אחרי גוו את כל דברי התורה כולה, יפרוק מעליו עול מלכות שמים ויפנה עורף אל ה' ויאמר: אין לי עוד כל חלק ונחלה בה' אלהי יעקב, אלוה לי אל העמים (שגם המה יתעבו איש, אשר ימיר את דתו רק בעד בצע כסף וכל מזומת), יען להם כבוד וגדולה ואין להם שום הגבלה בחיים אף לא יסבלו כל בוז ולעג השאננים, ובעד הקנינים, אשר בעפר יסודם, אכחש בה' אלהי ישראל — מה אומלל הוא איש כזה — כבוד אנשים גלה ממנו — לבו לא ידע עוד כל גבוה ונשא — כל קדש משחק למו.

יא

אבל אתה ישראל שמעו עליך לאהוב את ה' יותר מלבבך, יותר מחייך, יותר מרכושך! ולוא יהי, כי ידרשו ממך בגלל זה, לעזוב את אדיר חפצך

ומשאלות לבבך, לוא יאלצוך לתת את חייך כופר חיים של איש ישראל. הבה! באהבתך את ה' מסור את כל הצלחתך, גם קבל באהבה לסכול בעד תורתך ודתך יסורים קשים, חרפות וגידופים, עוני וצרה, ולוא גם יוציאוך להורג בגללה, קדש את שם ה' מסור את נפשך והישאר נאמן לה'.

יב

השלך אחרי גוף כל דבר שהמה אמנם מבלעדי ה' אין למו כל ערך וחשיבות במאומה, וערכם עליהם יקבלו רק אז אם תוכל לקדשם לעבדת ה' — לכן השליכם מנגד והישאר נאמן לה' ולדת קדשו.

יג

בכל זאת, גם בעד האהבה המאוד נעלה הזאת, גם בעד מסירת נפש כזאת, צא ולמד איך להתנהג בצדק, כאשר תלמדך התורה.

יד

לבן ורכושך — וכל דבר אשר תקרא אותו בשם „קנין שלך“ זולת חייך, הלא אין להם כל ערך וחשיבות. אף לעבור בגללם בעבירה הקלה שבקלות, לכן אם נאנס הנך את הכל, זולת חייך, להשליך אחרי גוף, רק לבל ידרש לך לעבור אף על מצוות לא תעשה אחת ממצוות ה' אלהיך — אל תחשוב הרבה, מסור אותם כרגע ואל תחטא.

טו

אבל אחרת היא עם החיים — כל מצוות לא תעשה שבתורה זולת אלה העומדות ביחס: „עבודה זרה“, „גלוי עריות“, „ושפיכות דמים“, אם התקומם איש עריך אשר ישים אכפו עליך, אם עמד עליך גוגש לאנוס אותך באומרו: עבור או תהרג! אז תוכל לעבור עליהן — אבל אחרי אשר מראש — אף כי ללא הועיל — נסית למסור לו את הצלחת חייך ורכושך, לקנות לך חופשך לשמור את המצוות מבלי לעבור עליהן — באופן הזה עליך לתחזיק את חייך למען תוכל למלאות בימים הבאים את עבודת ה' ולשמור אח"כ את דת קדשו — אכן אם הנוגש והמאנס לא שם כונתו לתועלת עצמו, רק יחפרץ לאנוס אותך לעבור על דתך, וזאת אם יהיה בפומבי ובגלוי, ולמצער, כי ידעו מזה עשרה ישראלים, או גם בסתר אבל בעת כזאת, בעת שעמדו על עם ישראל ברוב כוח להשמידו ולכלותו ולהתרים ולהכחיד את קיום רוחו בחזקה, אז חייך כלא נחשבו לעומת החטא הקל אשר תחטא ואם גם עבירה נגד מנהג ישראל תורה — באופן כזה יאמר לך ה': השלך נפשך מנגד, קדש את שמי, הראה לעדת אחיך בני עמי, כי תאהב את ה' יותר מחייך, ובמסירת נפש תעורר גם בקרבם

את התשוקה הגאמנה לרכוש גם להם אהבה רוממה כזאת — הראה לנוגשך ומענך, כי קצרה ידו וכוחו להכביד את אכפו ולאנוס את איש ישראל למעול מעל ב'ה' אלהיו — הראהו כי בני ובנות ישראל ילעגו לכוחו ונבורתו — כוח אנשים — בעוד יוכלו למסור את גפסם וחיייהם בגלל דתם, למען ישארו נאמנים לה' אלהיהם.

טו

אבל באלה המצוות שיש להן יחס עם עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים אחרת היא בתכונתן המיוחדת — ואם יתפצו לאנסך ולאצרך, ולוא יהי גם בסתר וגם לא בעתות השמד והחרום ואף אם יש בזה תועלת למאנסך ונוגשך, לאנוס אותך, כי תעבור על אחת מהעבירות האלה — אז מסור את נפשך וחיך ואל תעבור — הן חיך במה נחשבו עוד אם תעבור עליהן — כה תאמר תורת ה'.

יו

אולם אם לא תאמין בכך, כי תוכל לעצור כוח ולעמוד בנסיון כבד כזה — הבה! ברח לך מהארץ ההיא, אשר סכנה גדולה כזאת מרחפת על ראשך ועל טובך גבוה מעל גבוה, ודע, כי השגחת ה' הלא תלזה אותך בכל מקום שהוא, כי גם המקום אשר תמלט שמה, אדמת ה' היא.

יח

אבל אם לא יאלצו אותך לעבור על מצות „לא תעשה“, רק יפריעוך ויגיאו אותך מלקיים איזה מצות „עשה“ — באופן הזה לא תדרוש ממך התורה למסור את חיך, בעוד אונס, אשר לא תוכל לשנות אותו, פוטר אותך מלמלאות הפעם חובתך, הן אתה וחפצך הלא שלמים אתם עם ה' ותפסך הלא כלתה לקיים את מצוות ה' כאשר צוך.

עוד צריך עיון וחקירה אל איזה יחס כוונת חז"ל ואם גם יחס רחוק בנוגע לגלוי עריות הלא עומד הנהו בשוה אל גלוי העריות בעצמו (סנהדרין ע"ה א'). הנה אם כן העבירות נגד רכוש חברך, כבודו וכדומה הלא יתנו כאלו נעשתה העבירה נגד עצם החיים שלו; הן אמרו חז"ל: כל הגונב מחבירו פרוטה כאלו גזל את חייו (ח"מ שנט) ובכל זאת הלא מותר הוא להשתמש בקנין ורכוש חברו להציל את גפשו מסכנת גפשות באופן אם בדעתו להתזיר לו (שם). כמו כן השווה את העבירה לפוגע בכבוד האדם בעון לה"ר להיות שוה אל שלשת העבירות הנזכרות (ערכין ט"ו ב'), (עיין בזה שו"ת בני ציון למור"ר מו"ה יוקב עטלינגער נ"ע סי' קס"ו, קס"ט) וצ"ע.

יט

בכל מקום אשר תאמר התורה: מפני האונס תוכל לחדול מעשות החובה והמצוה, שמור נפשך וחיידך, גם עבור על העבירה והצל את חיידך, או אסור עליך לתת את חיידך כופרם — זולת באופן כזה אם תצא מפעולתך זאת תועלת גדולה מאוד לחינוך הדת והתורה, בעוד ע"י מסירות נפשך תפעול פעולה עצומה בנפש אחיד להתרומם ולהתעלה מחדש ולהתחזק באהבת ה' ותורתו, אבל זולת זאת עליך להחזיק ולשמור את חיידך — כי ה' יוקיר את חיידך, למען מאז והלאה תחזיק במעוזו ותקדש את חיידך לעבודתו, לכן אתה אל תסכן את חיידך, בעת הפוך יחפוך ה', כי חיה תחיה עוד עלי אדמות.

כ

כמו כן באופני מחלות: אם יש סכנה, אז תוכל בכל דבר להביא לך רפואה מלבד ע"י העבירות של עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים — ואם אין סכנה — אז תוכל להתרפאות גם בדבר האסור באכילה ורק בשנוי מאופן הנהוג לאכילתו, גם באסור הנאה, רק בשינוי המעשה של השימוש הנהוג, אמנם בשר בחלב וכלאי הכרם אסורים המה בכל שימוש של רפואה, זולת אם יש סכנה. כל אסורי דרבנן במחלות אף אם אין סכנה מותר בהנאה ובשימוש הנהוג, ולאכול ולשתות באופן הנהוג יוכלו רק בעת הסכנה — כל דבר המהול במרה (גאללע) וכדומה אשר לא יאכל בתערובות כזאת באופן הנהוג, זאת נקראת הנאה שלא כנהוג (יריד, קניית וקניית, א"ח תס"ו, מ"א ב').

אמונה

לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה (דברים ו' ט"ז).
וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים, האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור: ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו, לא יאחר לשנאו, אל פניו ישלם לו: ושמרת את המצוה ואת התקנים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך לעשותם (דברים ז' ט').

א

האמונה בה' הלא היא: להדבק בה', לעוז במצחו ולהיות חזק ואמיץ בהבטחותיו, בחוקי תורתו, בחסדה ואף כי בחיים ממשלת ה' לא נגלה בחרש וכפי החשקפה הראשונה למראה עינים זמן ההורה וכל הנעשה בו ירחיקו את הבטחות ה' מן הוא והלאה, אם כי סכנה מרחפת על קיום חוקי תורתו וכאילו אבדה תקוות מהחוטא לשוב עוד ולשוב משוב ה' חסדה.

ב

בה' — ה' בעצמו אמנם יורה אותך, כי הוא כל יכול, חכם, צדיק ורב חסד — ואם תחפוץ לחקור אותו ולדעתו עפ"י ממשלתו — בחיים — שוך נא, הן אז תחזה את הכל, את הכל — אבל לא את ה' — הנך רואה, כי ימשול בחיי התבל כח אנשים, מעשה אגוש ותחבולותיה, חכמת אדם ורוח האדם בכל משלה; הנך רואה יסורי הצדיקים ושלוות הרשעים, אשר יערו גאה וגאון, הצלחת האוולת וחכמת המסכן בזויה; הנך רואה למראה עינים את המקרה משחק עם הצלחת האדם, אתה רואה את בני דורך נגועים במחלה וצרה וגוועים ברעב, במלחמה ובחטאים רבים, אתה תתמה תמה ותשאל: איה יכולת הכל יכול וממשלתו על רפיון ובלתי יכולת האנשים? איה היא החכמה העליונה וכוהה וגבורתה על אוולת האנשים? איה המשפט צדק אשר ישלם לאיש כמעשהו, איה החסד, אשר אדיר חפצו רק בטובת הנבראים? או תקרב אליך „האמונה" ותאלפך בינה מראש, להכיר ולדעת אל נכון גם להבין היטב את רעיונות יכולת הכל יכול, את מובן החכמה ומושג הצדק והחסד הנאמן, וללבב ולחבב את מיטב ההגיון הזה: אם יכולת הכל יכול תשא ותסבול ותעלים עין מגאון עריצות אנשים ושלטון הבל, אם צדקת ה' תחלק מנה אחת אפים: פה אסון ושם שחק, אם חסד ה' רואה, וכמו לא יתבונן, בענות בני הדור ותחלואיו הרבים, בטח חכמת ה' תכיר לטוב גם את הגאון והגובה של העדיצים, גם את חלוקת קניני ההצלחה ואת העוני והצרה של בני הדור, ורק באופן ההוא, כפי שהנהו נמצא בתבל, יען כזה וכוה, ככה דרוש להיות באמת, וכי צדקה וחסד הוא זה, כל הנעשה למראה עיניך, ואף כי אתה לא תשיג ולא תבין את זאת; ואיך? איככה תחפוץ בבינתך — בינת אנוש הקצרה — להבין ולהשכיל תוכנית חכמת ה'?! האמונה תורה אותך להחזיק ולבטוח בה, ואם גם שמים וארץ יענו כחשו, ואם גם למראה עינים גברתה האמונה ופסו אמונים מבני אדם.

ג

הביטה וראה על הרמו הכביר ונאור הנמצא בתורה (דברים ז' ט') — האם תחפוץ אתה לבקר את צדקת ה'? האם תבין ותשכיל את צדקת ה'? ואם תבוא האמת להיות עד לעצמה, כי אמנם זה הדבר, אשר יתראה לך לעול, וכי הוא נגד חוקי הצדק, כי באמת הנהו פעולת הצדקה לחיים באופן מאוד געלה? הנך משתומם על הצלחת הרשעים — ראה נא! התורה אומרת, כי ה' הצדיק, ה' משלם (הטוב) גם לשונאים, גם לאלה אשר אין יראת אלהים בלבם וישנאו אותו ויאמרו לאל סורה ממנו, וידמו, כי רק בכוחם ועצם ידם יפרשו ממשלתם בתבל, להיות להם לנחלה בלי מצרים — גם לאלה משלם להם ה' טוב, בעד הטוב אשר עשו (כי אין גם רשע בארץ, אשר לא יעשה איוה דבר טוב בחייו), אך ה' משלם להם בעד זה טוב וחסד אבל רק בחוג משאלותיהם (אל פניו, אל פני כל אחד מהם, אל אשר ישא הרשע פניו, לחשוב

לסוב לפניו) — בהוג משאלותיהם ומגמת פניהם ישלם להם הטוב —; אם ישעם חפצם הוא רק אהבת עצמם, רק חפצי התבל, רק כוח ושלטון חיצוני, הצלחה חיצונית, שמחות חיצוניות — אלה וכאלה, אשר כצל יעברו גם כליל יחלופו, ככה היא שלומת־רשעים בעד הטוב אשר עשו בחייהם, כי גמולם הוא רק במתנת הדברים העוברים והחולפים — הבה! ישמחו המה זמן ועד במתנת חלקם, בשלטון, בעושר ובהצלחה העוברים והחולפים אך המה יחלופו, יעברו ויבטלו מן העולם ויאבדו יחד עם הקנינים העוברים והחולפים אשר להם (להאבידו); אך לאלה, אשר אדיר חפצם, להכיר ולדעת את ה' ולדבקה בו, ולתעודת חייהם בחרו להם את מילוא רצון ה' וקיום התורה המצוה, לאלה אשר כל מעינם רק פעולות צדיק לחיים והשגת הנצחיות שכם וגמולם גם כן נצחי — לאלף דור ישארו לברכה במעשיהם ובמפעליהם, בסבלנותם, בעניים ועמלם — הביטה וראה על האבות הראשונים! שכם בעולם הזה! כלל האנושית — המה בעצמם בלי אחוזת נחלה, בלי מקום קבוע בעדם, חיו רק בעתיד ובהבטחות ה' — אם טוב הנך באמת, התוכל לכבד ולהוקיר הרבה את הצלחת הרשע החולפת? ראה נא, התורה אומרת, כי רק לאלה השונאים אותו, רק לאלה אשר אין תקווה עוד, כי ישובו אל על, רק להם ישלם ה' הטוב בחוג משאלותיהם ומגמת פניהם — ולאלה, אשר יש עוד תקווה לאחריתם, אלה המוכשרים להיטיב עוד את דרכם, להם יתן ה' צרות — לענותם — הלא הוא לרפא את משובת לבם ושם ורפא להם בשובם מדרכם הרעה, ובעד אלה אסונם הלא הוא אושרם הנעלה, וההצלחה בטח יכולה היתה להיות להם לאסון גדול — לכן עליך להם את איולת אדם, הקשורה בלבך, לסלף דרכך ומתשבותיך, רק התחזק בה' האמינה בו. — צדקה היא תולדות בני אדם, יען כי מניע גלגלי המסבות ומפלס מעגל חייה, הלא הוא אל־צדיק.

ד

בהבטחותיו, את אשר הורה לך ה' על דבר העתיד בפני עבדיו הנביאים, לכל תתעה בשוא ללכת אחרי מראה עיניך בזמן ההווה, וחליפותיו, כי תתאמץ בכל אשר תוכל לקרב אתם חיי עצמך אל זמן העתיד לבוא ההוא, אשר נבאו לעמם; וכאשר יתיצב לפניך העתיד בתור זמן הווה, אז תבין ואז תשכיל גם את זמן ההווה — כל זאת אמת ויציב, יען וביען, כי את האמת לאמתה הוצאת הגיד לך ה' אל אמת, לכן כל אלה תמלאנה בעתן — יען כי ה' כל יכול, המניע ומכוון את גלגל התקופות ומפעלות התבל, הוא גילה את כל זאת להיות עד נאמן לשלטונו — ואתה האם תפון באמת מלואי ההבטחות האלה בעת רציך, יען — אתה, קצר רואי, לא תחזה את עקבות העתיד ההוא בזמן ההווה שלך — ועם כל יום ויום, כה תדבר לנפשך, ירחק העתיד חוק הנה תמיד ממך והלאה, עד כי לא יאמן לך, כי כזאת יוכל היות. אכן ה' אל שדי, הוא דבר וחיתם שלטונו בעולם — אמת — ותחת להציג מערכה מול מערכה את ההווה מול העתיד, הלא יסכן לך יותר, כי תתאמץ להבין ולהשיג היטב את ההווה שלך על פי העתיד ההוא ולהחליט, כי הנהו לך מעבר וחבל נמרץ של צרות, נסיון

וחינוך, למען תגיע על ידם בטח ער העתיד הכביר והנאור, ובמשך תקופת הזמן שהנך „התוך והאמצע“ בין ההעברה מעת לעת, עליך לשאת ולסבול הכל במנוחה ובתקווה — עוד הפעם הביטה אל צור חוצבת ואל מקבת בור נוקרת, שים עינך ולבך על אבותיך ועל ה' אשר גידל וחינך אותם — ה' הבטיח לאברהם, כי יהיה אברהם גוי, כי עם יצא מחלציו — והנה עד השנת המאה לימי חייו לא היה לו גם בן, אבן פנת העם הראשונה! ארץ הבטיח ה' לאבותינו — ולאברהם לא היה מקום קבוע ואחוזת נחלה לשבת בו — בעד ארבע אמות אדמת עפר לקבור בה את אשתו, עליו היה להפציר בעם הארץ ולשקול כסף, בטרם חפצו ניתן לזו למשפחה בת שבעים נפש הרבטחה, כי תהיה לעם גדול ורב ועל זרעה נגזרה להיות עבדים ארבע מאות שנה ולשאת ולסבול עוני וצרה גם חייהם לא היו חיים — אבל „אמונה“ היתה להם ובכוחה האריכו ימים וישארו חיים וקיימים לעד — ובעד אמונתם ובטחונם בה' שלמה להם האמת את תגמולה.

ה

בחוקיו ומצותיו: ה' אל עולם, אל חל וקים, אלה כל הזמנים ומסבב כל המסבות, אל אלהים, המשקיף על כל הזמנים, אשר זה כבר בתורתו חש עתידות לנו, הוא השקיף ממרום גם על זמן ההזה שלך; הוא נתן לך את חוקי תורת חייו, ויתנם לך לנצח נצחים, לכן חוקי התורה נצחיים המה כנצחיות נצח ישראל, נותן התורה והמצוה, ועליך איש ישראל להחזיק במעוז החוקים האלה בכל העתים ובכל הזמנים ובכל המקומות, באשר שם ינהיגך ויביאך ה' אלהיך; האדמה, המסבות, הזמן, חזיוני חייו יוכלו להמיר ולהתחלף, אבל חובתך בעד החיים האלה, אחת היא לעולם, מבלי כל שינוי וחלוף, לנצח היא תעודת חייו בתור איש ישראל, נצח הוא רבר ה', אשר הודיע ויבאר לך את תעודתך זאת, יען כי אל עולם הוא נצח ישראל, הוא ה' אלהיך נותן התורה, אשר הודיעך את כל אלה — ואתה החפוף תחפוף, בפני ה' וגדד חוקי הנצחיים, לדבר תועה ולהפוך על לשונך תמיד על אודות הזמן ההזה שלך, כאלו חוקי תורתו בלתי מתאימים ונאותים בעד זמנך, וכי קשה עליך למלאות ולקיים את החובה והתעודה הזאת בזמנך — כאלו ה' לא צפה מראש בנתינת חוקי תורתו על הר סיני גם על זמנך, כאלו בזמנך, כבוד ה' איננו חופף על יראיו, כאלו יש בידך להשפיל אליך ולמשוך את החוק הנצחי אל זמנך, למדוד ולהשוות ולתקן אותו ולראות, אם יתאים עוד לישע וחפץ זמנך — מבלי התאמץ טוב יותר להגביה למעלה את כל זמן דעך אל החוק הנצחי ולחנך ולהכשיר את ישראל והזמנים על פיהו — האמור תאמר: כי החוק לא יאות עוד עבור זמנך? חלילה לך מדבר כזאת, הלא טוב טוב לך לאמר: כי הזמן לא יאות בעד החוק, ונהפוך הוא, כי זה הדבר, את אשר לא יתאים הזמן עם החוק, הוא יערוך לך ערובה לדעת, כי זמנך נתעה בשוא ועומד הנהו רחוק רחוק מתעודת איש ישראל — יען כי עוב זמנך זה כבר את האומנת הנצחית, את התורה הקדושה, ומתחרה הנהו להתיצב לנגדה בתור זמן עומד ברשות

עצמו. לחבל מזמות ולכונן לו תוכנית החיים מבלעדי רוח התורה, ואחרי כן למען הצדיק את נפשו. יתאמר, כי התורה היא מתנגדת אל תורת הזמן, וכי אתה יען וביען הנך איש במצב כזה וכו' וחפץ הנך להשיג כזאת וכזאת, לכן לא תוכל להשאר עוד יהודי — אמנם אהובי! מי הגיד לך כי בתור איש יהודי, תשתדל להיות איש כזה וכזה וכי נדרש ונחפץ לך להשיג כזאת וכזאת — מי הפך אותך איש יהודי, אשר שם ישראל נקרא עליך ותעודתך לעבוד את אל עולם, אלהי אבותיך, לאיש אחר, כי יעבור עליך רוח תועה וכי תכרע בדרך ותשתחוה לאילולי: אהבת עצמו, קנין ורכוש ואילית האלילים „ההנאה“? אבל אתה עלם ישראל, עלמה בת ישראל! הביטה אל האבות והאמהות שלך! הביטה וראה, איך סבלו המה חרפה ובוז, צרה ועוני, גם חרפו נפשם למות ובכל זאת מאושרים המה, כי יכלו להנחיל לנכדיהם את רוח התורה בקדושה וטהרה, כי המה במסע גלותם במדינות וארצות ובכל העמים ובכל הזמנים חיו רק ברוח התורה, ובכל זאת לא אבדו ולא כלו, המה חיו לפנים וחי יחיו, גם היום על ידי התורה, אשר החזיקו במעוזיה, המה חיו חיים כאלה, אשר יופיעו גם לך בעצם תומם, חיים הנובעים ממקור התורה. פתח לך את ספר התורה — למוד וחפץ בה, דע לך והבינה היטב את תעודתך הנצחית, להיות איש ישראל וקדש עצמך גם בזמן, נגד זמן, ועם זמן, עם כל אשר יתן לך זמן, או אשר יחדל מתת לך, למלאות בזה את כל הכתוב בתורה הנצחית — חזק ואמץ, ואם גם תשאר להיות איש יהודי, אל יפול לבבך, רק הרחיבה עו בנפשך, להיות בכל הזמנים בן איש ישראל יהודי, בת איש ישראל יהודי! — אבל יחידי? תשאל אתה, איך תוכל להיות האחד בין המרובים ומה יושיעך זה? — אמנם הביטה וראה, הן גם אחד היה אברהם, כאשר קרא אליו ה', ובני ישראל, כאשר נזרו לבושת וימירו את כבוד ה' בתבנית שור אוכל עשב, חטא ישראל חטאת העגל, ויאמר ה' לכלותם כרגע ולהשמידם מתחת שמי ה', אז הואיל ה' לעשות את משה עבדו לגוי גדול ותעודת עם ישראל למסור ליצאי חלציו. — הן ה' לא ימנה במספר את הנאמנים בבריתו, וגם אתה אל תספור אותם — אבל השחק ולעג זמנך? ההכבדות בחיים? זמנת גורלך ומשען לחיים, ומה תהי עליה? קוה לה, אשר עינו על יראיו ובטח בו, הלא ה' הוא יסקיף על החוסים בו ועל כל דבור ופעולה אשר יעשו ברוח ה' — ואם אך תשיג ותבין את עצמך, אם תכיר ותבין את עצמך באמת, אז לא תשמע את לעג השאננים, לא תראה את השחוק העובר על דל שפתי לך וזד יהיר, ולא ייקר לך כל דבר, אם הוא נגד תעודתך; הלא ה' הוא זה, אשר אותו תעבד, אף לא יכבד לך ולא תחוש עוד כל כבוד ומעמסה, יען כי מראש קבלת עליך זאת, גם התוית לך על פיהם את דרכך ותוכנית חייך ואז תלך לבטח — ואת אשר לא תוכל לרכוש לך בגלל היותך יהודי — בעיניך „כלא“ יחשב הדבר.

בחסדו: חזק ואמץ, החזיקה בראש וראשון במעוזו, היה אמין וחזק במלחמה הפנימית בין חובה וחטאת, בין רוח ובהמה. — אם פקחת עיניך וראית.

כי בכל חייך העברים חיות תמיד בעד הכל, אבל לא בעד עצמך, חיים לפני ה' אתה התאמצת לרכוש לך את הכל, אבל לא דעת את ה' אתה תחנה ותבחין את חייך העברים ותמצאם, כי המה עניים וחסרים, דלים ורשעים מכל נשגב ונעלה, אשר רק הוא יוכל להעשיר את חייך, עושר רב, דלים מדעת את ה', עני ממעש הנך מפעלות לחיים כרצון אל חי.

אתה תספוק כף על ירך, תריד בשיחך — ותתיאש מאפשרות התשובה. אתה תפוק, אם נמצא בך עוד זיק רוח ה' בעוד מעולם הוא לא נראה אליך, תתיאש מחסד ה', אשר באמת ימשוך חסדו לחוטא ופושע, ולוא גם שיבה זרקה בו.

או כי נלחמת — נלחמת זמן רב — בכל חייך נלחמת מלחמה כבדה נגד החטא — אך לריק יגיע, ובכל יום ויום תתחדש לך המלחמה. הבהמה בך תעלה מעלה מעלה ורוחך יורד מטה מטה, הם לריק כוחך ותחושה, כי חלש ורפה אונים הנך ולא תוכל עוד עמוד בנסיון — תתיאש מהנצחון, תתיאש מה' — תתיאש ולא תאמין עוד כי ישים עיניו עליך — וכי יוכל היות, כי יעזור על ירך לצאת באיזה זמן מן הזמנים כמנצח — תתיאש — ותחפץ לעד לעולם להשאר בזרעו החטא והעון.

או תתיצב „האמונה“ לנגדך, תאיר את פניה אליך ותורה אותך, להכיר ולהבין מהאוויר אשר תשאף אל פיך, מהארץ, אשר תשא ותסבול אותך, מהבריאה כולה, אשר עוד תצהיל את פניה אליך, מהזיזים והמציאות, אשר הנך נמנה עוד עמם, כי אתה אף כי נפלת, שפלת מאד, בכל זאת כמאז כן עתה עין אב רחמן תביט עליך, כל עוד הנך נמנה במספר היצורים, כל עוד חסד ה' ישא ויסבול אותך, שערי תשובה פתוחים לפניך ומעשיך יקרבוך עוד אל אב הרחמן, אשר מראש לא בסתר אמר: „חי אני נאם ה' וגו', החפץ אחפץ מות רשע, חלוא בשוכו מדרכיו וחיה“, „האמונה“ תורה להתחזק כסלע איתן בחסד ה', להחליף כוח, להרהיב עז בנפשך למלחמה ולחדש את פניה תמיד — ובאחרונה לחכות ולקוות כי תגבור חיל לצאת כמנצח.

ז

ואם כן „האמונה“ היא מעוז ציד חייך, היא תשאך, תגטלך ותנשאך בזיזים ובמות, תרוממך בשמחות ואנחות, תעמוד על יד ימינך במלחמתך החיצונה והפנימית, תתן לך אומץ וחיל לפעולה הערוכה בכל ושמורת לפני ה', היא תעלך על ממעל להחיים ותהלכותיהם — ואם יראת שדי תורה אותך לירא את ה', האמונה תורה לך לירא את ה' לבדך, ואם אהבת ה' תורה אותך לאהד כל הפניות, שאתה פונה באחרות גמורה, תתן האמונה להאחדות הזאת, את נקודת הדבקות, עד כי אתה בהיותך בפנים שונים יצור מתחלף ומשתנה, הנה עיי אמונת רוחך, תשאר חי וקים ובלתי מתחלף כמו ה' אלהיך, אשר תחויק במעוזו, וכאשר ישכיל נעים זמרות ישראל לדבר על האמונה בתהלות ה': שכן ארץ ורעה אמונה (תהלים ל"ז ג').

ח

והאמתה הזאת — הלא היא הרעיונות מגדולת ה' טובו וחסדו שהמה המקורות הנאמנים, אשר יביעו ויפכו בקרב רוח כל איש: יראת ה' ואהבת ה'. הרעיונות מגדולת ה' טובו וחסדו, אשר על פי הקבלה המסורה, יתן לך זמן העבר וכל הנעשה והנגלה לאבותיך את ערובתו עליהם, על האמנה הזאת, על התגלות ה' ע"י המעשים שהם בפועל, עליך ליסד את חיך ואת בטחונך הנאמן, הלא בגלל הדבר הזה בעת רצון התגלה ה' בנפלאות ההנהגה באותות ובמופתים, למען יכירו וידעו לדורי דורות את גדלו וטובו, ולמען יחזיקו במעומו, על כל אלה עליך לבנות ולנטוע את חיך ואל תדרוש בחיי עצמך מה נסים ונפלאות, בטרם תחליט בדעתך לבטוח בו ולשמור את מצותי — אל תאמר: טוב הדבר, הבה! אנסה הפעם, תפוך אחפוך לקיים ולעשות הפעם את דברי התורה המצוה הזאת, ולראות הפעם, אם ה' יתן לי אושר בגללה, ואז אוסיף בכל לבב לעבדהו באמונה ולשמור מצותי — אמנם כן באופן הזה, לא תוכל לנסות את ה', יען כי לא תדע בעצמך, מה המה האושר והאסון האמתיים בחיי עצמך ובתכליתך.

האם גם מבלעדי זאת לא תראה, כי ה' בכל יום יעשה לך נפלאות ונסים ואותות לטובה בהשגחתו, לכן חלילה לך למלאות את חקי התורה רק בגלל עקב רב של אושר והצלחה, רק עליך למלאות את תעודתך הנאמנה בגלל היותך „אישישראל“.

ט

בכל זאת אמרו חכמינו ז"ל, אם בעת צרה תאמר: תפוך אחפוך למלאות באמונה את מצות ה', יען ידעתי „כי ה' הלא הוא מגן ומחסה ליראיו שומר הברית ותחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו“ או צדקת בדברך — יען כי אז הבנת והשגת היסוד, כי אמנם מצות ה' תביאנה אותך אל האושר הנעלה ולא תחפוך מראש לנסות את ה'.

יא

צרות

חברת את כל הדרך אשר תליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך תתשמר מצותי אם לא: ויענך וירעבך ויאכלך את המן, אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך, למען הודיעך, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם: שמלתך לא בלחה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: וידעת עם לבבך, כי כאשר ייסר איש בנו ה' אלהיך מיסרד (דברים ח ב).

א

זכור נא את כל הצרות והתלאות, אשר סבלת במדבר ארבעים שנה ברצון ה', וכי כל אלה אמנם היו רק לתועלתך, למען תדע ותכיר על ידך

את רפיון עצמך ויכולת ה' הכל יכול, כי תדע להעריך ולהוקיר ע"י החזקתך במדבר הנורא את חסדי ה' ונפלאותיו, כי תבין על נכון מעתותי העמל והתלאה ועל פי אמונתך בה' ובטחונך בו, או ע"י חסרון אמונה ואי-בטחון — את גודלך ואת קטנך המוסרי, למען תתרומם במעלתך ע"י הנסיון — הכר נא, כי גם צרותיך תצאנה ממקור אהבת ה' הלא הוא אביך קונך, אשר ייסר ויחנך את בנו ע"י הצרות, ואהבת ה' תלמדנהו תכוננהו תבוננהו תחנכהו ותרוממהו ע"י הנסיון — כן אמר משה אל האבות — אבל לא רק לישראל במדבר לבד נאמר כל זה, כי גם לישראל באשר הם שם וככל דור ודור נאמר כזאת, למען דעת, כי כל אחד מאתנו יחונך מאב טוב ורב חסד ע"י הצרות — הן לולי ה' הלא חיים גם אנחנו במדבר גורא ואיום, ורק דבר ה' יתווק ויכלכל את הפרט ואת הכלל „במן" אהבתו.

ב

לכן שים לבך להשיג ולהבין היטב גם את צרותיך — ותן תודה לה' גם בעבורן כמו בעד מתנת אב טוב וחפץ באושרך — יעז כי באות הנה עליך בגלל „חינוך" או בגלל „נסיון" — בגלל „חינוך" — כי הנה תלמדנה אותך להכיר את מעלת עצמך, את קטנך ואת גודלך גם יחד, הנה תוריגה אותך להכיר את ה', את יכולתו, את טובו וחסדו, אף תתנה לך כוח וחיל לחיים נאמנים בעבודת אלהים — בגלל „נסיון" — הנה באות לצרף וללבן את סוהר נפשך הפנימי, לחזק את כוחך הפנימי, ולאיש הסהור והחזק תתנה עז ועצמה, להוסיף אומץ וחיל בטהרה וחזק ביתר שאת.

ג

צרות החינוך תלמדנה אותך, להכיר ולדעת את קטנך ואת גודלך — את קטנך — אט בימי אושר והצלחה לקחת לך מתנות באדם הנתונות לך, ובגלל המתנות האלה שכחת את הנותן — קראת בשם „שלך" את הקנינים אשר באמת „שאלים" המה אתך, ובגאות ובגודל לבב בטחת ונשענת על עצמך, את ה' ואת רצונו שכחת — עברת בשמושך עם המתנות האלה את הגבול, אשר התוו לך ה' — הקנינים השאלים לך, חשבת בתור „תכלית" ועשית עמהם כשרירות לבבך, ולא למטרת רצון ה', או תבואנה עליך צרות * באהלך ותכענה את גאותך ורום לבבך, תלמדנה אותך, לדעת את גבולות יכולתך, את חסרון בריאותך, את רפיון חכמתך, חלישות רצונך, חליפות וצבא רכושך, קוצר ירך, אשר תאחז רק בקנין שאל אתך, ואשר מפני זה עליך להשיב, בעת שיעלה רצון מאדך הקנין, לדרוש אותו ממך — הצרות הבאות תאלפנה אותך

* מקור המלה „צור" אשר מובנו להעיק, לקשור יחד, להציק.

לדעת ולהכיר, כי גדלתך אשר בדמיון יסודה מה קטנה היא ודלה, הנה תלמדנה אותך „ענות צדק“.

ד

אבל עם כל אלה תלמדנה אותך הצרות גם יחד את נצחיות גדלך הנאמן, את הגדל-היקר, אשר עד כה התכחשת בהם; אם הצרות שדדו ממך את הכל, או באו להניד ולהניע או לערער את כל בנין מצבך בחיים, את אלה הדברים שהמה באמת אינן עצמות האדם: בריאות, חכמה, עושר, אוהבים, כבוד — ותראינה לך כי כל דבר, אשר חשבת בתחלה, כי תוכל לבנות עליהם את אשרך ביסוד מוסד לעולם, חולף ועובר הנהו, ולא נשאר לך רק לבך הערום ואת האוצרות, אשר אספת בקרב לבבך, או את הגמצא מכבר בקרבך — הלא יורו אותך את הקיום הנצחי מהגדל הנאמן, אשר רכשת לך בעצמותך ומעלתך הנאמנה, שהוא אמנם קנין עצמך ומפעלך — הלא המה קניני חייך הפנימיים, אשר לפי זה כמעט לא שמת לבך עליהם „יראת ה'“, „אהבת ה'“ ובטחונך בך, הדעת, כי לפי כוחך אמנם מלאת גם מלא תמלא את חובותיך, היא תבונך להכיר גם במעורמי מחסורך את תעודתך הנעלה להיות „עבד ה'“.

ה

יכולת ה' הכל יכול ואהבתו — אם בשפע רב, מפני השפע הרב במתנות החיים, לא שמת לבך אל הנותן, יען כי יש לך רב, לכן רם לבבך ובגאות נמרצה חשבת כי גדלת מאד, ולא התבוננת, כי כל עוד ירביין לך מתנות החיים, כי גם אז ועוד ביותר יתראה קטנך במעלת עצמך, הן אז דרוש להודיע ולהגלות רק גדל ה' המשפיע העליון לבד, בעוד גדלך במה נחשב, האם בואת, כי אתה מוכשר לקבל אותם אליך ומה יתרונוך בזה, אף לרוב יקטן ויצער גדלך הנאמן במאד, יען מרוב טובה לרוב תברח מלפני ה', ובגאות וגאון תחשוב את עצמך לאדון הקנין, תשכח את ה' אלהיך ואת אדונך, אדון כל, שאתה ושלך שלו — ותדמה, כי כחך ועוצם ידך עשה לך את החיל הזה — אז ע"י הצרות במדבר חייך, אתה תחזה את יכולת ה' וממשלתו בכל — כי הכל כאשר לכל מידו הוא ורק ממנו ניתן לך גם קיום היותם, ואריכות זמנם אתך, הוא רק כפי רצונו, או אז יכנע לבבך הערל, הנך חל וזע מפני הדר גאון ה', רוממות גדלו ומוראו עליך.

ו

אף תלמוד מהצרות למסור נפשך בבטחון באמן אל אהבת ה' הקרובה אליך במאד — אם אתה גם בענין חלוחך תמצא בכל זאת את מחיתך ומוזנך, אם גם במחסורך תמצא ירך לכסות את מערומיך, אם נרפא הנך ממחלתך, בראותך כי בענין ומרורך בכל זאת אינך נעזב מכל וכל, ובכל יום ויום יחזיק

ה' בידך ויחדש את מנת גורלך, יוין ויפריגס אותך, ואתה תווכח לדעת, כי אמנם לא על הלחם לבדו — הלחם הגעשה במעשה אנוש ותחבולותיו — יחיה האדם ויחיוק ויכלכל את חייו — כי גם על כל מוצא פי ה' באהבתו יוכל האדם לחיות בתבל, או אז, כמו תלמוד לרא מפני יכולת ה' כן תלמוד גם כן לבטוח באהבתו.

ז

והצרות תוספנה לך אומץ וחיל לחיות חיי עבודת אלהים בעוז ותעצומות. — הן אמנם באבדן ממך קניני החיים, ואתה בעת העלמם ממך ובהפדרך מהם תכונן את מבטך להתבונן עליהם ולזכור איך השתמשת בהם — ואתה תתן אז, תודה, כי אמנם כזאת וכזאת עשית שלא כהוגן במתנות ה' אלה, ותתבונן, כי עתה לא נשאר לך מהם מאומה, רק היריעה לבדה המדאבת לבבך במאד, כי השתמשת בהם שלא בצדק ושלא ביושר לבב, בעד החיים — ורק אלה מרגעי זמן העבר ימציאו לך נחמה, אלה הרגעים, אשר בהעלותם על זכרוןך חוכל להשיב נפשך בהם באמריך: הן ברגע ההוא באמת הייתי טוב ומיטיב, הייתי אז עבד ה'! ובעוד תכיר ע"י זה את תעודתך הנאמנה והשכוח אל לבך, כי התעודה הזאת היא אמנם אינה, "התהוות הקנינים בידך" רק "מלא רצון ה'" ברב או במעט הקנינים אשר בידך — אם הצרות תמלאנה את לבבך ביראת שדי ובבטחון בה' — אז האם לא תכיר ותוכח לדעת גם בצרות האלה בעצמן את אהבת ה', אשר תיסר את בנו ותחנכהו ותקרבהו אליך? האם לא תחוש בעצמך, כי מאז והלאה לבבך נמשך אל אהבת ה', למען תתרום ממעל לחיך הקודמים — עד כי נכסוף נכספת לכרות מחדש את בריתך עם ה' ולצעוד על דרך התשובה, האם לא יהיה אז אדיר חפצך — ע"י הצרות — עם כל אשר נשאר לך עוד — עם כל אשר יתן ה' לך עוד, לפנות אל על ולהתעתד לחיים טהורים וחזקים וקדושים לה'?? — והכוח לחיים כאלה? הכוח הזה לא יראה ולא ימצא לך רק במקור הצרות. — כי מפני אשר הצרות תאלצנה את האדם לשוב אל עצמו ולבוא בחשבון נפשו, יען כי משולל הנהו מכל האמצעים החיצוניים, אזי כל חלק וחלק מתכוח, אשר יגום בקרבך, יתעורר ויקץ לעולל עלילות בחיי האדם, גם אז יעצור כוח, בלי שום עזרה חיצונית, לרכוש לו את מעלת ההעמדה ברשות עצמו, הסבלנות, אומץ הלב וכבישת יצרו — הן אמנם בעוני ובמחסור ובשפל המצב החיצון יגלו ויופיעו העושר, השפע והאצילות הפנימיים, או אז יוכל האדם לאזור חיל ולעמוד ולהתחזק ולצאת באומץ לב המערכה — ולאיש אשר יקח תורה מהצרות, לו תביאנה גם הכוח והחיל למלאות את התורה הזאת ולהוציא אותה לפועל בדעת ובמשרון.

ח

ואם כן הצרות הן הנה המצרף לרוח האדם הפנימי, וכל כאב וכל דמעה הן המה מקור הסוהר והקדושה, וכה ידבר אליך אביך שבשמים ע"י הצרות:

אשריך אם תקשיב בקולו, אשריך אם בצרות קטנות וגדולות, בעת יבוא אביך קנר לפרוע פרעות בחלק אחד מבניך חייד תעלה בלבך את אזכרתו: לבחון את מקור חייד, לבקר את גטיות חייד, להכיר בהם כל דבר שלא כהוגן ולעבור ולצוד מההכרה הזאת באומץ וחיל על הדרך הטובה.

ט

אולם אם הגך האיש המאוס, אשר חוכל לשאת פניך אל ה' בדיעה נאמנה, כי אמנם נקי אתה מכל חסא ופשע — כי מעולם לא שכחת את ה' מגאח ומגאון ומגדל לבב ומחיסח הדעת, גם מלאה את תפקידך בתור עבד ה' באמת ואמונה — גם אז ישלח לך ה' צרות — ואם לא „לענותך“ — בעוד מעולם לא שכחת את עבדתך אליו — אבל בגלל „לנסותך“ לרומם ולעלה את נפשך „בנסיון“ ולהביא את חייד לידי שלמות.

י

לרומם ולעלה את גפוך — כי כמו החוטא ישיג את טהרתו ע"י הצרות — החלש יאזר על ידן כוח וגבורה — כן גם האיש הנקי וצדיק ישיג את טהרתו עוד ביתר שאת, והחזק יוסיף אומץ וחיל עוד רב יותר, גם כוח הרוח והלב יגדל ויאמץ ע"י תחבולות החינוך הזה, כי מוסדות החינוך בעד הרוח והלב — הנה „הצרות“.

יא

לשלמות החיים — בתכנית החיים נתנה לאדם פי שנים: שמחה וצרה, עצב וגיל, הצלחה ולחץ, והאיש אשר בשניהם עמד בנסיון ויעש חיל, הוא מילא את תעודתו בשלמות; הן בכל אחד משני המצבים האלה יש לאדם חובות מיוחדים, אף קשים וכבדים כבאחד כבשני למלאות בהם — האם אתה איש נקי וצדיק ותלונן ותתאונן על הצרות הבאות עליך בתור נסיון? חטאת תדע, כי כל חייד המה רק כור ומבחן? כי חייד החינוכי, ויהיו איך יהיו, כי המה רק מערכת המחזה באופן כזה או באופן אחר בעד מלואי חובותיך לעבודת ה'! החפץ תחפוך להראות ולהורות לאדונך את המקום והמצב אשר רק שמה יוכל לדרוש ממך עבודה כזאת? האם לא נמצאנו בעד העוני והאסון חובות, חובות כאלה, אשר רק בעוני ואסון תוכל למלאותם? כי לוא היו לך בחייד רק שמחות ולא ידעת דבר עצב וצרה, כי אז חייד יכלו להשיג את השלמות רק „במחצה“, אולם אם תחוש, כי חייד המה ערוכים ומכוונים באמת להתחקות על שרשי תעודתך, אף תעריך אותם להיות מסודרים רק בתכונה כזאת — האם תוכל עוד לחוש ולהרגיש עד למותר את ההבדל בין שמחה וצרה, בין הצלחה ואסון? האם לא באומץ הלב ובצהלה תקדם את פני שניהם, בהכירך בכל אחד לדעת את זאת התעודה אשר שם ה' לך בו.

יב

ומה צדקו דברי חכמינו ז"ל: אם ראית יסורים באים עליך בחון את חייך — אם בחנת ולא מצאת בך כל עון אשר חטא, שאל לך, אם את התמונה והדוגמא לחיים הטובים והטהורים לקחת לך מהתורה, גם הכרת אותם לדעת בשלמות ובחנת עפ"י הדוגמא הזו את חייך להתאימם יחד — אך אם למדת גם זאת לדעת, גם בחנת את חייך ועוד לא מצאת — אז אשריך וטוב לך! דע לך כי אז יסורים של אהבה המה, אשר ישלח לך ה' מאהבתו אותך ומאהבתך אותו גם אתה, למען תחזק ותאמץ את אהבת ה' בך ולהעלותה לרום המעלה — לדוממך ע"י הנסיון ולהביאך לידי שלמות ולהעמידך בשלמות כזאת לאות ולמופת בעד אחרים, ככתוב: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (משלי ג', י"ב), וגומר: "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (ברכות ה' א', קהלת ח' ה').

הבה! שים לבך על מנת גורלך! על ידה ידבר ה' עמך, וכמו ברוב טוב וחסד, בכל דבר מתוק ונעים והגך מכיר בתודת לבב, כי אמנם זאת היא תכנית לחיים, כמן כן הכר נא בברכה ובתודה בכל דבר עצב ומר ובצרות רבות ודעות, אשר יבואו עליך, גם כן את תכנית החיים המאוד נעלה ולהתחקות על שרשיה — ואם אנשים אחרים ע"י הצרות ימוג לבכם בעצב ותוגה, עד כי לא ידעו נפשם — אבל אתה איש-ישראל! במכאוב לבבך, בדמע עינך חזק ואמץ, הצהל את רוחך וקרב נא לפני ה' וברך את ברכת: "ברוך וגר' דין אמת" — ; הצהל את רוחך בידיעה נאמנה, כי בדבר קבלך באהבה את כל אלה ובתבבך גם את הצרות, תעבד את ה' ותמלא בזה את תעודת-ישראל — (א"ח רכ"ב).

יד

אבל לא רק בעד הפרט הנה הצרות בית הספר של חינוך, גם העמים, ועל כולם אתה עם ישראל, עליך להתחזק טובה ולהודות להצרות עבור גדל העבר שלך, עליך להתחקות על שרשי תעודת עמך, אשר קיבלה את ערכה עליה ע"י הצרות, וגם עליך להתחנך ע"י הצרות אל העתיד לבוא שלך, לכן בן ובת ישראל! הביטו לא רק על מנת גורל עצמכם, ושימו עינכם ולבכם גם על מנת גורל עמכם וצרותיו — צרות בית יעקב אשר הנכם צאצאיו — עליכם להשיג ולדעת את מעלת הצרות של כלל עם ישראל, וכפי אשר תצוה תורתנו להעלות גם את זכרונן לפניכם — ראו נא את בית הספר של החינוך והנסיון הזה, אשר ארך זמנו זה אלפי שנים בגלות ישראל! כל עלה ועלה מספר דברי הימים שלו הנכתב בדם ובדמעות, יספר ויוכיח לכם את קוטן ישראל וגודלו, יכולת ה' הכל יכול ואהבתו — ילמד לירא את ה' ולבסוח בו, ילמד למחות מלבנו את זכר אלהיות הקנין וההנאה ולשוב אל ה' אל יחיד ומיוחד בכל לב וגפש ולמלאות את רצונו הנגלה בתורתו — השיגו והבינו את מנת גורל הכלל, עליכם ללבב לחבב אותה והתחקו בזה על שרשי מעלות תעודתכם, אז יחדור בקרבכם הרעיון הנעלה, כי צרות הכלל האלה, המסע במדבר השני הזה, כי תעודתן גם כן, לא לבד לענות אותו בגלל "החינוך", כי גם ויחד עמו "לנסות" — להוכיח

בעליל וליסד ע"י מנת גורל ישראל וחיו את מצבת הזכרון הרם והנעלה מדבר ממשלת ה' רצונו ותעודת האדם. — האח! או לבכם ימלא בגיל וחדוה גם תשמחו כי נולדתם בקרב בית ישראל, ואף כי עליו לשאת ולסבול את כל התלאות הבאות עליו. בטרם יגיע למעלת תעודתו, שהיא מאוד נעלה ופיוס יפצחו בברכה, תודה והלל גם בעד העמל והתלאה לה' המחנך הנאמן, המנסה את עמו, לה' אל אלהי ישראל.

יב

נאווה ענווה

השמר לך מן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמוי מצותיו ומשפטיו וחקתיו, אשר אנכי מצוך היום: מן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך ירבינו וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליךך במדבר הגדול והנורא. נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר, אשר לא ידעו אבותיך, למען ענותך ולמען גסתך להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך: כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה: וזכרת את ה' אלהיך, כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל, למען הקים את בריתו, אשר נשבע לאבותיך כיום הזה (דברים ח' י"א, גם ראה שם ט' ד' ועוד).

א

אל תתגאה! בהביסך על כל דבר, אשר תקרא בשם „שלך“: על רכושך, על כוח גופך, על יפיקך, על תרצות רוחך, על כשרונותיך, עליך להעלות בלבך את המחשבה תחילה ולזכור אל נכון, כי לא אתה עשית לך את החיל הזה, לא אתה בראת אף יצרת אותם, רק שאולים שאולים המה לך מה', ה' לבדו הוא זה, אשר עליך לתת לו תודה וברכה בגללם, וכי אמנם הוא תמיד אדון למה, אף בעת אשר אתה תקרא אותם בשם „שלך“ — שים זאת על לבך והתבונן על כל זה תמיד — וחשמו לך מגאווה.

ב

כל דבר וקנין הלא ניתן לאדם מידי אביו שבשמים: גבורה, עושר, בריאות, חכמה, יופי וכל הקנינים האחרים, אשר ישמח לבב האדם עליהם, ורק דבר אחד לבדו ישנו ברשות האדם — והזכיר האחד הזה היא „יראת שמים“ ומלואי החובות עם כל האמצעים, אשר נתן לך ה' לזה — ואתה תחפץ תחפץ להתגאות על הדברים, אשר לא לך המה, ואשר לא בכוחך ועצם ידך עשית לך את החיל הזה, התעדה גאה גאון, כי כאלה וכאלה נמצאו בידך? ונהפוך הוא, הן כל עוד ברכות ה' תוסיף להעניק לך ולהשפיע עליך שפע רב בהמך, עליך לחוש ולהרגיש אז עוד ביותר את גדל ה' וקוטן עצמותך — כל עוד אצרת לך ירבינו לך, הלא לפי מסת הרבוי שלהם הנך מתמעט במעלת עצמותך, כל אשר הגדלת והוספת בהם, הן אתה על דם הלא תקטן ותצער, יען כי או

חובתך תגדל תמיד יותר ויותר, ולעומתם הלא תקטן איפת המלואים שלך וערכם עליהם.

שורה נא על חייך — זכור נא את הטוב והחסד אשר עשה ה' לך ולעמך — לוא תסיח דעתך ותדמה כאלו מחסה ה' וטובו מחייך עברו ובטלו — ראה — הן מבלעדי ה' — כי אז למראת עיניך כל מקום שהנהו שדה צופים בעד חיי האדם, נחשב היה למדבר ערבה ושוחה, כמדבר אשר נסעו בו אבותינו — כי גם בו על כל צעד וצעד סכנת מוות ואבדון מרחפת עלינו, ורק מידי אבינו שבשמים נקבל מחסה ומן לכלכל את חיינו — ראה הביטת על עצמך על כל העבר וההווה שלך ונוכחת לדעת, כי אמנם הנה הנם רק על ידי ה' ומה — ושאל לך את, אם תוכל עוד להתגאות.

ג

הן אמנם היית מהיר וחרוץ במלאכתך — התאמצת ויגעת — יגעת ומצאת גם צלחה לך לרכוש רכוש והון רב, אספת בינה, מצאת חכמה ודעת קנית — אולם אמת הדבר! הן מבלי חריצות, מבלי יגיעה, מבלי שקידה לא יהיה לנו מאומה, אבל החפץ תחפוץ בגללם לעזות גאה וגאון? ולהתגאה על אנשים הבלתי עשירים ובלתי משכילים כמוך? אמנם זכור נא, מי הוא זה אשר נתן לך כוח וחיל ואמצעים וברכה לרכוש עושר וחכמה — הלא ה' הוא זה?

ד

אבל להתהדר ולהתגאה על מעשה הצדק והאהבה אשר פעלת? אכן הביאה חשבון, מנה לך את מעשי צדקתך וחסדך וספור גם את הקנינים אשר קיבלת מידי ה', ומנה גם את החובות, אשר ה' אלהיך יוכל לדרוש ממך על פיהם, האם תוכל להוכיח אל נכון, אם פעלת גם בדבר אחד טוב וחסד יותר מאשר היה נדרש לך לעשות, ואם לא תמצא, כי באמת רק חלק קטן מחובותיך לה' מלאת באמת, לה' אשר חבת לו בעד כל אשר נתן לך ובעד רב טוב חסד, אשר השפיע זה מכבר עליך, בטרם יכולת עוד לדעת מה הוא טוב ומה ה' שואל ממך, גם במה לגמול לו — הן אמנם בכל רגע ורגע הלא יאציל וישפיע ה' עליך טוב וחסד מחודש — האם לא לעולמי עד תשאיר אתה לה' בעל חוב תמדי לו בעד טובותיו וחסדיו עמך — ואף לוא יהי, כי גם עשית הכל, האם לא גם בעד זה חבת לה' בעד ברכת התעודה הזאת שחלק לך, לעשות הטוב והחסד ולהדבק במדות ה' — ואתה החפץ תחפוץ להתגאות? לוא יהי, כי באמת עשית אתה את כל חובותיך — אך אם באופן הזה הלא הנך איש טוב ומטיב באמת, תמים הנך במעשה בטובך ובחסדך — ואם כן רק אז ביחוד הלא לא תוכל להכיר, לא תוכל לדעת שום רגש גאות — בעוד תחוש בנפשך, כי היית בכל חייך עבד ה' גם התאמצת להיות עבד ה', הן כרגש האושר הנה נעלית ונשאת מעל כל גאות וגאון, בעוד כל מצינך רק לעלות ולהתרומם במעלת הכרת ה' ואהבתו — אהבת אותו את ה', אשר בלעדיו הנך אפס ואין, ורק מידו, על ידו ובעזרתו

נמצא לך דבר מה — אתה ומסעלך — ואיך תוכל לדעת, מגאווה וגאון — כי אם תדע לך גאווה וגאון — הלא אז ברגע שהוא תשדוד מכל חיך ומכל אשר רכשת לך את ערכם עליהם, ובמה נחשבים המה עוד החיים וכל הקנינים מבלעדי הרעיון והחלטת הדעת לעבוד בהם את ה' אבל בראש וראשון ורגע ההוא, אשר העדה גאון וגובה הגך פותח שער לחטא ועון ותשלול ממך את הכשרון לעשות עוד הטוב והחסד בעתיד — יען כי בגאווה הגך שלוו וכוסה ונשען על עצמו — ורוח הבהמה אשר בד' יתפרץ ממסגרותיו — הן בעקב הגאווה תבוא אהבת עצמו — אתה הגך יוצא אז מחוץ למקהלת היצורים העובדים את ה' — הגך אז אליל ועצב גבוה.

ה

השמד לך מגאווה! כי אין להחטא אהב יותר גדול כמו הגאווה — הן הגאווה ועמה התאווה והתמדה הגה הביאו את האנשים הראשונים לחטא, הגה הסבו להם להיות כאלהים וליעד להם בעצמם: מה הוא טוב ומה הוא רע — הגאווה, הגאווה על הקנין הביא את קין להרוג את אחיו — הגאווה, הגאווה על הקנין, הביאו את בני נח בבקעת שנער בבבל לידי הכחשה בה' ולא להיות עצמותם — הגאווה והגאון על הקנין עם אהבת ההנאה הביאו את אבותינו בארץ ירשתם, נחלת ה', לשכוח את תורתו, אף הסבו כי שודדו מהם האושר וההצלחה, אשר עליהם חתגארו, זאת היא פעולת הגאווה, אשר גם עתה תקדים לבוא לפני כל חטא ועון, הן אמנם ברגע החטא, היכול תוכל עוד לחשוב, כי הדבר אשר תחטא בו איננו שלך? האם לוא חשבת כזאת, היכולת עוד להשתמש בו שלא כחוגג? הבה! מי יתן וחשוב חשבת כזאת תמיד! אמנם כן, הגאווה והתאווה הן אמהות של רוב החטאים והעונות — האות התנאה תסכך לך לחמוד את הרע — והגאווה, למרות מצות ה', כי תתאמץ להשיג ולרכוש את אשר תחמוד — לכן השמר לך מגאווה!

ז

ולעומת זה תחת גאווה קמה לך „ענוה“ — את הענוה הגאמנה — ענות צדק — אשר באמת עם כל הקנינים שלך תחוש בענוה, כי תלויים הנכם רק בה' — בענוה תראה את עצמך, כי אמנם עני הגך ועשיר רק על ידי ה' — ולכן בכל דבר תביט ע"י הענוה, כי הוא רק אמצעי שאול לך מו' למלאות על ידו את רצונו — הענוה ההיא, אשר תכיר לדעת, כי העולם כולו איננו שייך לך רק אתה שייך לו — להביא לכל יצור ויצור הנמצא בחוג הבריאה ברבה, בה במידה ובערך, כפי הכח אשר יתן לך ה' לזה — ולכן הענוה תעצור כוח להכירך לדעת את היחס, אשר בינך ובין היצורים — גם הענוה הזאת רחוקה היא כרחוק שמים וארץ מהענוה של שקר, אשר תחוש ותרגיש עצמה רק בחלישות ורפיון, למען לא ידרש לה עוד לפעול ולעשות, אף תכלה באפס כוח — כי אמנם הענוה הגאמנה, הלא היא אשר חדע אל נכון את דרישות כל יציר נברא ממך, למען הוסיף אומץ וחיל לפעול ולעשות כפלים לתושיה, כל פעולה

של ברכה, אף הענוה תתרום ותתעלה לשוות פרי לחיים ולהתהפך למידת „חסידות“, הלא היא האהבה הרמה הנעלה, אשר בעד עצמה כלא היא, והכל תפעל ותעש רק בעד אחרים, ויען כי בפני עצמה לא תחוש כל חשיבות, לכן תכונן את כל מפעליה ותקדש אותם בעד הכלל, אף היא רחוקה גם כן כרחוק שמים מארץ מהחסידות של שקר, אשר תעשה ההפך מזה, כי תחת לבוא ולהתיצב בשלמות לפעול פעולות לחיים, וביחוד בעד אחרים, תסוג אחור לצאת מהמערכה ולעזוב את החיים — לחשוב את עצמו לבטול היש — גם בעד אחרים, לבלי עשות מאומה — ולאמר „יהי לך אשר לך“ — האיש הגדול והדגול אב לגביאים עלה במעלה גדולתו על כל אדם — על ידי „הענוה“ (האיש משה ענו מאוד וגר) ורק את מידת „הענוה“ תהלל התורה ביחוד מכל המעלות של משה רבנו ע"ה — גם אצל „דוד“, אשר בנוגע לעצמו השליך יהבו על ה' — וכל חיי רוחו ומפעלות חייו היו קדושים רק אל כללות העם, בו תמצא את החסידות הנאמנה במלוא מובנה (כי חסיד אני) — לכן קנה לך „ענוה“ — ואז לא תוכל לחטוא עוד.

יג

תאווה

ולא תתאוו בית רעך שדוה ועבדו ואמתו שורו וחבדו וכל אשר לרעך (דברים ה' י"ח).

א

התאווה היא התשוקה לעשות את עצמו למרכז של חוג קנינים, ולהשתדל, כי החוג ההוא יתרחב ויתגדל תמיד — או למשך אל חוג עצמותך סכום יותר רב מקנינים ורכוש, למען יביאו לך ישר „הנאה ותענוג“ או הנאה ותענוג באמצעות הקנין. — את הנטיה הזאת, להגדיל ולהרחיב את עצמה, נסע ה' בכל יצור נברא ויתן אותה גם לאדם, אשר אמנם בנוגע אל האדם נתוספו לו אל מכסת הקנינים הנכספים מאתו, עוד המון הנאות רוחניות וקנינים רוחניים.

ב

הנטיה הזאת הכרחית היא; יען כי עליה יסד ה' את בנין עולם והליכות בית הבריאה כולה, יען כי כל יצור, אשר יחשוב כי עובד הנהו רק בעד עצמו הנה מבלי כל ידיעה מצדו פועל הנהו במשמרת פקודתו באמת בעד עבודת סדר עולם ה', ובעת אשר בדמיונו יביא את מעשיו לידי פעולה בעד עצמו, הגה באמת עבודתו ואת ערובה ושמורה בעד העולם — גם באדם דרושה ונחוצה הנטיה הזאת במאד מאד, יען כל עוד לא ידע האדם מעצמו את תפקידו ותעודתו, להיכנס בבחירה חופשית בקרב חוג מקהלת עבדי ה', או לא ימצא בנפשו כוח וחיל, להביא את הידיעה הזאת לידי פעולה ומעשה — לולי הייתה נטיה כזאת אתו, כי אז נשאר היה האדם בלי כל מעשה ופעולה לחיים, כי אז נשאר האדם רק הוא האחד בין כל היצורים, אשר לא הביא כל תועלת בעולם — לכן ערכה וסדרה חכמת ה', כי גם לאיש השפל, ואשר אתו ביחוד הנטיה הזאת

ביתר תוקף ועוז, להיות לבו נמשך אחריה במאד, ואף כי הוא לא יפעל בעד ה', בעד עולם ה', ורק יכוון ריכונו את עצמו המיד לתכלית מפעלית והתחרותו — בכל זאת ע"י ההתחרות הזאת, ובה בעצמה, הנהו למצער בעל פועל — וכפעולה הזאת, אף כי באמת בלי כל ידיעה ובלי כל כוונה מצדו, הנהו אמנם כלי יוצר ביד ה' לכונו גם עם פעולותיו אלה את שלמות עולם היצורים והאדם. — אמנם בעצם התחרות ופעולה כזאת עומד תהו האדם בשורה אחת יחד עם הצומח והחי, אף למטה במדרגתו מהם, יען וביען כי האדם חלא נקרא הנהו לחוג המפעל היותר גבוה.

ג

אולם חלילה לך מהיות צומח, מהיות בהמה לך — עליך להיות אדם, בן ובת ישראל! ובתעודת איש ישראל זאת, עם כל עצמותך, עם כל אשר נהיה ויהיה לך, גם בהנאה ובכל פעולה, עליך לחוש את עצמך, כי לא נקראת הלום עם כל אלה לעבדם ולשמרם בעד עצמך, רק לעבוד בהם את ה', לקדש בבחירה ובחופש את עצמך, את כל עצמותך לה', כי אם אתה הנך איש ישראל במובנו הנאמן, אז לא תכיר ולא תדע עוד כל תאוה, כי לא תתאמץ לרכוש בעד עצמך כל הנאה וקנק, רק תתחרה לעשות ולפעול את כל אלה בתור אמצעי לפעולה רצויה לה' — גם עם הנסיות אשר לרוח הבהמה שבך, גם עם ענינים הרוחניים אשר לרוח החיים שלך, הנך עבד ה' בידיעה ובכוונה — תאוה, אשר בה יחשוב האדם את עצמו כי הוא הנהו „התכלית“ לא יוכל איש ישראל, שומר אמונים ותעודתו, להכיר אותה ולדעתה — במעלת איש ישראל לא תחפץ ולא תתאוה עוד לאסוף מסביב לך — בחשבך את עצמך למרכז — ככל האפשר, חוג יותר גדול ורחב מקנינים רבים, רק אדיר חפצך יהיה, כי אתה תהיה אמנם ג"כ בתור מרכז, אבל מרכז כזה, אשר ממנו יצאו פעולה ושפע ברכה לטוב לפני ה', אף תכניס את עצמך יחד עם חוג מפעלך אל תוך החוג היותר גדול ונעלה של יצורי הבריאה, אשר המרכז הקדוש ומאוד נעלה שלהם — הוא ה'.

ד

אבל בטרם תעפיל לעלות אל גרם המעלות של איש-ישראל הזה, השמר לך בראש וראשון מהשתמש שלא כהוגן עם הנסיה שלך הזאת — אצל היצורים הצומדים למטה ממדרגתך, חלא ה' בעצמו התוה בעדם את הגבול הנכון להנסיה הזאת, לכל יתאוה כל יצור נברא יותר מהנדרש לו ומאשר הוא טרב לסגיו — תשוקתם מעצמה לא תרחיק ללכת, ולכן התשוקה שלהם בעצמה תביא רק תועלת — אבל לא כן אצל האדם, כי יען על האדם החובה, להגביל בעצמו את הנסיה הזאת בחופש ובבחירה עפ"י חוק ה', ובאופן מאוד נעלה עליו להפוך אותה מעבודה של עצמו לעבודת התבל כפי רצון ה', לכן מפני זה אצל האדם הנסיה הזאת איננה מגבלת בעצמה בשום גבול וקצב — ואם גם ההנאה הישרה שלו היא תמצא לה את הגבול בגופו אשר חליפות וצבא לו — הנה האדם עשה לו מצד אחד בתחבולותיו הנאות רבות מוכנות בעבורו ע"י כשרון האדם —

אך על כולם ההתחרות והרדיפה להשיג את התנאה ע"י אסיפת קנינים היא בלי קצב וגבול. יצן כי ההנאה הזאת איננה הנאה של בן רגע ואשר תחלוף כרגע. רק היא התחרות והתאמצות לכוון ולהבטיח את ההנאה על זמן "העתיד" — לכן הנטייה הזאת היא בלתי מוגבלת כמו זמן העתיד בעצמו — ואם כן הלא נקל להבין, כי לאיש אשר מעצמו לא יציב לו גבולות לתשוקתו באחרונה גם כל העולם כולו, גם זמן הנצח, ימעט להספיק לו ולמלאות את תשוקת תאוותו.

ה

אבל אימות וגוראות הנה תוצאות התאווה, עת תפרוץ לעבור את הגבול של הצורך והטוב — היא תהרוס ותבלה את כל אושר החיים — היא תהרוס ותאפס כל מפעל האדם, היא תקרע את מכתב הברית, אשר בין האלהים והאדם — עד כי אין אסון גדול או קטן, אין חטא ועון קטן וגדול, אשר מקורם איננו בהתאווה, כי בגללה את אשר יש בידך אין לו כל מחיר ושווי וכאין נחשב בעיניך. רק תחשוק ותתאוה לכל דבר, אשר עוד הנהו איננו שלך, ואשר גם בהשיגך את זאת, גם הוא יאבד את שווי ומחירו בעיניך — ובאופן הזה לא תוכל להיות לך עוד כל שמחה בחיים, כל עוד ידעת, כי יש עוד איזה נמצא מחוץ לחוג שלך וחי הוא ויש לו קנקן והנאה — ובעוד נצב הנך כצר נגר כל היצורים האחרים ושמחותיהם, הנה באחרונה תכלה ותאבד אתה במלחמת הכלל וסדר ה', אשר ירדוף באף את "ההתבודדות" — גם כל צער ומכאוב המה ביחוד פרי התאווה, בעוד הצרות במובן הנאמן הנה רק הגבלה וצמצום של העצמות אבל אם אתה מעצמך, לוא לא התאווה לרכוש לך יותר מאשר ניתן לך — ואשר תוכל לקחתו — כי אז שלושת רבעי הצרות לא הכרת ולא ידעת מעודך — גם בתאווה ובהתחרות, לרכוש לך את הדבר האסור לך תאבד בזה גם את הדברים שניתנו לך, לרכוש אותם, ותהרוס בעצמך את אושר חייך.

ו

אבל יותר מכולם תהרוס התאווה כל פעולות האדם, ותוצאות התאווה הלא הנה החטא והעון — היא תהרוס את אושר החיים — כי ברגע אשר תתמכר אל התאווה לרכוש לך איזה קנין או איזה הנאה, ברגע ההוא הנך קורא לריב עם כל היצורים מסביב לך, הנך גלחם עם ה' ועם חוקו — כי כאשר התאווה תמשול בך אז בהתחרות שלך לא תדע עוד כל גבול אחר, רק את גבול יכולתך לבד, ובהגיעך עד הגבול הזה הנך שוכב למעצבה ותתלונן ותתאונן על החבל אשר אסרת אליו ועל הנמנעות, אשר תתיצבנה לשטן לך בינך ובין הדבר אשר תחמוד ותתאוה — ובאשר התאווה שם, שם לא תוכל התורה למצוא קן לה ולהתלונן עמה יחד — כי במקום אשר הרוח והנפש יחשבו את עצמם, רק את עצמם, בתור תעודה ותכלית חייהם, איך יוכלו עוד לתת מקום, לקיים ולקבל את התורה, שהיא תבוא לנסוע בך את רצון ה' ואשר העולם להיות לו לתכלית ולתעודה לחיים? ממקום אשר תמשול התאווה תתרחק המצווה, בעוד המצווה תחובב אותך לא בעד עצמך, רק להיות לברכה בעד אחרים. — גם

המשפט יסוג אחר, המשפט אשר יחרוץ את שווי האדם, ואשר בו הצדק דרוש להיות לקו ברכשך לך את הקנין — גם החוק ירחק חוק — בעוד החוק יקיים ויאשר את הזכות, אשר לתבל היצורים שמתחת למדרגתך, לחשוב, כי גם המה אחים לך בבריאה, גם חוק ה' ישים גבול לשרירות לבבך ובקשת ההנאה הנפרזה, בעד המתאוה העדות גם כן לריק וללא הועיל, כי במה נחשבו לך עדות באדם ובאיש ישראל, בעוד אתה הנך מרגיש את עצמך בתור איש בודד במועדיו, היודע ומכיר רק את רוח הבחמה אשר בך — גם העבודה לא תעצור עוד כוח לחנך אותך, יען הנך גיגש ומתיצב לפני ה' בלב מלא תאוה וחמדה, אשר אין מעצור לרחוק, ועבודתך הלא נכריה היא, אם להודות לה' או להתקצף בו, כפי היחס אשר יתראה ה' בעיניך חליפות, אם בתור נותן או בתור מונע ממך משאלות לבך — אמנם כן כל חסא ועון המה ילידי התאוה — בעוד כולם כאחד וכל אחד מהם מנאצי חוק ה' וכל התחרותם רק למלא ספקך בתאוה וחמדה — לכן השמר לך מתאוה — מכל חמדה ותשוקה להנאה ולהשגת קנינים אשר אינם ברשותך, וביחוד מהתפץ להשיג את ההנאות, אשר דבר ה' יאסור אותם לך ולא תוכל עוד לרכוש אותם. — ופן תאמר בלבבך: הן זה הוא רק רעיון רוח, הן תאוותי היא רק רגש אבל לא פעולה ומעשה! אבל דע, כי המעשה יבוא תמיד בעקב הרעיון הלא טהור, אם לא תדע לך לעצור ברוח רעיוןך ורגשותיך — התאוה והחמדה בבלי משים תנצלנה ממך את עדיך מהר חורב, את כל אצילות ישראל, — ואתה באחרונה תתיצב כה במגת גורלך ערום חסר דעת בתור בהמה שואפת רק לתענוגי בשר, ומאז וחלילה רק זה יחיה חלקך בחיים.

ז

התורה בראש וראשון תזהיר אותך מהתאוה והחמדה, להשיג לך הנאות וקנינים כאלה, אשר אסר אותם לך חוק ה', ובכוונה נכונה אסרה ביחוד בין כל ההנאות והקנינים האסורים, את הקנין הרכוש של אחרים — כי אמנם במצות לא תעשה זאת, אשר אמנם עצם ההתחרות להשגת הקנין והרכוש איננו חסא בפני עצמו, אבל החסא הוא ע"י מושג המגע ברשות של אחרים והפגיעה בזכותם, בעוד זכות הקנין הנאמן וזכות ההנאה הנאמנה דרושות להיות תמיד למראה עיניך ולבך המתאוה, לדעת מראש: למי ולמה המה אלה, לבלי תתנגסנה רגליך ע"י התאוה בבואך בקרבתן, ולא תוכל לעמוד בפניהן, לכן לך לך מנגד לכל אלה.

ח

אבל איך תוכל לשמור את עצמך ולהגן בערך מפני התאוה עת תסיר מתג ורסן ממנה? גם במה תזכה ארחך, לעלות אל המדרגה הגבוהה במעלת איש-ישראל, הלא היא להפוך את התאוה לאהבת ה'? רק עצה אחת יש לך, ובה צפונים כל תום וינשר ואושר החיים, הלא היא: הדעת, איך להעריך ולהוקיר את ערך החיים, הידיעה הנאמנה להעריך את ערך חייך, לא על פי הקנינים

וההנאות רק על פי הפעולות, אף גם להעריך את ערך פעולות לחיים. רק לפי היחס השיעור של האמצעים הניתנים לך, ואשר יהיו לך עוד לתכלית זאת, לא לפי מעוט או רבות הקנינים, אשר אתה, יתראה גדלך או קטנך — רק לפי מכסת התוצאות מהרב או המעט אשר אתה, מאשר פעלת לך, לפי מעוט או רבות הפעולה. לפי ערך השימוש עם הקנינים השאולים לך מה לתכלית העודתך — זה הוא גדלך או קטנך — ואם במעט אשר לך מלאת שלושת רבעי החובות המוטלים עליך ואיש אחר עם השפע הרב אשר לו מילא רק רבע אחד מחובותיו, ואשר אם אמנם הרבע שלו יעלה בכמות רב יותר על כל שלושת הרבעים שלך, בכל זאת אתה גדלת ורוממת עליו — הן כל חיך המה רק תכנית ותעודה, וכל הקנינים וההנאות הנה האמצעים להתעודה הזאת — וניתן האמצעים היא רק ביד ה' לברו — אבל ההתחקות על שרשי תכנית החיים, לפי היקף ומכסת האמצעים ומלוא תעודתך בהם, זה רק זה הוא גדלך הנאמן לבר — ואל התעודה הזאת אמנם יתיחסו ג"כ במקום שיש כוח ואפשרות רתית לזאת, גם ההתחרות וההתאמצות להשגת ההנאות והקנינים, אבל זאת דרושה להיות, לא בתור תכלית רק בתור אמצעי, למלאות בהם ועל ידם את החובות הקבועים בדבר ה', רק באופן כזה תמצא לך את מידת „ההסתפקות” גם שמחה וצהלת הרוח — השמחה הנאמנה, להיות שמח בחלקך ומנת גורלך, או תחית באושר ותום — אתה חישאר תמיד שמח וטוב לבי, ישר וצדיק בכל מצב ממצבי החיים, עם כל מידה וחלק מהקנינים וההנאות שיש אתך, שמחה וצהלה, חדות ה' תהיה מעוזך וחלקך בחיים.

יד

התקדשות

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: לשמר את מצות ה' ואת חקתיו, אשר אנכי מצוך היום לטוב לך: הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה: רק באבתוך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה: ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד (דברים י"ב — ט"ז). כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני (ויקרא י"א מ"ד). והתקדשתם והייתם קדשים, כי אני ה' אלהיכם (שם כ' ז').

א

הכר נא בן ישראל, בת ישראל, כי תעודתך היא רק למלאות את אשר ידרוש ממך ה', והתארשש למלאות אותה בשלמותה, אבל ההתאוששות והפעולה הזאת איננה לבר בקנינים שהמה האמצעים החיצוניים, לא בהשגת המדעים ותחבולות מעשי ידי אדם, רק כל עיקרה הלא היא בטהרת הלב, במחשבה זכה וקדושת הפעולה. כל עיקרה היא, כי הלב והמחשבה יהיו חופשיים ופנויים מכל דבר הניצב כצר בינך ובין זאת התעודה, גם עליהם להיות ערוכים ושמורים בכל כוח של קדושת החיים, כפי אשר תדרוש ממך תעודתך — ראו נא בני

ובתי, הן לא יסכן ולא יספיק לכם לחיות בחיים, רק כפי סדר היום, ורק לצאת ידי תובתכם בזה, באמרתכם כי הפצכם הלא שלם עמכם, לחיות חיים טובים וישרים, אבל הפצכם הלא הוא רק חפץ לבד, עליכם לעבוד ולפעול מעצמכם ועל עצמכם, כי תחיו באמת חיים טובים וישרים — כי בלעדי זה, הפצכם ישאר רק חפץ בלבד — ואם יתבולל החפץ הזה עם שאר חפצי החיים האחרים ומשאלות לבב, אמנם על נקלה יבטל בחפצי החיים הנהוגים, ויחדל מהיות עוד גם חפץ לחיים.

ב

והדבר היותר נחוץ לזה תורה אתכם תורת ה': ומלתם את ערלתם לבבכם וערפכם לא תקשו עוד — ואז התאוששו לרכוש לכם את „ההתקדשות“ — הן כבר הכרתם לדעת, כי התאווה והגאווה הן הנה אמהות כל חטא ועון, הן הנה הצוררות אתכם בנכליהן להפריע את תעודתכם — אותן הלא ישא כל אחד בקרבו — זה ברב וזה במעט — זה בידיעה וזה באידיעה — ונגד אלה עליכם להלחם עד רדתן, עליכם לעקור אותן משרשן — זאת היא העבודה שלכם, אשר אליה תקרא אתכם התורה — ואז אם תלמי לבבכם גקיים ופנויים יהיו מהחוקים והחרולים האלה, או אז נטעו בקרבו את „ההתקדשות“ — קדשו את כל עצמותכם להיות: עבד נאמן לה'.

ג

אבל לזה גדרש בראש וראשון: הכרת עצמכם, כי תכירו לדעת את עצמכם היטב, כי תכירו את לבבכם ומחשבותיכם, ומבלי כל אונאה ומבלי כל העלם דבר הדעו בעצמכם: כמה מן התאווה וכמה מן הגאווה יש בכם, ואיך ואיה תתראינה אלה ביותר אצלכם, עד כי לא תשאר כל פינה בלבבכם, אשר לא תכירו אותה היטב, מה נמצא בה, או קנו לכם את הרצון האמין והחזק, את החפץ הכביר והנאור, להנצל ולהחפש מאובי נפשכם אלה שהמה ממיתי החיים — התבוננו תמיד על עצמכם, השגיחו היטב על כל רגש הלב והכניעו אותו ועקרו כל חפץ לא טהור בעודנו באבוי, בחנו את מחשבותיכם והכניעו בהן כל רגש גאה וגאון וקשיות עורף — עליכם לכוון על עצמכם בחיגות שונות, אשר על פיהן תמנעו עצמכם לפעמים גם מהדבר המותר לכם ולהתנהג לפנים משורת הדין והחובה, למען יקל אח"כ לכם, למנוע עצמכם ביחוד מהדבר האסור ותמלאו בבטחה את כל חובותיכם — כלו נא את מעשיכם בזה דבר יום ביומו, וכאשר יבוא ויפנה היום השלימו אותו בבחיגות עצמותכם, איך היו לבבכם ומחשבותיכם במשך היום ההוא, אם לפניכם או לאחר — אם נזדכך לבכם יותר ואם מחשבתכם קנתה לה ענוה ביותר, או על שדה עשתונותיכם עלו קמשונים, גם הקשיתם לבבכם וערפכם, בלי כל אונאה, בלי כל משוא פנים ובלי מיקח שוחד, היו נא שופטי עצמכם — אל תסלחו ואל תחפו על חטאות עצמכם במאומה, וחדשו בלבבכם תמיד את החלטת הדעת בנוגע להנהגתכם על יום המחרת: „ללכת לפנים ולא לאחור“.

ד

מהתורה יוכל כל אחד להביט את תמונתו ולדעת על פיה מה ואיך עליו להיות ולהתנהג בכשרונותיו ובפעולותיו, בכחותיו ובמעלותיו. בחברה כזאת וכזאת ובמקום ובזמן שהנהו נמצא בהם — את התמונה הקדושה הזאת על כל איש ישראל לשוות לבגד עיניו תמיד. והיא דרושה להיות מטרת משאלותיו והתחזרתו: התמונה הזאת דרושה להיות לתכנית ולכוונת החיים ולהשוות על פיה את הליכות חיו במשך היום — את אשר על פי מראה התמונה הזאת תמצא בחייך הנהוגים שמץ דופי, איזה דבר וחפץ לא טהור, עליך להסירו מלבך ולעקור אותו משרשו, ואת אשר תיבוח לדעת, כי לא תתאים עם הדוגמא של התבנית מן התורה. עליך לזרות את סרח העודף ולהרך את קשיות ערפך — את אשר רכשת לך בתום ויושר אל יגרל ערכו עליו בעיניך למאד, רק תחשוב את זאת לערובה, כי אמנם יכול תוכל לעשות במעלות המדות האלה עוד רב יותר גבוה ונשא מאד — והתכנית הקדושה הזאת, אשר אתה מראה ע"י התורה היא תכשוק אותך תמיד רק לפנים.

ה

חיים כאלה בנער בן ישראל ובנערה בת ישראל דרושים להחל את מעשיהם. מעשה הקדושה והטהרה, עוד בשחר סל ילדותם, כל עוד כל קוץ וחורל של כל מידה לא נכונה עדינו באביו, כל עוד גם קשיות העורף איננו קשה במאד — והמלאכה הזאת דרושה להתארך, עד אשר רוח האדם תשוב אל האלהים — אך האיש אשר לא ניסה ולא גחן את עצמו באביב חלדו ולא התחנך היטב, איך להתהלך עם האלהים ועם עצמו, אותו יצדו תענועי החיים למדחפות; הוא ילך ויתעה מערש ילדותו עד אשר יובל לקברות. הו! איש כזה לא קנה לו חיים בחיים, ואין ישועתה לו.

ו

אבל הן כבד הדבר? אמנם כן כבד הוא הדבר — אכן דע, כי כמו בעבור הרשע שערי החטא תזעזע פתוחים לפניו, כן יעזור ה' להולך תום והחפץ לזכות ארחו, למצוא את אשר יבקש, גם תפצו יצליח בידו — לכן רצו גא, רצו גא באמת, לרכוש לכם קדושה בחיים, כי אז קדושים תהיו, ככתוב בתורה: כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני! — ואז ואיך? אבל שימו לב, הלא בצד פת לחם, למען לא תגרעו ברצב, למען לא תמותו מות בשרכם, הנכם יגעים ועמלים בחריצות כפיכם, גם באביב עלומיכם תפתחו ברוב עמל ויגיעה את כשרונותיכם והכנותיכם — אולם ביום שידובר בכם, לשמור את נפשותיכם, למען בחייכם חיי בשריכם לא תחשבו בכל זאת כמתים, לבל תהיו בכל זאת כמתים ביחס תעודת חייכם, לבל תהיו כמתים בנוגע אל חייכם הנאמנים — אל חיי איש ישראל ואל תעודת ישראל — לבל תהיו כמתים לפני ה' — אז הנכם מזכירים מדבר עמל ויגיעה? הן תעודתכם הלא היא: להביא

ברכה ולשמור ולנצור את כל יצור, אשר שמהו ה' בחוג חייכם. לכן הבה, תחלו בפנימיות עצמותכם לעבוד ולפעול פעולה לברכה כזאת.

ז

נשמע נא את דברי ר' פנחס בן יאיר, אשר עלה על מרום הפסגה של גדל ישראל, איך יתאר ויצג לפנינו את המדרגות, אשר יעלה בהן איש החפץ חיים באמת ואמונה, וכת דבריו: תורה מביאה לידי זהירות, וזהירות מביאה לידי זריזות, וזריזות מביאה לידי נקיות (שולדלאזיגקייט), ונקיות מביאה לידי פרישות (להפריש עצמו מגבול החטא), פרישות מביאה לידי סהרה, סהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי „חסידות“ (הלא היא ההתמכרות לפעולת האהבה לזולתו). הרעיון בזה הוא: הידיעה הגאמרה בתורה ע"ד תעודת ההיים תביא ראשונה לדעת ולהכיר היטב את הרע ואת הטוב, המדרגה הראשונה הלא היא הזהירות, להזהר מהרע ולהתרחק ממנו תכלית הרחוק ואח"כ הזריזות לפעול בנפש חפצה ובזריזות את הטוב, הגנה הזהירות מהרע בתחילתה סופה להיות נקיות (שולדלאזיגקייט), כי תהיה תמיד סור מרע בחיים, עד כי לא יוכל לבוא לידי פעולה ומעשה, באופן אם פרישות (ענטהאלט-זאמקייט) בחיים החיצוניים, להקל ממך הנסיון וללכת מנגד לחטא, להבדל ולהתרחק מקרבתו, בעד כפי האפשר תפרש עצמך לפעמים גם מהמתור לך, אם הדבר ההוא עומד הגתו בקרבת הדבר האסור — ומני אז תבוא למעלת „הטהרה“, הטהרה שבלב ושבתחשבה, עד כי היא לא תניח אותך, כי יעלה גם בלבך שום רגש קל בדבר חטא ועון ורעיון פגול, אז תגיע למדרגת הקדושה, אשר בקרבה כל תאוה אסורה בטלה ומבוטלת מעיקרה, ומהמדרגה הזאת תגיע אל עוד מעלה ומדרגה אל מעלת הענוה, אשר בה כל „גאוה“ בטלה ומבוטלת מעיקרה, ואתה בהכנעת עצמותך, בענות צדק, הנך יודע רק את היחס והדבקות אשר לך עם ה' וההבל — ואז תשגה חיל, ובהתרום ממך במעלה כזאת אל תירא ואל תחת עוד משום דבר רק מהחטא והעון — יראת חטא — ותבקש תמיד להתרחק ממנו תכלית הרחוק — וכל המידות והמדרגות האלה מביאות אותך לידי „רוח הקודש“, כי בעמך כה על פסגת המדרגה, אז תשיג ותכיר את החיים ותכליתם, הנך צופה על הכל ועל כל רגע מחיך, ובכינה יתרה, אשר חנן לך ה', תכיר ותחוש בו את הסוב והאושר — ובכוח כזה וברוח כזה הנך „חסיד“ — איש אשר בעד עצמו כלא הוא בעיני עצמו, כל מציאותו ופעולתו יקדיש כולו כליל בעד אחרים חיה יחיה רק בעד האושר, אשר יביא בחוג התבל אשר מסביב לו — שים לבך להתבונן בשנים האלה: א) כי כל מעלה ומדרגה של ההתאוששות הפנימית ערכה עליה רק ע"י „עשה“, ולא תעשה של „סור מרע“, „ועשה טוב“ בחיים החיצוניים. — ב) כי הפרישות „ענטהאלט-זאמקייט“ הוא רק מדרגה חיצונית וקודמת אל מדרגת החסידות הגבוהה מעל

גבוה עליה אשר זאת האחרונה — החסידות — היא העולה על כל המדרגות הראשונות — לכן דע לך מה היא מידת „חסידות“ ואל תשגה במובן השם „חסיד“ — לבל תדמה, למצוא אותו באנשים כאלה, שהמה מתגדרים רק במידת „הפרישות“ לבד, ואשר המידה הזאת — הפרישות — גם בעצם טהרתה היא רק מדרגה תחתונה תחת מעלת החיים הנקובה בשם „חסידות“ — ומה גם, כי עליך להיות נזהר במאוד, לבל תכשל להוקיר ולכבד תחת פרישות נאמנה רק את הפרישות המדומה או את הצביעות.

טו

שנאה

לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא י"ט י"ז).

א

השנאה היא הרגש כאלו מציאות איזה יצור ניצבה כצר וכמפריעה למציאות עצמנו, וכי ביטול מציאות היצור יכול להשלים ולמלאות את חסרונו מציאות עצמנו, או באומר: כי לא נוכל לחוש עצמנו בשלווה ובבטחה, כל עוד הדבר ההוא מתקיים במציאותו — הרגש הזה מוות הוא — לב האדם נהפך ע"י השנאה לאחר, הלב אשר ברא ה' להקיף ולכלול בקרבו את כל ברואי המציאות, ואשר מני א, אם הלב יוציא מרשותו ומזכותו את אחד או את כל היצורים ההוצה, גם הפוך יחפוף נהנו במיתתם ובביטולם, ויקיף בקרב לבו את עצמו ובשרו לבד, לב כזה נהפך הנזו לאבן הסגורה ומסוגרת בפני עצמה, והית אם אך תראה כי רגש שנאה תתעורר בלבך נגד איזה יצור נברא, דע לך, כי אז אבדת את מעלת חייך.

ב

ומה אומלל הוא האדם ביתרוננו! אם את כל היצורים יאהב גם יונה אחריהם ורק את גבר עמיתו מין במינו ישנא! אבל השנאה תוולד בין איש לאיש בשני האופנים האלה: א) אם איש ע"י דיבור או מעשה רע פגע באמת את גבר עמיתו או הרע באמת למציאותו, — ב) אם שני אנשים כאחד יפגשו יחד בדבר קנין אחד, אשר זה וזה יחפוף הוא לבדו לרכוש אותו, עד כי בדמיתו יחפוף האחד להגביל ולהמעיס את זכות השני.

ג

אכן חלילה לך מרגש כזה, אל יעלה רגש כזה ואל יתלונן בלבך לעולם נגד איזה איש: הלא הוא אחיך, הלא הוא בן ה' אלהיך, וזכות שווה לו עמך בחיים; הן ה' שמהו בחיים, וכאשר תשנא אותו, וכאשר תחפוף כי תיבטל מציאותו — הלא אז תשנא, הלא אז תחפוף, כי יסיר ה' את ידו מעולמו, את יד ה' אשר עמך יחד ובחברתך הושיב את אחיך במקומם הראוי

להם, ועליך לכבד ולהאזין אותם כאחים לך — ואף אם פגע מי בך, אל תשכח כי אחיך עצמך ובשרך הוא — חמול על אחיך האומלל, אשר תעה מני דרך וגלויים דרכיו — הוכח תוכיח אותו — ואל תשא עליו חטא — ושכח.

ד

אבל בראש וראשון שים לבך לדעת ולהתבונן: האם לא דמיון כזב הוא, ואם לא שקר הוא הדבר, לחשוב כי מציאות איזה איש תוכל לפגוע במציאותך, וכי ביטול מציאותו מוכרח ונחוץ הוא לך, אף יביא לך תועלת? האם האנשים המה, האם אתה הוא, האם האיש ההוא, האם כולכם כאחד בכחכם ועוצם ידכם השגתם את קניני החיים? האם תוכלו לעשות רב יותר מזה, רק לזרוע את זרע יגעיתם וחריצות כפיתם, ולחכות ולצפות על קרן שמש הברכה משמי מעל? האם לא ה' הוא זה, אשר הוא הנהו המחלק את קניני החיים והוא הנותן ברכה או קללה באלו האנשים, או האם קצרה ידו או נבצרה מאהבתו אותך ואלפי רבבות אחים אנשים כמורך להביאם בחיים, להחזיקם ולשמח את לבם במתנות החיים? האם ה', יען כי יתן ברכה לאחיך, גאלץ הנהו בגלל זה לשדוד ממך ולחסוך מהברכה הזאת? ולוא יהי, כי כחפצך יהי ויבטל מציאות אחיך — האם לא גם אז תהיה תלויה הצלחתך רק ברצון ה' הכל יכול כמו עתה? הבה! לוא התברגנת היטב על יכולת הכל יכול, כי כל אשר יעד וכפי אשר יעד כן יקום וכן יהי לך — כי את המקום אשר יעד למענך — אותו תנחל ושמה תהיה — ואתה אמנם קבל אל נכון את מסכת הקנינים אשר עתדם לך — ולוא גם אלפי רבבות אנשים בקרבתך יתחרו להשיגם לא יחסירו ממך מאומה, אבל את אשר נגזר, כי לא יהיה לך, לא יהיה לך לעולם בשום אופן, ולא בגלל זה, יען אשר איש אחר מתחרה גם כן להשיג את זאת, רק יען כי השגחת ה' וחכמת ההנהגה לא יעדרו את זאת הברכה לך — האם לא תראה, כי הקנאה מפני פת לחם, כבוד והצלחה, ואשר בגלל זה תשנא את אחיך גבר עמיתך היא כפירה בה', כפירה באמונה אומן, כי ה' הוא זה אשר צדקת אהבתו בכל משלה, אף תכונן ותקבע את מנת גורל כל אדם? צרף גם אתה את זרע הצלחתך אל זרע ההצלחה של אלפי רבבות אנשים, והתפלל לה', כי יגדלו וישוו פרי יחד לאושר והצלחת כולכם, הן אהבת ה' ויכלתו רבו כמו רבו, הוא יקשיב וישמע לכל תפילה ולכל תחנון סהורה כזאת וימלא שאלתך.

ה

אבל אחיך כונן להשחית אותך בדברי בלע — יד אחיך נגעה בך לרעה, גם השליך לפיד בוער לשרוף את בגיך אושרך בחייך ולהציגהו על גחליו — ואיך לא תשנא אותו בגלל זה? — לשנוא? לא! גם בזה עליך לכבד את ממשלת ה', אשר היא גבוהה ונשאה מרעיון האדם — ומעונות הרשע — היד הנטויה לחלק חבלים: עוני ומוסר בעד איש כזה, שעליו להיטיב את דרכו, שלוחה קשה בגלל חינוך ונסיון, בעד האיש, אשר חינוך

כזה יועיל לו — הגע ברעיוןך, האם יכול בנין אשרך ליהרס, לוא לא רצה
 ה' בזה? האם אמנם לוא היה הפץ ה' לזה האם לא נהרס הכנין גם מבלעדי
 החוטא והפרשע, שהוא היה רק שבט אף ה' לכן קבל באהבה גם את זה
 הדבר כמו כל הצרות האחרות הבאות עליך מיד ה' והשתמש בה להטבת
 עצמותך או לשלמות נפשך — חכה נא, קיה לה, אשר מליל חושך יביא
 לך בוקר לא עבות, את האסון יהפוך לך לששון, ממוות יוציאך לחיים
 ומאפלה לאורה — ביד ה' מסור את כל הדבר, כי הוא יגמול לרע כרשתו —
 אבל אל תשנא — אל תחטא ע"י שנאה — האם לך חטא הרשע ההוא? האם
 הוא הרס את אשר היה לך — הלא לא לך חטא, רק לה, הן שלח ידו, גם
 הוסיט אגרוף רשע, לבלוע ולהשחית בקדושת ה'.

ו

שנא את החטא אבל לא את החוטא — זולת באופן אם האיש הרע
 התמכר כה לרעתו עד כי נצמד אליה בכל עצמותו, עד כי מתיצב הנהו
 לפניך כמקור הרשע, רק אז באמת כבד להבדיל בין הרשע ובין הרשע, בין
 הרע ובין הנושא אותו — אותו תוכל לשנא — כי בו תשנא רק את הרע —
 ואיש כזה הלא הוא, אשר תדע בו אל נכון, כי הוא זר ורשע עריץ, אשר
 איננו מוכשר עוד להיטיב את דרכו, אם הרשע הזה יפעל און בצדיה ובכוונה,
 ואתה נוכחת לדעת, כי אף לו כל יכולת עוד ואין כל תקווה לו לשוב מדרכו
 הרעה, יען כמה וכמה פעמים יעולל בנפש חפצה עלילות ברשע ובזדון לבב,
 ולא יועיל לו כל אזהרה ותוכחה — וביחוד שנא את המסית והמדיח —
 אשר איש כזה רע הנהו לא רק בעד עצמו לבד, רק כי כל מעינו להיות
 חוטא ומחטיא את הרבים ולזרוע און על תלמי לבבהם למען יגדלו פרי
 כחש — איש כמותו אדיר הפצו להמית בקרב לבב רעהו כל מידה נכונה
 וכל רגש אלהות וכוונן הוא לכלע ולהשחית, איש כזה הבדיל ה' בעצמו
 לרעה, ה' האהב את הכל ויטע אהבה וחמלה בלבבות כל בני אדם, את איש
 כזה לא תאהב עוד, כי אם תאהבה, הנך אוהב בו את החטא והעון בעצמו,
 אשר אליו הוא גרש את נפשו. *

ז

אהבת הריע

ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא י"ט י"ח).

א

אהוב את הכל, את כל אשר שמתי בחוג חייך, חושה בך, כי מציאותו
 נחוצה למציאותך בתכל, כי טובתו נחוצה לטובתך, כי אמנם מציאותך, טובתך
 ותעודתך רק ע"י מציאותו תוכל לבוא לידי שלמות, לכן נפשך תהיה קשורה

בנפשו, אני ה' — האהב את הכל — ולאהבה הכללית הזאת קראתי אותך. את האדם. להיות כלי מחזיק ברכה אל האהבה הזאת — בדברים האלה יפתח ה' את חותם וסגור לבבך ויצוך לכרית ברית אהבה עם כולם, עם כל אשר ישא עליו את חותם תכנית הברית מה, ואשר לא ימרה את רצונו — הוא יצוך את בני אל חי אלה להקיף אותם ולסוככם בלב מלא אהבה.

ב

זאת עוד לא די, כי לא תחזה בכל יצור כאילו הוא מתנגד ומסרעך לרכוש את קניני התבל. כאילו טובתו תזיק לטובתך ולא תביס עליו בעין יפה בשבתו לבטח אתך. במקום אשר שמהו ה' כמוך על מקומך ולא ירע לבבך על הצלחתו. שה' מצליח בידו — הן זאת היא רק, כי לא תשנא אותו. — אך לאהוב, הלא הוא לחוש בו כי הנהו התנאי האחד של מציאותך. כי הנהו התנאי האחד של טובתך. כי הוא התנאי האחד של תעודת איש ישראל — לכן במשאלתך ובחפצך בנוגע אל המציאות של עצמך ואל חיידך עליך לצרף גם את משאלתו וחפצו.

ג

התנאי האחד של מציאות עצמך, טובתך ותעודתך — מי פתי ולא יבין ולא ירגיש את זאת! הן אם תצייר בדעתך כאילו המון האנשים אשר שם אותם ה' בחברתך, כי בפעם אחת בשמך מתחת שמי ה' ומציאותם עברה ובטלה מן העולם, ואתה נשארת או לבדך יחידי במדבר התבל, במה נחשבה או מציאותך — ושמחתך — אבל עוד יותר מזה, איה איפה נשארה או תעודתך? בעוד לא יכולת לאהוב עוד ולעשות כל טוב וחסד? הלא נבראת להביא ברכה — ואז לא היה לך שום איש, אשר יקבל ממך את זאת הברכה! אתה נבראת לפעול ולעבוד, חובתך הלא היא לתמוך, להחזיק, לנחם, ללמד, לכלכל, להצליח, להחיות — ובחסרון האנשים, הלא לא היה לך מי מהם, אשר תוכל לתמוך בידו להחזיק, לנחם, ללמד, לכלכל, להצליח ולהחיותו! האם אינך רואה, כי רק בחברה האנושית הכללית יתן ה' לפעולתך את התקומה והנצח, הכלל והציבור יקבל את הכל אל תוכו, ובעוד הציבור הכלל איננו מת, הלא הכלל הנהו הניצב וקיים היורש את פעולת כל אחד — ובלעדי הכלל והציבור פעולתך היתה רק חלום יעוף.

ד

אבל עוד גבוה ונשא מזה! אני ה' בעצמי האהב את הכל, הלא אני הוא אבי כל היצורים מסביב לך, ואני הלא קראתי את כולם כמוך ואותך עם כולם לחיים ולאשר — ואם תאהב אותי, ויען כי תאהבני, לכן אהוב את בני — שמח בהצלחתם וראה בכל אחד את פועל כפי, את בני, ראה בטובתו את פעולתו, את הצלחת בני — ובצרתו: את אבדן פעולתו ואת צרת בני — אהב בפעולה את הפועל ובמן את האב.

ה

ובאחרונה: אני ה', תאהבה הכללית. אני ה' אשר קראתי את האדם להיות כלי מחזיק ברכה לאהבתי. האם אינך רואה בן אדם! כי תאהבה תזאת פרי הלולים היא של תעודתך? הן במה תתנשא ובמה נעלית על האבן, הצומת והחי? האם לא בזה, כי אתה מקדיש את עצמך בבחירה ובחופש אל טובת האדם? וזאת היא רק בפעולת תאהבה, הן כל פעולתך שייך לתכל ה' — במקור פעולתך, בלבבך, הנך שייך לה בראשונה — לכן שא בלבך תאהבה אל תכל ה', ועל כולם אל אחיך, אל האדם, שהוא הראש והכי נכבד במקבלי פעולת ברכתך — שא תאהבה בלבך — באהבה הזאת הנך רק אז: איש־ישראל.

ו

תאהבה הזאת, אם היא נאמנה ונכונה, תתראה פעלה וחדרה בפעולות כאלה, אשר על ידן עם המון כוחותיך תביא את התכל אל מצב האושר וההצלחה, ואת זאת תדרוש ממך תאהבה — התגלות הכללים בעד פעולות תאהבה, לבל תעשה מדרה ולבל תביא ע"י דמיון כתב השחתה וכליה תחת תפוצץ להיטיב ולהצלית, נמסרו לך בתורה כלה — ובנוגע אל האדם, אל אחיך, הכלל הוא, "כמוך", הכלל אשר בעצמו הוא אמנם יתיחס אל חובת הפעולה תחת מערכת המצוות (ראה במקומו).

ז

רחמים

לא תאמץ את לבבך ולא תקטץ את ירך מאחיך האביון (דברים פ"ו ז').

ח

רחמים הוא רגש ההשתתפות, אשר צרת היצור האחד מעצמה תשמיע את הד קולה גם בקרב היצור השני, וכל הצולה במדרגה יותר גבוהה עד מדרגת האדם מחוננים המה היצורים ביותר במיתרים דקים ועדינים להתפעל ביותר מהד קול הצור, וכמו קול קורא מן השמים יחדור עמוק בקרב היצורים, להיות להם לערובה על דבר הקירבה הכללית שלהם, ע"י אחדות האל היחיד ומיוחד — עד כי באחרונה באדם, אשר תעודתו היא לכבד ולאהוב את הכלל של עולם ה', מפני זה לבבו נברא ונערך באופן כזה, להיות רך ומתפעל במאד, עד אשר ירגיש ויחוש את רגש הרחמים גם נגד אלה היצורים שהמה בעצמם אין להם כל רגש מדבר חסרונם, הן האדם יתאבל לפעמים גם על מראה שושנה גובלת — ובלעדי הסימנים האחרים הלא יוכל האדם ללמוד ממערכי לבבו, כי נקרא הנהו יותר מכולם, להרגיש ולחוש את עצמו כי הנהו אח לכל היצורים, וכי לכל היצורים ישנה הזכות להנות מסעולתו.

ב

לכן אל תחליש את רגש הרחמים הזה, את ההשתתפות בצער — אל תכניע בקרבך! הלא קול החובה הוא זה המזכיר אותך, המראך בכל כואב ומצטער, כי הנהו אחיך וכי בצרותיו לך צר — האהבה תקראך ותלמדך, כי שייך הנך לו גם לצרותיו עם כל כחותיך אשר אתך — אל תחליש את הרגש הזה! כי אמנם אם תחליש ואם תתאמץ להסירו מלבך, או לא יוסיף עוד להתעורר, ואתה בעצמך באופן הזה הוצאת את עצמך מן הכלל ומחוג היצורים. אתה ביטלת בעצמך את הערובה הראשונה מתעודת איש-ישראל — לבבך יהפך לאבן — וקול ה' לא ישמע עוד בקרבך. הקול, אשר יזכירך תמיד ע"ד תעודתך.

ג

אל תחליש את הרגש הזה, בחושבך אותו אולי, כי הוא מפריע ומחליש את שמחת עצמך, לנהפוך הוא, עליך לראות ברגש הזה, את הקדיאה מה, כי אמנם לא תוכל לשמח בשמחתך, כל עוד אחיך בקרבך יסבול ויכאב לו — אל תחליש את הרגש גם בגלל זה, כי נדרש יהיה לך לחלק גם לו דבר מה מרכושך — רק הראה והוכיח בזה בתור ערובה נאמנה, כי ידעת אל נכון, כי רכושך איננו קנין של עצמך, רק שייך הנהו לה, אשר נחץ את הזכות לכל אשר מטה ידו, למען יהנה מקנין רעהו, אשר ידו משגת להיסיב לו — אל תחליש את רגש הרחמים מפני כי תבוש בו, ותחשוב תועה אולי הרגש הזה הנהו רפיון וחלישות הלב — האם תבוש עם הרגש הזה, אשר ה' בעצמו נתן לך על ידו את ערובתו ע"ד תעודתך הרוממה — אם אנחת לבב האנושית הנמצאת בצרה תפעל עליך, כי גם מלבך תתפרץ אנחה של השתתפות בצרתה, אם אבלה יעיב ויחשיך ויאפיל את אור פניך, אם דמעה של רחמים וחמלה ניקוטה סביב בת-יעיך — הלא כל זה יעלה ויעדן את נפשך ויעלך מעלה באצילותך! זאת תתן לך הערובה כי אכן אתה איש-ישראל!

ד

בכל זאת הזהר לבל השחית ולכל תסעה ברגש הרחמים עד כי יחפך לרגש רך וענוג במידה גפרוה, עד כי רק יתמוגג הלב ולא תוכל לתת פוגת לנפשך מהכאב והצער ותאבד את המתנינות, המחשבה בעצה, הכוח והחיל לעזור לו ולחלצהו מן המצר — יען אז המידה הנפרזה של הרגש הזה הנהו קבר החובה, אשר אליה יקראך רגש הרחמים, רק הרגל עצמך מילדותך, להשתתף תמיד בכל מיני הצרות של זולתך, יאזור כוח וחיל לחוש לתשועתו לרוחתו — (י"ד רמ"ז).

יח

נטירה

לא תקם ולא תסור את בני עמך (ויקרא י"ט י"ח).

א

אל תתן בזכרוןך מקום קבוע עבור העול הנעשה לך או חילול כבודך — ואף כי אין בדעתך לקחת כל נקם בעבור זה: בפעולה ובמעשה — חיש מהר עליך לקבוע בלבך עוד הפעם את האהבה, אשר אחיך בגלל זר מעשהו גרש אותה מקרב לבבך — ולוא גם עשה נגדך שלא כהוגן, בכל זאת עליך לשמור לו אהבה, אשר ידרוש ממך ה' בעד בנו, ואשר אתה אמנם מחויב להגות אהבה לעמיתך, לא רק בגלל גמול ושילם בעד אהבתו אותך לבד.

ב

אם פגע בן איש ברכושך — חיש מהר שכח, אף כי עדנה לא ביקש האיש ההוא ממך סליחה ושכחה — הן את אשר לקח ממך איגנו שלך, ואם כן לא לקח מידך מאומה — אם פגע בגופך ובכבודך היה אתה נזול לסלוח ולמחול, אם אחיך ביקש ממך סליחה ומחילה — האיש אשר בנקל יסלח לעוונות גם הוא יקבל בנקל סליחה ומחילה על עונותיו, אם הנך טוב באמת, אם חלקך אהבה, אז תשכח ותסיר מלבך זכרון המכאובים והפגיעות אשר עשה לך הברך, אף כי לא ביקש ממך עוד כל סליחה — אז תעשה כחסיד ההוא, אשר לא נתן שבת לעיניו לפני עשותו שלום עם כל התבל כולו, אשר יפגוש עליו ה' את סכת שלומו.

ג

והשלום הזה דרוש להיות שלום אמת, עד כי לא ישאר עוד כל רשע מנטירה, הוא דרוש להיות החדשות אהבת אחים הישנה, כי כל הנעשה לך ימחה מלבך ולא יזכר עוד — אבל אל תונה את עצמך — הן לא גקל הוא הדבר למלאות את זאת, כי אמנם אם לא תתאמץ לבער אחרי הנטירה, אזי זכור תזכור ברוחך גם אחרי רוב ימים ושנים כל פגיעה ועולה, גם אחרי אשר אחיך ועמיתך ביקש ממך סליחה ומחילה, ואף גם אחרי אשר הושב לך הנזק, כי השקט לא תוכל בזכרך, כי עולה כזאת וכזאת עשה לך אחיך — האחרונה הראשונה לא תוכל להתקיים עוד, והשנאה תקח מקומה ותשאר גם לדורי דורות להפריד בין הדבקים למרות רצון ה' אשר יתפוזר כי בניו יהיו קשורים יחד באהבה ואהוה.

ד

אמנם איש ישראל! חלילה לך מזה, ה' ידרוש ממך כי לא תסור לעולם, כי תשכח את הנעשה לך, לכן שכח החסירה מלבך, חנך את עצמך הרבה בחובה הזאת — ואם תקדים ואם תתרגל להתחנך בזה, אז יקל לך הדבר ולא תסור עוד, גם לא יכבד לך, אם רק אהבה היא חלקך בחיים.

יט

קבלת לשון הרע

לא תשא שמע שוא (שמות כ"ג א').

א

דבה כזאת אשר ילשינו על אחיך, על אחותך, אל תשמע אותה, שמעת אל תשית לבך לה, ואל תניח, כי תפעל הדבה הזאת לרעה על אהבתך ועל כבודך את אחיך ואת אחותך. הן ידעת כי אחיך לא יכול בשום אופן לעשות חטא ועון גדול כזה כחטא ועון אשר יעשה המלשין והמוציא דבה ברגע אשר יביא את דבתו רעה, ולוא יהי כי המספר, במפעליו האחרים הנהו איש הבכוד, אבל בעת אשר יעשה כזאת, הלא ברגע ההוא יתיצב הוא בעצמו לפניך בתור רשע, חוטא ופושע, לכן אל תאבה ואל תשמע לו, ומה גם להאמין אף במעט בדבריו ובסיפורו.

ב

אך אם תשמע לדבריו — או אם תשים לבך להם — או הנך חבר לאיש משחית — ולפי דברי חכמינו ז"ל עונך עוד גדול מעונך, כי לוא גמרו אומר האנשים, לבלי לקבל שום לשון הרע, לבלי להטות אוזן לאיזה דבה, כי או מוציאי הדבה עברו ובטלו ולמלשינים לא היתה כל תקוה — אבל אם תטה אוזן לשמוע אל איזה דבה, או תסבב, כי הרע יוכל לצאת לפועל ולהיות אפשרי — ואם תכניס בלבך ותשמור הדבר בזכרוןך, או הנך משלים את חטא המלשינות — יען הנך מצמיח ומגדל את זרע השנאה, אשר ינסה מוציא הדבה לזרוע על תלמי לבבך — אך אם לא תפסיק בלבך האהבה והכבוד מהאיש אשר הלשינו עליו, כי אז עון המלשין כלה כענן, בנסיגו לבד, יען דבריו לא הכו שורש בלבבך ויאבדו באפס תקוה.

ג

אולם אם מי יזהיר אותך מנכלי איש, באמרו, כי חורש רע עליך לשדוד את רכושך, את כבודך, את אושרך, את חייך, או חוקי השמירה והבטחון ידרשו ממך, כי תשמור את עצמך ותהיה נזהר כאילו הדבר היה אמתי, אבל בחשבך בכבוד וזולתך ובאהבתך, חשוב את זאת, כאילו היה כל הדבר שקר מוחלט, כי כן ידרשו ממך האהבה והצדק, אשר בהם קשר אותך ה' אל גבר עמיתך ויחובבך לקיים זאת ברוחך ובנפשך.

2

דון לכף זכות

בצדק תשפט עמיתך (ויקרא י"ט ט"ז).

א

החובות אשר הכתוב הזה יביע אומר בעד השופט המה יתיחסו אל מערכת המשפטים (ראה במקומה). אולם גם מזה שומעים אנחנו תוכה נכבדה בעד כל אחד ובעד החיים הנהוגים.

ב

מה נבהלים אנחנו על החפץ. לחרוץ משפטנו על גבר עמיתנו? על פי שמועה לבדה? אף מבלי לשמוע עוד את דברי הנאשם בעצמו ואשר אתו. גם בטרם נביא יחד במשפט ובמתינות את האופנים האפשריים להיות בעיני הרע, רגילים אנחנו להשליך נעל אל גבר עמיתנו ולהכריע עליו את הכף לחובה. ולהחליט כי אשם הגה, ובבלי משים נמית בקרב רוחנו ונפשונו את הכבוד והאהבה אשר אמנם יש לו הזכות עליהם.

ג

אמנם לא כן אם תשקוד למלאות תמיד את תוכן הכתוב הנזכר במלוא מובנו — כי אז תחזיק במשפטן הטוב, אשר תחרוץ ודעתך הנאמנה על גבר עמיתך במעשהו, כל עוד לא נוכחת לדעת באותות ומופתים, כי עוד אין שום צד זכות עליו, וידעת אל נכון, כי אמנם חסא ופשע האיש ההוא, אמנם כן, לוא גם בעיניך ראית כי חסא האיש, ואם גם עדים נאמנים יעידו כי חסא ואשם — גם אז בוכרך, כי אתה אינך שופטה, הלא עליך להתגדר באהבה ובצדק ובאהבתך וצדקתך זאת נגדו לפעול בנפשך כי האיש ההוא תמיד ימצא בך מליץ טוב בעדו — עד כי גם במעשהו הרע, אם רק באפשרי, תבקש אתה עבורו למצוא אופנים כאלה המלמדים בזכותו או המקילים מעליו את כובד עונו — „הוא מתוונים בדין“ „הוא דן את כל האדם לכף זכות“ המה מאמרי האבות, למדד חכמינו ז"ל, שהמה דברי חכמים המבטיחים את החיים ואושרם; ולוא יהי כי ע"י ההפוך בזכות חונו אותך שבעתים, ואם גם רימו אותך שבעים ושבע פעמים, כחפצך להיות תמיד מליץ טוב, בכל זאת אל תנח ואל תרף ירך ולבך מהכלל הזה, בטרם תחרוץ משפטך, וזכור, כי אמנם טוב לך יותר לשפוט דין מאה אנשים לכף זכות ולפנים משורת הדין, מאשר תוציא על איש אחד משפט מצוקל — הן לעולם לא תוכל לסלוח לך, אם הרעות אף לאיש אחד, לשפוט ולדון אותו לכף חובה אף ברעיונך.

א

שבת

ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ויכלו השמים וגו' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות (בראשית ב' א').

את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו, אני ה' (ויקרא י"ט ל').
זכור את יום השבת לקדשו, ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, יום השביעי שבת לה' אלהיך, לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו (שמות כ' ח'—י"א).
שמור את יום השבת לקדשו, כאשר צוך ה' אלהיך, ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' אלהיך, לא תעשה כל מלאכה, אתה ובגדך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך, למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע גסויה על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברים ה' י"ב).

ואתה דבר אל בני ישראל לאמר: אך את שבתתי תשמרו, כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם, לדעת כי אני ה' מקדשכם, ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם, מחלליה מות יומת, כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה, ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת: ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל, אות הוא לעלם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש (שמות ל"א י"ב).
דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם: מנעדי ה' אשר תקרא אתם מקראי קדש אלה הם מנעדי: ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש, כל מלאכה לא תעשו, שבת הוא לה' בכל מושבותיכם (ויקרא כ"ג ב').

ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת כחריש ובקציר תשבת (שמות ל"ד כ"א).

איסור מלאכה בשבת

א

השמים והארץ וכל צבא השמים, התבל ומלואה, בדבר ה' נעשו, במאמרו "יהי"! נבראו ויצאו לפועל ויערכו בסדר ומשטר למלאות את תפקידם על פי החוק, אשר נתן להם אדון העולם, אבל יוצר האדם קרא גם את האדם בעת אל מציאתו ובמאמרו "יהי" נברא ונועד הנחה, כי בפעולתו בתבל באיך-אונס ובבחירה חופשית יכנע גם הוא תחת חוק ה', להיות סוכן תבל הארצי וממלא

רצונו. — חופשי הנהו לעשות בתבל כחפצו, אך במעשהו זה עליו להיות סר למשמעת השליט הגבוה מעל גבוה, ואל ההנהגה החופשית של האדם במסרו הארץ וצבא יצורי הארמה: — אולם מה הוא „בטחון“ התבל נגד יצר לב האדם? איה „הבטחון“, כי האדם במתנת חלקו ומעלתו לא ישכח את ה' אשר מידו לו הכוח והשלטון לפעול ולעשות, הכל כפי רצון עושהו? — מה היא הערובה הלקוחה מהאדם, כי לא אהרת ידמה, ידמה יען כי הארץ ניתנה לבני אדם, לכן התבל הזאת היא אחוזת נחלתו, לעשות בה כטוב וכישר בעיניו, גם יחשוב תועה: אחרי אשר הכוח והעוצמה לו לכבוש את הארץ ולהדביר תחת רגליו את כל הנמצאים עליה מטביב לו, הלא הוא האדון למו? — בתבל ה' יפרוש האדם כנפי ממשלתו ויתברך בלבבו לאמר: אני השליט אפס וולתי? ואיזה היא העצה והתבולה בעד האדם להזכירו תמיד מחדש, למען דעת את שם תעודתו, כי הגהו „עבר ה'“ וכי רק בזה יתרצה אל אדונו, אם יקדש וישפר את מעשיו, להיות ראוי להגון אל שם תעודתו זאת ולפעול עליו, כי יכשיר את רוחו ונפשו תמיד בכח חדש, להיות מוכן ומזומן אל זאת התעודה? הן עם החופש והבהירה נפתח לאדם גם כן גרוב, אשר יוכל בנקל להטות מני אורו, ללכת תועה בדרך החיים וצעדיו שאול יתמוכו. — באומר אחד, מה היא התחבולה הנאמנה בעד „חינוך האדם“, להיות כוחו חדש אתה, לעלות ולהגיע על ידו אל רום מעלת תכליתו ותעודתו בחיים?

הביטה וראה! ה' עיטר את מפעלו בעטרת תפארת „יום השביעי“ של הבריאה, הלא הוא: יום הראשון — יום תחילת לימי המעשה של האדם, אשר ביום אתמול כי עבר (יום הששי) נברא בצלם אלוהים ויצא לאור עולם לפעול ולעבוד. — את „יום השביעי“ זה הבריל והפליא ה' מכל הימים, בזה, כי בתקופתו בכל שבוע ושבוע יביא עמו „קדושה וברכה“, קדושה, כי על ידו יזכר האדם בכל פעם מחדש, כי ה' שמהו בתבל, בתבל ה', להיות עבד ה', וכי יתקדש האדם אל מטרת זאת התעודה — „לברכה“, כי בו נפש האדם ורוחו יקבלו תמיד כוח חדש, להוציא לפועל את כל הנדרש לשלמות תעודה כזאת — שבת — היום הראשון, אשר בו שבת ה' מכל מלאכתו אשר עשה, הלא הוא, כי תחת היות ה' בששת הימים בורא עולם במאמרו, הגה ביום השבת „וינפש“, להיות בציור „הנפש“ באדם, בתור „אל מסתתר“ בבריאה, עושה מעשה בראשית באין אומר ודברים, לקים ולכלכל את מעשהו לכוננו ולסעדו — והארץ ניתנה לבן אדם, להיות האדון והמושל עליה, אז נתן ה' את „יום השבת“ הזה לאדם לברית עולם, לדעת, כי ה' הוא אשר שמהו לאב ולאדון על תבל ארצה, אות הוא לעולם „לממשלת ה' ותעודת האדם“.

ב

אחרי „דור הפלגה“ והמגדל, אשר בנו בבקעת שנער, אחרי אשר גבהו לבות בני אדם, ומבלי יכולת להכשירם אל תעודתם ע"י „החינוך“ במסרו אל מוסר-שדי על ידי „הנסיך“, עד כי חינוך יום השבת והתורה, אשר תצא ממנו, עברו ובטלו מקהל גוים; מני אז נמטר היום הקדוש הזה, יום השבת, אל

העם אשר בחר לו ה' לנחלה. העם, אשר על ידו הואיל ה' ללמד את האנושית, אשר הלכה בשוא בתעה, ולהרדע לה את שלטון ה' ותעודת האדם הנאמנה, למען דעת כל עמי הארץ, כי לא רק האדם לבדו נברא מה', כי גם עם כולו, בריאה יברא ה' בעת אל מציאות, אף בראו אף יצרו להיות חי וקים בתבל, ויהי עם, ויהי אלקיו עמו ע"י "יציאת מצרים", ומני אז יום "השבת" נהיה גם לאות ברית עבור שלטון ה' על התבל וקנקן ישראל ועבור תעודת האדם — תעודת איש ישראל.

ג

אבל באיזה אופן יהיה יום השבת אות ברית, חינוך, קדושה והכנה אל זאת התעודה? "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך", ובמה יהיה היום ההוא קדוש לאדונו ולנו? "לא תעשה (בו) כל מלאכה". הן אמנם במה נרע ביחוד שלטון האדם בארץ, ובמה כחמו גדול להיות סוכן על התבל? בזה, כי יעצור כוח לשנות ולהכשיר ולתקן את כל הדברים אשר מסביב לו, לתכלית חפצו ורצונו: את האדמה, כי תהיה מכון לשיבתו ומקור נאמן ומוצא למחיה וכלכלה; את הצמחים ובעלי החיים, כי יכינו לו מזון ומלבוש; ידו בכל לשנות להפוך ולכוון להיות לכלי יוצר לתשמישו ולתועלתו. — הבה! "ששת ימים תעבוד": ששת ימים משול בו אדם על התבל וכבוש אותה למלאכתך ולעבודתך לפי רצון ה', אבל ביום השביעי אל תשלח יד לפרוש כנפי ממשלתך אף על אחד מהנמצאים לעבוד אותה לשנות ולהכשיר אחזו לתכלית חפצך, יען כי ביום ההוא לא הירשה לך ה' לעשות את כל אלה, ובשבת השבת עליך בעצמך להגות ולהביע אומר, כי לא לך המה הדברים הנמצאים מסביב לך, לא בכוחך ועוצם ירך עשית לך החיל הזה, לא על ידם לך הזכות והשלטון על וממעל להנמצאים האלה, ולא כטוב וכישר בעיניך תוכל למשול עליהם. רק לפי רצון ה', רצון הבורא; קנין ה' הגדול כל אשר מסביב לך, גם "אתה ושלך שלו", הוא שמך בעולמו, עולם ה', לפעול ולעבוד בו, אבל לעשות ולפעול את הכל רק כפי רצונו לבד. — בכל שבת ושבת השיבה לה' את התבל שלו, דע את ה' אלקיך השיבה ללכך תמיד, כי התבל הזאת "שאוּלה" לך מאת ה', "שאוּלה היא" מידו לך על משך ששת ימים, ומדי שבת בשבתו השיבה לו את התבל שלה, וזכור מי הוא ארון לה וכי התבל "השאוּלה" לה' היא, אשר הוא המושל בכל ולא אתה.

ד

לכן גם המלאכה היותר קלה, אשר תעשה ביום השבת, היא כפירה בה' אף תוכיח בזה כי תכחש בבורא ואדון העולם, היא היא גאווה ועזות נמרצת של האדם לשבת בעצמו — על "כסיה" ולהיות שליט יחידי — היא כפירה בכל תעודת האדם ותעודת איש ישראל, בעד התעודה הזאת היא לא זולת, רק כי תהיה סוכן על התבל הארצי לפי רצון ה', לכן המחלל את השבת חייב מיחה ונפשו נכרתה מקרב עדת ישראל; ולעומת זה כל שביתה מעבודה ומניעת

ידך מעשות כל מלאכה ביום השבת היא בעצמה אומר סלה: כי ה' הוא הבורא ואדון העולם, כי הוא שם את האדם בתבל ארצה, כי הוא הוא המחוקק את חוקי חיינו, הלא היא הודעה גלויה והכרה נאמנה של זאת התעודה להיות "איש-ישראל".

ה

לכן שביתת המלאכה ביום השבת היא "אות" — אות זכרון לעולם להביע אומר, כי האל היחיד הוא הבורא ומושל בכל, והנך בן אדם קרוא ונועד להיות עבד ה' בכל ועם הכל, עבד האל היחיד ומיוחד. — השבת הוא "מועד", מועד קבוע ומיועד בזמן, יום גבוה ונשא משאר הימים, יום אשר יקראן להתפתחות וכשרון חייד. — הוא "קדש", אם בששת ימי המעשה, ע"י כוחך ועוצם ידך, שכחת את מקור הכוחות, ע"י אונך והונך אשר מצאת, שכחת את המושל בכל, את המחוקק חוקי חייך — וישפל איש, — אז ירוממך יום השבת, יובילך ויקרבך מחדש אל ה', ויקדשך, להכיר, לרומם ולעלה את ה' להיות ה' אלקיך. — הוא "ברית", קשר אמיץ וברית כרותה לכל תנאי החיים בין ה' ובין איש ישראל; כי אם לה' היא התבל, ואם אתה בעצמך קנין ה', הלא שלטונך על התבל הארצי מיד ה' לך למלאות את התכלית והתעודה היעודה ממנו — או אז יהיו גם חייך ותליכות עולמך קיום מצוות התורה ומלואי — תעודת החיים כפי רצון ה'. — אך אם לך לבדך התבל, אם אתה הוא אדוניה — אז הברית הופרה והתורה משחקת לך. — השבת גם "ברכה" הנהו, אם אתה מדי שבת בשבתו תחדש את בריתך עם ה' ותקדש ותשפר את עצמך להיות עבד ה', אז יתן לך ה' בכל שבת ושבת אור חדש ברוחך, חום שלהבת-יה בגפשו וקדושת הכוח למלאות בלב אמיץ את התעודה הנכבדה והרוממה: או תדע ותכיר אל נכון, כי אמנם קראך ה' באמת אל מעלת החיים הגבוה והנשאה הזאת, וכל שבת ושבת יביא לך את ערובתו שלום וברכה (נשמה יתרה).

ו

אי לזאת מושג המלאכה האסורה לעשות ביום השבת הוא: להוציא לפועל איזה רעיון ומחשבה בדבר באמצעות כשרון האדם וביחוד תוצאת "מלאכת מחשבת" — הלא הוא להוציא לפועל או לשנות איזה דבר לתכלית תועלת האדם, אבל לא עמל ויגיעת בשר — אתה תוכל כל היום לעמול וליגע, אך אם לא תוצאת איזה דבר לפועל, אם לא הפקת זממך באיזה דבר, לא עשית כל מלאכה, לעומת זה גם מבלי כל עמל ויגיעה, אם עשית רק איזה שינוי קטן בדבר או תוצאת לפועל איזה ענין לתכלית האדם: אז חיללת את יום השבת, לעגת על ה' ותשים לאל את תעודתך — עם כוח גופך בהמה חגך לך, עם הכשרון אשר לרוחך הנך מתברך בלבבך להיות שליט לבדך על התבל, עם הכשרון הזה, אשר מחויב הנך בתור איש ישראל להוכיח בעליל ביום השבת, כי אתה הוא נכנעים הנכם תחת שלטון ה'.

ז

כל המצוות והלארץ ע"ד המלאכות האסורות ביום השבת. אשר אין במושגם רק תוצאה לפועל ולמעשה, כל דבר כפי המוכן הנזכר למעלה, כוללות ומפיקות את המלאכות הרבות. את סכום המעשה בחוג פעולות האדם, חסרונם וכשרונם. אך לתכלית דברינו יספיק לנו להאיר נתיב ולבאר בזה עפ"י השקפת השבת הנזכרה את הכללים והיסודות העיקריים, אשר נציג בזה ונזכיר רק את אלה הפעולות והמלאכות, אשר תבואנה לרוב בחיי האדם, אך ביתר באור, ובפרט ימצא כל אחד כל דבר על אופןו בסי, "שולחן ערוך", "אורח חיים" "הלכות שבת".

ח

לפי השקפת, השבת, אשר רכשנו לנו, נאמנו לנו מאוד שני היסודות העיקריים, אשר עליהם גוסדו כל המצוות, "לא תעשה" ביום השבת וברורים לנו המה ותוצאותיהם באסור מלאכה. היסודות האלה הם:

(א) "מלאכת מחשבת אסרה תורה" (ב) "כל המקלקלן פטורין".

(א) כל המלאכות המחללות את עצם קדושת השבת שחיונן מיתה דרושה להיות "מלאכת מחשבת", הלא היא מאלה המלאכות המוכיחות בפועל ממשלת רוח האדם על התבל, מלאכה הבאה ברצון וכשרון המעשה, במחשבה תחילה ובכוונה הפועל, אליהן תתיחסנה:

(א) "ידיעה" — אבל לא מלאכה תחת השם "מתעסק", מלאכה הנעשה בלי ידיעה קדומה לה, אשר אז כל עצמות האדם איננה בשעת מלאכתו אשר נעשתה בלי ידיעתו.

(ב) "כוונה" — אבל לא באופן אם כוונת האדם היתה לפעולה הבלתי מוציאה לפועל איזה מלאכת מחשבת, ואשר בכל זאת יוכל להיות אפשרית או דאית כי תיעשה (שלא במתכוון) איזה מלאכה, למשל: להעביר כסא ממקום למקום, אשר הוא בתור אפשר או דאי כי תיעשינה גומות בקרקע — מותר ללכת על עשבים בין לחים ובין יבשים אף כי יש אפשרות לבוא לידי תלישה (אי"ח של"ו); אבל לו תהי גם פעולה שלא במתכוון רק היא ניכרת, כי בידיעה ובמחשבה תחילה דרושה להיות נעשית ככה בתור "פסיק רישיה", אז הכוונה הראשונה מקפת וכוללת את השניה, גם מבלי משים עליה, כמו: לרחוץ בשרו או לטול הידים על עשבים שהוא אסור, יען דבר ברור הוא, כי ע"י הפעולה הזאת יגדלו הצמחים, אף כי לא לזה היתה מחשבת הפועל את פעולתו הראשונה (שם).

(ג) "תכלית" — כי תכלית הרושת המעשה תהיה לשם המפעל בעצמו. — מלאכה שצריכה לגופה, אבל לא עשיית איזה דבר שלא על פי מגמת האדם הראשונה, למשל: כבוי האש לא מפני החפץ בכבוי הגר שיהי חושך, רק מפני שחס על השמן או על הפתילה שלא ישרפו (שבת כ"ט ב'). החופר גומא ואין

צריך לגומא רק לעפרת (שבת דע"ג ב') וכדומה. במלאכה שאינה צריכה לגופה אינו דומה עצם הפעולה לאופן של "פסיק רישיה", כי בפסיק רישיה כל חרושת המעשה נעשית בשלמותה, והכוונה נכללת בשתיקה אבל בידיעה קדומה, כי כה יהי אך במלאכה שאינה צריכה לגופה תוצאת חרושת המעשה יוצאת בשלמות מכלל הכוונה הכוללת, שהיתה בתחילה לתכלית אחרת ושונה היא מאשר יום לעשות.

(ד) "אמצעי" — כי המלאכה תיעשה בכשרון האדם ע"י האמצעים הדרושים לזה (אבל לא כלאחר יד), גם לא ע"י שנים, אם האחד יוכל לעשות את כל המלאכה בשלמותה.

(ה) "שיעור" — כי חרושת המעשה תיעשה בשיעור קצוב לתכלית האדם. (ו) "תוצאה לפועל" — כי הפעולה תיעשה כפי המחשבה מבלי תחסיא את המטרה, ותוצאת הפעולה לא תשאר מאחורי הכוונה. — ("נעשית מחשבתו"). כל אלה הנה מעמידי המושג הנאמן של "מלאכת מחשבת" שאטרה תורה ביום השבת, מלאכה כזאת, אשר יעשה האדם בכשרון ודעת לכבוש תחתיו לתועלתו ולתכליתו את התבל הארצי, חרושת המעשה אשר רוח האדם חושפת עליה.

(ב) "כל המקלקלין פטורים" — הוא מאמר היוצא מפורש גם כן ישר ממושג השבת, המלאכה דרושה להיות עשויה לשם תוצאת חרושת המעשה, להוציא לפועל באיזה מחשבה ורעיון, אבל לא לקלקל, יען כי הכוח לקלקל יש לאדם שווה בשווה עם הבעל חי, לסתור ולהרוס בית ביום השבת איננה מלאכה, אבל באופן אם הסתירה הזאת של הבית הוא אמצעי וכוונה לבנין בית חדש, אז גם תקלקלה היא כשרון אנושי — מלאכה היא.

הנה אם כן, כל פעולה הנעשית בידיעה בכוונה, באמצעים הדרושים בשיעור הקצוב, כפי המחשבה וברעיון האדם, רק היא נקראת "מלאכה" אשר אם יעשה אותה האדם ביום השבת היא נחשבת לכפירה בה' וביטול היש בתעודת האדם, וחייב בעד מלאכה כזאת מיתה או כרת; בכל זאת כל המלאכות הנזכרות, מלבד אלה שתחסרנה בהן הידיעה והכוונה, בהיותן קרובות אל המלאכות האסורות הכניסו אותן חכמינו ז"ל בחוג מלאכות האסורות ועשו "סיג", ומטעם גזרה דרבנו (ראה מערכת המצוות) אסורות גם הנה.

ט

מטעם "סיג" כזה רבות הנה המלאכות האסורות לעשות ביום השבת. (א) יען כי קרובות הנה לגבול המלאכות האסורות. (ב) יען כי מביאות הנה את האדם לעשות מלאכה אסורה. בגלל האופן הראשון אסרו חכמינו ז"ל כל אלה המלאכות שהנה תחת מושג "הוצאה לפועל" או שינוי בכלל, ואם כי הוא רק שינוי ביחס ובתעודה, למשל: "טילטול מוקצה" טלילטל דבר, אשר עם כניסת השבת לא היה מוכן לתשמישו, כמו כן במובן התפשטות מושג המלאכה, הלא הוא השינוי של איזה דבר מצד עצמו אל שינוי הדבר ביחס ובנוגע אליך.

ולזאת ענין „הוצאה“ המלאכה הנאמנה, והיא „העברת איזה דבר מרשות וקנין הרבים אל רשות וקנין היחיד“, גם להפך, הלא היא ביחס שינוי המקומות, וכמו גם הרחבת המושג של תוצאת איזה מעשה לפועל בלי אמצעי גם על המלאכה הנעשית ע"י אמצעי — אמירה לאינו יהודי — ואשר אמנם דת תוה"ק שמה האחריות על האדם גם בהתפשטות והרחבת עצמותו בקנינו על „העבד והבהמה“, שמוזהר הוא על שביתתם, להיות פעולת גופם כגופו וכדומה; והמלאכות בגדר הסיג באופן הב' מובנות ומבוארות הנה מצד עצמן — כל המלאכות האסורות מדרבנן בכללות הנה תחת השם „שבות“.

ל"ט אבות מלאכות, הלא הנה אלה, אשר תעודתו להוציא לפועל את המלאכות הנכבדות בכשרון המעשה של האדם, כפי המלאכות שהיו במשכון, ערכת אותן התושבע"פ למלאכות הראשיות, המקיפות בכלליהן ובפרטיהן את כל מפעלות האדם במעשה אנוש על פני תבל ארצה, והנה זאבות של כל המלאכות האסורות ביום השבת:

(א) לחרוש (פפליגען), ובכללה לרכך ולהכין לזריעה גם את החלק היותר קטן מהאדמה.

(ב) לזרוע (זאען), ובכללה עבודה המביאה לידי גידול צמחים.

(ג) לקצור (קארנשניידען) — לתלוש ולתפריד איזה דבר מאדמת גידולו להיות לחומר בעד הגאת ומלאכה.

(ד) לעמר (גארבענשטעללען), ובכללה לקיטת חומרים נפרדים מאדמת גידולם למקום אחד.

(ה) לדוש (דרעשן), ובכללה כל חרושת המעשה ע"י חבטה, דחיפה (שטאטצען), תנודה (שיטטעלן), קליפה (שאלען), לחיצה וכדומה, הברלת החומר והפרדת הראוי אל מעשה התנאה ומלאכה מהבלתי ראוי. (ו) לזרות (ווינדשויעלען). (ז) לברור (לעזען). (ח) לרקד (זיעבען), ובכללן לחפש את החומר הראוי וההגון מהפסולת. — (ט) לסחון (מאָהלען), ובכללה לפרר איזה חומר בלתי מעובד או לסחון אותו לאבק דק. (י) ללוש (קנעטצען), ובכללה לעשות הרכבה מחומר אבק ע"י המים. — (יא) לאפות (באָקען) — ובכלל שינוי מצב התדבקות החומרים השונים והרכבת המזג (אגרעגאטס אונד העמישע צושטאַנדס־פערענדערונג) (ביחס ההצטרפות וביחס העמדתם) ע"י „האש“, (יב) לגזוז (שעערען), ובכללה הפרדת גדל פרע של הבעל חי, אם לעבודת מלאכה או להמציא חומר למלאכה או לשינוי הגוף. (יג) לכבס (וואַשען), ובכללה הסרת החומרים הצובעים ע"י המים או אמצעים אחרים. — (יד) לנפץ (קרעמפעלן, העכסעלן), ובכללה ההתרה של חוטי החומרים המסוגלים לטויה. (טו) צביעה (פארבען), ובכללה הבאת כל מיני צבע על החומרים וכדומה. (טז) לטוות (שפיננען), ובכללה כל שזירה מהמיתרים הדקים (פאַוערן) לעשות מהם חוטים. (יז) יח (יט) למתוח החוטים (קעטטע אויפשפאננען), למשוך בתי גירץ (דורך דאָ ליטצמאכען ציהען).

לארז (ועבען), ובכללן כל מתיחת החושים, שזירתם וקשורם לאריגה, (כ) לפצוע (וידערהעראויסציהען) איינגעשלאגען פארענס) למטרות מלאכת האריגה. (כא) לקשור (צוזאמענקאטען) קשר של קיימא, (כב) התרה (אויפלעזען) לשם קשירתה, (כג) לתפור (צוזאמעננאהען), ובכללה כל התאחדות קיימת משני חומרים באמצעות חושים, (כד) כל קריעה אשר איך תכליתה לקלקל. — (כה) לצוד (פאנגען), ובכללה הבאת בעל חי חופשי ברשות ושלטון האדם. — (כו) לשחוט (שלאכטען), ובכללה כל הפרעה שלמה או חלקית במכונת אברי הבעל חי (ארגאניזמוס). (כז) הפשטת העור (פעלאבציהען). (כח) עיבוד עורות (בעארן) בייטונג דעס פעללס) ע"י ריכוך ומליחה וכדומה. (כט) לגרור (שאַבען), ובכללה כל החלקת פני החומר, (ל) שירטוט (ליענירען). (לא) חיתוך (שניידען), ובכללן כל נתינת צורה לחומר ע"י הפרדת איזות חלקים ממנו, (לב) לכתוב (שרייבען). (לג) למחוק (אויסלאשען), הלא הוא, למחוק על מנת לכתוב במקום המחיקה. (לד) לבנות (בויען), ובכללה כל התחברות החומרים בכמות מרובה ע"י הצטרפות חלקי הגוף (קאָהעאזיאן) כוח התדבקות (אדהעזיאן) וכוח הכובד מצד אחד, כמו כן מצד השני כל בנין והכנת הבית, (לה) סתירה (איינרייסען) על מנת לבנות ביתר שאת, ובכללה כל "קילקול על מנת לחקן" יותר, (לו) הבערה (אנציינדען), ובכללה כל הבאה להדלקת האש, אשר תכליתה איננה לקלקל על ידה, (לז) לכבות אש (לאשען) לתכלית הכנת גחלים. — (לח) מכה בפטיש (האמערשלאג), ובכללה כל הבאה לשלמות איזת כלי עד ההכאה בפטיש האחרונה והסרת שארית הצורות, (לט) הוצאה (פערזעטצען), הוצאת דבר והבאתו מרשות היחיד לרשות הרבים או להפך (שבת ע"ג ע"א).

יא

אנחנו נציג בזה כל אחת מסוגי המלאכות האלה ובייחוד את אלה הדרושות לדעתן מאד, מפני, כי תבואנה לרוב בחיי האדם, ועם אלה גם אחדות מהמלאכות העומדות עממן ביחס ההצטרפות ואסורות גם הנה מטעם "שבות". מלואים לאות (ב) לבלי לתשליך זרעונים במקומות העלולים לקבל מימ, אשר לא ידרכו עליהם ברגל, לבלי לשרות זמן רב חטים ושעורים במים, לבלי להעמיד במים פרחים העלולים להתפתח ע"י או להוסיף מים עליהם (א"ח של"ו), אבל מותר לתת במים ירקות לבלי יכמושו (יבולו).

מלואים לאות (ג) תלישת (אברופפען) גידולי הלח מעל הכלים וכדומה. תלישת עשבים מעציץ נקוב (דורכלאכערטען געוועכסטאָפּף) (של"ו), מטעם שבות: רדית דבש מהכוורת, תלישת עשבים מעציץ שאינו נקוב, הטילטול שלהם (אָרטספּעראַנדערונג) מהקרקע על הספסל או להפך, (ב) עליה, תנועה, ובכלל כל תשמיש בנטיעה המחוברת עוד לקרקע, מלבד התשמיש באמצעות כוח שני, אבל נגיעה אף להשען עליה בעד האיש שאיננו עייף מותר, אך לא בעד איש עייף, להריח בפרי מאכל הוא שבות, אבל לא בפרי העומד לריח, לטעום או גם

לסלטל פרות שנשרו (אבגעפאללען) ביום השבת, רכיבה (שלי"ו, ש"ה, של"ט, שכ"ב) מותר: להעמיד בהמות על האחו (שכ"ד) ללכת על עשבים (שלי"ו) עשבים תלושים להוציאם מהחול, אשר הושמו שמה מבלי כוונת השרישה (שלי"ו).

מלואים לאות ה' סחיטת ענבים וזיתים (ש"כ). לחלוב (מפני צער בעלי חיים מותר לחלוב ע"י איגו יהודי, אבל בו ביום אסור להשתמש עם החלב) (ש"ה). שבות: א) לסחוט פירות, אשר המיץ שלהם ישתמשו למשקה בלתי מהול עם משקה אחר או להשתמש בהם לאלתר (תיכף) לסחוט נוזלים מחומר ולקבלם (ש"כ, ב) להנות מהמיץ הזב בשבת מאליה מענבים וזיתים, כמו כן בפירות אחרים, אם מוכנים המה להוציא משקה מהם (ש"כ). מותר: לסחוט ענבים וזיתים אל תוך מאכל, לחפש את הכבוש (איינגעלעגטעס) ע"י סחיטה מהנוזלים (ש"כ).

מלואים לאותיות ו ז ח) המלאכות הנעשות בכברה ונפה מכל המינים, אם לא לתשמיש של לאלתר בכל האופנים, לברור את הפסולת מהאוכל בכל אופן ואף כי בלתי ראויים לתשמיש של לאלתר ובכל הדברים מכל המינים (ש"ט), לקלוף (שאלען) פרות לאכילה לאחר זמן. שבות: א) אסור בכלים בכל אופן (ש"ט). מותר: לברור האוכל מן הפסולת ביד ולהנות ממנו תיכף, אם במשמרת נתן השמרנים בערב שבת מותר ליתן עליהם כדי שיחזרו צלולים לזוב, יין או מים שהם צלולים מותר לסנן במשמרת, כל סינון (זייען) הבא על ידי השתיה בעצמה וכדומה (ש"ט).

מלואים לאות ט) כל פרור (צעבראקעלן), גרידה (צעררייבען), מדוכה (צערשטאטסען), פתות פחים, לגרור גבינה במורג (רייבע), לחתוך עשבים דק דק, לדוך ולגמור את הנדוך במחצה, אבל מותר הוא לערב (צערריהרען) את הנדוך אחר הבישול ובאופן אם הסירו מעל האש (שכ"א). — שבות: א) גם לאכילה לאלתר אסור בכלי מורג, מדוכה וכדומה (שכ"א). — ב) כל דבר אשר השחיקה נעשתה ודאי לשם רפואה, מפני השמירה משחיקת הסממנים שאסור גם על ידי איגו יהודי, אבל אמצעי השמירה, כמו להגן חבורות מדחיפה מותר, כמו כן לעצור את זוב הדם ע"י יין, אשר הוא בעצמו איננו לרפואה אל זאת, האוכלים הנהוגים מותר לאכלם לשם רפואה אם גם כוונתו לכך, גם תחבולות אחרות לרפואה מותר, אם תכלית הרפואה לא תושג ע"י שחיקת הסממנים (שכ"ח), וכל זה בחולי קצת, אבל באופן מחלות ראה הלאה. מותר: לדוך סממנים להנות לאלתר אם יעשו באמצעים הבלתי נהוגים לזה כמו בקתא (שטיצל) דסכינא, לפרר את הטחון מכבר, למשל: להם, כל חתוך הדק היטב מותר, אם הוא לשימוש של לאלתר, הלא הוא תיכף לפני האכילה, כי כל זה איננה עבודת חרושת המעשה, רק התחלת ההנאה, כמו לעיסה בשנים ולעיטה הנעשה ע"י האופן המוכני (שכ"א).

מלואים לאות י) כל לישה ובלילה בחומרי אבק וגרעינים, למשל: שומשמן, חרדל, צנון גרור (געשאבטע רעטטיג) וכדומה, לבלול וללוש אותם בנחלים, לעשותם לחומר בתכונת בצק (ש"מ). מותר: לבלול ולערב עוד הפעם

את הנלוש, גם להוסיף עליו נזולים, לבלול גם בכלי, אם הנזולים היו נתונים שמה מלפני השבת, אבל הבלילה דרושה להיות קלה, לא בלילה גמורה, לבלול בשינוי הסדר, למשל: לשים מראש את הנזולים ואח"כ את החומר ואז לבלול בקלות ביד אבל לא בכלי (שכ"א שכ"ד).

מלואים לאית יא) כל בישול ע"י האור (האש) או המחומם ומורתח מהאש, לגמור ולהשלים את המבושל במחצה, להחם את המבושל כבר, אשר הצטנן, אם יכלכל בתוכו נזולים. לרכך את הבלתי מבושל בחמים, למשל, לשום סממנים בכלי ראשון * (אבל המלח הבא ע"י בישול מותר). עירוי (אויפגוס) מכלי ראשון על חומר בלתי מבושל, מים קרים בכמות מעטה, לשפוך ברותחין חומר קשה וצונן לשום בנזולים רותחים להגיע ולהניד חומר קשה בלתי מבושל כל צרכו ואם גם העבירו אותו מהאש, צונן אפוי או צלוי יש למנוע להחם ולרתוח עוד הפעם אף כי יבש הוא ולחם גם בכלי שני (שי"ח). שבות: א) כבוש (איינמאכען) ומליחה (פעקקעלן) (שס"ו) לבשל ע"י חומר ומרתח מתום השמש, לרכך את הבלתי מבושל גם בכלי שני, לכסות ולהטמין בכולו כלי ראשון בכרים או בכל חומר ממחזיקי החום (כלי שני מותר), כמו כן כלי קר בכלי שני מותר, אם לא יכנסו כולו. ב) אסור להשאיר על האש את שלא היה עוד מבושל במחצה מיום הששי, או חומר הבלתי מבושל, אשר בישולו קל מאוד, ולהשתמר מלהביאו לידי בישול, להעביר את הסיר מעל האש אם מסביב לו ישנם גזלים (ע"י אינו יהודי מותר) (שי"ח, רנ"ב, רנ"ט) לרחוץ את כל הגוף ואם גם אברים אברים לבדם במים חמים (שכ"ו). מותר: לרכך חומר יבש ומבושל כל צרכו וצונן גם בכלי ראשון, לערות מכלי שני על בלתי מבושל (אבל לא מליח או דבר אשר ע"י העירוי במים חמים ישלים את הכנתו, אבל במים קרים מותר), להחזיק דבר בחום מעל לכלי רותח, אבל לא להחם עליו נזולים קרים אם יוכלו להתחמם, לצקת מים קרים בכמות מרובה בכלי ריק, אשר העבירו אותו מעל האש, לשפוך מים קרים בכלי שני חם ובכמות מרובה יותר מהמים החמים גם בכלי ראשון, להפיג רק את הקרירות מאיזה דבר אשר הרתיחה בלתי אפשרית. מבושל כל צרכו חומר יבש להעמיד כנגד המדורה, אם כי גם הרתיחה אפשרית ואם כי הצטנן עד למאוד, ואם גם יותר השומן, הבלתי צונן בשלמות ואם גם יכלכל בתוכו נזולים, — (שי"ח) מבושל חם או גם חומר צונן ויבש להעמידו על התנור לפני הסקתו או בבסיס (אוינטער-לאגע) גם אחרי ההסקה, מבושל קר ע"י אינו יהודי להעמיד לפני ההסקה; אחרי ההסקה רק בעד חולים או ילדים קטנים, אשר אין להם מה לאכול אחרת. להשאיר על האש ביום הששי, אם לפני השבת מבושל הוא עד מחצה בשולה, או בשר בלתי מבושל, להעמיד בתנור ודלת התנור להדביק בחומר, כל זה מותר, אם לא יהיה מוטמן ומכוסה בכולו בדברים המחזיקים

כלי ראשון הוא הכלי, אשר יבושל בו על האש בלי אמצעי, והכלי שני, הוא את אשר יערו בו מכלי ראשון, ושניהם כל עוד הם רותחים.

את החום בלי אמצעי. מותר לעת הצורך הגדול להסיר את הסיר מעל הגתלים אם רק אין גחלים מסביב לו ועוד הפעם להשיבו מעל המקום החם אשר אין שם אש. כל עוד לא הצטנן (רנ"ב, רנ"ט).

מלואים לאות י"ב) המלאכות כמו קריעת שער אחת, חתוך צפורן אחד או לקרוע אותו וכדומה, לכן אסור לסרק את השער במסרק (ומותר להחליק את השער ביד גם בבירסטע המוכנת ליום השבת), גם אסור לרחוץ בשרו בחומרים מסירי שער (שי"ג, שכ"ו, שכ"ז, ש"מ).

מלואים לאות י"ג) לתת מים על בגד מגואל (לתת מים על עור קשה מבלי לכבש אותו מותר), בד מכובס ללבן, כל סחיטת נוזלים מאיזה בגד. שבות: א) להסיר ליכלוך ע"י גרידת כנף בגד אחד על השני, ב) ניגוב, לרחוץ עם בגד הבלתי נועד לזה, כמו כן לכסות בבגד כזה על נוזלים. — מותר: כל רטיבה מבלי כוונת טהרה ונקיון (ש"ב, שי"ג, ש"כ).

מלואים לאות ט"ו) שבות: למנוע מגע מין פירות צבוע אל איזה בגד, מותר: לצבוע את התבשיל בכרכום (זאפראן) (ש"כ).

מלואים לכ"א ולכ"ב) מלאכות, לקשור או להתיר קשר של קימא מעשה ידי אומן, קליעה והתרת חבלים. שבות: קשירה והתרת קשר של אומן שאינו קשר של קימא או קשר שאינו של אומן אבל הוא של קימא, אף כי נעשה ליום אחד, לקשור או להתיר קשר כפול או קשר פשוט בקצהו (אם לא להקל את הצער שאז מותר). התרת קשר גם המוכן להיות קשר של קימא. — מותר: להתיר קשר שאינו של אומן ומוכן רק לאותו יום, עניבה (שלייפען) גם עניבה כפולה. קשירת קשר רק אם מוכן הוא להתירו באותו יום (שי"ו).

מלואים לאות כ"ג) מלאכות למתוח חוט של תפירה. — מותר: למתוח קווים (שנירע) אם יהיו הנקבים רחבים ומתוקנים בתפירה בעגול (ש"מ).

מלואים לאות כ"ה) שבות: לצוד גם את הבעלי חיים הביתיים (שט"ז). מלואים לאות כ"ח) שבות: א) להכין מי מלח הרבה ביחד, לתת לתוך המאכל, ואם יש במים שני שלישי מלח אסור אף בכמות מעטה לתת לתוך התבשיל, דבר הצריך למליחה איזה זמן להניח במלח או למלוח הרבה ביחד (שכ"א). מותר: לטבול במלח חתיכה חתיכה לפני האכילה ולהניח אותו בתוכו זמן קצר, למלוח הרבה ביחד אם מהול שמה ביחד נוזלים אחרים כמו שמן, חומץ וכדומה (שכ"א).

מלואים אל ל"א) מותר: לברות את החושים להכנת האוכל (שי"ד, שי"ז). מלואים לל"ב) מלאכות, לעשות איזה רושם ניכר על פני איזה דבר או להחזיק ולקבוע איזה רעיון ע"י ציור, כתיבה ורשימה מכל המינים, אם הרושם הוא דבר המתקיים. שבות: א) אם הרושם רק נראה, ואף כי איננו מתקיים, למשל לרשום באצבעות רטובות על פני לוח, ב) איזה עסק המביא בנקל לידי כתיבה, לכן לא יעשה גם חופה וקדושין. — מותר: כל כתיבה שאינה נראה שום אות על פני דבר, למשל לרשום באויר כמק אותיות. — (שלי"ט, ש"מ). מלואים לאותיות ל"ד ול"ה) מלאכות א) לתקוע עץ בעצים ולאחדם

וכדומה (ש"ג) להדביק נירות וכדומה (ש"מ) עשית בבינה, העמדת רגל שבורה במקומה (ש"ג). (ב) להשוות גומות בקרקע (של"ח). להרים קורות שבורות ע"י משענות (ש"ג) לעשות אהל קבוע ברחוב טפה או בתוך שלושה טפחים אם גם אין רוחב טפה. לעשות מחיצה ולהבדיל את שטח המקום לתשמישים שונים (שט"ו) סתימת החלון, אם לא תיקן אותה מערב שבת לזה. שבות: (א) מיטה העשויה מפרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם דרכה להיות רפויה, מותר. (ש"ג) קליעה והתרת השער (ש"ג) אבל להחליק את השער ביד מותר (שם) כל אהל וכיסוי על שטח מקום או על הקירות, אם גם האהל איננו קבוע (שט"ו), כיבד (פסעצן) ורחיצה את הקרקע אם גם הוא מרוצף (של"ז). לתמוך קורות שבורות לבל תוספת לנפול ע"י כלים בחוזק או בעצים ברפיון לתמיכה קיימת (ש"ג). דלת העשויה מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה (שוועלע) וכשפותחים שומטים ועוקרים אותה אין גועלים בה. דלת של כלים השמוסה מצירה, אם יצאה כולה ממקומה אסור להחזירה (שם). (ב) לשחק באגוזים על פני הקרקע וכדומה (של"ח). — מותר: לפרוק ולהחזיר פרקי כלים עשויים מפרקים אשר שימושם בכך, לסתום החלונות בכרים ובשאר דברים אשר הכינו מיום הששי לזה, היתר לסגירת הדלת דרוש להיות עשוי לכך, בריח הנכנס בארץ עליו להיות מקושר אל הדלת ואם יכנס לארץ בלי אמצעי דרוש להיות החור מוכן לזה, הדלתות הבלתי רגילות תמיד להשתמש בהן עליהן להיות ניכרות ע"י צירים ומצד אחד עליהן להיות מהדקות, קורות שבורות לבל ירדו יותר, מותר לסמכן בכלים סמיכה רפויה שיכול ליטלן לכשירצה. לפור חול על דבר מגואל על הקרקע, אבל להיטיב ולתקן את הדרך אשר נתקלקלה ע"י גשמים מותר רק על ידי שינוי, כמו לזרות תבן וקש בכלי, אבל ביד אסור (ש"ג), לעשות מחיצה שתכליתה לא להבדיל את שטח המקום רק למגן או לכיסוי, תוספת אהל הבלתי מתקיים, שהוכן עוד מערב שבת אם היה שם רוחב טפה או עצים פחות שלושה טפחים ביניהם, אהל הנעשה לא לתכלית כיסוי שטח המקום על משענות בלי קירות, לזרז על הקרקע לבל יעלה האבק, לכבד (אויספעצן) את קרקע הבית המרוצף ע"י אינו יהודי, או באמצעי כיבוד רבים המסוגלים רק להסיר את הדברים הנמצאים ממעל, אבל לא להשוות גומות ובאופן אם אין לחוש כי ישברו או יפוצצו (של"ז, של"ח).

מלואים לל"ז ולל"ז, (א) כל העברה וכל כיבוי, להיטיב (פוטצען) את הנרות. (ב) לבלי השתמש בשבת בפתיחות חלבים ושמנים אשר לא ייטיבו לדלוך, גם טובים, אם לא היו מודלקים היטב לפני השבת, לעשות איזה דבר עיון לפני אור הנר, אשר בנקל יוכל לשכוח ולהטות אותו כמו קריאה וכדומה, פתיחת הדלת, אשר מפני הרוח יוכל הנר להכבות (רע"ה, רע"ג). — מותר: שנים לקרוא בספר אחד או אם אחד ישגיח על זה לבל יסח, לקרוא, דבר ידוע בספר אשר לא גזרש להקורא עיון, לכפות כלי על גבי הנר להשתמר מדלקה, לנער את השולחן ולהשליך ממנו את הנר או הניצוץ וכדומה מבלי כוונת כיבוי (רע"ז) לתת לפני השבת מים תחת השמן, אבל לא נר חלב ונר שעווה במים (רס"ה), הסקת התנור ע"י אינו יהודי ורק בארצות הקרות וכפי הצורך להקל ולהפיג את הקור (רע"ז).

מלואים (לל"ח) מלאכות, לקטוף יבלות (קנאטטען) מעל הבגד, לכפול (צוואמקענפאלטען) בגדים כסדר (ש"ב), לעשות נקב לשפיכה או להרחיב הנקב, לפתוח את הסתום לפני זה בחוזקה (שי"ד) כל קריעה ושבירה וכדומה להשלים את צורת הדבר (ש"מ, שי"ז). — שבות: א) כל עשית נקב או הרחבת נקב (שי"ד) הוצאת ריח מדבר (תוספת ריח מותר) (תקי"א שכ"ב), השמעת קול ע"י כלי המיוחד לזה, כל דבר המתיתס עם ניגון, חוץ עם הפה, לשחות במים חפשים (אם יש להם שפה מסכיב מותר דהוי ככלי). — מותר: לכפול בגדים בכפלים (פאלטען) חדשים ובלתי מסודרים (ש"ב), לפתוח נקב בחבית חרס הבלתי סתום בחוזק (שי"ד).

מלואים (לל"ט) להוציא איזה דבר המיועד לתכלית שימוש האדם מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד — או לשאת, להושיט או לזרוק ד' אמות ברשות הרבים. רשות היחיד: הוא שטח מקום מרחב ארבעה ספחים מרובעים המוקף ממחיצות גבוהות עשרה ספחים, או תל גבה עשרה ספחים ברוחב ארבעה ספחים מרובעים, וכל האויר הנמצא עליהם. — רשות הרבים — הוא: דרכים, רחובות, שוקים המפולשים (אפפען) משני קציהם ורוחבם שש עשרה אמות, אשר יעברו בהן המון אדם רב כהמוני אנשי המדבר, הרשות הזוה מגיע רק עד גובה עשרה ספחים. תל ברה"ר מרחב ד' ספחים ומגובה ט' ספחים וכל דבר, אשר גובהו שלושה ספחים ברשות הרבים, שייד אל הרשות הזוה. כל אדם יש לו ברשות הרבים ד' אמות עבור גופו (פערזאגן ליכקייט) לכל צד אשר לו לבדו הוא בכל מקום רשות היחיד.

שבות: א) כל שטח מקום רחב ד' ספחים מרובעים שאין הלוך לרבים וגם אינו מוקף במחיצות כראוי כמו שדה, בקעה ונהר, שהוא עמוק עשרה ספחים ורחב ד' ספחים נקרא „כרמלית“, ואסור להוציא מתוכו אל רשות היחיד וברשות הרבים ולהפך, גם לשאת בו ד' ספחים „כרמלית“ מגיע למעלה רק עד עשרה ספחים בגובה ברה"ר. כל שטח מקום המוקף מחיצות לא לשם דירה ומעון ומחזיק בשטחו 70% אמות מרובעים דינו גם כן ככרמלית. — להוציא מרשויות יחידים מאחד אל השני, ורק ע"י ערוב — הלא הוא לעשות למטרה הזאת רשות חכרת כוללת מכל הרשויות האלה תחת שם אחד. — וראה ביתר כיאור דיני הוצאה בא"ח שמה — שצ"ה. — כל דבר הנישא על גוף האדם לתכשיט ולמלוש, ימצא מקומו תמיד בכל מקום על גוף האדם, לכן מותר לשאת על גופו בכל מקום ולא נחשב למלאכה וכל השייך לזה, ראה בש"ע, ש"א, ש"ג, רנ"ב. — ע"ד שבות וחומין: הלא הוא התפשטות אסור הוצאת איזה דבר בתחום אחר המתיחס אל גוף עצמו של האדם להעבירו בתחום גוף אחר (אלפים אמה ממקום מגורו) ראה ש"ע א"ח שצ"ו, תס"ז. לפי דעת אחרים י"ב מיל והוא היקף שטח מחנה ישראל במדבר ממושג וטעם הכתוב: „אל יצא איש ממקומו“, מקום גופו (פערזאגליכקייטשטאטטע) ביום השביעי (שמות

ס"ז כ"ט) ולכן הוא דאורייתא, אבל המעטת השיעור בצימצום אלמים אמה הוא "שבות" וביחס הזה אולי נוכל למצוא זאת במושג "מקרא קודש" (שם כ"ד). — ע"ד מוקצה ראה סימן ש"ח ושי"ג, אודות אמירה לאינו יהודי ראה רמ"ג, רמ"ז, רע"ו, ש"ד, שכ"ה ועוד; עשית מלאכה ע"י בעלי חיים ראה ש"ה, במקרים: מחלות, יולדות, ברית מילה, סכנת נפשות, מלחמה וכדומה ראה שכ"ח של"ה.

עוד עיקרים כלליים אחדים נזכיר בזה:

(א) "מוקצה" — כל דבר אשר לפני כניסת יום השבת לא היה מוכן ונערך לתשמיש האדם, (א) יען כי תעודת הדבר היא לתכלית עשית מלאכה. (ב) יען הוא בעצמות גופו איננו כלי ואיננו דבר שתעודתו למאכל, לא ראוי לשום דבר, בלתי בשלם, בלתי תלוש מאדמת גידולו או שתשמישו יוכל להיות רק באסור. (ג) יען כי חול להיות תשמישו חול ונערך הוא לדבר מצוה שאז אסור לקחתו ביד ולהסירו ממקומו חוץ מאלה שתחת אות (א) אם הם עומדים לתשמיש המותר בשבת או צריך למקומו, אבל לא מדאגה אודות גוף-עצמותו, ואם יש להדבר סגולה ותעודה מיוחדת לשימושו לענין מיוחד לו לבד, אי כל שימוש אחר עמו שלא לתעודתו אסור, כמו כן ישנה מוקצה מחמת בסיס (אונטערלאגע), ואם גם רק ליום השבת לבד, לדבר האסור לסלט.

(ב) "אמירה לאינו יהודי", לעשות מלאכה בעד ישראל ביום השבת הוא "שבות" זולת באופנים היותר נחוצים, מהם במקרי קצת מחלה, אף כי אין בה סכנה, גם לדבר עשית מצוה ע"י אמירה לאינו יהודי בעד הישראלי מותר, אם נאמר לא"י קדם השבת והוא רק במטולסלים מחוץ לבית ובקבלנות (געזאמטאקאר) אבל לא בתור שכיר יום; שכר או ריווח ורכוש הבאים ממלאכת שבת אסור להשתמש בו לעולם. דבר הנעשה ביום השבת במויד אסור להשתמש בו לעולם. דבר הנעשה ע"י אמירה לא"י ביום השבת מותר להשתמש בו אחר השבת אחרי עבור הזמן שיכולה מלאכה כזאת להעשות בחול.

(ג) במחלות שיש בהן סכנת נפשות וביחוד הצלה ופקוח נפשות, להציל חיי אדם, החובה והמצווה מוטלת לעשות כל המלאכות ביום השבת ע"י הישראלי בעצמו. כל המלאכות הדרושות אל המחלה ופיקוח נפשות וכדומה, במחלה קצת שאין בה סכנה ע"י אינם יהודים בכאב קל ראה מלואים לאות ט').

אחר שימת עין ולב והתבוננות קלה נראה עפ"י הדוגמאות האלה, אשר נסינו להביא בזה בהיותן המלאכות היותר נהוגות בחיי האדם, כי כולן כאחת מיוסדות הגה על העיקר והיסוד הכללי של מושג ומוכח "יום השבת" שהצגנו בתחילת דברינו. הקוראים ישוו לנגד עיניהם את השקפה הברורה הנזכרת באות א' והלאה ויורכחו לדעת, כי אמנם כל אלה הגה "מלאכת מחשבת", ואלה הנקובות בשם "שבות" אסורות הגה מפני התדמותן אל המלאכות ההן, או כאשר מקרבות הגה את האדם לעשות מלאכה אסורה ויסבבו בנקל תוצאה בתכונת "מלאכת מחשבת", ולמען הרחיק את האדם מחלל את יום השבת עשו חכמינו וז'.

„סיג" ויאסרו גם את המלאכות האלה, מותר, היא רק פעולה כזאת שהיא איננה מלאכה וכאוסן אם ירחיקו ממנה תכונת אסור „שבית".

יב

אמנם כן בכל שבוע ושבוע ישוב להופיע אליך יום השבת בתור „מועד", מקרא קודש, לקדש ולהכין אותך לשפע החיים „בשבוע הבא" * ברעיון ובמושג דבר ה' — רק שביתת המלאכה בעצמותה, לא מנוחה והחלף כוח מעמל השבוע העבר או איזה הרחבת העת והרעת לעבודה רוחנית, רק השביתה ממלאכה בעצמה היא ביחוד „עצם קדושת השבת", כל שביתה ממלאכה ברעיון ובמושג יום השבת היא תעודה בפועל, אות היא, כי ה' היחיד ומיוחד הוא לבדו אדון העולם אפס זולתו, וכי האדם וכל אשר לו קרואים המה רק לעבדת ה', להיות מוכן ומזומן לעבדת ה' במעשה — והנה אתה עלם בן ישראל! החפץ תחפץ בגלל איזה רוח ושכר בעמלך לחלל את השבת? לשלוח יד בקנין ה' ולאמר: „שלי הוא", והתבוננת היטב על הרעיון הנבער מדעת האיום והנורא הזה, השמת לבך, להבין, כי ע"י מלאכה קלה, אשר תעשה ביום השבת, בגלל שכר לפעולתך, בעבור לחם לאכול תביע אימר: „למען אשיג מאווי, למען אקבל לי הצלחת חיי, אלעג בה", אוכיחה ואערכה גלוי לכל, לא רק באומר דברים כי גם בפועל ובמעשה, כי לא לה' היא התבל ומלואה, רק האדם הוא השליט עליה, הנהו אדון העולם: אלעג גם ליתרי בי ואראת גלוי לכל כי בהמה אני לי ותעודתה תעודתי — „קנין", „הנאה" — לא אכיר אדם ושם ישראל ולכא הוא נחשבו לי... — כל זאת ולא אחרת תביע אומר בכל מלאכה אשר תעשה ביום השבת — ובכל זאת? — בן ישראל! בת ישראל! הנכם הלא קרואים הלוט, להראות ולהוכיח לפני יושבי תבל ושוכני ארץ את כבוד ה' ותעודת האדם, הנכם קרואים לשאת ולסבול ולכוונן לנצח נצחים ובכל העתים ובכל הזמנים ובכל מרשבותיכם את חיסן יקר „התעודה" הזאת ומלוא חובות התעודה הזאת הכי נכבדה תוכלו להראות בעליל ע"י שמירת יום השבת, ובכל זאת הנכם חפצים בשאט בנפש לחלל את נזר הקודש, עטרת ציון, אשר בגללו שפכו אבותיכם את דמם כמים וישמרוהו כבבת עיניהם, תלעגו לשם עולם, שם ישראל להיות „איש וכהן" בעבור בצע כסף ורווח גבזה; האם תוכל האגורה, אשר רכשת לך מעבדת מלאכתך ביום השבת, להביא לך — ברכה בביתך, ברכה שלמה ונאמנה? הלא

* כל קדושה, התרוממות הרוח ועילוי הנפש יוכלו להיות נעדים רק בעד העבודה והפעולה הבאות בעתיד, ואלה ביחוד על ידן יכולות לצאת לפועל ביתר פהרה וביתר קדושה, אמנם בעד „המעשה והפעולה" הנעשים בזמן „עבר" ישנן רק „חרטה ותשובה", ובגלל זאת קבועים המה: ימי ר"ח, ר"ה ויוה"כ, הקדושה, הברכה והכוח שעלינו לחוציא לנו ממקור הברכה ואות עולם של „יום השבת" נועדות הנה בעד פעולותינו הבאות בהמשך השבוע הבא; הן אמנם היום השביעי מתחילת הבריאה, אשר קדשו ה' (יום שבת) הוא היום הראשון בחיי אדם הראשון בטרם החל לעבוד, ועל ידו נתנה לו הקדושה, לקדש ולשפר את מעשיו הבאים למען תהיה פעולתו אמונה.

לקללה תחשב לך, יען מוצאה ממקור משחת. הלא בגללה השפלת ונהיית חרל אישים, כי בגללה גאלצת לחמית בקרבך את יתרונו הנעלה, את ערכך עליך!

יג

אולם אתה בני! את בחי! אם הכרת את חין ערך ויום השבת, אם שמת לבך לדעתה, להשיגו ולהבינו היטב, גם מלאת אחריו כפי מושגו ומובנו הנאמן, אז תראה ונהרת, גם תכיר לדעת בכל „מלאכה ועבודת מעשה“, אשר תמשוך ירך וחדלת מעשות אותה מטעם „רעיון יום השבת“ — באדמת עפר הארץ, אשר תשא ותסבול אותך, בחומרים הניתנים לך מיד ה', במזון, במלבוש, במעון, בכל מלאכה ובאמצעים לאלפי פעולותיך, בכל יציר גברא הבא בקרבת עולם האדם — ובמגעו, וביחוד בכוח ובכשרון פנימי, אשר חוננת במה לשלוט על כל הדברים והחומרים הנזכרים למטרתך ולכבוש אותם תחתך לפרוש עליהם כנטי ממשלתך, בכל היקום מסביב לך ובך בעצמך ובשרך ובכל כוחות האנושיות אשר בך. תכיר לדעת את קדושת קנין ה', למען תלבב ותחבב את כולם מחדש בגלל ערכם עליהם בהיותם קנין ה', קנין קדוש. לכן תגמור אומר ותחליט מחדש בפועל ובקבלה בלב „כי כלתה גם גכססה נפשך להיות עבד ה' בתבל ה' הזאת, בה, עמה ובעדה, להיות סוכן על הכל לפי רצון ה', ובכל שמירה, לקיים גם דברי חכמים ואזהרותיהם, אשר תצוהם חובה אלוקית להגן ולגזור לשמור ולנצור בעד מצוות התורה, תכבד ותוקיר את קדושת הרעיון הנכבד הזה בעד כל צבא חיך ותגמור אומר, לכל תעבור גם את „הסיג והגבול“, אשר גבלו ראשונים ולא תנהוג קלות ראש גם במלאכות העומדות בקרבת המלאכות אשר לא תעשינה לאשמה בתן. — כל רגע מיום השבת אשר בו תשבות ממלאכה ועבודה יחנך אותך, יכשיר את נפשך להיות רשומי ניכר, לחדש בך תמיד את עצם הרעיון הגדול הנכבד מתעודת חיך, הוא יקדש את התבל מסביב לך „למקדש ה'“, ואתה תחוש בנפשך כי הנך „בתן לאל עליון“ וכל חיך המה עבדות ה', הוא יאזרך עוז ויתן לך כוח חדש הנובע ממקור כוח הכלי-יכול, להיות „קדש לה“, כוח בלתי מחולל ע"י אהבת עצמך ושרירות הלב, למען תגמור בנפשך להשלים את עבודת ה' הזאת גם בחיי העבודה ולקדש בה את מלאכתך בששת ימי המעשה הבאים. יום השבת קדש הוא לך, התחדשות הברית עם אלהיך וברכה בכל מעשי ידך, אשר תעשה בימי השבוע.

יד

אבל משען לחם לחיים? — זכר נא האם יש לחיים ערכם עליהם בלי תעודה לחיים? — האם לא ה' הוא זה, האם לא הוא קבע את יום השבת לקדושת החיים ואשר בגלל התעודה הזאת חגן אותך בחיים. — אבל הן תשאל מאין יבוא משען ומחיה לכלכל את החיים? האח! אם היטבת להבין אל נכון את מושג יום השבת ומה הוא לו, אם רק פעם אחת תשמור אותו כדת היום, ברוח ובלב, ותשאלה הזאת כליל תחלף. — הביטה וראה! ה', אשר יכיר וידע את החלש ואין אונים, כאשר נתן לישראל את יום השבת, שעלינו לשמור אותו.

כמצות התורה, גם בחריש ובקציר, הראה ע"י "המן", כי ידו רב לו לתת ביום הששי, גם את אשר לא יראה ולא ימצא ביום השבת.

ב

יום הכפורים וראש השנה

עינוי ואיסור מלאכה ביום הכפורים ואיסור מלאכה

בראש השנה

וידבר ה' אל משה לאמר, אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא, מקרא קדש יהיה לכם, ועניתם את נפשתיכם והקרבתם אשה לה', וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, כי יום כפורים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם, כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה וגזרתה מעמיה, וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאכרתי את הנפש הזיא מקרב עמה, כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדורתיכם בכל משבתיכם, שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כ"ג כ"ז).
היתה לכם לחקת עולם, בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו, האזרח והגר בתוכם, כי ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, שבת שבתון היא לכם, ועניתם את נפשתיכם חקת עולם (ויקרא כ"ז, כ"ט).
בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון וזכרון תרועה מקרא קדש, כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה' (ויקרא כ"ג כ"ד).

א

גם יום הכפורים הוא "קדש ושבת", גם היום הזה ע"י השביתה ממלאכה ועבודה יביאך אל הקדש פנימה, ונוסף לעילוי היום הקדוש הזה נלווה עמו גם "עינוי" — הלא הוא מניעת ההנאה וחסרונה, ואם יום השבת בעד החיים הבאים בעתיד, ישפיע מחדש רוח, כשרון, כוח וקדושה, הנה יום הכפורים יביא אתו בעד החיים החולפים "כפרה" • "וטהרה".

ב

לכל מפעל בבית אוצר הבריאה כולה ישנן תוצאות (פאָלגען) המתאימות עם ערך הפעולה, עד כי בעד כל מפעל ומפעל ישנו זמן "הוזה" שהנהו ילד

• עם הפעל "כפר" ישתמש: לרוב במובן הסרת כעס וחרון מהזועם (בעזאנפטיגען). אבל עצם שימוש הפעל "כפר" יאחד בקרבנו את ההוראות האלה: (א) מחכה בעד איזה דבר משפע הפעולה הבאה מן החוץ, או (ב) הפעולה פנימה לכל תפוצץ לצאת התוצאה.

„העבר“ ואבי „העתיד“; אין דבר אשר ייגמר בתכלית השלמות ברגע צאתו אל המציאות ועצמות התהוותו לבד. רק הכל פועל ושואף אל שלימותו הלאה והלאה עד אין קץ. — האם אתה בן אדם. אתה לבדך הפוך תחפוך עם פעולתך. עם מכסת מעשה ידיך. להיות יוצא מהכלל הזה? זאת לא זאת! הן אין גם אחת מפעולותיך ותחבולותיך, אין גם אחד ממעשה ידך ודיבורך, גם רעיוןך אף הקל שבקלים שבהם אינם משוללי תוצאה — המה יביאו „ברכה“ או „קללה“ חיש מהר או לאחר זמן, פה או שם בחייך החיצוניים, ובחייך הפנימיים בלי אמצעי, גם תיכף ומיד יביאו „ברכה“ או „קללה“, יען כי כל עשית מצוה ומלוא איזה חוב, מכשירים אותך למילואי עוד מצוות וחובות חדשים (מצוה גוררת מצוה), וכל חטא שחטאת יביאך ויפעל עליך להיות נוח לחטא (עבירה גוררת עבירה), להיות נסוג אחור מתכונת „עשה טוב“ וקרוב ומוכשר ביותר לעשות „הרע“ ולהטות עוד. תוצאות החטא בחיים הפנימיים והחיצוניים „קללה“ היא וצפויה למשפט צדק של ה'.

אמנם כן לו היה ה' רק שופט צדק לבד, ולא היה גם „אב־רחמן“, כי אז איש בחטאו הראשון מת, בחטאו זה נחרץ עליו מהשופט כל הארץ משפט מוות, יען וביען, כי קיבלת את מציאותך וקיומך בתבל מה', רק בתנאי, אם תחיה חיי צדק — ובעד כל חטא ועבירה קלה הן אבדת את זכותך להתקיים עוד ומציאותך נכרתה. אך הביטה וראה! הן זה היום, אשר בו חטאו אבותינו בעצ „העגל“ ויתנצלו את עדים מעליהם, זה כוחם לאלוה להיטיב ולהשכיל ויאבדו את זכרם להתקיים בחייהם החיצוניים, עוד גם צפויים היו, כי ימחה שמם ולכלותם מעל פני האדמה. — אבל כאשר הכירו לדעת, כי אמנם חטאו ופשעו חנם ברע ויתאבלו וישוכו אל ה' בלבם (שמות ל"ג), אז נחם גם ה' על הרעה, אשר חשב לעשות לעמו, והמודים והעוֹבִים קיבלו ממנו כפרה וסליחה, זה היום עשה ה' להיות יום גדול ונורא! את יום העשירי בחודש „תשרי“ קבע ה' ברחמי ובחסדו הנאמן להיות „יום הכפרים“, את זה היום הקדוש והנעלה, אשר מדי שנה בשנה ישוב להופיע לכל עדת בני ישראל, היום אשר יביא סליחה בעד החיים החולפים, באשר יסיר וירחיק את התוצאות מעל חטאתינו לבלי תעצורנה כח לפרע פרעות עוד, — בעד החיים החיצוניים „כפרה“ — אשר מובנו מגן ומחסה, ובעד החיים הפנימיים „סחרה“ — הלא הוא הכשרון הנאמן והטהור לעשות הישר והטוב.

ג

ביום ההוא עליך להביע אומר בפועל, בעוד מציאותך ותעודות חייך נתונות הנה לך רק באהבת ה', לכן כאשר חטאת לתכלית מציאותך ותטמא את חייך, הלא איבדת את „הכוח“ אל החיים, „והזכות“ אל המציאות, ועליך להרגיש או כי השפלת מאוד וכלא הנך, ואז אם ברגש שפל־רוח „וביסול היש“ כזה באמת ובתמים תבקש ותעתיר לה', לתת לך מציאות ותקומה חדשה בחיים, יען כלתה גם נכספה נפשך באמת לחיות חיי צדק ומישרים בימים הבאים, ואם בחשכת שפלותך זאת תפנה אל על וצקן לחש, תהיה כל תפילה, כל תחנון ומוסר

כליותיך, אשר תעזיר לה' לכפר ולסלוח לך על כל חטאתיך, ולתת לך מציאות וכוח לחיי תום ויושר, או בסוף הנך, כי ה' אב הרחמים, כאב את בנו ירצך ויהונך, במאמר הבריאה "יהי" יקראך ה' אל מציאות חדשה ויאורך מחדש בכוח ואומץ אל חיי ישרים — יעביר את חטאתך, בהסירו "מהעבר" שלך את "הקללה" ויתן לך "עתיד" חדש מלא "ברכה" ה'.

ד

חוות דעת כזאת תוכל להחליט בפועל רק ע"י "איסור מלאכה ועינוי". — "פעולה" "והנאה" הן הנה כל תוכן חיי האדם, אבל ע"י החטא גרמת להאבד מהראשונה את "הכוח הטהור" ומהשניה את "הזכות" לרכוש אותה לך, לכן תן תודה, כי כזה וכזה עשית לחלל את "הכוח" אשר חוננת במו מה' להיות טוכן התבל שלו כפי רצון ה' — לכן: אל תשלח ירך ביום ההוא אל כל יציר נברא לשנות אותו כחפצך, בגלל מטרת האדם להפיק זממו, אף תראה בעליל, כי אין לך הצדקה עוד, להאריך ולכלכל את מציאותך וקיומך ע"י "ההנאה" — הוכיחה גלוי לכל, את אשר הנך באמת "עני ממעש וחטאי-כלי", ענה את נפשך וחדל לך מכל הנאות הגוף — לכן מי מבני ובנות ישראל, אשר ירחיב בנפשו לעשות ביום ההוא איזה מלאכה או להגות "הנאת הגוף", מלבד כי לא יקבל מה' "כפרה וטהרה", כי גם נפשו נכרתה מקרב עדת ישראל — כי אמנם איש כזה המחלל את יהו"כ ע"י מלאכה והנאה, בעוד איננו הקדוש והטהור, צדיק חמים בכל דרכיו, (ומי הוא זה אשר יוכל לאמר וכיתי לבי, היש צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא? גם במה נחשבה היא צדקת האיש הפרטי, אם כללות עמך לא התרוממה אל מעלת פעולת הצדקה לחיים, אם עוד אחד מאחריך או אחת מאחיותיך מחכים עליך להיות להם מושיע ומנהל בדרך צדקה לחיים?) וזו איש כזה בעבודת מלאכתו ובהנאתו ביהו"כ יביע אומר: כי אין עליו לתת דין וחשבון בעד חייו ומפעליו, כי זכה את מציאותו מן ההפקר, כי אין אדון למו, שופט צדק ודיין אמת — אין אלהים כל מוימותיו.

ה

לכן מצוות "איסור מלאכה" ביום הכפורים מאוד נעלה היא ונכבדה בערכה כמו ביום השבת, וכל הנאמר בשבת באיסור מלאכה אסור גם ביום הכפורים (ראה שבת מוא"י עד י"ב), ומושג "העינוי" איננו במובן "עינוי ע"י מכאובי הגוף ויסורים קשים" לשם "כפרת עון", רק ענות אדם נפשו, כפי חוראת המלה הזאת, וכפי מושג רעיון ועצם היום, הלא הוא "לענות את נפשו ולהתרושש ע"י המחסור", לבלי "להגות" שום הנאת הגוף במושג נאמן, לבלי להאריך ביום ההוא את כלכלת "המציאות" שלה, למען דעת ולשנן בלב, כי כל זה נוסד רק מטעם הרעיון הכביר והנאור, אשר יכלכל בקרבו היום הקדוש והטהור הזה, לכן למען הסר כל מחשבת פגול, לחשוב אולי תועה, כי אמנם היום ההוא נקבע ליום "עינוי ע"י יסורים קשים" או מכאובי גוף אחרים, אשר ישית האדם עליו לכפרת עון, וידמה, כי אמנם לרצון הוא לפני ה' לסגף את

עצמו בגלל חטא דעון, לכן בחסד ה' גועד היום התשיעי — ערב יתכ"פ — ליום של „הנאה ותענוג הגוף” ומצוה הוא לאכול ולשתות בו (א"ח תר"ד). לדעת על פיהו כי „העינוי” של יום המחרת הוא רק חסרון ההנאות האלה.

1

צרכי הגוף והנאותיו האסורים ביום הכפורים הם: אכילה ושתיה (א"ח תרי"ב) רחיצה, מלבד רחיצה למען הסיר איזה דבר מגואל, ולרחוץ ידיו בבוקר בקומו משנתו, גם אחרי עשית צרכי האדם הבהמיים לפני התפילה, אבל עליו לטול ביום ההוא את הידים רק עד פרקי האצבעות, ולמנוע עצמו מלהתכוון בזה לשם „הנאה גופנית” (תרי"ג) סיכה (זאלבען) וזלת סיכה בגלל איזה רפואה מותר (תרי"ד) נעילת סנדל (נצל עור) וזלת בלבתו במקומות רפש וטיט (תרי"ד), קרבת איש לאשתו (תרט"ו). ביום התשיעי לעת ערב בעוד יום, הלא הוא 13½ רגעים לפני הערב היא „תוספת יוה"כ” ואסור גם בעת ההיא לאכול ולשתות ולעשות מלאכה (תר"ח) על ההורים החובה לחנך את הילדים לכל המצוות גם לחנכם מעט מעט „בעינוי יום הכפורים”. נעילת סנדל עור אסורה לכולם, ילדים אשר עברה עליהם השנה התשיעית עלינו לחנך אותם לענות גפושם לשעות, כעבור השנה האחת עשרה יצומו הילדים שהמה בשלמות בריאותם כל היום, אבל לא החלשים, כעבור השנה השתים עשרה לבת ישראל ושלוש עשרה שנה לבן ישראל החיוב עליהם למלאות כל המצוות שבתורה גם חובות יוה"כ, ילדים פחות מבני תשע שנים אינם צריכים לצום כלל (תרט"ו) (ואדוות הולים ויולדות ראה בש"ע תרי"ז תרי"ח). עד ליל אור ליום י"א בתשרי, הלא הוא עד אשר יצאו למראה עינים שלושה כוכבים בשמים מגדל ממוצע ומעט נוסף על זה יארך זמן „איסור ההנאה והמלאכה”.

2

אולם הרעיונות וההשקפות הנכבדים על שלילת ההנאה ושביתת המלאכה, עליך לדעתם ולהכירם היטב, ואליהם ילוו גם „וידוי ותשובה”, „חרטה” נאמנה על „העבר” וקבלה בלב להטבת החיים „בעתיד”, כפי אשר יורו לך „דרכי התשובה”, אך אם תדמה בנפשך לסבב בכחש את ה' אלהיך, את ה' היודע מחשבות, כי „תחטא ותשוב ותחטא” בתקוות שוא, כי תעשה תשובה ויכופר לך, את כל חובות התשובה וסדר יוה"כ תמלא רק בתור „מצוות אנשים מלומדה”, ובעמדך לפני ה' לשפוך שיח ולבקש ממנו סליחה וכפרה, לך, היודע את מעגל חיך, יגיד לך, כי ביום המחרת לא יהיה במפעלך כל שינוי ותמורה מביום אתמול, באופן הזה כל היחיד והתשובה שלך כלא נחשב, יען עשית התנף ולעון יחשב לך. — הן ה' שופטך ואתה בתלקות תדמה להפח כנבים ולמצוא חן וחסד בעיני „אביך קנן”, אשר לו נגלו כל תעלומות ולא לפניו חנף יבוא, הלא אז תפילתך תיפלה, עבודתך נכריה וניבך גבוה, לא יירצה לה.

ח

אמנם למען לא תכבד עליך מאוד העבודה לעזוב בפעם אחת דרך הטאים ולבחור בטוב להתרומם אל על ברעיון יום הכפורים ולהיות מוכן ומוכשר לעבודת אלהים הנעלה כדת היום. רק להוציאך לאט לאט מיוון מצולת חיי הטא ועון ולהכשיר את נפשך. לשוב אל ה' בתשובה שלמה, קבעה אהבת ה' תשעה ימים לפני היום הקדוש והטהור הזה, להיות גם המה מיועדים לבחינת החיים. חשבון הנפש, הכנה וטהרה, לשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך, זאת יום ראשון מתשעת הימים יעד ביהוד להביאך לידי התעוררות והתרגשות, למען תקיץ מתרדמת חיי הבלב, מהחשכה והשלווה אשר לך. עת תראה עולמך בחיך רק למראה עינים, היום ההוא יקראך להתיצב לפני אדונך, "שופטך ואבירך", לתת דין וחשבון על מעשיך לפני ה', גם לפני רוחך הנכון לשפוט את עצמך והנחם ייסרך למשפט; תכנע בלבך, תתרגש, תחרד מאימת הדין ובאימה וביראה תכיר לדעת, כי לא כן התהלכת את אל מושיעך, שופט צדק ומלא רחמים; גם תתאמץ לשוב בתשובה שלמה ולהתקרב אל תכלית תעודתך. — היום ההוא הוא: "ראש השנה" או כאשר תקראו תורתנו הקדושה בשם "יום תרועה" הלא הוא: יום התעוררות והתרגשות (ראה פרק י"ב "שופר"). היום הנורא, אשר גם הוא יפצור את מרוצתך במעגל חיך החיצוניים כדת היום, למען תכונן מבטך על חיך הפנימיים. גם הוא דורש ממך שביתה ממלאכה, אבל לא באופן כזה כמו ביום השבת ויום הכפורים, רק בכלל שביתה ממלאכות כאלה האסורות בימי מועד וחג אחרים (יר"ט) שהמה בלתי קבועים לשום מעצור ביחוד לפעולות החיים עלי תבל, רק להחליף כוח ולקנות שפע קדושה בעד אריכות החיים הנאמנים, לכן מותרת היא ברה"ק כל מלאכה לצורך אוכל נפש ורק שאר כל עבודת מלאכה אסורה בו ולא בחומר דת הימים בשבת וביה"כ, אשר או עלינו להראות בפועל "ביטול-היש" שלנו נגד ה' ופועל כפיו שמים הארץ, בעד ראש השנה הדינים הקבועים (בפרק ג' והלאה) כמו בעד ימי מועד וחג אחרים.

ג

מועדים

איסור מלאכה של פסח, שבועות, סוכות ושמיני עצרת

אלה מועדי ה' מקראי קדש, אשר תקראו אתם במועדם. בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה'. ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לה', שבעת ימים מצות תאכלו. ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו, והקרבתם אשה לה' שבעת ימים בינם השביעי מקרא קדש, כל מלאכת עבודה לא תעשו. — וספרתם לכם וגו' וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו, חקת עולם בכל מושבתיכם לדורותיכם. — בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'. ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו, שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא

קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו. — וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל (ויקרא כ"ג, ד'). כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (שמות י"ב, ט"ז).

א

מועדים — המה זמנים קבועים, אשר עפ"י מובנם וערכם עליהם יקראו אותנו במשך עת הופיעם אלינו. להכיר ולהוקיר את רעיונות זכרונותיהם שלמענם נועדו. — וכמו המלה „מועד“ ביחס „המקום“ הוראתו: מקום מיעד, בו יבואו אנשים אל מקום הועד לתכלית ומטרה ידועה להם. כן הוא השם „מועד“ ביחס ובמובן „הזמן“, הלא הוא „נקודת העת“, שאלה קרואים אנחנו כולנו לפעולה הדרושה מאתנו, וכפי מושג המועד — לפעולה פנימית — לכן „המועדים“ המה הימים, אשר בחינם ערכם ויום מעלתם יתנשאו ממעל להימים האחרים מימי השנה, ויקראו אותנו, לצאת מחוג חיינו הנהוגים, לעשות „הפסק“ על משך זמן הארכם, לכוון אליהם ולקדש על ידם את כל מאויי הרוח והחיים, ובמובן ומושג הוזה יתשבו גם „יום השבת ויום הכפורים“ להיות גלגלים „במועדי ה'“.

ב

בעוד שבכל הימים מחיי אדמתנו נתונים נתונים אנחנו אל „הפעולה והעבודה“ הלא הוא להוסיף תמיד אומץ וחיל לבצר בעד „העתיד“ את יסוד „קיומנו“ ולהרחיב את חוג החיים הלאה, הנה המועדים „מפסיקים“ את הפעולה והעבודה הזאת, למען הפיח רוח חיים ברעיונות עיקריים כאלה, שהמה נושאי חיינו, אם להתליף כוחנו לחזק את רוחנו ולתת לנו קדושה בעד ימי המעשה הבאים, או לבער אחרי התוצאות המפסידות את הגוף והנפש מעבודתנו ומעשינו בימים החולפים, להשיב לנו עוד הפעם את „הטהרה“ ולחדש בקרבנו „תקווה טובה וברכה“ אשר אבדנו לנו. בין המועדים שהמה יפנו מבטנו על החיים „העוברים והחולפים“ יש לנו אמנם בראש ובראשון רק אחד — יום הכפורים — בצירוף התקדמה וההכנה אליו הלא הוא „יום הזכרון“ (יהי"כ ור"ה), אבל אלה המועדים שעליהם לקדש ולשפר את מעשינו וחיינו בעתיד, המה: „שבת“, „פסח“, „שבועות“, „סוכות“ ושמעני: „עצרת“.

ג

תוכן ימי השבת, יהי"כ פ עם ר"ה ומה הם לנו, השתדלנו לבאר אותם ביחוד למעלה, יען כי שניהם כאחד יתייחסו ביוהר אל תעודת החיים ומילואי החובות של כל פרט ופרט, האחד יקרא את כל איש ישראל לקדש את נפשו, והשני לבחון את מעשיו ולשוב בתשובה שלמה, ולכן בעד שניהם שביתת המלאכה או שביתת המלאכה וההנאה יחד, המה העיקרים הראשיים לרעיונות תעודתם בעד כל אחד מישראל בפרט, למען דעת אל נכון בכל עת ובכל שעה, כי מעשיו יקרבוהו או ירחקוהו ממטרת חייו בתבל ה'.

והנה פה ננסה לתת ציור כללי בעד שאר המועדים שהמה יכלכלו תבונת אחת ומשותפת לכולם וכולמו כאחד יביעו ויחוו רעיון כללי: כולם כאחד נוטרו להחזיק ולקיים לבצח את האמתיות, את זכרונות התגלות ה' בפועל, בעת אל מציאותו ובריאותו של עם ישראל, אשר רק אז יוכלו לבוא תכלית השלמות, אם בכל שנה ושנה יתחדשו הזכרונות האלה, לכונו אל חקר כבוד מעלתם, הלא המה "הגסים" (מהשם נס), שהמה מעשים נעלים וגשגבים העומדים "לנס", אשר יצאו לפועל על ידו, התגלות כבוד ה', ועליהם בכל העתים ובכל הזמנים להיות מאירי נתיב בעד חיינו הפנימיים והחיצוניים, למען נכיר לדעת על ידם את מיטב ההגיון אשר יכונונו סלה, הן המה "מקראי קודש" מיוחדים להתיות בכל עת תמיד ולעולם את דות ישראל, לקבל ולקיים באהבה את הרעיון העיקרי: ה' הוא המייסד ומחזיק את האומה הישראלית, בגופו וברוחו, — לכן "המועדים" המה ביחוד "מועדים לאומיים" (נאציאנאלע), אשר מפני זה, בעת אשר "ציון" — מרכז האומה בגולה — היה עוד על מכונו, החובה היה בימי מוצדי ה' אלה, לבקר את "עיר הקודש והמקדש", שמה התאחדו בני ישראל ובהקבצם במקום אחד להיות בהם מושב בני ישראל כשבת אחים גם יחד, יכלו להתלבש מחדש ברוח האומה הכללית, ומטעם זה נקראים המה המועדים גם בשם "רגלים".

ד

המועדים האלה, כפי שהמה מצד אחד, מיוסדים על זכרונות, התולדה (געשיכטליך), וזכרונות מאד נעלים, הנם מצד השני קשורים ואחוזים בתקופות השנה (יאהרעסצייטען), כל אחד בתקופה המסוגלת לו, עד כי כל "הג" נקבע בעת מיוחדת מעתות השנה, אשר בה יתגלה ה' באופן כזה למראה עינינו, גם ע"י התפתחות הטבע, למען ישאו בד בבד עם הלמוד שאנו למדים, דעת התגלות ה' בפועל מהחג ההוא, אשר רשמו ניכר בעד תולדות בני אדם (געשיכטע), עד כי התגלות ה' בטבע ותופעתו בתולדות בני אדם יחד נפגשו ומשולבות הנה יחד, והאחת בעד השנית תתן את ערובתה, ותביא את השלמות הדרושה באופן מאד נעלה, — אם עוד יוכל להיות ספק בלבך, אם מהלך התפתחות הטבע, אף כי תשמור תפקידה תמיד תליכות עולם לה, כי היא ערובה בכל ונשואה מה' הבורא היחיד ומיוחד לבדה, שהוא השליט ומושל בכל, הטיבה וראה על התולדה וכתוב עמים, צא ולמד ממנה, אשר גם בהתפתחות תולדות בני אדם יופיע ויתגלה ה' להיות תוכן עלילות, ואם תוכל לפון עוד, אם ה' מלך הכבוד, מלך עליך, מלך רם וגשא יוכל להתעסף בענוותנותו להיות קרוב מאד אל חיי התבל הארצי, השפלים, ולדאוג בעד מנת גורל האדם, לשים עינו עליו ולכונו את מפעליו והתפתחותו לימים יבואו, כאשר יורו אותך חיי אבותינו בימים מקדם, תביטה נא על מפעלות ה' אל אדון זה, אשר תשוהו לגד עיניך בכל עתות השנה, עד יופיע לשנות את פני הטבע ולחדש את פני האדמה, למען דעת, כי גבוה מעל גבוה שומר את מועדי התפתחות תקופות השנה, "בטבע המציאות" ומועדי התפתחות "התולדה", המניע את גלגלי מסכות הטבע ותולדות בני אדם גם יחד.

ה

המועדים ביחס ערכם אל התולדה (געשיכטע) כולמו יחד הנם אותות נאמנים בעד עת „בריתא עם ישראל וחינוכו“ בעת צאתם ממצרים עד בואם אל ארץ כנען, וזוהו הוא תוכן מושגם:

פסח — יסוד מוסד בעד גוף ישראל — אות הוא בעד האומר סלה „יהי“, אשר במאמר ה' זה, האל הנאמן שומר הבטחתו, ידע את בריתי מצרים ויציאת ממסגר את משפחת יעקב, אשר במשך ימי סבלות מצרים נהיתה לעם. עם זו יצר לו ה' להיות חבל נחלתו, בהוציאו את גוף האומה מעבדות לחרות, וזכר ליציאת מצרים, יסוד המציאות (דאזיינסגרינדונג).

שבועות — יסוד מוסד בעד רוח ישראל — אות הוא בעד התגלות התורה, אשר בה כונן ה' את עצמות ישראל, ה' אשר ע"י חופש גוף ישראל קראו למציאות לאום, ומן הוא והלאה יעד את גוף האומה, להשיג את חופשו, למען יהיה נושא דגל תורתו, תורת ה', ואת אשר החל ה' במצרים בגוף ישראל, השלים במדבר ע"י נתינת התורה, לתת לו „מציאות וקיום ברוח“, וזכר להתגלות הדרת על הר סיני, — יסוד החיים (לעבענסגרינדונג).

סוכות — החזקת גוף ישראל — אות הוא בעד החזקת גוף ישראל, אשר יצא מעבדות מצרים ע"י ה', לתת לו חינוך ותקומה וזכר להחזקת העם במשך זמן ארבעים שנה במדבר — יסוד החזקת המציאות (דאזיינסגרינדונג).

שמיני עצרת — החזקת רוח ישראל — אות הוא בעד החינוך הרוחני וקבץ התורה ודעת דרכיה, במשך עת לכתו במדבר, וזכר בעד החזקת הרוח במדבר — החזקת החיים (לעבענסגרינדונג) — ומפני זה ביום השני לו ישמח ישראל במתנת חלקה, בשמחת התורה על החזקת קיומה בקרב ישראל. ערך מעלת התולדה בעד חג השבועות מיוסד הנהו בעצם תוקפו על מוסדות הוכרזו המפורש בתורה וחין ערך מעלת התולדה ביסוד מוסד בעד שמיני עצרת ביחס וזכר ליציאת מצרים גלמוד רק מהיקש וראיה לדבר, וביחוד מהוראת השם „עצרת“ שמובנו „אסיפה“, הלא הוא קיבוץ סכום הרעיונות הכלולים בשאר החגים „לסך-הכל“ אחד של הרעיון הכללי „קודש ישראל לה“ והחזקתן קיומו „לפני ה'“.

ו

יחוסם אל תקופות השנה:

פסח — העת אשר בה הופיע והתגלה ה' לעמו בתור מעורר ישנים מתרדמת השיפלות וקוצר רוח במצרים, קשורה היא ביחוסה אל תקופת האביב (ראה פרק ט"ו ד' גם ז') אל תקופת השנה, אשר בה יתגלה ויפיע ה' בטבע המציאות להחיות מחדש את מתי החורף בטל של תחיה ולתת נשמה באף כל היקום „בטבע המציאות“.

שבועות — עת נתן ה' אות ברית לשלמות הרוח בגוף האומה שנבראה בפסח, קשורה ואחזה היא ביחס התקופה של ימי „הבכורים“ תחילת הקיץ, שאז הטבע שהתעוררה לתחיה בימי האביב תקבל את השלמות וההתפתחות הראשונה.

סוכות ושמיני עצרת — האותות הנאמנים בעד החזקת הגוף והרוח, אשר נתן ה' לעמו ישראל, הן המה קשורים ואחוזים ביחס הזמן של „עת האסיף“, תקופת השנה בכלות הקציר, הלא היא בתקופת הבציר (הערבסט) (ראה פרק ט"ז שם) המה ילוד אל הזמן, אשר מצד אחד כבר נתן ה' לאדם ע"י הטבע את האמצעים הדרושים להחזקת הגוף בעתותי החורף והסתיו, והטבע החלה על ידי הסערות וקפאון החורף והסתיו, לכלכל ולהחזיק את האמצעים האלה, ומצד השני הנה ע"י אלה הסערות, הגשמים, הקור והקפאון יתחזק כוח החיים הנטוע בטבע לפרות ולהצמיח תמיד, מחדש, כמו כן לפי זה נוכל להתבונן גם על ר"ה ויח"כ, אשר אם כי בתורה לא נזכרה התקופה המתאמתה עמהם על פי תכונתם, בכ"ז יש לשער, כי גם המה מקושרים ביחס תקופות השנה ע"י הזמן, אשר בו יטהר ויזכה ה' בטבע את הכוחות הנחשלים במשך השנה החולטת, תזככם ע"י הסערות, תחזקם ע"י הקור והקפאון וע"י הגשמים תכשירם לקבל חיים חדשים, ושלושה אלה יחד יתאימו עם צרכי החיגון ביחס המוטרי ותנאי בכל חלקי האנושית.

ז

יחס המועדים בחליפות פעולתם:

את אשר יחל „חג הפסח“ ישלים „חג השבועות“, ואת אשר יחל „חג הסוכות“ ישלים „יום שמיני עצרת“, יען יסוד מוסד החזקת „הגוף“ יקבלו ערכם עליהם רק ע"י יסוד מוסד החזקת „הרוח“ המוליד את החיים, והנה „שמיני עצרת“ נקשר אל חג הסוכות מבלי „רוח בין הדבקים“, בעוד החזקת הרוח והגוף יחד יתלכדו, אבל חג השבועות בזיות ערכו עליו במעלת הבאת לידי שלמות את הנעשה „בפסח“, אזי אל השלמות הזאת דרושה הכנה הזמנה על ידי „ספירת העומר“ (ראה פרק ט'), מצד השני, את אשר יוציא חג הפסח „לפרעל“ יחזיק ויקים אותו „חג הסוכות“, ואת אשר יוציא „חג השבועות“ לפרעל יחזיק ויכלכל אותו „יום שמיני עצרת“ — וכפי היחס שבו עומד זהו „חג הפסח“ מול „חג השבועות“, כן הוא „חג הסוכות“ ביחסו אל „שמיני עצרת“ וכמו „חג הפסח“ יתיצב מערכה מול מערכה מול „חג הסוכות“, כן יעמד „חג השבועות“ במערכה כזאת אל יום „שמיני עצרת“.

ח

המה ייסדו עזו:

חג הפסח — התאחדות כל חלקי כלל ישראל להיות הקשר אמיץ ע"י מנת גורלו והתעוררה המיוחדת לו בהליכות עולמו בכל העתים והזמנים, אשר למענה הוציא ה' את עמו ישראל ממצרים גוי מקרב גוי. חג השבועות — אלהיות תורת החיים ונצחיותה, אשר ישא אותה עם ישראל על דגלי בתור התגלות התעוררה הזאת לשמור אותה ולקיימה. חג הסוכות — מנת גורל ישראל הגופנית, אשר כמו הכינה ויסדה ה', כן היא נשואה מה' בכל התפתחות העתים והזמנים, הוא ישא ויסבול ויחזיק אותה תחת „השגחתו הפרטית“.

שמיני עצרת — התורה ורוח התורה בקרב עם ישראל, אשר כמו התורה ניתנה ונוסדה מה' ועליה להיות לעמו נפש החיים, כן היא עומדת תמיד תחת כנפי השגתו העליונה והחסות עליה; הוא יגן בעד נצחה ותוחלתה. אף יחזיק אותה לעולמי עד לבלי תמוש מפינו ומפי זרענו עד עולם.

ס

מה יורו לנו המועדים ואיזה לקח טוב נוציא מהם: פסח — הלימודים: בכלל: ה' מרשל בטבע ובחיי העמים, בטבע כמו בתולדה יכונו את ההתפתחות להאיר את היום מחשכת לילה ומדומיית מוות לחיים תוצאות; בפרט: ה' היחיד ומיוחד הוא בורא ישראל, מושיעו ואדונו — ישראל — חבל נחלתו, עבר ה' לקח טוב: להיות תמיד כסלע איתן, חזק ואמין ברית ה', האל היחיד ומיוחד, לאהוב אותו בכל לבבך, בכל נפשך ובכל מאורך, להיות שומר אמונים במנת גורלך ובחיים, אשר יעד בהם את עם ישראל ובכללם גם אותך — „אהבה“.

שבועות — הלימודים: בכלל: בטבע ובאנושיות כונו כל דבר אל מטרתו ותכליתו. את „האנושיות“ יחנך לשלמות תעודתה, ואת פעולת האדם להיות נכונת תחת רצונו, ובגלל זאת גילה את רצונו הקדוש. בפרט: ה' היחיד ומיוחד, הוא גותן התורה, ותעודת ישראל האחת, היא: להיות הנושא המקיים את תורת האלהים, ועיי הקנין הזה להיות „ממלכת כהנים וגוי קדוש“. התורה: נתונה מה' להיות נחלת ישראל. — לקח טוב: להדבק בה' ובתורתו ולהוקיר אותה יותר מחייך, גם לירא את ה' ולעשות את כל דברי התורה הזאת קראך ה', להוליד בקרב עם ה' בבית ישראל — „יראה“.

סוכות — הלימודים: בכלל: ה' הוא המחזיק והמכלכל את הטבע והאדם. הוא אדון ומחלק את כל מתנות החיים. — בפרט: ישראל: לא לבד, כי במאמר ה' נברא עם ה' זה, כי גם על פיהו הוא חי וקיים, מידו לבד החזקתו באושר ובהצלחה, מידו שבטו ומשענתו וקיומו במדבר חיי. לקח טוב: לפנות מבטך אל ה' בימי אורה ושמחה, לדעת, כי הוא הנותן לך שפע ברכה ואושר, בעוני וצרה — להבין בעוד הוא הנותן לך כוח לשאת ולסבול, בטח יחזיק בלימנך ולא יתן למוט רגלך בעתים לרעה; והיה אמונת עתיד. „עונה“ בימי „אושר וששון“, „חוסן ובטחון“ בה' „בעוני ואסון“ — „אמונה“.

שמיני עצרת — הלימודים: בכלל: ה' הנותן תמיד לכוחות ההתפתחות כוח עלומים מחדש. בפרט: ה' הוא המחזיק והמקיים לנצח בקרב עם ישראל רוח קדשו, מגן ומחסה הנהו בעד תורתו להתקיים בקרב בני ישראל: הוא המעורר את אנשי השם גדולי דעה להיות ראשי פנות התורה והלאום. — לקח טוב: לשאוב מים בששון ממעיני התורה, לשתות ולהשקות בשמחה קשט ודת מבאר חפרוה שרי ישראל, אדירי התורה, ואם גם אלפי אחינו יעזבו את צור ישועתם, גם יעמלו להשכיח תורת אל חי, אף זו לעגם עליה כל הימים, אנחנו בישרות ה' מעוזנו, נשמח ונגיל בזאת התורה וכשמה נדגול כל היום; נלכה באור עמוד־אש־דתה ולא נשים לב לאלה המתחרים להביא מים זידונים לכבות

את גחלתה האחרונה, ולהביע ריק כאילו חפצם צלחה בידם, בשמה נדגול, כי
ה' הוא המדליק את המנורה הסהורה, וכל הרחחות שבעולם לא יתן לכבות את
האהבה לה מורע קודש, ודבר אלהינו יקום לעד — שמחה.

י

אם נצרף אל המועדים גם את „השבת ויהי"כ" עם „ריה" בתור קדושת
החיים ובחינת החיים, בהיותם במעלת תחילה וסוף אליהם, אז יצא לנו הציור הזה:

א

שבת

קדושת החיים

ג

שבועות

יסוד רוח האומה

ב

פסח

יסוד גוף האומה

ה

שמיני עצרת

החזקת רוח האומה

ד

סוכות

החזקת גוף האומה

ו

יום הכפורים ור"ה

בחינת החיים

יצאת מצרים	{	א	שבת	בִּיאָה	}
			ה': בורא יחיד ומיוחד ואדון.		
			אתה: יציר ה' ועבדו איש ישראל.		

יצאת מצרים	{	ב	מסח	}	התגלות התורה על הר סיני
			יסוד גוף האומה "אביב"		
			התאחדות כלל ישראל במנת גורלו ובחובותיו, ממית לחיים תוצאות, (ישראל — מציאות וחובה)		
שבת	{	ג	שבועות	}	יסוד רוח האומה "קץ"
			אלהיזת התורה ונצחיותה. הכל מחונך להעדרתו (חוק-לישראל)		

החזקת ישראל במדבר	{	ד	מכות	}	השפעת החוק במדבר
			החזקת גוף האומה "בציר"		
			מנת גורל ישראל בשואה מה'. ההשגחה המחזקת. (אמצעי לחיית-ישראל)		
שמיני עשרת	{	ה	שמיני עשרת	}	החזקת רוח האומה "הורף"
			רוח ישראל בשואה מה' נתינת כחות החיים. (רוח לחיית-ישראל)		

כפרה וסליחה	{	ו	יום הכפורים וראש השנה	אחר חטא העגל	}
			בחינת החיים.		
			ה': מלך, שופט ואב.		
			אתה: עבד, חוטא וכן.		
			התחדשות החיים.		

כפי תקופות השנה יקחו „ר"ה ויח"כ" עמדתם באמצע, ואם כן המה נושאי חג הסוכות רש"ע, וכמו יום השבת שהוא נושא החגים: „פסח ושבועות“.

א
שבת
תעודה

ג
שבועות

ב
ספר

ד
יוה"כ ור"ה
חיים

ו
שמיני עצרת

ה
סוכות

פסח ושבועות יצאו ממקור הברכה של יום השבת, כי ישראל נברא בעד „יום השבת“, אשר האנושית בכללותה בזה איתו ותחללה, וסוכות ושמיני עצרת יצאו ביחוד ממקור יום הכפורים, יען ה' יתן החוקת הגוף והרוח לפי מכות המלאים, כפי התלטת „יום הכפורים“ ופעולתו. סוכות יביא לידי שלמות את „הכפרה“ ושמיני עצרת את „התורה“.

יא

הצד השווה שבכל הימים האלה, כי כולם כאחד יבואו ויאתו לעשות „הפסק“ ומעצור בחיינו הפועלים ושואפים לפעול הלאה והלאה, למען קדש על ידם את חיינו ולהכשיר את גפשו בקבלת שפע האמתיות הנובעות מתעודת הימים האלה ומושגיהם, להחליף כוח ולחדש רוחנו ולרומם את חיינו לשאר פעולת החיים, ומפני זה הימים האלה נקראים בשם „מועדים“ ונעשים על שהות הקודש לשם תעודתם, ובעבור התכונה הכללית המשותפת לכל ימי החגים נקבע בעדם „איסור מלאכה“, — יען כל עבודת מלאכה הלא הוא שינוי הדברים מסביב לנו, היא המשך ההתמדת החיים הנהוגים ע"י פעולת הגתינה להדברים את „העתיד“ שלהם וצורתם בימים יבואו, ומטעם „המועדים“ הלא עלינו לעשות „הפסק“ בכל אלה — לכן כל פעולה כזאת, אשר על ידה ובכוחה נאריך לטוות את תקוות חוט החיים, אשר על ידה התבל מסביב לנו תשתנה ברב או במעט להבטיח את עתידותיה, אסורה לעשות בימי מועד חג, אבל פעולה כזאת

המתאמת עם תכונת „המועד“ בעצמו ואשר תכלול את חין ערכו להיות נקרא בשם „מקרא קדש“ — (ראה פרק ד'); הפעולה אשר תורה דעה, כי החיים הנוסדים גם על רגש החושים, לו נייסדם עת על הידיעה הנאמנה לכלכל את כוח האדם לאמצו לחזקו ולקרבו אל „עבודת אלוקים“, עד כי באופן כזה „פעולות לחיים“ כאלה עולות במדרגתן להיות בעצמן „עבודת אלוקים“ — מאלה הפעולות אסור המלאכה נסוג אחור והעבודה לצרכי הגפש מותר, גם חובה היא לעשותה. לכן מזה יצאו לנו המשפטים האלה אשר בדעת ובדת התורה יסודם:

(א) מלאכת עבודה — הלא היא, כל מלאכה של תרופת המעשה ובעד עצמה אשר תוצאתה (פראדוקט) מביאה „ישר“ ליד שינוי הדבר לתכלית תועלתו, אשר תועלת העבודה בראש וראשון הוא רק בעד „עצם הדבר“ ולא עצמו ובשרו של האדם, „עבודה“ כזאת אסורה ביר"ט כמו בשבת ויוהכ"פ, אך בהבדל זה: כי בעוד עצם תכונת ימי השבת ויוהכ"פ וקיומם בפועל נוסדו ביחוד על עצם „שביתת המלאכה והעבודה“, ומפני זה המחלל אותם בשום „עבודה ומלאכה“ אחת דתו למות אם בידי אדם (במוציא ובהתראה) או נפשו נכרתה (במוציא ובלי התראה) בידי שמים. הנה לא כן חמה ימי מועד וחג, בהיות מושגם „מועד“ ומובנם מובן כללי לתכלית קביעותיהם. לכן גם „איסור עבודת מלאכה“ הנהו כתכונה פשוטה ומיוחדת כדת הימים „מלאכת עבודה“.

(ב) אוכל נפש — והיא מלאכה כזאת, אשר תוצאתה הכנה ישירה לשם „הנאה טבעית“ בעד יום המועד והחג — מותר. — תחת מובן „אוכל נפש“ נכללת רק „הנאה הגוף הסבעית“, הנהוגה והכללית: הנאת החושים — כי רק הנאה כזאת עלינו לעלה ולרומם ע"י מושג כל מועד קבוע מימי המועדים. ליוכך ולטהר אותה „לעבודת אלוקים“ ע"י החזקת הגוף, הנאה כזאת ביחוד המתיחסת אל חוש הטעם — אבל לא התעדנות ההנאה עד למותר, והרבות האמצעים להבשיר ולפנק את הנאת החוש עד להרבה, גם לא מלאכות לתכלית הנאות שאר החושים: ריח, משמע אוזניים ומראה עינים וכדומה.

יב

לכן גם מצוה היא לעשות „המלאכה ההיא“ אם ההכנה הישירה היא מסעם ההנאה לשם יר"ט, הלא היא הכנת צרכי מאכל, אשר אי אפשר לתכננם מביום אתמול, או מפני טוב טעם המאכל ביותר, אם ההכנה תהיה בו ביום של חג, גם באופן, אם מלאכת ההכנה נחוצה היא להנאה של בו ביום, בענין כזה סר איסור המלאכה בימי המועדים.

איסור המלאכה ביר"ט עבר ובסל בנוגע אל המלאכות האלה:

שחיטה (א"ח תצ"ח), הבהוב השער (האזריאבריהען), מליחה נחיתה חלקי הטרפה (ת"ק), לישת (תק"ו), אפיה, צליה, בישול (תק"ז), דיכת תבלין בשינוי קצת (תק"ד), הדלקת הבערת אש (תק"ב, תק"ד), גם כיבוי הנחור בעד בישול המזון (תי"ד), הוצאה מרשות לרשות (תק"ח), כל אלה המלאכות חנה הכנות ושינויים בעד התומר הנמצא ומזומן וערוך בבלי אמצעי בעד ההנאה, והאש היא מצד אחד, האמצעי האחד והמיוחד לזה, גם „בנר“ משום צורך כבוד והיום

הנקרא „מקרא קודש“. כל המלאכות האחרות ולא לבד אלה הרחוקות מאד בהחלט ממלאכת צרכי אוכל נפש. כמו אלה הנקובות תחת המלואים לאבות המלאכות בשבת (ראה למעלה מלואים לייב עד כ"ד וכ"ז עד ל"ד גם ל"ה). כי גם אלה המלאכות שהתוצאה שלהן איננה מיועדת וראויה בהחלט אל ההנאה של בו ביום, ותוציאנה לפועל רק את „החומר“ אל הכנת צרכי אוכל נפש. כל אלה אסורות הגה כמו בשבת, למשל: חרישה, זריעה, קצירה, דישה, בצירה, לדרוך בגת, לעמר עומרים, ברירה, להניף בנפה ובכברה, וכדומה (תצ"ה, תק"א, תק"י). גם צידה, לדוג דגים וכדומה (תצ"ג). גזיזת גוזיות וצמר (תצ"ח), הכנת גחלים (תק"ב), לדרך מלח (תק"ד), כל עשית כלי הדרוש להכנת תבשיל (תק"ו, תק"ט), הכנת חומר להדלקה וכלי מחוץ את הגר (תק"ד), עשית גבינה וחמאה (תק"י).

יג

להבטיח את הרחקת האיסורים של מלאכת העבודה גם באיזה דברים מצרכי אוכל נפש נקבעו „שבותים“ אחרים:

(א) מפני התדמיות אל מלאכת עבודה, כמו לעשות נקבים ע"י סכין בבשר לתלותו (אבל ביד מותר ואם לעשות בו סימן מותר אף בסכין) (ת"ק), להסיר השער ע"י סיד וכדומה, או לגזוז את השער במספרים (ת"ק), לגזור עצים בגרין וכדומה (תק"א), לגזוז את התלוש במזמרות (ת"ק), כל השחזות סכין (תק"ט). להוציא אש ע"י הכאה, שיפשוף, קרני שמש (תק"ב), טילטול סולם העשוי למלאכה וביחוד מחוץ לבית (תק"ח).

(ב) אלה אשר בנקל יוכלו להביא לעשות עבודת מלאכה:

לרעות בע"ח בטרם נצודו (תצ"ז), בדיקת הסכין לפני השחיטה (תצ"ח).

(ג) מלאכות אחרות אף אם יש לחוש מפני הטעמים הנזכרים, בכל זאת מותרות הנה אם נעשו ע"י שינוי מעשייתם הנהוגות, כמו להפית באש אבל לא במפות (תק"ב), לסדר עצים להחל ממעלה למטה (תק"ב), לשאת משאות, אבל לא בכלים הערוכים לשאת משא, ובנוגע למושג איסור „מוקצה“ (ראה פרק א' י"א) שביום השבת הוא חל על הדבר שהוא נבדל והוקצה משימוש לצורך האדם, אשר בשבת רק בעד עצם הדבר יתפשט איסור „מוקצה“, הנה בימי החג יתפשט האיסור הזה אף באלה הדברים, אשר בעצמם אמנם מוכשרים וראויים המה לשימוש האדם, אבל אדונם לא יעד ולא זימן אותם לירי שימוש, כי על הכל ביר"ט דרוש להיות מוכן ומזומן לשימוש לפני כניסת החג (זימן), ובבעלי חיים, אשר שייך בהם ברירת האדם, צריך להיות הזימן לא לבד בכללם, כי גם בפרטים נחוצה „הזמנה“, אבל אם סכום כולם כאחד מיועדים המה לתכלית „הנאה“, לא נצרכה עוד הזמנה. ביונים קטנות הבלתי פורחות מהשובך נחוצה הזמנה (יונות פורחות בלתי מזומנות לאכילה ביר"ט אסור מפני הצידה), אוזנים ותרנגולים ביתיים מותר לצודם ואין צריך „זימן“ (תצ"ז). טילטול מוקצה לצורך אוכל נפש ושמחת יו"ט מותר (תק"ט); מצד אחר דורש היתר הכנת צרכי אוכל נפש, כי איזה „שבותים“ הנהוגים ביום השבת כל יטלטל איסורם

יִרְט, כמו השבֹּתִים שֶׁתחת המלואים לאות י' עד ח', שנים האחרונים ממלואים אות כ"ח (תק"י), והשבֹּת הראשון תחת המלואים של אות ל"ד (תק"ט).

יד

כל מלאכה, אשר התוצאה שלה „הנאה“ בעד צורך היום מותר גם לעשות זאת בעד כל תוצאה, אם יש לו אף היחס היותר קל לתגיגת היום, ורק אם התכלית היא בעד האדם וכפי מנהגו, אבל לא לתכלית משונה וחדשה, וזה הוא הנקוב בשפתי חכמים „מתוך“ (מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך). — בחיינו הנהוגים דרוש לנו לדעת זאת בפעולות כמו אלה: מתוך שהותרה „הוצאה“ לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך (תק"ח), כמו כן הבערה להתחמם, להחם מים לרחוץ ידי, אבל לא רחיצה של כל הגוף, וכן לעשות מוגמר (רויכער) ודערק) — לפזר מיני בשמים על הגחלים להריח או להפיץ ריח בבית ובכלים אסור (ועל פירות לתקן האכילה מותר), בהיות הדבר הזה הנאה חדשה והתעדרות (תק"א).

טו

לשפוט אם איזה מלאכה ע"י מעשה ותוצאתו היא לצורך תגיגת היום, עלינו לבחון את עצמות התוצאה ואת היחסים הראשיים הנמשכים אליה, אבל לא תוצאות המעשה ההוא תחלוי רק ברצון וחפץ העושה, למשל: הכנת איזה דבר מאכל בירט, הוא שייך לאינו יהודי, או גם הכנת האוכל בעד עצמו לפני צאת הירט, הוא חלול ירט, כי הקנין „והרשות“ ומרשג „הזמן“ הזה מהיחוסים הנכבדים במלאכת ירט, אבל אם חומר האוכל הוא של היהודי וההכנה היא בעד אינו יהודי או בעד יום השני, היא אמנם בעצמותה איננה חלול ירט, אם יש הזמן והיכולת „להנות“ ממנו בו ביום, כי הקביעות וההזמנה בעד אינו יהודי או בעד יום השני בלתי נמצאות בעצם הדבר רק ברצון העושה (תואיל). אבל גדר „הסיג“ ימשוך אל האסור גם את הכוונה ויאסור כל פעולה ומלאכה אם הכוונה איננה ג"כ כלולה בתוכה, כי היא אמנם דרושה להיות לתכלית „ההנאה באותו יום“ — לכן כל עבודה ומלאכה היעודה ביוחד ובפירוש בעד יום השני או בעד האיני יהודי אסורה לעשות בירט (תק"ג, תקי"ב).

טז

באופן אם יבוא השבת תיכף אחר יום החג לא התקינו את „הסיג“ הזה, לכן מותר הוא לעשות כל מלאכה המותרת בירט לעשות גם בעד יום השני, אם הוא „יום השבת“, אבל למען לא תהיה פגיעה בקדושת יום טוב, אם תעשה בו מלאכה בעד היום השני, לכן נמסרה הפעולה הזאת אל „תנאי קדם למעשה“, אם עוד ביום החול בערב ירט תיעשה איזה התחלה לתהכנה של צרכי אוכל הדרושים להכין מירט לשבת, אשר באופן כזה המלאכה בירט להכנת יום השבת היא המשך והגמר של „ההתחלה“ מן החול, וזה הוא „צריב תבשילין“ (ראה אדות זה תקכ"ז).

יז

מראש מפני הצורך והנחיצות, ואח"כ מפני התקנה קבעו לחוג גם את היום השני של יו"ט במושבנות היהודים מחוץ לארץ ישראל (ראה בס' הנה מצרכת המצות), והיום זה הוא שווה הוא בכל דבר אל היום הראשון של יו"ט, רק באיזה יחס שונה הוא מהראשון בנוגע לקבוצת מת ובקצת חולי (ראה תצ"ו). הימים אשר מפני תכונת המועד אשר להם אסורה, "מלאכת עבודה" ומותרת בהם רק, "מלאכת צרכי אוכל נפש" הלא המה: ט"ו וט"ז, כ"א וכ"ב בניסן (פסח). ר' וגם ז' בטימן (שבועות). יום הראשון והשני בתשרי (ר"ה), ט"ו וט"ז, כ"ב וכ"ג בתשרי (סוכות). שמיני עצרת וש"ת, ואלה אשר להם תכונת שביתה מסעם יום השבת. הלא המה כל יום השביעי בשבוע (שבת), גם יום העשירי בתשרי (יחזכ"פ). ע"ד חז"ל המועד ראה פרק ד'.

ד

מקרא קודש, כיבוד, עונג ושמחה.

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה', אשר תקראו אותם מקראי קודש, אלה הם מועדי (ויקרא כג א'). ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך וחלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך (דברים טו יד). אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקודש ה' מכבד וכבודו מעשות דרכך מצוא חפצך ודבר דבר: או תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והאכלתך נחלת יעקב אביך, כי פי ה' דבר (ישעיה נח יג).

א

בשם "מקראי קודש" תקרא את "מועדי ה' שבת ויו"ט" במועדם, בעדך ובעד אחרים, תביע אומר בכל עצמות רוחך, כי כל אחד מהימים האלה הנהו "יום זה מכובד" לתכלית קדושתו החופפת עליו. מקראי קודש המה לפעולות הרוח והנפש, ובאופן כזה תשוה לנגדך זולתך את חין ערך מעלתם ותפארתם עליהם. ברוחך ובנפשך תתן להם עז ותעצומות לקיים אותם בפועל. בתור "מקראי קודש", אשר ישוו הוד והדר בחיי "איש-ישראל", הזוכר למזכיריו רום מעלת שם תעודתו.

לתת אותותם אותות ולצייר לך, כי אמנם המה "מקראי קודש" הם, תוכל על ידי א' הופעת כל עצמותך. ב' ע"י התעסקותך — ומלבד מצות היום ועבודת אלהים עלינו לקיים אותם בפועל ע"י א' "הנאה". ב' "פעולת הרוח והנפש". ג' ע"י קנין "המנוחה" בעד השבת: מנוחת הנפש פנימית, מנוחה שלמה, ובעד יו"ט: השגת "השמחה", חדות ה', שמחה נאמנה בלי כל שמץ דופי.

ב

אותותם אותות תתן להם א' ע"י הופעת עצמותך: בבית, במלבוש, בגוף ובהילוך; עליך להתעתד לקראת קבלת כל אחד ממועדי ה' "מקראי קודש" כמו

לקבלת פני אורח נכבד והגון, אשר יכבד אותך בהופיעו אליך. ביתך יהיה נקי וטהור, כל כלי ביתך וחפציו יהיו מסודרים בטוב טעם, בסדר ומשטר, שולחנך יהיה ערוך ומכוסה במפה לבנה וצחה, אור נוגה בכל חדרי ביתך, וביחוד בחדר האוכל לסעודת שבת וי"ט, אתה בעצמך תופיע לקבלת „מועדי ה' אלה", אחרי רחצן את בשרך ולבשת, אתה וכל ב"ב, לבושי כבוד, בגדי שבת וי"ט, ותהגה ותביע גם בהופעתך בימי השבת וי"ט, כי אין לך מטרה אחרת רק, כי בכל לבבך ובכל רוחך ונפשך הגד מכבד את היום לשם מעלתו הפנימית וכדת היום וערכו עליו „בכוח ובקדושה". (א"ח ר"ס, רס"ג, תקכ"ט, ש"א).

2

(ב) ע"י התעסקותך — אל זאת יתיחסו הדברים האלה, אשר במשגה חפצו רבים לייחס את כל כוונת עצם דבר השביתה בתור תכלית הימים האלה, לבלי לייגע הרבה את הגוף ולמנוע עצמו מהדאגה בעד הדברים הנוגעים אל הגוף, ואם כי לא מסעמם, אבל הלא מפני עצם קדושת „מועדי ה' אלה" ומטרתם הנעלה, עלינו למנוע עצמנו מיגיעת הגוף בשבת ובי"ט ולהסיר כל דאגה מרוחנו ונפשנו, דבורנו ומעשינו בנוגע לצרכי הגוף ומחסוריו, למען יהיה הרוח והנפש מופנים לפעולתיהם הפנימיות, וכל הגיונם ודאגתם יבוננו רק אל האושר הרוחני, הגוף ינות, למען בנחתו יקיצו הרוח והנפש ויתעוררו להחליף כוח, להיות מסוגלים ומוכשרים ביותר לקבל את ברכת יום השבת וקדושת שמחת יו"ט.

לכן מלבד כל מלאכה בשבת ומלאכת עבודה ביו"ט (ראה פרקי א' — ג') אסורים לנו גם עניגי מצוא חפצנו אלה:

(א) במעשה (א) כל יגיעת הגוף היותר קלה, אם היא בלתי נצרכת (שכ"ד, תק"ג) גם היגיעה הדרושה, אם פעולת הגוף מייגעת הרבה (של"ג, של"ה, של"ז, תק"י, תקכ"א, תצ"ח, תצ"ט). (ב) כל עסק בנוגע לחרושת המעשה או פעולה המתיחסת אליה או היעודה לימי המעשה, או גם הנראה כמעשה של חול, כמו: לקנות, למכור או לשלוח הנקנה או קנין עצמו ממקום למקום, למדוד, לשקול ולפקח על העברת ומשלוח סחורות, לצאת בחוץ ומטה ביד, ללכת עד גבול הדרך, למען בצאת החג תרים משם פעמך ללכת הלאה בגלל איזה מסחר וכדומה (ש"מ, רנ"ב, ת"ק, ש"א, תקכ"ב, שכ"ג, רמ"ה) — כל זאת אסור לעשות גם ע"י אינו יהודי (רמ"ד עד רמ"ו ושאר מקומות), וגם אם נדברו אודות זה מלפני החג יוכל להעשות רק עפ"י תנאים מיוחדים (שם).

(ב) בדיבור: — כל דיבור הבלתי נוגע לחגיגת היום או למעשה הצדקה ומה גם בנוגע לחרושת המעשה בחיינו הנהוגים אסור, כמו לגמור בדיבור כל מקנה וקנין, משא ומתן ואיזה עסק, או גם דיבורי חול אחרים, כמו: להגיד ולקצוב מקח בעד סחורה, לשכור פועלים וכדומה, ליעד איזה עסק אחר י"ט, לקרוא מכתבי מסחר, חשבונות, כתבים, ובכלל דברים כאלה הבלתי מועילים הנה באופן, אם יש בהם איזה תועלת בעד התכלית הנזכרת, או למצער, אם יעשו עונג והנאה להמדבר השומע, כמו כן מותר להביא צרכי אוכל בעד

יום החג מהמוכר שרגיל לקנות אצלו, מבלי מדידה, משקל ומספר, ורק להגיד את מהות הדבר הנדרש (ש"ה, שכ"ג, ת"ק, תקי"ז).
 (ג) ברעיון — כל רעיון ומחשבה הנוגעים לחרושת המעשה וחיי העסק, להגות בדבר עסק העומד להגמר ולחשוב מחשבות אידותיו, כן כל רעיון, אשר לא יכוון לקבוע בלב יראת שדי, הסבת דרך האדם ובטחונו בה, כמו כן התעסקות בחלקי המדעים, אשר אם אולי ירחיבו את הדעת, אבל בלתי מיוסדים לחזק את הלב והרוח בחכמת החיים, לרומם את נפש האדם, להגות דעה במה יזכה את ארחו (ש"ה, שי"ז).

ד

לקיים בפועל: א) ע"י הרמת חיי החושים, על ידי "הנאה". הביטה וראה! תורת ה' תזכיר לפניך חמיד ותביאך להתבונן, כי ימי השבת והמועד לא יקראוך לעלות למדרגה גבוהה מעל גבוה כזאת, אשר בשום אופן נמנע הוא מבן אדם לעלות עליה, להגיע לתכלית ומטרה כזאת, אשר כבד ממך הדבר במאוד, לכוון את עצמותך אליה. יען וביען כי הנך בארץ רק "אדם" ולא "מלאך אלהים", ותעודתך הלא היא, רק להיות איש באנשים ובחיך ועם חיך אלה לעבוד את ה'. לכן אחד מראשי פנות מצות המועדים האלה, לעורר אותך, כי תואיל לעלה ולרומם את חיך הנהוגים ולהנות — לפני ה' — הדבר, אתה ובעלי החיים תשוו במו יחד — עליך לעדן ביותר ולהכשיר להיות מרומם ונעלה ממעל לתשוקת הבע"ח ובוזה לכבוד את מועדי ה', למען דעת, כי כל חיך, מרעיון רחוק עד "הנאה גופך" דרושים גם יכולים להיות ערוכים ברוח ובטעם, "השבת והיר"ט" להיות "עבודת אלקים" תמיד, עבודה תמה לצדו לפני ה', אם אך תכוון את חיך למטרה, אשר מראש מקדם התווה חכמת ה', ואם כן הכל כאשר לכל "מהנאה" עד "הרגש", מהרעיון עד הדיבור המעשה הבונים והמכוננים את התבל, כולמו יחד עבודת ה' המה — אין חלק אחד מחיך, אשר תוכל להתרשל במו ולעזבו כמו שהוא, למען ישאר בחכונת חיי הבעלי חיים — הכל כאשר לכל עליך לזכר ולטהר, לעלה ולעדן ע"י כיבוד חוק ה', למען יעלה למדרגת עבודת ה', לכן סעודות שבת ויר"ט למצווה נחשבו, וככל אשר תוכל, עליך להוסיף ולעדן אותן, לכבוד שבת ויר"ט, יותר מעל הסעודות הנהוגות בחול, וכאשר תהנה מהן, עליך להנות ברעיון וברוח ימי השבת קודש ומועדי ה', גם תקדש את גופך לעבודת אלקים ועמהם תחל את קדושת כל עצמותך לכוננה ולסעדה (רמ"ב, ר"ג, ר"פ, תקכ"ט) אם תוכל, הכינה לך לסעודות "הערב ובוקר" שתי חלות לחם שלימות — לחם משנה — למען תזכור בשמחה ותשוה לנגד עיניך באלה את רחמי ה' וחסדיו עם אבותינו אשר נתן להם במדבר ביום הששי — "מן־שמים", לחם משנה, בעד יום השביעי יום השבת, ואתה תראה ונהרת ותתבונן, כי גם עליך השגחת ה' צופיה תמיד במדבר חיך, וישלח ברכה בעמלך, אף יכין לך בכל יום הששי "מן־שמים", לחם משנה (רע"ז, תקכ"ט). — אך יום השבת, אשר הוא ישפיע קדושה יותר מימי החג בעד כל אחד מאתנו בפרט, לתעודתו בחוג חייו והליכות עולמו, עלינו לחזק את קדושת חיי הגוף

והרמתם בכל עתותי היום ע"י סעודות ערב ובוקר ועונת המנחה (סעודה שלישית) (רצ"א).

ה

(ב) ע"י התעסקות הרוח והנפש — את אשר תחל מצות היום, הלא הגה: איסור מלאכה, איסור מלאכה והנאה בשבת ויחכ"ט, מצה, סוכה, לולב ושופר בימי מועד וחג (ראה פרקי א"ז, ה', י', י"א, י"ב) לתת אותותיהן אותות מפרשת גדולת הימים וחזק ערכם (שני המועדים הנוסדים רק על סהרת הרוח לבדו — "שכועות ושמיני עצרת" אין להם מצות לאותות חיצוניים מיוחדים, לתאר ולצייר בהם את ערך ומעלת הימים האלה; אכן בהם נחזה חזות-הכל, גם בלצדן, יען לו חדלה מעלתם הרוחנית להיות קגין רוח ישראל, כי אז מציאותו עברה ובטלה מן העולם. הן עצמות החגים האלה הלא היא, נפש ישראל, ובאשר אור תורה יופיע ויגיה על הימים האלה בעצם תקפו, גר מצותה מיוחד לא יוכל עוד להגדיל את כבוד מעלתם) — את אשר עבודת האלהים, הרבה התפלה, במועדי ה' אלה תוסיף לפעול עליך לרומם ולעלה את נפשך ולמלאות את לבך ברגש קודש ובשמחה נעלה כדת הימים, עליך עוד להביא את כל אלה בשלמות נאמנה בפנימיות רוחך ועצמותך לשכלל בקרבך את האמתיות והמושגים מתעודת איש ישראל, ולחשוב ולהגות בהם במיטב הגיון, אף להנהיג את זאת גם בחוג חייך הפרטיים, להכיר ולדעת את תעודתך ולפעול בקרבך לקיים את חובותיך ביראת ה', באהבתו ובטחונך בו בנפש חפצה. — כל אלה יהיו עסקיך בימי שבת יד"ט. — אחר סעודת הצהריים לך לך לדרוש את דבר ה' ולשמר מדברות קדשו בתורתו שהיא המאור הגדול, להאיר נתיב ולפלט את מעגל חייך, אם חפצך זה תוכל להשלים בעדתך ובעירך, בעוד כל עדה בישראל, כגדולה כקטנה, דרושה להיות ערוכה תמיד, כי למצער בשבתות וי"ט יישמע באהלי יעקב דבר ה' ולמדי תורתו ובאור אמרי גועם מתורת אל חי ונביאינו הקדושים למשיבת נפש היהודי השמח במתנת חלקו, תורת ה' תמימה. — אך אם בעדתך לא תוכל למצוא מאורי נפשך אלה, או רחוק-הנך ממנה, קחה אתה בעצמך את תורת ה' וספרי חז"ל, להגות בהם, כפי יכולתך והשגתך, או עשה לך רב וקנה לך חבר, להורות, לפרש ולבאר לך כל סתום וכל הדבר הקשה, ובכל יכולתך ובכל אופן האפשר שים לבך והתאמץ, כי בימי השבת וי"ט תוכל לקנות בינה, להכשיר את רוחך ונפשך להבנות חובות תעודתך ולמלא אחריהם בחשק לבב. והנה אתה איש ישראל סותר ובעל משא ומתן! אתה בעל מלאכה ואומנות אתם בייחוד, אשר בימי המעשה דאגות המחיה והכלכלה נטלו בעבודתכם חלק בראש, דעו לכם אחי, כי ימי השבת וי"ט ביתנו בשבילכם, לא רק בעבור זאת, בעבור, כי באלה הימים תנחו מעמל גופכם, ולמצוא מרגוע וחלוץ עצמות, כי גם ובייחוד, למען תוכלו בהם לשים לב על חלק עצמותכם הכי נכבד, על רוחכם העולה היא למעלה, ובה במידה, אשר גמנע מכם בימי תחול לדאוג בעד רוחכם ולקדשהו, עליכם ביותר בימי שבת ומועד לכוון אל מעלת רוחכם; למד היטב באלה הימים להכיר את ה', את עולמו, את דברו, את נפשכם וחובות חייכם — השגיחו והתבוננו או ביותר על עצמותכם, על נשיכם ועל בתיכם

ועל הארצ' הנחמד אשר בביתכם — על בניכם — הן בימי החול אתם עמלים להמציא בעדם לחם לאכול וכגד ללבוש, גם די שכר לשלם בעד מורה ובית הספר, אך בלחם חוקם ובשכר לימודם לא הועלתם להם עוד מאומה, אם לא תתאמצו בעצמכם להוסיף אליהם בתור „כהנים וכהנות“ במקדש החיים — ולמצער בימי שבת ויז"ט היו להם אבות לבנים והורים יקרים הדואגים בעד אושרם הנאמן. בימי שבת ומועד קדשו את ביתכם להיות „מקדש ה'“, אשר בו יכרתו בניכם ברית עם ה' ויתחזקו ויתאמצו להתקרב אל תעודתם הנעלה להיות „איש ישראל“. — בימי „שבת ויז"ט“ קדשו עצמכם להיות „כהנים וכהנות“ בעד האנושית ובעד ישראל, ועם התרוממות נפשכם בכוח ובקדושה הרימו גם את בניכם ואת ביתכם וקדשו אותם לפני ה'. — גם מחוץ לביתכם בנוגע לענייני עדתכם, השגיחו והתקרבו בימי השבת ויז"ט ביותר אל כל עני ונכה רוח, השכילו אל דל, רחמו אלמנה ויתום וכל איש אומלל ועשו חסד עמהם, איש כנדבת לבו, בעוד בימי החול לרוב חייתם רק בעד עצמכם ובני בניכם לבד, לכן הוא כלל גדול בנוגע לעסקיך ביום השבת ומועדי ה': „כל דבר אשר יקרברך אותך ואת ביתך ביותר אל יראת שדי, כל הדבר הנוגע לעדתך לכוונה ולסעדה, לתת לחם לרעבים, הוראה וחינוך ליתומים ומוצא למחית אומללים וכל דבר של צדקה וכל דבר מצוה תוכל ברוחך לדאוג, לחשוב מחשבות ולהתיעץ ולדבר דבר אודותיהם — אבל לא לגמור ענין הנוגע לכסף מזומן. — שיחות רעים וקריאה בספרים דרושות להיות רק מאלה אשר תביאינה אותך לידי חכמה וכינה, כח וחיל, עוז ותעצומות במילואי חובותיך — לחיים לפני ה' — (ש"ן).

ו

ג) ע"י השגת „מנוחה פנימית“ בימי השבת „ושמחה“ בימי מועד חג. — יום השבת יביא לך מנוחת הנפש כזאת, אשר על פיה תוכל להשקיף ולהתבונן על כל חייך, על כל המוצאות והקורות אותך תליפות עונג וגעגוע, אסון וששון — כי כל אלה יסוד תעודתך המה, מנוחה שלמה, אשר בעת היא תשלוש כך יפול הקיר והחיץ המבדיל בין המור והמתוק, ומנוחתך מנוחה נעלה מעל כל דאגה, עצב ותוגה, היא הנותנת לך הרחבת הלב, אשר בה יחזק האדם לפתור לו את שאלת תעודתו, בעד בה יראה את ה' ממעל לו, — ושמחה — שמחת החג — השמחה הנאמנה והטהורה, הלא היא: לחדות בשמחה את פני ה' ולרכוש לך צהלת הרוח, שהיא תרחיב את הדעת ותכשיר את הלב, להקיף ולכלול בקרבו כל רעיון נעלה, גם לבטל מקרבו כל רגש איש פרטי, רק רגשות הלבב כולמו כאחד עליהם להתאחד עם רגש האומה הישראלית הכללית, להיות תמים יחד, רגיש נדיבות לבב כזה, אשר בו כלתה וגם נכספה הנפש להרחיב את חוג השמחה וצהלה, ולהכניס בו גם את זולתו, לשמח את לבות הגר, היתום והאלמנה, ולהאציל מרוח שמחתו על העניים והמדוכאים, להיות גם המה שמחים וטובי לב (תקכ"ט) וגם המה ישתתפו עמך בשמחה הלאומית של החג, לכן לא יערבו שמחה פרטית בשמחה הכללית — שמחת הלאום — ולא יעשו שמחת נשואין בימי מועד חג (תקמ"ו).

י

חול המועד — ישנם ימים, אשר יש להם אמנם תכונת "מקרא קודש" אבל מבלי מצות "לא תעשה" של מלאכת עבודה, אשר בהם בנוגע אל יחס העבודה, התעורה רק לחשוב את העת ההיא בתור "קודש" במובן "הפלאה", להבדיל לטוב ולתת להם חשיבות יותר מימי החול האחרים. לבלי לחללם בניגעת הגוף עד למותר, גם לבל נרבה דאגה בנוגע לעניגי הגוף. — לימים האלה תכונה ממוצעת ומשותפת בין מועד ובין חול, או את אשר נקרא אנחנו בשם "חול המועד".

בימים האלה מותרות הנה כל המלאכות גם להכנת החומר אל "ההנאה" בעד המועד, כמו המלאכות קצירה, בצירה, טחינה, צידה וכדומה, ורק אלה האומנים במלאכות האלה עליהם לעשות את המלאכה הזאת בצנעה (בהסתר) למנע מראית עין, לחשוב, כי דרך חול למן לעבוד עבודתם הנהוגה כמו בשאר הימים (תק"ג) מקנה וממכר צרכי אוכל (תק"ט) וכל מלאכה הדרושה לחגיגת המועד מותרת, אך עליה להעשות במעט יגיעה, כפי האפשר, גם לשנות מאופן עשית המלאכות הנהוגות בחול. לבל יתראה, כי כמעשהו בחול מעשהו בחול המועד (תק"מ, תקמ"ב) מצד השני, כל פעולה אשר תכליתה החזקת הקנין שיש בידינו מקדם ושמירתו באופן, אשר מניעת הפעולה תוכל להביא ולגרם נזק וחשכת הקנין הנקוב בשפתי חכמים, "דבר האבד" מותר, אבל גם כן באופן כזה, אם העבודה הזאת תיעשה שלא בעמל ויגיעה רבה (תקל"ד, תקל"ח) ושאר מלאכות אשר מצד האחד אינן דרושות לצורך המועד ומצד השני תכליתן רק להגדיל ולהרחיב את מכסת הקנין, ואשר בו מניעת המלאכה והעבודה לא תוכל להביא כל אבדה ונזק, כמו כן כל מלאכה בשכר, מלבד לאיש עני, אשר אין לו מה לאכול במועד, כל זה אסור, ושאר הדינים הנוגעים לחוה"מ ראה ביחוד א"ח של"ג, שמ"ה, ובנוגע לעצם חגיגת ימי חול המועד שווה הנהו אל ימי המועד בעצמו.

ח

אחרי הענינים הכלליים האלה גוסיף בזה אך איזה פרטים הראויים לשים לב אליהם:

בערב שבת וי"ט תוכל לאחוז דרכך ולעשות איזה נסיעה רק באופן, אם ידעת מראש, כי תוכל בו ביום בעוד מועד לשוב אל ביתך, לפני כניסת השבת והמועד, למען תהיה לך בבואך עת פנויה, להכין עצמך לקבלת הימים האלה. אל תעשה משתה ושמחה פרטי בערב שבת ומועד, זולת אלה הקבועים והדרושים להיות בו ביום, גם סעודתך הנהוגה אל תאכל אחרי עבור שלושה רבעי יום מאומה או רק אכילה מעטה, תענית ציבור יצומו וישלימו עד הלילה, אך תענית יחיד טוב הוא כי יתנה בעת קבלת התענית, לבלי ישלים התענית עד הלילה, אך בנוגע לתענית יום זכרון מות (יאהרצייט) עליו לצום ולהשלימו ביום הששי אם היאהרצייט הראשון היה חל ביום, חול או ביום הששי והשלים אז את תעניתו, לא כן אם היאהרצייט הראשון היה חל ביום הששי ולא השלים

התענית (רמ"ט). אל תחשוב הדבר לפחיתות הכבוד ושקוד להכין דבר מה כקסן כגדול בכבודך ובעצמך ליום השבת (ר"נ). אם אפשר אל תקבל עליך עסק חדש ביום ההוא, אשר תדע מראש, כי הסרדה בעסק ההוא לא תתן אותך להיות מופנה להכנת השבת. — להדליק נר של שבת, ובבית שיש בו אשה, חובת הדלקת נר שבת חלה עליה, כפי אשר קיבלו הנשים לחובה עליהן, ועם ההדלקה קיבלו עליהן גם את חובת השבת (רס"ג). צום ורגש אבל, יגון ותוגה עוברים ובטלים בשבת ויו"ט מטעם „מקראי קודש" אלה, על פי מושגם ומובנם. אם יבקרו חולים ואבלים בשבת ויר"ט ראוי להזכיר לפניהם את מעלת הימים האלה (רפ"ז, רפ"ח) אסור לבכות, לקונן, לצעוק ולהתאבל בשבת ויו"ט, ועלינו לגרש ולהרחיק מלבנו כל דאגה ותוגה, כי אם נבין אל נכון להכיר ולהוקיר את יום השבת ויר"ט כדת הימים, אז נוכל לדעת, כי תכונת הימים האלה לא תסבול ולא תתאים עם רגש אבל וכל דבר עצב בהם, ונהפוך הוא, הלא חמה יורה אותנו דעה, כי עלינו לחזק לבנו ולהצהיל את רוחנו בצרה כמו בשמחה ולהשקיף על שתייהן כאחת בשמחת לבב, בידיעה קדומה, כי הגה תועלגה לנו לפתור את שאלת תעודת חיינו — וביחוד בימי החג, אשר ברגש השמחה הלאומית הכללית ייכבה וייבטל כל עצב ויגון פרטי, אסור להתענות בשבת על שום צרה מצרות הכלל, גם לא יעריכו כל תפילה וכל תחינה ביום ההוא על כל צרה כללית שלא תבוא, חוץ מצרת המזונות בעת הכצורת (בפה ולא בשופר), וכן בגלל חשועה להנמצא ביום ההוא בסכנות נפשות (רפ"ו, רפ"ח) גם ברי"ח (ראה פרק ט"ו, יר"ד) מצווה להרכות בסעודת היום (תי"ט). הגה למען הבטיח את קבלת השבת היר"ט להיות ההכנה אל מועדי ה' מצד עצמותך ערוכה בחן ונעם, למען תופיע לקראת השבת ויר"ט הדור בלבושך, נקי וטהור בגופך ובשערות מסודרות ופנים מאירות, ולבל תחשוב בערב יו"ט מפני טרדותיך השונות ביום כניסת החג, כי עוד המועד גדול, ובדברים הנוגעים להדרת פניך ומלבושיך, תוכל להכין עצמך לזה באחד מימי חול המועד, לכן אסרו חז"ל לגלח ולהסתפר ולכבס בחוה"מ (תקל"א, תקל"ד) זולת אלה המגויים האנוסים לזה, אשר מפני מגיעות מוחלטות, לא יכלו לעשות זאת קודם החג והם רשאים למלאות זאת בחוה"מ ולא זולתם, שעליהם החובה לתקן עצמם בעוד מועד בערב יו"ט, זולת גילוח השפה אף בפרהסיא ולחוף ולסרוק ראש במועד, אפילו אם על ידו יסיר שער, גם כיבוס שלא היה אפשר בשום אופן לפני החג או כיבוס של מספחות הידים והשולחן, גם כיבוס בגדי ילדים מותר בחוה"מ (תקל"ד).

ה

קידוש, הבדלה ותוספת

זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ' ח').
 שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך וגו'. וזכרת כי עבר
 היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטתה.
 על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברים ה' י"ב).

א

זכור הבן היטב את מושג יום השבת וערכו עליו, וקדשו בקדושה
 נאמנה, למען יאציל מהורו עליך ולמען יקדשך וירוממך על, אל התעודה הקדושה,
 אשר לכך נוצרת. שים לבך לדעת וזכור את חין ערכו בשמים: (א) מעלתו
 בעד כלל האנושית בתור אות לה' ולתעודת-האדם. (ב) מעלתו בעד ישראל, אשר
 ניצל בגללו מתהום השפלות והאבדות, רק למען יהיה הוא גושא דגל "השבת",
 אשר כלל האנושית שכחהו ויבו אותו בלבד וירחיקהו מקהל גוים (ראה פרק
 א' ב'); חדש תמיד את הרעיון הזה ברוחך ושמור אותו בלבך, חדשהו וזכרהו
 בכניסת יום השבת, למען דעת, כי לא לריק ולא לחינם הופיע לך היום הקדוש
 הזה, ואתה בקבלך אותו באהבה אל תסית דעתך ממו, למען ישפיע עליך
 שפע קדושה.

"שמרהו" גם בעת ייפרד ממך ואל תחשוב, כי כל עיקר קדושתו נתונה
 לך רק בעד משך זמן היותו בלבך, וכי בחיך הנהוגים, בחיי ימי המעשה, תוכל
 להסיר זכרונו מלבך ותשכחהו, תשכחהו, כאילו יום השבת לא היה ולא נברא
 למענך, רק עליך לשנן בלבך תמיד מושג ורעיון "יום השבת", למען יתראה
 פעלו והדרו עליך תמיד, בשפע קדושה בעד כל ימי חיך בשבוע הבא.

ב

הזכירה השמירה של רעיון יום השבת בשמים: (א) ע"י רגש קדש וצקח
 לחש בתפילה (ראה עבודה). (ב) ע"י קידוש והבדלה.

קידוש — אחרי אשר בתפילתך קיבלת בלבך את כניסת יום השבת ורכשת
 לך מתנותיו ע"י "ויכולר", "ורצה" להיות קנין נפשך, עליך להוציא לפועל את
 רעיון יום השבת ולהוכיח את רום מעלתו ע"י "קידוש" בביתך, במקום, אשר
 עליך ביותר להשליט בו את מושג יום השבת ומיכנה, למען יגמול בתוכו פרי
 קודש תלולים. — תיגש אז אל השולחן הערוך ליום השבת, ובפך ובשפתך
 תודיע גלוי לכל בני ביתך את בוא יום השבת בכתוב הדר "ויכולר" עם "אקדמת
 מלין", "יום הששי", אשר עם המלות הקצרות האלה תביע אומר: כי תיכף ומיד,
 אחרי אשר נברא האדם בעת אל מציאותו (יום הששי) או ניתן לו יום השבת,
 לאות "החינוך" אל תעודתו, לאות ברית, כי שמהו ה' בתבל, לעשות ולפעול
 בתבל ה', כרצון ה' בורא העולם.

חכך יהגה בזה, כי השבת הוא אות לה' בבריאה (זכר למעשה בראשית)

ובעד ישראל (זכר ליציאת מצרים), ותחבב את קנין נפשך החלטת דעתך, להוציא לפועל כך את תעודת יום השבת בכל פנות שאתה פונה (ברוך).

ג

כפי אשר סדרו חכמינו ז"ל ייאמר הקידוש על כוס יין מלא, וכמו כל ברכה, אשר בה נוקדי ונכבד דבר שלם לייחס לה קיומנו ולהדות ולהלליה. ומה גם, כיום זה מכובד, אשר השפעת קדושתו תמלא את כל עצמות חיינו ומציאותנו בתבל, נברך על גביע יין כוס מלא כברכת ה', המלה "כוס" שרשן "כסס" או "כוס" והוראתה "מנה", "יעד", ולכן כוס של ברכת דרושה להיות מידה יעודה וקצובה (בעד כוס הקידוש המידה הקצובה, "רביעית"), ובספור הקדוש תבוא המלה "כוס" תמיד בציור מנה גורל התיים, הניתנה לנו מה, גם חכמינו ז"ל השתמשו בה להוראת השם "אות", עד כי השתיה כדת מכוס של קידוש מביאך לידי זכירה וידיעה נאמנה לשאת "כוס ישועות" בידך, ולקרא בשם ה', אשר מנת כוסו וגורלו של האדם הנהו ביד ה' תמיד. — סדר הקידוש הוא זה: א) "ויכולו", ב) "בפה"ג"ג, ג) "מקדש השבת".

ד

בבואך מבית התפילה אל ביתך הקרב תיכף אל סעודת השבת, תקדש; לידע ולהודיע בבואך לכל בני ביתך, להזכירם, כי השבת הנה הוא בא, לפני הקידוש אל תטעום מאומה, אם לא קדש בלילה, יוכל לקדש בכל היום בלי "ויכולו". הכוס דרוש להיות מלא ולשתות מלא לגמיה, אם היה הפסק בין הקידוש והשתיה צריך לחזור עוד הפעם ברכת כפה"ג (א"ח, רע"א); כוס של קידוש צריך להיות מסוך ביין, אשר טעמו לא פג, אם אין יין יקדש על הפת המוכן לסעודת שבת לבד (רע"ב). — הקידוש, אשר תעודתו להביא בחיי ביתך את קדושת השבת יוכל רק אז להביע את הרעיון הזה, אם יהיה הקידוש במקום סעודה, או למצער אם שני המקומות המה בבית אחד ולכוון בעת הקידוש, כי יסעד במקום המיועד, הסעודה תחל מיד אחר הקידוש במקום הנועד אשר כיוון אליה מלבד במקרה אונס ומפריע לזה, אם תיכף אחר הקידוש אכל כזית פת או שתה יין כשעור, זאת בקראה התחלת הסעודה, ויוכל מאז להשלים את הסעודה במקום אחר (רע"ג).

ה

להוסיף אומץ בהחזקת מושג יום השבת הנהיגו חכמינו ז"ל את "הקידוש" גם בעד סעודת הבוקר, גם אז יקדשו על כוס יין, אך אם אין יין יוכלו לקדש על שאר משקה הנהוג במדינה, אבל לא על מים, ומראש יקראו הכתוב ע"ד נתינת השבת בעד ישראל (ושמרו), ולפי דעת אחרים גם הכתוב מחובת הזכירה (זכור) (רפ"ט).

ג

הבדלה — לשמור בלבנו את רעיון יום השבת ומושג תעודתו, למען יאצל היום שהוא מהודו גם על חיינו הפועלים בששת ימי המעשה הבאים לקראתנו — עלינו במוצאי מנוחה להזכיר את צאת השבת בתפילה ועל הכוס; אחרי אשר בתפילתך החלטת, לכוונן את תעודת השבוע ברעיון יום השבת, הנך מקדים להראות זאת בפועל, כי תחילת חייך הפועלים בצאת השבת היא ברעיון כזה בביתך ע"י „ההבדלה“ בכוס, לידע ולהודיע, כי ה' הוא המסדר את עתותי החיים, כי הוא קבע את יום השבת וימי השבוע לתכלית חכמתו; אמנם כן כמו כל קודש שהוא מובדל ומפורש ונועד הנהו בשפע פעולתו בגלל תכליתו לקדש ולהכשיר גם את הבלתי קדוש: אור בעד חושך, וישראל בעד האנושיות. אשר בשוא נתעה, כמו כן הבדיל ה' את יום השבת לטוב „לקדש בקדשותו את ימי השבוע“, גם ימצא את שלימות תעודתו רק במשך השבוע, ולכן בברכת ההבדלה עליך לגמור אומר: להוציא לפועל בימי השבוע את מטרת ה' המקדש את החיים ע"י השבת (המבדיל).

ההבדלה נאמרה גם כן על כוס יין, ואם יין אין על כוס שאר משקה נהוג במדינה, ואם נכנס יר"ט במוצ"ש, אשר ההבדלה והקידוש יבואן צמחים יחד, אז אם אין יין יוכל להבדיל ולקדש על הפת (רצ"ו).

ד

אל ברכת ההבדלה על הכוס ילזו עוד „בשמים“ (להריח) „וגר“ (להאיר). בשמים — הנאת החוש שהיא חיוני קרובה אל ההנאה רוחנית, גם תפעל לרוב על הרוח להקיצו מתרדמתו ולעורר מהתעלפותו. הלא היא: „הריח“, לכן נוספו אל ברכת ההבדלה גם „בשמים“ בעד השבת, לעורר אותך בעת אשר השבת ועמו הכוח, הקדושה והפעולה הרוחנית עד מהרה יעופו ויחלוטו. כי לא תסיח דעתך, ולא תתרפה, רק תחזיק במעוז הכוח הרוחני אשר קיבלת יום השבת, לבל יחלש ולבל יישפל ע"י החיים הפועלים בימי החול (רצ"ו). בשמים, אשר תשמישם לדבר בלתי הגון לא ילקחו לברכת ההבדלה (שם). ג ד — היסוד אשר יוציאהו האדם מקרב הנמצאים ואשר באמצעותו יראה נחו וגבורתו על הנכראים, בתחבולותיו הפוך על ידו הלילה ליום, והנותן גרובה והודעה גלויה לממשלת האדם בתבל, הלא הוא: „האש“, לכן ברגע שהוא, אשר תצעד עוד הפעם אל מלאכת ימי השבוע, אל חרושת המעשה, אל כיבוש ותבל, לשנות את הנמצאים ולחקנם לפי חפצך, עליך להוכיח ולהראות בעליל, גפי אשר הורה אותך יום השבת: כי הנך פועל רק ברשות ובתור בא כוחו של ה', באמצעות הכוחות הנתונים לך מאתו לפעול ולעשות כרצון ה', לכן תביע אומר ע"י יסוד „האש“ אשר המצאת לך בתחבולותיך ואשר הוא עוזר ותומך ידך לכבישת התבל וליסוד ממשלתך עליה: כי ה' הוא, אשר חנן בתבל את יסוד הזה, וידעת איך להתנהג עם הממשלה הנתונה לך מה' על התבל, רק פי רצונו, והנך חפץ לקבל עליך ע"י הברכה רבת הגיון של „בורא מאורי אש“ באהבה נאמנה למלאות את תעודתך, כפי אשר יורה אותך יום השבת.

הברכה הזאת, אשר היא מוסבה ביחוד אל הצד האחד של האש, אל פינת יקרת מעלתה להביא ברכה בתכל, אל "המאור" שבה, "הלחבה", אשר תגיה אור ותגרש את החשכה, עליך לאמר על "האבוקה" — כל נר כפול היא אבוקה; הנר דרוש להיות דלוק ומאיר בעת תברך עליו, כי מבלי "הנאה" אין "ברכה", לכן עליך לסגור את כף היד ואת אחורה תפנה מול שלהבת הנר ותפתחנה עוד הפעם, להבחין ולהבדיל בין הצפרנים ובין הבשר, למען תראה בתחילה את הצל ואת האור ולהשתמש בו מאז להבדלת הגמצאים והכרתם, להתבונן על השלילה, על המציאות ועל תשמיש האור — אין מברכים על הנר, אשר השתמשו בו למלאכה אסורה ביום השבת. — אם לא ברכת על "בשמים ונר" בעת ברכת הבדלה, תוכל לברך בעת, אשר תשיג בשמים, ובעת אשר תראה בפעם הראשונה אחר השבת "להבה" מפיצה אור (רצ"ח). ולכן כן הוא סדר ההבדלה: (א) יין. (ב) בשמים. (ג) נר. (ד) הבדלה. ולפניה תקרא את הכתוב הנדיר, אשר יפיה בך תקווה טובה ובטחון, לחיים לפני ה', "הנה אל ישועתי" (רצ"ו).

ח

כאשר החשיך יום השבת אל תאכל שום דבר עד אחר ברכת הבדלה. — אם אחרת את ברכת הבדלה במוצאי שבת תוכל להבדיל בתחילת השבוע והוא עד סוף יום השלישי, אז תברך על יין גם ברכת המבדיל, אבל ברכות "נר ובשמים" הנה דרושות להיות רק במוצאי שבת לבד. אסור לעשות שום מלאכה לפני הבדלה, אבל אם אמרת הבדלה ועליך לעשות איזה מלאכה בטרם תוכל לברך על הכוס, אתה רשאי לעשות אותה, אך אם אנוס הנך לעשות איזה מלאכה גם לפני אמירת הבדלה בתפילה, אז עליך למצער לאמר "המבדיל בין קודש לחול" ולהביע בזה בקצרה את תוכן ההבדלה (רצ"ט).

ט

תוספת — מחובת הזכירה של מושג יום השבת בכניסתו ולשמור אותה בצאת השבת תסתעף החובה, לבלי להגביל את פעולת השבת עד מאוד, לבלי לצמצמו ביחוד רק במשך זמן היותו לבד, ועליך להמשיך את קדושתו בעד השבוע, ומפני זה נחוץ הוא להגדיל ולהרחיב בפועל את שלטון יום השבת במקצת, יותר מעל זמן הקצוב, אשר לו, ולהוסיף עליו מעט מזמן החול להילוות אל עת כניסתו ואל עת צאתו, לתת בזה לשבת "לויית-חן" בתוספת עת מימי המעשה לפניו ולאחריה, ולהביע אומר בזה: כי לא טוב "היות" השבת לבדו, מבלי התבולל בימי המעשה, לבל יתראה כאילו גם זמנך קצוב ומוגבל הנהו "עת לחיות לפני ה'", ועת "לחיות בעד עצמך", ומפני זה תחילת ימי המעשה שלך וסופם דרושים להיות מרוקמים ברוח יום השבת, עד כי באחרונה תכונן גם את עת עבודתך ברוח השבת וכבודו יהיה חופף עליה; ולמען תעשה תמיד כל מלאכתך רק ברעיון היום הקדוש, אשר יקדישך תמיד לשם פעלך — ותוספת הזאת נקראת בשם "תוספת".

13½ רגעים לפני הלילה. הלא הוא לפני צאת שלושה כוכבים מגחל ממוצע למצער. הוא ספק יום ספק לילה (בין השמשות) וכל מלאכה מפני הספק אסורה. מלבד בדבר מצוה או לתכלית נחוצה ע"י אינו יהודי. לפני ה"13½ רגעים האלה. עליך להוסיף מודאי היום אל כניסת השבת ולעצור את ידך מכל מלאכה בשלימות או חלק מהזמן של 72 רגעים לפני הלילה. והנה ביחוד תיכף אחר אמירת "הברכה" הגה קבלת השבת החלה. ומלאכה אסורה בעת ההיא (רס"א). ואף אם אתה לא התפללת עוד תפילת המעריב ובבית התפילה העדה אמרה "ברכה" או אם אתה התפללת מעריב מקודם לפני תפילת הציבור. אסרת עליך בזה עשיית מלאכה (רס"ג). במוצאי שבת יתוסף ג"כ מעט אחרי בוא הלילה (רצ"ג). וברעיון הזה גם במוצאי שבת גדרש לעשות איזה זכר לאריכת יום השבת כמו עריכת השולחן וסעודה ללוות את השבת (ש').

י

חיוב הקידוש והבדלה גם חובת "תוספת" התפשט מיום השבת להיות ומשך ומצטרף גם אל י"ט. א) קידוש של י"ט — בתפילה (ראה במקומה) על הכוס: הלא הוא הרעיון העיקרי בזה כמו בעד השבת. להנהיג את דת ומושג היום גם בחיי הבית. במקום ששמה עליך ביחוד להוציא את הרעיון הזה לפועל. לכן תכונת הקידוש זולת גוסס היום. אשר שונה הנהו כפי ערך ומובן כל מעד בפני עצמו. שוה אל תכונת השבת.

בעד הרגלים: בחירת עם ישראל ותעודתו והתגיה. כפי מעלת כל חג בפני עצמו בנוגע לבריאת גוף ישראל רוחו ותחזקתו מה'. גם החלטת הדעת: להוציא לפועל את רעיון ומעלת החג הבא אליך. בחיי עצמותך (אשר בחר). — בשני הלילות הראשונים של כל חג — הלא המה ליל ראשון ושני של פסח. בשני לילות של שבועות. שני לילות הראשונים של סוכות ושני לילות שמיני עצרת גוססה עוד ברכת "שהחינו": תודה בעד החסד. כי זכנו ה' להאריך ימים לראות בשמחת החג ולשובע מטובו ולחוג אותו כמצות ה'. והסדר הוא זה: א) בפה"ג. ב) אשר בחר. ג) שהחינו, ובבוקר לאמר מראש את הכתוב מדבר מקור החגים. "וידבר" "ובפה"ג" (תע"ג, תרמ"ג, תרס"א).

בעד ר"ה כמו ברגלים. אך להזכיר את מעלת היום. "יום תרועה" בחול ו"זכרון תרועה" בשבת. כמו כן בשני הלילות ברכת "שהחינו" בבוקר תחת "וידבר" לאמר את הכתוב מתכונת היום. "תקצר" (ת"ר).

בעד יוה"כפ כמו כן אין קידוש על הכוס. רק יברכו ברכת "שהחינו" (תרי"ט). ב) ההבדלה בעד י"ט בתפילה (ראה במקומה). ועל הכוס הרעיון היסודי כמו בשבת ושוה עם הבדלת השבת זולת בשמים. יען כי המועדים לא יכללו בקרבם את מקור הברכה של שבת לקדושה ונתינת כח החיים בעד כל איש פרטי רק בעד אופנים מיוחדים הנוגעים להחיים וביחוד לחיי הלאום. גם ברכת "הנר" איננה בהבדלת י"ט ג"כ מטעם הזה. בעוד כפי המבואר למעלה. היא רק קבועה בעד הבדלת שבת. שכל המלאכות אסורות בו אבל לא ביר"ט. רק ביוה"כפ יש גם ברכת "הנר". ומפני שגם בו כל המלאכות אסורות. אבל לא ברעיון הנר בהבדלת שבת. לאות הכנעת האדם למשול בתבל תחת שלטון ה'. רק

להבדיל ולדעת, כי מצחה החלה עת העבודה, אשר "האש" היא אות לפעולת כל מעשה. מזה יצא לנו, כי את הנר בעד הבדלת יוהכ"פ גדרש לקחת את אשר היה נמצא גם מקודם יוהכ"פ ואשר לא השתמשו בו למלאכות אסורות, אבל לא את "האש" שהוציאו מחדש. — "בשמים" גם כן אין בהבדלת יוהכ"פ, יען כי הוא איננו בא כמו יום השבת להחזקת כוח החיים, רק ב"חוד בעד "הטהרה". במוצאי יו"ט הנכנס אל אחד מימי החול או אל חול המועד סדר ההבדלה (א) בפה"ג. (ב) הבדלה. — למוצאי יוהכ"פ (א) בפה"ג. (ב) נר. (ג) הבדלה (תצ"א, תרכ"ד). אם מוצאי יו"ט הוא יוצא ונכנס אל התחלת "השבת" לא תאמר שום הבדלה. אם מוצאי שבת נכנס ביו"ט ההבדלה היא, בין קודש לקודש בקידוש בתוכן "ותודיענו" בתפילה — (הסדר הוא א') יין. (ב) קידוש. (ג) נר. (ד) הבדלה. ה) שהחינו. "בשמים" לא גדרש, יען כי היו"ט הוא ג"כ תומך וסועד לרעיון יום השבת (תצ"א, תצ"א). אם חל יו"ט ביום השבת, אז הקידוש מתאחד משתי התכונות יחד (א) ויכול. (ב) בפה"ג. (ג) אשר בחר וזכרון יום השבת נכלל בו. — בבוקר (א) ושמרו. (ב) וידברו או "תקעו". (ג) בפה"ג. — הבדלה כמו בשבת (תצ"א). תוספת בעד יו"ט דרדשה להיות גם כן בכניסתו ובצאתו להוסיף עליהם מימי המעשה כמו בשבת. בעד יוהכ"פ כמו כן תוספת בעד איסור מלאכה ואיסור הנאה.

יא

כמו שחקיים את שמירת רעיון השבת בצאתו ע"י אומר ומעשה, הבדלה ותוספת, כן עליך לקיים ולקבל את מושג השבת בספירת ימי השבוע, לפי מנחת הימים אשר יתרחקו מיום השבת, עד כי יתראה פעלו הדרו של יום השבת על כל הימים, בחיותו הוא להם הנושא והיסוד, ומדרגותיו הלא הנה: ששת ימי השבוע: "אחד בשבת", "שני בשבת" וכן הלאה.

י

פסח

ויאמר משה אל העם: זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים, כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי האמרי החור והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש, ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים, תאכל מצות וביום השביעי חג לה': מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל בבלך (שמות י"ג ג').

והיה היום הזה לזכרון וחגתם אתו חג לה' לדורותיכם חקת עולם תחגגו: שבעת ימים מצות תאכלו, אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם, כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי וגו': שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם, כי כל אכל מחמץ ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: כל מחמץ לא תאכלו, בכל משבתיכם תאכלו מצות (שמות י"ב, י"ד — כ).

שמור את חרש האביב ועשית פסח לה' אלהיך, כי בחרש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה: וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם: לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, כי בחפזו יצאת מארץ מצרים, למען הזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך: ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים (דברים ט"ז, א').

ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם (שמות י"ב, ל"ט).

איסור אכילה, הנאה, מציאה ומצות שביתה של חמץ

א

כל עיקר מעשה ה' ונפלאותיו בגאולת ישראל והתגלותו לחלץ את עמו ביציאת מצרים, וכל הקורות והמוצאות את עם ישראל מעת היותו לגוי, עם זו יצראל בבריאה שניה ובמאמרו "יהי"! התיצב במערכת תולדות בני אדם, עם כל פרשת הענין הנעלה הזה ואת אשר ייסד, עוז ואת אשר יורה דעה לדור ולדורות ולכל האותות והמופתים, הכל כאשר לכל תלוי בזה, אם כבה נזיה הדבר באמת, אם תאמין באמונה שלמה, כי אמנם התגלות ה' ושכינת עוזו, חנה שעמדו לאבותינו בצאת ישראל ממצרים — או כל הסיפור והקורות האלה חמה גם כן מעשה ככל המעשים בספרי תולדות בני אדם ומקרה אחד הוא ככל המקרים, אשר בנגלה הנך רואה לפניך מעשה אנוש ותחבולותיו ורק תצרף להם את המחשבה, כי אמנם ההשגחה הכללית צופיה על קורות דברי הימים ורק שלטון ה' הכללי יתיחס גם על גוי ואדם יחד, והשקפה כזאת תהיה השקפתך גם על דברי יציאת עם ישראל ממצרים — והנה אם נקבע בלבך באמונה אומן, כי אמנם האופן הראשון אמת ויציב, אז מעשה הגאולה בעצמו הנהו ערובה נעלה ונאמנה בעד ה' וממשלתו ומציאותו בחיי העמים, בעד הופעת כבודו והתגלותו והשגחתו הפרטית בתולדות בני אדם, אז אשריך ישראל כי גדלת ורוממת, נעלית ונשאת עם כל עצמותך, אשר כמעט כלא נחשבת, גם בהיותך המעט מכל העמים, רפה וחסר-כל עד עדן ועדנין. זאת תהלתך במנת גורלך, להיות "קנין ה'", אף קרוא הנך אל תעודה רמה ומאוד נעלה, תעודה רוחנית, אשר תעצור כוח להתגבר על כל מצוקי החבל ואילי הארץ. — הנך אז עם "ישראל" — אבל אם כזאת וכזאת נהיה רק באופן השני, אז יחסר לך הכל כאשר לכל — ואתה ישראל, לך לך ותחאבל על החלום אשר חלמת, ושא קיננה על אסונך ושכרך הגדול כים זה אלפי שנים.

ב

כי אמנם ככה היה באופן הראשון, כי אמנם בני ישראל, ניניו, נכדיו, צאצאיו עד סוף כל הדורות יחובבו וילבבו תמיד מחדש, יוקירו יעריצו ויקדישו את נפלאות ה' האותות והמופתים, אשר עשה לעמו בהוציאו אותם מארץ מצרים — מבלי לחשוב תועה חלילה, לדמות, כי רוח חדש עבר על אבותיך.

זר מאות בשנים עבדו בפרך. להתקומם חלוצי צבא נגד מעניהם ולוחציהם לחים עמם מלהמת אנשים. גם צלחה להם להתגבר עליהם במלחמה וימציאו צמם את החופש והדרור בגבורת ימינם ונצחונם ביד רמה על אדוניהם העריצים רק ידעת היום השבות אל לבבך. כי בדבר ה' לבדו נגדעו בריחי מצרים, נכבעים והנחלשים ע"י שפלות העבדות, אשר אבדו בה את כוחם ואונם וכמעט נותרה בהם כל נשמה מקוצר רוח ומעבודה קשה. בדבר ה' שבו לתחיה ועשה נסים ונפלאות קיבלו את החופש והדרור, בדבר ה' נגאלו וינסלם נשאם ויתן להם תורת חיים וארץ חמדה, ובוה הראם לדעת, כי חלק ה' עמו, לא לבד כי לה' הוא ככל האנשים במציאות האדם כי גם קודש ישראל לה' מציאות עמ, אשר בריאה ברא ה' אותו להיות אפשר להתקיים בכל התפתחות עתים והזמנים — לכן התורה אומרת: „זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ית עבדים, כי בחזק יד הוציא ה' — ולא אתה — אתכם מזה“, ה' הוציאך לוי שכינתו והשגחתו הפרטית מבית עבדים, לכן עליך להזכיר כל זאת בערך עד אחרים, בעדות ה' נאמנה בחג יום צאתך מארץ מצרים, ע"י אות נאמן: „לא תאכל בו כל חמץ“, כי „לא יראה ולא ימצא כל שאור בכל גבולך“, וכי ד לפני החג עשית ההכנה לקיים את המצוה הזאת לבער ולבטל כל חמץ לא שאור מביתך ומכל אשר לך.

ג

לא חמץ היה הלחם, אשר אדוני ישראל העריצים נתנו להם — להעבדים — נת אשר העבדו אותם בפרך, ולכן הלחם „לא־חמץ“ או „מצה“, אות הוא ד עצמו כי הוא לחם עצבים, לחם־עוני ועבדות, ולחם כזה, לחם עוני ועבדות, יש היה להיות בידי ישראל לאות ולמופת בשעת הגאולה. ויהי כאשר קרבה עת יציאת מצרים בצהריים, עוד בעצם יום הארבעה ער לחודש ניסן, ובני ישראל הלא המה בעצמם לא יכלו לפעול ולעשות מאומה ד חרותם וגאולתם — המה לא יכלו גם „לעזוב את בתיהם“ ואהליהם, רק מצווים להתעתד אל הנסיעה הרחוקה, להיות „מתגברים חגורים, בעליהם ברגליהם קלותיהם בידיהם“ ולחכות רק אל קריאת ה' ודבר קדשו להוציאם לחופשי — ן ע"י „מסירת נפשם“ ועצמותם ביד ה' נהיו מוכשרים וראויים לקבל מידו החופש והדרור, ואת מסירת הנפש הזאת היה עליהם להראות בעליל ע"י רבן פסח, אשר את הקרבן הזה נצטוו לאכול „על מצות (לחם־עוני ועבדות) יורים“ — עליהם היה בשעה הנעלה והגדולה; שעת הצלתם וגאולתם, לידע וודיע, כי המה בעצמם לא פעלו מאומה עבור חופשם וגאולתם — יען המה צמם בה בשעה, שעת גאולתם, התחשבו, כי הנם עוד עבדים, אוכלי לחם בים, לחם עבדות, ויצפו כי דבר ה' יחלצם מן המצר, ישלח דברו ויושיעם ציאים מכור עוני וישיב להם את החופש אשר שדדו מהם לוחציהם ומעניהם. — ושר הגיעה שעת הגאולה — רגש החופש הזה הוא בא, אז לא יצא ישראל ה הלך לאטו, רק אחזו בני ישראל את דרכם בחפזון, כי גורשו ממצרים ע"י וניהם העריצים, אשר יד ה' הכבדה אכפה עליהם ותיסרם קשה, גורשו משם.

עד כי לא הספיקו להכין לחם חופשי, וישאו את הבצק ויאפו אותו לא־חמץ רק „עוגות מצות“, לכן מצות האלה הן הנה עדות בישראל בעד גיגיו ונכדיו לדורי דורות, כי כל ענין „יציאת מצרים“ היה רק מעשה ה', מעשה נסים גלויים ולא מעשה ידי אדם, כי אמנם כן העם בעצמו לא קנה לו את החופש ע"י קרב ולחם, כי יציאתו וגאולתו לא היה בידו בשום אופן וענין, עד כי גם לא יכלו להכין למו לחם וצידה לדרכם הרחוקה, לא הצטיידו, גם לא יכלו להצטייד.

ד

בכל שנה ושנה כאשר חופיע תקופת העת ועדות בישראל ע"ד יציאת מצרים, גאולתו והצלתו, כל בני ישראל לא יאכלו ולא יטעמו „חמץ“, ובביתם ובגבולם כל חמץ וכל שאור לא ייראה ולא יימצא, אף יבערו אותה בעצם ידם משעת תחילת הגאולה ביום הארבעה עשר בצהרים עד סוף יום האחרון של פסח, אשר בו היתה „השלמת הגאולה“ אצל הים סוף, זכרון ואות הוא לדור ולדורי דורות: כי אבותינו לא עשו מאומה בדבר הצלתם וחופשם, כי חלילה לנו לתזות בכל הקורות האלה שום דבר מה ממעשה בני אדם, רק כל עצם הגאולה והתשועה ועמה כל מעלת העדות ישראל שלנו, כל אלה מיד ה' לנו מתנת ה' היא לעם כגולתו: — לכן מי מבני או בגות ישראל האוכל חמץ בימי „חג המצות“, הוא יביע אומר בזה: כי הוא כופר בעיקר, אשר עליו אדני כל תקומת עמו ומעוז צור ישועתו הטבעי, כופר הוא, כי עם ישראל גם בנוגע ללאומתו הנהו בריאה ברא אותו ה' לכבודו, כי ישראל הוא קנין ה', וכי עליו להיות בנפש חפצה „עבד ה'“ — לכן האוכל חמץ בפסח נפשו נכרתה מקהל עדת ישראל.

ה

על שלוש אלה עלינו להשקיף בדבר איסור חמץ בימים האלה: (א) איסור הנאה, (ב) איסור קנין, (ג) מצות ביעור. (א) איסור הנאה — חמץ בפסח אסור לא רק לאכול בלבד, כי גם אסור להנות ממנו, והוא: לא לבד כי לא אוכל להכניס בגופי אוכל ומשקה של חמץ, כי גם אסור עלי להביאו ביחס אמצעי אלי, לירי תשמיש ותועלת שלי, ואף גם לקבל תודה בעד מתנת חמץ, כמו כן תערובות חמץ אסור (ראה פרסי הדינים א"ח תמ"ז). כל הכלים אשר בלעו אל תוכם חמץ נוכל להשתמש בהם בפסח רק אחרי אשר הוסר מהם כל שמץ חומר חמץ, מבלי ישאר מאומה בבליעתה ואיך להתנהג בזה ראה א"ח תנ"א, תנ"ב, מחצות היום של הארבעה עשר בניסן, חמץ אסור בהנאה ולשום תועלת תשמיש, והעת היא מתחילת 7/12 מהיום, אך מטעם „סיג“ אסור אכילה ושתייה גם מתחילת 5/12 מהיום; אבל אסור תועלת והנאה יחל רק מתחילת 6/12 מהיום, ועד השעה החמישית מותר עוד למכור לאינו יהודי (תמ"ג). חמץ שהיה ברשות ישראל ועבר עליו הפסח אסור בהנאה (תמ"ח).

1

(ב) איסור קנין — חמץ או תערובות חמץ וגם שאור אסור עליך להחזיקם ברשותך, ואף מחוץ לביתך מתפשט איסור החזקת חמץ, הלא הוא, אם הוא קנין או אחריות הקנין עליך ובכלל לבלי תבוא ביחס כזה, אשר החזקת החמץ תוכל להביא לך איזה תועלת, למשל, לבלי לקבל אותו בפקדון של אחריות וכדומה, וביחס קנין וולתך ראה ת"מ תמ"א. חמשה מיני דגן המזה הם לבדם, אשר אם ירטבו במים יבואו להיות חמץ ואסורים, הלא המה: חטים, שעורים, כוסמין (דינקעל), שכולת שועל (האפער), ושיפון (ראנגען). כל מיני תבואה ופרי אחרים לא שייך בהם חמץ; בכל זאת המנהג של האחרונים הביא לצרף גם איזה מיני תבואה אחרים לאסורם באכילה מסעם, לבלי יבואו להתחלף עם המינים הנזכרים, כמו אורז ומיני קטניות, וכן גוהגים במחזות שלנו, אבל להחזיקם ברשותנו מותר (תנ"ג, ת"ס, תס"ה, תס"ו).

2

מצות ביעור — בשני אופנים נוכל למלאות את חובת ביעור חמץ לפני כניסת חג הפסח, כפי מצוות התורה: (א) אם להבדל ממנו לבל יוסיף להיות עוד „שלי", וזה יכול להיות רק בהסרת זכות הקנין שלי — ביטול. — (ב) או בכלל לשלול את מציאותו ולאבדו כלה ע"י „האש", או באיזה אופן ביעור אחר, ומטעמים האלה שני האופנים ערוכים ומקושרים יחד, עד כי שביתת החמץ תיעשה ע"י שלוש אלה: (א) בדיקה — דרישה וחיפוש, אם נמצא חמץ בכל חוג קניני ורשותי, בכל מקום שאוכל לשער, כי יוכל להמצא שמה, (ב) ביעור — אבדן וכליה של החמץ הנמצא. (ג) ביטול — שידוד זכות הקנין שלי מעל החמץ, אשר לא מצאתיו או לא בערתינו. — חצות יום הארבעה עשר בניסן בהתחלת חצי השני מהיום הוא הגבול, אשר מאז והלאה חזל החמץ להיות קניני וברשותי, כמו שנאמר: ולא תקריב על חמץ (הנמצא אתך) דם זבחי (הפסח), וקרבן פסח נשחט בחלק 7/12 מיום הארבעה עשר בניסן, זה הוא גבול התורה — ומטעם „סיג" הקדימו להתוות את הגבול עם חלק שנים עשר מקודם ביום ההוא, הלא הוא בהתחלת 6/12 מיום י"ד בניסן.

ח

(א) בדיקה — אור לארבעה עשר בניסן אתה בודק את החמץ בכל מקום, ברשותך, בקנייך, במקומות, אשר כפי הרגיל הכניסו שמה חמץ, עליך לחפש ולבדוק היסב, ללקט את החמץ הנמצא ולהפקידו ולשמור אותו עד הבוקר, מאכלי חמץ הדרושים לאכילה בערב ובבוקר ממחרת היום, עליך להניח במקום אחד ולשמור אותו לבל יעבירוהו משם, ביום מקודם לפני הבדיקה החדרים וכל המקומות דרושים להיות מנוקים ומופנים מחמץ, הבדיקה צריכה להיות לאור נר של שעוה יחיד (תליד עד תליט).

(ב) ביטול — תיכף אחרי הבדיקה אמור: כל חמירא כו' דלא כו' ליבטל ולהוי כעפרא דארעא. — בבוקר לפני החלק 6/12 מיום הי"ד אחרי הביעור ישבו לאמר את מאמר הביטול עוד הפעם על החמץ הנראה והבלתי נראה שביערו ושלא ביערו (תל"ד).

(ג) ביעור — ביעור החמץ הנמצא. כפי הרגיל, דרוש להיות ע"י האש בסוף החלק 5/12 מהיום הי"ד, ואם נשרף לאחר החלק 6/12 מהיום או גחלי שרפת החמץ אסורים לשום תשמיש (תמ"ה). — מי אשר שכח לבדוק את החמץ באור לי"ד יוכל למלאות זאת בכל עת, אשר יזכור גם אחר חג הפסח לבל יאכל חמץ אשר התקיים במשך חג הפסח בתור קנין ישראל (תל"ה, תל"ו) — אם יום הי"ד חל להיות בשבת, אז יקדימו לעשות את הבדיקה, הביטול והביעור ביום הי"ג שזה כמו בי"ד, ובעד יום השבת בערב ובבוקר ישאירו רק אוכל שתי סעודות, ואת אשר ישאר בבוקר מהסעודות לתת מתנה לאינו יהודי, ובאופן אם יוציא את החמץ מחוץ לרשות וקנין היהודי, כל שיורי החמץ להוציא מחוג ביתך ורשותך ולאמר את הביטול כנהוג (תמ"ד). ביטול מועיל רק לפני זמן האיסור ואח"כ דרוש להיות רק "ביעור". איך לעשות עם החמץ אשר יימצא במשך חג הפסח ראה א"ח תמ"ו, וכל הדינים השייכים לזה עליך לראות בא"ח מסימן תל"א עד תס"ז.

ט

כאשר תרחיק בימי חג הפסח כל חמץ וכל שאור מכל חוג עצמותך, ורשותך, הנאתך, תועלתך וקניינך, ובעצמך בידך ובדבורך תבער אחריו ותבטלהו מחוג רשותך וקניינך, אל תעשה כל אלה בתור „מצוות אנשים מלומדה" לבד, רק בדעת ובשום שכל ובהבנת רעיון מצוות ה' הזאת. בכל חלק מפתותי החמץ אשר תבער אחריו, בההרהקה אשר תתרחק מהחמץ תכלית הריחוק, תכיר לדעת, כי עליך להסיר ממך כל גבה לב, גאה וגאון הנוגע למנת גורל ישראל, התבונן היטב על תעודת ישראל בקוראי שמו ותעודתו הנעלה בשלימות, ולשנן בלבך כי לאום ישראל בעצמו הנהו בריאה ברא ה', כי גאולתו וחופשו לא השיג בכוחו ועוצם ידו, רק ה' בכבודו ובעצמו הוציאו ממצרים, וישראל לא פעל מאומה בעד הצלתו, ה' לבדו הוציאו מכור עוני ומבית עבדים, למען יהיה גם לך ה' לאלקים, ואתה תהיה עבדו הנאמן, וכי עליך בענה ובתקוה לשאת ולסבול את מנת גורל עמך ישראל, גם לקבל הכל באהבה ולמלאות אחרי חובותיך לשמור את מצות ה' ולקיים כל דברי אלהי ישראל, אשר צוה לעמה, העם בחר לו לנחלה.

ז

מצות אכילת מצה

ושמרתם את המצות, כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים, ושמרתם את היום הזה לדרתכם, חקת עולם: בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת (שמות י"ב, י"ז).

א

כי אמנם תדע ותכיר אל נכון את מעלת גאולת ישראל ממצרים ועל ידה מציאות הלאום, עם זו יצר ה' לתעודתו הרוממה, וכי תחזיק בתור דבר אמת לאמתו, כי ענין יציאת מצרים הנהו מעשה ה', רק מעשה בסיים לבד, ותרחיק ממך כל רעיון שוא ותפל, כל גובה וגאון לחשוב תועה, כי אבותיך בגבורת ימינם פעלו אף מה בגלל חופשם וחצלם, את כל אלה הראית לדעת ע"י קיום מצות ביעור חמץ: אבל למען תכונן ותיסדר עוז את הזכרון הזה בעצם תומו ושלימותו ע"י „מסירת נפשך" בשמחה רבה אל פינת יקרת „הזכר ליציאת מצרים", להווכח בפועל, כי תקריב גם את עצמך בשמחה וצהלה בגלל „שם ישראל" הנקרא עליך, את זאת תביע אומר ע"י „אכילת מצה" בליל הראשון (אצלנו בשני הלילות) של חג הפסח. „באכילת מצה" הנך מעיד עליך, כי משתתף הנך בשמחה במנת גורל עמך, ונאמן אתה בבריתו בכל המוצאות אותו להיות תעודתו תעודתך, ובאשר ילך ישראל בארצות חיי עלי אדמות, תלך גם אתה: הנך גלוח עמו תמיד בהליכות עולמו ביחס תולדות בני אדם, אשר לא אחת בתקופות „חיי ישראל" והומנים, ה' אלהיו רבות פעמים הראהו קשה ומוסר שדי היה עמו, והנך מחליט בדעתך, לבל ייצרו צעדיך ולבל יפול לבבך במנת גודלך וגורלך. — אף תחוש בנפשך הדרת וחורדת קודש, גילה ברעדה, עת תחתום את שולחנך הערוך באכילת „האפיקומן", למען תהיה מצוות „אכילת המצה" בסעודת שולחנך הערוך בליל חג הפסח תחילה וסוף.

ב

זמן איסור אכילת חמץ יארך שמונת ימי חג המצות, וחובת אכילת מצה לשם מצוה מגבילה רק עבור שני לילות חג המצות הראשונים (תמ"ה). באכילת מצה בשעור גדול כזית מלאת את חובת מצה לשם מצוה (שם). המצה, אשר עליך למלאות בה את חובתך, דרושה להיות ממיני תבואות באלה, אשר הם הוכשרו לידי חימוץ אסורים המה לך מפני „החמץ", ואשר יק ע"י מפעלך והשגחתך הפרעת אותם מחימוץ ושמרת אותם להיות לחמך זהם „מצה", הלא המה: חטים, שעורים, כוסמין (דינקעל), שכולת שועל (האפער), ושיפון (ראגנען); אך לפי הרגיל יקחו ויאפו מצות מחטים, החטים ירושים להיות שמורים לתכלית מצה, אם באפשרי עוד מתחילת עת הקציר (מצה שמורה) ולמצער מעת הטחינה (תמ"ג), גם לא מסובך אשר נפרדו והקמח (תמ"ד), לישת המצה וכל שאר הדברים הגחוצים להכנתה דרושים

להיות ולהעשות ע"י ישראל, אשר ידע להכין אותה לתכלית מצה, לכן לא יעשו ויכינו מצות ע"י אינם יהודים, ע"י קטנים ומשוללי הרעת, או חרשים ואלמים (חרש, שוטה וקטן) (ת"ס). המצות נעשות מקמח ומים, ובעת אכילה לשם חובה להיות זהיר לבלי להסיר ולהפיג ממנה את טעם מצה, לכן עליה להיות בלתי מבושלה, ורק בעד חולים לעת הצורך נוכל לרכך במים פושרין (תס"א), ולמען יאכלו את "המצה" בליל פסח הראשון לשם מצוותה בתאווה ולא על השובע, לכן אסרו חז"ל לאכול מצה כל יום הארבעה עשר. רק מצה מבושלה או כתותה יוכלו לאכול בהצי הראשון של יום ה"ד, ואחר חצי היום נוכל להשקט את הרעבון רק בתבשילים אחרים. קטנים אשר לא ידעו עוד רעיון החג יוכלו לאכול מצה בערב פסח (תע"א). גודל כזית הוא פחות מעט מחצי ביצה (תפ"ו). המצה תיאכל לפני חצי הלילה אשר לפי "הסיג" מוגבל הוא בו גם הזמן של אכילת קרבן פסח (תע"ז). ע"ד הכנת המצות והרחקת החמץ וכל הנוגע לעשיית המצות ראה בא"ח, תנ"ה, תס"ז, תע"א, תע"ז, תפ"ב, תפ"ה, תפ"ו. — אחרי אכילת "אפיקומן" לא יאכלו מאומה (תע"ח). אחרי אכילת המצה תבוא בעדנו "אכילת מרור" כאשר נצטוו אבותינו לאכול הפסח "על מצות ומרורים" על שום שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים (תע"ג).

ח

הגדה

ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם: והיה כי תבאו אל הארץ, אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת: והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם: ואמרתם זאת פסח הוא לה', אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל (שמות י"ב, כ"ד).

זכור את היום הזה, אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים, כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ וגו': מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות י"ג, ג'). והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר: מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים (שמות י"ג, י"ד).

כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים, אשר צוה ה' אלהינו אתכם: ואמרת לבנך: עבדים היינו לפרעה במצרים ויצאנו ה' ממצרים ביד חזקה: ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו: ואתנו הוציא משם, למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ, אשר נשבע לאבותינו: ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה: וצדקה תהיה לנו, כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו (דברים י' כ').

א

לא רק בציורי המצות ואותותיהם אותות בלבד, כמו "חמץ ומצה" יצאת ידי חובתך להוכיח, מה עצמו ורמו מעשי הגאולה של יציאת מצרים ולחיות

דעה על דבר פרשת גדולתם, לקבוע אותם בלבן ולהיות יסוד מוסד לחיך בתור איש ישראל, כי גם בדבורך ומוצא שפתין תשמור, לחדש בכל שנה ושנה בבוא חג המצות, לספר באומר ובדברים כל הכתוב לחיי האומה הישראלית ביציאת מצרים, זכרון הוא לגלוי שכינת כבוד ה' וכנין הלאום, לדבר בם ולספר, את אשר עולל ה' במצרים ומה פעל אל לעמו, ולשון לבני לבני ביתך ומשפחתך וביחוד לבני הקטנים את מעשה ה' ביציאת מצרים ליסוד מוסד להכרת ה' ומעשיו ותסדיו ורוממות גדולתו, וכי מי כעם ישראל, אשר לו אלהים קרובים אליו.

ב

בכל דבר ידורש ה' ממך תמיד בתור אב ישראל, אב לבנים, כי חשון לבניך וצאצאי מעיך, אשר חנן אותך בעמים באיבם, מה ה' שואל ממך ומזרעך, בשחר טל ילדותם תקרבם אל ה' ותפיה בלבם התשוקה, להיות קשורים ואחוזים, תבוקים בחיי ישראל ומנת גורלו; אבל את ערב היום שהוא, אשר אחת בעצמך תחוג בו את יום הולדת עם ישראל, את הבריאה אשר ברא ה' את עם הפלאות בקרב תולדות בני אדם, תחילת תעודתך, תעודת איש ישראל, את הערב שהוא יעד ה' לקדש את זרעך, להכניס את בניך הקטנים בבית עמך, את ילדיך הקטנים, אשר על קרבנם אל אלקים או חללם את שמו חלילה, נוסד נצח ישראל ותמידות עמנו בעתיד לבוא, בילדיך אלה תוכל להשקות את „מטע לשם“, אשר נטע ה' לחיי עולם ע"י „יציאת מצרים“ למען יגדלו וישוו פרי קודש הלולים בעת תחלק לך ולהם את פרוסות הלחם עוני, את המצות, לאות ברית, כי תחקש אל תעודת עמך, „ומסירת הנפש“ של ישראל אל אלקי אבותיו ותורתו, אז אל תמעט בדברים היוצאים מלב טהור, דבר אליהם, אל בניך, יצאי חלציד, והשמיע להם את מעלת התעודה הנעלה להיות אב לבני ישראל ובנים למקום בני אל חי — למדם את רעיון הלחם עוני, הכירם לדעת את רוח חג הפסח העולה היא למעלה, הבינם את מעלת מעשי ה' ונפלאותיו במצרים ושם ישראל, אשר נחלו למו עת הוציאם מאפלה לאורה, מעבודת לחרות.

ג

הביטה וראה! רוח התורה איננה נוחה בשום אופן אם תכשיר ותחנך את בניך להיות בני ישראל רק ע"י „ההרגל“ בלבד, לעשות ולקיים את מצוות ה' ע"י „ההרגל“ מבלי תקח עמך דברים, מבלי תתאמץ מראש ללמדם בינה, לדעת ולהבין את תוכן מעלתן וחין ערכן, לבל תנחיל לבניך רק את „חיי איש ישראל החיצוניים“ לבד, מבלי דעת והכר את הרוח הפנימי היוצק בהם, כי באופן הראשון מלא את תעודתך בתור אב ישראל רק במחצה — בהרגילך ובחנך את בניך לשמור ולעשות את הכתוב בתורת ה' רק כפי דברי הנביא: „ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלומדה“ — דע לך את רוח התורה וחוסן תפארתה, ומרוחך זה תאציל על בניך, לדעת ולהבין את המעשה אשר יעשו.

שים לבך והתבונן, כי חכמינו ז"ל, אשר השכילו תמיד לייסד עוז כל דבר לאשורו, המה יסדו למעגל ולמען צאצאיו גם בגלל התעודה הזאת, את סדר לילות חג הפסח, הסדר הנעלה, אשר יתקיים אצל עם ה' זה אלפי שנים מבלי כל רפיון, המה סדרו לך להביע אומר, "את זכר יציאת מצרים" בחוג בני ביתך ומשפחתך; חכמינו ז"ל הושיטו בידך את "ההגדה של פסח" להיות לך למורה דרך, איך למלאות את המצווה הזאת כדת היום בליל שמורים, להיות אב לבנים יודיע את גבורת ה' — העושה בעד עמו נפלאות גדולות לבדו.

ד

אכילת קרבן פסח בזמן שבית המקדש היה קיים, ואכילת מצה הנשארת לגו עתה בחוג ביתנו, המה המרכז שעליו יסוב תוכן פרשת גדולת החג ועמו "ההגדה". — לכן נחל בקידוש ובמאמר "כהא לחמא עניא", אמרי אמת בחיך ערך מעלת "המצה"; אחרי כן נספר מעלת החג, בהיותו חג הגאולה והתמורה (עבדים היינו), וברעיון "המצה", להיות לתעודה בעד כל אחד מבני ישראל, גינו ונכדו לדור ולדורות — ולחובה, לקיים ולקבל ולתת לחיים תוצאות, "זכר מעשי ה'" ומעלת החג באומר ודברים (אפילו) — יציאת מצרים: יסוד החיים הפועלים (חימים) משגב לעתות בצרה (לילות) גם בעד השלימות של לעתיד לבוא (ימות המשיח) — את אשר נחל ביציאת מצרים, הלא הוא להשפיע ולהאציל מרוחנו — רוח איש ישראל — על בני הגעורים, את זאת נשלים ע"י "החינוך" לנטוע בקרב בנינו את האמתיות הרמות ולחבב אותן בלבם (ברוך המקום), ולפי כל התכונות של הבנים ומעלות רוחם השונות (ארבעה בנים) א' תכונה, אשר כבר יש בה יסוד מוסד מיראת ה' (ה' אלקינו) הכרת תעודת החיים, אשר רק דבר ה' יוכל לבאר ולגלות את מצפונות (עדות וכו'), ואשר ניתנה היא לנו להנחילת מאב לבן (אתכם), ורק דרושה ידיעה מעולה והכנת החוק דבר אל נכון (ואף אתה אמור לו) = חכם; ב' תכונה אחרת, אשר כל יסוד ועיקר חסר ממנה, אם בעל התכונה כופר בעיקר, לא יאבה לדעת צורך תעודת החיים ומלואה (מה? לכן). ובכן כזה השפעת רוח ישראל הוא דבר שאי אפשר, לכן גם ההוראה ולמוד התורה ללא-הועיל = רשע; ג' אבל תמיד עלינו לשים לב לבלי להנחיל את חוק התורה והמצווה, להיות "מצוות אנשים מלומדה" בלבד, רק בבן כזה, אשר התעורר בקרבו שאלת הדת ורצונו להכיר ולדעת (מה זאת?) עליך להשלים חפצו ורצונו = תם. ד' ובבן כזה אשר חפץ כזה נרדם בקרבו, עליך לעורר ולהקיץ אותו מתרדמת רפיונו = שאינו יודע לשאול. — למען-דעת, כי לא לבד חופש הגוף, כי גם וביחוד התרוממות הרוח, להוציאו מיוון מצולת תעתועיו, היא פינת יקרת מצרים ותעודתה, בגלל התעודה הזאת כל עצם דבר הבחירה של עם הסגולה, לזאת כל "החינוך" ע"י הצרות, אשר סבלו אבותינו עד היותם לראשי האומה ומשפחת יעקב עד אשר הוכשרה להיות עם (מתחילה, ארמי, וירד, וירעו, ונצעק, ויוציאנו), עד אשר באחרונה באה שעת הכושר, אשר בה ה' האל היחיד ומיוחד, בורא שמים וארץ וכל צבאם וכל הכוחות בשמים ובארץ, בבריאה ובהתפתחות האדם, הואיל להופיע ולהגלות ולעשות מעשה בראשית בבריאת

האומה ע"י אותות ומופתים גדולים ונוראים (ועברתי ביד חזקה, חמשים ומאתים מכות) — ולכן עם ישראל, עם הנבחר מכולם ויותר מכולם קרוא ומחויב הנה להיות נושא רצון ה' להיות לו לעבד, יעז וביעז, כי כל הנעשה אתו מעשי ה' המה לתועלתו ולתעודתו (כמה מעלות), ומפני זה העבודה הזאת לא תוכל להיות עבודה חיצונית לבדה; וכמו באכילת קרבן פסח, כן באכילת מצה ומרור, עוד לא תוכל לצאת ידי חובתך במלואה, אם לא תלבב ולא תחבב את כל זאת בדבור ומוצא שפתיך, להודיע פשר דבר האמתיות ברוח גכון בקרבך על ידי הציורים המושגים הפנימיים אשר יאצרו בקרבם (רבן גמליאל, פסח, מצה, מרור) באכילה: התקשרות עצמותך אל תוכן הענין אשר יביעו לנו כל אלה (בכל דור ודור); לכן מטעם התעודה הרמה הזאת החובה המצווה עלינו להלליה ולזמר משכיל את גדולתו וממשלתו ע"י מעשיו הנגלים אלינו בהמון נפלאותיו ובהתפעלות הנפש, עלינו לשיר את השירים הדגולים והנעלים התהלות והתשבחות, "הללויה!" (הלל, הודו, נשמת, ישתבח), גם הפיוטים הקבועים לסדר היום לאמרם בליל שמורים זה.

ה

הלל — אחרי אשר בהלל ותודה שפכנו רוחנו גם ספרנו את עצם דבר יציאת מצרים, מעשה ה' ונפלאותיו אשר עשה, נעשה באמצע הפסק ע"י אכילת מצה ושולחן ערוך (לפנים ע"י קרבן פסח וחגיגה, אשר השאירנו לנו לזכרון ע"י חתיכת הבשר הנקובה בשם "זרוע", גם "הביצה", אשר זאת האחרונה היא זכר לאבלות ונוחם גם יחד, בהיות התמורה וההתחלפות בכל הדברים הארציים חזרת חלילה, ועגול הביצה הוא ציור, "צרת הרבים חצי נחמה": כמו כן המרור, אשר בדרש היה אז לצרפהו לאכילת קרבן פסח, נשאר גם הוא לנו לצרף אותו לאכילת "המצה", לזכור על ידו, כי מיררו המצריים את חיי אבותינו במצרים.

ו

כמו בכל דבר ישועה ורחמים, עת נבוא להודות יה על חסדו, חכמינו ז"ל בחכמה רבה סדרו, כי בדרך על הכוס ישועות חסד ה' עמנו, כמו כן סדרו ותקנו בזכרון הנעלה הזה, הזכרון הראש והראשון מחסדי ה' יסוד מוסד למפעלות ה', אשר עשה לעמו בכל העתים ובכל הזמנים, כי בדרך את גאולת ישראל על הכוס, ויען כי בענין הרם והנעלה הזה היו ארבעה פנים להתגלות ה' בפועל בעד עמו ישראל: (א) מהעוני והלחץ תוצאות = "הוצאתי", — (ב) ההצלה ממצב העבדות — "והצלתי", — (ג) גאולת ה' עת אזלת יד ואין עזרתה מבלעדי ה' = "וגאלתי", — (ד) ובאחרונה בחירת ה' ולקחת עמו לתכלית הלאום מאוד נעלה = "ולקחתי", — האופן האחד והג' נוגעים להגוף וליחוס הגוף, ב' ד' נוגעים אל הרוח ותעודת הרוח, א' וב' המה פדות והצלה, ג' ד' שלימות הקדושה, א' וב' מסירים את הרע, וג' ד' יתנו את "הטוב", א' וב' מצילים את הגוף ואת הרוח, ג' ד' נותנים להגוף הרוח את תעודתו, כל אלה נקרא מפורש בכתובים (שמות ו' ו'—ז'), המה יכוננו את מעלת עם ישראל על ידי "יציאת מצרים", לכן למען הוקיר

את „ארבעת הפנים“ האלה סדרו חכמינו ז"ל בעד כל אחד כוס מיוחד (ארבע כוסות), עד כי בשתיית כל כוס יין מלא, עליך לאשר ולקיים את רעיון כל דבר בשלימות, לעלה ולקלט, לפאר ולרומם את חסדי ה' לעם סגולתו.

ז

למען תוסיף להטות את לב הילדים הקטנים, כי יבינו לדעת ולהבין ביותר בערב הזה, לכן סדרו עוד דברים שונים בליל שמורים כמו כרפס וכדומה. חרוסת היא רק להפיג את מרידת המרור לבל יזיק לבריאות, מי־מלח שייך אל אכילת „כרפס“.

סדר ליל חג הפסח בביתך הוא זה:

- א) קידוש עם אכילת כרפס ושכירת המצה האמצעית לאפיקומן.
- ב) הגדה עם ההצי הראשון מהלל, המזמורים להלל יה בגלל חסד „יציאת מצרים“.
- ג) אכילת מצה ומרור, עם ארוחת השולחן ערוך, אשר חתימת האכילה דרושה להיות עוד הפעם ע"י כזית מצה הנקובה בשם „אפיקומן“.
- ד) הלל עם ברכת השיר והפיוטים הקבועים למושג ורעיון החג.
- בעד הארבע מחלקות ומערכות האלה מיועדים המה הד' כוסות.
- כל אכילה הנאה ושתייה לשם אות בפסח בלילות הראשונים מהחג, ד' כוסות ומצה, דרושים להיות „בהסבה“ על צד שמאל, להראות בזה סימן החופש והתרות, אשר הנחיל ה' לעמו בצאתו ממצרים, ושאר הדינים השייכים להסדר ראה א"ח, תע"ב עד תפ"ו.

ט

ס פ י ר ה

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהיינה: עד ממחרת השבת השביעית תספרו המשים יום והקרבחם וגו' (ויקרא כ"ג, ט"ו).

שבעה שבעת תספר לך, מהחל חרמש בקמה תהל לספר שבעה שבעות: ועשית חג שבעות לה' אלהיך מסת וגו' (דברים ט"ז, ט').

א

כסדר ההוא אשר בו תחל למנות ולספור את ימי השבוע אחר השבת, הלא הוא יום א' יום ב' יום ג' בשבת הלאה, למען תביע אומר בזה, כי הקדושה, אשר הנחלת לך ביום השבת, תבוא לידי שלימות רק בחיי השבוע, והשבת בעצמו יקבל אז ערכו עליו על ידי שפע קדושתו כבודו ותפארתו עליהם (ראה פרק א'). כמו כן תחל עם היום השני של חג הפסח, הלא הוא עם היום ה"ז בניסן לספור את הימים: יום א' יום ב' יום ג', „בעומר“, ממחרת יום הראשון מחג הפסח, ובכל פעם תצרך את הימים לעשות מהם שבוע ותשווה לנגדך את ימי השבוע של פסח כיום השבת (בעוד ערך חג הפסח לישראל דומה הוא ליום השבת בעד

כלל האנושית). עד אשר תספור שבע שבתות-פסח תמימות כאלה. והיום אחר „השבת-פסח“ השביעי (האחרון) תחוג את „חג השבועות“ להביע בזה אומר. כי תחזיק ותקבע בלבך בחיי הלאום את האמתיות האלה: כי הפסח ימצא את השלימות שלו רק „בחג השבועות“ הלא הוא כי „החופש“ ועמו כל שפע הברכה אשר יכלכל בתוכו גם אחיות הנחלה בארץ אבותינו. יקבל רק אז את ערכו עליו. גם תוכן פעולתו ומעלתו. רק ע"י „חוק ותורה“ כי אמנם ישראל יצא לחופשי ממצרים מעבדות לחרות. למען חיות עבד ה' עבד תורתו הקדושה; הן כיום שידובר בפעם הראשונה אודות החופש הזה אמר ה' למשה. כי התכלית הרוחנית היא דרושה לצאת להם מחופש הגוף: וזה לך האות כי אנכי שלחתיך „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה“ (שמות ג', י"ב). ומדברינו הלאה נקל יבין כל אחד מדוע הספירה נקשרה אל „הבאת העומר“.

בליל שני של פסח אחד תפילת ערבית תחל לספור ספירת העומר. וכל תקופת עת של שבעה ימים תצרף לשבוע. עד יום המ"ט שתשלים לספור שבעה שבועות וביום החמישים תחוג את „חג השבועות“ ועליך לספור הימים עם השבועות, למשל: ביום השמיני עליך לספור „שהם שבוע אחד ויום אחד בעומר“ וכן הלאה. ספירת העומר מונים בתחילת הלילה (ראה א"ח תפ"ט).

ב

בתקופת העת של ימי הספירה, הימים, אשר בהם נבוא לרומם את כבוד התורה ולהעריך אותה גבוהה ונשאה מאד, כל עוד נקרב יותר ויותר אל חג זמן מתן תורתנו, בעת ההיא מתו תלמידי רבי עקיבא כפי הנוכח במסכת יבמות (ס"ב, ע"ב). מפני כי לא חלקו כבוד איש לרעהו, או כפי המסופר בב"ר ס"א. יען כי הביטו בעין קנאה אחד על השני, על אשר לא התגדרו באהבת התורה ולא כיבדו אותה בנושאתה. העת ההיא היתה עת חרבן תלמידי חכמים ומפלת מתוניקי התורה. עד אשר אסף רבי עקיבא עוד הפעם תחת דגלו תלמידים חדשים וירבץ תורה ברבים ויבצר מחדש את עמודי התורה ע"י נושאתה. והנה מעת ההיא אלף שנים עברו חלפו, ובימי הספירה אלה, בין פסח לעצרת, ביחוד בארץ אשכנז, בני ובנות ישראל הראו לדעת, כי יודעים המה להוקיר את חין ערך התורה, חיי רוחם, בימי הספירה, ימי ההכנה אל חג זמן מתן תורתנו, הראו בפועל את מעלת אהבתם את ה' בכל לבבם ובכל נפשם, כי אז אלפי רבבות ישראל בוקניהם ובנעוריהם קידשו את שם ה' והקריבו את חייהם בגלל דת קדשם. יען כי בעיניהם כל קניני התבל גם חייהם כאפס וכאין נחשבו, אם ייאלצו להפריד את ברית התורה ולהנזיר לבושת להמיר את דתם: המה באומץ לבב קידשו את שם ה' אלהי ישראל ופשוט את צוארם תחת המאכלת והרבבות אנשי הדמים, תרעי הרוח, אשר דגיפו חרב פיפיות בידם בימי מסעי הצלב, לתת חתיתם ראשונה על עם ה', ויתקוממו נגדם ויאלצו אותם לכחש בזה ובתורתו, והמה, בני ישראל, בני אל חי, בנפש חפצה ובשמחה קידשו את שם אלהי ישראל, ויהיו זבחי רצון שופכי דם אדם בשם האהבה, אשר התאמרו, כי בגלל אמונתם זך וישר פעלם, לבוא בדמים לפרוש ממשלתה על גוי ואדם יחד, המה טבחו לא חמלו את אחינו הנקיים

במושבותיהם אלה, ויכינו מטבח לקהלות קדושות בישראל ותרב בבת יהודה תאניה ואניה (גזרת תתנ"י, ובמספר שנות האזרחים שנת 1096).

מטעם המאורעות השתים האלה זמן הספירה נחשב הוא בישראל לזכרון אבל כללי ומוסר שדי, למען ידעו ויכירו בני ישראל נושאי דגל התורה, איך להוקיר ולכבד את הטוב הנעלה שהמה נושאי, לשמות ברבות מספר נושאי דגל התורה, להתימר בכבודם, לאהוב אותם ולכבדם, ולבלי השתמש „בתגא“ לרדוף אחר הכבוד בגלל מעלת הלימוד ולהחזיק טובה לעצמם ולהקל בכבוד זולתם. גם להזכיר לכל בן ובת ישראל, כי בימים ההם מתו אבותינו, מות גבורים, מות ישרים, בקדשם את שם ה' אלהי ישראל ותורתו בגלוי ויהיו מופת לרבים למסירת נפש וקידוש ה', למען יהיה גם לדורי דורות קנין התורה הטוב הנעלה מכל טובות החיים, לשאת את דגלו באמת ואמונה ולהדבק בה' ותורתו, אשר למענה הקריבו אבותינו את חייהם וימותו על קידוש שמו.

מטעם האבלות הכללית בימי הספירה לא יעשו חגי נשואין, ובנוגע אל סימני האבלות החיצוניים (ראה פרק כ"ג). באיסור תספורת ראה א"ח תצ"ג.

י

סוכה

בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה' וגו': והגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדדתיכם בחדש השביעי תחגו אתו: בסכת תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכת: למען ידעו דדתיכם, כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, אני ה' אלהיכם (ויקרא כ"ג, ל"ד. מ"א—מ"ג).

א

בחג הסוכות, מקרא קודש, זכר להחזקת גוף ישראל ע"י ה', בחג האסיף, אשר אז נשלם כמעט קציר השנה עם תבואות זרעך, ופרי הקציר והבציר מלאו אסמך, גרנך ויקבך, ויש לך די והותר לכלכלת ביתך וכל אשר לך; אתה תראה ונהרת, כי ברכת הקיץ ומשמני ארץ בשפע רב ערוכים וצבורים לפניך ולא תדע גם עצב ודאגה, כמו בימי הקיץ, אשר אז נשאת תמיד עיניך השמימה להריק לך את ברכת הגשם והמטר בעתם, גם חרדת לרגעים, פן בהיצצר השמים ולא יהיה מטר וחרבה האדמה ולא תוסיף עוד תת את יבולה, או שדפון או ירקון יהיה, וארבה או צלצל ישחיתו את תבואות השדה, בעוד הדאגה הזאת הן עברה ממך, רק כל טובך לפניך ויש לך די והותר בעד העתיד; אתה הנך שלוו ושקט, שמח ובטוח, כי לא תדע כל מחסור בחורף הבא ואכלת ושבעת רוב דגן ותירוש.

או אם קציר השנה הביא לך תבואת שדך באיפת רזון ועומה, יגעת לריק בחריש ובקציר, הארץ לא נתנה יבולה, השמים לא הרעיפו ברכה, העץ לא נשא פרי וקטפת מלילות כמלקט בעמק רפאים, אין חציר לבהמה והעלה נבל, ואתה תביט צר מעון, כי מארת ה' שולחה בפרי אדמתך, ואתה אשתך ובניך תאנחו בשברון מתנים על „העתיד הנורא“ הניצב לנגדכם; אימת החורף תבעתכם.

בדעתכם מראש, כי במסכנות תאכלו לחם, או אתה ובני ביתך תסבלו גם חרפת רעב ותאמר נואש. — או צא מביתך לקיים את מצוות הסוכה, הבה, עוזב איש ישראל, עוזב את דירתך ואת גגך האיתן והחזק הפרוש עליה וצא לך לשבת בסוכה אוהל, אשר קש וחשש מבסוהו וזכור, כי ה' אלקיך הושיב ארבעים שנה במדבר את אבותיך בסוכות ויכלכלם וינטלם וינשאם ויחזק את קיומם שמה, והבינה היטב, כי אחרי הוציא ה' מארץ מצרים את עמו, פרש עליהם את טוכת השגחתו המחזקת ושכינת כבודו סככה עליהם.

ב

למען דעת: אם עשיר הנך, איש ישראל, כי לא העושר, לא הרכוש, לא מקנה וקנין ואחזות נחלה, לא מעשה אנוש ותחבולותיו, אשר עליהם יתגאה האדם, לא המה יבסיתו ויחזיקו את החיים, רק ה', הוא לבדו המכלכל חיים ומחזיק את קיומם: ה' אשר יחזיק במעונו גם את היושבים „באוהל וסוכה“, אם רק אלה יבטחו בה' ובחסדו — זכר נא כי כל עשרך, גדלך, שפע הטוב וכל אוצרותיך מיד ה' המה לך, גם יהיו ויתקיימו בידך רק במשך העת והזמן, אשר ברצון ה' יהיה להפקידם ולהחזיקם ברשותך, תזכור, כי חליפות וצבא למנת גורל האדם החיצונה ואין כל בטחון למצבה, כי יהיה איתן, וכי אבותיך, אבות הנכד העשיר, הלא ישבו לפנים ארבעים שנה במדבר בסוכות, ולא חסר להם מאומה — חשיב אל לבך, כי לא תוכל בשום אופן לבטוח בעשרך, בהיותו מבטח בוגד, אם העושר יסיר את לבך מאחרי ה', אך החסות בצל השגחת ה' נאמנה מאוד, וכי רק אז נכון בטוח הנך גם אם תגור בסוכות עשבים, כי יהיה איתן מצבך, כאילו ישבת תחת מחסה גג אכנים — הסוכה תאלפך דעת, לגמור אומר ולהסיר ממך את הרחבת החיים עד למותר ולמנוע מלפנק את נפשך ונפשות ב"ב ללא הועיל, לחפש את נפשך מחבלי שוא, חבלי העושר ותענוגות החיים, ולהשליך יתבך על ה', אחרי ה' תלך ולו גם יוליכך במדבר ובתהוה לא דרך — ובאחרונה תתבונן היטב, כי גם בשבתך בביתך המלא כל טוב ותכונה רבה, לא תוכל להשען על ביתך ועשרך הרב, כי מבלעדי ה' אין כל מבטח עו, רק בטח בה', אשר ישקיף עליך תמיד, ומבטו הלא יחדור גם מבעד גג האבנים, הפרוש על ביתך מכון לשבתך, ודע, כי כל שפע הטוב, אשר לך הוא חסד ה' לבדו, לא רק בתחילת מעשיך, עת רכשת לך בית והון, כי גם וביחוד כל משך הזמן אשר הגהו בידך, ה' הוא המחזיק והמקים את „שלך ברשותך“ לבל יאבדו באפס תקוה, צא בסוכה ולמד, לבל תביט על חסן ויקר, עושר וגדולה, ותבטח רק בה', אשר הוא לבדו המכלכל חיים בחסד ומחזיק בידך את מתנות החיים.

ג

ואם עני אתה, איש ישראל, אם ככה אתה דל, עד כי תאמר נואש — הן נפשך יבשה אין כל ואין עזרה בצר, צא לך לשבת תחת סוכה קש וחשש, עוזב את גגך, אשר יחסה אותך ויסתירך למצער מפני הרוח והקור, מזרם וממטר, הכניע עצמך בנפש חפצה והתרושש עוד יותר, וזכור: כי בסוכות הושיב ה' את

אבותיך במדבר ויחזק שמה את קיומם ויכלכלם וינטלם וינשאם, ודע, כי ה' אשר זה יותר משלשת אלפים שנה, היה זן ומפרנס את אבותינו בסוכות כאלה במדבר, עודנו חי וקים, הנהו גם עתה ה' אלהיך, וקרן אור מברק גוגה הכוכבים, אשר תחדור במכסה סוכתך, תאלפך דעת, כי כמו חיל צבא השמים אין מספר למו ובכל זאת איש לא נעדר מתחת עין השגחת ה', כמו כן ישקיף ה' גם עליך תמיד, הוא ירא ויביט על עניך ודלותך, ישקיף על דמעותיך וידע הוא את לבך הנשבר בקרבך, הוא ישמע את אנחותיך, יכיר וידע את דאגותיך ולא נכחד ממנו מחסורך וענות נפשך, גם לא יעזוב בצר לך, כאשר לא עזב את אבותיך במדבר — אתה תאמר נואש, על כי דל חלקך בחיים, יען כי „עני אתה“ וחסר הקנינים האלה, אשר עליהם יבנו ויכונו אנשים את חייהם ותקומתם בתבל — אמנם כן — זכר נא, כי אבותיך, „אוכלי מן“ במדבר, למדו בשבתם באהלי סוכותיהם, כי „לא על הלחם“ — הלא הוא על המזון, אשר יכין אותו האדם בתחבולותיו — יחיה האדם, רק על כל מוצא פי ה' יחיה — האם אתה לא תחפר לקבוע בלבך כמותם את הלימוד הנעלה הזה מסע מדבר חייך? לך לך אל הסוכה עני ואומלל!! צא ולמד להיות חזק ואמיץ, שמח וטוב לב גם בעוני וצרה, קוה לה' והוא ירשיע לך, הוא יאיר פניו אליך ויחלצך מן המצר, בטח בה', אשר יכלכל גם חיי היושבים בסוכות, ובמדבר וישימון יגהלם על מברע מים.

ד

אמנם כן, מה הוא הדבר, אשר הוא בראש וראשון יסיר לבנו מאחרי ה', מה הוא הדבר אשר בגללו נעדה גאה וגאון, או היסב יחרה לנו אם נעדר הנחו מאתנו, עד כי נאמר נואש, עד כי הדאגה על אודותיו תמלא את כל חדרי לבנו, עד אפס מקום עוד לדאגה הנאמנה בעד עצמנו ורוחנו? הדבר הזה, הוא הדמיון הכוזב אשר יסית אותנו להיות חבוקים ודבוקים אל „הקנין והרכוש“ ולתת להם כבוד אלהים — הדמיון התועה ומתעה, אשר בכוחו יבנה לו כל אחד מאתנו את „מגדל בבל“, ויאמין, כי רק תחת המחסה, אשר עשה לו במעשה אנוש ותחבולותיו הנהו בטוח, שלוו ושאנן מפחד רעת. — הבה איש ישראל! הרחק ממך את הדמיון הכוזב הזה, הסירה מלבך, עיי רעיון הסוכה ושיבתה, את האורב הזה בחדרי לבך, למען תחפש אותך הסוכה מחבלי אלהיות הקנין ומעשי ידי אדם ותחבולותיו, אשר נקשרת כמו, אף תורה אותך להשליט עליך את השגחת ה' לבדה בכל חייך ובכל אשר לך והיה אמונת עתיך חוסן. — הסוכה תלמדנו לבטוח ולהאמין בה' רק בה' לבדו! — „אמונה“.

ה

אבל לא רק אתה לבדך במנת גורל עצמותך ובתור איש פרסי לבד תלך לשבת בסוכה, לרכוש לך „אמונה“ בעד חייך הפרטיים — כי גם בתור בן ישראל ונאמן בברית מנת גורל עמך, עליך לבוא בסוכה לקנות לך על ידה אמונה שלמה. — אמנם עם ישראל, כאשר חי עוד על אדמת ה' ומאושר היה בקשר הלאומי, להיות גוי אחד על אחוזת נחלתו, לו ברעיון הסוכה תלך אז לקיים את המצווה

הזאת בחג האסיף, כי עתה לא היו מספר עריו מספר אלהיו! כי אז לא השמיע הנביא את קולו! „עוד הפעם במדבר“! — אבל אתה עתה שם פזורה ישראל, גוי ממשוך ומורט, מפזר ומפורד עוד הפעם במדבר גלותך, בוא נא אל הסוכה וזכר נא גם הכר לדעת, כי ה' אשר החזיק את אבותיך במסעם הראשון במדבר וציה. — ה' עמך ומחזיק בידך גם עתה ובכל עת תמיד במדבר תלאובות, במסע גלותך — שור נא לפניך וראה בשנות מאות, אשר בהן עמך, עם ישראל, ראה רעה רבה, מגד ראש היה בלאומים, לעג השאננים ובוז לגאיונים, עולמו חסר בצדו ממעוף צוקה וליל עפתה — האם לא הלך עמו „עמוד הענן“, עמוד השגחה העליונה, ככרוב הסוכה, להיות לו למחסה עת, להצילו מכל רעה, גם לא נתן למוט רגלו — האם לא נסע עמו אז „עמוד האש“, להאיר לו את הדרך המלאה חתחתים לבל יצרו צעדיהם ולבל יכשל בלכתו בעברי פי פחת?! האם לא ה', אלהי ישראל, היה צלו על יד ימינו, עזרו ומגנו, צורו ומפלטו של העם הקטן והדל, העשוק והרצוצן כל הימים, עם רפה כוח ואין אונים וחסר כל ממעשה אנוש ותחבולותיו, לכלכל את חיי נצח ישראל, אם לא ה' הוא זה, אשר החזיק את קיומו במדבר גלותו הנורא לבל יתם לגורו? — ואם כן עתה, כאשר הגיע התור, אשר יאבה ה' לגסותך, לדעת, אם אתה ישראל, אשר אמנם בעתות הצרות והרדיפות נשארת באמנה לה' אלהיך, אם ככה תוכל לעמוד גם בנסיון — להיות אמונת עתיך חוסן גם בימי אושר כבוד וגדולה — עת החל ה' לשפוך רוח גריבה, חנינה וחמלה בלב עמי תבל ונסיכי ארץ — עד כי החלו מעט להתיר אגדות מוטה ולהסיר מעט מעט את הכבלים, אשר המה בעצמם שמו מועקה במתני אנשים נקיים, על לא חמס בכפם — המה בעצמם החלו לרפא את השברים ולחבוש את הפצעים, אשר המה בידם הכאיבו להם, כאשר התעו רעיון רוח ודמיון כותב — ואם יוסיפו לתקן את אשר העו, והנה אתה ישראל! אם דורך דור נולד, אם בניך וצאצאי מעיך יביטו יראו בחסד לאומים, כאילו הוא זה הצלת ישראל, כאילו פריקת העול הכבד נחשבה לגאולה שלמה, כי למען השיג את החופש והדרור ומשפט אדם, להיות לאל ידם מבלי מפריע לכונן את בנין עולמם ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו, ידמו כי להם הצדקה להקריב גם את עצמותם, בחשבם כי זאת המנוחה וזאת המטרה לכל תעודת ישראל — כאילו עם ישראל, אשר נלקח מקרב גוים ולאומים רבים, להיות הליכות עולם לו בדרך הנפלאה בתולדות בני אדם, לו לבדו, יוכל גם הוא בעת שישלוט רוח הזמן על האדם, לכבד את „הקנין והרכוש“, לסכן בעבור זה את נפשו עוד הפעם, למען ייכחד מן הארץ ובעמים יתבולל, עד כי לא ישאר זכר למו, חלילה לך מרשע כסל כזה; חדל לך ממחשבות פגולים כאלה, בוא נא אל הסוכה, אתה נער ישראל, בן עם עולם! לך לך מנגד לתעויותי ומנגד אלה, הסירה מלבך את הדמיון הכוזב, לחשוב, כאילו גם ישראל יוכל לבנות את אושרו ובנין חייו ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו, להיות לו לאלהים חיים — הדבק בה' בכל לבבך ובכל נפשך, שמור מצוותיו וחייה, ותפקחנה עיניך לראות נכוחה, כי בשפל גג סוכתך גבוה ונשא אתה מאוד, כי ה' הוא, אשר ישאך גם בנסיון כזה כעל כנפי נשרים, להתרומם ממעל לשפלות הרוח הזמן, גם תוכל לעמוד בו, ורגליך לא תמעדנה בדרך החיים.

ו

עלם בן ישראל! בוא אל הסוכה גם בתור אורח האנושית, והיה באחרית הימים, כן יהיו לנו נביאנו וחכמינו ו"ל — באחרית הימים, כאשר האנושית תעלה אבר, בלמדה לדעת מדברי ימיה וקורות הדורות את ההכרה הנאמנה, כי "הכל" הוא את אשר יזמו לעשות וזאת החילם לבנות "במגדל בבל", הלא הוא לייסד עוז את חיי התבל רק על "קנין ורכוש התבל" מבלעדי ה' — אז גם "האנושית" תבוא אל הסוכה, אל סוכת השלום הכללי — אז אגודת אחים תקשר את האנושית הכללית — כאחים גם יחד יבואו להחסות תחת ממשלת ה' אחד. הסוכה תסיר מעל האנושית את כבלי וחבלי שאול, אשר צעדיה תמכו אותה, עת שלם הדמיון התועה ומתעה לכבד כבני אלים את "הקנין והרכוש". האנושית תתרומם, תפנה אל על, ואז יקבל אותה ה' תחת סוכת שלום, אשר יפרוש אז על כל משפחות האדמה, והאל היחיד ומיוחד יהיה אז בעד כלל האנושית "ה' אחד ושמו אחד".

ז

לכן על הסוכה לתאר ולצייר לנו "מחסה" מבלי מעשה אגוש ותחבולותיו, אף תבוא להחסות בה, לא רק עד ארגיעה, כי גם לשבת בה. המושגים השונים: רבר שלילת תחבולות מעשי ידי אדם ומחסה לא כביר וכל התנאים הדרושים לחסות כזאת (דירת עראי) גם כניסתך בה לשם ישיבה והתמהמהות (כעין תדורו). המה שני היסודות, אשר עליהם הטבעו בנין הסוכה וחובת הישיבה בה. א) בנין הסוכה — בכל בנין הגורעד להיות למעון לאדם דרושים להיות הדברים האלה: א) המחסה ע"י הגג. ב) תשמיש המחסה בזה, כי נעשה ומוגבל לרשות היחיד, הלא הוא מצד אחד: שטח המקום והשעור, ומצד השני מחיצת הגבול ע"י הדפנות; בגג הסוכה (סכך) עלינו להתבונן ציור אפיסת תחבולות בני אדם, מחסה של מקרה, ובשעור ודפנות — קיום התשמיש, תמידות ההצטרפות.

א) סכך — על פי תכונתו, תכונת מקרה ואפיסת תחבולה — לכן יוקח לו רק ממערכת הצמחים, אשר ניכרו, כי צמחים המה, רק אם לא שלח בהם יד אדם להכשירם ולשנותם בתחבולותיו, הלא הוא לבל יהיה מאלה המיועדים לשימוש האדם, או בלשון חכמים: "לבל יהיה מוכשר לקבל טומאה" (מוכשר לקבל טומאה הוא הדבר אשר כבר בא ביחס שלטון עצמות האדם). לכן הסכך לא ייעשה מעור, ממתכת ומיני אדמה, אף הבלתי מעובדים, יען כי לא צמחים המה. פשתן מנופץ פסול, יען כי לא ניכר עוד, גם לא מפירות או חומרי הצמחים, אשר הכשירו והזמינו אותם לכלים, יען כי מוכשרים המה לקבל טומאה, אף לא יסככו בדבר המחובר עוד אל הקרקע, או אשר יתברוהו אליו, בעוד הוא שייך אל הקרקע ובלתי לקוח ממנו ("א"ח תרכ"ט); הסכך לא יהיה גבוה מקרקע הסוכה למעלה מעשרים אמה (תקל"ג). — כמו כן מטעם דרבנן: לבל לסכך בנשרים, לבל לפרוש סדין תחת הסכך, גם בתוך ארבעה ספחים להסכך, אם לא ניכר כי נתלה הנה, לא בעבור הסכך; לא יסככו בחבילות גם לא בצמחים מעלים ריח רע

צלים הנושרים מהסכך. תערובות הראוי ושאינו ראוי לסיכוך דרוש להיות הראוי יותר מהמחצה (תרכ"ט). הסכך דרוש להיות עב עד כי מקומות הצל יהיו מרובים ממקומות האור (צלתה מרובה מחמתה), ובכל זאת נדרש להיות הסיכוך לא מעובה למאוד, רק באופן, כי יוכלו להראות מבעדו הכוכבים הגדולים. אם הסכך ככה עב עד כי לא יחדרו בו גשמים איננו כשר (תרל"א). עליהם היבשים נקל במשך שבעת ימי החג בלתי נחשבים לסכך רק לאויר (תרכ"ט); מובן גאליו כי שטח הסכך דרוש להיות במידת שטח הכשר לסוכה, הלא הוא: לא נחות משבעה טפחים מרובעים. באיזה תנאים יפריע או לא יפסול חלק הסכך תפסול את יתר חלקי הסכך הכשרים, מה נחשב ומה לא נחשב אל סוכה, גם בנוגע ליחס האויר וכדומה ראה א"ח תרל"ב.

(ב) דפנות ושעור שטח המקום המכלכלים בקרבם את תכונת התמידות — הן רעיון מצות הסוכה איננו מצומצם לקנות הידיעה, כי במקרה ועל עת קצרה תוכל להסיר ממך את החשיבות הנפרזה נגד מעשה אנוש ותחבולותיו ע"י ישיבתך בסוכה, כי גם ולו יהי, אם תגור באותל כזה לעולמים, ותהיה חסר כל מחסה הנעשה בתחבולות בני אדם, כי גם אז תוכל למצוא מחסה עוז בה' וע"י ה', לכן דפנות הסוכה דרושים להיות גבוהים לא פחות מעשרה טפחים (תרל"ג). אורך ורוחב הסוכה למצער שבעה טפחים מרובעים (תרל"ד). הומר הדפנות יוכל להיות מכל דבר, רק מדבר המתקיים שבעה ימים. לסוכה דרושים להיות ד' דפנות שלמים, ואם אי אפשר הוא, ראה בסימן תר"ל. הדפנות דרושים להיות חזקים נגד רוח מצויה (שם). את הדפנות יבנו טרם יסככו למעלה את הסכך.

(ג) בכלל: הסוכה אם גם לא נבנתה לתכלית סוכה כשרה, אם רק עשיתה היתה „למחסה" (תרל"ה), אך אם נבנתה לפני שלשים יום, יחדשו דבר מה בסכך לתכלית מצווה ולמצער טפח מרובע אחד או דבר מה על כל אורך הסוכה. אם סככו אותה לשם סוכה כשרה, כשרה היא גם בלי התחדשות, ואם גם נעשתה לפני שנה אחת מקודם (תרל"ו); מי אשר לא עשה סוכה לפני החג יוכל לבנות אותה בחול המועד וגם ביום האחרון (תרל"ג). בריגה הסיכוך הסכך נדרש להיות כשר (תרכ"ו). הסוכה וכל אשר בה, גם העשוי בה לנוי והדר, יען כי נעשו לשם מצווה, יכלכלו בקרבם תכונת קדושה, עד כי לא נוכל בכל משך ימי החג להשתמש בשום דבר מהם לתכלית אחרת, אך אלה הדברים התלויים על הדפנות לעדי, מפני יראת הנזק, נוכל לסלטלם ולהסירם משם, גם העשבים אשר השתמשו בהם לסכך בל ישתמשו בהם אחרי החג לשימוש נמבזה. — (תרל"ח).

ח

(ב) חובת הישיבה — יסוד מוסד לה גם כן התמידות. הסוכה יעודה למשך ימי החג לא רק להתמהמה שמה במקרה רק עליך לחשוב במשך שבתך בה בכל שנה, כי היא בית זבול לך, מכן לשבתך דירה קבועה, לכן כל עסקיך הנהוגים והרגילים ולא לבד המקריים תעשה בה: אכילה, שתייה, שינה, שיחת ולימוד, אם באפשרי (בעד תפילה עליך לבחור את המקום המסוגל ביותר להשתפכות

הנפש). הוסיף לדעת בזה, כי שבתך בסוכה היא בנפש חפצה ובשמחה, יען כי לא זאת היא מעלת הבטחון הגבוה לבד, "לבלי התיאש" רק מדרגת הבטחון הגבוה מעל גבה הלא היא כי הבטחון הזה יביא בלבך שמחה וצהלה וחדוות הנפש, אשר גם צרות החיים לא יעוממו ולא יחלישו אותן. הבטחון אשר ישא ויסבול את החיים עם כל מתנותיהם, בעתים לרעה ועתים לטובה, לכו עליך לפאר וליפות את הסוכה בכל דבר, אשר תפאר ותייפה בו את חדר משכיתך, למען דעת ולמען תזכור בכל עת שבתך בה את מובן הסוכה וערכה הנאמן עליה, לחזק ולאמץ את בטחונך בה, למען תסיר ממך כל רעיון שוא ותפל, אשר יחלל את כבוד איש המעלה, תראה בזה, כי תבטל מלבך מחשבת פגול ודמיון כוזב מאלהיות, הקצין והרכוש, לבל יחללו את יפעת קדושתו. בשיבת הסוכה עליך להראות בעליל, כי לבך טוב עליך, והנך שבע רצון מכל התבל כולה, כי שמח ועלו הנך על ה' ועל עצמותך, על הליכות עולמך וחייך, או הנך עולה אל מרום הפסגה של התרוממות הנפש, להיות מלא רוח הרעיון היחידי, "ה' ותעודתך" — את כל זאת תחוש בנפשך ותקנה לך את השלימות הדרושה, אם תקיים את הסוכה כהלכתה ולא רק בתור מצוות אנשים מלומדה, כי תגיע אז עד התכלית הנעלה, אשר פי ה' יקבנה: למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים — אני ה' — בכל עת ובכל זמן ה' אלהיכם!! הנאה מקרית (אכילת עראי) הלא הוא כביצה פת או תבשיל מחמשת מיני דגן, פירות, יין ומים, אם לא קבע עליהם להיות כסעודה, מותר לאכול מחוץ לסוכה. פת משעור יותר מכביצה או משקים ותבשיל מחמשת המינים, אם קבע עליהם כסעודה, מחויב לאכול בסוכה, והחיד לדבר ה' ומבין לאשורו את רעיון הסוכה לא יהנה אף משתיית מים חוץ לסוכה (תרל"ט). חולים או גם מצטערים, אשר ישיבת הסוכה קשה להם, או קרו במשך החג מקרים כאלה, אשר יסבבו אי־אפשרות להתמזמה בסוכה, מלבד אכילת כזית הלילות הראשונים, פטורים המה ממצוות ישיבת הסוכה, וסוכה כזאת הגעשה בידיעה מראש, כי הישיבה בה תהיה קשה שמה, ואף אם למלאות בה אחת מחובות הסוכה, הסוכה פסולה (תר"מ). אם ירדו גשמים מרובים או אם הקור גדול מאוד או מעצורים אי־נעימים אחרים קרו בסוכה, אשר לוא קרה כאלה בביתך, כי אז גם את חדרך עזבת, אז חדלה ובטלה ממך מצוות הישיבה בסוכה, ואם מפני המפריעים האלה הפסקת בסעודתך ויצאת לאכול בבית, תוכל להשלים בבית את כל הסעודה, אם גם בק כה חדלו המניעות בתוך הסוכה; וזאת היא הסיבה אשר במקומות הקרים שלבו השנייה חוץ לסוכה נהגו להתיר — והנה כמו חמץ בפסח, שהוא אסור כל שמונת ימי חג המצות, אבל מצוות אכילת מצה וחיובה היא רק בעד שני הלילות הראשונים, כמו כן, "ההנאה" חוץ לסוכה אסורה כל שמונת ימי חג הסוכות, אבל חובת האכילה וההנאה לשם מצווה בסוכה הוא רק בעד שני הלילות הראשונים, אשר אז, אם גם ירדו גשמים מרובים, עלינו לאכול בסוכה למצער כזית פת ולקדש שמה, להנהיג ולקבל בביתך את קדושת היום (תרל"ט). צער אשר לא יסובב על ידי ישיבת הסוכה, או אם לא יתוסף על ידה, לא יפטור את חובת הסוכה — כל אחד מחויב לשבת בסוכה בעת ובזמן, אשר מבלעדי הסוכה היה יושב בביתו במשך העת ההוא, אבל עוברי אורח, ערבי הבית, אלה,

אשר יסעו ביום פטורים מן הסוכה ביום. והגוסעים בלילה פטורים מן הסוכה בלילה ומחויבים לקיים מצוות סוכה במקום, אשר שמה יבואו לגור מדרכם, אם יוכלו למצוא שמה סוכה לשבת בה (תר"מ). האוכל והתמזמה בסוכה בעת אשר מפני המפריעים הנזכרים פטור הנזו מקיום מצוות הסוכה, לא לבד, כי לא יעשה ולא יקיים בה שום מצוה, כי גם נחשב עוד לעם הארץ ומעשהו אולת וחסרון דעת, בעוד הסיבות המפריעות, אשר תחפשה אותו מישיבת סוכה פוטרת אותו בעבור זאת, בעבור כי על דין יבטל כל מושג המצוה, וגם הסוכה ככל המצוות ערכן עליהן, יען כי כזה וזה ציוה ה' לקיים את המצוה כהלכתה (תרל"ט).

יא

לולב

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי, באספכם את תבואת הארץ תחננו את חג ה' שבעת ימים, ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדור, כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים (ויקרא כ"ג, ל"ט).

א

כפי אשר גמסר לנו וכאשר בארו חכמינו ז"ל פרי עץ הדור הוא „האתרוג“ וענף עץ עבות הגהו „ההדס“, ועליך לקחת, כפי מצוות התורה, — לקחת לך — בתוך קנין שלך — ביום הראשון בחג הסוכות: אתרוג, לולב, הדס וערבה, — ושמחת לפני ה' אלהיך. — האתרוג הוא פרי אשר יחן לאדם: „מוזן וריח“, לולב — (כפת תמרים) — „מוזן“ אבל לא „ריח“, „הדס“ — „ריח“ ולא „מוזן“, ערבה לא „ריח“ ולא „מוזן“, רק „עץ“ בלבד — והנה הדוגמאות הראשיות מכל דבר, אשר יקבל האדם מהבריאה ואשר יציגו לפנינו ציור ודמות הקנינים, אשר בהם תחנן הטבע את האדם וחי בהם, הלא המה: א) מכל הדברים אשר הטבע בעצמה תתן לאדם את התנאה, ערוכה בכל בשלימותה מידה, מבלי יידרש עוד שום תיקון ושינוי מצד האדם, כמו האויר אשר תשאף באפך, האור המאור לך, היופי התנועם ממראה הבריאה, אשר ישמח לבבך, הריח אשר ישיב נפשך וכדומה, הדוגמא הראשי שלהם, אשר החוש יתרגש מפנו ביותר הוא „הריח“. (ב) מכל אלה, אשר הטבע תכין מראש את הדבר אל ההנאה, והאדם ע"י כשרון מעשהו בגמר ההכנה יביאו לידי עצם התנאה בשלימותה, וביחוד כל אלה הדברים המסוגלים למחיה ולכלכלה, הדוגמא שלהם הוא: „המוזן“. ג) כל דבר, אשר כל עיקר תעודתו עליו לקבל רק ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו, ואשר בו יראה האדם באמת את כוחו ועוצם ידו וממשלתו עליה, הלא הוא הדבר, אשר יקבל ממנו האדם את התועלת רק בתחבולות חכמתו, והטבע תתן לו רק את „החומר“ לבד, הן המה כל הדברים הדרושים למלבוש, בגין וכלים מכלים שונים, העשויים רק בידי אדם וכדומה, הדוגמא הראשי שלהם הוא „העץ“, ובאופן הזה את הדוגמא הראשון יציג לפנינו „ההדס“, את השני — „הלולב“ ואת השלישי „הערבה“, ואת השנים כאחד: הראשון והשני בשלימותם.

ישוה לגד עינינו „האתרוג“*. — הארבעה מינים האלה בתור דוגמא ציור ודמות כל הדברים אלה אשר יתן לך ה' על ידי הטבע, קח לך בתור קנין שלך לפני ה' הבינם לדעת והביע אומר, כי ה' הוא הנותן לך כל הקנינים בעד החיים, וכי עליך להחזיק בהם ולהשתמש אתם בהשכל דעת, אבל רק בתור אמצעי לחיות עמם לפני ה' בפניו וכפי רצונו, גם לשכוח על התעודה הזאת לפני ה'.

ב

אם חובת הסוכה בחג הסוכות עליה לפעול עלינו, כי נחפש עצמנו מהכבילים אשר רותקנו במו אל „הקנין והרכוש“ לכל נחשוב תועה, כי המה יסוד החיים ומעוז התקווה, אם היא תאלץ דעה לקנות לנו בעת נשלות על קנין ורכוש „עוה“ ובחסרון קנין רכוש וחזן „בטחון“, הנה ע"י חובת הלולב (יען כי הלולב גבוה מיתר המינים לכן נקראו הד' מינים על שמו) להביא לנו מתנה עוד גבוה ונשאה מאלה הלא היא „שמחה“ — „שמחה לפני ה' על כל הקנינים, אשר חנן אותנו במו.

הסוכה תבטל מאתנו את חשיבות הקנין, והלולב יאגרנו עוד הפעם ויקשרנו אל הקנין והרכוש. הסוכה תשמרנו מהפרות החשיבות שלהם, הלולב יורה אותנו להוקיר את חשיבות הקנין וערכו הנאמן עליו. — הסוכה תלמדנו להתרומם אל ה' ממעל להקנין — והלולב, אם נפשו יודעת מאוד: מה אנו ומה חיינו, כי אז נוכל להעלות ולרומם גם את הקנין במעלתו לפני ה'. — הסוכה לא תניח אותנו להשפיל כבודנו עד לעפר, והלולב, לבלי נסתלק ונמשוך ידינו עד למאוד מהחיים הארציים. — הסוכה תגן בעדנו לבלי יחלל הקנין את עצמנו וקיומנו, והלולב יורה אותנו, איך לקדש את הקנין להיות גם הוא קודש לה. הסוכה תאלץ אותנו בינה, כי הקנין אינו תכלית חיינו, והלולב — כי נחזיק במעוז הקנין בתור אמצעי אל החיים, לחיות לפני ה' — הוא יתן שמחה בלבנו, שמחת החיים לפני ה', ע"י החיים בפני ה'. — כי אם נשיג ונבין ככה את המושג והרעיון היוצא לנו מכל אלה, הכל שוה, אם מחזנן הנך ברב או במעט מקניני התבל והרכוש, בעוד החשיבות של כל הדברים תיערך עפ"י המלוואים בנוגע אל תעודת החיים בלבד — אז נפתח לנו מקור ישע של „עבודת ה'“ הגבחה והנשאה ומאד נעלה, הלא הוא „השמחה לפני ה'“ — השמחה על הקנינים הרבים או המעטים הניתנים לך בחשבך אותם בשמחה לאמצעי, אשר יתנו לך היכולת למלאות על דם רצון ה', שמחה מאוד נעלה, לחיות לפני ה' לפני ה' אלהיך, שמחה שהיא נצחת, כמו החיים וה' מקור החיים!

* אם נשיג ונבין את כל אלה בכללותם יצא לנו ציור בסדר כזה:
 ערבה   הכשרון (חומר)
 ההדס — יפה — הלולב — טוב.
 אתרוג   השלמות — טוב ויפה

ג

ביחס אל הארבעה מינים האלה ואל מושג הרעיון שלהם. עלינו לשים לב ביחוד על אלה: (א) הסימנים אשר על ידם המינים האלה, כפי התורה והמצוה, ניכרים היטב. (ב) כי המינים האלה בתור דוגמאות למתנות ה' בצמחי האדמה יהיו חפשים מכל מגרעת וחסרון. (ג) למלאות בהם את המצוה הזאת בכבוד הדר, לשם "עדות" ולהוקיר אותה כפי יכולתך.

(א) לולב — עלי הלולב כל יהיו פרודות אחד מהשני. הלולב פסול: אם רוב העלים תלויים למטה, אם מפני קשיותם כעץ בלתי נאגדים עוד אל השדרה, אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, אם נחלקה התיומת, היו עליו אחד אחד מתחלת בריאותו של השדרה, או רק ספח אחד, אם לא היה תיומת או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום, אם לא היו עלים זה על גב זה, רק זה תחת זה, אם ראשו של זה איננו מגיע לצד עיקרו של זה, אם בכלול רק שני עלים ואם גם יכסו את כל השדרה, אם יבשו רוב עליו, או שדרתו, אם נקמטו (צבגעניקסט) רוב העלים העליונים ואם גם העלה העליון. נסדק הלולב, אם נהרחקו שני סדקיו עד שייראו כשנים, אם יש להלולב כמין קוצים בשדרתו, אם נצמת ונכווץ (איינגערופפט) או שהוא עקום לפניו, וכן אם נעקם לאחד מן הצדדים חרץ מאחוריו, אם כפוף בראשו, כל אלה פוסלים את הלולב, ושאר הדינים הנוגעים לו ראה תמ"ה.

(ב) הדס — ההדס פסול: אם נקטם (צערקניקסט) ראשו, באופן אם נובל להשיג הדס אחר, נשרד עליו ואם לא נשארו שלשה עלים בקנה אחד, אם ענביו האדומים או השחורים היו מרובים מעליו (ירוקים בלתי פוסלים) אם לא מיעוטם, אם יבשו העלים עד כי נפרכים (בראקעלן) המה, אם אינם עוד ירוקים רק לבנים, ואם לא נשאר מראש כל בד קנה אחד ובו ג' עלים לחים, כל אלה פסולים בכל ימי שבעת החג. ההדס צריך להיות אם באפשרי הדס משולש, היינו, כי יצאו מכל קנה וקנה ג' עלים בשורה אחת בשווה שלא יהיה האחד גבהה ואחד נמוך, ולמצער יהיה כזה רוב הענף, אך אם אין באפשרי יוכלו לקחת הדס משני עלים זה ע"ג זה (תרמ"ו).

(ג) ערבה — סימן ערבי נחל הוא מין ידוע אשר עלה שלו משוך, פיו חלוק וקנה שלו אדום, אם נמצא הסימן הזה הוא ערבי־נחל, ואם גם לא יעמדו אצל הנהר, ערבה שיבשו ושנשרו רוב עליה או שנקטם ראשה פסולה. — (תרמ"ז).

(ד) אתרוג — אתרוג היבש פסול, ושעור היובש כשאינו מוציא שום לחות, אשר נובל לבדוק על ידי מחס ובו חוט, ואם יש בו לחה ייראה בחוט. אתרוג שנקב מפולש כל שהוא מצד זה לצד זה או שנקב רק עד חדרי הזרע והגרעינים, אם חסר דבר מה מהאתרוג, באופן אם יש אתרוג אחר, נקב שאינו מפולש, אבל הוא מגודל איסור, נקב מפולש בכל האופנים פסול. אתרוג שנמוח כל בשרו מבפנים, אם גם חדרי הזרע קימים, באופן אם יש אתרוג אחר, נסדק מראשו. נקלפה הקליפה החיצונה שלו, אם לא נשארה ממנו קליפה כגודל סלע, ניטל דדו והוא הראש הקטן ששונתו בו, חרץ אם לא היו לו פיטמא לעולם, ניטל העץ, שהוא תלוי בו באילן מעיקר האתרוג ונשאר

בו גומא, עלתה חזוית (בלאזכען) אם ב' או ב' מקומות, ואם במקום אחד אם על רובו פסול, וחוטמו הוא ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו, מחוטמו והלאה מקום שמתחיל לשפץ עד הפיטמא פסול. חזוית (אבעבועות) וכל שנוי מראה בכל שהוא, נפלו עליו מים בהיותו תלוש ונפח או נסרה או כבוש בחומץ או מגומר פסול. אם הוא שחור או לבן במקום אחד פסול ברכו, ב' או ב' מקומות דינו כחזוית לפסול אפילו במעוטו. אם הוא עגול ככדור, אם גדל בדפוס ומשונה במראהו, אתרוג הירוק ודומה לעשב מבלי מקום צהוב (געלב) בו, אשר יראה מזה, כי ילך להיות נהפך לצהוב, אם הוא פחות מכביצה כל אלה פסולים באתרוג (תרמ"ח).

ה' בכלל: רבים המה מהפסולים הנזכרים, אשר ביום טוב הראשון לבד פסול, אבל בשאר הימים כשרים בלי ברכה, ראה (תרמ"ט). על פי המושג של המצוה הזאת דרושים להיות המינים האלה שלך ולא שאולים, יען כי המה קדרשת הקנין של עצמו (תרמ"ט) וביחוד ביום הראשון, שעור הדס וערבה ג' טפחים (12 רוחבי אגודל (דוימען)). שדרו של לולב ד' טפחים (16 רוחבי אגודל), למען יהיה שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפה, ואם יש פחות משעור הזה ראה (תר"ן), ולמעלה אין להם שעור, לוקחין לולב אחד, שתי ערבות, ג' הדסים ויאגדם בקשר גמור, כנהוג עם עלי לולב, ההדס יהיה למעלה מהערבה, המנהג לעשות בלולב ג' קשרים (תרנ"א). הארבעה מינים יבוננו כולם מושג אחד, לכן ישתדלו לכתחילה לבל יחסר אחד מהם, אבל לבל יבטל בשלימות המצוה, יקח את הנמצא אתו בבלי ברכה, אבל את החסר לבלי למלאות בשום דבר, גם לבלי להוסיף על הד' מינים (שם).

ד

למלא את חובת הלולב בתור קנין שלך (לכם) יקחו את אגודת הלולב בימין ואת האתרוג בשמאל, ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה, בתור אות וציור נאמן עבורנו לדעת ולהודיע בזה, כפי אשר נחשוב, כי אלה מיני הפרי והעץ הנם מיד ה' ונתונים המה לנו להיות קניננו, כמו כן נשקיף על הכל, על כל הנמצאים בעולם ה', בידיעה נאמנה, כי המה כולמו קנין ה', וכי הארבעה מינים הללו המה הדוגמאות בעבור הכל, אשר יראה האדם ויקבל מתנות הטבע מבריא ה', את הלולב ינענע ויפנהו אל ד' רוחות השמים: מזרח, דרום, מערב וצפון, למעלה ולמטה, להביע בזה אומר: „כי הכל כאשר לכל מתנות ה', אשר יתן לנו בכרכתנו, ברכת הקיום, הנם מסורים אלינו, לחשוב אותם רק בתור אמצעי, לקדש עצמנו, למלאות על ידם את רצונו בשמחה (תרנ"א), ויען כי קדושת הקנין לחיי עבודת אלקים — מתאמת יחד רק עם העת אשר בו ישלטו החיים הפועלים ועבודת מלאכה, הלא הוא „בעצם היום“, לכן נטילת הלולב היא רק ביום ולא בלילה, הזמן: מעת זריחת השמש, וביחוד נענוע הלולב הוא בעת אמירת „ההלל“, עת נזמר ית ונודה לה' חסדו, כי הופיע ממרום קדשו בתולדות בני אדם ע"י גלוי שכינתו לעשות גדולות ונפלאות בעד עמו, גוי צדיק שומר אמונים, יען בשיר ובהלל נייסד

עזו ונכתיר את תעודת ישראל ואת ארון עולם, אשר בחר בנו להיות לו עם סגולה. עם מקדש כל קנין ורכוש לשלוט עליהם כרצון ה', כתורה וכמצוה (תרנ"א). וברעיון כזה, כמו לפנינו, עת היה המקדש על מכוננו היו מקיפים את "המזבח", כן גם עתה מקיפים אנחנו עם ארבעה מינים האלה את "הבימה", אחרי אשר יעמידו עליה ספרי תורות, ההקפה בעגול מסביב איזה דבר, תורה, כי הדבר אשר בפנים העגול הגדול הגדולה התוך והמרכזה, אשר עלינו לסבב ולכונן נגדו תמיד ההשתדלות והפניות, שאנו פונים, ובענין ההקפה סביב "התורה" שהיא מרכז חיינו, נוכיח לדעת בפועל: כי עם כל הקנינים והאמצעים, הנתונים לנו מה', נתאמץ למלאות את דבריה ולהנות מהקנינים שיתנו אותנו בהם בקרב החוג, אשר תתהו לנו התורה (תר"ס).

כאשר נר ישראל החל להדעך, לא מפני מעוט הקנינים ודלת הרכוש, רק ביחוד מפני הפרות חשיבות הקנין, אשר בגללה תבוא הגאווה ותמצא לה קו בלב האדם, להתגאה ולבטוח עד למותר על מעשה אנוש ותחבולותיו, תקנו הווייה, נביאי ה' הצופים לעמם, בעד יום האחרון של חג הסוכות, אחרי אשר הקיפו שבע פעמים את המזבח או את הבימה, את מנהג "חבטת הערבה", למען נביע אומר בזה בפועל: כי כל בן ישראל יסיר מלבו כל גאווה ובטחון על כוחו ועוצם ידו לבד, הן "הערבה" היא הדוגמא לצייר את "החומר" (עץ), אשר נקבל אותו מהטבע, חומר לא עובד בו, ואשר בחומר כזה יראה האדם ביותר את כשרונו, מעשה אנוש ותחבולותיו וכוח ממשלתו על הנמצאים, בעשותו כלי למעשהו אוהל לשבתו, ומעשה חרש וחושב שהמה יביאו את האדם בראש וראשון להתגאות עליהם, לכן תקנו וסדרו, כי ביום השביעי מחג הסוכות ישליטו את רעיון הסוכה גם בחתימת המצוה של נסילת לולב, הלא היא חבטת הערבה ביום הושענא רבה.

לפי מצות התורה כמו חיוב אכילת מצה, שהוא רק בליל יום הראשון (אצלנו בשני לילות) כן הוא גם מצות "לולב" חיובו גם כן רק ביום הראשון, ורק בית המקדש אשר (כמו במעשה הקרבנות, על כל יום ויום מהחג התחדש גם מושג חג) היה אז חיוב מצות "לולב" שבעת ימים, אך אחר חרבן הבית הנהיגו חכמינו ז"ל, לזכר המנהג במקדש, את חובת הלולב ג"כ בעד שבעת ימי החג (תרנ"ח). לכן ישנם מהפסולים בד' מינים, אשר הבלתי ראויים ליום הראשון כשרים המה בעד שאר הימים, כמו לולב שאול וכדומה, אך בשאר הדברים הוא בלי שנוי (תרמ"ט). אם יום הראשון של סוכות חל להיות ביום השבת אז לא יטלו לולב ביום ההוא (תרנ"ח).

יב

ש ו פ ר

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמרי, בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון, זכרון תרועה מקרא קדש (ויקרא כ"ג, כ"ג). ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם (במדבר כ"ט, א').

א

בחדש השביעי, ביום הראשון לחדש, היום, אשר תחל בו ההכנה וההזמנה אל יום הכפורים (ראה פרק ב') הוא יקראנו לעשות "הפסק" בחיינו הנהוגים, הפועלים בעד העתיד, לסוג אחור מהם ולשוב אל קרבנו ולפני ה' — לבחון לפני עין ה' את פעולות חיינו בזמן העבר, לבקר ולבחון את כל דבר, אשר בנינו לנו ולהתבונן אם יחזיק מעמד ומצב — וע"י התשובה ובחינת עצמותנו להתרומם ולכונן עצמנו עתיד יותר קדוש וטהור, להיות זך וישר פעלנו — ביום ראש השנה עלינו לתקוע "תרועה", ולקבוע בלבנו את רעיון היום, זכרון "התרועה".

ב

כפי אשר יורו לנו חכמינו ז"ל ידענו מהכתוב (במדבר ט', י') כי "התרועה" לא יחידה היא בהשמעת קול, רק מלפניה ומאחוריה יליו אליה עוד שני קולות, בהיותה גוסדה על שלוש אלה: "תקיעה, תרועה ותקיעה", הלא הוא: קול הברה פשוטה, שבורה ופשוטה (תוקע ומריע ותוקע), גם מהכתובים הנזכרים יודעים אנחנו את ערך הקולות האלה והוראתם: — בעד הקריאה לתכלית הקבוצ, כי יורעדו הרבה אל מקום מיועד, השמיעו קול הברה פשוטה לבדה — תקיעה — למסע המחנות תקעו והריעו: תקיעה, תרועה ותקיעה — קול פשוט, קול שבור ופשוט, ואם כן, הלא נדע מזה כי הקול הפשוט יקרא את המפורדים ומפורדים להתאסף ולהוועד אל מקום מיוחד — הקול השבור יורה, יעורר, גם יפעל לבוי לידי תנועה — אמנם כן, הקול הקורא למסע המחנות בסדר ומשטר הוא א) לפעול על ידי התקיעה — קול פשוט — התאחדות פעולות החושים המתפזרים לעסקים שונים לכונן אל תכלית הפעולה האחת. ב) התרועה — קול שבור — תרמו על ההתעסקות הקודמת לחדול ממנה ולפסוק אותה. ג) חתימת התקיעה — קול פשוט — תקרא למסע הלאה בנטיה מיעדת.

ביחס הפעולה היוצאת מקולות כאלה על הלב והרוח (געמיטה), הנה הקול הפשוט יאחד ויקבץ את גטיות ופניות הרוח אל נקודה אחת, קול השבור חודר ובוקע מהנקודה הזאת ומביא לידי התרגשות והתפעלות בלב קרע ומורתח — חתימת הקול הפשוט יקבץ עוד הפעם את נדחי הלב והרוח ותכונן אותם לעבור ולשאף אל נטיה ישרה וסלולה.

ג

כאשר נתבונן על ערך הקולות האלה בנוגע אל יחוסם ליום ראש השנה "יום תרועה". נראה כי גם התרועה הזאת תחילתה וסופה "תקיעה" ומסודרה היא בשלש קולות אלה "תקיעה, תרועה ותקיעה" ומושגם הלא הוא: קול התקיעה יקרא אותך לצאת מחוג החיים השואפים ללכת הלאה והלאה, שבהם כוחותיך פזורים ועסוקים במרוצה תמידית ולשוב אל עצמותך ולפנות אותה נוכח ה' — הוא יקראך בפנימיותך להתיצב לפני ה' — תרועה — היא העוררך עם הרעיון הנעלה, רעיון ה' אשר רכשת לך מחדש בכל חיך הפנימיים החיצוניים, ברעיוןך מזמן העבר, בכל רגשותיך, דבריך, מעשיך והנאותיך, עם קנייניך הנוכחים הפנימיים והחיצוניים, לחדור בכל עצמותך את הרעיון הבוקע עולמות ה', להתעורר, להתפעל, לבקר ולבחון את הכל כאשר לכל, ולדעת, אם יוכל להחזיק מעמד ומצב בפני הרעיון הנשגב הזה. הוא יעורר אותך, יירך את לבך, יביאך לידי התפשטות גשמיותך מפחד ה' ומחדר גאווה ולראות עצמך כי הנך "בטול היש" — לפני ה' — אבל התקיעה האחרונה תחזקך, תאמצך ותרוממך עוד הפעם לאזור חיל ולהתאושש, ועל ידי התפשטות גשמיותך והתרחקותך מזמן העבר, תוכל ביתר שאת לחדש את רוחך, להיות נכון בקרבך ולהתעתד לחיים חדשים בעתיד, חיים ישרים ואשר יחזיקו מעמד ומצב בפני ה'.

ד

כפי מושג הקריאה, אל פעולות הלב ורגשות הגוף בראש השנה התקיעה היא, לשוב אל עצמותך ולפנות אל על — תרועה — לצרף את עצמותך — תקיעה — להתעורר ולהחליט, כי העתיד יהיה טוב וישר מאן, הקולות האלה מתאימים יחד עם שלוש אלה: "תשובה, תפילה, צדקה", אשר חבמינו וזכרונם לברכה יחשבו אותן לפרי קודש הלולים, ראשי התוצאות אשר יביא לגו יום "ראש השנה" בפעולתו אמונה, והנה על פי התכונה, אשר בה יקראוך הקולות האלה לפעולות הלב הרוח לפני ה', או ביחוד לפני התכונה, אשר בה יקראך ה' ע"י הקולות ההם אל פעולות הרוח ורגשות הלב כאלה, הנך קרוא ע"י "התקיעה": לבוא ולהתיצב לפני "האדון" ה' צבאות, "התרועה" תקראך: לצרף ולזכך את עצמך, לשפוט את עצמך "לפני ה'" השופט כל הארץ (כי אמנם אך לדמיון כתב יחשב, לבחון את חיך לפני רעיון ה', אם לא תאמין בו אמונה שלמה, כי אמנם ה' הנהו, לא לבד "אלהינו שבשמים", כי גם אלהי כל הארץ, אם לא נוכחנו לדעת, כי עיני ה' צופיות, לא רק על כל העולם בכלל, כי גם עיני יחזו, עפעפי השגחתו יבחנו כל איש וכל פרט ופרט אשר בעולמו, גם ישפוט שפוט אותו לשבט או לחסד, הן גם בזה את אשר אתה תשפוט את עצמך, תודיע ותחליט, כי ה' הוא השופט כל הארץ — אמנם כן, האם לא ה' הוא זה השופט אותך על ידי הקול, אשר תקשיב ותשמע נפשך, או ביחוד את אשר תקשיב ותשמע את עצמך בפנימיות נפשך?!) בעוד "התקיעה" האחרונה יזכירך, כי תקבץ עוד הפעם את נדחי נפשך ותפעל בקרבך, לאחד אותם ולחיות חיים ישרים וצדיקים — ה' יקראך ללכת אחרי

בדרך אשר יורה לך, הוא יסיר ממך את חבלי וכבלי העבר, הוא יחזק ויאמץ לבך וירוממך, גם חפץ יחפוץ להדריךך בדרך טובים, הלא הוא „אביר ומחוקקך“. אמנם התכונות השלוש האלה, הן הנה המתאימות יחד עם השלושה ענינים הרמים מסדר היום: תקיעה — „מלכיות“, „תרועה“, „זכרונות“, „תקיעה“: „שופרות“ (ראה במקומו מוסף ר"ה), ואם כן תקיעה היא: „מקרא אדון“ „תרועה“: „מקרא שופט“ תקיעה: „מקרא אב“, ובהתאחדותן (א) מקרא אדון — לשוב ולפנות אל על. (ב) מקרא שופט — לבחינת עצמותך. (ג) מקרא אב — להתחדשות החיים.

ה

תעודת ראש השנה היא: לקבוע בלבך מחדש את הידיעה הרמה, כי ה' הוא: אדון, שופט, ומחוקק, אשר כאב לך יחנך אותך כפי המקרא הכתוב (ישעיה ל"ג כ"ב). — אחרי אשר שכחת את ה' רבות פעמים במעשיך ובפעולותיך בחייך הנהוגים — כל אחד משלשת הרעיונות האלה יקראך ויזכירך בפרט, להבין ולהשכיל את רום מעלתו — עליך להגות דעה בשלשת הרעיונות האלה ולשקול אותם בפלס בינתך בשלמותך. (א) ה' — אשר הוא „אדון כל“ קורא לך במעלת אדונך לבחון את עצמך ולהתכונן, אם חיית בתור עבדו הנאמן, גם לגמור אומר מהיום והלאה, לחיות ולחיות עבד ה' ולעבדו באמונה: „תקיעה, תרועה תקיעה“ במובן „מלכיות“ (ב) ה' — השופט כל הארץ, הלא הוא גם אדון במעלת „שופט“ קורא אותך לבחון את עצמך, אם חיית תחת עין השגחתו חיי תום ויושר, למען תגמור בדעתך לחיות מהיום והלאה תחת עינו המשוטטת בכל, מבלי לעשות דבר למורת רצונו: „תקיעה, תרועה, תקיעה“ במושג „זכרונות“ (ג) ה' — המחנך את הכל הוא גם אדוןך ובתור „מחוקק“ יקראך לבחון את עצמך, אם חיית כפי התורה וכפי חינוך החיים ע"פ מצות ה', למען תחליט בנפשך ותגמור אומר מהיום והלאה, לשמוע בקולו וללכת אחריו בדרך אשר תוביל אותך תורת ה', לחנך אותך בחקי החיים, אשר יעשה אותם תאדם ואיש ישראל וחי בהם: „תקיעה“ תרועה „תקיעה“ במושג וברעיון „שופרות“, ולכן סדרו „תר"ת“ (תקיעה תרועה תקיעה) בעד „מלכיות“, „תר"ת בעד „זכרונות“, „תר"ת בעד „שופרות“, הרעיונות והמושגים היוצאים לנו „מהתרועה“ בראש השנה מתאחדים בצירוף כזה:

א ב ג

מלכיות, זכרונות, שופרות.

תשובה, תפלה, צדקה.

(א) מלכיות: ה' מלכנו! תקיעה, תרועה, תקיעה. — ה' הוא מלך!

(ב) זכרונות: ה' שופטנו! תקיעה, תרועה, תקיעה. — ה' הוא שופט!

(ג) שופרות: ה' מחוקקנו! תקיעה, תרועה, תקיעה. — ה' הוא אב!

מקרא אדון, מקרא שופט, מקרא אב.

לשוב ולפנות לבחינת עצמותך להתחזק

אל על. — עצמותך. — להתעודד.

1

המצב הפנימי של הלב והרוח. עת יחדדו בט עצב ותוגה, יוכל להיות בשני אופנים: הידיעה של בו ברגע מדבר ענין ושפלותו בזמן ההוא, מאין יכולת להנצל מאסוננו או זכרון החיים הרעים והמרים החולפים, אשר הגעשה בהם אין להשיבו עוד, התגלות הלב, היודע מרת נפשו של האופן הראשון, דומה היא לרגש מכאוב וצער, עת יתקוף את האדם פתאום „כאב הגוף“ ברגע הראשון. גלוי הצער של האופן השני דומה היא אל המית הנפש בכאב הגוף, אשר יתקיים עוד, ואשר נחוש אותה כמעט כמאז כן עתה, או האבל של האסון והשבר אשר קרנו. המית הרגשות באופן הראשון, היא „אנחה“ (שטאהנען) והשניה: „יללה“ (ווימען); לכן לצאת ידי הדעות השונות בדבר „התרועה“, אם הוא קול השבור של „התרועה“, הלא הוא „שברים“, שהוא דומה לקול „אנחה“, או „תרועה“ הדומה לקול „יללה“, ערכו למענה שלשה סדרים, בסדר הראשון: שברים ותרועה מחוברים יחד, והוא כפי טבע ההתפעלות הבאה ברגש הכאב, השברים (אנחה) קודם לפני התרועה (יללה). בסדר השני רק „שברים“ ובשלישי רק „תרועה“ לבד, הציור הוא כזה:

תקיעה, שברים תרועה, תקיעה

תקיעה, שברים תרועה, תקיעה

תקיעה, שברים תרועה, תקיעה

תקיעה, שברים, תקיעה

תקיעה, שברים, תקיעה

תקיעה, שברים, תקיעה

תקיעה, תרועה, תקיעה

תקיעה, תרועה, תקיעה

תקיעה, תרועה, תקיעה

2

אבל אם אלה הקולות הנזכרים בכתוב (במדבר ט' י') יוצאים המה מחצוצרות, שכלי הזמרה אלה נעשים „בידי אדם“ בכשרון ובתחבולות חכמתו, יעז כי בהם השתמשו למקרא סדר הליכות בני אדם במערכה, הנה הקול קורא בתקיעה לעורר את האדם בנוגע לתשובת האדם אל ה', איננו יוצא מכלי שמע, הנעשים והערוכים במעשה אנוש ותחבולותיו, רק מכלי פשוט, אשר נקבלהו כמו שהוא מהטבע (שופר נבוב מהטבע), אשר רוח האדם יפיח בו רוחו והוא יחיהו, השופר בקולו ידבר אל הלב והרוח, כי לא במזמה ותחבולת תבוא ותגיע לפני ה', והקול קול השופר איננו קול צלצלי שמע אחרים, אשר לא יכלכלו כל רעיון בקרבם, רק יפעלו פעולתם על החושים, לא כמדהם ירוממך

השופר בהתפעלות מלאכותית אל ה' בן רגע, עד כי בעברו שוב תשוב עוד הפעם אל עמק חייך בשפלה. — רק קול השופר — הנחו קול פשוט מבלי שום תהבולה. הוא יעורר את לבך ורגשותיך, לשנן כמו את הרעיונות הנעלים בהבנת מושג הקולות ודרישותיהם ממך.

כל הקרנות הנבובות ע"י הטבע מבעלי חיים סהורים, ראויות וכשרות לתקיעת שופר, זולת קרן השור מפני הזכרון, אשר לשמו ולזכרו ייעזה כל בן ישראל, הלא הוא „חטא העגל“, ומצוה לקחת שופר מקרן „האיל“, ואם באפשרי, יהדרו לבחור בשופר כפוף, למען יתאים השופר עם מעלת היום ובמובן „תרועה“. גם המצוה מקרן האיל חביבה היא להעלות את הזכרון הרם והנעלה מקרבנו של אברהם אבינו במחשבה תחילה, אשר עמד בנסיון, ולא חשך את בנו יחידו, להקריבו עולה לה' האיל בא תחתיו, לעלות תחת בנו (עקדת יצחק). זכרון הוא לעבודת אלקים מאוד נעלה בפנימיות הגופש (תקפ"ו). אם ניקב השופר ושופר אחר אין — כשר, ורק אם סתמו את הנקב במינו, ואם נשאר השופר ברובו שלם. גם אם חזר הקול להיות כמו שהיה קודם שנקב, נסדק השופר לארכו כשר באופן אם הדביקו אותו ע"י האור (האש) עד כי חברו קצותיו, ואם נסדק כולו אפילו מצד אחד פסול. נסדק ברובו לרחבו, גם לא נשאר מהסדק לצד פיו שעור תקיעה, היינו שצור ארבעה אגודלים פסול (תקפ"ו).

ח

בשופר יתקעו בלי אמצעי (תקפ"ו). זמן תקיעת שופר כל משך היום מצאת החמה ולמעלה, ולעת הדחק, גם לפני צאת השמש. אם יום ראש השנה חל להיות שבת אין בו תקיעת שופר, ורק נשאר לנו זכרון רעיון התרועה במלכיות וזכרונות שופרות (תקפ"ח). השמיעה והבחנת הקולות, היא עצם המצוה. התקיעה זרועה להיות בכוונה לשם מצוה: גם התוקע גם השומע נכללים בחיוב הזה. הראשון להוציא את כל אחד מהשני לכוון, לצאת ידי חובתו (תקפ"ט). שעור משיכת קול התקיעה כמשיכת התרועה שהיא ט' כוחות הקול קצרות, השברים יעשה ג' שברי קול זה אחר זה. כל שבר יהיה ארוך כמו ג' כוחות וצרות מן התרועה, ונמצא שגם השברים הוא מט' כוחות. בסדר תשרית תתי ל תקיעה ארוכה כמו שברים עם התרועה, הלא הוא ח"י כוחות. בסדר תש"ת היא התקיעה ארוכה כמו השברים ט' כוחות וכן בסדר תר"ת (תק"צ). בסדר בזכר למעלה יתקעו בשופר אחרי קריאת התורה לפני המוסף גם בחזרת הש"ץ של מוסף, אחרי השלמת כל שלשת הברכות, והוא אחרי מלכיות, אחרי זכרונות ואחרי שופרות, וכל פעם בסדר הנהוג, וכל יתר הדינים בזה ראה אי"ח תקפ"ה צד תקצ"ו.

יג

תעניות

(א) ימי הצום הקבועים

א

כפי אשר קבע התורה עבורנו „ימי החג ומועדי זכרון“, זכר העתים לטובה, עתים, אשר בהם יציץ ופרח ישראל מתחילת חבriאה של עם ישראל החזקתו ע"י ה', לעשות אותם למועדי קודש, להיות נעלים ונשאים מעל יתר ימי השנה, למען נחזיק במעוזם, וכל אחד ישנן ויקבע בלבו את האמחויות הרמות האצורות בכל אחד מהמועדים האלה, לכוונן אותם בחייה, להבין ולהשכיל את חינו ערכם עליו, ולקדש ולשפר את מעשיו למלואי תעודתו, כמו כן יסודו חכמינו ז"ל „ימי זכרון“ גם בעד העתים לרעה, עת אכלה גבלה אצל עם ישראל ההצלחה החיצונית, ובגלל פרקי הצרות, השוד והשבר, הרג ואבדן, אשר כחומם באו גם עברו על עם ה' — יהיו גם הימים האלה נזכרים ונעשים כפי חקנות חז"ל, למען גם המה יפעלו את פעולתם, לצרף וללבו את החיים, לכוונן עצמנו אל קדושת תעודתנו, ועל ידם להביא את „חינוך החיים“, לידי שלמות הדרושה. הן אמנם חכמינו ז"ל, אבות כנסת ישראל, העמיקו להבין, כי אלה נגעי הלאום, הצרות הרבות והרעות לא יובילו אותו להכחיד חלילה את קיומו ומוסר שדי לא למות תוצאות, רק כל אלה יעצרו כוח לשנות ולהחליף את במתמצב ישראל בעד פעולת חייו. — הצרות האלה הנה המעוררות את עם ישראל להיות בקוראי שמו למלואי חובות חדשים ביחוד, ובאופן אחר ממלואי החובות האלה, שאליהם נקראו זרע יעקב בימי אשרם והצלחתם — החכמים האלה נוכחו לדעת, כי עם ישראל זה, אשר בימי אושר וגדולה גועד הנהו לקנות יראת שדי „בענות חן“ ואהבת ה' „בשמחה“ — עליו להיות באסון וצרה מופת לרבים, בהראותו בעליל „בטחון“ איתן וחזק בה', „הכנעה“ וקבלה באהבה, את כל אשר יעבור עליו. — המה ראו, כי עת הגלות, אשר בה התהפך ישראל בצירים וחבלים כצירי יולדה, עליה להוליד ולתת למו חיים חדשים, ולהפיח בקרבו רוח חדש, עת כזאת דרושה להחשב לו לשבט־אלה, מוסר שדי וחינוך אב הרחמים, למען יסיר ישראל ממנו את שתי בנות התופת: את „אהבת ההגאה“ (גענוססזוכט) „ואהבת עצמו“ (זעלבססזוכט), ששתיהן אלה כרו קבר לאושר ישראל בשלוותה ועת כזאת, כשם שתעודתה להביא תשובה בהתחדשות החיים בתור מטרם קרובה, כן מטרמה מן היא והלאה לקרב גם את שעת החינוך האנושית הכללית. — החכמים הכירו לדעת, כי נדרש ונחוץ אל „החינוך“ בעד האומה: „אזהרה, לימוד ותוכחה“, וחכמינו ז"ל בהיותם מלאים רוח התורה, רוח חכמה ובינה, הכירו היטב, כי האמצעי היותר נבחר לזה היא „ההשקפה על העבר“ — אמנם כן! כל תקופה ותקופה לא גבראה להיות „דיה שעתה“ רק בשבילה; הן דורות מדורות שונים עולים ויורדים על פני במת התולדה ונכדיהם והבאים אחריהם מאבותיהם ילמדו ויקחו מוסר לראות נכוחה, כן מתחילת „עלות שימשם“ עד נכון היום, באור חיי האושר

וההצלחה. וכן למן העת יבוא שמשם בצהרים ויאסף נגהם. עד העלמם מעל פני כמת החיים. כל אלה לקח טוב לדורות הבאים. למען ידעת גם מעליהם גם מירידתם וללמוד. להסיר מקרבם את עונת אבותיהם, אשר בגללם אבדו המה מקהל ה'. גם למען יכוננו את חיהם על מוסדות המעשים הטובים. שבגללם עלו האבות במעלה העליונה. — וכמו כן גם דור נולד. נין ונכד אשר יקומו מאחרינו. יזכרו ויבחנו את הנעשה עמנו. עתה. להיות להם למופת. גם למוסר ואזהרה — לכן עלינו לשוות ככה לנגדנו ולזכור את מנת גורל אבותינו וביחוד את אלה העתות, אשר היו שגיאי כוח לעשות פעולה נמרצה ולכוננה בעד העתיד — ביחס כזה המה חיי כל העמים בתולדות בני אדם, אשר רק הדורות הבאים אחריהם ביהודי. יכירו את ערך הדורות הראשונים ועלילותיהם והקורות אותם — והנה כאשר ימי אושר ישראל. ימי אורה ושמחה. דבר ה' יהל עליהם. ועל ידם יפיץ אור יקרות על כל עת מעתות „ההוה“. גם יורה דעה להשיג בכל רגע את חין ערכם ופעולתם ולהפירות ישע גם לדור נולד. כן הוציאו חכמינו ז"ל קשט ודת מעתות בצרה ותוכחה גלויה. להיות גם ימי החרבן ומפלת העם אלה נזכרים ונעשים לאות ועדות בישראל בעד הדורות הבאים לקחת מוסר ולהתרומם. להכנס על ידם לחיים טובים ולשלום.

ב

ימי זכרון כאלה חמשה הם. אשר את הארבעה מהם זכר אותם כבר „זכריהו“ הנביא (ח', י"ט). הלא המה: שבעה עשר בתמוז. תשעה באב. ג' תשרי. ועשרה בטבת. והאחד: תענית אסתר. אשר את קביעות הצום הזה ידענו מפי חקבלה והמסורה — השלשה מהם המה ימי זכרון. מועדי תוכחה ואזהרה: זכר לחרבן ישראל. ותשנים מהם המה ימי תוכחה ואזהרה: זכר לעונות הגלות. — עשרה בטבת. שבעה עשר בתמוז ותשעה באב. המה ימי זכרון בעד החרבן. ג' בתשרי ותענית אסתר תוכחה ואזהרה מעונות הגלות.

ג

(א) ימי תוכחה ואזהרה — זכר לחרבן, המה: עשרה בטבת. שבעה עשר בתמוז ותשעה באב.

הקורות: — בעשרה בטבת החל מצור ירושלים ע"י נבוכדנצר — שנה וחצי אחרי כן בתשעה בתמוז נכבשה העיר מפני הרעב. וכמו כן בזמן הבית השני הבקעה העיר נכבשה ביום שבעה עשר בתמוז ע"י טיטוס (לכן בעדנו נקבע י"ז בתמוז מפני כבישת העיר בבית השני וחרבנו. שהוא עיקר הזכרון). בימי ט' וי' באב נשרף מקדש אלהינו. היכל ה'. הבית הראשון ע"י נבוכדנצר והשני ע"י טיטוס — ואם כן: עשרה בטבת התחלת החרבן. שבעה עשר בתמוז חרבן ירושלים ותשעה באב חרבן ציון. שריפת בית קדשנו. מקדש אלהינו. המקור והסיבה: — חטאת ישראל לבדה — סיבת חרבן הבית הראשון בגלל „עבודה זרה“ „גילוי עריות“ „רשפיכות דמים“ אבות העונות נגד „ה'“, נגד „עצמנו“ ונגד „אנשים“. — אשר מאלה. כפי אשר יצדו חכמינו ז"ל, בעון האמצעי

ע) נכשלנו אז ביותר, הלא היא תאוצה ההנאה (גענוסטזוכט) — חרבן ית השני היה מפני "שנאת חנם" והוא "אהבת עצמו" (זעלבסטזוכט); אכן: העונות הנזכרים יכו שורש בלב, ישתרגו ויעלו בנפש האדם רק ע"י כחש ה' האל היחיד, האדון האב, וההתחרות עד למותר בגאווה וגאון להשגת רכוש זין, שהמה אמנם רק קנינים שאולים לאדם מה' ובכ"ז ירהיב עוז בנפשו, ושוב אותם כאילו חנם קנין עצמותו, ובה יחטא ויאשם ע"י "אלהיות ינים", "אלהיות היצורים", "ואלהיות עצמותו".

תכלית החרבן הגלות:

א) המטרה הקרובה: לרפא את עם ישראל ממשובת אלהיות הקנין אלהיות עצמותו, לגרש מלבם את תאוצה "ההנאה", "ואהבת עצמו" ולרומם ז' ישראל להבנה נאמנה, לקדש ולכבד את שם ה' לבדו, כי בעוד שודדו ג' הקנינים, אשר חשב אותם לאילי החיים, נשבר ממנו שבס מושל, גם ל להיות ברשות עצמו למן העת, אשר ישראל בגולה הלך, להיות מפורד פורד בגלות החל, במדבר הזמנים והלאומים, משולל מכל הענינים החיצוניים, ל כל נחלה וממשלה, אשר אז רק קנין אחד נשאר לו לפליטה חלא היא: ותורה" וממשלה יחידה, הלא היא "ממשלת ה'", ושני אלה לקח אתו אל תוך ותו — והנה עם ישראל, אף כי בכל עת גלותו רתוק הגהו אל חבלי עוני דה — בכל זאת — או גם ביחוד על ידי זה — נשאר ישראל חי וקיים, גם יך ימים עד נצח ישראל, מבלי יכרע וירבץ תחת סבל משאם, עד כי כל יחות הסערות לא יזיזו אותו ממקומו וקיומו עד בלתי ידה — ואשר אמנם, ז' עדות תולדות בני אדם, עמים רבים וגוים עצומים ע"י צרות כאלה ועוד לות מאלה כל ויאבדו מתחת שמי ה' — פרקי הצרות וזכרונותיהם יחנכו ת ישראל וימלאו את לבו ברעיון כביר וגאור, האחד: כי קנין החיים היחיד י ישראל הוא: "התורה", ה' בחיי ישראל הוא האל היחיד המיוחד, והתעוררה זחת של חיי הלא היא: לשמוע בקול ה' ולקיים את מצות ה' וחוקי תורתו, אהוב איש את רעהו כבני אל חי, אל אחד, כתברי אגודת אחת וכנושאי מנת רל אחד, להיות אגודתם על ארץ יסדה באהבה, להיות ולחיות כאחים גם יחד.

ב) המטרה מן היא והלאה: אכן מפני הדבר הזה בכל פרט ובכלל, היות עם ישראל מפורד ומפורד בין העמים — אם מסביב לבני אל חי יראו נדות אנשים, כי ייסדו את חייהם על מוסדות לא־נאמנים ומבלעדי ה' יתנו יד אלהים רק לקניני החיים, ואת העושר, הכוח, הרכוש, הכשרון והתחבולה, זרעים וחרושת המעשה ושפע ההנאות מכל אלה, כמו כן הבטחון על מעשה ויש ותחבולותיו יחשבו לתכלית, מידה וקצב בעד כל אחד בפרט ובעד זלחת העמים ושקידתם בכלל, ואת ה' יחשבו, כי נעלה ומרומם הנהו ממעל זיי האדם והעמים, את ה' והשגחתו יוציאו מתוך להליכות עולמם ואת עצמם ושוב, כי המה אלהי חייהם. — המה לא יאבו עוד לדעת, גם לא יתנו בדבר נודות האדם הנאמנה והיחידה, שהיא: "להיות האדם העבד הראשון, הבכור זוג המקלה הגדולה של עבדי ה'", — אז ירים ישראל על הנס, ע"י מנת ילו להליכות עולמו, בכל מקום שהוא את האמת הכבירה וגאוריה, ובשם לתגם הנכון וקים לעד ידגול: "כי ה' לבדו הוא אלהי החיים", כי רצונו

לבד הוא חוק החיים, וכל קנין וקנין הוא רק אמצעי לחיים כאלה! ואם במקומות שונים הכרת ה' משפט וצדקה, מוסר ויראת שדי יאבדו ויכחדו מקהל גוים, הנה ישראל ע"י עצמותו ומנת גורלו יבוא ויופיע בתבל, להיות "משל חי וקים" בגוים ומפיץ אור בהיר בהכרת ה' ומופת הגהו בעד ממשלת ה' ועד בתבל נאמן בעד ערך כבוד האדם ותעודתו הנשאה, ובהו ורק באופן אחר גם בעתים לטובה יפעל ויועיל להביא את תעודת ישראל ע"י הצרות לידי שלמות, כתעודתו לפני כמי אושר והצלחה: להיות גוי קדוש פנימה וכלפי חוץ: ממשלת כתנים נושאי תכנית (פלאן) ה' — וכלי מחזיק ברכה בידו. אזהרה: ע"י התוצאות של עונות אבותינו. אזכרה: בהכרת תעודת הגלות והמסרה, להוציא אותה לפועל בחיי עצמנו ולהשתדל, כי התעודה הזאת תצא לאור בפועל גם בחיי אחים.

ד

(ב) ימי זכרון, תוכחה ואזהרה להשתמר מעונות הגלות, הלא הם: "צום גדליה", "ותענית אסתר". (א) "צום גדליה" — הקורות: העיר נכבשה, המקדש חרב, שרי ישראל ורוב העם הלכו שבי בגולה בבלה; חמת הלכד שכבה, לשארית העם הסה הסד, עד כי השארית הזאת חפץ להשאיר בארץ, להיות ממלכה שפלה ומקרב אחיהם תפקיד את "גדליהו בן אחיקום" להיות להם לנגיד ומנהל, גדליהו הכיר היטב את תעודת ישראל בנוגע אל העמים, אשר בידם נתן ה' את עמו, הלא היא הכנעה וסור למשמעת אל אדוניהם ברצון טוב ולהראות ע"י זה גם את כנעתם לה', לכבד את הכוח והממשלה שבט אפוא, אשר על ידם יסר ייסר ה' את עם ישראל, כאשר ייסר איש את בנו, ולקבל באהבה את תכנית ה', אשר התות לו לכוננה על ידי "הגלות", להיות עבדים נאמנים ואזרחים טובים ומועילים ומקשיבים להמלכים ולהאוצות, שיבואו בני ישראל להחסות בצלם, גם להחפץ לה', כי יתן בלב המלכות והמנות ויטה את לב העמים ונסיכיהם לחומלה על עמו, עד כי ילמדו באהבת אדם, לרחם ולכבד את עם ישראל בתור איש מעונה ומדוכא, גם יתגדבו, לרפא את הפצעים שהמה בעצמם הסבו למי, ככתוב בספר ירמיהו (כ"ט) חזקיהו, אשר הטיב מלתו בשם ה' ורצונו זה לאלה מאחיה, אשר הגלו בבלה: דרשו את שלום העיר וגו' ואשר עוד מני אז השכם ודבר הגיד לעמו ומלכו בימי המצור, לקבל באהבה את תכנית ה', אשר לוא המלך צדקיהו והעם שמעו בקולו כי עתה לא נכבשה ולא נחרב המקדש ולא עיוורו את עיניו, אשר הלך אחריה ולא התעוללו בו, לכן נשבע "גדליה" בתור פקיד בבל, כי יהיו עבדים נאמנים לממלכת כשדים וייטב להם — אבל גם שארית העם, אשר נשארו בארץ, לא יכלו עצור ברחם, להכנע תחת תכנית ה' ואת אשר יעד עליהם, וישמעאל בן נתניה — אם מקנאה או מפני איזה התעוררות מן החוץ, לא כבד את אדונו, מבלי שים לב על עו מלך בבל או להרעימו ולהכעיסו, קשר קשר וימת את גדליהו ואת כל היהודים והכשדים אשר היו אתו — אבל גם היהודים האחרים, אם כי לא חשבו רעה כמותו, בכל זאת נמשכו אחרי הדעה הנפסדה למרוד במלכם בארץ ובשמים, לבלי הקשיב לדברי ה' ולבלי הכנע

תחת רצונו ואף כי בימיהם ולעיניהם שורדו מהם כל טובם ואשרם החיצון. בכל זאת התקוממו ליסד את עתידותיהם על עזרת אנשים ויעמדו במרדם. גם כולם היו בעצה אחת. למרות דברי ה' על ידי ירמיהו אשר אמר לשארית הפלטה. כי גם עתה אחרי עשותם התועבה: אם שוב תשובו בארץ הזאת ובניתי אתכם וגו'. כי יתן ה' להם רחמים בלב מלך בבל ורחם אותם ואחריתם היתה עד להשחית. גם כליון חרוץ היה דרכם זה. אשר בחרו. על אשר לא שמעו בקול ה' בפי ירמיהו ובדמיון כחב הרהיבו עו למרות את פיהו. אשר הגיד להם מראשית אחרית. כי עליהם להכנע תחת רצון ה'. לעמוד תחת ממשלת המלך. מטה זעמו. ולא ימרדו בו. כי אז ירף מהם את ידו הקשה. ולא תאונה להם כל רעה (ירמיהו ל"ח עד מ"ד). והמה כאדם עברו ברית. וישענו על בינתם ועצתם עצה גבירה. תוכחה ואזהרה: ממה יזהיר אותנו יום צום גדליה ומה יורה דעה? א) לחסיר מלב את הדמיון התועה. כאלו יוכל ישראל בארץ גלותו להמציא לו את ההעמדה ברשות עצמו בכוחו ועצם ידו. כאלו גם על מסעו במדבר ישראל והזמנים יוכל לסמוך גם על עצמו. לחלץ גפשו מן המצר ולהחפש מצותיו ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו. גם היום ההוא יביע אמר. ב) כי בכל דור דור עלינו לשנו בלבנו את האזהרה הזאת: היו נאמנים לארץ אשר תשובו בו. להמלך הנסיך אשר החסו בצלו! הלא ה' הוא זה. אשר יוליך אתכם בכל מקום אשר נפורתם שמה. ועמכם הוא בצרה. גם במדבר הגדול והגורא של הגלות החל הוא מתהלך בקרב מהנכם בתור. "אל מסתתר" ויורה ויראה לכם את הדרך. אשר תלכו. את המקום. אשר תבואו בו ושמה תשבו. או תעזבו אותו וממנו תצאו. תתמכרו עצמכם תחת השגחה ה'. זאת "מסירת נפשכם" זאת לה' עליכם להראות בפועל ע"י ההכנעה והעבדות הנאמנה תחת ממשלת הנסיכים והארץ. אשר בה תשובו ותחסו בצלם. אף תשאו ותסבלו במנוחה את שבט הגוש. קו לה'. כי הוא יטה לב מלכים ורוחנים לחומלה עליכם. לבל יוסיפו לדאבה עוד. גם חנן יתנכם ה' בבוא הגאולה השלמה. רחם ירחמכם כדבר ה'.

ה

ב) תענית אסתר — יום זכרון לעזר גלות "שני" ואזהרה להשתמר ממנו: היום ההוא. אשר קים וקבל ישראל על פי הקבלה והמסורה. הוא יום "תענית אסתר" והנהו כמו הדעה גלויה מהעם בעצמו בהכרת העון. אשר עשו. להיות יום צום. מזכיר עון ותשובה. ויקבעו אותו בתור אזהרה לדורות.

הקורות: אחשוורוש לפי תכונת רוח כובשי הארצות בארץ הקדם נטה חסד אל הנכנעים והמתרצים לקבל עליהם עול מלכותו. ויען כי המושל הזה לכד מדינות ממדינות שונות וגוים וארצות רבים באו תחת שבט ממשלתו. לא יכול מבטו לחזור בפגימיות עצמותם. בעוד כל מדינה ומדינה היתה שונה בשפתה. במנהגיה ואמונת תושביה. ויסתפק כובש הארצות הנערץ הזה. כי הגוים הנכנעים ישאו עליהם רק השם הכללי "עבדי מלכותי". לכן אלה היהודים. אשר בלעדי זאת עליהם היה להכיר טובה למלכי פרס ומדי. בעת שהיו רחוקים מארץ אבותיהם נהנו גם המה מטוב המלך הזה ואור חסדו נגה גם עליהם — אמנם זה הוא נסיון חדש מאלהי אבותם בעד עם ישראל. נסיון "חסד לאומים" לדעת.

אם בני ישראל, אשר בימי עוני וצרה, אמנם נשארו תמיד נאמנים ותמימים לאלהי אבותיהם ולתורת חיים, ובנסיון הצרות הפליאו לעמוד ונכונים היו תמיד בעתים לרעה, לתת את נפשם כופר דתם, אם גם בעת תורח שמש צדקה עליהם מבס המלכות, אם יוכלו לעמוד בפני הנסיון הזה הקשה להם עוד מהראשון, והנה הביטה וראה! ישראל, אשר בימי זעם וצרה מעולם לא בגד באמונתו, לא יכול עמוד בפני נסיון של הארת פנים וחסד לאומים. — והנה בתוכם שלום ושאננים תחת החסות של המלך אחשורוש, אם מפני כי חשבו, אשר קיום חסד וחנינה כזאת היא ערובה בעד אשרם בתבל, או מחלישות רוחם, בהאמינם כי בפני המלך של חסד לא יאות ולא יסכן למו להתגדר בעצמות ישראל — או מפני דמיון כוזב, כאלו מחויבים המה בתור גמול ותודה בעד החסד, אשר יתנו ממנו, לקבל עליהם את מנהגי הארץ, להיות ככל הגוים בית ישראל, ואם גם בגלל הדבר הזה יקריבו כליל את הרוח וחיי ישראל — או אולי — מפני זה, כי התבוסשו במנהגיהם הנבדלים, ויתאמצו להתאים ולאחד אותם עם מנהגי הארץ, אשר נהנו ממנו את הצלחתם התיצונה, בקצרה, ישראל לא עמד או בנסיון, החן והחסד שפכו עליהם מים זיזונים, לקרר ולהחליש את חשיבות תורת אבותם. — אך ה' שלח את מלאך זעמו להעירם בחזקה, למען יקיצו משנתם והחלום הנעים הזה כחלום יעוף! — אז היה איש יהודי אחד למופת נאמן וחוכית לדעת, כי היהודי יוכל להיות נאמן לארץ מולדתו ולרוחני ארץ, ובכל זאת להיות „איש יהודי“ במלוא המובן הנאמן להיות תמים עם ה' ותורתו. — „מרדכי היהודי“ הורה והראה ע"י מעשהו, כי חלילה לאיש ישראל בעמים להתבולל, חלילה לו לעשות דבר נגד הדת והיהדות, ובכל מקום, אשר נדרש להפך אף אחת מן המצות, אם השעת צריכה לכך, עליו להקריב את נפשו וכל אשר לו בגלל תעודתו, נצחו ותוחלתו והשאר להפקיד בידי ה', אשר הטוב בעיניו יעשה. — והנה גם אלה מבני עמנו, אשר בתחלה היו נכונים לתת את כל חמדיהם בגלל החן והחסד של הממשלה, אחרי אשר ראו ונוכחו לדעת, כי שקר החן והחסד הזה, וכי בשום אופן לא נוכל לסמוך על „חסד לאומים“, להיות אפשר להתקיים, המה בראותם, כי אם אך רוח מלפני המלך יעסוף ויריב שר מלא חמה על היהודים, ובידו יחתום להאביד זכר לעם חרמו, להרוג, לאבד ולהשמיד מנער ועד זקן, טף ונשים ביום אחד ולא הועילו כל תחבולותיהם ביום עברה, גם „הסכנה“ אשר רחפה עליהם בגלל אשר לא חפץ מרדכי היהודי לתת כבוד־אל לבן־אדם תולעת ולהפך את מצות ה', כי כל זאת היתה לו ולעמו לישועה גדולה ומאד נעלה ורעת צורר היהודים ומחשבתו שב על ראשו וראשי בניו אחרי אשר הכירו לדעת, כי לא קצרה יד ה' מהושיע וממות לחיים תוצאות, וכי לא ינום ולא יישן שומר ישראל — או כאשר שרי ישראל קבעו את ימי הפורים לימי מועד ושמחה — הנה העם בעצמו קימו וקבלו עליהם ועל זרעם גם את יום „תענית אסתר“, לפני יום הישועה, להיות למו ליום צום וענות נפש, לאות, זכרון ואזהרה מתעוטי הגלות, עת „חסד לאומים“ יגבר עליהם, וזה הוא „תענית אסתר“.

תוכחה ואזהרה — מה יורה צום „תענית אסתר“? הוא יזהיר אותנו, לבלי נכשל בתעוטי גלות הנזכרים, לבלי לבטוח עד למאד „בחסד לאומים“

ולתדבק על ידו במנהגיהם גם בגללם לפרוק עול תורה ומצות. להתבולל בעמים ולחיות כמוהם, ואם יום „צום גדליה“ יורה גם יזהיר אותנו לבלי נמרוד באומות, לבלי נחבל מזמות נגד הממשלה, אשר תתן לנו לחסות בצלה, כי עלינו להיות עבדים נאמנים למלך ולארץ בת גשב, ולמלאות את כל חוקי המדינה מבלי לשנות, ומבלי נחשוב מחשבת פגול להתקומם נגדה, בידיעה קדומה, כי ככה הוא רצון ה', אשר הולך אותנו בגולה, הנה „תענית אסתר“, יום הצום הזה, יורה לנו ויזהיר אותנו לכל בעבור את הגבול ולא נעשה מעשים כאלה, אשר גם המלך גם השרים לא ידרשו מאתנו. יום צום תענית אסתר יודיע ויביע לדורות ישראל: כי אם ינסם ה' עוד הפעם בגלות ע"י „חן וחסד לאומים“, כאשר נסה אותם רבות פעמים ע"י „עוני וצרה“, כי גם אז יהיו עתידים לאזור עוז ולהוסיף אומץ וחיל ולעמוד בנסיון ברוח כביר, רוח ישראל, והגמול עבור החסד ושפע הטוב, אשר יקבלו שמה יראו רק בזאת, כי יהיו נאמנים למלך ולמדינה, וימלאו כל החובות המוטלים עליהם מטעם המלכות מבלי מגרעת, יעשו ויפעלו אך טוב וחסד ויהיו אזרחים מועילים במדינה, ע"י התפתחות כשרון רוח ישראל ותכונתו, אשר הוא אמנם במדותיו תמיד, מופת לרבים, ובוה עוד תגדל מדת „חסד לאומים“ ואהבת אדם וכבוד ישראל יגדל בעיני יתר האזרחים, אבל חלילה לו לבקש חסד וחנינה בגלל תקרובת עצמות ישראל, בגלל התמכרות כל מדה נכונה, בגלל הפרת ברית ה' עם עמו ישראל, ע"י התורה והמצוה, כי אז יחיה אף ה' „וחסד לאומים“ יהפך לרועץ, ליסרו קשה בעוד מעשה כזה הוא: מעשה אנוש, טורף נפשו בכמו בגלל חשגת החיים.

1

לכן סכום התעניות הוא בציר כזה:

(א) ימי זכרון בעד הגלות על פי המקרים והסבות:

אהבת ההנאה (גענוססזוכט)	אהבת עצמו (זעלבסזוכט)
בית ראשון	בית שני

עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז, תשעה באב:

(ב) ימי זכרון בעד עונת הגלות:

אהבת ההנאה	אהבת עצמו
------------	-----------

לרכוש תענוגות החיים	קשיות עורף, קשר ומרידה
ע"י הפרת ברית	נגד נסיכים ועמי הארץ
תענית אסתר	וצום גדליה

ואם כן:

עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז, ותשעה באב:

אהבת ההנאה ואהבת עצמו בארץ

תענית אסתר, צום גדליה

אהבת ההנאה ואהבת עצמו בגלות.

אמנם, הן יכלו להיות עוד „ימי זכרון“, זכר לעון אחר בגולה, הלא הוא עון „בגד בוגדים“ בדת היהדות מפני „הלחץ והעגורים קשים“ — לוא היתה כזאת — אבל בעד „עון גלות כזה“ על חטא שחטא ישראל מפני הצרות בגולה, דברי ימי ישראל לא קבעו שום זכר למן — יען וביען, כי בימי עוני וצרה, רק אז הראה ישראל ביחוד את כוחו ועוצם גבורת רוחו; ישראל היה אז חזק ואמין כסלע-ראיתן בשנות ראינו רעת — אלפי רבבות ישראל קדשו שם ה' ונתנו את חייהם לממיתים בגלל תורתם ודתם; המה כתבו בדמי לבבם בספר קורות ישראל והומנים, זכרון לדור ולדורות: עדות בישראל, כי בימי עוני ולחץ, צרות גדולות וגוראות, לעג השאננים, הרג, חרב ואבדן, נשאר ישראל תמיד נאמן לה' ותורתו, ויהי מוכן ומזומן לתת את חייו וחיי בני ביתו וכל אשר לו ביום שידובר בו להעבירו מעל דעת המקום ודת התורה, גם הראה בפועל והוכיח בעליל, כי לא גברא עוד כלי נשק ללחום נגד רוח ישראל, עם ה' נתן עור בעד אור התורה ובשר בעד רוח ישראל, הוא פשט את צוארו מול חרב אויב ומתנקם, ושומע לא היה להם מאת בני ובנות ישראל, אשר עלו על המוקד בשמחה רבה, לקדש שם שמים, ורק הקול קול יעקב, שמע ישראל וגו' נשמע עם נשימתם האחרונה עת עלו מרום, בלבת מוקדי אש, אשר ערכו למענם מחבלים, חדלי אישים ועריצי גוים, בימי הבינים, אשר אלה זבחי רצון מקריבי נפשם, בהגה אחד, אלו הוציאו מפייהם ומשפתייהם נגד ה' ונגד תורתו, הלא יכלו לרכוש למו לא רק את החופש מכף מעניהם ולוחציהם, כי גם את כל הטובות שבעולם, אשר הפצו מצידיהם לתת למו ביד רחבה, אם רק יעזבו את אלהי אבותיהם ותורתו וינזרו לבושת; אמנם כן לא „העתים לרעה“ רק הנסיון של „חסד לאומים“ היה מסוכן במאד בעד עם ישראל בכל העתים, פן לא יקום יעקב ויעשה כמעשה אחיו הבכור חלילה, למכור את בכורתו בעד נזיר עדשים.

ז

תכלית כל התעניות היא „התשובה“, הכרת תעודת הגלות, בחינת החיים חזקת תכונתם, לדעת, עד כמה נמלאה התעודה הזאת ועד כמה נכונים המה בני ישראל בלב טהור ורוח נכון למלאות אחריה. — הדרך אל „התשובה“ יסללו לפניהם סדרי הימים האלה, התקנות הערוכות בעד ימי הזכרון ע"י „עבודת ה'“, „צום“, „ואבל“.

(א) בעבודת ה' עת חשתפך נפשנו בצקון לחש נחוש ונרגיש, מה הוא לנו עצם יום הצום ומה יורה בזכרוננו בדורותיו ובכל דור דור לעדת בני ישראל (ראה מערכת „העבודה“).

(ב) הצום — הלא היא מניעת המזון וחסרונו במשך יום אחד, וזה יועיל להראות לנו שלטון חיי האדם על חיי הבהמה לעשות „הפסק“ בהתחרות להשגת ההנאה, ולהוכיח, כי הרצון החזק והאמין הן הוא ישאר המנצח במפעלות בני אדם, ועל ידי זה ישים כל אחד לבו להתבונן, אולי אפשר הוא הדבר, כמו שאפשר ביום הצום, לשים מעצור לתאותנו ולמנוע עצמנו, אם ממלואי כל הבאות הגוף או ההנאות היותר נחוצות לאדם, כי נוכל לפעול בנפשנו למנוע

עצמנו „ממותרות ההנאות והתאווה” תמיד, וכי שבכל הימים נרחיק עצמנו, אם לא מכל ההנאות, אבל למצער להסיר מאתנו ולהתרחק מאלה ההנאות הבלתי טהורות והאסורות לנו. — הצום יועיל לנו לסתום את המקור משחת האחד, מקור החטאת, „אהבת ההנאה” (גענוסטזוכט).

ג) אבל — אם מצד אחד יועילו ימי הצום הזוכרים לקשר עצמנו אל מנת גורל ישראל, הנה מצד השני יועילו לנו „האבל” לברש מלבנו את „אהבת עצמו” (זעלבסטזוכט) ותוצאותיה הרעות, בעוד על ידי „האבל” נחוש ונצייר את מפלת בנין ישראל ואת חרבן ארצו ונכיר לדעת את „אי־ממשות ואי־בטחון” הקיום הנוסד על עצמותנו לבד, לבלי נסמוך ולבלי נשען עליה הרבה, אם כי שמן חלקנו למאד. „האבל” יפעל עלינו לסתום את המקור משחת השני, מקור החטאת של „אהבת עצמנו” (זעלבסטזוכט).

ח

הצום — יען הוא מתיחס ותלוי בזכרון מפלת ישראל בגלל „אהבת ההנאה” (אמנם כן, האם „אהבת עצמו” איננה גם היא אופן שני מאהבת ההנאה? האיננה גם היא אהבה ותאווה „להנות מעצמו”?), לכן הצום הוא משותף ושה בעד כל התעניות, אבל „האבל” אשר הוא מתיחס ביותר אל חטאת בית שני, לכן קבעו אותו רק בעד „תשעה באב” לבד, אות זכרון החרבן ומפלת ישראל, וזכר לחרבן הבית הראשון והשני, חרבן העמדת ישראל ברשות עצמו, ביום ההוא (ת”ב) הצום חזק הגהו בחומרי יותר משאר ימי התעניות הזוכרים, ע”י חסרון והמניעה של עצמו מכל ההנאות. — וכל אלה יחלו עם כניסת היום התשיעי ומשך זמנו מערב עד ערב, אמנם גם תקופת הזמן מלפניו מיום הראשון עד יום התשיעי באב ומשבעה עשר בתמוז עד ר”ח אב ערוך ומסודר לנהוג בה „חצי אבל” ובמניעות הנאות שונות, בעוד אשר בשאר התעניות „הצום” יחל חל’ הנהו רק מבוקר של עצם יום התענית.

ט

למלאות את דברי ימי הצומות החמשה חוב הוא בעד כל אחד מישראל (א”ח תקמ”ט, תק”נ, תרפ”ו), אך בתשעה באב החוב עצום ביותר, עד כי גם החולים ואלה אשר קשה עליהם התענית, אם אך אין סכנה בהם, עליהם לצום ביום ההוא (תק”נ). „תענית אסתר” הנהו הקל מכלם, בעוד נוסד הוא על מנהג ישראל תורה, אשר קימו וקבלו עליהם, לכן קצת חולים וכדומה לעת הצורך חפשים המה מהצום (תרפ”ו); אם חל אחד מימי התעניות בשבת, אז נדחה הוא על יום א’ אבל תענית אסתר נדחה ליום „ה” שלפניו (תק”נ, תרפ”ו), עוד מיום ר”ח אב עד יום התשיעי וביחוד השבוע שבו חל ת”ב אסורים כל הדברים הנעשים לאות וסימן שמחה, גם דרושה התרפות בהדור ע”י הענינים החיצוניים בכבוש, במלבוש וכדומה, בתספורת, והאחרונה מיום י”ז בתמוז עד אחר ת”ב אסור, למען תהיה הכנה אל אבל ת”ב. — בכל משך הזמן מ”ז בתמוז עד אחר ת”ב לא יתוגו חגי נשואין, מיום ר”ח עד יום י’ אב אחר חצות היום

אסור לאכול בשר ולשתות יין, ראה בארוכה א"ח תקנ"א תקנ"ב. — ביום ח' באב יסעדו סעודת קבע לפני סעודה המפסקת, אשר זאת האחרונה ודרושה להיות רק מתבשיל אחד. את הסעודה הזאת יאכלו כאבלים בשבתם על הארץ, וכמו בסעודת הבראה של אבלים יאכלו ביצים (תקנ"ב). התענית תחל עם חשכה ספק יום ספק לילה, והאבל יחל רק כאשר יגיע הלילה. הצום הזה מקובל הוא עוד מבעוד יום כמו נדר. — ערב תשעה באב אחר חצות אסור ההגיון והלמוד בענינים הרוחניים המסיחים דעת מאבלות היום כמו בעצם יום הת"ב, זולת אלה המקומות המותרים לקרוא בהם בת"ב, וכל זאת למען לא נסיח דעת אף רגע ממושג היום. אם ערב תשעה באב חל בשבת, ואם גם ת"ב בעצמו חל להיות בשבת ונדחה ליום א' בטלים המה כל דברי יום הת"ב אך למוד אסור עוד מאחרי חצות, ואם ת"ב בעצמו חל בשבת דברים שבצנעה נהוג (תקנ"ג).

בתשעה באב בעצמו נהוגים כל הדינים השייכים באכל זולת המלאכה. כל דיני הצום והענוי שולטים בו כמו ביהכ"פ (ראה פרק ב'), בכל זאת עד חצות כל מלאכה שיש בו שהוי מה אסור (תקנ"ד). אבלות ת"ב דומה היא לאבלות האבל, יען כי ביום ההוא כלנו אבלים על ציון הבת ירושלים, האם אשר גדלה אותנו ותאמצנו כבן לה ותכלכלנו ותשקנו ברוח ה' השפוך עליה, ותאמר ציון: בני יצאוני ונפזרו לכל רוח ואני נשארת לבדי אם שכולה וגלמודה, גם אנו אין לנו אם רחמניה אשר השביעה בטוב נפשנו, אבל לא נשארגו מבלי אב. הן אבינו שבשמים, הלא הוא חי וקים לעד והשגחתו חופפת עלינו תמיד גם בגולה, באור רוחו יגיה חשכנו, הא ישא ויסבול אותנו לכל יסופנו חושך וצלמות.

אך האבלות הזאת נקבעה לא רק בעד תשעה באב לבד, כי אמנם זכר החרבן בכל עת ובכל שעה דרוש ללוות אותנו על דרכנו בגולה, לבל נשכח, כי עלינו להיות חבוקים ורבוקים במנת גורל ישראל, ולמען דעת, כי עלינו למלאות את תעודת הכי נכבדה ומאד נעלה, ואם גם עשיר אתה איש ישראל וה' השלים אותך על נכסים רבים, ולוא יהיו כל ישראל עשירים ומצלחים במאד ואם גם יתירו ויסירו את כל הכבלים אשר אסרו במו את חיהם החיצוניים של ישראל — גם אז — שים לבך והבין, כי אתה לא רק על אבדן האושר החיצון בלבד תתאבל, הן את החסרון הזה בהצלחה החיצונית, אולי תוכל למנות לך ולמלאות גם במקומות הגלות — כי אמנם עם הצלחת ישראל החיצונית שודדה רק אחיות הנחלה בנגלה — ששם ערוכים ושמורים היו לך חיים ברוח ה', להיות מטע ה' על אדמת קדש, אכן אבלך היותר גדול הנהו על חרבן "ציון" מרכו האומה בית קדשנו ותפארתנו, חוטן ישועות ברוח ישראל ורוח ה' הנסוך עליו, אשרי עין ראתה כל אלה!

רכש האבל על חרבן ציון וירושלים ופזור העם בגולה, עליך להראות בעליל בכל מקום, וביחוד במקום, אשר תבסח את עצמותך הפרטות במצבך החיצון, או הנך צלח ושמח עליה אם תבנה לך בית איתו מכון לשבתך, עליך

להניח אמה מרובעת נוכח פתח ביתך בלתי מסויד, גם החתן ביום שמחת החתונה הנהיגו להניח אפר על מצחו או את אחר שמו לזכר האבלות, כמו שבירת כוס תחת החופה לזכרון אבל ציון וירושלים. אם בנות ישראל תתקשטנה בעדי צדיים, עליהן לחסר דבר מה מעדין לזכר אבל. אם תערוך שלחן למעדנים, עליך לחסר ממנו דבר מה זכר לחרבן, גם שירי שמחה ותענוגי זמרה בכנור ונבל מצומצמים המה באהלי יעקב, אם לא בעתותי שמחות מצוה (תק"ט).

ב

תעניות נדבה

יא

כמו באלה התעניות הנזכרים קבעו בהם את „ענוי הצום“, בעד הנהו והתחבולה היותר טובה ובטוחה לכבוש את התאוה ולעצור בעד הנטיות הבהמיות — קלא הוא להתקרב אל „התשובה“ — כמו כן בעד כל איש פרטי החפץ לאשר בדרך התשובה ענוי הצום הנהו האמצעי היותר טוב לזה. אם צרות החיים תזכרנה לאיש לשוב אל עצמותו ולבחון את דרך החיים שלו. אם איש עומד בקשרי המלחמה עם חושיו ונדרש לו עזר ומשען לזה, למו נתנה „תענית נדבה“ כתור אמצעי-ותחבולה לקרב אל מטרות, גם בכלל עזרת ישראל אם איזה צרה כללית שלא תבוא קוראת ומזכרת את העם „לתשובה“ או אז יקבעו תענית צבור — אך בכלל הצום בעד עצמו ובלבדו אין בו שום חשיבות — גם אינו משובח — ורק אז יש לו ערכו עליו. אם נדרש לך להשתמש בו בתור אמצעי נאמת להיטיב את דרכך לצדף וללבן על ידו את עצמך, למען תוכל ברוחק נצח את התאוות הבהמיות ולכבוש את יצרך — בלעדי אלה, בלעדי ימי הצום זקבועים או בגלל כל צרה כללית שלא תבוא, או מפני תגבורת יצר לב האדם להכניע אותו על ידו, ולשוב בתשובה שלמה אל ה', בלעדי כל אלה התעניות הסגופים נחשבים לחטא, הן אמנם גם כחות גופך אינם שלך, עד כי לא זוכל לפרוש עליהם כנפי ממשלתך, עד למותך, ולהחלישם ברצון נפשוך — לין להשתמש בהם בעדך ובעד הכלל, ומי אשר יסגף נפשו לישב בתעניות ובלעדי התעניות המחויבות ויחליש וירפה על ידי זה את כחותיו נקרא חוטא, ועוכר שארו אכזרי.

מבלעדי הצומות החיוביים, אל יצומו ביחוד תלמידי חכמים העוסקים תורה, האיש אשר עליו לעבוד עבודה בעד אחרים בכחות רוחו וגופו, כמו למדים, פקידים, שכירי יום (א"ח תקע"א, ח"מ של"ג, של"ו), אם הצרה בעצמה ורשת כח אנשים אל תצום בעת הצרה, רק תוכל לבדור בלבך לצום באחד ימי הישועה ולגמור אומר להיטיב דרכך (תקע"א). אם קשה עליך להשתמש גם הצום בתור אמצעי לכבוש את יצרך נגד מלחמת החושים, אז למצער למד התרגל בפעמים שונות לעשות זאת ע"י מניעת איזה הנאות קלות (תקע"א). כל תענית נדבה דרושה להיות קבלה מפורשת בשעת תפלת המנחה ביום ולפניו, גם בעת המנחה בהרהור בלב דין (תקס"ב); כל אלה הצומות יחלו

מהתחלת יום התענית, ובליל העבר יוכל לאכול ולהנות, אם לא הלך לישון וחשב לבלי להנות עוד בקומו בלילה. לאכול לפני השכמת הבוקר צריך לפרוש זאת לפני השינה (תקס"ד). כל תענית הוא עד הלילה (תקס"ב); אם אחד קיבל עליו לצום תענית גדבה ואכל, לא מלא את נדרו ועליו לצום יום אחר, אבל ימי הצום הקבועים, אם לא התענה בהם, אז לא נדרש להשלים ביום אחר (תקס"ח). אל "התשובה הפרטית" נהוגים ימי התעניות האלה: יום פסירת ההורים (י"ד שע"י, שצ"א). שני וחמישי ושני אחר חג הפסח וחג הסוכות (תצ"ב). עשרת ימי תשובה לפני יוה"כ. יום ראשון של סליחות. ערב ר"ה. ערב ר"ח (תי"ח). ובכל זאת אלה אינם חובות גמורים, גם אם מקובלים המה בתור נדר עליהם, אזי נדרש למלאות אותם תמיד, וטוב לבלי לנדור לשמור אותם לעולם, נוסף לאלה גם יום החופה (תרע"ג, ס"א). תענית בכורים בע"פ (תצ"א). אם חל "תענית נדבה" באחד מימי ר"ח, יו"ט, שבת, ערב יוה"כ, פורים, תנכה, לא יצומו בהם, אם המה רק קבלת תענית, אבל אם היה נדר, אזי הנדר הזה שלא כהוגן וצריך על זה שאלת שלשה חכמים להתרת נדרו (תק"ע); כמו כן באסרו חג, חמשה עשר בשבט, חמשה עשר באב, כל חדרש ניסן, ל"ג בעומר, מר"ח סיון עד שבועות, והימים שבין יוה"כ וסוכות לא יצומו. תענית ביום החופה יצומו, זולת באלה השלושה הראשונים (תקע"ג). על דבר תענית צבור על כל צרה שלא תבוא גם כל הדינים בפרט (ראה א"ח תקס"ג עד תק"פ).

יד

חנוכה ופורים

א

אחרי אשר אבותינו בפעם השנית נקבצו ובאו על אחות נחלתם בארץ ירושתם, ומושב בני ישראל בארץ הקדושה בימי בית שני קבל צורה בתכונה כזאת, כאלו הישיבה ההיא היתה רק בתור הקדמה והכנה אל גלות החל, גלות ישראל והזמנים, אשר התעתדו אליה, או ראו חכמי ישראל חקני העם, כי תעודתם הוא לעמוד על המצפה, ואת אשר יראו ממפעלות ההשגחה העליזנה בחביון עוז של אל מסתתר, לכתוב זכרון בספר, גם צרה וצוקה גם הצלה וישועה, אשר באו בעקבותיה, למען דעת, כי ממכה רפואה נמצאה ומכל מזור תרופה — ואת כל אלה רשמו בכתב אמת את יום הישועה קבעו לעם, להיות לו יום מועד ושמחה, למען ילמדו בניהם ובני בניהם אחריהם לדעת את הקורות את אבותיהם ואת המלחמות הפנימיות והחיצוניות, אשר עצרו כח, לכונן על ידם וליסד את קיום ישראל בגולה, וכי בראש וראשון עליהם היה לשמור ולגזור את התורה, קנין ישראל, למען יוכלו האבות למסור אותה לבניהם, לנינם ונכרם ולדורות הבאים קשט דת בעצם טהרם, וכי על שניהם כאחד קיום האומה ונצחיות התורה כבוד ה' חופף עליהם — ואף כי לא הראה להם ה' נפלאות ונסים גלויים בדרך מצרים, בכל זאת נוכחו לדעת, כי בתור "אל מסתתר" בהשגחת שכינת עזו ישמור וינצור אותם תמיד, כי שומר ישראל לא ינום

ולא יישן ופודה ומציל הנהו את עמו מצרותיו הרבות והרעות ויוציאם למרחב. — באופן הזה יצאה לאור — „מגילת תענית“, ספר הזכרון הנודע לשם, ובו כתבו לדור הסכנות האיומות, אשר רחפו על חיי ישראל ועל התורה תחת סבל ולחץ ועול גוים עריצים, וביתוד תחת ממשלות סוריא ומוקדן, גם סכנות כאלה, אשר רחפו על התורה ע"י התנכרות רוח ישראל מפני המפלגות בקרב העם בעצמו, ויהי במשך הזמן, אשר אבד ישראל בו את התעמדה ברשות עצמו, וקיום ישראל והחזקת התורה בנס היו עומדים ע"י ה' אשר השליט עליהם את ההשגחה הנעלמה לשמדם ולהצילם, וצרות כאלה וכאלה הרשומות בספר הזכרון היו כמעט „מעשים בכל יום“, וכמאמר חכמינו ז"ל אשר הצרות התכופות כה הסירו את התפעלות הלב והרגש, עד כי נדמה היה לבשר מת אשר לא ירגיש עוד את נתות המאכלת, לכן חדלו מאז לכתוב ולרשום בספר הזכרון הזה את הצרות והתשועות גם יחד, וגם אלה הזכורות הרשומים שמה, חדלו להיות מקוימים ומקובלים באומה „ומגילת תענית בטלה“ — רק שנים מהם נתקיימו אצלנו ונשארו לדור ולדורות הבאים, שני „מועדי זכרון“ הערוכים ושמורים בכל תפוצות ישראל, למען ידעו גדחי ישראל אלה, כי השגחת ה' אם כי נעלמה היא בבלי גסים גלויים, בכל זאת היא חופפת תמיד על עם ה' בגולה ובכל מקום ובכל זמן יציל, יגן ויושיע אותם מצרותם, כי ה' עם עם סגולתו הוא בצרה גם בגולה, וכל נסיון ומבחן, אשר יבואו עליו חדשים לבקרים מידו כל זאת למו — כי כל דמע עין ישקיף וירא ה' כל אנוח תסלול לה דרך להבקיע אל שכינת עזו ולהגיע עדיו — ואם עריצי גוים ידמה כי המיתו את רוח ישראל או עת צוררי ישראל יחבלו מזמות וישילו פור, להכחידו מגוי ומקהל גוים, הנה לא יגום ולא יישן שומר ישראל, ומחשבת אונם, מחשבתם הרעה אשר מבג"י תכלה ותעבור כענו כלה, על ראשם תשוב. — אלה מועדי זכרון, כי ה' ישמור וינצור את ישראל בגלותו המזה „חנוכה וטורים“, ימי החנוכה יחלו ביום כ"ה כסלו ויארכו שמנה ימים, וימי טורים קבועים ביום י"ד או ט"ו באדר.

חנוכה

ב

הקורות — ממלכת אלכסנדר מוקדון וארצות ממשלתו, אשר לכד בגבורה נמרצה, אחרי אשר הבהילהו המות פתאום, גפלו לחבל בין ראשי צבאו — ממלכות וארצות רבות נאנחו מפני כובד מלחמה, אשר התלקחה והתפרצה בין העריצים, בטרם נחלקו הארצות, להיות לכל אחד חבל למו — וישראל אשר למראית עין הוקם על תחת ממשלת כורש להיות גוי וממלכה, אך באמת לא היתה גם אז ממלכה עומדת ברשות עצמה — כראי — אף כי בקרבו פנימה שלטה אחדות וצורת ממשלה, אבל בחיצוניותו נחשבה ארץ יהודה למחוז העומד תחת הרשות והחסות של ממלכת פרס — עם ישראל אחרי סבלו עד למאד ממלחמת עריצי גוים אלה, נכנע תחתם וארצם נקראה בשם מחוז סוריא כממלכת הזעלוצידים.

תחת ממלכת אנטיוכוס עפיפאנוס, נסיך סוריא, ראה ישראל בפעם הראשונה, כי שבט הגוגש וממשלת זדון הורם והונף לשדוד מהם לא את רכושם, חייהם וחופשם, רק כגון להשחית את הגבוה ונשא, היקר והנעלה מכל קנין ורכוש מארץ החיים וחופשם, כי אז גבר האויב להרע בקודש; הצר פרש ידו לבלע ולהשחית, לעקור ולהפוך משורש את תורת חייהם, לכבות את נר הדת ודעת קדושים עמה ואת גחלתן האחרונה, לטמא את חיי משפחותיהם ולהביא כליון חרוץ על הליכות עולם של עם ישראל — מצרים העבד את בני ישראל בפרך, הכניע ע"י העבדות את בשר ישראל, בבל ואחרי כן גם שליטי רומא היו רק לוכדי ארצות, ממלכת פרס הצטינה גם „בחסד לאומים“, אשר הטתה אל הארצות, אשר באו תחת שלטון שבט ממשלתה, כל אלה גם יחד הכבידו אכפם רק בתור עריצי גוים, שגיאי כח נגד החלשים, ומגמתם הייתה רק לכבוש ארץ ונחלה ולרד לפניהם גוים במצבם „החומרי“ — לא כן „אנטיוכוס“, איש אשר בשגעון התנהג, כפי אשר יתארו אותו סופרי דברי הימים, הזר העריץ הזה יזם לעשות דבר, אשר לא עשו עוד כמוהו עריצי גוים מדור דור ולא עלה על לבבם; הוא היה משחית לחבל את הרוח, הוא כונן חצו על רוח האומה ויתקומם נגדו לעשות אתו כלה — על ידו הביא ה' „בנסיון כבד על ישראל“, נסיון, אשר אמנם בדורות הבאים היה חזון נפרץ במאד, הלא הוא: לבחור להם אחת משתי אלה: מות הרוח או מות הגוף — רוח עריצים היה כהמות ים — עונשי מות שמו על אלה, אשר יזידו לכבד ולשמור את מוסדות הדת והיהדות: תורה, שבת, ברית מילה — סכנת מות רחפה על ראשי הנאמנים בברית ה', אשר הרהיבו בפשם עו לקיים בגלוי איזה מצוה כדת התורה, השרים והסגנים, אשר לבם בער כתנור בכל תאוה ותשוקה נמבזה, באו בחזקת היד להרגיז את שלום בתי ישראל ולפעמים סמאו וחללו את חיי המשפחה ויפילו חתימתם על כל בת ישראל, את המקדש חללו, ויעמידו בו צלמי תועבה ובעריצות נוראה התקוממו על העם השוקט ויאלצו אותו בחזקה ובחרב תנופה לעזוב את האל היחיד ומיוחד ולזבוח לעצביהם, ואלה מבני ישראל, אשר לא נזר לבושת, וכאשר נמצאו בהחבא, במלאותם אף אחת ממצות התורה, אחת דתם הייתה להמית — אז נפלו החללים הראשונים, אשר קדשו את שם אלהי ישראל בעד קיום התורה.

אז — כאשר הנאמנים עם ה' ותורתו נפלו לפי חרב — כאשר חלושי הרוח כמעט לא יכלו עמוד בנסיון, ורבים וכן שלמים מחמת גוים עריצים היו בכל רע: ישראל כמעט נכון היה למועדי רגל ורבחה העזובה בקרבו — אז קם „מתתיהו בן יוחנן כהן גדול“, הוא ובניו, להציל את עם קדוש ותורת ה' בלבם — הוא לא מנח ולא ספר את מספר אנשי חילו הנאמנים בבריתו — הוא בטח רק על ה' ורוחו, רוח ישראל — על ה', אשר מעולם ועד עולם יתן עז ותעצומות לרוח, לנצח ולהכניע את כל הקמים עליו — הוא יצא למלחמה, מלחמת ה', נגד העריצות וממשלת זדון — וה' לבדו עמד לו ולהם בעת צרתם, הוא רב את ריבם, נקם את נקמתם, הוא מסר גבורים ביד חלשים ורשעים ביד צדיקים, ולעם ישראל עשה תשועה גדולה, אשר לא נשמעה כמה, והנה ה' שומר ישראל, כמו בעין השגחתו יבתננו לרגעים ולא הסיר צלו

להחזקת רוח ישראל נגד עריצי גוים ובגד רוח איש אחד הדליק מחדש את הנרות הללו ברוחות בני ישראל הרבים, כי קבע ונתן גם אות ומופת הנראה בחוש, כי ה' הוא אמנם השומר את רוח ישראל לעולמי עדי, ובעמוד אשדת קדשו וינהלו וינחהו במדבר ישראל והזמנים — ישראל, כאשר הכניע אז את רוח עריצים ונאזר בגבורות ה' גרש את האויב מהסתפח בנחלו, לעולל עלילות, ברשע, ובני אל חי באו אל דביר קדשו להעביר את הרעה, פנו את היכל ה' ויטהרו את המקדש מגלולי הגוים, ואת המנורה הסהורה שהיא תצייר ותשוה לנגדנו, כי נר ישראל יקבל שפע אור מגבוה מעל גבוה, מה' נותן תורה אור ונר מצות (ראה במקומה), בקשו להדליק את המנורה עוד הפעם, להיות נר תמיד לפני ה', אך לא מצאו שמה רק פך שמן אחד לא־טמא, ובו היה די שמן רק להדליק ולהאיר במנורה על יום אחד בלבד, אך ה' המכלכל את רוח ישראל בחביון עוזו עשה הפעם גם נס גלוי וגדול, כי פך השמן הזה הספיק להגיה אורו לשמונת ימים רצופים, עד אשר הכינו שמן זית נד טהור מחדש — את "הנס" הזה ערכו האבות, להיות לאות ומופת בישראל לדור ולדורות הבאים, הימים האלה, ימי זכרון הנס, נזכרים ונעשים כדת הימים לכל בני ישראל במושבותם.

בכל שנה ושנה עת יגיעו ימי החנוכה, על כל אחד מישראל להדליק את נרות החנוכה הללו בכל בית ובית, ובאורים יכבדו את קורות הימים האלה גם בהלל ותודה ישירו ויזמרו את פרשת הימים האלה וגדולת מעלתם, למען דעת, כי דבר ה' יגיה אורו לבני ישראל גם במבואות האפלות ובכל מסעם במדבר חיהם ונרו ורוחו לא יכבה לעולם ועד, אות הוא לך — אם הכל כאשר לכל מסביב לך יחללו כל קדש בצוק העתים והזמנים, או "בחסד לאומים", אם אך בחוג בית־אב אחד בישראל, אם אך בלב איש אחד מישראל נר רוח ישראל יגיה אורו — אז ברוח נכון בקרבנו, גם בקרב המון תעתועים יאריך ישראל את חייו, גם בצהלת רוח קדשו יכבד ויקדש את שם ה' תחת חרב ומאכלת, אשר יניף כל אויב הרע בקודש — כי אז חיי רוח ישראל ירשעו בה' תשועת עולמים, בה' אשר הוא צופה ומביט על עלילות בני אל חי — וגם בגר איש אחד, יד ה' לא תקצר להדליק מחדש את הנרות הללו של אישי ישראל ולבל ידעך אורם לעולם ועד.

לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוח אמר ה' צבאות!! —

ג

החגיגה: — נס חנוכה, הלא הוא אות זכרון להחזקת רוח ישראל בגולה. בליל כ"ה בחדש כסלו תחל חגיגת החנוכה לשמונה ימים. במשך הימים האלה אסור בהספד ותענית, עשיית מלאכה איננה אסורה אך בשעת הדלקת הנרות, שאז על כל אחד לכוון ולהבין על ידם את מושג הימים וערכם עליהם ולמנוע עצמו בעת ההיא מעסק ומלאכה, ויען כל עיקר החגיגה הוא בעד הרוח, לכן גם החגיגה היא רוחנית ולא תקנו עבודה חגיגה אחרת המתייחסת ביחוד אל הרמת "ההנאה" (א"ח תר"ע). על כל אחד לכבד ולהוקיר את חובת ההדלקה

של הנרות הללו, אשר חק ערכה גבוה ונעלה מאוד. — בליל הראשון ידליקו נר אחד — בשני — שנים וכן בכל לילות החנוכה מוסיפים כל פעם נר מחדש עד שמונה נרות, ואם באפשרי ידליק כל אחד בפני עצמו בבית אחד, אבל באופן כזה כי הנרות המדליקים יהיו נכרים בעד כל אחד — בטרם ישב ישראל אצל העמים ידליקו את הנרות לפני פתח הבית מבחוץ משמאל להבא אל הבית ממול המזוזה, אך בעדנו נשארה חגיגת הימים האלה רק פנימה בתוך הבית. בבית, הנרות ערוכים לשם מצותם ולא ישתמשו עמהם לשום שימוש אחר, לכן ידליקו נר נוסף נר שמש, אשר הוא יפיץ אורו להשתמש בגדו. נרות חנוכה ידליקו ממעל לשלושת ספחים מהארץ וממטה ליו"ד ספחים, גם יעמידו אותם במקום מיוחד, ולמען החזיק גם אצלנו זכרון המנהג מקדם, טוב יותר להדליקם סמוך להדלת. — בבית התפלה, אשר גם שמה ידליקו נרות חנוכה לפרסום הנס, המנורה תעמוד בצד דרום והנרות יעמידו בין מזרח למערב, לזכרון מצב המנורה במקדש, בכל זאת הדלקת הנרות בבית התפלה איננה פוסדת את חובת כל אחד להדליק גם בביתו (תרע"א). זמן הדלקת הנרות אחרי בוא השמש בשלמות עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים, ובאופן, אשר הנרות יאירו למצער ערך חצי שעה (תרע"ב). כל נר ראוי לנר חנוכה, ומצה מן המוכרח לקחת שמן זית או נר של שעה. הנר הגוסף (השמש) המדליק את הנרות יעמידו קרוב להנרות, או במקום מיוחד וניכר (תרע"ג). בליל הראשון ידליקו את הנר לימין, ובכל לילות הבאים יתחילו להדליק גם יברכו על הנר, אשר יוסיפו, שהוא יותר שמאלי (תרע"ו). אחרי אשר כבר דלקו הנרות שעור הזמן הקבוע, מותר אז להשתמש לאורם (תרע"ד). ביום השמיני משיורי השמן של מנורת חנוכה בל ישתמשו בו, רק ישרפו אותם. (תרע"ו). ביום הששי (ע"ש) ידליקו נר חנוכה מקדם נר של שבת (תרע"ט).

פורים

ד

הקורות: ידועות ומפורסמות, כל אלה ערוכות ושמודות באר היסב, באגרת הפורים" הלא היא: "מגלת אסתר", אשר נכתבה לדור ולדורות וכפי אשר קימו וקבלו אותה ראשי פנות הקורות ההם — מרדכי ואסתר — בה רואים אנחנו היות רשע עריץ, נקם איש פרסי ואדיר חפצו לעשות כלה בגוי כולו, חולש הוא על עם ה' ומפיל פור על חיי אלפי אנשים להשמידם ולכלותם — ולמען הפיק זממו ולבצע אמרתו שם אל הכחש פניו, כאלו חפץ הוא בהצלחת המדינה, ויבאר לפני המלך את הסכנה המרחפת על מדינות ממשלתו, מפני העם המפוזר והמפורד ואשר דתותיהם שונות מכל עם, עד כי אין שם להניחם — ולעומת זה נצייר לנו גורל האומללים, אשר נפשם התמוגגה מעוצר רעה ויגון ולא נשאר להם דבר למען הצלתם, רק לבחון את חיותם העברים ולשוב אל ה' — בתוגה חרישית ובאימת מות הביטו על היום, אשר בו יעבירם בשלח ויקפדו כאורג את חיותם, להשמידם מתחת שמי ה', רק נשאר עיניהם אל אביהם שבשמים, אלקי אבותיהם, אולי יחוס, אולי ירחם ויבטל את רע הגזירה, גם נסו את אשר

יש בכח אדם לעשות למען הצלתו ע"י מלאכי רחמים, אולי ימצאו חן וחסד לפני הדום המושל, והנה ה' ממרום קדשו — אל מסתתר — אשר זה כבר הכין את הרפואה לפני המכה, הוא רקם בסתר חביון עזו את עלילות בני אדם לתכלית חכמתו ולתת תוצאות לתכנית נפלאה בסוד שדי — פדות שלח לעמו — "ליל מלך" אשר שנתו נדרה, רגש בן רגע, אשר פרץ בלבו לבלי חוק, "חן וחסד" אשר מצאה אח"כ המלכה אסתר בעיני המלך, והנה המכה חלפה עברה, והרפואה קרבה לבוא — הנחלשים והצפויים למות, אשר ישועה רחקה מהם ורק מטרו נפשם לה, ראו אור גדול — מחשבתו הרעה של צורר היהודים הושבה על ראשו, ה' הפך עצתו וקלקל מחשבתו, ועל העץ, אשר הכין להיהודי חלו אותה, וישראל אשר חלילה לו בגולה להניף חרב, הנה מטעם המלך עברו חלוצים לעמדה על נפשם ולהנקם מאויביהם, אשר היו עתידים ליום ההוא לכלות ולאבד את עם ה' היהודים יצאו מאפלה לאורה מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב.

הימים האלה — ימי הישועה הגדולה — נזכרים ונעשים למועדי זכרון לדורות הבאים בעד נדחי ישראל, למען ידעו דורותיהם לאזור חיל, לבטוח בה' מעוז צור ישועתם ולהכיר אל נכון, כי ה' אשר הפיץ אותם בגוים וארצות בגולה, הוא יחסה בסתר כנפיו עליהם ויהפוך להם חושך וצלמות לאור יומם ויסייר מעליהם כל הוות רשעים ומזמות הצוררים אותם בנכליהם, יעקב הקטן הדל חזק ואמץ הנהו גם בהשגחת ה' אל מסתתרי, אשר כבודו ושכינת עזו ילך עמו בגולה.

ויען כי בקורות הימים האלה היתה ביחוד הצלת חיי בשרים, לכן חגיגת היום הפורים מסודרה היא נוסף אל המקרא בפני העם בפרסום את "מגלת אסתר", לעשות גם משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. הלא היא הצהלה והשמחה הבאה בהשבת החיים אחרי סכנת חרב, הרג ואבדן. בשמחה הזאת על כל אחד לזכור ולצרף גם את חיי זולתו, למען ישתתפו עמו גם אחרים בחגיגת הפורים, להיות חונן דלים, להעניק מטובו כדת היום, במתנות ידו לעניים, להיות גם המה שמחים וטובי לב בימי הפורים.

ה

החגיגה: בי"ד באדר בלילה ובבוקר שלאחריו יקראו את "מגלת אסתר", מבטלים ת"ת ומה גם מצות אחרות לשמוע מקרא מגלה, חוץ ממת מצה שאין לו קוברים, אם אפשר לקרוא אח"כ (תרפ"ז). כל אחד מישראל מחויב לקרוא או לשמוע מקרא מגלה ביום ובלילה (תרפ"ט). צריך לקרוא אותה כולה מתוך הכתב של מגלה כשרה, ואם המגלה איננה כשרה נוכל לשמוע, אבל לא לקרוא עם הקורא או לקרוא להוציא. הקורא פושט אותה כאגרת להראות הנס (תרצ"ו). איך כותבים ומכנינים את המגלה (ראה א"ח תרצ"א). בדבר קריאת התורה ועבודת אלהים וכדומה (ראה תר"צ — תרצ"ד). חייב כל אדם לתת שתי מתנות לשני עניים (תרצ"ד). סעודת פורים דרושה להיות ביום, גם חייב כל אחד לשלוח למצער לריע אחד שתי מתנות (תרצ"ה). ביום הפורים מלאכה שאינה צריכה לא תעשה בו. בפורים אסור בהספד ובתענית (תרצ"ו). ושאר הדינים ראה עד תרצ"ו.

ו

אמנם כן אם ממשלת זדון כממשלת אנטיכוס תבוא להמית בחיי ישראל את עצמותו ורוחו, או איזה צר הצורך את היהודים יביא את דבתו רעה אל המלך ובדברי שטנה וכחש יחבל מזמות לבלע ולהשחית את עם ה' בגלל דתיהם השונות מכל עם, ויתאמץ להוציא לפועל את מחשבת אוגו, ואשר, כנודע לנו, שני התזיונות הנוראים האלה המה מראות נגעים ופגעים, אשר חזון נפרץ למו במדבר ישראל והזמנים בארצות גלותו, אז יופיעו ימי זכרון „חנכה ופורים“ להאיר לישראל את מחשכי נפשו; המה יתיצבו בראש צבא מחנה ישראל על מסעיו להיות לו כעמוד ענן ועמוד אש, להראות להם את הדרך ילכו בה ולהורותם: לשמור את דרך ה', למלאות את כל מצות ה' וחקיו בתורתו, להיות נאמנים לתעודת ישראל, גם להיות נאמנים למלך ולעם ולארץ מולדת בכל מושבותיהם, אשר יחסו בצלם — ואז לשאת עיניהם תמיד אל ה' אלהי אבותם, אביהם שבשמים, מבלי לפחד עוד לא מפני ממשלת זדון ולא מפני מזמות בליעל.

לפי המושג הנכון של המועדים וימי זכרון בכלל ילוו ויתאחדו אליהם גם שני אלה באופן ובצירוף כזה:

<u>גוף</u>	—	<u>רוח ישראל</u>
בריאה	—	שבעות
החזקה	—	שמיני עצרת
החזקה בגלות פורים	—	חנכה

טו

חודש

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה (שמות י"ב א'). — שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך (דברים ט"ז א').
ויאמר אלהים ימי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאחת ולמועדים ולימים ושנים (בראשית א' י"ד).

א

אף כי לפי הנראה „הזמן“ יקצוב רק את המדה החיצונית בעד החיים, בכל זאת הפעולה על החיים בעצמם, עם כל הנעשה בהם והחסרון להמנות בהם, רבת ערך היא, אם ימנו ויספרו האנשים את „זמניהם“, ואיך יחליטו למנות אותם. — כל עוד תחסר לנו המדה הפנימית לפעולותינו או בלתי נודעה היא לנו, אל נכון, איך להשתמש בה, הלא כמה וכמה דברים יעשו רק על פי המדה החיצונית הזאת, או אולי בלעדה לא נעשה דבר. — „במועדך“ כזאת וכזאת תעשה, היא אמר-סלה מנותן התורה, וחבל שזה, אם במדה החיצונית באדם או בפנימיותו

גרצונו האיתן והחזק. — פעולה כזאת תעשה תמיד במרעדה פנים אחת, ותשוב במרעדה להעשות עוד הפעם — לו חיינו חיים כאלה, כמו במכונת מורה-שעות חסר אצבע הרומז (וייזער) ולמנות ימינו לא ידענו, כי אז כל יום מועד וחג, יום אות וזכרון, לא נראו ולא נמצאו אתנו; אז כל יום היה דומה האחד למשנהו. — וכמו חסרר אז להמשיכים והפעולות המזהה והקצב החיצוני, כן נבצרה מעלת התעודה מהימים המיועדים, שהיא תקדש את חלקי הזמנים, לעלות ולרומם אותם ממעל ליתר „העתות“ להיות נחשבים „למועדי זכרון“ מזמן העבר, אשר בשובם בתקופתם יגמלו פרי ברכה בעד העתיד לבוא. — כמו כן לא דבר ריק הוא: איך נמנה ונספור לנו את ימינו — לוא היו שנותינו קצרות או ארוכות יותר מאשר הנן עתה — כי אז באופן הראשון, כמה וכמה דברים יעשו במהירות יתרה ותכופות יחד, ובאופן השני בלאט ובמתניות מאד, רק לעתים רחוקות, או לא נעשה כל דבר. — אמנם כן, אז כל חיינו הפנימיים והחיצוניים, גם המנין והמספר בעצמו, לוא כל זה היה רק דבר חיצוני ומסור להרצון לבד, הלא באופן הראשון התרוצצו בתנועה גדולה ומהירות עד למותר, או באופן השני במתינות ברפיון גדול, בכבדות ובעצלתיים.

ב

אבל מנין „הזמנים“ שלנו איננו קנה-מדה חיצוני בלבד, הוא איננו מסור „לרצון“ כל איש למנות אותו כסוב וכישר בעיניו. הבה! נשים לב להתבונן על מפעלות ה' בבריאה ונראה גדולות ונצורות! הן בורא העולם התבל ומלוואה, אחרי אשר במאמרו לבשה האדמה דשא עשב ועץ כל פרי בפעם הראשונה, מני אז לקח ה' את הזרע אל הרשא עשב, שיח השדה ומטעי עץ אלה, מהאדמה בעצמה, ואת הזרע הזה שם בפרי העץ ופרי האדמה למעלה, למען מאז והלאה יורש להאדמה מראש לקבל תמיד אל חיקה את הזרע ועליה להפירות בקרבה ולהוציא צמחה, וכאם רחמניה לגדל את פרי בטנה — כמו כן באופן מאד נעלה לקחה חכמת הבורא מכל אחד מיצורי הבריאה למקטן ועד גדול את תנאי המציאות והחיים ויסודותיו ותתן אותם מתנה לאחיו יציר נברא כמותו, אשר גם חיי היצור השני ותנאי מציאותו מושרשים עוד הפעם ביציר נברא, אחיו בבריאה, למען כל יראה וכל ימצא כל יצור כזה בבריאה, אשר יעמוד ברשות עצמו ויסגיר בעדו את חוג מציאותו להיות יחיד בתבל, מבלי כל יחס התדבקות ביציר נברא אחר; כי סדר ומשטר גדול של „בתינה ולקיתחה“ שורר הוא בכל רחבי הבריאה כולה, ויקיף את כל היצורים באהבה רבה (עולם חסד יבנה) ומוליד את „החיים“, אשר מוכנם וערכם עליהם, הוא רק לקבל, ואת המתנה המקובלת הזאת, לגדל ולהכשיר, בכחו וכשרונו ולכוונה להיות „מתנה חדשה“ בעד יצורים אחרים, ולתת ולקבל „בבתינה“ זאת, את שלמות עצמותם ע"י מלוא חובת הבריאה. — גם ככה — אחרי אשר „המים“, „האור“ השקו את האדמה ויעוררו ויכינו אותם אל ההתפתחות הראשונה — אז לקח ה' את „המים“ ממנה ויצרור ויכין אותם בעד האדמה, למען תקבל אותם בעתיד — ויבדל בין המים אשר מתחת לארץ ובין המים אשר ממעל לה — גם לקח ממנה את מקור

החיים וגדולם — את האור — ויתלה אותו למעלה ממנה, ויקשרהו אל המאורות בשמים אל השמש, הירח והכוכבים, למען אשר מאז והלאה תנאי כל החיים — „אור וחום“, „חושך וקור“, „יבש ולח“ יהיו תלואים ממעל להארץ, והאדמה תדרש לקבל את כל אלה מרקיע השמים, ואשר באופן כזה תכל הארצי תתיצב לפנינו בתכונתה הנבדלה בין „השמים“ ובין „הארץ“ — שמים: משפיעים, הארץ „מקבלת ההשפעה“ — השמים — מטעם הסדר המשטר הנכון וקיים מה; המה משרתיו עושי רצונו לפקד ולפקח על התפתחות הארץ — הארץ: בקבלה את חוקה מן השמים, על פי החליפות והתמורות של צבא הכוכבים, בקרוב או במרוחק, ברב או במעט, פעולתה אתה לשנות את צורת חליפותיה בהתפתחות רבוא רבבות יצוריה בעלי אברים, למען תחדש גם היא תמיד כנשר נעוריה ולרדף אורח תקופתה מחדש במכסת החיים אשר לה.

ג

מפני זה התבל מסביב לנו וגם אנתנו בעצמנו הננו נמצאים באמת בשנוי ובחליפות המידית, לפי מכסת השעות, אשר תכלינה עם כל תקופת תנועת הארץ, להיות יום ולילה אחד; לפי מכסת הימים, אשר יעברו ויחלפו ויצורפו ויושלמו בתקופת הירח מסביב לארץ בכל חודש וחודש, לפי חליפות עותות השנה (יאהרעסצייטען) הקבועות על פי תקופת הארץ במסלול עקום מול השמש, והנה תצורפנה ותכלינה בתקופות כל שנה ושנה, השפעות היום הלילה ועתות השנה, הלא הוא מצבנו המתחלק מול פני השמש ועצם פעולותיהן הנכרות על הגוף והרוח, הלא הנה ידועות וגלויות לכל, אך לא כמזהן ברורה וידועה היא „השפעת“ הירח לפי ימי התחדש; אבל מצד אחד עלינו להניח, כי כמו בראשונות כן ישנה „בירח“ גם כן פעולתו אתו, ומצד השני נוכל להחליט את זאת, עפ"י התזויות רבי הערך שכבר נודעים לנו מפעולות הירח והשפעתו, כמו „עליית וירידת המים“ (עבבע אונד פלוטע), באיזה שגוים בגוף האדם, וכפי אשר יש לשער בטת, גם כן בתכונת הבעלי חיים — ואם נתבונן גם כן באיזה רמזים בספרי חז"ל, נוציא לנו בערך תוצאות כמו אלה: כמו השמש שהנהו נושא קרן האור, המעורר את הכל אל החיים הפועלים, קרן הזוהר המביאה עמה אור וחום, כן עומד הוא „הירח“ בתור נותן „הכשרון“ לקבלת השפע להחיים, אשר קרן השמש תביאם לפועל, עד כי בלי התנגדות פעולות הירח מול פעולת השמש, הלא היא התנגדות „הלח והקור“ מול „היובש והחום“, כי אז קרן השמש הלהטת הפכה את הארץ לצחיח-סלע, גם כפי הנראה מיצי תבל הארצי ולחה מכוננים עפ"י תנאי מהלך „הירח“ והוא הירח בתור מלווה (טראבאנט) את הארץ יקיף אותה מסביב ובמרצתו יקדים, לתת לה את סגולת „ההתנגדות“ של „הלח והקור“, אשר קרן השמש — ויען „השמש“ — לא תפרוש ממשלתה רק על הארץ לבדה, כי אם השמש בהתאמצו לכבוש אותה, רק אז היא מולידה את „החיים“, ובעוד „הירח“ בעצמו מקבל את אורן מהשמש, הוא מכין את הארץ מראש ומכשירה לקבלת פני קרן תשים משטרה ושלטונה גם על שאר כוכבי לכת ומזלות השמים ופעלה הדרה נכר: גם עליהם, הלא לא תוכל הארץ לאמר על השמש כי לה לבד הוא, לעומת

הנה „הירח“ בעצמותו נתון הנהו כולו להארץ לעבודה, להכשירה ולשמרה. ארץ הירח בהמאחדותם המה יכוננו את התכל הארצי אשר השמש תעיר וזרר אותה לחיים הפועלים.

הדבר, אשר נמנה אנהנו את תקופות זמננו ופעולות חיינו על פי מהלך שמש והירח ולא על פי תקופות צבא השמים האחרים, הוא, יצן, כי ע"י השמש ירת נתן לגו ה' את תנאי חיינו עלי אדמות, וכאשר תמנה ותספור לך ימים וימים ושנים, ואם תחרות ותרשום „בעץ החיים“ שלך את המספר „אחד“, הנך שה בזה לא דבר לרצונך לבד, ובלי כל כונה, כי באמת עפ"י „הציון“ הזה יך לדעת, כי עברת ביום, בחדש ובשנה תקופת זמן מיועדה בחיך: והנך מד מוכן לרוץ אורח מחדש, לסבב ולעבור עוד תקופות כאלה, ואם בכל שנה נה כעת חיה, ישוב אליך „היום ההוא“ ותחוג את „יום הוכרון“ הזה, אשר רשמת, הנך עושה בזה לא דבר לרצונך לבד ובמקרה, כי אמנם היום ההוא הנהו אמת בשנה הזאת לך היום הנועד בה, היום אשר רשמת אותו לפני שנה תקופתו הנהו נצב לפניך מחדש.

ד

לילה ויום — כפי בריאת העולם וכפי כל דבר היוצא לפועל בטבע העולם נברא מה' מליל כח מציאותו לאור באור החיים, וכפי השקפתנו למעלה, לכן ננו מתחילים למנות את היום מתחלת הלילה הקודם לו, ואם כן גם הלילה לא נשב ביחוד למועד מנוחה מעמל יום העבר, רק הנהו ביותר חלוץ עצמות תחליף כח בעד היום הבא, וכמו כן כל דבר מסביב לנו בטבע המציאות. — עת אשר שפע השמש ממעל, ע"י קרן האורה ייעלם מאתנו, היעלמו זה ניכר נו ע"י צאת הכוכבים ברקיע השמים, מני אז יחל בעדנו „היום שלנו“, אשר ימשך יארך זמנו גם אחרי זריחת השמש, אחרי בוקר, צהרים ובין הערבים, עד אשר שמש תהדל עוד הפעם למשול בארץ ואתא לילה, הלא הוא, עד העת אשר שובו הכוכבים להגיה אורם עוד הפעם. — לפי חשבון לוח הזמן שלנו יחולק יום לארבע שעות וכל שעה תכלכל 1080 חלקים וכל חלק 76 חלקים טנים.

ה

הירח (חדש) — מהרגע אשר יחל הירח להפוך אלינו חלק אחד מצדו ומואר, הלא הוא מהרגע, אשר נוכל לחוש את השפעתו הנראית על הארץ, עד אשר יעלם בשלמות, וישוב עוד הפעם להופיע אלינו מחדש, מני אז מונים אנהנו „חדש“ ימים אחד — אשר יכלכל בקרבו 29 ימים 12 שעות 793 חלקים. הרגע, אשר בו נמצאים השמש הירח והארץ במצב כזה, אשר כל צד הירח הבלתי מואר מוסב אלינו נקראהו בשם „מולד“. וכן הרגע אשר לפני מבס עינינו יגיה הירח מחשכתו ויולד למראית עין, כי מני אז עם כל חלק זמן הקסן שבקסנים, חל הירח יותר ויותר להופיע ולקרב אלינו את צדו המואר. המולד יקדם תמיד לפני היום, אשר בו הירח יחל להראות אלינו מחדש, הלא הוא לפני יום ראש החדש.

השמש (שנה) — הארץ תקיף במסלול עקום את מרוצתה מסביב להשמש, לפי קביעות לוחות היהודים במשך $365\frac{1}{2}$ ימים או בדיוק יותר 365 ימים 5 שעות 996 חלקים 48 חלקים קטנים. ואורח מסלולה נחלק לארבע תקופות, כל אחת בה 91 ימים 7 שעות 519 חלקים 31 חלקים קטנים, הלא הנה "תקופות השנה": תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן ותקופת תמוז.

ז

את שתיקן כאחת, את תקופת הירח ותקופת השמש, נביא בחשבון בבואנו לחשוב את קביעות לוחות הזמנים של בני ישראל: התקופה הראשונה נתן לנו את "החדשים" השנית בעד "המועדים" הקשורים אל תקופות עתותי השנה — (ראה פרק ג') — את "השנה", אבל החודש איננו נוסד וקבוצ על מספר ימים שלמים, ושנת החמה איננה נמנה לפי מנין חדשי לבנה שלמים, יען כי שלוש סדרי הזמנים המנוים אינם נכנסים אחד תחת השני, להיות בתור חלקי האחד השלם, עד כי יהיו ימי היום והלילה רק מספר חלקי החודש לבד, התחדשים רק מספר חלקי השנה בלבד, רק כל אחד מהם מיוחד ומיוחד לעצמו ולבדו, ומשותף הנהו עם רעהו לעמוד בשורה ובמספר עם כולם כאחד. כל אחד הנהו פרק מיוחד וסדר מיוחד לסדרי החיים הארציים ותנאיהם, אשר בהכנסם איש בגבול השני, יציגו לפנינו את החיים המתחלפים, גם יקחו עמדתם בקרבנו פניהם, את אשר נתן בידנו להביאם בחשבון "הזמנים", ולהיות מרוקם בחיינו על פיהם. לכן גדרש לנו להביא "סדר מיוחד" כזה, אשר על פיהו נקבל בחיינו "חודשים" מימים שלמים, "ושנות חמה" מחודשים שלמים, ובכל זאת בכללותו יהיה הסדר מדויק ומצומצם לפי מהלך צבא השמים, החודשים ימנו חליפות פעם 29 ופעם 30 ימים, לכן ה־12 שעות העודפות תבואנה לידי השוואה, אשר כל שני חודשים בשה יעדיפו יום תמים, וישאר לנו עוד $793/1080$ חלקים משעה בכל חודש, שעלינו להביא עוד בחשבון, ומפני זה קבועים בשנה פעם 6 פעם 7 ופעם 5 חודשים בני 30 ימים, ובאופן כזה: ניסן, סיון, אב, תשרי, שבט מנוים כל אחד מהם תמיד להיות בני 30 ימים. חודשי אייר, תמוז, אלול, טבת, אדר, המה בני 29 ימים — עם חשון וכסלו (בהיותם החודשים הראשונים אחר ר"ה) תבוא תמורה כזאת: היינו: פעם חשון הוא בן 29 וכסלו בן 30 ימים, פעם, שניהם המה בני 30 ימים, ולפעמים להשוות העודף הם שניהם בני 29 ימים — באופן הראשון השנה נקראת אז בשם "כסדרה", באופן השני "שלמה", ובאופן השלישי "חסרה". — חודש מל' ימים נקרא "מלא" וחודש מכ"ט ימים נקרא "חסר". בשנת החמה נמצאים גם כן רק 12 חודשי לבנה וישאר עודף 10 ימים 21 שעות 121 חלקים 48 חלקים קטנים — לוא לא השלימו את העודף הנה, כי אז החודשים רצו והקיפו את כל עתותי השנה כדרכם, ואנחנו במשך כל שנה נשארנו לאחור וחסר היה לנו משך זמן רב — ויען כי מועדי ה' ביחוד הגם מקושרים עם תקופות השנה, כמו תחלת הפסח, שעליה לחול בחודש האביב, הלא הוא יום ה־ט' בניסן, שהוא דרוש להיות אחר "תקופת האביב", וחג הסוכות

רוש להיות למצער מקצתו אחרי "תקופת תשרי" לכן בעוד העודף החוזר לילה, במשך מחזור של 19 שנים לפי החשבון 206 ימים 17 חלקים 151 חלקים טנים יביא עמו 7 חודשים שלמים בשהו, ואם כן בכל 19 שנה תהיינה 12 ימים בנות 12 חודשים ושבע שנים בנות 13 חודשים, ובפרטן תהיינה השנים 6, 8, 11, 14, 17, 19 בנות 13 חודשים, השנה מ"ד 12 חודשים נקראת בשם "פשוטה" ושנה בת 13 חודשים בשם "מעוברת" — תקופה כזאת של 19 שנים קראת בשם "מחזור", יען כי במשך תקופת המחזור יבא הכל לידי השוואה. — מנין הזמנים יתאים עוד הפעם בדיוק נמרץ עם מצב כוכבי השמים. — בשנה מעוברת תמיד החודש אדר כפול, כי בשנה כזאת ישנם שני חודשי אדר: א' וב'. אדר ראשון הגהו בן 30 ואדר שני בן 29 ימים. — אם החודש יכלול בקרבו 30 ימים יקראו את היום השלושים בשם "ראש חודש" (יום א' דר"ח), אך הוא נמנה ליום השלושים מחודש העבר, והיום השני הוא ג"כ "ראש חודש" (ב' דר"ח) וימנו אותו ליום הראשון בחודש השני — ויען כי המנינים והסכומים הנזכרים המה מאומתים רק בקרוב בעד השמש הכללי, לכן חכמינו ז"ל סדרו וקבעו את קביעות הזמנים להיות מכוונים עם מצב המולות הנאמן ע"פ כללים מובהקים והשוואות הנקובים בשם "דחיות" אשר בקביעותיהם עוד תלויות תכליות אחרות, מהן אורחיות ומהן דתיות, ועל פי הכללים הקבועים, יום הראש חודש ירחק מעט מהמולד של החשבון הכללי, והנה לפי זה יצאו לנו בכללות בעד כל הזמנים וכל המספרים של לוח הקביעות שלנו רק 14 אופנים — 7 אופנים בעד שנים פשוטות, 7 בעד שנים מעוברות, אשר על פיהם כל השייך לכל שנה ושנה, נקל למצוא, אם אך נדע את יום "ראש השנה" ונדע גם כן, אם השנה תהיה "כסדרה", "שלמה" או "חסרה", ואשר גם אלה קצובים וקבועים על פי כללים חזקים ונאמנים.

ט

כן חושבים אנחנו בגולה את מנין הזמנים לפי החשבון הקבוע והמדויק, אשר סדרו לנו חכמינו ז"ל ובקבלת אבות, אך כאשר ישראל ישב עוד על אדמתו וסנהדרין יודעי דת ודין ישבו עוד כסאות למשפט, גם אחרי כן בהיות עוד בתי דינים בארץ, עד זמני האמוראים האחרונים, אז נוסף אל החשבון הנכון, גדרש היה לקבוע את "ראשי החודשים" גם עפ"י עדי ראיה את הלבנה בחודשה, וראשי הבית דין קבלו עדותם ("אשר תקרא: אותם במועדם"). השלוחים היו יוצאים להודיע ולפרסם את קביעות החודשים, ובאלה המקומות, אשר השלוחים לא יכלו להגיע אליהם לפני החג, המה חגגו תמיד יום חג נוסף, מפני הספק, אם החל החודש ביום השלושים או ביום השלושים ואחד, ומפני זה נשאר מטעם התקנה (ראה פרק ג' י"ז) לחובה לחגו בכל מועד וחג עוד יום שני, אף כי עתה נמנה את הימים, החודשים השני עפ"י חשבונות וכללים קבועים, והיום השני של החג נקרא "י"ט שני של גלויות" או "י"ט דרבנן".

והנה כמו החודש שהנהו משך הזמן אשר בו "הירח" יקיף את תבל הארצי ופעולתו אתו לכוון אותה להיות מוכשרת לקבל ממעל "השפע" של אור השמש והזמה המולידים בה את החיים, כמו כן נועד הוא יום תחלת כל חודש או "ראש חודש" בעד חיי הארץ של האדם לבחינת נפשו ולצרף וללבן את עצמותו בדומיה הרישית — לבחינה: איך הוא מצבו ביחס חובותיו למלואי התורה אשר על ידה יחפץ ה' להנן גם אותו באור הרוח וחום החיים בלב סחור, אם הגהו באמת מוכשר לקבל את שפע אור הרוח והטוב הצפון בת, גם לצרף וללבן: להסיר ממנו את אלה הדברים הבלתי סהורים, אשר הביאו אתם החיים החולפים, ואשר המה המונעים והמפריעים, העומדים לשטנה בין האדם ובין חנוכו מה, הלא הוא הרפיון וקלות הדעת, שהמה יפלו נתיב, להביא אל קרבו את אהבת עצמו ותאות הבהמיות, אשר לא לאדם המעלה המת. אמנם יום "ראש חודש" אשר גם מצד עצמו הגהו יום אשר יסכן להתבוננות פנימית לפני ה', הגה יעד ה' את היום ההוא כעדנו, להיות יום מיוחד, אשר בו יקראנו אליו להתחדש לפניו.

הן כאשר הגיע התור, אשר נועד היה עם ישראל לצאת מסבלות מצרים, להיות עם חפשי, עובד את ה', או קרא ה' את משה ואת אהרן והראה להם את קרן האור של הלבנה המתחדשת ויאמר אליהם: "החודש הזה לכם" ובמובן המלות: ההתחדשות הזאת תהיה לכם, "הראש", "והתחלה" אל "ההתחדשות" וכפי לימוד חכמינו ז"ל: "דוגמא שלכם" להיות לכם, "לדוגמא", ללמד אתכם, כי גם אתם תפנו תמיד מחדש אל המאור שבכם, אל ה' ותורתו, למען תוכלו לצאת תמיד מחשכת השגיאות והתעותעים, אשר יקבצו ויאתו בחיים, למען יגה אורכם מחדש ותתאמצו תמיד להשגת ההתחדשות הזאת בטהרה ובשמחה, על אפשרות התחדשות כזאת תתן ערובתה יציאתכם מאפלות מצרים, ולהתחדשות כזאת הנכט קרואים תמיד בכל חודש "החודש", להאיר אפלתכם.

והנה אחרי אשר הירח תחדש יבוא לקרוא לך, לשים פניך גם אל המאור שבך, ולהוסיף אומץ כמו "הירח יקר הולך", להוסיף אור וזהר מדי לילה, לפן גם עליך בכל "החודש" להביט בפני אורי-הירח הזה ולהביע לפני ה' את הכרתך הנאמנה, כי ה' הוא המיסד והמכלכל את "סדר ומשטר" העולם וחוקי צבא השמים, כוכבי מעל, כמו אלה המכוננים את הכשרון לקבלת השפע, כן אלה שהמה מולידים החיים, כי הגם רק עבדי אל שדי האל היחיד ומיוחד, "עושי רצונו" (אשר בדברו — אמת) ואז לקשר אל רעיון "ההתחדשות" הירח את רעיון עצמותך והתחדשות ישראל בעת רצון, אשר גם הוא יקר הולך כירח ויגה אורו בענות צדק, כלי מחזיק ברכה הגהו ולפני ירח ינון שמו, במעלת תעודתו ובתועלתו, "לחינוך האנושית" לעבודת ה', והכל בדומיה חרישית בכל מצבי החשכה והאורה, להיות נפשו קשורה ומסורה לה' ומסלולו נכון לפניו (וללבנה — מלכותו), תחליט בדעתך, כי כל חלקך בחיים, אשר תקבל מה' ומתנותיך, אשר ע"י מערכת השמים המביאים אותן לשלמותן, תשתמש בהן, כפי רצון ה', ובהנאת שמושך תכוון להיות "עבודת אלהים" בחיך הפרעלים (ברוך מחדש

חדשים), גם תחזיק במעוז הרעיון הראשי ותשנן אותו בלבך ובשפתך, כי ה' אשר הוא יוצר, עושה, קונת ובורא הירה, הוא גם יוצר, עושה, קונן ובוראך (ברוך יוצרך). וברגש הרם והנעלה הזה, תבוא לידי החלטת הדעת ברעיון נאמן, כי כמו אלה גרמי השמים מבלי הרף ומבלי מפריע לא ישנו את תפקידם לעולם, יען וביען, כי במאמר ה' נברא, הוא יסלול להם הדרך ילכו בה, כמו כן גם אתה, "בבחירה חפשית" עליך להכניע תחת דבר ה' ותלוך בדרכיו, אשר התוה לך להיות חייך נשואים רק מה' לבד, תמים תהיה דרכך, עד כי תתעלה ממעל לכל החליפות ותמורות תבל הארצי, וכל תמורה ומפגע לא יפריעו אותך במאומה בחייך אלה לעבודת ה' (כשם — תפול), ולא רק אתה לבדך כי גם "מנת גורל עמך הכללית ונרשאה (דוד) תקשור לרעיון ומושג הזה — ואתה תחוש ותרגיש בנפשך, כי הנך חוליא אחת משלשלת, "האחרות", ובמשאלת לבב כזאת תקרא לשלום גם ליתר אחיך, להיות אתך בברית גם יחד (שלום) מנהג יפה הוא, כי תוסיפו איזה כתובים, אשר כולם כאחד יכלכלו בקרבם הרעיון הנעלה, אשר הזכרנו למעלה (קול דודי — דודי) וזה הוא "קדוש לבנה".

יא

"קדוש הלבנה" הוא בלילה בעת זריחתה בשמים בהירים וטהורים. ויען כי "קדוש הלבנה" יכלכל ביסוד מוסד רעיונות כמו אלה, אשר יום השבת יזכירם לפנינו, ע"כ מצוה ביותר לקדש את הלבנה במוצאי שבת, להאריך את זכר הרעיונות גם במוצאי מנוחה, אבל לא בליל שבת ויר"ט (רע"ה), לכן טוב לחכות עם קדוש לבנה עד מוצש"ק, אם הוא לפני עשרה ימים מהמולד, למען ישארו למצער 5 לילות אל החצי של 29 ימים 12 שעות 793 חלקים מהמולד, ואחרי "עשרה ימים" לא יחכו עוד. "קדוש לבנה" הוא רק בחצי הראשון של החודש לפני תקופת 14 ימים 18 שעות 396 חלקים מהמולד. לקדש הלבנה במוצש"ק יוכלו אחרי עבור 3 פעמים 24 שעות מהמולד, ואם בחול אחרי עבור 7 פעמים 24 שעות מהמולד. — בחודש "אב" טוב יותר לקדש הלבנה במוצאי ת"ב "ובתשרי" במוצאי יוה"כ"פ. — המקדשים את הלבנה, אל יעשו שום כריעה והשתחוואה, לבד יראה כעבודה חלילה, רק להרים גופם ברעיון "הקדושה" (ראה במקומה). בשטרות כותבים בר"ח של שני ימים, ביום א' דר"ח פלוני, הלא הוא יום "ל" מתודש פלוני העבר, וביום השני של ר"ח כותבים יום ראשון של חודש פלוני (רכ"ז).

יב

השנים מונים אנחנו מבריאות עולם, שהוא יתאים גם לפי סדרי הטבע והוא מהחודש "תשרי", עת הבציר (הערבסט), יען כי "האביב והקיץ" המה תוצאות הבציר והחורף. אך החודשים מונים אנחנו מניסן, מתקופת "יציאת מצרים", וקוראים אנחנו את החודשים בשמותם למספרם: "החודש הראשון, השני, השלישי והלאה, כמו שמות ימי השבוע אחר השבת. השמות ניסן אייר והלאה העלו אבותינו עמהם מבבל, ושמותיהם נשארו אתנו, לקרוא בשמותם את חודשי הלבנה.

טז

מילה

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים, וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפניי והיה תמים: ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד וגו': ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם, כי אב המון גוים נתתיך וגו': זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר: וגמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם: ובן שמת ימים ימול וגו': וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה, את בריתי הסר (בראשית י"ז א').

וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ויקרא י"ב ג').

א

התהלך לפניי והיה תמים!

כל חינך יהיו ערוכים ושמורים לפני ה', הוא צורך להתהלך לפניו, כי בכל רגע ורגע ממציאותך, תשים עינך ותכונן מבטך, לחזות בנעם ה', בכל חלק וחלק מחיך שזה ה' לגדך תמיד, למען תחיה כה לפני ה' — והיה תמים — אל תפריד ואל תחלק את עצמותך, אל תדמה בנפשך כאלו רק „רוחך“ העולה היא למעלה, כי רק עליו לבד לפנות אל על אל אל בשמים, אך „גופך“, אשר בעפר יסודי, יחד לא ירומם, לכן נמסר הגוף אל ארץ החיים, והארץ הלא נתנה לבני אדם. — אל תחשוב תועה, כאלו את ה' נוכל לעבוד ברוח, והגוף להיות שוגה בתענוגים בהמיים: אכן היה תמים! גם על גופך שים עינך ולבך כל הימים, וקדשו ודע, כי גם הוא כלי מוכן הגוף לעבודת ה', יען כל כח וכח, גם כח הגוף נתון לך להשתמש בו לתכלית יעודה מאלהים, לכן קדש גם את רוחך גם את גופך לה': קדושים יהיו ותמימים גם יחד בעבודת ה' באחדות גמורה!! את כל מציאותך תכנה ותכונן על רציון אחד להכשיר את גופך ונשמתך, למען קדושים יהיו לאל היחיד ומיוחד — וכה היה דבר ה' אל אברהם, כאשר צוהו לשים „חותם ברית קודש“ על חלק בהמי אחד מבשרו, ובזה קידש את גופו ויכוננהו אל „תכלית ה“.

ב

אמנם כן עליך להחזיק בקדושה וטהרה את כחות גופך, לבל יכלו ולבל יתמו לריק, אל תשחיתם, אל תפיק על ידם רק את מזמות תאוות החושים בלבד, אל תשתמש בהם נגד רצון ה' אלהיך, רק עשה עמם כטוב וכישר בעיניו ואל התכלית, אשר למענה ובשבילה הפקיד אותם בידך, למען תהיה איש תמים, עבד ה' תמים, וגם במעשיך הבהמיים תחזק רק את התעודה הקדושה, למלאות בזה את תכלית בנין עולם הקדוש לה', ואל תעודת התכלית הזאת תכשיר ותחזק את כוהותיך ואת הדרישה הבהמית תגביל באופן כזה, להפיק רק את התכלית הקדושה הזאת, ודע: כי ה' יביאך במשפט על כל חלק וחלק מכחותיך, אשר תכלה ותבלה להבל ולהריק מחוץ לעבודתו — או תשתמש בו נגד רצונו, את

אלה הדברים ירמוז ויקרא לפניך „חותם אברהם” — ויעצור את תחלת מעשיך בחפצך להיות „בהמה לך”.

ג

ראה וחכם! חלילה לך לדבר תועה: הן אין דבר בעולם שהגזו מסור כה לרצוני כמו גופי ולמי זה אפעל און, אט אשתמש בגופי זה כחפצי ומאויי — הבה! אסיר מתג ורסן מעל תאוות לבבי ותשוקתי תפלוס לה נתיב לבצע זממי — הלא התאוות והתשוקות האלה ה' בעצמו נטע אותן בקרבי — אך דע כי און תפעל בזה לה' אלהיך ותחטא לו, לה', אשר גם אתה גם „הגוף שלך” עם כל תאוותיו ומשאלותיו — הלא ה' אביך הוא, אשר שם „חותם ברית קודש” על בשרך, אות הוא לך, כי עליך למשול על גופך ותאוותיך ותקדש אותם לתכלית ה', אשר למענה נטע ה' בקרבך את הנטיות האלה.

ד

נצחיות עמך נוסדה גם כן על יסוד ההחזקה בקדושה ובטהרה את „חותם ברית הקודש”; היא נוסדה באופן כזה, אשר בקרב עם ישראל התשוקה הבהמית הנשחתה לא תוכל למשול בו לעולם באופן כזה, אשר כל הדור ישחית את דרכו על הארץ ויאבד מקהל גוים, כאשר קרה כזאת לגוים אחרים, אשר חמדת בשרים וחלישה אותם ותמץ את לשד חיתם ותשמידם מתחת שמי ה', עד כי בישראל גם מאבות בעלי חטא יולדו בנים המוכשרים להיות כנטיעים מגדלים, באופן כי מדור יבא, דור נולד בקרב עם ישראל יוכל לפרוח „גן-ה” מחדש ורוח ה' וכבודו יתהלך בגן עדנו, כבוד ה' אשר גלה מעל הדור החולף, אשר משחתו היה בו מוס כו. — והנה חלול חותם ברית קודש יביא עמו שפלות רוח האדם, להיות כרוח הבהמה היורדת היא למטה, הוא יביא פרעות וכל מוס רע בגופך, יביא זמה ותועבה לדורות וחלול כבוד חיי משפחות, גם תליים רעים ונאמנים בתור „ירשת נחלה” ישארו מאבות נחלשים לנין ונכד, אם המה יוסיפו להטוא ולהחטיא את בשרם ולהחליש כוחותיהם להיות כאבותם, כי רק בגוף חזק ואמיץ בקדושה וטהרה יתלונן רוח חזק ואמיץ, קדוש וברוך, גם יוסיף אומץ וחיל.

ה

לכן כה אמר ה': „והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחרית לדרתם לברית עולם, להיות לך לאלהים ולזרעך אחרית וגו' ואתה את בריתי תשמר, אתה זרעך אחרית לדורתם: זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחרית: המול לכם כל זכר? — ועל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה את בריתי הפר” — הוא קרע את מסורת ברית ה' וינתק את מוסרותיו.

ו

ככה דבר ה' אל אברהם וכה ידבר אלהי ישראל אל כל נכד אברהם —
ואתם בני העלומים! אשר תקראו את הדברים האלה, הבינו לדעת, כי לא לחנם
תשאו בשרכם את „חותם אברהם“! אל תשחיתו את כוחכם, חמלו על נפשכם
וחלילה לכם לעכור את בשרכם ולאבוד כלה בהשחתת דורכם — זכרו, כי הנכם
„זרע אברהם“ והתאוששו! דעו כי עליכם לשאת נס להתנוסס „דגל מחנה ישראל“
הזיה מחנכם קדוש. — „חותם אברהם“ יהיה מגן בעדכם מוזמת גלולים ומכל
תועבה, תוא יציל אתכם לבל תכלו באפס תקוה במלחמת החושים — גם ימסור
בידכם את „דגל הנצחון“ — אם תחזו מסביב לכם את העלומים כי נזרו לבושת —
כי משחתם בה וכעלה גובל כן יכול, חלישות ורפיון הגוף הרוח כמסוס נוסס
ירפו ויחלישו את בני הדור וימוצו את לשד חיתם — אז הודכם הדרך וגאונכם
המה, להיות חזק ואמיץ כסלע איתן!! להיות נאמנים תמיד אל העודת שם
ישראל הנקרא עליכם — התהלך לפני היה תמים! בכל מקום לך לך וכל הנהגתך
תהיה לפני — היה טהור ותמים מבלי כל מום. היה תמים!! היה תמים להיות
„כולך שלי“, „קודש לה“, אתה עם כל אשר אתך — את כל זאת יקרא לכם ה'
ע"י האות „חותם ברית קודש“ בבשרכם, ברגע אשר חמדת בשר תחפוץ להוליככם
שולל — הוא יקרא אליכם ויזכירכם לחוס על נפשכם ורוחכם ועל בריאות
גופכם — ואתם האם תלעגו לקול קריאתו? תהפך תחפצו עוד להשליך שקוצים
על מטע ה' — מטע ישראל — להיות בהמה לכם — לשגות בתענוג בן רגע
ולתענות בנוהם עד אין קץ, להתחילכם לזרים ולנבול כעלה גובל???

ז

על האב מוטלת החובה ביותר למול בעצמו את בנו, יען כי עליו לגדל
את נטע האדם הרך, לא רק בגופו כי גם לחנך את רוחו ולבו להיות איש
ישראל, לכן החוב הקרוב ביותר חל על האב, להכניס בעצמו את בנו ביום
השמיני בבריתו של אברהם אבינו, ועצמו להניח בבשרו את חותם קדושת זרע
אברהם; אם האב בעצמו יורשל במילת בנו, אז החובה והמצוה הזאת על בני
עדתו, ואם גם הם לא מלאו זאת, החוב מוטל על כל בן ישראל, אשר לא נמול
בזמנו, לעשות את זאת כאשר יגיע לו התור לקיים ולמלאות את התורה והמצוה
(והוא משנת ה"ג והלאה) למול את בשרו אם בעצמו או ע"י אחרים — ואם
גם הוא לא קיים את זאת עליו לאמר: ונברתה וגר מעמיה (י"ד ר"ס, רס"א).
מילה, יען כי היא הרמת חיי האדם ממעל לתאות הבהמיות, למען יהיה מוכשר
אל החיים הפועלים בחזק, מבלי לאבד כל מה מכחות בשרו ולהחם אותו
לריק ולבטלה, לכן זמן עשות המצוה הזאת דרוש להיות במועד הפעולה, בחיים,
הלא הוא, רק בעצם היום אחרי צאת החמה, ויען כי המצוה הזאת לא נתנה
ביחוד בעד תכלית טובת הגוף בלבדה לא בגלל השלמת הגוף ואולי למנות
הסרונו מן הלידה, רק הנהו אות ומכלכל בקרב רעיון כביר בעד תעודת איש
ישראל, כי עליו לגדל את הילד הרך להכשירו אל זאת התעודה ולחנכו בה, לכן
נקבע מראש על הילד להיות בתבל, אשר נולד בה, תקופת זמן של שבעה ימים,
להיות חיי בשרים, חיי יצור שלם בגופו — ורק ביום השמיני ימולו את בשר

ערלחו, בו ביום ישימו בו את „חותם אברהם“ ואיש ישראל — ילד בריא נמול לשמונת הימים, וילד חולה או חלש אל ימולו אותו בזמנו רק יחכו עד אשר ישוב לאיתן בריאותו. אם כל הגוף חלוש הנהי ימולו אותו אחרי זמן של 7 פעמים 24 שעות, למן העת של שובו לאיתנו הראשון. אם החלישות היתה רק באבר אחד, אז המילה דרושה להיות תיכף אחרי אשר יתרפא האבר, כמו כן אם מרוצת הדם (בלוטצירקולאציאן) עודנה בלתי מתוקנה ומסודרה בילה, ובכלל אם נרגיש בו איזה מחלה, אני ידחו את המילה עד הבריאות השלמה של הילד, כי אמנם חסרון המילה הוא חסרון שיוכל להמנות אחרי זמן, אבל לא כן חיי אדם, אם יש לחוש לסכנה (רס"ב, רס"ג), בן השלישי של איש או של אשה, אשר מתו בניהם מחמת מילה, או בן אשה, אשר שתי אחיותיה, כל אחת אברה את בנה מפני המילה, אזי ימולו אותו אחרי אשר גדל וכחותיו חזקו ואמצו, עד כי מבלי כל חשש יוכלו למול את בשר ערלתו (רס"ג); אם היה ספק, אם הילד נולד בעוד יום או כאשר כבר אתא הלילה, אשר מני אז יחל יום חדש, אני ימנו שמונה ימים מהיום אחרי הליל הראשון, ואם היום השמיני תהיה חל להיות בשבת או ביר"ט, אז באופן תהיה המילה ביום התשיעי, אם בעת היולד נראו בשמים שלושה כוכבים מגדל ממוצע, אזי הוא דאי, כי נולד הילד בלילה ויחלו למנות את ימי המילה מהלילה ההוא וימולו אותו ביום השמיני, ואף אם היום ההוא חל הנהו בשבת או ביר"ט, יען כי אם נדע את היום השמיני בברור, אז המילה דוחה את יום השבת והיר"ט, אך את הנדרש להכנת המילה, את שנוכל להכין ביום מקודם, כל יעשו זאת ביום השבת; אם בלי הכנה לא תוכל להיות המילה, אני נוכל לעשות את ההכנות האלה ע"י אינו יהודי בדברים הנוגעים לאסור שבות, אבל לא לעשות דבר בנוגע אל ההכנה לעבור על עצם איסור דאורייתא. אם הוא ספק או המילה נעשה שלא בזמנה, אזי יעשו המילה באחד מימי החול (רס"ב, רס"ו). ע"ד יתור דיני המילה ראה י"ד מסימן ר"ס עד רס"ו.

יז

גיד הנשה

ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר: וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו: ויאמר שלחני, כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברבתי: ויאמר אלי, מה שמך, ויאמר, יעקב: ויאמר לא יעקב ואמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל: וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויבדך אתו שם: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: ויזרח לו השמש, כאשר עבר את פנאל והוא צלע על ירכו: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה, כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה (בראשית ל"ב כ"ז).

א

יעקב השלים חק' למודו בצבא חייו בבית למוד „הנסיון“, בבית לבן, אשר אמנם בא אליו — מלא ברכת אביו יצחק, אבל „חסר“ כל בתור „עני ובורח“ —

והנה בפעם הראשונה אחרי ברחו מבית חותנו, אשר ה' לא נתן לו להרע לחתנו, חש יעקב בנפשו, כי הגהו עומד ברשות עצמו, כי הגהו אבי משפחה ובהכרח ה' הגהו גם אבי אומה שלמה — הוא בבחינת נושא מנת גורל עמו נאלץ היה לברוח ולהמלט ממזמות חותנו, אשר התעמר בו. יעקב אבינו בהיותו על דרכו לשוב לארץ מולדתו, אף כי זכות אבות וברכותיו היו אתו, אך כאשר התעתד לפגוש את אחיו, אשר ידע כי מתנכל הוא עליו להמיתו, היה עצוב רוח, ירא וחרד על בני ביתו וכל אשר לו. פן יהיו לבו ויפלו לשלל בידי אחיו זה, אשר אם כי לא זכה כמותו לקבל ברכה מאביו, בכל זאת היה אלוף בהר שער — וירא יעקב מאד ויצר לו — הוא העריך את כתו הרל והמצער נגד כת אחיו אויבו בנפש ואנשיו החזקים, ויתעצב אל לבו באמרו: מי יודע אם יוכל עמוד בפני החיל הכבד, אשר שלח לקראתו — וירא מאד ויצר לו.

אכן כמו בצאת יעקב מבית אבותיו, אשר אז הכיר לדעת בביתא אל את תעודתו, בראותו אז בחלומו את „מלאכי אלהים“ עולים לראות בשמים את תכנית תעודת האדם ויורדים, להעריך ולהשוות על פיה את חיי האדם בארץ, כן גם קרהו בליל בלהות זה, למען יכיר לדעת גם כן את מצבו מול התבל מחוצה לו בהיותו נושא תעודתו זאת — והי בהותר יעקב לבדו בלילה ההוא ויאבק איש עמו, ואף כי נקעה כף ירך יעקב, משען גופו — בכל זאת לא יכול לו. יעקב נשאר „מנצח“ ולא „מנוצח“ וישר אל מלאך — ויוכל לו — גם יעקב לעתיד לא ינוצח לעולם — לוא ישקל בפלס כח חיצוני נגד כח חיצוני — יעקב הגהו חמיר החלש וחסר כח ביותר, אבל לא יוכלו לו — גם עפי תעודתו הרוחנית להיות ישראל נושע בה, בהיותו נושא תעודתו — הוא ישרא „המנצח“ — ואת אשר יביע עצם המעשה לדור ולדורות בחור „עדות וזכרון“, יוסיף שנוי השם לכלול את שלמות הרעיון הזה וערכו עליו, השם „יעקב“ אשר הגהו בעיני אנשים „מאחו בעקב“, הלא הוא נסוג אחור מגדולה וגבורה, הגהו נצב לפני ה', ולכן גם נגד אנשים במעלת „שר“ ונגיד — אף יוכיח בשם „ישראל“ הנקרא עליו, כי ה' הוא אמנם „שר ואדון על הכל“.

והדבר, אשר בנפש יעקב רשמו של האות והזכרון הזה היה ניכר ע"י מעשה ודבור, הנה על זרעו אחרינו לדור ולדורות, לכוון ולחזק אותו ע"י מצות חוק לישראל, בעוד זרע יעקב כמוהו חמה נושאי התעודה הזאת ומנת גורלו מנת גורלם, לכן בערך כחם החיצון חמה „בני יעקב“, אך במעלת תעודתם וע"פ ה' חמה „בני ישראל“, ולמען דעת העם הזה, כי בעד עצמו כלא הוא, והכל כאשר לכל מיד ה' למה ורק בכח ה' לבדו יעשה חיל, אכן קטן יעקב ודל, רפה ואין אונים, בכל זאת יאריך ימים יותר מכולם וכל סערות העולם לא יזיו אותו ואת קיומו ממקומו, גם כל יושבי תבל ושוכני ארץ יביע אמר: „ישראל“ כי ה' לבדו הוא שר ואדון! לכן בעבור זה חלילה לנין וכד ישראל להתגאות על מעשה אנשי ותחבולותיו, אל יתהלל בכחו ועצם ידו ולא יתמוך את מנת גורלו ולא ישען לא על כחות הגוף ולא על גבורת אנשים והכמת אדם, על כן לא יאכלו בני ישראל את „גיד הנשה“ (ראה חמץ).

ב

גיד הנשה (שפאנאדער) (או אולי גיד אשר הוא משם „נשה“ שם ששרשו „נשה“) עיקר הוראתו: היות משולל מקנין קבוע: (א) מהרכוש — הלא הוא מבלי דרישה ותביעה על אחרים. (ב) מהכח — הלא הוא: להיות נכנע, נסוג אחור, רפה, תשש כחו כנשים. (ג) מהרעיון — הלא הוא לשכות, ואם כן המלה „נשה“ הוראתה: היות נסוג אחור, כמו כן רפיון, הכנעה, אפיסת הכח (רפיון בשים), ולכן גיד הנשה במובנו הוא: גיד הרפיון, הכנעה, אפיסת הכח (ע"פ המעשה אשר קרה לו). — אסור לאכול את גיד הנשה מכל בעלי חיים היונקים (אשר גופם נשוא מהרגלים) מכאן הירך הימני והשמאלי — אצל העופות אסור באופן אם כף ירכם עגול ובכל זאת לא צריך לבדוק, ושאר הדינים ראה י"ד ס"ה.

יח

תפלין

וידבר ה' אל משה לאמר: קדש לי כל בבור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא וגו': והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיקך, כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים (שמות י"ג א'—ח'). והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני וגו': והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים (שם שם י"א—ט"ו). שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: ואהבת וגו': והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך וגו': וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפת בין עיניך (דברים ו' ד'—ח').

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי וגו': לאהבת וגו': ונתתי וגו': השמרו לכם וגו': וחרה אף ה' וגו': ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם (שם י"א י"ג—י"ח).

א

את „הארבע פרשיות“ בתורה (א) „וידבר“ „קדש“ עד ימימה (שמות י"ד א'—י'). (ב) „והיה כי יבאך“ — מצרים (שמות י"ג א'—ט"ו). (ג) „שמע“ — ובשעריך (דברים ו' ד'—ט'). (ד) „והיה אם שמע“ — על הארץ (דברים י"א י"ג—כ"א). תקשור אותן על ירך, על זרועך העליון מול הלב ועל ראשך ממעל לבין עיניך „באמצע“, בסדר ומשטר, כפי הנמסר לנו „הלכה למשה מסיני“, למען תביע אמר באלה בתור „אות“, זכרון „וטוטפות“ (עדי) ותחנה דעת: (א) כי ה' הוא, אשר הצילך מיד מצרים והוציאך משם ולכן כל אחד מבני משפחתך וכל אמצעי רכושך קדושים חמה לה, הלא הוא, כי חמה נבחרים לעבודתו המיוחדת (קדש). (ב) כי רק בקבלת העבודה הזאת תשיג את חייך, חיים של „יש מאין“ (והיה כי יביאך). (ג) כי התעודה המקובלת הזאת תוכל לצאת לפועל ע"י דעת את ה', בהיותו ה' אלהיך, ה' אחד, וע"י מסירת נפש יחד עם הקנינים הפנימיים והחיצוניים באהבה רבה ואהבת עולם לעבודתו האמורה בתורה (שמע). (ד) כי אושר עמך החיצון, טובתך ורעתך, בעד כל אחד נקשר אל עמו

בתור אבר מגוף האומה, כל אלה ניתנו לך מה, רק לפי מדת המלואים שלך וקיום הכתוב בזאת התורה (חיות אם שמע). א) יביע התיסדות האומה. ב) להוציא את היהדות לפועל. א' וג' יקראוך לזכרון והתקדשות עצמותך למלואי התעודה. ב' וד' לאות וזכרון בעדך ובעד האנושית ע"י תולדות בני אדם. את התפלין תקשור על זרועך בוכח הלב ועל ראשך באמצע. ממעל להעינים, ואם כן עם הארבעה הרצונות הנזכרים, שהמה יסוד מוסד ומושג לאום ישראל, עליך לקדש את הגוף, את הלב ואת הרוח — רכושך, רגשותיך ורעיוניך — מעשיך (יד). חפצך (לב), השתכלותך (בין עיניך) לשם תעודתם, הלא הוא לעבודת ה' בפועל על ידי חיי ישראל — להגיה תפלין — הלא הוא: להתעתד — לעבוד את ה'.

ב

התפלין נעשים א) מבחים — אשר בתוכם מתנחות כתובות (אבשריפס) הארבע פרשיות — ובחלקיהם המה: א) הבתים בעצמם המחזיקים בקרבן את הפרשיות בקרבם פנימה. ב) תיתורא — הלא הוא הקלף התחתון לכסות את הבתים במובן דף של גשר. ג) מעברתא — הלא הוא הקצה הנבוב להעביר בחלל של את הרצועות. ד) רצועות, ובהן נמצאים הקשרים.

בתפלה של יד מונחות ארבע פרשיות הללו כתובות על קלף אחד, אך בתפלה של ראש כתובות הגה על ארבעה קלפים מחולקים ומנוחים בארבעה בתים מיוחדים, ואת זאת תשוח לנגדך, כי אלה הארבעה רעיונות, אשר תהגה אותם (במוח הראש) אחד אחד עליך אח"כ לאחדם כאחד, ולהעבירם אל החלטת הדעת והרצון הכללי (מול הלב) ולהוליד את המעשה (ידך) בפועל ג"כ בהתאחדות כללית. — את הקלפים המיוחדים מתפלה של ראש כורכים בשער שור או פרה, וסוב יותר לכרוך בשער של עגל וחלק אחד ממנה יהיה נראה בין פרשה ג' וד', והוא בין פרשת החובה ופרשת המלואים לזכרון ואזהרה על דבר "חטא העגל", ובאופן כזה ברגע ההכנה אל עבודת אלהים בפועל, תהיה נוהר מאד לדעת, כי כולה תהיה "קדש לה" לבדה מבלי כל מחשבה זרה (א"ח ל"ב).

ג

תפלה של יד יניחו על זרוע העליון של היד השמאלית בבשר הגבוה ויקשרו באופן כזה, כי התפלה תהיה נוטה מעט לצד הגוף למען בעת יכוף את זרועו למטה יהיה כנגד לבו, לקיים את הכתוב: "והיו הדברים האלה וגו' על לבבך", ויר"ד של קשר תפלה של יד מופנה הנהו לצד הלב. המעברתא, שבה הרצועה עוברת דרושה להיות מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד. מקום הנחת תפלה של ראש מהתחלת עקרי השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס (ווייך). באמצע שטח הראש, שהוא בין העינים — הקשר צריך להיות מאחורי הראש למעלה באמצע העורף ולא יטה לשום צד מזה ומזה. וצריך שתהיה תמונת הקשר כעין ד' לצד חרץ, והרצועות תהיינה תלויות משני עברים והשחור שבהן לצד החרץ. אורך הרצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע האמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלוש

כריכות (כ"ז). — בתור „אות חיצוני“ יוכיחו התפלין בהנחתן: להשיג ולהבין את תוכן הארבע פרשיות בכח ההשתכלות (באמצע הראש ממעל להעינים) לשמור כל אלה בזכרונו (הקשר בעורף) להכשיר את הלב וליעד אותו אל הרעיון (הרצועה ממעל לחתונה) וכי הרצון יוליד את הפעולה המקדשת (הלב המשפיע מכח רצונו מחזיר עד היד). קשר הזכרון של התפלה של ראש נגמר בתמונת „ז“, וקשר תפלה של יד „בירד“ ושניהם באהד „מלואים“ המה להשלים את הש' של תפלה של „ראש“, למען יהיו בצרופם יחד אותיות „שדי“ ובוה יאחדו את קדושת הרוח וקדושת הפעולה של ישראל, לקרב את איש ישראל לעבודת אלהים לעבודה כזאת, אשר דבר ה' אל אברהם: אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים!

ד

בתחלה עליך להניח תפלה של יד (המעשה) ואח"כ של ראש (הרעיון). כי החלטת הדעת להביא הדבר לידי מעשה קודמת היא להשגת הדבר והשתכלותו ברוח, אם נחפוץ כי הגשת הדבר ומובנו היטב המה ישו לו את ערכו עליו ושלמותו (נעשה ונשמע), אמנם כן השגת התורה ומובנה הנאמן, תוכל להיות רק ע"י החלטת הדעת, אשר על פיה נשקף תמיד על החיים ונתאמן לכוון אותם לפעלם כדת התורה (תורת חיים). המעשה דרוש להיות תכלית ידיעתך והתכלית, אף כי היא האחרונה בפועל, ורושה להיות הראשונה בחיי הרוח, כי עליה להיות המגהל בעד התחרות הרוח וחפצו הנאמן (כ"ה), גם בחליצת התפלין לא תשאיר התפלה של ראש לבדה רק יחלצו אותה מראש ואח"כ התפלה של יד (כ"ה). והנה אמנם קדושת הרוח, הלא היא פעולת הרעיון והתקדשות הלב והיד, הלא היא חיי המעשה, הגה שתי מצות, ומי אשר אין לו רק תפלה אחת, והוא הדין אם יש לו שתיהן, ומפני אונס, אחת מהן לא יוכל להניח, עליו להניח האחת שיש לו ושיוכל להניח (כ"ו).

ה

התפלין בשמם לבד (מהמלה „התפלל“) יביעו אמר: כי פרים קודש הלולים, „עבודת אלהים פנימית“ ע"י טהרת המחשבה, ובהנחתם וקשירתם יביאו אותך גם כן ללבב ולחבב את תוכן „הארבע פרשיות“ (כ"ה). ואף כי יסוד מוסד של „אות התפלין“ דרוש ללוות אותנו ולהיות לנו למצות של כל היום כלו; אך צוק העתים והזמנים הגבילו את מלוא המצות הזאת רק על משך זמן „תפלת שחרית“ בלבד, יען התפלה ההיא בעצמה היא הזמנה והקדמה לפעולות היום, וביחוד דרושים המה התפלין להיות מונחים בעת „קריאת שמע ושם"ע" (שם).

בימי החול חולצים את התפלין אחרי קדיש עלינו: בר"ח לפני המוסף, בחוה"מ לפני „ההלל“, בחוה"מ פ' יחלוץ הש"ץ אחרי „ההלל“ (כ"ה). בשבתות וי"ט, יען כי הימים האלה בעצמם יכללו בתוכם את פרשת תוכן האות והזכרון של התפלין, לכן באלה הימים לא יצחו תפלין, בחוה"מ מניחים תפלין, ובדבר

הברכה יש חלוקי דעות. העושה כל מלאכתו בידו השמאלית (אטר יד ימינו) או מטבעו הוא כותב בידו השמאלית, האיש ההוא מניח את התפלין על ידו הימנית. והשולט בשתי ידיו בשוה או רק כותב בידו הימנית, יניח תפלין על ידו השמאלית. תפלה של ראש דרושה להיות גלויה, ותפלה של יד מכוסה או גלויה (המנהג לכסות כדעת הלבוש). כל הזמן אשר התפלין קשורים על ידך וראשך, עליך לזכרם תמיד ולחדש בכל פעם את זכרוןך והגיוונך בהם על ידי משמוש. בדבר כתיבת התפלין והחומר שמהם נעשו, גם הכנת הבתים והרצועות בהיות כל אלה "הלכה למשה מסיני", ראה א"ח ל"ב — ל"ו.

1

בין כל המצות אין גם אחת כמו התפלין, אשר אם תמלא אותה כהלכתה ובכונה נאמנה בכל יום ויום אזי מחדש תלבש אותך בקדושה וטהרה ותרוממך תמיד ותעתד אותך מחדש, להוסיף אומץ וחיל לחיות חיים אמתיים בתור עבד ה'. איש ישראל — הרוח אשר תקדשהו לה' ע"י התפלין לא יוכל עוד להיות חורש און וחושב דבר בליעל, כזב ומרמה, תוך והוות. — הלב אשר ע"י התפלין תקדשהו לה', לא יוכל עוד להשפל ולהתעקש על ידי אהבת עצמו או לשגות באהבת "ההנאה", יען עליו לפתוח שערי להכניס אל קרבו "אהבה רבה", "ואהבת עולם" לה' ולפנות את חזריו להיות דביר הקדש, "מקדש מלך האל הקדוש", ובאחרונה היר, אשר אותה תקדש להיות כלי מחויק ברכה לעבודת אלהים בפועל, האם תוכל עוד לשלוח אותה לעולל עלילות ברשע, להרע ולהציק את רעך ולהפריע את שלומו וטובו? אשריך איש ישראל! אם תקשור את התפלין מבלי היסח-הדעת, אם תשאם על ידך וראשך מבלי היסח-הדעת והעלם דבר, מה חמה לך; אשריך, אם באמת תקדש ותשפר את רוחך, את לבך ואת ידך לה' אלהיך, אביך שבשמים, ותתעמד לחיות חיי איש ישראל ברוח ישראל. אשריך, אם תבין ותכיר את תעודתך, והנך מוכן ומזומן להיות רק על פיה ולמלאות אחריה תמיד, כי אז יתנו לך התפלין כח וחיל להיות ערוך לקרב ולמלחמת מצוה נגד כל מדה לא נכונה, אף חמה יפעלו למענך את "הנצחון" עליהן — אשרינך, לוא יכולנו ולוא נצרכנו לשאת את התפלין כל היום כלו, כי אז היה לנו לקנין תמיד: "קנין הגוף", טהרת המחשבה ונפש זכה, יען את כל אלה הזכירנו בכל עת ובכל רגע האות על ידנו והטוטפות בין עינינו, כי מבלעדי זאת קשירת וגשיאת התפלין היתה "הכחשה וחלול השם". — אך להנצל מזה — יען אנחנו לא נאמן בעצמנו, כי נוכל לקיים ולפעול בנפשנו כל זאת תמיד, לכן נשא את התפלין רק בשעת תפלת שחרית, ובחייב גמור ישא אותם כל אחד בעת "הק"ש ושם"ע", אשר למצער בעת ההיא עליך לשמור את גופך בטהרה ואת רעיוניך להיות זכים וצלולים ובכונה נאמנה מבלי כל היסח-הדעת, לזכרון לפניך, כי קשירת התפלין בגופך, היא הזכרת שם ה' על גופך וזכר עשה לגפלאותיו בעד עמו בכל העתים ובכל הזמנים (ל"ז). האיש אשר מפני מחלה לא יוכל להחזיק את גופו בנקיון וטהרה, או האיש אשר גם בעת הקצרה של קשירת התפלין לא יעצור כוח לזכך את רעיוניו,

הוא לא יניח תפלין, ובכלל כל מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו (ל"ח). ע"ד האבל ראה הלאה. — אסור לנהוג מנהג בזיון בפני התפלין, זולת אם מונחים המה כלי בתוך כלי (מ'). גם אסור לישן בעת שהתפלין עליו (מ"ד).

יט

ציצית

ויאמר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת להם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לזכרם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם: אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם (במדבר ט"ו, ל"ז).

גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה (דברים כ"ב, י"ב).

א

כבר בארנו במערכת התורות (פרק ד'), כי אם נחפוץ לפלס מעגל חיינו בדרך החיים רק על פי המנהלים האלה: השכל הפרעל ע"י החושים והעין הראוה את הטוב בחמדת בשרים, או הראשון יביאנו בנקל לידי "כפירה בה" והשני — אל שפלות ההנאה הבהמית ושניהם כאחד אל "עבודת אלילים", כי אמנם בהליכות עולם הנגלה לעין ולב, הלא לא יופיע לך ה' למראה עיניך, למען תוכל לאמר עליו בכל עת ובכל שעה: זה אלי ואנוהו! אזניך לא תשמענה תמיד את קול ה', אשר השמיע זה כבר במעמד הנבחר את דברות קדשו ונתן לנו תורת אמת, עד כי בעולם הנגלה וההנהגה למראית עין, עד מהרה ישאך הלב ללכת אחרי שרירות לבבך ותאוותיו הבהמיות, יען או לא יתיצבו לפניך כל דבר חוק, קשט ודת, אשר רק המה ישקלו בפלס את מאווי הלב, להגביל אותם ולקדש בהם רק את אלה שהנם מסוגלים ונאותים לכבוד אדם הנעלה — הן מבלעדי התורה עלול הנך במאד, לחשוב, כי כל רגש נעלה אשר יפעם בקרבך, כי כל דבר נשגב ומרומם, אשר תהגה לפעמים דעה בהם, כי כל אלה המה רק יצור הדמיון ורעיון רוח — ולבבך ועיניך, בכל פנות שאתה פונה, יעוררו ויכונונו את עצמך להידמות בכל דבר אל בעלי החיים ואל הצומח. — הנך שוגה או בתשוקתך וזונה אחריה יחד עם הצומח, הנך חוסף לך ותופש מכל הבא בידך כמעשה "הבעל החי", עד כי בנקל תחשוב או את עצמך ואת היצורים המושיטים לך את "ההנאה" אשר תזנה אחריה ואת "הקנין", אשר הנך שואף לרכוש לך, ותדמה, כי הנכם כלם כאחד "בני אלים" ונסע יתרך בך על ידי אלהיות היצורים ואלהיות עצמך — אבל ה' חפץ לשמור אותך בדרך החיים, "לבב תתור אחר לבבך ואחרי עיניך" לזנות אחריהם, ויתן לך את האמצעי והתחבולה הבטוחה לשוות לנגד עיניך בהליכות עולמך הנגלה הזה גם אז את ה' הסמיר ונעלם, אשר עיניו משוטטות בכל השגחתו צופיה היא על כל עלילות מצעדי גבר, ולזכור על ידו גם את חוקי תורתו ומפעלות

ה' לעמו בזמן העבר, ע"י אות נגלה לעיניך, אות זכרון לפני ה' תמיד, למען דעת, בעת אשר רגשותיך הבהמיים יתפרצו בקרבך ויתאמצו למצוא ספקם בדברים הנראים והנגלים לעינים, כי תביא אז חוק זכרון: כי הדבקות בה' הטמיר ונעלם, כי ברית ה' אשר בחר בעם סגולתו ודבר ה' בתורתו יתנו לך את תעודתך הגבוהה גם פה עלי אדמות, באומר אחד: הוא נתן לך האמצעי, אשר אותו תפנה את מבטך מעולם הנגלה אל עולם הנסתר, אל ה' הטמיר ונעלם, ותשהה לנגד עיניך את זמן „העבר” בתור זמן „נוכח והווה”, והאמצעי הזה לראות אותו ולזכור את כל אלה הלא הוא „הציצת”, לקיים „וראיתם אותו”, ולכן נקראו „גדילים” בשם „ציצת” מהמלה „ציץ”, להציץ בהם ולקבוע את הזכרונות האלה בלבך תמיד.

ב

ביום השבת, אשר איש ישראל לא ישא על ידו וראשו את התפלין לאות זכרון גלוי — גם בצאתו או החוצה, אחרי עובו את ביתו ואהל מושבו, ששם קבועה המזוזה לשם אות — בצאתו אל העולם הנראה והנגלה לעינים, ששם חפשי הגהו מכל אותות גלויים ע"ד תעודתו ונמסר הוא רק אל העין והלב להוליכיהו בדרך החיים, ביום הקדוש ההוא, שקדושתו ביחוד ברעיון וברוח, קרה „במדבר”, כי יצא איש אחד מישראל, לחלל את קדושת יום השבת מחוץ לאהל (המקושש), ואחרי אשר קבל את ענשו על פי ה', אז אחרי המקרה הזה, צוה ה' בתורתו לעשות „חוסי ציצת” על ארבע כנפות בגדינו „גדילים נעשה לנו” בעד עין בשר, בעבור זה, בעבור כי בהיותנו גם מחוץ לבתינו בעולם הנראה, או החושים האלה יזכירנו בתור אות וזכרון לנו, את ה' ומצותיה, והמה ישמרו אותנו מתעוועי עין ולב, ובעת אשר יתור איש ישראל בעולם הנראה אחרי עין בשר ולב בשר לזנות אחריהם, הנה הציצת יזכירנו לסוג אחר מתאוות הבהמיות ורק להתגדר בהן בגבול אשר גבלו אותן התורה והמצוה. — את „הציצת” יעשו בבגד האדם, שהוא כסותו לעורו, הסימן הראשון המבדיל בין האדם ובין הבהמה, והגדילים על ארבע כנפות „בגדך” יעידו ויגידו לך, כי תתרום ותתעלה מעל להבעלי חיים, לא רק במלבושך, במכסה החיצון לבד, כי גם במצוא חפצך הבהמיים, אשר העין והלב זונים אחריהם, על ידי „הציצת” תשהה לנגד עיניך תמיד ותקבע בלבך את אמונתך בה' ודברות קדשו, את כבוד אלהים, כבוד האדם ותעודת ישראל, עד כי גם משאלות לבך וצרכיך המותרים לך יהפכו לעבודת אלהים, ואתה בתפארת אדם המעלה, תהיה קדוש לה' אלהיך, אשר הוציאך מארץ מצרים להיות לך לאלהים, ה' אחר לעולמי עד — אבל עם אות הזכרון הזה בעד ה' ובעד חוקי תורתו, קשר ה' עמהם גם את „הלא תעשה” רבת הערך והרעיון: „ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם” באות זכרון על בגדינו, יען כי אדם הראשון אחר „חטאו הראשון” בלכתו אחרי תאוות חושי, בחשבו כי הוא „טוב למאכל” (הנאה) „תאוה לעינים” (תשוקה) „נחמד להשכיל” (נחמד להגיע אליו גם בשכל האדם), קבל מה' „בגד ומכסה” (כתנות עור), להבדילו מהבע"ח ומדרישותיהם הבהמיות (ולא „עלה תאנה” אשר עשו המה בתחלה בעצמם, ואשר חשבו אולי, כי נעלים המה בחשוקתם רק מהצומח) לדעת את

העודת האדם, כי גבוהה ונשאה היא מתעודת יתר היצורים, אשר רוח חיים באפם, לכן בעדנו גם „הבגד“ בעד כל הזמנים יזכירנו את האמר סלה: ולא תתורו אהרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר את זנים אחריהם!!

ג

עיקר מצות ציצת, כפי מצות ה' הלא הוא: לעשות בבגד שיש בו ארבע כנפות חוטי ציצת, בכל אחת מארבעת כנפותיו — בבגדים: הן תכלית הבגד הוא לכסות את הבהמית בגוף האדם ולהשאיר ערומים רק את האברים שהמה ביהוד אברי הפעולה במעשה אנוש, הלא המה „פנים וידיים“ לכן הציצת קשורים בבגדים, להוכיח את תעודת האדם ע"י ה' ולדעת, כי התרוממות האדם ממעל להבהמה איננה רק מנהג בני אדם לבד גם לבל תחשוב תועה, כאלו הדבר הזה הגהו חטא נגד הליכות הטבע וחופש האדם, לעשות כטוב וכישר בעיניו, רק עליך לדעת, כי ה' לבדו נתן לאדם הראשון את הבגד הראשון וילמדו בזה לכסות את הבהמית שבו, והמלבוש אות ומחסה הוא לו, לבל ישפל לעשות מעשה בהמה (בראשית ג' כ"א). בארבע כנפות בגדיך תעשה הציצת גם לסימן מול ארבע כנפות הארץ, למען תחזה בכל פנות שאתה פונה, בתבל ה' קדמה ומערבה, צפונה ונגבה, את ה' אליך, בכל מקום שהוא, וגם קדמה ומערבה צפונה ונגבה בלכתך שמה לסדר את פעולותיך בחיים, עליך לזכור על ידם את חוקי ה'.

חוטים: יען כי החוטים הנם בלתי מסוגלים לתכלית בגד ומלבוש, ולכן תשאל לנפשך תמיד: „מאין לי החוטים האלה? או מעצמך תזכור את פקודי ה' וברעיון האחד הזה זכור תזכור את ה' וחוקי תורתו שהמה בהתגלות נתינתם, הנם ערובה נאמנה בעד מציאות ה' והשגחתו. — לכן תעשה את הציצת על „כנפות“ בגדיך, הכנפות שהנה אינן שייכות אל הבגד בעצמו.

ד

צמר ופשתים נחשבים כפי הנזכר תמיד בתורתנו לחומרים שהנם ביהוד למלבושי האדם הטבעיים, וכל שאר החומרים, אף כי גם מהם יקבלו חוטים, המה נחשבים רק לחומרים מיועדים לעדי ותפארת — תכונת הציצת תתראה ביהוד בחוטי צמר ופשתים, שהמה בהיותם בתמונת חוטים בלתי מסוגלים חמה אל „השמוש הטבעי“ לשם „בגד“ ויסכנו רק להיות „אות וזכרון“ — לעומת זה בחומרי מסוה אחרים כל יאבדו „החוטים“ את ערכם הטבעי לשם יופי גם בהיותם בתמונת חוטים, בכל זאת, בבגדים מחומרי מסוה אחרים גם זולת „צמר ופשתים“ אם החומר הזה בכל פעם שיקבל את ערכו וצורתו להיות שם „בגד“ גקרא עליו, אזי חוטי הציצת ורק אם המה ממין הבגד החוא כשרים לעשות בו.

לכן כלל הוא: חוטי צמר ופשתים כשרים בכל הבגדים לתכלית ציצת. חוטי משי, צמר גפן ועוד, כשרים רק בבגדים שהמה מהמין שלהם, ולכן לפי הכלל הזה: חוטי הציצת דרושים להיות מצבע הדומה לצבע הבגד, למען מנוע מהם

את מראית העין כאלו עשויים המה לעדי ופאר. מטעמי הדת מצוה מן המוכתר לקיים את מצות ציצת ע"י ציצת מצמר בבגד צמר, ציצת פשתים בבגדי צמר ובגדי פשתים בציצת אסורים עבורנו מטעם שעטנו (א"ח ס').

ה.

למען השיג את המטרה הנאמנה ביתר שאת, להביא חוק זכרון גם למראית העין הרואה רק את הנגלה והנעלה בזמן ההזה, לדעת, כי מעבר השני של העולם הנגלה ישנו גם עולם טמיר ונעלם, עין רואה ואזון שומעת בהשגחה נסתרת, ולקנות ידיעה שלמה, כי גם התגלות ה' והזכרונות הנעלים מזמן העבר הגם אמת לאמתה, לכן צוה תורתנו הקדושה, כי חוטי הציצת יהיו נעשים מצמר, תכלת, להזכיר לנו גם בצבעם גם בשמם לבד, את הסתום והחתום הטמיר והנעלם, הלא המה, הנסתרות לה' אלהינו, בצבע ממראה, תכלת, הצבע אשר כנודע לנו הנה כל הנמצא על הגבול ששם יתם כח חוש הראות ויכלה לחזור אל תוכו, נהפך הנהו למראה, תכלת, מתנגלה אל הנסתר. — גם בשם, תכלת, במובן המלה, תכלה, אשר הוראתה סוף וגבול — אבל לנו יחסר החומר ממראה, תכלת, הנאמנה, ולמען נמנה במעט את החסרון של התכלת לשם אזכרה בציצת הלבנות שלנו, לכן נצטוונו למנות במספר וליעד את הכריכות וקשרי החוטים — הכריכות הנה ל"ט השנה למספר, ה' (ד' אותיות) אחד, לזכור בעולם הנגלה את ה' היחיד ומיוחד הטמיר והנעלם. מספר החוטים הנה, שמונה ומספר הקשרים, חמשה ובצירופם המה י"ג, אשר אם נוסיף המספר י"ג אל מספר האותיות, ציצית, אשר ס"ה שלהם 600 — אז יעלה למספר תרי"ג, בד בבד עם המספר, תרי"ג, מצות, עשה ולא תעשה, שבתורה, למען נזכיר אותם תמיד ולהחליט בדעתנו, לקיים את כל דברי התורה והמצוה שמספרם, תרי"ג, ולשוות לנגד עינינו את חוק ה' אשר נתן לנו בזמן, העבר.

ו.

מבעד הנקב של כל אחת מארבעת כנפות הבגד, לא רחוק משפת הבגד, הן באורך הן ברוחב ולא יותר משלושה רוחב אגודלין (דוימען) בראשו, מכניסים ארבעה חוטים, אשר בהכפלם אחרי הכניסה, יהיו תלויים למטה במספר שמונה חוטים, החוטים האלה המחולקים במחצה יקושר בקשר כפול, אחרי כן יקחו את התוט הארוך מכולם ויכרכו שבע כריכות ויעשו קשר, קשר כפול, וכורך ח' כריכות וקושר קשר כפול וכורך י"א כריכות וקושר קשר כפול וכורך באחרונה י"ג כריכות וקושר קשר כפול, להיות בכל ציצה חמשה קשרים כפולים וארבע חוליות (צווישענרוימע) (י"א). הציצית דרושה להיות למצער מי"ב אגודלים, הלא הוא הקשרים והחוליות 4 והשאר 8 (שם). סלית שאולה איננה חייבת בציצית ואחרי שלשים יום חייבת מדרבנן. שאל סלית מצויצת מברך עליה תיכף (י"ד). הסלית סחייבת בציצית דרושה להיות למצער מאורך $\frac{1}{4}$ אמה ומרוחב $\frac{1}{2}$ אמה (ט"ז). בגד כזה העשוי למכסה הגוף ואשר לו ארבע כנפות, שחיס מלפניו ושחים מלאחריו חייב בציצת, אבל מלבושי חחק (שניטט) אייראפא פטורים מן הציצת.

ז

בעד כל המצות המתחייבות אל חלק העדות דאגה התורה, לבל נחשוב את הדבר שהוא בתור אות וסימן ואשר יקבל את תכלית תעודתו רק ע"י המוכן והרעיון הנקשר אליו, כי הוא תכלית עצמה ולכל חדמה, כי מעשהו החיצון ומציאותו לבד יחשב לקיום המצוה, לכן כלל גדול בכל אלה: כל דבר העיקרי כציורי האותות דרוש להעשות בזמן, אשר אז בעתו ובזמנו יוכל להשתמש באמת לשם אות, אבל לא באופן אם יחסר עוד שום תנאי קודם למעשה, ואשר רק אחר זמן עם השלמת חסרון התנאי יצייר לנו מעצמו "למפרע" בתור אות ועדות (תעשה ולא מן העשוי).

לכן למשל "סכך" של סכה לא יוכל להיות בשעת הסכוך מתובר עוד אל האדמה ולתלוש אותו אחרי כן, וכמו כן בציצת ברגע קשירת הציצת בכנפות הבגד מחויב להיות בהם ובבגד, בהשלמה כל התנאים הדרושים לזה, ואם כן לא יוכלו למשל להכניס חוט אחד ארוך בנקב (שמונה פעמים ולקשרו) ולחתוך אותו אח"כ שמונה פעמים לעשות ממנו שמונה חוטים או להניח ציצת בבגד בעל שלוש כנפות ואח"כ ימלאו את החסרון לעשות את הכנף הרביעית וכדומה, כמו כן הציצת דרושה להיות עשויות ושזורות לחכלית ולשם ציצת, גם קשירתן תהיה לתכלית הזאת (י"א י"ד).

ח

הציצת בהיותם עשויים בכנפות הבגד להיות בתור מגן ומחסה עלינו מתעוררי החושים במגעם עם התבל ופעולות החיים, לכן זמן מצות הציצת הוא במשך העת שפעולות החיים שולטות ביחוד, הלא היא במשך עצם היום, לפני עלות השחר אל יברכו ברכת הציצת, וזמן ברכתם מעת שיוכלו להכיר ולהבדיל בין חוטי תכלת לחוטים לבנים (י"ח). התעסף בטלית מצויצת ואמור הברכה מעומד, אחרי גטילת ידים, בבוקר השכם והעספת הציצת דרושה להיות שתי כנפות מלפניך ושתי מאחוריך (י"ח). עיוור חייב בציצת, יען כי יוכל למשש אותם והאות הזה יהיה לזכרון בעד חוש המשוש שלו. הציצת והטלית, אף כי בעד עצמם אין להם קדושה עצמית, ויען כי השתמשו עמהם לשם מצה ואם גם נפסלו, בכל זאת לא ינהגו בהם מנהג בזיון (כ"א).

ט

ה' הורה אותנו רק את האמצעי והתחבולה של הציצת, אבל השמוש בהם מסר אותו לך חפשי לבחירתך, הוא יחייב אותך, אם תשא בגד בעל ארבע כנפות, לעשות בו ציצת, אבל הבחירה בידך, אם תחפוץ לשאת בגד כזה או לא, למען תרגיש בעצמך וברצונך את צרכך ללבישת בגד כזה, ואשר אז בשמחה יותר גדולה תבחר ותקרב את האמצעי הנעלה בכל עת ובכל זמן, לפעול עליך את פעולתו אמונה ביותר, ומי לא ישמח על זאת, כי התורה בעצמה הקדימה לתת לאיש ישראל עור, מגן ומחסה בעד תאות החושים בעולם הנגלה, אשר מלחמה להן תמיד עם רות האדם, ובכלי מחזיק ברכה, מסה אלהים זה.

יתקומם נגד תעתועי עין רעה ולב חומד לכבוש אותם תחת ממשלת הרוח העולה היא למעלה, בהכרת ה' ותורתו, תורת חיים טהורים ותמימים, חיים עיש בהם יראת שדי, צדקה וחסד. אשרינו, לוא הרשה לנו המנהג בכל ימי חיינו הפועלים לשאת על בשרנו מעיל עליך, בגד בעל ארבע כנפות, אשר היה חייב בציצת, כי אמנם אין מקום, אשר כה היה נדרש לנו אות זכרון של הציצת כמו בחיי המעשה, ששם משאלות ההושים מכתירות אותנו והעין והלב דורשים מאתנו בחזקה להגדיל ולהרחיב את חוג צרכי החיים; אבל כמו התפלן, אשר מטעמם ונמוקם המיוחדים להם, לא יוכלו ללוות אותנו על דרך החיים במשך כל היום כלו, עד כי קשירת התפלן נשארה מוגבלת רק בעד זמן עבודת אלהים, כמו כן נשיאת הציצת בטלית העליונה נשארה לנו רק בעד זמן עבודת אלהים. אך הטלית קטן נשא תמיד רק תחת בגדינו, להיות לזכרון לפנינו בעד מושג ורעיון מצות ציצת.

בעת קריאת „השמע“ יאחוז את הציצת ביד שמאלו, ובעת יגיע אל פרשת ציצת יקחם ביד ימינו ויטתכל בהם בהגיע אל הכתוב „וראיתם אותי, ולאות תבה גוהגים קצת לנשק הציצת בשעה שרואים בהם ואוחזים אותם ביד עד „נאמנים ונחמדים“ (כ"ד).

מי אשר יכיר היטב את מושג הציצת, יבין אל נכון את הרעיון האצור בהמאמר „הזהיר במצות ציצת זוכה ורואה פני שכניה“ (כ"ד), ושאר הדינים של ציצת ימצא הקורא בא"ח מסימן ח' עד כ"ד.

ב

מוזוה

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד: ואהבת את ה' וגר וכתבתם על מוזות ביתך ובשעריך (דברים י' ד').

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי וגר: ולמדתם אתם את בניכם לדבר בהם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וגר: וכתבתם על מוזות ביתך ובשעריך: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ (שם י"א י"ג).

א

מצוה היא לקבוע את הפרשיות „שמע והיה אם שמע“ על מוזות כל פתח בית איש ישראל, למען קדש באלה כל בית ואהל-יעקב ובכלל כל מקום המוגבל לדירה ושמוש האדם, להיות המקום, שהוא מקום קדוש, מקום שם ישכון כבוד ה' ושמה ימלאו את חובת עבודת אלהים, גם להראות בזה, כי כל חיך — פעולתך וקבלת שפע הטוב, כי כולמו יחד מיד ה' המה לך — פעולתך — כי תהיה מכתובה מול פני ה' וקבלת ההשפעה הלא היא, כל המסור לך בחיך, להיות נחשב לך למתנה מאת ה': זאת היא חובת „מוזוה“.

ב

לכן נבחרו שתי הפרשיות הנזכרות: "שמע" יביע את חובתך ויקדש את מפעלך, הלא הוא תוצאת פעולתך; "והיה אם שמוע" יוכיח לך מנת גורלך ויקדש עמה את "קבלת השטע", הלא הוא את "הקנקן" אשר הנך מחונן במו.

ג

"שמע" הכתוב על "מזוזת ביתך" יגיד לך את חובתך, לקבוע בלבך: "אחדות ה' אהבת ה' אחד ומסירת נפשך אליו עם כל אשר לך". לבבך ונפשך יהיו מלאים רוח התורה, להאציל מרוחך זה ולנטוע את "מטע ה'" ע"י "החינוך" על תלמי לב "בניך", דור גולד, ולמלאות את כל אלה ברעיון וברגש, בדבור ובמעשה. — "שמע" יורה לך את מושג חיי ביתך בקדשו את ביתך זה "למקדש" ואת כל חייך להיות עבודת אלהים.

"והיה אם שמוע" יביע אמר בדבר מנת גורלך: כי אושר ואסון עמך ובכללם גם מנת גורל עצמך תלואים המה על "קיום" או "בטול" התעודה הקדושה הנאמרה "בשמע", לכן נמסרה האזהרה בעד מצבך בהצלחה: לבלי לבטל ולהחליש אותה ע"י גאווה, תאוות החושים והעבודה זרה — ובעד האסון: להכיר ולהזקיר את העודת "שמע" בצרה היותר גדולה חלילה, מבלי כל שנוי, ולמלאות אותה בעצם תומה בכל מנת גורל חייך, בעתים לרעה ובעתים לטובה. הוא יורך לדעת, כי ה' הוא המחלק והמיעד את כל הקורות אותך במנת גורלך, גם להכיר, כי מלואי חובותיך, המה יסוד אשרך והצלחתך, וכי באושר או אסון חלילה יתחלפו רק "מחזות החיים החיצוניים" אבל תעודתך לא תשתנה במאומה והיא המתקיימת לעד.

ד

הדינים ע"ד כתיבת המזוזה ראה י"ד רפ"ח. בפנים המזוזה אל יוסיפו שום דבר. מבחור המנהג לכתוב השם "שדי", אות להשגחה הנעלמה בחביון עוז הכל יכול — להזכיר לפניך תמיד את שלטון ה', אשר עיניו פקחות עליך תמיד והוא המנהל והמעריך את מנת גורלך בתבל. — כל מקום המוקף מד' מחיצות ויחזיק למצער ד' אמות מרובעות, גם מיועד הנהו לתשמיש נקי המזוזות (פפאסטען) גבוהות עשרה טפחים ומשקוף מלמעלה בפתח, חייב במזוזה. המקומות הנזעדים לדירות שאינם של כבוד (מרחץ, בית בורסקי ובית הסבילה) פטורים ממזוזה, אך בדירות בני אדם הנהוגות שיש שם ילדים קטנים ולפעמים רחוצים שם ומשתנים, יכסה את המזוזה. בית שאיננו עשוי לדירה בקביעות פטור ממזוזה, לכן סכת החג בחג פטור ממזוזה. — כיצד קובע את המזוזה? כורכה מסופה לראשה דהיינו מאחד כלפי "שמע" ומניחה בשופרת או בשאר דבר וקובעה במסמרות במזוזת הפתח באלכסון ויהיה ראשה דהיינו "שמע" כנגד הבית ושיטה אחרונה לצד חוץ, ואם מזוזת הפתח איננה רחבה יקבענה זקופה. קדם שקובעה יכרך "אקב" לקבוע מזוזה". מקום המזוזה מתחלת שליש העליון

של גובה השער. קבעה למעלה מזה כשרה ותוא שירחיקנה מן המשקוף ספח. — צריך לקבוע את המזוזה בימין הנכנס בפתח. מזוזה היחיד נבדקת שתי פעמים במשך שבע שנים, ושל רבים (שאינן להטריח עליהם) נבדקת שתי פעמים ביוכל. חובת המזוזה היא על שוכר הבית, וכאשר יוצא מן הבית וישראל אחר שוכר את הבית ויכנס לדור שם בל יקח אתו את המזוזות רק יניחן והשני ישלם לו בעבורן (רצ"א). בבואך אל הבית הניחה את ידך על המזוזה וזכור, כי על אדמת קודש תצטרנה רגליך, ובצאתך מבייתך הניחה את ידך על המזוזה ומסור את ביתך תחת מחסה ה', אשר לו תקדש את ביתך מכון לשבתך (רפ"ח). חכמינו ז"ל אמרו: כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מחזק הוא שלא יחטא, שהלא יש לו מזכירים רבים וכו'.

בא

בכור

וידבר ה' אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא וגו': והיה כי יבאך ה' וגו': והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה, אשר יהיה לך הזכרים לה', וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר, מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה (שמות י"ד א', י"א).

מלאכתך דומה לא תאחר, בכור בניך תתן לי (שם כ"ב כ"ה). כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור ושה: ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו, כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריכם (שם ל"ד, י"ט).

וידבר ה' אל אהרן וגו': כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך, אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור בהמה הטמא תפדה: ופרויו מן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא: אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם את דמם תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר אשה לריח ניחח לה' (במדבר י"ח ז').

כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך תזכר הקדש לה' אלהיך לא תעבד בכור שורך ולא תגז בכור צאנך: לפני ה' אלהיך וגו': וכי יהיה בו מום פסח או עוד כל מום רע לא תזבחנו לה' אלהיך: בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל (דברים ט"ז י"ט).

א

משה רבנו ע"ה, כאשר הודיע בפקודת ה' לעם ישראל את קדושת "הבכור". פטר כל רחם, או שנה להם עוד הפעם את כל אותות הזכרון, אשר צוה ה' לעמו ויקבע אותם בהי ישראל על אודות מעלת הגאולה מארץ מצרים — אשר כל אלה יעידו ויגידו: כי רק מעשי ה' לבדו הלא היא "יציאת מצרים" ולא שום מעשה אנוש ותחבולותיו. הלכה הזו תלמדנו מצות "השבחת החמץ", אף יוכיח לנו חג המצות, אשר יופיע אלינו בתקופת השנה "בחדש האביב", בעת אשר בה יתגלה ה' בכללות הטבע, לעשות מעשה בראשית, ולהשיב את כל

היקום לתחייה, כמו כן החובה והמצוה, אשר עלינו בכל שנה ושנה בדבור והגדה לספר מעשה ה' „ביציאת מצרים“, ונוסף לאלה ילוו התפלן להזכיר לכל איש ישראל, בכל עת ובכל זמן, את מעלת הגאולה והישועה, כאשר הוציא ה' לאור עולם את העם, אשר ברא לכבודו ועמה הדבקות המיוחדת וקנין עם ישראל לה', להיות לו לעם סגולה, וכי מנת גורלו ותעודתו בחיים גבולות רק לו לבדו ובגללן ההתאמצות בכל כחות החיים למלאות אחרי התעודה הזאת — הנה אל כל אלה קשר ה' גם את החובה והמצוה, לקדש לו כל „בכור באדם ובבהמה“, להיות גם תקדושה הזאת זכר ליציאת מצרים, אבל לזכרון מיוחד בעד שעת הגאולה.

ב

השעה הנפלאה היא, השעה המיוחדת בכל משך זמני תולדות בני אדם, אשר בה הופיע ה' והתגלה בכבודו ובעצמו, ה' אשר בידו גורל לאומים, והפליא חסדו לעשות בה מעשה בראשית ובמאמרו „יהי“ קרא עם לבד אל מציאותו — הנה בה בשעה, אשר בה ברא ה' היי לאום חדשים, הביא ה' מות ואבדון לראשית אוגם של עם אחר, וישראל במבטו האחרון בצאתו ממצרים, בפקודת ה' חממת ומחיה, ראה לפניו את עם הארץ את אדוניהם העריצים, אשר התגאו במעשה אנוש ותחבולותיו, ובזדון לבבם ובגאווה נמרצה הכניעו את החלשים להעבידם בפרך, כי בוכים המה למשפחותיהם; אימת מות נפלה עליהם, אימה חשכה, לראות את מחמדי עיניהם פגרים מתים. המצרים התאבלו אז על הבכורים, אשר מתו בליל שמורים זה, ליל בלהות להעריצים אשר לקחו מיד ה' את המכה העשירית, על אשר הקשו את לבבם ולא שמעו בקול ה', לשלוח את עם ישראל מארצם.

ג

לכן ראוי והגון כי הזכרון הזה יהיה רשומו גיכר ברעיון, שעליו להיות חרות על לבך תמיד, כי כל הקנינים שבעולם, מהארץ שתיא אם כל חי עד מעלת חיים כאלה, שהמה יקרים לך עוד יותר מחיי עצמך, הלא המה חיי בביך, כי כל אלה המה, הכל כאשר לכל, קנין ה'. מידו נתנו לך וביד ה' הנם תמיד לתת לך או לקחת אותם ממך, אם המחשבה הזאת תמצא מסלות בלבך תמיד, אם לא תסית דעת מהרעיון הזה, בידיעה נאמנה שככה תשלוט עמכם, כי אז כל הקנינים יגדלו ויפרחו להיות גטעי נאמנים בגן ה', גם יהיו קדוש לה', הכל כאשר לכל, ממתנות ה', אשר ינתן לפעולות אנשים להשתמש בהן בתור אמצעי; אבל אם רעיון רוח דמיון כוזב יוליך את האדם שולל, להחזיק בהם ביד חזקה ולבטא עליהם בשפתיו את המלה „שלי“, אם הוא ירכיב את עצמו אלוף לראשם ויניח עליהם את חותם האדם לשלוט בהם כחפצו לבד, להנות מהם או לבטלם ולהשמידם ולעשות אתם רק כשרירות לבו, אז נבל ציץ, הקודש יחולל והחיים הפרי ילכו תמס ויכלו באפס תקוה.

ד

כן הוא הדבר בכל קנין ורכוש מטובות העולם, אבל ביתר ועל כולם

בנוגע אל הקנין היקר מכל יקר, ואשר מהולל שם ה', כי חנו אותנו גם בקנין היקר מכל בתבל — בקנין פרי בטן — למען דעת, את אשר לפנינו. — עליך להתאמץ במפעליך על אודותם, כי תוכל להביס על בנך אשר חנו לך ה', על בתך הגולה לך, לחזות בהם רק קנינים מופקדים בידך, אשר עליך לגדלם ולחנכם לא בגללך ובעבורך, רק להיות קדושים לה', להיות הבן והבת בני אל חי במלא מובן המלה, ואך ברעיון כזה תכונן את חנוך בניך ובנותיך, לשמור ולנצור אותם ולהשגיח עליהם, להכשיר ולחזק את גופם, את לבם ואת רוחם — את השכלתם — את עבודת המעשה והאומנת אשר ילמדו למחיתם ובכלל את חוקת מעלתם למען יהאוששו ויתעודדו לחיים טובים וישרים הנה או מברכת ה' זאת, מפני בטנך אלה תביא לך ולהם ברכת ה' נאמנה, להיות שובע שמחות לחזות בנועם את הבן והבת, כי הנם כנטיעים מגודלים להיות אישי ישראל, אשר רוח ה' ילבשם ונאזרים בכח וחיל לחיות חיי איש ישראל, חיים טובים וארוכים ולהיות זרע ברך ה' — אמנם אם תשהה לנגד עיניך תמיד, רק את המלה „שלי” ובמובן כזה תחנך את בניך אלה, ותחת אשר עליך למצוא חפצך לראות בהם רק מעלת „איש ישראל” תביס על בתך ותחוש רק עתידות לה להיות רק עקרת הבית או בעלת עסקים, אשר חן לוקחת לבבות בחין יפיה ובשכל מליה, או אשה משכלת, אשר חכמת נשים תשה לה הדר והדרי, בתקותך כי תהיה למשען לך ותביא לך כבוד ושמחה לבד — גם תחת לחנך את בנך להכשיר את נפשו בכל המעלות הגדולות אשר לאישי ישראל, להיות שם ישראל נקרא עליו לכבוד ולתפארת, תחפץ לכוון את החנוך שלו באופן כזה, אשר בקרב הימים יביא לך גם כן שכר טוב בעמלך, עד כי אדיר חפצך יהיה, כי בנך זה יהיה בעל שם מאחד השמות האלה: סוחר, חכם חרישים, אומן, מלמד לבד, מבלי שים לב, אם גם השמות האלה יבטלו וימחו את שם ישראל מלבו, או אז אל תדבר ואל תזכור עוד מדבר ברבות שמים בפרי בטנך, אל תהגה ריק ממעשה הורים לאושר בניהם ושכר פרי הבטן, כי אז תוכל לדבר רק מקללת אלהים ומחטאת הורים, אשר מחו את שם ישראל מלכות צאצאיהם.

הרעיונות האלה יהיו ערוכים ושמורים לך בכל עת, תמיד על דבר הקנינים מהקנין היקר לך מכל יקר בתבל, עד הקנין האחרון הקל שבקלים — והלמד, אשר הורה אותך שעת גאולת עמך מצרים, שמור אותו בלבך, למען הבדיל בין ברכה לקללה, ובחרת בברכה.

ה

אמנם כן יען מיציאת מצרים, שעת גאולתך, נוסחת לדעת גם למדת היסב, כי מות וכליון בעקב שרירות הלב וקשיות עורף, וכי אתה רק בחיי תום ומסירות נפשך בשלמות ביד ה' נעלית ונשאת, לכן תביע אומר גם כן עיי המעשה בפועל: כי קנין לה הוא כל הבן הנולד וכל קנין ורכוש בישראל, כי רק ה' נתן לך הזכות על הכל, ולכן רק רצונו יהיה לך לחזק ולא יעבור, איך להשהמש ולהגות מיצורי „התבל”, ואת הרעיון הנזכר תחזה לדעת בפועל כזה, כי תקח את היקר לך מכל מיני הקנינים, א) תקדשהו לה', הלא הוא תבדילו מרשותך ושמושך ותמסרהו אל המעלה, אשר נועד לה, למען תחזיק

והכלכל על ידו את „בכור ה'“ בקרב עם ישראל כמו קדושת הכהנים. — (ב) או להשתמש בזכות שלך. אחרי מעשה הקודם לזה, הלא הוא לפדות אותו ולהשיבו אליך ממעלת היחס שאליו הוא נמנה ע"י פדיון נפשו. — (ג) או באחרונה, כי תבטל ותאפס את שמושך בו ע"י המות ובטול מציאותו.

1

בעד הקנין הבלתי מתנועע, הלא היא האדמה, אשר אמנם לא תעבור לצמיתות ברשות האדם בשלמות והיא תשאר קנין לאומי. בעד הקנין הלאומי הזה, רואים אנחנו גם כן קדושות כמו אלה „תרומה, בכורים וחלה“, ובעד נכסים וקנינים המתנועעים, בעד אלה הנכסים שהמה בשלמות ברשות האדם מוצאים אנחנו את קדושת „בכור אדם ובכור בהמה“, ושני אלה האחרונים המה גם כן זכרון בעד שעת הגאולה.

(א) בכור אדם — בטרם תשליט עליו את זכותך לגדלו לך ולחנכו כחפצך, עליך לפדות אותו — פדיון הבן.

(ב) בכור בהמה טהורה — לתת אותו אל הכהן, למען יעבוד להיות קנינו, ואם הבכור הוא תמים מבלי מום להקריב אותו לשלמים ואם בעל מום הוא, יוכל להשתמש בו ולהנות ממנו כחפצו.

(ג) פטר חמור — עליך לפדות אותו אם תחפוץ לקבל את הזכות עליו להשתמש בו, או בהסירך את זכותך ממנו — וערפתו — בבכור אדם תביע אומר ותוציא בזה את כל בניך, לקיים ולקבל את הרעיון הנזכר ביסוד מוסרי, בהמה טהורה הנך מוציא על ידו את כל קנייניך המתנועעים שהמה ישרתו להנאתך בלי אמצעי — בפטר חמור — תוציא את כל קנייניך המתנועעים, אלה הקנינים הנתונים לך לשימוש אנושי לאמצעי ותשמיש — לדעת כי אלה אף כי מיד ה' נמסרו לרשותך, בכל זאת אין לך הצדקה להשתמש בהם לעצמך לבד, רק עליך החובה להשתמש בכל אלה בתור קנין ה', אשר נתן אותם לפקדון בידיך למלאות בהם ועל ידם ביחוד את רצון ה' „הנותן“, וכפי אשר למדת את יסוד מוסד כל חיי ישראל למראה עיניך בשעת הגאולה, שעת בריאותו, בצאת ישראל ממצרים לאור באור החיים.

2

בכור אדם — על כל איש ישראל החובה לפדות את כל בן בכור בחמשה שקלים כסף טהור, החובה איננה מוטלת על האם רק על האב — החמשה שקלים האלה ינתנו לכהן בכסף או בשוה כסף, אך השוה כסף דרוש להיות ממטלטלי דנידי, אשר באמת יהיו שוים טכום הכסף, אבל לא שטרות כסף ושטרי חליפין (וועקסלען) וכדומה. — הכסף הנה יותן לכהן להיות קנינו בשלמות, בכל זאת הכח הזכות לכהן להשיבם אח"כ ליד הנותן. — שלושים יום יעברו על הילד מיום היוולדו וביום השלושים ואחד יפדוהו. — ואם יום חל' חל בשבת או ביום טוב או יעשו את פדיון הבן ביום הראשון אח"כ אם מימי החול או בחו"מ. אם אביו לא עשה את פדיון הבן במועדו, אז החובה על הבכור בעצמו לפדות את נפשו, כאשר יגדל, אך טוב יותר, כי עדת ישראל

תעשה את פדיון הבן במועדו מבלי לחכות הרבה, פן ישכח הבכור ברבות הימים לפדות את עצמו; הילד נקרא בכור אם הוא פטר רחם האם, אף כי איננו הבכור לאב. — הכהנים וחלויים, יען כי המה אחרי „חטא העגל“ קבלו את עבודת ה' תחת הבכורים, לכן חפשים המה מחובת פדיון הבן וגם אם האם היא בת כהן או בת לוי (י"ד ש"ה).

ח

בכור בהמת טהורה — בכור שגור שור כשב ועז תמים זכר עליך לאמר עליך, כי קודש הוא לה' ולתתו לכהן. בבני צאן עליך לגדל את הבכור ולטפל עמו עד שלושים יום ובגסה חמשים יום, ואם כהן אז איננו מצוי, אזי עליו לגדלם, עד אשר ימצא הכהן. — בימינו אלה עלינו לגדל בכור בהמת טהורה עד אשר יהיה בעל מום כזה, אשר לא יסכן עוד לקרבן; אם יכירו שלושה בעלי תורה, כי אמנם מום בו, יוכלו לשחוט אותו, ואם נמצא כשר יוכל לאכול אותו גם ישראל ויוכלו להגות מעורו וצמריו, אבל לא ינהגו בבשר בכור בעל מום, כמו עם בשר בעל חי אחר, לא ימכרו אותו במקולין ואיננו נשקל בליטרא אין נותנים ממנו לכלבים. שחטו וגמצאו טרפה עורו ובשרו אסור בהנאה וטעון קבורה, וכמו כן אם מת מעצמו טעון קבורה, ונהגים לכרוך אותו בסדין וקוברים אותו בבית הקברות בעומק האדמה לבלי יוכל מי לגלות אותו (ש"י, ש"ז). בכור ואף בעל מום אסור לגזוז את צמריו או לעשות בו עבודה, הצמר אשר גזו או נפלו ממנו אסור בהנאה, ואם נתערבו באחרים כולם אסורים. אסור לעשות מזון מום בבכור ואף לגרום לו מום. כהנים ולוים חייבים ג"כ בבכור בהמת טהורה, רק הכהן מפרישו לעצמו ומחזיקו בקדושת בכור עד שיפול בו מום (ש"י, ש"כ) — אם יש לכמה ישראלים שותפות באם הבכור ובבכור, אז חלה עליהם מצות בכור בהמה כשרה, אבל אם יש לאינו ישראל שותפות עליהם אף החלק הקטן שבקטנים פטור ממצות בכורה. — בימינו אלה מצוה למכור לאינו ישראל את הבהמה הטהורה או להשתתף עמו בה קודם שתלד כדי לפטרה מבכורה, ואף כי מפיקעה מקדושת הבכור, טוב יותר לבל יבוא לידי מכשול בגיזה ובעבודה, ואם ימכור לאינו ישראל את הולד לבד אינו מועיל, יען כי הוא דבר שלא בא לעולם, והקנין יהיה באופן כזה, ישות את עצמו עם האיניו ישראל על מחיר הפרה וגם ישכיר לו את המקום, אשר הפרה עומדת שם והא"י יתן לו פרוטה ויאמר לו הישראל בזאת הפרוטה תקנה את המקום אשר הפרה עומדת שמה והמקום הזה יקנה לך את הפרה, או יעשה כן שלאחר שהושוה על מחיר הפרה יתן לו האיניו ישראל פרוטה וגם ימשוך הא"י את הפרה לרשותו, קונה אותה במשיכה ומעות ואפילו אם מחזירה אח"כ לרשות ישראל (ש"כ). פטר חמור — ישראל שיש לו אתה וילדה בכור, מצוה לפדותה, ובמה ודה אותו בשה מן הכבשים או מן העזים בין זכר בין נקבה, בין קטן בין דול בין תם בין בעל מום ולבד שלא יהי „טרפה“ ולא שחוט ולא בן פקועה, יתן את השה לכהן, ולאחר שפדה אותו הוא ביד הישראלי וגם השה ביד כהן חולין גמורים — אם אינו פודה אותו מכהו בקופיץ בערפו עד שימות

ויקברנו מפני שאסור בהנאה. כהנים ולוים וכן בת כהן ובת לוי פטורים מפטר חמור ושותפות כהן ולוי גם שותפות אינו ישראל פוטר ג"כ, אבל אסור להשתתף עמהם או למכור להם למען הפקיע קדושתו, יען אפשר על ידי פדיה או עריפת.

כב

חדש, ערלה וחלה

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה, והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן: והניף את העמר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניסנו הכהן וגו': ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדדתיכם בכל משבתיכם (ויקרא כ"ג ט').

וכי תבאו אל הארץ ונימעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל: ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה': ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני ה' אלהיכם (שם י"ט כ"ג).

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה: והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה: ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אותה: מראשית ערסתיכם תתנו לה' תרומה לדדתיכם (במדבר ט"ז י"ז).

א

אין צר ואויב להאדם כמו „הקנין והרכוש“ — כל עוד תתחרה ותתאמץ להשגת איזה קנין בעולם: כל עוד נמצא בקרבך רק החפץ והתקוה להשגתם — אז מבטי עיניך, הכלות ומיחלות לקבל את הטוב, אשר נכספה גם כלתה נפשך אליה, עודם בשואים המה אל היושבי בשמים, אל כסריה, אשר בידו לעשות רצונך לפעול למענך ולמלאות את אדיר חפצך — במשך העת ההיא — בזמן המבדיל בין משאלת הלב ובין השגת החפץ — רוחך עוד ישתתף ויילוה אל אלה, אשר משאלות לבם כמשאלותיך, ואשר למצער יתיצבו עמך יחד בדרך השתדלותך והתאמצך להשיג כל ישע וכל חפץ, להיות מפריעים או מסיעים בגלל חטא או צדקה, בין משאלותיך אלה ובין צאתן לפועל — בקצרה — כל הזמן, אשר עוד תבסוק, תחפץ, תקוה או תפחד, תחוש את עצמך כי הנך יציר ה' ועבדו, וכי הנך חוליא אחת משלשלת הכלל, אז לרוב לבך רך בקנה ונפשך נוחה ומתפעלת, גם תגמור אמר, כי כאשר ימלא לך הפצץ זה, תאות לבך תנתן לך ותקבל את המתנה, אשר אליה אתה נושא את נפשך, כי אז בטח זך וישר יהיה פעלך ותשתמש עם המתנה הזאת כפי רצון הגותן: אבל לא כן, אם תאות לבך נתנה לך, אם המתנה, אשר נכספת אליה, כבר היא נמצאה בידך, ולא נדדש לך עוד לבקש, לירא, לפחוד ולקוה יותר, יען וביען כי כבר ישנה אותך, בידך הנה, או אחרת אתך, הנך נהפך או לאיש אחר: מבטי עיניך, אשר לפני זה היו בטויות ונשואות אל על, ישפלו מגבוה, לרדת מטה, והלבי, אשר פעם בקרבך ברגש ההתאחדות עם הכלל ועם רעך, להיטיב ולהועיל לו, יהפך

בקרוב לאכזר, ותחת "יראת אלקים", "ראהבת האדם", ימצא או קן בלבד אהבת עצמן ואלקטות עצמן, אף תהגה או רק מחשבות בעצה, איך לשמור את אלה המתנות, או לפזרן רק לתכלית ותועלת עצמן לבד.

ב

זה הוא "החטא", אשר על ידו יורד וישפל האיש הפרטי ממעלתו; החטא הזה הנה, אשר על ידו מוטו גוים וימחו מתחת שמי ה', חירות בני אדם שפלו עד לעפר, והוא הלא הוא גם החטא והעון אשר בגללו ירד וישפל ישראל, יען, כי בעקב החטא הזה ילכו תמיד "עבודת אלילים ותאוות החושים" — אבל כזאת היה לא תהיה, למדרגה שפלה כזאת אל ירד ישראל מבלי יוכל לקום עוד חלילה, יען רבות רבות פעלה התורה בגלל זה ודאגה תמיד לבל יבולע לעם ישראל ולבל יכחד מן הארץ. — לכן לבל נשכח, כי ה' שם אותנו בעולם ה', כי התבל הזאת היא "קנין ה'", ומתנותיה הלא הנה נתונות לנו רק למטרה מיוחדת, נמסרו אלינו כמה וכמה עדות, מצות וחוקים, אשר אחדים מהם כבר הכרנו לדעת, ואל אלה תלוינה גם המצות בעד קנין האדמה, "חדש וערלה" — אבל כמו שנתן ה' לאדם את הארץ להיות לו, "לעבדה ולשמרה", כן הנחיל ה' בפעם השנית בחבל ארצהו, את "ארץ ישראל" בעד עמו להיות לו "חבל נחלתו" בעד פעולותיו המיוחדות — ישראל, אשר הנהו עם גם בלי ארץ וממלכה, גם שם "עם" נקרא עליו עוד בטרם השיג את "ארץ אחוזתו", יען וביען, כי לא על שטח איות מקום חיצון לבד נקשר חבל לאומיותו, רק הנהו "עם" גם על פי הרעיון הכביר ונאור, אשר ברוח יסודו, ישראל שהוא נושא את הרעיון הזה ותעודת החיים, אשר אליה נקרא למלאות אותה וזאת היא ביחוד מתנת חלקו, בכל זאת הואיל ה', כי יהיה ישראל "עם" גם במצבו החיצון בין העמים, לכן בעד פעולות עמו המיוחדות, נתן לו ה' גם "ארץ מיוחדת" — אבל לבל תהיה זאת הארץ, שהיא גורדה להיות האמצעי, להוציא לפועל על ידה את "שם ותעודת ישראל" בעצם תומה, לצור מכשול ולמקור מושחת ע"י חטאת הקנין, לכן צוה ה' לעמו לקיים את המצות האלה בארץ "שמיטה", "יובל", "בכורים", "תרומה", "מעשר", "חלה", ביהוד בעד קנין אדמת ארץ ישראל, שמטה ויובל מצד אחד יוכיחו בעצמותם בתור משפט צדק, כי ה' הוא אדון כל חקנין הזה, ומצד השני באסור עבודת האדמה בקנין הארץ, יוכיחו לדעת כפי המובן של "שבת" בעד קנין הארץ בכלל.

עלינו להתבונן פה מצד אחד על "חדש וערלה" בעד קנין האדמה בכלל ומצד השני על "בכורים", "תרומה", "מעשר", "חלה" בהיותם מיועדים בעד קנין "ארץ ישראל" בפרט, ואלה האחרונים נציג רק מפני מצות "חלה", אשר לפי הקבלה נשארה לנו גם עתה לחובת.

ג

אבל יען כי עינות הקנין המה פי שנים, א) הכחשה בה', שהוא אדון הקנין הניתן לאדם, ב) התרשלות או פיזור הקנינים נגד רצון ה', לכן גם המצות המגנינות בעד החטא הכפול הזה, ביחס קנין הארץ בכלל וביחס קנין ארץ

ישראל בפרט נחלקות הנה לשתיים, (א) קנין האדמה בכלל: (א) "חדש", "וערלה",
(ב) נטעי רבעי.
(ב) קנין ארץ ישראל בפרט: (א) "בכורים", "תרומה", "חלה". (ב) "מעשר
ראשון ושני", "ומעשר עני".

ד

(א) קנין האדמה בכלל.

(א) התחבולה נגד ההכחשה בה, שהוא אדון וחונן הקנין.
(א) חדש — מתבואת השדה, "מחשת המינים" בכל שנה לא תוכל
להנות מהם בטרם הנפת את "העמר" לה, ובוה תביע אמר: כי תכיר לדעת.
כי הברכה נתנה לך רק מידו.

הבאת העומר נקבעה ליום מחרת הפסח, הלא הוא יום הששה עשר בניסן.
לדעת רוב הפוסקים אסור חדש נהג גם בחוץ לארץ מן התורה, לכן בעבורנו
שעושים אנחנו שני ימים י"ט גם כל יום הי"ז אסור, והתבואה הזרועה ונשרשה
קודם ט"ז בניסן אסורה עד העמר הבא. יש אומרים דאין אסור "חדש" רק
בתבואה שגדלה ברשות ישראל, ואף השדה ששייך לאינו יהודי וישראל שכר
אותו יש בו אסור חדש ועל זה סומכים הרבה בשעת הדחק, אבל אחרים חולקים
בוה ואומרים דגם בשל א"י יש אסור, לכן ישנם המתמירים ע"ע בחדש.

(ב) ערלה — מיום ההוא, אשר הפקידו את הגרעין או את הענף מעץ
מאכל בחיק האדמה, למען יגדל וישהה פרי, מני אז במשך שלושת השנים
הראשונות הפירות שייכים להם עצמם, אל תקחם, כי אסורים המה לך, "באכילה
ובהנאה", רק עוזב אותם למטרת קיום המין שלהם, למען תדע ובחנת ברעיון
לבך ע"י מניעת הלקיחה הזאת את ערך הדברים ולא תשגה בחשיבות הקנין,
ולדעת, כי "גידולי ה'" המה, וע"י המעשה או "שב ואל תעשה" זה תביע אומר:
כי יש לך הזכות והצדקה עליהם רק כפי המדה והקצב, אשר יראה לך ה'
אדון העולם ובורא התבל.

כל השייך אל הפרי חל בו אסור "ערלה", והפרות, הגרעינים והקליפות
הכל אסור, "בהנאה", אבל העלים וכל השייך לגזע העץ פטורים, ושלושת שנות
ערלה אינן גמניק מיום ליום, רק אם נטע לפני ט"ז באב יען יש מ"ד יום עד
ראש השנה נחשב לו שנה אחת, מפני כי י"ד ימים המה ימי קליטה ואח"כ
ל' יום בשנה נחשב לשנה, ומראש השנה מונה שתי שנים להשלים את שנות
הערלה, אבל אם נטע מיום ט"ז באב והלאה לא נחשב לו שנה ומונה מתשרי
שלוש שנים.

ערלה — מטעם הלכה למשה מסיני נהגת בין בארץ ובין בחוץ לארץ,
בין אם נטע ישראל ובין אם נטע אינו יהודי, והיא כמו "חדש" המתחס לא
לקנין התלוי בא"י רק באדמה בכלל. אחד הנוסע אילן או ענף או שעקר אילן
ונטע במקום אחר, ואף בעציץ שאינו נקוב חייבים בערלה, אבל המרכיב ענף
באילן אחר וכן המבריך, היינו שעושה גומא בארץ ומשפיל אחד מענפי האילן
ומטמין אמצעיותו בארץ וראשו יוצא מצד האחר, אף שחתכו מעיקר האילן
בחוץ לארץ אין בו משום ערלה. אילן שנקצץ אם נשאר גובה מהארץ ספה,

אזי מה שגדל אחיכ אינו חייב בערלה, אבל אם לא נשאר טפח חייב בערלה ומונים שנות הערלה משעת הקציצה, ואילן שנעקר ונשאר משאר שרשיו מחובר, רק אפילו כעובי מחס שמותחין בו הבגד לאחר האריגה, בידוע שיכול להיות בלי תוספת עפר ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה (רצ"ד).

(ב) נגד ההתרשלות והשמוש עם הקנין שלא כהוגן:

(א) נטע רבעי — פירות השנה הרביעית המה בעד קנין האדמה בכלל כמו מעשר שני בעד קנין התלוי בארץ ישראל.

בימינו אלה, אשר לא נוכל להביא את פירות השנה הרביעית אם הם בעצמם או פדיון כספם לירושלים, מבלי הבט על שוים יפדו בכסף, כיצד פדה אותם? תולשם לאחר שנגמרו כל צרכם ונוטל מטבעת כסף או פירות של היתר שוה פרוטה ואומר: בזה אני פודה פירות נטע רבעי אלה, ולוקח המטבע או הפירות ושוחקן וזורקם בנהר, ואין מברכים בחוץ לארץ על הפדיון (רצ"ד).

ה

(ב) קנין אדמת ארץ ישראל: —

(א) נגד ההכחשה בה, שהוא אדון הקנין הגיתן לך: „בכורים“, „תרומה“, „חלה“ — כל אלה יחזיקו ויכלכלו בקרבם את מושג המלה „ראשית“ — המה ירימו את תבואת אדמתך בה בעת, אשר משאלת לבבך כבר נתנה לך, להבדילם מחוג שמושך והנאת עצמך, למען תחזה, כי מחזיק הנך במעוז הרעיון הנעלה גם בעת ובזמן, אשר הקנין הנהו מוכן ונמצא בידך: כי ה' הוא הנותן את הברכה.

(א) בכורים — אחרי אשר הפקדת בחיק האדמה את הזרע ונטעת עצי פרי ונשאת עיניך השמימה אל ה', כי ישלח את ברכתו ממעל לגדלם ולחביא פרי ברכה, והנה כאשר משאלת לבבך נמלאה, כי גדל גם גמל הפרי, אז תקח את הפרי הגדל בארץ ישראל ונשאת אותם אל עיר הקודש והמקדש וענית ואמרת: „כמוני כאבותי, אשר השליכו יהבם על ה' ולא בטחו על חילם, כוחם ועוצם ידם, לכן כמוני כמוהם קבלתי מיד ה' את החופש וארץ ירושת נחלה“.

(ב) תרומה ותרומת מעשר — מכל אלה, אשר האדמה נתן לאדם את הקנין להנאתו והנם עומדים לפניך צבורים בערמות, בטרם תאספם אל גרונך ויקבך, תקח חלק אחד מקנינך זה, תפרידו מהנאתך ושמושך ותבדילו לטוב ותקדש אותו לה', למען תזכיר בזה, כי ה' הוא אדון הארץ ורק על ידו לך הזכות על הארץ ועל פרי הארץ, גם הלוי מחוייב להפריש כזאת ממתנת חלקו, בעד הבדיל ה' את שבטו אליו, ולא נתן לו נחלה בקרב אחיו וחלקו בחיים הוא „המעשר“.

(ג) חלה — אבל גם אחרי כן, אחרי אשר יכול השדה גתלש מאדמת גדולו והנהו ברשות האדם בשלמות, גם אחרי אשר ע"י מעשה אנוש טחנו את הבר ויעשו קמח וילושו אותו בצק, להכין לחם למזון ומחיה בבית, בעת אשר פרי אדמתך זה מסור הנהו בשלמות אליך להשליט עליו את רצונך הפרטי וזכותך עליו, החובה והמצוה עליך בטרם תאפה אותו לחם, להפריש מראשית העריסה תנופה לה', למען תזכור בזה, כי לחם ביתך לקחת לך מהאדמה, אשר נתן ה'

לעמך. בביתך. הלא הוא המקום. ששם תוכל ביותר לחטוא באלקיות עצמותך. והבדלך מכלל אחיך לחשוב תועה על עצמך. כי הנך שליט על ביתך ומושל לבדך גם שונה ונבדל אתה מאחדות הכלל. — תכיר או לדעת: כי ביתך זה ובני ביתך המה אברי כללות עמך. וכי אושר עצמך יצא לך גם תלוי הנהו באושר האומה בכלל ובשניהם כאחד תראה רק מתנת ה' אלקי ישראל. כל אלה יען. כי יסודתם ברעיון ובמושג איש ישראל. לכן מן התורה אין כל מדה וקצב להפרשתם. כי עם פרי אחד. גרעין אחד וחלק קטן מהבצק אשר תבדיל אותו ממשושך והנאתך. בפקודת ה' גם בזה תחזה דעת: כי רק מיד ה' לבדו הזכות לך. "להנות" — לכן שלושה אלה הנוכחים לקוחים ומוסרים ממשושך ונתנים לכהן. אשר יאכל אותם בטהרה. רק תרומת מעשר יש לה שער קצוב הלא הוא וחלק העשירי. ותרומת מעשר כנראה היא בעד הלוי כמו התרומה ומעשר ראשון בעד הישראלי.

1

(ב) נגד ההתרשלות ושמוש הקנין שלא כהוגן:
החטא הכללי בשמוש הקנין יתחלק לשלושה מיני תעוה:
(א) התרשלות הרוח — אם תשתמש עם הקנינים הבאים לך מן החוץ רק בעד הנאת גופך לבד בעד מלואי תאוות החושים וספות הרוח את הצמאה. ובנקל תשפל להיות בהמה לך.
(ב) התרשלות הגוף — אם תתחרה במדה נפרזה בכל דבר. להשיג רק מטרות רוחניות לבד ותתרשל עד למותר בחיי הגוף. להבזות אותם בעיניך. ואשר סוף דבר יהיה מזה. כי באחרונה בלתי מוכשר תהיה להשגת התכלית הרוחנית — או מפני זה ביחוד — יען. כי תבזה ותסגף למאד את הגוף ובחזקה תהפוך לבטל את המשאלות הבהמיות שבך עד למותר. מבלי הכשר אותן ולעדןן כדת לשלמות הדרושה — אזי בנקל המשאלות הבהמיות האלה. כאשר תתעוררנה מעצמם בחוץ ותפרוצנה לבלי חוק. או תיכבד אתה תחתיהן. ותחת לעלות מעלה מעלה ברוחך. תשפל אח"כ ביותר לרדת ולשקוע בדרישות הבהמיות ונסע יתרך בך.
(ג) ההתרשלות באהבת אח ורע — אם תקח לך רק את הקנין. ותחשוב. כי נועד הנהו להיות שייך רק לך לבדך מבלי שים עין ולב לראות בנחת. כי הברכה המאד נעלה בעצם הברכה. היא זאת. להיות לך רק לאמצעי בטוח. אשר על ידו תוכל לאהוב את רעך כמוך ולחלוק עמו ולהשפיע עליו ממתנת טובך. משלושה אלה יגיננו ויחסו (א) "מעשר ראשון", (ב) "מעשר שני", (ג) "מעשר עני".

(א) מעשר ראשון — יגן ויחסה מהתרשלות הרוח. מפני האדמה הנועד לכלכלת ביתך אסור עליך להנות ממנו בחיים. אם לא הפרשת ממנו מקודם את החלק העשירי אל הענין הרוחני וקיומו וגתת אותו ללוי. אל שבט האנשים הנועדים לעבוד עבודת הקדש. עבודת הרוח. לכן עליך החובה והמצוה. בטרם תקח את הבר לך למזון גופך ונפשות ב"ב. לדאוג אודות המזון הרוחני. למען יסול הרוח בו חלק בראש.

(ב) מעשר שני — יגן ויחסה בעד התרשלות הגוף. בכל משך התקופה של „שבע שנים“ יפרישו בשנה הראשונה, בשנית, ברביעית ובתמישית אחרי הפרשת „מעשר ראשון“ את „מעשר שני“, אשר „המעשר“ הזה ישאר אצלך. והמצוה עליך להשתמש בו להנאת גופך ולאכול אותו במרכזי חיי הרוח, בעיר ירושלים, לרומם ולעלות על ידו את הנאות הגוף להרגילן להיות „עבודת אלקים“, ולהחל בזה לעד ולהכשיר את כל משאלות הגוף ותענוגות החיים כדת התורה.

(ג) „מעשר עני“ — יגן ויחסה בעד התרשלות אהבת אחים. בשנה השלישית ובשנה הששית יפרישו תחת „מעשר שני“ את „מעשר עני“, הלא הוא תחת ליעד ולקבוע לך לבדך את החלק העשירי השני מפרי אדמתך, לתת אותו לעני ורעב, לאלמנה ליתום ולגר ולכל איש חסר קניני החיים, ובמעשה הזה תאלף בינה: כי עליך להיות הסוכן לא רק על קניני עצמך, כי גם על החלק הראוי להיות נתון לאחיך מברכת אדמת ה', אשר נתן לך — ובזה תנסה ותבתיך את עצמך, אם שמשך בקנייך ורכושך כרצון ה' וכמאמר חכמינו ז"ל: שמתה מלאתי והשפצתי אותה לאחרים — שמתתי ושימחתי — ואם לא תדע אשם בנפשך, אז בשמחתה, בגילה ורגה תשפוך שיח ותביע אמר לפני ה' (וידוי מעשר).

ז

כל אלה החובות התלויות בארץ ישראל קשורות הנה, על פי התורה, רק אל הארץ ונוסף לזה „בכורים“ יורו עוד על קיום „בית המקדש“, וחלה תורה על התדבקות חיי הבית הפרטיים עם כללות האומה, על התאחדות כל אברי האומה בארץ, אך הדברים הבלתי תלויים במקדש ואחדות האומה וביחוד בקנין האדמה, זאת נשארה לחובה גם בימינו אלה בכל מושבותינו. הלא כה החליטו חכמינו ז"ל: „כי אף אם סגחריב ונבוכדנצר חרבו את „כבוש יהושע“ הלא הוא, כי על ידם נהרסה הלאומית העומדת ברשות עצמה, בכל זאת לא יכול „סיטוס“ להרוס את מפעלות „עזרא“, יען כל פועל פעל לעמו היה ביחוד הקמת הלאומית ברשות עצמה באופן מאד נעלה, להיות ישראל חי וקים, כי כחוחה היה שם עינו ולבו ביחוד על התכוננות ומוסדות הקדושה של הלאום וקיומו בעד אריכת „זמן הגלות“, לאסוף עוד הפעם את האברים הנפרדים אל בית ה' השמים, בתור „הכנה“ לפני צאתם בגלות החל, עד אשר ירחם ה' עמו, ואשר עיי „הגסיון“ יתנו ערובתם בעד „העתיד לבוא“ עת הגאולה השלמה, כאשר יביאם ה' אל המנוחה והנחלה ויאחד את עמו לעד לעולם בארץ אחוה, לכן התאמץ להחזיק בין אברי ישראל הנפרדים, לא לבד את תעודת החיים הכללית, את הקשר הרוחני הכוללם יחד, כי גם אותות לטובה, לראות עין בעין עוד את „מרכז ישראל“, את הארץ המובטחת, להיות בעת רצון נחלת ישראל, מכון לשבתו עולמים.

ח

בעדנו, בעוד אנחנו רחוקים מארצנו, ופזורים במדינות וארצות, לא נשאר לנו מכל אלה רק זכרון קל עיי חובת „חלה“, אשר קבעו אותה חכמינו ז"ל

גם בחור"ל בצד נפוצות ישראל, באשר המה שם, א) יען כי עוברת היא מצות "חלה" מקדושת החובה התלויה בארץ אל חובת האדמה בכלל, להורות לנו, כי לחם חוקנו היא מחנה ישרה מיד ה' — ב) מצד השני להחזיק ולאמץ את רעיון הלאומית החיצונה בזכרון ובתקוה פנימה. ג) לכוון את רעיונינו לדעת ולהבין כי כל בית פרטי בישראל שייך הנהו ומקושר אל האחדות הרוחנית של עם ישראל ולחבב וללכב את הרעיון: כי גם "בגלות" בארצות פזורים, אושר חיי כל איש ישראל פרטי איננו גבול מאושר בית יעקב בכלל, הקשור ומתאחד באחדות רוחנית.

מהעיסה שלנו יפרישו חלק מגודל כזית, ויען כי הכהנים שלנו לא יוכלו לאכול אותה בטהרה, אזי ישרפו את החלה, והמנהג לשרפו בתנור (י"ד שכ"ב): ישראל לא יאכל את "החלה" בשום אופן. אם שכח להפריש חלה, אזי יפרישו חלה מהלחם, רק הבצק מחמשה מיני דגן הראשיים שמהם יכינו לחם, מחוייב בהפרשת חלה, אם לשו בצק בשעור כזה, אשר די הוא למונות איש ביום אחד, הלא הוא עמר אחד והוא 43% שעורי כזית — מדה מחזקת באורך ורוחב 10 אגודלים (דזימען) מרובעים ומגובה 31/9 אגודלים היא מדת הקמח "לשעור חלה". אל יבללו את השאור המחוייב בחלה בשאור אשר הופרשה חלה ממנה, גם בהפך (שכ"ד). בעל העיסה בעצמו הוא יפריש חלה מהבצק ואיש אחר יוכל לקחת חלה רק ברשיון בעל העיסה. החובה הזאת בעד "אושר והצלחת הבית", בתור שפע אושר הכלל מוטלת על עקרת הבית, על האשה. — הערשה עיסה כדי לבשל או לטגנה, מפרישים ממנה חלה בלא ברכה, ואם עושים לאפות קצת ממנה, אפילו דבר מועט מפרישים ממנה חלה בברכה — אם העיסה גלושה בביצים או בשאר מי פרות יש בו כמה ספקות, ולכן צריך לערב בעיסה מעט מים או חלב או דבש דבורים או יין או שמן זית דאז מפרישים ממנה חלה בברכה. אף כי הפרשת החלה חלה על האשה, אך אם האשה איננה בביתה, ויש לחוש כי בעוד שתבוא תתקלקל העיסה, או יכולה גם המשרתת או אדם אחר להפריש. — שכח להפריש חלה בערב שבת בחוץ לארץ, אוכלים בשבת ומניחים חתיכה אחת ומפרישין ממנה חלה במוצאי שבת, וצריכה שתהי' החתיכה כדי להפריש ממנה "חלה" וישאר ממנה עוד חולין, דבעינן שיהיו שווריה נכרים, וערב פסח שחל להיות בשבת ושכחו להפריש חלה מן החלות שאפו לכבד השבת יש בזה ספק גדול איך לעשות, ע"כ צריך כל איש להזהר בערב שבת ולהזכיר על הפרשת חלה (שכ"ט, ש"ל).

כג

אכלות

א

אין דבר אשר כה נדרש לנו "הזהירות" ושום שכל ביותר לפקח עליו כמו "רגשות האדם", יען כי ברגשותיו ישוטט האדם לרוב מן "הקצה אל הקצה" — "הקצוות" המה מסוכנים במאד. הלא המה: התפרצות הרגשות בהתפעלות הנפש עד למותו, או "קפאון הרגשות" וקרת הרוח באפס התפעלות. —

הקצוות האלה במסכות ובעתים יפרצו חוק ויעברו גבול, ורק לעתים היותר רחוקות יתאימו יחד להתיצב על „קו השווה“ בסדר ומשטר, וכפי חוק זכרון בעד התפעלות הרגשות במעגל פעולתם, אשר הורה לנו ה' מבלי להוסיף ומבלי לגרוע.

ב

אמנם ברגשות השמחה יכול האדם גם כן בנקל לפרוץ חוק, אך נגד התפרצות-רגש השמחה במדה נפרזה יתקוממו חיש מהר „החיים בעצמם“ עם תלאותיהם הגדולות והקטנות, ויתוו לה את גבולה הנאמן, כי בנקל ישכיל האדם על פיהם וישאל לנפשו: לשמחה מה זו עושה? השמחה תסוג אחור ותחלוף כצל, עד כי עוד ביותר נדרש בעד האדם לעוררה אל צהלת החיים, לקבוע ולהחזיק בלבו את השמחה הנאמנה במתנת חלקו, מאשר ידרש לנו להגביל ולהקטין עבורו את איפת השמחה — אבל לעומת זה גדולים חקרי לב, כדת מה לעשות לרגש „הכאב“, „העצב והתוהו“. הן ידענו גם ידענו, כי התפרצות רגשות השמחה באדם, אם רק לא ישחיתו דרכם, כי יהפכו לגאווה ורום לבב, אזי פעלם והדרם יראו באיש זך הלב והרעיון, להביא על ידה רב טוב ושפע ברכה. יען כי רגש „השמחה“ בפני עצמו מה טוב הוא ומה נעים הוא, ומה יקרר לנו הרחבת הלב, צהלת הרוח ושמחת הנפש, שהיא במושג „הכנסת כל העולם כלר“ בקרב לב האדם פנימה, להיות לבו לב טוב ומלא אהבה רבה לכל היקום — שמחת לבב כזאת, תביא „אהבה“ לעולם — אבל העצב נמצא לנו ע״י „ההתבודדות וההגבלה“, העצב יצמצם את האדם להיות „בודד במועדו“, יחליש את רוחו וכחו וימלא את כל חלל הלב רק ברעיון הנוגע אל עצמו ואל בשרו, מבלי השאיר מקום עוד לשום דבר וולתו, עד כי ע״י „הקפאון“, אשר יביא עמו „העצב“, יאבד האדם את הכשרון לחיים: אבל בה במדה, אשר „דרך עצב“ מסוכן למאד, מסוכנה היא גם ההתאמצות היתרה למחות מלב ולהסיר מקרבו כל רגש אבל ויגון — יען וביען, כי בעתים ידועות ע״י מכאובים „צער ועצב“, שהמה ישעלו על האדם לכונו את מבטו ולבו בדאגת עצמו ובעד עצמו, ילמד ה' את האדם ויחנכהו לתועלת תעודתו, לכן מי אשר לא יחוש ולא ירגיש מאומה ויקשה לבו נגד „רגש עצב ואבל“ עד למותו, איננו מסוגל עוד „לחנך“ יד אב הרחמים, אשר יחנכהו וינהלהו לתעודתו כמו „בעתים לטובה“ כן גם „בעתים לרעה“.

ג

והנה כמו התורה, אשר היא בכל דבר, גם בחיי רגשות האדם, נתנה גבול וקצב, איך לכונו אותם לחובת „הגוף האדם“ לטובתו ולתועלתו בזה ובבא, כן גם חכמינו וז' בטעם וברוח התורה, אשר השכילו ליסד תקונים נעלים בעד ההתעוררות אל שמחת החיים בימי אורה ושמחה, מצאו לכונו גם לכונו תקנות נכבדות על דבר „רגש האבל והעצב“, על האכזה היותר גדולה בקנינים החיצוניים, הלא היא „אבון אדם“ על ידי „המות“. המה בחכמה רבה השכילו אל הרגש הזה להביאו בסדר ומשטר, פעם להרחיב את חוג פעולתו ופעם להגבילו לצמצמו, אף בעת תדרושה להסירו כלו, לשמור בזה את האדם מצד אחד

מהקפאת הרגש בשלמות ומצד השני, לבלי יעבור הרגש הזה חוק ויבולע לאדם בפעולותיו לחיים, הנה אנו ותקנו את כל אלה על פי זכרונות שבתורה ועל פי המנהגים שמצאו, כי הנה בטעם ורוח התורה, את התקונים האלה קבעו להלכה ולמעשה, „בהלכות אבלות“, אשר אנחנו נצרף אותן אל מערכת „העדות“, יען כי גם בתקנות וסדרי האלה ישנו „עדות וזכרון“ ואף כי זה הוא בנוגע לענין פרטי של האדם, בכל זאת הלא יורו אותנו, איך להתנהג ולסדר את רגשות האדם המפעמים בקרבו, לזכרון לפניו בחיי התבל.

ד

שלושה „מצבים“ שונים הבאים תכופים יחד, אחד אחרי השני, נמצאים ברגשות „האבל“ המתפרצים באדם ע"י מספר על מת.

(א) מצב כזה, אשר לא נוכל להרחיקו ולהסיר אותו בשום אופן, כמו רגש הכאב אחרי „נתוח“ איזה אבר מגוף האדם, יען רגש הכאב הזה מתעורר בבלי רצון ומאליה, כן יחוש האדם גם כן עת נכרת אבר אחד מגוף אנושיותו (פערזאנליכקייט) ונפקד חבר ממשפחתו, כי אז גדול הכאב מאד, „רגש נורא ואיום“ יתקפתו ולא יוכל מלט גפשו מהרגש של המכאוב. — המצב הזה הוא מצב „האנינות“ או כפי מובן המלה „התאונן“, על כי נפקד ממנו החלק היקר מחוג אנושיותו ונפשו כואבת ומצטערת עד למאד.

(ב) כאשר „הנתוח“ כבר נשלם, „הפרידה“ כבר עברה והאנושית באדם תרגיש את מרת האבדה רק ברוחה, יען רגש אבל על „אבדה שאינה חוזרת“ וזכרונה ברוח יסודי, אשר ישוה לנגדו את העבר ובטל מן העולם כמו בהווה, הכאב הזה, יען כי מן הוא וחלאת הנהו בתכונה רוחנית, לכן נוכל למשול עליו רק ע"י „הרוח“, התכונה הזאת היא תכונת „האבלות“ — „האנושית“ באדם תבול ותאבל על המוט בגוף משפחתה והחסרון שלא יוכל להמנות.

(ג) הכאב מנוצח, האנושית באדם תתאושש ותתעורר עוד הפעם, אבל היא לא השיגה עדנה את חשיבותה וערכה עליה. — האדם יתרפה ויתרשל בהופעת עצמותו התיצונה — המצב הזה הוא מצב „הניוול“ — וחזיונו „התרשלות בתפארת אדם“ ומראהו בחוץ, בימים זהם ישוב האדם להתראות עם החברה האנושית, אשר שייך הוא אליה, לבוא בחברתה, וזאת היא רפואת „רגש האבל האחרונה“: כי בעת אשר האיש הפרטי יתקשר עוד הפעם אל חברת האדם, אז רגש האבלות יחדל ויסור מעצמו, יען כי האדם בהיותו רק יחיד וגלמוד יוכל ע"י אבדן ומקרה מות במשפחתו להתמכר אל „היגון והתוגה“ — אמנם הכלל וחברת האדם הלא בנוי ומכוון הנהו על המות והתמורה, ויוליד ויחליף כת תמיד מחדש, ברגש האדם, כי הנהו חבר לחברת הכלל, אזי גם הרושם האחרון של העצב והאבלות כליל יחלוף.

ה

על שלושה המצבים האלה שמו חכמינו ז"ל את לבם, ולכל מצב ומצב שמו „מזה וקצב“ להשליטו ולהגבילו „בעתו ובזמנו“, גם לקבעו, רק בזמן ובחוג מצב עמדתו, לכן ינהלו וינהיגו חכמינו ז"ל את „האונן והמתאבל“ על מת

ברגשומי אלה ממצב למצב, אחד אחרי השני, עד כי האיש האבל והכואב הסבוע במצולת היגון, עפ"י התקנות האלה, לאט לאט יצהיל את רוחו, עד כי יקרבחו אל החיים וימסרו אותו אל כלל האנושית, אל חברת האדם. אנחנו נשקיף בזה על כל מצב לבדו בפרט, לפי התקנות האלה. ברור הוא הדבר, כי כל מצב הקודם בזמן יכלול בקרבן גם את הענינים הבאים במצב הבא אחריה, אבל המצב הבא אחרי כן בגרעון התקנות המתחסות אל המצבים הקודמים, ישאר כמו שהוא לפעול את פעולתו לתועלת המתאבל.

ו

אונן — נזכר בתורה.

על האונן נאסר לאכול כל קודש אף להנות ממעשר שני. — כהן אונן לא יוכל להקריב קרבן, רק כהן גדול מקריב את קרבנו בעת האנינות שלו. מבלי לחלל בזה את קדושת הקרבן — בעד "הלכות אבלות" שורר חוק כללי הנאמן מאד: כל הקדשים מקרבן עולה עד המעשר, יכללו בקרבם מובן כללי מובן לאומית. הכללות הקדש את הקרבן, גם בתור אבר או דוגמא של "הכלליות", יאכלו את הקדשים, ורק ברעיון "הכלליות" הזה יקריבו אותם. — אבל נגד "הרגש הכללי" הזה "רגש האונן" יתיצב כצר — "באונן", האנושית נפגעה מרגש הכאב ומספד על המת, והמה ישלטו עליו וימלאו את כל חדרי לבבו, עד כי לא יתנו עוד מקום לשום "רגש אחר" ומה גם לרגש הנוגע "להכלל". — קדשים ומצב אונן המה שני "הפכים", אשר לא יתאימו יחד בשום אופן, ואם יתקים האחד יבטל השני — ואחת משתי אלה יהיו: אם ישלוט "רגש הכלל", המתחדש לעולם, אשר לא יכיר ולא ידע כל רגש מות וקבר, אז ברגש הזה "האנינות", המספד וכאב פרטי יבטל ויחלוף כלו, האנינות תסוג אחור וכלא תהיה, או אם יגבר "רגש האנינות" יתחלל הקדש על ידו, בעוד יחסר אז הרעיון, אשר יעלה וירומם את הקדשים במעלתם — והנה כמו תורתנו הקדושה, אשר היא אמנם תתן "מסלות" בלב לרגש "האונן" בתור מצב כאב אנש ומספד מר על מות איש פרטי, ועל פיה לא גדרש לאדם להסיר בחזקה את הרגש הזה מלבבו, ונהפוך הוא, כי הקודש יסוג אחור מהאונן והכהן האונן נבדל הנהו בעת ההיא "מעבודת הקדש", אך בנוגע להכהן הגדול, שהוא אמנם ראש פנה של כלליות האומה, הגבר הוקם על, אשר בכבודו וחדרו הנהו דוגמא ותכנית העם כולו, הנה רק ממנו תדרוש את תעופת מעלת הרוח הגבוה והנשאה מאד, עד כי בעת "עבודת הקרבנות" וברגש כלליות האומה, לא יוכל לחשוב עצמו לא לבן, לא לאח, לא לאב ולא לבעל, לבל יכיר ולבל ידע שום רגש פרטי, רק ירגיש את עצמותו כי "הנהו ישראל", ולא לו לחוש בפשוט כאב "האונן" ורגש מספד מר. — אף גם ממנו דורשת היא את כל אלה רק בשעת עבודתו הגדולה והנעלה, אבל לא בשעת "הנאת הקדשים" שהיא לו ביחוד הנאה פרטית — כן הכירו גם חכמינו ז"ל, כי לא זאת היא התעודה בעד "האונן" להמית בקרבן בשלמות את רגש האנינות ולהתגבר עליו, ונהפוך הוא, המה צוו להתגדר בו ולהמסר אליו בעתו ובזמנו ורק להרחיקו ולהסירו בשוכה ונחת, לכן מסרו אל "האונן" את הדאגה עבוד הנפטר וצרכי קבורתו מרגע המות עד שובו לעפרו.

ובימים שהגהו עסוק בהכנת הקבורה פטרו אותו מעשיית המצות האחרות. גם אסרו עליו כמה "הנאות ותענוגי הגוף" ורק השאירו לו הצרכים המוכרחים להחזקת חייו.

אי לזאת מובנות הנה היטב התקנות האלה: אוגן בימי החול תמיד או בשבת וי"ט קרוב אל הלילה, אם נצרך לו ללכת מהלך המותר לו, לפעול ולעשות בצרכי קבורת הנפטר, בליל מוצאי שבת וי"ט, הלא הוא בכל דעת, אשר יוכל לעסוק בצרכי הנפטר, הגהו פטור מכל המצות וחובות אחרים גם אסור לו לעשותם. האוגן לא יאכל בשר ולא ישתה יין, גם לא יאכל את סעודתו הנהוגה על השלחן כמו בשאר הימים (גם בחדר המת אל יאכלו ואל ישתו). בשבת וי"ט, יען לא נוכל לפעול דבר מה בעד צרכי המת, חייב הוא בכל המצות ויכול לאכול בשר ולשתות יין (אך לא בחדר המת) — מצב "האנינות" יחל מרגע המות, אשר מני אז נדרש לעסוק בהכנת קבורת הנפטר עד הפרידת השלמה ממנו. הלא היא עד אחר הקבורה, או אם האוגן בעצמו לא יעסוק בקבורת הנפטר, עד אשר ימסור אותו אל העוסקים בקבורתו. כל דבר האסור במצבים השנים הבאים אחרי המצב הזה, מובן מאליו, כי אסור הוא גם להאוגן, רק "חליצת הנעל" ושיבה על הארץ איננו מחויב, לבלי הפריע אותו מטרדותיו בדבר קבורת הנפטר, שעליו למלאות כל אלה בלי מפריע.

ז

אבלות — כפי המקורות בתורה ובנביאים גזכר המצב הזה כיחוד במיתת גדב ואביהוא ואשת "יחזקאל הנביא", אשר בהיות הכהנים שלוחי העם ובתור יוצא מן הכלל, גם להנביא יחזקאל בהיותו איש אשר רוח אלהים בקרבו, ובעדו דיה רק בהופעתו במראהו החיצוני, לכן נדחתה מהם "האבלות" שהיא אמנם נהוגה אצל שאר העם, לכן אוננו ותקנו חכמינו ז"ל, כי החובה והמצוה לתת מקום וזמן להרגש הזה לשלוש אצל המתאבל על מת, אשר נלקח מאתו ויחד עם זה השכילו להגבילו ולצמצמו. המה קבעו בעד "המצב" הזה הלכות כאלה, אשר מצאו סעד וסמך להן בתנ"ך הלא הנה:

(א) אסור מלאכה — כמו במועד שבעה ימים יעשו "הפסק" בחיים הפועלים, למען השליט את הרעיון הנעלה בזכרון הקורות בו את האומה ולהתחזק על ידו אל החיים העתידיים, כמו כן תקנו שבעה ימים באבלות לעשות "הפסק" בחיים הפועלים ולפנות את הגיוני "האבל" לשים מעינו רק בזכרון "האבדה". — האבל מרגיש, כי העצמית שלו קרועה ומורתחה ובלתי מסוגלת לפעולות החיים ורגש "האבל" במצאו מסלות בלבבו תוצאותיו טובות ומועילות, גם הנה לחיי האדם ולרעיון רוחו "בעתיד".

בכל זאת אסורות הנה "להאכל" רק אלה המלאכות האסורות בחול המועד, וגם אלה אשר לתכלית המועד מותרות הנה בחוה"מ, כמו כן אסור כל מקנה וקנין ולא רק "האבל" לבדו, כי גם לאשתו לבניה לעבדיו ובכלל לכל בני ביתו ואף העני המתפרנס מן הצדקה, אסור במלאכה בשלושת ימים הראשונים, אך מיום הרביעי, אם הוא עני ואין לו מה לאכול, עושה את מלאכתו בתוך ביתו, אבל חכמים אמרו: "תבוא מארה לשכניו שהצריכהו לכך", כי עליהם

מוטלת החובה להשגיח על העני ולעזור לו ומה גם בימי אבלו. ואם יש להאבל סחורה, שאם לא ימכרנה עתה יהיה לו הפסד מן הקרן יעשה שאלת חכם, ואם באו שיירות וספינות שמוכרים עתה בזול, ואח"כ לא ימצא, יכול למכור ולקנות ע"י אחרים. כתיבה המותרת בחול המועד מותרת לאבל אם אי אפשר לו ע"י אחר. מלאכת הבית אין בה משום מלאכה לאבל ושאר הדינים באיסור מלאכה (ראה י"ד ש"פ).

(ב) אסור בעילת הסנדל — בעיני חכמינו ז"ל נחשבה „נעילת הסנדל“ לסימן הכנה והזמנה למעשה ועסק בחיים. כמו כן רואים אנהגה, כי כמה פעמים נאמר בתנ"ך ע"ד מקום קדוש „של נעליך“, אשר המעשה הזה רומז אל הפשטת העצמות ומסירה שלמה אל „הקדש“, לכן בעד „האבל“ תליצת הנעל סימן „לכסול עצמותו“ ולמניעה מעבודה ופעולה.

בשבעת ימי האבלות אל ינעול נעל של עור (שפ"ב), כמו כן על האבל לשבת בימי „האבלות“ על הקרקע או רק על דבר קל החוצץ בינו ובין הארץ בעת שאיננו הולך או עומד בבית (שפ"ו).

(ג) אסור שאילת שלום — יען כי „האבל“ בימי אבלותו שייך רק לו לבדו ולרגשות אבלותו.

עליו להיות נבדל מבלי להשתתף בכל הנוגע למכיריו ורעיו, כמו כן קרבת איש לאשה אסורה, אם אחד מהם באבלות, האבל לא ידרוש בשלום כל איש בכל שבעת הימים ומשיב שלום רק אחרי „שלושה ימים“ הראשונים. אבל האחרים לא ישאלו בשלומם כל שבעת הימים ולא ישלחו לו מתנות אהבה וידידות וכדומה (שפ"ג). בשבת ישאל לשלום אבל לשאל בשלומם תלוי במנהג (שם). אל יעזוב את ביתו רק לצורך גדול. אל ילך לבהכ"ז רק ביום „השבת“ וגם אז אל יעמוד על מקומו הקבוע. — (שצ"ג).

(ד) התעסקות הרוח — רוח „האבל“ דרוש להיות עסוק והוגה בדבר אבדתו. שבעת ימים יהיה רוחו פנוי מכל התעסקות אחרת, רק יחשוב ויהגה כאלה הענינים הנוגעים למצב „אבלותו“.

לכן גם „תלמוד תורה“ אסור לו, רק יוכל ללמוד: איכה, איוב ודברים הרעים שבספר ירמיה, ובגמרא בפרק „אלו מגלחין“ וללמוד „הלכות אבלות“. אך אם הוא מלמד, לאחר ג' ימים מותר לו ללמוד עם התלמידים כל הדברים שצריכים להם ולא יבטלו מלמודם (שפ"ד). כמו כן האבל, אשר ביום הראשון מאבלותו לא יוכל לשים לבו אל רעיון התפלן שבלעדי הרעיון גם הנחתם תאבד את ערכה עליה, לכן ביום הראשון פסור הוא מהנחת תפלן ומניח אותם מיום השני והלאה, רק האיש אשר רוח אלהים בו רק הגביא „יחזקאל“ הוא יכול היה לקשור תפלן גם ביום הראשון ולחבוש את „פארו“. כל שתוק ותענוג אסור באבלות (שצ"א).

(ה) הסימנים החיצוניים — התרפות בדברים הנוגעים לעצמות מראהו החיצון והתרשלות בתפארת האדם בחוץ, כל זאת תתאים עם רגש „האבלות“, והסימנים האלה יארכו יותר מהענינים הראשונים.

סימן הכאב הראשון היא הקריאה בבגד, אשר זכרונה באה בתנ"ך ראת אדות זה י"ד ש"מ ת"ב. רחיצה כל גופו בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין אסור

כל שבעה, כמו כן כל קשוט הגוף, כבוס בגדים ותספורת, נטילת צפרנים במספרים או בסכין אסור (ש"צ).

בכלל: האבלות מתחלת, מעת נשלמה הפרידה, הלא היא משנקבר המת ונסתם הקבר, ובמקומות ששולחים את המת לקברו בעיר אחרת ואינם יודעים מתי יקברוהו, אזי האבלים הנשארים בעירם בשוכם מהלוייה מתחילים להתאבל ומונים שבעה גם שלושים, ויתר הדינים בזה ראה י"ד שע"ה.

ח

ניווול — ביום השביעי המתאבל יחדל להתאבל עוד ויתנחם. הנהו במסר עוד הפעם אל פעולת החיים של כל איש פרטי, לכו איננו קולט עדנה כל שמחה, ובהתרחקות הופעתו במראהו החיצון נכרו עוד „רוחו הכהה“ ולבו המלא עוד עצב ותוגה.

אבל שאר קרובים עד כלות השלושים ואצל אביו ואמו עד אשר עיי התרשלנותו במראהו החיצון יתנוול בחברת האדם או למצער שלושה חדשים, אסור לגלח את שערו בראשו ובגופו (ש"צ). לאחר שבעה עד שלושים, מדינא אין אסור ללבוש או להציע תחתיו רק בגד מגוהץ (געמאנגעלט), והוא שיהי לבן וחדש, אבל נהגין לאסור גם במכובס אף בלא גוהץ, רק אם לובשו אדם אחר תהלה איזה זמן מה, אך אם איננו מכובס רק במים בלבד, לא נדרש כי ילבש אחר תחלה הכתונת אם איננו מחליף לחענוג רק לצורך, אם היא מלוכלכת מותרת בשבת ללבושה, ובחול אם לבשה אחר תחלה. מותר לכבס ולגהץ אחר שבעה ללבשה אחר שלושים או בתוך שלושים לאחר שילבשם אחר. אסור ללבוש תוך ל' בגדי שבת אפילו בשבת ומה גם בגדים חדשים, ועל אביו ואמו נהגו לבלי ללבוש בגדים חדשים כל י"ב חודש, אך אם צריך להם יחנם לאחר ללבושם תחלה ב' או ג' ימים. — (שפ"ט) רחיצה במים חמים אסור עד השלושים. עד השלושים לשאר קרובים וי"ב חודש על אביו ואמו אסור לו לאכול בסעודת ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וסעודת נשואין, אבל בתוך ביתו, אם יש לו סעודת מצוה מותר לו לאכול, אך בסעודת נשואין יש להחמיר אף בביתו, אם לא כשהוא משיא יתום או יתומה, שאם לא יאכל שם יתבטל הענין, אז מותר לו לאכול אפילו איננו בביתו (שצ"א). כל שלושים אסור בעצמו לישא אשה ולאחר שלושים מותר אפילו על אב ואם, אבל להתקשר בשדוך ובלא סעודה מותר אפילו תוך שבעה. מתה אשתו לא ישא אחרת עד אחר עבור שלושה רגלים, שאז תשתכח ממנו „האהבה הראשונה“ בשעה שיחיה עם השנייה, ואם לא היו לו בנים מאשתו הראשונה, או יש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישמשו, אינו צריך לחכות ג' רגלים ובכל זאת צריך להמתין עד אחר שבעה וגם מתאבל על אביו ואמו אם עדנה זרע אין לו ג"כ דינו כנ"ל (שצ"ב).

מצב „הניווול“ מתחיל ביום השביעי אחר תפלת שחרית ויכלה ביום ה' אחר זריחת החמה (שצ"ה). יום פטירת אב ואם ישוב בכל שנה להיות יום זכרון אבל (יאהרצייט), אשר ביום ההוא כל האסור במשך השנה הראשונה אסור או בו ביום, גם יצומו בו, לשים לב לבחינת עצמו ולקדש את עצמו לחיים טהורים עיי זכרון הנפשות שהלכו לעולמן (שצ"ה).

ט

חובת האבלות הוא רק על פטירת אנשים כאלה השייכים ביותר אל עצמות האדם בקרב בני משפחתו וקרובים אליו ביותר אל חוג חייו להיות חלקי משפחתו ואבריה אשר פטירתם היא לו חסרון לא יוכל להמנות. — הלא המה: אב ואם, את ואחות, ואם גם המה רק מצד האב או האם, בעל ואשתו, בנו ובתו, בכל זאת גם על אלה שארי בשר העומדים בשורה השנית והשלישית עליו להתראות בשבוע הראשון קצת אבלות במראהו החיצוני, ילד אשר לא עברו עליו עוד שלושים יום ללדתו לא נדרש להתאבל עליו בעוד כשרונו אל החיים לא נדע עוד אל נכון (שע"ד). המוציא את עצמו מקהל עדת ישראל, על מותו לא יתאבלו. — (שמ"ה).

,

אבלות ביחס מועד ושבת — כמו קדשי המקדש וכל תוצאותיהם, שהמה מיוסדים על יסוד כלל הלאומיות, כמו כן מועדי ה', "מקראי קודש" הלא המה: "פסח", "שבועות", "סוכות", "ושמיני עצרת", גם "יום הכפורים" וימי ההקדמה שלו ימי "ראש השנה" לפי עצמותם הפנימית יקראו אל כל איש ישראל ויעוררו להתקשר ברגש הלאום הכללי. בימים ההם אל תהי בפני עצמך: בן, בת, אח או אחות, בעל ואשה, אב ואם, תלמיד ורע, רק עליך להיות או "ישראלי". — כל דבר מעצם החג יקראך או להתדבק במנת גורל ישראל ושמו הנקרא עליו, ולקדש עצמך, ורק אז יהיו לך "מועדי ה'", מקראי קודש באמת, לפלס את נתיב מעגל חייך לקדשם לשם מטרתם, אבל מטעם הזה יקראוך ויעוררוך אלה רק "לשמחה וחדוה" והרחבת הלב להקיף ולכלול ברגש הזה את כל היצורים בעולם ה'; אמנם כן הרגש הכללי הזה הנהו "שמחה" והפכו הוא רגש "האבלות". הרגש השני, אשר יש לו עסק עם האדם הבודד במועדו ובפני עצמו, הרגש אשר על ידו הלב יאבל ויבול — אבל בידיעה וההכרה הכללית עפ"י הרגש הראשון יכלה ויבטל כל רעיון מעצב פרטי — כי אם גם אבל נבל "הפרט" אך "הכללי" יתחדש ויחליף כח ויחי לעולם, בהיות "הצבור והכלל נצחי" כפי רצון ה', אשר קרא אותו אל המציאות, שהוא נצח נצחים. — לכן מזה יצא לנו הכלל המאד נעלה, אשר חכמינו ז"ל קבעו אותו לדורות, למען דעת: כי כמו "הכהן הגדול" המיועד ביחוד בעד "רגש הכלל" הוא מצוה ועומד בעצמו לבטל ולאפס ברוחו, גם את רגש כאב "האנינות" כמו "אהרן הכהן" וגם בניו אשר במות "גדב ואביהוא" נאמר להם: "ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומי, יען כי ברגש הלאום הכללי ובזכרון "קדשי ישראל" רגש הכאב הפרטי ואבלי מחויב להבטל ולהאפס, כמו כן חכמינו ז"ל סדרו וצוו לנו, כי בכל אחד מהמועדים שהמה "מקראי קודש" ומיועדים ומיוסדים המה בעד רגש הלאום הכללי, כי "במועדי ה'" אלה יבטל ויאפס כל רגש אבל פרטי. האבל אבלות שבעה בכניסת המועד יכנס אל המנין "השלושים" ובעל השלושים ישרים עם כניסתו את השלושים, יען כי במועדי ה' רגש ישראל דרוש להכריע על כל רגש פרטי להיות בטלים במועדים, רגשות בנימ, אבות, אחים ובעל ואשה ובפני "הרגש הכללי" בימי החג על האבלים למחות דמעה מעל פניהם ולהסיר כל אבל, להס כל קינה ולשכך

כל אנתה, כי המועד הוא זוקף כפופים ויכונו ויקומם את „המתאבל“ לקנות לו חיים חדשים בידיעה נאמנה, כי הוא אבר הלאום כלו וכי מסור הנהו אז אל „חיי הכלל“ ואל חיי השמחה — „מועדי ה“ יקדשו אותנו להיות במדרגת „כהנים“! וכאשר יבטלו המועדים את רגש האבלות מזמן הקודם, כן לא יניתן את „הרגש“ הזה להתהוות בהם וידחו אותו אל זמן אחרי החג — אבל „יום השבת“ העומד בתכונתו במדרגה שניה בנוגע אל רגש כלל הלאום, ומוכנו העקרי ביחוד הכנסת והתחדשות האנושיות בקרב כל איש פרטי, עד כי „היום ההוא“ יפנה ויכונו ביחוד את מבט כל אחד אל עצמו ואל תעודת חייו וצאתם לפועל לימים הבאים אחריו — לכן „השבת“ לא יבטל את רגש „האבלות“ בשלמותו, רק יחליש ויקטין אותו, יעלה אותו להיות מציאותו רק „ברוח“ ויתן כח להאריך את החיים עפ"י המעלה רוחנית, אשר ישיג או לעשות „השואה“ בין צער לשמחה. „יום השבת“ יראה בשניהם את תעודת החיים, אך רגש האבל במשך יום השבת ימצא מקומו רק בפנים אבל לא בסמנים החיצוניים, ולכן על כל אלה נוסדו תקנות חז"ל: להיות צדקו יחדו:

מי אשר התחילה לו קצת „האבלות“ קודם פסח, שבועות, סכות, ראש השנה ויוה"כ, אזי בכניסת המועדים האלה פסקה ובטלה האבלות שבעה ועם המועדים יחלו השלושים, ומי אשר קודם המועדים היה במצב שלושים אזי בכניסתם בטלו אבלות שלושים, רק אחרי אב ואם „המועדים“ יבטלו את אבלות שבעה, אבל לא יבטלו את אבלות „שלושים“ ומה גם הדברים הנהוגים באבלות של י"ב חודש, שבועות ושמיני עצרת ימנו בעד 7 ימים ואם כן את חג הסכות נמנה לי"ד ימים ואצלנו ט"ו ימים, עד כי ישארו רק שמונה ימים לשלושים בעד זה, אשר חג הסכות נכנס באבלות שבעה שלו — אך מי אשר המקבר את מתו בחול המועד או ביום השני של יו"ט ע"י אינו יהודי בעדו פסקה האבלות ותמצא מקומה רק בפנים, אבל לא בחיצוניות רק בהתעסקות הרוח וביחס קרבת בעל ואשתו, אבל לא בנעילת הסנדל, אך האבלות נדחתה על אחר יו"ט, אשר אז ימנו ימי אבלות שבעה ויום השני של יו"ט ימנו ג"כ אל מספר ימי השבעה ובימי השבעה הדחויים יש איזה קולות בנוגע אל אסור מלאכה ושלושים ימנו מיום הקבורה. השבת לא יבטל את האבלות רק ימנה אל ימי השבעה, אך בחוץ לא תתראה האבלות ביום השבת — רק רחיצה למד התורה, קרבת איש לאשתו ועוד, אסור „בשבת“, ושאר הדינים ראה י"ד שצ"ט — ת"א וא"ח תקמ"ז, תקמ"ח.

יא

שמרעה קרובה ורחוקה — כל הנאמר למעלה נהוגים בעד אלה, אשר קבלו השמועה והידיעה ממקרה המות, אם תיכף או במשך השלושים וגם ביום השלושים, בעד אלה יום השמועה אחר הקבורה דומה ליום הקבורה, ומיום ההוא יחלו למנות את השבעה והשלושים. אבל אם הגיעה השמועה אחר יום השלושים אזי ינהגו בסמני האבלות החיצוניים רק שעה אחת ואפילו על אביו ואמו בחליצת הנעל, ולא ימנו לא שבעה ולא שלושים ובאב ואם קריעה, אך דברים שנותנים על אביו ואמו כל י"ב חודש נהג גם בשמועה רחוקה ומונה י"ב חודש מיום

המיתה. ואם באה לו השמועה מאביו ואמו לאחר י"ב חודש איננו נהוג אבלות רק שעה אחת גם באלה הדברים שנוהגים כל י"ב חודש. — מתורת הנפש (פהזיכאלאגניע) אולי נוכל להוכיח לבו כי שמועה רחוקה ממקרה מות לחבר המשפחה הנודעת אחרי עת ארוכה ומרחוק. האבלות היא קלה ביותר ומקומה רק ברעיון וברוח לבד, אשר גם בגוגע אל החגים שערכם ומעלתם ברוח כמו שבועות ושמיני עצרת קבעה התורה רק יום אחד, ובערך הסעם הזה קבעו חכמינו ז"ל בעד שמועה רחוקה, אשר או האבלות היא ברוח, לבל ידרש גבול זמן וקצב, יען כי האבלות בעצמה קלה היא בתכונת הנפש, ולהפיג את אבלות כזאת לא נדרש זמן רב. — ושאר הדינים ראה י"ד ה"ב.

סעודת הבראה ונחום האבלים — כמה פעמים זכרנו בזה, כי התחבולה והרפואה הבטוחה נגד האבלות מלבד התרוממות ומסירת הנפש אל ה' היא ההתחברות עם הכלל. — "בכלל" ימצא היתום את אבותיו, האבות את בניהם, האחים את אחיהם, האלמנה את בעלה והבעל את הצופיה הליכות ביתו, את האם לבניה, כי "הכלל" דרוש להיות בעד "הפרט" הכל כאשר לכל, אב ליתומים ומחסה לאלמנות — ואלה אשר אבדו את בניהם וידמו, כי בעוד שיכלו את צאצאי מעיהם יחסר להם היסוד לפעולתם גם יסוד מוסד הגנחיות בעולם הזה, המה ימצאו את שניהם בקרב "הכלל" בעוד הוא, הכלל, יקבל ויקבץ אל תוכו את מפעלינו ובו ינובו ויפרחו וישורו פרי ברכה הזרע אשר זרענו, גם "הכלל" יאריך וישלים ויגמור בעדנו את הטוב אשר השארנו עלי ארמות בלתי נשלם ובלתי נגמר עדנה. — מי אשר ידבק אל הכלל הוא חיה יחיה, לא ימות לבדו; לכן כאשר עבר מצב "האנינות", אשר בו לא יוכל האדם ולא ידרש ממנו לשום מעצור לרגש הכאב, והאבלות החלה לקחת מקומה ברוח האדם ולכבוש את רגש האבלות, הלא נוכל ביותר ע"י הרוח, מני או יתלו לקרב את האבל אל "הכלל" ולקשר אותו לאט לאט עמדו והרפואה תשוב אליו, לחזקו ולאמצו ולמצוא תנחומותיה ולהסיר מלבו יגון ואנחה.

בפעם הראשונה המאכל, אשר יאכל האבל ביום הראשון אחרי הקבורה, אל יהיה משלו, רק שכניו ישלחו לו מזון ומשקה — ערב שבת לפני כניסת השבת לא ישלחו לו סעודת "הבראה". מנהג הוא לשלוח ביצים אשר בתמונת עגולן תזכורנה את מהלך התמורה של התפתחות החיים. סעודת הבראה נשלחה רק ביום הראשון ואם עבר היום בל ישלחו עוד, אחרי שמועה של אחרי שלושים לא יאכילו אותו סעודת הבראה (שע"ח). ברעיון הפגת רגש האבלות ע"י ההתקשרות של האבל עם "חברת האדם" כל שבעת ימי האבלות יבואו אל בית האבל אנשי עדתו לנחמו, ואשר עם הביקור שלהם בעצמו יביאו לו "הנחמה" אשר יאצור בקרבו רגש "הכלל". גם לא יחשכו ממנו דברי תנחומין נאמנים, למען ידע המתאבל, כי לחיים ולכל תמורותיהם ישנה תעודה געלה, אשר אבינו שבשמים בחכמת צדקתו יסד ויכוזן את התבל באהבה ובחסד, וכי רק באהבה ובחסד נוכל למצוא את פתרון התעודה הזאת. אל תוציא מפין דברי תנחומין בטרם תראה, כי האבל חפץ בזה והוא יחל ראשונה לדבר, ואם לא, זאת תהיה נחמתך אותו, כי היית אצלו ובקרת אותו לשם נחום אבלים (שע"ו).

יב

באופן הזה חכמינו ז"ל יתנו מקום ומסלות בלב לרגש האבלות, למען יפיק גם תועלת בעד הטבת החיים, אבל המה סדרו גם את זאת להגביל ולצמצם את הרגש הזה במקום ובזמן, לבל יפרוץ חוק עד למותו, לכן קבעו בעד האבל: שלושה ימים לבכי, ו' להספד, ושלושה ירחים לגהוץ ותספורת, אבל יותר מזה אמר הקב"ה: „אי אתם רשאים לרחם עליו יותר ממני“, „האם תאהבו את האיש שהלך לעולמו יותר ממני? האם זה הוא לא בני, האם לא אביו אנכי? לכן להתאבל ולהתקשה בעצב יותר מדאי היא „תלונה נגד ה'“ — כן יורו לנו חכמינו ז"ל ואתה המתאבל ראה וחכם! חלילה לך, בן אדם, לקשור עצמך עד למאד אל טוב העולם והקנינים הנתנים לך וגם אל היקר לך מכל יקר, אם הוא חולף ועובר, לכן אל תרבה להתעצם באבלות ומרת האבדה להיות נמשך אחריה, ובבלי דעת להיות נכון לרדת בקבר יחד עם הנפטר הנלקח מאתך — כל הזמן אשר חסד ה' חנן אותך במתנותיו, השתמש בהן בתור קנין לתכלית ה', אך היה מוכן ומזומן בכל רגע להשיב את המתנה, כי לא תדע מתי ידרוש אותה ממך ה' — ואם לקח אותה ממך — אזי בלקיחתו כמו בנתינתו הכר והוקיר בהן את יד אביך קנך, התרומם והתעלה לקבל באהבה כל דבר באיזה מצב שתהיה בו, ולחיות לפי רצון ה' גם להוציא לפועל את רצונו פה עלי אדמות — עד אשר יקראך ה' גם אותך בזבול עולמים אל מציאות אחרת אל „חיים חדשים“. — בדבר הקדיש ראה במקומו, ושאר הדינים ראה י"ד ש"מ — עד ת"ג.

בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים.

מערכת המשפטים

משפטי צדק נגד האנשים

א

צדק

צדק צדק תרדף (דברים ט"ז כ'). וצדקה תהיה לנו, כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת, לפני ה' אלהינו, כאשר צונו (שם ר כ"ה).
כי-ידעתי, למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריי ושמרו דרך ה', לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח י"ט).

א

כרעיון. אחדות ה"ה, שהוא כליל המדע בעד רוחי, כן הוא רעיון. הצדק פנת יקרת בעד חייך; וכמו הרעיון הראשון הנהו יסוד ושורש הגיוני. כן הוא הרעיון השני יסוד מוסד לפעולתך אתך: „בהגאה, בדבור ומעשה“ — אמנם כן, רעיון „הצדק“ בתור תעודה עבור חייך, הנהו פרי עץ-הדעת מרעיון „אחדות ה"ה, אשר יופיע לנגדך בעצם תומי, כאשר תהגה דעה ותביא במשפט את ההשקפה על עצמך ועל כל המציאות על פי רעיון ה' ותשאל לנפשך: „מה עלי להיות במציאותי בקרב כל הנמצאים? — ואם רעיון ה' האל היחיד ומיוחד, חי וקים בקרבך וברוחך יתנשא לכל לראש, להיות בו כל מעינך סלה — או אז הנך מכיר לדעת, כי האור, אשר יאיר ויגיה לך, האור, אשר תשאף באפך הגשם, אשר ישיב נפשך, אף יורה ומרוה את צמאון ארצה, האדמה, אשר תשאף, תנטלך ותנשאף, תכלכלך ותאסוף אותך אל חיקה, גם תאבן, גם הצומח, גם הבעל חי, הדג והצפור, אשר את כולם תכבוש תחת שלטונך, גם האדם הגלות עמך, להיות לחבר לך בחיין, גם נפש החיים שלך, זה הרוח, אשר יתלונן בקרבך וישרת אותך בכחותיו ופעולותיו אתך: להתבונן, להכיר ולדעת, לחשוב, לשפוט ולבחון. גם לבך, אשר יפעם בקרבך במורשיו ורגשותיו, במשאלותיו ופחדיו, בחקותיו, ספקותיו והחלטותיו. גם הגוף, אשר ילביש ויעטוף את הרוח והלב גם יחד, העובד עבודתך בכל אבריו וכחותיו — כי כל אלה לא שלך המה, לא שלך ושל הארץ הנם — רק הכל כאשר לכל לה, לאל היחיד ומיוחד לבדו הם, בתור „בריאה וקנין“ שלו. — והנה אם תוסיף אז להעמיק שאלה: מה עליך להיות נגד כל אלה יצורי ה' וקניניה, ומה עליך לעשות עם כל אלה? — האם תוכל להשיב לך תשובה אחרת, מבלעדי התשובה האחת והנאמנה: „כי עליך עם הכל ובעד הכל, גם בעד כל אחד לבדו, לפעול ולעשות בכל עת תמיד רק את אשר יעד בעדם רצון ה' „רצון אדון העולם“, הלא הוא: להניח ביד כל אחד את שלו, מבלי לנגוע, כאשר חלק לו האל היחיד להיות מנת גורלו, גם לתת לכל אחד ולהעניק לו, מאשר חנן לך ה' בטובה, והורה והראה לך את „הזכות“, שעל פיה יש לו לקבל את מתנת טובו ואת מידך — אבל דבר כזה היא לא זולת, רק מדת „הצדק“, יען כי „לצדק“ אין כל מובן אחר, רק סדר הפעולה והמעשה הנכון: להניח

ביד כל יציר נברא את שלו ולתת לו את הראוי והיאות למענו, גם ממנו לקחת לך רק את הראוי והיאות בעדך; אך מה הוא הדבר הראוי והיאות, להשאיר ברשות כל יציר נברא ושעליך, להניח בידו, גם מה הוא הדבר, שעליך לתת ולהעניק לו? בלי כל תפונה את כל הדברים, אשר חלק לו הבורא ויעד אותם, "למציאותו ולתעודתו" שאליו נקרא — ואם כן מדת "הצדק" במוכנה הנאמן דורשת ממך, כי אתה תהיה באמת לכל יציר נברא "פועל צדק" — להתנהג עמו כפי הזכות, אשר נתן לו הבורא, ואשר על פיה יוכל לקוות וליחל, להשיג ולקבל הנדרש לו על ידך — וה' האל היחיד ומיוחד, כמו שהנהו אל "אמת" כן הוא גם מקור "הצדק", ביחס הזכויות והחובות, אשר קבע בעד היצורים במעשיהם בין איש לרעהו — ובעד חיי האדם, "הצדק" הוא הרעיון היחיד ומיוחד — יען, אם גם נשקף על תעודת חייך, כי בפעולתך אתה כפלים לתושיה: "צדק ואהבה" אולם בנקל ניווכח לדעת, כי גם "אהבתך" זאת הלא היא רק מדת "הצדק" בלבד, בעוד, לו יהי, כי בנוגע אל היצור היא נחשבת "לאהבה", אבל באמת גם "האהבה" הזאת היא לא זולת רק "צדק" ביחס אל בוראך ובורא היצור, בעוד את פעולת "האהבה" הזאת הלא הוא ידרוש ממך, לעשות בעד בריותיו, ובעוד פקודתו תשמור רוחך הלא הגך בזוה רק "פועל צדק" — והנה אמנם מדת "הצדק" בעצם טהרה היא מסוגלה ביחוד רק בעד פעולת האדם בלבד — יען אם כי תחזה את תמונת "הצדק" גם בכל מעשי בורא העולם כלי, בכל מפעלות ה' ובהנהגתו את עולמו, והגך רואה גם כן את תכנית הצדק בכל תוכן החיים של כל יצורי תבל, אבל עליך לדעת, כי "לצדק של אמת" נבראת ונקראת רק אתה, בן אדם, רק אתה לבדך.

ב

ה' בחכמה יסד ארץ — בן אדם! אם תשא עיניך השמימה והנה תחזינה את החוק, אשר על פיהו כוכבי השמים וכל צבאם ירוצו במסלולתם, הגך רואה את "הסדר והמשטר" השורר בבריאה כולה, בארץ, בצומח, בחי ובאדם, אף תחדור משכיות היצורים ובקרבת פניהם, גם תתבונן על היחס והקשר המאחד אותם, האם לא תופיע ולא תיגלה גם לפני עין בשרך יד הבורא שהיא תחלק בכל מקום ובכל עת תמיד ליצוריו את מכסת "החומר והכוח" במדה, במשקל ובמנין, גם את האברים והכלים לפעולה? — והנה זאת היד, אשר בה כל ה' בשליש עפר הארץ, אשר בה שקל בפלס את חומר השמש ולפי ערך תעודת מסלולי צבא הכוכבים קצב את משקל חומריותם, היד ההיא שקלה גם לאדם בפלס, לפי יחס תעודת הרוח, את משקל כמות "מוח" ותמנה במפסד לכל יציר נברא את מכסת אבריו ומדת הקיפו ולכל חומר וחומר שקלה וספרה מראש את מעמדי החומר ההוא, אשר על פיהם יהי את אשר יהי — כמו כן "התמדת הפעולה" אריכת "ההחזקה" ושקידת "ההתפתחות" של העולם הלא הוא רק במדת "הצדק" — בראותך גם למראה עיניך בסבב כל פעולה ותוצאה מתאמתת תמיד כפי

חס סבתה — גם בתולדות בני אדם, תוכח לדעת, כי אמנם מדת „הצדק“ שוררת בה, אשר על פיה מנה ה' גם קצב ויעד את מנת גורל העמים — אולם כל אלה כאחד המה רק „התמונה“ (בילד) של „הצדק“ — בעוד כל אלה באמת בעד עצמם הן המה רק „חכמה“, „אמת“, „אהבה“ — יען את מי נועץ ה' ויבינהו, איך לברוא את העולם כולו; הן ה' לבדו, הוא הביא את המציאות לשלימותו כפי תכנית חכמתו, ואת המציאות הזאת, הלא כונן אותה רק לפי תכנית רציונו, רעיון ה', רעיון הבורא לבדו. — ה' בבריאה היה „צדיק“ רק בפני עצמו — ואם כן „צדקת ה'“ נגד כל יצור בבריאה איננה אחרת רק „אהבה“, מתנת חסדו, יען מי הוא זה ואיזהו היצור, אשר מצד עצמו יש לו איזה זכות, לדרוש מה' להתנהג אתו „בצדק“? הן גם עצם הזכות, אשר חנן ה' ליצור בתבל היא רק מתנת „אהבת ה'“ לבוה (עולם חסד יבנה). מי הוא זה ואיזהו היצור, אשר יש לו הזכות מקדמת דנא, בעוד הזכות שלו תחל רק עם עת מציאותו ותעודתו בתבל — ואם כן, האם תוכלנה כל מציאות וכל תעודה בעצמותן, להיות אחרת, זולת מתנת „האהבה“ של ה', של הבורא, אשר במאמרו ברא ויצר ועשה את הכל ברצונו החפשי לבדו? — הנה אי לזאת עלינו להחליט, כי כשם „שהאהבה“ שלך היא אמנם רק מדת „הצדק“ בלבד, כן היא בנוגע אל „צדקת ה'“ אשר נשא אל שפתינו היא באמת רק „אהבה“, „אהבת ה'“ בלבדה.

ג

תוכן החיים של כל יציר נברא מסביב לך יראה ויציג לפניך את „תמונת“, „הצדק“ — האם אינך רואה, איך כל יצור לפי מכסת כחותיו ומדתו, גם כפי אשר יעצור בכחו, יכונן את עצמו „בצדק“ מול פני ה' לתכלית תעודתו — מיצור חברו בבריאה יקבל אל תוכו רק את הדברים הדרושים להתפתחות עצמותו, וכפי אשר יעד לו ה' מראש והרשה לו לקחתם, אף אחרת לא ידע ואחרת לא יפעל ויעשה כל יצור בבריאה, גם מצדו מושיט הגהו לכל יצור חברו ויאצול את הראוי לו באמת ואמונה ומעניק לו את מתנותיו, ובה במדה ובערך הראוי וכפי אשר יוכל לתת — הן גם העץ, אשר כמעט מת בארץ גזעו, גם הוא יביא אתו עוד ענפים ועלים ככל אשר יוכל לתת, אף כי נבצר עוד ממנו הכח, לשוות פרי ותקות חייו ממנו נדעכה; גם הסלע הצחיח והקרח מתפרץ, להרחיב את חוג חייו כפי כחו ויכלתו. הביטה וראה, איך מגמת חפצך תצא תמיד לפועל, בעת, אשר תסמוך עצמך בבטחה ובחשבתך על „צדקת“ פעולת היצורים, ובה רבה אמונתך בצדקת פעולת היצורים, עד כי באמונה אומן, בהיותך נשען על צדקת האדמה, הנך מפקיד בחיקה את מורע זרעך, בידעך מראש, כי לה „הצדקה“, ופעולתה תהיה אמונה, להביא לך ביד רחבה את מתנות טובה לחיים — בחשבון „צדק“ הנך מעריך מראש את פעולת היסודות וכחותיהם, אף תמסור את עצמך, את חייך וחי בני ביתך לאמונת פעולתם „בצדק“, עד כי, לו רק אתה בעצמך אינך שוגה וטועה בחשבונך, כי אז תוכל אמנם להיות נכון

ובטוח, כי המה מצדם לא ינוו אותך ולא יוליכוך שולל ולא ישנו את תפקידם — בעוד כלם כאחד וכל אחד לבדו יעבדו שכם אחד את כללות העולם, עד אפיסת המציאות שלהם, וגם בבטול צורתם יועילו עוד להמציאות, להיות חומר למציאות חדשה — עד כי רואים אנחנו חזון גפרץ מחיים כלליים בבריאה כלה, חיים של „לקיחה בצדק“, „ונתינה בצדק“, אשר יאחזו את כל הבריאה באחדות גמורה ויופיעו תמיד לנגד השקפת רוחך — האם יש לך בעד כל אלה שם אחר לכנות סדר פעולתם זולת השם „צדק“? ובכל זאת, היא רק „התמונה“ של „הצדק“, יען כל אלה בפני עצמם הן המה באמת רק „דבר ה“ מאמר הבורא, אשר פעולתו אמונה בכל אלה, וכל היצורים מסביב לך בלקיחה ובנתינה שלהם הם סרים „בהכרח“ רק למשמעת „החוק“, אשר נתן למת, ואשר מפני זה פעולותיהם בסדר ובמשטר הניתן למו מת, הנו ערוכות ושמורות „באחדות גמורה“ מבלי כל שינוי ותמורה.

ד

אבל אתה בן אדם! רק אתה לבדך נבראת בעבור „הצדק“ — יען בין כל שאר היצורים לך לבדך, מאין דומה לך, נתינה „היכולת“ גם הרשות, לעשות גם את ההפך „מהצדק“, בעוד יכול תוכל לעולל גם עלילות „ברשע“ — הלא הוא, כי לך לבדך אפשר הנהיג לבלי תת לה ולתבל את היאות והראוי להם אף לקחת לך ולקבל מהם יותר באופן אחר מהיאות והראוי לך באמת — יען כי אותך ורצונך הוציא ה' מכלל חוקי המכרית, ויתן לך את „הבחירה והחופש“ — למען תהיה אתה „צדיק“, לעשות הטוב והישר „בחופש ובבחירה“ — ביחס כל דבר הראוי לעשות בפני ה' ונגד כל יציר נברא, אתה בעצמך בבחירתך החפשית עליך לעצור ולכוון את שלטונך בתכל, עליך בעצמך, לכבוש ולסדר את כחך ועוצם ידך, עליך בעצמך, למוד תמיד את מדת פעולותיך, בעצמך תפלט מעגל דרכיך ותשקול בפלט את דבורך ומעשיך, בעצמך תכניע את אהבת עצמך ותחלק ותתן מתנות באדם וביצורי הבריאה כפי חובת „הצדק“, — הן לכך נוצרת!! — הלכך בקומה זקופה, מבטך ביושר אל נוכח פני כל היצורים, ראשך, שהנהו מכונן וערוך לפנות אל כל צד ולהטות אותו אל כל אשר תשא עיניך, למען תחזה „צדקת ה“ ותתבונן על מפעלותיו במראה פני השמים והארץ — האם כל אלה, גם בהופעתן החיצונית הזאת, אינם „ערוכה“ גאמנה ובטוחה, כי הנך נברא, להשקיף ולהתבונן על כל היצורים מסביב לך באמת וביושר ולרכוש לך את הלקח טוב, כי הנך נברא ונוצר בעבור „הצדק“? — אבל בראש וראשון, הן מכיר הנך לדעת, כי נגלה לך בעבור הקנין הזה „רצון ה“, יען כי ה' נטע גם נטע קו כרוחך ויכוון בקרבך את קנה המדה הכללית של „האמת והצדק“, שהוא זיק אחד מהחוק של ה' בסדר עולמו — גם את החד קולו ישמיע בלבך, — אם רק תאבה להקשיב — את קול ה' בהדר, אשר ידרוש ממך בכל דבר, לפעול „באמת וצדק“, אף מזהיר ומוכיח אותך, לשנוא ולתעב כל „רשע וסלף“, למען תחיה גלויה וידועה לפניך בכל עת תמיד „הזכות“.

אשר נתן ה' לכל היצורים, לדרוש ממך, ואתה בעצמך תוכל להבין ולדעת ולהקשיב את תורת „הצדק“ גם בפנימיות נפשך, עד כי בקרבך הנך נושא את המעורר והמוזכיר לפניך, להתחזקת תמיד על שרשי תעודת „הצדק“.

ה

הביטה וראה, הן לדבר „אמת“ תקבל רק את הדבר אשר יתאים עם אמתת „המציאות“ של העולם החיצון הגברא מה, או עם קו המישור של משפט רוחך, אשר נטע ה' בקרבך, ואם כן ה' הלא הנהו בעדך מקור „האמת“, כמו כן הנך מכיר ומחזיק לדבר של „צדק“, את אשר נוכחת לדעת, כי מתאים הנהו עם דרישות קול „הצדק“ הקורא בפנימיות רוחך, אשר כונן ה' בקרבך, וביחס כזה „ה“ הלא הנהו גם כן מקור ה„צדק“ הנהו אם תשאל לנפשך: „מדוע נחשב לי זה הדבר לדבר „אמת“, לדבר „צדק“, או הנך בא עד תכלית „פשר דבר“, בעד אין לך עוד כל יסוד ושורש אחר לזה רק „רצון ה“.

בעוד הוא ברצונו ככה ערך וסדר ותכן את „המציאות“ של העולם החיצון והעולם הפנימי ברוחך ובנפשך באופן כזה, ואם כן ה„אמת והצדק“ הן המה „התגלות ה' הראשונה“ בפנימיות רוחך — אבל הקול קול „צדק“, המתעורר בפנימיות רוחך, הנהו רק „המעורר בצדק“ את הדרישה הכללית להיות „צדיק“ בכל דרכיך; אולם למען דעת בכל יצור גברא בפרט, את אשר ראוי ויאות לו לקבל ממך; ביחס ידיעה חלוטה כזאת, עליך להכיר ולדעת אל נכון את עצמות כל היצורים מסביב לך, גם את עצמותך בידיעה גמורה והכרה שלמה כעצם הידיעה וההכרה, אשר בה יכירם ויכירך, ידעם וידעך ה' אלהיך. — כמו כן, מי ידע את רוח האדם בבחירתו החפשית, אם תעלה למעלה או תרד למטה. — הן יוכל היות, כי „החופש“ הגיטן לך מה, תחת לנהל אותך אל „הצדק“ יבוא בעים רוחי, לפרוע פרעות, ולהסיר מתג ורסן מאהבת עצמך; מי ידע, אולי אתה בכת „בבחינתך“ תהפוך את רוחך, שהוא קנה המדה ואמת הבנין בעד ה„אמת והצדק“ — להיות רוח רעה, רוח בער, עד כי לא תאבה ולא תשמע עוד לרגש „התום והיושר“, המפעם בקרבך. גם תחת להבין, כי רוחך ונפשך, שהמה מעוררים אותך לחיי „אמת וצדק“ ועשויים באמת להיות מוזכרי תעודתך, תחשוב תועה, כי משפטי האמת והצדק שלהם יתיצבו כצר לך, לבל תוכל להפיק זממך, ותחשבם למפריעי שרירות לבבך, אשר יגיא אותך ממצוא חפצך, עד כי יהיו עליך לטורח. — ראה גא! הן אז ברגלים ממהרות תרוץ אתה — ואם כמון יעשה כל מין האנושי, — הלא אז כולכם כאחד הנכם אצים ורצים אל עמקי שאול, אל חלול כבוד עצמותכם, אל אבדן יתרוונכם, ואחריתכם תהיה עדי אובד ולדראון עולם — לכן, ברוך ה', האל הטוב המסיב, האל הקדוש, אשר כמו הואיל להתוות לכוכבי השמים את מסלוליהם, ליעד לשבולת החציר את מהלך התפתחותו, ה', כמו נטע את מדת הצדק בקרב פנימיות כל יצור גברא, כן הביע והודיע גם מחוצה לך את אמרות „הצדק“ בעדך ויראה ויורה לך „באמרות אלוה“ אלה, איך להתהלך „בצדק“ עם בריותיו, למען תיכנע „בבחינה

ובחופש" תחת משפטי "צדקו" — אתה עם כל אשר לך — ובתור חובה שיחובבך ה' אלהיך במוצא פיהו ומטעם דת מלך עליון ביחס "הזכות" בנוגע אל היצורים מסביב לך, וכפי שהגיד והביע גם הורה לך, מה היא תעודתך, וככל אשר הואיל לגלות אותה לך ה' בכבודו ובעצמו, אתה תקיים ותקבל, לשמור ולעשות את דרישות "הצדק" למען תהיה צדיק וישר באמת.

י

צדקתך זאת, הצדקה הגגלית לך בתור "דבר ה'" — הלא היא "תורה" ה' על ידה ישיגו ה"צדק" ודרישותיו האצורים במשכיות לבבך את "ערובתם" ואת תוכן ערכם עליהם — "ערובה": כי אז תבחין ותרגיש, כי "הצדק" ישתרר ויתקיים בפנימיות עצמותך באמת בתור "קול ה' דובר קדשו" ומטעם "התורה" לא תוכל עוד להאטים אונן משמוע בקולו, גם לא תבוז אותו ולא תדרוש בו עוד פנים שלא כהוגן ושלא כהלכה — "תוכן ערכו עליו": כי על ידי "התורה", תוכל להוציא לפועל בלי כל "משגה" כל "דבר צדק" ביחס אל כל יצור נברא וביחס אל עצמך, יען כי ה' בעצמו שהוא "אדון הצדק" הוא הורה והראה לך בכבודו ובעצמו בתורתו: מה הוא "הצדק", מה היא "זכות" היצורים בנוגע אליך, "הזכות" בנוגע אל עצמך — ואם גם לא תוכל להגיע אל חקר שדי, ולהבין לאשורו, אמרות אלוה' במשפטי "צדק" אלה, הלא הוא: לחזור ולדעת ביסוד מוסד, עד היכן ועד כמה יתאים האומר ההוא ביחס אל עצמות היצור וגם ביחס עצמותך, אבל הידיעה האחת דיה ומספקת לך, הידיעה ש"ה" "התורה" נהייתה לך לידיעה גמורה וחלוטה, כי גם בך ערך ה' את משפטי צדקו, כי במשכיות לבבך נמצא בך "רגשיה כללי", הדורש ממך דרישה של חובה, להיות ולפעול בעד כל יצור נברא, כפי "הזכות" שלו, אשר ערך וסדר ה', ואשר חלק לו ה', לדרוש אותה מאתנו, וכי זה הוא גם משפט צדק של ה', אשר גילה לך בפרט וביתר באור "בתורתו" — אולם כל עוד תרבה להוציא לפועל ולקיים את "אמרי צדק" אלה, וכל עוד תוסיף להתבונן היטב על הנמצאים, אשר מסביב לך, גם לבחון את עצמך, כן תוסיף אומץ, להגדיל ולהרחיב גם את חוג הכרתך בבינה יתירה בעצמות הדברים, וכמו למשל, כל עוד תרבה, להכיר ולהתבונן על "חכמת ה'", "בבריאה", תוסיף דעת ותעמיק חקר בה, אף כי עצמות הבריאה והמציאות בלתי תלויה על תוצאות חקירתך, כמו כן בפעולת "צדקתך", כל עוד תוסיף לפעול תושיה, כן תגדל אצלך הדעת "בצדקת ה'", עד כי בהלך רעיוניך תוכל, לצעוד הלאה בעקבותיה ולקנות שלמות במדה מרובה, אף כי אמתת המציאות ושלטון החובה של דבר ה' בלתי תלואים בתנאי ידיעתך והכרתך.

י

אמנם כן "הצדק" הוא סכום מפעלות חייך, והנהו המושג האחד, אשר את פתרונו הנאמן תתן לך "התורה". — "משפטים": צדקת מעשין ודבורך

בנוגע אל האנשים, שהמה רעין כמוך — „חוקים“: „הצדק“ בנוגע אל היצורים הנכנעים תחתך: ארץ, צומח וחי, גם ביחס אל גופך, אל גפך ורוחך וכחותיהם — „מצות“: צדקתך ביחס אל ה' שהוא ברא אותך, לא לבד לכבד את עולמו, גם לבלי להפריע ולהציק ולשלול את זכות היצורים מסביב לך, כי גם לאהבה אותם בראך ה'. וידרוש ממך להיות „ברכה“ בתכל' — „עדות“ ביחס אל ה' אל עצמך, ואל מין האנושי. — „תורות“: צדקת רעיוןך בנוגע אל המציאות, אל רגשותיך ותעודתך לקנות לך „אמת ותום“ — „עבודה“: חינוך עצמותך אל „הצדקה“ הזאת — אם תוציא לפועל את כללי „הצדק“ האלה, אז תהיה באמת „צלם אלהים“ ואם כי רק צלם רפה וחלש וגדול, בכל זאת הלא הנך „דמות וצלם“ „אל צדיק“ — יען כי אתה לבדך, בין כל יצורי תכל' הנך יצור כזה, אשר „בבחירה חפשית“ תוכל לעשות ולפעול כרצון ה', להיות רצונו רצונך ובמעלת „צלם אלקים“ לפעול בחוג הקטן שלך כפי ערך כחך, — כוח אנשים, — בעוד תשליך ותשקול בפלס „שכלך ותבונתך“ את פעולתך אתך במעשה ובדבור להיות כמחזו: „מחזיק ומברך“ — ואם אמנם רק כפי כוח האנשים וכפי כשרונם, רפיונם וחסרונם, ואשר מפני זה „הצדק“ שלך איננו „צדק“ לפי עצם הוראת המלה הזאת ובמדרגת „הצדק“ הכללי של „אל צדיק“ אשר אליו יכשיר ויתפתח הכל, רק „הצדק“ שלך ראוי להיות נקרא בשם „צדקה“ שהיא מדרגה קלה „מהצדק“, „הצדקה“, שהוא ערובה ומסודרת בתנאיה, להיות נוחה ומסוגלה בעד מפעל האדם בחוג המעשה שלו. — אשרי האיש, אשר לא סר מעולם מדרך ה„צדקה“, אשרי הגבר, אשר כל חייו המה רק פעולות הצדקה, פעולות צדיק לחיים!! — אמנם מה רם ונעלה הוא האושר, אשר תביא הדעת הברורה בחשבון גפך בחיים, כי יכול תוכל, להביט כמו בעצם השמים לטוהר על חייך החולפים, עד כי בכל רגע ורגע מזמן „העבר“ שלך, אתה תחזה, כי כל פועל, פעלת לך „במעשה הצדקה“ ותכיר בהם, כי כל חלק וחלק מזמנך הבהו פרי צדקתך — מה נעימה ויקרה היא לך הידיעה הנאמנה, כי בכל רחבי הבריאה אין גם אחד מיצורי שדי, אשר יביא עליך איזה תלונה לפני כסידה, או יזיל דמע עינו ויתאונן עליך באזני השופט כל הארץ, כי הפרעת את אושר חייו, שדדת את רצונו, או מנעת ממנו את הטוב, בהיות לאל ירך לתת לו מטעם חובת ה„צדקה“ ולא אצלת לו „ברכה“ — הידיעה הנעלה הזאת היא משיבת נפש והיא הנותנת שמחה שלמה, שאין למעלה הימנה — אמנם כבוד הוא הדבר, להתרומם ולהתנשא אל רום המעלה הזאת; אבל בכל זאת לא נפלאה היא ולא רחוקה ממך, — הן עליך לצאת תמיד המערכה, ללחום מלחמה כבדה עם „אהבת עצמך וחמדת בשרים“, עם „הגאווה והתאווה“ ושאר המדות המושחתות, לאזור חיל ולנצח אותן גם להכניען עד רדתן, למען תוכל לחזות בנועם ה', כי זך וישר פעלך, ואין בך כל גפתל ועקש — אבל, כמו עובר ארחות ימים, עת יקום רוח סעורה וסופה וירוממו גלים, יכונן מבטו רק אל „כוכב הצפון“, בסמכו עליו, כי הוא יאיר לו נתיב ויורה לו דרך בלב ים זועף, לחתור בספינתו לבוא למחוז חפצו, כן גם האיש הצדיק, גם הוא יכונן מבטו, מבלי הרף, בכל מעשיו ומפעליו רק אל רצון ה' לבדו — ובהיות עיניו ולבו תמיד

נשואים רק אל רצון קונו — לכן גם בקרב גלי ים זועף, בקרב סופה וסערה, עת יפרצו בלבו, תאוות ותשוקות החיים, גם דמיון הזמן הכובד, יאחזו לבסוף דרכו במסלה, אשר התווה לו „רצון ה'“, אף ינהל את רעיוניו ורגשותיו, דבורו ומעשהו, להיות דרכו נכונה לפניו, לבוא צלחה אל תכלית תעודתו, לחלקו בחיים.

ח

אמנם אם כל חוכן חייך גכלל הנהו תחת השם „צדקה“, הנה בראש וראשון החלק הכי נכבד מחובותיך בצדקה, הלא הוא מעשה „הצדקה“, אשר על ידו חנך צדיק נגד האדם הדומה לך. — לחלק הזה נאות הוא ביותר להקרא בשם „צדקה“: (א) יען כי החלק היותר גדול מפעולותינו הנהו נכנס בחוג האדם, בבואנו ביחס עם גבר עמיתנו. (ב) יען כי בעד שכלנו בגלל „ההשתוות“ שיש לנו עם היצור הדומה לנו, „הזכות“ של האדם על „צדקתנו“ בראש וראשון תתראה לנו, להיות בולטת וניכרת ומורגשת ביותר. — (ג) בעוד ע"י „ההשתוות“ הזאת הלא גם בבחינת עצמותנו ובחקר תכונתה, נרכוש לנו הידיעה הנאמנה בשלמות, מה הוא הטוב והצדק, שעלינו לעשות לרענו, בהיותו גם כן עצמות כמונו מחוץ לנו, לכן נקראו ביחוד „חוקי הצדק“, שבין אדם לחברו בשם „משפט“, יען החלק מהם המה „אמרות אלוה“ אלה, שהמה כבר נמסרו אל האדם בתור „התגלות ה'“ בקרב לבו פנימה, להיות לו לדבר חוק ומשפט, להכיר ולהרגיש את „הזכות“, שיש לרעהו וגבר עמיתו, או יען, כי על פי משפטי ה' אלה, ישפוט האדם בנקל גם במשפט שכלו, ויכיר וידע אל נכון, את המושג הנאמן של הזכות, אשר לרענו וחברנו עלינו, — הן מראש, גם מבלעדי התורה, גיתן הצדק בין אדם ביחס תכונתו, לחוש אותו ולשפוט בשכלו „משפט צדק“, רק התורה תבא מטעמה ונמוקה עמה, לחרוץ משפטה עליו כשופט רמים להורות כרת מה לעשות הישר והטוב בעיני ה' במקצו הזה, ואם כן ה„משפטים“ הלא המה „אמרות אלוה“, להראות ולהורות לך אל גכון „הזכות“, אשר יש לכל אדם והדומה לך, יען כי ה' בראו, אל יצרו, להיות אדם כמוך וחיותו אתו, לדרוש אותה ממך, הלא הוא „המשפט צדק“, כי תניח ברשותו או תתן לו את הראוי והיאות לו, בהיותו אדם כמוך, יציר כפיו של ה'. — לכן, אם תעבור עבירה, בנוגע אל צדקת משפט האדם, העבירה הזאת לא נחשבת רק לחטא ועול נגד האדם בלבד, כי גם היא חטא ועון „נגד ה'“, כי מזה הלא תלעג לה' ותנאץ את אמרות קדשו, אם תשלול מהאדם, או תמנע ממנו את הדבר, אשר ה' נתן לו את הזכות עליו ויצוץ להביאו ברשותו — והנה האדם, באשר הוא אדם, יש לו הזכות: (א) על כל הדברים, אשר חלק לו ה' במציאותו, ועל ידי המציאות שלו כמו: חיים, בריאות, כשרון הרוח ותעודתו, מערכי הלב ותעודתם, כבוד, שלום, שמחה וכדומה. (ב) על כל אשר נתן לו ה' השלטון, לשלוט על קניני התבל, אשר רכש לו: הון ועושר, נכסים וכדומה.

ע"י „המשפט“ הניתן ה' את חותם תכניתו כמו על מציאות האדם כן על פעולתו ומעשהו, ויקדש את ה„משפט“, להיות בתור „סדר ומשטר“, שתנהו

ערוך ע"י ה' — התחלת התורה היא ב"אלה המשפטים" יען כי זאת היא "הצדקה" אשר תוכל להוציאה לפועל בכל עת ובכל שעה, והמעשה והפעולה במשפט צדק זה ינהג ויביא גם אל "הצדקה הכללית" נגד כל היצורים.

ס

לכן כל אדם, בהיותו איש באנשים, נולד הנהו לחיים של "צדקה" — אמנם אם ע"י אהבת עצמו ואהבת "ההנאה" יסה האדם קו תוהו על קו הצדק הפנימי, אשר בקרבנו, עד כי יאסוס אזנו-משמוע בקול ה' המעוררו והמוכירו לפעולת ה"צדק" אם האדם יסכח לכבוד באדם את "האדם", ולא יחשוב את כל יצור שדי, כי הנהו יצור ה', ולא ישים לבו ולא יחפרץ לדעת בכל סדר ומשטר, כי הנהו אמנם "סדר ומשטר ה'". — אף אתה ישראל, אשר ה' אלקיך ברא אותך, להיות בקרב העמים הקדמונים נושא דגל "צדקת-האדם", גם להוציא לפועל את מעשה "הצדק", להיות להם למשל, ולהראות בעליל, כי אמנם שומר אתה את דרך ה', לעשות "משפט וצדקה", גוי שומר אמונים, יען מי כמור, איש ישראל, קרוא הנך באומר סלה למלאות את חכנית "הצדק"? — אתה איש ישראל, אם לא תמלא אחרי כל אלה, לשמור ולעשות אותם באמת ואמונה, אם אתה חבוזה אותם בלבך, אז תשליך אחרי גוף את כבוד האדם ואת כבוד ישראל גם יחד, הנך אז "רשע" בפני המקום ובפני הבריות, בעשותך עולה לאיזה יצור מסביב לך, או אם תהיה "רשע" בפני עצמך, להמית בקרבך את "רוחך", אז אי ואבוי לך גם אחריהך נכרתה — אולם אתה נער בן ישראל, את נערה בת ישראל! דע את תעודתך עלי אדמות ומעלות רוחך בשלימות הדרושה, לעשות "משפט וצדקה" בתבלי, וכפי אשר יראה ויורה לך השם, שהוא נקרא עליך, ובחייך הצודקים הראה והוכיח גלוי לכל: מה הוא זה "איש ישראל", — שים לבך להתבונן, כי גם שפת קדשך גבראה ומכוננה היא "בצדק" בעצם שלימותו, עד כי לא תכיר לטוב, להשתמש במלה: "האבען" במובנה, אשר בשפה אחרת, ותחתה תשא על שפתה רק את המבטא: "היות לו..." — הלא הוא: "להיות למי" (ויין יעמאנדען), ואשר גם במבטא הזה בלבד, תזכיר אותך ותרמז לך, כי לא זה הוא קנין האדם הנאמן את אשר יש ונמצא איתו בממשלתו הגופנית, רק זה הדבר נחשב הנהו באמת בתור קנינו, את אשר "היה לך", הלא הוא, את אשר יתהוה, את הראוי ויאות להיות לו. — "וצדקה תהיה לנו, כי נשמור לעשות ולפעול את כל חובות הצדקה הזאת בכל מקום בפני ה' אלקינו, וכפי אשר יחובבנו בתורתו, לעשות ולקיים את פעולות הצדקה לחיים!!"

כבוד גוף האדם

איסור רציחה והכאה

לא תרצח (שמות כ' י"ג).

כי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל המשפט ושפטום. והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והיה אם בן הכוח הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יכנו, לא יוסיף, מן יוסיף להכתו על אלה מכה רבה, ונקלה אחיך לעיניך (דברים כ"ה א').

ארוז מכה רעהו בסתר (שם כ"ז כ"ד).

כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה. כירק עשב נתתי לכם את כל וגו', ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש. מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש. את נפש האדם. שפך דם האדם באדם, דמו ישפך, כי בצלם אלקים עשה את האדם (בראשית ט' ב').

א

כאשר מסר ה' לבני נח את מערכת הבעלי חיים, ויתן לו הרשיון להנות מהם כמו ממערכת הצמחים, ולהיות רשאי להמית את הבעלי חיים ולאכול ולשבוע משרם, אז דיבר בקדשו גם את דמכם לנפשותיכם (הדם, הנרשא את כל נפש אדם) אדרש (גם), מיד כל חיה אדרשנו, אם היא תמית את האדם, ומה גם מהאדם, כי ה' יהיה דורש דמים ומיד האדם תבוקש נפש האדם, אשר נתן לו ה', להיות לו לאח ורע, "כי בצלם אלקים עשה את האדם". — האם לא תחוש ולא תרגיש בגפושך את רוממות האומרוסלה הזה? — הן את כל יצורי התבל, גם את הצומח גם את הבעל חי נתן ה' לאדם ומסר לו הזכות והרשות, כי יוכל לשנותם ולהכשירם כחפצו, גם לשחוט ולהמית את הבע"ח. לתועלת הנאתו. עד כי מותר לו, לחשוב אותם לדבר וחפץ, שהם קנינו, ולהשתמש בהם בתור אמצעי, להפיק רצונו ומגמת חפצו ותכליתו — כאלו יצרם ה' ויעד את מציאותם בעבור שמוש האדם — אבל ביחס האדם ובנוגע אל עצמו ואל בשרו, עליך לכבד גם בגופו את רוח ה', אשר יתנוסס בקרבך את נשמת החיים, אשר נפח ה' באפו, ויתן אותה בגוף האדם, וישימהו בתבל ארצה במעלות תעודתו בתור "צלם אלקים", להיות האדם המושל על גופו ועל התבל מסביב לו, ולעשות ולפעול בהם כפי רצונו, לכן אל תשלול מרוח ה' זה באדם את מעטה גופו, — הן הגוף שייך הוא אל הרוח, והרוח הלא קנין ה' הנהו, לכן אל תעשה רוח בין הדבקים, אל תפריד את תאחד מן השני ואל תנתק את הקשר והאגודה אחת, אשר קשר בה ה' את הנשמה אל הגוף, לכן אל תשדוד מן האדם את החיים — "לא תרצחו". כל יצורי התבל מסביב לך נתן אותם ה' לך בתור אמצעי, לפעולת עבודתך, ורק באופן, אם תשתמש בהם לעבודת ה', ורק אז הנך רשאי, לשלח בהם את ירך — אבל האדם הן לא גדרש, גם לא יוכל להיות, בעד האדם רעהו בתור חפץ ואמצעי, יען כי האדם איננו נחשב במעלת אדם בגלל גופו, רק בגלל רוח ה' המתנוסס בקרבו, והגוף ניתן לו, רק להיות כלי תשמישו של הרוח, לכן ארוז אתה, אם תשלח אליו את ירך לרצחהו נפש.

„התגלות ה'“ בעד הארץ הנהו „האדם“ — מעטה גופו — „מקדש ה'“ — לכן היד הנטויה שהיא כוננה, להשחית ולהמית את האדם, היא תחריב את „מקדש ה'“ — היא תגרש את רוח קדשו מחוג הפעולה, אשר יעד ה' בעדו — ארור אתה אם תרצח נפש!!

ב

שים לבך להתבונן, כי החובה, שעליך להיות צדיק נגד האדם, בעצם מובנה איננה, להיות צדיק נגד ידו ורגלו, נגד ראשו וכל הקשר והאגודה של אבריו, אשר הנך רואה בעיניך — יען כולמו יחד אינמו — „אדם“, בעוד חמה רק נכסיו והאדם בעצמו הנהו „צלם אלקים“, צלם אלקים, אשר בראו, אף יצרו, להיות דומה לו ובלתי נראה כמוהו, „האני“ (ראס איך) העצמות של האדם (פערזאנליכקייט), הלא היא „נפש החיים“ — אשר כלי תשמישה הנהו „הגוף“ עם כל אבריו וכחותיו, גם הגוף הנהו הקשר, אשר על ידו עצמות נפשו תרכוש לה את החבל הארצי, לכן אם תשלול מנפש האדם את כלי תשמישה זה — את הגוף — אז שדדת מרוח האדם את הכל, את כל הקנין שלו בחבל ארצו, בעוד רק על ידי הגוף ובאמצעותו שייך הנהו להרוח דבר מה בחבל ארצה, אף הרוצח את האדם, הלא במעשהו זה יבטל ויאפס גם את כל הפעולות, אשר יכול היה רוח האדם החי, לפעול ולעשות עוד בהליכות עולמו בעד התבל בעבודת ה', לכן אומרים חכמינו ז"ל: כל האנושית נבראה בתחלה רק ע"י „אדם יחידי“, להביע לך כזה אומר: כי האיש אשר ימית רק אדם אחד, נחשב הנהו, כאלו הרב את כל העולם כולו.

ג

אבל עליך להזהר לא לבד, לבלי תפריד ולבלי תבטל את הקשר והאגודה האחת של הרוח עם הגוף, — לא לבד, לשדוד מן הרוח והנפש את כל הגוף, כי גם חלילה לך, להאביד, להפציע או להכאיב איזה אבר מאברי הגוף, או רק חלק אחד מהאבר ההוא — אל תשים כל מום בגוף האדם, ואל תסבב לאדם שום רפיון, חלישות וצער אם מום וצער קיים, אם מום וצער עובר, יען גם מעשה כזה נחשב הוא למרד ומעל נגד הרוח, אשר ישכון בקרב גוף האדם, בעוד על ידי זה הנך משחית ומחבל את כלי תשמישו, או תפריע אותו מהשתמש עוד עם כלי-תשמישו זה כהוגן. — גם להכות את רעך מבלי עשיית כל פצע וחבורה גם במעשה כזה הנך מראה לדעת, כי תחשוב את האדם כאלו הנהו רק „גוף“ לבד, כי תחשבו לבעל חי ותחלל בזה את כבוד „הרוח“, אשר יתלונן בקרבו — אף האיש „הרשע“, אשר בו רוח הבהמה שבקרבו לא יאבה לסור למשמעות רוח האדם העולה היא למעלה, ומתפרץ הנהו לעבור את הגבול, אשר התהו לו „רוח האדם“, כפי חוקי ה' קדשו, ואשר אמנם איש כזה, אשר התרחק מתעודתו, להיות „בהמה לו“ עונו ישא גם מצוים אנחנו ליסרהו קשה ע"י מלקות, למען הכניע את רוח הבהמה שבקרבו, ולמען מאז והלאה ידע,

לכבוש את רוח הבהמה תחת רוח האדם, והנה גם בעד עונש איש כזה אנו רואים, כי קצבה התורה בעדו את „מספר זהבאות" ואם יוסיפו לו אף מכה אחת על המספר הקצוב גם על זאת תחרוץ התורה משפטה לאמר: „ונקלה אחיך לעיניך" — ואתה, האם חפץ תחפוץ, עת יחרי אפך ולמען שכך חמתך, להכות את אחיך? — הן גם האיש אשר רק ירים ויגופף את ידו על אחיר האדם להכותו, גם הוא נקרא „רשע", כן תאמר התורה.

ד

לא תרצח — חלילה לך להביא בסכנת מות אם ישר ע"י עצמך או ע"י אמצעי את חיי רעך בן אדם כמוד — רק את האיש, אשר יבוא להרגך וידעת בטח, כי אמנם עשה יעשה כזאת, ובאופן, אם אין לך שום תחבולה אחרת להציל את נפשך, אז תוכל להשכים ולהרגהו, לכל יפק זממו להרגך — כמו כן: הרודף אחרי חברך, או רודף אחרי אחת העריות לאנסה, ואתה לא תוכל להציל את רעך ממות או את האשה מטומאת ערוה, רק במות הרוצח או הבליעל, אז עליך להציל את המסוכנים ע"י הריגת האיש הנבל, בטרם יצליח להרדוף, לשדוד חיי עמיתך, ולהביא עליו מות הגוף או מות הרוח, אבל אם באפשרי, להעיד בהרדוף ולהתרות בו ולמנוע אותו מבוא בדמים או בערוה, או אם תוכל להציל את הנזכרים רק בשדוד איזה אבר מהרדוף בלבד, לבל יוכל לבלע עוד, אז אל תמיתהו, אבל חלילה לך להציל את עצמך ואת חיי חברך ע"י מיתת איש שלישי, שהוא לא ירדוף להרוג אתכם (ח"מ תכ"ה). אסור לגרום לגוסס שימות מתנה, כמו להשמיט הכר ממראשותיו או להזיזו ממקומו ולעמק את עיניו, וכל המעמק עם יציאת הנפש, הרי זה שופך דמים (י"ד של"ט).

אל תכה, אל תפציע, אל תשים מום באדם, אל תביאנו לידי מחלה או צער גופני אחר, באמצעות כח הגוף, על ידי כלי, ע"י מזון, ע"י פחד והטלת אימה, או תחבולות ואמצעים אחרים.

אל תרים ואל תניף את ידך להכות את רעך, אולם, בעת אשר תראה, כי רעך הרים את ידו, להכות את חברו, אז תוכל, אם באופן אחר אין באפשרי, להכות אותו ולמנוע אותו מעשות המזממה. האב את בנו וכל מי שהנהו תחת רשותו ורואה בו שהוא עושה דבר עבירה יוכל ליסרהו בהכאה, למנוע אותו מעשות דבר און, מבלי להביא את המיסר והמתנג לבית דין אודות זה; אבל חוץ מאלה, זולת אם נדרש לך, לעמוד על גפושך, חלילה לך, אם לקחת נקם או בזדון להכות את רעך, ואם תעשה כזאת הנך פועל און ועושה רע, הנך נקרא „רשע" (ח"מ תכ"ב תכ"א).

ג

כבוד קנין האדם

אסור גנבה, גולת, עשק.

לא תגנב (ויקרא י"ט י"א).

לא תעשק את רעך ולא תגזל, ולא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר וחמרו וכל אשר לרעך (שמות כ' י"ד).

לא תעשק את רעך ולא תגזל, ולא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר (ויקרא י"ט י"ג).

לא תעשק שכיר אני ואבדן מאחריך או מרגך, אשר בארצך בשעריך. ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש, כי עני הוא ואליז הוא נשא את נפשו. ולא יקרא עליך אל ה', והיה בך חטא (דברים כ"ד י"ד). כי יגנב איש שור או שה וסבחו או מכרה חמשה בקר ישלם תחת השור, וארבע צאן — תחת השה. אם במחתרת ימצא הגנב והכה זפת אין לו דמים. אם זרחה השמש עליו דמים לו, שלם ישלם, אם אין לו ונמכר בגנבתו. אם המצא תמצא בידו הגנבה, משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם (שמות כ"א ל"ז, כ"ב א'). גפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו. או מצא אברה וכחש בה ונשכע על שקר וגו' והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק וגו' ואת אשמו יביא לה' (ויקרא ה' כ"א).

ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אותו. זכר ונקבה ברא אתם. ויברך אתם אלקים, ויאמר להם אלקים: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרשמת על הארץ (בראשית א' כ"ז).

ואל בני ישראל תדבר לאמר: איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו וגו' (במדבר כ"ז ח').

א

כמו נתן ה' בעד רוח האדם את „הגוף” שלו, להיות כלי חשמישו לפעולותיו, עד כי עלינו, לכבד בגוף האדם את רוחו, כן נתן ה' לרוח האדם את הארץ עם כל הנמצאים, אשר תשא עליה, ועם כל הדברים המתחזקים אל התבל הארצי, למען יוכל לרכוש אותם אליו „בחופש ובבחירה”, למשול עליהם ולהשתמש בהם כרצון ה' ותעודת האדם. — לכן אם רוח האדם נקב על איזה דבר המתיחס אל „הארץ” ואשר בא ברשות גופו ויאמר, כי ירכוש לו את הדבר ההוא להיות „קנינו”, להיות „שלו”, או נהיה הדבר ההוא באמת „שלו” ונחשב לחלקו בחיים, כמו הגוף שלו, אשר חלק לו ה', להיות שייך אליו, שלו הוא כל דבר, את אשר יביא אתו זה היצור בתבל, הבא ברשותו וזכותו להיות קנינו, או את אשר האדון והקונה יוציא ממנו בפעולתו ומעשהו — והנה בה בזכות שרכש לו האדם את הדבר ההוא בחופש ובבחירה, כן יוכל לשלוט על הדבר ולהשתמש בו כרצונו החפשי. — אולם אם האדם יבטל ויאפס את

זכותו מעל הדבר ההוא אם בשלמות הבטול, עד כי ישוב הדבר להיות שייך עוד תפעם אל הארץ (הפקר), או יבטל את זכות של עצמו רק לטובת איזה איש מיוחד בלבד (מכירה, נתינה, הלואה, וכו'). אזי באופן הראשון יוכל מאז כל אחד לקחתו ולרכוש לו את הדבר ההוא, ובאופן השני הדבר עובר ונכנס הנהו ברשות רוח האדם השני, שלמענו ביטל הראשון את זכות עצמו עליו, גם אם יקרא ה' איזה רוח בן אדם אל על, אזי בשוב העפר אל עפרו והרוח תשוב אל האלהים, אשר נתנה, הואיל ה' לכונו ולסדר ככה, כי צאצאיו, אשר נחלו ממנו את החיים, הטה ינחלו ויקבלו ממנו גם את האמצעים לחיים ולפעולה — ואם אלה (הבנים) יחסרו לו, אזי קנינו ורכושו ישובו להיות ירושת נחלה לאלה, אשר הנחילו לו את החיים (אבותיו), ואם גם אלה אינם עוד עלי אדמות, יפלו הקנינים לנחלה לאלה, אשר קבלו גם הם כמותו מאבותיו את החיים (אחים) או יעברו לשאר שארי בשר (ירושה) — ואם כן כל דבר, אשר רוח האדם, מטעם הזכות וסדר ה', יש לו הכח לקרוא אותו בשם „שלו“ הלא הוא: את אשר ירכוש לו בחופש מהטבע, או הדבר אשר למענו ובשבילו ביטל רעהו את זכותו עליו, הדבר קם, להיות ברשות וזכות האדון השני על ידי ממכר או מתנה — או את אשר נפל לו לירשת נחלה מאבות וקרובים — וכן הכל כאשר לכל, את אשר הביא הקנין ההוא עמו או את שהוציא האיש ההוא בסעולתו מהקנין ההוא — התובה על כל האנשים, להכיר ולהוקיר את זה, ולכבד את הקנין בתור רכוש השייך לרעהו — לו לבדו ולא לזולתו — לכן בבלי רצון בעל הקנין, אל יגעו בקניניו ורכושו — יען כן הוא סדר ה', כי כל יצור בתבל, שבא ברשות ובזכות איזה רוח האדם, להיות קדושת קנינו ונחלתו חופפת עליו — „שלו הוא“ — (ראה פרק ד').

ב

לכן כמו דבר ה': „לא תרצח“, גם לא תתן מום באדם, או לעשות בו איזה פצע וחבורה וכדומה — יען, עליך לכבד בגוף האדם את „רוח ה'“, אשר יתנוסס בקרבו, יען כי ה' נתן לו את הגוף, להיות כלי תשמישו וחלילתו לך לשדוד את גופו ממנו, או להרע ולהציק לכלי תשמישו של הרוח בשום דבר, כן דבר ה' בקדשו: לא תגנוב, לא תגזול! יען עליך בכל קנין האדם, ואם גם היכולת בידך לכבוש אותו תחת שלטונך, לכבד ולהוקיר את רוח האדם החופף עליו, ראת סדר ה', אשר על פיהו נהיה קנינו וזכותו עליו, להיות שלו — בעוד מושג הקנין במובנו הנאמן הוא: „גוף האדם המתפשט ע"י מעשה אנוש ותחבולותיו“ — ועליך לדעת, כי אם תגנוב או תגזול, הנך חוטא ופושע, לא נגד הדבר הגנוב והגזול, רק הנך חוטא ופושע נגד „רוח האדם“, הבלתי נראה החופף עליו, ונגד ה' אשר ידרוש ממך, לכבד ולהוקיר את רוח האדם וקנינו — לא הדבר הנראה לעינים ולא הכח והתקיפות יכולים לקחת להם השלטון בחברות האנשים, רק הענין הבלתי נראה, רק המושג של „משפט צדק“ וזכות הפעולה והמעשה הניתנה מה' לרוח האדם, רק המה דרושים להיות השליטים לבדם על הדברים והחפצים — לכן אם תגנוב, אם תגזול — אזי בו ברגע, אשר תבצע את זממך, הנך לועג לתעודה הרוחנית של האדם ולה', אשר קראהו אל התעודה

והיא, אף תשובה לנגד עיניך ותחשוב, כאלו האדם חבר וזמנו אל הבעל חי, היודע רק כח ותקיפות בלבד, אף תוריד בזה את מעלת האדם גם מתחת למדרגת הבעל חי, יען כי הבעל חי ישנם את כחו ואוגו רק על פי סדר ה' וחוק נתן למו, אבל אחרת היא עם האדם, אשר אותו קרא ה' לתעודה ותכלית גבוה ומאד נעלה.

ג

וכאשר אסור עליך לגנוב ולגזול, רק להשאיר בידי בעל הקנין את קנינו, מבלי לנגוע בו, כמו כן אסור עליך, לעשוק את רעך, רק לתת ולמסור לו את שלו, אם נמצא חנהו ברשותך ותחת שלטונך — לכן כל דבר, אשר הפקיד אצלך רעך ומסרו לידך, מבלי בטל מעליו את זכותו, עליך להשיב לו בכל עת ידרשהו ממך ובכל האופנים, איך שהיתה המסירה בידך אם לפקדון, לשמירה, או להכשיר אותו ע"י עבודה, או אם נתן לך דבר לשמוש על איזה זמן בתור שכירות ושאלה, כמו כן, אם מבלי חפצו ורצונו של רעך בא איזה דבר משלו בשלטונך, למשל ע"י „מציאה“, ונוסף לזה באופן, אם יש לרעך הזכות על שלך, למשל, אם מגיע לו המחיר בעבור איזה קנין, אשר בטל את זכותו מעליו לטובתך, או עבור כחו ופעולתו, שעשה למענך איזה מלאכה ועבודה ועליך לשלם לו בעד עמלו, הלא הוא: ממכר וחלואה או שכר פעולתו או באופן, אם גרש לך, למלאות בקנייך את מגרעת קנינו, אשר על ידך בא לידך נזק וחסרת, כמו תשלומי נזק וכדומה, בכל אלה, חלילה לך, לחשוב את זאת לקנייך ורכושך, ולעשוק את קנין ורכוש רעך, רק עליך להשיב ולמסור את שלו ולהוכיח בזה כי „אדם“ הנך, וכי תחנהג במדת „משפט צדק“, מבלי להשליט עליהם את הכח והתקיפות שלך, עליך לכבד בכל אלה את קנין עמיתך והשב תשיב לו את „שלו“.

ד

הן גם בעצמך תוכל להבין בנקל, כי אמנם הכל שוה והדבר כקסן כגדול שוה הנהו בערכו עליו וביחסו בעל הקנין, לכן, אם תגנוב או תגזול או תעשוק דבר מה על איזה זמן, ואף את הדבר הקסן שבקטנים, גם על זמן היותר קצר, ואף על בן רגע, ובעל הקנין יהי מי יהי, אם רק בן אדם הנהו — אז תמעול מעל ברוח האדם אף תכחש ותלעג לה, לכן קדוש יהיה לך כל דבר כקסן כגדול בקניני האדם, כל קנין ורכוש, אשר יקרא אותו רעך בשם „שלו“, — כבד את ה' ואת רוח האדם, חלק אלה ממעל, ואל תרהיב עזו בנפשך, לשלוח יד בקדושת ה' ולרכוש לך את ששייך לרעך, גבר עמיתך.

גם את הדבר הקסן שבקטנים, הקל שבקלים, אמרה התורה „לא תגנוב“ אבל אם הדבר ההוא כה נקלה, כה מצער ובלתי נחשב, עד כי אין כל ערך ומחיר עליו, כמו למשל, לקחת קנה שבולת מחציר-יבש או צרור מאגדת עשבים או מעצי הגדר למגפה שיגים (צאתהשטאכער), אף כי לפי הדין הדבר הזה איננו אסור, אבל חכמינו ז"ל צוו לחדול גם מזה, באמרו: „אם כל אחד יעשה כזאת אזי יוכל לקרה, כי בעל אגודת העשבים יראה בעיניו את צרורו הולך,

הלך וחסור, ובעל הגדר, כי גדרו פוחת והולך, עד אשר יכלה כלו וגנו יהיה לבצר — אבל הגנוב מחברו דבר, שהוא שוה פרוטה אמרו, כי זהו כאלו שדד את חייו — אף אל תגנוב לעשות שחוק והתול, גם חלילה לך מבלי דעת בעל הדבר, לקחת את החפץ, אף לשמוש של בן רגע, ולמען השיב לו עוד הפעם, יען זאת היא נחשבת לגניבה בעד העת של הרגע ההוא (ראה א"ח י"ד). אל תקח לך איזה דבר ואם גם במחשבת תחלה, כי בגללו השב תשיב לרעך דבר השוה אלף פעמים יותר מהחפץ שלקחת — חלילה לך להציק לרעך, כי ימכור לך איזה חפץ אף בעד מלוא שויו, כי גם זה קרוב הוא אל הגזילה — האיש, אשר ע"י הפצרות רבות מבלי הרף, ילאה ויאלץ את רעהו, למכור לו איזה דבר מנכסיו שיחמוד אותו בלבד, ויתאמץ לרכוש אותו להיות "שלו", הוא עובר על הלאו של: "לא תחמוד" — הלוקח מבעל חובו משכון בחזקה, הוא בעצמו, ולא ע"י הבית דין, חבר הוא לגזול, הן אמנם כל האנשים שוים בזה ואין כל הבדל ממי אתה גונב או גוזל או את מי תעשוק, ישראל או אינו יהודי, ואם גם הוא "עובד אלילים", קטן או גדול, בכל האופנים אחת עובר על הלאוין החמורים ובכל העת, בטרם תשיב לו את הגניבה או את הגזילה או את הפקדון, הנך עובר על מצות ה' והחטאת רובצת עליך, עד אשר תשב תשיב את כל אלה (ח"מ ש"ח ש"ט) — אל תתעלם ואל תשתמש משלם מס ומכס, אשר ישימו על העם מטעם המלכות והנסיכים, שיש להם הזכות למשול, ואם גם הוסיפו להטיל מס על היהודים יותר מעל יתר עם הארץ, ואם הוא רק מס קבוע ולפי החוק ומטעם המושל, ורק אם המוכסים וגובי המס, לא יוסיפו על החוק, ללחץ ולגבות יותר מהמס הקצוב מהממשלה לתועלת עצמם, אזי החובה עליך לפרוע ולשלם, גם אסור, להעביר על המכס ולהתעלם מהתשלום וכדומה, לכן אל תעבור על חוקי המכס, והעון הזה איננו קל מעון גניבה (ש"ט). אם יש בידך, בידיעת בעל הדבר איזה פקדון איזה שכר, הלוואה, חוב, ואם תוכל להשיב לו ובכל זאת, בעת ידרשנו ממך, לא תשיב את המגיע, או עונך איננו קל מעון הגזול (ש"ט). אם נחלף בבואך בחברת אנשים איזה מבגדיך, או נחלפה כתנתך אצל הכובס וכדומה, לא תוכל להשתמש בבגד וכתנת זרים, ומחויב הנך, להשיב לבעלו את שלו, אף כי בגדך או כתנתך עוד לא הושב לך (קל"ו). אם הנך אומן או בעל מלאכה ונתנו לך איזה חומר, לעשות ממנו כלי או בגד, עליך החובה, להשיב אם נחלף בבואך בחברת אנשים איזה מבגדיך, או נזלפה כתנתך אצל הכובס המקום, בעל חומר כזה איננו מקפיד ומחל הוא להאומן (ש"ח). גם בסכנת גפשות ואם אין לך תחבולה להציל נפשך ועליך להשתמש בקנין אחרים בגלל הצלתך, תוכל לעשות את זאת רק בתחלטה גמורה וכונה נאמנה, כי השב תשיב לבעליו אחרי כן את שלו. — (ש"ט).

ה

אתה אינך רשאי לקנות מגנוב או מגזול דבר הגנוב או הגזול, יען כי זה הוא עון גדול בדומה אל מעשיהם, כי על ידי הקניה הנך מביא לידי תוצאה, את המעשה הרע שלהם, גם תגרום ותסבב ע"י, כי הגנוב או השודד יוסיפו לשלוח בעולתה ידיהם, לגנוב ולגזול עוד הפעם, יען לולי מצא הגנוב והחומס איזה

קונה על גנבתו, ואם לא השיג בעדה בצע כסף, כי אז גם הגנב באחרונה אולי היה לחדול משלוח עוד בגנבה את ידו, לכן כל עוזה ותמיכה בדבר גנבה וגזלה, וכל דבר בליעל, נחשב הוא לחטא ועון בדומה להעושה בעצמו (שנ"ו א' שס"ט). כל דבר אשר תוכל רק לשער, כי גנוב הנהו ביד המוכר, אל תקנהו, והכל שות אם תחשד נופל על עצם הדבר ההוא, שתחפוץ לקנותו, או על החלק היותר גדול מהמין, אשר אליו נמנה גם הדבר ההוא, לכן אל תקנה איזה דבר מרועה, משומר, משכיר יום, מאומן, מבעל מלאכה, בעוד, כפי הרגיל, אלה הנזכרים רגילים לגנוב מהדברים, אשר יפקידו וימסרו בידם, גם מנשים, ממשורחים ומילדים אל תקנה איזה דבר, בסתר תדע ונוכחת מראש לדעת, כי קגין שלהם הוא (שנ"ח). אף בל תשתמש בשום שמוש בדבר, את אשר ידעת כי גזול הוא, אל תרכב על בהמה גזולה, אל תחרוש עמה, גם בשדה ובבית גזול אל תבוא בעצמך ואל תביא את בעירך, אף על רגע אחד, גם להסתר שמה מפני הרוח והגשם וכדומה (שס"ט).

1

הנאמר בתורה ע"ד תשלומי כפל, ארבעה וחמשה, הן המה בכללים תחת השם "קנס", אשר רק על השופט והדיין, לקנוס ולתבוע מהגנב, אבל בנוגע אליך, הנך מהויב, להשיב תמיד לבעליו, את הדבר הגנוב או הגזול, אם חפץ תחפוץ להנקה מפשעך, להיטיב הרכך ולקבל סליחה מה. — מי אשר גנב איזה דבר, ודבר הגנבה נודע הוא לבעל הדבר, הוא לא הסיר עוד מעליו את עון הגנבה, אף אם השיב את גנבתו, כל עוד השבת הגנבה בלתי נודעת עדנה לבעל הדבר, מצד אחד, יען בעל הדבר, בחשבו, כי קנינו איננו עוד אתו, לא יתן לבו, לשמור אותו כראוי, ומצד השני, בחסרון הידיעה, הלא נחשבת היא לגנבת השמש והתועלת מן הדבר, עד אשר ידע לו, כי אמנם הושב לו חפצו, ויוכל להשתמש בו עוד הפעם, — בבעלי חיים, אף כי דבר הגנבה בעצמה לא נודע היה לבעליו, בכל זאת השבת הגנבה דרושה להיות נודעת לו, יען בבעלי חיי מפני כי לוקח הוא ממקומו הרגיל להתרגל במקום אחר, אזי נדרש בחשבתו שמירה מיוחדת באופן אחר כראוי לו מעתה, ומוכן מאליו, כי רק אז תוכל להיות תשובה שלימה והשבה גמורה, באופן, אם תחלופנה כליל ככל האפשר התוצאות הרעות מהחטא והעון (שנ"ה). אם הגזלה בעצמה ישנה כמו שהיא, אז השב תשיבנה לו, אך אם השבת הגזלה בעצמה בלתי אפשרית עוד, עליך להשיב לבעלה את תמורתה בשוה כסף, אם בעל הדבר מת, עליך, להשיב את הגזלה ליורשיו, את עצם הדבר או את כסף תמורתו, למלאות את חסרונם בירושת נחלתם (שס"ז).

2

את אשר להיות שלם אל נכון, לזמן הפרעון, אך אם לא ידעו זמן קצוב להשבת ההלואה, ואם במקום ההוא אין מנהג וחוק בדבר זמן הפרעון, אז ההלואה ההיא היא מסתמא (שסילשווייגענד) נעשתה על משך זמן של שלושים יום, אם באפשרי, עליך, להשיב להמלה את סכום כסף ההלואה בפעם אחת

ולא מעט מעט (ח"מ ע"ד). אם לוית כסף, אל תחזיק אצלך את הכסף בלי כל שמוש ותועלת. אל תאמר להמלוה מחר אשיב את כספך ויש בידך ותוכל לשלם היום — אל תשתמש עם כסף ההלוואה בעסקים כאלה. הקרובים להפסד, ותוכל לאבוד אותו בענין רע, ובאופן אם אין לך רשיון מהמלוה לנסות עסקים כאלה, ובכלל חלילה לך בכסף ההלוואה, לעסוק בקלות דעת ובלי חשבון נכון על אודות תוצאות משלך ידך — (צ"ו).

ח

כל שכר ותשלום בעד איזה מלאכה, אל תחזיק ואל תלק אתך יותר מזמן השלום. תשלום פעולת שכיר לשכיר יום, שכירות בעד בהמה וכלים או שכר מלאכה להאומן, דרוש להיות, אחרי אשר כלה את מלאכתו. זמן התשלום הנהו תמיד, עד אשר יכלה היום, שבו הגיע המועד לשלם בעד אלה, הלא הוא: לאיש, אשר עבד עד התחלת הלילה או עד עצם הלילה, עליך לתת לו שכרו במשך כל הלילה עד צאת השמש, ולזה, אשר עבד בלילה עד צאת השמש, בתחלת היום, עליך לשלם במשך כל היום, עד בוא השמש, כמו כן לאומן, זמן התשלום הוא עד כלות היום, שבו גמר מלאכתו והביאה אליך — לשכיר שבוע, חודש או שנה, הזמן הוא עד כלות היום, שבו כלה מלאכתו ויעזוב אותך, ואם לא תסלק לו את המגיע בזמן הנכון הנך עובר על מצות לא תעשה של „לא תלין פעולת שכיר“, ובאופן, אם השכיר או האומן ידרשו ממך את שכרם, ואינך נותן להם במועדם הקצוב, אך באופן כזה, אם האומן בקבלו את המלאכה בתחלה לא קנה ולא סמך על זה, לקבל את משכורתו תיכף בעת השבת מלאכתו, או אינך עובר על הלא. אך כאשר בא הזמן, אשר קנה בו, לקבל ממך את שכרו, אל תאחר עוד משלם לו לבל תעבור על מצות הכתוב: אל תאמר לרעך „לך ושוב ומחר אתן ויש אתך“, ומה נאמנו מאד דברי חז"ל: הכובש שכר שכיר כאלו גוסל את חייו (שלי"ט).

ט

לפי האמור למעלה (פרק ב' א') ברור הוא הדבר, כי רק אז תוכל לרכוש ולקחת לך איזה דבר, אשר היה שייך לזולתך, באופן אם האיש ההוא בטל את הזכות של עצמו מעל הקנין ההוא. הלא הוא, כי הסיר מהדבר את שמו הנקרא על הקנין, כי שלו הוא, עד כי הדבר ההוא ישוב, להיות קנין חפשי, אם בעדך או בעד כל האנשים (ממכר, מתנה, הפקר), אבל אם בטול הזכות הוכסח לך מבצל הדבר, רק בעד הזמן העתיד ובאופן, אם איזה תנאי מתנאים שלו, לא יהיה גמלא, ואשר אמנם מילוי התנאי הוא רק במחצה בידו ובמחצה בלתי תלוי הנהו בידו ובחפצו, אף נזכחת לדעת, כי בעל הדבר אמר כזאת, רק בקוותו, כי ע"י מילוי התנאי האחד אשר התנה אז, ישאר הדבר והחפץ בידו ובתור קנינו. — הלא אם כן באופן, אם סוף הדבר היה, כי התנאי שלו בלתי גמלא והדבר עבר על פי המדובר בתחלה להיות „שלך“, בכל זאת לא פסר ולא סלק את עצמו בחופש ובשלמות מזכותו על הדבר והקנין, למען תוכל אתה לרכוש לך הדבר ההוא, ואם תקח לך את הדבר, אזי לגזילה תחשב. — העברת הקנין באופן כזה, נקראת בשם „אסמכתא“ ומובנו „להשען עצמו“, יצו

כי הקנין חובטת לך, רק במלאת אחד משני האופנים ובעל הדבר קרה גם נשען על זה, כי יצלה לו, אשר האופן השני יתקיים לתועלתו ולא לתועלתך, וביחוד באופן כזה, אשר בטול הזכות של עצמו לא יכלכל בו שום מדה ממדת „הצדק והמשפט“, להעבירו ברשותך אם התנאי שלו לא יהיה נמלא, אם איננו ביחס למלאות לך, איזה חסרון או תשלום הגזק — לפי דעת המרובים יתיחסו אל זה: „הכסף אשר יזכו בשחוק התלוי בשכל או ע"י התערבות (וועטטע) התלויה בכח, אף כי יש בזה הסכמה משותפת — אבל לא בשחוק התלוי במקרה, יען כי בשחוק התלוי רק במקרה, אזי הידיעה הקדומה מאפייסת הבטחון הנאמן, היא תכלכל בקרבה גם התבטלות הזכות של עצמו, יען כי בעל הדבר לא יוכל לעשות מצדו אף התחבולה הקלה שבקלות, להבטיח בזה את קנינו, אבל גם בזכויות משחקים כאלה אסרו חכמינו לקבל את הכסף מטעם „סיג“, (בדבר השחוק בכלל ראה מערכת המצות פרק ד'). כמו כן הדברים האסורים מדרבנן ונחשבים כגזילה הלא הוא, להחזיק שובך (טויבענשלאג) בקרבת שובכים אחרים, למען היוגים הפורחות תביאינה עמהן יונים אחרות, גם לקחת את אשר עדנה לא בא בקנין זכות האחר, אבל זה האחר כיוון וקיומה, כי יבוא הדבר ברשותו להיות קנינו, כמו למשל: לקחת חיה, עוף או דגים ממצודה, אשר פרש אחר שאין לה בית קבול (ואם יש לה בית קבול אסור מן התורה) וכדומה, או עני המנקף בראש הוית זיתים של שכחה ונפלו לארץ, עד שלא נטלם בידו, אם בא אחר ונטלם, הרי זה גזל מדבריהם (ח"מ ש"ז ש"ע), לכן היה צדיק בכל קנייניך וכל דבריך, אשר בא לידך, גם ביחס רחוק, שלא בצדק ושלא ביושר, מנע ידך ממנו, ואל תגע בו, ובכלל מנע רגלך מארחות בוצע בצע אשר לא בצדק ולא במשפט.

החובה על הצבור, על האבות ועל המורים, לשים עין פקוחה ולהשגיח על הילדים בשחר טל ילדותם, כי ירגילו עצמם בצדק בענייני „שלי ושלך“ ולשנן על לבם תמיד את קדושת הקנין של זולתם, גם ייסרום למשפט בראותם, כי יחסאו בזה, אף ברבר מה (שמי"ט. ה') הן התשוקה למטעמים, לקחת להם מבלי ידיעת ריעם מחט, עט, פסת גיר, חבלי בוך, גם השימוש עם הספר או עם עט או שום דבר של זולתם, הן זאת היא גניבה גמורה, והילדים בלתי נזוהרים בזה ורגילים לעשות כזאת, לכן אתם ההורים, אתם המורים, שימו עין ולב על הגנהת ילדי ישראל, שהפקידו בידיכם את נפשות הנטיעים האלה, השגיחו עליהם בעין פקוחה, חנכו והרגילו אותם גם בעולם הקטן שלהם, להיות גקיים מכל דבר עול ותמימים במדותיהם ולהתנהג בצדק וביושר, ואז בצאתם אחרי כן בעולם הגדול, גם אז ישמרו דבר „חוק ומשפט“, וילכו תום בדרך החיים.

ד

הצדקה בהעברת הקנין וכח הפעולה

מקח וממכר, שכירות, הלואה, אומנין, שומרים, שליחות וכו'

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו וגו' ולא תונו איש את עמיתו, ויראת מאלהיך, כי אני ה' אלהיכם (ויקרא כ"ה י"ד).

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר, וגנב מבית האיש, אם ימצא הגנב ישלם שנים, אם לא ימצא הגנב, ונקרב בעל הבית אל האלהים, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כ"ב ו').

כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר, ומת או נשבר או נשבה אין ראה, שבעת ה' תהיה בין שניהם, אם לא שלח ידו במלאכת רעהו, ולקח בעליו ולא ישלם (שם ט').

וכי ישאל איש מעם רעהו וגשבר או מת בעליו אין עמו, שלם ישלם, אם בעליו עמו לא ישלם, אם שכיר הוא בא בשכרו (שם י"ג).

א

רוב הדינים בענינים האלה נוגעים ביחוד אל השופטים והדיינים, שעליהם לדעתם אל נכון, ואף כי המה נובעים כולם ממקור המושג, אשר בשטת ספרנו זה, בכל זאת מפני, כי רבים המה פרטי הדינים האלה לא נוכל להציגם בזה, ובעד מטרותנו די לנו לקבוע בזה רק את היסוד מוסד, שעליו כל הדינים האלה חסבנו, ונביא רק איזה פרטים, אשר נבאר אותם המה יתנו לנו פשר דבר על אודות חובותינו הכלליים. — ההנה היסוד מוסד של „הצדק“ שכל אלה הדינים נוסדו עליו הלא הוא: „תן לרעה משלך בשלימות, באמת ובאמונה, את זה הדבר שנדרש הנה כי יהיה שלו, הלא המה הדברים, שעליך, למסור ולהקנות לו משלך את הזכות עליהם“ — ויען כי כל מסירת זכות על קנייך תלויה היא רק בהחלטת רוח האדם, שהוא, כפי סדר ה', שליט חפשי הנהו על גופו ועל קניינו, וההחלטה הזאת, כפי אשר נראה הלאה, היא באה לידי גמר רק על ידי גלוי דעת של רוח הלא הוא ע"י „הדבור“, ובעוד נדרש הוא, כי יחרוץ משפטו על דבר חיצוני, אזי יחד עם הדבור ההוא תלויה גם פעולה חיצונית, לכן ראוי לכוון ביסוד מוסד של המשפט צדק הנזכר גם את העיקר הראשי, אשר עוד נקח דברים על אודותיו בענינים שונים, הלא הוא, „תן כבוד באמת ואמונה לדבור האדם“ ולבאי כח הדבור, בעוד הוא חותם תכנית עצמותך — ודע, כי בו בדבור מכבד ומוקיר הנך או ממית ומחלל, את עצמך.

ב

הדברים שתוכל לתת ולמסור עליהם את הזכות לרעה הלא המה: אם את החלק מקנייך כמו: אדמה, פרי ובעל חי ויצור הנעבד והנעשה, להיות ראוי ומוכשר לתכלית האדם, כמו: בית, בגד, כלי וכדומה, גם את החמורה בעד כל אלה, הלא הוא „הכסף“, או את פעולת כחות רוחך וגופך המשרתים אותך וסרים

למשמעתך, כמו: רעיון, דבור, כשרון, גבורה ובדומה — חנה בדרך ורשותך הנהו, לחת לרצון מקניניך: א) בתור מגית החסרון ומלוא הגרעון, שניהיה או את שיהיה בקנין רצון, על ידי הדבר, שכבר ניתן או שינתן לך: — מקח וממכר. ב) בתור הבטחתך, להוסיף על קנינו בנתינתך לו משלך — מתנה, ג) בתור שמוש, שעליו לגמול ולשלם או לבלי לשלם לך בעדו — להשכיר, להשאיל או השבת הגמול בעד השמוש: — דמי דירה או תשלום בעד השמוש ע"י הכח: — שכר שכיר. ד) לתשמיש גמורה והשבת התמורה לאחר זמן: — הלואה (או פרעון ההלואה): אמנם יש לך הזכות על כחות רוחך וגופך בתוך אותם לרצון: א) על עת קבוצה: משרת, שכיר יום, ב) לעבוד ולהכשיר איזה תומר הנתון לך אל תכלית מיוחדת, מלאכה, אומנות, הוראה, ג) להיות בא כח רצון וממלא מלאכתו: שליח, — בכל אלה בקנין זכות עליך, למסור לרצון כל דבר בשלימות ובאמונה, באופן אם יש לרצון הזכות, לקוות ולחל, להשיג את זאת מידיך, היה תמים ועומד בדבורך, למען יוכלו להשען על דבריך ומוצא שפתיך תשמור ולבל תשפל, להיות גמנה בין מחוטרי אמנה.

1

ממצב „ההפקר” יבוא הדבר, אשר אין אדונים למו בקנין האדם, להיות חלק, מעצמותו (פערזאנליכקייט) המתפשטת (כפי המושג העברי אדות הדבר, הנכנס ברשות האדם, להיות נשוא ממנו שישתמשו בפעל „קנה” היוצא מהשם „קנה” (ראוהר) גם קנה (טראגארם), על ידי אחיזה חיצונית מהזוכה בדבר בפועל. א) ע"י חנופת הדבר, וכפי מושג ומונח המלה „קנה”, להגביה בזרועו (הגבהה). — ב) על ידי משיכת הדבר אלי ממקום עמדתו (משיכה). ג) ע"י הכנסת הדבר בתוך פנים הרשות של עצמות האדם המתפשטת ע"י כשרונו: ביתו, חצרו וכדומה (חצרו). או ד) על ידי גילוי דעת, בפרשו עליו את כנפי ממשלתו שלטון אנושי, בעבדו בו ובשנותו אותו ע"י כשרון מעשהו ועבודתו וכדומה (חוקה): אבל כל אלה דרושים לכלכל בקרבם את הגלוי הדעת הנאמן מרצון תקונה וכונתו לזה או אם בסא בשפתיו מפורש, כי אמנם חפצו הוא, לזכות בדבר, להיות קנינו. — כי רק על ידי החלטת האדם בגילוי דעת ניכר וכולס יוכל איזה דבר חפשי בתבל להיות קנין האדם (רע"ג רס"ח) — ואם באופן הנזכר נלקח או נקנה איזה דבר, להיות קנין עצמות האדם, החובה על כל האנשים, לכבד ולהוקיר את זכות הקנין ההוא, בתור קדושת הקנין של זולתם, ומגי או הדבר יוכל להיות עוד הפעם יוצא מרשות זכות הזוכה והתקונה, רק על פי החלטת הדעת החפשית של בעל הקנין, באופן, אם יעשה את הדבר „הפקר”, להיות אין אדון למו, או ימסור ויקנה אותו לאיזה איש מיוחד להיות קנינו, האופן האחרון יוכל לצאת לפועל, אם ע"י דבור האדם חפשי דבור מפורש או דבור מתגשם, גם נלוח עמו איזה פעולה חיצונית המתחסת לזה: א) הדבור המתגשם: ע"י „הכתב”, בהמסרו אל האיש, אשר מגי או לו שייך הנהו הדבר (שסר). ב) על ידי דבר שפתיים בצירוף אחד מאופני הקנין הגזכרים למעלה. ג) אם האיש המקנה והמוסר את קנינו יקיים את דבורו ובתור גמול של אות וסימן יתפוש ויאחז באיזה כלי של תקונה, אם הדבר ההוא ראוי לכך.

ואף לוא יהיה רק לקנין של בן רגע (קנין סודר, חליפין) אופני העברת הקנין אינם שווים בכל הדברים, להשתמש בהם, וביחוד יש הבדל בין הדברים הבלתי מחוברים אל האדמה (מטלטלים ובעלי חיים) ובין מהוברים לקרקע (נכסי דלא נידא); כמו כן לפי תכונת הדבר וערך שויו גם החלטת הקנין ונתינת הכח. — אם בעל הדבר ימסור את קנינו חפשי לטובת רעהו בלי תשלום גמול, „מתנה“, אז עליו להקנות הדבר להזוכה עפ"י אחד מהאופנים הנזכרים — אך אם אחד ימסור את זכותו על הדבר לאיש זולתו, והקונה ימלא בקנינו את חסרון רכוש המקנה (כסף) הלא הוא „ממכר“, אזי מעיקרה באופן הזה הקנין נגמר תיכף, אם אחרי ההסכם והמדובר נתקבל הכסף, ואם גם לא נעשה בזה אף אחד מאופני הקנין הנזכרים, אבל בעד מטלטלים ובעלי חיים חכמינו ז"ל מטעמים ונמוקים צרפו אל נתינת הכסף בעניני הקנין גם את אחד מאופני הקנין הנזכרים. — (ח"מ קפ"ט).

ד

מלבד גמר הקנין ע"י קנין סודר נגמר הקנין תיכף עם הפעולה החיצונית בשלימות, והדבר ישא עליו מאז ותלואה את שם בעל הקנין החדש, אחרי עבור משך הזמן הקצר, שבו נוכל לצרף אל הנושא (סוביעקט) את הנשוא (פרדיקאט) (שלוש עליך רבי); משך הזמן, שבו נוכל לחשוב אודות התכונה של הקנין החדשה הנלחצת אל הדבר. — בתוך הזמן הזה (תוך כדי דבור) עוד תוכל להיות חרטה, לחזור בזה, כי החלטת הקנין לא תוכל עוד לקחת מקומה ולשלוט בדבר, כל עוד לא נשליט את רעיון האדם, לחשוב ולהגות על אודותו בתכונתו החדשה — אבל באופן אם הקנין איננו נעשה בעצם הדבר, רק על ידי אמצעים של פעולה אחרת, בתור תוצאה לזה כמו קנין סודר, אזי במשך הזמן, כל עוד עסוקים המה עוד בדבר, אזי השלמת הקנין והזכות עוד לא נגמרה, אך אם כבר גמרו הענין בשלימות, אף אחד מהם יכול לחזור בו.

ה

אלה המה האמצעים הראשיים הקבועים לנו עפ"י התורה בדבר הזכות על הקנינים, אבל, יען כי מושג הקנין יצא לנו בעצם תימו על פי ההחלטה החפשית של שלטון האדם על התבל הארצי, אשר שם אותה ה' להיות תחת שלטונו וברשותו, לכן גם כל תכונה של החלטה, אשר ייעד ויחליט האחד או הרבים ביחס זכות הקנין ראויה היא, כי גם היא גם הרבים כבדו את גלוי הדעת וההחלטה בנוגע אל הזכות והקנין, יען במושג ההוא כבדו את עצמות האדם וצלמו (פערזאגליכקייט), לכן בזה זכבל היחסים הנוגעים אל זכות הקנין יתן החוק הרשיון, להגדיל ולהרחיב את חוג ההחלטות בענין הזה, וביחוד את אשר איננה ותקנה החברה האנושית באיזה עדה, עיר, ארץ, מדינה, ביחס הקנין של „שלי ושלך“ והחליטה ויעדה את זאת להיות לחוק או מנהג, אזי על כל אחד מהנמצאים בחוג החברה האנושית ההיא, לחשוב ולכבד את זאת בתור חוק ולא יעבור, בעוד גם „הדבור“, שהוא האמצעי הנכבד ביחס העברת הקנין

לזולתו. הלא הוא יקבל את ערכו עליו ואת עצם תקפו רק על ידי "חברת האדם"; הן הקנין עם הזכות הגאמנה לזה יחל גם ישלוט רק בקרב החוג של "חברת האדם", ובה ועל ידה מובטח הוא הקנין ביד בעל הדבר, להיות נחשב כי "שלי" הוא. — אמנם בתבל הארצי זולת האדם ישתררו רק הכח, הגבורה, האומץ והתקיפות, אבל בין אדם לחברו ישלוט רק "הצדק" בנוגע אל הזכות והקנין, ורק על ידי התחברות אנשים מובטחה היא הזכות, הבלתי נראה ורפת הכח, ובה תמצא מגן ומחסה מול פני החוזק והתקיפות אצל האנשים הקמים עליה, אשר צלם האדם כלא נחשב בעיניהם, לכן עלינו החובה, להכיר ולהוקיר ולכבד את חוקי המדינה והעיר, שבה יחיה האדם בנוגע לזכות וקנין של "שלי ושליך", מקח וממכר, מתנה ושאר יחסי הקנין (מנהג המדינה, הפקר ב"ד הפקר, דינא דמלכותא דינא) ח"מ ר"א ובמקומות רבים שמה, וראה גם י"ד, קס"ה, ש"ך ח'.

1

הנה אם נתת את דברתך והבטחתך למסירת הזכות, אף כי לפי התקנה, אם גם נתת כסף, רק אם לא נעשה אחד מאופני מסירת הקנין לא נוכל לחשוב עוד, כי נגמר הדבר בעצם שלימותו ויוכלו עוד לחזור בו, בכל זאת גם המוכר גם הקונה באופן, אם בתקבל הכסף או אם הקונה רשם איזה סימן על הסחורה וכדומה, ואם חזר אחד מהם, מארת הקללה של "מי שפרע" רובצת וחלה עליו, הלא הוא: "מקללים אותו בבית דין" ואומרים: "מי שפרע מאנשי דור המבול וחזר הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים, שטבעו בים, הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדבורך", ואף הנושא והנותן בדברים בלבד גם עליו החובה, לעמוד בדבורו, אף כי לא לקח כסף ולא רשם ולא הניח משכון, וכל החוזר בו בין לוקח בין מוכר, אם כי לא יקללו אותו בקללה "מי שפרע", בכל זאת נמנה הנהו בין "מחוסרי אמנה" ואין רוח חכמים נוחה הימנו, כי מחוסר אמנה הוא זה, אשר איננו עומד בדבורו במעשהו ומוצא שפתיו לא ישמור. כמו כן, אם הבטחת לתת לאיש דבר מה והוא סמך על זה ונחמת וחזרת בזה, הנך נקרא בשם "מחוסר אמנה", אם לא תקים את הבטחתך ולא תשמור את מוצא שפתיו. — (ר"ד).

2

חכמינו ז"ל אומרים: כאשר תבוא עותך לעלות בובול עולמים ולתתיצב לפני כסדיה, השופט כל הארץ, לתת דין וחשבון על מעשיך ומפעליך ששית, בהיותך בחיים חיתך בתבל ארצה, או השאלה הראשונה תהיה: "היית נאמן בדבורך?" הנשאל ונתת באמונה? ואוי לאיש, אשר יאולץ אז להוריד ולהשפיל את מבטו, אם כלימה תכסה פניו וישבע בחרפה, בידעו כי אין מענה בפיו! אל תאמר: הלא רק "דבר שפתים" הוא זה, הטרם תדע והאם אינך רואה, כי על הדבור ועל האמנה ועל פנת יקרת כבוד "הדבור" נוסדה וגבנתה חברת האדם, הן עד נאמן, לתומת לבב איש ואמונת רוחו, הלא הוא, מוצא שפתיו אשר ישמור. ועם דבורו יגמור בעדו האדם את תעודת עולמו, ואם ישליך מעליו את האמונה אומן בדבורו, אז יסיר מעליו את צלם אנושיותו!!

ח

מקח וממכר ועוד — אל תונה, אל תמכור איזה דבר בעד מחיר יותר משויו ואל תתאמץ לקנות אותו בפחות ממחירו, חדל לך גם מאונאה קלה. אם האונאה עולה עד $\frac{1}{6}$ משויו של הדבר או מכסף מקנתו, אז לפי דת היהדות בדרש להשיב את שתות האונאה. ואם הוא יותר מ- $\frac{1}{6}$ או בטל המקח, ורק אז המקח קיים, אם זה, אשר הוננו אותו ברצון ובידיעה ובכוונה נאות לזה (רכ"ז). אם נפחת ממטבעת כסף $\frac{1}{12}$ משויה, אל תחזיקנה אצלך מפני המכשול, לבל תבוא בנקל, לסבב נזק לאחרים, אל תמכור מטבע כזאת לחנונים ולסוחרים, אל תשתמש בה למשקל ואל תשליך אותה בין שברי כסף, רק עליך להתייב או לנקוב נקב באמצעותה, אבל לא מן הצד, ורק אם נפחתה במחצה, אזי לא תוכל עוד להיות אונאה ותוכל להחזיקה אצלך (שם). כל אונאה כגדולה כקטנה במקח וממכר אסור. אל תתן לסחורתך להיות במראה החיצון טוב ויפה, לרמות את הקונים, כי תתראה יותר טובה ויפה, מאשר היא באמת. אל תערוב סחורה רעה בטובה ונושנה בחדשה. — משקה אשר יטעם הלוקח לפני קנותו מותר לערוב (רכ"ז). אל תהי הפסולת נמצאה בסחורתך יותר מהראוי להיות, ובאופנים האלה עליך להתנהג כפי מנהג המקום בענייני המסחר (רכ"ט). אל תמכור דבר שיש בו חסרון ולקבל בעדו את המחיר, כמו בעד דבר שלם ואת הבלתי ראוי במחיר סחורה ראויה (רל"ב). המחור אחר דבר לקנות אותו או לשכרו והקדים אחר וקנאו נקרא „רשע“ (רל"ז).

ט

להשכיר, לשכור ולהשאיל ועוד — את אשר תשכיר דרוש להיות נאות וראוי אל התכלית, שלמענה השכרת להשוכר. אל תחרוש בבהמתך בלילה אם נכח אתה ביום הבא להשכיר אותה לעבודה (ש"ז). כל דבר חובה, מנהג, חוק ותנאי אשר עפ"י המנהג הרשמו על המשכיר או על השוכר עליך, למלאות באמת ואמונה (ש"ד). את אשר השאלת על זמן בלתי מוגבל תוכל לדרוש להשיב לך בכל עת ובכל זמן, אבל אם השאלת על משך זמן קבוע או למלאכה מיוחדת, אל תדרוש, להשיב לך לפני המועד הקצוב ולפני השלמת המלאכה (שמ"א), ואם שוכר או שואל הנך, את אשר שכרת ושאלת, אל תשכיר ואל תשאיל לאחרים, זולת בשכירות הבתים ורק להשתמש בשמוש כזה שמה, כפי אשר השתמשת אתה, בהיותך שוכר את הבית (ש"ז, שט"ז, שמ"ב). עם הדבר ששכרת וששאלת עליך להשתמש עמו לעבודה כזאת ובאופן כזה, כפי אשר הורשה לך עפ"י החוק המנהג או התנאי. — אל תטעין על הבהמה משא כבד למאד ויותר מכפי כחה (ש"ח). וכן בכל דבר וחפץ, רק בשמוש הראוי (ש"א, שמ"א). הדבר הזה אמנם נכלל הנהו במצות לא תעשה של „לא תגנוב“ יען כל שמוש בלתי ראוי בקנין זולתו שאין לך הכח והזכות לזה „גנבה“ היא.

ללוות ולהלוות — חובת תשלום ההלוואה בנוגע אל הבעל חוב נכללה היא במצות לא תעשה של „לא תעשוק“ (ראה למעלה גם אודות שאר החובות הנוגעים לבעל חוב) ופה נוסף, אם אחד בא בטענת דאי נגדך באיזה תביעה שתהיה, אם תביעת הלוואה או תביעת פקדון וכדומה ואתה לא תוכל בברור להכחישו ולהוכיח, כי שקר הדבר, רק ספק הוא בלבד וגם באופן כזה, אם תביעת דין עפ"י הדין לא חיבו אותך לשלם, אולם אתה, אם תפוך תחפור, להיות נקי וצדיק בפני ה', עליך בכל זאת לשלם לו, כמו כן גם בלתי תביעה, רק אם אתה בעצמך הנך בספק, אם שלמת את ההלוואה או השיבות את המקדון או לא (ע"ה). אל תחויק בביתך שטר פרוע, אם בטול השטר איננו ניכר מתוכו, פן תמות ויורשיך שלא בצדק יתבעו בכח השטר הפרוע הנה עוד הפעם (נ"ו).

יא

שכירות הפועל, שכיר יום ועוד — אם שכרת פועלים לעבודתך או שכירי יום, עליך להתנהג עמהם ביחס זמן עבודתם, מזונם ושכירתם, הכל כפי החוק, המנהג או התנאי (של"א). כל חרטה וחזרה, אם רק גמרו ביניהם בדבור בלבד, ואם גם זאת תוכל להביא לך תועלת, היא „חסרון אמנה“ (סריילאזיגקייט) (ר"ד, של"ג), ואם יחס הענין המדובר כבר החל, גם החרטה והחזרה מצד אחד תסבב נזק לצד השני, אז אסור גם מן הדין, ואף אם קבלת עליך, לעבוד בלי גמול ותשלום, ומובן מאליו, כי רק אופני מחלה ואונסין יוצאים מהכלל הזה (של"ג). אם הנך שכיר בעבודת אחרים, אם בכח גופך או בכחות רוחך, החובה עליך, למלאות באמת ואמונה את העבודה שקבלת עליך לעבוד — כפי אשר יחובבו אותך החוק, המנהג או התנאי — אל תעבוד עבודה אחרת בתוך הזמן, אשר התחובבת בו, לעבוד איזה עבודה בעד אחרים, אם עליך מוטלת החובה, למלאות את העודת עבודתך בכחות רוחך כמו בעסק „מלמדות והוראה“ (אונטערריכט). — אל תסיר שנה מעיניך בעת הדרושה לזה, ואל תחסיר מזון מגופך, למען תוכל בצהלת רוח וברעיון זך, לעבוד עבודתך, ולמלאות באמונה את חובתך זאת (של"ג). אם עליך לעבוד עבודת הגוף, אל תעבוד עבודה בלילה, אם נכון הנך, להשכיר את עצמך ביום הבא, לעבוד אצל אחרים. אל תגרע ממך מזון, לכלכל נפשך, אף באופן, אם תחפור לקמץ ממך, למען תת את המזון לבני ביתך, כי כזה הלא תחליש ותרפה את כחות גופך ותפעל עולה לאלה, אשר התחובבת, לעבוד אותם בכחות גופך, ובכלל כל אחד מזהר הנהג, בהיותו נמצא בשכירות לעבוד עבודה אצל רעהו, לבלי להפסיק את מלאכתו לפני הזמן הנועד, גם לאמץ את כל כחו, כפי יכולתו, לעבודתו, אשר התחובב לפעול ולעבוד (של"ד).

יב

שמירה — אם הנית אחד בביתך איזה דבר ברשיוןך (ואתה קבלת את הדבר) אזי מסתמא (שטילשורייגענד) הלא קבלת עליך לשמור אותו, אבל

מחוץ לביתך, רק באופן, אם מפורש קבלת עליך את השמירה, אם רק הגדת את הדבור: „הנח זאת לפני ומני אז, הנך חייב באחריות. התורה תמנה ותבדיל בשומרים שלושה אופנים: (א) שומר חנם (בלי תשלום). (ב) שומר שכר (בתשלום). (ג) שואל (בלי תשלום). באופן הראשון אתה מקבל החפץ רק בחוג עצמותך, ותבטיח רק „שימת העין“, והנך מקבל עליך האחריות רק בעד „הפשיעה“. — באופן השני, הנך מתחובב בפעולה ושמירה מעולה ומקבל הנך האחריות גם בעד „גנבה ואבדה“ רק פטור הנך, אם הוטל בו מום או מקרה אונס „גזילה“ וכדומה, אם היטבת לשמור אותו ואת האונס לא היה בכחך למנוע ולעצור, באופן השלישי, הנך נכנס להיות במקום בעל הדבר בשליחות ואם מת או נשבר או נשבה, רק אם לא נתקלקל מחמת המלאכה, עליך למלאות לו את החסרון — אבל אם באיזה אופן שיהיה, אם רק לא שמרת כפי החובה, שקבלת עליך, או באופן הראשון והשני אם הגבהת אותו לשמוש של עצמך (אם השמוש מחסר את הדבר בשום מה) או אם גם השתמשת בו גם בשמוש שאינו מחסרו (שאו הנך גנב, ראה למעלה) אזי האחריות עליך בכל אשר יקרה עם הדבר מני אז ובכל האופנים הנזכרים (רצ"א, רצ"ב, ש"מ) * — אם בעת קבלת השמירה היה איזה תנאי על דבר האחריות אזי הכל לפי התנאי (רצ"א). השומר, אשר איננו זוכר, איזה הניח את הדבר, הוא מעל בזה ולפי משפט התורה, עליו לתת תיכף את התמורה בעד הדבר הנמסר לו לשמירה ולפקדון, כמו כן אם גנבים באו והוא לא קרא לעזרה, גם באופן, אם לא שמר את הדבר כראוי לפי תכונת הדבר ולפי המקום והזמן, בעד עליו לחשוב בשמירתו, כאלו הדבר הוא שלו, מי אשר הפקיד בידך איזה דבר סתם, אזי יתן אמנה גם לאשתך ולבני ביתך הגדולים. — מעילה היא בשמירה, אם תמסור את הדבר לאיש אחר, אשר לא מבני ביתך, ואם כי האיש ההוא אהב או קרוב לך, או אם תרשה לאנשים אחרים, זולת בני ביתך, לבוא ולכנוס במקום שהפקיד הדבר, ורק אז תוכל לעשות זאת אם המפקיד בעת מסירת הפקדון ידע מזה (רצ"א). את אשר הפקידו בידך דרוש להיות נחשב לך כדבר קדוש, גם הנסיון להשתמש בו הוא מעל, אך אם גם חסרון קל בא ע"י שמוש כזה גזילה הוא, אם ע"י עצמך או ע"י באי כחך, — אם הפקידו פירות בידך אל תערבם עם פירותיך יחד, ואם לא יפחתו יותר מהרגיל אל תגע בהם, אבל אם ישחתו יותר מהרגיל, אם בעל הפקדון במקומך אזי עליך להודיע לו, ואם לא, מכור אותם בבית דין; כמו כן

אמנם נפלא הוא הדבר הנאמר בתורה, כי אם ברגע קבלת הדבר בחור „שאלה“ ובעל הדבר שרת אותך באיזה ענין בבחור (בעליו עמו), אזי באופן הנה בשתיקה אינך מקבל עליך האחריות (גם אם היה עמו בשעת שאלה ולא היה עמו בעת שבירה ומיתתו) וכפי ההשערה, טעם הדבר אולי הוא, יען כי האדם בלי תפונה איננו דרוש מוולתו האחריות בעד הקנין החיצוני שלו יותר מאשר ידרוש ביחס כזה, בעד כח הגוף שלו, ולכן למשל, אם ישאל או ישכיר לך האיש, אשר ישרתך באיזה עבודה, איזה דבר מקנין שלו או מסתמא לא ידרוש ממך בעד הקנין החיצוני שלו אחריות יותר מאשר ידרוש ממך באופן, אם גופו יסבול איזה נזק קטן או גדול, בעת העבודה — בבאורי שמות כ"ב י"ד הראיתי בראיות נכונות את צדקת ההשערה הזאת. — (הערה לתוצאה שניה)

גרעו או נפחתו באופן אחר, אבל בטרם הגיעו לרקבון, אל תגע בהם. מי אשר נדרש לו למכור פקדון, אל יהיה הוא הקונה. אם המפקיד רחוק מאוד ממך ונסע לזמן בלתי קצוב, אזי עליך לעשות בפקדון הפעולות הדרושות לשמירתם, למשל, לשטח בגדים באויר וכדומה (רצ"ב). שומר שכר לא מילא עוד את חובתו באופן אם גנבים באו בקראו לעזרה, רק עליו, להביא עזרת אחרים אף בתשלום עד ערך שווי הדבר, שהפקידו בעדו, ורק אז יוכל לעזוב את הדבר וכפי שיש לו הרשות לזה מהחוק, מהמנהג ומהתנאי (ש"ג). כל האומנים נחשבים לשומרי שכר על החומר הנתן להם, כמו כן השוכר איזה דבר (ש"ו, ש"ז). מי שיש בידו משכון או מציאה, עליו לשמור אותם כשומר שכר, אף כי בנוגע אל אחריות הדברים דינו כשומר חנם (ע"ב, רס"ג). בקבלת פקדון מנשים, עבדים וקטנים דרשה זהירות מיוחדת וידיעה ברורה, אם הדברים הם שלהם (טור פ"ו).

יג

שליח — להיות שליח, הלא הוא: להשאל לאחר את דברו ומעשהו, להוציא לפועל איזה תכלית ומטרה מיוחדת, כמו כן לתת לעצמות רעהו את גופו להוציא על ידו לפועל איזה דבר ותכלית מיוחדת, לכן השליח נחשב כעצם המשלח (שלוחו של אדם כמותו) ואת אשר ידבר ויפעל השליח בעד המשלח נחשב כעצם מעשהו של המשלח (ומובן מאליו, כי לא יתיחסו לזה חובות כאלה המחללים את קדושת עצמות צלם האדם) — אולם בנוגע אל האסור וההיתר של הפעולה, הנך בעצמך מקבל עליך את האחריות. הן אמנם תוכל להיות "שליח" בעד כל מטרה ותכלית של המשלח ורק לא "לדבר עברה", כי איכנה תוכל, לעשות ולפעול בשליחות שום איש איזה דבר, אשר אסר עליך ה' בפקודתו! לכן אין איש יוכל להצטדק על דבר ומעשה רע שפעל ועשה, באמרו: "הלא עשיתי זאת בפקודת רע", אך מי אשר פקד לקטנים או בלתי מכירים ויודעים את תכונת המעשה, למלאות בזה איזה דבר עברה — אז הוא — ולא השליח — ישא את העון, — קבלת השליחות, להיות בתור עצמות המשלח נגמרה ע"י "דבור" בלבד, אם קבלת עליך, למלאות איזה פקודה בעבור המשלח, ואתה עשית זאת בגלל עצמך הנך רמאי (בעטריגער) — אם קנית דבר בעד המשלח ויתנו לך יותר מתרגיל, ואם הדבר הקנוי אין לו מקח קצוב בכלל, אזי הוא לטובת המשלח, אך אם היה המקח קצוב וידוע והוסיפו להשליח במנין, במשקל או במדה, כל שהוסיפו לו המוכרים הוא בעד שניהם (קפ"ג).

ה

מדה ומספר

לא תעשו עול במשפט, במדה, במשקל ובמשורה. מאזני צדק אבני צדק, איפת צדק והין צדק יהיה לכם, אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם, אני ה' (ויקרא י"ט, ל"ה).

לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך, למען יאריכו ימיך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך. כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה, כל עשה עול (דברים כ"ה, י"ג).

א

פעולות הכח שעליך, לפעול ולעבוד בעד רעך, נוכל רק להעריך ולבחון אם פועל פעלת אותה לפי התכלית ומטרת הדבר, שקבלת עליך לפעול ולעשות בעדו, כפי כחך ויכולתך — אבל הדבר, שעליך לתת ולמסור לרעך להיות „קניינר“, הלא נוכל לקצוב וליעד בברור גמור, אם לפי שטחו — מדה, אם לפי כובד חמור — משקל, או אם לפי כמות הדברים — מספר, ובכל אלה הלא יש היכולת בידך להיות „צדיק“ ולדקדק בזה בברור ובידיעה אנושית, לכן בעת, אשר עליך למדוד, לשקול ולספור בעד רעך איזה דבר, הלא הוא, את שעליך, ליעד ולקצוב בברור את תוכן וכמות החומר „אל תעשה עול“ — וכמו נמסר הכח אל השופט והדיין, בנוגע אל האנשים לדין דינם, לחוות דעתו ולחרוץ משפט צדקו עליהם, כן ניתן לך, לעצמך, הכח לחוות דעתך במשפט צדק, בנוגע אל הדברים והחומרים, שעליך למסור מרשותך לרשות רעך, בעד יאמינו בך ויטכמו על יושר לבבך, כי כל מעשיך בזה יהיו במשפט צדק. הדבר הזה אמנם „משפט“ הגהו גם „משפט כללי“ הוא, יען כי הוא בוא יבוא תמיד בחוג הפעולה של כל איש, אף פעולתו רבה למאוד עד כל סביביו.

ב

לא תעשו עול במשפט (כזה) אני ה' אלקיכם! ה', הלא הוא אל אמת וצדק, ובאמתו וצדקת משפטו הגהו מנהל רעיוניכם, דבריכם ומעשיכם לאמת ולצדק. הן ה' אלקיכם הוא, אשר הוציאכם מארץ מצרים, הוא הורה ולימד אתכם, כי הוא הגהו בורא, אדון ושופט בני אדם, הוא צופה ומביט על הכל, גם הואיל, להיות ה' אלקיכם, למען תהיו אתם עבדיו — ולמען תרחיבו ותגדילו את הכרת ה' ע"י חיי עצמכם השאננים בשלום ובמישור. — הוא בוראכם — ברא גם יצר אתכם בצלמו, בצלם אלקים, להיות כמוהו נאמן וצדיק; הוא אדונכם, הוא נתן לכם את האמת והצדק, להיות לתנאי וליסוד מוסד בעד אשרכם. הוא אלקיכם, אשר בחר בכם, להחזיק במעוז האמת והצדק בתורה ובחיים — ואתה, האם חפץ תחפוץ, לכזב ולכחש

בתעודה, אשר יעד אותה בוראך? התקשה לבבך, לבלי לירא את שלטון אדונך, לבלי לפחד מהשגחת ה' אשר עיניו משוטטות בכל, ואשר ידרוש ממך לתת דין וחשבון על מעלליך, ללעוג לתעודה הגבוהה, אשר למענה קרא את עם ישראל אל מציאותו, ולעשות "עול במשפט, במדה ובמשקל?" — אם תהפוך את המשפט והצדק לעולה ומרמה או הנך "תועבת ה'" — יען אז לא יוכל עוד להוקירך ולחשוב אותך "לצלם אלקים". גם איך חפץ תחפוך, להיות אז נמנה עוד אל "עמו ונחלתו"? הן אתה חללת ואבדת את כבוד אנשים, ואיככה תוכל עוד להיות "איש ישראל"? האם לא יחולל שם ה', אם יתן לך עוד אושר והצלחה? לכן אומרים חכמינו ז"ל: כל המחזה במצות "מדות", מדה "ביציאת מצרים", וכל הכופר בה כופר "ביציאת מצרים", ומה גורא הוא העושה עול במדה ובמשפט, עד כי בעבור זה הנהו נקרא בחמשה שמות של גנאי: "עול" (שורקע), "שנוא" (געהאסט), "משוקץ" (גרייעלגעווארדען), "חרם" (אונטער מענשען געוונקען), "ותועבה" (פעראבשייעט), וגורם חמשה דברים: "מטמא את הארץ", מחלל את השם, "מסלק השכינה", "מפיל ישראל בחרב", "ומסבב להיות גולה ישראל מארצו". וכל העושה עול במדה ובמשקל עובר הוא על הלאו הזה ונוקב עליו את השמות האלה, ובלעדי זאת, הלא יעבור על הלאו האיום והגורא של "חלול השם" (ראה בפרק האחרון ממערכת המצות).

ג

התורה שבעל פה תלמדנו, להרחיק מעלינו, ככל האפשר, כל אונאה וטעות הקל שבקלים במדה ובמשקל, לבלי להחזיק בבית איזה מדה לא נכונה, ואף גם להשתמש בה לשמוש אחר, אם לא נכרת היא באיזה סימן, כי אמנם נבדלה היא מאלה המדות הקבועות, למדוד בהן, — מדה ומשקל תוכל לחלק רק על $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, באופן כזה, אשר החלקים יעלו תמיד בכפל ששור שזה, למען יהיו נכרים וידועים לכל אחד בנקל, אבל בחלוקה של $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ וכדומה אל יחלקו אותם, יען האנשים בלתי בקיאים בהם, ובנקל יוכלו לבוא לידי טעות. במדידת הגוולים, עליך להיות נזהר ברתיתת הקצף (שיום) על פניהם, יען כי באופן הזה יבוא גם האויר הכלוא בהם, בה במדה, להפחית אותה, — גם עליך להכין ולכוון את המדה ואת המשקל בדיוק נמרץ, ולהחזיק אותם בנקיון ובבלי כל מגרעת (המחדד גוולים עליו לנקות ולקנח למצער את המשקלות פעם אחת בשבוע וכפות המאזנים בכל פעם, כאשר נדרש לו לשקול בהן) במאזני משקל, עליך לתת התחופש לתנועתם, עד אשר יישירו לפניך ובדבר ההכרעה כפי מנהג המקום, יש למנוע גם מראית עין בגוגע אל אונאה, ואם אפשר הוא לכוון, כי גם הקונה יראה ויוכח מצדקת המשפט של המדה ומשקל, חובת משפט צדק כזה שולטת גם כן במספר ומנין כמות הדברים, ועל המוכר והקונה, לעשות כל דבר ביושר ובלי כל עולה במספר, גם אחרי עבור כמה שנים החובה והמצה עליך, להשיב את הדבר, שהיה בו איזה אונאה, ואף אם בעצמך לא

הונית, אבל על פי טעות נהיתה אונאה במדה ובמספר, אשר יצאה לך איזה תועלת מזה, הנך מחויב להשיב, ומשפט צדק זה במדה ובמשקל, החובה והמצוה עליך למלאות תמיד בגד ישראלי או אינו יהודי, וכל העובר על המצוה הזאת, הוא „חלול השם“ וקללה וחטאת רובצת עליו — כמו כן אסור הוא כל אונאה ומרמה בעשית חשבון לישראל ולאינו יהודי, אף לרשעים ולאינו יהודי, אשר יציק לך וילחוצך אותך, בגד כולם עליך, להיות צדיק, ונגד אינו ישראל ביחוד הנך עובר עוד על „חלול השם“, שהוא חטאת שאול ואבדון (ח"מ, רל"א, רל"ב, סמ"ג, ל"ת קנ"ב בסוף) אשר לא ינקה רע. — כל דבר עול במדה ומשקל קשה היא להיות חשבון עליו, לתקן עותתו, יען כי לרוב, לא ידעו את אלה, אשר פעלו להם עולה, לכן שמו חכמינו ז"ל החובה על האיש תתפץ לעשות תשובה על העול, שעשה במדה ובמשקל, להשתמש עם הרכוש שרכש לו ע"י אונאה, „לצרכי רבים“, וזה הדבר הוא האחד, שעל ידו אפשר הוא, שאולי האיש הבלתי נודע לך שהונית אותו, כי גם הוא יקבל מזה איזה תועלת וטובת הנאה.

ז

האחריות בעד הנזק הנעשה על ידי הקנין או כח הגוף

נזיקין

(א) ע"י קנין בעל חי.

כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמי ישרם (שמות כ"ב, ד').

וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו, וגם את המת יחצו, או גודע, כי שור נגח הוא מתמול שלשם, ולא ישמרנו בעליו, שלם ישרם שור תחת השור, והמת יהיה לו (שם כ"א ל"ח).

(ב) ע"י קנין בלתי בע"ח

וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור, בעל הבור ישרם כסף ישיב לבעליו, והמת יהיה לו (שמות כ"א, ל"ג). כי תצא אש ומצאה קציט ונאכל גדיש או חקמה או השדה שלם ישרם המבער את הבערה (שם כ"ב, ה').

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו (דברים כ"ב, ח').

(ג) ע"י כח הגוף

וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות, ונפל למשכב, אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו, ונקה המכה רק שכרו יתן ודפא ידפא (שמות כ"א, י"ח).

א

כאשר יכבוש האדם את התבל ומלואה, וירכוש לו את החומרים והיצורים מחוסרי הדעת, לקחתם לו להיות קניינו, אז נעשה הגוף תיכף

אפטרופוס על הקנינים משוללי הדעת האלה, גם יקבל עליו האחריות בעד פעולות כחותיהם, להיות אחריותם עליו, כמו בעד פעולות כחות גופו בעצמו. יצן כי הקנין במושגו איננו אחרת, רק גוף האדם המחפשט במעשה אנוש ותחבולותיה, הן אמנם הגוף גם יחד המה החוג לממשלת נשמת האדם, אשר תשלוט עליהם, ובהם ועל ידם תפעל את פעולותיה וכל אלה יחד המה „צלם האדם“ ועצמותו (פערזאנליכקייט), — האיש הזה לוקח ומקבל עליו האחריות בעד כל הדברים הנתונים לו ברשותו, לשלוט עליהם ולהשתמש בהם. וגם באופן, אם בית המשפט לא יחייבו לתשלומי נזק, ואם גם האיש, אשר סבל הנזק בגופו או בממונו, לא יגיש עצומותיו נגדו, ולא יבוא עליו בתביעה, בכל זאת מטעם „הצדק והמשפט“ עליו למלאות משלו את החסרון הנזק אשר קנינו הסב לרעהו, אם בקנינו או בגופו.

ב

קנין האדם יכלכל את השנים האלה: (א) בעל חי. (ב) דומם. ולכן גם האחריות של כל אחד ואחד מאלה שונה הוא בתכונתה.

(א) האחריות בעד קנין בעל חי

„קנין הבעל חי“ יתחלק גם הוא לשנים: (א) אלה מהבעלי חיים, הנועדים להנאה או לשמוש עם פעולות כחותיהם במנוחה ושקט, אלה אשר מטבעם רגילים להאכיל ולכלות רק את הדברים הראויים לאכילתם ולהנאתם, והמה מחוננים מהטבע בכלי נשק של קרנותיהם וכחות אבריהם רק להגן על נפשם, הן המה הבעלי חיים הביתיים כמו: בקריט, כבשים, סוסים, חמורים וכדומה. (ב) אלה, אשר גם מבלי תכלית הנאה מטבעם יכוננו מעשיהם לבלע ולהשחית בהמה שפוכה, כל אשר מסביב להם, הלא המה הבע"ת הטורפים, ארי, נמר, נחש וכדומה, והנה כל דבר, אשר יכלו ויאבידו הבעלי חיים הביתיים להנאתם, או ע"י פעולות כחותיהם כפי הרגיל, או אשר התיות הטורפות משחיתות ומכלות ע"פ תכונתן, לבלע ולהשחית, זאת נקרא בשם „נזק טבעי“ (מועד); אבל את אשר יאבידו וישחיתו הבע"ת הביתיים נגד טבעם הרגילה להיות תמיד בשלות השקט נקרא בשם: „נזק בלתי טבעי“ (תם). — אם הבעל חי הביתי עשה נזק בלתי טבעי שלש פעמים אוי ההרגל הזה נעשה אצלו טבע והנזק הזה עבורו נקרא אז „נזק טבעי“ (מועד). — את אשר תאכל הבהמה להנאתה ואת תרמוס ברגליה בחלוכה הרגיל, או את אשר תזיק בהתחככה בכותל להנאתה, גם את אשר יסרוף ירמוס הארי או הזאב (שן ורגל), כל זה מתיחס אל הנזק הטבעי, אולם את אשר תשבור ותזיק הבהמה בקרניה, או תבעור בשיניה בצדיה או תשבור בצדיה איזה חפצים גדולים לא בדרך הלוכה הרגיל (קרן), זהו נזק בלתי טבעי, אך אם תעשה זאת שלש פעמים, או יהפך, להיות „נזק טבעי“ אצלה.

ג

אם תבוא בהמתך או החיה שלך ברשות אחרים, או אתה מקבל עליך האחריות בעד כל נזק טבעי, אשר תעשה שמה (שן ורגל ברשות הניזק). לעומת זה, בכל מקום, אשר יש לך הזכות והרשות, לשלוח שמה את בעירך, או חפשי הנך מכל האחריות בעד נזק טבעי שלו שמה (שן ורגל ברשות הרבים); אמנם מובן מאליו, כי עליך לשלם בעד התועלת אשר היתה לך ע"י טובת ההנאה של בהמתך שמה.

אבל בעד נזק בלתי טבעי, מפני כי בלתי טבעי הנאה, לכן איננה חלה עליך האחריות בעדו, באופן, אם בא הבע"ח ברשות וולתך, אבל אין לך החופש והזכות, לנהל את בעירך ולהביאה בכל מקום שהוא, להניק. אמנם לא בגלל האחריות וחובת תשלום הנזק שעשתה בהמתך שמה, רק מצד הבית דין ומטעם "קנס", למען לא תוסיף בעתיד לסבב נזק על ידי בהמתך, ולהשתדל לשמור אותה בשמירה טובה, לכן הוטל עליך מטעם החוק בכל מקום שהוא, "הקנס" לשלם בעד הנזק הבלתי טבעי, "חצי הנזק" (קרו' ברשות הרבים וברשות הניזק) וולת, וכפי שהוא מובן מאליו, אם הניזק בלי רשיונך הביא את קנינו ברשותך (ברשות המניק).

אולם בעד כל נזק ע"י "ההרגל שנעשה טבעי", יען כי הנזק נעשה או טבעי, לכן הנך מקבל עליך, באופן הזה, כל האחריות, לשלם "נזק שלם", אם נכנסה בהמתך ברשות אחר, כמו כן אף במקום שיש לך הזכות והרשות, לשלח את בעירך שמה, אזי מטעם הרשות והזכות הזה הנך פטור מהאחריות רק בעד אלה הניזקים הטבעיים, אשר הניק שמה הבע"ח שלך, אבל לא בנוגע לנזק בלתי טבעי, אשר מפני ההרגל נעשה לו לטבע, בעד לא ניתן לך שום זכות בעד הבעל חי, אשר יצא מגדר טבעו ונעשה "מועד", להניק להיות נכללת בקרב הזכות הכללית. — לכן בעד כל נזק בלתי טבעי, אשר ע"י ההרגל שב להיות נזק טבעי, חל עליך האחריות, לשלם נזק שלם בכל מקום שהוא.

בעד נזק טבעי ברשות אחרים בפעולת הכח ע"י אמצעי (צרורות) עליך האחריות רק בעד החצי נזק, יען בהמתך פעלה את הנזק רק במחצתה, למשל רגבי עפר או צרורות, אשר הביאה בהמתך בתנועה במהלכה הטבעי והזיקה על ידם וכדומה.

כל תשלום הנקרא בשם "קנס" יוכלו הבית דין לגבות רק בארץ ישראל, אבל כל תשלומי נזק היוצאים מדבר "חוק ומשפט" הנך מחויב לשלם בכל מקום, ושאר הדינים ראה (ח"מ, שפ"ט, ת"ט).

ד

(ב) האחריות בעד הקנין הבלתי בעל-חי

אם מוטלת עליך האחריות בעד קנין בעל חי שלך, אשר בצאתו ובזאת פעולת מעשהו הוא לפי גטית רצונו, הלא על אחת כמה וכמה ראויה לחול עליך האחריות בעד קנינך הבלתי בעל חי ומשולל כל רצון, שהוא אמנם

נמסר הנהו בשלימות תחת רשותך ושלטונך עליה אבל גם בקנין כזה עלינו להבדיל אותו עוד על פי התכונות השתים האלה: א) הקנין הדומם והשקט. ב) הבא בתנועה.

א) קנין דומם ושקט: „בור“ בכל מקום ברשות אחר או ברשות הרבים, אם תעשה שמה איזה דבר המזיק, וגם ברשותך, אם לא תגין ותעצור בעד קנינך המוכשר להזיק, במקום ששמה יש הזכות לאחרים לבוא בו, או תשא עליך כל האחריות של „גזק שלם“ אם בעד המכשול או בעד קנינך ביחס כל הזיקין, שיש האפשרות הישרה במושג המכשול או הקנין החזק, לסבב איזה נזק, הלא הוא, בעבור קנין דומם ושקט, להיות האחריות עליך, רק עבור הבעלי חיים, אשר לפי טבעם ומעצמם יוכלו להגיע אל קנינך, או המכשול שעשית, אבל לא בעבור קנין דומם, אשר הוא מצד עצמו לא יוכל לעולם לבוא לידי נזק ע"י קנין דומם הנמצא במנוחה, ורק ע"י איזה כח שאיננו שלך מובא הנהו אל הקנין הדומם בקרבתו, להנוק על ידו — גם האחריות עליך רק ביחס נזיקין כאלה, אשר לפי הנסיון יכלו לצאת באמת רק ע"י קנינך או המכשול שעשית.

למשל: לכרה או לגלות בור, להעמיד או להשליך בדרך חומרים, שעל ידם יוכל לצאת נזק: אבנים, זכוכית, סכינים, משאות, בדים וכדומה, או להניח דברים כאלה על הגג, אשר ע"י סבות רגילות ומצויות יוכלו לנפול ארצה ולהזיק, בהיותם מונחים שמה במנוחה, או להזיק ברשות עצמו דברים כאלה מבלי מחסה בתוך הגבול שיש לאחרים הרשות לבוא שמה — כל אלה יטילו עליך האחריות לשלם „גזק שלם“ עבור בע"ח (אשר המה בעצמם לא יוכלו להיות נזורים) וימותו, או יתנוקו על ידם, כמו כן בעד נזק אדם, אבל לא בעד נזקי כלים, — אם תכרה בור ברשותך או איך כל אחריות עליך, אבל אם תתן הרשות לאחרים, לצעוד מסביב להשטח ההוא, או תקבל עליך האחריות — עליך להיות נזהר בכל דבר אשר תשליך או תשפוך או תבנה ברחוב וכדומה לבלי תביא נזק לאחרים בזה, על דבר יתר הפרטים ראה ח"מ, ת"י, תי"ז.

ה

התורה תחייב אותך ע"י מצות עשה ולא תעשה מיוחדות, להסיר כל מכשול מרשותך ולמנוע כל דבר, שיוכל להביא סכנת נפשות גם להסיר את הסכנה ע"י הכנת אמצעי-מגן ומחסה, לבלי ירעו ולבלי ישחיתו עוד, על גג ביתך, אם שטחו נעשה לשמוש אנושי, עליך לעשות „מעקה“, לבלי יפול הנופל ממנו, ובכלל כל הנמצא בחוג קנינך, אשר יוכל לגרום סכנת נפשות, אם לא תעשה מחסה לזה, לבלי יצא כל מכשול ותקלה הנך צובר על לאו של „לא תשים דמים בביתך“, למשל: בור או באר מבלי עשית חוליא גבוה יו"ד טפחים או לעשות לה כיסוי וכדומה, — כן אם נמצא בביתך מדרגות שבורות, רעל, כלי נשק, סכינים, אבנים וכדומה (ח"מ, תכ"ז).

1

(ב) קנין בלתי בעל חי הבא בתנועה (אש). קנין דומם המובא בתנועה י כח היצוני הלא הוא, רוח מצויה, אשר יוכלו לדעת מראש, כי אמנם כה י, ובתנועה הזאת, אמנם תסב איזה נזק, אזי מוטלת עליך כל האחריות שלם. "נזק שלם", בעד כל הדברים החפשים ובלתי מכוסים, אשר לא יוכלו הנצל מהדבר המזיק ההוא, הלא הוא בעד דברים בלתי בעלי חיים ובע"ח פותים (געבונדענע), וזה חל עליך גם ברשות שלך, באופן אם לא היית יזהר בזה. ואם הדבר המזיק הובא לרשות אחרים ושם ע"י איזה כח הנמצא מה התרחב והתפשט הלאה, אזי האחריות מוטלת עליך בעד אלה הדברים בודעו, כי נמצאים המזה שמה.

למשל: כדים, אבנים, סכינים וכדומה המונחים על הגג, אשר רוח צויה תפילם על הרחוב ובהפלתם יסבכו נזק, להעומדים בחופש שמה, גם רשות עצמו, אם הצית אש והחזיק אותה בבלי זהירות והיא התפרצה שרפה קנין אחרים שעמד שמה בחופש, גם אש מובאה ברשות אחרים שרפה כלי שדה ומחרישה, בית ומסלולים.

אש — אשר לפי טבעה תעבור בכל מקום באויר וברוח מצויה, יש לה כפי כוחה, בהיותה רגילה להתפשט, עוד תכונה מיוחדת, תכונת כלי נשק יד האדם, ואם לא נמצאה איזה סבה, אשר הוא איננו יכול להיות חייב זה, בהיות הדבר תלוי באחרים, למשל: גדר חומה העוצר בעד האש, אשר ק ע"י התרשלות בעל הגדר נפל תחתיו וכדומה, או יש לה הדין של ומם המובא בתנועה, אשר אם לא הגין והחסה עליה היטב חייב הוא אחריות, ושאר הדינים ראה ח"מ ת"ת.

2

(ג) בעד כח הגוף

אם האחריות מוטלת עליך בעד פעולת קנין החיצון הנבדל ממך, מזה גם כי חלה עליך האחריות בעד הקנין החיצון אשר יקבל את הכשרון והזיק ע"י כח עצמך, בהיותו כלי נשק בידך להרע ולהשחית ועל אחת כמה וכמה, כי האחריות עליך בעד עצם הכח ההוא בעד — כח הגוף (גם יעד דבורך) — האחריות לשלם "נזק שלם" מוטלת עליך בעד כל דבר, אשר עשית לו נזק, אם בכחך לבד או ע"י פעולת כחך עליה, ובכל מצב שתהיה, בין ער ובין ישן, בשוגג או במזיד, אם אך תזיק לקנין רעך, או נביא נזק בגופו, בריאותו, כבודו רכושו, ובכל מקום שיהיה, שלם תשלם "נזק שלם".

בין ער ובין ישן, בשוגג ובמזיד, יען כי אדם אחת האחריות מוטלת לך תמיד עבור כחותיך הניתנים לך העומדים תחת שלטונך ולא תוכל התעלם ולהיות, באיזה אופן שהוא, בלתי נזהר, ואם גם תשכב לישון, אז עליך לראות ולהתבונן, כי לא יראה ולא ימצא מסביב לך איזה דבר, אשר

תוכל להזיקו בעת תנום שנתך, וזלת בעד הדבר המובא בקרבתי, אחרי אשר חבלי שנה נפלו עליך.

מי אשר הניק והפציע את חברו עליו לשלם לו, כפי האפשר, גם בעד כל תוצאות המכה והפצע הלא הוא: (א) נזק — נזק בעבור, כי הניזק נעשה בלתי מוכשר לעבודה ע"י הפצע והמום, ששם בו, (ב) צער — בעבור הצער, שהסב לו ע"י הפצע, (ג) שבת — תשלום בעד הנזק שסבל אחרי הפצע מאין יכולת, לרכוש לו ולהשתכר בעבודתו, (ד) רפוי — הוצאות רפואתו, (ה) בושת — בעבור הבושה, שיש לו בגלל הפצע — והנה אם גם מלאת את כל אלה, עוד מטלת עליך החובה להיטיב את מעשך זה בשלימות וכל עוד לא בקשת ולא פעלת לך סליחה מחברך, לא נרצה עונך (ח"מ, ת"כ, תכ"ד, שפ"ח, שפ"ח).

בעניני המשפטים ידובר עוד, גם מנזק ביחס רחוק בנוגע אל גוף וקנין זולתך וכדומה ויבדילו בין הגרם ממסכות כאלה, אשר תביאנה את הנזק להיות רק „אפשר להעשות” שהוא בעצמו איננו עושה ההיזק או ההיזק לא בא מיד כשעת מעשה (גרמא בנזקין) ובין הגרם מהמסכות שהנה היו הסבות להנזק (שהוא בעצמו עושה ההיזק או שההיזק בא מיד בשעת מעשה) (דינא דגרמי) ובעדנו די רק, לקרוא לך באזהרת התורה: שמר לך מכל מעשה רע, מכל דבר רע, אשר מהם, ולו גם ביחס רחוק, יוכל להיות אפשר, כי יצא לרעך באיזה אופן שיהיה שום נזק!! (שפ"ו).

ח

אמנם כן הנך נצב בתבל בחור אדון על קנייניך, ואם כן הנך אפוסטרופוס ובעל אחריות בעד כל הנכסים מקנייניך החיצונים וכחות גופך, והחובות עליך למנות את החסרון ולשלם בעד הנזק, אשר עשית, אבל חלילה חלילה לך לאמר: הבה! למה לי לשים עיני ולכי בזהירות יתירה על נכסי וכחותי? הו' לו יהי, כי אביא אני או נכסי יביאו ויסבבו איזה נזק, אזי שלם אשלם במיטב כספי, עד כי לא יתלוננו עלי במאומה, אולם הביטה וראה! הן „תשלום הנזק”, הוא רק הדבר האפשרי האחד, שבו תוכל למנות החסרון ולהשלים את הנזק שכבר נעשה על ידך או קנייניך, אבל לתקן את הדבר באופן כזה, עד אשר נוכל לחשוב, כאלו לא נעשה הנזק, גם להסיר את כל תוצאות הנזק, את זאת הלא לא תוכל לעשות בשום אופן, גם בלעדי זה, הן עליך לדעת, כי המדרגה היותר גבוהה, שעליך, להתאמץ, להגיע עדיה, הלא היא מדרגת „איש חסיד”, להיות איש כזה, אשר חיה יחיה ומשתדל עם כל אשר לו, לחיות ולהיות כלו כליל רק טוב ומטיב בעד אחרים, אבל בעד עצמו כלא נחשב הנהו בעיניו, וכל מעינו תמיד בפעולתו אמונה רק לטובת אחרים, והצער הראשון ללכת בדרך „חיי צדק” כאלה הלא הוא, לבל תהיה אתה עם כל אשר לך, מתנגד ומפריע, לאושר רעך, למען תוכל להתאמץ בכל כחך, אתה עם כל אשר לך, להביא אח"כ רק „ברכה” בעולם, לכן שמר לך ראשונה מהביא „קללה” לזולתך! פקח עיניך על כל אשר

לך ראה, לבל תגרום שום נזק וצער לרעך! אף באשר תשפוך באשר תזרוק ובאשר תשליך החוצה ראה לבל תגרום על ידם איזה נזק לשום איש ולקנינו — היה ברכה — וחלילה לך להביא קללה בעולם!

ז

איסור דיבור שקר, חנופה, גניבת דעת

ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (ויקרא י"ט, י"א).
מדבר שקר תרחק (שמות כ"ג, ז').

א

אף כי התורה שבעל פה תבאר את הכתוב „ולא תכחשׁרׁ, כי הוא אזהרה בנוגע אל תוכן הכתוב: „וכחשׁ בעמיתו בפקדוןׁ וכי „לא תקשררׁ, הוא ג"כ אזהרה בעד „הנשבע לשקרׁ בהכחשת הפקדון הזה; בכל זאת אולי יוכל להיות, כי אמנם הלא תעשה הזאת הנה בעצמה מצוה כללית וכל האזהרות ההן הן הנה רק חלקי הלא הכללי הזה. — ואם כן מובן „איש בעמיתוׁ מורה ביחוד, על ההכחשה, שהיא הביאה לחברו בלי אמצעי „נזק ממשׁ, הנה אם נתבונן היטב בכללות הדבר, אזי נראה, כי כל כחש ודבר שקר הנהו ג"כ „נזק ממשׁ, נגד זה, אשר דיברו שקר עליה וגם חכמינו ז"ל הציגו את הדבר שקר, ואם כי באופן משונה, גם החזיון שוא ומקסם כזב, אשר יסודתו ברעיון האדם המכונה בשם „גנבת דעתׁ להיות עומד תחת האיסור והלאו של „גניבהׁ גם על אודות הכתוב השני: „מדבר שקר תרחקׁ אמרו, כי כל הנראה לעזרה ותמיכה לדבר שקר, המביא נזק בפועל (כתובות י"ז, ע"א), להיות נכללת בלאו הכללי של „דבור שקרׁ, ועל דעת בית שמאי נכלל גם „דבר שקרׁ הנאמר בשפה ובטעם „הדרך ארץׁ, לכן הנהו בזה לבאר לאשורו, את כל התוצאות של הלאו החמור ע"ד דבור שקר וכזב, אשר בכמה מקומות ובתנ"ך ובתלמוד מתחזק עליו דין קשה מאוד ויגדרו אותו באזהרות נוראות, עד כי „דובר שקריםׁ לא יכון בארץ ותקולל חלקו בתברת האדם.

ב

ה', אשר ברא את האדם בעבור „הצדקׁ, הלא הוא, כי יניח או יתן בעד כל יציר נברא או ביחס היצור את הראוי והמסוגל לו, הוא חנו לרוח האדם גם את הכשרות של „הדעתׁ, להיות אמתת, תכונת הנמצאים ויחוסיהם נשקפים ברוחו כמו „בראיׁ (שפיעגצל) ובתור ידיעה והכרה, כפי אשר תספיק לו בעד „חיי הצדקׁ למען יוכל האדם, להכיר מראש את היצורים, כפי שהם ויחוסיהם, ולפי ההכרה והידיעה הזאת, כאשר תורהו „תורת הצדקׁ ותקצוב למענם את כח זכותם, יתן להם האדם או יניח בידם את הראוי להם, חותם תכנית הדברים כמו שהם, להיות רשומו ניכר ברוח, היא — האמת — ואם כן „האמתׁ היא

תנאי "הצדק" כי רק לפי הציור והמושג אשר ישיג רוח האדם ויכיר את הדברים ויחסיקם יוכל להיות ולחיות נגדם — אך אם הציור ההוא לא יתאים עם אמתת הדברים כמו שהם, אזי יחיה האדם בנוגע אליהם באופן אחר ושונה, מאשר הוא ראוי והגון, כי יחיה ויתנהג עמם — הוא יתנהג או עמהם שלא בצדק ולא ביושר — עד כי גם מכלעדי טעמים אחרים הן "הצדק" בעצמו שאליו יקראנו ה', הוא דרוש להיות ערובה נאמנה, וכפי אשר תחזקנו העדות חיינו, על ידי תותם תכנית הדברים מחוץ לנו להיות נרשם ברוחנו, כי נתאמץ להיות מוכשרים בפנימיות נפשנו בהכרח, "האמת", להכיר ולדעת אל נכון את הדברים באמתת מציאותם וצורתם.

אולם, כפי אשר תנן ה' לרוח האדם את הכשרון והמושג של ההכרה והידיעה, להיות "אמתת העולם החיצון" בשקפת בקרבו פנימה, כן מחונן תהיה בכשרון מיוחד לו, כי את זאת ההכרה באמתת הדברים כמו שהם, יוכל לגלות ולהודיע גם כן לאחרים באמצעות "הדיבור", למען גם המה, יכירו וידעו כמחור את כל אלה אל נכון, ולמען לא ידרש לאדם בכל חיינו, להיות בתבל ארצה רק בעסק של בחינות "הנסיון" של עצמו בלבד, רק "הרעה והדבור" של חברת האדם בכללותה, היא תעצור כח, להגדיל ולהרחיב תמיד את "שפע הדעת" של רוח האדם, ובאופן כזה האיש הפרטי יוכל להיות יורש ובעל בחלה מאוצרות הרוח של "כלל האנושית", ואשר אמנם כפי רבוי הידיעות וההכרות באמתת הדברים, כן ירבה וכן יפרוץ כשרון כל אחד בפעולת "הצדק", גם למען יוכל האדם ביותר, להיות בעד הפעולה והמעשה, בעוד אשר בלעדי עזרת כללות החברה ומסירת "האמת" איש מפי איש, הלא נדרש היה לו להיות ביחוד בעד "המדע וההכרה" ולשים רק בה כל מעינו סלה. — כה קשר ה' ע"י הברכה הנעלה של "חברת האדם" את קשר החיים של "האמת", שהיא המשפעת ומקבלת ההשפעה, למען ידרש לאדם, גם בעד הרכוש הרוחני היותר נעלה — בעד "אמת", עזרת אנשים, להיות נקשר ונשען איש על גבר עמיתו.

ג

אבל את הברכה הגדולה והנעלה הזאת של הבורא, יהפוך אותה לקללה זה האיש, אשר תחת להיות "נאמן בדבורו" ולהביע לזולתו תכנית וציור נאמן, מאשר הכיר לדעת באמתת הדברים, גם להודיע איך השיג את צורתם ומה להם, אם יסבב את גבר עמיתו בכחש, ויצג לפניו חזיון שוא ושקר, ואשר בעוד על אמונתו בך יחיה, הלא יתנהג אחיך זה כמה עם אלה היצורים בציוריהם, אשר תארת לפניו, ובעוד גחעה הנהו ממך בשוא, לכן לא בצדק יתנהג עם הנמצאים מסביב לו, או ישלה את נפשו ויקה מהם אחרת עפ"י "דבור שקר" שלך וירע לנפשו ואחריתו עדי אובד, קללה יביא זה האיש, אשר נגד הזכות היקרה מכל יקר, אשר נתן ה' לאחיו לקבל מידן — את "הנאמנות" והוא — השקרן — יגנוב וישדח את "האמת" מרעהו, הוא יגנוב את לבבו — ארור הוא "הדבור שקר" ואל יחד בנאמני רוח! ויען כי הרכוש יקבל את ערכו עליו רק ע"י "היכולת" להיות "האמצעי", "לחיים של צדק" ובעוד תשקרו יגנוב ממנו את התנאי הראשון של הצדק — את "האמת" — ותחתיה ינחיל לרעהו את

"השקר" שהוא אבי העולה והרשע, אם כן השקרן גרוע ומסוכן יותר, "מהגנב", יען כי זה האחרון — הגנב — יקח וישלול ממנו ביחוד רק את "האמצעי" לחיים, אבל — "השקרן" — יגנוב מרעהו את האמצעי "לחיים של צדק", כי בהיות רעהו נתעה על ידו בשוא ושקר, הלא נגקל יעולל עלילות ברשע ויביא "אסון" — כי כמו קשר ה' את "צדקת החיים" אל "האמת", שהיא הדבר המאד נעלה, כמו כן קשר אליו גם את המתנה העומדת מתחת למדרגתה את "אורש החיים" — הן כפי אשר הכרת לדעת את הדברים, ככה הלא תתנהג עמם, ובעוד "השקרן" יראם לך באופן אחר ומשובה מאשר הנם באמת, הלא ישדוד ממך את המשען והמשענה הנאמנים או יסבבך בכחש להשען על הבל וריק. אבל כמו השקרן ישלול מרעהו בבלי אמצעי את הדבר היקר את "האמת" וע"י אמצעי את היקר מכל יקר את "הצדק", כן ימית בבלי אמצעי גם את עצמו ואת נפשו ברוח, יען כי ימח מלבו את חותם תכנית ה' את "האמת", אשר על פיה ברא ה' את האדם להיות אדם ואיש באגשים ביחוסו אל רעהו באמונה אומן.

ד

כל דבר שקר אף הקל שבקלים הנהו מרד ומעל נגד בן אדם אחיד, הוא גזל יקר צדקתו גם מות וחלול עצמותך — לכן השמר לך לנטות אף במאומה מדרך "האמת", כפי אשר הכרת אותה לדעת. — האם לא תרגיש ולא תחוש בנפשך, איך רוחך יתקומם ויתנגד נגד כל מלה של שקר, אשר חפץ תחפץ להעבירה על דל שפתיך?! הן אמנם בדבור שקר הראשון תחוש ותרגיש את זאת בטח!! ההתקוממות של עצמותך נגד עצמך, אשר תיסרך, לבלי הפיח כזבים, היא תזכירך ותזהירך, לבל תמית את "רוח האדם" שבקרבך. היא תזכירך, כי בראך ה', להיות נאמן בדבורך, כמו דבר ה' אליך יקראך תמיד, "לאמת וצדק" — אל תדמה, כי יצלה בידך, להביא חשבון ולדעת אל נכון את כל דבר שקר, אשר לא יזיק ולא ירע לרעך במאומה, הן אמנם לו יהי, כי בהשקפתך הקצרה לא תחזה עבדו כל נזק בזה, אבל בבוא הדבר באמצעות אחרים ולו תהי גם ע"י הסבה העשירית, יוכל השקר, להביא בטח אסון או רשע בחוג החיים של רעך — ואם גם זאת לא יקרה, אבל הן בדבר שקר זה שודדת מעצמך את תכונת האדם, הנשענה רק על "האמת והצדק". — גם בגלל עשות שחוק לנפשך אל תשקר ואל תכזב, כי מי פתי יחפץ לעשות שחוק ועונג בן רגע ע"י נזק חברו וע"י מיתת עצמותו הרצחנית!! — ואם גם "האמת" תביא לך את הנזק הראוי להיות לך, האם חפץ תחפץ להסיר את התוצאות מדבר עולה האחת ע"י דבר עול אחר, מבלי חשוב את ההפסד והנזק, אשר תביא לך ביקרת גפשך ורוחך ע"י השקר וכזב!!

ה

לכן "הנאמנות" גם מצד עצמה היא דרישת "הצדק" לחובה מאד נעלה והשקר מצד עצמו הלא הוא חטא ועון, המזיק ומשחית את אחרים ואת עצמו; אולם מה איומות ונוראות הנה תוצאות "ההרגל" לשקר ולכזב בעד "סחרת

החיים" ומה טובות ומצליחות הנה תוצאות "הנאמנות" — הן חטאים רבים. או אין כל חטא ועון נעשה ע"י האדם לולי החוטא השלה את נפשו בחשבו בלבו. כי אם גם יביאנו על זה במשפט. אז ישים כזב מחסה וישים אל השקר פניו להצטרף ולצאת זכאי בדין. ואם כן ההחלטה. להפית כזבים הוא יסוד מוסד בעד כל חטא ועון. אשר יעשה אותו האדם. לכן. אם באמונה אומן תחליט בדעתך. כי "הנאמנות" תהיה שבטך ומשענתך סלה. עד כי לא תוכל עוד לזכב ולשקר לעולם. ולו יקרך את אשר יקרך. או יש אתך מגן ומחסה בטוח נגד חטאים ועונות רבים — אך כל עוד תרגיל את עצמך. להפית כזבים. או תוסיף לסלול לך דרך. לעולל עלילות ברשע. לכן מי מכם. אשר תוכלו לפעול על נפש ורוח הצעירים לימים. לחנכם ולגדלם לחיי "צדק". שימו לבכם עליהם וסחקו עיניכם להתאמצו לפעול עליהם. כי המגן ומחסה הפנימי הזה. אשר יגן בעדם מפני תעתועים רבים יהיה חזק ואמין אתם. — שמרו אותם מכל משמר ופעולת חנוכם תהיה. כי יהיו תמימי דעים ונאמני רוח. דוברי אמת בלבבם ובשפתיהם. כאשר יעד אותם יוצרם ובוראם. וכי ייראו מפני "השקר" יותר מאשר ייראו ויפחדו מפני העונש. אשר תוכלו בעד זה ליסרם קשה.

1

דבור שקר על אודות עצמות האדם וצלמו. — אם תפית כזבים ותשקר על אדותו. באופן. אשר זה האדם בגלל תהלתך הנפרזה ידמה בלבו ויחשוב. כאלו ערכו עליו הנהו נמצא במדרגה יותר גבוהה מאשר היא באמת. השקר הזה נקרא בשם "חניפה" (שמיכאלי) והשקר והכזב ע"י התנכרות עצמותך. הלא הוא. כי תתראה לעיני אנשים במעלה יותר גבוהה. מאשר הנך באמת. זאת היא "צביעות" (הייכעלי). — אבל. כשם שאין אמת הדרושה והנחוצה כה לאדם כמו "האמת והידיעה הבורה. להכרת עצמות האדם". ואין שקר המביא נזק גדול ונורא כמו "שקרת ההכרה הזאת". לכן. על פי ההשקפה הזאת. אין שקר כה מזיק ומשחית כמו "החניפה" — האם אינך רואה. איך גם באופן הרגיל. כי החונף. בעשותו חנף. הנהו מקריב ומכלה את מצב המוסרי של אחרים וגם את כבוד אנשים של עצמו גם יחד. בעשותו זאת. למען יוכל. לקבל מהאיש. אשר יחניפנו איזה "תועלת". — הן החונף יגנוב מרצונו את "התום". את "היושר" ואת "הרכוש" גם יחד. אף את עצמותו יכניע וישפיל עד לעפר. בגלל עקב רב או מעט ותועלת שפלה. לכן אין דובר שקרים כה גבוה נמאס כמו "החונף". הבה! זכר נא את כבוד האנשים החוסף עליך. ושמרתו בלבך. למדן דעת. כי אם גם תוכל לעלות במעלת נגיד. ראש ושר ע"י החניפה וע"י "האמת והתום" תשאר עני שבעניים. חלילה לך לעשות חונף — הלא את כבוד האנשים עליך להוקיר יותר מכל קנין ורכוש. לכן טוב לך היות "עני". אבל איש תם ויושר דובר אמת — ואל תהיה כרום זלות לבני אדם. חלילה לך להיות "תועלת זוחלת"!! —

אולם הצבוע הן יעשה את עצמו כלו כליל "עצב נבוה" של "השקר" הוא יפגל לא רק את דבורו. כי גם את פעולתו ואת כל חיוו יתפוך להיות כולמו כאחד "שקר גדול ונורא". בקוותו ע"י מקסם כזב זה. ע"י התחפשו ושימו

„פאר“ על „אפר“ עצמותו, ותת למו ברק תפארה, לחגות לו על ידי זה חן והסוד מאחרים ולהפיק רצון מאתם. — שור נא! הלא ה' כונן ויצר את לבנו באופן כזה, עד כי גם מבלעדי האהבה והצדק, אשר ידרוש מאתנו בעד כל האנשים, הנה בראש וראשון התובת עלינו להגות אהבה וחבה יתירה, לזה האיש, שנחזה בו את האגושי, כי נמצאה אצלו בעצם טהרה, או כאשר נאמין וגחשוב, כי יש לזה האיש נטיה מיוחדת ורגש אהבה אלינו, להיות כמים הפנים לפנים, עד כי גם ירחש לבנו אליו אהבה נאמנה, לכן אם תדבר ותעשה בתכונה כזאת, להיות אדיר הפעל, למסור לנו את הגות רוחך וחוות דעתך בנוגע אל האחד או אל השני ולהחליט עיני, כי אמנם דבריך ופעולותיך נגדם נאמנו מאד ואם באמת זאת הפעולה הנעשה, לשם חות דעת כזאת, להראות הגות רוחך, אם כל אלה המה רק חזון שוא ולא חותם תכנית אמנות רוחך, אם באמת, לא את הגות רוחך הנאמנה מסרת לנו בחות דעתך זאת, ותסבבנו בכחש, אז הנך גונב מאתנו את דעתנו, את לבנו — ודבר כזב כזה יכנו חז"ל בשם „גנבת דעת“, ואף כי השם הזה הוא מציין רק „גנבת הרעיון“, בכל זאת הלא בשקר יסדו ושקר הוא — ולא לבד, כי יזהירו אותנו, להתרחק מצביעות וכחש בעד כל הליכות חייך ועולמך, כי גם בעד כל פעולה מיוחדת, אשר הצביעות תביאך לעשותה, גם בעד כל מראית עין בנוגע אל איזה פעולה, שתעשה בעד חברך לשם „אהבה וחבה“, ובאמת לבך בל עמך או אחרת תחשוב, מכל זה יזהירו לנו חז"ל, להתרחק ולטהר את לבנו מכל שמך דופי.

למשל: אל תכבד את ריעך בכבודים ובמתנות, אם ידעת מראש, כי לא יקחם ולא יקבל מידך, גם בבוא ריעך בביתך אל תפתח חבית יין, להראות, כי בשבילו עשית כזאת, ובאמת גם מבלעדי בואו תפתח את החבית הדרושה לך לפתחה באמת בעד אחרים. יען כזה תסבבנו בכחש ותגנוב את דעתו, לחשוב כאלו שמחתך כה גדולה על בואו, עד כי חרד הנך, לעשות דבר כזה, לכבודו, וכדומה הרבה. כל שקר, כל אונאה, כל חגיפה, וכל צביעות נגד כל אדם, ויהי מי יהי ומאיוזה דת שתהיה, אף כי אתה מדעתך תוכל להבין, כי אמנם נכזה ונמאס הוא דבר כזה, בכל זאת גם החוק ודבר משפט יצוה עליך ויזהירך, לבלי עשות מדחה דבר שקר, לא רק נגד איש מיוחד בנוגע אליך, רק נגד כל אדם, יהודי ואינו יהודי, ולהיות תמים ונאמן עמו (ח"מ רכ"ח). ובנוגע למשא ומתן קבעו חז"ל לך לתובה ואזהרה שמקורה בנאמנות האדם, כי הלילה לך לעבור בשתיקה, מבלי תרדע מראש להקונה את טיב הסחורה ותכונתה, באופן, אם הקונה יחשוב אותה, כי שונה ואחרת היא בתכונתה, מאשר היא באמת, אף כי בגלל התכונה הנאמנה שלה אין הבדל במחיר הסחורה, למשל: אסור עליך למכור לאינו יהודי בשר בלתי שחוט והוא יאמין, כי נשחט כדת היהודים וכדומה (שם).

ז

מטעם הכתוב: „מדבר שקר תרחק“ יזהירו אותנו חכמינו ז"ל ביחוד גם מדברים כמו אלה: לתת ידים מוכיחות ולחזק ע"י השתיקה שלך, או ע"י חזות פניך את דבר השקר והכזב, אשר יביע רעך בפניך לזולתו, או לסבב בשתיקה

כזאת, כי רעך יפיח כזבים — גם לחזק בדבר שקר איזה „דבר אמת“ אסור, ומצווה הנך, להגות מן המסלה ומדרך חייך כל המניעות, המפריעות בעדך את דבר „האמת“ לאמתו (ח"מ ט', י"ז כ"ח).

ח

והנה חכמינו ז"ל נטו קו של „חן וחסד“ בהליכות האדם בעולמו, באמרם, כי חלילה לו להיות כודד במועדו ולהתרחק „מחברת האדם“, רק עליו להתרגל בה ולהיות „מעורב עם הבריות“, ואף יורו ויראו לך איזה פעולה, שהיא רק משונה למראית עין, ואותה דורשת ממך החובה של „התערבות עם הבריות“ ומה היא פעולה כזאת בנוגע אל המצווה של „מדבר שקר תרחק“ — הן אמנם חיי האדם בחברה האנושית לא יכלו בשום אופן להתקיים, לו כל אחד, ללא נדרש, הגיד תמיד לרעהו את כל האמת אשר בלבו, כפי אשר הכירה אותה לדעת בעצם שלימותה. — אף חברת האנשים כוננה לה „שפה“ כזאת, אשר, אם אמנם מחוץ לחוג החברה היתה נחשבה — לו השתמשו בה — לדבר שקר, אבל בקרב חוג „חברת האנשים“ תחול „שפה כזאת“ מהיות עוד „שקר וכזב“, יען כי זה האיש, אשר תקח עמו דברים במבטאים כאלה, לא יחכה לשמוע מפיו בחולט את „הדבר אמת לאמתו“, — השפה הזאת, היא „שפת הדרך ארץ וחממוס“ (האפליקייט), אשר מפני כי התחברות האנשים ככה הנהיגה בתוכה לנאום נאום כזה, לכן חדלה מהיות עוד דבר שקר. — הן אמנם כמו „החברה“ ביחוד תתן לדברים את ערכם ומובנם ומושגם הנאמן עליהם, לכן גם הכח והזכות בידה באופנים מיוחדים, לשנות את מובן הדבור ומושגו, וכאלו חברת האדם לוא חליתה, להשתמש עם המלה „כן“ (יא), להיות לה מובן „לא“ (גייץ) ובמלה „לא“ להוראת „כן“, הלא עליך לשמוע לה ולקשור אז את המובן והמושג שלך עם המובן המקובל ממנה, כמו כן תרגליך חברת האדם להשתמש למשל עם המלה „עבר“ (דיענער) בתהלוכות החברה, להיות לה רק המובן של שלילת האדנות והגאווה, גם הכנעה מטעם הדרך ארץ וגמוס ולא יותר, בעוד אשר המלה הזאת בשאר יחוסים, הלא הוראתה „עבדות והתמכרות גמורה“, וכן גם עם כל דבור ומבטא של „אהבה וחבה“ שהנהיגה אותה חברת האנשים, להשתמש בה, כמו כן בחברת אנשים, הלא לא ידרוש ולא יחכה האיש הפרטי, כי רעהו, ללא נדרש, יגיד לו את כל לבו ואת כל אשר יחשוב עליו. — והכלל הוא: „את אשר תדבר, דרוש להיות אמת לאמתה, בכל זאת לא נדרש ממך, כי תוציא בשפתך ותביע אומר כל דבר אשר תחשוב אותו לדבר אמת“, אין „חברת אנשים“ אחת יכולה להתקיים, לו כל אחד למשל, בעת יפגוש את רעהו, ימצא נכון לפניו להגיד לו, ללא ידרשהו, את אשר ימצא בו דופי במראהו החיצוני, בשפתו ובהנהגתו וכדומה, והשתיקה הזאת תחול מהיות התנכרות או סתר פנים ע"י כזב, יען ביחס כזה, הלא השני לא יתפוצץ ולא יקה, לקבל ממנו הוראה, מוסר ותוכחה, אף על ידי שתיקתך, הלא לא יתניף רעך את עצמו לחשוב, כאלו ערכו עליו טוב הוא רב יותר, מאשר הוא באמת, וכמו יכול להיות כזאת ע"י שתיקתך, לו היית ונמצאת עם רעך בינך לבין עצמו, ויכולת או להגיד לאחריך, מבלי להלבין את פניו, בהוכיחך אותו על חסרונותיו.

זה לא עשית כזאת, הן אמנם, למלאות את תנאי חיי החברה בהליכות עולם חזיק במאומה להאמת והנאמנות, אף חובה היא למלאותם --- אבל אף ד אחד הלאה, אף דבור קל יותר מאשר יאות לפי המקום הנמוס היא "חניפה ביעות" ולכן גם לחסא ועון יחשב (ת"מ דכ"ו, ו' א"ח ס"ה, כתובות י"ז ע"א).

ס

באופנים כאלה, אם רואה ומבין הנך מרעך, כי עם דבר אמת אשר תאמר ישתמש שלא כהוגן או במקום, אשר האמת תוכל להזיק לרעך, למשל: רוצה ישאל אותך על הברדף ממנו או גנב על אודות המקום, ששם גידו את הרכוש, או חולה מסוכן על אודות קרובו, אשר במשך מחלתו מה, ואיננו יודע מזה וכדומה, אף כי מחבר הספר לא מצא אודות זה דין מורש, בכ"ו מחקשים שונים, שאין בהם כל ספק, יוכל להוכיח, כי באופנים אלה, לא לבד כי עולה וחסא הוא, להגיד את האמת, כי גם החובה והמצוה וה גם לדבר שקר. — הן אם הדין גותן להרוג את הרוצח, למען נעצור אותו רציחתו, ועלינו לעצור את הגנב מגנבתו למצער ע"י הכאה, אך למען נסעד חזיק את חיי החולה המסוכן או מבטלים ומחללים חלק גדול ממצות התורה, החובה עלינו לעשות כזאת, הלא, לא לבד באופנים הנזכרים עלינו, להכחיד האמת, מבלי להגיד אותה לו בשום אופן, יען כי על ידי הגני עתה ומסייע רציחה, להגניבה ולהמות ואשם אשם, וגם באופן, אם ע"י שתיקתי תוכל היות הוכחה ומראה מקום, לאשר נדרש להם לדעת, הלא עלי החובה לדבר קר ולסבבם בכחש — כמו כן יורו חכמינו ז"ל, כי עלי לגטות מהאמת, אם היא זבב ותגרום לריב ולמחלוקת — שהיא הקללה הנוראה בעד החיים — או במקום, אוכל לעשות בין איש ואיש "שלום" שהוא כלי מחזיק ברכה בעולם — ומפני כי שלום, לפי דעת אחרים, אמנם חובה היא לעשות זאת.

ח

איסור לחין, עיגוי, אונאת דברים, הלכנת פנים וכו'

וגר לא תונה ולא תלחצנו, כי גרים הייתם בארץ מצרים. כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אותו, כי אם צעק יצעק אלי, שמע אשמע צעקתו. וחרה אפי, והרגתי אתכם בחרב, וחיו גשיכם אלמנות ובניכם יתמים (שמות כ"ב כ').

וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו, כאורח מבט יהיה לכם הגר הגר אתכם, ואהבת לו כמוך, כי גרים הייתם בארץ מצרים, אני ה' אלקיכם (ויקרא י"ט ל"ג).

ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך, כי אני ה' אלקיכם (שם כ"ה י"ז). הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליך חטא (שם י"ט י"ז).

א

עם המציאות, אשר תנו ה' לאדם הוא גותן לו גם הזכות בעד ההתפתחות החופשית של כל כחותיו, גם את החובה והמצוה, לכוון את פעולותיו ותוצאות

כוחותיו רק לפי דרישת „הצדק“. לכן כל הזמן, אשר ישמור וינצור האדם את החובה והמצוה הזאת, כל עוד ירכוש ויקנה לו את הראוי לו לפי חוקי „הצדק“, וינהל את חייו והליכות עולמו רק במעגלי צדק, אזי חלילה לך, ואם גם יש אתך הכח והתקיפות לזה, להעיק לרעך ולהציק את בן אדם ההוא ולגרוע ממנו את חפשו חלילה לך, ללחוץ ולהגות אותו מדרך ומעגלי חייו, אשר הורה לו ה', בהיותו איש באנשים. — אל תפריע ואל תס אותו מדרך מדרך „התפתחות חייו“, להיות כמוך כמותו — וכפי אשר גם אתה תתאמץ להשיג כזאת, אל תסג את גבול חפשו וזכותו, אשר גם אתה תקח כזאת לך, בחשבך בתור זכות שלך. — אל תגביל ואל תצמצם את דרכיו הישרים והאמצעים הנאמנים, אשר יבחר לכלכלתו ולמלאות בזה את תעודת אנושיותו, ואל תחשוב, כי בהסגת גבול ישאר עבודך חוג יותר רחב וגדול, להתפתחות חייו, בנחת ובשפע רב — האם לא לה' היא התבל? האם לא ה' הוא זה, אשר הושיב בה את האנשים, ויתן להם את הזכות, להיות כמוהם כמוך מאושרים ומוצלחים. אם ניתן לך „היתרון“, להיות לך הזכות ביתר שאת על הנכסים וההנאות בעולמו, עד כי תדמה, כי לך גם הכח והזכות, ללחוץ את אחיו, שהוא איש כמוך ולהעבירו מעל גחלתו ושמש זכותו? — האם רק בגלל זה תתחרה לעשות כזאת, יען יש לך הכח והתקיפות לזה? ! — האם דרושים המה הכח והתקיפות, להיות שולטים בנכסי ה', והמה יהיו לקו בעד פעולות האנשים ולא „הצדק“, „צדק עולמים“? — זכות הצדק הנובע ממקור ה', שהוא „אל צדיק“, — הלא היא הזכות הכללית, אשר נתן ה' לאדם בתבל ארצו — הזכות: „להיות איש באנשים“? החפץ תחפוץ, לקרוע את מכתב החופש, הכתוב בעד כל אחד באצבע אלקים ולבטלנו כולו? הן אמנם אתה תקלל את השודד, יען ישלח ידו, לגזול את רכוש האנשים, ונבזה נמאס הוא בעיניך. האם אינך רואה בך, בעצמך, כי אם תפעל און, ללחוץ ולהעיק את רעך, הנך שודד גדול ונורא משודד וגולן, יען אם תעשה כזאת, אז הלא תשדוד ותשלול את „זכות הצדק“, שהיא תנאי כל רכוש וקנין?

ההגבלה והצמצום בדרכי האדם והאמצעים שלו, לרכוש לו אחוזת נחלה בתבל ארצה נקרא בשם „לחץ“, לכן אל תלחץ ואל תגביל את זכות אחד מבני! כן יקרא לך ה' בתורתו. הבה! הניחה לו להיות „איש באנשים“ כמוך, גם חפשי בחייו ובהליכות עולמו כמוך וכפי אשר תדרוש אתה בעד עצמך כזאת מטעם „הצדק“.

ואף כי באיזה אופנים ומטעם סדר חיינו ועריכת הקיום של חברת האדם ניתן לך לפעמים הרשות, להרחיק את אחיך מדרך החיים אשר תלך בו אתה, לבל יגיע לך נזק מה (ח"מ קנ"ו), בכל זאת השתמש ברשיון כזה רק לעחים רחוקות ובנפש לא חפצה, ואל תשכח, כי הזכות והרשות הזה נתנה לך, לא בגלל, כי המעשה בעצמו ראוי וישר הוא ככה לעשות מטעם „הצדק“, רק בגלל האונס וההכרח בצרכי החיים של חברת האדם. אל תשכח, כי התורה הלא תצוך: „לבל תעיק ולבל תלחץ כל איש בדרך החיים שלך“!

ב

אבל — אם גם לא תלחץ ולא תגביל את אחיך בדרכי חייו ולא תצמצם את האמצעים לחייו, גם הנחת אותו ללכת בדרך רחבה ובכח הזכות שלו, רכוש לו את הברכה, אשר יתן לו ה' — בכל זאת ישנם אופנים כאלה, אשר גם הכח והתקיפות שלך תוכל להתיצב כמפריע בין „הברכה“ ובין „ההגאה“ על רעך, להכאיב ולמרר את מציאותו יחד עם כל הברכה אשר אתה — אתה תוכל, להביא עליו עינויים וצרות עד כי יאכל לחמו לחם עצבים ובדמעות על ניגיו יהנה מקנינו, אשר נתן לו ה', לשבור מטובו בנחת ולא בצער, ואתה תביא עליו מכאובים, עצב ויגון, עד כי מספר רגעי חייו יהיו מספר אנהותיו — וזו לך, אם תתנהג שלא כהוגן עם השפע במדה מרובה, אשר נתן לך ה', ואשר אסר בידך רוב טובה, למען תוכל לחלק מטובך לרעך, למען יגוב גם הוא טוב לו עמך, ואתה אמנם תרע מעשיך ובכח התקיפות שלך תבוא ללחוץ לענות את רעך, להיות נכנע תחתיו בהכנעה ע"י „ענוי“! אוי לך, אם נפש אחת תביאך במשפט, נפש אחת מאחריך, תקראך לפני כסידה, להביא תלוונה עליך, כי הנך גזל את אשרה בחיים, כי הנך מפריע את שמחתה, כי אתה הערה את מקור דמעותיה! הן ה', אשר תואל לחשוב, כי גבוה מעל גבוה הוא ובשמי מעל מכן שבתו, עד כי תדמה, כי באין רואה, הנך יכול לעשות שחוק לך עם אושר בנו ואחריך, אח רחוק מהשגחתו, אמנם דע, כי קרוב לקוראיו הוא ה', קרוב הנהו אל כל עני ושפל רוח, אשר עליהם יביט, הוא יראה כל דמע עין וישמע כל אנחת לב — ישמע אל שועתם, ישיב גמולך בראשך, יפיל אותך משאתך למשואות נצח, הן משפיל אף מרומם הוא ה', גם זוקף כפופים!!

ג

וביחוד ועל כולם תזהיר אותך התורה מלחץ רעיו האנשים, אשר מסגי כי הם בעצמם לא יוכלו להושיע לגפשם ואשר מפ"ז החובה והמצוה על האחרים, לחמוך ולהתחזיק בידם, לכן בנוגע לאלה, אם תשתמש עם הכח והתקיפות ללחצם ולענותם, מה איום ונורא מעשך זה, עד כי עונך גדול מנשוא, ולמשל תציג התורה: את הגר, את היתום והאלמנה.

ראה נא את „הגר“, הן האיש הזה בתום לבבו ובאמונתו נכנס לשבת בארצך, בעירך, בחוג חברתך, ובתקוה טובה ובבטחה, למצוא שמה אנשים, אשר יחשבוהו לאיש באנשים כמהם, ויתנו לו מקום, לגור אתם, ששמה יוכל לחיות ולכונן את חייו בתוך „חבר לחברת האנשים“, אמנם לגר אין כל מכתב תעודה אחרת, מגיד לאדם ישרו, זולת „פניו“ שהמה „פני אדם“ למו, אין לו מליך טוב אחר, אשר ינהלנו ויכניסהו בחברתך, רק את „ה“ לבדו, את ה', אשר יביאהו אליך בתוך „בנו“, ויאמר לך: הלא הוא בן אדם כמוד, הוא יאבה ויחפץ, לפעול ולעבוד כמוד, ואם כן עליך, לתת לו את הזכות לזה. — הלא כגר כאזרח יאמר לך ה': „בני“ הם וארצי הלא היא מולדתו ומולדתך, כמוהו כמוד קראתי גם אותו, להתחקות על שרשי תעודת אנושיותו, לכן אל תפגום בזכותו, אל תפריע את שמחת חייו, אל תשתמש עם רפיון כחו שלא כהוגן, הראה „באהבת הגר“ כי תדע רחם, ובמדת טובך התנהג עמו, לקרבו אליך

והוכיחה בזה, כי תחשוב באמת את הארץ, לאדמת ה', ואם האדם, כי בן ה' הנהו. — איש ישראל! ולו גם אותך ינכרו, לו גם יפגלו וינבלו את אנושיותך ובארצות פווריך יחשבוך „לגר“ ולחדל אישים — אבל אתה! היה איש באנשים, איש ישראל! חלילה לך להתנכר אל הגר, הלא ידעת, כי ה' הופיע לך ראשונה, נאזר בגבורת ימינו, להיות מגן ומחסה „לגרים“ נגד הגאווה והעריצות של האזרחים באדמת חם. המצריים הציקו והעיקו לך וקמו עליך לכלותך, אז בגלה ה' בכבודו ובעצמו, להיות מגן ומחסה להצדק מול העריצות והתקיפות, לכן הראה נא והוכיחה גלוי לכל, כי הנך איש ישראל, וכי אהב מוקיר ומכבד הנך את „הגר“.

ואלמנה ויתום — הבעל, האב מת, ולפני מותו, רוחו נעזר בקרבו, עיניו ראות וכלות בהביטו על אשתו, כי תשאר גלמודה ונעזבה בלי תומך וסוּעָד, יחזה את בניו ולבו נשבר בקרבו, כי אין עוד מחסה למו ואין דואג בעדם, הוא יעזבם לאנחות, בעת רוחו תשוב אל האלקים ויפרד מהם, אבל כמה ישקט את ענות נפשו טרם תצא, ביד מי יפקיד את אהובי נפשו אלה באמונה ובבטחון נאמן? הלא ביד ה', שהוא אמנם „אבי יתומים ודיין אלמנות“, בידו יפקיד אותם. הן ה' יקח אותם תחת כנפות השגחתו, ה' אשר יביע אומר אל „חברת האדם“, אל הכלל והצבור, אשר לא ימות לעולם: „היה כמוני דיין אלמנות!“ כמוני היה „אבי יתומים!“ וכל אחד, אשר אלה האומללים יבואו בקרבתו ובחגו חייו, עליו למלאות את חלקו בחובה של חסד המוטלת על חברת האדם.

ואם חברת האדם וכל איש פרטי לבדו, אם תחת להביט ביתום ואלמנה, כי המה נכסים מופקדים מה' בידם, להיות להם, למגן ומחסה ולתמוך את חייהם ולכלכלם, ולנטלם ולנשואם, אם המה יחבלו עוד מזמות ויחשבו דבר בליעל, יען כי אלה עוזבים לנפשם, מבלי תומך ודואג בעדם, לכן בנקל יוכלו להשליט עליהם את הכח והתקיפות, ללחוץ ולענות אותם ולהסיגם מגבולם, בזכותם על החיים הליכות עולמם, לשלול מהם את האמצעים לחיים, ולהחשיך ולמרר את חייהם בצרות ובענויים, אז יקום ה', אז ממעון קדשו יופיע אל־נקמות, אשר שכחתם אותו, אך יראה בעליל, כי הוא באמת „אבי יתומים ודיין אלמנות“, הוא נקם יקח וגמול המענים הלוחצים אותם ישיב בראשם, למען דעת, כי אמנם אלה העוזבים אשר נחשבו לחסרי מגן ותומך בעדם, כי באמת עזרם מעם ה' ותמוכים ונעזרים המה מיד ה', הכל יכול, הנוקם נקמתם ומשלים גמול, לכל הנוגע והפוגע בהם לרעה ובו בעזרתם להם אורח לחיים, לטוב להם כל הימים.

אבל לא רק את הגר, היתום והאלמנה אל תענה ואל תלחץ, כי גם נשים, עבדים, עניים וכל אומלל וקשה יום, כל אלה עומדים המה תחת השגחה וחסות מיוחדת של אדון עולם, יוצר האדם, אשר ידרוש ויתבע את זכות „החלש מהתקיף ממנו“.

אין כל הבדל בנוגע אל האלמנה והיתום באזהרת התורה בין עניים ובין עשירים, ואם נעדר מהיתום אביו או אמו, כל עוד היתום לא יוכל לעמוד ברשות עצמו, ולנהל בעצמו את עניניו נקרא בשם „יתום“, ואם, כן, לחנך יתום או יתומה בדרך טובים תוכל לפעמים ליסרם לטובתם, בכל זאת עליך,

להתנהג עמם גם בזה בחסד וחגיגה. יען לבבם עלול מאוד להרגיש ולהתפעל ביותר, וכמו כן בגוגע לכל איש עני, אומלל וגכנע. — (ח"מ רכ"ח).

ד

אבל אל תחשוב, כי יצאת ידי חובתך, אם רק לא תחטא לרעך בפעולה ובמעשה, אל תדמה כי צדיק הגך אם רק בפועל ובמעשה לא תלחץ ולא תענה את רעך וחדלת מהצר ומהציק לוולתך, הן אמנם גם במלה, בדבר שפתים לבד, בדבור פיה הניתן לך, להביא ברכה, גם בהם הלא תוכל להרע לרעך, לענות וללחץ אותו, ובלע ולהשחית את צהלת חייו ושמחתו, ובאלה עוד רב יותר תכאיב ותזיק לו מאשר תזיק ותפגע אותו בפעולה ע"י הכה והתקיפות שלך ובמעשה היוצא משנאת לבב.

ה' נתן בנפש בן אדם את ההרגשה העדינה, לבוא בהתפעלות ובהתרגשות, עד כי יצר ויכאב לה כל פגיעה וכל נגיעה לא בעימה, ואת הלב המרגיש והמתפעל הזה שמהו ה' לאדון גם על קניני האדם היותר קדושים, להיות גם בעל רגש הכבוד צהלת הרוח, החשיבות, היקר והאהבה וכל הנאה, אשר יתנו למו החיים, ואשר באלה רחשי הלב יתקשר האדם אל החיים ואל האנשים, והנה כל עזר הלב והנפש באדם הנם נמצאים בטהרה ובצהלה, אז גם בצרות תיצוניות, אשר תעבורנה אל האדם יוכל בכ"ז להיות מאושר בחיים — אבל אם יפגעו במורשי לבבו, אם יעכירו את רוחו, אם יכאיבו את לבבו ויפריעו את שלומו — אז יחלה האדם ויבול כעלה גובלת — לכן קדוש יהיה לך, "הרגש הפנימי הנעלה של האדם", ועליך, לחשוב את נפשו ולבו לאדמת קדש, אשר הראך אותם ה', לגטוע בהם את הברכה הנעלה: את הלימוד, את הנחמה, את האהבה והחסד, ולזה הלא נתנה לך מתנה היותר טובה — "הדבור".

אבל אם אתה בדבורך, שעליך להביא חיים וברכה ללב ונפש האדם, אם תהפכה לרועץ, אם תשתמש בו בתור כלי נשק ומשחית לחבל — אם תחת, לתת בדבורך ללא-למוד וללא-מנוסה ומחונך, הוראה, לקח טוב ומוסר-השכל, ואתה בגלל עשות לך שחוק ותתול, הנך מתלוצץ עליו, הנך מונה אותו ותביאהו במבוכה, הנך לועג לרש, מהתל באומלל, אשר לבו הנשבר, הלא יקה, להקשיב מחן שפתיך גוחם ואמרי גועם, גם צרי ומרפא לשברו — ואתה הנך מבקש עליו תנאות ותלאהו בתוכחות ובדברי בוז ונאצה — גם בגלל הטף מוסר לרעך, תחת לקחת עמו דברים בחן ונועם ורק כאשר הנך נמצא אתו בינו לבין עצמך, אם תכלים את אחיך ותלבין את פניו בפני אחרים — אם תשפיל את כבוד רעך, בטפלך עליו שמות של גנאי — אם בשחוק וקורת רוח ובמבט זעם תחריץ לו בלשונך ותציץ נחתו בלבו בדברים שנוגים, אף עוד תשבץ רצון ותשמוח על הכניעך והשפילך את כבודו בעיניך — אז אל תרהיב עז בנפשך, להביט השמימה! הן ה' הוא הוראה ללב הנשבר, הוא היודע את הרוח הנפגע של רעך והכואב תחת מוקרות חרב לשונך ומכיר את הנכלם והמיצר מהבז והלעג, אשר תשפוך עליו והלצון אשר חמדת לך — הן כל לב דוי וכל רוח נפעמה יפנו אל על, אל אל בשמים ושערי דמעות בלתי נעולים — כל אלה

יביאוך במשפט לפני כס־יה, אשר יראה וישמע כל דמע עין וכל אנהה חרישית —

ואתה? הטרם תדע, כי צדיק הוא ה'!

אמה עלם בן ישראל ואת עלמה בת ישראל! אתם, אשר תחושו עוד בנפשכם, כי מתנת ה' בכם עודנה בעצם טהרה, כי לבכם עודנו רך ומלא רגש־יה — אתם הזהרו בדבורכם, שמרו אותו בטהרה וקדשוהו להיות ברכה לאחיכם, אל תפציעו לכב איש ואל תפגעו בו לרעה בדבורכם — ובראש וראשון שמרו פיהם ולשונכם מכל משמר, נצרו אותו בבואכם בחברת אנשים אומללים ומדוכאים, דלים וגכנעים, משרתים ומשרתות, הן אלה המדוכאים והגכנעים הלא המה יחושו בכפלים את מרת לעג השאננים, ואם גם הקל שבקלים, הלא רוחם הנדכה נוח, להרגיש במאד מאד צער ומרירות ע"י דברי חרפה ובזיו, וגם אז יחושו עצמם נכלמים ומצטערים גם בעת ובדבור, שגם אתם בעצמכם לא תחושו בזה, כי הכלמתם אותם, גם בסרם תשימו לב, כי מפיכם החמלטו מלים כאלה, להכאיב את לבבם ולצערם — וביחוד הזהרו בצער נשים! שימו לב בכלל על אמרות חכמינו ז"ל, אשר מטעם האסור של "ענוי", הוסיפו גם את האסור להתלוצץ, להתל, להזנות, להביא את איש במבוכה, לכנות את רעהו בשמות של גנאי, אף יחליטו, כי יותר מעון האונאה במשא ומתן, עוד כבד הנהו עון "אונאת דברים וכדומה", יען כי הראשון נוגע ופוגע רק ברכוש האדם ובקנינו, והשני יפגע בכל עצמות האדם. את העון הראשון חוכל להסיר בחפצך, להיטיב את דרכך במלאותך את החסרון, אבל לא את האחרון, והדמעות, אשר יבכה האיש הנפגע הנה גלויות וידועות להשופט כל הארץ, לכן יראו את ה' ואת עינו הצופיה בכל (ח"מ רכ"ח). ובמקום אחר אמרו חז"ל: המלבין את פני חברו ברבים, חבר הוא לרצוח, האם אינך רואה, איך דם פני הדין גכלם יעלם בקרבם ויחורו כמת?! שלושה יורדים לגיהנום ואינם עולים: "המגלה ערוה, המלבין פני חברו ברבים והמוציא שם רע על חברו" ולו גם שערי השמים יסגרו בעד כל תפלה וכל תחנון, אולם בעד דמע עין כל איש נכלם, הנפגע מרעהו בכבודו, פתוחים המה תמיד לרוחה.

ט

נתינת מכשול לפני עור

לא הקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל, ויראת מאלקיך אני ה' (ויקרא י"ט י"ד).

ארור משגה עור בדרך (דברים כ"ז י"ח).

כי יסיתך אחיך בן אמן או בגר או בתך, או אשת חיקך, או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר: גלבה ונעברה אלהים אחרים וגר. וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות כדבר הזה בקרבך (דברים י"ג ז—ב).

א

אל תתן מכשול בדרך החיים של איש עוור בעינו, עוור ברוחו או עוור

בלבו, ואל תאמר: הן מי יראני? אני ה', אני רואה את זאת, לכן ירא את עיני ה' הצופיות בכל, אם אינך ירא מעיני אנשים! לפני עוור בעיניו — אל תתן מכשול בדרכו, לבל יגוף ולכל יכשל, גם עליך לפנות מדרכו ולהגות מן המסלה, אשר הוא הולך עליה, כל דבר, אשר מוכה אלקים זה יוכל להכשל ולהגזק בו, אבל לא רק העוור בעיניו, כי גם כל מוכי אלקים המנוגעים בגופיהם ואנשים חלשים גם הילדים, כל אלה מסורים המה תחת האפוסטרופסות, המחסה והמגן של הבריאים, החזקים והגדולים! לכן היה עין לעוור, מטה לפסות, משגב לדרך, מסעד לחולה, אומן ומנהל לילד רשע!

ב

העוור ברוחו — העוורים ברוחם המה הבלתי מבינים דבר לאשורה, הבלתי רגילים ומנוסים בהליכות עולם, גם „העלומים והילדות” — והנה אתה, אשר חגן אותך ה' בשכל טוב, יותר מאשר ניתן לאיש לא נבון כמותך, אם יביא ה' איש כזה אליך או מי מאתם יבוא אליך לשאול בעצתך היה לו אפוסטרופוס ויועץ טוב בשכלך ותבונתך, לתועלתו ולא להפסדו, ירא את ה' הבוחן כליות ולב, הידע ומכיר גם את מסתרי רעיונך, הוא יראה וישקיף ויבחן, אם נתון תתן לו עצתך באמונה לבב, להיות הדבר והענין, שעליו ישאל בעצתך, כאלו היה הענין הזה של עצמך, לשקול אותו בפלס תבונתך, טרם תחרוץ משפטך עליו, ואוי לך, אם תשתמש עם האמונה והבטחון, שיבטח בך רעך, רק לנזקו ולקלקלתו.

הורים, מורים, אחים ואחיות, רעים ואוהבי איש אנשי ביתו, וכל אלה, אשר פעולתכם רבה במעשה, בדבור ובכתב על רוחות בני אדם הצעירים לימים, שהמה אמנם עוורים ברוחם, ועליכם להדליק בשלהבת זיק רוחכם את נר רוחם, אתה, אשר בדבור והנהגה תראו ותורו להם, כי זה הוא אמת וטוב, המה יביטו ויתבוננו ויאמינו לאורך ימים, כי אמנם כל זה אמת וטוב הוא, אף יבנו עליהם את בנין חייהם, עד אשר יוכלו בעצמם לבחון כל דבר בשכלם ובדעתם — אל תתנו מכשול ואל תניחו אבן גוף על דרכם! אוי להם, אם לא תתהלכו עמם באמת ואמונה ואמן, אם תתנו להם תורה מוטעת תחת הורת אמת, רע תחת טוב, אם תדברו להם „שקר” תחת דבר „אמת” ותגחילו להם שוא ותפל תחת „מעשה אבות ינחלו בנים”, לטובתם ואושרם, אחס תהפכו להם יום ללילה ואת אור האמת לחושך; אמנם יבוא יום, אשר המה יתעוררו לחיים, יקיצו מתרדמתם ומחבלי שנה, אשר הפלתם עליהם, יפקחו עיניהם, יראו ויבינו — ויקללו אתכם קללה במרצת, הקללה הזאת תשמע באזני ה', לכן יראו את ה'! אם לא תיראו מבני אדם, ה' הלא הוא בוחן כליות ולב!

ג

העוור בלבו — העורים בלבותם המה כולם, אשר טפש כחלב לבם, אלה שהמה קלי דעת וגוחים לחטא וגוטים לפעול און, ורק המקרה והיכולת

לחטוא יחסר להם — שמר לך, לבל תתן לעורר-לב כזה את היכולת לחטוא, להראות לו דרך-חטאים, או להקל לאיש כזה מעשהו, לעולל עלילות ברשע, או לתת לו סעד וסמך, עת יתן בעולתה ידהו — אל תדבר: האם אני אפעל זאת? — הן הרשות בידו, לחדול ממעשהו ולעשות ולפעול אחרת. — אבל החטא, שיחטא טפש הלב הזה נחשב כאלו עשית אתה, יען כי אתה תתן לו היכולת התמיכה והעזר, לפעול און.

לכן עוד הפעם אליכם תשוב דברתי, אליכם, אשר פעולתכם רבה במעשה, בדבור ובכתב על בני העלומים, הנוחים לחטוא ולהתאוות תאוה, ולבם פתוח להכניס בקרבם גם את „הרע“ כמו את „הטוב“, אשר יציגו ויעבירו לפניכם, לכן עליכם לפלס מעגל חייכם, כי ילכו בדרך ישרים ולהיות תמימי דעים, נאמנים רוח וסרים מרע — הן בידכם טובם ורעתם, בידכם לפעול, כי לבם יהיה גן ה', לנטוע בו שורק וכל נטע שעשועים, או כי יעלה כולו קמשונים ויעש באושים — אל תשימו מכשול בדרך עזורי הלב האלה, גם פנו והסירו מדרכם כל אבן נגף! הן דבור קל, חזות פנים, רמז מה, ספור אהבים, שיחה קלת דעת, יוכלו להצית בקרב לבכם הנוח להתפעל אש-זרה, אש לא גופת, אשר לא תוכלו לכבות עוד, — רוח תבהמה אשר בהם תתפרץ ממסגרותיו ולא תוכלו עוד לכבוש אותה — ולהכניעה — ה' ידרוש מכם דין וחשבון בעד לבות האנשים המופקדים בידכם — התאוה וכל גסיה רעה שבהם, אשר תתפרץ בקרב הימים בבואם להיות אנשים בחברת האדם, לרעתם ולרעת תבל חייכם, בדורים ובדורות הבאים, כל אלה יובאו על חשבונכם ואתם תשאו את עונם — הן קול אדיר וחזק, קול קללה איומה, קול מארת ה' איום ונורא אתם שומעים מאר עיבל — „ארור משגה עוד בדרך“!

ד

בכלל: אל תהי תומך וסועד לאיזה דבר-עול — אל תמכור דבר האסור או דבר המזיק מבלי סימן, המורה על תכונתו, גם לאינו יהודי אל תמכור דבר האסור לישראל, באופן אם אין להכירו ע"י איזה סימן בדבר, בעוד יש לחוש, פן יבא הדבר בידי ישראל (י"ד: כ"ג, נ"ז ועוד) — אל תמכור כלי נשק וכדומה לאיש, אשר אין לו הזכות הרשות מהממשלה, להשתמש בהם, ובכלל אל תמכור שום דבר, אשר ישתמשו בו לתכלית גזק (י"ד קנ"א). בכל אשר תוכל, עליך להסיר ולהרחיק כל דבר, שהוא אפשר להזיק ולהרע גם בעתיד, או מנע דבר עול מרעך, אשר יוכל אולי לעשות זאת מבלי דעת, למשל: אל תלח לרעך בלי שטר חוב ועדים, ואם גם הוא איש נאמן, פן ישכח את זאת (ח"מ ע'), ולא לבד, כי יחטא ואשם, האיש, אשר בספרי קריאה יעורר לתאוה ולכל חמדה לא סהורה וגדול עונו מגשוא, כי גם אלה, אשר יפסו ויפצו ספרים כאלה יחטאו נגד המצוה הזאת, וקללת הדור והדורות על ראשם תחול (אריח ש"ן ט"ו).

ה

אבל בורא ואיום מכולם על פי התורה, הוא האיש, אשר לא לבד, כי יגרום ויסבב לרעהו לחטוא ולהרע, כי גם יעמיק סרה, עד כי הוא בעצמו ירהיב עז בנפשו להיות „מסית ומדיח“, לעשות חטא ועון, להתקומם נגד ה' ותורתו, האיש, אשר ינסה להוציא לפועל את מזמת לבבו ע"י קרבת שארי בשרו, ע"י אהבה וידידות והכרה עם אנשים, לצוד איזה איש בחרמו ולהדית אותו מדרכי ה', או אם ע"י תעצומות עוזו ופעולתו אתו בחוג חיינו ידית ויסית את בני עירו, את בני עדתו, למעול מעל בה' ולכחש בו, אוי לך ואבוי לך אם רק נפש אחת תביאך במשפט ותביא את תלונתה רעה עליך לפני כסיה, על אשר גזלת ממנה, לא לבד את הכבוד, את השלום והשמחה, כי שדדת מאיש ההוא גם את „הצדק והמישרים“, גם גנבת את אלקיו! — וקטפת כמלילה את אשרו וחיי חייו, עד כי גם תקומה לא תהיה לו.

ה', אשר הוא אב הרחמן, אשר ידרוש גם מהאדם חסד ותניגה בעד כל היצורים, הוא יוציא את „המסית והמדיח“ לבדו מכלל החסד והחמלה ויציגנו לפנינו בתור „חוטא שבחוטאים, זד ארור, עול ופושע, מסית ומחטיא את הרבים“, יען כי בקרב לב איש בליעל כזה, הלא נמצא „מקור הרשע“, עד כי לא נוכל עוד, לחוס ולרחם עליו, לכן עלינו לשמור ולנצור את עצמנו בכל דבור קל, בכל מבט עין וחזות פנים ולהיות נזהרים בכל מעשה ומפעל, לא לבד, לבלי נכשל אנחנו בדרך חיינו, כי גם וביחוד, לבל נהיה „אבן גגף וצור מכשול“ בעד אחרים, יען לא לבד, כי יביאנו ה' במשפט, לתת דין וחשבון על אבדן צדקת עצמנו, כי גם על כל נזק ופגם, אשר נעשה בסבתנו לאחרים, אשר על ידי עצמנו או באמצעותנו צדקת לבבם תרד לאבדון ומפשענו נגע למו.

כבוד ושלום

לשון הרע, רכילות

לא תלך רכיל בעמך (ויקרא י"ט ט"ז).
זמרון לבני ישראל וגו' ולא יהיה כקרח וכעדתו (במדבר י"ז ה').

א

הציור והתכנית של כל איש, אשר כמו חי יהיה רשמו ניכר, להתקיים ברוחות אנשים אחרים הוא: „כבודו“ של אדם — אל מול פני הציור הזה יכוננו האנשים את פעולותיהם, גם יקבלו מאתו את שפע פעולתו בנוגע אליהם, לכן „הכבוד“, גם בגלל הטעם הזה, כחו ופעולתו רבו אתו, אבל על הציור הזה תלויות הנה גם דעות בני אדם, גם החשיבות והאהבה, אשר יראו האנשים אל גבר עמיתם, עד כי אחרי המדרגה של טהרת ההשקפה על ה' ורגש ערכו עלינו, עומד הוא „הציור“ הזה במעלתו וערכו עליו, עד כי אין גמול ושילום יקר ונעלה למשיבת נפש, כמו הידיעה הגאמנה מדבר חשיבות ההכרה של

האהבה, הכבוד והיקר, אשר יתנו ויחלקו לנו האנשים, ואם כי „הכבוד“ הנהו תנאי „אשר החיים“. — אמנם כן. האדם יען לרוב תכבד עליו ע"י ההשקפה של עצמו. לחכיר ולדעת אל נכון את ערך עצמותו, הוא יראה את עצמו ותכונתו בנקל, כאלו רואה הוא את תמונתו בראי (שפיגעל) בציור ובתמונה שלו, אשר ישאו אחרים בקרב לבבם ורוחם על אודותיו — וההתקשרות של חבה אל הציור ההוא יש לה תכונה מיוחדת, עד כי ישנם אנשים אשר בינם לבין עצמם לא יראו לעשות דבר שלא כהוגן, אנשים כאלה, אשר דעת ה' והכרת עצמותם נקלות הנה בעיניהם, ובכל זאת גם אלה מתאמצים המה בכל גפשם ומאודם, להחזיק ולכלכל בלבבות אחרים את ציור עצמותם, להיות למן ברק תום וטוהר מבלי כל דופי, עד כי לפעמים גם „כבוד בלתי טהור“ כזה הנהו הגורם והתומך למלואי החובה והמצוה, אף יועיל עוד, כי לאט לאט יצאו על ידו באחרונה צדק ומישרים גם באמת לאמתם, בעוד האדם, אם אך יתן ערך וחשיבות להציור וההכרה של אחרים על אודותיו, לאט לאט ילמוד ויתרגל ע"י, לתת חשיבות גם להכרת ה' והכרת עצמותו, עד כי יסכן ויתרגל, לאהוב בלב תמים את החובה והמצוה בתור „תעודה נתונה מה“.

ב

ואם כן „הכבוד“ הנהו תנאי נכבד בעד החיים ובעד שמחת „החיים“ — גם לרוב הנהו המניע הגורם גם השומר את „הצדק המישרים“, ולכן עליך החובה, לכבד את האדם „בכבוד“, לכבדו בציורו זה חלילה לך להמית אותו „בצלם דמות תבניתו זה“, גם לבלי להביא בסכנה את הענינים היקרים העומדים ותלויים על ציורו וצלמו לכן אל תדבר מהאדם דבר מה בגנותו! ולו יהי, כי גם אמת הוא הדבר אשר תדבר, לו גם רואה הנך, כי הציור על אודות האיש ההוא חרות הנהו בלבבות האנשים כמדה נפורה ובחזיון שוא, מאשר הנהו באמת, גם אז אל תפגע ואל תפגום בכבודו, ונהפוך הוא, עליך לשמוח על זה, כי עוד כבוד חברך חביב הנהו — ואל ימלאך לבך לקחת על שכמך את המשרה להיות „התליך“ (שאָרפּריכטער) שלו, בטרם נחרץ מאנשים משפט קשה עליו, לחלל ולהמית את כבודו. — (הן אתה לא תוכל לשים יד ולרצוח גם גפש זה האיש, שכבר נחרץ דינו למות) אמנם עליך לשמוח על כבוד רעך, כי בעיני אנשים עומד הנהו במדרגה גבוהה מאשר ראוי לזה, ואל תשלול ממנו את המניע המסייע האחרון להטבת דרך חייו, ואל תכבה את נחלתו האחרונה, אשר לא עוממה עוד בקרבו בשלהבת-יה, לפעול איזה דבר טוב בחייו, אף לרמוז על אודות איזה דבר רע, הנמצא ברעך, או להביע אומר, כי אמנם, לו רק חפצת יכולת לדבר רע על חברך, גם זה דומה הוא אל „לשון הרע“.

ג

אולם על תכנית הציור החרותה בלב איש על דבר תכונת רעהו, שהיא תראה לו את תמונת אחיו, לא רק בכללותו, כי גם במה שנוגע אל עצמו ואל בשרו, בעוד על ידה יקנה לו זיכרון על אודות אחיו לדעת מה היה, הנה

ויהיה לו ולכל אשר לו — על ההכרה הזאת תלויים לא רק חיי פרט ואושר החיים. כי גם על תכנית הציור הזה תלויים המה אושר וברכה של „הכלל” — יען כי על זה תלוי ועומד הנהו גם מקור הברכה — „השלום” — הן אם ציורי התכנית הזאת ישאו בקרבם אהבה וחבה, אם התכונה של רעך לא תכלכל בקרבה שום נזק וסכנה בעד חוג עצמו, או באופן הזה יתרועע איש עם רעהו באהבה ובאחווה, ובנפש חפצה יתן איש לרעהו מקום אתו, על אדמת ה' ובלב עלו יראה ויביט על אחיו, עת ישכיל ויצליח בחברתו, גם שמח הנהו בשמחתו ובהצלחתו — אז מבלי כל מפריע יחיה כל אחד על פי תעודתו, נושא ונשוא הנהו כל איש מגבר עמיתו, גם בחוג הגדול גם בחוג הקטן תתראה התכנית, שלמענה ברא ה' את העולם, הלא היא תכנית ההתפתחות של חיי הכלל מבלי מפריע — תמונת „השלום”.

ד

אבל אם ציורי התכנית ההיא נמלאים המה „בכעס ושנאה”, אם התכנית ההיא תראה ותורה לאדם, כי אחיו ישים כל מעינו, לסכן את חוג תחיים של רעהו, או נצב הנחו כצר לו, לבלע ולהשחית אותו ואשר לו, או אז תמצא „השנאה” קן לה בלב האדם — זאת „השנאה” הנוראת והאיומה, שהיא, עת תשלוט בקרב בני אדם, לא תמצא בכל רחבי תבל ועל פני כל ארץ רבה שום מקום, אשר יוכל, לשאת יחד „שני אנשים”, לשבת שמה. — „השנאה”, אשר היא תחרוש תמיד רק רע כל היום, אף נוטרת היא חמת־זעם גם בגלל הדבר שנעשה „בעבר”, לזכור תמיד את הדבר הרע ההוא ולהגדילו בעיניו שבעתים, אף תמנה לה בדמיונה אחת לאחת את הבהלות והפחדים, אשר יוכלו לבוא עליו בשבתו בחברת רעהו זה — „השנאה” אשר על ידה יקוץ האדם בחייו, כל עוד יראה וידע, כי ערדנו חיה יחיה עלי אדמות האיש, שהוא שנוא נפשו — „השנאה”, אשר בגללה נכון האדם להאבד גם את עצמו לדעת לו רק ידע, כי במפלתו זו ימשוך עמו גם את האיש השנוא ממנו, ולעשות לו בזה כליון חרוץ — באופן כזה, הלא למותר הנה כל מתנות ה', כל הברכות, אשר חשפיע לבני אדם, בעוד האנשים יהפכו אותן ואת עצמם לקללה בארץ „השלום” כליל יחלוף — הן אז תחת עסרת תפארת „השלום”, שעל כל אחד, לשמח עליו ולבו ירגין, כי בהדרו ויקרו יוכל גם לפאר ולרומם את האחרים, כי ע"י חיי עצמו יוכל להנעים גם את חיי רעהו, הנה תבוא „השנאה”, המקלקלת השורה, בעים רוחה ובחמת זעמה, להחריב ולהחרים את „השלום”, עד כי בני האדם יתיצבו כצרים וכקוץ מונד איש מול פני רעהו — (שנאה) — אף יחבלו מזמות ובלבם יחשבו רק רע על רעיהם — (איבה) — ואם אלה „בנות התופת” תשלוטנה באדם, אז ינתקו את מוסרות האחות והרעות, אשר יאגדו ויקשרו את האדם לאדם ותבל ה' תשאר חרבה ומוחרבה, יען כי השנאה והתחרות, המצה ומריבה תרחבנה ממשלתן, להרוס שתותיה האנשים ימלאו את העולם בשוד ורצח, הרג ואבדן, עד כי יכלו ויאבדו באפס תקוה, והנה הכל שוה, כאשר השנאה תשתרר באשר היא שם, אם בכללות תבל האנשים או בחוג קטן אחד בתבל, במדינה, בעיר, בעדה, במשפחה, בבית, בחוג אהבים

יבכל מקום, אשר שמה ינוו שני אנשים יחד וימלאם לבם, לגרש את „השלום“ ולהשליט את „השנאה“, שהיא מות ומשכלת.

ה

לכן אי לאיש תקרא התורה, אם „ילך רכיל“, אם יתן איש דופי בעמיתו וישליך שקוצים ויגבל ברח וגפש איזה איש את תמונת אחיו ויבה צלמו בלבו, או ידבר עליו „לשון הרע“ — „אוי ואבוי בכפלים, אם הנך מתהפך למלאך זעם לספר לאיש, את אשר אחיו או רעו חשב או דבר עלי, לעשות לו רעה“ — אתה תמחוק בזה מלבו את רשמי הציור של „תאהבה והידידות“, אשר התחקה בלב וגפש רעך על אדיות רעהו ותהפכם „לאיבה ותחרות“ — או אם תתאמץ, להחזיק ולהאריך את שלטון „השנאה“ בין אנשים, תחת להשתדל, כפי שהיא חובה עליך, לקרב את הלבבות ולזרוע לאט לאט את זרע „השלום“ על תלמי לבביהם — אוי ואבוי לך, ולו גם אמת תדבר, אם אך תפריע ותגרש בחמת לשונך זאת את „השלום“ ממדינה, מעיר, ממשפחה ומבית אב, או משני לבות אנשים, אשר מבלעדיך אמנם יכלו לחיות בשלום ורעות, או אם בעת, אשר התרופף השלום ביניהם, ואתה אמנם יכולת בהשתדלותך לעשות שלום ביניהם עוד הפעם, ולקשור לבבם בשלום ואהבה, התעלמת וחדלת מזה, אוי ואבוי לך, הנך נצב אז כצר ואויב נגד אושר האדם, כצר ואויב בעולם ה' — הנך אז „קללת“ חוג חברתך, על ידך כלה ונחרצה להאחדות, להשלום, להנאמנות והאהבה, שהמה תנאי כל חוג חברת האדם, לעבור ולהבטל מן העולם, בעוד על דגלך יחנו ואתה המפקד על צבאות כל מדה לא נכונה, שנאה, קנאה, איבה, ריב, נקמה, אסון חטא — גם מובן מאליו, כי למען ישוב האושר והשלום, להתקיים בתכל, גפשו דרושה להכרת מארץ החיים — ושמך יימחה מחברת האנשים, לכן שמר לך, לבל תהיה „קרח“ בחוג חברתך ולכל תהיה אחריתך בכרתה מקרב עדת ישראל!

ו

ואם ככה גורא הוא עון „לשון הרע“, אם החטא הזה כה כבד מנשוא, עון הוא יביא שואה נצחת על חיי האנשים וקללה נמרצה היא להצדק ומישרים, האושר והשלום, ואתה בכל זאת הנך חפץ תחפץ להסיח דעתך מזה, מבלי לשמור לשונך ומוצא שפתיך, הנך חפץ לדבר תועה ולשוחח ככל אשר יעלה על רוחך, מבלי שים לב פן ימית דבורך זה את „הכבוד ואת השלום“ של רעך, אף תצטדק באמריך: „הן באמת לא חשבת רע וכוונתי לא היתה בזה להרע לרע“, כי אמנם הוצאת בלשונך דבר מר רק לעשות „שחוק לך“ ושעשועים לגפשוך, לבלות את העת בדברים של מה בכך ובאמת מפיד התמלטו מלים „לא בצדיקה“ אולם, האם יוכלו בבלי משים להשתעשע ולעשות שחוק לנפשם באושר האדם ובשלומו? הן „לשון הרע“ היא תמית ותשחית יותר מחץ רעל, ואתה חפץ תחפץ, לכוון על יתר את חצי לשונך, מבלי חשוב, פן יפגעו ויפלו כליות ולב? הנך חפץ תחפץ, להרגיע לבבך ולאמר: לא כי חלא משחק אני, לא כי צחקתי!! אולם הביטה וראה, כמה כחה של לשון הרע

גדול: „הן חכמת אדם תזהירך ממנה זה אלפי שנים, — אולם ללא הועיל — זה אלפי שנים נקבו אבותיך, חכמינו ז"ל, להמדבר לשון הרע את השם: „כופר בעיקר“, יען כופר הוא בשופט כל הארץ, אשר יביא במשפט כל דבור ורעיון, אף מתחו עליו גזר דין קשה מאד, והגידו לנו, כי עון לה"ר רע הוא עוד מעבדה זרה, ג"ע ושפיכות דמים — גם אמרו, כי להמדבר לה"ר אין לו חלק באושר ושלום לעולם הבא, על אשר המית את „האושר והשלום“ של וולתו בעולם הזה — ובכל זאת ללא הועיל — זה שנות אלפים יקראו אותה בשמה הנורא וייסרו אותנו מלכת בדרך המגבירים בלשונם, גם שמו אותה לאלה ולקללה, ובכל זאת ללא הועיל!! כי לדאבון לבבנו רואים אנחנו, כי בכל עת תמיד, היא תאריך ימים ותוסיף לפרות ראש ולענה, עד כי לא נמצא כל חטא ועון בין בני אדם, אשר כה יך שרשיו בלבנות אנשים, גם ישא פרי כחש לפנים והיום, כמו החטא והעון הזה של „לשון הרע“ — לכן אחרי הידיעה המעציבה הזאת, אתה עלם בן ישראל! את עלמה בת ישראל! אם תפוז תחפוז לאמץ ולחזק את לבבך ולזכך ולטהר אותו, למען תחיה חיי אישישראל, הבה! ראשית דבר, ראה וחכם, והתרחק תכלית הרחוק מהחטא והעון של „לשון הרע“, נצור פיך ולשונוך, והנה יען כי כה התפשט העון והחטא הזה, יען כי כה בנקל יכשלו בו רבים, ויען כי לרוב, לא ישימו לבם לקדש את מוצא שפתם, אף בנקל ימצאו תואנה, להרחיב פיהם ולדרוך קשת לשונם וללכת רכיל ולדבר תועה, לכן השמר לך, והיה אדון ושומר ללשונוך! קדש את לשונך ודבר ה' אשר בפיו רק לדברי חכמה לאמרי בינה ויראת שדי — ובמקום אשר לא תוכל לקחת דברים כאלה, זאת עשה, סגור פהיך פיך ובלום שפתיך והתרישה! עלם ועלמה, בן ובת עם ישראל! בהיותכם בחברת אנשים כאלה, אשר לא תוכלו שמה להביע אמרי בינה, חכמה ותושיה, למדו לשונכם להאלם דומיה!! ואם גם ימצאו חברי החברה עליכם תנאות, באמרו: מה נואלו אלה, להיות בסוד עליזים רק „חברים מקשיבים“, עד כי אין מלה בלשונם — מבלי להתערב בשיחתם, מבלי הוציא רוחכם כמוהם, למהר לדבר תועה רשע-כסל, חסרון ומום. עמל ואון על רעכם: או להגביר לשון ולהרחיב אמרים שגונים שחוק ולצון, לעשות עונג להמסכה ולקנות חן בעיני המסובים — אולם טוב טב לכם, כי לא תנחלו כבוד בחברות כאלה בארשת שפתיכם, ולו יהי, כי לא יחשכו גם בלימה מכם באמרו, כי לא תכירו מקומכם ולכן גם מקומכם לא יכיר אתכם, יען הנכם „חברים לטורח על החברה“, עד כי ירחיקו אתכם ממנה, — אבל טוב טוב לכם, לחדול מתכרה כזאת מעשות לה עונג, לבלות את הזמן ברוב דברים לא יחדל פשע, להמית את כבוד האנשים ושלומם — „חברות ושיחות רעים“? — אמנם טוב ויפה הוא, אם האנשים, אחרי כלותם את מלאכתם יתקבצו יחד במושב חברת רעים, לשוחח ולהשתעה יחד בדבר עניני החיים השונים הגוגעים לטובת כולם, ובחברות אנשים כאלה ינאמו נאום ויקחו דברים בעניני „הכלל“, להביא תשועה ברוב יועץ, בעד אשר מפני דאגות הפרנסה וצרכי המחיה והכלכלה, בעת יעבוד כל אחד עבודתו לבדו, הלא לא יתנוהו לבו, לחשוב אודות זה, עד כי אז יסיח דעתו מעל כל אלה, אמנם טוב אשר יפה הנהו, אם חברה וקבוץ אנשים בהתאספם יחד, ימתיקו סוד ויתיעצו,

להיטיב ולהועיל בהליכות-עולם ולהורות את האדם, לכבד ולהוקיר את אחיו ולהיות הקשר אמיץ באהבת-אדם וביקרת כבודו, או אז „חברות רעים“ כאלה הנן באמת העזרות והתומכות „לחברת האדם הכללית“, לפעול ישועות ולהביא ברכה בארץ; אולם אם בחברות רעים כאלה, אשר אז כל אחד מופנה וחפשי הנהו מעניני הפרט ואין מעצור לו לשים לבו לעניני הכלל, אם בקרב חברות רעים כאלה יקח כל אחד עמו גם יבנים בקרבה רק „אהבת עצמך“ (זעלבסטזוכט), עד כי אדיר כל חפצו יהיה, כי בחוג החברה הזאת תעשה חיל, גם תוסיף אומץ להנאתו, אם בדעה ומחשבה כזאת תבוא בחברה כזו, עד כי תחת, לכרות שמה ברית אחים, להביא ברכה לכל אחד ולהכלל כולו, תשליט שמה את „אהבת עצמך“ בעים רוחה, למען ביתר תוקף ועז, עת תלביש אותך רוח שפלה, אשר תתפרץ ממסגרותיה, תוכל להקטין את כבוד אחיך בעיני החברה ולדבר תועה עליו ולדמות בזה, כי עתה „אתה תרומם, עתה, אחת הנשוא“ וחברה כזאת תהפוך למושב לצים או לחרשי משחית, לנבל את כבוד האדם וחוסן תפארתו, אף יתאמרו, כי בדברים כאלה יכלו את העת בתענוג ומנוחה, עד כי נקודת ההתחברות שלהם ומשורש שיחת הרעים היא לעשות שחוק לגפשמ, לחלל את כבוד האיש הכללי נמצא אתם או בחברתם ולנבל את חין ערכו ושלומה, בדרכם לשונם קשתם, לירות דבר מר, ללכת רכיל, ולדבר תועה, ללעוג עליו ולתנהו לגדופים. — עלם ועלמה! בחברה כזאת, ששמה יתענג האדם תענוגי „בכור שטן“ אל תבוא נפשכם, בקהלה אל יחד כבודכם! חדלו לכם מחברות כאלה ואל תבקרו אותן, יען הנה משואות נצח לחברת האדם. — בסוד משחקים ובמושב לצים כאלה מות ומשכלת לרזח ולכלל מדה חמדה! ולמען לא תבואו להרגיל עצמכם לדבר רע על רעכם, זאת עשו, בבואכם בכל זאת, להיות בחברת אנשים, אשר יפטירו בשפתם וכל מעינם בכלל, להשפיל כבוד וזולתם, ולדבר דבר על אודותיו, חדלו לכם גם לדבר „טוב“ על רעכם שלא בפניו, יען הנפשות השפלות, אם תשמענה אתכם מדברים דברים של מז בכך אודות וזולתכם, יוכל היות, כי לא תשמנה לב לדבריהם אודותיו ותשכחנה, אבל אם תרהיבו, להביע באזניהן בחברתן „תהלת“ איזה איש, או השקט לא תוכלנה ולא יהיה מעצור לרוחן, ומני אז האיש המהולל מכם יהיה מטרה לחצי קנאתן, אף הקנאה הזאת תדע לה, להוציא מבית נשקה מבחר כלי נשק וכלי בלע, לעולל בעפר קרנו ולפלה כחץ את כבודו ולהחשיך את זהרו ולהבזות את האיש בעיני כל המסובים, לשים לאל את אשר דברכם טוב עליו ולבטל את תהלת פיכם, שהיא קקץ מכאיב בעיניהם.

ז

הנה יען הלשון הרע באופן הנהוג שרשה בשתיים האלה: א) באי-כשרון, להשתמש כהוגן בשארית הזמן הנשאר אחר עת העבודה והמעשה, להשתכר לחם חוקנו, הלא היא בעת המופנה לנו מכל פעולה נהוגה לצרכי החיים, ובאפס יכולת, למצוא איזה פעולה טובה וטהורה ונאותה, לרומם את כבוד האדם ולבל תאריך לאדם העת, מבלי דעת, במה לבלות את הזמן המופנה ההוא, ישימו אל „לשון הרע“ פניהם, לעסוק בשיחות טפלות במושב לצים ובחברת מרעים, לדבר

תועה איש אל רעהו. — ב) בנטיה נשחתה ובמדה של רוח שפלה בכלל, להקטין ולהקל בכבוד זולתו, עד כי תמצא לה עונג ושעשועים גם שמחה, לקרוא בשם איזה עון ואשמה או מום וחסרון הנמצא ברעהו, בהתאמרו, כי הוא אמנם יוכל להתהדר ולהתגאות, בהיותו חפשי מכל אלה, עד כי כל הנגעים אדם כזה רואה בחברו חץ מנגעי עצמו — ולכן יורו לנו חכמינו ז"ל איך לעקור שורש פורה ראש ולענה של לשון הרע, רכילות וכדומה ולסתום את מקורו, לבל יעלו עוד על הדעת כל חפץ ותשוקה, לדבר תועה, ללכת רכיל ולהיות פושק שפתיים: א) לקנות חכמת התורה, אשר על ידי זה מצד אחד יהיה לך תמיד ענין ועסק בעד הרוח ומזון בעד הגוף, בכל עת אשר תנוח מעמל מלאכתך ותשבבות מעבודתך בעד המחיה והכלכלה, התורה תשיחך, וביחוד ועל כולם הן ע"י העסק בתורה תרכוש לך באמת את תעודת החיים הנאמנה, אם תלמוד אותה לאשורה, וממנה, הלא תלמד לדעת את כובד העון הזה ומה גבוה נמאס הוא; על ידה הלא תראה ותכיר לדעת, כי העבודה בעד לחם היא רק „האמצעי“ לחיים, אבל תכלית החיים גבוהה ונשאה מזה, הלא הוא, לכונן את חייך, להיות „עבדת אלקים תמידית“ מבלי השאיר לך אף רגע אחד מופנה, אשר יוליך אותך שולל, לעשות לך שחוק ולנהוג קלות ראש בכבוד חבריך, בשלומם ומנוחתם. — ב) לרכוש לך „ענות צדק“, שהיא „הענוה“ תאלפך בינה, לחוש בנפשך, כמה וכמה חסרונות נמצאו בך בעצמך, עד כי לא תרהיב עוד עו בנפשך להתפאר, לו גם יחסר לך איזה חסרון והחסרון ההוא אמנם נמצא ברעך ולא בך, בעוד ידעת גם ידעת בנפשך עפ"י מדת „הענוה“ הזאת, כמה מן הפחיתות ואי־שלמות נמצאה בך, ואיך ימלאך לבך עוד להיות שופט ותכן עלילות של רעך — „הענוה“ תביאך, לעבודה תמידית של השתלמות עצמותך, עד כי לא יהיה לך עוד כל פגאי וחפץ ושעת הכושר, להשגיח ולהתבונן הרבה ולפקח על מפעלות רעך, לקחת דברים ולשוחח על אודות חסרונותיו וחטאיו.

ח

וגם דברים הבלתי פוגעים בכבוד רעך ושלומם, אשר שמעת ממנו או ראית בו, אל תספר אודותיהם לאחרים, בטרם תזכר לדעת, כי בעיניו טוב הדבר, אם גם יודע זאת ברבים או גיתן לך הרשיון לזה — אך אם רעך עשה או דיבר איזה דבר בפני שלושה, אות הוא, כי רעך לא יחפץ להסתיר דבר, ואז תוכל לדבר מזה ולספר זאת לאחרים, בעוד לא נמצא בזה שום פגם בכבוד רעך ושום מפריע לשלומם (ראה רמב"ם הלכות דעות פ"ז).

יא

עדות ומשפט

לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ' י"ג).
לא תעשו עול במשפט. לא תשא פני דל, ולא תהדר פני גדול, בצדק
משפט עמיתך (ויקרא י"ט ט"ז).
לא תשא שמע שוא. אל תשת ירך עם רשע, להיות עד חמס. לא תהיה
אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנמת אחרי רבים להטת, ודל לא
תהדר בריבו (שמות כ"ג א').
לא תטה משפט אביגך בריבו (שם כ"ג ו').
ושחר לא תקח, כי השחר יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים (שם כ"ג ח').
ואצוה את שפטיכם בעת ההיא לאמר: שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין
איש ובין אחיו ובין גרו. לא תכיר פנים במשפט, כקטן כגדל תשמעון,
לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא (דברים א' ט"ז).

א

הן אמנם כמו לא נתן ה' את תורתו לאיש פרטי, רק להכלל והצבור
שאיננו מת לעולם, ומיד הכלל הלא יקח לו האיש הפרטי את התורה והתעודה
בערובה נאמנה, להיות לו לקו חיו: כן היא החובה על הכלל והצבור ע"י
באי כחו, לשמור ולנצור את חיי האיש הפרטי, לכל יטה האיש ההוא מני דרך
„הצדק והמישרים“, ובאופן, אם נטה ממנו, אם חסא ויאשם, על הכלל, ע"י באי
כתו אלה, לדין דינו ולחרוץ „משפט“ עליו מטעם „הצדק“, ולהוציא את דבר
משפטם לפועל, באי כח הכלל אלה בתור נושאי דגל „הצדק והמשפט“ המה:
„השופטים“ — עליהם להיות לפה בעד „הצדק“, אשר הגהו כמחריש, ותעודתם
הלא היא: להוציא לפועל את אמרות „הצדק הכללי“ בנוגע לכל ענין פרטי,
אשר יקרה, ואם השופט נאמן הגהו לתעודתו, אז יוציא לאור משפט דברו
בצדק שריר וקים.

אבל יען כי הנשפט יתיצב לפני השופט תמיד אחרי הדבור, שכבר יצא
מפיו, אחר המעשה שכבר עשה, והנה מפני, כי „המלה“ הלא היא כבר עברה
וחלפה וגם עצם המעשה „כבר נעשה“ ורק ניכר הגהו עוד עפ"י התוצאות,
שעלינו להכיר את המעשה על פיהן, ויען כי אנחנו אמנם לא נדע את עצם
המעשה אל נכון, כפי שפעל ועשה באמת, או את אשר בטא בשפתיו לאשורו,
ואם כן, איככה נוכל להחזיק לפנינו עוד את המלה, אשר עברה וחלפה כמו
הגה, גם לדעת את המעשה ולצייר לפנינו כמו שנעשה, להציגם לפני השופט,
להיות בתור דבור ופעולה, כאלו נעשו לפנינו כהוזה, למען יחרוץ משפטו עליהם?
בגלל הדבר הזה תבוא „העדות“ (עדות, עד—דויערן) — ומה המלה „עד“
(נאך) „הארכת“ קיום הדבר, „ועוד“, לתת הארכת וקיום לאיזה דבר; לפעול
פעולתה אמונה ולמלאות החסרון של הזמן, ולתת דבק אל הרווח של העת.
„העד“ — הוא האיש, אשר היה אז בעת הדבור, בעת „המעשה“, עת דבר או
פעל הנשפט; העד ראה בעיניו ושמע באזניו וחשיג כל זאת בחושי, הוא שמר
את הדבר בלבו וברוחו החזיק את הדברים החולפים ועוברים, להתקיים אצלו.

והעד שהוא יגיד אחרי כן בפני השופט, את אשר ראה ושמע ויתן לדבר החולף והעובר את התארכה, הקיום והחזק.

ב

לכן אין דבר בחיי האדם אשר מנת גורל האדם, תהיה כה מסורה ביד השני כמו „העדות וגור דין“, ואין מדרגה, אשר בה יעמוד האדם כה גבוה ונשא, כמו מדרגות „העד השופט“, לכן אין דבר, אשר כה נדרש בו, להוקיר ולקדש את „האמת והנאמנות“ כמו באלה, אף אין מעל ובגד איום וגורא, כמו המעל והבגד בהנאמנות, אשר יותן ל„העד הדיין“, אם לא ישמרו את תפקידם באמונת רוח. הביטה וראה! אם גם חטא האחד, ואם רק עון פרטי נגד החיים, נגד הבריאות או החופש, הרכוש, הכבוד או השלום של אחיך, גדול הוא וכבד מנשוא, אם כן באופן כזה, אשר כל אלה כאחד לפעמים יבואו, לעמוד למשפט יחד, בהיותך „שופט או עד“ להיות מסורים בידך גם תלויים רק על מלה אחת, רק על „הברה“, אחת, אשר תוציא מפיה נגד „האמת והצדק“, לעבור על כל העבירות האלה, לכן דע, כי הנך נצב בתור „יסוד עולם“, בתור „איש אלקים“, לו דברריך יביעו רק אמת, רק צדק! — ויען כי אנחנו לא נוכל להציג את החובות הרבים המוטלים על השופט והעד וביחוד, כי בהליכות חיינו רק מעט מועד ולעתים רחוקות יקרה לאדם, כי יבוא לנו להיות דיין או עד, לכן נציג בזה רק את שני המשפטים הכלליים:

„חובת השופט היא: לבלי היות יותר, אבל גם לא פחות, רק כלי יוצר ובא כח גאמן מהחוק והמשפט, ולכן עליו להתרומם ממעל להענין ויחוסו בנוגע אל הצדדים, בעלי הדינים.“

חובת העד: לדבר ולהעיד בנאמנות, את אשר הוא ידע, ועל יסוד ידיעה ברורה ונאמנה ולא על פי התוצאה ואומד הדעת, רק נשען על דבר ודאי, אשר הראו והורו לו חושי הבריאים.

רבים המה הפרטים והדינים, שעל השופט לדעת אותם, ואיך עליו להשתמר ולהתרומם ממעל להדבר ויחוסו בנוגע לבעלי הדינים, איך עליו להסיר ולהרחיק שום פניה, לבלי היות דעתו נוטה לשום צד מבעלי הדינים, איך עליו, אם באפשרי, לדקדק, כי יופיעו בעלי הדינים גם במלבושים שונים, למען ישבח הדיין את מצבם, כי חלילה להדיין, להראות שום אות של חיבה ופנים מאירים לאחד מהצדדים, גם לבלי הטל אימה על אחד מהם, אף אסור לו, לשמוע את דברי האחד שלא בפני השני, וכן בדבר נתינה ולקחתה של „שוחד“, כי הוא לא רק בבסוף, כי גם ע"י איזה טובת הנאה אחרת, כמו דבור חן, חניפה וכדומה שזה גם כן עון פלילי. — כי אמנם „גור דין משוחד“ הנהו כלא נחשב — ועדות בגלל „בצע כסף“ כאפס וכאין היא, גם בדבר רבוי הוצאות המשפט, כי לגזילה נחשבה, כמו כן, כי על השופט להשמיע את האמת, כפי שהכירה לדעת בלי שום פחד וכלי שום משוא פנים — וכל שאר הדינים הנעלים והנכבדים המלמדים להשופט תורה, איך למלאות באמונה לכבד את תעודת האמת והצדק: למען יוכל להיות באמת בא כח: הצדק, האמת והשלום ומגן ומחסה בעדם.

ובכלל להחזיק במעחו בתבל האנשים את הברכה הנאמנה של „השלום” ולהכשירם לתכליתם, כפי אשר כרא אותם ה’.

יב

אסור קללה

לא תקלל חרש (ויקרא י”ט, י”ד).

אלקים לא תקלל (שמות כ”ב כ”ז). ומקלל אביו ואמו מות יומת (שם כ”א י”ז).

א

כאשר רעת הלב תבוא בין המצרים וכראותה, כי קצר כחה ולא תוכל להרע, לבלע ולהשחית את הדבר השנוא ממנה בפועל ומעשה, אז „הרצון” יביע רוחה בדבור — את הכליון חרוץ, אשר יאבה „לב רע” ברשתותיו להוציאה לפועל, אבל מאפס יכולת, לעשות חושיה, ישלח לשונו בועוס נפשו ובדבר שפתיים ידרוש ויבקש, כי יאבד מארץ החיים וגם זכר לא יהיה לו, אף יקרא „ליכולת ה’”, הכל יכול, שהוא אמנם כליל האהבה והשלום, להיות אחי-עוז או חבר לאיש משחית זה, להפיק זממי לבבו ולבצע אמרתו, לכלות לאכזר את שנוא נפשו ולהרניק לבבו, עת נקם יחזה — דבר שפתיים, לבלע ולהשחית היא „הקללה” — גורא ואיום הוא האדם, עת נראהו בעשותו איזה דבר בליעל, אבל עוד גורא ואיום, נבזה ונמאס מזה, יתראה לנו עת נשמעה, כי מוציא הוא דבר קללה מפיו; יען כי באופן הראשון, הלא למצער ידע ומכיר הנהו את הגבול ליכולתו „להרע ולהשחית”, אבל באופן השני, הלא אין מעצור לרוחו ויוכל להביע את רשעת לבבו בלי כל קץ וגבול, אף ירחיב ויעמיק את קללתו, בה במדה, כפי אשר יתפשט דמיונו, עד לבלי תכלית, להשליט על ידו את משאלת לבבו, לקלל את רעהו קללה נמרצת, ואדיר חפצו הוא, כי יבוא הקץ וכליון חרוץ עליו, וגם תקומה לא תהיה להמקולל, ולכן באופן הזה תתראה ביחוד „הרשעה” בעצם אכזריותה ובחיצוי זעמה, כי תראה ע”י „הקללה” את אותותיה אותות, כי לו רק היתה לה היכולת לזה, כי עתה לא נבצרה ממנה כל דבר משחית, לחבל את רעהו ולהשמידו מתחת שמי ה’, לו רק היתה מנת גורל האיש השנוא לו בידו — לכן רעה ומרה היא „הקללה” בפני או שלא בפני השנוא, אף אימה וגוראה היא הקללה ביחוד, כי לרוב המקלל יקרא לו את „יכולת ה’”, הכל יכול, להיות לעזר כנגד רפיונו ולבצע מזמת לבבו, אך על כולם אימה וגוראה היא ביותר „הקללה”, אם אתה ברעיונך תחשוב רעה גם תחרוך כליון חרוץ חלילה בקללה על אלה האנשים שנתנו לך את מציאותך בתבל, או על אלה, שהמה הנם באי כח הכללי, לכלכל ולהחזיק את מציאותך בה, כמו: אב ואם, שופט, ממשלה ונסיך — לכן אל תקלל!! — (ח”מ כ”ז, י”ד רמ”א).

ח קים

חקי צדק נגד היצורים הנכנעים תחת האדם, נגד האדמה,
הצומח והבעלי חיים, נגד נופך, נפשך, רוחך ודבורך.

א

כבוד היצורים בתור קנין ה'

בל תשחית

כי תצור אל עיר ימים רבים, להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה
לנדח עליו גרזן, כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת, כי האדם עץ השדה לבא
מסניך במצור. רק עץ, אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא, אותו תשחית וכרת,
ובנית מצור על העיר, אשר היא עשה עמך מלחמה עד רוחה. —
(דברים כ, י"ט).

א

גם באופן אם תצור על עיר, להלחם עליה, ככה תבאר לנו התושבע"ם.
אם גם בא לידך המקרה, להביא כליון ונוק לאדם ע"י קרב ולחם, ואשר בטח
יכולנו לחשוב, כי באופן כזה אין עוד כל חובה עליך, לתת החשיבות אל
הקנין של האדם יותר מאל עצמותו, בעוד הקנין לא יוכל עוד לעמוד גבוה
ונישא מעצם האדם, אחרי אשר מאיזה טעם של צדק באת, להלחם עמו, ובכל
זאת, כפי מצות התורה, חלילה לך להשחית את הקנין והוא בלי כל יסוד
ותכלית, ובאופן, אם נדרש לך לברות עצים, עליך החובה, לשים עין בקרת
ולבחין באיזה עץ לבחור למפעלך זה. אל תשחית, עץ מאכל, בגלל השמוש
ההוא, הנדרש לך, בעוד תוכל להמציאו לך גם מעץ פשוט, יען כי שרשי
עץ פרי יכלכלו בתוכם תעודה יותר גבוהה מתכלית, "אילני סרק" ועליך
להשתמש לזה רק בעצים שאינם עצי מאכל, אשר תעודת שרשיהם היא רק
לשמוש של עץ בלבד — ומזה תצא לך תורה בעד כל חייך ובעד כל יצור
הנתן לך, מהאדמה, אשר היא תשא ותסבול את הכל עד חומרי הבגד, אשר
הכשרת אותם, להיות למעשה גופך, בכל אלה הנך שומע את קול ה' ומצותו
אליך: „בל תשחית“.

ב

אמנם כן „בל תשחית“! היא תקריאה הגדולה הראשונה והתכליתית מה'
אליך בן אדם, בעת אשר תחזה את עצמך בתור שליט ומושל על פני תבל
ארצהו — הן מסגיב לך הנך רואה: אדמה צומח ובעל חי, גם כל אלה.

האדמה, הצומח והבעל חי כבר נושאים המה חותם תכנית אנושי שלך, בהיותם משונים וערוכים במעשה אנוש ותחבולותיו מידך, יד אנוש, נעבדים המה לתכלית אנושי שלך, להיות לך למעון ומלבוש, למחיה וכלכלה וכלי תשמיש ואתה רכשת אותם, להיות כרשותך, בתור קנייך — הנך עומד בקרב חוג ממשלתך על פני הארץ וכל הנמצאים המה עבדי רצונך, שלטונך וכוחך — והנה פתאום הנך מניף את ידך בגלל עשות שחוק לנפשך, או לשפוך חמתך וזעמך — הנך חפץ לבלע ולהשחית הדבר, שעליך הלא להשתמש בו לתועלתך; אתה תאבה לנפץ, לשבר ולכלות דבר, שתוכל לעשות בו ועל ידו פעולה ראויה; הנך חפץ תחפור, יען וביען, כי תביט על היצורים שמתחת למדרגתך, כי הנם דברים משוללי כל צדק ומשפט ואת ה' לא תירא, שהוא אמנם מגן ומחסה בעולם גם דן את דינם „בצדק” — ותחת לחשוב אותם בתור אמצעים לפעולת אדם בהשכל ודעת, הנך רוצה בשאט בנפש, להשליט עליהם את כוח ותקיפות רצונך והפצץ ולשפוך עליהם את חרותך וזעמך בעצבך וברגזך — אז ירעם עליך קול הקריאה הגדולה של ה': „בל תשחיתו”. הרף ממנו, היה איש באנשים! כי אמנם רק באופן, אם תשתמש בהנמצאים, אשר מסביב לך לתכלית אדם בדעת ובתבונה וכפי אשר תיעד ותקדש אותם לזה תורתי, אז „אדם” הנך, גם יש לך הכח והזכות עליהם, יען נתתי לך, לבן אדם, את הכוח והזכות מטעם תכנית עליונה — אבל אם תשחית, אם תאבד ותכלה דבר מה — אזי בהשחתתך — בהאבדתך, ובכלותך אותו אינך עוד „אדם” רק „בעל חי” או „חיה טורפת” — ואין לך עוד כל זכות על הנמצאים מסביב לך — יען וביען, כי אנכי השאלתי אותם לך רק לשימוש של חכמת אדם, לכן אל תשכח לעולם, כי אנכי אנכי הוא המשאיל אותם לך — אולם אם תפעל עולה, אם לא בהשכל ולא בדעת תעשה את מעשיך בדבר קטן או גדול — הנך עושה דבר בליעל מרד ומעל בתבל ה', הנך נהפך אז לרצח ושודד קנין ה', חוטא הנך ותמעל מעל בקדושת הקנין, את זאת יקרא לך ה', ובכוח הקריאה הואת יגן ויחסה על כל דבר כקטן כגדול נגדך. — הוא יתן באומר סלה זה לקטן ולגדול את צדקת משפטו נגד מזימת לבך וחמס ידך.

ג

לכן אומרים חכמינו ז"ל: הקורע את בגדיו, המשבר את כליו והמפזר מעותיו בחמתו, איש כזה יהיה נחשב בעיניך, כאלו כבר עבד עבודה זרה, יען כך היא דרכה של „התאווה”, היא אומרת היום: עשה זאת! ומחר עשה אחרת! עד כי היא תפעל על האיש, אשר נעשה לה עבד וסר למשמעתה תמיד, לזנות גם אחרי עבודת אלילים; — הן אמנם אין איש, אשר כה יהיה קרוב אל „עבודת אלילים” כמו האיש, אשר לא יכיר לדעת בהנמצאים, כי המה בראי ה' וקניינה, ויאמין, כי בכוח ובתקיפות של האדם יש לו גם הזכות להשחיתם ולאבדם כרצונו. — איש כזה הלא עבד יעבד את האלילים האדירים שלו בפנימיות נפשו, את „חרונו וזעמו”, את „גאותו ורוע לבבו” וביחוד את „האגו” שלו, אשר בתאותו ובתעצומות כוחה ועוזה ידמה, כי הוא אדון הנמצאים, הוא ולא אחר.

ד

(א) לכן מצות „לא תעשה“ הראשונה מהבריאה הלא היא „לבל תשחית“ כל דבר כקטן כגדול, מעץ מאכל, אשר ברבות הימים יוכל להשיב גם את נפש וכדי, עד הדבר הקל שבקלים, אם אך יועיל לאיזה שימוש גם מחוס ועד שרוך נעל אל תשחית לריק — באומר אחד, כל דבר המוכשר עוד לאיזה שימוש של תועלת, אל תשחיתו. — (ב) אבל „השחתה“ איננה נקראת זאת הפעולה בלבד, בעשותך את הדבר בלתי מוכשר עוד אל שימוש התכלית, אשר בו עוד הגוה לזה, כי גם זאת נחשבה להשחתה, להשתמש לאיזה תכלית עם דברים מרובים ויקרי ערך, באופן אם להגיע אל התכלית הדרושה יספיקו גם דברים מעטים ופחותי ערך, או אם התכלית איננה שווה בנוק ובמחיר האמצעים והשחתה היא. — (ג) לעומת זה ההשחתה תחול מהיות עוד השחתה וכליון, גם נחשבה לפעולה ושימוש בהשכל ודעת, אם ההשחתה בעצמה היא נחוצה אל תכלית גבוהה ומטרה יקרה.

משלים: אל א) בכלל כל השחתה מבלי שום תכלית. — אל ב) לכרות עץ מאכל, להשתמש בעצו, לעשות קורות אם נמצא לך עץ, אשר איננו עץ מאכל (אילני סרק) — לכרות עץ פרי רק בגלל לפאר וליפות ביותר את הגן, כמו כן לשרוף איזה כלי אומנות לתכלית ההסקה, או להדליק ולהאיר בחומרים, אשר יוכלו להשתמש עמהם לתכלית אחרת נכבדה מזאת, לשרוף עצים יותר מהגדרש, להשתמש בדבר יותר מהנחוץ וכדומה, לאכול יותר מהגדרש וכדומה. — אל ג) לכרות עץ מאכל, אשר יביא נזק לעצי פרי ונטיעים יקרים אחרים, אם השימוש בגזע עץ מאכל יש לו תועלת ומחיר יותר יקר מהפרי, אשר נוכל לקוות ולהשיג ממנו, ואשר מפני זה עץ כי יזקן וגם לחו ויביא פרי אך מעט מועד, נוכל לחשוב אותו לעץ לא מאכל. — בחסרון עצים נוכל לשרוף גם כלי אומנות לשמור בה את גוף האדם הנפגע מקור והצטננות, לכרות עצי מאכל למען השתמש בשטח המקום, לבנות בית וכדומה. (ראה רמב"ם הלכות מלכים פרק ר' י"ד קט"ז ד' בט"ז ומסכת שבת ס"ז ע"ב מר זוטרא) ראה גם ע"ד האיסור של סדרם בהמה ועוף (ויקרא כ"ב כ"ד, אה"ע ה' י"א ועוד).

ה

מדרגה קלה של ההשחתה, ואשר גדרש אמנם גם כן לחדול ממנה הוא הפזור (פערשווענדונג). אם תרבה להוציא ולפזר את האמצעים, אשר יש לך, באופן, אשר התכלית הדרושה, להשיג על ידם איננה מתאמתת עם מכסת ההוצאה — אמנם את זאת נקרא בשם מדרגה קלה של ההשחתה, יען אלה הדברים, שהוציא אותם בפזור ובמזיד מרובה, הלא המה בעצמם בלתי נשחתים. יען יבוא לידי שימוש ותועלת בעד אחרים, אבל בכל זאת השחתה היא, יען בנוגע אל עצמך הלא גשחתים המה, הן עם כל קנין כקטן כגדול, אשר נתן לך ה', ניתנה לך גם החובה להשתמש בו לתכליות טובות ומועילות ובהן נכללת היא גם „ההוצאה“ — אבל, אם תוציא אותם לתכליות שלא בדעת ולא בחכמה, או גם לתכליות טובות ומשובחות בפני עצמן, אבל במדה

נפרזה, יותר מאשר נדרש להוציא בגלל התכלית ההיא, או בלי כל תועלת הנך משחית את האמצעים, שיכולת להשתמש בהם לתכליות של תועלת וחכמה והנה נבכדות מאלה, או לתכליות טובות אחרות, ולוא יהי כי האחרים ישמשו עם פזור „ההוצאה” שלך לתועלת עצמם, אבל הן אתה, הלא לא תוכל לדעת ולערוב בעדם, כי המה אמנם ישתמשו בזה לתכלית טובה ולא תוכל לחשוב זאת לך לתכלית של תועלת, בעוד עם כל אמצעי ואמצעי הלא מוטלת עליך החובה, להשתמש עמו רק בהשכל ודעת.

אבל יותר מזה קרובה היא אל ההשחתה מדת „הכלות והקמצנות” והוא ההחללה מהשתמש עם הדברים עפ"י החובה לתכליות מטרותם, בעוד באופן כזה, הלא יתשוב הכילי את הקנין לא „לאמצעי” רק לעצם „התכלית”. הם אמנם אלה הדברים אשר הכילי מטמינם ומקברם בארגוניו ויחזיקם שמה מבלי כל תועלת, הנם למצער „במשך ימי חייר”, אבודים ונשחתים בעד כל האנשים. נוסף לזה עלינו נדרש להתבונן, כי בעד כל חלק וחלק מהקנין, הבלתי בא לידי שימוש שלו לתכלית הנועדה, להפיק על ידו, תחול על הכילי האשמה, כי לא מילא את החובה הדרושה מאתו ולא שמר את תפקידו.

1

זה הוא החוק הראשון, אשר יתיצב לפניך, לכלוא את שרירות לבך נגד הנמצאים ותוא יביע אומר: „כבד את הדברים בתור קנין ה' והשתמש עמהם לתכלית האדם בהשכל ודעת” — „בל תשחית”! אל תפזר! אל תהי כילי! היה חכם, היה צופה הליכות ביתך בהשכל ודעת ובכל מעשיך ומפעליך עם כל האמצעים, אשר יתן לך ה', ראה ועשה ככל האפשר, כי יהפכו לסכום יותר גדול של מלואי חובות תעודתך.

ב

כבוד המינים בתור סדר ה'

כלאי בהמה, כלאי אילן, זרעים וכרם, חרישה בשור וחמור, שעטנז, בשול בשר וחלב

את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע כלאים, ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך (ויקרא י"ט ט"ז).
לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה הזרע, אשר תזרע ותבואת הכרם. לא תלבש שעטנז, צמר ופשתים יחדו (דברים כ"ב ט').
לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג י"ט).

ויאמר אלקים: תדשא הארץ דשא וגו' עץ פרי, עשה פרי למינה, אשר זרעו בו וגו' אשר זרעו בו למינהו וירא אלקים כי טוב (בראשית א' י"א).
ויאמר אלקים ישרצו וגו' ואת כל נפש החיה וגו' ואת כל עוף כנף למינהו וגו' תוצא הארץ נפש חיה למינה, בהמה ורמש וחית-ארץ למינה, ויהי כן. ויעש אלקים את חית הארץ למינה, ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו (שם שם כ' כ"ד).

א

„כבוד את סדר ומשטר ה'!" — זאת היא הקריאה השניה, אשר אזניך בן אדם תקשבנה במאמר הבריאה של ה', להיות גלות יחד עם הקריאה הראשונה: בל תשחית! — אמנם בסדר ומשטר, אשר ערך וסידר ה' בעולמו ובעד יצורי עולמו וכפי אשר עיניך תחזינה את כל אלה, אל תפגע לרעה, אל תהרוס ואל תפריע אותם ממעשיהם, וכבדך אותם שמרלך בבואך להשתמש עמם בשימוש חופשי ע"י שינוי ותמורה בעולמו מכפי אשר נתן לך ה' הזכות לזה, ותזהר, לבל תהפך אצלך הזכות הזאת, להיות שרירות הלב עד כי ע"י מתנת הזכות הזאת תשכח את ה', ותבוא, לפדוע פרעות בעולמו. הבה נלמוד ראשונה, להכיר ולדעת את הגדרים והחוקים, אשר נתן לנו ה', ה' המחוקק חוקי סדר העולם ויציגם לפנינו, לשים ולכונן אליהם את לבנו ולכבד אותם, ואז ננסה אנחנו, כפי אשר תוכל בינתנו שאת, אנחנו, אשר לו גם יכולנו, לרכוש לנו חכמת אדם בעצם שלימותה, כי גם אז בחכמה רבה זאת עלתה לנו, רק להשיג ולהבין את החזיון החיצון מהגמציאם, ועל פיהם, להכיר ולדעת, מה המה לנו ויכולנו גם אז רק לשער מה המה כשהם לעצמם, ננסה רק, כפי אשר נוכל בשכלנו המוגבל, להסביר ולסדר את החוקים האלה, ולהתבונן בהם, רק על פי המושג, אשר בינת האדם תוכל לשער ולהבין איזה דבר.

ב

החוק הראשון:

את הבעלי חיים השונים למיניהם אל תכריח ואל תסבב להם, כי ירבעו ויזדווגו יחד כלאים ואל תעשה ואל תפעל זאת גם על ידי אחרים — וגם את אלה הבע"ח ממינים שונים, שיש להם איזה התדמות ביניהם, אף יחיו יחד, ואשר יקרה, כי בעל כרחם יתחברו יחד ויולידו, כמו הזאב עם הכלב, כלב כפרי ושועל, עזים וצבאים (רעהען), יעלים (געמזען) ורחלים, סוס עם פרדה (מוילטהיער), פרד עם אתון, בכל זאת אסור להרביעם ולזווגם יחד, בע"ח ממין אחד יוכלו להרביע; אולם אם עפ"י בחינות הנתוח (אנאטאמיע) יתראו שניים עיקריים ביניהם אסור להרביעם יחד, כמו אווז ואווז הבר (ווילדע גאנז) וכדומה. הנולדים מהרבעת כלאים כזאת אסור לזווגם עם חמין של אביהם או של אמם, אבל את הנולדים מכלאים, אלה עם אלה, יוכלו להרביעם, אם הזוג של הוריהם דומים זה לזה, ואם הוריהם אינם דומים אסור, — הנולד מהרבעת כלאים מותר בהנאה, ואם היה מין טהור עם מין טהור מותר גם באכילה. להמליט ביצים ע"י עוף אחר שאינו מינו אף איסור מטעם החוק הזה רק מטעם המבואר בפרק ה' (י"ד רצ"ו).

ג

החוק השני:

אל תרכיב (פפראפפסען) אילנות ממינים שונים אחד בשני ואל תעשה ואל תפעל זאת גם ע"י אחרים — אסור להרכיב ירק באילן או אילן בירק גם ירק בירק שאינו מינו, אבל מותר להרכיב אילן סרק (ניכט פרוכטטראגענד) באילן סרק, אבל לא אילן סרק בעץ מאכל או עץ מאכל בעץ מאכל — יש איסור הרכבה, אף תחת הקרקע, כמו זמורת הגפן שהבריכה תחת הקרקע, אסור לזרוע עליה ירק, אלא אם כן יש על גבה עפר ג' טפחים. יש באילנות דומים זה לזה בעלים ובפירות, ובכל זאת, יען שהם באמת שני מינים, אסור להרכיבם זה בזה, ומפני כי קשה מאד, ליעד את המינים האסורים בהרכבה והאנשים אינם בקיאים ומכירים וזיטב בזה, לכן טוב יותר למנוע עצמנו מכל הרכבה (פפראפפסען) ואף גם מבלי מעשה מצדך אסור להחזיק ולקיים אצלך את כלאי הכרם, אבל הפרי היוצא ממנו מותר, ואף לזה שעבר והרכיבו, ומותר לקחת ענף מהמורכב ולנסעו במקום אחר.

בארץ ישראל אסור גם לזרוע כלאים של שני מיני זרעים במפולת יד (וואורף), ואסור לזרעם רק על שטח כזה, אשר שניהם ימשכו את יניקתם ממקום אחד, רק יהיו נבדלים גם בגבול גדולם, והאיסור הזה רק בכלאי זרעים אבל לא בזרע עצים (י"ד רצ"ו). אסור לזרוע שני מיני ירק וחרצן או זרע אחד ירק וזרע אחד מין תבואה וחרצן במפולת יד. אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או לנטוע גפן בצד הירק או התבואה — ואם נעשה כזאת בקרא "קדש" ונאסרו לא לבד באכילה כי אם גם בהנאה, וכל הדינים אודות זה ראה י"ד רצ"ו רצ"ז א'.

ד

החוק השלישי:

עם בעלי חיים משני מינים אל תעשה בהם שום שימוש ועבודה בבואם בחבורת — אסור לעשות שום עבודה בשני מינים, כמו: לחרוש יחד, למשוך בעגלה וכדומה, בין אם אחד מהם טמא, בין אם אחד טהור, בין ששניהם טהורים או טמאים, בין בהמה עם חיה ובין חיה עם בהמה, גם לחנהיגם בקולך אסור. — אסור לשבת בעגלה שמושכים אותה בע"ח כלאים (י"ד רצ"ז ב').

ה

החוק הרביעי:

אסור להתעטף ולהתחמם בדבר הנעשה "משעטנו" הלא הוא תערובות צמר ופשתים יחדו. — אין אסור משום כלאי בגדים רק צמר רחלים ואילים

עם פשתן, אבל בחומרים אחרים מותר. צמר ופשתים מעורבים יחד נקרא בשם „שעטנז“. מן התורה אסור רק אם צמר ופשתן הנהו שוע (געקראמפעלט), טה (געשפאנען) וארוג (געוועבט), בכל זאת מדרבנן אסור בכל צד תערובות בעולם, ולפי דעת הרמב"ם כל אופן של חיבור הוא אסור מדאורייתא, ואף חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר אסור. — מדאורייתא אסור רק הלבשה או כיסוי להתחמם, ומדרבנן אסור גם לשבת על שעטנז, ואם גם לא בנגיעה ישירה ואף ע"י מצוץ עשירי בשעטנז דאורייתא, אף בחומרים קשים ובלתי מחממים אסור להתכסות, ומותר לשבת ע"י איזה חציצה, אבל בשעטנז דרבנן בחומרים כמו אלה מותר גם להתכסות. כל כלי, אשר נקל יוכלו לקפל אותו סביב היד או על הגוף ולהתחמם בו, אל יעשו אותו משעטנז, כמו: מפות היד והשולחן, יריעות וכדומה. כלאי בגדים מותר לעשותם ולקיימם ואינם אסורים רק בלבשה, ושאר הדינים ראה (י"ד רצ"ח ש"ד).

ו

החוק החמישי:

אל תבשל יחד בשר וחלב — איסור בשר וחלב מן התורה הוא לבשל בשר בהמה טהורה וחלב בהמה טהורה, כמו: שור, כבש ועז, אבל לא חלב חיה טהורה בבשר עוף, אבל מפני מראית עין אסור גם בישול כזה, מלבד במקרי מחלה — לבשל בשר דגים בחלב מותר, מדאורייתא אסור רק הבישול של בשר בחלב ע"י האש ומדרבנן אסור גם מליחה, כבוש ורכוך וכדומה (י"ד פ"ז). תערובות בשר בחלב דומה לכלאי אילנות שאסור לא לבד באכילה כי אם גם בהנאה (ראה מאכלות אסורות) ובזה איסור הבישול נחשב הוא לאיסור גם בפני עצמו, מבלי הבדל לאיזה מטרה נעשה.

ז

כאשר נעריך לפנינו את כל החוקים האלה, אשר ה' אדון העולם ומסדרו נתן לנו ויצונו, לכבד ולשמור אותם בעולמו, ננסה בזה, אולי נוכל באפס קציהם להביט על המראה של התעודות הקבועות האלה, ועפ"י רמזי חז"ל נכוון בקרב לבנו איזה רעיונות נכבדים, המתאימים לקרב אותם אל החוקים האלה.

שור נא בן אדם, על כל הנעשה מסביב לך, כה יקראו אליך החוקים האלה, שים עינך ולבך בכל הנמצא בבית-יובל תבל-ארצך וראה, כי בעד כל יצור, שהנהו חי בהתפתחות עצמותו על פני הארץ נכתב ונחתם מה' החוק הגדול: „למינהו“, והיצור ההוא, אחרי אשר ירכוש לו מיצור שני, אחיהו בבריאה, את הנדרש לו לכלכלתו, יהפכה ראשונה למזונו, גם יגדיל בזה את עצמותו, ואז ישתמש עם העודף מכותותיו להוליד יצור דומה לו „למינהו“. תביטה וראה! כי כל יצור הנברא להתפתחות עצמותו: צומח ובעל חי, חיה יחיה בעד עצמו ובעד צאצאיו „למינהו“. התבונן על כל אלה, וכבד את החוק הזה, בבראך לפועל פעולה אנושית לתועלת שלימות חיך, גם הנך נכנס בתוך חוג

ההתפתחות הכללית לקחת לך את הראוי לך ולהשתמש אתו למטרת תכליתך, או אל תשכח, כי זה שמך בעולמו, רק בגלל התעודה, אשר יעד למענך, לעבוד את תבל הארצי ולשמור ולחסות אותה בכל יכולתך, אבל חלילה לך, לבוא בשרירות לבבך, להתפרץ בקרב סדר ומשטר ההתפתחות, ולהיות מחבל ומפריע לה, גם לעצור את הליכות עולם למו, אל תשכח ואל תסיח את דעתך מזה ואל תעביר ואל תטה את הכוחות הנועדים בקרב יציר גברא, לקיום החוק של „למינהו“, לכונן אותם אל הקיום והתחזקה בעד יצור, שהוא ממין אחר — שני מינים זרים, להביאם ביחס כזה נקראים בשם „כלאים“ ונגזר מהמלה „כלא“, בעוד חוק ה' בבריאה הביא את כוחותיהם „בכלא“ ויסגור בעדם (אֶבְגֶּשְׁפֶּרֶט), להשתמש עמם רק „למינם“ ואשר בווג של כלאים רק באונס ובעל כורחם יתחברו יחד.

בתור יציר גברא לבדו החמוש בכוח ההתפתחות בעדו ובעד „מינהו“ יתיצב לפניך הבעל חי, המתפתח מצד עצמו, גם העצים והנטיעים, שהמה יצמחו ויגדלו מחיק האדמה — ההרכבה וההרכבה של בעלי חיים ונטיעים השונים למיניהם ובעל כורחם, לזווגם ולחברם יחד כלאים, היא הפרת החוק של הבריאה — אולם אנחנו מבדילים בין הצמחים, אשר יגדלו ענפים ועולים בקנה אחד מגזע קבוע ועומד, הלא המה: „עצים“ — ובין צמחים, אשר כפי הנהוג יצמחו בלי כל גזע מהארץ בכל שנה מחדש וגזעם ושורשם הוא רק עלה הגבעול (בלאטט שטיעל), הלא המה „שאר צמחים“, — שורש העץ הוא ביחוד עצמות יצור בודד, הוא מחזיק את הכוחות בעד חיי עצמות העץ ומינהו — בעדו וביחס שלו אל שאר הצמחים דאגה „האדמה“ בעצמה — והנה בעד שאר הצמחים היה יכול להחשב עוד לכלאים: לנהל את כוחות איזה צומח הנועד לגדל על מקום קבוע למינהו ולהעבירם אל מין אחר ע"י זריעתם אלה עם אלה, או ע"י התקרבותם בשטח מקום בקרבה יתירה — לולי כללות האדמה לא היתה דבר מיחד בפני עצמה, בהיותה אם כל היצורים, ואשר לכל המינים יש הזכות אליה, לכן בחיק האדמה אין כלאים וגם שורשי העץ שייכים המה אל האדמה, בכל זאת בארץ ישראל, אשר יש לה תכונה מיוחדת ונחשבה בתור „אדמה פרטית“, הנתנה לישראל, למלאות בה את תעודת חייו המיוחדת, לכן עליך בעבודת האדמה של אדמת „ארץ ישראל“, לתת כבוד ויקר לכל חוק מחוקי הבריאה, אבל רק בעד ציורי מראית העין, ומפני זה בא"י אסור לזרוע גם כלאים של שאר צמחים, גם אסור לזרוע הצמח האחד בקרבת המקום של השני, אשר אם ע"י פעולתך או על ידי גידול עצמו כבר לקח גם כבש לו מקומו שמה — אבל בעד נטיעת העץ לא ישלוט החוק, יען כי מזרע העץ בשורשו בכוח עצמו יתפתח מהאדמה (החוק הראשון והשני).

ח

אולם כמו בארץ ישראל ביחס האדמה, ששמה מחויב ה"נך גם בגלל ציורי מראית עין, לכבד ולחוקיר כל חוק הבריאה, כמו כן עליך החובה בכל מקום, כנוגע לבעל חי וצומח, גם בשמורשן עמם לטובתך: בעבודת מלאכה ובעד

עטיפתך, להחם את בשרך: מלבוש — ולהחזקת חייך: מוֹק, להוקיר ולכבד ולשמור את החוקים האלה:

בעלי חיים, אשר חוק הבריאה של ה' לא יאחד אותם יחד בפעולתם לעבודת התבל, אל תאחדם אתה בפעולת עבודתך (החוק השלישי).

כמו חלק ה' את הברואים למיניהם — כן הכדיל ה' ויחלק את חיל צבא יצוריו בהיקף גדול מזה במערכות (רייכע) ולכל מערכה נתן תעודה ותכונה מיוחדת, גם בעד כל אחד יעד חלקות אדמה באדמה, שהיא אם כל נמצא בתבל — ועל ידי המערכות האלה תכנע בן אדם, — אתה — אשר תחשוב את עצמך, כי תעצור כוח למשול על כל תבל ארץ, אך באמת הנך נכנע תחתם ומתפעל מהם בחיי עצמך ובגטיות לבבך ורוחך, יען כי בו בערך, אשר תבוא האחת או השנית מהמערכות האלה ביחוד במגעך, במחור מגורך בתבל ארצה, האחת או השנית פועלת ומשפעת ביותר עליך באופן כזה, עד כי בכוח השפעתן אתה תכונן נטית מהלך חייך, את פעולתך, רגשותיך, עבודתך ועמלך, ועל פיהן תערכנה מחשבותיך וחווות דעתך, — ככה תתיצבנה לפניך מצד אחד ביחוד „מערכת הבעלי חיים“, ומצד השני „מערכת הצמחים“ והנה מספקות לך כל צרכיך, בתור מזון, כלי אומנות ומלבוש; אבל כפי אשר הנך מתקרב ומתמכר ביותר אל המערכה האחת או השנית, להתכונן על ידי ההתמכרות אל האחת או השנית בתכונה מיוחדת הזאה לך בכוח פעולתה עליך, — פעולות המערכות המיוחדות האלה היו נכרות ביחוד בילדות מין האנושי בתבל ארצה, אשר אז האדם לא יכול עוד בכשרון כוחו ובתחבולותיו להפוך ולשנות את האדמה, גם להביא התרחבות החליפין והתמורה (אויסטויש) המסירה לאט לאט את ההבדל הכולט בין התכונות המיוחדות, ואז ניכר היה ביותר ההבדל, שהוא גם היסוד מוסד אל תולדות בני אדם, להיות האחד, איש עובד אדמתו, מתלכד ומתדבק אל קנינו ומתפתח ע"י כשרונותיו אל תחבולות חיצוניות, והשני, אשר בחר להיות רועה ומגדל בהמות, שהוא המצב היותר חופשי והיותר מסוגל להתפתחות פנימית (קין, הבל ועוד), לכן במלבושך, שהוא המחסה היותר קרוב אליך, שהוא יציג גם הופעת עצמותך, עליך להראות ולהדיע, כי אמנם הנך נכנע תחת סדר ה' גם בהבדל המערכות, וכי בהתפתחות חייך, חיי אנוש, הנך מרגיש את חלוקת סדר ה', באופן, אם תחפוץ לחלביש את גופך ולהתעטף בבגד הנעשה מתומרי המערכה האחת אינך מערב בלבושך זה גם את תומרי הלכות ממערכת השנית — ובתור דוגמא לכלאי בגדים, שהמה נודעים לך, הציבה לך התורה „צמר ופשתים יחד“ (שעטנז), רק זה האיש אשר בצלמו הציג לפנינו את מושג „הכלל“ שהוא בא כוחו, בתור האיש המאחד באגודה אחת את צדדי ההתנגדות, הלא הוא „הכותן“, שתעודתו לאחד את הקצוות, רק בבגדו דרושים היו להיות „צמר ופשתים“ מעורבים יחד (החוק הרביעי).

ובאחרונה החוק של „ההבדלה וההפרדה“ (שיידונג), שהנך רואה במראה החיצון של התבל ביצוריה בעלי אברים, — החוק הזה ישלוט גם בחומרים, אשר בעולם הפנימי של כל יצור פרטי הלא הוא: „לקבץ על מנת לפזר ולבלוע ול מנת להפליט“, שהוא המושג של כל החיים הפנימיים — במפעלך בחומרים

החיצוניים, להביאם אל תוך גופך ובתקנך אותם בתחבולותיך, לכוון ולהחזיק את חייך על ידי המזון, עליך להראות ולהודיע, כי גם בפנימיות חיי איבריך כבד תכבד את חוק ה' ואינך מערב יחד, את אשר הבדילה המכונה הפנימית, להיות דברים מתנגדים זה לזה, ואשר כמעט בלתי נמצאים דברים שהמה מתנגדים זה לזה כמו „בשר בחלב“ בעד הראשון שייך אל עצמות הבעל חי, והשני הלא גבול ונפרד הנהו, בהיותו גועד להחזקת המין וכלכלתו (החוק החמישי).

ט

כל אלה המה רק רעיונות, אשר אולי ראויים, כי נהגה בהם בבראנו לכבד ולהוקיר את החוקים האלה, ולוא יהי, כי הרעיונות האלה רחוקים מאד מהיות דבר אמת, לתבנת החוקים ההם, ואשר באמת רעיונות אנשים כאלה וכאלה לא יספיקו בשום אופן, לבאר ביסוד מוסד את החובות האלה בעדנו, אבל הלא די לנו, לדעת, כי ה' הוא המחוקק את חוקי החיים האלה, ה' תלא הוא המסדר את עולמו, והוא הציג בעד חפצנו ושרירות לבנו גבולות וגדרים אלה, איך להתנהג בעולמו, לכן מי יוכל להרהיב עז בנפשו לפרוץ גדר, להסיג גבולות עולם ולפשוט בגד עולם ה' גם לשכוח בעולם ה' את חוק ה' וביחוד ועל כולם, הלא דרושים המה החוקים האלה להורות ולהראות לנו, איך להתהלך עם מערכות הבעל חי והצומח ופעולתנו בהם, במרעה הבהמות שלנו, בעבודת האדמה שלנו, במעשינו, ובמלבושינו ובמוזנו, למען דעת, כי חוק ה' לא החל עם „האדם והיהודי“, כי אמנם הוא גם היסוד מוסד, להתפתחות של כל חיי היצורים בעלי איברים, וכי החוק נתן ה' בתורתו בעד האנושית ובעד ישראל הוא אומר סלה מקדמת דבא, הלא דבר ה' הוא בעד חיי האדם וחיי ישראל „למינהר“, למען גם אנחנו באמונת החובה של בחירה חופשית נמלא את תעודת ה', כפי התכנית, אשר אנחנו מראים גם במינים האחרים של היצורים, אשר במציאותם ובפעולתם בלי כל משגה ימלאו גם הם את כל זאת בעצם תומם.

ג

שלוח הקן

כי יקרא קן צפור לפניך, בדרך, בכל עץ או על הארץ, אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים, שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כ"ב ו').

א

התורה שבכתב ושבע"פ תורינה אותנו בזה: (א) כי החובה הזאת מוטלת ביחוד בנוגע לצפרים ואפרחים טהורים (ואף, אם האם טריפה גם כן מחוייב בשלוח). (ב) גם אם נמצא בקן רק אפרוח אחד או ביצה אחת. (ג) שילוח הקן

הג רק אצל אלה, אשר אין אדונים למו (הפקר) ושייך הוא אל הבריאה חפשית. ד) מילוי החוב הוא להפריח מן היד את האם ולשלחה, אבל אחרי שר כבר פרחת לה תוכל לשוב אח"כ ולקחתה לך, להיות קנינך. ה) אם אם רחפה עוד הפעם על הקן תשוב החובת, לשלוט עוד הפעם. ו) אבל אם ין כה קיבלו האפרוחים אדון למו פטור אתה מהחובת. ז) אם הביצים וזרות (פערדארבען) או האפרוחים בלתי מוכשרים לחיות, או אם בלתי זרכים עוד לאמם גם אז בטלה ממך החובה. ח) אם האם איננה רובצת על קן רק נמצאה בין האפרוחים או הביצים גם אז שלוח הקן איננו נזהג. ו) אחרי אשר שלחת את האם הרשות בידך אודות האפרוחים לקחתם לך או הגיח אותם בקן.

ב

מכל אלה נוכל להביא בלבנו ציור ולקח-טוב ע"י איזה רעיון, אשר ננסה קרב אולי על ידו את שכלנו אל החוק הזה. אתה, אשר השליטך ה' אל הבריאה, לקחת ממנה לך בחופש את הראוי להנאתך, דע, כי עליך החובה, לתת כבוד ויקר להבריאה, בה בעת, אשר היא לא תעבוד את עבודתך, רק היא עסוקה או בעבודת תכלית העולם, ואם קרה לך המקרה, לקחת לך צפור המוכשרה להנאתך, אבל אתה תמצאנה או בריאה חפשית, עת תעבוד עבודת תכלית העולם, ברגע שהוא עליך לכבד אותה בתור עבד ה'. עבד הבריאה, אל תקחנה לך ברגע שהוא, אשר תעבוד בו את עבודת "למינה" — רק הראה באופן כזה, כי אמנם יש לך הכוח והזכות עלית — קחנה בידך — אבל הוכיח אח"כ לדעת, כי אמנם כבד תכבדה — שלחנה לחפשי — ובגלל הדבר הזה, יען תוכיח בזה לעליל, כי הנך חפשי מאהבת עצמו, וכי כבד תכבד, את היצור ההוא, כהיותו עבד ה', עבד הבריאה — אזי גם ה' יפעל, כי הבריאה מצדה בנפש תפצה כבד תכבד גם אותך, בעוד גם אתה תחשוב את עצמך לעבד ה' במקהלת הבריאה, והיא תביא לך גם אושר וברכה — למען ייטב לך והארכת ימים — יען כי אז בטח תביט ותתבונן על עצמך ותכיר לדעת, כי אתה גם כן הלא, "עבד ה'" הנך — העובד אותו לא רק לתכלית עצמך בלבד — כי גם לתכלית העולם — עד כי בידיעה הזכרה נאמנה כזאת, תכונן גם את פעולתך אתך לאושר חייך, והארכת ימים" — את החוק הזה תוכל להשוות אל המצוה של, "כבוד אב ואם" הורי אנשים, שגם במצוה ההיא נאמר מפורש הגמול של, "אריכות ימים" כמו בחוק הזה (ראה מערכת המצות פרק ב').

ג

הדינים המתייחסים אל החוק הזה הנזכרים למעלה ראה י"ד רצ"ב, ועליך לדעת עוד איזה דינים הדרושים לזה: יוני שובך בכלי חרש, הבנוי בכתלים, ששם צפרים יקננו, במקום חפשי, מתייחסים המה אל ההפקר בנוגע אל החוק הזה, אבל החובה מוטלת עליך, רק באופן אם האם אחרי אשר השילה את ביציה, לא הגביהה עצמה ממעל להביצים, אבל אם למקום הקן

יש אדון למד, אני קונה האדון גם את הביצים והקן בלתי שייך עוד אל הבריאה החופשית. — בכל מקום ואם גם לא בדרך מסעך, אם תמצא קנים ואפרוחים בלי בעלים, מוטלת עליך החובה של „שלוח הקן", אתה אינך רשאי לחתוך את כנפי האם בטרם תשלחנה, ואם עשית כזאת, עליך לגדלה אצלך, עד אשר יגדלו כנפיה ואז תשלחנה. אם צפור זכר רובץ על הקן או עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור או עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא הנך פטור משלח את האם. עופות טהורים שונים יש ספק בזה, וגם מספק ראוי לקיים מצות „שלוח האם". אם האם מרחפת על פני הקן וכנפיה נוגעות בקן מלמעלה, מחויב אתה לשלוח אותה ואם נוגעות הכנפים רק מן הצד הנך פטור מזה (שם).

ד

אותו ואת בנו

ושור או שה אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ב כ"ח).

החוק יאסור עליך לשחוט בעל חי, את האם ואת בנה מהבעלי חיים הטהורים והם: שור כשב ועז „ביום אחד". בשחיטת האב עם בנו ביום אחד ספק הוא. בחיה ועוף לא ישלוח החוק, האיסור הזה שיה הנהגה אם תבוא לשחוט הבן אתה האם או האם אחר הבן ביום אחד. משך היום הקובע בחוק הזה יחל עם הערב ויכלה עם היום. אחרי עבור היום ההוא, שבו נשחט האחד, או יוכלו לשחוט את השני, ואם גם נשחט האחד ע"י איש אחר, אתה לא תוכל ביום האחד לשחוט את השני, רק שחיטה אסורה אבל לא מיתה אחרת (י"ד ט"ז).

ה

כבוד הרגש והנטיה של הבעלי חיים

צער הבעלי חיים ואסור חסימה

כי תפגע שור איבך או חמרו תעת, השב תשיבנו לו. כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב תעזב עמו (שמות כ"ג ד'). לא תחסם שור בדישו (דברים כ"ה ד').

א

אין יצורים בעולם שבה נדרש למו דבר ה' זה, להיות למגן ולמחסה בעדם מפני שרירות לבב האנשים, כמו אלה היצורים, שהמה אמנם דומים לבני אדם ברגשות ונטיות שונים, גם נוחים להתפעל, הלא המת „בעלי החיים", שהם מסורים, לעבד את האדם בגופם ובכוחות גופם. — והנה ביחוסו אל הבע"ח האלה העובדים תמיד את עבודתו ישכח האדם בקל כי גם עורק (מוסקעל)

ע"ת הנפצע יתפלץ ויתנווד גם הוא, כמו עורק האדם, כי מיתר (נערף)
ע"ח כמו מיתר האדם, הנפגע ע"י כאב וצער, יחלה ויחלש, כי כאדם
המה גם היא תחוש ותרגיש כל חתוך, דחיפה, הכאה, כובד עמל רב, שחר
אלה, רעב וצמאון — האדם ישכת את זאת — ולעתים, אם מאהבת עצמו, אם
פיק וממו, אם בבלי דעת, או לפעמים, גם בגלל תאוה נמכזה ואכזריות
ב, יבוא האדם לענות נפש בהמתו, יענה ויצער את נפש הבעל חי, אשר
גם ניתן לו רק להיות נכנע תחתיו ולשאת את עול טובלו, רק בגלל תכליות
שים שיש בהן בינת אדם ישרה.

ב

שור נא! תורת ה' דאגה בעד כל אלה ותחובב אותך, לא לבד למנוע
נמך מלסבב כאב וצער לבע"ח ללא נדרש, כי גם * באופן אם תראה איזה
י"ח כואב ומצטער, גם בבלי אשמתך, ובבלי כל סבה מצדק למכאוביו, הנך
זיב, להחיש לו עזר וישע ובכל יכולתך, להקל את מכאוביו וצעריו, הן אמנם
בתוב הראשון, לפרוק את משא הבע"ח הרובץ תחת משא תורה לנו
תושבע"פ בהוכחה נאמנה, כי אם אמנם עליך לקיים „עזוב תעזוב עמך“,
גלל חובת האהבה, שעליך למלאות נגד בעל הבהמה, הבא במבוכה, בכ"ז
יקר החובה ביחוד מוסלת עליך להושיט יד עזרה בגלל „צער הבע"ח הכואב,
י גם באופן, אם אין אדון להבהמה הרובצת תחת משאה, או אם האדון
אשמתו הירבה להסעין עליה משא לעיפה גם באופן אם בעל הבהמה יחפור
עמוד מנגד, מבלי לעשות בזה מאומה, בכל זאת החובה מוסלת עליך בגלל
צער הבע"ח, להחיש לו עזרה בצער ולפרוק משא (ח"מ רע"ב), כמו כן
נוגע למלאכה בשבת ויו"ט ישלום החוק מדבר צער הבע"ח, עד כי ביחס הזה
זה הוא אל אדם חולה שאין בו סכנה, אשר לרפואתו מותר לעשות בגללו
ולאכה האסורה מדרבנן (א"ח ש"ה י"ט כ'). ומהו הלא מובן הדבר מאליה,
כי רק אז הרשות בידך, לסבב איזה צער לבע"ח או להשתמש בעמל כוחותיו,
אם כל זה נדרש לתכלית פעולת אדם הנעשה בבינת אדם ישרה, וגם באופן
הזה, עליך להשתדל להמעיט את צערך ולהקל את משאו, ומפני זה אסור
עליך, להכביד על הבע"ח משאות כבדים יותר מאשר יוכלו שאת או לעבוד
אתם מבלי הרף ומבלי תת למו מנוח או למנוע מהם את המנוח הרגיל.

לכן אתם ההורים ומורים, אשר יפקידו בידכם את רוח בני העלומים
זנינכם, השגיחו עליהם היטב גם בדבר הזה ולמדו אותם, לכבד ולהוקיר
קבע"ח כקטן כגדול את עצמותו בהיותם ג"כ ברואי ה', למען ידעו, כי גם
תבע"ח נקראים מה' בתבל לשמחת החיים כמוהם, וכי גם להבע"ח רגשות
כרגשותיהם, להרגיש ולחוש עונג וצער, ואל תשכחו, כי הנער אביר הלב, אשר
יביט בעונג על החסיל (קאפער) הנפצע, המתהפך בצירים וחבלים או בע"ח

הדבר הזה אמנם שייך הוא ביחוד אל מערכת המצוות, יען כי זאת היא חובת
האהבה נגד בע"ח המצטערים.

המצטער ומפרפר בין מות וחיים, כי ברבות הימים לבו יהפך לאבן, ולא יחוש ולא ירגיש עוד גם בראותו ברעה, אשר ימצא את אחיו, בן-אדם כמוהו, ולא ישים לבו גם על עוצמת מכאוביו.

ג

בחוק השני ידרוש ה' ממך בתור זכות הבע"ח, כי הבהמה אשר תעבוד בפרי אדמתך, בטרם נגמר בהם המעשה להיות נחשב בשלימות לקנינך (הלא הוא לפני הפרשת מעשר וחלה, ראה מערכת העדות פרק כ"ב) מכל מתנות האדמה, בטרם תהיינה כולן שלך, כי "כל תחסום" את פיה ואל תמנע ממנה את הנאתה בשעת העבודה, לאכול כאות נפשה, כמו בעת הדישה ובעת תשא על גבה משא, אשר תוכל לאכול ממנה וכדומה, ואם באיזה אופן מתאופנים שהם, הנך מפריע את הבע"ח מאכלם, ולוא יהי גם ע"י קריאה או באמצעות פחד, צמאון או הרחקה שלא לצורך מהפרי, אז הנך חוטא נגד החוק הזה ותעשה עולה להבע"ח, אשר יעזור לך בעבודתך, לרכוש לך את פרי האדמה, בעוד החוק יתן גם להבע"ח את הזכות, כי יזנה בשעת עבודתו מפרי הארץ האלה. — רק אם ידעת, כי הפרי ההוא יוכל להזיק להבע"ח, רק אז תוכל למנוע ולהפריע אותו מאכלו (ד"מ שלי"ח).

ד

כבוד נבלת גוף האדם

קבורה

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, ותלית אתו על עץ, לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו ביום ההוא, כי קללת אלקים תלוי ולא תטמא את אדמתך, אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה (דברים כ"א כ"ב).

א

גם את גוף האיש, אשר נתלה בגלל אשר נמצא בו חטא משפט מות והומת, אזי, כאשר נוכחת לדעת, כי אמנם כבר מת הנה, אל תלין את נבלתו ממעל להארץ, כי את האיש המת לא תוכל לחשוב עוד לחוטא ופושע, יען העונש של משפט מות הנעשה בו, הלא הוא נחשב "לעונש ה'" כמו כל מות ומשכלת שהוא משלחת ה' והשופטים הלא המה רק באי כח ה' בארץ, למלאות את פקדת ה' בהוציאם לפועל את דבר משפטם. — תורתנו שבצ"פ תלמוד לדעת מאיש "חייב מיתה" כזה, כי עפ"י המסורה האיסור והחובה הזאת נוהגים המה גם בכל גופת מת, כאשר נוכחת לדעת, כי אמנם מת הוא, לבלי הלין את גופו מבלי סבה נחוצה עד אחר בוא השמש, רק לקברהו בעצם היום ההוא, מבלי להחזיקו עוד יותר ממעל להארץ, ורק אז יוכלו לאחר יותר את זמן קבורתו, אם אריכת הזמן דרושה היא, לצורך הכנות קבורתו ולפי כבודו.

ב

„כי עפר אתה ואל עפר תשוב“ הוא אומר ה', יוצר האדם. על אודות מעטה רוח האדם, בית-חומר גופו. — אמנם „עפר“ הוא בנין גוף האדם. — רק כל הומן, אשר תשכון בקרבו „נשמת חיים“ הגוף הנהו כלי יוצר בעד „רוח האדם“, לפעול על ידו פעולות אנשים, אבל כאשר תצא ממנו נשמתו ותרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה, אל תעודתה הרוחנית, אזי דרוש הנהו, כי גם „הגוף“ יבוא אל התעודה שלו „לשוב אל עפר ארצה“ מבלי להלין ומבלי לאחר עת, להביאו אל תעודתו בסעיף אדמתו, לשוב ולהתפרד אל חלקי העפר, האויר, המים והאש ואל היסודות האחרים, אשר קיבל אותם אל תוכו במשך העת, אשר מלא את תעודתו עלי אדמתו להיות מעטה גוף האדם, למען ישרת ויועיל מאז והלאה להתכוננות החיים מחדש בבית „מערכת הבריאה“. — בו ביום אשר הרוח שבה אל תעודתה הרוחנית בשמי מעל גחוץ הוא, כי גם הגוף יהיה מסודר אל תעודת יסודותיו עוד הפעם, ורק באופן, אם נדרשה עת, למען הכין את ההכנות הדרושות לצרכי הקבורה וכפי כבוד האיש הנפטר, אזי על משך העת ההיא, הגוף עודנו שייך אל עצם האיש הגוע, אשר בחייו שרת אותו, להיות כלי יוצר לרוחו, ורק אז יוכלו להתמתמה בהבאת הגוף אל מקור תעודתו, עד אשר יוגמרו כל צרכי ההכנות הדרושות, כפי מעלת האיש חתו, אשר עזב את עולמו, בעוד כבוד האיש עודנו חופף על גופו זה (י"ד שג"ז) ומפני זה יקברו את הגוף תחת רגבי עפר האדמה, ואף כי בקברו מוקף הנהו בקרשי עץ, אבל באופן כזה, כי יבוא בקברו במגע בלי שום חציצה עם „עפר האדמה“, אשר תקבלהו אל חיקה, והיא תתיך ותפריד אותו ליסודותיו (שם"ב).

ג

ויען כי הקבורה היא מעשה של „צדק“ נגד גוף האדם ונגד עולם היסודות בדרישותיהם ממנו, לכן הקבורה היא חובה ומצוה בנוגע אל המת ועולם היסודות, אבל יש לה עוד ענין אחד, בעת היא תכיל בקרבה גם את החובה בנוגע לכבוד הגשארים בחיים. — בזיון — כי אמנם לבזיון נחשב, אם יקלו בכבוד „צלם האדם“, ולוא יהי, כי נמצא עתה רק במעטה גופו בלבד, בעוד גם אנחנו כולנו הלא גופיע בגופנו בצלם כזה למראה עינים, לכן את הגוף, הנושא את חותם תכנית האדם, חלילה לנו לבזות אותו, להביאו לידי בזיון והפרדה באופן מכאיב לבב ומצורר גועל נפש — לכן אל תחלל את כבוד מעטה האדם, הן לא תוכל, לחשוב את הגוף בראותך את האדם „לבית חומר“ בלבד, כי אם עליך לכבדו בתור „מעטה רוח האדם“, הנושא בקרבו את תכנית ה' — גם „טומאה“ יביא הנפטר אל האדמה ומסביב לה ומפני זה לא יוכל שום איש, לצוות לפני מותו, לבל יקברו את גופו, אם על זמן קצוב או לעולם, יען אם גם הוא בעצמו לא יחפוץ להתנהג בצדק עם גופו ולכבד את מעטה רוחו, בכל זאת הלא החובה על הגשארים בחיים, למלאות את חובת „הקבורה“ מפני כבוד עצמם וכבוד האנושית בכלל (שם"ח).

ד

החובה הקרובה יותר בדבר הקבורה מוטלת היא על יורשי הנפטר, ואם יורשים אין לו, או אם לא עזב אחריו כל רכוש וקנין, אזי על העדה, למלאות את צרכי קבורתו (שמ"ח). אם יש נפטר בקרב העדה, או כל חברי העדה לא יעשו עבודה ומלאכה עד אשר יכינו הכל לצרכי קבורתו. בעת הלויית המת על כל אחד להפסיק ממלאכתו ללוות אותו (שמ"ג). ילד, אשר עברו עליו שלושים יום יקברו אותו בהלוייה נהוגה, אך יש מקומות שעושים זאת רק בעד ילד שמת אחרי שנה (שמ"ד). בעד איש, אשר בחייו הוציא את עצמו מן הכלל והעדה ובזדון לבו לא נשא בעול עם הצבור, בעד איש כזה בני העדה אינם מחויבים, להפריע עצמם ממלאכתם בגלל צרכי קבורתו בכבוד.

בעד נפטר, יהיה מי שיהיה, לא יתנו בקברו איזה דבר ולא ישרפו ויכלו איזה חפץ לכבדו יותר מכפי המנהג (שמ"ה, שמ"ט). תכריכין יוכלו לעשות משעסנו — את האיש יעטפו בטלית ואת הציצית יפסילו או יניחו אותם בכנפותיהם, להראות בזה לשם אות וסימן, כי זה הגוף היה עבד האדם, עובד אלקים בחייו, וכי עתה עבר זמנו מלפעול ולעבוד עוד כזאת (שג"א). גם לנשיא ישראל לא יעשו תכריכין מחומרי מלבוש יקרים. כל המתים נקברים בתכריכי בד, אך בדבר בחירת הבד לפי טבעו ומחירו, יוכלו לבחור באיזה שיחפצו, ואם איש ירא אלקים ידקדק, לבלי לתת לזה בד פשוט מאד, בחשבו, כי יכבד בזה את זכרון אמונת "תחית המתים", אולם להפריז על המדה בטיב הבד עד למותר היא עבירה נגד חוק של "בל תשחית". — (פרק א').

ה

בחיים, הרוח, שהוא אורח השמים, הגוף יליד היסודות — חוברו יחד בברית חיי האדם, אבל במוות, הרוח עולה הוא ממעל לחיי האדם והגוף יורד הנהו מתחת לחיי אנוש, לכן לא גוף המת ולא הדברים הנתנים אתו במוות, או איזו עדי, הנמצא במוותו מחובר אל גופו, לא יוכלו אם ישר או ע"י אמצעי, להיות מקובלים בחוג שימוש חיי האדם ותועלתו, אבל את אשר רק יעדו והזמינו בעד המת ולא נתנו לו, כמו כן הדבר הבא במגעם, אבל לא יעדו זאת עבורו, גם הדברים, אשר השתמשו בהם לנקיון גופו וכדומה המת מותרים בשימוש והנאה (שמ"ט). כל דבר המיטלטל והשתמשו בו לקבר, גם העפר, שחפרו, אסור בהנאה ושימוש לעולם, כמו כן אבני המצבות, עד כי יש למנוע משיבה על מצבות אבן כאלה וכדומה (שס"ד).

ו

את העינים, את הפה וכל הנקבים הגלויים של המת סותמים אותם, למען תת להם מצב מנוחה, וגוונים שער וצפרניו (כן הוא בידי, בכל זאת נוהגים בכל אלה כפי המנהג המקובל ומקודש בכל מקום). את הגוף ירחצו בנקיון למען הראות, כי הגשאים בחיים יכבדו במעטה אחיהם, את חברים, את האיש, אשר יפרד מהם וינהגו עמו מנהג אנשים — על ראש המתים טחים בביצים טרופות (צערשלגנען) בקליפתן, להודות בזה אות וסימן, כי במעגל חיי האדם שוררת

והתמורה של „החיים והמות“, וכי אמנם החיים והמות הם רק „מעגל-ההתפתחות“, רק התחלפות הצורות של „המציאות“ (שנ"ב). את פני הנפטרים יכסו. — לילדים פחותים מבני שלושים יום, לא יעשו להם ארון ולווייה, אך ילד יותר משלושים יום ישאו אותו באיזה ארון מיוחד בהלוויית מת. — בן י"ב חודש יוציאו אותו במטה כנהוג והעדה יביעו צערם. ילד שמת ולא נמול מוהלים אותו על קברו בחרש או בזכוכית (בבלי ברכה) וקוראים לו שם. ע"ד נשיאת המתים במטה ראה שנ"ח.

ז

כבר נזכר, כי המת נקבר מתחת לאדמה ושמה יביאו אותו במגע מבלי מצוה בעפר האדמה, ואופן משכבו הוא, להיות מושכב על גבו כאיש ישן ופניו למעלה. בעד כל מת יעשו קבר מיוחד. לדופן בעד כל קבר ישאירו למצער שלושה טפחים, אבל ילדים קטנים יוכלו להקבר יחד עם אביהם או אמם או אב ואם זקניהם, וזה הכלל „כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו“ (שס"ב). לפנות מת מקבר קבוע יוכלו רק אז בכדי לקברו אצל אבותיו או בארץ ישראל, אבל אם בעת הקבורה לא יעדו, כי יהיה נקבר שמה בקביעות, אז יוכלו לפנות את המת לתכליות אחרות. אם הקבר בלתי בטוח משטף מים או יראים פן יוציאוהו מקברו, או החובה לפנות את המת משם. אין מוליכים את המת מעיר שיש בה בית הקברות לעיר אחרת, רק אם צוה לפני מותו להוליכו ממקום למקום. הנסרים, אשר ימצאו בבית הקברות, לא יזיזו אותם ממקומם בעוד, יוכל להיות, כי המה נסרים מקבר — כל אלה יוצאים מהחובה, אשר עלינו לתת כבוד למעטה הרוח של אחינו האדם (שס"ג). על בה"ק או בד' אמות של מת אל יהלכו בתפילין, בציצית ובספר תורה מגולים ואל יתפללו ואל יקראו דבר מן התורה (זולת לכבוד המת), לבלי להראות מלואי חובות החיים במקום ששוכבים הנפטרים, אשר המלואים האלה חדלו מהם (לועג לרש), אבל רחוק ד' אמות מבה"ק, או מהמת קורא ומתפלל (שס"ג). כל מעשה נגד הכבוד או של בזיון, כל קלות ראש כמו: אכילה, שתיה, קריאה, לחשוב חשבונות וכדומה, אסור לעשות על בית הקברות, כמו כן לרעות בהמות, ושאר הדינים ראה י"ד שס"ח.

ח

חובת „האהבה“ אל האנשים החיים נכבדים המת מחובות כאלה נגד המתים. ואם פגעו „מת וכלה“ זה בזו מעבירים את המת מלפני הכלה, אבל אחרי שנכנסה לחופה ויש לפניו לנחם אבל ולשמח חתן, תנחומי האבל קודמים, וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן, אם יש עת בעד שניהם, אבל אם אין עת בעד שניהם משתה חתן קודם. המה והמילה, מילה קודמת, ואם הוא מת מצוה מת מצוה קודם (ש"ס). מת מצוה זה הוא שמצאו בדרך או בעיר של עכרים ואין לו קוברים, אסור לו לזוז משם ולחנית את המת אף ללכת לעיר להביא קוברים, רק יסמא בו בעצמו ויקברנו, כי מצות מת מצוה עומדת גבוה משאר החובות (שע"ד). מבטלים תלמוד תורה בעבוד הדצאת המת, אבל ת"ת של

היגיונות לא יבטלו גם בעד בנין בית המקדש, ולמצער מלוים את המת ד' אמות (שס"א). ובדבר שאר הדינים עליך ללמוד בי"ד מסימן שמ"ג עד שס"ח, גם עליך להכיר את המנהג המקודש בענינים האלה בקהל עדתך, אמנם חלק גדול מהחובות האלה מתיחס הנהו אל "מערכת המצוות", בכל זאת העמדנו בזה למען יהיו עקרי הדינים מסודרים יחד.

ז

כבוד גוף עצמך

איסור איבוד זמנך וזמנך עצמו ומצות שמירת נפשו

ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש (בראשית ט' ה').
רק השמר לך ושמר נפשך מאד (דברים י' ט').

א

ראה גא! הן תוכל לאמר: אמנם חפץ אחפץ להיות צדיק וישר נגד כל יצור מסביב לי, חלילה לי להפריע אף את שלום האחד מהגבראים, מהאדם עד החולעת, מהאדמה עד הנבר, ולהרוס את מתנת מציאותם, גם בטוח אנכי כי לא נמצא גם אחד מהם, אשר ידרש לו להביא חלונתו עלי לפני כסיה ולחאשימני, כי פעלתי לו עולה, יען ידעתי גם ידעתי, כי כל אלה וכל אחד מהם הלא לא לי המה, רק כולם כאחד וכל אחד מהם הנה הנם קנין קדוש של ה' אולם כשאני לעצמי הלא גופי וכוחותיו, המה באמת "כולם שלי", ועמהם הלא אוכל לעשות כרצוני וחפצי, הן אוכל לשלוט עליהם כרצוני ולהשתמש בחלקיהם כטוב בעיני, אם להאבידם ולהפסידם או גם לשלול ולהסיר ממני את כולם כאחד, או לחפש את עצמי מהם — הלא למי זה אחטא בעשותי זאת? למי אפעל בזה און? — אולם הביטה וראה! חורת ה' תתיצב לנגדך וביחד בדבריה המסודרים ומקובלים לנו ממנה, שהמה יענו ויאמרו לך: אין אדם רשאי להכאיב ולצער את עצמו, חלילה לאיש להיות טורף נפשו בכפו! יען על כל אחד החובה המצוה, להחזיק ולכלכל ולקיים את גופו ולחטא ועון יחשב, להרפות ולהחליש את עצמו, יען לא ידע האדם איך ובאיזה אופן נחרץ הנהו לתועלת עולמו — ואם גם שופטי אדם לא יוכלו לחרוץ משפטם על מעשהו זה — הלא ה' שופטהו!! אכור עצמו לדעת ומצות שמירת נפשו ילמדו אותנו חכמינו ו"ל, וכפי הנמסר לנו גם מהכתובים האלה: באומר הכללי, "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", כי ה' ידרוש דין וחשבון בעד כל אדם, שנועד הנהו לשאת נפש אדם, ובמצות: "רק השמר לך ושמור נפשך מאד" הלא הוא, לשמור ולהשגיח היטב על נכסיו: הרוח והנפש, גם להכיר ולדעת אל נכון, כי "כוחות גופך" המה אמנם התנאי החיצון שלהם.

ב

דבר ה' יקרא אלינו, לעצור את ידינו למנוע אותנו מבוא בדמים ולפרוע פרעות בגופנו. אל תטרוף את נפשך בכסף! אל תשים מום בגופך, אל תצער את עצמך! אל תביא חייך בסכנה! אל תחליש את גופך! הבה! תחזיקה וקיים את עצמך, ושמור נפשך מאד!

„מאבד עצמו לדעת” — הן אמנם חיי חברך דרושים להיות קדושים לך, חלילה לך, להרוס ולכלות את מעטה הרוח ובית חמרו של אחיך — חלילה לך, לשלוח את ידיך, לקרוע את הקשר ולהתיר את האגודה, אשר קשר בה ה' את הגוף ואת הנפש של אחיך, להיות אגודתם יחד על ארץ גוססה, אתה לא תוכל לגרש מעל פני האדמה את רוח אחיך, כל עוד תחזיקה ה' בתבל ארצו — ואתה, האם אינך חפץ תחפוץ, להכיר גם בחיי עצמך קדושה כזאת? בחיי עצמך אינך חפץ לכבד, כמו בחיי חברך, את האגודה אחת של האדם, אשר קיבל אותה מיד ה' — אתה תרהיב עוז בנפשך להרוס ולכלות מרוחק — רוח בן אדם — את מעטפת הגויה, הנך מתפרק, לברוח מלפני ה' — בטרם יקראך ה' לעזוב את עולמך, את האדמה אשר שמך ה' לחיות עליה? — אבל דע, כי אין לך שום זכות על חיי עצמך או על גופך יותר מהזכות שלך בנוגע אל חיי חברך וגופו, כי באבוד עצמך לדעת, את מקדש ה' אתה מחריב ומחריים! את יצור ה' אתה עושה כלה — הנך או זר ארורי, רוצח! הן הכל שוה, אם תאבד את נפשך או אם תרצח נפש אחיך — ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל דם ודם, אשר תשפוך — דע לך, כי גם גופך, גם כחותיך, גם זמנך הקצר, במשך עת היותך במציאותך פה עלי אדמות, לא לך הם — וכמו כל חלק וחלק מעולמך, אשר לא תוכל לאמר עלי „שלי, שלי הוא”! כמו כן הכל כאשר לכל גם גופך, הלא נתנו לך רק להשתמש בהם בתור כלי יוצר ואמצעי, למלאות עמהם את חובותיך, לכן עליך החובה, להשתמש בגופך כמו עם שאר המתנות, אשר חוננת במו, רק לפי רצון ה' וסדר ה'; אבל להרוס, לבטל ולכלות את הכלי יוצר, גם את האמצעים שהמה נתונים נתונים לך למלאות תעודתך, חלילה, חלילה לך מעשות כזאת — כזאת היה לא תהיה! בעוד עליך החובה, לתת דין וחשבון על מפעלך זה לפני ה' — ואם ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל דבר אף הקטן שבקטנים מקנייניך — הלא על אחת כמה וכמה, כי ידרוש ה' ממך דין וחשבון נורא וחמור על היקר מכל יקר שלך, שהוא התנאי הראשון לשאת ולהחזיק את כולם כאחד — את דמך בנפשך ידרוש ממך ה'!!

עבד ה' אתה, רוח האדם, הנך שלוח הלום, להתעטף פה בעפר הארץ ולמלאות בתבל הארצי את פקודת אלקיך, שכם אחד עם כל בוראי חלד ותבל ארצה, ובכל מראה ודמות, אשר תתיצב לפניך התבל הזאת — בחזיון של חיבה או של איבה, כל זאת פקודת ה' ותעודה עבודה — ואתה האם מאן תמאן, למלאות באמונה את תפקידך ופקודתו לא תשמור רוחך, יען ביען, כי היא לא תפיק רצון ממך או תחשוב כי לא תועיל לה עוד — או יען, כי הנך בעצמך מכביד את אכפה עליך עד למאד, או מפני, כי החלשת את עצמך, עד כי נרפה נרפה אתה למאד, לכן חפץ תחפוץ לנתק את מוסרותיך עם התבל ומלואה ולקרוע את מסורת הברית עמה, הנך חפץ תחפוץ ללעוג לדבר ה'

אשר יקראך „הלום“, להתמהמה בתבל ארצהו, למלאות את תעודתך. מתפרץ הנך מפני אדוניך, הנך נחפו לבוא „שם“, להתיצב לפני כסיה בתור „מורד ופושע“?

אסון? סבל החיים? — התדמה להקל את כובד משאם מעליך ע"י חטא ועון? או לכבות את גחלתם? האם תחשוב, כי כמו תוכל להרוס ולכלות את מעטה גופך, כן תעצור כוח לבטל ולאפס גם את עצמותך — את עצמך, את רוח האדם! ובמעשך זה, להשתמט ולהתחמק מהזין והמשפט, אשר יביאוך אותך שם? — „שגעון“!

אבל דבר פשע? חרפה? — האם תחפור, לכפר בדבר פשע את הדבר פשע? גם למען תברח מלפני אנשים ולהנצל מחרפה. היתכן לך, להתיצב ככלי מלא בוש וכלמה או כחרש הנשבר לפני כסיה? „שגעון גדול וגורא“!

גם דמיון כחב הוא לחשוב, כי האבוד עצמו לדעת הוא רק חטא ועון נגד ה' ונגד עצמו, מבלי היות גם חטא ועון נגד כל תבל הארצי, האם לך לבד שייך הנהו החלק הקטן שבקטנים של מציאותך וכוחך? האם אין לך החובה בכל אחד ונגד כל אחד להיות „ברכה“ בעולם? האם אינך שייך להתבל עם כל מציאותך? האם לא נולדת בשבילה ובגללה, בעת קראך ה' אל מציאותך, ואם כן, האם לא בגוד תבגוד גם בה ותתכחש לכל דרישותיה ממך, כאשר תבטל ותאפס את מציאותך? — אבל הנך ניצב כה גלמוד ונעזב בעולם ה', אין כל קשר של האהבה וידידות או קרבת שארי בשר, אשר יאגדו ויקשרו יחד את מציאות האחרים אל מציאותך! אולם האם רק אלה הם נחשבים לקרובים אליך, אלה שיש בהם זכות הקרבה אל פעולתך לברכה? האם לא הכל הוא, הכל כאשר לכל, כל אשר ישא עליו חותם תכנית ה', האם לא כל אדם, אשר החובה עליך, לעבוד אותו, כל בעל חי, אשר עליך להחזיקו ולהחיותו, כל עץ אשר עליך לגדל ולשגשג אותו, וכל יצור אדמה אשר הנך נקשר לו בחובתך, האם לא כולם הם קרובים אליך? ואם ביחס האנשים ובנוגע אל קרבתם הנך נעזב, גלמוד ובודד — אך אולי ההתבודדות ההיא בעצמה באה לך באשמתך, ע"י חטא ועון מצדך, יצן וביעז, כי התרחקת ונסוגות אחור מהאנשים, אם בגלל פתיות וסכלות, או ע"י דברים ומעשים רעים הרחקת אותם ממך? — „אבל אם עד כה חייית רק בחטא ועון, בחרפה וכלמה, עד כי נהיית למורת רוח חוג חברתך, נהיית קללה ולא ברכה“! עד כי תחשוב כי „לצדקה וחסד“ יחשב, לחסד וצדקה בעד חוג חברתך, אם אתה בעצמך תבדל מקהל עדתה באבד עצמך לדעת! אכן ואם אינך רואה, האם אינך מבין, כי אם גם גדלו ועצמו מספר חטאיו, אבל עון אבוד נפשך לדעת עוד יגדל ביותר? ועל כולם, כי גם לוא תהיה אשמתך — נגד התבל מסביב לך — גדולה וגוראה במאד מאד, הנה בעבור זה ובגלל הדבר הזה, עליך להוקיר במאד מאד את „הזמן הקצר“, הנשאר לך עוד למציאותך בתבל, למען תעצור כוח במשך העת הקצרה ההיא להוסיף בה אומץ, להיטיב ולתקן בכפלי כפלים, את אשר שחת בתבל ארצהו, ולהשיב אליה, את אשר עד כה שדדת וגזלת ממנה. — אבל מאין תקח לך „הכח היכולת לזה“? תשאל, — הבה! את אלה יתן לך ה' ויחנן בהם את הרצון הטוב של „הבא לטהר“, בעד זאת תתן ערובתה לך גם המציאות בעצמה, שהנך נמצא עוד חי ובעל יכולת

בתבלי. גם דבר ה' יתן את ערובתו שלום וברכה. להשב מדרכו הרעה באמר:
כי הוא בכבודו ובעצמו דרוש ידרוש דין וחשבון בעד כל נטף דם השייך לנפשך
אם שפוך תשפכנו! לכן התאושש, אומלל, וחיה!

ג

אבל לא רק את חייך לא תוכל לשדוד ולשלול ממך. כי גם המום הקטן
שבקטנים אסור לך לשים בגופך. חלילה לך ע"י קלות דעת, לרופף את מבנה
גיתך. חלילה לך ע"י מנעך ממך את הדברים הנחוצים והמוותרים לך, להחליש
את עצמך. אל תבוא בחרוף נפש במקום סכנה. אל תרופף ע"י כלכלת חייך
בבלי סדרים את כוחותיך, אל תמעט ואל תבלה את בריאותך ואל תקצר את
שנות חייך, והנך מקבל עליך אחריות קשה בעד שידוד הכוח שלא לצורך בפני
ה'. כל רפיון והשחתה הקל שבקלים בצדיה היא "רציחה חלקית" — לכן עליך
החובה והמצוה, ככל האפשר, להיות גזר בכל אלה, ולמנוע עצמך מדבר, אשר
יוכל לסכן, את בריאותך — גם בדבר שיש בו ספק "סכנת נפשות", חול לך
ממנו, וזולת מה שיצוה ה' בעצמו לעשות וזולת שעליך למלאות זאת בגלל
חובה ומצוה. אל תנסה את ה' ואל תסמוך עצמך על הנס של ההשגחה, יען
ההשגחה איננה מגן ומחסה בעד זדון לבב, קלות הדעת וחרוף נפש, אף החוק
יחובבך, להיות גזר ומנוע עצמך מדבר שיש בו סכנה, יותר מדבר האסור
(חמירא סכנתא מאיסורא) (ח"מ תכ"ז, י"ד קט"ז).

ד

על דבר מלוא החובה והמצוה ותנאיה בעת הסכנה ראה מערכת התורות
(פרק ט') ופה נעיר רק על איזה דברים. — חכמינו ז"ל בין הדברים השונים,
שיוורו אותנו אודות ענינים כאלה, שהמה אסורים מפני הסכנה, צו: כי אסור
הוא לשחות משקים מגולים במקומות שיש נחשים, ובכל מקום אסור הוא מפני
הסכנה: אכילת בשר ודגים המבושלים יחד, גם לבלי אכול בשר ודגים אחד אחד
השני מבלי נקיון הפה. המה יזהירו אותנו מזה אדם זולת אפים — לבלי
לקחת בפה איזה מטבע העוברת בדי אדם. — לבלי תת היד תחת חלל השחי,
פן נגעה היד במצורע או בסס רע. לבלי הניח ככר לחם תחת השחי מפני הוצה —
לבלי לכת תחת חרבת קיר נטוי, או על גשר רעוע וכדומה — לבלי לשחות
מים מהנהר בחשכת לילה או להנחת פיו על קלוח המים — לבלי לאכול ביצים
ובצלים קלופים שעמדו בה במשך לילה. אסור לאכול מאכלים ומשקים שנפשו
של אדם קצה בהם (אל תושיט כוס, אשר שתית אתה, אל רעך לשחות ממנו
בטרם בקית את שפת הכלי ע"י שפיכת מעט בזולים ממנה). אל תאכל מכלים
הנועדים לשימוש של גרעל נפש, גם לא תאכל בידים מגואלות או על מפות מלאות
חלאה וכדומה. כן צו לנו לבלי השאר בעיר ששמה תשורר מגפה, רק לצאת מן
העיר בתחלת המגפה אבל לא בסופה (י"ד קט"ז). גם יזהירו לבלי אכול בשר
בהמה, שאכלה דברים המזיקים לאדם או בשוכי נחש וכדומה (י"ד ט').
ופן תאמר בלבבך: אם הקנאה, התאהב ואהבת עצמו וכל הדברים הרעים
בחיי האדם יוליכו את האדם שולל וירחיקוהו מתעודתו האמתית ויוציאוהו מן

העולם, — לכן אשתדל לכבוש אותן במאד מאד, בעשותי תמיד את ההפך מכל אלה, גם למנוע את נפשי מכל הנאת הגוף ולהגזר מכל תענוגות העולם: אישות, הרחבת החיים, עדי ופאר, ולחיות רק „חיי נזירים“ — אבל הבוחר בדרך כזה בחייו נקרא בשם „חוטא“, לכן חדל לך רק מהדבר האסור עליך עפ"י התורה והמצוה — ועם המותר לך השתמש בהשכל ודעת, לחזק ולאמץ את גופך, למען יהיה הגוף כלי מחזיק ברכה, — חזק ואמץ, למלאות על ידך את תעודת חייך — ואם תהנה באופן כזה, אזי גם פעולת גופך והנאתך זאת בכונה טהורה נחשבה „לעבודת אלקים“, לכן שמור נפשך מאד ושים לבך לכלכל כהוגן את גופך, למען ישאר לך תמיד כלי מחזיק ברכה לשרתך בהיותו בריא וחזק לפעולת חייך. חדל לך מכל דבר, אשר יוכל להזיק לגופך ולהרוס את בריאותו, אף קח לך והשתמש בסדר חייך עם הדברים, שהמה יוסיפו לתת לגוף כוח, בריאות, אומץ וחיל.

אכול רק בעת שהנך רעב ושחה עת צמא הנך, וכאשר נדרש לגופך, להפריד מקרבך את החומרים הזרים לו, אל תתמהמה אף רגע מלעשות זאת — אל תאכל עד למותר למלאות הבטן, גם לא לשובע בשלימות, אל תאכל בעת שהנך מרגיש הצורך להפריד מגופך את הרעי ולהסך רגליך, אם תוכל, עבוד איזה עבודה והביא בתנועה את גופך לפני האכילה. אכול את אכלך בשבתך על מקומך, ואחרי אכלך תנוח מעט, אל תמעיט ואל תרבה לישן, שינה במשך שמונה שעות דיה היא להחליף כוח. עליך לקבוע את שעת שנתך באופן כזה, כי תוכל לקום תמיד לפני צאת השמש, אל תישן על גבך (פרקדן) ולא על פניך רק על צדך השמאלי, אל תישן תיכף אחרי האכילה, רק עליך לחכות שלוש או ארבע שעות. אכול רק מאכלים מבריאיים וממאכלים מזיקים אל תסעם מאומה ומבלתי מבריאיים טעום רק מעט, עליך, לערוך את אכלך ומלבושך לפי תקופות השנה והמקום, „העבודה, הזהירות והנקיון“ המה עמדי ומעמדי הבריאות (רמב"ם הלכות דעות ג' ד' ועוד הרבה), אל תגע ביד לפני נטילת שחרית את הפה, את החוטם, את האוזן ואת העין, בבוקר בקומך משנתך עליך שלוש פעמים, לרחוץ את ידיך, גם ביום עליך לטול את הידים אחרי קומך משנתך (א"ח ד'), וכמו שהוא חטא ועוון, לא לבד להזיק את רעוהו בפועל, ואסור גם החפץ והרצון בהשחתתו, הלא היא „הקללה“ ולחטא ועוון נחשבה (ראה מערכת משפטים פרק י"ב), כמו כן מלבד שאסור הוא בהשחתת עצמותך בפועל, כי גם אסור עליך החפץ של ההשחתה בלבד, לכן אל תוציא מפיד דבר להשחתת עצמותך, „אל תקלל את עצמך“ (ח"מ כ"ז).

וביחוד ועל כולם, אתם בני העלומים, אליכם קוראת התורה: אל תתפרצו ואל תזידו לפרוע פרעות בבריאותכם, בכוחכם, בחייכם! חדלו לכם מתאוה ומחמדה — חדלו לכם מקלות דעת וחרף נפש! אל תכלו ואל תשחיתו במבוא חייכם את „לשד" גופכם, אל תחסרו מכם, בבואכם בימים, חיים בריאים וחזקים וכוחות הנפש והגוף, לכל תכלו כאלה נובלת, רק היו חזקים ואמיצי כוח בחייכם לפני ה'.

ח

כיבוד הגוף בתור כלי מיוחד ומקודש מה' בעד הרוח

אמור גדידה, קרחה, שרמ, כתבת קעקע

בנים אתם לה' אלקיכם, לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. כי עם קדוש אתם לה' אלקיך ובן בחר ה' להיות לו לעם סגלה מכל העמים, אשר על פני האדמה (דברים י"ד א'). ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם, אני ה' (ויקרא י"ט כ"ח).

א

בנים אתם לה' אלקיכם! אם תמלאו את תעודתכם, כפי התורה והמצוה — ובגלל מעלתכם זאת קשר ה' אביכם את הקשר של הרוח עם גופכם להיות באגודה אחת, ויכרות את בריתו עמכם, ויורה אתכם, איך להתנהג עמהם, לפי מדרגת האדם, לכן אל תזידו לרומם ולעלה את „רוחכם“ ע"י השחתת גופכם, או בהתגברות עליו ע"י עגוי וצער הגוף, להגביה את הרוח ולדמות, כי בזה יוכל הרוח, לעמוד ממעל למדרגה האנושית, ולהיות כאחד מבני אלים, לכן דעו, כי בנים אתם לה' אלקיכם, ובדמיון כזה, „לא תתגודדו“ — (צערשניידעט אייך ניכט) (גדידה לע"ז).

בנים אתם לה' אלקיכם! כולכם כאחד הנכם קרובים בראש וראשון אל ה' ועל ידו הנכם קרובים גם איש לאחיו — ואם יקרא אביכם אליו את אחד מבניו מחוג קרבתכם, אל תראו ואל תוכיחו בשום מעשה, כאלו רק באיש הנעדר מכם הנהו תלוי ערך וחשיבות עצמכם, ואשר בהפרדו מכם חייכם עוד אינם חיים, עד כי תדמו, כי צלמכם (פערזאנליכקייט) מעתה נחשב ככלי אין חפץ בו, עד כי תחפצו להשליך אותו מנגד, ולאות, כי נקלותם בעיניכם, תשדדו מגופכם ראשונה את המחסה ועדי השערות מעל ראשיכם, לכן חלילה מכם, לשים קרחה למת! חלילה לכם מעשות כזאת, ודעו, כי לכל אחד מכם, בחיים יש ערך וחשיבות בפני עצמו — ערך חוג חיי עצמו — אמנם מעגלות החיים של הקרובים הידידים יבואו ויתלכדו יחד בהתחברות של אהבה וידידות, אולם אם גם אחד מהם נעתק מחוג חייו, בכל זאת על כל אחד מכם להתחזק, גם להוקיר את מעגל חייו לבדו, ולכונן את עצמו באומץ וחיל בעד עבודת אלקים שלו בחיים. (קרחה למת).

אני ה'! עבדי אתם בחיים, שלי אתם במות ופה ושם אני ה' לכל אחד קראתי לעבודת החיים, ואם אקרא לי מפה את רוח בן אדם לבוא אלי — הן אמנם תחסר לכם מני או הגפשי, שהיתה אחיכם וקרובכם עלי אדמות, אבל הן זאת הרוח, אשר שבה אל אלקים, לא היה לכם לא אדון ולא אל חייכם, אשר עת נפקד מקומו מכם תחשבו, כי בהעדרו גלקחם מחייכם פה המרכז והיסוד שלהם, עד כי בגלל זה ידרש לכם, להראות אותותיכם אותות על האבדה שאבדתם. בבואכם, להרוס את הגוף ולפרוע פרעות בתנאי חייכם פה בתבל, אני ה' לכן

אל תפציעו, אל תעשו שרץ (פערואודונג) בגופכם בגלל נפש מת (שרץ לנפש). אני ה' למלוא רצוני בבחירה ובחופש על פני האדמה נתתי לרוחכם ונפשכם את הגוף, להיות כלי יוצר למן. הגוף הלא שייך הנהו להרוח הנפשיות לי לבדי הנה! ולגופכם אין תעודה אחרת פה — לכן אל תכוננו את גופכם, ליעד אותו לעבודה אחרת, הן את התכנית שלי, את צלם אלקים, הלא זה כבר ישא הגוף עליו בהיותו „אדם“, גם את חותם הברית בהיותו בן ישראל! חותם אברהם ובריתו, הלא חרות הנהו עליו לאות ברית, לכן אל תקעקע (טעטאָוירען, איינגראַבען) בו אות וסימן אחר (כתובת קעקע). ראה י"ד ק"ה רק מותר הוא לתכלית רפואה, לעשות איזה שרץ בעור, לקרוע גם שער אחת על מת היא קרחה ואסור. — (שם).

ט

עדי השער והמלבוש

אסור הקפת פאת ראש, השחתת פאת זקן ולבישת גבר שמלת אשה ולהפך

לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך (ויקרא י"ט כ"ז). לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה, כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה (דברים כ"ב ה').

א

אין דבר שהנהו כה נחוצ לאדם, לדעת ולחשוב אותו תמיד כמו הדעת הנאמנת, כי גם גופו כמו נפשו הנהו יצור קדוש לה', ועל הרוח, לפרוש את כנפיו ממשלתו על הגוף, ולחגכו בעבודת ה', ובכל זאת הלא בנקל למאד ישכח האדם את הידיעה ואת ההכרה הזאת בתכל, אף במעשהו, בפעולתו למען האנושית שלו, לכונן את מראהו והופעת עצמו ולשנות אותו לטוב עפ"י טעם האנושית, והיא אמנם חובה קדושה לאדם, למען השתמר מתאוות בהמיות (ראה פרק י"ד). לכסות את האיברים הבהמיים של הגוף ולהופיע בתור ובתואר איש באנשים — לכן, בעת אשר תעלה ותפאר את עצמך, גם בעת אשר תעטף את גופך במלבושך, אל תשכח, כי הנך מפאר ומלביש את הגוף, שהוא קדוש לה', ואל תפריע ואל תשחית ע"י העדי והמלבוש את הסדר הנעלה, אשר ערך ה' בעד הופעתך החיצונה.

ב

בעת אשר אתה, איש ישראל, כה יאמר לך החוק, תעשה את שער ראשך וזקנך ובפארך אותם, למען תופיע ותתהדר בטוב טעם, אל תקיף את פאת ראשך, אשר תבדיל בין חלק הראש מלפניו ומאחוריו, להשוות אותה עם המצח ועם המקום של אחורי האוזן, והוא שער הרקות (שלאפען). אל תשחית ביחד

את השער, אשר יכסה את המקום הגבוה, ששם יתאחדו הלחי התחתון תחת עצם הרקות גם פאת לחי התחתון מתחת האוזן לפני לחי התחתון, ולפי דעת אחרים גם תחת הגרון — להקיף ולגלח את פאת הראש אסור גם במספרים, כמו כן בפאות הזקן לאורך הלחיים, עם פאות העצם שתחת האוזן. פאות הזקן אסורות ביהוד לגלח בתער, אבל לא במספרים, ויען כי יש ספק, ליעד איזה הנה פאות הזקן, לכן אסור לגלח בתער את כל הזקן גם מתחת להגרות. ותער הוא הכלי להשחתת כל שער הזקן אבל לא המספרים (י"ד קפ"א).

אתה עלם בן ישראל! החפץ תחפור בגלל הטעם הטוב והיופי, לפי דעתך, בהופעתך לעיני אנשים, לעבור על לאו מפורש בתורה? הלא טוב טוב לך, גם בעת תפאר את הופעת גופך החיצונה, להוכיח, כי גם הגוף לא "שלך" הנהו, ולהראות בזה, כי גם הוא קנין ה', ואתה, יען כבד תכבד את סדר ה', תשמור את החוק בעצם קדושתו.

ג

את מיני הזכר והנקבה הבדיל ה', בהראותו לכל אחד מהם את אופני המלואים של חובת החיים. שני המינים שוים המה במעלתם, אף קדושים המה, כל עוד ימלאו את חובותיהם בעצם טהרתם, גם בהופעת גופם החיצונה הבדיל אותם ה' בעבור החזקת טהרת המדות — לכן עליכם החובה, לקיים בקדושה ובטהרה בהופעתם החיצונה את ההבדל, שהבדיל ביניהם ה' — על הגבר, להתראות במראהו בתור ובתואר גבר האשה במראה אשה — ומפני זה את אשר יעד המנהג במלבוש, בעדי ובפאר, אשר תלבשנה הנשים, אל ילבשו אותם הגברים, וכמו כן אל תלבש אשה שמלת גבר, וכל עדי ופאר, הנועד בעד מלבושי הגברים, — מטעם סיג אסרו חכמינו ז"ל על הגברים הקשוט עד למותו, לכל ישימו כל מעינם ביפי הגוף והתענוגות העור והשער, אשר הוא נאות רק בעד הנשים, אף בדברים הבלתי נוגעים להופעתם החיצונה (י"ד קפ"ב).

ד

זנות

לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל (דברים כ"ג י"ח).

א

את כל הברואים מהצומת ולמעלה חלק ה' להיות מין זכר ומין נקבה, הלא הוא, כי המין האחד יהיה "האב" והשני "האם", גם את האדם חלק ה' במינהו להיות "זכר ונקבה" — בעל ואשתו — ויברך את הבעל לתעודתו הקדושה בתור "אב" ואת האשה לתעודתה הקדושה להיות "אם" ויאמר לשניהם: כירתו ברית והזדווגו יחד, היו "בעל ואשה", למען תהיו "אב ואם"! ואז אצוה את ברכתי עליהם, שכרכם יהיה שכר פרי בטן, צאצאיכם יגובו ויפרחו

ותבנו לכם יחד בית נכון, להיות יסוד מוסד חנוך האדם וטהרת מדותיו, ועם זה גם יסוד לאושר האדם והצלחתו בתבל.

ב

אבל רק למטרה זו, להיות „בעל ואשה“, „אב ואם“, לכונן בית ולחנוך את הבנים ויוצאי חלציהם, לשאת עליהם את ברכת אברהם ולמלאות את תעודת ישראל, רק למטרה זו שם ה' את הגטית בלב האדם והחפץ, להתחבר ולהזדווג יחד, ויתן לאשה את כוחות „האם“ ולבעל את כוחות „האב“.

ג

לכן לתכלית האדם הגבוה הזאת קדושים ומיועדים המה כוחות „האב“ ו„האם“, ואם כן דרוש הוא, כי האיש יחזיק בקדושה ובטהרה את כוחות „האב“ והאשה את כוחות „האם“, אשר לה. כל הזדווגות המינים שלא לתכלית ומטרה כזאת, היא שימוש שלא כהוגן עם הכוחות הניתנים לבני אדם להם, היא חילול כבוד האדם, להורידו ולהשפילו למדרגת בהמה, גם מתחת למדרגתה — היא „זנות“! לכן חלילה לכם, להפקיר את אחת מבנותיכם לזנות, את אחד מכם לתובעה כזאת. — את התכלית והמטרה לאחד ולחבר את הבעל עם אשתו, לכונן בית ובני בית, יעריכו ויסדרו ע"י קדושין וחופה (ראה מערכת המצות פרק י'). כל התחברות והזדווגות בלי קדושין וחופה היא „זנות“ ואסור (אה"ע כ"ו).

ד

נוראות הנה תוצאות „הזנות“, — כוחות הגוף יאבדו לריק, כל טוב, כל נשגב ונעלה באדם יחלש וימות — בהמה לו יהיה האדם, וידע ויכיר רק את ההנאה לבדה — הנאות בהמיות — בנים, שעליהם להיות הצאצאים הנסיעים בעד העתיד, שמהם יבנה העתיד לבוא בעד מין האדם, המה יבואו בעולם — ולהם אק „אב“ ואין „אם“ — אין להם „אבות“, אשר יגדלו ויחנכו אותם, להיות נאמנים, לתעודת אדם בתבל. אין להם „בית“, ששם יתפתחו, לעלות ולרומם את הקנינים הנעלים שלהם „הרוח והלב“, חלק אלוה ממעל, על פי המשל והדוגמא של הורים, למען יחיו חיים טהורים ונאמנים לפני ה' — אוי להדור, אשר אינו מחזיק בקדושה וטהרה את קיום המין — ארצות ומדינות אך לריק יבקשו את סיבת ירידתם ומפלתם ואינם רואים, כי לא תוכלנה בשום אופן לעמוד ולהתקיים, כל עוד „בתיהם“ נשחתים ונהרסים, וחדלו מהיות בהם „בתי אבות“ ובעלי משפחות.

ה

האיש, אשר רק פעם אחת טעם מכוס חמדת בשרים — „מהזנות“, מאז הלאה יחשוב רק את „ההנאה“ למגמת לבו ואדיר חפצו, הוא ירד וישפל למדרגת בהמה, והנהו כה נבזה נמאס, בעד יתאמץ, כי גם רוחו אשר ירד פלאים, מאז הלאה יעבדהו בתחבולותיו, להפיק זממו ולמלאות ספקו בחמדת בשרים, זה רוח האדם, שעליו הלא להיות תמיד המושל והשליט על רוח הבהמה, אשר בקרבו.

ואם האדם יבחר גם יחשוב ויוקיר את „ההנאה“ להיות לו למעלה ראש עד כי רק התאווה תגלהו. אל כל אשר תהיה רוחה ללכת, ובשימש עם גופו איננו סר עוד למשמעת ה' רק ישמע לקול תאוותיו ומתחרה למלאות תמיד משאלות לבבו — האם יוכל איש כזה עוד לחשוב את עצמו וכל הנבראים. כי המה „עבדי ה'“? האם יוכל לחשוב עוד את כל קניניו כי המה רק אמצעים לעבודת ה' הן איש כזה יגרש מלבו או לא יבין עוד בשום אופן את מושג הרעיון: „ה' הוא אל יחיד ומיוחד ואדון כל הארץ, אשר אותו יעבדו הכל“! הוא לא יאבה לחכיר עוד בכללות העולם את החוק השורה אשר נתן ה' בעד הוא כבר גרש את החוק ההוא כלה מקרב לבבו! הוא ירד וישפל להיות עובד עבודת אלילים באיזה אופן ותכונה שתהיה.

והנה איש כזה, אשר לא יעריך ולא יכבד עוד את ערך גופו ומשתמש עמו שלא כהוגן, בעוד כל מעינו רק, למלאות תמיד את תאוות, האם איש כמוהו יחשוך את עצמו מהשתמש גם עם קנין חברו, עת ידרש לו למלאות תאוות נפשו? לכן „תונות“ תביא גם לידי „גזל“ — גם לידי „רציחה“. ואם רק יחלו באחת מהעבירות של ג"ע, ע"ן ושפ"ד, הלא היא תמשוך אחריה בנקל גם את שאר אחיותיה, בנות התפתה, והדור אשר בו גרשו ממנו את ה' את כבוד האדם ואת הצדק, הוא יחרב ויכלה ויתם לגוע, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל, כי דור תהמוכות כזה כבר השפל למאד ורגליו שאול תתמוכנה, אף אם עוד למראה עינים יתנוסס ויתנוצץ, אבל ברק תפארתו הוא ברק „עץ רקבון“, עד אשר יקום דור חדש ויכונן מחדש את מוסדות העולם. — (ראה מערכת העדות פרק ט"ו).

יא

ערוה

את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו, ללכת בהם, אני ה' אלקיכם, ושמרתם את חקתי ואת משפטי, אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, אני ה' איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה וגו' ואל אשה בנות סמאתה לא תקרבו לגלות ערוה: ואל אשת עמיתך לא תהן שכבתך לזרע לסמאה בה וגו' (ויקרא י"ח ד'—ג"ט כ').

כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל ומתו גם שניהם וגו' (דברים כ"ג כ"ב).

א

אני ה' אלקיכם! אנכי הוא, אשר אנהל את הליכות עולם ותולדות בני אדם, אנכי אשר בחנוכי אפתח ואכשיר למסרתי את מין האדם — אנכי אשר הנפשות לי תנה! אנכי, אשר בגלל מסרתי זאת, איש ואיש יולד בה בתבל ארצה, אנכי הוא ה' ה' אלקיכם, קדושים תהיו לי עם כל עצמותכם, עם כל קנין וקנין, כקטן כגדול, עם כל כוח וכוח, הנחון לכם — שימו לב ושמרו את „הסדר“, אשר תקנתי וערכתי למענכם! כבוד והוקירו את גבולות עולם, אשר הצבתי בעדכם ועם כוחותיכם הקדושים, עם כוחות „האב והאם“ שלכם, כבוד

הוקירו ושמרו את החוקים אשר נתתי לכם! אנכי אנכי הוא אשר בראתי את האדם „בצלם אלקים“ בעבור מטרתי. אנכי אשר רק אני לבדי אוכל להגיד לכם, איך תוכלו להיות כפי תכלית מטרתי, ומה הוא מקור הצדק והעול בחייכם. — שמעו אלי חיו!

ב

„אל תתחברו ואל תזדווגו עם שארי בשר ואל תקרבו לגלות ערוה! (ערייות). אל יבוא איש אל אשת רעהו! גם לא בכל עת תמיד יוכל הבעל ואשתו להזדווג יחד“. זאת היא הקריאה של סדר ה' דבר ה' בחוק נתן למו אשר אליו יתיחס כל מין האדם ומשפחות האדמה — הוא סידר ויערוך את התחברות המינים לפי תכלית חכמתו. הוא ערך לפנינו את דבר הכנסת האדם להולד בתבל ארצהו. הוא כונן לפנינו את קדושת ההזדווגות ויחתום בחותמו „אמת“ „בנשואין“ את „התום והטהור“.

אחדות שארי הבשר אשר לא יוכלו להזדווג יחד נאמר מפורש בתורה. — ההזדווגות הזאת נקראת בשם „ערוה“ — הנולד מנשואי „ערוה“ או מאשת איש זר נקרא בשם „ממזר“ אשר לא יוכל לבוא בקהל ואסור להתחתן עמו. חכמינו ז"ל הוסיפו עוד איזה שארי בשר האסורים להנשא יחד מטעם „סיג“ ויכללו אותם תחת השם „שניות“ — ע"ד העריות והשניות ראה אה"ע ט"ז ובמקומות אחרים. אודות הכתוב ויקרא י"ח י"ט ראה י"ד קפ"ג ר"ב — איסורי הזדווגות אחרים הנאמר בדברים כ"ג — ב' ט' ראה אה"ע ד' ה' ואת האיסור בעד הכהן הנאמר בויקרא כ"א ז' ראה אה"ע ג' ו' וראה גם מערכת העבודה פרק כ"ב.

ג

אתה לא תוכל לבוא עד חקר חוקי העריות, כמו לא תוכל לדעת כל יסוד וטעם נאמן לאשורו בעד כל חוק ה' ואם גם הכרת לדעת איזה רעיון להיות כעין טעם אל החוק ההוא, חלילה לך להוקיר את החוק ההוא רק בגלל הטעם היסודי אשר תדמה, תכנה למצוא בו רק לשמור אותו בגלל, כי כה ערך וסידר ה' להיות חוק נתן ולא יעבור, ואתה בכל ועם הכל, הלא עליך למלאות לא את רצונך רצון עצמך, רק לקיים את כל דבר ה' בתורתו בעבור זה, בעבור, כי הוא זה רצון ה' אלקיך, וכי כל זאת היא תעודתך היחידה — וביחוד ועל כולם כמה שנוגע לחוקי העריות — הן אמנם דבר מציאותנו פה נגלה לנו רק בה במדה, כפי שהיא דרושה לנו לדעת אותה — אולם כמו צאתנו מן התבל הזאת מכוסה מאתנו בצעקי עלטה, כמו כן ועד ביותר בעלם ומכוסה מאתנו דבר בואנו בעולם הזה — בעדנו הלא די לדעת, כי ה' הוא, אשר יביאנו ויציאנו מן העולם, ה' אלקינו, שהנשמה שלו והגוף שלו, ה' שהוא לבדו הוא יוכל להתוות לנו את מסלול חיינו — הן ה' סדר וערך את החוקים האלה בעדנו!

יב

ריחוק מהעריות

התורה אחרי אשר הביעה אמרתה בדבר קדושת המינים הוסיפה עוד:

אל תטמאו בכל אלה, כי בכל אלה בטמאו הגוים, אשר אני משלח מפניכם, ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה, ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה, האורח והגר הגר בתוכם, כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם, ותטמא הארץ. ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה וגו' (ויקרא י"ח כ"ד). איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' (שם י"ח ו').

א

כה היא נתעבה ונאלחה „הזנות“ בעיני ה', עד כי הדיע לנו בתורתנו, כי הזמה תביא „טומאה“ על האנשים ועל הארץ, יען „הטהרה“ הלא היא הכשרות לטהרת חיי האנשים ועל ידי הזנות תאבד ותבטל, ואם כן לא גשאר עוד מקום פנוי לרעיון אלקות — והארץ אשר בה נעשו התועבות האלה היא תשכל את יושביה הפורעים לשמצה. — לכן שמר לך ושמור גפשוך מקרבת הזנות והזמה והתרחק מהם תכלית הרחוק. ברח לך מקרבתה! חדל לך מכל דבר, הבא בגבולה, מכל דבר, אשר יוליך אותך שולל אליה! את זאת יקראך ה' בתורת קודשו, אשריך אם תקשיב ותשמע בקולו, אשריך, אם תתרחק תכלית הרחוק מתועבת גלולים כאלה, הן רוח הבהמה, אשר כך, בנקל יתעורר ברגשי חשק ועגבים, ואז כבד עליך, לעמוד עוד בקשרי המלחמה או תכנע ותפול שדוד לרגלה — ונסע יתרחך כך!

ב

ברח לך מקרבת „הזנות“! הן אמנם שומרת נאמנה הפקדה עליך, לבל תכשל בה, הלא היא „הבושה“. ה' בעצמו הפקיד אותה עליך, לשמור בקרבך את התום, את הטהרה והקדושה, וחלילה לך לגרש ממך את „הבושה“ ולהזדוץ ממקומה את השומרת הנאמנה שלך הזאת, גם בל תכניע ובל תחליש אותה, עד כי לא תעצור עוד כוח להרים את קול אזהרתה, בבואך בקרבת החוג הטמא של „הזנות“ — עליך להיות חרד בעד עצמך ולפתוח מהעמיד שלך, כאשר תרגיש, כי כה השפלת, עד כי תוכל, לראות גם לשמוע דברי זמה ועגבים, ופניך עוד לא יחורד או לא יאדמו „מבושה“, לכן חדל לך מברא בחברת אנשים כאלה, אשר יתנו אהבים ופיהם מלא זימת עגבים ופניך יכסו בבושה וכלמה, המה „רוצחי הבושה“.

ברח לך מקרבת הזמה! — כוח הדמית הוא ציר הזנות, הוא יצית ויבעיר אש-זרה, גם יטמא אותך בנקל — גם הדמיון הנהו ציר גאמן לשולחו — ואם לא תעצור את שלית הזנות הזו, או תהיה בטח עבד נכנע תחת יד כוחו וגבורתו — לכן חדל לך מכל דבר, אשר יעורר ויטמא את כוח דמיוןך — שמע לדברי תורת קדשך, ואם חפץ חיים אתה שמע בקולה — וחייה

אל תביט, אל תשמע, אל תקרא ואל תחשוב בדבר כזה, אשר יעורר ויטמא את כוח דמיונך, אשר יפנה לבך, להגות בדבר הטמא ההוא — תמונות עגבים, שיחות עגבים, ספור עגבים, הרהורי עגבים ותאוות עגבים המה יכרו קבר להתום וסהרת המדות, חדל לך מהם! אל תביט על מעשה הבעלי חיים עת יודווגו יחד, אל תלך אחרי אשה ברחוב ואם לא הוכל למנוע מזה אל תשים לבך אליה. אל תשים עינך, להביט ולהתבונן בתאוות לבב על פני אשה ועל שערותיה ואל תט אונגך בחמדת לבב, לשמוע בקול זמרתה. אל תחשוב ואל תחשוק הוד מראה אשה בלבך — אל תכונן מבטך, להתבונן הרבה על הבגד, אשר ידעת איזה אשה לבשה אותו. התרחק מכל הזדמנות מעוררת תאוות בשר! איש ואשה זרה אל יתיחדו יחד ואל יתמהמהו במקום אחד ששם לא יבואו אנשים אחרים — איש ואשה אל ירבו שחוק ודברי לצון ואל ינהגו קלות ראש — גם בשחוק חטא הוא ללחץ יד אשה, לקרוץ בעינים, לחבק ולנשק אותה — כל זאת מעורר עגבים ויביא לידי חטא ועוון — חדל לך ממלחמת היצר!

היפה בעדי אשה היא „הענוה“, וטהרת המדות, את זאת עליה להראות גם במלבושה ובמהלכה — אבל לא רק בגלל הטיפות והתהדר, למשוך עיני גבר על חמדת תארה. מלבוש ענות חן תהי מגמת מלבושיה, בענוה יהי מהלכה ומבט עיניה — נשים נשואות כל תגלינה את שערותיהן (אה"ע כ"א כ"ב).

לא זה הוא הטוב והיפה באמת, את אשר יאמר עליו הטעם והנימוס (מאדע) כי טוב ויפה הוא, עלם ועלמה! אם עצמותכם יקרה לכם מכל יקר, שמעו נא לקול הקריאה של התורה — חדלו לכם מכל דבר הבא בקרבת הזמה, ואם גם הטעם והנימוס יאמר עליו „מקודש“, עליכם לדעת את אשר לפניכם, כי הדבר, אשר יחלל את תומתכם, אשר ישדוד מכם את הטהרה והקדושה, הוא לא יוכל בשום אופן להתקדש ולהטהר ע"י הטעם והנימוס. הבה! אל תשימו לב, לוא גם ירחיקו אתכם מחברת אנשים לא טהורים מזימת גלולים, ואל יפול לבבכם, אם גם ישחקו ילעגו לכם, הלא טוב טוב לכם להיות מרוחקים מחברה כזאת, מאשר ירחיק אתכם ה' מקרבתו הטהורה, הן טוב טוב לכם, לשאת ולסבול חרון אף של „מושב לצים“, מאשר יקצוף ה' עליכם ועליהם יחד, כי מי יכפה זעמו של האל הקדוש, אשר קרא אתכם ואותם לקדושתו.

ג

אבל הרהורי עגבים אסורים לנו לא לבד, בגלל כי יביא אותנו לידי חטא ועוון, כי אף ההרהורים האלה בעצמם ולבדם יחלישו את הלב והרוח ויפעלו עליהם להיות בלתי מוכשרים עוד, לחשוב ולהגות בכל דבר בעלה, בטהרת המדות, בכל עצם נשגב ודעת את ה'. ההרהורים הרעים ישדדו מהגוף את כוחותיו הנבחרים, אף ירפו ויחלישו אותם, עת יתרגשו ויתגעשו בקרבן — גם ישחיתו ויכלו כחות כאלה שהמה צוררים ותומים תחת חותם ברית אברהם, והמה אמנם מיועדים לבנות ולכונן על ידם את „בית ישראל“.

לכן עלם, ברח לך מכל דבר, אשר יעורר חמדת בשרים גם מזגהורי זמה. אל תגע ואל תמשש בידך את האבר הקדוש בקדושת חותם אברהם —

אל תשכב על ערפך (פרקוץ), וחדל לך מכל דבר, אשר יחמם וילהט את גופך ויעורר בקרבך את כוח דמיונך.

ד

היה אמיץ וחזק! אתה עלם הקורא את הדברים האלה — האם חפץ תחפץ בגלל עונג בן רגע, להשחית ולאבד, את כל „העתיד“ שלך? בגלל עונג בן רגע, להמית בקרבך את רגשית? האם לא הרגשת מעולם את התענוג הנעלה מקרבת ה' הקדושה, אם אך פעם בקרבך רוח דעת, חוסן ויקר ויראת שדי נאמנה בקדושה וטהרה — האם לא שמעת מעולם את קול ה' מתהלך בעד עולמך הפנימי? אבל באשר תמצא הזמה קן לה, משם תברח קרבת ה' ומאז והלאה אך לשוא תבקש עוד, לשמוע את קול ה' — ואם לפעמים תקשיב עוד את ה' קולו בקרבך, הנה אז קול ה' זה יהפך לך לקול אל זועם וגערת אברחם, אשר מרדת בו, ואתה הנך חפץ תחפץ לסמא את קדושת מקדש ה', אשר בפנימיות נפשך, בגלל עונג בהמי של בן רגע? — היה אמיץ וחזק! השאר בקדושתך, על פתחי גיהנום של „קברת התאוה“ יופיע לך „אברהם“ ויקרא אליך: גש הלאה! שובה שובה עלם, היה אמיץ וחזק! זכור את תעודתך, זכור ואל תשכח, כי כל כוחות גופך ונפשך הלא קדושים המה לה, וכי תמיד תחובה המצוה עליך, להשתמש בהם רק לעבודתו ולפי רצונו, היה איש ישראל! ובגדעל נפש עליך להביט על כל התאוות הבהמיות — עדה גאה וגאון בלבך, גאה וגאון כזה, אשר לא יניחוך בשום אופן, לרדת ממדרגתך ולהשפל אל מעשה החסא, גם ערוך את זמנך באופן כזה, לבלי ישאר לך אף חלק אחד ממנו מופנה בעבור החסא — רוחך אל ינוח ואל ישקוט בקרבך — ואם עינך או כוח דמיונך יחפצו להוליך אותך שולל, השיבה אותם להיות מכווננים אל תעודתך ואל תורת חייך — רוחך יהיה עסוק וטרוד בדבר ה', ובדברי חכמינו ז"ל, ואז לא תוכל לחסא עוד — „תורת החיים“ תהי ארושתך — „העבודה“ אהובת נפשך — והתאמצות לחיים ולפעולה היא תסולל לך הדרך אליה, שים בהם כל מעיגך סלה, ואל תניח לך זמן לפנות לבך לבטלה, להרהורים רעים וחלומות הדמיון המוליך שולל.

קדשים תהיו, כי קדוש אני ה' אלקיכם!!

ה

והנה לדאבון לבבנו רואים אנחנו, כי לא נקו מהחסא והעון הזות לא מעטים גם מבני העלומים, אשר לבני ישראל, אהה לזכרון האיום הזה! פן דבקה גם בהם הרעה הזאת, לכבות חלילה את גר ישראל, אשר שמנו היה תמיד שמרניות זך, טהור וקדוש לה, וכחו וחילו היה תמיד לישראל ואוריתא, לכלכל את חיי המשפחות בקדושה וטהרה, ואם יבואו חלילה ימים, אשר במחיר השכלת המאה הנוכחית והטעם החדש יאבו נערי אצילי בני ישראל, לתת את מתמדיהם בעדה, ואם בתי ישראל ובני העלומים — אף כי חלילה עוד לא גברה הרעה —

לא יוכלו עוד להיות לאות ולמופת בטהרת חיי המשפחה, בתום וצניעות — ומדאגה מדבר פן גם בישראל יחוללו חלילה כבוד קדושת החיים בבתי אבות למשפחותיהם. הן אמנם, מי לא יתפרץ להיות חמוש בדברי הנביאים, בכוח הנביאים ובתעודת הנביאים, למען יוכל גם עתה לעמוד בפרץ חומת ישראל, להסיף אמרי מוסר ותוכחה ולקחת דברים חוצבים להבות אשד, לשמור על ידם את התום והקדושה, להפחיד את התמימים, לבל יכשלו ולבל יפרצו גבולות עולם גם להחיות ולחזק את הנחשלים — אבל דברי הנביאים, כחם ותעודתם מאין נקחם לנו !!! —

עלמות! בנות עמנו! אמנם לפי המהפכה, אשר נראה במאה הנוכחית אמנם הגדלתן לעשות, יען אתן נשאתן עד כה בתומתן, לכן גם מעתה הלאה חיו סהורות וצנועות בגופכן, בלבכן בנפשכן ובדבורכן, אל תחשבו עוד למותר בכל עולם זר — גבוה, נמאס יהיה בעיניכן הגבר, אשר הכרת פניו תען בו, כי יכול כציץ גובל — ואז קוה נקוה, כי בפעם שנית „בית יעקב“ ינצל ע"י „התום והצניעות“ של נשי ישראל.

ואתם הורים! אתם! אשר ידעתם, כי עוד בימי עלומיכם, החל דרך החיים לרדת מטה, וכי החטא מני אז יצעד צעדי אונו בצעדי ענק — שימו לב על בניכם, השגיחו עליהם בעין פקוחה, הן בשנות העשר, התשע וגם השמונה ישנם בבנים אלה, אשר כבר החלו ללכת בדרך חטאים — בקרו ובחנו את בתי הספר, את חברי בניכם, את בני ביתכם, את אחבי הבית! אהה! החטא יתפרץ בשבעה דרכים, לחדור בקרב חוג בני העלומים. היו רעים לבניכם! הזהירו והוכיחו אותם באביב עלומיהם. היו עזר כנגדם במלחמת יצרם! אל תרפו מהם ואל תעזבו גם בשנות חייהם, אשר אז תגבר המלחמה ביותר! — ראשית כל דבר בארו להם את תעודתם הנעלה, להיות איש ישראל! הבינום, מה הוא עצם טהרת קדושתה, מה הוא עצם מעלתה הנשאה — עד כי לבם יתעורר ויתרגש ברגשיה, וחפץ נאמן ותשוקה רמה ימלאו חזרי לבבם להתעלה ולהתרומם, למען יהיו ראויים ומוכשרים לשם טוב ומאד נעלה כזה — עד אשר ישימו כל מעינם, גם יאזרו חיל, לחיות לפני ה' ולהוציא לפועל את תעודתם הרוממת הזאת, עד כי יעצרו כוח לצאת חלוצים ללחום מלחמת היצר בבית ובחוץ, אף תעוז ידם לנצח במלחמה — הקריבו אותם אל ה', למען ילמדו בשחר טל ילדותם לירא את שם ה', לבטוח בו גם לשאת עיניהם תמיד אל אל בשמים, עד כי בכל עת ובכל שעה של סכנה, נסיון ומבחן, יפנו תמיד את לבם אל על, ינצלו ויצאו למרחב — פתחו להם את ספרי התנ"ך והתלמוד, עד כי אלה יהיו שבטם ומשענתם סלה בדרך החיים; בהם ימצאו מקור חיים ותנחומותיה למשיבת נפש ולהחליף כוח במדבר ושימון חייהם, והיו אתם, הורים, להם לדוגמא למשל, לאות ולמופת על ידי הליכות חייכם של תום וטוהר, יראת שמים ויראת חטא. היו אור לנתיבתם, בראותם לפניכם, כי אמנם חייכם, הלא המה חיים של תום וטוהר, צניעות ויראת שדי ברוח ובדרך ישראל, ובטוחים תהיו, כי מכם יראו וכן יעשו — או יגדלו ויגבו עד הפעם בני ישראל ובנותיו כשתילי זיתים בגן ה' אף יהיו מטע לשם ה', לכבוד ולתפארת ישראל, ראה „עדות“ פרק ט"ז ומערכת „החוקים“ פרק י"ד.

יג

המזון

מאכלות אסורות

א

ידבר ה' אל משה ואל אהרן וגו' זאת תחיה אשר תאכלו מכל בהמה אשר על הארץ. כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו. את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איבנו מפריס טמא הוא לכם. ואת השפן וגו' ואת הארנבת וגו' ואת החזיר, כי מפריס פרסה וגו' והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (ויקרא י"א א'—ז').

את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת וגו' וכל אשר אין לו וגו' שקץ הם לכם (שם ט').

וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל וגו' כי אני ה' אלקיכם והתקדשתם והייתם קדשים, כי קדוש אני (שם מ"א).

והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין העוף הטהור לטמא ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה, אשר הבדלתי לכם לטמא. והייתם לי קדשים, כי קדוש אני ה', ואבדל אתכם מן העמים להיות לי (שם כ' כ"ה).

וזאת הבהמה, אשר תאכלו: שור שש כשבים ושה עזים וגו' וכל בהמה מפרסת פרסה וגו' (דברים י"ד ד').

את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו (שם י"ד ט').

וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרט וגו' (שם י"ד י"ב).

ב

דבר אל בני ישראל לאמר: כל חלב שור וכבש ועז לא תאכלו וגו' כי כל אכל חלב וגו' ונכרתה הנפש האכלת מעמיה. וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה. כל נפש, אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש ההיא. מעמיה (ויקרא י' כ"ג).

ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם, אשר יאכל כל דם ונחתני פני בנפש האכלת את הדם וגו' כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתי לכם על המזבח, לכפר על נפשתיכם, כי הדם הוא בנפש יכפר (שם י"ז י').

חקת עולם לדורתיכם בכל מושבתיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו (שם ג' י"ז).

רק חזק לבלתי אכל הדם, כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר וגו'. לא תאכלו למען ייטב לך ולבניך אחריך, כי תעשה הישר בעיני ה' (דברים י"ב כ"ג).

ג

ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לבלב תשלכנו אתו (שמות כ"ב ל').

לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתנוה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה לה' אלקיך (דברים י"ד כ"א).

ד

כי ירחק ממך המקום וגו' וזנחת מבקרך ומצאנך, אשר נתן ה' לך, כאשר צויתך ואכלת בשעריך (דברים י"ב כ"א).
ולא תאכל הגפש עם הבשר (שם י"ב כ"ג).
אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו (בראשית ט' ד').

ה

לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות ל"ד כ"ו, דברים י"ד כ"א).

ו

אך את הזהב ואת הכסף, את הנחשת, את הברזל, את הבדיל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהרו, אך במי נדה יתחטא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים (בבבב ל"א כ"ב).

א

לא בגלל חשמירה ביחוד, לבל יחלה ולבל יחלש גופך, סידר ה' בערך את חוקי המזון האלה, רק דברו הוא ציום, בדבר קדשו נתן לך את חוקי החיים ועליך לשמור אותם.

כמו קדושת "בית המקדש" החיצון, שהוא יתאר לך את מערכת תכנית תעודתך הקדושה, והוא יקדש אותך אליה, שהיא תתחלל ע"י "הטומאה", הלא הוא, ע"י כל דבר הגרוע, לעמך בהוצ' ולדרת מתחת למדרגת חוג האנושי (ראה מערכת "עבודה" פרק כ"א), כן הוא בעד "המקדש" של עצמך, הלא הוא בעד "גופך", בעד "נפשך", בעד "רוחך" — בהיותם כולם כאחד המכונה לחרושת הפעולה של עצמותך, שהיא מיועדת לקדושה, — בעדה המאכלות האסורות המה "טמא" הלא הוא, לא במגע בלבד — רק באכלך מהם, בהביאך אותם בהתאחדות עם פנימיות עצמותך, ולוא גם אלה המאכלים ייטיבו לכלכל את גופך, לוא גם ישמינו את בשרך, אבל על ידם תתעורר בגופך ביתר עז הגסיה הבהמית — או גופך זה על ידם ירפה ויחלש וירד במעלתו, מבלי יוכשר עוד, להיות כראוי כלי יוצר לגפושך, עד כי תחת להתפעל מרגשייה, תחת היותה קדושה וטהורה, תחת לרומם ולעלה את קדושתך, לחוש בקרבה את מותר האדם ממעל למדרגת הבעלי חיים, תרד ותשפל, להיות בהמה לה או רפוייה ונחלשה — אף רוחך גאלץ הנהו על ידם, להיות ערוך תמיד למלחמה כבדה ביותר, גם נבצרה ממנו היכולת, להתחמש כהוגן מול פני המלחמה הכבדה ההיא — טמא הוא לכם! אל תטמאו בהם! — יען כי "טמא" תהיה על ידם! בקריאה כזאת תקרא אליך התורה כמה פעמים, אתה תהיה "טמא" על ידם, הלא הוא, בלתי ראוי ומוכשר עוד לתעודתך הקדושה, ועליכם הלא להיות "אנשי קודש" — חברי אגודה קדושה הנכם כלכם כאחד — לזאת הלא נבחרתם, נבדלתם ונקדשתם להרבק בה, כה יאמר אליכם ה', יען אני, שהגני ה' אליכם לבדי, אשר ממני לבדי ניתן לכם הכוח, להכניע בחופש את הפעילות לחיים כגדולה נקטנה — "קדוש אני", לכן עליכם, לשמור את גופכם, כי יוכל להיות "מקדש" קדוש וטהור בעד עצמות רוחכם, שהיא חלק אלה ממעל, אל תביאו אליו כחות באלה, שעל ידם הבהמה בכם תגבר חילים, להכניע את כף המשקל ולמשוך אחריה את

הנפש. הן גם גופכם שלי, של ה', הנהו, זאת הנקוב כפי הנהוג בשם „טומאה“ מצד אחר תכנה את זאת גם בשם „שקץ“ (עקקעל), „שקץ“ הלא הוא כל דבר, שהנהו לך לזר, שהוא בלתי מתאים עם עצמותך, עד כי בגועל נפש תבדילהו ותרחיקהו ממך. — הבה! עליך לחוש, כי כמו גופך ישקץ מטבעו וירחיק ממנו את הדבר, אשר טעם, בחן ימצא, כי הנהו זר ומוזר לו, או בלתי נאות עם עצמותו הגופנית, כן עליך, לשקץ ולהרחיק בגועל נפש את „המאכלים האסורים“ לך, יען „שקץ“ המה לעצמות הרוחניות שלך, זרים ומוזרים המה לה ובלתי נאותים עמה, לבל תהפך גם עצמותך הרוחנית להיות „שקץ“, לבל תחיה גם היא זרה ומוזרה אל התעודה הקדושה, שעליך לכוון אותה אליה, בהיותך איש ישראל, כמו כן נקראו בשם „תועבה“ (אבשי), וכי על רוחך לתעב אותם, יען כי יתיצבו כצר נגד תעודתך הרוחנית, בעוד המה יכלכלו רק את רוח הבהמה אשר בך — את זאת יגיד לך דבר ה' בתורתו.

ב

הנה אם ה' אלהיך, אשר על פיהו לבד יש לך הוכחות, לקחת למונח את יצורי עולמו — אשר לו לבדו — אם רק מאכלך לא יהיה מאכל בהמה — קדוש הנהו גם מונח ומאכלך בתור הכנה, לקבוץ הכוחות והכשרתם לעבודתו — ה', אשר רק הוא לבדו יכיר וידע את עצמות היצורים מסביב לך ויכיר וידע גם אותך ועצמותך, שהנשמה לו והגוף שלו, יען כי הוא ברא אותם ואותך לכבודו, אם ה' אמר לך: את הברואים שלי האלה קח לך למונח, אבל מהברואים שלי האחרים חדל לך, יען כי רבוי הכוחות, אשר תדמה, לרכוש לך ע"י ההנאה מהם, הוא למרות רצוני, בעוד כל אלה יעשו אותך בלתי מוכשר עוד לעבודתו הקדושה! האם תוכל להרהיב עז בנפשך בכל זאת, לעבור על דברו, להושיט את ידך ולקחתם למונח ולהנות מהם, החפץ תחפץ ללעוג לה' ולהראות בזה, כאלו הוא איננו אדון יצוריו, כאלו הוא איננו גם אדון לך, הנך חפץ בזה ללעוג גם על עצמך, בהראותך ע"י זה, כי יש לך רק תעודה בהמית, תעודה שפלה, להיות בהמה לך בפעולת מונח וכלכלתך — עד כי כבוד עליך, להקריב על מזבח תעודתך גם את הקרבן הקל שבקלים את „הנאת הקיבה“, או כי תשים כל מעינך לעבוד את האליל המכוער שבאלילים את „הקיבה“! — הנה אם תשאל: מה חפץ ה' בזה, ומה מגמתו באלה החוקים? אבל התשובה הלא היא: ראשונה: מה ימריצך לדעת את זאת? האם לא דבר ה' הוא זה ופקודתו, האם לא רצון ה' לבדו הוא, ועליך הלא לעבדו בכל? ואז! ולוא יהי, כי תשער, אשר הטעם הוא, מפני כי אלה מיני הכלכלה האסורים עליך יביאו מחלה לגופך, גם לוא יהי מפני הטעם ההוא, האם אינך מחויב לחדול מהם, הלא גם גופך קדוש לה', ואם כן חלילה לך לצחק בכוחות גופך? אמנם הביטה וראה, הן האיסור הזה איננו בגלל „מחלת הגוף“, רק עליך לחדול מהם מפני דברים נשגבים מאלה, ואשר ביחוד בגללם עליך למנוע עצמך ממאכל טומאה ותועבה, הלא היא מפני מחלת הקדושה של „הנפש והרוח“, אף בגלל אשר יסבבו חלישות ואי-כשרון עוד לתעודת איש ישראל. — ואתה עוד יכול תוכל לשאול כזאת?

תכלית החוק הזה — אמרו חכמינו ז"ל — הוא להחזיק את אנשי ה' במעלת הטהרה הקדושה, ואחה עוד תוכל לשאול שאלת „מדוע? — אולם הנך אומר, כי לא תוכל להשיג ולהבין בשום אופן „איככה יוכלו המאכלים האסורים האלה להזיק? — אכן דע לך, לוא גם לא תשיג ולא תבין את זאת לעולם, ולוא גם לא למדת לעולם מפי הנסיון, כי הרוח האלקי נקשר הנהו עם גוף האדם בברית יחד בחיי האדמה, וכי נקשר הנהו אליו גם בפעולתו הקטנה שבקטנות, ואם גם הנסיון לעולם לא הורה ולא הוכיח אותך לדעת, כי ע"י הגאות הגוף תתעוררנה נטיות שונות גם נטיות אחרות תכבושנה על ידך, כי ע"י איה נטיות מובאים המה להרוח טהור וצחצחות וכי אחרות מהן תכריגה לו קבר בקברות התארה — ואשר אמנם כפי הנודע גם „הבעלי חיים“ ע"י הנאה האחת יתכוננו ויתפרצו בנפשם עוז ותעצומות, להיות פראים ושואפים לדם, וע"י הנאה אחרת הנם נהפכים, להיות שלווים ושקטים ובני תרבות? ומפני זה הנך שואל כזאת! אבל האם לא יספיק לך הסעם האחד, כי ה', אשר ממנו לבדו קבלת את הזכות, לשלוט על הנמצאים, כי ה' הלא הוא שאסר עליך להנות מהמאכלות האסורות? — כי ה', שעליך לקדש, לחזק ולאמץ את כוחות הגוף והרוח השואלים לך ממנו לעבודתו, הלא הוא אסר עליך להרבות ולהגדיל (כפי דמיונך) את הכחות של גופך ע"י ההנאה מהמזון האסור? — כי אתה, בעת, אשר תהנה מהם, הלא הנך משתמש שלא כהוגן עם חסד ה' — הנך אז רשע בפני ה', בפני היצור ובפני עצמך — אף תפעל ותעשה בזה דבר — שהוא נגד רצונו — נגד תעודתך! הן אמנם עליך לקיים את מצות ה' ולשמור את החוקים האלה וגדריהם, בעבור זה, בעבור כי הם „מצות ה'", בעבור, כי חוקי ה' המה, והוא נתן אותם לך, להיות חוק ולא יעבור, יען את הגדרים האלה ה' גדר בעדך, ועליך הלא להיות סר למשמעתו — ולא רק בגלל זה, בגלל, כי גם אתה הנך מוצא אותם נכונים וישרים לפי דעתך, ומתאימים עם תבונתך ושכלך. הן גם את אלה המצות, אשר תוכל בנקל יותר לשער, כי כוננת אל חקר היסוד והסעם שלהם ותבין לרעם, בכל זאת חלילה לך למלאות אותן רק בעבור זה, בעבור, כי ברור לך טעמן ונמוקן, להיות צדקו יחדו, יען כי באופן כזה הנך „סר למשמעת עצמך“ ולא למשמעת ה', ואחה הלא צוית רק לשמט בקול ה' ולשמור ולעשות את דבר קדשו מפני הסעם האחד „כי כה צוץ ה'“ וכי כסוך ככל היצורים עליך להיות „עבד ה'“ עם כולם יחד — וזאת היא תעודתך!

ג

אף איככה תוכל גם לשער ולהעלות על הדעת ולחשוב, כאלו תוכל למצוא את הסעם והיסוד הנכון בעד הגדרים החוקים האלה! תאם הנך מכיר ויודע לאשורה את טבע עצמות היצורים מסביב לך? — האם תכיר ותדע לאשורה את טבע עצמותך? את אופן כלכלתך? את היחס של המזון עם כוחות הגוף, את כוחות הגוף ביחסם לכוחות הנפש הרוח, שהגוף הגהו כלי יוצר שלה? — הבה! רק אז, כאשר תכיר ותדע את כל אלה אל נכון בידע נאמנה וברורה ולא „בהשערה“ בלבדה, רק אז, כאשר תפקחנה עיניך ותוכל להשקיף על עצמך בחוג הבריאה בהשקפה צלולה ובהירה, להיות דומה אל השקפת

הבורא, שהוא המשקיף והמשגיח עליך — רק אז, לוא יכלה להיות כזאת, — רק אז יכולת להתפלא: מדוע לא תמצא ולא תדע את הטעם הנכון בעד החוקים האלה? — אבל בטרם הגעת למודעה כזאת, שהיא ממעל למעלת אנוש, לבך יהי נמשך תמיד אחרי בוראך, אחרי ה' אלקיך, אשר חוציאך מארץ מצרים ללכת אחריך ולשמור מצותיו וחוקיו, למען קדוש תהיה לו — לכן היה קדוש לה, כי ה' הוא אל קדוש וגם אותך יקרא להיות קדוש וטהור.

ד

חוקי המזון (יתחלקו: א') איזה מהבעלי חיים המה כשרים להיות לך למזון ואיזה מהם הטמאים והאסורים. (ב') איזה המה חלקי הבע"ח המותרים לך ואיזה מהם האסורים. (ג') תנאים כאלה, אשר על פיהם גם הבע"ח הכשרים יהיו אסורים לך. (ד') אופן המיתה של הבע"ח הכשרים למזוןך. (ה') הרכבת החומרים, אשר ההנאה ממנה אסורה לך. (ו') יחסי תערובות הכשר עם הסרפה וע"ד הכלים, שבלעו בתוכם דבר אסור.

א

הבע"ח הכשרים והטמאים

(א) בבעלי חיים היונקים: כל אחד מהם שיש לו שני הסימנים האלה: (א) מפריס פרסה, הלא הוא כל שפרסותיו סדוקות בשלימות. (ב) כל שהוא מעלה גרה, רק בע"ח אלה כשירים המה למאכל, אבל כל שאר הבע"ח היונקים טמאים הם לנו. כל בע"ח מעלה גרה הוא גם מפריס פרסה חוץ מהגמל, הארנבת והשפן וכל מפריס פרסה הוא גם מעלה גרה חוץ מהחזיר. כל בע"ח זולת הגמל הרך, אשר אין לו שיניים בלחי העליון (כן הוא בי"ד אבל זה בטח מתיחס אל השיניים הראשיים (פאָרדערע צאהנע) בלחי העליון (אַבערקייפער), כי מתלעות (באָקק צאהנע) ישנן גם להשור וכדומה) גם אם אין לו ניבים (בלי ספק המה השיניים הקיצוניים (עקצאהנע) ואם בע"ח כזה, שאין לו לא שיניים ראשיים ולא קיצוניים בידוע שהוא כשר, יען כי הוא מעלה גרה ומפריס פרסה, בעוד אשר להגמל הגדול, הארנבת והשפן יש שיניים ראשיים או ניבים (פאָרדערע אָדער עקצאהנע) בלחי העליון, גם לא נמצא בהמה טמאה כזאת שבשרה שתחת העוקץ (שווייפקנאָכען?) שלה ילך שתי וערב לאיזה צד שיחתכו אותו זולת הערוד (ווילדער צועלז?), לכן דים המה הכללים האלה לבדיקת בעל חי ברגליו ובלחי העליון או בשיניהם, ולדעת, כי כשר הוא ולא נצרך לבדוק עוד (י"ד ע"ט).

(ב) בעופות: בתורה לא נתפרשו סימני עוף טהור רק היא תמנה כ"ד מיני עופות טמאים והשאר מותרים, אך אנחנו איננו בקיאים, ליעד אל נכון את המינים הכשרים, ולאכול מבשר העופות נוכל רק במסרת, והוא, שיהיו באותו מקום דבר פשוט, שהוא עוף טהור. התושבע"פ אמנם נתנה לנו הסימנים האלה: כל עוף שהוא דורס ואוכל כמעשה העופות הסורפים בידוע שהוא טמא. העוף אשר אם מעמידים אותו על חוט הנהו חולק את רגלו שתי אצבעות לעבר האחד והשתיים לעבר השני או שקולט מזונו מן האויר ואוכל, בידוע שהוא דורס, אך העוף שנדע, כי איננו דורס יש לו ג' סימני טהרה: אצבע יתירה, זפק (קראָפּף)

וקורקבנו (מאגנ) נקלף ביד, ובכל זאת גם הג' סימנים בלתי מספיקים עוד, רק אם יש מסורה בטוחה מאבותינו, כי העוף טהור הנהו, וביחוד הכל תלוי בעופות במסורה ובקבלה נאמנה (ראה י"ד פ"ב גם אדות מנהג המקומות ותכונת המסורה).

ג) בדגים: כל שיש לו סנפיר (פלאססע) וקשקשת (שופפנען) בשרים והאחרים אסורים. הקשקשים דרושים, כי יהיו יכולים, להיות נקלף ביד או בכלי, ואף אם יש לו רק סנפיר או קשקשת אחת ואף אם אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן, או שהיה לו בעדו במים והסירם מיד בעלותו היבשה כשר. יש מיני דגים שקשקשתם דקים מאד ואינם נכרים ואם כרכוהו בבגד או נתנו אותו בכלי ונמצאו בו קשקשים מותר, ובקשקשת אחת יש להתיר רק כשהיא נמצאה תחת לחיו או זנבו או סנפירו. כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. תושבע"פ תתן עוד סמני טהרה באופנים שונים, למשל: ראש רחב ושדרה שלמה ובכל זאת אין לסמוך על הסימנים האחרים. לחשוב אותו לדג טהור, אם לא הכירו בו אל נכון, כי יש לו סנפיר וקשקשת (י"ד פ"ג). ד) שרצים ורמשים: יתושים ותולעים כולם אסורים, אבל אלה הגדלים בנוזלים שוקטים כמו בכלים ובבורות שיחין ומעורות, שאינם נובעים מותרים, אף אם אין להם סנפיר וקשקשת, כל עוד לא פרשו פעם אחת ממקום גדולם מהנוזלים, אבל אם פרשו אף פעם אחת ממקום גדולם מהנוזלים, אע"פ שחזרו שמה אסורים. תולעים הגדלים בפירות כל עוד מחוברים המה אל האדמה אסורים. המה בכל אופן, אבל התולעים שנתהוו בפירות אחרי אשר נתלשו מותרים, כל עוד לא פרשו מנקודת גדולם, ואף אם פרשו לאחר שמתו לדעת אחרים אסור. קמח, מלח ושאר פירות, אשר לא יוכלו, להסיר את היתושים מהם היטב אסורים, כמו גמלים וכדומה. — כל פרי שיש לחוש, פו נמצאו בו תולעים יש לבדוק קודם האכילה, ראה י"ד פ"ו, בעד המחזות שלנו: פולים, קטניות, שויפים (פפליומען) וכדומה נצרך לבדוק אותם, בקץ נצרך לבדוק כל חומרי האכילה — אם מצאת בתבשיל שלושה תולעים, אשר לא תוכל לשער ולהניח כי נפלו שמה במקרה, אזי עליך לחוש, כי נמצאו בו יותר ואל תאכל כל התבשיל, זולת אם נוכחת ע"י בדיקה טובה, ובאופן אם בדיקה כזאת אפשרית היא. תולעים בבע"ח אסורים, בדגים בין העור והבשר מותר. אלה שנמצאו בבשר הבע"ח והדגים אחר המיתה מותרים כל זמן שלא פרשו מהם, כמו בגבינות וחומרי הבע"ח — כל התולעים שנזכרו למעלה ושנאמרו על אודותיהם כי מותרים המה, המה אמנם מותרים רק באופן כזה, אם לא ירגישו „גרעל נפש": אבל אם בכלל מעוררים המה גועל ושקץ או רק אם האוכל ישקץ אותם, אז אכילתם אסורה מפני הסכנה. ראה חוקים פרק ז' (י"ד פ"ד). בעד חגבים (היישרעקען), כל שיש לו ד' רגלים, ד' כנפים וכנפיו חופות את רוב אורך גופו ורוב היקפו (אומפאנג) ויש לו שני כרעים לגתר (שפפרינגמיססע) המה סימני כשר בעד החגבים, אבל בעדנו, אשר יחסר לנו ההבחנה והמסורה על אודותיהם, אסור לנו אכילת כל חגב (י"ד פ"ה).

ה) בכלל: כל היוצא מן הסמא טמא. לכן ביצים, חלב וכל הנוזלים האחרים היוצאים מבע"ח טמאים אסור כמותם באכילה (י"ד פ"א), לכן החלב, אשר לא

{

בחלב בפני יהודי ומבע"ה כשר אסור, אבל מאלקעז אם הוכן מחומרים מותרים גם חמאה (מובן מאליו רק חמאה טבעית אבל לא חמאה מוכנית הנקובה בשם מארגארינבוטטער שהיא אסור איסור גמור) לאנשי המקום שנוהגים בו היתר מותר, כי חלב בע"ה טמא איננו מעמיד- (קאזס ניקט) (שם). דבש דבורים מותר (פ"א). בביצים, אם שני ראשיה כדין (שטומפף) או שניהם חדין (שפיטץ) או שהחלמון (דאטטער) מבחוץ וחלבון (איווייס) מבפנים בידוע שהיא ביצת עוף טמא, וזאת זה היא בספק, ונצרך לדעת עפ"י בקי בדבר, או אם המוכר אמר של עוף פלוגי הוא ואנו מכירים שהוא עוף טהור, ואם אמר של עוף טהור ולא אמר שמו איננו סומכים עליו. ביצי תרנגולות או אווזים נוכל לקנות בלי חשש, לפי שאצלנו אין ביצי עוף טמא מצוי (פ"ו). ע"ד ביצי דגים ראה י"ד פ"ג.

ב

החלקים המותרים והאסורים בבע"ח

(א) "דם" בע"ח היונקים העופות אסור. דם דגים ושל חגבים טהורים מותר. דם בביצה, אם ידוע שהוא מרוקם, שהחלה להתהוות בו צורת האפרוח או אם נמצא על הקשר אסור, בכל זאת מטעם "סיג" אסור הוא כל דם בביצה וכל ביצה הנמצא בה טפת דם איננה באכלת, כמו כן מטעם "סיג" אסור לאכול דם דגים נקבצים יחד, אם לא ניכר ע"י סימן, כי זה הוא דם דגים, וכן אם נמצא כתם דם אדם על איזה מאכל יש למנוע מאכלו משום מראית עין (ס"ו). מהתורה שבע"פ ידועים אנחנו, כי דם האיברים אסור רק כשפירש מן האבר ויצא לחוץ, או שנצרר בחיכה, אבל אם לא פירש ולא נצרר מותר כמו הבשר בעצמו (ס"ז). מהבשר בטרם יכינו אותו לאכילה נדרש, להוציא ולהסיר חוסי דם ידועים (ס"ה). למען הדיח את הדם הנמצא ע"פ הבשר ולרכך את הבשר נדרש לשרות את הבשר במים חצי שעה (ונוהגים לשרות שעה שלמה), אח"כ נדרש, להסיר את גספי המים, אבל לא להניח, כי ייבש בשלמות, ואז ימלחו את הבשר, להוציא ולהסיר בזה את הדם שנעקר ממקומו (את המליחה יעשו על גבי כלי מנוקב, למען יספו וירדו הגוזלים) והבשר ישאר במליחתו כפי הגהוג שעה שלמה במלח ולמצער בעת הנחוצה 18 רגעים, אז ינענעו את המלח, הבולע את הדם וידיחו את הבשר שתי פעמים וכלי נענוע שלוש פעמים. בשר, אשר נשאר שלוש מעת לעת בלי מים לא יוכלו עוד למלוח, וכל הדרוש להלכות מליחה ילמדו ב"ד ס"ט, ע"א ע"ד ע"ה בדבר הראש, הטלפים, המוח ומוח עצמות ראה ע"א. אודות הלב והריאה ראה ע"ב. בעד הכבד, שנצרך מראש לצלות אותו, למשוך את הדם, מבלי להניח תחתיו נייר ראה ע"ג. אודות הטחול ראה ע"ד. אודות המעים הקבה ועוד ראה י"ד ע"ה.

(ב) חלב: חלב הוא שומן המונח בחופש על הבשר והוא קרום דק הנקלף בנקל. החלב אסור רק אצל חבע"ח היונקים וגם באלה רק אצל הבהמות, אבל לא בחיה ולא בעוף, ואם כן רק אצל שור, כשב ועז, — ולמען דעת, להבדיל את החיה הסהורה בדבר החלב, נותנת התושבע"פ מלבד הנזכר בתורה סימנים בקרבים, אם הן מפוצלות הרבה (פיעלפאך געטהיילטע הארנער אויפזאטץ), בידוע

שהיא בודאי חיה טהורה, ואם אינן מפוצלות צריך שיהיה בהם ג' סימנים: (א) כרוכות (בלאטטער־רטיג) עשויות גלדים כגלדי בצלים. (ב) הדורות־עגולות ולא רחבות (רונד ניכט פלאטטע־דריקט). (ג) חרוקות (פיעלע נאהעליענענדע אין איינאנדער ליעגענדע קווערפאלטען). שיש בהן חריצים סביבותם תכופים ומובלעים זה בזה, אם יש להם שלושת הסימנים יחד הלא היא חיה טהורה, בכ"ז יחסרו לנו הנסיון והבחינה הידיעה הנכונה, ולכן עלינו לסמוך ע"ז כמו בעופות רק על המסורת (י"ד פ'). איזה חלקי השומן בבהמה הוא חלב ואיזה הם החלקים שנדרש להסיר ולנקר ראה י"ד ס"ד ס"ה, — בהפרדת חלקי החלב יש כבדות רבה וביחוד בנקור האחוריים, שזאת דרוש להיות תחת השגחה רבה וכמבואר ב"ד. הפרדת חלקי הדם והחלב דרוש להעשות קודם המליחה לבל יבלעו מחלקי האסור.

ג ד

תנאים כאלה, אשר על ידם גם הע"ח הכשרים יהפכו להיות טרפה גם אופני המיתח של הבע"ח להיות כשרים לאכילה.

(א) גבלה וטרפה: לפי הוראת המלה ומובנו „גבלה“ היא בע"ח, שהנהו נבל כעלה נובל, בע"ח כזה, אשר ניטלו ממנו חייו (עצמותו) והנהו נמסר להתפרד ולשוב אל היסודות (עלעמענטע), למען השיב אליהם את עצמות הדברים, אשר קיבל בעד חייו — „טרפה“ היא, בע"ח כזה, אשר יצורים אחרים כבר פגעו ונגעו בו למזונם, גם אלה אשר במכונת גופם השלמה באו פרעות באיזה חלקים ממנו או בהתהוותם לא יכלו עוד להתכונן ולהתקיים, — „גבלה“ היא הבע"ח, אשר נפגע באיזה מכה שהיא סכנת מות לחייו.

(א) גבלה — רק בע"ח ממינים הגבוהים אסורים המה מפני „גבלה“ הלא המה הבע"ח היונקים והעופות, אבל לא דגים וחגבים טהורים. גם כל אלה הבע"ח, אשר מיתתם לא היתה ע"י השחיטה, שהיא „הלכה למשה מסיני“ גבלה הם — וכמו שאסור הנהו הבע"ח, אשר כבר הושם קץ לחייו (בלי שחיטה) כן אסור הוא הבע"ח, אשר כניסתו אל החיים היא ערונה מוטלת בספק. כל בעל חי, אשר לא הגיע עוד בזמן חייו אל ההתחלה (הלילה) של היום השמיני, איננו יוצא מכלל ספק של לידה לפני הזמן ואסור (ס"ו). העופות, תיכף כאשר התמלטו מביציהם מותרים המה, אבל בטרם התבקעו מביציהם, אין להם תכונת עוף רק תכונת „שרץ“ ואסור. ומפני הטעם הזה העופות כצאתם מן הביצה אינם ראויים עוד לאכילה כל עוד לא גדלו בהם נוצות הפריחה (שם).

(ב) טרפה — שמוגה מיני טרפות הם, שהם „הלכה למשה מסיני“:

(א) דרוסה — שדרסה חיה טרפת ע"י הכאת צפרניה (ב"ז).

(ב) נקובה — אם איזה קנוקנות וכלי הבע"ח הנם נקובים כפי המבואר

בי"ד ל"א, ל"ג, ל"ד ל"ה — מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו, ג'—ג"ג.

(ג) חסרה — אם נמצא חסרון בקנים וכלים שלמים או בחלקיהם (ל"ד

ג' ועוד).

(ד) בטולה — אם נחלקו ונחסרו מהבע"ח איזה כלים או חלקיהם (ל"ג.

י"א נ"ו, נ"ט, נ"ז).

- (ה) קרועה — אם נמצאה קריעה בכותלי הכלים או במכסיהם (מ"ח).
 (ו) נפולה — פרעות בגוף הבע"ח הגעשות ע"י נפילה (נ"ח).
 (ז) פסוקה — סדוק בכלי הבע"ח כמו פסוקת חוט השדרה ופסוקת הגררת (ל"ב ל"ד).

(ח) שבורה — שבר בצלעות וכדומה (ל' ג"ד, נ"ה).
 ולא רק פרעות בפועל כאלה במכונת הגוף בלבד, כי גם מצבים ותכונות כאלה, אשר יוכיחו ע"ז בלי כל ספק, או אשר יסבבו לפרעות כאלה, גם המה טרפה, כמו: מכות אכעבויות וכדומה. — א) הכלים והאיברים אשר הפרעות תעשינה את הבע"ח לטרפה הן המה: א) כלי מוח הראש ומוח השדרה (ל' ל"ב).
 ב) הלחיים גם הוושט (ל"ג). ג) גררת וריאה וכליהן (ל"ד—ל"ט). ד) הלב (מ'). ה) הכבד והמרה (מ"א מ"ב). ו) הטחול, הכליות וכלי השתן (מ"ג מ"ה).
 ז) מעים, הלא המה הארבע קבות הזופק (קראפף) (מ"ו מ"ט). ח) האיברים הראשיים (פארדערגליעדער) וביחוד, אצל העוף מפני הריאה והאיברים האחוריים והגידים (נ"ה נ"ז) גם הצלעות (נ"ד).
 לא כל הפרעות תפעלנה בשוה אצל כל האיברים, ראה אודות זה וכל השייך לזה י"ד כ"ט עד ג"ט.

הטרפות נמצאו ג"כ רק אצל בעלי חיים היונקים והעופות, אבל מחלות ופצעים אחרים זולת המסורות לנו מסיני, עלינו רק לשום אליהם לבנו אם על פי הנסיון יודעים אנחנו, כי מזיקות הנה לבריאות האדם. גם בעל חי המפרפר בין החיים והמות, אשר עם מיתתו ע"י השחיטה גודע לנו, כי לפני השחיטה היה עוד בחיים ע"י פרכוס אוי מן התורה מותר, אבל בלא זה תיא נבלה (ס' י"ז). כל בעל חי שנשחט כדת עלינו לחשוב אותו, כי לא טרפה הגהו וסומכים עצמנו על כלל של "הרוב" (ראה פרק ט"ז). רק הריאה בכל בע"ח אחר השחיטה צריכה בדיקה, יען כי בה נמצאו פרעות מסוכנות אבל האברים האחרים נשארים בלי בדיקה, עד אשר יתבוננו בהם דבר שלא כרגיל, אולם אם תמצא בהם דבר בלתי רגיל באברים אוי לא תאכל מהבע"ח, עד אשר תשאל שאלת חכם והוא יורה לך אם כשר הגהו או טרפה (י"ד ל"ט).

ב) אבר מן החי ובשר מן החי ושחיטה.
 א) אבר מן החי — אין בעל חי ועוף נאכל, בטרם יושם קץ לחייו ע"י שחיטה, כמו כן אסור לאכול איזה אבר הנלקח מן החי ואם גם נקשר הגוף עם, אם בלתי יוכל עוד להרפא, לכן לא יאכלו אבר שבור, אף כי הבע"ח לא יהיה טרפה על ידו (י"ד ס"ב ס"ה), אולם האיסור הזה איננו בדגים ובחגבים ובכל זאת אסור לאכלם חיים משום "בל תשקצו" (י"ג).

ב) שחיטה — החוק האלקי ע"ד האופן להמית הבעל חי שעליו תרמוז התורה נשאר לנו בקבלה ונמסר אלינו מהתורה שבע"פ, והדינים המתחייבים אל השחיטה המה: א) איזה בע"ח דרוש להיות גשחט? ב) במה? ג) איך? ד) ע"י מי? ה) מתי לשחוט? ו) באיזה מקום?

א) הבע"ח שבהם דרושה להיות השחיטה הם: בהמה, חיה ועוף, הלא המה המינים הגבוהים שבהם נמצא האיסור של גבלה וטרפה ואבן מן החי (י"ג).
 ב) הכלי הכשר אל השחיטה לא יוכל להיות מדבר המחובר ישר או

ע"י אמצעי אל הקרקע. פיו דרוש להיות חד וחלק מבלי שום פגימה. ועל אודות שאר הדינים ראה י"ד ו' עד י"ד.

(ג) השחיטה כשרה ע"י חתוך בבהמה וחיה, אם בשלמות או הרוב של הקנה הרושט ורוב אחד מהם בעוף (כ"א). חמשה דברים דרושים להיות נודעים בעצם דבר השחיטה: א' שהייה — כי השחיטה תהיה בלי שום הפסק (כ"ג). ב' דרסה — לבלי תהיה השחיטה בלחץ ודחק וחתוך שלא כדת (כ"ד). ג' חלדה — כי תהיה השחיטה בסכך בלתי מכוסה, מבלי להכניסו בין סימן לסימן וכדומה (שם). ד' הגרמה — השחיטה תהיה בתוך הגבול הנכון בעדה מבלי לשחוט למשל בקנה במקום שאינו ראוי לשחיטה ולגמור במקום הראוי או להפך (שם). ה' עיקור — אם נעקר הקנה או הרושט מהלחי ומהבשר ונשחט אחד מהם או שניהם קודם גמר שחיטה וכדומה (שם).

(ההלכות של שחיטה אולי יוכלו להיות מסודרות ונכללות במושג כללי כזה: כי מיתת הבע"ח דרושה להיות ע"י פעולת אנשים, פעולה כשרה ומוכנית מבלי כל תחבולה אחרת. גם כל חוקי גבלה וטרפה ואבר מן החי ושחיטה אולי יוכלו להיות נכללים במשפט ההוא: מהבע"ח מהמינים הגבוהים במעלתם הניתנים לך להנאה לא תוכל לאכול אותם, כל עוד או אם כבר החל להיות שייך אל חוג תעודות אחרות בעולם. אבר מן החי שייך תהיה עוד אל התכלית העצמית של המכונה החיה. גבלה וטרפה ובע"ח שלא נשחט בשחיטה כהלכה, אי ע"י מחלתו ומותו, יען רוח הבע"ח הזורדת או למטה מתחת למכונת החיים, מושב הגהו אל היסודות והכוחות ושייך הוא למי ולא להנאת האדם).

(ד) השחיטה נעשית ע"י ישראל מומחה בהלכות שחיטה ומתווק ע"י הנסיון והבחינה.

בדבר השחיטה מתי תיעשה? זבאיזה מקום? ראה י"ד י"א י"ב ועל אודות שאר הדינים ראה א' עד כ"ח.

אחרי השחיטה של חיה ועוף ראוי עוד לדעת את הדינים הנוגעים אל המצוה לכסות את הדם בעפר, אבל כסוי הדם איננו נהג בבהמה. — (כ"ח).

ה ו

וחומרים ואסורים בבואם בתערובות והרכבה

בשר בחלב — ע"ר איסור התערובות והחדור של בשר בחלב ע"י בשול מן התורה ומדרבנן גם ע"י צד אחר של תערובות כבר זכרנו בפרק ב'. תערובות בשר וחלב ע"י האש אסור, לא לבד באכילה כי גם בהנאה. סיג חמנינו ז"ל יחשוב בתוך האיסור הזה התחברות בשר בחלב גם בלי אש כמו כבוש, מליחה תערובות וכדומה ואלה אסורים רק באכילה, אבל מותר בהנאה. מטעם הסיג אסור גם אכילת בשר בחלב יחד, ומפני זה לבלי להעמיד מאכלי בשר ומאכלי חלב על שולחן אחד למאכל אנשים שונים, מבלי פריסת מפה או סימן אחר, כמו כן אכילת האחד אחר השני, גם תקנו להרחיק את הכלים לתשמישי בשר מהכלים לתשמישי חלב. לאכול בשר אחרי חלב מותר הוא אחרי נקיון היד והפה, וחלב אחרי בשר לפי דעת אחרים אחרי ברכת המזון או

ברכה אחרונה ואחרי עת קבועה ולפי הנהוג הוא אחרי שש שעות (פ"ז פ"ח). באיזה יחס אל התערובות של בשר בחלב חל האיסור גם באיזה מדרגת החום, החריפות, הכבוש והמליחה וכדומה והיחס בדבר הכלים שבלעו בשר וחלב וכדומה ראה י"ד צ"א צ"ז.

תוצאת המגע של החומרים הכשרים עם חומרי טרפה ע"ד התערובות של חדור (דורכדרינגען) (נוזלים) או של בלתי חדור (יבשים) החדור ע"י האש, הכבוש וכדומה, הבליעה בכלים וע"ד הספקות בתכונת איזה דבר מאכל, הכללים, איך לשפוט ולהורות אודותיהם וכדומה דינים הרבה ראה י"ד מסימן פ"ח עד קי"א. השמירה, מבלי להתחיל את החומרים האסורים במותרים ראה קי"ח. למי נוכל לתת האמנה במאכלים הכשרים ראה קי"ט. ע"ד הכלים שבלעו דבר אסור ראה י"ד קכ"א, קכ"ב. א"ח תנ"א תנ"ב.

כל הדברים, אשר מן התורה אסורים באכילה אף כי מותרים המה בהנאה בכל זאת אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה ורק אם במקרה באו לידך, או תוכל למכור אותם, ואם בע"ח המה אל תגדלם אתך — אמנם לגדל סוסים, חמורים וכדומה גם לקנות ולמכור אתה תוכל, אבל לא את הארנבים והחזירים וכדומה. אולם חלב הוא יוצא מן הכלל ותוכל לעשות עמו עסק (י"ד קי"ז).

ה

הבה ננסה לכוון את מבטנו על חוקי המאכלות האסורים ולהתבונן עליהם כפי חוות דעת, אשר נקנה לנו מן התורה בעצמה, לסדר ברעיונו באופן כזה, אשר נוכל לשער ולהסביר לנו איזה הבנה *; הנה מושג „הגוף הטהור” יהיה אור למהלך רעיונו, כי בחיות „רוח האדם”, „התגלות ה' על פני תבל ארצה”, הלא אם כן כל עצמות התעודה של „הגוף” היא: להעביר ולהכניס את ההתגלות של תבל הארצי אל האדם ואת ההתגלות של האדם אל תבל הארץ. — הן אמנם רק הגוף יביא אל הרוח את הידיעה וההכרה על דבר התבל אשר מסביב לו, רק ע"י רגש אשר ירגיש בגוף של עצמו יפעל על רוח האדם, לחוש ולהרגיש בעצמותו ולהשתתף יחד גם ברגש כל יציר נברא, ורק ע"י הגוף רוח האדם הלא יפעל את פעולתו על התבל מסביב לו, אף, את פעולת התבל יקבל ויכניס וזרוח אל תוכו, או יחתום עליה את חותם חכמתו, לכן מפני זה תעודת הגוף הלא היא: „להיות שליח של התבל אל האדם ושליח האדם אל התבל”, ואם כן

* הקורא העברי יזכור את אשר העירוני במאמרי „למען דעת” הנלוח עם הספר „חורב” חלק ראשון מערכות „העדות והתורות”, כי מחשבות הרב הנאון המחבר זצ"ל בהליכות רעיוניו מפורש ושום שכל בתורה ומצוה, להסביר כל ענין בטוב טעם ודעת, לא מחשבות מבקשי טעמי המצוות בתורה, וההבדל ביניהם הוא, לפי דעתי, כי אלה המתחזרים לבקש ולגלות טעמי המצוות, במח"כ, שונים בזה, בחיות אדיר חפצם „לקרב את התורה אל השכל” דהר"ג המחבר, בהביעו את רעיוניו הנשגבים גם בהגיה עליהם באור תורה ונר מצוה, כוננו רק „לקרב את השכל אל התורה”, למען יקנה לו איזה ציור המקובל אל הדעת וינעם לו קרבתו אליה — אבל בידיעה קדומה, אשר באופן אם השכל לא יזכה להבין דבר לאשורו וטעמו ונמוקו לא יעלה יפה, אזי אין בכך כלום, בחיות התורה תורת ה' המימה ולא תורה „השכל”, והדברים ארוכים. — המעתיק.

השלימות היותר גדולה בעד הגוף בתכונתו הזאת, הלא היא, אם ישאר הגוף בעצמותו במזג ותכונה בלתי עומד ברשות עצמו, עד כי מצד עצמו יהיה בלתי מחליט (אינדיפרענץ), ורק אם ישאר הגוף בתכונה ומזג כזה, רק אז מוכשר הנהו להתפעלות ע"י כוח הפעולה הבא לו מצד אחרי, הנהו נוח, לקבל כל רושם קל הבא מן התבל מחוצה לו, אף יוכל להיות סר למשמעת לכל דרישה ופקודה קלה הבאות אליו מן הרוח פנימה, הנהו בעבודת הרוח ובגלל העבודה הזאת, באופן, אם ישאר הגוף בתכונת ההכנעה בלי כל שלטון עצמתי והעמדה ברשות עצמו, אזי יוסיף אומץ וחיל וזרירות להיות, "עבד נאמן", "להרוח", להיות שלוחו כמותו וכלי יוצר למענו בעד פעולתו, למלאות את תפקידו באמונה, אולם כל דבר, אשר יתן להגוף כוח וחיל עז ותעצומות מצד עצמו, עד כי יהיה כביר כוח, לעולל עלילות עצמותיות בשביל עצמו, כאשר נראה בגוף הבע"ח, שהגוף שלהם עומד ברשות עצמו ופועל פעולות גופניות עצמותיות — אם כן כל דבר, אשר יסבב להגוף, כי יהיה עלול עד למותר לפעולות עצמותיות כאלה, שמקורן רק בעצמותו בעצמות הבהמית שלו, גם איזה דבר, אשר יפעל עליו להחליש ולהרפות את הגוף בנוגע אל הרגש וההתפעלות ביחס הנמצאים זולתו, עד כי יסגור בעדו את חוג מציאותו, לדעת רק את רגש עצמו בלבד, כל אלה ישביתו את הגוף מטהרו, יעכירוהו ויעשורו לבהמה, עד כי יהיה בלתי מוכשר עוד לתעודת מלאכותו, בלתי הגון, להיות ציר נאמן לשולחו, שלית מיוחד ועושה שליחותו בעבור האדם ובעבור התכל.

הנה מי המה היצורים, שיכולים להיות יותר מסוגלים לקבלת המזון בעד הגוף לכלכלה ולהחזיק בקרבו את תעודת מלאכותו בעצם טהרה? רק אלה, נרהיב עוז להגיד, רק אלה היצורים, אשר בסגולת חומרם ימעיסו ביותר, להביא בגוף ולכונו בקרבו את ההכנה לתעצומות ההתחדות נפרזה, לרכוש אותה לו יותר על המדה, גם אלה אשר אין לחוש, פן יביאו לגוף חלישות ורפיון, עד כי יהי סר כוחו, להיות נוח להתפעל בהתפעלות הדרושה לו. — אולם מי המה היצורים הנראים לנו, כי המה נפעלים ולא פועלים ולפי הנסיון חופשים המה בשלימות מהתחרות ונטיות עצמותיות בלקיחה בעד עצמם, ואשר אמנם בקחת הגוף אותם אליו יביאו למזונו חומר טהור ובלתי מסבב לתעצומות עצמותיות, לקחת ולרכוש יותר על המדה, בלי כל יוצא מן הכלל, כי רק המה מסוגלים להחזיק תעודה כזאת, והמה ביותר ניתנים מראש מקדם בעד האדם, להיות מזונו — ובקרב חוג מערכת, "הבעלי חיים" — את זאת נוכל לשער — כי רק אלה יתנו להגוף את תעודתו הטהורה, אלה הבע"ח העומדים ביחס הקרבה ביותר אל הצמחים ותכונתם היא מעוט או אפיסת ההתחדות התעצומות מצד עצמם, ואם נצטור הלאה, להתבונן בחוג הבע"ח היונקים, רואים אנחנו, כי רק אלה ניתנים לנו לאכלה, אלה אשר יכלכלו ויחזיקו בקרבם ביותר את תכונת הצמחים: שור, כשב ועז, — שבהם הצהלה החיונית (לעבענדיגקייט) מצערה מאד, תאוותיהן מעטות והנסיות ממוצעות, ובכלל נמצאו אתן פעולות כוחות בע"ח מצד עצמותן רק במדרגה קלה שבקלות ושייכים המה כמעט תמיד רק למזונם, "להעלות גרה, ללעוס ולעכל את מאכלם", פעולה כזאת, אשר תשא בשלימותה בד בכד

עם תכונת "הצמחים", ומחיות יער מותרות לנו לאכלה רק אלה החיות השוקטות ומוגי לב ביותר, אבל בע"ח כזה, אשר יש לו גם בכמות מעטה "צהלה חיונית", פעולת הכוח ותעצומות עצמותיות כמו הארנבת, השפן והגמל טמאים הם לנו לאכלה — הבה נתבונן על הסימנים של הבע"ח הטהורים והכשרים, והנה בהם ביחוד נראה את תכונת "הצמחים" בברור יותר, "מעלה גרה" בעלי חיים מעלי גרה וביחוד אלה שהמה גם "מפריסי פרסה" יש להם ארבע קבות (מאגנען), ואחרי אשר יאכלו את המספוא ועבר דרך שתי הקבות יגורש המספוא משם, לעלות עוד הפעם אל הורשט למעלה, ללעוס בפעם שנית ועוברות הנה תמיד עוד בשתי קבות, עד כי הבע"ח האלה יחיו ויבלו את החלק היותר גדול מזמנם בלקיחת המזון ובהכנסתם אל גופם, הלא הוא בעסק פעולת הצמחים, אשר להבע"ח, בעוד אשר ההפך מזה נראה בבע"ח אוכלי הבשר בלבד, אשר להם מעים קצרים, והמזון, אשר יתמהמה אך מעט במכונת הצומח שלהם יחפץ חיש מהר בקרבם "לדם" שהוא נושא החיים של הבעל חי — הפרסה המפרסת, כנראה, היא נבראת ביחוד, כי הבע"ח יעמוד על עמדו ולא תשרת לו לכלי יוצר ולכלי נשק — ומפני התכונה של הצומח, אשר תשתרר ביותר אצל הבע"ח הטהורים, שהמה חדלי צהלה ותעצומות עצמותיות, לכן מוכשרים המה להתרגל ביותר עם האדם, עד כי יכנעו תחת ממשלת רוחו, בעוד אשר הבע"ח האחרים, מפני העזו ותעצומות עצמותיות אשר להם יתרחקו ביותר משלטון האדם, גם אצל העופות נפגוש את התכונה הזאת: כל הצפרים הטורפים, גם העופות הצהלים ומלאי כוח החיים, הן צפרים מומרים הן גם אלה המחוננים בכשרון ותחבולה מיוחדת, לבנות להם את קניהם המה יתרחקו מן האדם — אבל התרנגולות, האווזות, בר אווזות, יונים, כפי השקפתנו למעלה, דומים המה בתכונתם אל שור כשב ועז, וסימניהם ג"כ מורים ע"ז: העופות שהמה, כצפרים הטורפים משתמשים ברגליהם לכלי תשמיש, להמית בהן ולדרוס ולקרוע כל דבר שיקחו למזונם, נחשבים לטמאים ולא כמו העופות הכשרים, שהמה ג"כ דומים בתכונתם, לתכונת הצומח, בעוד יקבלו את הנמצא לאכלם ישר בכל המזון שלהם. סימני הטהרה שלהם, הלא המה שלוש קבות זפק (קראפף), קורקבן (מאגנען), והקבה בפנים הנקלפה בנקל ביד, — אצל הדגים, לא אוכל לכוון ולהסביר איזה רעיון כהוגן על אודותיהם — אבל הבע"ח אחרים כמו שרצים, יתושים (איגוזקטען), תולעים, המה בסוגם וחוגם נחשבים הם לבע"ח בעלי תעצומות (ענטשיעדענהייט), וביחוד היתושים הצהלים, רבות העזו והעצמה בנסיות תחבולותיהם ומפ"ז מהם אין אף אחד כשר, מלבד חגבים מיוחדים, אשר גם להגיד איזה רעיון בדבר הכשרם נעלם ממני. גם אלה, ששייכים עוד אל יסוד מולדתם בנוזלים כלואים ובפירות הנתלשים מן הארץ, והנה בדבר החלק האחד מהדגים הטמאים והתולעים ושאר תבע"ח שלא נדע תכונתם אולי שייכים המה אל המפלגה השניה, בעוד נמצאים מה ביחס כזה, אשר אם יוקח מהם למזון הגוף המה מרפים ומחלישים אותו, לבלי יוכל למלאות את תעודתו בשלמות.

כמו כן אם נתבונן על חוק התורה בנוגע אל חלקי הבע"ח, אז יתראו לנו שני דברים, שהמה אמנם שני הפכים "דם וחלב" — דם שהוא הנפש, הלא הוא הנושא בקרבנו את עצמות הגוף ולו העזו והחיות, לכלכל את הגוף ולהביאו

לידי תנועה, וההפך ממנו הוא „החלב“ שהוא מונח כבלי תנועה ורגש, גם זר ומזר הוא למכונת הגוף, אף יתהוה ויתרבה ביחוד ע"י רפיון ועצללות, שני אלה אסורים באכילה, והדם הוא אסור רק בבע"ח יונקים ובעופות, גם אצל הבע"ח שיש בהם תעצומות החיים וצהלה ביותר, כמו אצל חיה ועוף נדרש גם כסוי הדם, והחלב אסור רק אצל הבע"ח, שטבעם בלתי נוטה לצהלה ותעצומות, הלא המה אצל „הבהמות“, בין החלב והדם נמצא בשר השרירים (מוסקעלן) עם החלב הנסגר בתוכם ועוד, שהוא אמנם מסוגל לתכלית המזון, נבלה וטרפה כפי הנראה, אולי קרובות הנה אל תכונת החלב בפעולתו כמו אבר מן החי שהוא קרוב אל תכונת הדם, ואולי לפי זה נוכל לחלק את מיני המזון בשלוש מפלגות, הלא הנה:

א. החומרים מאלה היצורים שהמה בלי עוז ותעצומות מצד עצמם ומסוגלים ביחוד אל תכלית המזון המה:

„מערכת הצמחים“; „מעלי גרה ומפריטי פרסה“; „עופות טהורים“; „דגים טהורים“; „חגבים טהורים“.

ב. החומרים מבעלי חיים בעלי עוז ותעצומות במדה נפרזה, ולכן בלתי מסוגלים לתכלית המזון:

„אלה שאינם מעלי גרה ומפריטי פרסה“; „עופות טמאים“; „החלק מדגים טמאים“; „שקצים, רמשים גם איזה תולעים“; „דם“; „אבר מן החי מבע"ח היונקים והעוף“.

ג. חומרים מרפים ומחלישים את הגוף, ולכן בלתי מסוגלים לתכלית המזון:

„החלק מהדגים הטמאים“; „החלק מהתולעים“; „חלב בהמה“; „גבלה“; „טרפה“.

אולי אפשר עוד להוכיח, כי מערכת מיני המזון מהמפלגה הראשונה ביחס גוף האדם, מוכשרים המה בעד האדם, לתת לו ביתר טוהר את כוחות המוח המיתרים (נערפען) יען כי המיתרים המה חלקי הגוף, שעליהם להיות פועלים ומעילים ביותר אל תעודת השליחות של הגוף, לכונן את תכונתו ותעודתו, להיות „שליח“ בלתי עומד ברשות עצמו — המיתרים המה המנהלים, הדרכים והמסלולים, אשר בהם ועל ידם תגיע התכלית המיועדת, להיות גלריה וידועה אל „הרוח“, — המיתרים הנם ערוכים ומסודרים כמו מיתרי הכנור (זאיטען), אשר יתפעלו ויתרגשו מכל צער ושמחה של היצור אחי-האדם בבריאה. גם המיתרים, הלא המה המקבלים את הפקודה הנמצאה היוצאת מכל רעיון ורצון, אשר ברוח אנוש יסודם והמה יעוררו ויקצבו את פעולת השרירים (מוסקעלן) האברים, לפעול ולעשות כפי מצות הרוח המושל על הגוף.

אכן עם כל אלה עלי להודות, כי אודות הענין הרם והנעלה הזה תם אני ולא אדע, והרעיונות האלה יוכל היות, כי המה רעיוני רוח או חלומות הנני חולם בהקיץ, בהביעי השערות כאלה — הן אמנם גבוה ונשא מחלומות והשערות כמו אלה, גם מאד נעלה מכל ידיעה ודעה, אף הרגולה שבדגולות, עומד הנהו ברום מעלתו חוק תורת חיינו, שהוא בלתי עובר וחולף כרעיון האדם, גם נצב וקים לעד, כמו החוק נתן ה', שעל פיהו הכוכבים יסבו במסלולתם, כחוק שעל

פיהו גם אבק החול יתפתח במציאותו, הן ה' הוא זה, אשר חוק נתן לכל אלה גם יחד למלאות אותו בהכרח, וה' הן הוא התורה גם בעד האדם עלי אדמות ובעד חייו את החוק הנעלה, אבל עלינו לקבל ולקיים אותו „בבחירה ובחופש” — וכמו יעמדו החוקים ההם בבריאה ולא יחלפו לעולם, ואם גם דעת האדם והשקפתו על אודותיהם חולפת היא ומשתנה בהשגתם ומובנם, כמו כן בנוגע אל באור הרעיונות האצורים בחוקים של תורת החיים, החוק הוא חוק ולא יעבור והבאור והרעיון הוא רק, לתת איזה הבנה והסבר, המתקבל על הלב, להוסיף אומץ ולקבל באהבה את החוק, אבל בתור מעשה בפועל ולא בתור חקר דבר לאשורו ולא בתור החלטה קבועה בעצמות החוקים ויסודותיה, לקיים אותם רק מטעם הבאור והחקר ההוא, יען כי באלה, כמו בחוקי שמים וארץ, נותן החוקים ומיסדם ומסדרם הלא הוא — „ה'”!

יד

מכסה חלקי הבהמה באדם ועילוי רוח הבהמה שבקרבו

קדוש מחנה, צניעות, נבלות הפה, נטילת ידים, טבילת כלי מעודה

כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע וגו' ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ. ויתד תהיה לך על אונך, והיה בשבתך חוץ ומפרתה בה ושבת וכסית את צאתך. כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך, והיה מחנך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כ"ג י').

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה: זאת חקת התורה, אשר צוה ה' את משה, אך את הזהב ואת הכסף, את הנחשת את הברזל, את הברדל ואת העפרת, כל דבר, אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים (במדבר ל"א כ"א).

א

ה' ברא את גוף האדם, להיות דומה אל גוף הבע"ח ושאר הברואים ביחס צרכיו ונסיותיו ויפח באפיו „נשמת חיים”, רוח ה', להיות „בצלם אלקים”, ואם אמנם במדרגה שפלה בבחינת ההשגה וההכרה שלו, גם נאמר עליו „ותחסדו מעט מאלהים” וביחוד ועל כולם כחסד הממשלה הנתנה לאדם בנוגע אל „הבחירה החפשית” במעשהו; אבל על „היצור הכפול” הזה מגוף ורוח, לבונן את עצמות חייו ולערוך אותם באחדות גמורה, רוח הבהמה אשר באדם דרושה להיות נכנעת תחת „רוח האדם” העולה היא למעלה, הן אמנם „רוח האדם” ירוש להיות המושל בפעולתו והגוף כלי תשמישו להיות נכנע תחתיו וטר למשמעתו.

כל עוד יחיה האדם באחדות כזאת, רוח הבהמה באדם טרה למשמעת רוח האדם בלבד, ורוח האדם מקשיב הנהו בקול אביו שבשמים ומשתמש עם כוחות גופו רק לפי רצון ה', אזי כל העת והיא אף הברדל ועדות בין הגוף ובין הרוח, או שניהם כאחד אהובים וברורים, וקדושים לעשות רצון קונם בשוה.

שניהם כאחד שוים המטה בחשיבות מעלתם, כל אחד בחוג פעולתו, כפי אשר יעד ה' למו, ובאחדות גמורה ישמרו שניהם כאחד את משמרת עבודת אלקים שלהם בבית-אל של הבריאח.

אולם אם האדם יסיר מאתו את חבלי הרוח וילך לו אחרי נטיות עצמו, עד כי יגבר חילים למשוך אליו גם את הרוח, ותחת היות הגוף עבד, חפץ יתפוך, כי יהיה הוא האדון המושל באדם ומתפוך להיות „עבד כי ימלוד“, מני או תחל „מלחמת היצר“ בקרב האדם ולרוח האדם נדרש במאד מאד מגן ומחסה, תומך וסוּעֵד, לבל ישפל גם הוא, להיות בהמה לו ולהיות נתעה בשוא, עד כי באחרונה יתנצל מעליו את עדי אצילותו בשלימות — ומני אז האדם תחת היותו יצור מושל-רמים יורד וישפל, להיות כאחד הנבלים והשפלים שבברואים.

ב

את המגן והמחסה הזה כונן ה' ברגש „תומת אדם“, אשר יקיץ ויתעורר בקרבו עת יתפרצו בלב האדם נטיות בהמיות לא סהורות, עת הבהמה בו תגבר חילים, וכל עוד רוח האדם לא נדעך בקרבו בשלימות, הנה הרגש הזה יתפעם בקרבו ויתמכר להיות שומרו וצלו של אצילות האדם. הרגש הזה הוא הלא היא „הבושה“.

„הבושה“ תתעורר להגלות תמיד, כל עוד לא נהפך להיות חדל-ושפלי-אישים ותזהיר כל איש ותיסרו מוסר כליות ותאלפנהו בינה, כי אכן יש תעודה לאדם, שהיא גבוהה ונשאה מאשר לשאר יצורי החבל ומלואה היא תטה למוסר אונן ותלמדנו, כי חלילה לרוח האדם באדם, להתהפך לבהמה וכי נהפוך הוא, על רוח הבהמה, אשר באדם, לעלות ולהתרומם גם היא להיות „אדם“ במעלתה, והגוף יהיה כלי יוצר, להשלים על ידו את תעודת ה' אשר ברוח האדם. „הבושה“ היא הקול קורא אל הרוח הטהור, אשר תורהו ותבוננהו, לחדול ממלחמת היצר — היא היא גם הדמעה אשר תקח סביב בת עין הנעצב והמתאבל בהביטו על שדה המערכה, אשר על במותיו תומתו נפלה חלל ונספה במלחמה — היא תלמד לאדם, כי יפנה ויסיר את עינו מהביט בכל דבר בהמי הנמצא באדם, גם להרחיק את מבטה, עת ידרוש לאדם לעשות את צרכיו הבהמיים של הגוף, למען לא יחשוב האדם את עצמו, כי בהמה הוא לו ולבל יתרגל במראה עיניו על כל אלה, פן יבוא לכבד ולהוקיר בקרבו רק את הבהמה ולהסית דעתו ולשכוח את רוח האדם, שהיא נשמת חייו.

כאשר רוח הבהמה באדם קנתה לה את הנצחון הראשון (חטא עץ הדעת), או התעוררה בקרבו השומרת הנאמנה של האדם הלא היא „הבושה“ ותלמדנו לכסות את בשרו, האב הרחמן, המחנך העליון, אבי האדם נתן תוקף ועוז לרגש הזה ויתן לו עזרתו מקודש (בראשית ג' ז' גם כ"א) ותהי הבושה שומרו וצלו תמיד.

ג

ותנה את אשר הואיל ה', לכונן באדם בבריותיו, כי יצק ברוחו את רגש „הבושה“, גם נתן בחסדו עוז ותעצומות לרגש הזה (ויעש להם כתנות עור

וילבישם) הביע אומר לטובת האדם גם בתורת קדשו, לקיים ולקבל בחייו את דברי אלקים חיים.

„גם כאשר תלך ותסע בשדה, במקום ששם בתי אדם אין, גם אינך מוכן שמה לפעולות אנושיות, אף רחוק רחוק הנך אז מחברת אנשים ומהנימוס והמנהג שלהם — גם בעת תצא למלחמה על אויבך, אשר אז תשים כל מעינך, למצוא תחבולה, להגן על חייך היקרים לך מכל יקר, ומחשבותיך או מחשבות בעצה וגבורה, למלחמה, בעוד הנך אולץ להחלץ ולהיות חמוש כחיה טורפת, למען תעז ידך על אויבך ולהתגבר עליו, ואשר במצב כזה, הלא בנקל תוכל להיות בהמה לך בנוגע לצרכיך האחרים — אבל גם באופן ובמצב כזה, אל תשכח — כן תצוץ התורה — בי כל פעולותיך דרושות, להיות פעולות אנושיות, לכן כל מקום, אשר תכונן לך איזה מעמד ומצב, אף על זמן מצער לפעולותיך, פעולת אנוש, עליך להכיר ולהוקיר את מקומך, ולדעת, כי גם המקום ההוא מקום קדוש הוא לך, לכן תצוה לך התורה, כי „מחניך“ יהיה קדוש ולא יראה בכך ערות דבר. אל תעשה איזה דבר בהמי במקום, שהנך גקרא בו לפעול ולעשות פעולה אנושית, ואל תתן לעין רואה, להתבונן בכך דבר, אשר יזכירך על אודות צרכיך הבהמיים — „כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך“ — ובכל מקום, אשר תקבע ותעריך שמה את מחנך ומצבך, לפעולות אנושיות, שם מתהלך ה' אלקיך, ה' עמך תמיד — בכל מקום — מסביב לך — כך — בכל הנך רואה את רשמי פעולתו ושלטונו ובכל עת תמיד הנך משתמש עם מעשי ידי, ואחז בעצמך כולך כליל הנך יצור כפיו, בכל גשימה וגשימה מנשמת אפיו, בכל מעשיך, מחשבותיך, רעיוניך ורגשותיך, דבורך ופעולתך, התחרותך והנאתך, עליך רק לעבד את ה', אותו לבדו. את ה', אשר עיני השגחתו משוטטות בכל ובכל רגע ובכל מקום יסקיף עליך ויראך, לכן עליך לכונן כל דבר, כי ישאו עליהם את חותם תכנית אנושית אלקות, ואת הבהמה אשר בכך תכניע ותכונן גם אותה באופן כזה, להיות רק כלי תשמישך וסרה תמיד למשמעת רחוק — עליך לכבד את רגש „הבושה“ וכסה את מערומי גופך, לבל יראה בכך ערות דבר“.

ד

היה אדם בהופעתך החיצונית!

רק חלקי הגוף אלה, אשר ישרתו לאדם ביחוד לפעולות אנושיות הלא המה: הפנים והידיים יוכלו להיות גלויים, אבל כל אלה מחלקי הגוף המשתמשים ביחוד לדרישות בהמיות עליהם להיות מכוסים, למען גם למראית עין בשר יופיע לנגדה רק הגחשב למעלת האדם. הבהמה בכך תסוג אחור וגם הופעתך החיצונית תזהירך ותזכירך, כי לתעודה אנושית אלקית הנך פה ולא לתעודה „גופנית“ — בהמית, וכמו שעליך לכסות ולהעלים מן העין את חלקי הגוף הבהמיים, כן אל תחפז להתהדר עד למותר בהופעתך החיצונית, בהופעת גופך לעדות עליו גאה וגאון. אל תלך בגרון נטוי, כאלו חפץ תחפז להגביה, להגדיל את היקף ומדת גופך הבהמי וכאלו תתאמץ להראות לעין הרואה, כי גדולך.

הדרך והדרך הנהו רק בהדרת גופך. לכן לכתך ועמך דרושים להיות בחופש. אבל „בענה“! אף לשמור ולהחזיק את „הצניעות“ צור חכמינו ז"ל ביחוד, בהיותך תחת שמים מגולים, לבלי לכת לעולם בגלוי ראש ולכסות אותו, למען נחוש תמיד את הגבול והשטח הנתן לחוג הגוף, אף למען דעת האדם, כי במקום ובשטח, אשר יפסק החוג האנושי, שם יחל החוג הסהור הנצחי של ממשלת ה' לבדו (או אולי יצוק בזה גם הרעיון ההוא, כי כמו החובה עלינו לכסות, למראית עין של אנשים אתרים, רק כל דבר בהמי בגוף האדם, הנה ממעל לנו, בעד רגיל האדם, עת יזכור בלבו את רעיון ה', לפנות אל על אֵל בשמים, לכן כהיותו תחת כפת השמים עליו לכסות „בענה“ בהתיצבו בפני ה', אבינו שבשמים, גם את החלק היותר אנושי שלנו גם את „הראש“, וביחוד נצרך להשיג היטב בכסוי אברי ההולדה ולהתנהג בהם בצניעות רבה, ובכלל להחזיק את הגוף לבוש ומכוסה היטב, עד כי גם בעת תפשוט את בגדיך, אל תראה את מערוםך, וככה תכבד התורה את רעיון הצניעות והבושה, עד כי חכמינו ז"ל יאמרו, כי נדרש לדקדק עת גלבש הכתונת ללבשה כדרכה, מבלי להפוך לחץ את הצד הפנימי המכסה את הגוף, לבלי יהיה למראה עין צד הכתונת, אשר בא במגע עם בשר גוף האדם (א"ח ב' רל"ט).

ה

היה צנוע בצרכיך הבהמיים!

כבד את גופך. אל תשהה ואל תאחר את עשיית צרכיך כפי אשר תדרוש טבעך ממך. יען רק גוף נקי וטהור, בריא ושלם יוכל להיות כלי תשמיש טוב בעד פעולות הרוח, אבל בצאתך חוץ ובעשיית צרכיך הבהמיים היה צנוע. אם הנך במקום חופשי התרחק מחוג ראית עיני האדם. — בעת עשיית צרכיך גלה בגדיך רק כפי הנדרש לזה, וגם אז השמר לך מנגיעה גם מהביט והתבונן הרבה על מערומי גופך במקומות הסתרים. אל תשאיר עקבות גללי אדם, רק כסה אותם לבל תראם עין רואה, לזכור על ידם בגועל נפש את בהמיות האדם, גם בפנותך לעשות צרכיך בלילה, היה צנוע כמו ביום, ודע, כי ה', אשר לא יחפור, כי תשפל להיות בהמה לך, הוא ילוה אותך תמיד ופניו הולכים אתך בכל מקום (א"ח ג').

ו

לקבוע בלבנו את רעיון „הצניעות והענה“, שעלינו להחזיק במעוזו תמיד ולמען גם אז, בעת ידרש לנו, כפי עריכת גופנו מבוראנו, לעשות ולמלאות את צרכי האדם הבהמיים, כי נהיה נזהרים לכל תפוצצות בקרבנו מחשבות בהמיות ותעבורנה גם בגבול החלק השני מפעולות האדם, שהנה אמנם „מעשיו האנושיים“, לכן סדרו ותקנו חז"ל, כי אחרי כל עשיית צרכינו הבהמיים, ואחרי כל מגע במערומי הגוף במקומות המכוסים, לרחוץ את ידינו — נטילת ידיים, — למען נעשה ע"י מעשה הרחיצה קיר חוץ מבדיל בין צרכי האדם, שהמה בהמיים ובין חיי אנוש הגוסדים על פעולותיו הסהורות, ולמען דעת, כי אף אם אנוס

הנך בחיך, לעשות ולמלאות איזה מצרכיך כצרכי הבהמה, בכ"ז ידוע תדע, כי חוק וקצב לכל מעשה ופעולה מכל אלה ורק בעת הנחוח, ולעומתם הן דרושים להיות מעשי חיך הנשאים חפשים מכל הדברים הבהמיים.

כאשר תקיץ ותקום משנתך, אשר במשך העת ההיא חיית כולך רק בעד גופך בלבד, והנך חפוז תחפוז להכין את עצמך אל חיי האדם, עליך גם כן לרחוץ את ידיך, את הידים, שהנה שייכים ביותר אל החלק האנושי שבאדם, ולהכין ולקדש על ידי זה את הגוף אל תעודתו האנושית, גם להציב גבול, קיר וחיץ בין חיי הבהמה וחיי האדם אשר לך, ונוסף לזה הנקיון והטהרה, הלא היא גם חובת הבריות, לכן בקומך משנתך, שלוש פעמים תרחץ את ידיך, גם את פניך רחץ ואת פיך הדיח במים. חכמינו ד"ל יזהירו ויצוו ביחוד על הנקיון והטהרה, וחובה קדושה, להחזיק את הגוף, להיות נקי וטהור, מבלי לנגוע בכל דבר סמא ואחרי נגיעה כזאת לרחוץ את הידים (א"ח ד').

ז

הנה אם כי גם בחוג חיך, חיי האדם הנהוגים, עליך החובה לכוון אותם, כי ישאו עליהם את חותם חכמת, מעשה אנוש, ולהרחיק מהם ככל האפשר, איזה דבר מגונה ומעורמי חלקי הגוף הבהמיים, למען לא תוכל רוח הבהמה שבך ע"י ההרגל במראה עין ובהבטה בצרכי בהמיותו, להוסיף אומץ וחיל, עד כי חלק אלוה ממעל שבך יסוג אחור על ידו, הנה אם כן החובה עליך ביותר בעת, אשר תתרום ממעל לחיך הנהוגים בהכין את עצמך ללמוד את חכמת החיים הלא הוא, "למוד התורה" — או בעת, אשר תצא בשלימות מחוג חיך הפועלים ותנך ניגש כולך כליל אל ה', לקדש את עצמך לפניו לחיי אנושית אלקית, בתפלה, על אחת כמה וכמה כי נדרש לך, להופיע אז בתור איש המעלה ולהרחיק מחוג שלך כל עקבות צרכי הבהמה, עליך אז לכסות כל מעורמי חלקי הגוף הבהמיים ובכל עצמותך תתלבש במדת, "ענוה וצניעות".

בעת התפלה כל חלקי הגוף הבהמיים דרושים להיות מכוסים, יש להבדיל באבנט בין חצי הגוף התחתון, השייך ביחוד אל צרכי הבהמה, ובין החצי העליון המתייחס ביותר אל פעולות אנושיות, גופך ומלבושך יהיו אז נקיים מכל שמץ וחלאה וראשך יהיה מכוסה בצניעות והכנעה, המקום, שבו תערוך את עבודת אלקיך בלימוד ותפלה יהיה מקום נרעד רק לצרכי אדם לבדם, בד' אמות שלך ולמראה עיניך, כל עקבות גללי אדם וכל דבר חלאה יוסרו ויכוסו, ובד' אמות אלה, אל יהי שום ריח רע ושום חלק מגוף האדם, אשר הברשה תצוה לכסות אותו אל יהי ערום בעת ההיא לבגדך, ושאר הדינים בזה קרא בא"ת ע"ג עד פ"ח, כמו כן חובה מיוחדת היא לפני כל תפלה, לנקות ולרחוץ את הידים ולשמור אותן בעת התפלה ממגע כל אבר, שצריך להיות מכוסה (ד' צ"ב רל"ג).

ח

עתה הבה נתבונן, אם בעת עשית צרכיך, שאז הנך אנוס להיות בהמה לך, ובכל זאת הן החובה עליך ככל האפשר, להיות איש באנשים ולכסות מערומי גוף גם בפני עין הגוף — הנה נקל להבין מה רע ומכוער הוא הדבר לזלזל בדבר היותר חשוב והיותר נעלה באדם, לחלל את הכלי הטהור והקדוש בעד שימוש רוח האדם — את „הפה“ — ולטמא אותו בכל נבזה ונמאס, גם לעשות אותו כלי תשמיש, להעביר על ידו ולהכניס ברוח האדם פגולים בהמיים — מה נבזה ומשוקץ הוא לנבל את „הדיבור“ ולטמא אותו — את הדיבור, שהוא אמנם דרוש להיות קדוש וטהור ונרעד רק בעד רוח ה' אשר באדם, לחשוב את הפה ככלי ריק, נתעב ונאלח, ולהביע אומר ולקחת דברים באמרי פיך בעניינים בהמיים — להמית על ידם את הבושה והצניעות — מה נקלות והשפלות בבואך, לגלות בדבורך את אלה הדברים, אשר „הבושה“, שהיא השומרת הנאמנה בעד „הצניעות“, אשר היא תצהה עליך לכסות אותם באדם! — זה הוא החטא והעון אשר חז"ל יקרא אותו בשם: „גבלות הפה“, שעל ידה אמנם הפה יחולל, יבוזה ויבול כעלה נובל, אוי לדור, אשר הדיבור בו איננו קדוש וטהור, אשר בני העלומים ישתובבו ויטמאו את ניב שפתם, עד כי גם רוחם ונפשם ימצאו עונג ושמחה להגות בעניינים בהמיים, ולמען הפיק זממם לגלות את „החציפות“ לזולתם ישתמשו „בדיבור פה“, אוי לזמן, אשר בחוג הצעירים לא יוכל עוד הדיבור הטהור למצוא מסלות למו, יען כי מחשבותם כל היום בהרהורים רעים, עד כי ינבלו גם את „הדיבור פה הטהור“, להכניסו בחוג חיי עגבים ולדבר גבלה — אוי ואבוי, אם גם העתיד שלהם יהיה טבוע ביון מצולה של כל טומאה וחללה גבלות ודופי — ואחא עלם! עלם בן-עמי! הגם אתה חפץ תחפוץ לטמא ולגבל את עצמותך הטהורה בתכונתה, שהיא דרושה להיות נקיה וטהורה — בדבר שפתיך?! החפץ תחפוץ לגרש ממך את „הבושה“, עד כי תחזיל הבושה מכסות עוד פניך מבלי תתאדם עוד מכל משמע דבור גבלה, גם קרובך לא יתגעש עוד, עת תקשיב את כל אלה, אף הנקל בעיניך להרגיל את עצמך בזה, למען תוכל גם אתה להעביר על דל שפתיך כל דבר פגול? אהה! אם פניך עוד לא יאדמו ובושה לא תכסם, כשמעך ניב שפתים מבל פה דובר גבלה, אם רגש הבושה עבר ובטל ממך, אזי עוד מעט גם לא תבוש ולא תכלם עוד לעשות גבלה! עלם! ברח לך מאחזות מרעים כאלה, ממושב לצים, מחבר רע, אשר ינבל לשונו, „גבול פה“ הוא ארס ורעל, אשר בו ירעילו בנים משחיתים את לב תפש בנים תמימים, משמע הדיבור של גבול פה יטמא את הרוח ויטמסם את הלב, רוח הבהמה אשר בכ יעלה מעלה, גם ינתק את מוסרות רוח האדם, עד אשר יתפרץ מסגרותיו לפרוע פרעות, ואתה תרד ותטבע ביון מצולת החטא והעון — ברח לך! — ואתם אבות ואמהות! אם יקרה בעיניכם תומת לב בנכם ובתכם חזלו לכם מהשמיע באוזניהם אף שמך דבר, אשר לא טהור הוא — גם הרחיקו מביתכם והוציאו ממנו כל איש המתאמר, כי אוהב ביתכם הוא, איש אשר לא יעצור לשונו מדבר דברי גבלה — האם אוהב ביתכם הוא זה?

חלילה! — הן איש כזה לא אוהב רק „צר ואויב“ הוא, אשר כונן להשחית את צאצאי מעיכם, את נטעי שעשועיכם אלה!

ס

לכן הרגיל עצמך, להכניע תמיד את הבהמיות שבך ולהופיע בכל מעשיך ופעולותיך בתור איש באנשים — אבל בכל זאת אל תבוז לגוף, אל תסגף ואל תמית את חלק הבהמה אשר בך, ונהפוך הוא, הן תכלית פעולתך דרושה להיות ההתאמצות לעשות „שלום“ ולהביא באחרונה לידי פשר והשוואה את ההתנגדות בין „רוח הבהמה ורוח האדם“, אשר בקרבך — ובאופן כזה, אם תשתדל לתת לבהמה שלך את חלקה בחיים, כפי אשר יעד ה' להשתמש עמה רק לתכליות כאלה, אשר למען תביא אותה ה' עמך בחוברת — עליך תחובה והמצוה, להתאמץ, כי גם הבהמיות שבך תתעלה במעלתה, להתרומם ולהתקדש בתעודתה, עד כי גם בחיים הבהמיים תוכל להופיע ולהתיצב בתור איש ועבד רצון ה' — והנה בגלל החינוך וההרגל, להוציא לפועל את הרעיונות האלה, ולמען הגיע אל תכלית שלמות האדם כזאת קשרו חכמינו ז"ל בחכמה רבה את תקנותיהם אל המעשה הבהמי שלו, שהוא הכי נכבד במעשים הבהמיים של האדם, ואשר מעלתו ניכרת גם בזה, יען כי מעשהו זה נעשה באמצעות האבר הכי נכבד, שהנהו ביחוד כלי יוצר למעשה אנוש געלה, הלא הוא „הפה“ הנועד „לדיבור האדם“. והנה המעשה הבהמי, אשר על האדם על פי תקנותיהם, להפוך אותו למעשה אנוש טוב ויפה, הלא היא „הסעודה“.

פה האדם על פי מעשיו: „אכילה ודיבור“ — הנהו האבר המקשר יחד את הבהמה והרוח אשר באנוש ועושה שלום ביניהם, לכן קדשו חכמינו ז"ל את „הסעודה“, להיות הצעד הראשון אל עילוי רוח הבהמה וקדושתה, עד כי „השולחן הערוך“ בעד כל אחד מישראל נחשב הנהו כ„מזבח“ — לכן בבואך לסעוד את סעודתך, עליך להתעתד כמו אל „אכילת קרשים“.

אמנם אם אכול תאכל את ארוחתך רק בגלל „ההנאה“ לבדה, רק למלאות את תאוותך וגירוי החך — כי אז הנאתך איננה שלמה ומתוקנה, להיות „הנאת אדם“ — וכן עם כל עשיית צרכי בהמיותך והספקת דרישות גופך, אם נמשך אתה אליהם רק בגלל הגירוי והתאוה אל „ההנאה“ לבדה, רק בגלל התשוקה אל ההנאה, אשר אמנם שם ה' אותה בך רק בגלל זה, לבל תתירשל במלוא דרישות הגוף וצרכיו.

אולם אם אתה אכול תאכל את סעודתך רק בכמות הדרושה ובכונה נאמנה כי ע"י „ההנאה“ הזאת תחזק ותאמץ את גופך, להיות בריא אולם ומוכשר לחיים חזקים וישרים בעיני ה', לחיי צדק ואהבה, אז גם הנאתך „אנושית“ היא, אז גם היא תהפך להיות „עבודת אלקים“ כמו כל מעשיך, מעשה אנוש, בעבודת בוראו; וכמו כן כל מעשה בהמי, אם תרומם אותו להיות מעשה אנוש, ואם תכוון רק לעשותו ברעיון כזה ולתכלית כזאת, ורק בה במדה ורק באופן כזה, כפי אשר יצוה אותך ה' וכפי אשר יורה לך בדבר קדשו „בתורתך“.

לכן עליך להכין עצמך אל סעודתך כאלו מוכן ומזומן הנך לקיים ולמלאות עבודת הקדש, כאלו הנך ניגש לאכול את ארוחתך „ככהנים“ עת התעתדו לאכול

את „קדשיהם“, ומפני זה מחוייב הנך ג"כ לקדש עצמך כמהם אל הנאת האכילה ע"י „נטילת ידיים“, וכאשר רחצו הכהנים את ידיהם לפני אכילת הקדשים, גם עליך לרחוץ את ידיך בשבתך לאכול את סעודתך הנהוגה, למען דעת ולמען תלמוד בזה, לקדש גם את המעשה הבהמי ע"י רעיון סהור אנושי לעבודת אלקים — ועם הסעודה יחל בך עלוי רוח הבהמה — כי מהסעודה המקודשת, להיות סעודה אנושית, תתאמץ אח"כ, לפעול בכלל ופרט את הרמת חפצי הבהמה, כי יתאימו יחד עם רוח האדם ובוה יצלח לך לעשות שלום ואחדות נאמנה בין רוח האדם ורוח הבהמה אשר בך — עלוי עצמותך — או אז „שלחנך“ יהיה באמת „מזבח“, אשר יביא עמו סליחה, כפרה, ופעולתו קדושת החיים — אתה תלמד לדעת, כי אמנם כל חיילך, גם החיים הגופניים דרושים להיות „עבודת אלקים“, מלואים קדושים לתכליות אלקיות, וככה יהיו גם בפועל, אם אך תעשה את כל אלה ברעיון תכלית כזאת וכמצה עליך בתורת ה' בהתגלות קדושתו — לכן בעצם הרעיון הזה נכללו דברי חכמינו ז"ל שהמה מאד געלים: כל עת היה המקדש על מכונו אז היה „המזבח“ מקור הטהרה והכפרה, אבל עתה, אחרי אשר חרב מקדשנו, הנה „השלחן ערוך“ של כל אחד ואחד מישראל ימלאו את מקום „המזבח“ ותעודתו.

ההשקפה הזאת הביאה לאלה מיחידי סגולה מאבותינו, להתאמץ תמיד בטהרת החיים ובקדושה מאד געלה לסדר את שולחנם ולאכול ממנו באופן כזה, עד כי הסעודה היתה נחשבת להם כאלו אכלו מזבחי קדש, אבל בעדנו די את אשר סידר ותקנו לנו חכמינו ז"ל בכלל:

רק בעד המזון, שהגהו תחת מושג בשם „לחם“ או „פת“ תקנו חז"ל „נטילת ידיים“, אחרי רחיצת אותן, השמר לך מכל מגע של מערומי הגוף המכוסה וביחוד ממגע דברים סמאים — הנגיעה תדרוש רחיצה מחדש — רק במדבר ובשעת הסכנה הנך חופשי מנטילת ידיים ותוכל לאכול בידים מעוטפות — שזור רביעית (1½ גודל ביצה) מים לכל הפחות דרוש לנטילת ידיים, אבל אל תמנע ואל תקמץ ברחיצתך במי הנטילה — אחר הרחיצה עליך לנגב את ידיך היטב (קנ"ח). נטילת ידיים לפני אכילת פת דרושה להיות מכלי המחזיק למצער שזור רביעית, בכלי הוא אל יהי גב, שבו יוכלו המים לחדור מבחוץ וזולת אם הוא פה הכלי — הכלי הזה יוכל בעמדו על עמדו, לקבל אל תוכו רביעית, אם לא גוער בתחלה להיות בשען וסמוך לדבר מה עת יקבל המשקים אל תוכו. — שפיכת המים צריכה להיות בלי אמצעי מחלק הכלי שהוא מכניס המים אל קרבו — המים ישפכו ע"י כוח אדם ולא לרחוץ הידים בתוך הכלי, אבל יוכל לסבול את הידים במעין או במקוה, שהיא מחזקת מ' טאה מים בלתי שאובים (קנ"ט). המים לא יהיו משונים במראהם לא ע"י המקום ולא ע"י איזה דבר הנמצא בהם, גם לא יעשה בהם מקדם שום תשמיש, ואם לא שזה מהם בעל חי מגואל, גם יהיו למצער מוכשרים לשתיית כלב, מים שנטלו הידים פעם אחת בלתי ראויים עוד לנטילה — (ק"ס). בעת הנטילה הידים דרושות להיות חפשויות בלי שום חציצה כמו חלאה, טבעות וכדומה, וזולת איזה דבר שבלתי מקפיד עלי

כמו „צבע הצובעים" וכדומה, אבל גם אז רק באופן, אם לא יכסה את החלק היותר גדול מהיד, את הידים ירחצו עד הקנה של זרוע ולמצער עד מקום חבור האצבעות לכף היד (קס"א). שפוך המים שלוש פעמים ממעל לכל כף היד או רביעית בפעם אחת, אבל מראש עליך לרחוץ ולנקות כל חלאה. שפשף את הידים אחת על השנית אם שפכת ממעל לשתייהן ושמר לך לבלי לנגוע במקום בלתי רחוק (קס"ב). אם לא תוכל להשיג מים בהיותך בדרכך במהלך של 72 רגעים ומאחריו מהלך 18 רגעים, או הנך נמצא באיזה אונס או עטוף את ידיך במפה ואכול (קס"ג). בהיותך על מסעך תוכל לרחוץ ידיך פעם אחת מחוץ להאכילה בעד כל היום, אבל עליך אז להתזהר ממגע כל דבר בלתי טהור, ובאופן כזה בבואך במקום אשר תמצא שם מים, עליך לרחוץ ידיך, אבל בלי ברכה (קס"ד). (שים לבך להתבונן, כי חכמינו ז"ל סדרו ותקנו בעד נטילת ידיים לפני הסעודה את ההפך מאשר נדרש והגו לטבילה במקוה (י"ד ר"א) בטבילה — אשר היא ערוכה ומכוננה בעצם פעולתה, להשיב עוד הפעם את אנושית, אשר נטמאה ע"י איזה מצב ומגע בדברים כאלה שמתו או בטלו מתעודתם, אל טהרתה. ע"י התפשטות גשמיותה (אויפגעהען), להיות המצב הקודם שלה, כאלו עבר ובטל, בהכנסה אל המקום ששם לא תשלוט כל טומאה — הלא הוא, בבואה בחוג עולם היסודות הפשוטים, גם אולי ע"י אשר ישוב הטמא ביחוד ע"י המים, שהמה היסוד הראשון, אל קדמות מציאותו, למען הוכיח בזה, כי בעלותו מן המים נחשב הוא לו, כי מעתה יחל בעדו מציאות חדשה, לכן מטעם הרעיון הזה נדרש הוא להרחיק מן הטבילה במקוה כל פעולות אנושיות (מים שאובים) וכל דבר שהוא נחשב לחלק המתיחס לגוף האדם המתפשט הלא הוא קנינו (כלי); אבל אצל נטילת ידיים, שמטרתה לקדש את האנושית באדם ולעלה את רוח הבהמה שבו, למען תפעל גם היא פעולה אנושית, בדבר הזה, הלא אמנם ביחוד נדרש הוא דוקא מעשה אנוש וקנין אנושי (מים שאובים ונטילת מכת אדם וכלי).

יא

הקדושה, אשר תקנו וסדרו חכמינו ז"ל בעד הסעודה, למען ישתדל האדם לעלה ולעזר בקרבו את רוח הבהמה ולהתאימה יחד עם נשמת אדם וחיי רוחו השליטה התורה בעצמה גם בדינים המתיחסים אל „טבילת כלים" כדינה, להביאם מחדש אל קדושת תעודתם, הלא הוא: כי נדרש לנו להטבילם במעין או במקוה מים, הכול שיהא אם כבר השמשו בהם (שבאופן ההוא נדרש להסיר מהם את בליעת החומרים האסורים ע"י לבון, הגעלה וכדומה) או אם הם חדשים וכנראה אשר גם כזה נמצא את היחס האנושי וטהרת איש סמא ע"י הטבילה. כי גם אלה הכלים אם נטמאו ע"י מגע מת או איש סמא, להיות בטבילים ומכוסים בחומרי מים שהם נובעים, או בכמות מים הדרושה לטהרת טומאת אדם, הלא הוא במקוה מחזקת מ' סאה, שהוא יותר משלוש מאות אמות מעוקבות (קוביקעללען).

רק כלי מאכל ומזון, הלא המה אלה, שנכין בהם מזון להנאת אכילה ואלה שיבואו עם המזון בנגיעה בלי אמצעי, הכלים האלה מחוייבים בטבילה והמה כל הכלים שנעשו מחומרים מותכים כמו מתכות וזכוכית, וגם אלה, אשר חלק

מסוים ממתכת וזכוכית נמצאים בהם כמו הכלים אשר יחזקו אותם בחשוקי ברזל ומסמרות או כלים מצופים באבר (גלאזירט) וכדומה: אבל לא כלי עץ, כלי חרס וכדומה — הכלים, שהמתכת והזכוכית עליהם בלתי עיקר רק נעשה לנוי וכדומה יטבילו אותם בלי ברכה, רק אלה הכלים, שהגם ברשותו וקנינו הם, חלה עליהם חובת הטבילה אבל לא שאולים.

הדבר העיקרי במקוה הוא: כי המים יהיו בלתי מכוונסים בקנק גוף האדם הלא הוא „בכלי“ גם לבלי יבואו באמצעות איזה דבר המוכשר לקבל טומאה ויהיו מכוונסים במקום אחד. אם מים נובעים או מכוונסים ממי גשם בחופש, לבל ינהלו אותם דרך או ממעל לשום דבר המוכשר לקבל טומאה ובמי גשמים, כי דרושים המה להיות עומדים ולא נוזלים וכי המקוה דרושה כי תכלכל את מידת חומר המים הדרושה וכדומה, גם בעד הטבילה: כי לא יהיה על הדבר הטבול שום דבר חוצץ בינו ובין המים, אף דרוש להיות מובא במי המקוה כולו, להיות מכוסה במים מכל עבריו, (על אודות כל אלה ראה י"ד ק"ב ר"א ר"ב).

יב

התוצאה הישרה מפעולת התקנות האלה, שהנה ערוכות לעלה ולעזר את רוח הבהמה שבאדם, אם אך נעשה כל זה ברעיון ובכונה, הלא היא „ההסתפקות“ (מאסטיגקייט), הן אמנם, כאשר תקדש את ידיך טרם תיגש אל הסעודה, ואם תבוך בזה, לדעת, כי גם ההנאה הבהמית שלך תהפך להיות „עבודת אלהים“, היכול תוכל באופן כזה לקשור את עצמך עד למותר אל גרר החך ואל התשוקה, אשר נטע ה' באדם לעורר אותו לזה, למען על פיה יאבה ברצון, להספיק את צרכי הבהמייים שבאדם ולא יתרשל בהם? האם תוכל, כל עוד רכשת לך את הידיעה הנאמנה, כי כל הנאתך היא רק בעד החזקת החיים — להנות יותר מעל המדה הדרושה? — האם לא תירא ולא תפחד פן תהיה על ידי זה בהמה לך — פן תדמה ותשוה אל הבהמה בהנאתך? — ואם הרעיון הפנימי הזה הוא לבדו איננו עוד די ולא יעצור כוח, למנוע אותך ממותרות ההנאה, צריך לזה ברעיוןך ושה לנגד עיניך תמיד את חזות פני האנשים, אשר המה יתמכרו בכל לבבם ונפשם אל „עבודת הקיבה“ — אל עבודת החך — אל עבודת רוח הבהמה — וראה, איך אנשים כאלה שהמה עבדי הקבה, עבדי החך ועבדי רוח הבהמה שלהם, איך יחללו, ימיתו ויכלו את אנושיותם — ברא גא וראה את תוצאות הא־הסתפקות: השחתת הגוף, טמטום הלב, מות הרוח — ואז בנקל תקנה לך בראש וראשון בסעודתך את מידת „ההסתפקות“, שהוא אם כל „תום ויושר“ וכל מעשה הטוב — וההסתפקות במונח תקל ממך גם את הכבדות, לרכוש את מידת „ההסתפקות“, גם בשאר הנאות הגוף והיא המדרגה, להגיע אל הקדושה, אשר אליה יקראך דבר ה': „והתקדשתם והייתם קדושים!“ וכאשר יבארו חכמינו ז"ל: כי גם בהנאות המותרות עליך להחזיק מדה וקצב, אשר יקדש אותך, כי אז קדוש תהיה ותשאר אדון ומנצח על רוח הבהמה אשר בך, גם באחרונה תרים ותעלה אותה אליך, לכוון את חייך באחדות גמורה, לעשות רצון ה' אלהיך, ה' אחד, רצון אביך שבשמים, האל הקדוש.

טו

נדר, נדבה ושבעת אסר

איש כי ידר נדר לה, או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דבריו ככל היצא מפיו יעשה. ואשה כי תדר נדר לה' ואסרה אסר בבית אביה בנעריה. ושמע אביה את נדרה וגו' ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה, או מבטא שפתייה, אשר אסרה על נפשה וגו' ונדר אלמנה וגרושה, כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה וגו' כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש, אישה יקימנו ואישה יפרנו. ואם החרש יחריש לה אישה וגו' ואם הפר יפר אתם. אחרי שמעו ונשא את עונה (במדבר ל' ג').

כי תדר נדר לה' אלהיך, לא תאחר לשלמו, כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך, והיה בך חטא. וכי תחרל לנדר לא תהיה בך חטא. מוצא שפתיך תשמר ועשית, כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיו (דברים כ"ג כ"ב).

א

לא בעבור זה, בעבור, כי השמוש הנכבד עם נדר ונדבה וכדומה, וכפי אשר נראה בזה, שהנהו בגלל השגת השלטון והמשרה על רוח הבהמה הפנימית שבנו, הננו מצרפים את השקפתנו עליהם במערכת „החוקים“, רק ביחוד, כפי אשר נוכח לדעת. הנדרים אמנם שייכים המה במלוא המובן אל המערכת הזאת, מפני היותם באמת חוקים גמורים. — הן, לפי השקפתנו, החוקים הן המה פקדיייה אלה, אשר בתם יתגלה ה' בתור מעוז ומחסה בעד כל הנמצאים, אשר לפי הנראה נכנעים המה תחת שלטון האדם ורצונו בלבד, מהאדמה בעצמה, עד הכוח הפנימי היצוק באדם, להיות שומרם ומגנם משרירות לב האדם, הלא אם כן, אין אף חוק אחי, שהנהו כה מתאים ביחוד, להיות נמנה אל החוקים כמו „החוק“ הזה, אשר בו יופיע ה', להיות מעוז ומחסה בעד „דיבורו“ נדר „עצמנו“, בעוד ה' ידרוש מאתנו גם יחובבנו לכבד את „דיבורו“, לכבד את עצמנו „בדיבור“ שלנו, אף באופן כזה, כאשר לא ישתתף בו שום זכות וקנין של איש זולתנו.

ב

כבר הראינו לדעת (במערכות הראשונות) כי „הדיבור“ הלא ישתרד גם השתרד בחיי האדם, כי ע"י הדיבור יניח האדם על הדברים והחפצים את חותם האדם, וכי עלינו החובה בדיבור ההוא, לכבד את צלם האדם ועצמותו (פערזאנליכקייט), אף אמנם הכבוד הראוי אשר נתן לאדם, בזה הלא כבד נכבד יותר את ה', אשר שם את האדם בעולמו, להיות סוכן ומושל עליו, ויתן לו את „הדיבור“ לכלי תשמיש רוחני לממשלת הארץ שלו — כמו כן ראינו, כי הדיבור הנחו בורא מושג „הקנין“, הן אם אך נקבו בדיבור על איזה דבר את תעודתו, להיות חלה עליו, הנה מאז והלאה עלינו לכבד את הדבר על פי תעודתו, אשר נאמרה עליו, עד אשר יבוא בעל הקנין החדש, לנקוב עליו תעודה חדשה — אולם החוק הזה יורה ויראה לנו את הדיבור: א) בתור השלטה ביחס איזה גוף, שמציאותו היא רק במחשבה לבדה. ב) בתור תעודה בעד רצון עצמו ועל אודותיו, מבלי שום יחס והצטרפות עם איזה גוף זולתו.

ג

(א) ההשלטה ביחס איזה גוף הנמצא במחשבה לבדה — אם הדיבור חל הנהו על הקנין העצמי של האדם לטובת איזה דבר, שאיננו גופני באמת ומציאותו הנהו רק ברעיון. הלא הוא לטובת איזה תכלית מרובה, ע"פ התורה (אשר הוא בלתי נאמר לתכלית התועלת בעד עצמות האדם, כי באופן כזה לא יצא הדבר מחוג הקנין העצמי ונשאר תמיד בידי שלטון עצמותו). כמו הדיבור לתכלית הרמת נדבות לחזקת בתי תפלה ות"ת, בית חולים וכדומה, או לאיזה תכלית של צדקה אחרת ופי שנים במושגו: א' נדבה, ב' נדר הקדש.

(א) נדבה — קדושה כזאת, אשר חלק אחד ידוע מקנינו יהיה נועד לתכלית הנוכרת ע"י האמירה של "הרי זו".

(ב) נדר הקדש — הלא היא קבלת ההתחייבות העצמותית בכלל לתרום מהונך אל התכלית של קדושה, אבל מבלי לנקוב את שם החלק ההוא מקנינו. שיהיה מיועד לתכלית ההיא ההחלטה היא ע"י האמירה: "הרי עלי", להוציא לפועל את הדבר אל התכלית ההוא ולקיים אותו בתור "התחייבות".

הדיבור הראשון — נדבה — יכלול בקרבו מושג מתנה בין הגופים הנמצאים באמת, והשני — נדר הקדש — שהוא תנאי ההתחייבות בין הגופים הנמצאים בפועל. באופן הראשון הקנין חדל להיות ער, שלי, אחרי אשר בטאתי עליו את הדיבור של "הנדבה", ואם ימות או יאבד הדבר שאמר עלי "הרי זו נדבה", איננו מחויב למלאות החסרון ולהביא אחר תמורתו, אך באופן השני מוטלת עלי אחריות הנתינה, עד אשר תצא התכלית, שקיבלתי עלי לשם חובה בפועל. — בשני האופנים השלמת הפעולה היא ע"י "הדיבור" בלבד ולא נדרש מקדום לשום מעשה וקבלת קנין בתכונתו החיצונית, יען כי הגוף במציאותו, הלא הוא רק במחשבה, לכן חל הקנין על הדבר אחר משך העת הקצרה שבה יוכל האדם לתפוס אותו ואת יחוסו היטב במחשבה — "לאחר כדי דבור", ראה מערכת המשפטים.

אם הרימות נדבה או נדרת נדר אל תאחר לשלמו, אל תחלל את דבורך, כבד את עצמך בדבורך ואת ה', אשר הוא מעוז ומחסה בעד דבורך נגד עצמך והנהו בא כוח אמתי, לעמוד מצד הענין של מעשה הצדקה והחסד ברעיון שהקדשת אליו הקנין — ה' ידרוש ממך, לקיים ולמלאות ההתחייבות שלך — והוא — כה תאמר התורה — יתבע ממך את שנדרת ויענישך קשה, אם חסאת בזה ע"י אבדן היקר מכל היקר שלך בגלל העבירה של "בל תאחר".

זמן מלוא החובה הזאת, כפי שתלמדנו התורה שבעל פה, הוא במשך שלוש רגלים, כמו: סוכות, פסח ושבועות. בכל זאת זמן ההתחייבות של נדרי צדקה היא תיכף, זולת אם כלל הנודר בתוך הנדר את הזמן, אם עניים אינם נמצאים בעת ההיא, אזי יוכל לחכות, עד אשר יבואו עניים, בכל זאת יוכל כל אחד, להניח אצלו איזה סך לצדקה לחלק את הכסף מעט מעט, יען כי ע"ז היה התנאי בעת הנדר. נדר לצדקה בעד בתי תפלה או צדקה כזאת, שהיא גבית ע"י גבאי הצדקה, כפי המנהג, זמן הפרעון הוא בעת, אשר יגבה ממנו הגבאי הממונה על הצדקה ואז מחויב הוא, למסור ולתת תיכף, ואם לא, עובר הוא על "בל תאחר" (יד רנ"ז).

ד

(ב) ההחלטה בעד רצונו ועל אודות רצונו גם כן פי שנים לה:

(א) נדר אסר. (ב) שבועת אסר.

(א) נדר אסר — אם החלטת הדיבור ברצון נפשך וחיצוניותו דומה היא לדבר חוק ומשפט דתי, לאסור על נפשו, כמו מטעם ההחלטה הדתית, להרחיק ולהבדיל איזה דבר מאכילה או הנאת האדם, הן אמנם ברור הוא הדבר, כי נדר כזה חל הנהו רק אם בדבר וקנין, שהוא של עצמו, גם ביחס השימוש של עצמו בדבר או בדבר השימוש של אחרים, בדבר שהוא שלו ובנדר אסר בקנין אחרים או הנדר ההוא חל רק ביחס השימוש של עצמו בדבר של אחרים; אבל לא בקנין של אחרים וביחס ההנאה ושימוש של אחרים, בעוד לא תוכל להיות לו זכות השליטה על קנין אחרים וכנוגע אל ההנאה והשימוש של האחרים על הדבר ההוא. הנוסח בעד „נדר אסר“ הוא אם: „הרי זו“ (הקנין שלי) אסור „עלי“, „עליך“, „עליו“ ועוד, ומושגו הלא הוא ההחלטה, כי יבדל ממנו השימוש „שלי“, „שלך“, „שלו“ ועוד, או (בקנין של אחרים) „הרי זו אסור עלי“, או גם באופן, אם יותן להדבר הנאסר שם, כשם של דבר שהוא אסור בשימוש, מפני כי נושא עליו קדושת תעודתו על פי החוק הדתי, כמו: „הרי זו עלי“, „עולה“ „קרבן“ „מקדש“ ועוד (התפסה).

(ב) שבועת אסר — אולם הכוח היותר של הדיבור יתראה ביחוד בזה, בעת אשר האדם ימשכן את עצמו בעד „דיבורי“, באמרו, כי הוא בעצמו וכל אשר לו יאבדו ויכלו, אם דבורו לא נכון אתו ולא הגיד את האמת כמו שהיא, או באופן, אם לא ימלא איזה התחייבות שקיבל על עצמו על פי דבורו, הלא הוא, אם לא יאמת את דברו בקיום ההתחייבות, וכל זה יחליט האדם בפועל בשבועת אלה (שבועה).

למן העת, אשר דיבר ה', כי לא ינקה את אשר ישא את שמו לשוא! מני אז ה' בעצמו ובכבודו בלי אמצעי הנהו אל נקמות ומעניש קשה בעד כל שבועת שוא ושקר, המובן „השבע בה“ הלא הוא: הבני מוסר את עצמי להיות נשבע ומסור לאבדון ע"י ה' „אם“ (ווענו) או „אם לא“ (ווענו נכס) — „שבועת שוא“ או אי קיום דבר השבועה, אשר נשבע האדם הוא מצד אחד „חלל דבור“ להמית (מהמלה „חלל“) בדבורו את כבוד האדם בעצמותו, כמו בכל דבר שקר ואי־מלא איזה דבר שבטא בשפתיו, אולם אם נעשה כזאת ע"י שבועה הוא גם „חלל“ את השם, הלא הוא, להמית את הכרת ה' בקרב לבבו, בעוד עי"ז הוא יביע אומר, כי כופר ומכחש הנהו, וחושב, כי ה' איננו בכל מקום, כי הוא איננו משגיח על הכל, איננו יודע כל, איננו שופט צדק ואל נקמות. — אבל הו' לא ינקה את עוון הנשבע שבועת שוא ושקר, הוא יופיע ויגלה נגד ההכחשה הזאת ויראה לדעת גלוי לכל, כי אמנם שלטונו הנהו בחיים, כי נמצא הנהו בכל מקום, כי הוא ישקיף, יבחן, ישפוט ויעניש את חיי האדם גם בעולם הזה ולמראה עינים ולעיני כל ובעד כל דיבור — לכן, כאשר נשבע הנך איזה שבועה, הלא תביע אומר בזה, לא רק, כי הנך מוסר את עצמך לעונש ה', כי גם הנך מקבל את עונשו עליך בפועל ובמעשה, הנך מוסר את נפשך אליו, גם מקריב הנך את עצמך לאבדון, באופן אם אמתת שבועתך איננה מתאמת

עם אמתת הדברים או חייך בפועל, כל אלה הלא נכלל במובן המלות „נשא את ה'“ הלא הוא לשאת ולקבל עליך את השם, כלומר הכוח וחוק הפעולה של ה' ובמלה „השבע“ (שים לבך להתבונן, כי הוא הבנין „נפעל“ ויבוא תמיד עם „אם“ ועם „לא“ והשוה לזה את הפעל שבה גם שבח) — לכן יאמרו חכמינו ו"ל: „דברים כאלה, אשר אותם לא ירסו ולא יכלו אש ומים ישמיד ויכלה שון „שבועת שוא“, ואם בכל העונות והחטאים עגוש יענש רק החוטא ויסבול עמו רק החוג השייך לו, הנה בעון השבועת שוא ושקר יענש החוטא ויסבול עמו כל חוג וחברה, שהוא שייך אליו, שמקרבם יצאה רעת כזאת ולא מחו בזה, בכל דבר חטא תוכל להיות סליחה וכפרה להחוטא, אבל בעון השבועה, יאמר ה' כי „לא ינקה אותי! בה בתכונת השבועה היא „האלה“ (פעולת ה' בלי אמצעי, הלא הוא להרגיש ולסבול את מוסר יד ה' שבט אלה „אלה“ גם „ארור“ (למות ולאבדון תוצאות) „וחרם“ (להיות נמסר אל הכליון, עיקר הוראת המלה „חרם“ (נעטץ)) לכן השבועה היא ותכונה, אשר על פיה דיבור האדם בלי אמצעי יקבל את אמתתו בפועל, השבועה היא ההתפתחות היותר רמה ונעלה של דיבור האדם, אשר אמנם באופן איום ונורא הדיבור והפעולה יתנגשו יחד, ואשר ע"י קדושת דיבור האדם ע"י „השבועה“ אנו למדים, להבין את החזיונות הרבים באמרות חכמינו ז"ל, אשר יתנו להדיבור בכלל מעלה רמה ונשגבה, אף ירבו להזהיר ולצוות, להזקיר ולכבד גם בחיים את הדיבור, לבלי יתנהגו עמו בקלות רעת גם לחדול מכל דיבור שלא כהוגן וביחוד מכל אומר ודברים, אשר יביעו איזה משאלת לבב לרעת רעתו כי יבואו עליו יסורים או כליון חרוץ — קללה — וכמו כן מצד השני תחיצת השבועה בתור חזיון בחיי האדם, אשר רב ערכה בקבלת עול מלכות שמים ובהכרת שלטון ה' בלי אמצעי על חיי האדם בארץ, וזאת היא „השבועה“ בכלל.

אבל השבועה היא בשני אופנים: א) אם האדם ימשכן את עצמו ואת אשר לו בעד אמתת דבורו, באמרו: כי דבר כזה נהיה בפועל או לא היתה כזאת. ב) אם ימשכן את עצמו ואת אשר לו, לאמת את מוצא שפתיו לאמר, כי דבר מה יתהווה ממנו או לא יתהי, באופנים השנים האלה ימשכן האדם את נפשו בעד עצמו בא' בעד „דיעתו“ ובב' בעד „פעולתו“. את תכונת השבועה באופן הראשון ומדרגותיה וכלליה נבאר במערכת „המצות“ בעוד השבועה בפני עצמה, שהיא באה להחיות או להמית ולחלל את הכרת ה' תחיתס אל המערכה הנזכרה (ראה מערכת המצוות פרק כ"ג), ובזה נציג רק את האופן השני, הלא הוא „שבועת אסר“, מפני כי קרובה היא בתכונתה אל „גדר אסר“ וקשורה עמו בדינים המתייחסים אל מערכת החוקים.

שבועת אסר — הלא היא, להחליט וליעד מראש את רצון עצמו החופשי — ע"י הדיבור של „הן“, להטיל על הרצון איזה „חובה“ או בשלילה — לתת לו איזה גבול וקצב, הלא היא השבועה, לעשות איזה דבר או לחדול מעשות אותו. שבועת אסר תבוא ביחס והצטרפות עם הנדבה וגדר הקדש ואסר באופן כזה, בעד אלה המה חלים על עצמות הדבר השבועה חלה היא תמיד על עצמות הגוף (פערזאן), — גדרים — (גם גדר הקדש, בעוד גם המה יחובבו חובה כזאת, שהיא רצון האדם הקנין) יתנו לדברים את התעודה שעל רצון האדם.

לכבד ולהוקיר אותה, ושבועת אסר תתן לרצון האדם דבר חוק ומשפט; לכן מזה יצאו חדיגים האלה: (א) נדרים יוכלו לשלוט רק על דברים ועצמים הנמצאים בפועל (קאנקרעטע), אבל השבועה חלה היא גם על מושגים (בעגריפעע), בעוד השבועה איננה מחלטת את תעודת הדברים, רק את תעודת הרצון. (ב) שבועות תוכלנה ליעד רק את הרצון ביחס מעשים ופעולות כאלה, שבהם אמנם להרצון יש תמיד וחופשי, לעשותם או לחדול מהם, הלא הוא, כי המעשים ההם יהיו בלתי תלויים בתעודה דתית מכבר או אסורים מכבר מטעם החוק — ולכן אין שבועה חלה על מעשה ופעולה, שהיא כבר אסורה או הנאה אסורה מטעם החוק והדת — אבל נדרים יוכלו להיות חלים על כל הדברים ואם גם ביחס קיומם תיעשה איזה עבירה או הפרת החוק, למשל, אם איש ידור ויאסור על עצמו את השימוש עם הסוכה, הלולב וכדומה, יען כי החוק לא ייעד את הדברים רק את רצונו, אולם הדברים עוברים חופשים המה ועלולים בעד כל נתינת תעודה להם מצד האדם. (ג) גם בעד שבועת אסר אם ישבע שתי פעמים, אשר בפעם השנית הלא השבועה לא תמצא עוד את הרצון מופנה וחופשי, להיות עוד חלה עליו, לכן השבועה השניה נחשבת לשבועת שוא (ראה מצות פרק כ"ג), אבל בנוגע אל נדר הקודש אם ידור שתי פעמים הגה הנדר ימצא מקומו גם בפעם השנית ואל הנדר שתי פעמים, אף יכפיל בזה את ההתחייבות בנוגע לרכושו, להיות כפל מטעם הראשונה. (ד) כי רק בנדרים תוכל להיות „ההתפסות“ (ראה למעלה), להיות דומה אל דבר של הקדש ע"פ החוק, הלא הוא העברת מושג של קדושה דתית על איזה דבר חופשי, הבלתי נכנס לפני זה תחת תעודה דתית ועוד ועוד.

ה

את אשר הוצאת מפיד ובטאת בשפתיך, אם נדר אם שבועה, עליך לחשוב אותו, כי זה הוא חוק ולא יעבור, לכן בהפירך את דבורך בנדר הוא „חלול עצמו“ ואי קיום השבועה היא גם „חלול שם ה'“, לכן שמר לך מדבר דבר כזה, אשר יחובב אותך בעד „העתיד“ שלך, שהוא אמנם איננו בידך ובשלטונך, ומפני זה, אל תהי אף בנדרים ונבהל בהבטחות וביחוד ועל כולם הזהר „בשבועה“, אל תוציא מפיד לעולם את כל אלה בהיותך נמצא במצב התפעלות והתרגשות, אל תבטא בשפתיך לעולם איזה דבר מבלי ישוב הדעת, מבלי מתינות והתבוננות נאמנה. דע, כי אמנם לנדר נדר בקלות דעת הוא חטא ועון, ורק באופנים מיוחדים טובים המה, לכן חזל לך מנדרים ושבועות, אבל את אשר בטאת, נדרת או נשבעת הבה! זכור ושמור, לקיים ולעשות ולמלאות את כל אלה.

„כי תחדל לנדר“, יאמר דבר ה', „לא יהיה בך חטא!“ מי אשר ידור נדר, יאמר חכמינו ז"ל יבנה „במה“ (אשר בדה מלבו) לעצמו והמקיים את הנדר נחשב כאלו הקריב קרבן עליה, ומה נאמנים ומחוכמים דבריהם אלה, הביטה וראה! הן אתה עם כל קנייך, אשר נתנם ה' לך, להשתמש בהם, וגם „הזמן“ אשר במו חנן אותך, הנכם כולכם כאחד שייכים רק לה' לבדו: הכל כאשר לכל — רכוש, קנין וזמן המה רק אמצעים לעבודתו, למלואי רצונו אשר הביע אומר בתורתו, לכן אין לך הזכות והכוח ברצון ובכוחו להרחיק

ולשלול ממך איזה דבר הניתן לתשמישך, הלא הוא לעבודת אלהים שלך, ולהרחיקו מחוג שמושך והנאותך, גם אין "רגע" אחד מהזמן שתוכל להשתמש בו לשום מטרה אחרת רק למטרת "עבודת אלהים". ה' נתן לך שלטון חופשי על האמצעים שלך, למען תקדש אותם לרצונו בבחירה חופשית. גם קדש את הוכות שלך יחד עם הדברים, שעליך להשתמש בהם. — הן החובה עליך רק למטרה ותכלית טובה, לכוונן את פעולתך וקנייך, גם מבלי לנקוב את מעשך ופעולתך בדבורך ונדרך בזה, לכן אם תשלול ממך ברצון איזה אמצעי למלאי איזה תכלית אלקית הוא חטא ועון — תכלית כזאת, שהיא אמנם בלתי מקודשת מהתורה בעצמה, אם רק ע"י דבורך תאבה לשים אותה עליך חובה, בתור תעודה על הדבר ההוא ע"פ דבורך, מובן מאליו, כי לחטא נחשב — והנה בנוגע לאיזה פעולה ומעשה של רשות, לקדש אותם ע"י דבורך, להיות חלים בתור חובה המוטלת עליך, היא מצד אחד, דבר אשר לא צוה אותו ה' ולא רוחו, ומפני זה גם כלא נחשב והוא כיבוד ה' מדומה, שמקורו אמנם רק בגאון וגובה של אהבת עצמו — וחטא הוא כאלו בנה במה, ומצד השני, הלא הוא נחשב לפזור הזמן הכוח לריק ובגלל דברים של מה בכך, בעוד יכולת תחת זאת, להשתמש עמם למלאי תעודות החיים, שהנה נכבדות ויקרות באמת — ובאחרונה, הלא עליך להתבונן, כי הן חכמת החיים היא זאת, חכמה אשר תנהל ותביא גם אל צדקת החיים וקדושתם, אם תתאמץ בכל רגע ורגע מהחיים בזמן ההוא, להשגיח ולהתבונן על הרגע ההוא היטב, גם להשיגו ולהבינו לאשור ובתורת ה', לדעת ולהכיר את החובה והתעודה, השומה על רגע כזה, לעשות ולקיים בו, אמנם זאת היא חכמת החיים, אבל לחכמת החיים כזאת, הלא נדרש הוא לקבץ ולאחד את כל כוחות הרוח והדעת, למען הגיע עדיה, ואשרי האיש שיוכל לאמר, כי באמת הכיר והשיג אל נכון כל "רגע" של זמן "ההוא" מרגעי חייו וימלא אותו בפעולות לחיים. האיש ההוא אמנם יגמול גם ישוה פרי לחיים — ואם כן, הבה נתבונן, אחרי אשר, להשיג ולהבין רק את החלק היותר קטן מהחיים, למען תת לו תעודה נאמנה דרושה לזה חכמה מאד געלה, ואתה, האם יכול תוכל להרהיב עוז בנפשך להתאמר, כי תעצור כוח, גם להביא חשבון ולהתבונן היטב גם על אודות "הרגע" הבא עליך, בעתיד, לחזות אותו ולהשיגו מראש, עד כי תוכל ליעד את פעולתך בעדו בבטחה נאמנה, אף להיות לך לחובה קדושה? ואיך? — איך יהיה, אם "העתיד" יופיע אליך באופן אחר ומשונה מאשר חשבת בתחלה, בעת יבוא להיות בתור זמן "הזה"? ואם אז תראה ונוכחת, כי התעודה אשר יעדת למענו, לא תתאים בשום אופן עם הרגע ההוא, אשר יהיה אחרי כן? אתה עם העולם מסכיב לך באתם לידי שינוי ותמורה — ואתה הנך קשור אל חובה כזאת, אשר החלטת בזמן "העבר", שכבר חדל להיות שלך, והחובה הזאת כעת זרה ומזרה לך עתה — הן רק ה' לבדו, אשר לו לבדו נגלו תעלומות "העתיד" רק הוא יכול, לתת דבר חוק ומשפט בעד כל "העתים" ובעד כל הזמנים, אבל תעודתך ופעולתך הלא הנה מצומצמות ומוגבלות רק בעד כל רגע מזמן ההוא שלך, להשיג ולהבין אותו היטב ע"פ החוק ההוא של התורה והמצוה, גם להניח עליו את חותם תכניתה — לכן שמר-לך וחדל-לך מהבטחות, מנדדים ומשבועות, כי

אמנם „טוב אשר לא תדור משתדור“ יאמר החכם מכל אדם. אולם „את אשר תדור שלם“!

רק בשלושה אופנים יתאימו הנדרים עם דעת התורה, שהיא נוחה מהם. אף היא תמליץ טוב בעד החלק מהם: (א) בעת צרה. (ב) במלחמת היצר ולהתקומם נגד החטא. (ג) בגלל הזרז וההתאמצות למלואי החובה והמצוה. — (א) בעת צרה — כמו יעקב אבינו, בעוד ידענו, כי הצרה שלא תבוא על האדם. היא באה להזכיר אותו להיות נסוג אחור מפזור נפשו ולבו עד למותר בענינים אחרים. למען ישוב אל הכרת עצמותו, לצרף וללבן את החיים ופעולתם. אזי באופן כזה יסכון בעדו הנדר, להחליט בעד הימים הבאים, כי „העתיד לבא“ שלו יהיה זך וישר וטהור ביותר. או ע"י איזה נדר של זכרון וסימן יקדש את ענין ההצלה שלו, להיות רישומה ניכר תמיד בלבו ע"י אות וזכרון, אשר יעשה, להיות חיי חיים נאמנים וטהורים. — (ב) במלחמת היצר והחטא, באופן, אם יכבד עליך מאד, להיות אדון ומשל על נסיותיך ותאוותך, עד כי תחוש בנפשך, כי קשה יהיה לך לשמור את מצות „לא תעשה“ של ה', אז תוכל לאסור לפעמים ע"י איזה נדר גם את המותר לך, ומעשך זה הוא לשם „חינוך“ לחנך את עצמך ע"י מלוא הנדר, למען תרכוש לך את הכוח, העוז וגבורה במלחמה כזאת. (ג) בזרז והתאמצות למלואי החובה והמצוה, אם לפני זה היית עצל ומתרשל במלואי מצות ה', אז תוכל להטיל עליך חובה ע"י נדר, להיות זריז בדברים האלה, למען הסיר על ידי זה את העצלות והתרפות.

ז

תורת ה' אשר תכיר ותדע את האדם, כי אף אם לרוב הנהו מתרפה ומתעצל במלואי החובות הנדונים, אך מבחי איזה התפעלות והתרגשות פנימית קל ונוח הוא לעבור את הגבול, הוא קופץ ונודד נדרים אף נשבע שבועות, להטיל על עצמו חובות למלא אותם, לכן בנוגע אל הנדרים ושבועת אסר העמידה התורה את האדם תחת אפוסטרופוס (קוראטעל), באופן, אשר כל אחד מהדיבורים האלה יהיה תלוי בהסכמת האפוסטרופוס ובשתיקתו, ולהיות נחתכים על פי דעתו ומחשבתו שהיא במתינות ובשיקול הדעת. האפוסטרופוס הזאת היא משלושה אופנים: (א) כל בת, עד אשר תגיע לתקופת התפתחות החיים שלה, וכפי הנהוג עד ששה חודשים אחר י"ב שנה ויום אחד, כל הזמן ההוא, עד הגיעה לפרקה של תקופת החיים הנזכרת, שייכה היא לבית אביה, ואם אביה הוא חי, אזי כל אופני נדריה תלויים המה ברצון אביה ונדריה יקומו עליה רק בהסכמת האב. — משך הזמן מצד האב לבטל או לקיים את נדריה הוא היום, אשר בו נדע לו דבר הנדר האסר אשר אסרה על נפשה ועד בוא השמש יוכל להפר לה את נדרה בהביעו את אי-הסכמתו לזה ע"י אמירת: „מופר לך“ שלוש פעמים. אבל כאשר באה השמש והאב החריש לה ולא הניא אותה באמירת הנוסח ההוא, אזי ע"י השתיקה שלו הסכים לה, ולא יוכל עוד להניא אותה מהקים את נדרה. (ב) כאשר תצא הבת מבית אביה ותהיה לאיש, להיות שייך לבית בעלה, אזי

הרצון שלה בנוגע לנדריה ושבועות אסרי, לענות נפשה, ובכלל בכל דברי, אשר תוכל בזה, להפריע את זכות בעלה עליה, רצונה זה תלוי וקשור הנהו ברצון בעלה וכל נדריה ביחס כזה תלויים המה רק בהסכמת בעלה, כמו כל נדריה, שהיו תלויים ברצון אביה בהיותה בנעוריה בביתו, אבל כל דבר הבלתי מתייחסים אל מערכת הנדרים האלה היא בלתי תלויה ברצון בעלה. ג) לפי דברי התורה שבע"פ כל נדר וכל חובה המוטלת ע"י שבועה באופנים מיוחדים יוכלו להיות מסורים לבחינה ובקורת של חכם מומחה או שלושה אנשים פשוטים הידועים בהלכות נדרים ושבועות. אם הנך מתחרט על נדר או שבועה מעיקרם באופן כזה, עד כי תתנחם ותאמר לגפשיך, לוא מתחלה לא נדרתי ולא גשבעתי על זאת (אבל לא מפני, כי באו מסבות חדשות כאלה, אשר רק בגללן לא נעים לך עתה לקיים את הנדר או השבועה), אז עליך ללכת אצל שלושה אנשים הידועים את דיני נדרים ושבועות, הנך מציע לפניהם את נדריך ואת אשר הסב לך לזה ותגיד בפיו, כי אמנם הנך מתחרט על אשר בטאת כזאת בשפתיך, ואלה האנשים יבחנו ויבקרו את דברי נדריך, ואם ימצאו:

(א) כי הנדר לא הוצאת מפיו בגלל איזה הגבלה לפעולתך לתועלת הטבת עצמך, אף לא הטלת עליך החובה והמצוה בגלל איזה תכלית טובה.

(ב) כי הנדר לא נעשה בדבר הנוגע לאיש אחר, אשר באופן ההוא נדרשה גם הסכמת האחר המשתתף בזה.

ג) כי הנדר לא יתייחס אל מערכת הנדרים, שהמה בלתי יכולים להיות מופרים, — וכי אמנם ביחוד, טוב הוא, כי הנדר ההוא או השבועה ההיא יהיו בטלים ומופרים.

אז יאמרו האנשים שלוש פעמים: „מותר לך“ הדיבור של ביטול הנדר והסרתו.

אולם אם לא תתחרט מדבורך מעיקרו רק מסיבות חדשות גקרו ויאתי, שהנה הסבו לך, כי חפון תחפון, אשר מאז הלאה דברי נדריך יהיו מופרים ומבוטלים, או אז על המתירים לבקר את דבר התוצאות הטבעיות, אם הנן נמצאות בתכונה כזאת, אשר לוא חשב הנודר על אודותיהן, גם שקל אותן בתחלה בפלס שכלו, כי אז לעולם לא בטא בשפתיו דבר כזה, ואם הנודר יגיד אחר כך מפורש ויבאר, כי אמנם כן הוא, אזי, אם לא נמצאה מניעה אחרת, גם באופן כזה יוכלו להפך ולבטל את „הנדר“, אופן ההפך הזה נקרא בשם „פתח“ והאופן הראשון נקרא בשם „חרטה“. בכלל יבקשו המתירים, לקשר את שני האופנים גם יחד להחליט, כי מסעם התוצאות הטבעיות, שהנודר לא התבונן בתחלה עליהן, ואשר אמנם אלה בעצמן מחייבות הנה „חרטה“ מעיקרו, והמתירים מקיימים את החרטה של הנודר בגלל התוצאה הטבעית, אשר הנודר בתחלה לא העלה אותה על לבו התוצאה הזאת הלא גורמת לחרטה גמורה מעיקרה.

ההבדל בין הפרת האב הבעל ובין הפרת המומחה הוא זה: הסכמת האב הבעל, הלא נחוצה היא להשלמת הנדר וקיומו, לכן רק בטרם תגיע העת של קיום הנדר יוכל האב או הבעל להפך — אבל הפרת המומחה או המתירים היא בתכונה של

ברירת הדבר, כי בעת הנדר חסרה ההתבוננות הדרושה וישוב העצת הנכון מצד הנודר, ואשר מפני זה ראוי ונדרש לבטל את הנדר מעיקרו, לכן מפני זה „התרת הנדר“ דרושה להיות רק בזמן ההוא, אשר קיום הנדר כבר נעשה לחובה, למען יוכלו אז המתירים, להשקיף ולהתבונן בשלמות, על אמתת הדבר, כמו שהוא ולברר אותו — ומפיו החובה עליך בעת תבוא להפר את נדרך להגיד להמומחה או להמתירים את האמת לאמתה מבלי העלם דבר, כי אם תסבב אותם בכחש, להמציא לך התרה והפרה, שהיא אמנם לא נכונה, אז ההפרה הזאת איננה הפרה. הן לא ניתן לשום אדם הכוח והרשות לחזק או להחליש את תוקף הדיבור והחובה, רק בכוח המתירים לבחון, לבקר ולברר את הדבר, לכן אם תכזב למו, או ההפרה שלהם נוסדה על החלטה כוזבה וכלא היא. — והנה כבר זכרנו למעלה כי טוב הוא, אשר לא תדור משתדור, לכן אם כבר נדרת נדר, טוב הוא, כי תפנה אל מומחה או אנשים מתירים ולבקשם, כי יבקרו ויבררו את נדרך, ואם יהיה אפשר, אזי יפירו ויתירו לך, אבל „נדר „הקדש“ ובכלל הנדר והשבעה של חובה, למלאות איזה תכלית טובה, אזי רק לעת הצורך היותר גדול יוכלו להביא אותם ליד בקורת, גם מובן מאליו, כי כל זה איננו מתיחס אל השבעה, אשר ישבע האדם, לאמת איזה דבר, והנה בזה יכולנו רק להציג איזה זכרונות ועקרים כלליים מדיני נדר ושבעה, אבל בארוכה, ובפרט הנם כתובים על ספר „יד ר"ג עד רל"ט.

ח

תכונה מיוחדת של הנדר הוא „המנהג“. — מי אשר בידיעה ובכונה אסר על נפשו מבלי שום נדר שלוש פעמים את הדבר המותר לו ולא נהנה ממנו, למען הנך את עצמו בזה מבלי הגד מפורש לעשות זאת לעולם, או אף פעם אחת אבל בהחלטה וכוונה לשמור את זאת לעולם, האיש ההוא קיבל על עצמו את החובה הזאת, להיות לו לחובה גמורה וחלוטה, ואם גם בשתיקה בלי כל דיבור של נדר, לכן טוב הוא באופנים כמו אלה לכוון בתחלה ולהחליט בפרוש, כי איננו מקבל את זאת להיות לו לחובה לעולם — ואל זה מתיחס גם המנהג הכללי — אם קבוץ אנשים למשל „קהל ועדה“ הנהיגו ביניהם, אם מפורש או בשתיקה, איזה דבר ומנהג לחיזוק ושמירת התורה, הנה ההחלטה הזאת נחשבת לחובה, אף תשאר בתוקפה בעד דורות הבאים, וזה הוא נדר של העדה, גם עלינו לחשוב את העדה לגוף כזה, שהוא יכול לקרבו גם את הדורות הבאים, גם זה הוא היסוד מוסדי, שעליו הטבעו כל הסדרים והתקנות אשר „לחברת האדם“ בעוד, למשל, אין אומה יכולה לתקן ולסדר איזה דבר גם בעד הרגע הבא, לרא לא כללה ולא קשרה עמהם גם את הדור נולד, להיות לחובה גם עלינו, יען כי בכל רגע ורגע יבוא בעולם ויולד חבר חדש אל חברת האומה, להיות מתיחס אל הדור נולד. — ומפני זה יכול היה אברהם, אף כי היה רק מובטח להיות אבי אומה, להבטיח לאבימלך בעד זרעו ובעד דורות הבאים, גם בגלל זה כבודו והוקירו בני ישראל את השבעה, אשר גשבעו להגבעונים ויקבלו ויקימו אותה גם לדורות הבאים וכדומה. — על כל אחד מהשייכים אל העדה וגם הבאים

אליה מן החוץ חלה החובה, לעשות הכל ע"פ מנהג המקום — בכל זאת יש הבדל בין המנהג, אשר הסעם שלו בלתי נודע ובין מנהג שטעמו גלוי וידוע, כמו כן אם נוסד הוא במשגה או בדעה מיושבת וכדומה ראה י"ד רי"ד ורי"ח, אי"ח תס"ח תצ"ג, י"ד פ"ב ס"ד ועד.

מז

רוב, חזקה, ספק וספק ספיקא

אחרי רבים להטת (שמות כ"ג, ב').

א

כל ידיעות האדם וביחוד כל אלה הידיעות הנוגעות אל העולם, אשר מסביב לנו, אם גם בדברנו על אדותיהן בכללותן, בכ"ז הכלל מתיחס רק אל „הרוב“ של הנמצאים. אם אמור תאמר למשל: כל העצים שרשיהם למטה ועליהם למעלה, כל אש עולה היא בלהבה למעלה, כל הבע"ח נמשכים המה חולכים אחרי גטיותיהם, כל הגופים נופלים על הארץ וכדומה, הלא תוכל לדבר את זאת ביחוד רק מהעצים ועוד ועוד, רק מאלה שבאו עד כה תחת חוג השקפת האדם, אבל כל אלה הם ביחוד רק החלק הגדול, רק „הרוב“ מכל הנמצאים. — כמו כן כל החוקים אשר חוקר הטבע ימצא, כי נמצאים המה בבריאה, כל אלה הינן רק הנחות כמו אלה, אשר מפני זה יחזיק אותם בכלל כי אמיתיות הנה, יען כי כל החזיונות, אשר עד כה היו לנגד השקפת האדם, נמצאות הנה במצב וביחס כזה, אשר על פיהן יוכל להחליט כמו, כי הנחותיו צודקות ונאמנות הנה, אף כי החזיונות ההם באמת רק החלק היותר גדול, שהם במציאות בפועל ובאמת. — האדם יסדר ויחלק לתכלית ידיעתו את הברואים תחת סוגים, מינים, מערכות, מפלגות, משפחות: ובמה? הן לא על פי השווי הנאמן אשר ביניהם, רק לפי התכונה הכללית של החלק היותר גדול הנמצאה להם ביחס הסימנים והתארים העקריים שלהם — אמנם כן הוא הדבר גם כאשר נעשה ונפעל אנחנו יום יום, ובדברים, שעלינו בכלל, להיות בטוחים עד למאד, כי עשינו זאת בצמצום ובבטחה כמו בדבר המדה (מעססען) אשר אמנם עלינו להסתפק רק בצמצום היותר אפשרי, אף כי תמיד בנוגע אל פרטות המדה, להיות מכוונה בדיוק נמרץ הן החלקים הפרטים הבלתי נראים לעין, מפני קטנותם ילכו ויאבדו לריק — אף כל חושינו נקשרים המה אל משפט החוק של „הרוב“ — אנחנו מכנים את אלה הדברים בשם התאר שלהם: לבן, שחור, תכלת, מתוק, חמוץ, מר, חלק, ישר ועוד רק בידיעתנו, כי התארים ההם שולטים ביחוד בחלק היותר גדול מהדברים ההם והתכונות האחרות המצערות הידועות ובלתי ידועות, כלא נחשבו — גם אשרינו, כי ככה יצר ותכן אותנו בוראנו, אשר בהלך נפשנו נלך ונטה אחר „הרוב“, כי מבלי זה, מבלי שים לב ביחוד רק על „הרוב“ החלק היותר גדול של הדברים, כי אז לעולם לא יכול האדם לחוש, לחשוב, לערוך ולסדר איזה „דבר שלם“ — וביחוד לוא גם „המעוט“ לקח את לבבו, להיות נכבד בעיניו כמו „הרוב“ וגם להמעוט נתן את ערכו עליו כמו

„להרוב“ כי אז ידע והכיר האדם רק יצורים פרטיים מתפוצצים בידיעת הכרתו. גם הרגשות ומחשבות פרטיות מתפוצצות. — אמנם הננו כה מורגלים עם החוק של „הרוב“ השורר בקרבנו, עד כי אחרי אשר בקרנו ובחנו את החלק היותר גדול מהסוג ומהמערכה של יצור ידוע על פי חזיונותיו, ננית להחליט בשתיקה כי הסימנים והתארים ההם נמצאים המה גם אצל השאר מהסוג ההוא. למשל בראותנו בפעם הראשונה את כל אלה באנשים, עצים, גופים, תקופות השנה, מחלות ועוד, עד כי את אשר תתראה לנו אחר כך איזה תכונה באופן משונה נחשוב אותה ליצאת מן הכלל. — כמו כן כמעט כל פעולות האדם תיעשינה מעצמן בהכרח על פי „הרוב“. אתה תתנהג עם רעך לפי תכונת רוחו (חזראקטער) ובאופן כזה, וכפי אשר הראית לדעת מתכונתו על פי החלק הגדול והרוב ממעשיו — האב יוכל לסדר ולכונן את ביתו, המורה את בית ספרו, ראש העדה את קהל עדתו, ממשלת העיר את העיר, הנסיך את מדינתו. רק בתקנות וסדרים כאלה, אשר יתאימו ויסכנו רק בעד תחלק היותר גדול והרוב מבני ביתו, מבית הספר, מהעדה, מהעיר ומהמדינה, וכן גם בכל מעשה פרטי הנך יכול לחשוב ולהתכונן מראש רק על אחדות רוב האופנים של התוצאות האפשריות ולכונן על פיהן את מעשיך ופעולתך אתך ועוד ועוד.

ב

והנה אם ככה הוא בכל הפנות שאדם פונה, בחושי, ברוחו ובמעשיו. להיות חיי האדם בפועל ערוכים ומסודרים באופן כזה ונוסדים רק על „הרוב“, עד כי „המעוט“ בטל „ברוב“, איך יהיה הדבר באופן, כאשר החיים האלה יקבלו עליהם את צורת התעודה על פי התורה האלהית, גם בדבר הנחיצות, לכונן את חיי האדם על פי חותם תכנית התורה? האם ידרוש ה' מהאדם בזה „צמצום אלהי“ ותעודה מדויקה, אשר אמנם באופנים מרובים, הלא נמנע הוא הדבר מהאנשים, בעוד האנשים יוכלו רק להחליט איזה דבר רק להיות „קרוב לודאי“, ואשר גם להגיע אל הכשרון הזה בראה חכמת ה' את האדם? ואלו את שנוכל אנחנו להשיב לעצמנו על שאלה כזאת, את זאת כבר אישר ויעד החוק של „הרוב“ אשר גביא בזה — החוק הזה יחליט ביחוד ע"ד האופן, אם „הרוב“ של האישים הפרטיים, שהתחברו יחד להיות כעין גוף אחד (בית מועצה, בית דין, קהל ועדה וכדומה) ועליהם, לחרוך דין ומשפט על איזה דבר, להיות לחריצות המשפט של רובם הכח והתוקף כחריצות המשפט של כל חברי הכנסיה (סוד יועצים, בית דין וכדומה), אשר באופן ההוא, אם לא כלם באו לידי הסכמה ודעה אחת בחתוך הדין, אזי דעת „המעוט“ מהם בטלה בדעת „הרוב“ שלהם, דעת „הרוב“ נחשבה לנו כדעת כלם (כל הקהל, כל העד וכל הבית דין), והנה בחוק הזה נאמר בפרוש, כי בכל מקום ובאיזה אופנים, אשר עלינו לשמוע מקבוצ אנשים חות דעת ומשפט חרוץ של כלם, אזי נחשבה דעת „הרוב“ מהם כדעת „כלם“, ועל ידי זה נכח וקים הוא הכלל הנכבד כי „הדבר השלם ישא עליו את תכונת רוב חלקיו“ ולכן „הנטיה אחר הרבים“

היא נטיה מקודשת, להיות חוק ולא יעבור, גם ימצא לו מהלכים בדברים וענינים הרבה.

ג

א) אם נתערב איזה דבר ברוב דברים ובאופן, אשר אין שום חוש מחושינו יוכל להבדילו עוד, עד כי כל החומר נחשב מאז לדבר אחד (ובאופן אם הדבר שנתערב הזה פועל רק על ריבוי כמות החומר מבלי לשנות במאומה את האיכות שלו) (תערובות יבש ביבש ותערובות מין במינו), אזי בטלה תכונת הדבר, שנתערב ברוב, והדבר השלם ישא בעדנו בכלל את התכונה של „הרוב“ (בטל ברוב), למשל: אם נתערב איסור בהיתר וההיתר הוא המרובה ומבלי בוכל להבדיל עוד, אזי עלינו לחשוב את הכל להיתר.

ב) כמו כן ישא בעדנו הפרט את תכונת „הרוב“ של קבוץ הפרטים, אשר מהם גפרד הדבר (אוליגן בתר רובא), למשל: אם נבדל ונפרש מקבוץ „הרוב“ של היתר „ומעוט האיסור“ איזה דבר, אשר לא נדע מה הוא בתכונתו, עלינו לחשוב אותו להיתר (רובא דאיתא קמן).

ג) גם עלינו לחשוב מראש, כי נמצאה תכונת הרוב של המין החזק בכל פרט אף כי את הפרט לא נדע אל נכון מה טיבו (רובא דליתא קמן), למשל: את כל אחד מהבע"ח עלינו לחשוב כי תמים הנהו וחופשי הוא ממום. על כל אדם עלינו לשפוט, כי חופשי הנהו משמץ ודופי, על כל אשה נשואה עלינו להחליט, כי כאשר היתה לאיש היתה אז נערה פנויה ולא אלמנה ולא גרושה, בעוד המצבים האחרונים יתיחסו רק „אל המעוט“ וכדומה.

ד) באופן כזה מסודרות ומכוננות הנה תקנות וגזרות חכמינו ו"ל לפי צורך ונחיצות של התכונה אשר „להרוב“, עד כי המעוט, שלא יכלול בתוכו את התכונה ההיא נכלל הנהו בכל זאת בכלל הגזרה והתקנה (לא פלוג ועוד).

ד

אל המושג של „הרוב“ קרוב הנהו גם מושג „החזקה“, הלא הוא, להחליט מראש באיזה דבר תכונה ידועה כל העת, עד אשר מטעם איזה סבה גבוא להחליט את ההפך ממנו, בכלל הזה נמצאים דברים הרבה: א) חזקה של אמתת הדבר כמו שהוא — הלא הוא, להחזיק ולהחליט כי אמנם נמצא בדבר התכונה ההיא, שהיתה בו פעם אחת לפני זה באמת, עד אשר נוכח אל נכון לדעת, כי ישנו בו „ההפך“ מזה, למשל, להחזיק ולהחליט, כי האשה הנשואה היא עוזנה נשואה — אשת איש — עד אשר יתברר, כי בעלה גרשה או מת. ב) חזקה של הנחיצות, ההחלטה כי כה ברדאי דרוש להיות — אף אם לא נכיר עתה את התכונה הנאמנה של איזה דבר, כפי שהיא, אבל יש לנו הידיעה, כי פעם אחת היתה לדבר תכונה כזאת, למשל, מצב הפנויה (אונפעהיראטעהט זיין) אצל אשה או אבר מן החי אצל בע"ח ועוד. ג) חזקה של תכונה, אשר לפי הנראה, נוכל להחזיק אותה לדדאי, או מפני כי יוצאת היא מכוח של „הרוב“, אם התכונה בלתי ניכרת, אף לא נוכל ליעד בבטחה, כי היתה לו תכונה כזאת.

רק אם ישנו נמצאה תכונה כזאת אצל החלק היותר גדול אצל הרוב של המין ההוא, לכן נחזיק ונחליט, כי אמנם בטח ישנה תכונה כזאת גם אצל הפרט עד אשר נוכח לדעת החפך מזה (ראה למעלה ג' ג'). (ד) כללים כוללים, לחרוץ משפט שעל פיהם „הרוב“ יוצא לנו ע"י הבחינה והנסיון, למשל, אין אדם תובע את חברו באיזה דבר, אם לא נמצא ממש בחביעתו. אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו לכחש בו — אנחנו נוכל להחליט ולהחזיק במעוז החזקות האלה ולסמוך עליהן כל הזמן, עד אשר נוכח לדעת אל נכון את ההפך מזה וכי אחרת נהיתה, כאשר נודע לנו אודות הדבר אם בודאי או ג"כ ע"פ הכלל של „הרוב“, ובאופן האחרון אם יבוא לנו להתבונן בדבר ההוא שנוים ותמורות כאלה, אשר השנוים ההם, כאשר נוכח לדעת, או כאשר נשפוט עליהם, יעצרו כוח לרוב, להביא בדבר גם שינוי התכונה (החזקה באה גם כן על השלטון התיצוני על דבר הקנין, הלא הוא כי על פיה נשאיר את הקנין ביחסו התיצוני כמו שהיה מקודם ובנוגע אל הקנין, מובן מאליה, כי הזכות תתחזק אצל בעל הקנין ההוא, אשר ישלוט ויחזיק בו, עד אשר יתברר זכות של האחר עליו).

ה

אמנם אם לא נתערב המעוט ברוב, להיות בלתי נכרים רק הגם נמצאים בחלקים שונים או אם לאחד משני הדברים נדרש, לתת לו איזה תואר נשוא (פרעדיקאט) ואנחנו לא נדע באיזה מהם, או בכל מקום, אשר בעד כל אחת משתי הנחות ישנם טעמים שונים בלתי מוכרעים האחד על השני או יצא מזה „ספק“, ואם הספק ההוא נמצא בדבר שהוא „דאורייתא“ או נדרש להחליט את ההנחה שהיא „לחומרא“, בעוד לא נוכל בדבר ההוא להטות את שיקול הדעת, ולחרוץ משפט בענין, אשר בנקל נוכל לפרוץ את הגבול, אשר גבלה התורה ולעבור איזה עבירה (ספק דאורייתא לחומרא), אכן בשלושה אופנים, אם השנים מהם יתנו סעד וסמך בעד ההנחה האחת ורק האופן האחד יתן חזק להנחה השנית, ואז ביחס האופן האחד ההוא יצא לנו „ספק ספקא“, אשר עלינו גם כן לחרוץ משפט עפ"י „הרוב“ המקימים את ההנחה הראשונה. — ספק דרבנן, הלא הוא ביחוד ספק בדבר הגזירה של חז"ל, אזי הנהו בפני עצמו רק „ספק ספקא“, יען הגזירה בעצמה היא רק גדר וסיג, לשמור את הדבר, ואם כן שני צדדים להיתר ורק צד אחד יש לאסור — שני צדדים להיתר: (א) כי יוכל היות כי לא יעברו גם על מצוה דרבנן. (ב) כי למצער, גם אם הוא באופן שיתכלו לעבור, הלא לא יעברו בזה עבירה דאורייתא, ורק צד אחד הוא לאסור: פן יעבור על „סיג דרבנן“, ואולי גם מושגי הספק אלה יתפתחו ויצאו מן הכלל של „הרוב“, עוד נשאר לנו להזכיר בזה את מושג „הקבוע“ הלא היא התנגדות הפרט אל ההתאחדות עם המון החומרים וזהו גם לפי שני צדדיו: (א) דאורייתא — ע"פ ההבדל המקומי. (ב) דרבנן ע"פ התוכן הפנימי הפרטי שלו, גם תערובת הבלתי פועלת על החומר רק על התכונה הנכרת בטעם, ריח וצבע (טעם כעיקר, ריחא, תווחא) ועוד.

כל הכללים האלה נמצאים ומשתמשים בהם ביחוד במערכת „החוקים“

אשר כל העסק שלהם בעצמות הדברים ומצבם, המה כולם גכללים גם דרושים להיות נודעים בידיעה ברורה אודות תעודותיהם ושימושם ויחוסם בחלק החוקים, אך פרטי הדינים על אודותיהם עליך ללמוד אל נכון בידי ס"ח — ק"א וביחוד פ"ז — ק"א, גם באהע"ז בסימנים שונים וביחוד: ב' ד', ה' ז', ט', י"א, י"ט, מ"ו ועוד.

מערכת המצוות

מצות האהבה

א

ללכת בדרכי ה'

יקימך ה' לו לעם קדוש, כאשר נשבע לך, כי תשמר את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו (דברים כ"ח, ט').
אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (שם י"ג, ה').
לא תלכון אחרי אלהים אחרים (שם י', י"ד).
העתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך, למען אמצא חן בעיניך וגו' — ויעבר ה' על פניו ויקרא: ה' ה' אל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת. נצר חסד לאלפים, נשא עון ופושע וחטאה וגו' (שמות ל"ג, י"ג ושם ל"ד, ז').

א

„משפט וחוק“ ילמדו אותך את מידת „הצדק“, אולם „המצוה“ תוריד ותלמדך את תכונת „האהבה“. — „משפט וחוק“ יזהירו אותך לבל תהיה „קללה“ בארץ, אבל „המצוה“ תקראך להביא „ברכה“ מסביב לך! משפט וחוק יאלפוך, לבל תשפל לעמוד מתחת מציאות אחיך בבריא, גם להכנע „בחופש ובבחירה“ תחת החוק, שהמה יעבדו אותו גם סרים למשמעתו „בהכרח ובאונס“, והמצוה תוריד ותראך, איך להתרומם אל ה' ממעל לאחיך בבריא, בפעולות „האהבה“ — בעוד „האהבה“ הלא היא פעולתך הרצויה, שהיא באה גם מבלי כל דרישה וזכות מצד אחיך היצורים, ואתה מטעם „האהבה“ הגך מכשיר ומביא אותם לטובתם ולאשרם — והנה, כאשר חפץ ה' לקרוא אותך, איש ישראל, אל שלימותך היותר נעלה, הלא היא אל פעולת האהבה, ולתת לך משל חי וקים גם דוגמא, שהוא נצב וקים לעד, למען ממנו תראה וכן תעשה, ובידיעה גמורה, איך להשתלם ולהכשיר את עצמך אל מדת „האהבה“, להיות לך אות, זכרון ומופת נאמן, אשר יזכירך תמיד, לצעוד הלאה בדרך השלימות — הלא לא הציג לך ה' למשל ולדוגמא שום איש באנשים, גם לא איש אלהי — להיות „למשל ולמופת לך“ — יען גדולה גדול אנוש, הלא איננו שלם לעולם בתכלית השלימות, מפני, כי ביחס מעלתו, הלא מוגבל הנהו עוד „בזמן ובמקום“, אף נשאר הנהו תמיד רק איש פרטי לבדו, הן בחייו לא יוכל להתהוות תמיד בכל מקום, גם במותו, הלא יחדל מהיות עוד דוגמא ומשל חי בעד אחרים — רק „ה' לבדו“ הופיע והתגלה בכבודו

ובעצמו למשל ולדוגמא לך בפעולות „האהבה“ ויאמר לך: „הולכת בדרכיך“ — בדרכי „האהבה“.

ב

הן אין יצור אחד בתבל זולתך, אשר פקח ה' את עיניו להביט על ה' ומפעליו, כאשר פקח את עיניך ויכונן את מבטך, כי תוכל להביט עליו, גם להכיר אותו, לדעת את ה'; אבל מטרת ההכרה הזאת דרושה להיות מעשה בפועל, שעליך לכונן אותו אל התכלית ההיא, — יען בצלמו „בצלם אלהים“ ברא אותך ה' — ותנה יען כי הדבר האחר, אשר על ידו תוכל בכל מקום ובכל עת תמיד, להביט ולהתבונן על ה' הלא הוא „פעולת ה'“ והפעולה הזאת איננה אחרת רק „אהבה“, בעוד כל התהוות הבריאה הלא היא „אהבה“, בעוד מציאות כל יצור „אהבה“ היא, גם „ההחזקה“ גם „השלטון והחינוך“ פעולות „אהבת ה'“ הם, כמו בעד כלל המציאות כן בעד כל פרט ופרט — ובעדך — לכן ככה דרושה להיות גם תכלית שקידתך והתאמצות פעולתך „האהבה“, אהבה פועלת ומשפעת עם כל כוח וכוח, אשר יתהוו בך ובכל רגע ורגע ממציאות חייך על כולם ובעד כולם דרושה „האהבה“ להיות לתכלית למו, למען יהי כל מעינך סלה להביא „ברכה“ בחוג חייך באשר הוא שם, וככל אשר תוכל ותמיד ובכל מקום עליך לשווח לנגד עיניך את התכנית ואם צלם חייך הקדוש, אשר בו גבראת. — הן אל כל אשר תפנה מבטי עיניך ורעיונות לבבך ובכל פנות שאתה פונה, איה הוא המקום אשר לא תמצא בו את ה', את האל היחיד ומיוחד בפעולות „האהבה“ שלו? על כל מקום אשר תדרוך כף רגלך עליו, בכל יצור אשר ישחרך שלום, בכל נשימה ונשימה, אשר תשאף ותגשום, כל שמחה אשר תמלא לבבך, כל דמע עין אשר תבכה — הכל — הכל כאשר לכל מהשמים עד הארץ, מהארץ עד לשמים, כל אשר התהווה, כל אשר היה והיה ויהיה, הכל פעולת ה' ומעשהו המה, הכל מעשהו ופעולת אהבתו לטובת „המציאות“, הכל היא „האהבה החופשית“ שלו „אהבת האל“ היחיד ומיוחד — הביטה וראה, איה הוא היציר גברא, אשר יש לו הזכות מצד עצמו על הטובה שהנהו מקבל מה', להיות לו כל זאת בתור „גמול ושלם“? איה הוא היצור, אשר יוכל לתת ולהציע שום חוק ותנאי לפעולת ה' נגדו? איה הוא היצור שטובתו בל עליו, עד כי לא ידרש לו, לתת לה' תמיד שבח והודאה בגלל „חסד אהבתך“? בעד הכל כאשר לכל, אשר יקבל כל יצור מידו המלאה והרחבה, כולם כאחד רק שפע „אהבת ה'“ החופשית אין זולתה! והנה ה' אלהיך זה בחסדו ובאהבתו המקפת והכוללת את הכל, הוא קורא לך, כי „תלך בדרכיך“ כפי מידת כוחותיך ובחוג פעולותיך „להדבק בו“ ולהיות „צלם אלהים“, לכן עליך החובה והמצוה לפנות את מבטך עליו לבדו והיו עיניך נשואות אליו תמיד והיה „צלם אלהים“ בפעולות „האהבה“.

ג

מה הוא „רחום“ אף אתה היה „רחום“! — כה, שהוא אהב את כל יצוריו וממלא ומספק להם את מחסורם חי צרכם, יען כי יצוריו המה, יען כי בנים

המה למקום וקרובים אלי, בהיותו אביהם, מחוללם ובוראם, כמו כן אהב גם אתה את כל בראיך, בהיותם אחיך בבריאה, לכן היה מצר בצרותיהם ושמת בשמחותיהם, אהב אותם — ובכל כוח וזכות אשר יתן לך ה', התאמץ לפעול ולעשות בעד טובתם ואשרם, יען כי בני ה' אלהיך המה, יען כי אחים המה לך בבריאה.

מה הוא „חנן“ אף אתה היה „חנן“! הביטה וראה! ה' יעשה ויפעל הטוב גם עם שוכני חובותיהם, גם עם כפויי הטובה, גם לאלה שהמה בלתי ראויים להנות מחסדו, הן אמנם רק יצורי הבריאה, שהמה עומדים מתחת למדרגת האדם ובאדם רק הילדים, רק המה, בהיותם תמימים וטהורים, המה ראויים להנות מרחמי ה' וחסדיו, אבל הגבר בצאתו מתקופת הילד ולמעלה — אנחנו כולנו — הן עלינו לחשוב, כי רק חסד וחנינה מה' מקבלים אנחנו מייד כל חלק וחלק ממצויאותנו — לכן גם אתה בעת אשר יצור אחיך נדרש לעזרתך ולברכתך — עשה עמו טוב וחסד, ואל תביא חשבוך מראש, אם על פי הנהגתו נגדך כדאי והגון הוא, לקבל ממך את החסד ההוא — אל תשאל מראש, אם מקבל הטובה הנחו בעל לב מתנה, אשר יזכור טובתך תמיד, גם ירחש לך תודה ויכיר היטב לתחזיק לך טובה בגלל טובתך עמו.

מה הוא „ארך אפים“ אף אתה היה „ארך אפים“! שור נא! לוא העניש ה' תיכף בעד כל חטא ועון, מי גבר יחיה עוד בעולם? אבל ה' הוא ארך אפים, איננו חפץ במות הרשע ובעונשו, רק בשובו מדרכו הרעה — וחי. — הוא „ארך אפים“ וסובל ומעלים עין מחסרונות וחטאות האנשים, גם יתן להם ארוכת זמן, להיטיב מפעלם ולשוב אליו בתשובה שלמה — ואתה יצור אדמה, חלש ורפה כוח — אתה בעצמך הנך הלא מלא עון ובעל חסרונות רבים, ואתה אינך יכול לשאת ולסבול את חטאי אחיך וחסרונותיו? אפך יחרה בך ולבך יתגעש עד מהרה, אם רצך פעל לך איזה עולה. — אתה בן אדם, למה לא תלמוד מה' אלהיך, להיות „ארך אפים“ כמוהו?

מה ה' הוא „רב חסד“ ואהבתו אהבה רבה, לכן גם אתה חלילה לך לקמץ באהבתך — את ה' הנך רואה, מה רב חסדו ומה גדולה אהבתו, הן לכל אחד יביע וישפיע ה' „שפע אהבה“, עד כי יפרח ויגוב רק בחסד אהבתו — הנך רואה חסד ואהבה בכל, אהבה וחסד ימלא את כל חלל העולם, אף רואים אנחנו את האהבה, כי היא נמצאה בשפע רב וכמעט בפורנות ובמידה גדושה מידו הרחבה, אף ה' בגלל חסדי האהבה שלו, לא ידרוש ממקבל החסד חובות ודרישות כאלה, שהמה כבדים עליו מנשוא ומלמלאות אותם. ה' יקדים שלום ואהבה לכל, גם יתן מתנה לכל אחד מיצוריו, בעת אל מציאותו, גם את הזכות על אהבתו, אשר אם אך הוא לא ישתמש בה שלא כהוגן ולא יבעט בה, או תתקיים אצלו לעד לעולם. — ואתה בן אדם, אתה, אשר ברכתך היותר גדולה היא „האהבה“, אתה, אשר עליך לשמח, כי תוכל לאהוב את הברואים ולברך אותם בחסד אהבתך, בידיעה ובהכרה, כי למעלה רמה ולתעודה גבוהה כזאת קראך ה'. — אתה, הנך חפץ תחפץ לקמץ באהבתך ולמוד אותה באיפת רזון ועומה? אתה אינך חפץ תחפץ להיות „ברכה“ באהבתך בכל אופן ובכל מקום שתוכל, אינך רוצה לתת תמיד מחדש את מתנת אהבתך, ולוא יהי, כי

תפוז אהבה עשרת מונים ללא הוציל. — אתה אינך חפץ. לקדם את פני רעך באהבתך. גם רוצה אתה לקצוב מחיר גבוה חלף אהבתך. אף תדמה. כי אין אף אחד מאלף שיהיה ראוי והגון לחסד אהבתך — עד כי לאט לאט מעין אהבתך יסתם — ולבך ידל ויחרב — גם יהפך לאבן — מבלי ימצא עוד בלבך שום מקום בעד אהבת איזה יצור. או תהגה אהבה רק בעד אחדים מהם. בעד מעט מזער מאחריך בבריאה.

מה ה' אל אמת. אל אמונה. אף אתה היה. "איש אמת ונאמן רוח" — ה' הלא ניצב הגהו כה לפניך באמתו ואמונתו. מבלי שינוי וחילוף הגהו ניצב וקיים לעד. ואם גם דעות בני אדם נגדו ישתנו ויתחלפו — אבל ה' הלא הוא אבינו הנאמן וקיים לעד. הוא קרוב לאשר ידרשהו ולכל קוראיו באמת — לכל אחד נאמן הגהו להיות צור משגבו — וכל אחד ימצאהו כפי אשר יוכל וכפי אשר יאות לו לקבל ממנו את חסד אהבתו וטובו. לכן כמוהו כמוך גם אתה! היה נאמן בחיך. היה נאמן במעשיך. נגד התבל וחוג אחיך — התאים את פעולותיך עם אמרי אמת של ה' אליהיך. התאים אותן עם דעות לבבך והתאמץ להביאן בחוברת. להיות תואמות יחד — עד כי כל אחד, כאשר יבקש כך את אחיהו. את האדם. את "צלם האלהים", ימצא בך תמיד. את אשר יבקש!

מה ה' "נוצר חסד לאלפים", כן גם אתה זכור ושמור תמיד את הטוב והחסד שעשו לך אחרים ונצור אותו גם לדור נולד. היה מכיר טובה! הביטה וראה! הן את המעשה הטוב לא ישכח ה' לעולם וגם הדורות הבאים יאכלו את הפרי מהזרע אשר זרעו ונטעו אבותיהם. ואם כי המה הלא מלאו במעשיהם אלה רק את חובותיהם בלבד. ובכל זאת נוצר חסד ה' הגהו לאלפים. אף כי לאלפים (טויזנדטאץ) גמל ה' ע"י הטוב אשר עשה לערשי הטוב. גם לאלפים ישא בקרבו המעשה הטוב את הגמול — לכן גם אתה. שמור בלבך ובזכרונו את הטוב והחסד אשר יעשו לך. היה מכיר טובה בכל אופן ובכל אשר תוכל. היה מחזיק טובה גם לנכדי מיטבך.

מה ה' "נשא עון ופשע וחטאה" ומקבל באהבה את השב אליו בתשובה שלימה — כמו כן היה גם אתה נושא עון ופשע סולח ומחל כל חטא ועון הנעשה לך. ואת השב ומתחרט קבל גם אתה "באהבה"! הבה! שכח ואל תזכור את אשר עולל לך רעך. את אשר העזה נגדך — שים לבך. לדעת ולהבין. כי לא לך פעל עולה. כי אמנם אין לך הזכות והצדק גם לנקום ולנטור לו על זה. בעוד החוטא נגדך. הלא לה' חטא בדבר העולה אשר עשה לך. גם המעול הרבה לחטוא לה' יותר מאשר חטא לך — לכן לא תקום ולא תטור ושכח — למוד מאביך קנך. למחול ולסלוח — היה וחיה במידת הדין רק בנוגע אל עצמך — אבל היה מתח ונוח לסלוח בנוגע אל אחיך. סלח לעונות אחרים וגם לעונך יסלח לך ה' — סלח לו. כאשר יסלח אביך. מחל לו כאשר ימחול אביך! קבלהו כאביך וקרב אליך עוד הפעם את השב ומתחרט — חלילה לך למחול ולסלוח רק בפיד ובשפתיך ולבך בל עמך — שמח. כי פעלת בנפשך. עד כי תוכל למחול ולסלוח לו בלב שלם — ולשכוח — מחה והעבר מקרב לבך כל רשע נקמה ונטירה — הן האדם יופיע. בצלם אלהים" בכל פעולת אהבה שהיא. אבל עוד במעלה יותר גבוהה יופיע האדם באהבתו. עת ימחול ויסלח

לכל חטא ועון בכוח ובטעם „האהבה“ אשר תחבק בחיבה את המתנחם והמתחרט — „באהבה“ שהיא תוכל לשכוח כל חטא ועון, אף תשכחנה כולו ותסיר אותו מן הלב.

ד

ככה יקראך ה' באהבתו וע"י אהבתו אל „האהבה“, הוא יקראך להיות מלאך האהבה והחסד בעולמו, גם יורה לך לפלס מעגל חייד ולרפד אותו בפרחי ברכה, וכמו עליך, רק לפקוד עיניך ולשים לבך להבין ולהשכיל למען תחזה בכל רגע ובכל מקום את ה' במפעלות אהבתו, כן גם עליך בכל עת ובכל מקום, לשנות לנגד עיניך תמיד את „צלמך“ את צלם האלהים וללכת אחרי ה' בדרך החיים — הן רק בדבור האחד „והלכת בדרכיו“ החזה ה' לך את כל תעודתך לעולם, למען תדע ובחנת, כי תמיד המטרה ממך והלאה, לכן אל תשקוט ואל תנוח ולך לך בדרך ה' הלאה והלאה; הן אמנם בכל עת ובכל שעה ובכל מקום אתה תוכל להלך בדרך ה'! וכאשר יאמרו חז"ל: בכל דור ודור ישנם „אברהם, יעקב ומשה“ אשר יחזו את ה' בהתאמצם ללכת אחריה, לכן הלא תוכל גם אתה ובכל דור ודור, לחזות את ה' וללכת בדרכיו — אמנם כן, כל איש ובכל זמן שהוא נולד מוכשר הנהו לעלות למעלה היותר גבוהה ורמה בכל מידת כוחותיו ועם מידת כוחותיו? אם אך יתחרה עמהם לעלות על מרום פסגת השלמות — כי לא סטים הכוחות ומדתם, רק היקף „האמצעים“ הניתנים לך לזה, רק המה יכונו את תכונת איש המעלה — הלא זה הוא חוכם תכנית רום המעלה, להתאמץ עם האמצעים, אשר חוננת במו להגיע אל המעלה הגבוהה והנשאה — ההתאמצות הזאת רק היא תיעד את הגודל הפנימי ומידת הכוחות תיעד רק את שטח חוג המעשה — את האמצעים הנך מקבל — ואת ההתאמצות הנזכרה הלא בדרך היא.

ה

ואם כי „האהבה“ היא גבוהה ונשאה מאד, אבל המסלול ודרך אל האהבה עובר חנהו רק באורח מישור של „הצדק“, כי אין איש אשר יוכל להתהלל במתת „האהבה“ הזאת, אם האיש ההוא הוכיח במעללו ומפעלו, כי בעצמו פעל עולה, גם איכבה ירהיב איש עוז בנפשו לאמר, כי קיים את מערכת המצוות, אם הוא בעצמו ברגל גאוה יעבור על דבר „חוק ומשפט“, איש כזה, אשר יפר חוק ומשפט לא יהיה לו לקו בבנין עולמו?!

ו

אמנם הדרך המובילה אל פעולת הברכה נגד התבל הוא יוצא ממעגל החיים שלנו מאורח לחיים בפעולה של „ברכה“ נגד עצמותנו, לכן עליך רוח בן אדם, עליך ראשונה להיות „ברכה“ בעד עצמך, בטרם תוכל גם תבוא להיות ברכה בעד אחרים. עליך לחזק ולאמץ את עצמך עם כוחותיך הניתנים לך, עליך לעדן ולעלות ולהכשיר את נפשך בטרם תבוא, להיות „ברכה“ לזולתך — באופן כזה, ינהגך ה' בדרך החיים, להיות דרכך צלחה — עתה הבנה! נשמע ונקשיב את אמרות אלה במצות „האהבה“.

ב הורים

כבוד אב ואם

כבד את אביך ואת אמך, למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך (שמות כ', י"ב).
כבד את אביך ואת אמך, כאשר צוך ה' אלהיך, למען יארכון ימיך למען ייטב לך על האדמה, אשר ה' אלהיך נתן לך (דברים ה', ט"ז).
איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו, אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ט, ג').
ארוך מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן (דברים כ"ז, ט"ז).
ומכא אביו ואמו מות יומת (שמות כ"א, ט"ו).

א

כיוסס הגזע אל הפרי כן הוא יחס ההורים אל האדם, וכמו הפרי יתהווה ויתקיים רק ע"י השורש והגזע, כן האדם יתהווה ויתקיים במעלתו רק ע"י ההורים. אולם בעוד האדם במעלת אנושיותו ובאשר עליו להיות בתבל, הלא עומד הנהו במדרגה גבוהה וגשאה רב יותר מכל יצור נברא אחר, לכן גם ההורים של האדם עומדים המה במדרגה יותר גבוהה ונעלה ממדרגת שאר שורש וגזע אשר ליצור אחר.

ה' חנן לאדם את החיים, אבל במה היו נחשבים החיים ההם לוא לא נלוו אל החיים אנשים כאלה, שהמה מגן ומחסה בעדם, אנשים אשר יחזיקו ויכלכלו את החיים, ויכוננו ויכשירו אותם אל מעלתם להיות ולחיות כפי רצון הנותן את החיים? האם לא נדעכו ולא הרעמו החיים בעודם באבם בבלי הורים, אשר רק המה יקבלו עליהם בגפש חפצה, לדאוג למענם? הן מי יחזיק ויכלכל את גוף האדם הרך ועול הימים? מי יפתח ויכשיר את רחוק? מי יושיט לו את החוליא משרשרת מסורת קדומים ע"י השפה הנסיון והדעת — השרשרת אשר חוליותיה הלא הנה שנות מאות? מי יובילהו אל המבוע, אל המקור של התגלות ה', גם להיות עד נאמן בעד המתנה הנחונה מה' והמסור ומקובל מראש מקדמת דנא, להוריש אותה לו מורשה נחלת עולם, למען יהיה הנושא וממלא את רצון ה' בקנין מתנת חלקו זה, לחזקה, לאמצה ולחנכה, ולהוציאה לפועל? מי יכניסו באגודת חברת האדם, בברית עמו ובתעודת צור מחצבתו? — מי יחנך אותך, אותך בן אדם, שהנך רק כקנה בתחלת בואך הלום, אף יורה אותך להיות "אדם", "אזרח", ואיש ישראל?.

הלא המה הורייך, אביך ואמך — המה יקבלוך ויכניסוך בברית האנושי ובברית ישראל ויחנכו אותך בעד האנושית ובעד ישראל — אבל איך יהיה, אם בילד תבוא הרוח הרעה, להתעקש נגד הורייך, את אביו לא יכיר ואת אמו לא ידע — הפרי יתרחק משורשו וגזעו ולא יכירנו עד מקומו והחומר יאמר ליוצרו לא עשיתיני — ויסוג אחור ממנו? איזה דמות נעריך אז להשכלת האדם השכלת ישראל, נצחיות המסורה וברית עם ישראל? לכן קשר החובב אותך יוצרך ובוראך בחובה קדושה ובאמנה אל הורייך אלה, ויצוך כי תחשב נגדם כחומר ביד היוצר, מבלי יהיה לך בפני הורייך רצון עצמי, הן מתחת למדרגת החובה

המצוה, לאהוב את ה' ולירא אותו, עומדת היא המצוה הרמה והנעלה, לכבד ולהוקיר ולירא את הוריו, כי רק על ידם הגך עולה במעלת השלמות, לדעת ולהכיר את ה' — ואז — אם כבוד תכבד את אביו ואת אמך בתור „כהנים" במקדש האנושית של ה', כפי רום מעלתם להיות העבדים הראשיים במערכת בית-הברית, אף אם תחשוב אותם, כי המה צירי ה', שליחי האנושית ועם ישראל אליה, בנוגע אל תעודתך — עד כי בכבוד הורים זה, אתה כורת את הברית עם ה', עם האנושית ועם ישראל — אז ע"י פעולת כבוד הוריו יפרחו ויגבו חייך, שקבלת אותם מאת ה', להיות חיים טהורים ונאמנים, ולוא יארכו ימיך עלי אדמות אם מעט או הרבה שנים — אבל חייך הנאמנים יארכו למאד, אף יתקומו לעד לעולם כנצחיות ה' לדור ולדורי דורות, וכמו האנושית וישראל, והטוב יהי שלך (וטוב לך).

ב

אבל הכבוד והיקר של ההורים אל ישארו רק ברעיון ובידיעה בלבד, בעד עליך החובה והמצוה בכל מקום ובכל עת תמיד ובאשר תוכל להוציא אותו לפועל, ולהוכיח כל זה בדיבור ובמעשה — היה סר למשמעתם בכל דבר, הרחק מהם כל דבר עצב, נעם, צער ויגון, והשתדל לבקש ולסבב להם נחת, עונג ושמחה ככל אשר תוכל, והראה בפועל כי אתה אמנם כבוד תכבד אותם, אל תעמוד במקומם הנועד להם בתוך קהל ועדה ואל תשב בבית במקומותיהם הקבועים, אל תדבר נגדם דבר, אל תראה בפניהם בדבר שפתיך, כאלו בדבורך הנך בא לאשר ולקיים ולתת בזה חוקך ועוז לדבריהם — אל תקרא אותם לא בחייהם ולא אחרי מותם בשמם, כמו כן אל תזכיר בפניהם שם איזה איש הנקרא בשמם, אם בעל השם הוא מצוין למאד.

ואם גם תורין עשו לך בפרהסיא בזיון גדול, או סבבו לך נזק גדול, אל תדבר להם דבר של בוז ונאצה או תוכחה — סביל בדומיה ושמע לקול אדונך ובוראך, ואם גם בפניך הרסו בזיון את רכושך, אל תפגע בהם, רק אם לא תוכל אחרת, הרשות בידך להגיש את משפטך עליהם בבית דין, ולדרוש כי ימלאו את חסרונך, אבל אל תעביר על דל שפתיך כל דיבור של תוכחה ונאצה.

כלכל, הלבש, הנעל, שמור והחזיק את אביו ואת אמך ועליך לשרת אותם כמשרת ועבד נאמן, ועשה כל זה ברצון טוב, אם הוריו עניים השתכר גם בעדם וכלכל אותם משכר עבודתך (אבל ללכת למענם לבקש נדבות, אם לא תחפוץ בזה, לא תחובכך המצוה, אבל מי לא יחפוץ גם את זאת, אם אין אופן אחר לכלכלם?).

מפני אביו ואמך תקום — דבר על אודותיהם בכבוד והדר — אל תכבד את האיש, אשר מלאו לבו לדבר איזה דבר חרפה ובוז על הוריו — אל תפריע את שנתם, זולת אם ידעת, כי יקצפו עליך, אם לא תעיר אותם משנתם.

גם אחרי מות הוריו כבד את זכרונם, בזכרך את שמם עליך לברך אותם באומר כזה: „זכרונם לברכה, לחיי עולם הבא" ובשנה הראשונה אחר מותם תראה בדבורך אודותיהם, כי גמרת אומר אשר בגללך וע"י חייך המלאים

„צדק וישר” יוסיפו להאריך חייהם באמרך: „הריני כפרת משכבם” (הלא הוא: הנני מוכן להיות כפרה והשלמה בעד כל דבר, אשר מפני הלכם לעולמם, נשאר עוד בלתי מכופר ומתוקן ובלתי נשלם).

באופן, אם תוכל ע”י כבוד הורריך, להגיע לאיזה מטרה, אזי עליך להשתמש לא בכבודך וזכותך רק בכבודם וזכותם. אם הנך רואה, כי הורריך עוברים איזה עברה, עליך להגיד להם בענוה, כי כזה וכזה נאמר בתורה, ואל תדבר: הורי, אתם פעלתם און, רק עליך לתקן את שגגתם בענות חן.

ולוא יהי, כי הורריך הנם חוטאים ופושעים, ולוא גם לא היתה להם מעולם שום זכות על אהבתך ותודתך, ולוא גם מעולם לא דאגו עליך ולא עשו דבר מה לטובתך, בכל זאת עליך לכבד ולירא אותם, חכור את ה', הן אמנם ידרוש ממך, לקיים את המצוה הזאת, ואם גם המה בלתי ממלאים את חובותיהם נגדך, אבל אחת עשה את שלך ומלא את חובותיך נגדם, יען כי ה' ידרוש ממך, לקיים את מצות כבוד הורים לא בתור „גמול ושלם” רק בפקודת החובה והמצוה הזאת השומה עליך מאת ה', עד כי לא תוכל להביא חשבון עמיתם בדבר פעולותיהם עמך.

המזלזל בכבוד הורים ומקלה אביו ואמו, קללת אלהים רובצת עליו — מי אשר יפציע את אביו או אמו ע”י הכאה וכדומה בן-מות הוא, לכן על הבן, לחדול, ואם גם ברשיון הוריו, להוציא איזה קרץ תחוב מבושרם או לעשות להם איזה גיתות (אפערציאן), לסבב להם ע”י פצע וחבורה, באופן, אם יש רופא או איש אחר, אשר יוכל לעשות את זאת, אל תקיז להם דם או שאר פצע, ואם גם לרפאותם, בעת שיש רופא, שהוא יכול לעשות זאת — אבל אם אין איש אחר החזורים יסבלו כאב, אזי עליך לעשות זאת בה במדה, שירשו לך, לעשות בפציעת גופם לשם רפואה.

עליך לכבד את אביך גם באם חורגתך ואת אמך באבי חורגך — ה' דורש ממך, כי כבד תכבד גם את אחיך הגדולים, את אביך ואת אמך הזקנים ואת חותנך וחמותך.

אם דעות האב והאם מתנגדות, אזי דעת אביך קודמת, אבל אם הם גרושים אזי לדעת שניהם החשיבות בשה.

ג

אבל איך יהיה הדבר? — הן ההורים הנם גם כן „אנשים” וגם המה יוכלו לשנות, אף יוכלו לדרוש ממך דבר שהוא נגד התורה והמצוה, גם יוכל לקרה, כי הנך בן אומלל, ובעיניך תראה, כי הורריך הלכו תרעה ורוח רעה נסוך עליהם, לבנות ולנבל את התורה ותעודת ישראל, והיה אם כזאת וכזאת ידרשו גם ממך — האם גם אז עליך, להיות בידם כתומר ביד היוצר ולכבד את הורריך ולשמרם בקולם, לעשות כמעשיהם ולבנות את ה' ותורתו — או לשמרם ולהקשיב בקול ה' ותורתו ולחדל מהיות בזה סר למשמעת הורריך? ומה יהיה עם חובה ומצוה, בעת אשר החובות מתנגדים המה איש לרעהו? — על השאלה הזאת נתן לך ה' בתורתו פתרון נאמן באמרו: „איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו!” — אמנם הנך מחויב, לכבד את דברי הורריך, אבל החובה היותר

גדולה הלא מוטלת עליך, לכבד את ה' ודבר קדשו בתורתו. — לכן, אם ידרשו הורריך ממך, לעשות איזה דבר שלא כהוגן, קרב אליהם בענות חן ואמור: בלי תפוגה לא כונתם יפה או שגיתם, בעוד דבר ה' לא יתאים עם פעולה כזאת, או, הן ה' ידרוש ממני פעולה אחרת, מאשר תדרשו אתם, וכי דברי ה' אלהיך, אשר יחובבך אל כבוד הורריך הלא יחובבך אל החובה והפעולה, שעליך לעשות ולקיים כפקודתו. — ויען כי עליך לכבד ולירא את ה' יותר מהורריך, אזי בגלל אבות חלילה לך לעבור על אחת מהעבירות או לחדול מעשות איזה מצוה ממצוות ה' בתורתו, אולם בנוגע לכל שאר דברים, אם הוא דבר טוב, ובכלל בכל דבר התלוי בבחירתך, הנך מחויב, להיות בן מקשיב וסר למשמעת הורריך בכל דבר — ורק עליך, להיות עומד ברשות עצמך בדברים, שהמה גוגעים אל המצוה הכללית „סור מרע ועשה טוב“, ואתה עלם! כאשר הגעת לשנת השלוש עשרה ואת עלמת לשנת הי"ב ויום אחד, אז הנך מקבל עליך בעצמך האחריות בעד כל דבר הנוגע לחובתך ולצדקת נפשך — ואם, לדאבון לבבך, הנך כה אומלל, עד כי גאלץ הנך בעניני החובה והמצוה בפקודת ה' לעשות דבר נגד רצון הורריך ולמרות את פיהם, אזי השתדל בשאר הענינים, להיות להם בן מקשיב וממלא רצונם בכל דבר קטן וגדול ביתר שאת וביתר תוקף ועוז, למען יכירו וידעו הורריך, כי אינך סר למשמעתם, רק בדברים ההם, שעליך הלא להיות סר למשמעת ה' — אמנם אתם גצרי ונערות ישראל, אם הכרתם לדעת באמת את חובת איש־ישראל, אם רוח איש־ישראל גסוך בקרבכם בעצם תומה, ואם שם ה' בקרא עליכם, ואם גמצאים אתם בנסיון היותר קשה, כי יש לכם הורים כאלה, שהמה לא יכירו ולא ידעו את החובה והתעודה הזאת, ורוח איש־ישראל לא ימלא את חדרי לבבם — או אז היו חזקים ואמיצים, התאוששו בנסיון הכבד הזה הקשה והמר בעד רוחות הבנים, חזקו ואמצו! ובאומץ לבב כזה לכו בדרך התורה והמצוה, אף התפללו לה', כי יתן לכם כוח חיל ותבונה, למלאות את כל חובותיכם לבוראכם ה', היו אנשים! ואל תתרפו בשום אופן. — (ראה י"ד ר"מ רמ"א).

ג

כיבוד הזקנה, החכמה והמישרים

קימה והדור בפני זקן, חכם ובעל מעשה

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' (תקרא י"ט, ל"ב).

א

עלם! ברגש כוח החיים היצוק בך, בידיעתך את הנטיה הכבירה המתעוררת בקרבך, לפעול ולעשות ולהתחרות, לכוון ולהבטיח את עתידותיך — עליך לדעת, כי אמנם רוב המעשה מבלי הכרה וידיעה נאמנה את ערך המעשה והוא בעצמו, אין לו חשיבות גדולה — דע לך, כי, אם אמנם יש לך הכוח גם כביר כוח הנך, אבל עוד יחסר לך „החכמה“, להיות גלוי עם „הכוח“ — ולמען תלך רגל ישרה קדימה, עליך להביט תמיד גם לאחור, לשים לב ולהתבונן על

העבר" שאתה ושלך הנכם פרי בטנהו — אוי לדור, אשר בני העלומים לא יכירו ולא ידעו את תקופת חייהם ומתאמרים כי כבר מוכשרים ומבושלים המה כל צרכם בהליכות עולמם, עד כי בעודם באבם יהפכו את הנסיה שלהם שהיא רק „בוטר" ויחשבוהו חיש מהם „לגומל" את פרי מעשיהם, ותחת להביט על ההתלהבות של כוח החיים שבהם, שהוא אמנם תסכן למו מאד להחליץ ולהתאושש בעד החיים, למען התחנך בבית הספר של „העבר" „החכמה", יתפרצו חושים, דחופים ומבוהלים, להוציא לפועל את מזימת לבבם לפני זמנה, ובטרם בכרה ובשלה כראוי, עד כי תחת השתמש בכוח החיים הכביר שלהם, להיות זרוע אל „החכמה" ואל „הזקנה", המה מתחרים עם „מעוט הנסיון" שלהם, עם הרוח המתפתח בקרבם, אבל טרם יעצור עוד כוח, להפיץ אור בהיר, ועל פיהם יפלו את מעגל חייהם — אוי לנער אשר בגאווה ובגודל לבב לועג הוא „לזקנה" שהיא אחות „העבר", אבי כל דבר בתבל, אשר בו תתהלל, אוי לו, אם מקל הגור בכבוד „החכמה", שעליה להיות המחוללת ותומכת את מפעליו — אולם מה מאושר הנך, עלם! גם איך תגדל שמחתך על הנסיה לחיים שבך ושפע הכוח, אשר חנן אותך ה', אם אך תרגיש ותחוש בנפשך, כי כל אלה עדנה הם פרחי ברכה, שעליך לתת להם היכולת לגמול ולככר, למען יביאו פרי לחיים — עליך לחוש ולהרגיש, כי הנך עוד ענף רך מעץ החיים, וכי אכן יש תקוה גדולה לך, כי בקרב הימים גם פרי ישות לך, הנך עדנה חוטר מגזע עץ החיים ההוא, אשר יך שורשיו באדמת „העבר" ושמש החכמה תגדלו יתחנכו, אמנם אשריך עלם, אם תשמור על נכון את המצוה של „הדירת פני זקן" המכוננה ע"פ תורתנו שבע"פ על החובה הקדושה, שעליך על פיה לכבד את „העבר" ואת החכמה" ועל כולם את פרי הברכה אשר יגדלו ויגמלו משניהם כאחד את „המישרים" (טוגענד) והמעלות הרמות, אשר תראה לפנך תמיד באיש שיבה, בחכם ובאיש בעל מעשים טובים, אשר מלא ימלא את כל חובותיו באמונה — בשנים הראשונות הנך מכבד את המקורות הנאמנים אשר תוכל לשאוב מהם את פעולת הברכה שלך, ובאחרון את המשל והדוגמא לפעולת ברכה כזאת, שעליך לרכוש או ע"פ המשל והדוגמא הזה, למען ממנו תראה וכן תעשה.

ב

מפני שיבה תקום, — ואם גם הנהו איש לא למד, רק אם ארחות חייו מישרים — מפני כל חכם מומחה תקום, ואם גם הוא איש צעיר לימים ואף אם אתה לא למדת ממנו מאומה — אבל גם אנשים זקנים וחכמים יקומו מפני איש שהוא בעל מעשים טובים, איש אשר הצטיין בפעולת הצדקה והאהבה — עליך לקום מפניהם, בראותך אותם באים בד' אמות שלך, ואל תסוב את פניך ואל תתעלם מהם, כאלו אינך רואה אותם, למען תפסור עצמך מהחובה הזאת. — בעלי אומנות בעת עשיית מלאכתם פטורים המה מהחובה הזאת, אם יעבדו בעבודת אחרים, גם חכם צעיר לימים עליו לעמוד מעט מפני איש שיבה, אף כי גדולה חכמתו האיש ההוא, אבל עליו לקום אם שוים המה בחכמה. חכמים ואנשים זקנים, איש מפני רעהו בחכמה או בשיבה, אל יקומו, הרואה

איש חכם עובר עליו החובה עליו לקום תיכף בבואו בד' אמותיו ויוכל לשבת תיכף בעברו, אבל אם הוא רבו מובהק או חכם גדול הדור, עליו לעמוד ולחכות עד אשר יעלה ממבטי עיניו, גם בעת לימוד התורה עליך לקום מפניו. — בכל אשר תפגוש ובכל אשר תוכל, היה תומך וסועד את הזקנה. החובה עליך לכבד את פני כל זקן וחכם מכל עם ועם, הראה להם כבוד, גודל ויקר. הקימה מפני זקן, חכם ובעל מעשה רומות ומורה היא, כי הנך מוכן ומזומן לעשות בפועל את רצון זולתך — בדבר היחס של התלמיד אל מורו ורבו ביחוד ראה י"ד רמ"ב.

ד

תלמוד תורה

שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם (דברים ה', א').
ושמרתם ועשיתם כי הוא חממתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הזה וגו' ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום (שם ד', ו').
והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (שם ו', ז').
רק חזק וגמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי. אל תסור מכנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך. לא ימש ספר התורה הזה מפיד והגית בו עמם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל (יהושע א', ז').
כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה הוא ממך ולא רחוקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה. ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו (דברים ל', א').

א

האמנם חפץ תחפץ להיות ברכה בארץ? — אבל עליך לברך מראש את עצמך, למען תהיה מוכשר ומסוגל אל הברכה, אשר תוכל להיות לאחרים. שור נא! הרי לפניך „התורה“ אשר נתן לנו ה', רק ממנה תוכל לשאוב לך תורת חיים. רק היא לבדה תוכל להגיד לך: מי לך ומה לך ה' ? מה לך התבל, ומה עליך להיות ביחס אל ה' התבל ? ע"י התורה וממקור התורה, תוכל להמציא לך: אור לרוחך, חום ללבבך, כוח לפעולתך וקנין „הצדק והאהבה“ בעד כל חיך. למד את התורה, הפוך בה והפוך בה, למען יהיו דבריה הנאמרים חרותים תמיד על לוח לבבך כמו בצפורן שמיר. התורה תהי כל עסק רוחך ובה תהגה יומם ולילה ועם זאת התורה התעתד להיות מוכן ומזומן אל החיים.

האמור תאמר: האם מלומד אני? — האם הנני איש שתורתו אומנתו? האם יסכן לימוד התורה בעד מצבי בתבל? — אבל תגידה נא, האם נולדת בתבל בגלל היות סוחר, אומן, חרש, מלומד או בעל מצב אחר ממצבי חברת האדם? האם לא נולדת ולא נועדת ביחוד להיות איש ישראל? — האם המצב והאזכר

נכבד בחיים? הן המצב אמנם תלוי ועומד לפי מהלך הזמן ושנוי העתות והגהו רק היחס האמצעי אל החיים — ואתה אינכה תוכל לחשוב את ההתאמצות להשגת האמצעים, כאילו זאת היא „תכלית חיך“ הגבוהה מעל גבוהה — החפץ תחפץ, לחיות רק על המצב ולשכוח, כי אמנם לא המצב יעשה ויכונן את עצמות האדם, רק התכונה שלו, איך יהיה ויחיה האדם במצבו ועל ידי המצב שלו, רק זה הוא ערך האדם וכבודו החופף עליו.

הנך נולד להיות „איש ישראל“, היה איש ישראל! ככה היה דבר ה' אליך בעת קראך אל מציאותך בחיים, להוציא לפועל בחיך את תעודת ישראל — בגלל אלה נתן ה' בידך כל אשר „שלך“ הנהו, ואת אשר תרכוש לך — ואתה רק אז תוכל למלאות את תעודת ישראל, אם רוחך יהיה מלא מאור רוח תורה, אם לבך יהי קדוש בקדושת אמריה הקדושים, ואם תכיר ותדע היטב את חיך וחובותיך והכל ברעיון התורה — ואתה — הנך חפץ תחפץ להסית דעתך מלימוד התורה, עד כי תהיה זרה ומזרה לך? ועוד תוכל להתפלל: מה זה ועל מה זה בראש וראשון תדרוש ממך ואת התורה את החובה של „תלמוד תורה“?

ב

אבל האם מוכשר הנך אל לימוד זאת התורה? אמנם גם מוכשר הנך גם יכול תוכל, ובעד זאת נתנה לך „הערובה הראשונה“, בעוד את המצות הזאת הלא ידרוש ממך ה' — אף מראש לא בסתר הוגד לך בתורה על אודותיה: לא בשמים היא לאמר: מי יעלה לנו השמימה; כי ירים את רוחו וכי יסק שמים וישמיענה אותה (כי אבין את רוח התורה) ונעשנה „ולא מעבר לים היא“ לאמר: מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה (מי יתן לי את הדעת בכל הנעשה בארץ ובים למען אבין את רוח התורה) „כי קרוב אליך הדבר מאד, בפין ובלבבך לעשותה“ — שור נא! הן כל גבוה וכל רחוק ממך לא נדרש לך ללמוד — הן היא התורה קרובה אליך מאד ודבקה היא עם הדיבור של רוחך — בפין — ועם רגש לבבך — בעוד, הלא היא תורת החיים ותכלכל את כללי החיים, שעליך ללמוד ולשנן ובעד החיים עליך ללמוד אותה.

ג

אמנם עליך ללמוד אותה „בעד החיים“! — זה הוא הכלל הגדול של המצוה הזאת, כרוח מתעורר ובלב מתרגש עליך ללמוד ובעד המעשה „לעשות את כל דברי התורה“, ללמוד מהתורה את החיים, את חיי עצמך, ורק אז תוכל ללמוד היטב, רק אז תוכל לחדור אל תוך משכיות התורה פנימה — אולם ללמוד בעד איזה תכלית אחרת כמו בגלל חריצות הרוח והנפש, בעד כבוד, שם טוב ופת לחם, אמנם גם אלה יקבלו את ערכם עליהם (שלא לשמה) רק אז, אם תקוה כי בהתעסקותך בתורה, אזי סוף סוף תגיע אל התכלית הנעלה, אבל בכל זאת רחוק הוא, כי הלימוד בגלל השגת הקנינים הנזכרים, תביאך אל התכלית העצמותית של לימוד התורה.

י

כל איש ישראל — כה נאמר מטעם המצוה הזאת — „חייב בתלמוד תורה“ בין עני ובין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בק בחור בין זקן, אפילו עני המחזיר על הפתחים וגם בעל אשה ובנים, אשר עליו להביא בועת אפו לחם לבני ביתו, עליו ג"כ החובה לקבוע לו זמן לתלמוד את התורה ביום ובלילה, ככתוב „והגית בו יומם ולילה“ — ורק בשעת הדחק יוצא הישראלי ידי חובתו של ת"ת בקריאת שמע שחרית וערבית, אם רק לבו נכון בקרבו בקריאתו — עד אימתי ילמוד האדם? עד יום מותו — שנאמר: „ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך“, וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח אותה — עליך לחלוק את הזמן הקבוע לך לתלמוד התורה, לשלושה חלקים: שליש במקרא: הלא הוא לתלמוד מהתורה את מקור מחצב עמך ותעודתו ואמרי ה' הנגלה לאבותינו, להביע לך אומר בתורתו על דבר מלוא התעודה הזאת. למוד גם מספרי הנביאים חז"ייה, להכיר ולדעת את עמך, יען אישי האלקים אלה היו נרשאי דגל התורה במלחמתם, מלחמת מצוה נגד „אלקיות הקנין וההנאה“ וההרגל ממעשי העמים שכניהם לעשות כמוהם. למוד והכר היטב את מנת גורל עמך, שהיא אמנם התוצאה גם סוף המעשה של המלחמה הזאת, גם התלבש ברוח הנביאים ובדבוריהם החוצבים להבות אשדית, למען יתלקח גם רוחך בריגשית, למד והתבונן, להשיג ולהבין ולהאזין את תעודת עמך, שהיא הגבוהה והנשאה למאד, אף הלוך עם עמך זה בדרך הליכות עולמו, על פי דברי הימים שלו וקורות ישראל ההומנים, עם כל פרקי הצרות שלו, ההרג והאבדון, כל סבל ומצוקה, לעג השאננים והבז לגאיונים, אשר עליו היה לשאת ולסבול, למד את גדלו ותעצומות עוזו גם בשפלות מצבו ובצר לו, את איתן מושבו, את יעזר במעוז צור ישועתו — עליך להגות בכתובים המה יהיו לך לעינים, גם משען ותומך בדרך חיי עצמך, בנוגע למנת גורלך ופעולתך אתך, בהם תשמע קול בחדר היוצא מאמרות סהורות, אמרי שפר, אשר יבובו ויביעו לך בחכמה דעת, אף כגור ישראל ינעים בקול את חרד מדברות אנשי קדש, עת יביעו וישמיעו לך, גם יתארו ויצייירו לך את מלחמת החיים היצר, אשר נלחמו הם בחיים של עצמם, גם עמדו בנסיון, — שליש במשנה: הלא היא תורה שבע"פ גם פרושי תורה שבכתב וביחד את התוצאות הנאמנות הכתובות על ספרי הומב"ם וד' ש"ע. — ושליש בתלמוד: להבין ולהשכיל אחרית דבר מראשיתו, להוציא דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולדון במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שתדע עיקר המצוות, ואיך יוצא האסור והמותר וכדומה, והכל כפי כוחות רוחך והשגתך ובינתך. עשה לך רב, אם גם בשכר, וקנה לך חבר נאמן וישר כמו בעד החיים, ככה גם בעד תלמוד תורה.

על בנות ישראל גם כן החובה לתלמוד את תוכן התורה שבכתב והחובות המוטלים על בת ישראל בהיותה נערה, אם ועלית הבית ולמלאות אותם בחייה — פעמים רבות הצילו בנות ישראל את הרוח וטהרת החיים בישראל, גם גאולת מצרים היתה פרי וזכות הנשים, ובכל עת תמיד ע"י עלמות ואמהות ישראל יראות ה' ביקרת רוחן ובתומת לבבן נוכל לכוון רוח בעלה חיים סהורים בישראל על מוסדות נאמנים מחדש.

אל תלמוד ממורה כזה, ולוא יהי חכם גדול, אם דרכי חייו נפתלים המה בעד אצל מורה כזה לא תוכל למצוא את מקור החכמה, התום והישר. אל תבוש לשאול את מורך בדבר שלא תבין אותו ואם גם בשתי פעמים לא הבנת עד, שאל בשלישית, ואם יקצוף עליך מורך, אף אתה אמור לו: „תורה היא“ — (וגן חובתי הלא היא ללמוד תורה) — וללמוד אני צריך — „ודעת“ — (ומה אעשה?) אמנם „קצרה“.

אין עת מעתותי היום כה מסוגלה ללמוד התורה ועסק הרוח כמו בלילה, לכן אל תעביר אף לילה אחד, אשר בו לא הוספת לקנות בינה עיי „לימוד התורה“.

התורה איננה נלמדת מתוך קורת רוח, מתוך תענוגים ותפנוקים והרחבת הדעת עד למותר. היא בקיט ביחוד, לזה האיש, אשר יקריב את עצמו עליה, איש אשר לא יכבד עליו, לחיות גם חיי צער ולסבול לחץ ודחק וכל מעניו הוא רק ללמוד, להבין ולהשכיל בתורה בתום ועונה, אף ישמח בה שמחה גדולה ונאמנה.

האיש, אשר באמת היה יכול ללמוד תורה ואינו לומד, או האיש אשר למד תורה ועזב את הלימוד — שנה ופירש — למען התמכר אל חיי שעה והבלי העולם עליו נאמר: „כי דבר ה' בזה“.

המבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני, אבל האיש המקים את התורה מעוני סופו לקימה מעושר.

עת ישפוט ה' את חייך בעולמך הנצחי, אז עליך יהיה לתת דין וחשבון ראשונה, על אשר התרפית בלימוד התורה ואח"כ על אשר לא קיימת אותה בפועל ובמעשה כי „התלמוד מביא לידי מעשה“ (י"ד רמ"ו).

ה

אבל כמו התורה לא תוציאך מחוג הברואים, ונהפוך הוא, כי היא תביאך ותקרב אותך אל כל אחד מהם ביחס שלו, אף תורה לך, את שעליך להיות בעדם, ואת שעל כל אחד להיות בעדך, כמו כן תאלפך בינה, כי ישראל נהית לעם רק במהלך דברי הימים ותולדות בני אדם, וכי הוא ימצא אל נכח את תעודת תכליתו במסרת ההתפתחות של חינוך כלל האנושית, עד כי תלילה לעם ישראל, להיות נבדל ומרוחק עד למאד מעמד בשורת העמים, ונהפוך הוא, כי עיי מקור מחצבתו ותכליתו עליו להיות מופת ומשל בגוים, גם גלות אל כללות העמים, לכן כמו כן מטעם התורה דרושים להיות לך כל מדע וידיעה גיב אהובים וחביבים עליך, וביחוד כל אלה המדעים, המלמדים לאנוש בינה על אדות „חכמת הטבע“, „והאדם“ מה המה, אף תראינה לך לדעת את קיום האדם במלחמתו עם הטבע ומלחמתם עם הקיום זה עם זה גם יחד — וכל עוד תוסיף דעת באלה ומבטך יהיה חרוץ ושנון ביותר, יועילו לך להוסיף אומץ ולשון את מבטך, להיות יותר ברור ושנון גם בידיעת התורה ולימודה.

באופן כזה עליך לכונן את זמנך להיות נחלק בין לימוד ומעשה, ואין אף חלק אחד מהזמן בכל עת היותך פה בתבל, שהנהו "לבטלה" ושייך לך. עד כי תוכל להתרשל ולהתרפות בו, או לאבד ולבלות אותו בבלי כל תועלת, וכמו החובה והמצוה עליך להשקות את רוחך ולבבך תמיד, להיות כולו משקה ורטוב ממימי התורה הנאמנים — כן עליך להיות בזה, לבל תסית דעתך ממנה ולבל תסיר אותה מלבך, גם לבל תעזוב את באר מים חיים, לשאוב לך מים מבארות נשברים, אשר לא יכילו המים, או לשחות תחתם מים עכורים מים הרעים — שמר לך מבטלה! חדל לך מעסק, שהוא בבלי תועלת גם מלבנות את הזמן בהבל וריק — "בטלה"! אמנם אין איש אשר ילך בטל באמת, יען בה בעת אשר אינך עסוק וטרוד במלואי התורה והמצוה ובלימודה, אשר כנראה הנך בטל ומופנה, אבל זאת לא זאת, יען אז רק הרוח העולה הוא למעלה, רק הוא ישובת וינחה, אבל רוח הבהמה שבך עסוקה וטרודה אז מאד, אז הנך שוגה "בעצלות", הכשרון שבך, להרחיב את חוג חיי הרוח והמעשה הולך הוא הלך וחסור, גם יתעוררו בעת תהיה בקרבך רגשות כהמיים, לפרוע פרעות בתומת לבבך ובהליכות עולמך, ועל שדה חייך הפנימיים, יען חדלת, להשגיח עליו ולשמור אותו היטב, יעלה כולו קמשונים גם יגדל ויציק שמיר ושית של חטא ועון, והבטלה המביאך בתחלה לידי שעמום תהפך להיות, אם כל חטאתי, לכן חלילה לך "ללכת בטל"! גם איככה ימלאך לבך לדבר מבטלה וזמן פנוי? האם לא נוכחת לדעת, כי אמנם כל חייך הם רק פעולה ומעשה מבלי מעצור, למלאות את תעודתך, לפעול ולעשות פעולות לחיים של צדק ואהבה, ללמוד ולהגות תמיד בחכמת החיים, לשמור את אוצרות הדעת, אשר כבר רכשת לך, לנצור אותם, לבלי יאבדו ויכלו מבלי שמירה מעולה, באפס תקוה, ולהתענות ולקדש את עצמך לפני ה' — האם תוכל להראות אף על החלק היותר קצר שבזמנך, לאמר עליו, כי הוא זה איננו מיועד לתכלית הנזכרת, עד כי בחלק אחד מחלקי הזמן ההוא, תוכל לדמות כי הנך רשאי — למנוע עצמך מעשות איזה דבר מכל אלה, וללכת בטל? אמנם ה' ידרוש ממך דין וחשבון בעד כל חלק וחלק מעתותיך, אשר הרצאת לבטלה!

אבל למען הנצל "מבטלה" חלילה לך מעשות שום עסק כזה תבלתי מביא לך כל תועלת או עסק, שיוכל לסבב לך נזק ומגרעת, בעוד עסק כמוהו איננו טוב מבטלה או עוד גרוע ממנו. — אמנם הלא נדרש לך איזה זמן, לשבות ולהנפש בו ולקנות הרחבת הדעת (ערהאלונג), יען גם המנוחה והחלף כוח, הלא היא שייכה גם כן אל החובות של "הצדק", אשר מחויב הנך לתת לגופך, לרוחך ולבבך, אף המנוחה והרחבת הדעת מועילה היא מאד, אבל רק באופן אם המנוחה תהיה מנוחה שלמה, מנוחה שאתה רוצה בה להתענג ולהחליף כוח ולחזק את גופך ורוחך, מנוחה והרחבת הדעת כזאת — הלא היא, לצאת אז לשוח במרחבי הבריאה התופשית של ה' ולכרות מחודש את הברית עם הארץ עם השמים וכל צבאם, עם תבל הארצי, שהנך שייך אליה, גם לצאת אז מחוג חיי איש פרטי ובודד ולבוא בחברת אנשים טובים או בחברת איש אחד, שהוא חבר ורע נאמן לך, ובחליפות רעיונות בשיחה נעימה והגונה, תוכל לכרות

מוחדש את הברית עם החברה, שהנך שייך אליה — אמנם מה נעים ומה נחמד הוא הדבר הזה, שהוא נחשב „למרחץ החיים“ בעד כוחות הגוף והרוח העיפים והנחלשים, לחזקם ולאמצם, לחלצם ולעדנם למשיבת נפש — אבל מה נבזה ונמאס ומה רע ומר הוא, אם בגלל עונג לחשיב נפש, מנוחה והחלף כוח והרחבת הדעת, הנך קורא, שומע ומשתעשע בדבר הבלתי מועיל והגון לחייך הנאמנים, ומה גם, לעשות איזה מעשים כאלה, שהמה מתנגדים אליהם, לפעול איזה דבר, שהוא יעשה חונף לרוח הבהמה שבך. דבר, אשר יעורר רק את כוח דמיוןך ויטמא את לבבך ונפשך, אשר יחלל בך כל דבר קדוש וטהור או תתאר ותצייר לך תמונת החיים, שהיא רק תמונה נעימה למראית עין — ואשר אמנם יוכל היות, כי גמצאה בה הכל, הכל, אבל לא צדק לא אהבה ולא הכרת ה' ומדות אנושיות. הן אמנם משיבת נפש כזאת, הרחבת הדעת כזאת, אשר בה תמית ותחלל את רוחך העולה היא למעלה מות הוא! ומה נאמנה היא אוהרת חכמינו ד"ל באמרם: אל תדמה בלבבך, הן כזאת וכזאת רק קראתי בספר, כזאת וכזאת רק דברתי בפי ובשפתי, אבל הן לא קיבלתי עלי להיות נחשבה לי לידענה ודעה ותחלטה בעד עצמי, לגמור אומר בזה בנוגע לעצמי, ומה גם, אחרי אשר לא עשיתי עוד מעולם דבר על פי אלה הדברים ההם שקראתי או שדברתי. — אבל דע לך, כי אין לך דבר שהוא כה נח להחפעל כמו לבבך, לבב אנושי, שהוא מוכשר לקבל כל דבר ריק, רשע וכסל וכל רגש לא טהור. הן אמנם זה הדבר, אשר שמעת וקראת עתה והנהו נחשב בעיניך כי הנהו בלתי מתישב אל הדעת ומקובל לרצונך — אך ידוע תדע, כי הדבר שהוא יסאר בכל זאת בזכרוןך וברוחך — ובשעות בלתי עסוקות בדברים טובים ומרעילים, מבלי משים, יופיע אליך פתאום הרעיון המשחית לחבל, אף יסית וידיח אותך ויצודך למדחפות — הוא יראה לך את אפשרות המעשה הרע, להוציאו לפועל — אתה תתמה תמוה ותתפלא, מאין בא לך רעיון כזה! אולם הרעיון ההוא לא ירף עוד ולא יעזבך, ואם אז תלחם נגדו, אז כבד תכבד עליך המלחמה מאד, אף אף כל ערובה לך בעד הנצחון — הן במה נחשבה לך מלחמה כזאת בעוד גם אתה בעצמך מסופק הנך, אם כדאי לך לצאת המערכה, וכי תצא למלחמה נגדו אח"כ אז בנקל תספה בה. — כמו כן בדבר „הצחוק“ — אשר בו אין כל דעת ותבונה והוא בלתי ראוי והגון בשום אופן לאיש באנשים, לבלות את זמנו בשוא נתעה כזה. — שחוק, שעל ידו תתפרץ התשוקה והתאוה, להיות נבהל להון ואהבת הבצע, הצחוק, אשר יהפך אצל המשחק לתאוה וחמדה נמבזה, ויבוא גם לפרוע פרעות, להתרשל או למנוע מלמלאות את חובותיו הנאמנים, ויביא נזק ופגם לעצמותו, יתרון האדם — האם יכול תוכל לכבד עוד את עצמך אם בענין רע של הצחוק הנך מאבד בו את הקנין היקר לך מכל יקר — את „הזמן“? לוא יכולתי ולוא הוולתי להנהיגך ולהביאך אל בית מושב משחקים סביב השולחן הירוק שלהם, כי אז הראיתי לך שמה את וטחזית המעורר וזעה וגועל נפש, שמה יכולת לראות עין בעין את משובת המשחקים, שיחם ושיגם ותגרעותיהם המחרות, ואת האש-הזרה של התשוקה והחמדה, לזכות בכסף זולתם, למען תתפלך, תבהל ותחרד ותמנע מעסק השחוק ידך! הביטה וראה על פני הנער, אשר יאבד ויבלה ויכלה בשחוק את תעודת חייו, או שים עיניך על אבי משפחה, אשר עם משחקים חלקו, איך יאבד בכל

ערב על שולחן הצחוק את זמנו היקר, שעליו לקדשו, לא רק בעד עצמו כי גם בעד אשתו, בניו ובני ביתו. איך הוא מאבד בצחוק את שלום נפשו ושלום ביתו — כמו כן עליך להתבונן עוד, כי באופנים שונים הכסף אשר יזכה המשחק, לא בצדק ולא ביושר יוכל לקרוא אותו כשם „שלו", ובכל האופנים רעה ומרה היא אחרית הצחוק, או אז תוכח לדעת, כי בלוי זמן למשיכת נפש והרחבת הדעת כזאת אך זורעה היא, בוז וחרפה ודראון (ראה ח"מ ש"ע ג' א"ח ש"ו ט"ו ולמעלה בספר הזה).

אמנם אתה עלם בן ישראל! אם אך תכיר ותדע אל נכון את הסגולה הדגולה אשר בכתבי הקודש, את חזן ערך ספרי אבותינו, אז תאהוב ותוקיר אותם ותשים כל מעינך בהם, להיות לך היקר מכל יקר בחיי חלדך, המה יהיו לך מאורי אור בדרך חייך גם שבטך ומשענתך סלה — שגיא כוח חזק ואמין יהיה לך הברית עמהם, כל עוד תנסה את כוחם בחיים — רוח ה' ינח עליך, אשר כונן אותו להיות אבן הפנה בעד ברית עולם, אשר לו עם ישראל כנאמר: ואני? זאת בריתי אותם — אמר ה' — רוחי אשר עליך ודברי, אשר שמתי בפיו, לא ימוש מפיו ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, אמר ה' מעתה ועד עולם. — (ישעיה נ"ט כ"א).

ה

החברה

הדבק בחכמים, קניית חבר, מניעת חרם מביתו

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (דברים י"ג ה').

כי יסיתך אחיך בן אמד או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים וגו' לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמל ולא תחסה עליו (שם י"ד ו').

א

„ובו תדבקון", איך יוכל האדם — כה ישאלו חכמינו ז"ל — להדבק בה? איי ישיבו תשובה נכונה על זה, הבה! הדבק באנשים כאלה אשר ע"י חייהם, ע"י מפעלם וע"י דבורם ובכל מקום ינהגוך ויביאוך אל תעודת תכליתך, עד כי כל מעינך ומפעלך וכל רגע ורגע מזמן חייך וכל קנין מקניני סובך אשר ברכך ה' יהפכו להיות התחרות נאמנה למלא את רצון ה' — הדבק בהם, יעז וביעז, כי אם גם פעולת בית הורייך רבה היא, אף פעולת בית הספר גדולה היא למאד, אבל הפעולה היותר גדולה ונעלה הלא תפעל עליך „החברה" הדוגמא ע"פ החיים הנאמנים, אשר יחיו אנשים לנגד עיניך בחיים.

הביטה וראה! הן לנגד עיניך יופיעו אנשים כאלה, אשר יחיו וינוכו בחיים ובהליכות עולמם באופן מאד נעלה, ואתה הלא הנך גם כן אדם ואיש כמוהם גם דומה אליהם, הנך דומה אליהם בכשרונות נפשך ובהכנות רוחך, בעוד רק „בכמות" (ויעפול?) של ההכנה והכשרון יבדל איש מרעהו, אבל לא בעצם ההכנה והכשרון, אשר כל אחד מחונן במו — הלא עת תראה אנשים זולתך, פועלים,

מדברים. יהנו ויחשבו. הנך מרגיש גם את עצמך כי הנך מוכשר כמהם לעשות להנות, לדבר, לחשוב ולחוש — וכל משל ודוגמא הנראה לפניך יציג לך השאלה: „למה לא תחפוץ גם אתה לפעול, לדבר, ועזי, כאשר הראית לדעת מהמשל והדוגמא של האנשים ההם? לכן, אם אך תנסה ותגמור ברעיונך כמה פעמים על פי הדוגמא והמשל של אחרים, להיות איש כזה וכזה, אזי בנקל חיש מהר תהיה איש כזה וכזה, גם בפועל ובמעשה, ואם כן המשל והדוגמא המתיצב לנגד עיניך הנהו המעורר והמניע אותך אל הפעולה והמעשה, עד כי חברתך היא התכנית לפעולתך אתך בחיים.

ב

הנה יען כי החברה מסביב לך תפעל עליך פעולה עזה ורבה, לכן היה „ברכה“ בעד עצמך עיי החברה! בכל מקום ובאשר תוכל עליך לבוא בקרבת אנשים טובים, ובחברת אנשי שם, יראי אלהים וחכמי לב, אשר פעולותיהם בצדק ואהבה, הנאותיהם קדושות, מדותיהם טהורות, דבריהם אמת, דעותיהם והגיוניהם אך טוב תמיד והליכותיהם בחן ונועם עם אנשים — הנה קשים רק נגד עצמם ובענות לבם מתאמצים הנה לרומם את נפשם אל ה', אנשים כאלה יתמכו אותך עיי הליכות עולמם ואם גם בשתיקה אל הטוב והישר — הן אמנם, הלא זה הוא השכר הטוב בעד האנשים הטובים, להיות בהנהגתם ופעולותיהם כשמש צדקה, המעורר את החיים וגם שפע פעולתם, על האחרים הוא, לצדן ולהכשיר ולחנך את כל הבא בקרבתם, ולמשוך את לבו להתקרב אליהם, למען מהם יראו וכן יעשו — אבל מה טוב ומה נעים, אם יוכל תוכל אתה, עלם יקר, שהנך חפץ להיות ברכה באמת, לרכוש לך אהבת איש טוב וחכם כזה, לקנות אותו להיות חבר ורע נאמן לך, רע וחבר, אשר לא לבד, כי יוכל להועיל לך בתור משל ודוגמא בעדך, כי עוד יפליא לעשות עמך ולטובתך, בעוד הוא יפקח את עינו עליך תמיד, עד כי תחיה תמיד תחת עין השגחתו, ודברו יזכירך, יזהירך, יוכיחך ויעריך לפניך את דרך חייך, עלם מאושר, לוא רק תדע, להכיר ולהעריך את ערך רע נאמן כזה, אם קנית לך חבר כזה! לוא רק לא תרחיק ממך את המשל של רעך, את קול רעך, המדבר אליך בצדקה, לבל יהיה חלילה עליך לסורח בוך לקחו ובמוסר תוכחתו.

ג

אבל עוד הפעם עלי להעריך, יען פעולת החברה שלך כה גדולה ורבה עליך, לכן ראה נא ושים לבך להתבונן בראש וראשון, כי חברתך ואחוזת מרעין לא תביא לך „קללה“ חלילה, לכן חדל לך מכל אדם, אשר ידעת, כי מעלליו רעים וקשים, הנאותיו הנאות בהמיות, דבריו דברי שקר, איש, אשר בעזות מצח בקדושים ישים תהלה, וכשחוק בעיניו כבוד רעו ושלומו, איש, אשר מדותיו נשחתות, ישעו וחפצו רק „אהבת עצמי“ ולכו לב אבן, איש, שחסר הנהו כל רגש אהבה לוולתו, או אשר הליכותיו בקלות דעת, מבלי התאמץ, לרכוש לו כל דבר גבוה בחיי האדם ברוח נכון בקרבן. — איש, אשר אולי בתכנית חייו תמצא את הכל, את הכל, אבל לא את הכרת ה' ויראת שדי, גם את אהבת ה'.

שהיא הנכספת לה' בכל עת תמיד. — חדל לך מרעים כאלה — אל יפת לבך אחרי שאר מעלותיהם ויתרונותיהם — הן גם הרע והכחש ידע איך להתחפש בחן ונרעם — אל יקחך לבך, להאמין באיזה תועלת, אשר תדמה, כי תוכל לרוש לך ע"י הכרתך עמהם, לטובת תכנית חייך, גם אל תתפעל הרבה ואל תהיה מוכה בסגורים על ידי גודל ידיעותיהם וההשכלה, אשר תתבונן כי נמצאות בהם. האם תוכל להיות לך תועלת, בעוד ע"י חברתם תשחית כל דבר קדוש ונעלה בך. את טהרת החיים וכל מדה נכונה, אף מה תסכן ומה תועיל דעת והשכלה, אם תחסר בהן „התכמה"? לכן בחן ונסה נא היטב מראש, בסרם חגמור אומר, לקרוא איזה איש זולתך בשם „חבר ורע לך". פקח עיניך וראה והיה נזהר מאד, בסרם תכנס להיות חבר בחברת אנשים, וביחוד ועל כולם החובה מוטלת עליך. עלם! לבחון ולדעת מראש עם מי תתרועע ותתחבר, יען העלומים עלולים ונוחים המה בנקל להדבק ולהתחבר ולכרות ברית אהבה עם זולתו. אף לרוח בן עלומים כה נחוצה ודרושה היא ההתחברות ומסוגלה היא לתכונת רוחו מאד, אולם אהה! העלומים ביחוד המה עלולים, נוחים וקלים להתפתות וללכת תועה בדרך החיים, יען עדם באבם בהתפתחות כשרונותיהם, אף בלתי חזקים המה בהחלטות דעתם ובלתי יודעים אל נכון איזה דרך יבחרו להם, עד כי כל פניה וכל גטיה בכלל לפניהן גלויות ופתוחות לטעות אחריהן. — לכן ברח לך מקרבת „חבר רע"! יען, כמו האיש הטוב יפיץ את אורו כשמש מסביב לו וקרנים מידו, להגיה אורו על כל הקרב אליו, כמו כן, לעומת זה רק רע, רוח קטב ורעל שורר הגהו בקרבת האיש הרע ובחברתו; הוא בבלי משים ימשוך אותך בחבלי חטאתו ויורידך אליו ביון מצולה גם יעשה את זאת בכונה ובצדיקה יען כל איש רע, נבל וקל הדעת המה יבקשו להם תמיד חבר ורע אשר יהיה דומה אליהם, מפני כי כל איש, שיחפרץ להיות יוצא מן הכלל, לפעמים כליותיו ייסרחו, על אשר יפרשו את עצמו מן הצבור, ולהם את מוסר כליותיו יבקש לו להרבות את מספר האנשים העושים כמוהו ובחברת אנשים פועלי און כמוהו ימצא מנוחת נפשו, יען חזיון איש צדיק וטהור נגד עיניו ירע ויציק ללבבו מאד, כי בהביטו עליו בעיניו יראה את המעלה הרמה, שעומד האיש ההוא נגדו, ואת שפלות מצבו של עצמו, ומפני זה יבקש לו רעים כלבבו, אשר לא יתבושש, לעשות בפניהם כל דבר, אשר לא כן, ולא יחרפהו לבו על כל מדה לא נכונה — לכן ברח לך מחברה כזאת!

ד

שור נא! הן התורה כה חרדה ודאגה על דבר חברת האיש הישראלי עד כי תגורש ותחרים מחוג חברתך גם את אלה הדברים הבלתי בעלי חיים, אלה אשר יציגו ויצירו לפני עיניך את האנושית הבנויה והשפלה עד כי בבלי משים תוכל לטמא גם את נפשך, לבל תמשוך אותך אחריה בשפלות מדרגתה ואל אבדן מעלתך, לכן התורה תאמר לך ע"ד הצלמים אשר עובדי האלילים חשבו אותם לאלהות, ויתנו להם כבוד אלהים גם על הגוי (הכשיסים) שלהם והתקרבות שלהם: „ולא תביא תועבה אל ביתך הייתה חרם כמוהו"! כל הנאה מאילי, אשר בן אדם כבדהו כאלהים או מהגוי שלו (ובזה נכלל

כל דבר אשר עטה עליו הוד ותפארת) או אשר הקדישו והקריבו לו (תקרובות עכרם) אסור עליך, ואף אם החלפת אותם בכסף חל האיסור גם עליו, יען כי "חרם" הוא כי מתיחס הנהו לעמוד בחוג הדברים השייכים אל האנושית הבויה והשפלה, אשר שאול חטאה, וגם ע"י אלפי מצועים אסור הוא להכניסו ברשותך, לבל תהיה גם אתה חרם על ידו, לצאת ולרדת ממדרגת האנושית הטהורה ע"י התועבה, אשר תביא בביתך, ושאר הדינים ראה י"ד קל"ט ק"נ.

גם להביט בעיניך ולהתבונן ברעיוןך על ציורים של עובדי האלילים או ציורי מתים, בעלי חיים ושאר צלמי דמיון תהוה, אשר עשו אותם עובדי האלילים, להשתחוות להם, לעבדם ולירא מפניהם. חדל לך מזה כנאמר: אל תפנו אל האלילים (ויקרא י"ט ד'). ולפי הצאור היפה של חכמינו ז"ל: אל תפנו בקרבכם מקום לשום רעיון של עבודת אלילים, למען לא יפותה לבכם חלילה, לחשוב מחשבת פגולים בדבר עבודת אלילים אחרים וכל דבר זמה ותועבה (אה"ע ש"ו ט"ו).

1

חתון וחקת הגרים

ולא תחתן בם, בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך. כי יסיר את בנך מאחרי (דברים ז' ג').

א

"תורה ומנהג ישראל" עליך להנחיל לזרעך אחריך, ואין אף אחד מאלה תוכל להוריש ולהנחיל להם, לשמור אותם, אם תתן להם אב או אם, שהמה דבקים בדת ומנהג אבותיהם מטעם דתם, יען כי ממקור תורת האב והאם ומנהג חייהם ישאבו להם הבנים תורה ומדע ומנהג לחיים — הן לה' הלא המה בניך! בעד בית יעקב בולדו וגודלו, ואם תתן להם אם נכריה או אב נכרי, או תשלול מעדת ישראל, מבית יעקב, חברים נאמנים ילידי ביתו, גם תשדוד מבניך הנולדים לך את תעודתם, אף אותך תסיר האשה או יסיר הבעל, שהמה בני דת אחרת, את לבך מה' ומדרכי ה', אשר גלה לך בתורתו. לכן לא בגלל איבה ושנאה חלילה נגד חברי דת אחרת, לא תוכל להתחתן עם אינם יהודים, רק בגלל השמירה המעולה של אושר ותשועת ישראל, בגלל שמירת תורת ה' וחיייו, שהוא אוצר ירושת הנחלה האחד, בגלל החובה, אשר יצוה ה', להנחיל את תורתו וחיי ישראל על פי זאת התורה, לזרעך אחריך, לחיות נושא דגל תעודת ישראל.

ומפני זה גם עתה ובכל העתים ובכל הזמנים, כל עוד יתקיים ישראל בעולם, אסורה היא לו ההתחתנות עם אינם יהודים (אה"ע ט"ז).

ב

אולם למען חזק את ירושת הנחלה הזאת בישראל בעצם תומה, למען לא יפונה לבב בני ישראל להתאוות תאוה לבנות עם אחר, גם בני עם אחר, לבל יתאוו תאוה לבנות ישראל, אסרה התורה גם הדבקות במדה נפרזה (פערטרויליכר קייס) עם העמים האחרים על פי הטעם הנאמן, באמרה מפורש: „פן תכרות ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלוהיהם וזבחו לאלוהיהם וקרא לך ואכלת מזבחם. ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלוהיהם וזנו את בניך אחרי אלוהיהם“ (שמות ל"ד ט"ז ט"ז). ובגלל הדבר הזה לא תוכל לסעוד בסעודת נשואין של אינו יהודי, אף אם תאכל מהמזון שלך או ממאכלי כשר, אבל לא בעבור זה, בעבור כי הנד שונא לו או בגלל, כי אינך חפץ להשתתף בשמחתו או כאלו לבך לא יתגה אהבה ורעות לו, רק בגלל הסכנה של עצמך ושל בניך, לאבוד עיני את ירושת הנחלה האחת שלך ושלחם את „היהדות“ (י"ד קנ"ב).

ג

בעתים אשר ישראל בא ביותר במגע, במשא ומתן עם העמים האחרים וביחוד בעת אשר התעתד ישראל ללכת בגולה להיות מפורד ומפורד בין הגוים, ואשר מפני זה גדלה הסכנה ביותר, פן ישראל בעמים יתכולל ויאבד את רוחו ואת חייו, חיי אישישראל — לכן חכמינו ז"ל חזקו ואמצו ביותר את הגדר והסיג הזה, באסרם גם את הנאת „היין“, שנמצא הנהו חופשי בידי אינו ישראל, מדעתם, כי אין דבר אשר כה יסבב הדבקות הנפרזה וההתקרבות עד למותר אצל בני אדם כמו משקה היין (י"ד קכ"ג ובשאר מקומות), כמו כן אכילת מזון מבשולי אינו יהודי בלי עזר איש ישראל ומאפה תנור, אם הדבר לא יאכל כה בטוב טעם, בהיותו חי, כמו בהכניס אותם להיות מבושל לתבשיל — רק פת אפויה ע"י אינו יהודי מקמת שלו לממכר מותרת היא גם בלי עזר איש ישראל, אבל אם האופה יאפה מקמת יהודי בעד היהודי, אזי על היהודי לעזור לו בדבר מה, ואם גם לחתות את האש וכדומה (י"ד קי"ב קי"ג).

ד

כל החוקים האלה אינם מפני הטעם, כי המאכלים הנזכרים נחשבים לאיי נקיים וטהורים כראוי, בעוד לשחוק ונגד השכל היתה כזאת, לוא חשבנו כמו אלה, רק המה נתנו לנו בתור מגן ומחסה בעד רוח ישראל וחייו, למען יוכלו להתקיים ולהשאר בעצם טהרם לעולם, לכן כל אשר יוסיפו העמים להראות לישראל אותות לטובה, כל אשר תוספנה האהבה והידידות, למצוא מסלות בלבות האומות נגד עם ישראל, ואשר אמנם הלא גלוי וידוע, כי מי כעם ישראל, שהנהו מכיר טובה וזכו לב ישראל, יתגה תמיד תודה וברכה ואהבה נאמנת להנסיך ולארץ מגוריו, כל אשר יוסיפו היהודים ואינם יהודים להתקרב ולהתקשר יחד בברית המשא ומתן וחברות האזרחים, גם כל אשר תוספנה בכמה ענינים ההשקפות על הדת והאמונה של העמים האחרים, להתקרב יותר אל השקפות הדת והאמונה של עם ישראל, הנה החוקים הנזכרים דרושים להיות נשמרים עזר ביתר שאת, עד כי עלינו לפעול ולהשגיח, כי ישלטו בעצם חוקם, יען

מפני ההקרבות הזאת, הלא אמנם תגדל עוד הסכנה ביותר, פן יעבור ישראל ויכנסו ע"י עד למותר בחוג חייהם, והתוצאות מזה תהיינה, "התערבות והתבוללות" של עצמות ישראל בגוים ואבדן חיי ישראל גם בקרב החוג של עם ישראל. שמח ישראל בימינו אלה בקרב חוג העמים, אשר בהם יושב ישראל לרוב. הכניסה וראו: איך המאור הקדוש, אשר מסר לך ה' על הר סיני למשמרת, הגיה אורו גם על העמים מסביב לך ויגרש מהחלק הגדול מהאנושית את חשכת הבערות את עבודת האלילים וזמת גלולים — שמח ישראל, כי בארצות אייראפא, באמעריקא ובחלק אחד מאזיען ואפריקא, גם העמים האינם יהודים נחלו להם מהתגלות האל היחיד ומיוחד שלך, אור יקרות והנם עתה בעלי תורה ודת כזאת המלמדת אותם, למלאות ולקיים את "השבע מצות בני נח", אשר תורחך חקקה אותן. להיות לחובה נאמנה בעד כל האנשים והעמים האחרים, הלא הוא: (א) לבלי לעבוד אלילים (עבודת כוכבים ומזלות). (ב) לבלי לברך את השם, האל היחיד ומיוחד (ברכת השם). (ג) לכבד את חיי זולתו (שפיכות דמים). (ד) לכבד את קנין זולתו (גזל). (ה) לחדול מזמה (גלוי עריות). (ו) לבלי לאכול אבר מן החי (אמ"ה). (ז) להשיב דינים ושופטים (בתי משפט) — המה ופרטתם הרבים (המה ואביוניהו), להיות בעלי נמוס ואוהבי מישרים — שמח בלבך על כל זה. — האיש — כן תורה לנו התורה — המקבל עליו בפני שלושה אנשים, לקיים את המצות האלה ויחשוב אותן למצות הנתנות גם כן בהתגלות ה' למשה, בתור מצות כלליות, לחובב בהן את כלל האנושית, הגהו נחשב "לגר תושב", הנך מחויב למלא נגדך, לא רק את חובתך, שהיא הלא חלת עליך גם בנוגע לכל עובד אלילים, הלא הוא לקיים נגדך את כל חובות "הצדק", כי גם מחויב הנך מסעם התורה בנוגע אל "הגר תושב", לשמור ולעשות לו ולמלאות את החובות של "האהבה" בפרעל (אתה מצות להחיותו) עליך לכבד ולאהוב אותו מבלי מגרעת, בתור איש תמים דעים וישר הולך, בעוד הלא הוא ממלא הגהו את כל חובותיו, אשר ידרוש ה' מכללות האדם, לכן לא תוכל לגרוע ממנו אף במאומה את הכבוד והאהבה, שעליך להראות לו, אף כי איננו שומר גם כן את חובות היהדות, אחרי אשר איננו מצה לשמור את זאת בעוד שאר המצות הלא נתנו ביחוד לבית יעקב (רמב"ם איסורי ביאה, י"ד ז' הלכות עכ"רם, י"ד ב' וד', הלכות מלכים ח' י"א וי"ד ג' י"א); אבל בנוגע אל חוקי ההתחננות ושאר הדברים הנזכרים, גם הגר תושב איננו יוצא מן הכלל, ואתה לא תוכל להתחנן עמו (רמב"ם איסורי ביאה י"ד י"ז), ומפני זה אסור עליך גם, "ינר" לשחות (מאכלות אסורות י"א ז' וי"ד קכ"ד).

ה

אמנם אסור ההתחננות עם אינם יהודים יוכל לעבור ולחדול, אם אלה יכנסו בדת ישראל ויקבלו עליהם את תורת ישראל ומנהגי חייו — אבל בדבר "הגרים", מה גדולה היא הזהירות והשמירה, אשר נתנו ונמסרו לנו, איך להתנהג עמם באופן כזה — הן חלילה לנו לדבר על לב איש אינו יהודי ולפתות אותו, כי יקבל עליו את הדת הישראלית, אף לעשות שום השתדלות קלה מצדנו לה, ונהפוך הוא, כי אם גם האיני יהודי מעצמו התעורר מרצונו, לבוא בברית היהדות,

החובה עלינו, לקחת עמו דברים וליעץ לו, כי יחדל מחפצו זה, ועלינו לחאר לפניו ולבאר לו, כי אמנם עתה במצבו זה, אם כך יקיים את השבע מצות הנהו „צדיק וחסיד מאומות העולם” ומה זה ועל מה זה יחפוץ להעמיס עליו עול כבד של תורה ומצוות חדשות כאלה לו, אשר איננו מוזהר עליהן על פי מולדתו ועמו, וכי תעודת העם, אשר יחפוץ להלוות אליו ולהיות נספח עמו, הלא היא למסור עצמו במסירת הנפש ובתקרובת חייו, לסבול צרות רבות ורעות בדרך חייו, המלא לרוב יגון ואנחה עד עת מצוא, ורק השגת גדול רוחני ושפע חיים רוחניים, רק היא היא מנת גורל ישראל, גם עלינו לבחון ולבדוק את תמצית כונת „הגרי” בבואו להכנס בדת ישראל, אם אין לו שום כוונה צדדית, אשר בגללה גמר אומר, לעשות כזאת, עד כי מפני זה בימי האושר של עם ישראל, לא קיבלו אליהם כל „גרים” כלל, מדאגה מדבר, פן מפני תכליות חיצוניות גמרו בני העמים להספח אל קהל עדת ישראל, ואף את אלה הילדים, אשר בילדותם עם הוריהם התגירו, בהגיעם לשנות העמידה ברשות עצמם נתנו להם החופש, לשוב אל עמם ודתם — גם הכניסה בדת ישראל דרושה להיות ע”י „למח” „מילה” וע”י „טבילה”, שהיא תרמוז על שיבת הדבר הטבול אל מקורה הטהור, אף בזמן שבת המקדש היה קים ע”י „קרבן”, שהוא מורה התקדשות ותקרובת הנפש, ושאר הענינים בזה ראה י”ד רס”ח רס”ט.

ו

במאמר הכתוב: „ובחקתיהם לא תלכו” (ויקרא י”ח ג’) תבאר התורה שבעל פה, כי אמנם במעשה העמים המתוקנים שבקרבם הנכם יושבים תוכלו לעשות הכל בדומה להם בכל דבר מתוקן וטוב, ואשר נוסד הנהו על השכל הישר, אבל לא את כל אלה הדברים שיעשו אותם מטעם הדת שלהם, או דבר הנהוג אצלם מפני זמת גלולים — לכן בדבר שאין בו כל יסוד בשכל או הנהוג אצלם מטעם הדת שלהם, או דבר שהוא בגלל תכליות לא טהורות, שהנה מביאות לידי השחתת המדות, חלילה לך, ללכת בחוקותיהם ולעשות כמוהם — את חגם ומועדם אל תחוגו עמהם יחד או להתנהג במנהגים כאלה, אשר כל אלה יסוד ושורש למו ביחוד בהשקפות הדת שלהם, אבל חלילה לכם לעשות שום דבר, אשר יתראה כאלו הנכם מפריעים את משוש חגם או שום דבר, אשר על פיהו יוכלו לחשוב עליכם, כי משנאה או מאיבה אתם עושים את זאת, ואל תראו בשום דבר, כאלו אתם מבזים את מנהגיהם מטעם דתם, את חגיהם ומועדי קדשם. — (י”ד קצ”ח, קמ”ח י”ב הערה).

סור למשמעת התורה ושומריה

שלא להוסיף ושללא לגרוע מן התורה ושללא לסור מצווי שומריה.

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות, לא תספ עליז ולא תגרע ממנו (דברים י"ג א').

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' על פי התורה אשר יודוך ועל המשפט, אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר, אשר יגדו לך ימין ושמאל (שם י"ז ח').

א

כאשר תכיר לדעת ממנהג הורים ומורים ומן התורה את תוכן "דבר ה'", אשר בו גלה את תעודת חייד, כפי אשר נמסר לנו מסיני בתורה שבכתב ושבעל פה, עליך למלאות אותו כולו כליל כפי הנמסר לך מדבר ה', אמנם את אשר לא הראית לדעת, כי זה הוא גם כן דבר ה' אל תוסיף את הדבר התוא אל התורה, לחשוב גם אותו לאומר אלוה; אולם כל דבר שניתן ושנמסר לך בתור דבר ה' בכתב ובע"פ אל תשנה אותו בדבור ובמעשה בכל העתים ובכל המסבות, אשר הנך חי בתבל ארצה. עליך ליעד את דרך חייד רק כפי אשר תתוה אותו התורה; עליך לחיות ברוח התורה, ולנהל ולחנך את עצמך ואת כל אשר לך ובכל אשר עליך לעשות, הכל כפי דרישת התורה ומעלת התעודה; אבל חלילה לך, לכונן ולתקן את תכנ התורה, שהוא אמנם גבוה וגשא בהיותו דבר ה' אלקינו יקום לעד, לתת לו פנים כאלה ולהסבירו, למען יתאים עם דרישות החשקפות המוגבלות של בינת אדם, או להכניס בתורה את השקפות האנשים אשר רק לאדם הגה, להיות נחשבות בעיניך גם כן לאמרות אלוה. הבה! קים את התורה, שהיא תורת ה' תמימה בעצם שלימותה! ואת אשר תעשה ותמלא על פי זאת התורה עליך לעשות ולקיים, כפי התעודות והתכליות הערוכות ושמורות בתורה עצמה. אל תוסיף ואל תגרע דבר ממנה! עשה הכל, כפי הנאמר בתורה הנמסר אליך בקבלת אבות, יען רק זה הוא אמת וחיים, גם שפע אמת וחיים תשפיע התורה ותאצל מרוחה עליך, לכן התוק בה ואל תרף! כמו כן שמור ומלא בלב נכון את אשר איננו ותיקנו חכמי מורשה בעמנו, אשר אותם הפקיד ה', להיות נושאי דגל "דבר ה'", להיות שומרי התורה והמצוה, להבטיח בעם את קיום מצות התורה בפועל, כפי החובה השומה עליהם מה' בעד החיים, הלא המה חכמינו ז"ל, שהמה הכירו וידעו היטב את החיים בידיעה נאמנה ובהשקפה עמוקה תחודרת בכל, גם מילאו את תעודתם באמת ואמונה ובאופן מאד געלה.

ב

האיש אשר יעשה דבר למרות החלטות הסנהדרין והבתי דין, שהמה עמודי הדת והמסורה בישראל, אם בדבר הנוגע אל א' דאורייתא או הלכה למשה מסיני, הלא היא התעודה האלהית המסורה לישראל מסיני, להיות להם הלכה למעשה, כמו התורה שבכתב, אם הלא לדעת זאת בעדנו על פי המדות מסורות ג"כ בע"פ, כי יש לאלה יסוד ושורש בתורה שבכתב, מפני, כי באופן כזה

יכלו ביותר, להחזיק ולכונן את המסורה שבעל פה, לחזק ולאמץ אותה ולכונן כל זה על מוסדות נאמנים, אם בהמשך הזמנים נפל איזה טפק בדבר, או ההלכות המסורות רק בעל פה מבלי כל זכרון ומראה מקום להם בתורה שבכתב. — ב) או ע"פ הכללים המסורים, אשר על פיהם אודות אופנים מיוחדים ובעומק הדרישה וחקר דבר שלהם בתורה החליטו ופסקו דבר להלכה ולמעשה. ג) או "סיג וגזרה", הלא הוא, כי יש אשר הכניסו חכמינו ז"ל את המותר, העומד בקרבת האסור, להציגו ולהכניסו בגבול האסור, להבטיח בזה את מלוא החזק של התורה והמצוה בעצם תומן ע"י שמירת הגדר הסיג, לבל יוכלו בנקל לעבור עליהן. גם ד) "תקנה" הלא הוא, את אשר אנו ותקנו חכמינו ז"ל תקנות נאמנות בגלל שמירת התורה, כפי שנמצא כל דבר לאשורו במשנה ובגמרא — אם האיש ההוא ירהיב עוז בנפשו, לעשות איזה דבר נגד התחלטות האלה, או לבלי לקיים את החובות המוטלים עליו על פיהן, האיש ההוא עובר הוא על מצות, "עשה ולא תעשה" הנזכרות, האמורות לנו מה' בתורתו — (אבל יען אמרות אלה בתורה שבכתב ושבצל פה המה נוסדים ומכוננים על עצם הדברים, אבל את אשר קבעו חכמינו ז"ל בתור, גדר וסיג" לא מעצם הדברים יצאו, רק מתכונת המלואים של המצות האלה, לכן חכמינו ז"ל בעצמם הציגו לפנינו את הכלל הגדול, "ספק דאורייתא לחומרא", "ספק דרבנן לקולא", יען באופן הראשון האפשרות אל שני הצדדים, לעבור או לא לעבור, עומדת היא שהה בשה, אבל לא כן באופן האחרון) (ראה חוקים פרק ט"ז).

ג

מאריבעה הכללים והיסודות האלה בדבר המסורה וחקבלה שבעל פה השנים מהם בתנאים מיוחדים יוכלו לקבל איזה שינוי: א) אם חכם גדול על פי הלימוד הדרישה החקירה שלו בתורה ומטעם וכוז המדות מהכללים המסורים לבו החליט איזה החלטה, איז חכם אחר הדומה לו בחכמה, אם אך למד ברות נאמן ובלב נכון, גם חקר ודרש בתורה ומטעם המדות והכללים הנזכרים אם ראה ומצא את עצמו מחויב להתליט החלטה אחרת נגד החלטת הראשון, כמו כן אם בית דין מאוחר מטעם הלימוד, החקירה והדרישה בתורה יחליט אחרת, מאשר החליט הבית דין הקודם לו וגם כן מטעם הלימוד, הדרישה החקירה שלו בתורה, ובאופן כזה "התנאים" המאוחרים, שהמה כמו הקודמים קיבלו את המסורה בעל פה, בחנו וחקרו את החלטות התנאים הקודמים להם עד חתימת המשנה ע"י רבי יתהדה הנשיא (רבי) שהוא לקט וקבץ את כל המסורות הקודמות ויכתבם בספר "המשנה" וכן עשו האמוראים שאחרי המשנה, אשר נמסר להם באור המשנה בעל פה גם כן עד חתימת ה"גמרא", ששם נקבצו ובאו כל באורי המשנה, והאמוראים האחרונים בקרו ובחנו את משפטי החלטות האמוראים הקודמים להם לפי כללי המשנה, ואחרי האמוראים, באו גם הגאונים אשר תעודתם היתה לבאר את הגמרא (מפרשים), גם אלה, שהשתדלו לקבץ את התוצאות ולהציב את סוף התחלטות בעד המעשה (פוסקים) וגם האחרונים יבחנו את החלטות הראשונים, לפי כללי הגמרא, ואם אחרי החקירה והדרישה בלב נכון ימצאו, כי איזה דבר הוא נגד תוכן הגמרא, איז יוכלו באופנים ותנאים מיוחדים, לשנות איזה דבר

מהחלטות הראשונים ולהציג תחתיהן את החלטותיהן. להיות החובה, למלאות אחריהם. ב) את אשר קבעו הבית דין בתור „תקנה” ואשר הדבר הוא התנהג בחיים אצל החלק הגדול מהאומה, אבל אם במהלך העתים והזמנים באו אלה המסכות והענינים, אשר הביאו את הבית דין הראשון לעשות התקנה ליד שינוי, אזי אם הבית דין המאוחר גדול מהבית דין הקודם „בחכמה ובמנין” או יוכל לבטל את דברי הבית דין חברו (כנראה נדרש לזה גם „חכמה” גם „מנין”, למען יוכל הבית דין בכוח שתי המעלות האלה, להתרומם אל השיקול הדעת הנאמן של המתקנים הראשונים, אף לעלות עליהם בחכמה ובמנין, למען בשיקול הדעת גבוה ונשא מהראשון יוכלו להשיג ולהבין ביהודי, כי כל המסכות שהביאו את הבית דין הראשון לתקן את התקנה לא תשכנה עוד, במצאם, כי כבר עברו ובטלו מהחיים של הכלל, אף למען יוכלו להביט ולהתבונן היטב בזהירות רבה על כל התוצאות, אשר תוכלנה לצאת מבטול התקנה, יען כי ביטול תקנה דורש חכמה יתירה מהחכמה שהיא דרושה לתקן את התקנה). אבל את אשר תקן איזה „בית דין”, להבטיח את שמירת התורה, בתור „סיג”, ונכנס להיות דבר מקובל ונהוג בחיי החלק היותר גדול של האומה, אזי לא יוכל הבית דין המאוחר, ולוא גם יהיה גדול מהראשון בחכמה ובמנין לבטל את זאת.

ד

האיש, אשר יסוג אחור, ולא יאבה ולא ישמע לקיים את אשר החליטו בתי הדין בישראל, ואת כל הנוגע למושג התורה שבע”פ ובשפיריות לבן או בהשקפתו האחרת משליך מעליו את עול התורה והמצוה, נבדל הנהו מקרב עדת ישראל, אבל בני הפורצים גדר חרעם אחריהם, אשר חנכו אותם בחינוך כזה ובהשקפה כזאת, ואשר המה בבלי כל אשמה מצדם תעו מני דרך נחשבו לישראלים תועים, והחובה והמצוה בחן ונועם, בשלום ובמישור ובדרך הלימוד וההבנה, להשיבם אל דרך האמת.

אמנם על אלה חדברים, אשר התורה שבכתב ושבע”פ קבעה אותם בתור „תקנה וגזרה” דרוש באור ארוך ורחב ואנחנו הצגנו כל הנזכר רק בתור אזכרה כללית (ראה אודות זה יד חזקה הלכות ממרים ח”מ כ”ה).

ה

לכל עדה מישראל הזכות גם החובה עליה, לתקן תקנות כאלה, שהנה תועלגה להבטיח גם לעורר את שמירת התורה בקרב קהל עדתה ותקנות העדה כאלה, אם רק תכלכלנה בקרבן את התכלית הנזכר, ואם בגלל קיום התורה וברוחה, מצאה לנכון לתקן התקנות האלה, עליך לשמור ולקיים אותן, כל הזמן אשר הנך נמצא בקרב העדה והיא (ראה ח”מ ב’).

י

האמור למעלה היא ביחס תקנה וגזירה וסדרים כאלה אשר יש לנו מהבחי
דינין בישראל, וע"ד המנהגים הלא המה חובות כאלה, אשר מבלי תקנות בתי
דינין באו והונהגו בחיי העם ראה למעלה מערכת החוקים בנדרד ושבועות
אסר (פרק ט"ו).

ז

בכל אופני הספק, עליך לפנות אל חכם מומחה, אשר ידעת, כי אמנם
כוחו רב בתורה וכי הוא בעצמו ישמור ויכבד את כל הנאמר בה ושאל את
פיהו להתיר לך את הספק, ואם החכם באמת מומחה הוא בתור רב ומורה
צדיק, אזי עליך לעשות, כפי אשר יורך ואל תט מדבריו ימין ושמאל. — (ראה
ח"מ כ"ה, י"ד רמ"ב).

ח

תשובה

וידבר ה' אל משה וגו' איש או אשה, כי יעשו מכל חטאת האדם, למעל
מעל בה' ואשמה הנפש ההוא. והתווד את חטאתם אשר עשו והשיב את
אשמו בראשו וגו' (במדבר ה' ח').
והיה כי יאשם לאחת מאלה והתוודה, אשר חטא עליה (ויקרא ה' ה').
והיה כי יחטא ואשם, והשיב את הגולה (שם ה' כ"ג).
והתווד את עונם ואת עון אבתם, במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו
עמי בקרי וגו' (שם כ"ד מ').
והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבתי עד ה' אלהיך ושמעת בקול
וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך וגו' כי תשמע בקול ה' אלהיך,
לשמר מצותיו וחוקתיו הכתובה בספר התורה הזו, כי תשוב אל ה' אלהיך
בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ל' א').

א

לא רק אל קיום החובה והמצוה בלבד יקראך ה' בתורתו, כי גם אל
„התשובה“ הלא הוא, כי תשוב אל החובה והמצוה יזכירך ה' באופן אם
בסוגות אחר ממה, אף יורה לך את הדרך הנכון, איך לשוב אל הטהרה אשר
נאבדה ממך, ולוא גם כל רגע מרגעי חייך היה נכתם בעון ופשע, ולוא גם
מעולם בלב גכון בקרבך לא התהלכת לפני ה', בכל זאת דבר ה' יקראך, כי
תשוב אלי, הן בכל זאת בן ה' הנך, ואביך קנך יקראך בתור „בן אובד“,
להנחם על הרעה ולשוב אלי, לבל תוסיף ללכת עוד בדרך חטאים ולצעוד כמתיאש
הלאה במעגל חייך, אשר נשאר לך עוד לעבור בו — קול אביך, קול בחדר,
קורא לך, להתחזק ולהתעודד, לעזוב דרך רשע ולחפש נפשך מחבלי החטא והעון,
למען מאז והלאה תהיה סר מרע ועושה טוב, למען תשוב להיות עוד הפעם
„בן ה'“, אשר יחכה לתשובתך בתשובה שלמה, ואז ימחה כעב את תוצאות
חטאותיך ושב ורפא לך — ואתה מאז והלאה תוכל ביתר שאת להתהלך לפניו
בדרך הישר, ולראות באור החיים והאור.

אולם את הדרך הנכון בעד האדם, לרכוש לו מחדש את טהרת החיים יוכל לסלול לו על ידי א) הודאת בעל החטא — „דווי“ — ב) תקנת החטא — „השבת“ — ג) „חרטה“ — ד) „תשובה“.

ב

א) הודאת בעל חטא — דווי — כל עוד תסבב את עצמך בכחש על דבר חטאתיך, כל עוד לא תחפוץ להכיר ולדעת בעצמך, כי אמנם חטאתי, כל עוד במשכיות לבבך יתעורר החפץ, לכסות פשעיך, כל עוד לא תשים עין על עצמך, להכיר את עצמותך בהכרה ברורה ונאמנה, ולהתבונן היטב על החטא וגם על התוצאות שהנה כבר באו עליך על פי משפט צדק או מוכנות הנה לבוא עליך וליסרך קשה על חטאתיך — כל העת ההיא אתה לא עשית אף צעד אחד מצדך בדרך הטבת חייך — לכן הסירה ממך את פני הלוט, אל תואל עוד להאמין בקול יצר לבך, אשר יטעים וימתיק כל רע ויהפוך לך כל מר למתוק. הרהיבה עוז בנפשך התאמץ להביט על עצמך, כפי אשר הנך באמת בתכונתך הנאמנה — למדד הזכר את תכלית החיים כפי אשר התותה לך התורה ואל מול פני התכנית ההיא הציגה את הליכות חייך ובחן והשווה אותם, אם מתאימים המה עם התכנית ההיא גם יחד — ובאשר תמצא, כי סרת ממנה, כי חייך נסו מהתכנית ההיא, אל תשלה עוד נפשך. — הן בזה החטא נמצא לך.

אל תשלה נפשך באמרך, הן חטא רבים הוא זה, הלא רבים כמודי יחטאו ולא יאשמו, גם אל יפתה אותך מנהג הזמן והשכלת הסעם וחדש, שהיא אמנם לא תגדל ולא תחנך את האדם להעלותו אל האמת למעלה, רק תתאמץ להוריד את האמת למטה אל האדם, להראות כי תוכל עמוד גם במחיצתה. היא חיה גם את החטא בראותה כי כבד על האדם לחדול ממנה, עד כי יקנה לו זכות אורח, להיות בתור „אולת קשורה בלב איש“, אם הכרת לדעת כי אמנם חטאת, עשה והגצלה, התיצבה כה בפני ה' אלהיך ואמור: „אזהה ה' חטאתי עויתי, פשעתי לפניך, סרתי מדרך אשר התוית למעני, וכזאת וכזאת עשיתי (הגני תזהה ומתחרט על זה, גם בושתי ונכלמתי ממעללי הרעים, אשר לא אוסיף לעשותם עוד). —

הכר לדעת גם את תוצאות החטא! הביטה וראה, הן אמנם לוא נשפוט על פי חומר הדין, אזי בעד כל חטא קל ראוי היה האדם להמחה מספר החיים, גם החטא הן אמנם יביא עמו „קללה“ בכל האופנים — חושה בנפשך כי אמנם תוצאת כל חטא ועון, הלא תביא ברוחך ובנפשך פגמה „קללה“ תיכף ומיד, את „הקללה“, כי כל חטא שחטאת, הלא יכביד עליך את הכשרון להיטיב, גם יפעל עליך להיות נוח לחטוא עוד — אם את כל זאת הכרת לדעת היטב, היה מודה ועוזב — והניחה את עתידות חייך הפנימיים והחיצוניים — ביד ה' שהוא שופט צדק — גם אב רחמן, מוחל וסולח לעונות — בזמן שבית המקדש היה קיים, אז יכולת, אם עשית איזה חטא בשגגה, להביע את ההכרה והתודאה הזאת על קרבנך, אשר הבאת אז לה', לאות התמכרות עצמותך, לעבודת בוראך מחדש — אבל יען כי המקדש חרב, המזבח נהרס — הנך יכול עתה רק ברוחך ונפשך, להתבונן

ולחשוב, כאלו הנך מקריב את עצמך על מזבח ה', למען תקבל מידו מחדש את מתנת החיים. — ואז, כאשר הכרת את עצמך היטב ברוחך, עליך להביע את רגש נפשך גם בדבורך ולהראות מפורש באמרי פיך, כי תמונת „בטול היש" שלך תתיצב כח לפניך בפנימיות נפשך גם מתוצה לך, למען לא תהיה ההכרה הזאת רק רגש עובר ותולף, ולמען תשאר ההכרה שלמה ונאמנה ומהלך נפשך זה יסרחו וינבחו החיים. —

(ב) תקנת החטא — „השבון" — אבל בטרם תכנע ותכניע את עצמך במחשבות כאלה לפני ה' ובטרם תבטא בשפתיך את ההודאה על עונך, מהר לפנות כה וכה ולראות, אולי תוכל עוד להיטיב למצער את החלק מהחטא העוין אשר עשית, כי אמנם להארכת החטא והעון תחשב, אם תאחר מעשות את זאת, באופן, אם יש האפשרות עוד, להיטיב מעליך ולתקן את חטאתך — לכן אם חטאת נגד רעך (אמנם רק עונות מיוחדים נמצאים בין איש לרעהו, שנוכל להיטיב ולתקן) אם הרעות לו בגופו, בכבודו או ברכושו, חושה מהר להשיב לו את אשר חיסרת ממנו, ככל הנדרש ממך על פי התורה ולבקש ממנו סליחה ומחילה, ואף אם ענית וחקנסת אותו רק בדברים בלבד, עליך, לדבר על לבו ולפייס אותו, למען יכפר בבקשך ממנו סליחה ומחילה; אולם, אם אתה לבדך לא פעלת אצלו כי יסלח לעונך, קחה עמך שלשה מרעיו ולכה עמם אל האיש ההוא, למען תמה ימליצו טוב בעדך ויפעלו סליחתו למענך, ואם גם זאת לא תועיל, נסה מחדש ע"י שלשת רעיו האחרים פעם שנית גם בשלישית — ואם גם זאת לא תועיל — אזי אתה הלא הנך עשית את שלך — וזה האיש האכזר, אשר לא מחל לך הוא עונו ישא — ואם האיש אשר חטאת נגדו הוא מורך ורבה, אז אין כל גבול ושעור להטרחות שעליך להטריח „לפייס" אותו, עד אשר תשיג סליחתו. — אם מת האיש ההוא אשר חטאת נגדו, עליך לקבץ על קברו עשרה אנשים ואמור בפניהם: כי חטאת לה' ולרעך וכזאת וכזאת עשית לו — ואת אשר היה עליך להשיב בכסף, השיבה זאת ליורשיו, ואם יורשים אין לו, עליך למסור זאת לבית דין.

ג

„חרטה" — אם את כל זאת עשית, אז עליך להשליט בלבך „חרטה" גמורה, להנחם על דבר „העבר" — הרגישה בנפשך, כי מאד השפלת וכי חטאתך כבדה מאד, עד כי אתה בעצמך לא בנקל תוכל לרצות עונך וכבדה תהיה לך חשגת הסליחה — אולם בכל זאת אל תתן, כי הצער והיגון על אודות החטא שחטאת בזמן העבר, ישלט עליך בתוקף ועז כזה, עד כי ימוגג את לבבך ויחליש אותו עד למאד, לאמר נואש, עד כי לא תהיה עוד מוכשר, לבנות את בנין העתיד שלך מחדש, ונהפוך הוא, כל עוד חוסיף להרגיש עמוק עמוק בלבך „חרטה גמורה" ע"ד העבר שלך, עליך אז ביחוד, לחזק את רצונך ולאמץ את החלטת דעתך, להיטיב דרכך, ובה בעת, אשר אתה חש בנפשך כי נפלת השפלת מאד, עליך להתאושש ולהתעודד ביותר, להגבית עוף ולהשיג מחדש וביתר שאת את טהרת החיים — יען ציץ ופרח ופרי של ההכרה, הודו והחרטה דרושה להיות:

ד

(ד) התשובה — הלא היא ההחלטה העצומה בנפשך, לקבל על עצמך להיות בעתיד תמים דעים ונאמן ברוחך עם התורה והמצוה, ולשמור ולקיים אותן בפועל, הן אמנם ללא הועיל הוא הדיוי והחשבון גם כן איננו רב הערך, אף החרטה המציקה ומוסר כליותיך היא רפת כוח ואין אונים — אם לא תתאמץ מאז והלאה, לרכוש לך בעז ותעצומות את הכוח והיכולת, לחדול ולמנוע את עצמך מעשות כל חטא ועון גם בעתיד, ולכונן את חייך הבאים להחזיקם בטהרה רב יותר מחייך החולפים — וזאת היא „התשובה“ הנאמנה: אם יש בידך היכולת גם ההזדמנות, לשוב ולעשות את החטא ההוא, ואתה, אף כי הגרוי והתאווה אל החטא נמצא אהך כמאז כן עתה, אף יש בידך היכולת והכוח, לפעול און ולעבור עבירה כמאז, ובכל זאת הנך מונע את עצמך מעשות החטא, יען וביען, כי הכר הכרת לדעת, כי אמנם חטא ועון הוא, ומפני זה תחדל מעשות אותו, יען אדיר חפצך עתה, להיטיב את דרכך ולפלוס את מעגל חייך, וכל זה לא מפני „היראה“ או מבלי יכולת, רק מחפץ נאמן וטהור לזכות ארחך, לכן מובן מאליו, כי הטבת החיים לאדם בימי העלומים הלא היא הטובה ביותר, למען יהיה מאז והלאה דרך החיים סלולה לפניו — אולם אם גם זקנת ושבתי, וחייך חמה מלאי חטא ועון ואם גם קפצה עליך הזקנה ועדיין לא שבת מסעותך, בכל זאת אל תאמר נואש. אל תאמר, איככה אוכל לעשות ולקיים את „התשובה“? הן אמנם גם אז, אם תעשה תשובה בלב נכון בקרבך, תוכל להיות סמוך ובטוח, להשיג סליחה ומחילה, אף בשכבך על ערש דוי והנך מתאבק עם המות, ואף אם אז באת לידי הכרה נאמנה, הנך מרגיש אז בנפשך חרטה גמורה על מעשיך הראשונים ועיי הסדרים הצוואה האחרונה שלך, תראה בפועל, כי אמנם בלב שלם תתאמץ להיטיב את אשר תוכל עוד להיטיב, וכי קבלת בלבך באמת ואמונה בפני ה' את ההחלטה הגמורה, אשר באופן, אם יתן לך ה' עוד חיים וכוח עלי אדמות, אזי לא תשוב עוד ללכת בדרך חטאים, וכל מעינך יהיה מאז והלאה לעשות אך טוב — אזי גם בשעה האחרונה ההיא מחייך, תוכל עוד ליחל ולקוות לה, כי השג תשיג מאתו סליחה וכפרה.

ה

אולם, הן אמנם לא כל כך נקל הגהו דרך הטבת החיים, דרך התשובה הנאמנה — ורק בעד רצונך הכביר, הנאמן והנכון בקרבך אין כל נמנעות בדבר, גם יש לך היכולת לרכוש אותה, ואם הרצון הנאמן והנכון זהו, אזי אתה, אז תשכיל ואז תצליח, לקנות לך בטח „תשובה שלמה“ ונאמנה. — לכן, עליך לגמור בדעתך וברצונך לאמר חפצי-בה, התאמץ בכל כוחותיך לרכוש אותה לך, גם התפלל לה, כי יתן לך גם את עזרתו מקדש לזה, ואז נסה גא פעם אחת להתקומם נגד החטא והעון ולחדול ממנו — נסה גא פעם אחת להכניע ולנצח את תועלת עצמך, את אהבת עצמך, את הנטיה להנאה ואת העצלות, ואם פעם אחת צלחת לך זאת, אזי גם בזה פעלת הרבה — יען בפעם השנית נכון בטח תהיה, כי נקל יהיה לך יותר, ואם היו לאיש בעל התשובה ההזדמנות היכולת

לחטא פעם ושתים. אבל מפני יראת החטא בעצמו עמד בנסיון ולא חטא. מני אז ה' בעצמו יגן ויהסה בעדו (הבא לטהר וכו'). אף יאזרהו כוח וחיל במלחמתו עם החטא והעוץ. לנצח במלחמה הכבדה הזאת.

גם התפלה. שהיא המשען הגדול לחיים. גם היא מועילה מאד בעד התשובה אל החיים. לכן התרומם אל ה' בתפלה הוביע את רוחך מה אתך ומה לך. ואיך הנך מביט ומתבונן על עצמך וצקון לחש השמיע משאלות לבבך. כי חפץ תחפרץ לרכוש ולקנות לך לימים יבואו חיים טהורים לפני ה'. בתפלה הלא תוכל להתרומם ממעל לחטא. אף להשיג את הכוח הקדוש לה' הנדרש לך. למען תוכל לנצח את רוח הבהמה. אשר בך. עת תתפרץ מסגורותיו — בתפלה הכון עצמך להחליץ למלחמה — ומני אז היה שומר על עצמך! הן אבדת את משלתך על רוח הבהמה שבך. לכן השתדל מאז והלאה לרכוש את השלטון שלך עוד הפעם! היה כובש את יצרך! בקש תחבולות איך לכבוש ולנצח אותו. בתחלה החל את זאת בדבר קטן וקל. אף השתדל לכבוש אותו באיזה דבר המותר לך — ומאז והלאה תהיה נקל לך כבישת היצר גם בדבר הכבד. גם בדבר הגדול. גם בחטאים ובעונות אשר זה מכבר הרגלת בהם. את כבישת היצר עליך להחל בדברים. שהמה בלתי מושכים כה את לבבך. להיות נמשך אחריהם בחזקה ובדברים שבכל רגע. אמנם יש לך היכולת לנסות את זאת. למען רוחך יתרגל ויקנה לו את הכשרון. לכבוש תמיד את היצר — קבל על עצמך לבלי לכעוס. לבלי עשות חונף. לבלי התגאות. לבלי דבר שקר. לבלי לשמוע ולבלי לראות דבר עול. גם מנע את עצמך מאיזה הנאות קטנות המותרות לך. וברצון ובבחירה חופשית התאמץ למלאות את החובה המצוה. עם כל אלה עליך לעשות את „ההתחלה“. והתרחק ביחוד מההזדמנות. לבוא לידי מעשה החטא ההוא. אשר כבר הכה שורשיו עמוק בקרב לבבך. לבלי תבוא לידי נסיון. הרגל וחנך את עצמך בכל יום בתפלה וכבישת היצר. ואז מדי יום ביומו תוסיף לך אומץ וחיל. עד כי לא תירא ולא תפחד עוד מהכשל בדרך חטאים. גם באומץ לבב תוכל לפגוש את החטא בעצמו. אשר רבות פעמים נכשלת בו. יען מאז דרכך נכונה לפניך ותעבור בשלום ולא תדע רע.

אבל אל תהיה כחולם בהקיץ. עת גמרת אומץ. לשוב בתשובה שלמה — עליך להיות עד ורב פעלים. ולעבוד בזה בוזריות ושקידה. אמן את כוחך לחזק בכל יום מחדש. חזק ואמן. עליך להחפש בחזקה מכל חבר רע. ולעזוב את אחוזת מרעיו. שהמה פועלי און וחטא. חדל לך מכל מראה עיניך. שבו תראה משל ודוגמא לפניך מכל פעולה רעה. ברח לך ממושב לצים. מקלי הדעת. גם אם תוכל שנה את שמך לשם אחר. בעוד השם החדש הקורא לך. יזכירך תמיד על אודות פעלותך אמונה — וכן חפץ תחפרץ להיות „נהפך לאיש אחר“.

1

אל מחשוב. כי רפה אתה וחדל אונים הגר! אל תדמה. יען וביען. כי רבות רבות פעמים נכנעת תחת תגרת יד החטא גם נכשלת בו. לכן לא תוכל עוד בשום אופן לכבוש את יצרך ולנצח אותו! חלילה לך לחשוב ולהאמין כזאת. יען. בעד הדבר. אשר ידרוש ממך ה'. בטח יתן לך גם כוח וחיל לזה — הן לכל

אדם, בעת בראו אל מציאותו, אמצחו ה' בכשרון וכוח למלאות את חובותיו. לכן עליך רק להתאמץ ולהתעודד, לרכוש לך את „התשובה“, ולקנות לך עוד הפעם את הטהרה הפנימית, להיות עוד הפעם, את שהיית לפנים — לפנים — ולרא גם העת והיא היתה אתך רק בשחר טל ילדותך — אבל הן „לפנים“ היית נקי וטהור! אף יכול תוכל עוד הפעם להיות „נקי וטהור“ — אביך שבשמים יהי בעזרך. בחסדו הגדול ובכוח ממשלתו יעביר חטאתך וימחה כעת את התוצאות הרעות מחטאיך בזמן „העבר“ הבלתי סהור — אם רק לזה גמרת אומר ברוגזך הטוב, גם חפץ תחפוץ, כי יעשה לך כזאת!

בעת יצירתך — כה יאמרו חכמינו ז"ל — לקח המלאך הממונה על ההריון את טפת היצירה שלך והציג אותה לפני ה' אדון כל הברואים, וישאל: „טפה זו מה תהי עליה בחיים? העשיר או עני, גבור או חלש, חכם או כסיל? אבל על אודות „סור מרע ועשה טוב“, הלא הוא: אם תהי צדיק או רשע? לא ישאל, יען כי „הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים! על הכל עליך לתת תורה לה“, כי מידו זאת לך, אבל לא בעד „היראת שמים“, שהיא רק היא כולה כליל מסורה היא בידך — לכן ראה נא, הלא יש בידך הכוח והחיל, להיות עוד טוב וישר גם לבך יהיה סמוך ובטוח, כי יכול תוכל, יען בידך הלא הוא טובך זה.

אמנם כן, אם באומץ לבב וברוח נכון בקרבך בעצמך תצעד ותכתן אשוריד עוד הפעם, ללכת בדרך טובים, אז אהבת ה' תכונן גם את חייך החיצוניים באופן כזה, עד כי המה יהיו המסייעים והעוזרים לחפצך הנאמן הזה ולפעולתך אמונה הזאת. — אולם רק לאיש ההוא לא יהיה ה' בעזרו, לשוב בתשובה שלמה — כה יאמרו חכמינו ז"ל — לאיש כזה, אשר ע"י החגמא ומשל של עצמו וע"י דבריו, אשר כוננו להשחית הרחיק והטה גם את אחרים מדרך הטוב, האיש שהגנו חוטא ומחטיא את אחרים, אשר שם מעינו להפריע גם את האחרים ממלאות את חובתם — או האיש אשר יכול היה למנוע ולהשיב את הרבים, מעשות חטא ופסע ולא עשה כזאת — אף לזה האיש — אשר בעת יעשה כל דבר חטא ועון ישלה את נפשו בשוא נתעה, לחשוב, כי אמנם אחרי כן ינחם מזה ויעשה „תשובה“, עד כי איש כזה מתברך בלבבו, לחשוב את התשובה רק בתור גשר ומעבר מחטא האחד אל החטא והעון השני.

ז

כולנו כאחד צריכים אנחנו לתשובה! יען מי מאתנו לא עזב את דרך התורה והמצוה וחיי מי מאתנו יוכלו להצטיין באופן כזה, עד כי נוכל להחליט, כי אין בהם כל מגרעת ושמץ דופי, ולחשוב, כי אמנם החיים שלנו בעצם שלימותם המה מכוננים רק כפי התכנית המראה לנו בתורת ה'. מי יוכל לאמר: זכיתי לבי להיות צדיק בכל דרכיו, מבלי ימצא בי כל חטא ועון? הן כולנו כאחד צריכים אנחנו לתשובה! אף האמצעי האחד והיחיד להטבת השבת החיים הכלליים, אשר תבוא בעתה, הלא היא גם כן „התשובה“ — בעד „התשובה“ הלא היא התכלית והמטרה, אשר למען הגיע עדיה באו הצרות והתלאות והנסיגות של עמנו במשך אלפי שנים ובקרב עמים רבים ובכל

הקורות אשר עברו על ישראל הזמנים, עד אשר באחרונה ישוב ישראל עד ה' אלקיו ואל עצמו באמת ואמונה ושב ורפא לו, כאשר יחדל לחשוב עוד את ההתחרות, להשגת קנינים אחרים, לתכלית ומטרה, ואת השאר למסור אל המקרה וההזדמן (אונגפאהר), מבלי בחון את מעשיו ומבלי שים לב, אם הדרך של ההתחרות הזאת מתאמת, או בלתי מתאמת עם „ההתהלכות" שלנו עם ה' (התהלך „בקרי" (במקרה) עם ה'), רק יתאמץ לשים כל מעיניו להתהלך לפני ה' ולהיות תמים ודרך ה' נכונה תהיה לפניו, עד כי באחרונה בקרב עם ישראל למגדול ועד קטן, ילמדו לדעת את ההתהלכות עם ה', למען תהיה היא למו לתכלית האחת והיחידה בחיים, ושאר הדברים יהיו נכנעים תחתיה ועומדים מתחת למדרגתה — ואז ישוב ישראל בתשובה שלמה אל על, אל מעוז צור ישועתו ותשרעה תהיה לו. — כולנו צריכים אנחנו לתשובה! — לכן הבה נתאחד וגדבקה יחד, למען תהיה דרך התשובה אשר ילך בו האחד, לאות ולכופת ולמשל גם בעד האחרים — עלינו להדבק בחכמים, אשר דברם ושיחתם יורו אותנו להטבת דרכנו ויחזקו את לבנו לשוב בתשובה שלמה ונאמנה — חלילה לנו גם בשחוק ולצון, להרחיב פה ולשון וללעוג על הדבר, שהוא נדרש להיות יקר וקדוש בחיים — לכל תקל בעינינו קדושתו — עלינו לתת גודל ויקר למורינו, וכבד נכבד אותם, למען יוסיפו להורות אותנו ולהוליכנו בדרך טובים — עלינו לאהוב כל לקח טוב ואמרי בינה, ואל נבוש לקחת מוסר גם מקטן שבקטנים בדבר, אשר יוכל להוכיח לנו, לדעת את הטוב והישר — גם על כל עדת בני ישראל החובה והמצוה להשתדל, כי בקרב עדתה יהיה איש כזה, אשר הוא בעצמו יוכל להיות, לאות ומופת לאחרים בחייו הטהורים, בגדל תורתו ותכמתו, ביראת אלקיו ואהבת אנשים, איש אשר יפקח את עיניו על דרכי בני עדתו ויוכיח במישור את דרכם על פניהם, אם יראה בהם ערות דבר, או אם לא כן יעשו ותועים המה מדרך השכל — כל אלה המה הדרכים והאופנים, שהמה מעלים את התשובה, להיות אפשרית וקרובה אלינו מאד, וכפי אשר סדרו לנו חכמינו ז"ל, ונוסף לזה הזהירו אותנו, להשתמר ביחד מפני חטאים ועונות כאלה, שהמה בעיני אנשים כמעט בלתי נחשבים לחטא ועון (שאדם דש בעקביו), יען כי ע"י חטאים כאלה לא תוכל בנקל, לעשות גם את הצעד הראשון, לצעד בדרך הטבת חייך, הלא היא הכרת החטא והעון, גם להיות נזהר מאד באלה החטאים, שיש לך היכולת וההזדמנות ביותר להכשל בהם, ואשר מפני זה בנקל יהפכו, להיות לך להרגל (עבר ושנה הותרה לו), יען כי מפני אלה כבד יהיה מאד הצעד האחרון והנכבד בדרך התשובה — הלא היא „התשובה" השלימה, שהיא השבת החיים הנאמנה בעד „העתיד".

ח

והנה אם כל יום ויום מימי השנה יקראך ה' אל החובה והמצוה, גם אל התשובה, לשוב אל החובה והמצוה אם עזבת אותן וחדלת מעשותן, אמנם נועד הנהו זמן מיוחד בשנה, להיות מסוגל ביותר לכחינת החיים החולפים, להכרת החטא ולהתחזות עליו ולחקן את האפשרות לתקן, גם להשיג את החרטה והתשובה — והזמן הנורע לזה, הלא המה התשעה ימים, שהמה יוליכו

וינהגו אותך אל „יום הכפורים“, אל היום הקדוש והנורא, אשר בו ה' אלקינו נעתר לאבותינו, אחרי אשר חטאו בעגל במדבר וישבו אליו ויקבל את תשובתם ויכפר להם, ואת היום ההוא יעד להיות „יום כפורים“, יום סליחה ומחילה גם בעד דורות עולם — ויום כפורים בעצמו הנהו היום של התשובה הכללית — לכן אחרי הימים, אחרי ימי ההכנה אל התשובה, אחרי אשר בהם בקרת ובחנת את חייך גם השתדלת להיטיב ולחקן מראש את אשר יכולת, הנה אז יבוא יום הכפורים, להיות בעצמו באמת יום קדוש לאדתינו ולנו, יום הגועד בעד הדוי והתשובה, הלא היא תשובה של חרטה גמורה ופרי יום ההוא הלא הנה „סליחה“, „וכפרה“, בעוד הוא ימחה את תוצאות החטא בחיים הפנימיים והחיצוניים, ויכפר כל עון, וממנו תצא לנו בעד החיים הפנימיים „טהרה“, הלא היא, הכשרת הנאמן, מבלי כל מפריע, להיות „סור מרע ועושה הטוב“, ואתה פני אז כאלו נולדת מחדש תוכל מאז חלילה לחיות בחייך החדשים, חיים שיש בהם כל המעלות הראויות לאיש ישראל, לטוב לך כל הימים.

שש פעמים מסודרים המה הירדניים בעד יום הכפורים, להתחדות על כל חטא ועון — בעת ההכנה וההזמנה לפני סעודה מפסקת, בערב, בבוקר, במוסף, במנחה ובנעילה, ולתפלה ולעבודת אלקים ביום ההוא תכלית אחת לכולם, כי יראה לנו ה' את תכנית חיינו הנאמנים, ויעזור לנו, להכרת החטא ולהכרת עצמותנו ולפעול בקרבה חרטה ותשובה נאמנה — גם חטאים הנעשים מכבד אל יעלמו ואל ישכחו מלבך ובכל יום הכפורים דרושים המה, כי ישובו מחדש להזכר ולהפקד בזכרונך.

ט

תשובה ויום הכפורים מכפרים רק על השב בלב נאמן ונכון בקרבו, אבל אם תדמה, לסבב בכחש את ה' אלהיך ולחטוא, בתקותך, כי תשוב אחיכ בתשובה ויכופר לך עונך — אם הנך שב ומתודה ביום הכפורים, רק למען העבר חטאתך מאז, ולשוב ולחטוא מחדש, אז גם התשובה גם יום הכפורים שלך המה רק חונף גם לחטא יחשב, יען כי באלה תשלה את נפשך, כי תוכל להגות גם את ה' הידע סתרי כל לב, ובאמרי פיך ובדבר שפתיך תסבכו בכחש ולבך אחרת יחשוב. (רמב"ם הלכות תשובה, א"ח תרי"ג חר"ו, מערכת העדות פרק ב').

ט

לכונן בית

לפרות ולרבות

ויברך אתם אלהים, ויאמר להם אלהים: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ (בראשית א' כ"ח).

א

פרו ורבו נטעו מאז והלאה את מטע המין שלכם בארץ. טוו לכם מאז והלאה את תקות חוט החיים בכל העתים וחזמנים. הקימו לכם זרע, לדורות עולם, למען יוסיפו לבנות ולכונן את אשר השארתם אתם בלתי נשלם ובלתי מתוקן עדנה. נטעו שורק בגן ה' בתבל את המין שלכם, למען יעל כיונק כולו, להיות נטע נאמן בכרם בית ישראל, ואתם עשו למען זרעכם את כל יכולתכם, לגדלם ולחנכם לה'. ואת אשר רכשתם אתם לכם ואת שקניתם כל דבר טוב ביראת ה', אהבת ה' ובטחון בה' בחייכם הנאמנים לה', את כל אלה תנחילו לדורכם דור נולד. עליכם למסור להם כל אלה בתור ירושת נחלה וצ"י בניכם אחריכם וצאצאיהם ומפעלותיהם תאריכו את קיומכם וזכרונכם לעולמי עדי. אחרי אשר כל פעולות האנשים תקבלנה את ערכן עליהן ואצילות מעלתן צ"י הדבר ותכליתו, ויען כי בק הנבראים אין יצור נעלה כמו "האדם" ואין תכלית גבוהה מתכלית האנושית, אם כן, הלא אין כל פעולה נעלה וגבוהה כמו פעולת "החשתתפות", להביא לידי יצירה "אנשים" בתבל, ולחנך את יצורי האנשים האלה אל התכלית האנושית, אף ברכה נעלה הלא היא, להגיע אל הפעולה הזאת.

הנה, למען תוכל למלאות את החובה הזאת, למען תוכל לכלכל את הילדים הניתנים לך ולחנכם ולעזרם ולאמצם אל החיים, ראה נא, הן למטרה הזאת יאמר לך ה': "כבוש את הארץ, להיות מושב אנשים" (וכבשוה). עליך לכונן את חוג חייך מסביב לך, להיות נחשב לרשותך והכניסה אל תוך החוג ההוא סכום יותר רב מיצורי ה' וממתנות ה' ככל האפשר, למען תוכלו אתם ובני ביתך, לנוב ולפרוח בתוכו, החוג ההוא הוא "הבית", וסכום מתנות ה' המובאות אל תוכו — הנהו "הקנין".

ב

ראה נא עלם בן ישראל! לזה ורק בגלל זה, עליך להתחרות, להשיג את הקנין, למען תכונן את עצמך, להיות מרכז החוג שלך, ולמען תוכל אז, להביא אל תוך החוג ההוא את חברתך ואשת בריתך, לראות עמה בחוג ההוא חיים בשלות השקט, בנחת ובשלום, גם לפעול ולעשות בעד בנין עמך והאנושית הנעלה. — עליך לכונן "בית" כזה, אשר כבוד ה' יבוא אל הבית ויגיה אורו בקרבו. בית, ששמה ימלאו ויקימו את דבר ה' ופקודותיו, ולגדל ולחנך שמה את הדור נולד, אשר ממנו יצא ברכה ואושר מסביב לו — לכן אחוז באיזה

אומנות ופרנסה, אשר תוכל לקנות על ידה, כי בתום וישר תוכל להגיע עד ההעמדה ברשות עצמך הזאת — והכל שזה איזה אומנות או עסק, אם אך תעסוק ביושר לבב ואמונת רוח, ועל ידו תמצא חן בעיני אלקים ואדם, אף מתאים הנהו עם חוקי המדינה. הן לא יחלקו את הכבוד לאדם רק בגלל מצבו, אך, כפי שהוא נמצא ומתנהג במצבו, ויהי מה יהי! — ובאיזה אופן ימלא במצבו את התכליות הגבוהות, אשר בגללן הוא בא, לעמוד במצבו זה, כל זה יתן להאדם את ערכו הנאמן עליו — גם עליך לשאול, איך יחשוב ויעריך ה' את ערכך עליך, מבלי הביט על הערכת האנשים, באופן, אם האנשים ההם רגילים המה להעריך ולכבד באדם את הכל, אבל לא את יראת ה' — אמנם עליך להתבונן היטב בבחירת איזה אומנות או עסק בעד החזקה חייך, ליעד עבודך רק עסק כזה, אשר הנך מובטח בו, כי לא תסכן בגללו את נפשך, לבוא לידי הפרת ברית וחלול תורת ה'. עסק כזה, אשר בנקל יתן לך גם את האמצעים והיכולת, לכונן ולחזק את עצמך אל זאת התעודה, שלמענה תתאמץ להשיג לך את העסק לחיים.

ג

אולם אוי לך נער! אם תדמה בלבך, כי רק הכסף והרכוש בלבד יספיקו לך, להיות אב נאמן בבית, אשר תכונן לך — אמנם הן באלה תוכל להכין לך מזון ומלבוש — אבל, האם רק באלה יכול תוכל לחנך ולרומם את ביתך להיות „בית נכון ונשא לה“, לישראל ולהאנושית? האם בכסף יכול תוכל לעשות זאת? האם בזה תשיג ידך לשכלל באמת את בנין עמך ובנין האנושית בקרב בניך הנולדים לך? האם תדע לכלכל ולהכין מזון גם בעד הנפש והרוח, ולהנחיל לבניך את ירשת הנחלה של עם ישראל? היכול תוכל למלאות בתום ואמונה את הדרישות הנאמנות, אשר ידרשו ממך ה', ישראל והאנושית? האם הבריות, הנימוס, התרצות השכל, האם רק המה הקנינים היותר גבוהים בלבד, אשר ידרשו, כי תרכוש אותם לך ולזרעך? האם אתה העלם אינך מרגיש בקרבך, כי במשכיות לבבך ישנו איזה „רגש“, אשר ידרוש דבר גבוה ונשא מזה?

אוי לך נער, אם קול הזמן והטעם החדש יוליך אותך שולל, אם לא תכיר ולא תבין היטב את תעודתך הרוממה, אם מפני ההתחרות וההתאמצות, לרכוש לך נכסים חיצוניים, תתרפה ותתעצל לרכוש לך קנינים פנימיים, וביותר אוי ואבוי לך, ואוי לתקות האומה והאנושית, אשר הנך שייך לה, אם עיי העסק והרדיפה אחרי הסגת ההון והקנין, הנך מאבד את הדבר הנשא והגבוה, אשר היה עד כה עוד קדוש ויקר לך, עד כי בגלל בצע כסף הנקל לך, להשליך אחרי גוף את רוח ישראל וחובותיו ולבזות אותם בלבך. — הן אמנם חובה מוטלת עליך, עת תבנה לך בית, לנסוע נסעי נעמנים בכרם ה' צבאות ולחנך אותם להיות אישי ישראל! ואם אתה בעצמך חדלת להיות עוד איש ישראל, איככה יכול תוכל לנסוע ולחנך את חיי איש-ישראל ורחו!

לא זאת היא התעודה, עלם! ולא זה הוא חפץ ה' וכונתו בדבר תעודת איש ישראל שלך. — הבה! אסוף וקבץ לך נכסים חיצוניים, אבל על כולם.

עליך לאסוף ולרכוש לך נכסים פנימיים. רע זמר דרוש להיות לך היום, אשר בו תשקיף על מצבך ותראה, כי עשרת מצאת הון ברכוש וקנין או בתחבולות חכמה, איך להשיג רכוש וקנין, אבל דל חלקך בחיים, עני ממצש הגך וחסר אוצרות רוח ישראל וחיי ישראל.

ד

אבל אם רכשת לך קנינים פנימיים וחיצוניים גם יחד, אם עומד הגך בדרך המרכז של רשות עצמך, אשר ברכו ה' באמצעים, לכלכלת חיי משפחה, רק אז, עלט, חשוב על דבר עתידות ביתך, אולם גם אז עליך לשאת ענין ולראות בבנות עמך ולבחור לך רעיה כזאת, להיות חברתך ואשת בריחתך, לקחתה ולהביאה אל תוך החוג ההוא. רעיה, אשר נכון בטוח תהיה, כי תוכל לבנות ולכונן עמה יחד בית בישראל גם לסדר ולנהל אותו, למען יוכל שמה רוח ה' ודבר קדשו להיות חופפים עליו בחיים ואז גדול יהיה כבוד הבית.

ה

כל אחד מחויב הנהיג להשתדל לרכוש לו מראש רכוש וקנין הנדרש למחיתו ביתו, ואז לקחת לו „אשה“ ולכונן עמה יחד „בית בישראל“, החובה הזאת מוטלת עליו משנת השמונה עשרה ומעלה, אך האיש, אשר בכל לבבו התמכר אל הלימודים ונפשו חשקה בתורה, ער כי לא יוכל לחדול ולבטל ממנה, להפסיק מעסק הרוח ולפנות את לבו לקבץ ולאסוף גם נכסים חיצוניים, למען יעשה ויכונן לו בית, רק זה האיש, העובד בבלי הרף בכנין העולם הרחב, אותו תחפש מצות ה' מהחובה לבנות את ביתו, ורק באופן, אם לא תזיק זאת לתומת נפשו, לכן איש כזה, ורק איש כזה, יוכל לפטור את עצמו מבנין ביתו החיצון. — מהאמור למעלה נראה ברור, כי רק על זה החובה לבנות את ביתו בישראל, להכנס במצב האישות ולקיים את מצות „פרו ורבו“, אשר בגללה עליו לרכוש לו את הרכוש והאמצעים הדרושים לזה, כי החובה הזאת חלה היא רק על „האיש“ אבל לא על „האשה“, אשר תעודתה, רק להיות צופיה הליכות חבית, ולהשתמש בהשכל ודעת עם הרכוש המוכן מבעלה, לכן אם כבר יש לך בן ובת או נכד ונכדה, שהמה בן ובת ואם אלה מוכשרים המה מצדם, לכונן את התעודה האנושית הלאה, להביא אותה לידי נצחיות, אזי כבר מלאה את המצוה הזאת, בכל זאת גם באופן כזה אל תשאיר לעולם את ביתך מבלי אשה, להיות צופיה הליכותיו (אה"ע א').

ו

בביתך רעיה, להיות חברתך ואשת בריחתך, עליך לשים עין ולהתבונן, אם האשה ההיא תוכל באמת, להיות חברתך בחיים, להיות עוזר כנגדך, לבנות עמה יחד את ביתך, ולהביא לידי שלמות את תעודת חייה, ואם כל זאת מצאת בה, אז בחר לך — אולם חלילה לך, לשים כל מעינך ואדיר חפצך רק בהון ויופי הגוף או בחלקת לשון וניב שפתיים, רק שים עינך ולבך ביחוד על לב מתנה, נפש יקרה ועדינה, וחכמת גשים. — אם נתחך לך גם כסף, לכונן את

ביתך, או אם משפחת הכלה נתן לך כסף והיו ברצונה חסוב, רק אז תוכל לקחתו ממנה — אבל אזי לך ולביתך, אשר תבנה, אם תקח לך אשה רק בגלל ההון והכסף, אשר תכניס לך, והכסף נחשב בעיניך לעיקר חפצך, להביא אליך ע"י עקרת הבית, או אם תצא לריב בעבור חסרון כסף מהסכום, אשר הבטיחו לתת לך, או גם לפעמים, בגלל החסרון הזה, תבטל את תנאי הברית ותעזוב ותרחיק ממך את ארוסתך בעבור זה, בעבור, כי קצרה ידה להביא לך את הכסף הזה, אשר שאלת ממנה, האם תדמה ותקח, כי ההון והעושר אשר תקבל באופן כזה, יביא לך ברכה בחיים?

עליך לבחון ביותר את תכונת הנפש ומדות לבב הרעיה, אשר תחפץ לקחתה לך לאשה, אבל יען, כי תכונת האיש והאשה לרוב תתראה גם ניכרת היא ביחוד בחיים ועל ידי החיים, והעלמה, הלא נבססת לחיים ביחוד רק ע"י הנשואין, אזי שים עיניך במשפחה, אשר תכונתה וסיבה בחיים כבר נודעים לך. חקור ודרוש ע"ד משפחת האשה בטרם תקחנה לך — ולכן בראותך משפחה כזאת, אשר ריב ומדון ישוררו בה, אשר עזות מצח ופה דובר נבלה ישלשו בקרבה, אשר בה נעדרה אהבת אנשים או איבה שמורה להם, — אל תתחתן עמה, יען משפחה כזאת בטח איננה נקיה גם ביחוסה — מובן מאליו, כי עליך להיות רחוק מכל נשואין האסורים עליך מן התורה וגזרת חכמים — בקש לך תמיד — כן יאמרו חכמינו ז"ל — לקחת לך בת תלמיד חכם, בת איש, אשר זכה כי בני דורו יתנו אמן בו וימנו אותו באיזה משרה בקהל עדתם, וביחוד בת איש כזה, אשר תוכל לקוות, כי בתו למדה בבית הוריה חכמת החיים, בחיותו בנעוריה בית אביה, ולעיניה היה משל נאמן, להועיל גם בעד חייה הבאים. עם משפחה המגועה במחלה קשורה בתור מחלת ירושה מאבות לבנים, הלא הוא, אם נמשכה בשני דורות, אל תתחתן עמה, וכמו שעליך להביט בבחירת רעיתך ביחוד על בריאות הרוח הלב של האשה, שתחפץ לארשה לך לאשה, כן עליך להביט על בריאות גופה, למען תהיה מוכשרת, לשאת ולטבול את כובד הליכות הבית ותוכל להיות נושאת עמך בעול החיים (אה"ע ב').

קדושין ונשואין

כי יקח איש אשה ובעלה וגו' (דברים כ"ד א').
על כן יעזב איש את אביו ואמו ודבק באשתו, ותהי לבשר אחד
(בראשית ב' כ"ד).

א

חוג אנשים שהמה מקושרים יחד, אם ע"י מולדתם או ביחס החיים באופן כזה, אשר ישתמשו יחד עם הסכום היותר גדול ככל האפשר מהקנינים הפנימיים והחיצוניים, למטרת ההשגה של סכום היותר גדול, ככל האפשר, מתכליות ה', הלא הוא, להכשיר ולהביא לידי שלמות באגודה אחת, בחוג שלהם את תעודת החיים — זה הוא נקרא בשם "בית".

אבל פי שנים בהליכות הבית: א) לרכוש את הסכום היותר גדול ככל האפשר מהקנינים החיצוניים והפנימיים, למען יהיו קנין הבית, להגן ולחסות על תקומת הבית מפני החוץ, גם על הסדר המשטר הכללי, השורר שמה, איך להשתמש עם הקנינים האלה בגלל תכלית הבית. ב) הידיעה וההכרה הנאמנה, בדבר חין ערך הקנין והרכוש, חלוקת הקנין בין חברי הבית, ההשגחה התמידית על כל אחד מהם בפרט ופעולת ההתפתחות שלהם לתכלית החיים — הדבר הראשון הנחוץ תעודת „הבעל” — והשני — תעודת „האשה”.

ב

הנה בעוד התעודה היותר גבוהה בחיים הלא היא, לכוון „בית”, יען בביתם ורק ע"י הבתים יציץ ויפרח אושר האומה והאנושית ובו בבית מגודל ומחונן הנהו הדור גולד לה' ובית ישראל. הוא מקדש לה', אשר בקרבנו ישגשגו וישמרו את יראת ה' את אהבת ה' ואת הבטחון בה', אף יוציאו אותן לפועל ע"י פעולות החיים, לכן תעודת החיים היותר נעלה הזאת תוכל לבוא לידי שלמות ולהתקיים רק ע"י האיש והאשה בהתחברם יחד, אבל לא ע"י האיש אם הוא בגפו ולא ע"י האשה לבדה, ובגלל הדבר הזה נטע ה' בלב האיש את „האחבה” הנאמנה לאשתו ואהבת האשה לבעלה, למען יתאחדו יחד, האיש והאשה, לתכלית החיים, למלאות יחד את תעודת החיים, אשר, לוא נשארו כל אחד בגפם, היו יכולים כל אחד למלאות את זאת רק במחצה, וכאשר יאמרו חכמינו ז"ל, כי בהתחברות האיש והאשה יחד רק אז הגם נקראים בשם „אדם”.

לכן יעזוב איש את אביו ואמו ויצא מביתם ודבק באשתו, לכוון את ביתו עמה יחד והיו לבשר ולעצם אחד. גם האשה קשורה ודבוקה היא לבעלה ובנפש חפצה סרה היא למשמעת פעולתו וכפי הסדר והמשטר אשר יכוון הבעל בבית — התאחדות כזאת „של האיש והאשה”, לתכלית החיים, נקראת בשם „מצב האישות” (עהע) ומצות התורה תצוה ותסדר לך את התכונות מצב כזה.

ג

אולם יען למצב האישות שני יחוסים: א) האגודה אחת של האיש והאשה, להתאחד אל תכלית החיים. ב) ההגעה אל התכלית ההיא בהשתתפותם יחד בפעולתם אמדנה ע"י „הבית” אשר יכוונו למו, לכן גם פי שנים הוא בדבר התכונות „האישות” ע"י „קדושין” וע"י „נשואין”. — קדושין — התקדשות, וביחוד הבדלה והתמכרות, מקדשת, להיות האשה מוכנת ומזומנת להנשא לאיש, וזאת תכוון את האגודה העצמותית של האיש והאשה — נשואין — התנשאות, הלא היא הכניסה של האשה בבית הבעל, להתנשאות אל מצבה, למלאות עמה יחד באגודה אחת את תעודת החיים ע"י „הבית”.

א. קדושין

ד

בכל ענין, אם ידרש לתת לאיזה דבר את המושג שלו בדבר איזה תכונה, להיות מקובלת בחברה האנושית, יעשו זאת ע"י "הדיבור" שהוא יבטא את המושג ההוא וייעד אותו, למען מאז והלאה יהיה הדבר נושא את המושג ההוא בעד האדם, וכמו אדם הראשון, אשר נתן שמות לכל היצורים, ויקרא לכל אחד את "השם", אשר יתאים עם היתס אשר לו, בנוגע אל האדם, ולכל אשר קרא האדם את השם, כן נשאר הוא להיות שמו, לכן גם עתה יכבש האדם את התבל ע"י דבורו, את תבל הקנינים ביחס שאליו, וע"י "השם" אשר יקרא לדבר ההוא יחתום עליו האדם בניב שפתיו את חותם תכניתו, ואין דבר, שעל האדם כה, להוקיר ולכבד, כמו התכונה שניתנה להדברים ע"י "דיבור האדם" — לכן כל זכות נוסדה היא על המושג ההוא חזות דעת המושג ההוא הלא הוא "הדיבור" — אבל, לפי הכלל, נדרש הוא, כי ילוה אל הדיבור, שהוא חולף ועובר גם כן איזה פעולה חיצונית, שהיא תתן תוקף ועוז, למען יתגשם הדיבור לתת לו הארכה וקיום — את הדיבור יקימו ויחזיקו לכל העתים וחומנים ע"י הכתיבה (שטר), או למשל אצל העברת הקנין ומסירתו אל בעל החדש, ע"י קבלת הגמול והתשלום (כסף), או ע"י פעולה של סימן הבא חמורת תשלום גמול (חליפין), או בשלישית ע"י הפעולה, שהיא מתאמת עם התכונה החדשה, אשר מאז והלאה ישא הדבר, עליו (משיכה, חזקה) ראה למעלה (משפטים פרק ד).

גם באופן הזה בעת ידרש לאיש, לקבל על עצמו תכונה חדשה, כאשר ידרש לאשה, להתקדש, להיות שייכת ביחוד רק אל בעלה לבדו ועל הבעל לקדש את האשה, להיות מאז לו לבדו, אוי הקדושה הזאת תתהוה גם כן ע"י "הדיבור" וע"י "הפעולה", אשר על ידה הדיבור יתגשם (פערקארפערט).

האשה שייכה רק לבעלה בלבד, למן העת, אשר נתן לאשה בפני שני עדים כשרים ונאמנים פרוטה מקנינו ואמר לה: "תרי את מקודשת לי ב... זו כדת משה וישראל", ואחרי אשר האשה קיבלה ברצונה הטוב את אשר נתן לה. — "מקודשת" הוא המושג העצמותי, שהוא ייעד את תכונת האשה, וביע אמרתו עליה, כי היא "אשת איש" — יען מעת ההיא והלאה האשה גלקחה, להיות מובדלת מכל איש אחר, ולהיות שייך רק אל האיש היחיד ומיוחד, אשר קידש אותה לו לאשה. — את נוסח אמירת הקדושין יאמר הבעל — יען האיש, הלא הוא השלים והמנהל של הבית, לכן הוא יקדש אותה לו לאשה, ומפיו מאמר הקדושין יאמר הוא, בעוד האשה, תתמכר מני אז אל הנהגת הבית שלו ותתקדש אל מלואי תעודת החיים, כפי מצבו, כפי המשרה השומה עליו וכפי אשר תהיה לאל ידה וכוחה להיות צופיה הליכות הבית. — הבעל נותן לה דבר, שיש לו ערך מה מהונו ולשם אות יציג לפניה את סכום תוצאות עמלו ויגיעו, אשר מאז והלאה יהיו שייכים גם לאשתו ולביתו, והאשה בגלל זה תתקדש ותתמכר אליו בשלמות — אבל עליה, לקבל את

זאת ברצונה הטוב, יען כי לא נוכל לשום איש להכריח, כי יקבל עליו מאיש אחר איזה תעודה שהיא נגד רצונו, וכמו שלא יוכל האדם ליעד איזה דבר, להיות תחת שלטונו והדבר שהוא איננו שלו. — מעשה הקדושין דרוש להיות בפני שני עדים כשרים וגאונים לעדות. — „עד“ (מהמלה „עוד“ התארכות (דויערן) וגתנית הקיום לדבר) הלא הוא, זה האיש, אשר בחושינו יחוש וירגיש תמיד כמו בשעת מעשה, את הדבר אשר בעוד המעשה הנעשה בו הוא חולף ועובר לכן העד יתפוש ויחזיק את הענין ברוחו, גם ע"י עדותו יתן להדבר החולף ועובר את ההארכה והתקומה; אולם רק זה האיש, אשר יוכל להבין ולתפוס ברעיונו את היחס שהוא בברור גמור, באופן, אם נמצא הנהו מחוץ להיחס וממעל להיחס ההוא — והנה לכל דבר זולת אנשים והיחוסים שאינם בעצמות האדם, הועמד האיש הפרטי לבד, אבל ממעל לכל ענין של עצמות האיש הפרטי הועמדה „חברת האדם“ — על כל הדברים זולת האדם, יוכל האיש הפרטי לבדו להיות „עד“ ולהעיד עליהם בנוגע לדבר של איסור וכדומה, אבל בנוגע לעצמות האדם תוכל להביא עדותה רק חברת האנשים, וכאי כוח החברה המה „חבר אנשים פרטיים“ ולמצער „אנשים שנים“ — דבר התכוננות האישיות נחשב בתור יחס גבוה ונעלה, גם קרוב ביותר אל חברת האדם, ומפני זה, אם לא היתה התכוננות האישיות בפני שני עדים כשרים וגאונים, אזי אגודת האישיות כלא נחשבה — אל עדות כזאת כשרים המה רק: אנשים בני חורין (כי רק אלה יוכלו להיות באי כוח חברת האדם), אנשים שהגיעו לשנות „הבגרות“ (מינדיג) על פי תקופות השנים כדת התורה. עדים שהמה בריאים ושלמים בחושיהם ובשכלם (אבל לא עורים, אלמים, חרשים ומשוגעים), גם העדים דרושים להיות מבני דת אחת (אבל לא אינם יהודים) גם אנשים שהנהגתם כשרה וישרה, עדים כאלה שעומדים המה בהחלט מחוץ להיחס ההוא (אבל לא, אם המה קרובים אל אחד מהצדדים), עדים שיוכלו, להציע עדותם בתור שתי עדות מיוחדות (אבל לא עדים שהאחד עם השני קרובים זה עם זה עד מדרגה ידועה) (ראה ח"מ ל"ג — ל"ה כ"ו).

1

רק ע"י התקשרות ואגודה כזאת נעשים המה האיש והאשה בעל ואשת בריתו — אמנם התעודה הקדושה הזאת בעד האדם לא תוכל להתהוות כמו ע"י מקרה ופגישה ובלי ישוב הדעת, לבל תחשב כאיזה ענין של זמנה, רק עליה, לבוא אחרי הכרה וידיעה, שדוך והצאה (ווערבונג) (אה"ע כ"ו, כ"ז). המטבע של הקדושין תהיה למצער שוה פרוטה (הלא הוא $\frac{1}{2}$ גרעין שעורים של כסף סהור), אך לפי המנהג יקחו טבעת לקדושין (כ"ה). השוה כסף הניתן לשם קדושין דרוש להיות קנין הבעל בשלימות, ואם הוא שאול, אזי דרוש להיות, כי ידע המשאיל אל איזה תכלית שאל ממנו, למען יתן המשאיל לשם מתנה אל התכלית ההיא, ואם הוא שאול מאשה בשוואה אזי נדרש כי גם הבעל שלה ידע מזה (כ"ח). אל יקחו טבעת, אשר בה משובצה אבן יקרה, יען לא כל אחד יוכל להצריך את מחירה — את הכלה, כפי הנהוג, יכסו בצעיף ויגידו לה, כי לטבעת הקדושין, יש מחיר למצער של שוה פרוטה — המנהג

הוא לשים את הטבעת על אצבעה הרומז (צייגעפינגער) של היד הימנית (ל"א). כל מעשה הקדושין דרוש להיות בפני העדים. נוסח האמירה של הבעל הלא דרוש לכלכל בתוכו, כי בזה יקדש את האשה להיות אשתו, לכן הלא נדרש הוא, כי היא תבין את אמירתו ואף אם לא אמר בפירוש, אבל אם מכל הנאמר לפני זה, יתבאר ויתברר, כי טבעת הקדושין נתנה גם מקובלה היא לשם קדושין, גם זה יכונן את הקדושין (כ"ז). האשה חוכל להיות מקדשת רק ברצונה הטוב, אולם אם כל הענין וכל היחסים החיצוניים הנעשים בזה יורדו על הרצון המשותף וכותת הנשואין, ובעוד לא היתה בזה כל התנגדות וגלוי דעת על ההפך מזה, אזי על החברה, להתווק במעו המעשה החיצון ההוא, מבלי להביט עוד ולשים לב על איזה כונה פנימית אחרת או איזה התנגדות, אשר יגלו ויבארו בזה אחרי כן. הן החברה הלא היא, אשר תתן להדבור ולשאר אופני המעשה את ערכו וכוונתו עליו, ומי אשר ישתמש באלה למעשה, הלא נכנס בשתיקה תחת הרעיון האצור בסדר ומשטר של "החברה", מבלי לשנות מזה עוד, (לכן אל יעשה איש שום שחוק התול בסדר הקדושין, וכל אשה פנויה עליה להשתמר לקבל מאיזה איש שום דבר, אשר ע"י השתיקה תחשב כהתראה על תלקיחה של דבר ומעשה השייך לענין של סדר הקדושין). והנה אם כי על פי הדין האב יוכל לקבל את הקדושין בעד בתו הקטנה, בכל זאת האב אל ישתמש עם הזכות הזאת, וטוב לו לחכות עד חשנים, אשר בתו בעצמה בבינתה וברצונה תוכל לבחור לה את בעל נעוריה (ל"ז).

ז

עם הקדושין נשלמה האגודה העצמותית. האיש נקרא אז בשם "ארוס" והיא בשם "ארוסה" וכל אופני "האסור" היוצאים מכוח הנשואין נמצאים גם כזה, להנשא לאחר בלתי אפשר עוד ורק ע"י המות או הגט יוכלו להתיר ולבטל אגודתם. האפוסטרופות על רצונה בנוגע לנדריה ושבועת אסר, בעוד היא עוד תלויה ברצון אביה (ראה למעלה), לכן גם האב גם הארוס מפירים לה, אבל כל עוד לא נגמרה האישות ע"י הנשואין והאשה לא נכנסה עדנה בבית הבעל, אזי תוצאות הקדושין בלתי מתרחבות יותר מחוג אגודת הגופים. הבעל איבנו עוד בא כוח מנת גורלה, גם עליו בלתי מוטלים עדנה החובות של "שאררה, כסותה ועונתה" ושאר החובות, גם אף לו עוד הזכות על שכר מעשי ידיה ועל ירושת נחלתה וכדומה. אם מתה היא בעודה ארוסה, אזי לא נעדר עוד ממנו חלק אחד מחוג חייו, לכן איננה חלה עליו האנינות (ראה עדות פרק כ"ג). ואם כהן הוא אסור עליו לסמא בה (נ"ה), אך על הארוס החובה במועד הקצוב, לקחת את הארוסה אל ביתו ולהשלים ע"י הנשואין את התכונות האישות בעצם תומה (נ"ו). לפני הנשואין הארוס והארוסה גם המקושרים יחד בברית התנאים (פערלאבטע), אל יגורו יחד בבית אחד.

ב. נשואין

ח

אולם כמו התאחדות המינים היא מקודשת ביחוד רק אז אם תכליתה היא לכוון את „הבית“ לכן תוכל להיות השלמת ענין האישות רק על ידי „הנשואין“ ע"י התנשאות והכנסת האשה בבית הבעל, וזאת נעשה ע"י המעשה הפשוט של „החופה“ — חופה כזאת, שהיא תחופה ותקיף את האיש והאשה גם יחד, תציג לפנינו את הסימן והדוגמא של „הבית“, שעליהם לבנות ולכוון ואשר בו תהיה פעולתם משותפת יחד. — כאשר יכניס הבעל את האשה המקודשת לו תחת „החופה“, אז יגמור בזה את נשיאת האשה ע"י התכוננות „הבית“, מני אז והלאה האשה שייכת לא רק לו לבדו, כי גם אל „ביתו“ — המבנה שונה הוא בדבר „החופה“, אם ע"י מפה פרושה על ארבע כלונסאות, אשר מתחתיה יכנסו הבעל ואשתו, או חופה, אשר תזכיר גם את זכר הציצית, את זכר תעודת החיים, אשר יעד ה' ע"י „הבגד“, לכן יתכסה הבעל „בטלית“ ועמו יחד תתעטף בה גם האשה, אשר תלווה עמו בחיים. — (נ"ה).

תיכף כאשר הארוסה נכנסה לחופה נקראת היא בשם „נשואה“, הלא היא „לקוחה בבית“, והיא שייכה ביחוד אל „בית הבעל“ וכל הזכויות וכל החובות תיוצאים ממושג הבית יחלו מן הרגע ההוא ומעלה (ס"א). על דבר ברכות ארוסין ונשואין ראה „עבודה“ (פרק י"ד).

ט

אבל כמו * תכלית הבית לבדו, שהוא יקדש את חיי הבעל עם אשתו ובלעדי התכוננות הבית, אזי ההזדווגות לבדו לחסא נחשבה, כן תקנו חכמינו ז"ל, לקשר את קיום השייכות של האשה אל בית הבעל על ידי חוב אחד, אשר הטילו על הבעל, אף יחובבו אותו להיות חל החוב נגד אשתו בו ברגע, אם ע"י המות או ע"י הגרושין, כאשר תעזוב האשה את הבית, וכל הזמן שלא סלקו לה את החוב, האשה שייכה עדנה אל בית הבעל גם אחרי המות. — לכן כל העת שיש עוד להאשה על הבעל הדרישה של התחייבות החוב ההוא, אזי חיי האישות טהורים המה, אבל באופן אם הדרישה על החוב עברה ובטלה, אז ברגע השני, לא תוכל עוד האשה להיות שייכה אל הבית, והחיים שלהם בלתי כשרים — החוב ההוא, אשר כפי הגהוג, הבעל מקבל על עצמו ע"י כתיבה נקרא בשם „כתובה“, ולפי האמור בזה, לא תוכל להיות החופה, בטרם יכינו מראש את הכתובה, לכן אם במשך חיי הנשואין נאכזה הכתובה, או אם מצד האשה היתה מחילה עליה בכח, ובטלה את חוב כתובתה, אזי נדרש להכין כתובה חדשה (ס"ו).

* הדברים האלה אמורים לפי הדעה, כי „הכתובה“ היא דרבנן אבל אחרת היא לפי הדעה, כי כתובה דאורייתא היא.

כמו כן הזכויות והחובות המשותפים היוצאים ממושג הבית, החלק מהם דאורייתא והשאר תקנת חכמים, אשר קבעו אותם עבורם והמה נקראו בשם „תנאי כתובה“, הלא המה, זכויות וחובות, שהמה תלויים בתנאי הארכת חיי הנשואין ועל ידם הנם נתונים בלי אמצעי.

בעת אשר הבעל יכניס את אשתו אל ביתו, יקבל עליו בשתיקה עשרה חובות וארבע זכויות. השלושה מהחובות: המה דאורייתא (שארם כסותה ועונתה) (שמות כ"א י') ושאר החובות וארבעת הזכויות המה תקנת חכמים*.

החובות האלה הם: (א) כלכלת הגוף, (ב) הלבשה הנעלה, (ג) עונת האישות, (ד) כתיבת הכתובה, (ה) רפואת מחלתה, (ו) פדיונה אם תהיה שבויה, (ז) קבורתה, (ח) ההארכה של יחס הבית, אחרי מות הבעל, כל עוד תשב אלמנה, (ט) החובה ביחס ההוא נגדה בעד בנותיו אחרי מותו, עד עת תארשנה לאנשים — אירוסין, (י) היתרון שיש להבנים של שניהם בזכות הכתובה, לרשת אותה, מלבד חלקיהם בירושת נחלה, השלושה חובות הראשונים המה דאורייתא והשבעה האחרונים המה דרבנן.

הזכויות שיש להבעל על אשתו הן: (א) על מעשי ידיה, (ב) על מציאתה.

(ג) להנות מהנכסים הפרטיים שלה, (ד) על ירושת נחלתה.

חכמינו ז"ל סדרו את הזכויות האלה, לעומת החובות המוטלים על הבעל הנזכרים, הלא הוא „מעשי ידיה“ בתור גמול ותשלום בעד „שארם וכסותה“, הנאת נכסיה לגמול פדיונה, וירושת נחלתה, גמול קבורתה, והנה בנוגע אל מעשי ידיה, בהיותם בתור גמול בעד מונוותיה, אזי אם בחפצה כי יהיו שייכים לה, תוכל האשה, למחול על זכות המונוות שלה, מבלי לקבל אותה מבעלה, אבל לא בהפך, אך על השאר לא תוכל להיות מחילה, הכלל הגדול, אשר היה לחכמינו ז"ל ביסוד מוסד התקנות הללו הוא, למען חזק ואמץ ביותר את אגודת הבעל עם האשה ביחד, גם בענינים החיצוניים, לכן תקנו, כי בנוגע אל הקנין והרכוש, אזי היא תתסגר ביותר אל הבעל ובעבור זה קבעו את החובות הנזכרים על הבעל, ולא לבד החובות היותר נחוצים הנזכרים כבר בתורה, כי גם הסילו עליו גם החובות הבלתי כה תדירים ושכיחים. — (ס"ט).

אל כלכלת הגוף — שארם — יתיחס כל הדבר הנחוץ למונוותה להחזקת הגוף וטהרתו (ע'). כסותה: מלבוש, מעון וכלי בית (ע"ג). עונתה — סדרו לפי המצב ולפי העסק והאומנות של הבעל, ובאופנים אם נסיעת הבעל לעזוב את ביתו נחוצה היא (ע"ו). מעשי ידיה, הוא לפי מצבה ומנהג המדינה והמקום, וביחוד, לפי הנהוג מאז במשפחתה, אבל גם האשה העשירה לעולם אל תלך בסלה, עליה להיות עקרת הבית וצופיה הליכותיו גם לשים עין ולב על חינוך הילדים ושמידתם והתעסקותה תהיה תמיד בכל דבר מעילי, יען „הבטלה“, גם בעד האשה, היא אם כל חסאת — הדברים הדרושים, להספיק את צרכי בעלה טוב לה, לעשות בעצמה, מבלי להשתמש בזה, כי יעשו ע"י אחרים (פ').

* זכות הירושה למי דעת אחרים היא דאורייתא.

יא

על האשה לראות את עצמה, כי היא שייכה בשלמות אל בעלה ואל ביתה. עליה להתקשט ולהתקוות רק בעבור בעלה, ואדיר חפצה יהיה רק למצוא חן בעיניו, גם החוג היקר והנאמן לפעולתה אתה דרוש להיות למענה בקרב הבית פנימה, ועדיה וחפצתה עליה הן המה באמת ענות חנה, תום דרכה ומנהג בת ישראל — האשה אל תתראה בפני אנשים זרים בשערות גלויות, ובמקום שהמנהג ללכת במצנפת ומעולפת בצעיף, ואם גם בראש מכוסה, אל תלך בלי אלה. — להתלבש בבגדי פאר רק למצוא חן בעיני אנשים ולהראות את יפיה, התגלות מערומי הגוף, למרות חוק הצניעות — לבוא כחשק לבב, ללא נדרש, בחברת גברים להיות בלתי צנועה בדבר שפתייה, לבנות את משפחת בעלה ועוד ועוד, כל אלה הוא למורת רוח, „אשת ישראל“ ומנהג „בנות ישראל“ — ולעולם לא יוכל הטעם הטוב (מאדע), להתיר דברים כאלה, שהמה מאביקים ומפסידים את צניעות הנשים. — כסוי שער האשה בנשאה על הראש פאה נכרית משערות זרות או משערותיה הכרותות, הוא מנהג קדום ובלתי אסור (קס"ו א"ח ע"ה).

יב

אצל עם ישראל יעריכו את ערך האשה מאד נעלה, להיות בתור „כהנית“ בקרב הבית פנימה. — ואם גם תורתנו לא יעדה בעדה את פעולתה, להיות פעולה גלויה בחיי העם, אבל לעומת זה הציגה את מעלת האשה בקרב הבית, להיות במדרגה גבוהה ופעולתה רבה ונכבדה בחוג ההוא. — התורה הטילה חובה על הבעל, לרחוש לאשתו אהבה נאמנה, עליו לאהוב את אשתו „כגופו“ ולכבד אותה יותר „מגופו“, ורק אז ימלא הבעל את חובתו לאשתו — אף לקנין קדוש דרושה האשה להיות נחשבה בעיני בעלה, עד כי הוא מצדו יתאמץ תמיד, להיות שייך וקרוב ביותר בכל קנין, אשר ירכוש לו ובכל כוח ובכל שמחה רק אל ביתו ואל אשתו, ובכל נפשו ומאודו ובכל עצמותו, להיות נקשר אליה ולבני ביתו, גם יחשוב את אשתו ליצור כזה, המביא לידי שלמות את אנושיות הבעל, לעמוד התוך של הבית, ובתור חלק היוזר טוב מעצמותו, ובמעלתה הזאת יאהבנה ויכבדה ויהי נאמן לה בכל לבבו ונפשו, גם עליו להשתדל להיות בורא שמתות חייה, גם מעוז ומשגב לה בתלאות החיים, ומגן ומחסה עז בעד אשת בריתו — ואוי לגבר, אם אחרת ידמה, או אחרת יעשה לה — אוי לזוג, אם רק פעם אחת ישתו יחד הבעל ואשתו מכוס נעימות החיים — רק פעם אחת, רק בעת, אשר כוננו להם את אגודת הנשואין, ולא יותר — ומאז והלאה תדבק שלהם יחדל מהיות טוב וברית אגודתם נשארה רק למראית עין, אבל הלב החיים שלהם יתפרדו ולא יתלכדו — אוי ואבוי, אם במסתרים תבך נפש האשה על אכזריות בעלה והתרשלותו בנוגע אליה! אוי ואבוי, אם מלאך „השלום והאחדות“ עזב את ביתם ומלאך בלהות של „ריב ומדנים“ יקח מקומם, אשורה נשקה בבית ותלהטו עד היסוד מוסד! אם בבית ישראל נראתה שערוריה כזאת! — אולם לא כן בית איש ישראל, שהוא נאמן לתעודתו ותכליתו, הוא יבנה ויתכונן ע"י אהבה נאמנה ומשותפת.

ובו ינור: כבוד, תום ושלום-אמת, כי רק באלה ישכללו את הבנין, אשר יסדו אותו מראש ע"י הנשואין ואגודת החופה דרושה להביאו לידי שלמות ע"י אהבת ה', יראת ה' ובטחון בה' אלה הם נשואי ישראל! זה הוא בית ישראל!

יג

כאשר נעשו ונגמרו הנשואין אז הזוג, באופן, אם למצער מצד האחד מהם הנשואין נעשו בפעם הראשונה, אזי שייכים המה בתקופת משך השבוע הראשון הבעל עם אשתו אל חוג חיי ביתם. במשך השבוע ההוא אל יעזוב הבעל את אשתו ואל יפנה לעסקים אחרים, כי על הבעל האשה להתרגל יחד ולקדש את עצמם אל חיי הבית, אבל אם לכל אחד משני הצדדים כבר נודעו פעם מחיי הבית, הלא הוא אם הנשואין נעשו בין אלמן ואלמנה אזי משך הזמן של ההתקדשות לחיי האישות יארך רק שלושה ימים.

(לפי דעת אחרים, עלינו להביט ביחוד על הצד, שהוא ביותר יקבל את תעודתו בחיי הבית, ואשר בתכונתו יביא את השינוי היותר גדול בחיי האישות, הלא היא „האשה“ — לכן אצל בתולה שבעה ואצל אלמנה שלושה ימים מבלי שים לב על המצב הקודם של הבעל (אה"ע ס"ד)).

בשבת לא יעשו נשואין. יען כי בעשיית הנשואין יכוננו וייסדו יחד גם את הקנין, את הזכות והחובות המתיחסים אל הרכוש, ומטעם זה לא יעשו גם ביר"ט. גם בחול המועד לא יעשו נשואין לבלי לערב שמחה פרטית בשמחה לאומית. בערב יר"ט בבוקר מותר לעשות נשואין.

יד

לפי המנהג שלנו יעשו את הקדושין והנשואין תיכף אחד אחר השני, לבלי עשות שום הפסק בין הארוסין ובין החופה, בעוד ההפסק יוכל להביא לפעמים לידי מכשול או סכנה.

יא

ב ט ין

כי יקח איש אשה ובעלה וגו' וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה סביחו (דברים כ"ד א').

א

האישות המכוננה ע"י קדושין תוכל להבטל, אם ע"י המות, אם הוא נודע בברור או ע"י נתינת הגט, הלא הוא, כי זה הבעל, שאמר פעם אחת אל האשה הריא „מקודשת לי“ ויקן את האשה, להיות מקודשת ושייכה רק לו לבדו. הוא ישלחנה ממנה בגרשו אותה ע"י הגט, באמרו ובכתבו לו כדת וכנוסח ישראל. הרי את מותרת לכל אדם, הלא הוא אמירת ההתרה של האגודה שלהם ונתינת החופש לה, כי תוכל להכנס במסורת אגודת האישות עם כל אדם וזולתו, ואת הגט פטורין ימסור לה הבעל בפני עדים כשרים ונאמנים.

באיזה אופנים יוכל גם דרוש להיות הגרושין וגם פטורין. גם איככה יעשה כל זאת עם כל הדינים והפרטים המתייחסים אל זה (ראה אח"ע קי"ט ועוד).

יב

ח ל י צ ה

כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם וכן אין לו וגר' והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל. ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים וגר' ונגשה יבמתו אליו. לעיני הזקנים, וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בסניו. וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש, אשר לא יבנה את בית אחיו. ונקרא שמו בישראל. בית חלוץ הנעל" (דברים כ"ה ז').

א

אם מסורת ברית הגשואין לא באה לידי תכליתה, אם הבעל מת בטרם יוכל עוד למצער, לכוונן בדבר מה את ביתו אחריו, להיות בנין עולם, באופן, אם לא נשאר ממנו זרע, אשר בחיי הילד הזהא, יכול היה להאריך עוד בתבל את חייו וקיומו, לכן בעזבו את עולמו במקרה אסון כזה, ערכה התורה, כי זה האיש, אשר עזב את עולמו וכן אין לו אפשר יהיה לו, להאריך עוד את קיומו על ידי זה, כי זאת האשה, אשר קידש אותה לו, לכוונן עמה יחד את הבית, ואשר כבר הסכימה והסכינה עמו, לכוונן את הבית ברעיון בעלה, תנשא אל האיש היותר קרוב אל בעלה המנוח, להיות "יבמה" לקרוב כזה, אשר השקפותיו על החיים מתאימות ומסכימות הנה ביותר אל רעיון בעלה, שעזב את עולמו. הלא הוא, כי החובה מוטלת על אחי בעלה, ליבם אותה, ועם יבמה זה תכוונן יחד את הבית ברעיון בעלה, האח המת של היבם, ולהעביר ולהכניס בקרב חוג הבית והוא את כל הקניינים, אשר האח המת רכש לו בתור אמצעים, לכוונן כמו את ביתו. — לכן החובה והמצוה היא על האח החי, שהוא יליד בית אחד עם האח המת, בהיותם בני אב אחד, ליבם את אשת אחיו המת, ואם כי נשואין כאלה, בעוד שני האחים חיה בחיים חיתם, אסורים הנה מפני קרבת שארי בשר; כמו כן באופן עם בנשואי האח המת, לא היה חסרון בנים, אבל בחסרון זרע לאח, שעזב את עולמו, בגלל המטרה הנזכרה, קבעה התורה דוקא מפני הקרבה היתירה הזאת, להיות הגשואין לחובה ומצוה — נשואין כאלה נקראים בשם "יבום".

ב

אבל אם האח החי לא יוכל לגמור בדעתו, להיות נאות אל הגשואין הללו, או אם נמצאו באמת טעמים כאלה, אשר בגללם לא יוכלו נשואין כאלה להיות מותרים, כמו למשל: אם האח החי הוא "כהן גדול", אשר אסור לו לקחת "אלמנה", אף כי האגודה העצמותית תמצא לה מקום אם כבר נעשתה בדיעבד (והקדושין תופסין, בעוד אשר בנשואין האחרים מדאורייתא אינם חלים כלל), או אם, לפי חות דעת היושבים על מדין, לא יוכלו לאמר לדבק ההוא טוב,

כמו למשל: אם תקופות שנות היבם והיבמה בלתי מתאימות לנשואין יחד בשום אופן, אזי על האלמנה, לדרוש מיבמה בגלוי בפני הזקנים, כי ימלא את חובת „היבום” היבם יבאר להם, כי מאן ימאן בזה, ואז האלמנה תגלה את רגלו ע”י חליצת הנעל וירקה בפניו וענתה ואמרה את נוסח הכתוב: „ככה יעשה לאיש, אשר לא יבנה את בית אחר”. — הן אמנם זה אחי בעלה המת באמרו: „לא חפצתי לקחתה” הוא יסבב לה, כי תעשה את המעשה הזה, אף יוכיח ע”י הבזיון אשר ישא ויסבול, כי לא מחסרון אהבה לאחיו המת, או מהתרשלות נגד ביתו, לא מפני אלה הסכנות ימאן ליבם את יבמתו. — אמנם אח כזה, אשר לא יחפץ ליבם את יבמתו גם באופן, אם מסעם הדת והמסבות יוכל לקיים את המצוה הזאת, לבנות את בית אחיו הגדול נחשב גם נקרא בשם „חלוץ הנעל” וראוי הוא לאבוד בעצמו את המצב, העמידה והתקומה בתבל. איש כזה ראוי הוא להרפה ולבזיון ואת ביתו יקראו בשם „בית חלוץ הנעל”. הלא הוא, בית שהוא בלי מצב ותקומה המעשה הזה נקרא בשם „חליצה”.

ג

כל הזמן, אשר לא היה עוד אצלם לא יבום ולא חליצה, אזי האלמנה לא תוכל להנשא לאיש אחר, זולת, אם היא קרובה ליבמה בקרבת שארי בשר ביחס כזה, עד כי לא לבד, כי הנשואין אסורים כי גם הקדושין בלתי תופסין, רק באופן ההוא, גם יבום גם חליצה לא יעשו, רק אחרי-מות בעלה מותרת היא להנשא לכל איש. — אם ישנם אחים הרבה, דיה החליצה מאחד מהם, והחובה היא ביתר על האח הגדול.

ד

מובן מאליו, כי רק אז טוב ומועיל הנהו היבום, אם האלמנה ואחי המת ינשאו יחד ברעיון אמתי ובכוונה טהורה, למלאות ע”י היבום, כפי פקודת ה', לכוונן את הבית ברוח הבעל והאח המת, ורק אז תוכל המצוה ההיא למצוא את תכליתה ומטרתה, אבל אם הרעיון והכוונה הזאת חסרים אצלם, אזי הנשואין בעצמם, שהמה הלא נשואין אסורים (אשת אח) לחטא יחשב — ריען כי זה כבר החלו לחוש, פן לא יתוק הרעיון הטהור של החיים כפי פקודת ה' בקרב עדת ישראל באופן כזה, להיות לו מעמד ומצב נכון בעצם תומך, ומפני החשש, פן תהפך התורה והמצוה הזאת לחטא ועון, לכן חכמינו ז”ל, כמו הזקנים לפנינו, באופנים מיוחדים, שעל פיהם בחרו לעשות את דבר „החליצה”, תקנו זה כבר, כי לא טוב היות „היבום” בעד היבם והיבמה, עד כי בכל האופנים יעזו, כי רק „החליצה” תתיר אגודתם. זולת באופן, אם אין שום ספק וחשש בזה, ובידיעה ברורה, כי יוכלו להיות מובטחים בדבר, לקיים את המצוה הרמה בעצם שלימותה וטהרתה, ושאר הדינים הנכבדים בדבר היבום והחליצה ראה אה”ע קנ”ו ועוד.

יג

חנוך

תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג ד').
 רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים, אשר ראו עיניך,
 ופן יסורו מלבבך כל ימי חייד והודיעתם לבניך ולבני בניך (שם ד' כ').
 ושננתם לבניך ודברת בם (שם ו' ז').
 ולמדתם אתם את בניכם, לדבר בם וגו' למען יירבו ימיכם וימי בניכם
 על האדמה, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם, כימי השמים על
 הארץ (שם י"א י"ט).

א

אם מנויה וגמורה היא, כי הברכה היותר גדולה, הלא היא לאצול ברכה
 לזולתו, האם תוכל להיות ברכה יותר גדולה וזעלה מזאת הברכה, לחנך ולהחזיק
 יצור כזה, שהנהו בעד עצמו דל חלקו בחיים וחסר כל כוח וזכות, ועליו לקבל
 את הכל כאשר לכל רק מאהבתך, רק את אשר תושיט לו אהבתך מכל מתנות
 התבל הארצי, אף ע"י אהבתך ימצא לו מקומו הנכון בתבל, להגיע אל איזה
 תעודה בחיים? הביטה נא וראה! הן ברכה כזאת יתן לך ה' בהולד לך, בן
 ובת. — שור נא על היצור הקטן ההוא, אשר התעורר למציאותו בחיים! —
 האם לא יגיד לך קול קורא במשכיות לבבך, מה הוא לך, ומה נדרש לו לקבל
 מידך? — הן אמנם, ליוצא חלציד זה, אין כל זכות וצדקה עליך, יען מה יוכל
 הוא לעשות ולפעול למענו? — ובכל זאת, הן עליך, להיות לו הכל, הכל,
 לא מטעם „הצדק“, רק על פי חובת „האהבה“, ובכוח האהבה, שהיא אמנם
 תעודתך היותר גבוהה, מטעם האהבה, שהיא לא אחרת, רק כי על ידה תהיה
 ברכה ותביא ברכה מסביב לך — אבל עליך, לחוש ולהרגיש את כל עצם
 הקדושה, את כל עצם האושר, את כל עצם יקר התעודה הזאת וחק ערכה, עליך
 לחוש ולהרגיש ולדעת, כי השם „אב“ יקדש אותך להיות „כהן גדול“ במקדש
 חיי ביתך, ולמלאות את האצור במושג השם ההוא בנוגע אל זאת הברכה בכל
 לבבך ובכל נפשך, ברוח נכון, בשמחה ובקדושה — לא בעודך ראה הילד אור
 וחלד, רק אתה הנך נמצא בתבל בעד הילד — פרי בטןך זה — זה הוא גם
 חלקך טוב, אשר תלמדך התורה, באשר תחובב אותך ותצוץ לפדות את „בכור
 בניך“, ולפטור בפדיוןך זה את כל שאר בניך (ראה עדות פרק כ"א), וזה הוא
 הרגש הראשון הנדרש ממך, כי יתעורר בקרבך, יען כי בו ברגש ההוא כלולה
 היא זאת „הברכה“ — ובהיותך מלא רוח רגש כזה, לא תחפר עוד להוציא לך
 מהילד את התועלת האפשרית בעודך, עוד לא הביא חשבון, אם יגמול לך,
 ובמה יגמול לך הילד בימים הבאים, בעד כל יגיעך ועמלך לטובתו — יען כי
 הנך נמצא בעד הילד, ובעצם הרעיון ההוא, כי אמנם בלתי אפשר הוא, כי הילד
 יוכל לגמול לאביו בעד מפעליו, לטובתו ולאשרו, בזה כלולה ודגולה היא
 „ברכת האב“, אמנם כן, לוא לא נחשב בעיניך לאושר ולברכה מאד נעלה
 חפצך הנאמן, כי תוכל להקריב את עצמך בעד יצור האדם, למצער בעד פרי
 בטןך, אם „הנתינה“ איננה יקרה וחשובה בעיניך עשרת מונים יותר „מהלקיחה“.

כי עתה לא היית ראוי והגון להיות „אב לבנים” — אולם ברגש „אב וכהן גדול” במקדש ביתך כזה, הנך מתיצב לפני ה' ושואל הנך: לאיזה תכלית הפקיד ה' בידי את קדושת נפש האדם — מה הוא חפץ ה' כי תפעל בעדה? או אז שומע הנך את קול ה' בדבר קדשו: „תורה צוה לנו משה” הקנין, אשר על האב להנחיל ולהוריש לזרעו אחריה, להיות „מורשה (בקרב) קהלת יעקב”! — בגלל התכלית הזאת נתן לך ה' את הילד — לכן עליך ראשונה, להכניס את בנך בבריתו של אברהם אבינו וכמצוה עליך, לתת את חותם אות הברית החיצון הזה בבשר בניך ע”י „המילה” (עדות פרק ט”ו). הן אמנם לתכלית אחת נולדנו כולנו, כל אחד מצאצאי הלאום דרוש להיות בן ישראל או בת ישראל, אשר יעל כשורק בגן ה' בקרב הגוי אחד הזה, לכן לתכלית האחת הזאת עליך לגדל ולחנך את הילד יולד לך, יען כי לתכלית האחת הזאת נתן אותו ה' לך, ולמרד ולמעל בה', קדוש ישראל יחשב, לוא תטה מני דרך ותסיר את לבבך מהתכלית הזאת, — והנה כמו בחיי עצמך, לא רק איזה שעות מיוחדות, לא רק איזה פעולות בחדות, לא רק דברים אחדים, ואיזה מלות דרושים להיות קדושים לתכליתם, יען, אם הנך באמת ובתמים איש ישראל, הלא עליך להיות מלא רוח מחיים קדושים, וכל אחד מרעיוניך, כל אחד מרגשותיך, הנאתך, דבריך ופעולותיך בעדך, בעד ביתך, בעד עדתך, בעד טובת הנסיד והמדינה, בעד טובת כל אדם אחיך, ובעד כל יצור אחיך. בבריאה, אשר ישא עליו חותם תכנית ה', וכל חלק וחלק מכוחך וזמנך דרושים להיות כולם אהובים, כולם ברורים כולם קדושים לתכליתך, יען כולמו כאחד המה „עבודת אלקים”, כולם מלואי רצון ה', לכן גם „החינוך” אל חיים קדושים כאלה, דרוש להיות כולו קדוש בכל חלק מחלקיו, אף נחשב הנהו אל „קדשי הקדשים” של החיים.

ב

„חנוך לנער על פי דרכו” — חנוך הרגל הילד כפי מעגל חייו שעליו ללכת בדרך החיים בזמן „העתיד”, זה הוא הכלל הגדול בעד החינוך, כפי שמצויים אנחנו מטעם הדת. — עליך להרגיל את הילד בשחר טל ילדותו, ולחנך אותו אל המעשה, שעליו לפעול ולעשות, כאשר תגיע העת לצאת מרשות החינוך שלך. א) הכנה: להכין ולעתיד אותו, כי יהיה מוכן ומוזמן בשפע האמצעים, אשר ידרשו למו, לפעולותיו בעתיד. ב) חינוך: לחנך אותו באופן כזה, למען ימלא בחוג הקטן שלו ותחת השגחתך את החובות ההם, שיהיו מוטלים עליו, למלאות, בהגיע לו התור בחייו, לעמוד ברשות עצמו, לבל ידרש לו לעשות את ההתחלה לפעולותיו לחיים, בה בעת, אשר כבר נכנס הנהו בחיים. — ההכנה והחינוך אל החיים דרושים להיות מקודם, עד כי תחלת מעשיו בחיים הפועלים, לא תהיה אז ראשית דרכו, רק בתור המשך והארכה אל מעשהו לפני זה, ורק עליו אז להוסיף אומץ וחיל בפעולה ומעשה בחוג גדול ובמסיבות יותר נכבדות, עד כי בבואו בימים יאריך ויגמור בעדו, את אשר החל לעשות ולפעול תחת עין השגחתך.

ג

(א) הכנה

האמצעים הדרושים בעבור הפעולה המעשה של איש ישראל הלא המה:
 (א) כוח וחזק הגוף. (ב) עוז ותעצומות הרוח. (ג) הכשרון לרכוש לו איזה
 אמנות או עסק, אשר על ידם יוכל לעמוד ברשות עצמו.
 (א) כוח וחזק הגוף — עליך לדאוג, להכין מזון מבריא בעד הילד, גם
 בעד מלבושו ומעונו, ולשמרו, כי יהיה בנקיון ובטהרה. חכמינו ז"ל מצאו לנכון
 בנוגע אל כלכלת הילד, עד אחר השנה הששית, להפוך את חובת האהבה, להיות
 נחשבה לחובה מוחלטת מצד האב נגד האם, אבל מאז והלאה, נחשבה רק לחובה
 מטעם „האהבה“ (אה"ע ע"א, י"ד רג"א). שים עין על בריאות הילד ושמור אותו!
 היה מגן ומחסה בעדו, כפי אשר תוכל בכוחך, כוח אנוש, לשמרו ולהצילו מכל
 מחלה ומהטלת מום בגופו, אבל חוסה על נפשו גם כן, לבל יהיה מפונק מנוער
 בעונג וברוך, פן ירבה ופן יכרע אחרי כן תחת סבל תלאות החיים, לכן אל
 תפנק את הילד, למען יוכל שאת ולמען יוכל עמוד בפני סערוות החיים ומסכות
 המקרים, להיות כוחו חדש עמו, לפעולה ולעבודה תמידית. — השגיחה היטב
 על חושי, כי יתפתחו בקרבך, ראה להכשיר אותם כהוגן, גם שים עינך על
 אבריו, כי יתחזקו והיו מהירים בפעולתם, ועליך, לאמן אותם בתחבולות חכמה,
 גם לחלץ עצמותיו. — הן חכמינו ז"ל, למשל, הכניסו בתעודת החינוך גם את
 הלימוד „לשחות בנהר“. התבונן על כשרון הדיבור שלו הכשר אותו, להרגיל
 את עצמו לדבר כן, למען שפתיו ברור תמללנה כל דבר ודבר, וימהר לדבר צחות
 בקול נעים ודיבור מתוקן.

ד

(ב) עוז ותעצומות הרוח — ציץ ופרי הדעת בעד כל בן ישראל דרושה
 להיות „התורה“*. יען כי היא אוצר כל סגולה, נחלה בלי מצרים ומורשה בדעת
 ובחיים. זאת התורה, שהיא נתונה ומסורה לנו מסיני, ואשר רק ע"י הלימוד
 והמעשה של התורה נהיה התחתך ישראל להיות גוי קדוש. — הביטה נא
 וראה! אם התורה תביע לך אומר ותחזה דעת: כי מן השמים עד לארץ ומארץ
 עד לשמים, את אשר הנך רואה בעיניך, הכל כאשר לכל יצור ה' הנהו, כל כוח
 „עבד ה'", כל סדר חוק ה' הנהו. — אף התורה תראה בארץ המלאה כבוד ה',
 גם בעד האדם את מקומו ומצבו, להיות נושא רוח ה' והמתוך בין ה' ובין הארץ.
 הבה! הציגה כה גם את בנך בין השמים ובין הארץ, למען יכיר וידע גם הוא
 את התבל מסביב לו, לראות ולהכיר ולדעת את במת החזיון בעד פעולתו
 אתו בימים יבואו, למדהו להכיר ולדעת את עצמו, את חלקו בחיים בתבל
 ארצהו, ואת חלקו באלקות, אבל בכל וע"י הכל למדהו, להכיר ולדעת, מה
 הוא זה יצור ה', עבד ה', חוק ה' ודעת את ה'. — הן כל אלה יהיו לעזר לו,
 להגדיל ולהרחיב את ידיעתו „בתורה“, הלא הוא, דעת את „הסבע“ ודעת את

* ראה למעלה פרק ד'.

„האדם” — כמו כן שור נא! הן התורה תציג ותעביר לפניך את תחלת תולדות בני אדם ודברי הימים שלו ותביע אמרתה: „בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם”, הלא הוא, כי מתחלת חלוקת האדם לשבטים ולעמים, גוים וארצות עד סוף כל הדורות העתים והזמנים, המטרה האחת של כל תולדות בני אדם, הלא היא רק „החינוך” אל ה' — היא תראה בעליל בתכנית החינוך הזה ובעד תכנית החינוך הזאת את מציאותו ואת תעודתו, הבה, הולכה כה גם את בנך בהליכות־אל אלה בתולדות בני אדם ודברי הימים שלו, הכירוהו לדעת את כניסת העמים במעגל חייהם ומסלול דברי ימיהם. הבינהו, כי הפלא ופלא הוא הכוח והגודל, אשר יגמנו בחביון נפשות האנשים, אבל ביחוד, למד ושנן בלבו את הלקח הטוב היוצא לנו מתולדות בני אדם, וכפי אשר תורינה אותה זה שנות מאות, והוכיחהו לדעת, כי על כל דבר וממעל לכל דבר, אשר האנשים יזמו לעשות, למרות החוק והדת, והתאמרו, כי על ידם יבנו ויכוננו לחם בנין עולם, חרותה עליהם המלה של „ביטול היש”, „הבל”, למען דעת בנך או בתך, בלכתו כה במהלך העתים והזמנים ודברי ימיהם, את הידיעה הנאמנה הזאת ולמען ישוב אחרי כן בפנימיות נפשו אל הנצחיות האמתית, אל אל עולם, חי וקים לעד. גם ילמוד היטב, לאהוב את תעודתו, תעודת איש ישראל, מבלי הבט, כי דל חלקו בחיים בדברים הנוגעים לתפארת אנשים; אף לאהוב את תעודת ישראל ולכבדה, אך ורק בגלל דלותו ושפלות מצבו החיצון של עמו, עד עת מצוא — זאת היא העזרה השגית אל דעת התורה, הלא היא דעת את תולדות בני אדם (געשיכטע); אבל כל אלה דרושים להיות לו רק העוזרים אל הדעת העצמאית שלו. — אל דעת „התורה”! לכן יחד עם התורה והנביאים למדהו והכירהו, לדעת את ה' „בטבע ובתולדות בני אדם” ומדעת את ה' הבינהו את הכרת התבל, ובתבל הזאת, לדעת את האדם, ובאנושית את ערך עם ישראל, ובישראל, את בני דורו שהוא חי בו — ובקרב עם ישראל את המקום והמצב של עצמו — ואם פנימיות נפשו ולבבו כבר מוכשרת וגמולה היא אל השאלה: מה עלי לפעול ולעשות בתבל הזאת, שבה הלא כבוד ה' מלא עולם? מה עלי לעשות עם הכחות הניתנים לי מה' בעד תעודתי, תעודת איש ישראל, אשר יעד אותה ה', למען אוכל גם אני למלאות את חובותי בעד תעודת החיים הזאת? או, לך עם בנך הלאה והלאה ונהל אותו אל מקור חיוו אל המבוע של חכמת החיים אל „התורה”, מתורתן תלמדנו, מהתורה שבכתב ועמה גם יחד את התוצאות מהתורה שבעל פה, הידיעות היותר נחוצות לו בעד מלואי החובות בחיים. למדהו, לדעת ולעשות את הכתוב לחיים „בתורות ובעדות” גם להכיר ולדעת את חין ערך „החוקים”, „המשפטים”, „המצוות והעבדות” (כמו מספרי הרמב"ם וד' חלקי „השלח” ערוך) את הדינים הדרושים לו לדעת בעד החיים הכלליים, ואם תתבונן בו, כי רחוק הנחו מתעורר בקרבו ומחונן הוא בכשרונות טובים, או נהג אותו גם אל המקורות של חכמת התורה, הביאהו חרדי המשנה והגמרא, אבל עליך לחנך אותו באופן כזה בלמודו, עד כי בכל אלה ישים את פניו ותכלית לימודו ביחד „מול פני החיים”, מול פני הדעת את חובת ישראל וחיי ישראל — רק בדרך חינוך כזה יוסיף הילד אומץ וחיל ובאור תורה באמת ואמונת יראה חזות הכל — אולם היסוד המסלול בעד כל אלה היא „דעת את השפה

והלשון. — את שפת ארץ מולדתו ואת שפת התורה — לכן הכינה את הילד בשחר טל ילדותו, כי ילמוד לדעת את שפת ארץ מולדתו ושפת כתבי חייו — את שפת קודשנו. — בשפות האלה ועל ידן עליך, ללמדו ולהבינו, להכיר ולדעת את הדברים ויחוסיהם. באר לו את המושגים הנאמנים מכל דבר, למען בהם יתפתחו חיי רוחו באביב עלומיו — ומי אשר הכיר גם נוכח לדעת, כי ע"י השפה, אשר בה תחשוב ותדבר כל תוכן מחשבותיך, יקבל הדבר את צורתו ותכניו הנאמנה. הוא ימצא אל נכון עד כמה נכונים ואמתיים המה דברי חכמינו וז"ל, אשר קבעו לחובה ללמד את הילד באביב שנותיו את שפת קודשנו *.

עם השפה הזאת, אשר ילמוד בילדותו הנך מוסר לו גם את המפתחות אל שערי הספרים, אשר ילמוד ויהגה בהם בימים יבואו, והמה יהיו לו יסוד ומקור חייו, גם מוליכיו בדרך החיים — לכן החל עמו בדיעת השפה, וביחוד בתחלה, בגלל לימוד, למדהו לקרוא בתורה, אולם בו בזמן, כפי כשרון ותבונה הנער, עליך לאט לאט להכירו ולהבינו את דעת הדברים של הענינים הבאים שמה, למען ידע ויכיר את עולמו בשחר טל ילדותו. באר לו את תולדות ישראל ומכל דבר לדעת ולהכיר את ה' ולכבדהו ולאהבהו — וכה הרחיקה ללכת עמו בדרך ההרגל והלימוד שלו, עד אשר תוכל לקרוא עמו את התורה והנביאים גם בגלל תוכן דבריהם ומובנם, ויחד עם הלימוד הזה הרחיבה את חוג ידיעתו, בדיעת הטבע ותולדות בני אדם, למען יתפתח בקרב נפשו ורוחו תוכן התורה ביתר באור וביתר שאת, עד כי יוכל ללמוד את התורה גם בגלל ידיעת חובותיו, למען יכיר וידע את "המעשה", אשר יעשה איש ישראל חיי בו, ויכונן את פעולותיו ע"פ התורה, ומאז החל להרגילו גם בלימוד התורה "שבעל פה", להיות נלוח אל ראשית לימודים אלה. זה הוא הדרך הכבושה והסלולה, אשר רק היא טוביל אל "האמת ואל החיים", הדרך הישרה, שהיא גם עתיקת יומין וכפי אשר סידרו לנו האבות במשנת: בן חמש שנים "למקרא", הלא הוא עליך להרגילו בקריאת כתבי הקדש, להכנת השפה והענין, בן עשר שנה "למשנה", הלא הוא: עליך להחל, להכירו לדעת את הדינים וההלכות בדבר מלואי החובות ע"י הלימוד של ראשי הכללים והתוצאות של תורתנו שבעל פה. בן שלש עשרה שנה "למצות" (בר מצוה), בן חמש עשרה "לגמרא", הלא הוא להגדיל ולהרחיב יותר את חוג ידיעתו ולהעמיק חקר בה בעין נמרץ. — אולם אהה, מדוע עזבו אחינו את הדרך הכבושה הזאת. מדוע הפכו את הסדר? הן אמנם הרבה קלקלו ביחס מצבו המוסרי של עמנו ע"י עזיבת הסדר הנעלה, אשר איזנו ותיקנו חכמינו וז"ל, ומה היה סוף הדבר של האי-סדרים בעניני החינוך, למרות הסדר ותקנות חכמים, שלא קימו אותו להלכה ולמעשה? אהה! התורה נדחתה מתחיים, ואחרי כן מהיות גם בתור לימוד ומדע. — עד כי בימים האלה בעיניך תראה "חינוך" גם "בתי ספר" כאלה, ששם אמנם הלא נמצא הכל ערוך ומתוקן — אבל לא תמצא בהם לא את "רוח ישראל" ולא את "תורת ישראל", אשר אותה עזבו דעת דרכיה לא יחפצו.

* ראה ספרי עקב: מכאן אמר, כשהתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עמו לשון הקדש ואם אין מדבר עמו לשון הקדש ראינו מלמדו תורה ראוי לו כאלו קברו.

ה

(ג) הכשרון, לרכוש לו עסק ואומנות, למען יוכל לעמוד ברשות עצמו — אולם עם הלימוד הדעת, אשר יחזק ויאמץ את הנער, למען ישוו רגליו בדרך החיים, שעליו ללכת בו, עליך לשום לבך לתת לבך ידיעות וכשרונות כאלה, אשר ימציאו לו את „היכולת“, לעמוד ברבות הימים ברשות עצמו כמו עמך אחת ברשות עצמך, ולמען יעצור כוח למשך מסביב לו חוג לפעולותיו לחיים ולהכניס אל תוך החוג ההוא גבסים בתור קנין שלו, ועם הגבסים האלה ובקרב החוג ההוא ומחוצה לו, לחיות חיי „צדק“, „ואהבה“ ולהנחיל גם לצאצאיו „אורח לחיים“, כפי אשר קיבל ממך — לכן עליך להשתדל, כי בנך יקנה וירכוש לו בתור פרנסה לכל חייו איזה אומנות או עסק, חרושת המעשה או מדע, והכל כפי כשרונותיו והכנת נפשו — אמנם כל משלה יד, אומנות ועסק לפרנסה, הכל שוים המה לטובה, גם מכובדים המה, לוא אך יפעלו ויעשו וינהלו אותו בתום ויושר — אבל בחר לך בעדו, אם תוכל, ולפי עצת חכמינו ז"ל מקור למחיתו, דבר כזה שהוא אצור אתו בעצמות כשרונו, הלא הנה מלאכת ואומנות, הבלתי תלויות ועומדות תחת חליפות העתים ותמורות הזמנים. — לעשות את המדע קידום, לחפור בו לשם פרנסה, ולהוציא ממנו מחיה וכלכלה, חשבו חכמינו ז"ל לפחיתות ולחלול כבוד המדע וקדושתו; בעיניהם נחשב היה המדע „לחיים“ — לכן אסרו לשלם ולקבל פרס בעד לימוד התורה — אבל צוק העתים הזמנים וההכרח להחזקת התורה שינו את פני הדבר הזה, אולם ביהוד ועל כולם השמר לך, לכל תבחר בעד בנך ענף למחיתו, דבר כזה, אשר יביאהו בסכנה, בנוגע אל תום המדות והמוסר ושמירת היהדות.

אבל הזהר מאוד, לבל תחשוב כי יצאת ידי כל חובתך לבנך בהשתדלותך עבור בנך, להמציא לו רק מוצא למחיתו — אף כי זאת, הלא היא גם כן „חובת האב“ — ולדמות, כי בזה עשית הכל בעדו, עד כי כל מעינך תשים רק לפעול בעד בנך, כי יוכל לכלכל את גותן ולכונן לו את ביתו דיו, הן מה יסכנו לו מציאות ובית, אם נפשו לא מטוהרה, אם אור תורה לא נגה על רוחו, מה יתן ומה יוסיף לו, אם גם יוכל לחיות בתבל, בעוד לא ידע ולא יבין איך לחיות חיי איש ישראל בתבל? אמנם ההשתדלות לדאוג בעד התכונות מצבו, היא באמת ג"כ חובת האב, אבל היא רק חלק מהחובות ובאמת החובה האחרונה, אולם בשום אופן לא תוכל להחשב לחובה ראשונה והכי גבדה בעדו, ומה גם לחשוב כי החובה הזאת לבדה היא דיה ומספקת בעד „חינוך בנך“.

אל ההכנה בנוגע אל המדע בכלל, נדרש לצרף גם את אלה הידיעות שהנה ג"כ סובות ונחוצות לו במאוד את „הכתיבה וידיעות החשבון“.

והנה רק אז, אחרי אשר בכל אחד מבני ישראל ביכרה הדעת הדרושה להם גם בישלה כל צרכה, לפי שנותיהם, או על האב להשתדל לבחור לבנו איזה עסק או אומנות למחיתו, ולהכינו ולעתדו לזה ובאופן כזה גם ההתחזרות להשגת מחיתו ומצבו תחשב גם בעד בנך לכשרון, לעמוד ברשות עצמו, למען יוכל לרכוש בעצמו את האמצעים הדרושים, למלאות על ידם „רצון ה'“.

החובה לעזור להכנים ולהכשירם אל העמידה ברשות עצמם תבוא לידי

שלמותה ביחוד בהגיע התור, אשר יגיעו באמת אל המצב העצמותי שלהם, לכן עליך גם אז לעזור ככל האפשרי, להבין ולהבין, לכוון להם בית לעצמם, הלא הוא, כי תהיה גם אתה העוזר והמסייע לבנך, לקחת לו אשה, ולבתך כי תגשא לאיש.

לפי התכנית הנזכרת הננו להציג בזה את פרשת עניני הלימוד היותר דרושים ונחוצים בעד בני העלומים בישראל בכלל:

(א) שפת עבר — ב) לשון ארץ מולדת
ובעת הלימוד להבינם ולהכירם, לדעת את עצם הדברים ולפתח ולהכשיר את תבונתם בהכרת הנמצאים ותכונתם.

(ג) תורה, נביאים וכתובים
בתחילה ביותר בעבור הקריאה ולימוד השפה ואחר כך בדיעת תוכן הענינים שלהם והבנתם בעד החיים. — אל אלה מקושרים בתור מדעים עוזרים:

(ד) ידעת הטבע ודעת את האדם
תולדות הטבע, לימוד הטבע, ידיעת גלילות הארץ, אבל ביותר את הדברים אשר יתיחסו אל טבע המקומות מאשר אל עניני המדינות (פוליטיקה), הכרת עצמותו ע"י תורת החיים (פסיכולוגיה) ודעת את טבע האדם (אנטרופולוגיה).

(ה) תולדות בני אדם (געשיכטע)

דברי הימים הכלליים, ביותר להכרת התפתחות האנושית ועניני האדם ולמעט בדבר יחס הידיעות שרחוקות הנה, מהביא תועלת רבה אל החיים, כמו דעת את משפחות השליטים (דינאסטיען) וכדומה. — שתי אלה ידיעות הטבע ותולדות בני אדם תנחוצות ומועילות להיות נלוות עם הלימודים היוצאים מהתורה, להקיר ולכבד את הידיעות האלה ברוח התנ"ך, ולהמציא מזה תמיד לקח טוב, לדעת את ה' והאנושית, ולקבוע את הדעת הזאת ברוח ובלב.

(ו) חכמת החיים (לימוד החובות) מתורה שבכתב ושבעל פה
מהרמב"ם, ד" חלקי שולחן ערוך, וככל האפשר, לפי כשרונות הנער, גם ממשנה וגמרא.

(ז) כתיבה וידיעת החשבון

אנחנו הראינו בזה את הדרך המסלול אל החינוך בעד הבנים, אולם הדרך הזאת טובה ומסוגלת היא גם בעד הבנות, אבל הסימנים א' עד ה' ר' ז' תלמודנה באופן פשוט יותר. בנוגע אל הסימן ז' תלמודנה הבנות רק הלימודים הדרושים לחובותיהן בחייהן הבאים, וביחוד את הכל מנקודת ההשקפה של חיי הבית והליכותיה, ואת הנערים ילמדון את הלימודים היוצאים מנקודת „ההשקפה" של חיי האדם, חיי איש ישראל וחיי אזרח. כמו כן בעד הבנות, עוד דרוש לאמן את ידיהן במלאכות היד ולהרגילן בעבודת תליכות הבית, כפי שהוא נדרש בעבור הבנים, הקשרן והלימוד, לתכלית השגת מוצא למחיתם.

ז

(ב) החינוך

אבל ההכנה לברה בתוך לבנון את הכוח והמדע בגלל החיים הוא רק חצי הצעד של ההתאוששות שלו בעד דרך החיים בעתיד, אך החינוך בפועל הלא הוא „השלמות“ — לכן בטרם תבוא בעדו העת ולפני הגיע התור, למלאות את חובותיו בחיים אף יחד עם הדעת והלימוד, אשר תתן לו גם עוד מקודם לזה, עליך להחל, להנך את בנו בחיים הפנימיים והחינוניים, לעשות ולקיים את החובות המחכים עליו למלאות אותם בעתיד, אף בהגיע התור של מלואי החובות שלו, גם אז אל תעזבהו לנפשו, ונהפוך הוא, עליך אז להכפיל את השתדלותך ולהוסיף השגחה על זה, לכן בשחר טל ילדותו של בנו השתדל לפעול על חייו הפנימיים, להיות פעולתך אתו, חנך והרגל אותו באביב חלדו, להיות תמיד סר למשמעתך ולתת ארון קשבת לדבריו, למען יוכל לכבוש את רצון עצמו ונשיתו אל איזה הנאה ותענוג מדומה ולתתם כופר בעד כל דבר גבוה ונשוא, למען תחשוק נפשו לרכוש לו בחיים. — הרגל אותו באביב עלומיו, בהיותו בחיי חברתו, עם אחיו ואחיותיו, בקרב רעיו ובני ביתו, להיות תמים דעים, אוהב אמת ומבקש לעשות חסד. עליך לפעול כי יתעורר בקרבו רגש ההשתתפות בצערם ושמחתם, לבקש סליחה על חטאתו נגדם ולהיות נוח לסלוח גם להם, להתגדר במידת „ענוה והסתפקות“, פתח את לבו, למען יכניס וישלים בקרבו את „האהבה הכללית“, לכל אשר נמצא אתו במציאותו בתבל, וככל האפשר באביב שנותיו למדהו במראה עיניו על השמים והארץ, להכיר ולדעת על ידו את ה' ונסע בקרב לבו את נטעי הנעמנים, אשר ישו פרי לחיים: את יראת ה', את אהבת ה' ואת הבטחון בה'. עליך לפעול אצלו בילדותו, כי ישוה לנגד עיניו תמיד, כי עומד הנהו תחת השגחת ה', אבינו שבשמים, ולכבד ולאהוב את הכל בתור בני אל חי — ואחרי אשר סיפרת לו או לימדת אותו את קודות אבותיו דברי ימיהם ויכר לדעת את תעודתו, להיות איש ישראל, עליך לאצול מרוחך עליו, למען ירגיש ויחוש בנפשו כבוד, אהבה וגאון על תעודתו, תעודת איש ישראל שלו, אף ישמח ויגעם לו מנת גורלו וחייו בעתיד, להתאמץ כי פעולתו תהיה אתו פעולת איש ישראל, כי לבו יהיה נמשך תמיד אל „חברת ישראל“, אף יכיר טובה ויהגה תודה וברכה אל הנסיך ואל ארץ מולדתו, ולרחוש אהבה בלבו לכל אדם ולכל היקום. עליך, להרגילו בחייו החינוניים באביב עלומיו, כי גם בחוג הקטן שלו ימלא אל נכון את חובת „הצדק והאהבה“ הכלולים במשפט, בחוק ובמצוה, כי ישתדל להוקיר ולכבד את חבריאות, את הנוף, את הרכוש, את השמחה, את השלום ואת הכבוד של כל אלה הגמצאים בקרבו ובחברתו, כי יוקיר ויכבד את כל יצור נברא, לבל ישחית ולבל יכלה זדון לבב שום דבר, לבל ישחית כל צומח ולבל יענה כל בעל חי, כאשר יעשו הילדים, למדהו לכבד את גוף עצמו ולהיות בהנאותיו מסתפק במועט, להיות ענו ומצניע לכת בכל אשר יעשה, בהנאותיו, בפעולותיו, ובדיבורו, כי יהי נוח לקבל הוראה ומוסר השכל ויפעל כפי כוחו לטובת זולתו, כי ישמח שמחה גדולה בשמחה, אשר יוכל להכין לאחרים, גם לשוש ולהיות שבע רצון ועתה על ההצלחה, על המנוחה ועל

ההצלה, אשר צלחה לו להביא לאחרים. — חנך אותו באביב ילדותו במעשה „העדות והעבודות“ למען ימלא בשמחה ובחפץ לבב את החובות האלה, שהמה יקדשוהו וירוממוהו לה'. אולם עליך להבינו, כי ימלא את כל אלה ברעיון ובהבנה נאמנה, ברעיון ובבאור הנכון לכל דבר, אשר תגיד לו, וכפי אשר תוכל בינתו שאת אותו. — הרגל אותו בשחר טל ילדותו, כי ישא לבבו אל אל בשמים וישפוך שיחו לה' בתפילה וצקון לחש, אבל עליו להבין היטב את דברי תפילתו, עד כי „התפילה“ תהיה נחשבה אצלו לדבר נחוץ בהשתפכות הנפש, אשר ממנה יקבל לו את הכוח, העוז וההעצמות, לקיים ולמלאות בנפש חפצה את החובות הקטנים שלו.

אולם הטרם תדע איזה היא התחבולה הנאמנה והיותר בטוחה, שהיא בידך, לפעול למענו את דרך החינוך הזה, כי תהיה צלחה? התחבולה הזאת, הלא היא הדוגמא והמשל של עצמך? בתמונת חיי ההורים יראה הילד את התמונה של חיי עצמו בעתיד ובנפש חפצה ממנה יראה וכן יעשה, לכן תמונת חיי ההורים דרושה להיות תמונה טהורה וקדושה, תמונת חיי איש ישראל, ומפני זה כל החובות הנזכרים עשה יעשה גם יקיים עמך יחד — אף אתה לך לך לפניו בתור מורה דרך, ואם תקיים ותמלא אתה כל דבר בכבוד ויקר בשמחה ובאמונת רוח, אז ידעת אל נכון, כי גם בנך ילך אחריו בטח, ממך יראה וכמוך יעשה תמיד — אמנם היו ימים בישראל, אשר על ידי חיי האב והאם, הבן והבת התחזקו והתעצרו להיות כאבותם ולחיות כמהם, חיים טובים וקדושים, חיי איש ישראל. — לפנינו בישראל היתה עת, אשר האב והאם „ככהנים וכהנות“ עמדו בין ה' ובין בניהם — וע"י הלימוד והדוגמא והמשל של עצמם משכו את בניהם, לעלות מעלה מעלה אל ה', האמנם חלפה עברה תעת הנהדרת הזאת? האם באמת עברה מבלי שוב אלינו עדיין? — והנה יען דבר ברור הוא כי ע"י המשל והדוגמא של אחרים יתחנך וישתלם הילד, לכן פקח עיניך וראה תמיד על כל אשר יבוא בקרבנו למראה עיניו ולמשמע אזניו, המקום, ששם נמצאה נפש ילד, דרוש להיות מקום קדוש, אל יגש ואל יקרב שם, לחלל את קדושת המקום, שום דבר, אשר לא כן, בדיבור, בפעולה, במראה ובחזות פנים. — התאמצו בכל כוחכם, להסיר ולפנות מקרבת הילד, כל דבר, אשר יוכל להזיק לגופו ולבריאותו, גם להרחיק מחברתו שום דבר, אשר יוכל להכניס ולהביא רעל ומוות ברוחו, בנפשו ובחיי, מלה של קלות דעת, פעולה לא טהורה, משל נמכזה וכדומה. האם תוכלו לראות, כי ישאר כל זה בקרבנו מבלי משים? פקחו עיניכם על עצמכם ומעשיכם וביחוד בהיותכם נמצאים בפני בניכם ומעשיכם לנגד עיניהם, כמו כן, שימו לב על חבריהם, על בני ביתכם ואהובי ביתכם ומכיריכם.

ח

וכמו שתחל בשחר טל ילדותם של בנך או בתך, לנהל ולחנך אותם בחינוך ובמעשה, הדרושים להם לימים הבאים, כן חלילה לך לעזוב אותם לנפשם בהגיע להם התור של החובה בעצמה שלהם בפרעל, בעת אשר החובה והמצוה מוטלת עליהם לקיימן בעצמם, והאחריות של מלואם או התרשלותם בהן חלה

על עצמם, יען בתקופת העת ההיא ביתר תוקף וביתר עוז מאשר לפני זה, יתעורר בקרבם רוח הבהמה, ואשר מפני זה הוטלת על עצמם החובה בפועל, להתאמץ כי יוכלו עמוד בקשרי המלחמה בין רוח הבהמה והחובה ולצאת כמנצחים בתור אישי ישראל ממערכת המלחמה ההיא, לכן אתה אב אל תעזוב את בנך או את בתך בעת ההיא בעת אשר נדרש לו אז תומך וסועד, משען והוראה, עין רואה ופה מזרוז של אוהב ואב גם יחד. — האם חפץ אתה, בעת המסוכנה ההיא, לשלח אותו מעל פניך, למען ילך ויכנס בעולם הגדול והרחב, בהיותו בן ארבע עשרה, חמש עשרה או שש עשרה שנה? ההנך חפץ תחפור, להעמיד או את בנך יחידי מול פני המלחמה החזקה, שעליו ללחום בפנימיות נפשו, ונוסף לזה מול פני קרב ולחם, אשר יעריכו נגדו הדוגמא והמשל של הרבה חברים רעים, כל תשוקה וחמדה וכל מידה לא נכונה, ואשר עליו או לבדו, להתקומם נגדם, לבל יבולע לו? ומה יהיה סוף בנך בהיותו רחוק רחוק ממך ומעין השגחתך? ומה תעשה, אם יתם שם חלילה לגורע ולכלות ולעכור שארו ורחו באהבת בשרים, בכל מידה רעה, בתאווה וחמדה נמכזה, בקלות דעת ובהתנכרות לעם ישראל? — והיה ברדתו כה ביוח מצולה, ובטרם ירד וישקע מטה מטה ורגליו שאול תתמוכנה, והיה אם ברוחו ובנפשו יפרוש אז את כפיו אליך, להצילו מרעתו אליך להוציאו למרחב, גם בהאבקו עם המוות המשכלת של השחתת המדות, ובראותו כי תם לריק כוחו יתחנן אליך ברוחו, להצילו מרדת שחת — ואתה הן היית רחוק ממנו — רחוק רחוק — והוא טובע ביוח מצולה באין מעמד ובאין תקוה לעלות ולקום עוד. אהה! איככה תוכל אתה האב, להתיצב לפני כסריה, עת ידרוש ממך דין וחשבון על נפש בנך האובד? חכמינו ז"ל יורו ויראו לנו גם כזה, מתי היא העת, שעליך ביותר לדאוג על עתידות בנך, הלא היא משנת השש עשרה עד השנת העשרים ושתיים, ולפי דעת אחרים משנת השמונה עשרה עד שנת העשרים וארבע!! חכמינו אמנם יצוו ויזהירו על זאת, ואנחנו האם לא נדע מה נעשה? אמנם הורים! אם אך יכול תוכלו — אף אין דבר, שהוא כה כבד או נמנע מעשותו, כפי אשר יתראה בתחילה, התאמצו לשמוע בקולם. — זכר נא אתה אב לבנים, הלא ה' הוא נתן לך את „המן“ גם בעד בנך באהליך עד השנת השלש עשרה, האם מאו והלאה קצרה ידו עוד להמסיר לך „מן“ בעדו? בהיותו גם בן ארבע עשרה, חמש עשרה והלאה, עד אשר בנך יהיה חזק ואמץ, עד אשר נוכחת לדעת, כי ע"י החינוך והלימוד שלך נהיה מוכשר להיות איש באנשים, למען גם יעצור כוח למשול על רוח הבהמה שלו ולכבוש כל צר ואויב הבא עליו מן החוץ, רק אז, הלא בהשקט ובסחה תוכל להכניסו בעולם הגדול והרחב, בלי כל דאגה ועצב, בעוד בסות הנך בו ולא תפחד עוד!!

בשנות העלומים הנזכרות, עליכם, הורים, להיות בעד בניכם אלה בתור „אוהבים וידידים“, אמנם בעד הבן והבת בימים ההם אין אוהבים ורעים יותר יקרים ונאמנים מהאב ומהאם — גם להורים אף אוהבים ורעים טבעיים יותר נאמנים ויותר יקרים להם כמו הבנים, עת יגדלו בשנותיהם — לכן גם בעת ההיא הבן והבת כמו באביב חלדם דרושים לחיות בגלוי תחת עיני השגחתכם. לבם יהיה ערום נגדכם תמיד ואת מצוקת לבבם ישפכו בחיקכם, ואם השמים

והארץ ירדפו כאף את הבנים האלה, או געזובים המה מברכתכם בימי עלומיהם ובשחרותם, הלא באב ובאם ימצאו תמיד אל נכון משען ומשענה מגן ומחסה — ראתם הורים, החפון תחפצו להרחיק מכם את האושר הנעלה הבא ע"י אהבה נאמנה כזאת, ולהרים את העטרת תפארת של ברית הידידות בין אב לבנים, אשר אין דוגמתה? „האהבה“ הזאת תפרח ותציץ ותשווה פרי תמיד, אם אך אתם בשאט בנפש לא תקטפו אותה מקרב לבבכם בחשבכם תועה, כי בעד נהיו בנים „עלם ועלמה“ חדלו מהיות עוד בחונת עם הוריהם, כמו בעת היותם ילד וילדה, אל תשכחו, כי באופן ההנהגה עמהם אמנם דרוש להיות שינוי גמרי, יען כי מני אז עליכם הורים, להתנהג עם בנים כאוהבים וידידים, למען גם הבנים בלב ובנפש חפצה יהיו אותביכם הנאמנים — ואז — אם תחשו, כי לבב ונפש האבות והבנים כבר דבוקים ומקושרים יחד בברית אהבת עולם — אז תוכלו בהשקט ובטחה גם לשלוח את בנים מעל פניהם, ולוא יהי גם בדרך רחוקה — יען אם גם הרים ובקעות, ארצות וימים יסרדו ביניהם, אבל המה, הבנים, ישאו בלבבם את תמונתכם וחזות פניהם ישוו לנגד עיניהם תמיד — ובעת אשר יבואו לידי נסיון או אז תתיצבנה לפניכם תמונותיכם — כמו תמונת יעקב אבינו (דמות דיוקנא) לבנו „ליוסף הצדיק“ — וזכרונכם וחפצם, להיות כדאי והגון להיות בנים — יתהו למו למלאך הגואל אותם מכל רעה, הפודה והמציל אותם, לבל יטבעו במצולת החטא והעון.

וכמו ע"י התורה והנביאים פעלתם על רוחם ולבם, למען יבינו וישיגו בברור את חובת איש ישראל, כן עליכם, לשגן לחם ביחוד בעד מלחמתם עם יצרי לבבם, ובעד סערות חייהם הפנימיים והחיצוניים את ספרי „הכתובים“, למען, ע"י אמרי אמת אלה הכתובים שמה והקשט והדת הכלולים והאצורים בהם, יתורממו במעלות רוחם, להחזיק במוסר ולאחוז בחכמה ומישרים, להיות למו שבסם ומשענתם סלה, גם כוכב נוגה למו בדרך החיים, באשר יחגו ובאשר יסעו.

ט

אנחנו בכונה ניסינו למעלה להטיל על „האב“ את חובת התפתחות הרוח של הילד, גם ע"י הלימוד והמדע, אף כי חלק היותר גדול מזה נעשה ע"י בית הספר, ובכל זאת הצגנו את חובת המעשה הזה על האב, למען תתאים ביותר עם המצוה הזאת מן התורה, שהיא אמנם מראש קבעה את החובה הזאת על האב, ואם כי את החלק הרב מהחובה הזאת ימלא אותה האב באמצעות בית הספר, אבל חלילה לאב לשכוח, כי בית הספר הלא נוסד נהגו רק להיות האמצעי ועזר אל החינוך של האב, ועל האב, לדעת את אשר לפניו, כי אם גם מסר את בנו לבית הספר, בכל זאת לא פטר את עצמו מחובת החינוך, בעד עליו החובה, לפקח על ילדיו ולהשגיח היטב על תהלוכות ההתפתחות של בנו או בתו, גם להגדיל ולהרחיב אותה בכל אשר יוכל. — ברוך יהיה זכר ר' יהושע בן גמלא ז"ל, שהוא היה הראשון, אשר יסד את „בתי הספר הכלליים“ בעד ילדי בני ישראל, ומני אז אמרו: כאשר תעבורנה על הילד שלש שנים, האב מחויב ללמדו לקרוא עברית, גם להבין מעט את השפה הזאת, וכאשר תעבורנה עליו חמש שנים ויילדים חלשים שש שנים.

האב מחויב להכניס את הילד אל בית-הספר. אולם מה היא או תכלית בית הספר, לא אחרת, רק למלא בבנים את מקום האב, בנוגע ללימוד ומדע הנאמר למעלה בסעיף ד' מהפרק הזה. בדבר פרשת הלימודים ראוי להיות בכלל גם בסדר הלימודים של בית הספר, אבל אם גם עיקר תעודת בית הספר ביחוד הוא „המדע“, בכל זאת מהכלל והעיקר ההוא אל יוציאו את „החיים“, ונהפוך הוא, על החיים להיות המטרה והתכלית בעד הלימוד והמדע — אמנם פעולת בית הספר על הילד, לשגן ולחדד את שכלו ולמסור אל הזכרון שלו את אוצרות המדעים והלימודים, אבל תמיד על המורים להשתדל בפעולתם אמונה, להחם גם את „הלב והרגש“, למען את הכל יוליכו אל מקום אחד. אף יכוננו את הכל אל מטרה ותכלית אחת, כי על הילד, לראות חיים בתבל ה' ותחת עיני ה', חיי איש ישראל, גם בחיי בית הספר וחברת הילדים, על המורים, לכוון ולהכשיר את תכונת רוח הילד, להיות תמים דעים וחמים פעלו גם בעולם הקטן של הילדים. אולם, גם אחרי אשר מסרתם את ילדיכם אל בית הספר אל תשכחו, כי בית הספר הנהו רק החלק האחד מחינוך בניכם, וכי על בית הספר להיות רק כחוליא אחת משרשרת החינוך, אשר תחנכו אותם בקרב ביתכם פנימה, ואל תדמו בלבבכם, כי בית הספר הוא ראשית גם אחרית החינוך בעד הילד. הן החובה עליכם, לפני הכניסתכם את הילד בבית הספר, להפיח בו רוח תשוקה ואהבה נאמנה אל המדע. החובה עליכם, לבחון את רוח ותכנית בית הספר, אשר תמסרו בו את ילדיכם, ולדעת איזה פרי ישוה למו שמה — בבית הספר כזה אשר משם גרשו את רוח ה', אשר בו לא ישימו לב אל המוסר והמדות, אף כי בנכם יוכל שמה, להוסיף דעת ולקנות ידיעות הרבה — שם אל תשלחו את הילד. חובתכם הלא היא, להראות בפועל, כי גם אתם כבר תכבדו את המדע ובוה תעוררו גם בנפש הילד את התשוקה אל הלימודים, לכן עליכם החובה להשגיח על הילד, כי יבקר את בית הספר כסדר מדי יום ביומו, מבלי מגרעה, גם לאמץ את חשקו בלימודים, להרגילו כי ילמד בשקידה נאמנה, בהיותו בביתכם, וביחוד ועל כולם הלא גשארה עליכם החובה היותר גדולה שלכם בדבר הצעד היותר גדול ונכבד, הלא הוא החובה של החינוך לחיים! אי לילד, אם תדמה, כי יצאת ידי חובתך רק בזה, כי שלם תשלם כסף בעד לימודו בבית הספר, או למורים פרטיים, ובדברך אודות פעולתך בעד הילד תתאמר: כי בזה, הלא מילאת את חובת הורים די והותר — יען בהשקפה כזאת על דבר החינוך תפנה מבטך רק, כי הילד ירכוש לו את הידיעות הנחוצות לו, לקנות את המדע, רק בגלל ימצא לו את מחיתו „בעתיד“, עד כי אתה בעצמך לא תמצא לך אף שעה קלה מופנה בכל היום, שעה כזאת, אשר אז תהיה אחה שייך אל הילד, לא רק בעמל גופך בלבד, גם מטעם חשבון השכל לבד, להבטיח את לחמו בעתיד, להבטיח כי לחמו יהי גיתן לו, מבלי מחסור מעמל תבונתו — שעה כזאת, אשר בה כולך כליל תהיה שייך להילד בחינוך אב נאמן לפרי בטנו, לכן שים לבך להשכיל מאד אל חינוך בנך ובתך דע כי החובה המצוה עליך להיות שייך אל הילד בפעולת שכלך ותבונתך לחיים, בעין אב שלך, באמרי מוסר אב, אשר יכשירו ויחנכו את הילד, בדוגמא ומשל של עצמך, בנוגע אל אושר הילד היותר נעלה בחין ערך חייו ופנת

יקרת תעודתו בעתיד! רק מעט יוכל „הבית“ לבד לעשות בעד חינוך הילד מבלי עזר „בית הספר“, אבל כמעט ואין היא פעולת בית הספר בעד החינוך בלי עזר „הבית“! אוי לילד, אם „הבית ובית הספר“ לא יפעלו כתומם גם יחד את פעולת החינוך הנאמנה, או אם את אשר יבנה האחד יסתור השני. אם יקרה, כי הציץ והפרח של היהדות אשר פרחו וגמלו תחת אור חום שמש הצדקה, והדוגמא של „הבית“, אם אלה נבלו, קמלו או נקטפו בעים הרוח הקר הנושב בקרב „בית הספר“, או נהפוך הוא, כי את אשר למד הנער „בבית הספר“ והרגילו אותו שמה, לחשוב את הדברים הקדושים והנעלים לתכלית החיים והנה בעיניו יראה, כי את כל הכבוד והיקר, אשר יתנו בבית הספר לקדשי הרוח והנפש, ובבית הוריו, הלא ירמסו את כל אלה ברגל גאח וישליכו עליהם שקוצים — מה הוכל להיות אחרית הילד, אם נמצא הנהו חליפות תחת השפעות סותרות וצוררות כאלה — מה תהי אחריתו? — אבל לא פה המקום לעורר תאניה ואניה אודות הדבר הזה — הן אמנם אם בקול „רחל מבכה על בניה“ יתאונן ויקונן עתה ישראל: „בני יצאוני ואינם“, כי מבקש הוא את בניו ובנותיו ולא ימצאם עוד, אזי הקינה הזאת לא ישא על בית הספר בלבד ועל הבית בלבד, הוא מקונן על התהפוכות של הבית ובית הספר גם יחד. — על אודות כל שאר דיני החינוך ראה אה"ע ע"א, קי"ב, קי"ג, י"ד רנ"א, רמ"ה רמ"ט, א"ח ש"ג ועוד.

יד

הצלת חיי רעך מסכנה, הצלת רכושו ואשרו

שלא לעמוד על דם, השבת אבדה, עדות

לא תעמד על דם רעך, אני ה' (ויקרא י"ט, ס"ז).
לא תראה את שור אחיך או את שני נדחים והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחריך וגו' וכן תעשה לכל אבדת אחיך, אשר תאבד ממנו ומצאתה, לא תוכל להתעלם (דברים כ"ב, א').
כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו (שמות כ"ג, ד').
ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע, אם הוא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה', א').

א

תעודת הברכה שלך איננה מוגבלת ומצומצמת בפעולתה רק עבור ביתך ועבור בני ביתך בלבד, רק בכל מקום ובכל עת תמיד ובאשר יש לך הכוח והאפשרות, לפעול ולעשות לטובת אחיך, חלילה לך לעמוד מנגד, אל תתעלם ואל תאחר מלהופיע שמה, חרשה לעזרתו בעת הדרושה, גם עשה כל דבר בגלל הצלתו, בדבורך בפעולתך, בכוחך ובכרשך.

(א) אל תעמוד מנגד ואל תתירשל בעת מצוא, להציל את חיי אחיך! חכמינו ז"ל אומרים, מפני מה הונחה אבן הפנה בעד עולם האדם רק ע"י אדם יחידי (אדם הראשון), למען דעת, כי המציל נפש אדם אחת, נחשב הוא כאלו הציל „עולם“ כולו, לכן, אם רואה אתה את רעך צולל במים, אם שודדים

זה יש דבר חוק ומשפט במדינה, מהויה הנך, למלאות כל דבר בזה מטעם „דינא דמלכותא“, כמו כן מחויב אתה לעצור בעד כל נזק שיהיה שיוכל לבוא ברכוש רעך, ואתה תוכל להצילו מהנזק, כמו לעשות סכר (דאמם) ומעצור לשטף, מי הנהר, לבל ישטוף בגבולו ועוד ועוד (ח"מ רנ"ט).

ג

אמנם רק אז הנך מחויב לשים לבך ולעסוק בדבר איזה מציאה, לקחתה אליך ולקיים מצות „השבת אבדה“, אם אין לך כל ספק, כי הדבר ההוא מובא על המקום ההוא בלי שום כונה מצד בעל הדבר, האובד אותו, אך באופן אם תוכל לשער, כי בעל הדבר הניח שמה את הדבר בכונה, אף משתמר הנהו היטב במקום ההוא, אל תשלח את ידך לקחתה והכל שיהיה, אם יש להדבר סימנים או לא, גם אם ספק הוא לך, אם הונח הדבר שמה בכונה או נאבד, גם אז אל תשלח ידך לקחתה — אבל אם לקחת את הדבר והרחקת אותו ממקומו, ויוכל היות כי בעל הדבר היה שמה, ולא מצא אותו, אל תשוב עוד להניח אותו עוד הפעם, ואם יש להדבר סימנים, עליך לצוות להכריז על אודותיו, ואם אין לו סימנים, עליך להחזיקו אצלך, מבלי להשתמש בו — אולם אם לא הרחקת עוד ללכת מהמקום ההוא, עליך להניח את הדבר על מקומו — אבל אם הדבר בלתי משתמר במקום ההוא ואשר יוכל היות כי בעל הדבר הניח אותו על רגל קסן ושכח אותו, אזי, אם יש להדבר סימנים עליך לקחתו אליך ולהכריז על אודותיו, ואם אין לדבר סימן בעצם הדבר ולא במקומו או הדבר ההוא שייך לך, אם אך ידעת, כי בטח בעל הדבר יאש את לבבו מזה, ואם לא, אזי עליך להחזיקו אצלך בלי כל שימוש — אבל אם תכונת המקום בנוגע לשמירת החפץ הוא בספק בעיניך, אזי קח את הדבר שיש לו סימן להכריז על אודותיו, ואם אין לו סימן, עליך להניח את הדבר על מקומו, ואם לקחתה הניחה אותו עוד הפעם על מקומו.

אולם על הדבר שנוכחת בדעתך, כי בטח נאבד הנהו, ובראותך כי נמצא בו או במקומו איזה סימן, עליך לקחתו אליך, למען הכריז על אודותיו, ואם אין שום סימן, אז הנהו שייך אליך, ובאופן אם יש להחליט בברור, שהאובד תיכף ידע, כי אבד את הדבר, ויען כי לא נמצא בדבר שום סימן, אזי „יאש“ את לבו בטח מזה, אבל גם בזה ראה בסעיף הקודם ובח"מ רס"ב. — טעמי הדינים האלה מובנים וברורים.

ד

אל תבקש שום שכר טרחה בעד התעסקותך בדבר האבדה אשר תשיב לבעליה. אבל אם היית או עסוק באיזה עבודת מלאכה והפסקת ממנה להשיב את האבדה לבעליה, אזי על בעל האבדה לשלם לך את אשר יכולת לקבל לוא בקשך להניח את העבודה ולהיות בטל במשך העת ההיא, יען אינך יכול לחשוב את השבת האבדה לעבודה של עמל ויגיעה, בעוד הלא הנך עושה וממלא בזה חובה ומצוה, אבל אם אתה עסוק במלאכתך ובעל האבדה איננו, גם בית דין איננו קרוב לך, אשר יוכל לקצוב לך שכרך בעד בטול מלאכתך, אזי מצד

התנפלו עליו או בא בסכנה להיות מאכל לחיות טורפות ואתה יכול תוכל להצילו. אם בעצמך או לשכור אנשים להצילו מרעתה, אבל הגך עומד מרחוק ומתעלם ממנו ואינך מצילו — או אם הגך שומע כי אנשים מתלחשים עליו ומתנכלים להרע לו, או רשת הזינו לו ללכדו בחרמם — ואתה אינך מגלה זאת לרעה — או אם הגך יודע, כי איש תקיף ממנו יתפוש להכניעו ולהכריעו, ויש בידך, אם ע"י דברי פיוס, לשכך את כעסו או באופנים אחרים לרצות אותו, להסיר מעליו את חרון אפו ומחשבתו הרעה על רעה — ובכלל אם איזה סכנה מרחפת על ראש רעה, ואתה יכול תוכל אם בעמלך ויגיעך או בכספך, להסיר ולהרחיק ממנו את הרעה הסכנה ההיא ואתה אינך עושה זאת — אז הגך עובר על מצות „לא תעשה“ הנוכרת, אשר על ידה הפקיד ה' בידך את הצלת רעה — ואתה, אינכה תוכל, אחרי אשר יש לאל ידך, להיות לרעה מלאך מושיע, פודה ומציל אותו מכל רעה, להתעלם ממנו ולעמוד בקרת רוח על דם רעה ? (ח"מ חכ"ו). הן גם במות הרודף עליך להציל את חיי הגרדף, אם באופן אחר ההצלה היא בלתי אפשרית (שם תכ"ה).

ב

(ב) כי חלילה לך לנגוע ברכוש רעה וכי את אשר חסרת ממנו עליך להשלים לו, את זאת הלא יירוש ממך „המשפט צדק“, אולם המצוה הנוכרת תחובב אותך להגן ולחסות על רכוש רעה ולשמור ולהציל אותו מהריסה ואבדון, ובאופן, אם אין דבר מה מרכושו נפסד או נחסר, עליך לבקש את ההזדמנות בכל אשר תוכל לחקנו ולהכשירו. ה' צוץ לכונן את פעולתך תמיד לטובת אחיד ולתועלתו, יען כי בני ברית אחת, בני בית אב אחד אתם כולכם, ה' הפקיד בידך ובלבך את טוב רעה, לכן קרוב יהיה הדבר אליך מאד, לעשות ולקיים את כל זה בנפש חפצה.

אם מצאת איזה דבר האבוד מרכוש רעה מחויב הגך להתעסק ולהטפל בו ולהשיב לבעליו את אבדתו, אבל רק באופן, אם המקום והמסבות יראו ויורו לך, כי באמת הדבר ההוא „אבוד“ הנהו, גם אם נמצאו סימנים בדבר האבוד בעצמו או במקום ששמה נמצאה האבדה, אשר על פיהם תוכל לדרוש ולמצוא את בעל האבדה, והדבר ההוא יהיה למצער שזה פרוטה, ואשר לוא היה זה רכושך, היית גם כן משיבהו אליך, חובת המישרים דורשת ממך, כי במציאה עליך לפעול הרבה יותר מאשר תפעל בעד קנין של עצמך.

אף כי על פי הדין, אם בעל האבדה יאש את לבו מאבדתו, בעוד על ידי „היאוש“ יחדל הדבר מהיות עוד „שלו“, יען כל עצם מושג הקנין תלוי רק ברצון ובחפץ בעל הקנין ובהסכמתו עליו להיות „שלו“, אולם אם משך וסלק את עצמו ומחשבתו והסכמתו מהדבר ההוא, הלא ישוב הקנין ההוא להיות „הפקר“ ועוד לא נחשבה לגנבה, אם תקח את האבדה, אשר האובד יאש את לבו ממנה, בכל זה משום מצות „רעשית הישר הטוב“ (לפנים משורת הדין), אשר קראך ה' גם אליך, עליך להשיב את האבדה, גם אם ידעת אל נכון, כי בעל האבדה כבר יאש את לבו מזה בעת מצאך את הדבר האבוד, ואם אודות

הדין פטור הנך מדבר השבת האבודה, ויהי מונח הדבר על מקומו ואתה אינך מחויב להפסיק ממלאכתך (רס"ה). בכל זאת מטעם האהבה על רעך, הלא לא תוכל להתעלם, בעת אשר תוכל להחזיק ביד רעך את רכושו (רס"ד). עם הדבר האבודה, כמו גז השם וכדומה (שם). אם בהמה היא, אשר בשכר עבודתה תוכל בטוח, אבל אם תביא במקום בלתי בטוח, אזי הנך מקבל עליך את האחריות בעד הדבר החורא, בכל זאת לא נדרש לך כמו אצל השבת הדבר הגנוב (ראה משפטים פרק ג'), כי בעל הדבר יקבל ידיעה גבוהה בעת „ההשבון“, לדעת כי הדבר הושב לו. אם לא תדע ולא תכיר את בעל האבדה עליך לעשות הכרזה בפומבי, למען יבוא בעל האבדה ויגיד סימנים נכונים, או יביא עדים, באופן, אם לא נוכל להאמין בו עפ"י אמירת הסימנים לבד, ושאר הדינים ראה ח"מ רס"ו. אם בעל האבדה איננו בא, אזי עליך להחזיקו אצלך מבלי כל שמוש, ועליך לדאוג לבל יבוא כל נזק להחפץ, ואם יביא הדבר פרי, אזי הוא לטובת בעל האבדה, אזי תעשה זאת ותחזיק אותה שנים עשר חודש ותשמור את העודף עבור בעל הבחמה, אח"כ תשום אותה ותקבל עליך את ההתעסקות על חשבון השותפות ובאופנים שונים שלושה ירחים, או שלושים יום, ואם ההוצאה יתירה מעל השכר, אזי תחזיק אותה רק שלושה ימים, ואז תמכור אותה בבית דין גם בבלי בית דין לטובת בעל האבדה, ואם תרצה תוכל להחזיק אצלך הכסף בתור „הלוואה“ ואת אשר הוצאת עליה לפני זה תוכל לקחת לך. את כל הדינים בפרט ראה ח"מ רנ"ט—רע"א גם בנוגע אל הענינים האלה ג"כ „דינא דמלכותא דינא“.

ה

ג) בין כל פעולות האדם רק מעטות הן, אשר בהן תוכל כה להראות את טהרת האנושית שלך בעצם תומה, פעולות הנובעות רק ממקור האנושית הזכה והנקייה, שעל ידיהן עצמות האדם תתודע, כי אכן אדם הנהו, כמו בפעולות „העדות“, „להעיד“ להיות „עד“ (עד מהמלה „עוד“), לתת הארכה וקיום לחזיונות כאלה שהמה חולפים ועוברים, כמו מעשה האדם ודיבורו בעת מהעתיים, השומע, הצופה ומביט על דיבורו ומעשהו הנהו „עד“ בדבר ומכניס את ציור כל אלה ברוחו וכמו חי וכמו נעשה בזמן „ההנה“, בדבר עדותה, יצריך ויציע את זאת במקום הדרוש, כי יגיד עדותה, לחרץ משפט על אודותיהם. — על האדם שהוא „עד“ בדבר, לחוש ולהשיג את החזיונות והתמורות הנעשים מסביב לו בחושי, ולקלוט אותם ברוחו, ואח"כ לתאר ולצייר אותם ע"י דיבורו ובעת הדרושה, באוזני ולפני עיני אלה, אשר לא ראו ולא שמעו את זאת כמחה, בעת המעשה והדיבור, לכן על „העד“ להיות חמוש לפעולתו זאת במתנות האדם היותר נכבדות, החשגה ע"י החושים הנאמנה והקליטה ברוח ובנפש, עם זכרון נכון, אמונת לבב ואמתת דיבורו.

אם מצות הלא תעשה „לא תענה“, תזהיר אותך לבלי תעשה מדחה, למעול מעל באנושיותך זאת, לבל תפריע ע"י „עדות שקר“ או לבל תהרוס את אושר החיים של אחיך, הנה המצוה של „אם לוא יגיד“ תחובבך, כי בכל מקום אשר ראית ושמעת גם השגת איזה דבר אל נכון ותוכל להיות „עד נאמן“.

בדבר, כי אמנם כה היה וכה נעשה למראה עיניך וחושך, ובאופן אם אתה יבקשך להעיד בעדו לפני השופטים, אזי בל תכבוש את עדותך, אם אך כשר אתה לעדות ואם העדות שלך דרושה היא לענין של רעך — ואם תכבוש את עדותך, אף כי בדיני אדם לא יוכלו להכריח וליסרך על זה, אבל למען לא תשא עון ותהיה נקי בעיני ה', עליך לגמול ולשלם לרעך את הנזק אשר הסבות לו ע"י כבישת עדותך.

את הדבר שהנך בא להעיד עליו, עליך לדעת אותו אל גכון עפ"י השגתך הברורה, בחושך הבריא, ועפ"י ההשגה הזאת תגיד את עדותך זאת בפני "הבית דין", אבל חלילה לך להעיד עדות רק ע"פ השמעות אחנים ושיתות אנשים, ואם גם ספר לך את הדבר ההוא האיש הנאמן שבנאמנים, אל תבוא להעיד על פיהם, גם לא תיסד עדותך על יסוד רשימות שלך בכתב (נאטיציון) אם אינך זוכר על פיהם עוד הפעם את כל עצם הענין כמו, וכפי שהיה וכפי אשר השגת בחושך וקלטת ברחוק, ואשר אז רק על יסוד ידיעה של עצמך ולא מכוח הרשימות הכתובות לפניך בכתב, תכונן ותיסד עדותך.

ז

ואם כי בכל מקום ובכל עת תמיד אם תתאמץ לפעול ולעשות טוב בעד הצלת חיי רעך, ורכוש, אושר החיים שלו, הנך "ברכה", וגם חי הנך חיי נצח בעצם החיים של הניצלים על ידך, ברכושם, באושר חייהם ובכל דבר אשר ע"י החיים, עם הרכוש ובאושר החיים יוכל רעך לעשות הטוב כפי יכולתו, וכפי שנקרא ומצהה הנחו לפעול ולעשות את זאת, לכן בבוא לידך לקיים את המצהה הזאת, אל תתישב חרבה ואל תביא חשבון אם אחיך כדאי והגון לפעולתך זאת בעדו, אם ראוי הוא לפעול לו כזאת וכזאת, גם לשונאך, לאיש ההוא אשר הפריע או הרס את אושר חייך, חושה ואל תעמוד והיה בעזרתו, היה פודה ומציל את חייך, את רכושך ואשרו — זאת היא תורת "האהבה" (ח"מ רע"ב ועוד).

ח

עזרה בצר לרעך ובעסקיו על ידי פעלתך ורכושך.

מצות פריקה ומעינה, מצות הלואה, איסור רבית, משכון

לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם.

הקם תקים עמו (דברים כ"ב, ד').

כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו, וחדלת מעזב לו, עזב

תעזב עמו (שמות כ"ג, ה').

אם כסף תלווה וגו' לא תהיה לו כנשה, לא תשימך עליו נשך וגו'

(שם כ"ב, כ"ד).

לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחריך האבניך (דברים ט"ו, ז').

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו' אל תקח מאתו נשך

ותרביית וידאת מאלקיך, וחי אחיך עמך וגו' (ויקרא כ"ה, ל"ה).

לא יחבל רחים ורכב, כי נפש וצא חבל (דברים כ"ד, י').
 כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו. בחוץ
 תעמד וגו' השב תשיב לו את העבט כבוא השמש ושכב בשלמתו
 וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך (שם כ"ד, י').
 ולא תחבל בגד אלמנה וגו' על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה
 (שם כ"ד, י"ז).

א

אל תשכת לעולם, כי אין חלק אחד למקטן ועד גדול מחכוח והרכוש
 שלך. הניתן בידך, שיהיה שיין רק לבדך, כי אם שיין הנהו בך ועל ידך לכל
 אחד, שנדרש ונחנך לו כוחך ורכושך, לכן אם תראה כי רכוש רעך הולך וכלה,
 אם תראה כי בא איזה מפריע ומעצור בעסק רעך, אשר החל לעסוק בו, כי יחסרו
 לו האמצעים, להחזיק ולנהל את העסק או הענין שלו, לענות בו, ואתך נמצאו
 די והותר גם כוח גם רכוש, אשר במו תוכל להועיל ולעזור לו, אל תעמוד מרחוק
 ואל תתעלם ממנו, רק חרשה לעזרתו ולרוחתו, בכוח וברכוש שלך, וחכור את
 בוראך, כי הוא הנותן לך כוח וחיל ורכוש. זכר נא, כי גם רעך „בנר" הוא, כי
 זה הוא „אחיק" אשר הנך מחויב לתמוך בידו מטעם „תאהבה". —

ב

אם תפגוש, כה תאמר לך התורה והמצוה, ותראה את רעך הנהוג את
 בהמתו והבהמה רובצת תחת משאה, חרשה לעזרתו. הקם תקים את בהמתו ועזוב
 תעזוב עמו, מבלי לבקש כל שכר וגמול בעד זה, בעד לנגד עיניך רכוש רעך.
 שהוא הולך לאבוד ואתה הלא מצוה הנך להחזיק בידו ולשמור את רכושיו, וזאת
 אם רעך זה בגלל רפיון כחו או מפני הזקנה, רק מעצלות או מפני כי ידע
 הוא, כי מוטלת עליך החובה לעשות זאת, ובסח תמלא אותה, לכן יעמוד על
 עמדו מבלי כל פעולה ומעשה מצדו, בכל זאת, גם באופן ההוא עליך לעשות
 זאת בגלל „צער הבהמה" (ראה חקים פרק ה') ובגלל זה תוכל לבקש גמול
 ותשלום, בעוד אתה עשית את מלאכתו ועבודתו גם באופן, אם הבהמה היא
 בלתי מוכשרת לשאת משאות — אם תמצא את רעך כי בא במבוכה בתחלת
 מעשהו, יען קרה לו איזה פגע ומכשול, כמו למשל: אם נפל משאו ונצרך לו
 עזר להטעין עליו עוד הפעם את המשא, אל תמנע ממנו עזרתך, בכל זאת תוכל
 לבקש איזה גמול בעד עבודתך זאת — אבל אם רעך זה, לא מפני רפיון כוחו
 או זקנה נשאר הוא בטל ואת כל העבודה ההיא הטיל עליך, או פטור הנך
 מהחובה והמצוה הזאת. — אחרי אשר פרקת או הטענת עליו את משאו, עליך
 ללוות אותו עוד מהלך פרסה (מהלך שעה ושנים עשר רגעים), לראות אם ילך
 לבסח דרכו, וזאת אם הוא בעצמו יחפש אותך מזה, אם קרה לך עניני פריקה
 וטעינה גם יחד, עליך לקיים את מצות פריקה מראש. — אם בא לידך לקיים
 מצות פריקה אצל אוהבך ומצות טעינה אצל שונאך, עליך לתת היתרון, להטעין
 את משא שונאך, למען תתרגל לכבוש את עצמך ולפעול בנפשך לעשות הטוב
 לאיש אשר הרע לך, בנוגע אל כיבוד של עצמך בדבר הזה הוא הדבר אל

מצות השבת אברה (ח"מ רע"ב), ומאלה הדינים תוכל להקיש וללמוד על כל שאר העניינים והאופנים בעת שנדרש לרעך עזרתך. כי עליך החובה והמצוה להחזיק ולתמוך בידו.

ג

ה' אשר עליך להכיר טובתו עמך ולהודות לו על חסד הרכוש אשר נתן לך, הוא יצוך לבלי תחשוב, כי כל זה נתון חנהו רק לך לבדך. עליך לדעת, כי מתנת טובו זאת אתך, למען תוכל לתמוך בו גם בידי אחיך, עת מטה ידו, להחזיק בו, להלוות לו כסף, למען יחלץ גפשו מעניו ודחקו, ולמען ימצא בעזרתך משען לחמו, לעמוד גם הוא ברשות עצמו כמוד.

החובה להלוות, קודמת היא לחובת הנתינה של צדקה, יען עם ההלואה הנך תומך ומחזיק את העמידה ברשות עצמו של רעך, ואצל המקבל את מתנת צדקה, רשות עצמותו הלא כבר עברה ובטלה ממנו. גם איש עשיר, אם נצרך הוא להלואה לאיזה שהיא, ג"כ חובה ומצוה להלוות לו, גם לתמוך בידו בדבורך ובפעולתך. — שאר בשרך קודם לאיש זר לך, ועניי צורך קודמים לעניי עיר אחרת (ח"מ צ"ז); אולם כמו שהוא חובה ומצוה להלוות לרעך, אם נצרך הוא לזה, הנה לא בצדק תעשה להלוות לרעך, אם נצרך הוא לזה, בלי שטר חוב או שאר הוכחה אודות ההלואה ההיא, לבל יצא מזה איזה מכשול, או איזה דבר עול מצד הלואה, אם בשוגג אם במזיד, גם לגרום בזה ריב ומחלוקת (שם צ'). אם מכיר אתה את האיש המבקש את ההלואה ותדע כי הוא יפזר את הכסף בקלות דעת, וכי רק ע"י תביעה בפלילים אח"כ תאנסהו לזה לשלם לך את החוב, אזי טוב יותר לבל תלווה לו, לבלי תאולץ אח"כ להיות עליו כנושה ולנגוש לו (ח"מ צ"ז).

ד

אם יש לך תביעה אודות הלואה על רעך והנך חפץ כי ינתן לך „משכונ" על זה, אל תקח אתה אצלו את המשכון בחזקה, רק בית המשפט ישלח את שלוחו ויקח מאתו את המשכון, (לפי דת היהדות מסעם התורה גם שלוחי בית דין אל יבואו בבית הלואה פנימה לקחת משכון, רק את החפצים אשר ימצאו מהוצ' לביתו יוכלו לקחת במשכון ההלואה בעד המלואה, וגם באופן הזה לא יוכל שליח בית דין לקחת משכון שום דבר אשר יכינו בו את האוכל למזון, כמו: רחים ורכבי, סכינים וכדומה, גם לא את השמלה אשר ילבש הלואה, כלי אכילה, מטה ועוד). אצל אלמנה ונשים פנויות החיות ברשות עצמן, אל תקח שום משכון (אם הגיע זמן הפרעון של החוב הלואה ימאן לשלם, אזי, לפי דעת אחרים, יש בעד הבית דין וכוזא אחר לזה). — אם יש לך משכון מאיש עני אשר החפץ הוא נצרך לו לשמוש, אזי החובה עליך להשיב לו בעת הדרושה לו להשתמש בו ותוכל לדרוש ממנו, כי יתן משכון אחר בעת אשר לא ישתמש עמו, כמו מטות ביום וכלי אומנות בלילה, וזולת אם נתן המשכון חיקף בשעת ההלואה, אשר באופן ההוא דרוש לך המשכון להיות לאות והוכחה על התביעה של החוב (ח"מ צ"ז).

אל תגוש את הלוה אב ידעת כי קצרה ידו מלשלם לך, אף בל תתראה לפניו בעת ההיא, לבל יבוש ולבל יכלם האיש ההוא בראותו לפניו את האיש אשר לא יוכל לשמור את תפקידו בגדו, להיות ישר וצדיק (ח"מ צ"ו ב').

ה

אסור לאיש ישראל, לקחת שום נשך ותרבית בעד הלואה, ואסור לתת שום נשך ותרבית בעד הלואה. כל החוקים והמצוות הכתובים בפרשה כ"ה מספר ויקרא מיוסדים המה על ההשקפה האחת, גם תכלית האחת לכולמו יחד, למען דעת, כי ה' נשאר תמיד אדון הקנינים החיצוניים, אשר נתן לישראל בארץ ונחלה, בתור אמצעי לפעולתו, משפט חרוץ כזה, אשר על ידי קיומו או ביטולו תלוי הוא כל ענין בנוגע אל מלואי תעודתו — ובאופן כזה, עד כי על דבר עתידות ישראל בפרשה העשרים ושש בספר "ויקרא" תחתום התורה בחרבן הארץ והריסותה ע"י קול התוכחה הקורא בחיל: „אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה וגר". „אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה". ע"ז הנך מכיר לדעת, כי חי הנך על אדמת ה', ואשר אם תתמכר להדבק עד למותר אל הקנין לבדו, אז הנך עוזב את ה' (ראה עדות פ' כ"ב). ובין אלה המצוות, הלא נכבדה היא המצוות „לא תעשה" של רבית, לא רק בנוגע אל הארץ בלבד, רק ביחס כל קנין בארץ, אף רחוק מארץ ישראל. המצוה הזאת תופיע אליך בתור פעולת „האהבה" למען דעת על ידה, כי הקנין איננו הרכוש העצמי של בעל הקנין, רק קנין זה קדוש הוא, שנמצא אתנו בכל חלק וחלק מהכוח והרכוש שלנו, לכן עליך להודיע ולהביע בזה, כי בנפש חפצה הנך מלוה כסף לאחריך בעת אשר נצרך הוא לזה, מבלי לקחת מאתו שום הטבה קלה בעד החזקת הכסף, ואחרי אם לית כסף מאחריך הנך משיב לו רק את הקרן בלבד, אבל אינך רשאי להוסיף לו שום הוספה של גמול והטבה, אף הקטנה שבקטנות, בעד ההלוואה (*). ואם כן כל איש ישראל הלוקח מאחיו שום רבית או איש ישראל הנותן לאחיו איזה רבית, הוא מראה במעשהו זה כי יכחש שה' הוא לבדו אדון הרכוש, ונכשל הנהו באלקיות הקנין וסר מאחרי ה', והנה, אם שאר החוקים והמצוות הנזכרים שמה, הגבילה אותם התורה ביחס ארץ ירושתנו, אבל את המצוות לא תעשה של „רבית", קשרה אל עצמות האיש ישראל ותאמר: „לנכרי" (אשר עליו יתיחס גם „גר תושב" ראה רמב"ם הלכות מלוה ולוה) „תשוך" — הלא הוא, כי תוכל לתת לו רבית, ומפני זה תוכל גם לקחת ממנו רבית, הכל, כפי אשר ירשה לך הוזהר, אשר בכל מדינה, אבל רבית גפרוזה היא „לחץ וגנבה" (י"ד קנ"ט ק"ס).

ו

אין כל הבדל בין העניינים ובין העשיר, בעוד אסור לקחת או לתת רבית והי מי יהי, אבל רבית, הלא היא כל דבר של גמול והטבה בעד החזקה שהחזיק איש איזה זמן דבר מה מרכושך בתור הלואה או הקפה, אזי לקחת רבית בעבור הלואה

• אם יש לרעיון הזה ארצות הרבית איזה יסוד, אזי ביחס רחוק נכלל לצורך אותו גם אל מערכת „העדות".

היא דאורייתא ובעד הקפה ע"י מקח וממכר אסור הוא משום סייג. גם כאופן אם הלוח מדעת וחפץ עצמו בעת תשלום הכסף יתן לך מעט יותר מהקרן. גם מבלי לרמוז כי ההוספה הזאת הטבה היא לשם רבית, גם אם יגיד מפורש, כי נותן הוא זה רק לשם מתנה, אל תקח ממנו ואל תתן לו כזאת בשום אופן. מטעם סייג אסור הוא לתת גם לקחת דבר מה גם קודם ההלואה ובמחשבה תחלה, לעשות את ההלואה אח"כ. גם אחר תשלום ההלואה ולאות תודה והכרת טובה לפני ההלואה דבר בלתי נחשב ובלי כל גילוי דעת אודות עשיית הלואה אח"כ מותר, אבל איזה דבר חשוב או גילוי דעת אודות הלואה בעתיד אסור. כל העת אשר יחזיק איש ישראל את כספו בהלואה, אסור עליך לקבל ממנו טובת הנאה בשום שמוש, אם יש בזה, איזה יחס, כי נעשה זאת בגלל ההלואה, גם הכרת טובה, דבור והנאה לא יוכלו לא לתת ולא לקבל בגלל הלואה, ולא לבד בהלואה של כסף, כי גם בכל דבר, וכל הוספה של הטבה בזה רבית היא, גם גמול והטבה בעד עבדות ושרות ע"י עבדות ושרות יותר גדולה וחשובה או עבדות דומה לזה בעת קשה ולחוצה יותר, רבית היא (ק"ס קס"א קס"ו). לשאול איזה דבר ולהשיב דבר כזה הוא עלה במקחו מותר הוא רק באופנים מיוחדים (ראה קס"ב). להנות משמוש המשכון מותר רק באופנים מיוחדים (ראה קס"א קע"א). בנתינת כסף דמי קדימה לעסקים של שותפות ראה קס"ו. במקח וממכר ביחס התשלום מקדם או אחרי כן, במכירת שטר חוב ושטר חליפין (ורעכסעל) ראה קע"ג. בגמר עסקים להעמדת סחורה, שכירות, הכנסת כספים ויחוסים מסחרים שונים (קע"ד קע"ו); אמנם נמצאים בזה דינים רבים שעלינו לשים לב עליהם. לבל יחטאו ולכל יעברו עבירה של לקיחה ונתינה של רבית, גם נחוץ עתה מאוד מהרבנים המומחים ומבינים היטב בסיב המסחר, לסדר בימינו אלה תקנות, איך להתנהג אודות אפתקאות (היפאטתעקען) על קרקעות ובתים, ניכוי כסף (ראבאטטען) בתשלומין של מזומן, פדיון שטרי חליפין (דיסקאנטירען) וקניות, בעוד מחבר הספר, כפי אשר עין בעיניהם נעלם ממנו, אם בכל מקום ימלאו את כל התנאים, שעל ידם יתדלו מהיות נחשב לרבית. ראה את כל הדינים מהלכות רבית י"ד מסימן קנ"ט עד קע"ו. —

טו

אכילת פועל כמלאכתו

כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשו שבעך ואל כליך לא תתן. כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרכש לא תגוף על קמת רעך (דברים כ"ג כ"ה).

לפי דעת תורתנו שבע"פ תביע המצוה הזאת אומר בדבר הפועל שהגהו שכור לעבוד עבודה בכרם ובשדה בר, להיות מוטלת החובה על בעל הכרם או על בעל השדה, הלא הוא לתת את הרשיון הפועלים העובדים במלאכתם, לקצור או לבצור את הפרי בשדה ובכרם או בעבודת הפרי החלוש מהאדמה, אשר הפועלים יביאו אותם לידי השלמתם, למען יהיו קנין ורכוש האדם, ויכלו הפועלים האלה לאכול מהפרי בעת העבודה כנפשם שבעם, אבל אחרי העבודה לא יוכלו הפועלים לקחת מאומה, גם מאלה הפירות שלקחו בעת מלאכתם אל

יתנו לבני ביתם, ואל ישאו אתם הביתה, ועם הצעד הראשון, עת תחל לרכוש לך את חכמה הנחנה לך מיבול הארץ, או הכניסה וההבאה את אלה לרשותך להיות קניןך, עליך להכיר ולדעת ולהראות בפועל, כי הברכה היא באה לך מאת ה', וכי קבלת אותה, לא להחזיקה לך לבדך, רק מחלק הנך מטובך זה גם להנאת רעך — (או אולי כלולה במצוה הזאת גם החובה להספיק ולהשביע את הנטיה הגופנית של רעך, הלא היא תשוקת העובד אצלך, לאכול מהפירות בעת עבודתו, כמו בחוק של „לא תחסום“, ובנוגע אל חובה כזאת, ביחס התשוקה של הבע"ח העובד עבודתך?) ושאר הדינים ראה ח"מ של"ז.

יז

צדקה וגמילות חסדים

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך וגו' לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחיק האביון, כי פתח תפתח את ירך לו וגו' כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, על כן אנכי מצוך לאמר: פתח תפתח את ירך לאחיק לעניך ולאביון בארצך (דברים ט"ו ז).

א

„פתח תפתח את ירך לאחיק לעניך!“ את הדברים האלה יקרא אליך ה' לעוררך אל פעולתך היותר יקרה, היותר קדושה והיותר דומה לפעולת ה'. הוא קורא לך: „היה ברכה!“ אחת עם כל אשר לך מידו, להביא „ברכה“ אל כל אשר מסביב לך — הבה! פקח עיניך וראה את בית המערכה הגדולה של אביון קנך ותחזה בו, כי כל הגמצאים כולמו כאחד הגם קרואים אל זאת „הברכה“. — כל אחד הנהו גושא גם נשוא מזולתו, כל אחד מהם יקח אף יתן לחברו ובנתינה הנהו מקבל אל תוכו אלפי מונים יותר מהלקיחה — יען או תחת המציאות שלו הנהו מקבל את החיים — ואיך? האם אתה חפץ תחפור רק לקחת לבד — ולא לתת? עד כי יתם בך לבדך כל זרם הברכה; התחפור להיות כנחל אשר ילפות ארזות דרכו בערבות ציה ויאבד ויעלם שמה בין ערמות החול, מבלי יישר לכת אל הים, ומבלי להוביל ולהביא ולהשיב אל תוכו את אשר יקבל ממנו? האח! לוא רק שמת לבך להגות דעה ברעיון הכביר והאור בעצם שלימותו, כי כאין וכאפס הנך נחשב, כל עוד חי אתה רק לך ובעדך לבדך, וכי רק אז תרכוש ותשיג לך איזה ערך וחשיבות בתבל, אם חי תמצא הנך גם בעד אחרים — כי לך אין מאומה, כל עוד, את שיש לך תחזיק רק לך לבדך — וכי רק אז הנך השליט על רכוש והון, אם ממה שיש לך תאצול גם לאחרים — הידיעה הנאמנה, כי לא לך היא האגורה, כל עוד הנך מסתיר את האגורה ההיא ומעלים אותה מזולתך ורק אז תשיג האגורה את ערכה עליה, להיות שלך, רק אז, אם תחלק אותה בלב מתנה לברכה, ואז — אם הריגשת רק פעם אחת את האושר הנעלה מפעולת „הנתיבה“, האושר בידיעתך הברורה, כי השבעת נפש רעבה, כי ראית ערום וכסיתו, כי סעדת את החולה על ערש דוי, כל החזקת ביד אחיך עת מטה ידו, כי היית מעוז ומחסה לאביון ותשמח לבב איש אומלל

ונדבה. אז תשמח שמחה נצחת ותגיל ותעלה על הקריאה הנעלה אשר קראך ה'. להיות ברכה בעולמך, להיות טוב ומטיב, אתה עם כל אשר לך, וברגש נעלה כזה תהיה נכון לתת בנפש חפצה את כל אשר לך, רק בגלל תכונת לך, "אשר בן רגע" אחד מידעיה רמה כזאת. — והנה בתרגילך לעשות את מעשה הצדקה ותכיר לדעת, כי אמנם בזה מלא תמלא רק את חובתך, את תעודתך, את תעודת איש ישראל הנעלה, אשר הנך קרא אליה, או כמעט ידרש לך, ללחום נגד רגש האושר והתענוג ההוא, לבל יהיה הוא לבדו המניע והמעורר אותך לפעולת הצדקה לחיים, עד כי תוכל להשאר גם במעשה הצדקה שלך, "עבד ה'" במובנו הנאמן, מבלי לחשוב עוד אחרת, מבלי לפעול עוד משום כונה אחרת, רק בידעתך לבדה, כי בפעולת הברכה הזאת הנך ממלא את "רצון אביך שבשמים" אשר צוך להגיה אור, להחם, לכלכל ולשמור את האחרים, כמו קרן השמש תאיר ותחם על פי פקודתו, להיות מוכנה מזומנה לעבודת ה', — הן באמת מה זה ועל מה זה נתן לך ה' יותר מהנדרש לצרכיך הנחוצים, לולא שמך לסוכן ברכתו בעד אחרים, לולא הפקיד אותך להיות גובר על אוצרותיו? — לכן כל אגורה, אשר תוכל להעדיף אתה מצרכיך, איננה שייכת לך, רק דרושה להחשב לך לאמצעי, לאצול אותה, "ברכה" בעד אחרים, ואתה ההנך חפץ תחפוך, לקפוץ את ירך ולהסתיר בה את הדבר שאיננו שלך? לכן חכמינו ז"ל יקראו את הפעולה הדגולה של עשות הטוב והחסד ברכושך בשם טוב ויפה, "צדקה", יען כי באמת צדקה היא "צדקת החיים", אשר היא הנותנת לכל יצור, את אשר יעד לו ה', ויתן לו את הזכות לזה, ואם, "הצדקה" אשר יעשה ה' לאדם, היא אמנם צדקה של "חסד" בעד את הטוב אשר יעשה עם האדם הוא לא בגלל איזה גמול פעולתו איתה, רק מתנת חסד בכל אשר יוכל שאת אותה, לכן גם אצל האדם הצדקה כמו כן דרושה להיות בתור "צדקה" של "חסד", אשר לא ישלוט בה, "המשפט" בנוגע אל הזכות שיש לרעך נגדך, רק בגלל כי, "אהבת ה'", הלא תתן למקבל חסדך את הזכות אל פעולת צדקתך זאת.

ב

הביטה וראה! הן גיגש אליך איש עני ואביון — בעניי ההוא הלא ישלח אליך ה' את "בנך", למען תכלכלהו, תלבישהו, תשמרהו ותחזיק בו עת משה ידו, ולמען יביא לך האמלל ההוא ברכה יותר גדולה מאשר תוכל אחת לאצול לו ברכה מהונך אשר תננך ה', האיש האומלל והנדבה הזה יתן לך יותר מאשר אתה הנך נותן לו — ואם רגש הרחמים והשתתפותך בצערו, או טוב יותר, יען הנך מאזין ומקשיב בקול החובה והמצוה, הקורא במשכיות לבבך, לעזור לו, גם נעתרת לפתוח לו את ירך, לתת לו נדבה או תלוואה, או חלילה לך לתת אוון קשבת גם לקול שני, אשר יקרא אז גם הוא בקרבך, להביא חשבון ולהתבונן אם בהשכל והדעת — לפי דעתך — תעש את מעשך זה, עד כי למשמע הקול ההוא תגמור אומר לקפוץ את ירך, אשר כבר פתחת אותה לאחיך לאביתך, לאצול לו "ברכה", או בדבר "התלוואה" תעלה בלבך אז מחשבה זרה, אולי לא תקבל עוד את הכסף אשר תלווה לאחיך המבקש עזרתך, ובנתנך נדבה לעני, אולי תחסר בזה מהונך ורכושך ואתה תעני ותתרשש בגלל זה — אולם זכר

נא, האם שלך הוא את אשר אתך? האם אין לה' כל זכות על כל אשר לך? והנה כאשר ה' ידרוש ממך דבר מה בעד בנך, האם או חפץ תחפץ לקמץ ולקפרן את ידך? חלילה לך מעשות כזאת, ודע, כי העני והאביון לא יהיה נעזב מה' גם בלעדיך, אף ישועתו קרובה לבוא ורחם והצלה יעמוד לו מה' המחזיק בידו, אבל אתה את עונך תשא ביהם אביון קנך, על אשר בחזק אביון זה לא עזרת את בנך, גם הרהבת עול בגפסך לנקוב את המלה "שלי" על הדבר שהוא באמת קנין ה' הנהו, ואשר אמנם הבטיח לתת חלק מקנינו זה גם לזולתך לכל עני ואביון אתך — אמנם חובת הצדקה חובה רמה ונעלה היא במאוד מאוד, וכפי אשר תחובבך התורה והמצוה, אף כבדה מאד האחריות בעד התוצאות הקשות, אשר תוכלנה לבוא ע"י המאן וקפוצן יד מעשות צדקה וחסד, יען כי עיני תוכל לסבב ולהביא גם מוות להאומלל — כמו כן עת לא קרה ולא יקרה, כי איזו איש יעני וירושש מן הצדקה, והבטחת ה' נאמרה בפירוש על הצדקה, כי היא לא תהיה לעולם סיבה לאיזה צרה ואסון, וכל המרחם על העני ירחם מה' — וכמו חפץ תחפץ אתה כי יאזין וישמע ה' לקול תפילתך ויקבל באהבה וברצון את צקן לחשך, כן אוניך דרושות להיות תמיד קשובות אל תחנון העני והאומלל — אף גם זאת, כי בתוך צדקה לעניים, או נכון בטוח תהיה כי גם אחרים לא ימאנו תת לבניך לנכריך ולצאצאיו אחריו צדקה וחסד ולא יקפצו ידיהם מהם בעת עניים ודחקים ויעזורים בכל עת שיצטרכו לזה — הן התמורה שולטת היא בגוגע אל העושר והעניות, לא נוכל לדעת: מי יעני ומי יעשר, גם לא יעבור דור שלם שבטוח הנהו מעניות, ומי ידע אם יוצאי חלציו לא יצטרכו לעזר תמיכה, לכן עשה טוב וחסד חרעך לא יבקשו לחם, או בעת ענים ומרחם ימצאו גם המה עוזרים בצר להם.

הן אמנם פעולת הצדקה "לחיים" והיא דרושה להיות הפעולה היותר בעלה ויקרה שלך, אף בטוח תהיה, כי אם ידך תעשינה תרשיה במעשה הצדקה, לא יבואו עליך עוני ולחץ, צרה וצוקה, רעב ומות. — כמו כן המנהג לחלק צדקה בעד נפשות המתלוננים כבר בצל שדי יש לו רעיון נכון ונאמן, וביחוד, עם אלה שעזבו את החיים היו בחיים חיתם עלי אדמות עושי טוב וחסד, יען אם אתה לעלוי נשמתם ובגלל כבוד זכרונם, הנך מתאמץ לעשות צדקה וחסד, אזי ע"י מעשה הצדקה לחיים, תסבב ותפעל כי גם אחרי מותם, יאריכו לפעול את פעולת הצדקה לחיים, ובמעשך זה הנך מאריך את פעולת צדקתם, אשר נפסקה בעזבם את עולמם, ואתה תביאם למדרגה כזאת, כי גם פה עלי אדמות ישארו בני אלמוות ויהיו צדיקים במיתתם קרואים חיים — גם הדרך המובילה אל העושר, הלא היא גם כן פעולת הצדקה, יען על ידי זה תפעל, כי יחפץ ה' ביותר לבחור בך לסוכן נאמן על שפע מתנותיו בעולמו, בעוד בטוח הנהו בך כי תשמור את תפקידך באמת ואמונה (י"ד, רמ"ו).

ג

חובת הצדקה מוטלת היא על כל אחד — גם העני המתפרנס מן הצדקה עליו לתת ג"כ צדקה לעני אחר, מאשר יוכל לקמץ מהחזקת חייו. — הבן על שולחן אביו ומשרת האוכל משולחן אדוניו יוכל לתת לעני פרוסת לחם מבלי כל שאלה, יען האב או האדון מסתמא מרוצה הנהו על מעשהו זה. אם חפץ תחפוץ לקיים באמת ובתמים את חובת הצדקה, או עליך לעשות את זאת במיטב הונך ורכושך. — האכל את הרעב מהטוב שבמאכל והלבש את הערום מהטוב שבמלבושים, בעד הנך מקריב בזה קרבן על מזבח ה' — לכן הקרבן דרוש להיות קרבן מן המובחר (רמ"ח).

אם השיגה ידך, תן כפי צרכי העני, אך אם רכושך איננו גדול ובלתי מספיק כי תוכל לפזר באופן כזה, או עליך, לתת צדקה את החלק העשירי ולכל היותר את החלק החמישי מהונך, הלא הוא: בשנה הראשונה בעת תשיג רכוש הון, ומאז והלאה עליך לתת צדקה את החלק העשירי או החמישי מההכנסה והריוח של כל השנה, ואיש אל יבזבז מהונך יותר „מחומש“, לבל יהיה הוא בעצמו אח"כ נצרך לעזרת אחרים. — את החלק העשירי שיעדת לצדקה, עליך לאצול אותו ביהוד לטובת העניים, בכל זאת תוכל להשתמש בו ג"כ לתכליות של צדקה אחרת, באופן, אם בלעדי הכסף ההוא לא יכולת להגיע אליהן, כמו קניית ספרים ללימוד התורה בעדך ובעד אחרים, אשר בלי זה היית חסר כסף לקנותם, אולם אם קנית ספרים מכסף „המעשר“ לא יוכלו להיות נחשבים לך עוד לקנין ורכוש שלך ולא תוכל עוד למכרם בתור קנין שלך וכדומה, כמו כן לא תוכל במעשר של צדקה, לתת איזה גמול בעד דבר שעשו למענך לטובתך.

את אשר נתת, תן בסבר פנים יפות, בלב טוב ושמה, באמרים נחומים ובהשתתפות בצער זולתך — אולם אם נתת בפנים נזעמים וזעף, אזי חזות פניך תשלול ותשדוד ממך את אשר נתת ידך. — אם לא תוכל למלאות את בקשת העני, אל תדבר אתו קשות, רק דבר על לבו והבינהו, כי אמנם רצונך להיטיב עמו, וכי יצר לך מאוד כי קצרה ידך מעזור לו, אל תשלח את העני מביתך ריקם, ואם יכול תוכל לתת לו רק פת לחם תן לו. אם תוכל לפעול על אחרים, כי גם הם יעשו צדקה וחסד עם עניים, אז שכרך כפול, בעד הנך או בתור עושה ומעשה מעורר את אחיך החיים של צדקה וחסד.

שמונה מעלות בצדקה זו למעלה מזו: (א) המעלה הזוהר גדולה: המחזיק ביד רעהו אשר מטה ידו ונותן לו ככל אשר תשיג ידו בתור מתנה או הלואה, או עושה עמו שותפות או ממציא לו איזה מלאכה, לחזק את ידו כי יוכל לעמוד ברשות עצמו ובל יצטרך עוד לעזרת אחרים ולבקש גרבות. — (ב) פחות מזה: הנותן צדקה לעני הנותן איננו יודע למי הוא נותן העני איננו יודע ממי מקבל, וקרוב לזה — הנותן לקופה של צדקה, אם יודע שהממונה איש גאמן ויודע לנהוג בה כשורה. (ג) פחות מזה — אם יודע הנותן למי הוא נותן והעני איננו יודע ממי הוא מקבל, כמו גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים. — (ד) פחות מזה, אם יודע

העני ממי הוא נוטל והנותן איננו יודע למי הוא נותן (כמו החכמים היו צוררים המעות בסדיניהם ומשליכים אותם מאחוריהם והעניים באים ונוסלים לבל יתביישו בפני הנותן). — (ה) פחות מזה — הנותן לעני צדקה קודם ששאל מאתו. — (ו) פחות מזה, הנותן כראוי אחר ששאל העני מאתו. — (ז) פחות מזה — הנותן מעט מהראוי לתת אבל בסבר פנים יפות. — (ח) פחות מכולם הנותן צדקה בעצב ובפנים נזעמים.

לעולם אל תתפאר על הדבר הטוב שעשית, והמתפאר והמתהלל בזה, לא לבד כי מעשה הצדקה שלו יורד וישפל מערכו עליו, כי גם לחטא ועון יחשב, בכל זאת המקדיש דבר לצדקה מותר לו לכתוב עליו את שמו, להיות לו לזכרון עולם.

קודם כל תפילה טוב לתת צדקה.

צדקה גדולה ונכבדה היא, להשיא יתומות עניות לאנשים, ולהכין צרכי חתונתן, מעלה גבוהה במעלות הצדקה הלא היא, לתמוך בעבודת אלקים ע"י בתי כנסיות. מעלה גבוהה מזו ללמד תורה לילדי ישראל ולתת צדקה, להספיק את צרכי החולים (י"ד, רמ"ט).

ד

אם הנך נמצא רק אתה לבדך גם יש לאל ידך, או עליך לתת את כל צרכי העני בשלימות, ואם הנך יושב בקרב עיר ועדה בישראל תן לו כפי כוחך, ואודות השאר, הודיע צערו של העני ברבים. העני המחזור על הפתחים יש לו הזכות על חסד צדקתך פחות מהעני הבלתי מחזור על הפתחים (ר"נ).

לכל איש עני יש הזכות על צדקת לבבך ונדבת ידך, גם אינם יהודים גם עניים מעובדי עבודה זרה, עליך לפרנס אותם עם עניי ישראל וכפי שתדרוש ההתאחדות של כל האנשים, להיות חברה כללית, אבל „גור תושב", הלא הוא האיגוד היהודי הבלתי עובד עבודה זרה ושומר את השבע מצוות הכלליות כפי חובת דת תורתנו, יש לו הזכות על צדקת לבבך וידך, כמו הזכות של הישראלי בעצם תומה.

לצדקה תחשב, את אשר תוציא ותפזר על הבנים והבנות אחרי גדלם ובעברם את השנים שאז היתה עליך החובה לכלכלם ולשמרם, ומעשה הצדקה הלא הוא אם תכשיר את הבנים ותחנכם במעשה המצוות, ואת הבנות אם תנהל אותן בדרך טובים, כמו כן ההחזקה והתמיכה להורים אם בצרכים המה להם, גם הצדקה הנזכרת וביחוד כל תמיכה לקרוביך קודמת היא לתמיכה לאנשים זרים. אחים ואחיות מצד האב קודמים לאלה שהם מצד האם, עניי הבית קודמים לעניי העיר, ועניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת, גם לעניי עיר אחרת שבארץ ישראל, וגם באופן, אם עניי עיר אחרת באו לעירך, ואם להיות הדבר שווה בערכם, אז עניי ארץ ישראל קודמים לעניי חוץ לארץ. החזקת עצמו קודמת להחזקת אחרים, וכל עוד אין אתך הנצרך לך להחזקת גופך פטור הנך מחובת הצדקה, אחר כך דיו הקדימה להחזקת האב והאם, אחריהם החזקת בניך, אחריהם החזקת אחיך ואחיותיך, אחריהם החזקת קרוביך, אחריהם החזקת שכניך, אחריהם החזקת בני עירך ואחריהם עניים זרים. — את הקרובים

בעלי יכולת יעוררו אותם להחזיק ולתמוך בידי עניים קרוביהם, מלבי לסמוך על שאר אנשי חסד בעיר.
אם ידך משגת, עליך להביא עניים בביתך ולחשוב אותם לבני ביתך, גם לתת להם עבודה להחיות גפכם.
פרנסת רעבים קודמת להלבשת ערומים. הנשים סודמות לקבל תמיכה יותר מהגברים.
אל תבדוק למוזנות — פרנס רעבים בלי כל חקירה ודרישה, אבל להלבישה, עליך לבדוק אם צריכים המה לזה (רנ"א).
פדין שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסות מערומיהם (רנ"ב).

ה

כל אחד יוכל לקבל מן הצדקה עד אשר ירכוש לו סך כזה, אשר על ידו יוכל לכלכל את נפשו ונפשות בני ביתו, וגם איש עשיר, אם נמצא הוא בדרך מסעו ואזל כספו, ג"כ יוכל לקחת מקופת הצדקה, גם לא נדרש לו בשובו אל ביתו להשיב את שלקח מן הצדקה, גם לאשר נדרש לקחת מן הצדקה יעשו איזה ערמה לטובתו, לתת לו לשם מתנה או לשם הלואה. עשיר כילי המרעיב את עצמו מפני שהוא חס ועיניו צרה בממונו, עד כי לא יאכל מטובו אין משגיחים עליו. לפי הדין אין על המלוה הנזכר והנזכרת לקחת מהעני בעד חובו את אשר נתנו מכסף הצדקה לכלכלתו (רנ"ג).

אל תגמור בדעתך מהר, לקבל ולהנות מן הצדקה, צמצם את צרכיך כפי האפשר, ואל תפול למשא על אחרים ועל קופת הצדקה. אל יקל בעיניך שום דבר ושום עסק ואומנות הנעשה ביושר, אם אך תוכל להמציא לך ממנו מזון ומחיה (פשוט נבלתא בשוק ואל תצטרך לבריות וכו'). מי שאינו צריך לקחת מצדקה ומרמה את העם ונוטל צדקה, סופו הוא שאיננו מת עד שיצטרך לבריות באמת, וכל מי שצריך הוא לטול מן הצדקה ואינו יכול לתיות בלי תמיכה כמו זקן או חולה ובעל יסורים ומגיס את דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו, ואין לו בצערו זה רק עוונות וחטאים; אבל מי אשר יחיה חיי צער ויכלכל את חייו מעבודתו בצמצום ולא יקח ולא יתנה מן הצדקה, ואף כי נצרך הוא, גם יכול היה לקחת, סוף של איש כזה כי לא יעזוב את עולמו בטרם יהפך מצבו לטוב, ויוכל לפרנס עצמו בשופי, גם תשיג ידו לתמוך בידי אחרים, ועליו הכתוב אומר: ברוך הגבר אשר יבטח בה' (רנ"ה).

ו

אבל במדרגה עוד יותר גבוהה ונעלה מענין „הצדקה“ שהיא רק עשיית הטוב בהונך ורכושך, עומד הוא הענין היקר והנעלה הנקוב בשם „גמילות חסדים“, שהיא האהבה בפועל, בעוד כמעשה הצדקה הנך מחלק לאשר אין לו מטובך, מרכושך החיצון, אבל בגמילות חסדים הנך מחלק מטובך את הסגולות היקרות והנעלות שיש לך בעצמות אנשייתך ועל מזבח החסד הוזה הנך מקריב את תבונתך, את דיבורך, את כוחך, את פעולתך, את כל עצמותך. הנך מביא אותם קרבן על מזבח ה' זה, לאושר אחיך ולטובתו. — בצדקה הנך מושיט

לרעך רק את האמצעים שמהם יוכלו לפרוח לו פרחי ברכה, אבל בגמילות חסדים אתה בעצמך תגדל ותשגשג את הפרחים האלה. הנך נעשה אז הבורא והיוצר של הבריאות, השמחה, השלום, האושר וההצלחה של רעך. והנה אם הפך תחפוף לראות את האדם בתור „צלם אלקים“, צלם אביתו שבשמים, פקח עיניך עליו, הביטה וראה, עת ילבשהו הרוח של „מדת הרחמים והאהבה הטהורה“, עד כי הוא בעצמו ובכבודו בכוח הרעיון ורגשיה הוה, יבין את הלחם בעד הרעב, בעצמו; הוא יהיה בעצמו אב ליתום — לגדלו ולתנכו. שורה עליו עת יסעד בעצמו את החולה ויהפוך את משכנו בחליו, עת יססה בעצמו את הערום, עת ינחם את האבלים, עת יקבר בעצמו את המת הנעזב, עת יתן עצה לאובד עצות, ויעשה שלום בין המריבים, ובכל מקום ובאשר יוכל, בדיבור ובפעולה, ירפא לשבורי לב ויחבש לעצבותם, גם ישים כל מעינו למחות דמעות עינים מעיני כל איש אומלל וקשה רוח, ואם תמונה נעלה כזאת תרהיב את עיניך ותחוש ותרגיש בנפשך את הרגש המאוד נעלה הזה ותזכור ותחוש את זאת, הנך נקרא „צלם אלקים“ כזה באמת בארץ החיים, או אז גשה נא עלם, גשי נא עלמה, קדש את עצמך בפני ה' אלקיך ותחת עין השגחתו עם כל כוח נעלה ורם, אשר נתן לך ה' אל פעולת האהבה כזאת, אל פעולת האהבה, בעד אושר בניו, אשר מסביב לך.

ז

ביקור חולים. — ה' הוא רופא החולים, אבל על האנשים לעשות את שלהם, להקל את מכאובי הכואב ויודע חולי, לעזור ולסעד אותו, למען יוכל לשאת ולסבול את יסוריו ושב ורפא לו, גם בהסתתפתך בצערו ינחם לו מעצבו ומרגזו.

בקר כל חולה בין עשיר בין עני, קרוב או זר לך, ואם היה לך ריב עמו לפני זה, שלח לשאול מקדם אם לרצון יהיה לפניו כי תבקרו. קרובים ורעים יבקרו את החולה תיכף כאשר יחלה, ונולתם, רק אחרי שלושה ימים, אך אם המחלה באה פתאום ומסוכנת היא, אז יבקרו תיכף את החולה גם בלתי קרובים. בקר את החולה בכל יום גם פעמים רבות ביום וראה לבל תהיה בזה לסורח ומפריע על החולה. אל תבקרו את החולה בשלוש שעות הראשונות ובשלוש שעות האחרונות ביום. תכלית ביקור החולים שלך תכונן בעבור שלושה דברים: ראה אם נעשה בעבור החולה כל דבר, אשר אנשים ורופאים מומחים יסדרו לעשות למענו לרפואתו, ואם לא נעשה כזאת, ראה השתדל כי יעשה לו כזאת. שאל הוודע אם לא יחסר לו דבר מה לכלכלת מחלתו, ואם יחסר לו איזה דבר, הביאה לו את הנחוץ לזה, או השתדל בעזרת אחרים להביא לו את הנחוץ לכלכל מחלתו, ובאחרונה להצטיר לה' ולבקש עליו רחמים מבעל הרחמים. המבקר חולה ואיננו מתפלל לה' בעד רפואתו, הוא לא מלא עוד את חובת האהבה. הדברים האחרים הנאמרים ברגש אהבת אחים האלה: „המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל“ מאוד נעלים וחשובים המה יותר מרוב דברים הנאמרים בבלי רגש ורעיון. בשבת אמור: „שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבוא ושבתו בשלום“. — בהשכל הדעת עליך להעיר את אחן ולב החולה, לשאול אותו, אם ענייניו המה מסודרים, ואם לא, כי יסדר את ענייניו ויעשה

את זאת עתה כחפצו, ודבר על לבו, לבל יפחד מהמוות בעשותו זאת, ולבל ידמה כי מסוכן הנהו, רק בגלל הדבר, כי בכל עת צריך האדם להיות מסודר בעניניו, בין בריא בין חולה, ותמיד נדרש למנות החסרון. — חולים כאלה, אשר הביקור וחדירבור קשה להם, אל תבקרום, רק שאל בבית החולה על מצבו, גם אם אולי יחסר לו איזה דבר, שמע את אנחותיו ומכאוביו והעתירה בעד לה, בקר גם חולים אינם יהודים כנאמר למעלה (פרק ד') (י"ד שלי"ה).

אם החולה הוא גוסס למות אל תענבהו, לבל ישאר יחיד בעת יציאת הנפש. הזכירוהו אז, כי ישים לבו לזכור לפניו את מרוצת חייו, כי יתודה על עונותיו וחסריו ויעשה "תשובה" ויאמר סדר הודויו של שכיב מרע: "מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, שרפואתי ומיתתי בידך, ימי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלמה, ואם אמות, תהי מיתתי כפרה על כל החטאים ועונות ופשעים, שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך, וזמן חלקי בגן עדן חכני לעולם הבא הצפון לצדיקים" — ואומרים לו לפני אמירת הודויו לבל יפחד ולבל יבהל מפני הדברים האלה, ולבל יחשוב כאלו חלילה אין לו עוד תקווה לחיות מחליו עוד, לכן ידברו על לבו ויאמרו כדברים האלה: "הרבה חולים התודו ולא מתו והרבה לא התודו ומתו", ובשכר שאתה מתודה אתה חי, "וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא", ואם איננו יכול להתודות בפניו יתודה בלבנו, אל תגע בגוסס ואל תעשה לו דבר, למחר את מיתתו, מי אשר יניע את הגוסס בחשב באילו שופך דמים, אבל דבר המונע את יציאת נשמתו והפרדה מן הגוף והדבר איננו עומד בגניעה עם גופו, תוכל להסיר ולהרחיק, כמו קול דופק בקרבת הבית וכדומה (שלי"ה, שלי"ט).

ח

ההתעסקות בקבורת המת. — בעת אשר יש נפטר בעיר אסורים בני העיר לעשות מלאכה, עד שיהיה להמת כל צרכי קבורתו, החובה הזאת, היא חובת האהבה האחרונה אשר תוכל להראות אל מעטה רוח אחיק אשר הלך לעולמו, והחובה הזאת היא הטחורה במאוד מאד, בעוד מקבל הטוב והחסד שלך, לא יוכל עוד לתת לך תודה על מעשך זה.

אין איש אשר יוכל לפטור עצמו מלעשות את חובותיו האחרונים עם המת, רק אם יש חברה בעיר הגומלת חסד של אמה עם המתים, ואם הנך חבר החברה וביום שלא הגיע לך התור לעסוק בעבודת החברה, אז לא נדרש לך לבטל ממלאכתך. — החובות לצרכי המת המת: (א) השמירה, (ב) להשמיטו ממטתו על הקרקע, (ג) הסוהרה, (ד) ההלבשה, (ה) חלוויה, (ו) הקבורה. — עליך ללמד ולדעת את כל הדרוש לזה עפ"י הדת והמנהג בנוגע אל החובות האלה. תכונת הרוח העקרית בסדר ההתעסקות שלך בזה דרושה להיות: לב נבון, מנוחה ושלווה, ענוה וכבוד החובה, גם במקום שיש חברה בעיר בשעת הוצאת המת הכל בסלים ממלאכתם ללוות אותו לבית עולמו (שמ"ג, שס"ח).

ס

נחום אבליס. — עליך להתרועע עם האיש, אשר לקח ממנו ה' חבר אחד ממשפחתו ע"י המוות והראה והוכיח לו בזה. כי אם גם האיש הפרטי מת, אבל הציבור לא ימות לעולם, וע"י הושתתפות בצערו של החברה, יקל צערו ואבלו של הכואב ומצטער על האיש הנפטר הפרטי. התחבר עמו והראה לדעת כי איננו נעזב. נחם אותו והזכירה לפניו את הכתוב בתורתנו הקדושה: למען ידע ויכיר, כי אמנם הכל כאשר לכל הנהו קנין ה' וקנין שאלו להאדם מה? על עת ידועה, ועלינו לתת תודה לה' גם בעד „הלקיחה“ כמו בעד „הנתינה“, כי בשתייהן כבוד נכבד את התעודות הנעלות אשר שמה עלינו אהבת ה' בחכמה רבה אמונתו ולאשרנו. — נחם את האבל דובר על לבו, כי יפיג את מרירות מכאובו וצעריו ע"י מסירת נפשו לאלקים. אבל חלילה לך לאמר להאבל בסגנון כזה: „מה לך לעשות!“! „הן אי־אפשר לשנות עתה“, שזה נראה כגידוף, וכאילו אם אפשר היה לשנות, אזי היה עושה זאת. רק דבר על לבו, כי יקבל את גזרת השי"ת באהבה, יען כי נחמה שלא כהוגן הנזכרת, היא רק תלונת רפיון הכוח על עצם החלישות, אבל לא הכרת חכמת ה' הטובה. — עליך לשבת ולדום עד אשר תאבל בעצמו יתן לשוחח ולדבר על אודות מכאובו וצעריו, ועליך לעזוב אותו, אם תחבונן כי שבתך אתו עליו לטורח ולמשא והפצו להשאר יחידי בבלי מפריע בכאב אבלו, ולפיג בעצמו את צעריו ע"י השתפכות נפשו (ראה ש"ע ובפרק האחרון ממערכת העדות).

ז

הכנסת אורחים, הכנסת כלה, לשמח חתן וכלה, לעשות שלום בין איש לרעהו. — השמות והפעולות האלה המה רק שמות ופעולות בודדים, אבל תוכן עניניהם מה רם ונעלה הוא, גם מקיף הנהו חוג גדול ורחב מחובות האהבה. ביתך אל יהי סגור ומסוגר לך ולבני ביתך לבד, להיות רק למענכם מקום מנוחה ושלוה, רק יהי פתוח לרווחה לעניים מרחמים, לרעבים, לצמאים, ולכל דורש ומבקש מחסה ומקלט למו. היה מכניס באהבה וברצון כל אורח, אשר אמנם אין לו כל מכתב תעודה אחרת אשר תמליץ טוב בעדו רק את זאת התעודה, כי הנהו יצור שדי בן לאבינו שבשמים, לכן קבל את פניו בסבר פנים יפות. הכניסו בביתך ומלא ספקו, אף לוח תלוה אותו למען ילך לבטח דרכו.

אולם לא לבד, כי יהמו רחמיך לבכות ענות עני ולמלאות חירי לבך ברגש השתתפותך בצערו, להחיש מעשך לרפא לשבורי לב, ולהביא נוחם ומרפא לאיש אומלל בארץ, כי גם היה שמת ועליו, אם השיגה ידך, לכוון בית והון לאחיו ואחיותיו, וביחד לכוון בית היתום והיתומה, להכין צרכיהם להביא להם אושר והצלחה בריבוןך ובמעשך ובעצתך, ובהמצא לך, לפעול ולעשות לטובתם, לחלק מטובך ומאשר ברכך ה', להיות בעזרתם בעצה ובפעולה בכוח, בעמל ובטורח, אז אל תסתיר לעולם את „שמחתך“ על הצלחת אחיו. — עליך לשמח שמחה נאמנה בשמחת רעך, בטובתו ובהצלחתו, וכמו תזיל דמע צינך יחד עם הבוכה מצרת לבבו ועקת נפשו, כן היה שמח וטוב לב והצהל

רוחך יחד עם השש והשמש, למען תגדיל ע"י רגש שמחתך את שמחת המאורש. ולהיות עושה שלום! מחזיק את השלום! ולהשיב את השלום מחדש, במקום אשר נשבת השלום מקרבנו! אם חפץ תחפץ להמציא לך פרי קודש הלולים, פרי ברכה בפעולת האהבה, היה מלאך השלום בקרב האנשים. שור נא! הלא „אין כלי מחזיק ברכה בעולם כמו השלום“, בהיותו יסוד ותנאי כל ברכה! הן מה בצע אם יריק ה' את שפע ברכותיו, במקום שאין „שלום“, אחרי אשר גם הברכה היותר גדולה ורבה תהפך שמה לקללה ומשחית לחבל! — לכן מה טוב ומה נעים גורלך, אם תתאמץ להיות מגן ומחסה, לבלי יתפרץ לבוא ולכנוס בנה השלום מלאך הועם הנקוב בשם „ריב“. אשריך וטוב לך, אם תהיה הבורא, השומר ומחזיק ביד השלום, אבי הברכות, למען יהיה השליט לבדו. — מה נעלית ונשאת, אם תקרב לבבות, אם תדבר על לב אנשים שונאים איש לרעהו, להסיר כעס ואיבה, לנרצח מחדש ברית אהבה ולהתענג על רוב שלום, בעשותך שלום בין איש לאשתו, בין אבות ובנים, בין אחים ואחיות, בין משפחות, בין בתי אב, בין ערים ובין ארצות, או מה רבה ורמה פעולתך ושכרך הרבה מאוד ואיך שבשמים ישים עיניו גם עליך לטובה ולברכה, ולפרוש עליך את סוכת שלומו. הן משמים יסקיף עליך באהבה וברצון, לראותך שר שלום בארץ, בונה האושר של בני ה'.

יא

לא אלפי זהב וכסף אשר צברת או את אשר פזרת בהנאות חושך ובכל אות בפשך בתפארת רום אנשים, לא המה, רק האגורה ההיא תלויה אותך בעולם הנצחי, עת תבוא להתיצב לפני כסיה, האגורה ההיא, אשר בה השבעת נפש רעבה, כסית את מערומי אחיך והצלת את האומלל מן המצר, לא עשיריות השנים, אשר בהן בלית את חייך בקלות דעת, ברעש והמון, בהתחרות להשיג רכוש והנאה, לא הגה, רק רגעי מספר המה ימתיקו לך את השעה האחרונה מחיך ויעבירו לפניך הזכרון השגיאה כות, להפית בלבך אושר ותקווה נעלה, רק אלה הרגעים, אשר בהם מחית דמע עין איש אומלל ונדכה, רפאת שבורי לב, נחמת לב איש נמוג באבלו, הרגעים שבהם הבאת אנו, לצרף אל בנין האושר של רעך, עת הרגעת לבב אובר עצות, ועשית שלום בין המריבים. ואתה בן אדם שמת במנת גורלך זאת! ואם לא כל אחד יוכל לעשות צדקה במדה מרובה וביד רחבה, יען כי הצדקה להיות חונן דלים ולתת פזר לאביונים דורשת הון ורכוש רב, אשר לא כל אחד זוכה לזה, אבל הלא כל אחד יוכל לעלות ולהגיע עד מרום הפסגה בפעולות האהבה של „גמילות חסדים“, יען המצוה הזאת איננה דורשת רק רוח נכון, לב מלא אהבה, פה דובר אמרי גועם ונכוחים למבין, וזרוע אמיץ להיות עזרה לרעך בצר לו. — אמנם גבה ומרומם מעל כל חליפות ותמורה הנה הנם גם הפרי גם האמצעים הדרושים לגמילות חסדים — לכן בגלל המצוה הזאת, עלם, ראה להעשיר את חייך בנסיונות ובחינוך חיים, להעשיר את לבך באהבה, את פיך ולשונך באמרים נמלצים ולחזק את זרועך בכוח וחיל, למען תעצור כוח להיות לרעך מורה, מנחה, יועץ, עוזר ותומך בכל צרה שלא תבוא, בבואו בסכנה, באבדן עצת

ותושיה, ובהיותו תועה, מני דרך, גם דעת אנשים קנה לך זהיה, מעורב עם הבריות והגדל כבודך בעיניהם, למען בבטחה תוכל על דעתם להמציא להם עזרה, לאשרם והצלחתם.

יח

נקמה

לא תקם ולא תטר (ויקרא י"ט, י"ח).
כי תפגע שור איבך או חסרד תעה, השב תשיבנו לו (שמות כ"ג, ד').

א

מקרב תחוג הגדול של „האהבה“ אשר קרא ה' את אחיך, להכנס אל תוכו ויקרבהו אליך, אל תוציאו עוד, וביחוד את זה האיש, אשר פעל לך עולה ועשה לך איזה נזק בבריותך, ברכושך, בשלומך בשמחתך. — „לא תקום ולא תטור“, ומלבד כי לא תגמול לו רעה כמעשהו, כי עוד עליך להראות לו „אהבה“, את האהבה שהוא אמנם איננו ראוי לה, אבל את „האהבה“ אשר ידרוש ממך ה' בעדו, בהיותו יצור שדי, בן אביך קנן — ואם תפעל בעדו איזה פעולה מפעולת האהבה עשה זאת בלב שלם, ואל תטור לו את חסרוך אהבתו אליך ופשעו נגדך, לבל תחשוב בלבך ובל תאמר באמרי פיה בהציגך את עצמך למשל ודמיון נגדו ונגד פעולתו לאמר: „ראה אני לא אשווה ולא אדמה לך ולא כמוך אפעל!“ דע לך בן אדם! וזכור בעת יחס לבבך, בעת ירחיח דמך, בעת תרים את ירך לנקום נקמתך ממנו, בעת תשנו את לשונך להביע דברי נאצה, בעת תכוון את פעולתך לגמול לו כמעשהו, דע לך, כי אם דמי האיש, אשר תרצחו נפש, אם בריאות רעך אשר תהרס, אם המום אשר תטיל בו, אם מחסור הרכוש אשר תחסר ממנו, אם חלול הכבוד שלו, אם שבייתת שמחתו על ירך, אם שלום אחיך אשר תגרש, אשר את אלה תקריב על מזבח הגמול ותאווה נקמתך ממנו, אם כל אחד מאלה יצעקו לך: — או אם אתה הגבר אשר לבך מלא נקם ושלם, אם גרש תגרש או תשיב ריקם את פני רעך, אשר יכול היה לקבל עזר ממך, רק בגלל הגמול, מפני כי הוא לא הראה לך אהבה, או בגלל איזה כעס ושנאה, אשר הגה לבו אליך, ואז, אם דמעת עינו תעל השמימה ותתיצב לפני כסיה — דע לך, כי אז לא תוכל עוד בהשקט ובטחה להרים את עיגך נוכח פני ה' השופט כל הארץ ולהצטדק לפניו. באמרך: הן גם הוא עשה לי ככה! יען ה' יענך בקול: הלא „בני“ הוא זה ועליך לאהוב אותו בגלל האהבה שלך אלי, ולא למען אהבת האיש אליך!! — והגמול? האמנם לך חטא האיש ההוא? הן, מה הוא הדבר שהוא רק לך לבדך, ואשר אותו לקח או שדד ממך, האם הדבר ההוא איננו „שלי“ ביותר, של ה', הנותן לך את הדבר, ואם כן, מי נתן חרב ומאוזני המשפט שלי בידך? לכן האיש, יאמרו חכמינו ז"ל, אשר יוכל לשאת ולסבול את העול הנעשה לו, הוא לא יפעל עולה, אלה „הנעלבים ואינם עולבים“, „השומעים חרפתם ואינם משיבים“, הממלאים את חובתם לרעיהם בגלל אהבתם את ה', ושמחו גם בצרותיהם אשר יסבלו מרעם, בחשבם אותן, לחינוך ונסיון מאת ה', עליהם

נאמר: „ואוהביו — כצאת השמש בגבורתו“ — כצאת השמש, להביא אך טוב ומרפא בכנפיה, וכשמש כן גם המה יצאו להגיה אורם מבין מפלשי עבים של השונאים, המקנאים והאויבים, המכתירים אותם, ובכוח אור האהבה הנטוע בלבם, יצאו כמנצחים לזרוח על כל סביבם, ולא ידעו כל „נקם“, רק יהגו רחמים רבים בלבם. — „משוגע וחסר דעת“ הגך, יקראו לאיש כזה, אשר יכין את עצמו ויתעתד לקחת נקם מרעהו, ויאמרו: אם ידך השמאלית הפציעה את ידך הימנית, האם מפני הנקמה תפציע ידך הימנית את ידך השמאלית? — האם אחיך לא נחשב לך כמוך, לאבר השייך לך? האם לא אנחנו כולנו חברים בני ברית אחת, בני בית אחד אנחנו? האם לא אנחנו כולנו אברי גוף אחד? האם לא רוח ה' אחד יתנוסס במשכיות לבב כולנו? האם לא נשא ונסבול אנחנו כולנו, האחד בצרת רעהו? האם לא נחלה אנחנו כולנו, האחד על שבר אחיהו, ואתה הגך חפץ תחפוץ בגלל נקמה, להרע לעצמך ולעשות את עצמך „לבעל מות“?

הבה! נכוונ את מבטנו נוכח פני ה', ממנו נלמד לסלח ולמחול עונות, גם להיטיב עם עושי הרע. הבה! נביא לפנינו את חשבון עצמנו, בנוגע אל מפעלות ה' אתנו, בטרם נעשה חשבון כזה ע"ד מפעלות רענו נגדנו, ואם חשבון נפשנו יראה ויוכיח לנו כי אמנם נשואים הגנו רק מחסד ה' ואהבתו, וכי באמת בלתי ראויים גם אנחנו עפ"י מעשינו לחסד אהבתו — ואם כן הלא עלינו להתנהג במדת ה', להיות גם אנחנו לאחינו, את אשר יהיה לנו ה', המתנהג אתנו במדת הרחמים, גם כל נשכח כי את הדבר אשר שדד אחינו מאתנו, לא יוכל להיות כה יקר ורב ערך כמו הדבר אשר נבוא אנחנו ברצון נפשנו מפני „נקמה“ לשדוד ולשלול מאתנו מעצמנו, בדיבור, בהכאה ובפצולה, ברגש נקמה. הן אחינו לקח ושדד מאתנו רק דבר חיצוני, דבר חולף ועובר — ואנחנו הלא נסיר ונשלול מאתנו ע"י „הנקמה“ את הדבר הנצחי וקיים לעד, את הדבר הפנימי ואלקי היצוק בקרבנו, יען על ידי מעשה הנקמה, שמצוים אנחנו לבלי לנקום, מאז הלאה נחדול מהיות עוד „צלם אלקים“ נאמן, צלם ה' אלהינו!! — (ראה מערכת התורות פרק ט"ו גם י"ח ומצוות פרק א').

יט

ללמד ולהוכיח

תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג, ד).
לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט, י"ז).

א

אתה לא תוכל להחזיק בעד עצמך בלבד גם את הדבר הקטן שבקטנים מנכסיו, ואיככה תוכל באספך אליך את העניינים היותר גבוהים ונעלים, את הדעת, את חכמת התורה, את התבונה ובחינת החיים ולהחזיקם רק בעד עצמך בלבד? כזאת היה לא תהיה! תאמר תורת אלקינו, בעד עליך לאצול מרח

תורתך וחכמתך, לא רק על בנך ונכדך, כי גם לכל אחד החפץ לשמוע לקח מפיד, מחויב הנך להושיט לו את אוצרות המדע אשר רכשת לך וללמדו תורה ודעת. — אורך יאיר יגיח על כל אלה המחכים לאור, ומה אור כי יהל, אם לא יגיח אורו גם על אחרים? האם יכולנו להוקיר את השמש, לרא עצרה קרני אורה ולא שלחה אותן החוצה? לכן, את אשר למדת אתה מן התורה, למד והודיע והביע אותה גם לרעך. אף עליך להורות וללמד אותה לו מבלי כל שכר ותשלום גמול, גם תשמח שמחה גדולה, אם הדעת והחכמה אשר הורית לרעך גמלו גם עשו פרי ברכה, עד כי הגביה לעלות ממך במעלת לימודו, ואור תורתו וחכמתו יגיח אור שבעתים מאורך — המקנא הוא „המעין“ בעץ, אשר מריח מימיו יפרח? המקנא הוא „מקור מים חיים זה“ בעץ רענן, השתול עליו ויונק ממנו את לשד לחו, גם יך שרשיו למטה וישוה פרי למעלה, הוא — העץ — בצלו יחשיך ויסתיר אחרי כן גם את המעין הנזול מתחתיו, עד כי את מיטיבו זה יעלים ויסתיר מעין רואה? אשרי האיש, אשר בלימוד התורה לזולתו נחבא ונעלם גם דומה אל מעין נובע ומקור ברכה כזה!!

למד, תאמר התורה, ואם גם הדבר אשר למדת אתה, עלה לך במחיר רב, אבל אתה אל תקח כל שכר ותשלום גמול בעד למדך את התורה את איש אחר, ורק בצוק העתים והזמנים ובאופן אם מפני דאגת המחיה והכלכלה, לא תוכל ללמד ולהורות דעה לאחרים בחנם, רק אז תוכל לקחת איזה שכר, למען תהיה מופנה מדאגות אלה, ותוכל ללמד ולהורות, כמו כן בעד ההשגחה על התלמידים ובעד כל דבר שהוא מחוץ להלימוד של דת מורשה מסיני. — גם אם עליך למשוך את ירך מכל שאר עבודה והנך מקדיש את זמנך רק להיות מורה ומלמד, אז תוכל לקחת איזה גמול ושכר.

היו ימים לישראל, אשר אלפי תלמידים עבדו עבודת האדמה בשדותיהם בעתות החרישה והקצירה, ובשאר העתים נקצבו ובאו אל מוריהם ללמוד תורה, ואשר גם המורים חיו והתפרנסו מעמל כפיהם, התלמידים זהם באו לשתות בצמא את דברי מוריהם החכמים, את המים החיים של התורה, אשר תזרום כנחל, מבלי לבקש כל גמול ופרס, להשביע נפש שוקקה — אבל מפני סיבות שונות וחליפות העתים והזמנים לרעה בגלות הזר, נפזרו גם התלמידים גם המורים ונתפרדה החבילה, אבל מבאר מים חיים אשר חפרו המה — עוד גשתה גם אנחנו כולנו היום.

למד, תאמר התורה, אבל אל תלמד תורה, לתלמיד כזה אשר ארחותיו נלוזים ומדותיו פרוצות לשמצה, לבל תקלקל את ענין ההוראה של התורה תחת להיטיב, רק השתדל לפעול אצלו, כי ישוב לצעד בדרך טובים, ואם צלחה זאת בידך, אז הביאהו אל אולם בית החכמה, אל בית המדרש פנימה. רק אז, כאשר ילמד המורה את תלמידו את ההלכות מתורה שבע"פ, רק אז עומד הנה המורה גבה ומרומם על התלמידים השומעים לקחו, ומקבלים מאתו את ההלכות המקובלות, אבל בנוגע אל העיון וחקר דבר בתורה, או הלימוד אצל הרב והתלמיד כללי ומשותף הנהו, יען כולמו כאחד ישאבו מי ישרעות ממקור התורה, באופן הזה עומדים המה בשורה אחת, המורה והתלמיד גם יחד, וממעל לשניהם בתור דבר בפועל עומד הנהו החוק דובר משפט, ועיי העיון

והחקירה המשותפת יתעורר התלמיד לפעולת הלימוד בתכונת העמידה ברשות עצמו בעסק התורה, ומפני זה בעד סדר הישיבה החיצון אמרו, כי באופן הראשון המורה יושב והתלמידים עומדים מסביב לרבו, ובאופן השני המורה יושב בקרב חוג התלמידים, להגות יחד בתורת ה' ולדלות פנינים מים תלמודם (י"ד, רמ"ה, רמ"ו).

ב

אולם כמו יעמדו החיים גבוהים ממעלתם ממעל להמדע, גם מעשה המצוות בפועל הנהו ציץ ופרי החכמה, לכן חובה עוד יותר גדולה היא מזה כי תעורר את רעך ותפעל עליו כי יהיה שוקד בדבר המעשה וקיום התורה והמצוה, הן אם ראה תראה את רכושו וקנינו החיצון, כי נמצאים המה בסכנה לחנוק, אזי עליך החובה להחיש לעזרת רעך, להציל את הונו מנוק ומאבדן, ואיככה תוכל לעמוד מרחוק ולהתעלם עת תראה את רעך כי הוא בעצמו נמצא הנהו בסכנה לאבוד במלחמת התאוות והתענועים את היקר לו מכל יקר, שהוא גבוה וגשא מרכוש חיים, הלא היא „צדקת חייו“! תורת ה' תאמר לך: אם תראה את אחיך תועה בדרך חייו, אל תאמר: „מה לי ולו ולתומת נפשו“! רק התאמץ להראות לו את הדרך הטובה אשר ילך בה, שות לבד עיניו את ארחות חייו והוכיחה אותו על שגגותיו, הזכירה לפניו את כבוד אנשים וכבוד איש ישראל החוסף עליו, עליך לעורר בקרבו את יצרו הטוב והיה עזר כנגדו, כי יבחר לו את הטוב לפניו במעגל חייו, אבל בתחילה עשה כל זאת בחן ונורם, הוכיחה לו, כי באמת אתה עושה כל זאת רק בגללה, רק בגלל טובתו, הביע לו אמרי מוסר ותוכחה, רק בהיותך אתו במושב או במעמד שניכם בלבד, בינך לבינו, לבל תכלימו ולבל תשא עליך חטא (ראה משפטים פרק ח'), ואל תיעף ואל תיגע ואל תקוץ להוכיחו על דרכו ולהטות למוסר אונן, ואם לא פעלת אצלו תשעים ותשע פעמים, נסה נא גם בפעם המאה, עד אשר אחיך יגער בך וישלחך מעל פניו, ואם העולה שעשה רעך איננה נוגעת אליך, אז אם התוכחה אשר תוכיח אותו בשובה וגחית לא תועיל, תוכל גם להכלימו, למען ייטיב אחיך את הרעה אשר עשה וישוב למלא את חובתו. — אם עבר עבירה בפרהסיא, אז עליך להוכיח אותו תיכף ובמקום שעשה את זאת, לבל יתחלל שם שמים על ידו — אולם אם תראה כי עשה את החטא רק במשגת וכי ההרגל כבר הכה שרשיו עמוק בקרב לבו, בעברו על זה כמה פעמים, עד כי אין לך כל תקווה כי הידיעה מדבר החטא תעצור כוח להניא אותו מחטאו עוד, אל תוכיחו ואל תודיע לו כי הוא חוטא ואשם (מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים), וטוב להחריש ממנו, אם יעבור עבירה בדבר שהוא מדרבנן, או שיש לו איזה אסמכתא בתורה — אבל אם הוא עובר עבירה בדבר הכתוב מפורש בתורה שבכתב, חלילה לך מהתעלם עוד, הראה והוכיח לו כי כזאת כתוב בתורה, אולי קדושת התורה תמנע ידו מעשות דבר נגד הכתוב בה, באופן, אם תדע כי דבריך יהיו ללא הועיל, עליך להוכיח אותו בגלוי פעם אחת ומני אז השתדל להגיד לו תוכחה רק בהיותך בין שניכם בינך ובינו.

האיש, אשר ע"י התוכחה ואמרי המוסר שלו היה יכול להיטיב ולהועיל לרעהו והוא לא מילא חובתו להוכיח אותו, הוא ישא עמו בעון, על אשר לא

השתדל למנוע אותו מעשות הרעה — יען כגוף אחד נחשבנו כולנו ואבר האחד יערוב בעד השני. התורה ניתנה אל כללות האומה ועל הכלל לשמור אותה, אך אם כל אחד יקיים אותה רק בפני עצמו, אני פעולתנו אמונה איננה מגעת עוד למעלת גדולתה — אולם על אלה אשר ע"י התורה והתוכחה יראו ויורו לרעהם את הדרך הישרה אשר ילכו בה עליהם נאמר: והמשכילים יזהירו כוהוה הרקיע ומצדיקי הרבים כבוכבים לעולם ועד (רמב"ם הלכות דעות ו', א"ח תר"ח, ב').

ג

אם חטא לך אחיך — אם תוכל לסלוח לו סליחה נאמנה, מבלי לחוש עוד שום איבה ושנאה נגדו, עד כי יכול תוכל לשכוח כולו את דבר העול שעשה לך ולמחות מלוח לבך כל זכר למו, אז אשריך, שכח את הדבר כאילו לא נעשה, אבל אם תרגיש בנפשך, כי לא תעצור כוח בנקל לסלוח ולשכוח את אשר עולל לך רעך, אם תתבונן, כי רוחך הנפגע השקט לא יוכל, גם יוסיף לחשוב ולשוות לנגד עיניך תמיד את דבר העול שעשה לך, אז חושה מהר למלאות את החובה אשר תשית עליך התורה ע"י המצוה הזאת. חושה לקחת דברים עם רעך בהיותכם בינכם לבין עצמכם. הוכיחה אותו על פניו על המעשה הרע שעשה לך, ואמור לו: מה זה רעל מה זה עשית לי ככה, למען יראה רעך ויווכח לדעת כי אמנם פשע עוה חטא לך, ויוכל היות, כי אחיך הפוגע אותך, ידע במה להצטדק לפניך, או אתה בעצמך, אולי על פי דבריו, תכיר לדעת כי במשגה חשבת תרעה עליה, או לא כבד כה עונו מנשוא, כאשר חשבת בתחילה, גם ע"י בקשת סליחה ומחילה מצדו, ירך לבבך ותעתר למחול ולסלוח לו בכל לבב — והנה בעשותך זאת, הלא קונה אתה לך את „הברכה" הנעלה מכל כל הברכות את „השלום", שהוא מגן ומחסה בערך לבלי לנטור ולבלי שאת בלבך עליו עוד כל חטא — אולם באופן, אם לא ידעת אל נכון כי אחיך פעל עולה לך, רק הנך משער וחושב כי כזה וכזה עושה לך רעך, או רק, כי שמעת אומרים עליו כזאת — אזי באופן כזה חלילה לך להתרשל במאומה ולאחר מקחת דברים עם רעך, אשר תחשוב עליו כי היה למפגע לך, הן מה נורא ואיום הוא, לתשוד בכשרים, ואם שגית ואם הפיחו כזבים על אחיך, ואם אולי הגידו לך ממנו רק דבר שקר — ואתה גטעת בלבך חשד כבד על איש גקי חנם, על איש תם וישר, אשר הוא בטח גם לא ידע מאומה מכל אשר יהגה לבך עליה, אף יאמין הנהו כי לבך טוב עליו ויהגה לו רק אהבה וידידות! האח! מי יתן כי כל אלה אשר יאמינו כי נפגעים המה מרעהם אלה, אשר ידמו, כי רעהם עשו להם רעה, את כבודם השפילו או פעלו להם עולה, כי יכלו לפעול בעצמם, להתגדר במדת „ענוה" ולמלאות באמת ובנפש חפצה את החובה והמצוה היקרה הזאת, להוכיח את עמיתם, מבלי לשאת עליו חטא! הן אמנם באופן כזה מובטחים היינו, כי אלפי רוחות בני אדם התענגו על רוב שלום, אנשים אשר כרובם ימאנו לעשות זאת, עד כי בגלל איזה חשד יתרחקו איש מרעהו וישמרו איבתם ועברתם שמורה איש על רעהו בלבם, ואשר לוא רק באו בתחילה בדברים, אז בנקל הסירו כעס וחרון ע"י בקשת סליחה או ע"י בירור דברים, כי משגה היה אתם, לוא עשו כזאת, כי אז שלום רב

השתתף בקרב אלפי בתים, משפחות ועדות בישראל, אשר עתה מצאו קן למו ריב ומדון, איבה ותחרות ואין-שלום לאלה. והגה איזה חניך נראה לפנינו בחסרון המלוואים של החובה והמצוה הזאת? צא ראה, הן אלה אשר ידמו, כי נפגעים המה מרעיהם, עוד לא יאבו לדבר איש עם רעהו, אף יתאמצו תמיד לבלי לפגוש יחד עם פוגעיהם, יוקירו רגליהם מבקר אותם ויחדלו מהתראות איש עם רעהו, גם יתנכרו יחד ובגלל התנכרותם יוסיפו עוד שנוא איש את רעהו, גם בגלל ההרחקה ימצאו סיבה להיכדל תמיד המה ומשפחותיהם יותר ויותר, עין רוחם יהגה כעס וחמה ותלונה רבה — גם ינחילו את האיבה והשנאה ההיא לבנים ולבני בנים, את האיבה אשר בן רגע של תוכחה כדת התורה בנקל יכלו לשרש אותה עודנה באיבה — ועל כולם רע ומר הוא, כי נמצאים בין הפוגעים ונפגעים אנשים מחרחרי ריב ומדון, אנשים כאלה אשר כל מעינם לעשות ריווח בין הדבקים, להפריד אלוף ולהגדיל את שלהבת אש זרה של מצה ומריבה, הלא המה האנשים המתעברים על ריב לא להם, אנשים, אשר יעשו מדחה, המה, אשר חובתם הלא היא לקרב את הלבבות, לחבר את הנפשות אשר התרחקו ולרפא את השבר ולכבות את לבת-אש של האיבה והתחרות, המה יהפכו למלאכי זעם או לנחשים צפעונים, אשר עפר לחמם ורעל תחת לשונם. — הבת, נחפש בתורה אם לא נמצא שום „קללה“ בין קללות „הר עיבל“ בעד האיש המחרחר ריב ומשלח מדינים בין אחים, ואשר אמנם הקללת היותר גדולה הלא קטנה היא בעד איש כזה? — אבל ראה זה מצאנו, כי אמנם אצלה התורה גם לו קללה! „אורור מכה רעהו בסתר!“ וחכמינו ז"ל אומרים: לא מכת אגרוף ולא מכת חרב, רק מכת הלשון „שהחיים והמוות בכוחה“ — (רמב"ם הלכות דעות ו').

ב

כללי המישרים באהבה ובהחזקת טובה

לעשות הישר והטוב

ועשית הישר והטוב בעיני ה' (דברים ו', י"ח).
ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא י"ט, י"ח).
כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך וגר אני ה'
אלקיכם (שם י"ט, ל"ד).
לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו (דברים כ"ג, ח').

א

כמים שאין להם סוף יכלו להיות „הילכות האהבה“ וכפי מיסת מסבות החיים, לוא נדרש היה להפיץ אור על כל האופנים תאפשרים ולפרוט את כל הליכות „האהבה“, שאליה הנך נקרא להיות ברכה בתבל, לכן בעד אלה המצוות מטעם האהבה, אשר אולי לא יכולנו להוציא לנו בתור תוצאה מהמצוות המפורשות, נתנה לנו התורה כללים כוללים, אשר על ידם נכיר בנקל מה היא חובת „האהבה“.

„רעשית הישר והטוב בעיני ה' — הלא הוא, את אשר תרגיש ותחוש בהגיון לבבך, כי ה' שהוא כליל האהבה ואשר אל האהבת תזאת קראך גם אותך, כי ה' יחשוב את זאת, כי „טוב“ הוא בעד אושר אחיך, וכי „ישר“ הוא, הלא הוא כי הדבר ישר ומתאים הנהו עם התעודה של עצמך, לכן בכל ענין שהוא בלתי נאמר בפירוש בתורה, עליך לשאול את עצמך: מה הוא המשפט אשר על זה יחרוץ ה', שהוא כליל האהבה, גם מה היא דורשת תעודת „האהבה“ שלך — וככה עשה!! — חכמינו ז"ל יוציאו לנו מזה ביחוד את „הלקח הטוב“, לבל תהיה קשה עד למותר בנוגע לזכות שלך, מבלי לזותר ממנה מאומה. ואם כי ביחס עצמך עליך להתנהג במדת חומר הדין, אבל בנוגע לרצון התנהג עמו „לפנים משורת הדין“ והיה נוח לזותר לפעמים מזכותך בגלל טובת רצון — באופן אם לא יצא לך כל נזק מזה, או אם לא יהיה לך נזק מסרים בהונך ובענין, אשר אם תזותר מעט מזכותך תוכל זאת להביא תועלת רבה לרצון, או אז הכינה את עצמך לעשות „הישר והטוב“ ואל תקשה לבבך ואל תתגדר במדת סדום: „שלי שלי ושלך שלך!!“ חכור, כי ה', שהוא כליל האהבה, הוא דורש ממך להיות אוהב את המישרים ולהיות ישר וטוב, וכה חזקו ואמצו חכמינו ז"ל את החובה הזאת, עד כי לפעמים הכריחו מטעם כח הבית דין את אלה, אשר זלזלו בעשית „הישר והטוב“, כי יקיימו אותה לאשורה, כמו למשל: אם בעד החוב אשר היית נושא ברצון השגת ממנו איזה דבר מנכסיו, והדבר ההוא נהיה קנין שלך, ואם מצאה יד האיש לשלם לך בכסף את החוב אשר נשית בו לשלם, אזי מחויב הנך והבית דין יכריחו, להשיב לו את הדבר ההוא גם אחרי רבות בשנים, באופן אם לא עבר הדבר להיות קנין ורשות איש אחר (לוקח) (ח"מ, קנ"ג), או למשל: בחלוקת שדה נדרש לתת את החלק השווה בחלוקה אל זה האיש שחלקת השדה הזאת נמצאה היא אצל המצר שלו, קרוב לשדותיו האחרים, וגם באופן אם קונה הנך שדה מחוץ לנכסיו, הנך מחויב למסור את השדה הנקנה לרצון, שהוא בעל המצר עם השדה ההוא, אם הוא יחפץ בזה, ובהשיבו לידך את כסף המקנה (ח"מ, קע"ה), ומאלה הדברים תוכל להקיש על שאר ענינים הכלולים במצות „רעשית הישר והטוב“.

ב

כלל גדול ונכבד שני לזה, המקיף ענינים רבים הוא המובן הנאמן של המלה „כמוך“ במצות ה': „ואהבת לרעך כמוך!“ שים לבך להתבונן, לוא התורה לא פירטה ולא ביארה את כל הפרטים הנוגעים לחובות המוטלים עליך ביחס אל האדמה אל הצומח ואל החי גם ביחס אל גוף עצמך ותכונתו, כי אז יכולת להגיד: „איככה אוכל לדעת: מה היא באמת מדת „הצדק“ נגד האדמה, נגד הצומח ונגד החי, גם נגד עצמות גופי שתכונתו ג"כ זרה לי, כמו עצמות הסבע של הנמצאים הנזכרים? אולי אוכל מפני חסרון ידיעה, להביא להם „קללה“ תחת ברכה ולהרוס תחת „לבנות“? — יען כל הנמצאים האלה בעצמותם באמת זרים ומזרים המה לך ורק תוכל לחוש ולשער רק כמעט מטבעם, אבל אל הקריאה של „ואהבת לרעך כמוך!“ לא נדרש כל ביאור ופירוש, הן בכל תנוגע אל איזה דבר, שהוא יכול להיות לתועלת לרצון ולטוב לו, על אודות הדבר

שיביא לו שמחה או צער, אושר או אסון, על כל אלה לא תוכל להיות עוד בשום ספק, על אודות זאת שאל רק את עצמך ואת שהנך מרגיש וחש, לוא נעשה כזאת לך, כי אז היה לך מזה צער ומכאוב; את אשר תראה ותווכח לדעת כי לוא פגעו לך את זאת, כי אז יכול היה להביא לך אסון ונזק, את זאת אל תעש לרעך לעולם; אולם הדבר שהנך רואה ויודע, כי לוא נעשה לך, כי אז היה לך הדבר למשיבת נפש, לאושר ולששון, את זה הדבר התאמץ בכל יכולתך לעשות גם לרעך, יען אחיך הוא, רעך הדומה לך, ואם תכיר את עצמך ואת רגשותיך, את טובתך ורעתך הלא מעצמך תכיר גם את עמיתך ואת הטוב ואת הרע לו, כמו כן גם מאמר הלל: „מה דעלך סני, לחברך לא תעבדו“ ומפני זה יכול היה לתת את המאמר הזה בתור יסוד מוסד בנוגע למצות האהבה של התורה כולה, יען כי החוקים והמצוות האחרות המה רק חוקי „צדק ואהבה“ בעד שאר הנמצאים (או החינוך לזה), ואשר אמנם לוא יכולת לשער בעצמך כאילו הנך מרגיש את תכונת עצמות שאר הנמצאים בעולם, ולהכיר אותם כהכרת עצמותך וכפי אשר תדע ותכיר את כל זה באדם, כי עתה לא נדרש היה גם בהם כי תקבע התורה לך לחובה, כל דבה „בפרט“ רק להשליט את האומר „הכללי“ שהוא דיו לך — אבל יען עצמות הטבע של הנמצאים האחרים, זולת האדם, זרה ומתירה לך, לכן נחוץ היה כי התורה תפרוט ותבאר לנו את כל החוקים והמצוות ההם בפרטות גמורה, אבל באמת כל אלה הפרטים הן המה רק הביאור והפירוש של האומר הכללי ההוא — אולם הזהר ממשגה ומתוצאה לא נכונה, אשר תוכל לקלוט לך מהמאמר ההוא, כי אם תוציא לך למשל מהמאמר: „מה דעלך סני לחברך לא תעבדו“ משפט בתכונה וסגנון כזה: „היה ישר וצדיק ותגה אהבה לאחרים, למען האחרים יתהלכו גם עמך בצדק ואהבה, ואל תעש לאחרים דבר שהוא נגד „הצדק ואהבה“ לבל יעשו לך המה כמוד להם, יען משפט בהחלטת הדעת הזאת הוא כאילו כל הפצנו היה רק, להשתמש „בחכמת החנוונים“, ולשים אותה ליסוד מוסד בעד החיים, התחכמות כזאת היא עשיית מסחר והביא חשבון מדבר התועלת והגמול, ולכונן רק את זאת למקור „הצדק ואהבה“; אולם המקור הנאמן בעד הצדק ואהבה דרוש לחקיר מימיו הזכים וצלולים בקרב לבבך פנימה ולדלות ממקור דבר ה' התורה והמצוה, שהנה תקראנה אותך אל „הצדק ואהבה“; אבל מובן המאמר באופן הנזכר מדבר חשבון התועלת, הוא רק חילול כבוד האדם בנפשו פנימה, ולא זאת היא „תורת ישראל“!!

ישנם אופנים שהמה אמנם בלתי מבוארים בתורה ועפ"י הכלל הזה נמצא לנו ביאור ופירוש באמרות טהורות של חכמינו ז"ל, למשל: אם נדרש לנו לבחור בעד חוטא ופושע איזה עונש, אזי עלינו לבחור בעדו עונש כזה, שהוא בלתי משפיל הרבה את כבוד האדם (ברור לו מיתת יפה), גם לבלי לגמור שום עסק וענין אשר קרוב הוא לחדאי כי לא תוכל להתנגד עם רעך במדת האהבה, שיש לו הזכות לדרוש אותה ממך והיא גם דרושה ונחוצה לאשרו והצלחתו, גם לחדול מבוא בהזדמנות, אשר תוכל לשער כי ע"י זה יקל כבוד רעך וערכו עליו בעיניך ולהחליש אהבתך אליו וכדומה.

ג

„לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו!“ — את הדברים האלה תקרא התורה לכל איש ישראל גם בדורות הבאים. הן אמנם עליך להחזיק טובה ותודה להמצריים, אשר אבותיך מצאו על אדמתם מקום מנוחה לגור שמה, ואף אם אחרי כן מיררו את חייהם ויעבדו בפרך ויהפכו את „הכנסת אורחים“ לעבדות נוראה, ויענו אותם בעינויים קשים; אבל עליך לזכור תמיד רק את הטוב ולשכוח את הרע — לכן למוד מזה אתה בן עם ישראל, אשר נפזרת עוד הפעם בגוים וארצות! למוד מזה לשכוח את השנות מאות של העמל והתלאה, לשכוח את הצרות הרבות והרעות אשר מצאו אותך בקרב העמים בגלותך הארוכה, את ההרג והאבדן, את חלחץ הרדיפות, את לעג השאננים ואת הבזו של הגאונים אשר סבלת. בשנות ראינו רעה רבה, וזכור רק את „הטוב“ אשר קיבלת בקרב העמים אשר הטו אליך חסד — אף את הטוב והחסד אשר הנך מקבל עתה — ואם תמצא לך מקום, ששמה תוכל לשבת ולהתקיים ולפתח את מציאותך, ואם גם בעמל ובכבדות, עליך להכיר טובה ולהגות תודה וברכה בעד זה. — הראה אהבה חן וחסד לכל אחד מאזרחי המדינות, ששם יקבלוך ברצון ויתנו לך מחסה ומקלט, למען ממך יראה האזרח וילמד לדעת את „האהבה“ אשר הוא ימאן לפעמים להראות לך — ואתה ישראל בימינו אלה! אם שפך ה' בלבות הנסיכים והעמים רוח חדש, רוח חן וחסד, רחמים, צדקה ואהבת אדם, גם הונת לך מעט מעצבך ומרגוזך, עול השעבוד הוקל לך ולאט לאט מסירים ממך את הכבלים אשר שמו עליך דורות קדומים וריתקו אותך בהם, אם מעט מעט יעבור ויחלוף הבזו ולעג השאננים ויחדל מחלל עוד את כבודך בגוים ובני בנים של הדורות עברו יחלו לתקן אם מעט ואם הרבה, את אשר חטאו, העזו ופשעו אבותיהם נגד אבותיך, אזי החובה המצוה עליך לקדם את פני כל אחד מהאזרחים באהבה בחן ונועם, עליך להחזיק טובה ותודה למיטיבך, אם אך תבין היטב את התוכן הנאמן של מצות ה' הזאת.

כא

החזקת התורה בכתבה, כתיבת התורה

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדו את בני ישראל, שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל וגו' וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו וגו' (דברים ל"א, י"ט).

א

מכל האמור ראינו, כי עליך בכל אשר תוכל לדרוש שלום אחיך וטובו כל הימים. ולאהוב כמון את רעך הבא בחוג פעולתך, אולם גם בכלל עליך לפעול ולעשות לקיום הדבר שעליו תלוי אשר אחיך המתקיים, אשר בני דורך ובני הדורות הבאים — ומפני זה הוטלה עלינו בראש וראשון החובה להשתדל, כי ספרי התורה והדת יהיו מצוים בידי בני ישראל ובעד דורות הבאים — ואם אך תחוש ותבין היטב, כי זאת התורה הלא היא קנין החיים האחד, אשר בה רעל ידה נחיה עם ישראל לגוי אחד וקדוש בארץ, ואשר בגלל זה הוא נחשב

להקנין האחד והמיוחד, אשר אותו הציל ישראל מחוך ההפכה של חרבן ארצו ונחלתו ואבדן עטרת תפארת כבודו החיצון. ואשר על ידה ישראל הצטיין ונושא דגלו בכל הליכותיו בדרך החיים במדבר גלותו הארוכה ובכל העתים ובכל הזמנים, אשר עברו עליו ואשר לרוב מילא את תעודתו זאת גם תמיד נתן כופר קיומו והחזקתו של הקנין הנעלה הזה בנפש חפצה, את כל ענין וקנין אשר יקראו אותם האנשים בשם „חוסן ויקר" נתן בעדה. — אם אך תחוש ותרגיש אל נכון, כי אמנם בהחזקת הקנין הזה תלויים ועומדים כל מציאות ישראל וחיו — אז תכיר לדעת את החוסן והיקר, את הגודל והקדושה האצורים והכלולים במצות החובה הזאת, שהיא תדרוש מכל איש ישראל להחזיק ולכלכל את קנין ישראל זה ולהנחילו כפי כוחותיו, גם לזרעו אחריו. — הן אמנם לפי התורה שבע"פ לא כתיבת השירה לבדה נקבעה היא לחובה, רק כתיבת כל התורה כולה, ואשר אמנם דרוש להיות כזאת, בעוד החובה הנזכרת כלולה היא גם בכתוב הזה, הן כנודע הלא אסור הוא לכתוב את התורה מגילות מגילות, כמו כן לוא אך הנחילו גם קבעו ברוחות כל דורות ישראל את תוכן „השירה" לבדה ככתבה ובלשונה, וענתה גם השירה כמו חי את תעודת ישראל האחת בכל מערכת הזמנים „להיות נאמן עם ה' בקיום תורתו", לכן מי לא יבין ומי לא יכיר גם מזה כי חובה קדושה היא, לקיים ולהחזיק את דבר ה' בתורתו בעד כל דור והורה ובעד כל הדורות.

ב

על כל אחד מישראל החובה והמצוה לכתוב לו ספר תורה או למצער להגיה איזה ספר תורה הנמצא אצל משבשים, והנה אחרי אשר החלו לכתוב גם את התורה שבעל פה ועם ספרי הקדש הכתובים במגילות, הנם משתמשים עתה רק בעד הקריאה בפני העם בבית התפילה, אבל לא בעד הלימוד, לכן שוה היא החובה בזה גם להרבות את ההדפסה והתוצאה של הספרים בעד לימוד התורה שבכתב ובעל פה גם יחד, עם הבאורים והמפרשים שלהם. — ספרים כאלה, שנהיו פעם אחת קנין העדה, ואשר אמנם יועילו לכונן יסוד מוסד בקרב בני העדה בעד רוח התורה, יוכלו להיות נמכרים רק אז, אם נחוק, להשתמש עם כסף מחירים להחזקת „לימוד התורה", או לכונן בית ע"י נשואי אשה או לפדיון שבויים, אם אין חפץ אחר למכור בעד התכליות הנזכרות, אבל זולת זאת, אינם רשאים למכור גם ספר ישן לקנות בכסף מחירו ספר חדש. — ספר, שהוא קנין איש פרטי, לעת הדחק, יוכל למכור ולהשתמש עם הכסף לצרכו, וספרים כאלה, אשר נתנם היחיד לשימוש הרבים, ואשר אם בשתיקה או מפורש אמר, כי הזכות על הספרים האלה תשאר לו לבדו, אזי ביחס כזה נחשבים המה הספרים לקנין יחיד (י"ד ר"ע, א"ח קנ"ג). ספר תורה שבלה או נפסל נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל ת"ח וזו היא גניזתו — (י"ד, רפ"ב). אודות כתיבת הנביאים בעד ההפטרות ראה י"ד, רע"א — רפ"ד. — פסוקים מיוחדים מהתורה וביחוד פרשיות מיוחדות יוכלו לכתוב רק בעד הלימוד ורק באופן אם כתיבת כל התורה בלתי אפשרית היא, אבל בלי זה לא יכתוב מגילות מגילות שנמצא בהן פרשיות בפני עצמן ואין כותבים מגילה לתינוק להתלמד

בה (רפ"ד). ספר תורה שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלושים יום, רק יתקן או יגנוז (רע"ט).

ג

עליך לנהוג כבוד בפני הספר תורה, בגלל תוכן ענינו, עליך ליתר לו מקום ולכבד את המקום שהוא ולהדרו ביותר ולא ירוק כנגדו, ובכלל אסור לעשות שום מעשה, אשר נראה כי מיקל הוא בכבוד התורה, — אם הנך רואה כי נושאים ספר תורה ממקום למקום, עליך לעמוד ויהיו כולם צומדים, עד שיגיע זה שמוליכו ויגיעו למקומו עד שיתכסה מעיניהם. לא יאחו אדם ספר תורה ויכנס עמו למקום בלתי טהור, גם לא אל בית הקברות ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבה"ק. גם לא יאחו בידו ספר תורה בלתי מכוסה במעטפת. אין זורקים ספרים קדושים, גם אל יהפוך אותם על צד הכתב ואל יניחם על הקרקע. מותר להניח ספר תורה על ס"ת ומניחים חומשים ע"ג גביאים וכתובים, אבל אין מניחים גביאים וכתובים ע"ג חומשים ולא חומשים ע"ג ס"ת גם ספרי התלמוד על חומשים (רפ"ב). אין לכתוב דברים של חול בכתב אשורית שכותבים בו התורה רק בכתב הנהוג (רפ"ד). ושאר הדינים בדבר הספרים ראה י"ד רפ"ב, א"ח קנ"ד.

כב

קידוש השם ואיבוד ע"ז

אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו הגוים וגו' את אלהיהם, על ההרים הרמים וגו' לא תעשון כן לה' אלקיכם (דברים י"ב, ב').
אל תפנו אל האלילים ואלהי כסכה לא תעשו לכם אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ט, ד').
ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמע על פיד (שמות כ"ג, י"ג).

א

קדוש יהיה לך כל דבר אשר בו ועל ידו שם ה' גם בחיצוניותו הנהו מתקיים ומחזק אצל האנשים דבר כזה אינך רשאי לבטל ולכלות.
אל תחלל את מקדש ה' ומזבח קדש, ואל תבטל ואל תכלה את כתבי הקודש ומפרשיהם. אל תבטל את שם ה' הכתוב או הנדפס. אל תמחוק אותו וכדומה ואל תכתוב את השם על דבר שהוא יוכל לבוא לידי שימוש של בזיון. שם ה' ביתס כזה נחשב הוא השם בד' אותיות המורה בתוכן מובנו עצמות שלטונו, גם שם אדנות ושאר השמות, שבכללם הם שבעה, גם האותיות שהם באות לכינוי שם ה', אבל לא התארים לבדם בהשגות האנשים כמו רחום וכדומה, ראה אודות זה ואודות ההגהה של השמות בי"ד רע"ו. הרואה ספר תורה שנשרף ושנמחק או תפילין או אפילו מגילה אחת מהנביאים או הכתובים, אם זה נעשה בזרע ע"י ישראל או אינו יהודי קורע שתי קריעות (ש"מ).

ב

אל תעשה שום דבר אשר על ידו תסבב כי יכבדו אנשים את היצורים לאילים. אל תעשה איזה פסל ותמונה וכל יציר נברא אשר יתנו לו כבוד אלהים ואף בעד עובד אילים אל תעשה זאת. כל דבר אשר על ידו ישפל האדם לעמדי במדרגתו מתחת לשאר היצורים והנהו מוקיר ומכבד את אחיו בבריאה שהוא עבד ה', כמהו ויחשבהו להיות לו לאלקים, אף יקדיש את חייו בעד מילואי הרצון המדומה שלו — זה הוא אות קלון וחרפה גם דמיון תועה של האדם ושפלותו — ואם דבר כזה בא להיות תחת רשותך ושלטונך מחויב הנך לאבדו ולכלותו עד אשר ימחה שמו וזכרו מעל הארץ למען תעל האנושית ולא תרד ולא תשפל עוד, לכן עליך ככל אשר תוכל וככל אשר תשיג ירך לאבד ולכלות גם בחיצוניותם את רשמי עבודת אילים, אם יבוא ברשותך להיות קניינך: פסל או תמונה של איזה אליל, וכל דבר הנעשה לכבודו ולעבודתו, עליך לאבד ולכלות אותו, לטחן אותו עד אשר דק ולפור אותו על הרוח או להשליכו המימה. עליך לאבד כל זכר למו, גם להשתדל כי גם שם המקום של ע"ז ישכח ברבות הימים גם לשנות את שמו בשם של קלון (י"ד, קמ"ו). התורה אומרת: „ושם אלהים אחרים לא תזכיר“, לבל תעלו על זכרונכם את שם העבודה זרה, לבל תאריכו נדיבורכם וזכרון האנשים את שמו וזכרו. רק אלה השמות של עבודה זרה המפורשים בכתבי הקודש ואשר על ידי זה עליהם להשאר לעולם בזכרון לדראון עולם אותם תוכל להזכיר — ומה גם כי חלילה לאיש ישראל לגדור נדר ולהשבע באליל, או גם דבר שהוא אמנם מתאים עם רוח התורה, אבל לדבר אתו בשם איזה אליל, כאילו ידבר זאת ברחו חלילה לו יען כי על ידי אלה יחשוב כאילו האליל הוא אלקים (י"ד קמ"ז).

בג

שכועת אמת, שקר ושוא, קללת השם, הזכרת

שם שמים לבטלה

את ה' אלקיך תירא ואהו תעבד ובשמו תשבע (דברים ו', י"ג).
את ה' אלקיך תירא אהו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע (שם י', כ').
ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך אני ה' (ויקרא י"ט, י"ב).
לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ', ז').
אלקים לא תקלל (שם כ"ב, כ"ז).
איש איש כי יקלל אלקיו וגשא חטאו, ונקב שם ה' מות יומת (ויקרא כ"ד, ט"ו).

א

את מושג השבעה כבר ביארנו במערכת החוקים פרק ט"ו, ששם דיברנו ביחוד ע"ד שבעת איסור. אנחנו הראינו לדעת כי השבעה חלא היא ההתמכרות בבלי אמצעי מסירת כל העצמות של הנשבע אל האלקים, אשר הוא לא ינקה

את אשר ישא את שמו להשבע לשוא או לשקר, באופן אם השבועה בשקר יסודה, או אם הגשבע לא יאמת ולא ישמור אחרי כן את אשר יבטא במוצא שפתיו בשבועה. — במצוות הנזכרות בכתובים הנזכרים ערכה התורה וסידרה את דבר השבועה בעד „הבית דין“ להיות השבועה למגן ומחסה מהפגיעה בעצמות האדם וביחס הקנין שלו; אבל רק באופן אם הפגיעה והתביעה היא לא בכל דבר הקנין רק בחלק ממנו, ובאופן הזה חובבה התורה לבלי הישבע בשם אחר, רק בשם ה' כי אמנם אין דבר אשר כה יצייר לפנינו הכרת ה' בלי אמצעי, לדעת כי אמנם הוא הצופה ומביט על הכלל ועל כל פרט ופרט בלבדו, גם לאות גאמן על הגמול בהשגחתו הרוממה כמו „שבועת אמת“ — והנה שבועת הדיינים על פי התורה מעיקרה הלא היא: א) בתור מגן ומחסה בעד הקנין שלו (נשבעין ולא משלמין); אבל לא לרכוש בכוחה דבר מה משל חברו (נשבעין ונוטלין), ולפי מושגת הלא היא התמכרות כל עצמות האדם בגלל ההחזקה של החלק ממנה. והנה השבועה אשר הנהיגו אותה חכמינו ז"ל על פי התקנה להישבע גם לרכוש דבר מה (נשבעין ונוטלין) היא באה ביחוד לתת תוקף ועוז אל הזכות שיש לו מכבר על פי תביעתו, ורק לחזק בה את דרישתו ולהשיבה אליו בכוח זכותו עליה, גם באופן אם הנתבע הוא צריך להיות הנשבע להחזקת הקנין שעליו מתיחס התביעה לבל יצא מרשותו, אבל חשוד הנהו על השבועה עד כי לא יוכלו לתת לו שבועה של נשבעין ולא משלמין, אזי באופן כזה הצד שכנגדו נשבע ונוטל, כמו כן השכיר והנגזל והנחבל ועוד, שהמה „נשבעין ונוטלין“ (ראה ח"מ, פ"ט — צ"ב). ב) השבועה באה רק בענין הזכות על הנכסים המתנועעים, אבל לא על הבלתי מתנועעים (אין נשבעין על הקרקעות), יען הנכסים דניידי המה מקושרים בשלימות עם עצמות האדם והתביעה עליהם נחשבה כתביעה על עצמותו, אבל לא כן נכסים דלא גידי. — גם לא תוכל לשלוט השבועה בנכסים של הקדש, יען באלה עצמות האדם נכללה היא רק ברצון, רק במחשבה, גם לא בשטרי חוב וכדומה ביחס שוריים בתור שטר חוב, שהקנין שלהם הוא ג"כ קנין ברעיון (צ"ה). ג) השבועה באה רק בעצמות שבאה בה מגרעת אבל לא באופן אם נפגע בכולה. א) אם על החלק מהתביעה (שיכול היה אמנם לכפור גם אותו) הוא מודה, תבוא השבועה לחסות ולהגן גם על שאר התביעה (מודה במקצת), אבל לא אם „כופר הכל“, ב) אם כופר הכל, אבל אם יש עד אחד שמעיד ותומך את התביעה (בשאר יחוסים של עצמות האדם נדרש שני עדים) ראה למעלה פרק י"ד. ג) בדברים הניתנים לפקדון אשר מודה הוא, כי אמנם קיבל אותם לשמור, אבל ימאן להשיב מסני סענת גניבה ומתה ועוד, וכפי דיני הפקדון (ראה משפטים פרק ד'), אבל לא באופן אם ישלול את כל התביעה ע"י הטענה כי לא קיבל שום דבר או השיב את הפקדון. — חכמינו ז"ל לפי מהלך העתים מצאו לדבר נחוץ לקבוע גם שבועה אף בעד התביעות שהנתבע כופר הכל, והשבועה הזאת נקראת בשם „שבועת היסט“, שבועה אשר תאלץ ותכריח את הנתבע להודות הדבר כפי שהוא, כמו כן בעסקים של שותפות משום „הייתם נקיים“ הלא היא „שבועת השותפים“ וכדומה (ח"מ, פ"ז, א' — ח', פ"ח, רצ"ה).

את זאת מצאנו לגכון, להציג בזה אודות שבועת הדיינים (ח"מ, פ"ז) — צ"ו) בעוד המושג ההוא נראה ובולט ביותר ע"י „שבועת התורה“.

ב

בכל אלה ובכל האופנים אשר יחייב אותך הבית דין להשבע איזה שבועה, תורה לך התורה ותצוך, כי את אשר הנך מכיר לדעת לדבר נכון, עליך להשבע „שבועת אמת“ אף היא תחובב אותך להשבע רק בשם ה' אל יחיד ומיוחד — והנה כמו להשבע שברעת אמת באופנים כאלה, הנך רשאי גם כאשר נשבע אתה בשם ה' לדבר אמת, היא אמנם עוד עדות והוכחה נאמנה, כי בכל לבבך תכיר לדעת את שלטון ה' הגאמן על הכל בלי אמצעי, הנה לעומת זה כל „אלה“, הלא היא כל שבועת שקר, הוא חטא ועון פלילי, בעוד היא כפירה שלימה בשלטון ה', כפירה באמתת הדבר, כי אכן ישנה השגחה עליונה, עין רואה ואוזן שומעת ויד נטויה, אשר תחלק בצדק ומשפט אושר ואסון, ברכה וקללה, חיים ומוות, והכל בחכמה רבה. — שבועת שקר היא „חילול השם“ הלא היא, כי הנשבע לשקר ימית (מהמלה חלל) את הכרת ה' אצל עצמו ואצל אחרים, לכן לפני השבועה יאיימו הדיינים את הנשבע ואומרים לו: הוי ידע שכל העולם נודעוזה בשעה שאמר הקב"ה „לא תשא“, הלא הוא: דע כי השבועה איננה דיבור בעלמא, יען מאז והלאה גהיו השמים והארץ ערבים בדבר ה', להיות שומרים את תפקידו וממלאים את דבר קדשו בהר סיני: „כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא“, גם כליון חרוץ יבוא ויקיים בטח על הנשבע לשקר, אף התשובה שהיא תביא תמיד סליחה וכפרה גם היא לא תוכל לכפר על העבירה הזאת בשלימות, יען התיקון של חילול השם ע"י הנשבע לשקר דורש כי דבר ה' יבוא ויגיע בעצמו בפועל, למען דעת כל העם כי לא ינקה ה' את החוטא ההוא, רק בוא יבוא העונש בהתגלות יד ה' אשר תהיה שלוחה אליו ליסרו קשה, גם במגת גורלו החיצונה, הנשבע לשקר ע"פ שבועת הדיינים לא יוכל להצטדק על שבועתו בשום אמתלא, יען כי נשבע הוא את השבועה הזאת לא על דעת הנשבע, רק על דעת הדיינים המשביעים אותו.

ג

אבל שבועת שקר היא בשני אופנים: א) שבועה בעד העבר, ב) שבועה

בעד העתיד.

א) בעד העבר — להשבע ההפך מאשר היה נעשה באמת, כמו להשבע על דבר שלא נעשה, כי כזאת נעשה הנהו, או בהפך, אל זה יתיחס בתור מחלוקה מיוחדת „שבועת עדות“, שבועה, כי לא היה עד בדבר, גם „שבועת הפקדון“ הלא הוא, כי לא קבל איזה דבר לשמור, ושתיהן יחד הלא הנה: השבועה לאמת את הדבר.

ב) בעד העתיד — להתחייב ע"י „שבועה“ לעשות איזה דבר או לחלול מעשות דבר, הלא היא „שבועת אסר“, על אודותיה ראה מערכת החוקים פרק ט"ו. בשבועת הדיינים כפי הגהוג, יאחו הנשבע ספר תורה בידו או יציגו אותה לפניו למען תהיה יראתה על פניו, ורוח התורה תלכשהו עת ישבע בפניה, אמנם

ישנם נוסחאות שונים עבור השבועות, אבל בערך בעד הנשבע, די לך דבורך ומוצא שפתיך אשר תוציא מפיו, הלא הוא דבורך הפשוט: „אני נשבע“ ובכל לשון שתהיה, ואם גם לא זכרת את שם ה', גם היא שבועה גמורה, כמו כן שבועה היא אם השביעהו אחר, יהודי או אינו יהודי, גדול או קטן ורק אם ענה „אמן“ עליה או „הן“ (יא) או דבור אחר המורה על ההסכמה וקבלת השבועה (ישנם אמנם אופנים כאלה אשר גם זה לא נדרש) (ראה רמב"ם הלכות שבועות ט' א'). האומר פעמיים בלי הפסק על דבר שיעשה או שלא יעשה היא „שבועה“, אם יכירין בזה כונת שבועה.

ד

אבל לא לבד „שבועת שקר“, הלא הוא הנשבע על דבר שהוא שקר או הבלתי ממלא את שקבל עליו בשברעתו שבועת אסר, הוא חטא ועון פלילי ונקמה לא ינקח ה' את הנשבע עד אשר יקבל את ענשו. — כי גם בעד „שבועת שוא“ הלא הוא להשבע בשם ה' שבועה בלתי מועילה או שבועה לבטלה, גם על נשבע כזה תחתוך התורה את גזר דינה הקשה, יען אם השבועת שקר היא באה בלי אמצעי לשלול את הכרת ה', הלא תבוא „שבועת שוא“ ללעוג על האל הקדוש, ובקלות דעת לעשות צחוק ע"ד הכרת ה', שהוא ה' אלקיך.

א) שבועה בלתי מועילה — היא: א) שבועה שאין בה ממש להשבע על ההפך בנוגע לדבר שהוא אמנם ידוע לכל, כי אחרת היא, ומטרת השבועה לא תוכל להיות בשום אופן, כי יאמינו בו על פי שברעתו, למשל: אם יאמר על אבן שהוא איש וכדומה. ב) שבועה על דבר שהוא נמנע. א) להשבע על דבר שהוא נמנע מהיות כזאת, למשל: להשבע כי השור עשה לו כנפים לעוף בשמים. ב) להשבע על דבר שהוא נמנע, כי יוכל להעשות כזאת, למשל: לבלי לישון שלוש לילות ולבלי לאכול שבעה ימים וכדומה. ג) או להשבע על איזה פעולה ומעשה שאין בכוח עצמו להוציא אותו לפרעל, למשל: להשבע כי איש אחר כזאת וכזאת יעשה או יחדל מעשות. — ג) שבועה על דבר האסור מן התורה, הלא הוא, להשבע כי יעשה או יחדל מעשות דבר שהוא נגד התורה, למשל: לאכול טרפה, להונות, לבלי לאכול מצות בפסח, לקחת נקם מרעהו וכדומה.

כל השבועות הנזכרות הנה בלתי מועילות, יען כי בטלות הנה בפני עצמן. א) דעת הרבים מבטלת אותה. ב) הנמנעות מצד הטבע. ג) הנמנעות ע"פ מצות התורה, השבועות הבלתי מועילות כמו ב) גם ג) לא יחייבו את הנשבע לקיים שבועתו ראה פרק ט"ו מערכת החוקים, ואיננה חלה עליו כל חובה למלאות זאת, גם באות ב ג) לא תחייב השבועה את האחר כי ימלא את שבועת רעהו, בכל זאת משובח הוא האיש אשר יקיים את השבועה שנשבע עליו אחר בלי ידיעתו, גם בעד הנשבע מוטלת החובה עליו למלאות את שבועתו תיכף אם נודע לו כי זה האחר מסכים הנהו, כי תקיים שבועתו, כמו למשל: לקחת אשה ידועה לו, היא שבועה בלתי מועילה, אבל חובה היא לקחת אותה, אם האשה אח"כ נאותה לזה (י"ד רל"ו).

שבועה לבטלה — הוא להשבע על דבר שאיננו נופל תחת שום ספק, כי אמנם כן הוא, למשל: להשבע על שנים, כי שנים המה (שם) וכדומה.

העבירה של שבועה לבטלה בשבועת הדיינים עובר הוא זה הצד מבעלי הדיינים, המשביע את הצד שכנגדו, באופן אם אמתת הדבר נודעה היא לו גם בלי שבועת רעהו, ואשר אז השבועה היא לבטלה (ח"מ פ"ז) ; אולם לא רק שבועה לבטלה היא חלול השם, כי גם כל הזכרת שם שמים לבטלה גם בכרכה לבטלה היא קלות הדעת ואי כבוד נגד שם ה', נגד שמו הגדול והנורא שהוא דרוש להיות קדוש לך, גבוה ונעלה מכל הרעיונות והמחשבות שתוכל לחשוב, ולכן אסור עליך להוציא את שם ה' לבטלה ובלי כל רעיון וכוונה. אל תזכיר את השם מבלי יראת הכבוד והדרת קדש וידיעה נכונה, למי הוא השם הנכבד והנורא הזה. גם את ה' בן ד' אותיות לא יוכל איש ישראל לקרוא אותו בכתבו, רק עלינו עת נקרא את השם בקריאת כתבי הקדש ובתפלה, לבטא רק את השם „אדני“, ובשאר ענינים עליך רק לזכור את המלה „השם“ לבד. — עלינו לפקח על ילדינו עוד בשחר טל ילדותם, כי יכבדו את שם ה' ולהשיג עליהם כי יקראו אותו בהדרת קדש, ועל כולם להרגילים לבל ישבעו שום שברעה לעולם. עלינו ללמדם ולחנכם כי יהיו נאמנים בדבורם, גם בלי שבועה ו„ההן והלאה“ שלהם יהיו אמת וצדק. — בחרות אף תביט על האיש אשר יחלל את השם בפניך, ובאשר תוכל, עליך למנוע אותו לבל יזכור את שם ה' לבטלה. — אם שלא לצורך או במשגה הזכרת את שם ה' לבטלה, עליך לאמר תיכף את הכתוב, שהוא יביע את הדרת הכבוד אשר תכבד את שם ה', אמור: „ברוך שם כבוד וגו'“ (רמב"ם הלכות שבועות, י"ד של"ד ל"ז, מ"ג, א"ח ר"ז ר' ועוד). אנחנו נוכל להוסיף עוד אל זה את האיום והנורא בכל החטאים והעונות. הלא הוא „ברכת ה'“, אבל יראה ורעד יאחז את מחבר הספר בזכרה, כי יוכל להקרה דבר כזה. — השומע מחברו ברכת ה', ואפילו ברכת הכנוי חיוב לקרוע כמו על מת. — (י"ד ש"מ ל"ז).

כד

חובת העדה: לשאת בעול עם הציבור

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג, ד').
שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטך
ושפטו את העם משפט צדק (שם ס"ז, י"ח).
ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע
ושמת עליהם וגו' (שמות י"ח, כ"א).

א

התורה תלמדך, אותך את האיש הפרטי, לפעול את פעולת „הצדק והאהבה“ נגד האיש הפרטי, אבל בפעולת אשר יפעל הפרט אל הפרט בלבד, לא יבואו עוד החיים לידי עצם שלימותם, יען האיש הפרטי רפה כוח הנהגה, חלש גם עובר וחולף. הן מעשה איש היחיד בעד האיש היחיד, תוכל להיות רק פעולה מוגבלת כן בהיקפה וכן בהארכת קיומה. כל דבר גבוה ונשא שנמצא בך, באיש הפרטי, הלא יפול ויבטל עת תעבור ותחלוף מעל פני במת התבל, גם הגבוה והנשא שהנך חפץ תחפוץ למסרם לאיש היחיד, יפול תחתיו בנפול האיש המקבל ממך את כל אלה — אבל הן כל עצם האצילות של כל דבר גבוה ונשא אשר בגללם

ויקרה ביותר, הלא היא לעזור ולהחזיק ביד העני עד כי יוכל לבוא ולעמוד ברשות עצמה לתת לו היכולת למצוא בעצמו מקור נאמן למחיתו, מבלי יצטרך עוד להנות מן הצדקה, כמו כן הפעולה הכי נכבדה במעשה הצדקה בפעולות העדה, לעזור ולתמוך כפי יכולתה, בידי העניים לנהל אותם בדרך החיים, אשר בו ימצאו בעצמם את מעינות פרנסתם, להחזיק בידם ולהורוחם את המעשה, שבו ימצאו אורח לחיים, גם לנהל בהשכל ודעת את חלוקת הצדקה, לבל יסבבו להתפשטות העצלות והבטלה והשחתת המדות בקרב חברי קהל עדתם (ספרא בהר ה').

ז

במחשבה ובפעולה — ילווה כל אחד אל קהל עדתו — במחשבה, עד כי ילבשהו רוח כללות העדה והציבור ובכל נפשו ולבבו ומאודו ילבב ויחבב את טובת הכלל כמו טובת עצמו, עד כי אם נדרש לזה יקריב גם את טובת עצמו בגלל טובת העדה — כל מעינו ישים בה ולא יאמר: הלא אחת הוא לי, אם הבתים והמוסדות והעניינים של העדה יפרחו וינובו ויגיעו למעלה ראש אם לא, בעוד אני בעצמי הלא אינני מקבל מזה שום תועלת מאומה — אף חלילה לו לאמר, כי חלל שוה לו, אם העדה מלא תמלא את תעודתה להיות היסוד מוסד ונושא כל דבר קדוש ונעלה, או מה מני יהלוק, אם כזאת לא תעשה — הן אמנם אין צר ואויב גדול בעד העדה ולצרכי הציבור כמו „העמידה מרחוק“ וקורת הרוח ועין צרה בשל אחרים מצד חברי העדה, יען תכונה כזאת איננה יודעת רק טובת הפרט וביחוד רק את טובת עצמו, התכונה שהיא חושבת תמיד רק אודות הדבר הקרוב אליו אל עצמו, ומלתה תמיד על לשונו: „מה יועיל, מה יזיק לי?“ — איש מדבר כזאת איננו יודע מעולם מה טוב ומה נעים הוא לשאת ולהביא בשמחה את אכני הפנה אל הבנין הכללי אשר ידע הוא, כי אמנם לא הוא יתמוך ויחסה בו את חייו, רק כי הבנין ההוא מכון לשבת בעד נכדיו והבאים אחריהם ולא בעדו ובעד זמן „ההוא“; — אולם כפי תדורו והראוי לחיות, אזי רעיון ורוח אחד ילבש את כל חברי הקהל ועדה בדבר התעודה הגבוהה והכללית, אשר לה רוח אמת, דין ושלום, רוח כבוד העדה, ישוררו בקרבה וכל אחד ישמח שמחה נצחת אם עניני העדה יפרחו וינובו, רוח דעת כזאת, אשר כל אחד יבין כי את עצמו יכבד בכבודו את ראשי העדה וטובי העיר המשתדלים לפעול ישועות בקרב קהל עדתם, גם להיות סר למשמעת כל תקנה ישרה וסדר מועיל לטובת בני העדה בהנהגה ובעתיד. — זה הוא הרעיון והרוח הנאמן אשר נדרש למלאות כל חדרי לב בני העדה, אם חפץ יחפצו כי כל העדה תבנה ותתכונן על מוסדות נאמנים. זה הוא הרעיון אשר יעורר, החפץ והתשוקה הנאמנה בכל אחד להלוות אל הציבור, ובפועל ובמעשה יבוא לעזור לו בכל הטוב אשר יעשה.

ח

בפעולה. — על כל אחד לתת ולמסור אל הציבור את אשר בכחו להיטיב ולהעניק לו: בתבונתו בדבורו במעשהו וברכושו למען תהיה העדה רבת אונים לפעול את פעולתו אמונה ובלי מחסור דבר. בתבונה ובדבור: לקחת דברים ומחשבות בעצה באספות הקהל, ולחבב את רעיון הציבור בלבות חבריו. במעשה — אם העדה תקראהו לקבל איזה משרה בהנהגת העדה, אזי עליו לנהל את עניניה בהשכל ודעת באמת ואמונה ולהשתדל תמיד כי תוסיף אומץ וחיל בתעודתה הנאמנה — ברכוש: הן התמיכה ע"י גתנית חלק מרכושו אל צרכי הציבור היא דבר מוכרח ונלמד ממושג חוב העדה — גם לא לפי ההנאה ולא לפי מספר מפקד הגפשות, רק לפי הכוחות והיכולת מחויב כל חבר העדה לשאת בעול עם הציבור, ולתמוך מכספו לכל צרכי העדה, יען החובה היא על כל אחד כפי יכולתו, לכלכל את בתי החדר להחזיק את התלמוד תורה, לשלם שכירות להרבנים וחזנים ושאר משרתי הקהל, גם לבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות לכל דבר הנדרש לתכליות העדה בלי שום יוצא מן הכלל; ובנוגע אל הנתינות, ראשי הקהל יעריכו אותן לפי רכוש חברי העדה לשאת אתם בעול עם הציבור. מנהג הוא לגבות החצי לפי מספר הגפשות והחצי לפי ערך הרכוש — אבל במקום שלא נמצא המנהג הזה אזי יעריכו הכל כפי הרכוש של כל אחד (א"ח נ"ג כ"ג ק"נ, ח"מ קס"ג בסוף ועוד). קצבת הנתינה היא לפי „ההערכה” או ע"י „שבועה” כפי אשר יגיד כל אחד את מצבו ויכולתו ע"פ רכושו ואז היא נתינה של „צדק”. יען כי את העדה עלינו לחשוב כי היא ענין „שותפות” אשר השותפים יוכלו לתת שבועה איש לרעהו משום „הייתם נקיים” — אודות „ההערכה”. מה נחשב אל הרכוש ומה לא נחשב, ראה שם. בכל עניני העדה אם נהגו ככה שלוש פעמים או הוא נחשב למנהג קבוע (שם). מי אשר יגור במקום אחד שלושים יום עליו לתת חלקו לקופת העדה וצרכיה, והבא לעיר כדי להשתקע בה מחויב לתת מיד (י"ד רנ"ו ה'); אבל כמו שיש הזכות להעדה לכופ את כל אחד לנתינה אל קופת העדה לצרכיה ולהעריך אותו כפי רכושו ומצבו, כן היא נחשבת לגזילה, לכופ איזה חבר העדה לתת לצרכי ציבור יותר מכפי כוחו ויכולתו (רמ"ח).

ט

בכל עניני העדה בדברים אשר לא יוכלו לפשר ולהשוות ביניהם אזי יתאספו לאספה כל חברי העדה הנותנים אל קופת הקהל, וכל אחד יקבל עליו לאמר דעתו לשם שמים בלי כל פניה צדדית, והכל בצדק ובמשפט וכפי אשר יורהו שכלו לחוות שמה את דעתו ועל פי רוב דעות יקום דבר להיות חוק ולא יעבור, ועל כל אחד מהעדה לשמור ולקיים את התקנות אשר התליטה האספה ברוב דעות, גם יוכלו לכופ את המעוט של המתנגדים למלאות אותן ע"י אספות כאלה. המסרב לחוות דעתו אף אחרי הקבלה שקיבלו עליהם להגיד לשם שמים, בטלה דעתו, והולכים אחרי רוב דעות של הנשואים (ח"מ קס"ג). בדברים הנוגעים לחובות העדה הידועים והקבועים יוכל גם היחיד, אשר מאפס יכולת מפני מעוט הונו איננו מן הנותנים, לכופ את העדה למלאות ולקיים אותם, אבל

לפי הכלל איש כזה שאיננו נותן ונושא בעול עם הציבור לא יוכל להיות נמנה לראש הנהגת העדה (שם). על הבר איה מנהג שנפל ספק עליו בעניני העדה. רוב דעות הקהלה יחרצו משפטם עליו והעדות של שנים עדים לא נאמר בזה „חרי כמאה“ רק הרוב הוא העיקר, וכן לא אמרנו „בכיוצא בזה“ לא ראינו אינו ראייה“ רק הרי ראייה ודין בחזקת הישוב וכדומה (ראה ל"ז). לעשות השוואה ופשר באמן בין הנדונים בעניני טענות ותביעות של חברי העדה הפרטיים אם אין בית דין קבוע, אזי כל אחד מבעלי דינים יברור לו דין אחד והשניים האלה יבררו את השלישי ואלה השלושה יוציאו לאור משפטם ויפשרו ביניהם, אבל אם השנים לא יוכלו להשוות ביניהם אודות הדין השלישי, אז מנהיגי העיר יתנו להם דין שלישי, גם אלה השלושה אם בלתי מלומדים המה לאשורם ישאלו עצה מחכמי העיר ידועי דת ודן (י"ג). פסק דין של שלושת הדיינים האלה דרוש להיות בהסכמת שלושתם, גם אלהים יוכלו להיות נבררים רק ישפטו באמת וצדק (ז'), כמו כן תוכל העדה לבחור דיינים בכל הטענות והתביעות הנוגעות להעדה (ח').

לנהל את כל עניני העדה הקבועים תבחר העדה מקרבה טובי העיר ומנהיגיה, וכפי בחירת העדה והכות אשר יתנו להם נחשבים המה לבאי כוח העדה — ובכוח בחירתם יש להם הזכות והיכולת לכופף את כל אחד מהעדה למלאות את חובות העדה הנהוגים, גם לקיים ולקבל עליהם לשמור את המנהגים והסדרים אשר יעשו בעדה, וכל אלה דרושים להיות קדושים לכל חברי העדה מבלי לשנות, ועל טובי העיר החובה להיות באמת „עני העדה“, צופים ומשגיחים על כל עניני הקהל ולהקים את התורה ולכוננה ולסעדה בלימוד ובחיים ולשמור ולעשות ולפעול כי גם „העבודה“, וגמילות חסדים יגובו בקרב קהל עדתם, גם ישור פרי ברכה להיטיב ולהועיל. המה ישתדלו להוציא לפועל את התעודה הנאמנה, שבגללה מכוננה כל עדה בישראל, גם לתקן תקנות לפי הזמן והמקום, אולם אם לא יעצרו כוח באיזה ענינים להנהיג את העדה כנדרש עליהם לקרוא עצרה ואספה מחברי העדה, ולאשר ולקיים ברוב דעות את החלטותיה לטובת העדה בתוקפן. על חברי העדה החובה להוקיר ולכבד את מנהיגי העדה, את טובי העיר והפרנסים הנמנים עליהם, בעוד בכבודם יכבד כל אחד את עצמו, גם ישתדלו לשמור ולמלאות את חקנותיהם, והפרנסים מצדם חלילה להם להראות שררה ולהתגאות בגלל משמרת הפקודה שלהם ולצער על ראשי עם קדוש. הפרנס אל יבזה בלבד ואל ינהג קלות ראש גם עם הפחות שבפחותים בבני העדה, וכמו החובה עליו „כעת לעשות“ לתועלת העדה לפעול ולעשות הטוב והישר מבלי להשגיח על איש מבלי שום משוא פנים, כן בשאר ענינים עליו להיות ענו, צנוע ומלא אהבה וחסד לכל אחד, גם עליו לחוש ולהרגיש את צרות הכלל והפרס כאלו נוגעות לגפשו ואל ינח ואל ישקוט עד אשר ימציא פדות ורוחה. כמו כן עליו לכבד את משרתו מבלי להתבזות בשום דבר של קלות דעת ואיזה מעשה מכוער (ח'). בדבר שמירת הכספים של כסף הצדקה אשר לעדה ראה למעלה. — כל פרנסי העדה יהיו תמיד מלאים רוח וחפץ לעשות

הטוב, ורעיון אחד יקח לבבם, כי כוחם רק בכוח העדה והמת באי כוחה ועומדים בראשה, לכן עליהם להיות שוקדים תמיד על מעשיהם לבל ירפו ולכל יחלשו בפעולתם על אודות עניני הקהל והעדה ויהגו תמיד מחשבות בעצה איך ובמה יוכלו לפעול ולעשות הטוב והישר בעד הקהל העדה, גם לכלכל תמיד בקרב קהל עדתם את חיבת העדה וראשיה לחבבם ולהוקירם כערכם, בעוד בחסרון כל זה לא יוכל כל קהל ועדה בישראל לעמוד ולהתקיים.

חובת המדינה והאזרח

כה

לדרוש שלום מלכות

ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלים אל יתר וקני הגולה וכו'. בנו בתים ושבו, ונסעו גנות ואכלו פרי. כמו נשים והולידו בנים ובנות וגו'. ודרשו את שלום העיר, אשר הגליתי אתכם שמה, והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום (ירמיה כ"ט א').

א

כה דרש ה' מעם ישראל, גולי בבל, כי ישבו שמה בתור אזרחים ובתור תושבים ונתינים, כי ידרשו את שלום העיר והמדינה, גם להתפלל בעד שלומה, ואף כי מלך בבל הביא את היהודים "בחזקה" אל ארצו ובכל זאת ה' דרש מכל אחד מישראל, לראות את שלומה וטובתו רק בשלום המדינה ואושרה, גם לפעול ולעשות ולהתפלל בעד שלום הארץ והמדינה, כמו בעד שלום עצמו — והנה אמנם רק "שבעים שנה" היה על ישראל לשבת בארץ גלותו ההיא! אשר אם כן מוכן מאליו, כי ביחס החובה הזאת וביתר שאת הו' ידרוש ה' מכל בני ישראל בעד כל העתים וכל הזמנים, לקיים ולקבל עליהם את החובה והמצוה הזאת, לדרוש את שלום המדינות והארצות, אשר אלה המדינות והארצות הן לא הגלו אתכם בארצם ולא הביאו אתכם אליהן בחזקה, רק אתם בעצמכם באתם לגור או להשתקע שמה, אף ע"ד מושב בני ישראל במדינות ההן בארצות פוזריו בגולה, הלא לא הוגד מראש, כמה זמן ועדן עליהם יהיה לשבת שמה, עד אשר ירחם ה' עמו. — ואם כן על אחת כמה וכמה, כי בכל מקום מושב בני ישראל החובה והמצוה על כל אחד מהם, להוקיר ולחבב את האדמה, אשר בה נולד וראה בה לראשונה אור וחיים, לדרוש את שלומה וטובתה כל הימים, ולהביט על מושל הארץ, על בתי הפקידות ודתי המדינה וכל פעולותיה בלב מבין, כי אמנם המה חנאי קיומו עלי חל, ואשר באמת זה מאות בשנים השתתף ישראל תמיד באושר ואסון המדינה, לכן חוק לישראל הוא עפ"י המצוה הזאת: כי בכל ארץ ומדינה, ששם הוא יושב ישראל בתור אזרח או תושב או עומד תחת החסות (שיטצלינג), כי החובה והמצוה עליו לכבד ולאהוב את המלך, את הנסיך והממשלה, אשר יחסו ויגנו עליו, ולדרוש את שלומם וטובתם בכל כוחו ומאודו, ובנוגע אל הארץ המושל, לקבל ולקיים ולמלאות את כל החובות

המוטלים על הנחית ביחס אל מושל הארץ. על התושב בנוגע אל ארץ מושבו ועל האזרח ביחס המדינה שבה ימצא מכון לשבתו.

ב

גם בעת אשר התאחד ישראל בארץ אחוזתו, גם אז לא נקרא עליו שם „עם“ (פֶּאָלֶק) רק בגלל הארץ לבדה, ששמה מצא לו אחוזת נחלה בחברה לאומית. בעוד ישראל הנהו גוי אחד בארץ גם בקרב גוים וארצות בעוד בנוגע אל תעודתו, הנה קנין ארץ ירושתו וסדרי המדינה המתיחסים אליה, לא נתנו לו להיות נחשבה „לתכלית“ רק „לאמצעי“, שעל ידה יוכל למלאות ביתר שאת וביתר עז את תַּנְבּוּת ישראל. „התורה לא ניתנה בשביל ארץ ישראל, רק ארץ ישראל ניתנה בשביל התורה!“ — ורק זאת התורה גם הרעיון הנעלה, להיות שכם אחד נושאי דגל תעודה רוחנית, על ידי זה התאחדו הפרטים להיות חברה אנשים כללית בתור „עם“ בפנימיות עצמותם, או „חברה“ או „לאום“ (נאַציאָן) במושג כפי הנאות לזה, ובחיצוניותו הוא „גוי“ בהיותו בעל גוף אחד (פֶּאָלֶק). ואשר מפני זה גם אחרי כן, אף כי התרחק ישראל מעל אדמתו וארץ אחוזתו וגם נוטל כבוד ממנו מהיות עוד השליט על ארץ וממלכה, בכל זאת נפוצות ישראל אלה בגולה גם כן נקראים בשם „עם“ או „לאום“, לא ביחוד מפני השקפתו על „העבר“, בזכרון שבתו יחד בארץ חמדה, טובה ורחבה, גם לא בעבור זה כלבד, בגלל אשר ישים מבטו על „העתיד“ ותקוותו היא תסמכו, כי הכטחת ה' תבוא בעתה, עת ירחם ה' עמו להקים את דבריו בפי הנביאים והחזונים, להשיבם אל נחלתם ולחדש ימיהם כקדם, בעוד גם על פי הידיעה וההכרה הנאמנה של עם ישראל בדבר תעודתו גם בזמן „ההנהגה“, „עם“ הנהגה הלא הוא כלל אנשים הנושאים דגל רעיון נצחי והמחזיקים שכם אחד בתעודת החיים הנצחית, הנהו „עם“ המקיים והשומר את הברית הכרותה בינו ובין ה' אלוקיו, אשר הברית הזאת במעלתה נחשבה לישראל גבוהה ונשאה מחיי מדינה, ואשר בגלל התעודה הזאת יכול היה להאריך את קיומו גם אחרי חורבן ארצו ומדינת ממשלתו. — והנה בעת אשר מתאבלים אנחנו על חורבן הארץ ושרפת עיר הקודש והמקדש, אזי עיקר האבל שלנו הוא על החטא שחטאנו שמה, ואשר הוא אמנם הסב לנו את חורבן האיום והנורא ההוא, אף מתבכים אנחנו את הצרות אשר באו עלינו במסע מדבר גלות החל, בחשבנו אותן למוסר שדי, מוסר אב רחמן, למען נטיב את דרכנו ונשוב אל על. מתאבלים אנחנו על עזיבת התורה והתירשלות בקיום המצוות, אשר כל אלה הביאו לנו את מפלת ישראל והגלותו מעל ארצו. — והנה כאשר נשפוך שיח לאלוקים בתפלותינו ונבקש ונתחגן מה' כי ישועה ישית לנו וישוב ירחמנו, להשיב בנים לגבולם ולאחד אותנו עוד הפעם בארץ ירושתנו, אזי אין כונתנו ומשאלותינו ביחוד כי בשובנו אל המנוחה, ואל הנחלה נוכל להתהדר ולהתפאר ביפעת גדולתנו ורוממות תפארת נחלתנו בקרב מדינות וארצות, רק נעריך תפלה, צקן לחש לה', כי ע"י הגאולה המתמורה, בשובנו לארצנו, נבוא לחיות באחדות לאומית גמורה למען נוכל עוד הפעם בנחת ולא בצער, למלאות ביתר שאת וביתר עז את תעודתנו הרוחנית ולמלאות ולקיים את כל התורה והמצוות כאשר צונו ה' — אמנם זאת

התעודה הרחנית תחובב אותנו: כל עור לא יקראנו ה' אל המקום. ששם יעד עכורנו, להאחו בארץ ונחלה כבימי עולם וכשנים קדמוניות. אזי הגנו מחויבים בכל מקום שיבחר ה' לשבתנו בו בכל עיר ומדינה במושבות בני ישראל בגולה, לגור ולחיות שמה ברגשות אומן ואהבה לארץ מולדת, גם לפעול ולעשות בכל כחות גופנו רוחנו רכושנו ובכל מדה חמדה ויקרה, הנמצא בפעולת איש ישראל, ולאחד את כל אלה, לדרוש בהם את שלום הארץ והמדינה אשר קיבלו אותנו לגור בתוכן ולהאחו בהן. — הגנו מחויבים גם בארצות מושבנו בגולה להתאבל על חורבן ארצנו ולצפות ולקוות, כי ישיב ה' את שבות עמו ויקבץ את נדחי ישראל בעת רצון מלפניו, אבל בידיעה נכונה, כי כל אלה יבואו בעתם ובזמנם ורק באופן אם ישראל ימלא את מלואי חובותיו עפ"י התורה והמצוה, אף החובה ההיא תאסור עלינו ע"י איהא אמצעי חיצוני, להוציא בחזקה לפועל את ההתאחדות הכללית ע"י קנין הארץ. — שלוש שבועות — אומרים חכמינו ז"ל — השביע הקב"ה בהיות ישראל בארצות גלותו: (א) כי בני ישראל אל יעפילו בכוח ובזרוע גטריה, לבנות ולכונן בחזקה את חומת ארץ ירושתם. (ב) לבל ימרדו באומות, הלא הוא, כי כל יהגו בגד, מרד ומעל בארצות גלותם. רק יהיו נאמנים אל המדינה אשר קיבלה אותם לשבת בתוכה. (ג) כי האומות בל יציקו ובל ישעבדו את עם ישראל עד למותר (כתובות ק"א א'). הן אמנם שתי השבועות הראשונות נתקיימו ע"י בני ישראל אל נכון, וכפי אשר יעידו ויגידו על זה „לוחות דברי הימים" מדור דור, אך ע"ד השבועה השלישית ישפטו האומות והמדינות את עצמן.

ג

לכן בעד ישראל נחשבה לחובה מטעם הדת, לא פחות משאר החובות הקדושים השומים עלינו מה', כי בכל ארץ וארץ, ששם יגור וישכון ישראל, לא לבד למלאות אל נכון כל חוקי הארץ ודתיה, כי גם בנפש חפצה, בדיבור ובמעשה, לפעול ולעשות את הכל וכל אשר תהיה ביכולתו לטובת הארץ ואושרה. בין החובות האלה ימנה ירמיהו בראשונה את ההתנחלות-האזרחית. הלוא הוא, לבנות להם ולכונן בית, יען כי אף אם במעשה כזה, יכון כל אחד רק לכונן את טובו ונחלתו, בגלל דרשו את טובת עצמו, בכל זאת, באופן התחרות כזאת תלויה היא טובת המדינה, יען רק באחדות בתים רבים הנוסדים בתום ויושר תלוי הוא קיום המדינות — ואל זה ילוה סור למשמעת דתי הארץ ושמירת כל תקנה, אשר אזנו ותקנו המלך או הנסיך ובתי הפקידות במדינה בעד טובת הכלל (דינא דמלכותא), גם להעניק בצדק וביושר ובלב מתנת מרכוש מכוחך ותבונתך כל דבר אשר הכלל דורש מחפז לטובת כולם. — וגם להקריב את החיים על מוכח אהבת ארץ מולדת, עת תקרא את בניה להגן עליה, אבל אל החובות האלה החיצוניים דרוש הוא, כי ילזו גם החובות הפנימיים, הלא הוא, להיות נאמן בלב ובנפש אל המלך, אל הארץ והמדינה, להיות נמשך אחריהם באהבה רבה להתכבד בכבוד הארץ, גם להתאמץ בכל אשר תוכל להיטיב ולהועיל, כי התקנות והסדרים הנוסדים במדינה יפרחו ויגו, למען תשיג המדינה על ידם את תכליתה ומטרתה לתכלית ההתאחדות, לכן בכל מקום

ובכל עת עליך לפעול ולעשות בעד הקיום והחזקת שלושת העמלים. האמת "הרין" "והשלום" ולהביא לפועל כל רעיון ומחשבה טובה לטובת הכלל, ואשר לפי המושג הזה את שאמרנו ע"ד חובת העדה בפרק הקודם יתייחס ג"כ בנוגע לחובתך בהיותך "נתין ואזרח במדינה".

והחובה והמצוה הזאת היא בלי כל תנאי — מבלי התלות, אם המדינה ההיא תתנהג עמך במידת החסד והרחמים, גם אם תגרע ממך ברב או במעט את הזכות המשפט שלך, לחשוב אותך לאיש באנשים במדינה ולפתח את חיי האנשים על הארמה שעליה גולדת, גם אז חלילה לך מהתירשל למלא את חובתך — היה צדיק בפני עצמך, תם וישר בגלל שם "ישראל" הנקרא עליך. עשה כל זאת בגלל החובה השומה עליך מה להיות נאמן אל הנסיך הארץ, שבה תשב ותגור, ודרוש את שלום העיר והמדינה, בכל אשר אתך ובכל אשר תוכל לעשות לטובת הארץ ולטובתך עליה.

כו

אסור חלול השם ומצות קדוש השם

ושמרתם מצותי ועשייתם אתם אני ה', ולא תחללו את שם קדשי, ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים. אני ה' (ויקרא כ"ב).

א

במבוא החיכל של חובות ישראל ע"י התורה והמצוה נפגשנו יחד אני ואתה, בן ישראל, בת ישראל — והנה על סף החיכל ההוא שמענו את קול ה' מדבר אלינו בשמו הקדוש, אף קיבלנו עלינו את עול מלכותו להיות ה' אלקינו זה לנו לאלקים, ה' אלקינו, אשר הוציאנו לתכלית זאת מארץ מצרים, ואנחנו כאשר נשאנו עינינו להביט אל על, אף אנו ענינו ואמרנו: אתה הוא ה' אלקינו! וברגע ההוא וע"י האומר ההוא אנחנו קדשנו את הרוח, את הלב, את ההנאה, את הדיבור ואת הפעולה שלנו למלאות את רצונו הקדוש — אחרי כן תתהלכנו גם יחד בקרב החיכל הרים והנעלה ההוא, לראות ולהתבונן את חיי המעשה של איש ישראל והקשבנו שמה רב קשב מהחובות הנאמנים, אשר יקרא ה' אותנו אליהם לפעול ולעשות בעבור שמו הגדול והקדוש, אשר נקרא עלינו ואשר קיבלנו עלינו את עול מלכותו — השם הגדול והקדוש אשר הנך נושא עליך, בן ישראל! בת ישראל! ואשר הוא יקראך תמיד אל כל דבר טוב ויפה, אל "האמת" (תורות), אל "הצדק" (משפטים חוקים), ואל "האהבה" (מצות) — הלא הוא השם הקדוש אשר יקדש גם את כל אחד מאחיך ואחיותיך בקרב עדת ישראל, אל חיים כאלה, הוא הוא השם הנכבד והנורא אשר יקרא גם כן לכל אחיך ואחיותיך בקרב האנושית הכללית, להקבץ אליו ולקדש את עצמם — לבד יחוש ויתרגש בקרבך בהדרת קדש, בגילה ורנה עת חדריו ימלאו ברעיון הנעלה הזה: כי לא בעד עצמן בלבד קבלת עליך לכבד את שם ה' הקדוש, כי גם באופן ובתכונה כזאת, עת תשא עליך את השם הקדוש ההוא יגיה אור גם בעד אחיך ואחיותיך בישראל, לקדש את חיהם למען ממך יראו וכן יעשו

גם בפעולתם אמונה, כמו כן ישא עליו כל ישראל את השם הגדול והקדוש ההוא, השם הבערץ והנקדש הזה, למען יפיץ קרנים מידו במהלך החולדה ודברי הימים שבכל דור דור להיות „עד נאמן ואות-זכרון בעד הכרת ה' האל היחיד ומיוחד ובעד תעודת האנושית הקדושה! לכן כמו ששמענו במבוא לחיכל הדת והחיים של עם ישראל את הקריאה הגדולה:

„אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים!“

כן גם עתה בצאתנו לשלום מהחיכל ההוא ילוח אותנו דבר קדשו:

„ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה', ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם, המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, אני ה'!“

על דרך חזיים שלנו — הוא יזהיר אותנו לבלי חלל את שם ה' הגדול והנורא, אף יזכיר את חובתנו הנאמנה, לקדש את שמו הקדוש הנקרא עלינו.

ב

אל תחלל את שם ה' הקדוש הנקרא עליך! אל תמית את הכרת ה' הקדושה בלבבות אחיך ואחיותיך בקרב ישראל! — חנה אם אינך חי ביראת ה' ומעשיך לא יסאו בד בבד כפי משאלת ה', אשר שמו נקרא עליך, אם בלבך ורוחך ימצאו קן למו כזב ותרמית ואהבת עצמך, אם רכושך לא בצדק, אם הנאתך בלתי קדושה, אם פעולתך לא באמונה, אם את כל עדיך מהר „חורב“ תחנצל מעליך בגלל איזה משאלת לבב, בגלל איזה נסיה ופניה של תועלת מדומה — אם חייך יראו ויוכיחו לדעת, כי ה' ורצונו הקדוש בעיניך בלתי קדושים, בלתי גבוהים ובלתי בעלים ברום מעלתם, אם יצר לבבך, יוליכך שולל לחשוב, כי יש לך דברים גבוהים ונעלים מאלה, אם הקנין, ההנאה, כבוד אנשים ועוד ועוד המה כל מעינך סלה ובגללם הנך מקריב גם תמיר ותחליף את אלה הנזכרים — שור נא! הן או לא לבד, כי הנך ממית ומחלל בזה את שם ה' הקדוש בך ובעצמך, עד כי לא יעצור עוד כוח לחנך את עצמך לקדושה נאמנה, כי בזה עוד תמית ותחלל גם את הכרת שם ה' ברוח אחיך, בעוד הנך מראת להם על ידי הליכות חייך, כי איש ישראל יוכל להיות איש ישראל, אף אם ארחותיו נלחצים, אף אם הנהו רשע לא קדוש ובעל חסרון אהבה לזולתו ואשר ע"י זה תסבב, כי גם אחרים יחיו ויהיו כמוך, לכן אל תחלל את שם ה'! — (ראה רמב"ם הל' יסודי התורה הל' י').

ג

ובראש וראשון המצות ההיא והאזהרה הזאת מוסבות הנה אל מנהיגי העדה ואנשי הדעת אשר בקרבה, אל כל אחד שהוא נושא התעודת הרוחנית של התורה, ידע תורה ומלומד הנקוב בשפתי חכמים בשם „תלמיד חכם“ (יען מענוה יכנו חכמינו את עצמם בשם כזה), המה מוזהרים ביותר מטעם המצוה ההיא, לבלי לחלל את שמו הקדוש הנקרא עליהם ואשר אמנם ראוי ההנך הוא, כי שם שמים יתקדש על ידיהם; הן ע"י המשל והדוגמא מעצמכם הנכם יכולים גם עליכם החובה, לנטוע את קדושת השם הגדול והנכבד בקרב לבות אחיכם ואחיותיכם.

לכן אל תחללו אותו! אל תחללו את שמו, לא לבד על ידי עשיית דבר עוול בפועל ע"י אי קדושה וחסרון אהבה לזולתכם בפועל, כי גם חלילה לכם בדבר שהוא רק נראה כחילול השם, רק למראית עין, לחלל את שמו בעיני שאר אנשים, יען כי אצלכם לא רק החטא בעצמו חטא הנהי, כי גם מראית עין של החטא גם קרבת החטא לחטא נחשב לכם — יען כי האחרים ישפטו את מעשיכם רק למראה עיניהם; ואם יאמינו כי אנשים כמוכם הנכם מפירי חוק ועוברי עבירה, אזי גם המה יעברו ויעשו חטאים ועונות לעיני אחרים, בעוד מכם יראו וכן יעשו. — הן אמנם איך יוכלו האחרים, לכוון את פניהם ולהטותם אל אור תורה, אם יראו, או יאמינו לראות, כי גם נושאי עמדת אשדית, כי גם המה לא יראו בה אור וחיים, איך יוכלו האחרים לבחור להם את „התורה“ להיות להם לקו הישר בעד החיים שלהם, בראותם, או יאמינו לראות, כי גם יודעי התורה, בעצמם לא יחזיקו במעוזה והתורה לא תהיה גם להם קו הישר לחיים! איך ילמדו הם לכבד את התורה בקדושה נאמנה בכבוד והדר, בראותם, או בהאמינם לראות, כי התורה בלימודיה בלתי מקודשת בחייהם ובפעולתם, וקדושים לא יהיו על ידה!! — רק מרב וכהן כזה (שפתי כהן ישמרו דעת) שהוא בעצמו מוקיר ומכבד את התורה, רק מפיהו יבקשו תורה, באופן אם הרב ההוא יהיה מלאך ה' צבאות, ציר אמונים לשולחיה, להיות קדוש וטהור בהליכות עולמו בעד עצמו ובעד אחרים.

ד

אמנם כמו הכהן במעלת תעודתו בקרב העם, כן החובה על עם ישראל להיות כמהו בקרב כלל האנושית — כאשר בחר ה' באברהם וע"י הבחירה הזאת הניח את אבן הפינה ליסוד מוסד של מציאות עמו הנבחר — אמר ה': „ונברכו בך כל משפחות האדמה“ (בראשית י"ב, ג').

ויבאר את זאת הברכה, אשר תצא מהבחירה ההיא באומר סלה: „ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, ונברכו בו כל גויי הארץ, כי ידעתינו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה וימשפט“ (שם י"ח, י"ח).

ובזה הואיל ה' באר את חפצו, כי גיני אברהם ונכדיו ילכו באהבה וצדק בדרך ה' וע"י המשל והדוגמא שלהם יהיו בהשקט ובבטחה ברכה לעד לעולם בקרב דורות בני האדם להראות בעליל את הכרת ה' ותעודת האדם בהיותם במעלתם:

„ממלכת כהנים וגוי קדוש“ (שמות י"ט, ו').

כמהו בקרב העם, לשמור ולהחזיק כמהו את התורה על אדות ה' בקרב האנושית, ובעבור זה עליהם להיות גוי קדוש, גבוה וגשא ממעל לכל דבר אשר לא כן, ממעל לכל דבר בלתי קדוש וחסר אהבה לזולתו ולעמדתו במעלה הדרושה והיאותה לנושאי דגל תורה כזאת! אחי ואחיותי, לוא אך יכולנו לקיים ולקבל עלינו לעלות ולהגיע לתעודה רמה כמהו, לוא אך נצצור פוח לשאת ולטבול בחשקט ובבטחה ולהשליך ייבנו על ה' ומנת גורלנו אשר מידו זאת לנו, בגלל החינוך שלנו ובגלל הופעת המתגלות שלו בנוגע אל האנושות הכללית, אם נהיה

ענוים ומצניעי לכת. עת יפוח עלינו רוח חנינה בעתות של „חסד לאומים“, אשר יקרבו אותנו ברחמים רבים או בעתים לרעה במעוץ צוקה, כי נהיה אמיצי רוח סמוכים ובטוחים בה' ומשתדלים ככל האפשר להיטיב דרכנו. — לוא אך נביא בענות חן, בתום ויושר במשפט וצדקה את חיי איש ישראל לידי שלימותם ונחזק ונאמץ את לבבנו ורוחנו, ולהגיה בקרבם את אור תורה וגר מצה וחוסן ישועתנו. אם נכוון ונייסד לנצח בעדנו ובעד אחרים את זאת התורה ואת זאת התעודה במלאנו את כל החובה המוטלים עלינו, בנוגע אל מצות „העדות והזכרון“ ע"י חיי „צדק ואהבה“ נשפיע ברכה לכל יצור, אשר ישא עליו חותם הבריה ובפי אשר יורנו דבר ה', אם ברחנו ובגפשונו, כאשר יצונו ה', נהיה אנשים כנים אנשי קדש ומתהלכים באהבה עם זולתנו בקנין, בהנאה בדיבור ובמעשה. — אחי ואחיותי! אם ע"י מנת גורלנו וחיינו אלה יוציא ה' לפועל את הבטחת ברכתו הנאמנה, כי גם האנושית באחדות כללית ע"י הנסיון של עצמה וע"י אות ומופת של מנת גורלנו וחיינו תתרומם גם היא אל האל היחיד והמיוחד — ובאופן כזה נביא אנתנו לידי שלימות את תעודתנו הנאמנה, תעודת „איש וכהן“ — או אז אחי ואחיותי! מה גדול האושר האצילות אשר יעלה ריבוא ויגיע לעולם אחרי ליל ארוך של אלפי שנות עמל ותלאה, צרה וצוקה.

אולם יען וביען, כי עם ישראל ישא עליו תעודה יקרה וקדושה כזאת ולאשר ולקיים את זאת התעודה הקדושה והרמה מחייבים המה כל בן ישראל וכל בת ישראל להוציאה לפועל בחוג חיהם בהשקט ובבטחה, לכן מה מאוד עלינו להיות נזהרים בדרך חיינו אלה וביחוד מה נחוצה היא לנו הזהירות במשא ומתן שלנו עם האיננו יהודי, אחרי אשר עלינו החובה המצוה להראות ולהוכיח להם ע"י חיינו את חותם תכנית תורת האמת, הצדק והאהבה בפועל ובמעשה! — לכן עלינו כולנו לשמוע ולהקשיב תמיד בקול הקריאה הגדולה: „ולא תחללו את שם קדשי“!! חלילה לכם לחלל ולהמית ע"י חייכם את הכרת ה', האל היחיד והמיוחד, את דעת ה' אלקיכם ודבר קדשו בקרב לבות העמים אשר בקרבם אתם יושבים!

אם בגאווה וגודל לבב או ברוגז ותלונה תקבל מיד ה' את מתנות השמחות או את סבל הצרות, אשר יביא ויגזור על עם ישראל, אם רחן ריק ונעור ואיננו מלא אור וחום מאשדת וקשט סלה, אם הנך מתרפה ומתרשל או ממלא הנך בבלי רעיון וכוונה את מצות הזכרון, אשר עליהן לעורר את הרוחות ולהלהיב את הלבבות ולקרנם אל אביהם שבשמים, אל ה' — אם את הונך רכשת לך בעוולה, אם הנאתך תמצא לך מכל דבר פגול, אשר לא ירצה, אם בחיך או בהתהלך בחברת אינם יהודים, תחת להיות גושא ונותן עמהם באמת ובאמונה תונה אותם ותסובבם בכחש, ותחת לנהל עסקיך עמהם בצדק ומשפט תתנכל לצדם בחרמן במרמה ערומים, ותחת להתהלך באהבה תתנהג עמהם באכזריות ובכל הליכותיך עמהם תשליט רק את „אהבת עצמך“ בלבד, אם תפקיר את שם ה' ותורתו וכל דבר קדוש וכל גבוה וגשא שעליך להיות הנושא את דגלם, והנך מאבד אותם בגלל התרעלות אשר תקות ע"י זה להגדיל את הונך ורכושך ולמלאות את תאוותך ומאורי לבבך, לרכוש לך כבוד אנשים וגדולה, או אם תחלל את

שם "ישראל" נקרא עליך, אינם יכולים להיות ולהתקיים רק ב"רגע, רק על זמן קצר ובאמצעים מוגבלים, כי אם דרושים להיות חיים וקיימים "לעולם ועד", ואם כן באיזה אופן יכול תוכל לתת לכל אלה את הקיום והנצח? אולם הביטוי וראה! אמנם יען וביען, כי כוחות האיש הפרטי באמת הנם מוגבלים למאד, ויען כי בעל הכוחות הנהו חולף ועובר, לכן הפקיד ה' את הנכסים היותר נעלים מעניני ישראל, שהמה דרושים להתקיים לעד לעולם, לא בידי איש פרטי, רק מסר אותם בידי "הכלל והציבור", יען כי רק "הציבור" אמיץ וחזק הנהו, הוא חי וקים וגם פה בארץ לא ימות לנצח — לכן אם אתה האיש הפרטי תאחד את כוחותיך הדלים והמוגבלים ותצרפם אל כוחות הכלל, ואם את מבחר פעולותיך תביאן אל הציבור, למען תגמולנה שמה להביא פרי ברכה, אז תוכל לפעול ולעשות בעד כל גבוה ונשא ברוב כוח ובמדה מרובה, יען כי בהתאחדות הכוחות של הפרטים יבנה ויתכונן הכלל והציבור — ואז לתוצאות פעולותיך ומעשיך בעד כל גבוה ונשא תבטיח את המציאות הנצחית לעמוד ולהתקיים מאז והלאה, גם אחר זמן קיומך והיותך בתבל, יען אתה אם גם תגוע ותאסף אל עמך, אבל הציבור איננו מת, הוא ישאר חי וקיים לעולמי עד, גם יוסיף ואמץ וחיל תמיד מחדש — הכלל והציבור הגדול הלא הוא כל בית ישראל, — אבל הציבור הכללי ההוא הנהו מכונן מצבורים קטנים, מעדות בישראל, לכן חובתך שאלה הנך גקראת, הלא היא, לפעול ולעשות הטוב בעדתך ובעד עדתך, גם לנטוע בקרב קהל עדתך את קניני ישראל ועניניו הקדושים, גם לשמרם, להחזיקם לכלכלם, לנטלם ולנשאם.

ב

על שלושה דברים עצמות כל עדה ועדה עומדת ובעד שלושה דברים מכוננות הנה כל העדות בישראל על "האמת", "הדין" ו"השלום" ובעד "התורה", "העבודה" ו"גמילות חסדים" נוסדות הנה גם יחד.

באין אמת — הלא הוא אם הציבור תחת ההתחברות להגיע למסרת תכליתו, יהיה בלתי נאמן אל תעודת היסוד מוסד, אם האיש הפרטי במחשבה, בדיבור ובפעולה יהיה בלתי נאמן עם הכלל אשר על כל אחד לשאת אותו ולהחזיקו, גם להיות נשוא על ידו, אם כחש וכגד בוגדים ישלוט בדיבור ובפעולה. — בלי "דין צדק" — הלא הוא, אם האיש הפרטי לא יצרף את כוחותיו אל כוחות הציבור, לחזקו ולאמצו ולהספיק צרכיו למען הכלל מצדו יוכל לתת משלו להחזיקו ע"י הכחות המשותפים הכלליים ולדין דינו, ולהמציא גם באיש הפרטי את הנדרש לו לקבל מהכלל לשלימות חייו הפרטיים בנוגע אל הזכות וההגנה — ובאחרונה באין "שלום" — בחסרון "השלום" שכל עיקרו הלא הוא לפעול את ההתאחדות התמידית וההתקשרות של הפרטים עם הכלל, אם כל אשר עליו לבוא בברית התאחדות האחות ישאר בפני עצמו מפורד ומפורד, ואם ישלוט ריב ומדון בין חברי הציבור, בין בתי אבות ומשפחות, באופן כזה איך יוכל להיות כלל וציבור בעד יחסו למו כל היסודות הנאמנים האלה לאחדות גמורה — כלל וציבור בחסרון השלושה אלה נוסד הנהו על תהו ובחור!

ג

„התורה“ — היא נפש ישראל, חיי ישראל. — התורה היא קדושה כללית אשר בעדה נברא עם ישראל, ואשר היא תשא אותו בכל החליפות והתמורות של העתים והזמנים. — בלי „תורה“ יחדל ישראל להיות עוד עם וגוי אחד בארץ, ובאשר תפרח התורה שם ינובו גם חיי ישראל — לכן עלינו לאחד את כוחותינו ראשונה בעד „התורה“. עלינו להשתדל כי בקרב העדה יהיו מצויים ספרים לשימוש הרבים, הספרים שמהם ישאבו את ידיעת התורה וביחוד: תנ"ך וש"ס, אף עליהם למנות ולהרשיב בעד התורה אנשים כאלה, אשר ילמדו את בני העלומים את דעת החיים, גם אנשים מלומדים כאלה אשר באור תורתם יגיהו אורם מסביב ויפיצו אור תורה גם בקרב לבות האנשים המגודלים. אף לכוון בתים כאלה, ששם ילמדו בקביעות את לימוד התורה — זאת היא המטרה הראשונה והנכבדה שעל העדה לכוון את פעולתה אמונה, ולשים לבם לחזק את קיומה — ואין להעדה מקומות היותר קדושים מהבתים אשר יבנו ללמוד התורה, הלא המה „בתי המדרש ותלמוד תורה“.

בני העיר כופין זה את זה לקנות להם תורה נביאים וכתובים וגמרות לשימוש הרבים (א"ח ק"ג א'). מושיבים מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, וכל עיר ועדה שאין בה מלמד תינוקות ראוייה להיות נבדלה מקהל ה' וכמאמר חז"ל, כי קיום העולם הוא בהבל (הוי"ו) פיהם של תינוקות. מכניסים התינוקות לתלמוד להיות הילד בן חמש שנים שלימות אם הוא בריא אולם, ואם כחוש הוא ורפה במבנה גופו, בהיותו בן שש שנים שלימות. אל ירחיקו את התינוק הבלתי מוכשר ללמוד מבית הספר, יען יוכל היות כי יתפתח בחברת שאר התלמידים ולא יבצר ממנו לרכוש לו את ידיעות התורה. המלמד לא יכה את תלמידו מכת אויב, מוסר אכזרי, לא בשוטים ולא במקל רק ברצועה קטנה. — תלמוד תורה של הילדים עמדה כה במעלה רמה אצל חכמינו ז"ל, עד כי אמרו: אין מבטלים התינוקות מלימודם אפילו לבגין בית המקדש. — ביום השבת אל ילמדו לימודים חדשים, רק ישנו ויחזרו על לימודם שלמדו במשך השבוע. בעד חמשה ועשרים תלמידים די מלמד אחד, ויותר מכ"ה עד ארבעים גדרש עוזר להמלמד, ועל יותר מארבעים ילדים גדרש שני מלמדים. — מלמד תינוקות שמניח הילדים ויוצא או עושה מלאכה אחרת עמהם או שמתושל בתלמודו הוא בכלל: „אור עושה מלאכת ה' רמיה!“ ולכן גדרש להושיב מלמד שהוא ירא את ה' ומהיר ומבין דבר. אם בא מלמד תינוקות אחר שהוא טוב יותר מהמלמד הנמצא אתם מסלקין הראשון מפני השני. בשני מלמדים, אם האחד קורא הרבה ואיננו מדקדק עמהם להבינם היטב ואחד אינו קורא כ"כ אלא שמדקדק עמהם להבינם אל נכון יתנו היתרון להשני. אם אפשר יראו לבחור במורה שהוא בעל אשה. — אין מלמד אחד יוכל להפריע את רעהו, לכוון גם הוא בקרבתו בית הספר לתלמוד תורה, יען ברבות המורים תרבה ותגדל דעת התורה (רמ"ב, רנ"א י"ג, א"ח נ"ג כ"ד).

ד

אבל כמו החזקת "לימוד התורה" נתנה אל העדה, כן מעיקרה נמסרה ההשגחה על היחיד בדבר מלואי התורה גם כן אל הכלל הציבור כי יהיו שופטים ושוטרים בכל עדה. דיינים ושומרים יפקחו על דרך החיים של כל איש פרטי ויחרצו את משפטו לפי חוקי התורה, גם בעין רחם ותבונתם יתאמצו תמיד לתקן תקנות נאמנות בעד מלואי התורה לפי המקום והזמן, אמנם בנוגע אל השופטים וחריגים ובענינים הגוגעים למשפטי האזרחים החובה על כל איש ישראל, כפי אשר תצוהו התורה בעצמה, להיות סר למשמעת דת המלכות והמדינה (דינא דמלכותא דינא), בכל זאת הלא בכל הענינים האחרים הנוגעים אל החיים, עליהם לעשות ולקיים את דבר ה' ולמלאות חובתם כפי אשר תחובבם התורה, ואם כן דרושים להיות בקהל ועדת אנשי שם כאלה, אשר יורו ויראו לך את דרך התורה והמצוה, ויעוררו ויכונו את רוחך ולבך, למען תהיה נאמן אל החובה הזאת, ועל הציבור מוטל הוא הדבר, לדאוג גם בעד דרך החיים של כל איש פרטי. על העדה לעשות תקנות נכונות ולהשתמש בכל האמצעים הדרושים והמחוכמים שמטרתם ותכליתם להרגיל את האיש היחיד כי יחיה "חיי צדק ואהבה" וכפי אשר תורנו התורה, ועל כולם על העדה לכוון מוסדות נאמנים כאלה בעד החיים, שהמה יוצאו לפועל את קיום המצוות הנהוגות תמיד כפי התורה, ואשר רק ע"י הכלל והציבור ותקנותיהם יהיו אפשר לקיים אותן, כמו למנות שוחטים, מקה, בית הכנסת, בית המדרש, וכמו כן בנוגע לעניני האזרחים מה טוב ונכון הוא כי העדה תשתדל ככל האפשר לפשר ולצדד בין המריבים ובתור ראשי בתי אב ומשפחה, לגמור את עניני חבריה בשלום ובמישור, מבלי ידרש כי דברי ריבותם יבואו עד בתי הדין והמשפט (ראה א"ח תקכ"ט ד, ח"מ קס"ג, י"ד א, א"ח נ"ג, כ"ד).

ה

"עבודה". — מה נכבדה ויקרה היא עבודת אלהים בציבור הוכחנו במערכה הששית (עבודה), ויען כי עבודת אלקים היא מעוז ומשגב לחיים אף עבודת ה' בציבור יסבב עוד ביחוד את הקשר וההתאחדות של האחים, לכן על העדה אחר השתדלותה לקיום התורה לדאוג ולפעול גם לטובת עמוד "העבודה". כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת ולכוון בקרב כל דבר הדרוש בו, למנות חזן ושליח צבור ולבל יחסרו בעת התפלה מנין עשרה, וגם בעדות קטנות, אם יחסרו אחד או שנים אל המנין עשרה, יקראו את החסרים לעת התפלה ממקומות אחרים, וגם בעד שכר ותשלום, וביחוד בעד ימי ראש השנה ויחז"כ"פ. שאז עבודת אלקים בציבור היא מאד יקרה ונעלה כפי תעודת הימים (א"ח ק"ג, נ"ג, נ"ה כ"א כ"ב).

ו

גמילות חסדים". — על כל אחת מקהלות ישראל החובה והמצוה לדאוג בעד צרכי העניים ולהספיק להם: מזון, מלבוש ומעון גם לעניני נשואין אם תחסר אם הבית. את צרכי העני נדרש להספיק כפי אשר היה רגיל במצבו

הקדמם ועל העדה לתת לו מבלי לחשוב עמו אם ככה נחוץ הוא לה, בעוד הוא נצרך לזה, אמנם טוב הוא יותר להספיק מקופת הצדקה של העדה את צרכי העניים מבלי ידרש להם לחזור על הפתחים ולבקש נדבות מיחידים למצוא על ידם די מחסורם (י"ד ר"ג).

בכל עיר ועיר שיגורו בה בני ישראל יחד, עליהם לכוון קופת צדקה של העדה, שממנה יחלקו מעות לעניי העיר ההיא מע"ש לע"ש וגו' (לעני מה שיספיק לו לשבעה ימים ולאורחים עניים שבאו שמה במקרה את הנצרך לכ"א על יום אחד. עני עובר-אורח מקבל למצער מזון שתי סעודות, ואם ילין שמה יתנו לו גם מצע וכד' וכל הנצרך לו למשכבו; אם ישאר עד אחר השבת יקבל בעד השבת מזון שלוש סעודות, ושאר הדברים כפי חובת היום, ואם מכירים אותו נותנים לו כפי מצבו. — לפי הכלל, מחלקים לעניים את הכספים מקופת הצדקה בשלושה. הצדקה נגבית בשנים ונשמרת ע"י אחד. בני העיר רשאים לשנות מקופת הצדקה לעניים ולחשתמש עם הכסף אם נחוץ והוא גם לשאר צרכי העיר במעות שנדב היחיד אל הקופה, באופן אם לא הגיד מפורש את מטרת צדקתו. שלמענה נדב את הכסף. מי אשר יאמינו בו ויפקידו בידו לשמור את כסף הצדקה, עליו להיות נוהר לא לבד לבלי לעשות בו דבר אשר לא כן, כי עליו לראות תמיד לבלי למשוך עליו שום חשד גם למראית עין. אל יכניס ואל יערב את המעות של צדקה עם מעותיו, רק יחזיק אותן בקופה מיוחדת. אל יחליף המעות בעד עצמו ואל יקנה איזה דבר השייך לצדקה, ועומד לחמור, בעד עצמו, רק למכור לאחרים, ועליו מצד עצמו להראות חשבון צדק, אף אם לא ידרשו ממנו כזאת, וגם אם הוא איש נכבד ומהימן, אשר לפי הדין לא יוכלו לדרוש ממנו חשבון. — גבאי צדקה אם יחרפוהו העניים, אל ישים לבו לזאת, רק יחלק בלב נכון בקרבו ובאמונת רוח, ויחשוב לו את החרפות והגדופים אשר יסבול בגלל עמלו לטובת הצדקה, לזכות מיוחדת לו. — עליו להיות נוהר לבלי לתת היתרון בנתינת הצדקה לקרוביו על שאר העניים (רנ"א, רנ"ב). כבר אמרנו למעלה פרק י"ז, כי יוכל העני לקחת מן הצדקה עד אשר תשיג ידו, לרכוש לו סכום מסוים, אשר מתבואת כספו יוכל להחיות נפשו ונפשות ב"ב, ובזה נעיר, כי אם גם על פי הדין איננו מחויב למכור את כלי ביתו הנדרש לו לשולחנו, מלבשו ומעונו, אם גם המה יקרים רב יותר מהנדרש לו, למען יוכל בעודף על מחירם, לרכוש לו את הסך המסוים, אשר הריוח יספיק לו לכלכלת ביתו ולא יצטרך לצדקה, כי הדין ההוא נאמר רק על העני המקבל צדקה מן היחיד, אבל אם יקבל מקופת הצדקה של העדה, עליו למכור את כלי ביתו היקרים, ולחשתמש עם העודף לאסוף את הסכום הנזכר, לבלי יצטרך לקחת מהצדקה (רנ"ג). כופים תמיד את הקרובים העשירים, כי המה יפרנסו ויחזיקו בידי קרוביהם העניים, לכל יפלו למשא על שאר נדיבי העיר, והנה כאשר מסרת את נדבתך אל קופת הצדקה לעניים, אז לא אתה ולא קרוביך אין לכם הזכות על מסת נדבתך, רק הגבאים יחלקו את הצדקה כפי אשר ימצאו לטוב במעשה הצדקה, אולם בכל האופנים האחרים עושים תמיד עם כסף הנדבות על דעת הנותן (רנ"א).

והנה כמו נחשבה היא התעודה של היחיד במעשה הצדקה לנכבדה

שם ה' בעבור זה, בעבור כי יסירו ממך את העול הכבד אשר ישימו עליך לא בצדק ולא במשפט — הביטה וראה! הן אמנם אז הנך ממית ומחלל את הדעת וההכרה, שהחובה והמצוה עליך תמיד לעורר אותן להיות לחיים תוצאות; הנך מרחיק ממך את הסגולה הגדולה, שעליך לקרב אותה — הנך מסבב, כי נבזה נמאס יהיה הדבר הנעלה הדרוש להיות מהולל ומכובד על ידך, את אור היום שעליך להפיץ ולהגיה באור תורה ונר מצוה על כל סביבותיך, הנך מחפץ „לחשכת לילה“; הנך מחלל את הקדש, שעל ידך דרוש להיות מקודש, הנך מחלל את שם ה' האל היחיד ומיוחד ותורתו, הנך משליך אחרי גוך את תעודתך להיות הנושא את דגלם ומקיים וממלא את דבריהם לאשורם להיות „איש ובהן“ „ובעל בעמך“.

לכן אומרים חכמינו ז"ל: גזולה וחמורה היא העבירה של גולה וכל דבר עול אשר יעשו לאינו יהודי רב יותר מעבירה כזאת נגד איש יהודי, יען בנוגע אל היהודי העבירה היא רק עבירה פשוטה וחטא ועון גגד המצוה „לא תעשה“ של „לא תגזול וגו'“ וכדומה, אבל נגד אינו יהודי מלבד העבירה בעצמה שהיא עבירה מטעם הדת, הן הוא גם עון פלילי של חילול השם אשר עונשו מוות ואבדון — לכן כל איש יהודי אשר יונה ויכחש ויעשה עול לאינו יהודי תגהו עובר גם על העבירה הגדולה והנוראה שבעבירות „עון חילול השם“ אשר לא ינקה רע ואשר בזה ישרליך שקוצים על הוד כבודו ותכונת איש ישראל שעליה נאמר: „שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית“ (צפניה ג', י"ג) — ותנה מלבד כי אסור לו לעשות לאינו יהודי, שום דבר עול בפועל או להראות שנאה ואיבה בפרעל, כי עליך להיות עוד נזהר במאד מאד לבלי עשות גם דבר שהוא נראה לדבר עול, חדל לך מעשות נגד אינם יהודים אף דבר הנראה למראית עין לדבר אשר לא כן, כי דבר עול רק למראית עין נגדם דומה, הוא אל עצם החטא, בעוד גם מזה הלא יצא „חילול השם“ ותעודתך הלא היא תמיד לקדש אותו ולא לחלל חלילה את שמו (סמ"ג מצות ל"ח ב' קנ"א, ח"מ במקומות רבים).

ה' העמיד אותנו תחת עיני מתי תבל, וזה שנות מאות רגילים המה האנשים לספול את עון האיש ישראל הפרטי על ראש כלל האומה, גם מאפני החיים של בני ישראל חושבים המה, כי כזה וכזה בלי תפונה תדרוש מהם התורה היא תסדר להם איך להיות ולחיות בתבל, האם אינך רואה מזה, כי על הנהגת חייך הפרטיים תלוי הוא כבוד עמך ומסדר החיים של כל איש ישראל אם באמת יחיה על פי התורה והמצוה, יבואו לתת כבוד ויקר גם לאל היחיד ומיוחד ותורת קדשו? האם אינך רואה כי צעד אחד שלא כהוגן בחייך יבזה ויחלל לא רק את כבוד עצמך בלבד, בתור איש פרטי, כי גם את כל כבוד בית ישראל, גם את כבוד ה' והתגלותו הרמה? לכן הבה! שים לבך להתבונן, כי עלינו לחוש את עצמנו תמיד תחת עין השגחת מתי תבל! עד כי כל אחד מאתנו דרוש לחיות בידעיה נאמנה, כי עליו תלוי כל כבוד בית יעקב, וחובתו הנאמנה, למלאות את תעודת ישראל לקדש את שם ה' ותורתו, אי לזאת, עלינו להיות באופן כזה עד כי גם העין הבוחנת של מתי תבל תראה בנו רק חיי ישראל.

ר' שמשון ב"ר רפאל הירש

חיים נאמנים קדושים וטהורים כפי התורה, ולהוכיח בעליל: מה נאמנו דברי הגביא:
„ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר“
(ישעיה ס' כ"א).

ה

„חילול השם“ — חילול שם ה' להמית את דעת ה' ותורתו הוא עון פלילי כבד כזה, אשר לפי דברי חכמינו ז"ל אין חטא ועון גדול ממנו. — כל העונות, יאמרו חז"ל, יכופרו ע"י התשובה הנאמנה, ע"י יחכ"פ ויסורים, אבל על חילול השם נאמר: „אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו“! (יומא פ"ו). המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם ואין מאחרים העונש של חילול השם (אבות ד' ה' קדושין מ'). — ובאמת אם הנך נושא עליך את שם ה', ואם בחיך הפועלים תחלל את שמו הקדוש, ובעבור כי ידמו, כי אלה חייך הלא־טהורים מתאימים המה עם רצון ה', אזי נחוצה הוא, כי העונש של חילול השם יתראה בעליל, ויהיה גלוי לכל, למען דעת כי חייך הנם למורת רצונו הקדוש, וע"י הגמול הזה תיבנה ותתכונן עוד הפעם דעת ה' והכרת האל הקדוש אשר בשאט נפש בזית אותן, האם חפץ תחפוך להצטדק על מעשך זה, כי במשגה ובבלי דעת הבאת את חילול השם? אולם איככה יכולת בבלי דעת או בקלות דעת להתנהג ככה בדבר כזה שעליך להיות נזהר במאוד מאוד פן יצא מזה חילול השם? האם לא זאת הבלי דעת או הקלות דעת בעצמה, אשר בה יכולת לחלל את שם ה', האם לא היא בעצמה אות נאמן כי רוממות האל הקדוש לא נחשבה ולא נעלה בעיניך, אחרי אשר יכולת לשכוח אותו ואת שמו הגדול והנכבד, האם הבלי דעת הזאת בעצמה איננה חילול השם, עון פלילי?!

ו

אולם אם ישראל הוא נושא השם של האל הקדוש, ובכל זאת שם ה' מתחלל הנהו על ידי, אם בקרב עדת ישראל לא יתאמצו לקדש את קדוש ישראל, אם לא יעריצו את מקדישם זה להיות נחשב להם לגבוה מעל גבוה ומאוד נעלה, אזי לא די לך כי רק הקדושה והטהרה של עצמך הפרטי תהיה תכלית קיומך ומציאותך בקרב אֲחִיךָ, ובלתי מספיק עדנה להציל רק את קדושת חייך הפרטיים מכליון, רק עליך החובה להתאמץ לפעול ולעשות את כל יכלתך, כי גם כלל ישראל יקדישו ויכבדו את שם ה'. — לכן אל תשקוט ואל תנוח בפעולתך אמונה, עד כי בקרב כל חוג עדת ישראל ה' ורצונו הקדוש ישלטו תמיד, ולהסיר כל שמץ דופי למען יהיה עם ישראל מכבד את האל הקדוש בתור עדות וזכרון לדורי דורות — לכן גם איננו די לך כי לא תחלל את שם ה' הקדוש, רק עליך לשים כל מעינך לאמת גם את אומר קדשו וחפצו הנעלה, הלא הוא: „ונקדשתי בתוך בני ישראל“ — עליך החובה והמצוה לקדש את השם ע"י המשל והדוגמא של עצמך בהליכות עולמך, בקרב עדת אֲחִיךָ, עליך להראות ע"י המשל והדוגמא שלך ובגלוי ובפועל ובמעשה, כי לבן ישראל הנאמן, לבת

ישראל הנאמנה, אין כל דבר קדוש ונעלה, גבוה ונשא מהכרת ה' ומלוא רצונו הקדוש, ואם נחרץ הוא, הנך מוכן ומזומן גם לחתום בשמחה וברצון טוב את עדותך זאת גם „בחיך“ עלי אדמות. הנך מראה בעליל, כי יכול תוכל גם להקריב את חיך על מוכח אמונתך בה' ודת קדשו. — ואשר בזה תעורר את רוחות אחיך לעשות כמוד, אם נחרץ הוא לקיים את הכתוב: „ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך“ בעצם שלימותו, בעוד עיי „מותך“ זה תפליא לעשות הרבה יותר מפעולתך אתך עיי חיך, יען כי במות קדושים כזה, הנך מניח אחריך משל גאמן ודוגמא מגדל אמונתך בה' דת קדשו, לאות ולמופת בעד דורך ודורות הבאים ולזרעך אחריך, כי במותך זה תלמד גם לגכדיך, איך להכשיר את נפשם ולהתרומם אל קדושת החיים כזאת — אולם אם בא לידך להקריב את חיך על קדוש השם, במסרך את נפשך בגלל דתך ואמונתך, אל תעשה זאת על מנת שיעשה לך ה' „נס“ להצלתך, רק הפקד את חיך ונשמתך ביד ה' הממית והמחיה, שהוא אמנם היחיד אל גכח מה הוא יקר וגכבד עבורך ביותר, אם „מות קדושים“ בהוה או חיך הנשארים עוד לך לחיות עלי אדמות „בעתיד“ (ראה תורות פרק ט', ספרא אמור).

„ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה', ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה'“.

מערכת העבודה

עבודת ה'

א

תפילה

ועבודתם את ה' אלקיכם (שמות כ"ג, כ"ה).
ולעבדו בכל לבבכם (דברים י"א, י"ג).

א

כל חיינו אם המה קדושים וטהורים כפי שהם דרושים להיות ע"פ רצון ה', הנם נחשבים „לעבודת אלהים“, עבודת ה' בפעולתנו אמונה, למלאות את רצון ה' עם כל הקנינים הניתנים לנו בכל עת ובכל שעה — הן אמנם אם גלמוד לאשורן את האמתיות הכלולות במערכת „התורות“ ונלבב ונחבב את האמתיות האלה ברוחנו ובלבבנו; אם נציג ונעריך לפנינו גם נכון אותן לעולמי עד בעדנו ובעד אחרים ע"י „העדות“. אם נקיים את האמתיות האלה בפועל: בהנאה, בדיבור ובמעשה, בצדק ובאהבה, כפי אשר יורו לנו „המשפטים“ „החוקים“, „המצוות“, אז עבדי ה' אנחנו, „רעבד ה'“ הלא הוא השם טוב הגבוה והנשא למאוד, אשר האדם בחייו יוכל לקנות אותו ע"י חייו בחלד, אף נוכל לקנות לנו „שם טוב“ כזה, באופן אם אנו ככל היצורים מסביב לנו, שהמה אמנם עובדים את ה' באונס ובהכרח, אם אנחנו „בחוש ובבכירה“ נכניע ונמסור את עצמנו תחת „חוק ה'“ ובכל קנין אשר להמציאות שלנו ובכל עת ובכל שעה מהמציאות שלנו אם נתאמץ לחיות בעבודתו או אז כל חיינו יהפכו להיות „עבודת אלהים“.

הנה עבודת ה' בחיים כזאת תוכל לבוא לידי שלימותה רק ברוח בהיר, בלב מלא רגשות חמים ונעלים ובכוח הקדושה של כל עצמותך. — אולם ההתחרות לקנות בהירות הרוח, להשגת חום הלב, הכוח הקדושה לכל אלה עם הכנת עצמותך אל עבודת ה' כזאת — אף ההתקדשות וההומנה להיות „עבד ה'“ ע"י צאתך מחוג עבודת ה' בחיים ולאסוף ולקבץ בפני ה' את

נדחי כוחותיך להתקדשות נאמנה אל עבודת ה' כזאת — כל זאת נקראה בשם „עבודה“ מיוחדת. עבודת ה' מיוחדת שהיא „ההכנה והכשרון“ אל עבודת ה' בחיים, לפני הכנסך אל חוכם, אף נחשבה היא לעבודת ה' בפני עצמה. יען כי גם היא כפי ערכה עליה היא התרוממות כל עצמותנו הפנימית אל המדרגת שעלינו לעלות ע"פ רצון ה', הלא הוא, אל מילוא רצון ה' בפנימיות נפשנו.

לכן את „עבודת ה'“ הזאת, למען הבדילה מעבודת ה' בפועל בחיים נקרא בשם „העבודה הפנימית“ — „העבודה שבלב“. ואת עבודת ה' בחיים, בשם „העבודה בפועל ומעשה“. אולם „העבודה שבלב“ היא באמת ההכנה וההזמנה אל העבודה בפועל, גם תשיג את תכליתה רק בעבודת ה' בחיים בפועל ובמעשה.

ב

מילוא רצון ה' זה בפנימיות נפשנו — עבודת ה' שבלב הזאת — יוכל להגיע לעצם שלימותו, ע"י עשיית שינוי נמרץ במהלך רעיונו ורגשותיו ע"י התעוררות הלב והרעיון, ע"י דחיית הרעיונות הלא טהורים ותחית רעיונות ורגשות נעלים תחתם בפנימיות נפשנו, בעזר הרעיונות והרגשות הן המה התוכן היחידי של חיינו הפנימיים, אולם רעיונות ורגשות יעלו ויתעוררו בקרבנו אם ע"י דיבור ושיחשפתיים או ע"י אותות זכרון ופעולות שהן לשם אות וסימן. והנה עבודת ה' הפנימית הבאה ע"י סימנים ופעולות לשם „אות“ נקבעה בעדנו ע"י „הקרבנות“ (ראה הלאה פ' י"ח) והעבודה הפנימית ע"י „הדיבור“ הלא היא השתפכות הנפש „בתפילה“.

עבודת ה' הפנימית ע"י „התפילה“ יקראו אותה חכמינו ז"ל ביחוד בשם „עבודה שבלב“, יען בה נמצא האמצעי לזה יותר מאשר בעבודת הקרבנות. האמצעי שקרוב הנהו ביותר אל הרוח ואל פנימיות נפשנו — הלא הוא „הדיבור“ — אבל לא בעבור זה, בעבור כי עבודת ה' ע"י קרבנות ועבודת ה' ע"י הדיבור שונות ונבדלות הנה במסורותיהן, עד כי נחשוב כאילו האחת תכליתה היתה רק בחיצוניותה והשנית בפנימיותה, זאת לא זאת, יען בעד שתיהן המלה „לב“ — שהוא פנימיות נפשנו — הוא נושא הפעולה ושונות הנה רק ע"י אמצעי רושם לפעולות על פנימיות נפשנו זאת.

אנחנו נקח בזה דברים ביחוד ע"ד עבודת ה' הפנימית, ע"ד העבודה שבלב הבאה ע"י „הדיבור“, הלא היא „התפילה“.

ג

הפעל „התפילה“, אשר ממנו נגזר השם „תפילה“ מובנו עפ"י מקור הוראתו „לבחון את עצמנו ולשפוט את עצמנו“ או כפי אשר יורה לרוב

הבנין „התפעל“ להתחרות פנימית: להחליט בקרב לבבנו ולחרוץ משפט. משפט־אמת וצדק, על אודות עצמנו. הוראת המלה היא: כי המתפלל יוצא הנהו מחוג החיים הפועלים ומשתמט מהם, למען יחרוץ משפט אמת וצדק על עצמו על אודות „האני“ שלו. הלא הוא, על אודות כל היחסים שלו בנגע אל ה' והתבל, גם לדעת ולהכיר את משפט ה' והתבל על אודותיו, ובכוח משפט כזה יחדור בקרב הלב ותרוח לפעול, כי שניהם באחד יצרפו ויתלבנו על יד להיות חוקים ומוכשרים בעצם טהרם, למען יוכלו להמסר מחדש אל החיים הפועלים. — הפעולה להשגת משפט חרוץ כזה נקראת בשם „תפילה“. — „תפילה“ קוראים אנחנו בלשון אשכנז „געבעט“ אבל המלה „געבעט“ לא יביע את מושג „התפילה“ בעצם תכונה, בעוד המלה האשכנזית קרובה יותר אל מושג „בקשה“ אשר היא אמנם רק המדרגה התחתונה מהתפילה, או מוצאה ממקור הפעל „בעטען“ בשפת האשכנז העתיקה, אשר אם לא אשגה, יורה רק על „הרצאת דברים“ (הערזאגען) וקריאה בלבד.

ד

בקרב החיים בעצמם הן לא תוכל להתחזק ולהתעודד, לכוון אותם להיות חיים נאמנים גם בעצם המעשה והפעולה, בעד האמת, הצדק והאהבה, גם אז לא תוכל לרכוש לך עוד בשלימות את הדעת, את ההכרה ואת חריגש הטהור בעד האמת, הצדק והאהבה, אף בהיותך נמצא כבר על שדה המערכה ללחום נגד סכנות פנימיות וחיצוניות, נגד צרות ותאוות, לא תוכל אז לעשות את ההכנה וההזמנה, להחליץ חושים מול פני המלחמה ההיא — יעז וביעז כי אז לרוב החיים בעצמם ישללו וישדרו ממך את הכוח העז והתעצומות לחיים. המה יקחו ממך את „האמת“ ויתנו לך תחתה את הכחש והכזב, גם יסבבו לך, כי תרבוץ ותכנע תחתך בה בעת אשר תעודתך לגבר חילים ולנצח, המה יהסו בקרבך גם את קול „העדות“ אשר עליהן להעיד בעד האמתיות הרמות שעליך ליסד ולכוון עליהן את החיים ולקדשם אותם. עד כי את קולו הנך שומע רק במחצה, ותעשה ותמלא אותן בבלי כל רעיון, מבלי יכולת עוד, כי תהיינה האומנות והמחונכות אותך אל ה' — לכן עליך לעתים שונות, להתפרץ מחוג החיים הפועלים ולחלוץ עצמך ממצבך ועסקיך, שיביאו לרוב סכנה לחיים הנאמנים שלך, למען ע"י התפילה וצקון לחש, תוכל לרכוש לך עוד הפעם את הכוח לחיים, את המבט הנאמן ואת הרצון החזק לקנות את האמת, לרכוש לך את הצדק ואת האהבה, את החזק ואומץ הלב לנצח במלחמה, ולהשיג עוד הפעם את קדושת החיים אשר אבדה ממך.

ה

אם אתה בשאון החיים — אבדת את הרעיון גם את הרגשיה מרוממות אל היחיד ומיוחד וגדולתו, שהכל נהיה על ידו, ואשר מבלעדיו אין דבר

בעבר, בהווה ובעתיד, שהוא לבדו אין זולתו, אדון חייך המכלכלם והמנטלם המנשאם. הוא המשפיע חסדו ומתנותיו לכל אחד, ואתה הנך נקרא לעבודתו בתור איש-ישראל — עד כי בהמון ושאר החיים לא תביט ולא תחזה עוד בתבל מסביב לך את היכל-הבריאה של הבורא והאב היחיד ומיוחד, גם לא תתבונן עוד, כי כל יציר הבריאה הוא יצור ה' ועבדו, יצור ה' ועבד ה' כמון ועמך, רק תשקיף ותראה לפניך גל של יצורים והמון בריות העובדים רק את עצמם וכל אחד יחיה רק על תאותו וחשק לבבו, אף על אודות ישראל תשפוט רק למראה עיניך ולפי חזיונו החיצוני, שהוא אמנם עם קטן ודל, ממושך וממורס כל הימים, עד כי את העמל לקנות ולרכוש לך שם ישראל באמת ואמונה תחשוב לך לטורח ומשא לעיפה. — אתה לא תחשוב עוד את עצמך לבן, ליצור ולעבד ה' ותשים כל מעינך להתמכר ביחוד אל תאוותך, אל שרירות לבך ולב אחרים, בחשבך, כי מנת גורלך מסורה גם כן אל המקרה וההזדמנות. לפניך הנך רואה רק את סיפוק ההנאה או חסרתה ממך, בתור תעודת חייך, אף שם ישראל לא יהיה עוד כוכב המאיר לפעולותיך.

או אז בתפילה השתפכות הנפש, תסיר מעליך את דמיון הרוח הכחב הזה ותעתועי הרגש הנתעה בשוא, ותתאמץ עוד הפעם לפעול בך, כי רעיון נעלה יחדור כולו כליל בקרבך, להווכח על ידו לדעת, כי אכן יש ה', וכי הוא אל יחיד ומיוחד, כל יכול ומידו הכל, וכי ישראל אמנם מוכשר ונהוג לעבוד את ה', האל היחיד ומיוחד, אל אלהי ישראל, ביחוד בימי עניו ודלותו, בעוד שפע רב ונחלה בלי מצרים לו רק ע"י ה', לכן ישמח ישראל במתנת חלקו. — אתה תכיר ותדע אל נכון, כי הכל כאשר לכל, כל אשר מסביב לך הנהו בית ה', בית-אל, מקהלת עבדי ה' וכולם כאחד שכם אחד יעבדו את האל היחיד ומיוחד ואת תכלית חכמתו, וכי כולם כאחד הלא אחיך המה, שעליך לאהוב ולכבד אותם בתור בני ה', ובראש וראשון להכיר ולדעת, כי גם אתה נקראת אל עבודת ה' כזאת, אתה יותר מכולם, אתה בן ישראל, בת ישראל, הן אתה ביחוד נקראת אל עבודת ה' מאוד נעלה כזאת, הלא היא למלאות ולקיים בחייך את תורת ה' וע"י מלאי התורה והמצוה, לשמור ולגזור את הלכה טוב ע"ד ה' והאנושית בעד האנושית, למען תבוא ותגיע גם היא עד אחרית הימים ואור תורה תראה בתורתך ובחייך וע"י המשל והדוגמא שלך גם כלל האנושית לאורך ילך ולנוגה ורחק בתורת חייך.

„תפילה“ אשר על ידה תבנה ותכונן את ההשקפה הנאמנה על החיים, היא נקראת בפרט בשם „תהילה“ גם בשם „תפילה“ בכלל. „תהילה“ היא ההשקפה הכללית על ה' בתבל, באנושית ובאשר ועליהם ע"י רעיון ה', — „תפילה“ היא ההשקפה על כל אלה ביחוד בנוגע אל עצמך וההשקפה על עצמותך ביחס אליהם. — „תהילה“ תתן לך את ההשקפה לבדה, „תפילה“ — את המשפט צדק אשר תחרוך על פיה.

1

אם אתה במלחמת הקיום בחיך, הנך לפעמים נתעה בשוא, לבנות את מוסדות החיים על כוח אנשים, גם לשפוט על אודותיהם רק ע"פ כוח ועוצם ידי אדם. ואשר מפני זה בהתחרותך, לרכוש לך את „העתיד“ שלך בנוגע לאשרך החיצון ותומת לבבך, הנך בוטח על כוחך ועוצם ידך, או לבבך ורוחך ירפו ויחלשו ותאמר נואש, בראותך את דלות האדם וכי עני הוא ממעש — ולרוב בנוגע לאשרך ולאושר עם ישראל הנך מקווה להוציא אותו לפועל רק ע"י חריצות הרוח והגוף ותחבולת חכמתך, — גם לפעמים תדמה, כי לא נשאר לך עוד מה לקוות ולחפוק, יען חשוב תחשוב כי כבר עלית על מרום הפסגה של „ההצלחה“ — או אם צרת עצמך ושפל מצב עמך החיצון, עניו ודלותו יסבבו לך לדכא רוחך, לייש את לבך ולאבוד כל תקווה על „עתיד“ יותר טוב שיוכל לבוא עליך ועל עמך, או יקרה, כי בהתבוננך על תומת נפשך וצדקת עמך תעדה גאה וגאון, מבלי לחשוב עוד, כי עליך ועל עמך לעמוד בקשרי מלחמה ולגבר חילים על כל פגעי ונגעי המסכות הבאות עליך ועל עמך לכלותכם, או באופן, אם שבע נפלת, נכנעת וניצחו אותך במלחמה עד כי לא תאמין עוד כי יכול תוכל לקום עוד הפעם ולהתרומם להגיע מחדש אל מעלת הדת והדעת ומוסר השכל. ותחשוב כי קצור קצרה ידך לפלס עוד את האורח לחיים בצדק ומשרים, עד כי מאז והלאה הנך מתמכר כולך כליל אל החסא והעון, בהאמינך, כי אבדה ממך ומעמך כל תקווה, גם לא תיחל עוד להשיג את הנצחון, הנך יורד מטה מטה, ותתיאש מעליה ומתקומה, ואת ה' לא תראה עוד, את ה', שהוא אמנם כמו יקראך אל „התשובה“, כן יתן לך גם את העז והתעצומות לשוב אליו. — הן אמנם יש לך משאלות לבב — אבל משאלותיך הגה לא ביושר ולא על אדני הצדק הטבעי, — גם לא מה' תשאל אותך, כי חפצך ישרים — או אם חדלת מהגות עוד בדבר משאלות לבבך, יען כבר, כבר נראשת מהן, חדלת מקוות עוד, אין לך עוד תקווה ותוחלת עוד, ולכן לא תאבה עוד גם להתחרות ע"י איזה פעולה ומעשה, למען חפצך אור יצא. במצב כזה, עליך להתפרץ ולהתחמק מחיים כאלה וללמוד בתפילה, לדעת ולהכיר, איך ומה לבקש ולשאול בעדך — ולבקש ולשאול רק דבר של אמת — לקוות וליחל — אבל לקוות וליחל לה' — והנה „תפילה“ כזאת בגלל הסבת „העתיד“ שלך נקראת בשם „בקשה“, ותחנה. — הראשונה מתיחסת יותר אל הקנינים שלך והשניה מתאמתת ביותר בנוגע אל עצמך.

2

אם במלחמת הקיום בחיים — הנך נואל רק לשים פניך מול פני „העתיד“ ותעביר ותסיר מחשבתיך והגיונך ומבטך „מהעבר“, — אתה תשים כל מעיניך רק בקנינים שהנך מקווה לרכוש ולהשיג לך עוד בחיים, ואינך זוכר עוד את הדברים שכבר רכשת לך, או אם גם זכור תזכרם, אבל הנך חושב אותם רק בתור קנינים בהיותם כבר הקנין שלך, מבלי להגות במשפיע ובנותן לך את כל אלה, בה, אשר הוא אמנם נתנם לך, רק בתור „שאלה“, למען תהיה החובה עליך תמיד בכל מתנה ומתנה שקבלת מידה, לזכור ולדעת כי הגותן

יעד ונקב על כל אחת את התעודה שלה והשימוש צמה כהוגן. — אתה תשים לבך רק על המעשה והפעולה שעליך לעשות עוד. מבלי לכוון מבטך גם על המעשה, שכבר עשית ומבלי להתבונן, כי עליך הלא לכוון ולכנות את „העתיד“ שלך על „העבר“, הלא הוא להביא לידי שלימות ברבות הימים את הדבר הטוב שכבר החילות לעשות, גם את המעשה הרע, החסא והעון שעשית, ככל אשר תוכל, לענוב ולתקן ולהטיב את דרכך עוד הפעם ולקנות את הדבר האפשר לך לרכוש תמיד הלא היא „התשובה“. — אתה תסית ועתך, עד כי לא נחשב בעיניך לתת כל תודה, אף אם עשיר הנך מאוד מאוד במתנות אהבת ה', או לא תדע לך, אם נדרש לך לתת תודה וברכה בעד אלה הקנינים, שהמה אמנם הגבוהים והיקרים מכולם, ואשר מבלי משים אתה אינך חושב ומונה במספר הנכסים הנמצאים אתך, ולכן מפני זה אינך משתמש עמם בחיים, אינך מושך אליך מהם את צנור ברכת החיים, אף כי נתן אותם ה' לך להיות מקור נאמן ומעין ישועה לחיך.

לכן בתפילה ובצקן לחש, עליך לצאת מחוג התחרותך בעד „העתיד“ לבד, למען תשים עין ולב גם על „העבר“ שלך, להשקיף ולהביט על כל אשר נהיה לך בחיים, אף להכיר ולדעת, כי כל אלה נהיו לך גם הם המה רק מה, עליך להתבונן היטב: מה נהיית אתה עם כל אלה המתנות, אשר קבלת מאהבת ה' ובאופן אם בחיך החולפים היית מקצר ומחסר בנוגע אל חובותיך, ביחס אהבת ה' בחיים — לרעת ולהכיר את החסא שעשית, שהוא הצעד הראשון אל התשובה — גם להתודות על כל דבר חסא יצא — עליך להתבונן ולהכיר היטב את „העבר“ שלך ע"י התפילות הנקראות בשמותיהן: „תודה“ גם „ודוי“.

ח

אבל פרי עבודת ה' הפנימית הזאת דרושה להיות עבודת אלהים של „המעשה“, הן עליך לקבץ ולקבל „בתפילה“ את הכוח והקדושה לחיים, עליך לקבל עליך בתור חובת ותעודה, כי חיך אלה יהיו רק מלוואי רצון ה', לכוון אותם אל התכלית הנועדה מה' ולהיות גם המסייע והעוזר אל התכלית הכללית שיעד ה' בעד האנושית ובעד ישראל — לכן ציץ ופרי כל התפילות, שעליהן לפעול את פעולתן אמונה במשכיות לבב האדם, הלא הוא התאחדות כל כחותיך לקיום ההחלטה האחת: „להיות עבד ה' בחיים“ ואשר אל ההחלטה הזאת תעזור לך כל הכרה צרופה וטהורה מחדש („תהילה“, „תפילה“) לכוון לך בראש וראשון את התעודה הנאמנה, להוציא את ההחלטה הזאת לפועל עם כל המתנות והנכסים אשר יתן לך כפי משאלותיך והשתדלותך („בקשה“, „תחנה“), עד כי לבבך יתעורר וימלא מרגש „התודה“ גם מדבר הכרת המעשה, שעשית שלא כהוגן („תודה“, „ודוי“), כל אלה ימלאו את כל חדרי לבבך בהשקיפה על חיך העברים ברעיון „גדל ה' חסדו“ וקוטן מפעלך. — חות דעת של ההחלטה הזאת היא „ברכה“.

„ברוך“, הוראתו גם בבנין הקל ובפעל „ועגנעו“ בלשון אשכנז, ובשימוש מובנו בעברית, הלא הוא לצרף אל איזה דבר את תעודתו, אם בפעולה או

בדיבור: להביא ברכה לאיזה יצור בפועל או להבטיח לו את זאת הברכה בדיבור, הלא הוא להשתדל להביא את עניני האחרים אל תכלית תעודתם, או להביא בשפתיך את ההבטחה, כי יובאו לתכלית תעודתם. כמו כן היא "הברכה" מה' בנוגע אל היצור או "הברכה" מאיש לרעהו, והנה בנוגע אל האדם ביחוסו אל ה' גם כן מובן "ברך" בהוראת "ועגנען", הלא הוא: אט להביא ע"י פעולה ומעשה בבחירה חפשית את הדבר אל תכלית הטוב אשר רצת ה' — למלאות את רצונו — או להראות את ההתחלות הנאמנה, להפיק את הטוב ע"י הבטחה בדיבור — לקבל על עצמו למלאות את רצונו — לכן בכל מקום אשר אתה אומר: "ברוך אתה וגו'" הנך מצווה את כל כוחות מציאותך להתלק חושים, למלאות את רצון ה' להיות מוכן ומוזמן אל עבודת ה' בפועל וכמעשה.

ט

כאשר ישראל חי עוד בתוך עם על אדמת ה', אז לעבודת ה' הפנימית הזאת, יחד עם הדיבור, גלותה גם פעולה לשם אות וסימן, וכמו עבודת ה' הפנימית הזאת בקנין הרוח לא אחרת, רק התחדשות ההכרה של התכלית והיי עצמו ע"י רעיון "ה'" והתמכרות כל מציאותנו וחיינו, זמן העבר והעתיד שלנו אל ה', הלא הוא לחוות את ה' מחדש ולהעתיר אליו, למען נקבל את הכשרון לרכוש את כל אלה מידו בתכונה חדשה צדקים ומלוכנים, חזקים ומקודשים. — כמו כן בחיות "מקדש ה'" על מכוננו, או נגש איש ישראל במקום ששם השכין ה' את שכנת כבודו, ויבטיח על ידו שמירת תורתו, להביע גם ע"י פעולה חיצונית שמה את התמכרות עצמותו וקדושת חייו לה', בעד קיום התורה — ע"י "הקרבת".

על "ה' המוריה" הראה אברהם את המשל והדוגמא ממסירת נפש ויראת ה' גבה מעל גבה, עד כי לא חשך מלהקריב לה', עת דרש כזאת ממנו, את כל פרי חייו עלי חלד, את תנאי כל תעודתו בתכלית, את בנו יחידו, את יצחק ועמו את כל "עם ה'", אשר הבטיח לו ה' כי יצא מזרעו אחריו, הוא לא מנע את בנו אשר אהב ואת כל תקוותו ותוחלתו לדורות עולם, והשיבו לה', עת דרוש דרש אותו מידו ברגש גבה ונשגב וכדעת ההכרה מאוד נעלה, כי לכל תעודתנו יוכל להיות ערך מה עליה, כל עוד היא מכוננה ויעודה רק למלאות על ידה את רצון ה', וכי עיקר התעודה בעד העם המובטח מה' הלא גם הוא דרוש להיות, כי על ידי הבניסה שלו בקרב חוג עבדי ה' יהיה משל בגוים כרצון ה' חזותם תכנית בעד האנושית, אשר התפרצה לצאת מקרב החוג ההוא. — והי כאשר קיבל אברהם מחדש את הבן יקיר לו הנועד ומקודש בתחילה להיות "קרבו לה'" ותחתיו הביא לקרבן יציר אחר על המזבח אשר עשה, אז דיבר בנבואתו, כי המקום תהא יהיה בעתיד מקום קדוש, אשר משמים יסקיף וירא ה' את עמו (ה' יראה), וכי המקום זהה יהיה גם מקום מיועד, ששם יבואו בני העם, להראות את פני האדון ה' צבאות (יראה) — ששמה צאצאיו וזרעו אחריו יעשו ויקיימו את הדבר שהוא הכין לבו לעשות בפועל, גם הקריב שמה את קרבנו לשם אות וסימן תחת בנו אהובו, לכן כמוהו גם יפעלו ויעשו כזאת, בהבאת קרבנות לשם

אות וסימן, ובפעולתם אמונה בקרבנותיהם יקריבו ברוחם את חייהם כולם כליל לה', למען קבל אותם עוד הפעם מיד ה' מחדש, להיות חיים טהורים ומקודשים — ילכל דורות בני ישראל נשמע הוד קול האומר סלה על אודות המקור הקדוש, אברהם קרא שם המקום ההוא: "ה' יראה", אשר יאמר היום בהר ה' יראה, לאמר: כי שמה יעלו בני ישראל להראות את פני ה' לטונן את רעיון ה' ואת רגשיה ולקדש לה' ע"י הקרבן בתור אות וסימן את חייהם, ועל המקום ההוא אמנם התנשא מקדש ה' ומנח קדשו "בציון".

בקרבנות "עולה", "חטאת", "אשם ושלמים" הקריבו כיחיד וכציבור על מזבח ה' את כל מציאותם, את תעודתם הרוחנית, את חייהם החולפים עם כל שגגותיהם וחטאותיהם, גם את אשר קיבלו נחלה והון ואת האושר השלום אשר יתענגו עליהם ואשר יחזיק ה' בידם ויביעו אומר בזה: להיות מסורים כולם כליל לה', או באופן אם חסאו פשעו נגד ה', אף יראו ויורו כי כל המתנות אשר בידם קיבלו אותן רק מיד ה', אור המנורה אשר הדליקו והחזיקו אותה, גם השפע של לחם הפנים על שולחן הקדוש, הורו והראו להם לדעת, כי אמנם ה' הוא זה הנותן והמכין מזון ומחיה בעד הגוף והרוח, וכי הוא יבנה ויכונן בעדנו את העתיד שלנו, כי התורה הלא היא היסוד מוסד לקבוצ ולנטוע עליה את כל חיי ישראל, ולמלאות את כל הכתוב בתורת ה', היא תכלית הופעתם במקדש ה', בעוד המקום ההוא הנבחר הקדוש, יען שם נמצא ארון הברית ובו אצורים המה רק ספר התורה עם לוחות העדות שהן המה התחלת מתן תורה לעם ישראל.

הראיון במקדש ה' לא היתה אחרת רק התחדשות כריתת ברית של ישראל עם התורה והתחזקות בקיומה, אולם פרי עבודת אלקים: המה החיים.

גם "הדיבור" לא חסר אז, כל אחד המביא את קרבנו התעצם עם קרבן יחיד שלו ע"י סמיכות גופו עליו באמצעות ידיו (סמיכה), וע"י הדדי והתורה גם הביע אומר את תוכן חייו ורצונו לבבו על אודותיהם, ועם קרבנות הציבור נלוו גם שירי הלל המלאים רוח ה', זמרת יה, ויכלכלו בקרבם את ערך הבאת הקרבן ותעדתו ברעיון נשגב ונעלה.

המקדש חרב, המזבח נהרס, גם כנורי הנביאים נדמה נדמה, אבל רוחם הלא בשאר לנו, גם הנהו ירשת נחלה של עם ישראל, לכן עתה "הדיבור" לברו יקח וימלא את מקומם במשכיות נפשנו, הוא יחדור כולו כליל בקרבנו, ובארשת שפתינו הנשארה לנו לפליטה בעד עבודת אלהים הפנימית, נשפוך שיח לאל חי ונשלמה פרים שפתינו.

כל עוד ישב ישראל על אדמתו, אשר שמה בכל מקום ראה לפניו באותות וסימנים מובהקים, כי חייו הלא המה נשואים מה, כל העת אשר היה לעם ישראל מרכז לאומי ביסוד מוסד "בציון וירושלים" ושלוש פעמים בשנה באו להראות את פני האדון ה' צבאות, ויתאחדו יחד באחדות נאמנה במקדש ה' באגודה אחת, אז ברגשיה התעודתו לקדש את חייהם לה', כמו כן מסביב

להם הלא עיניהם ראו את מוריהם אנשי שם, חכמים ומביני דבר בתורה ה', בעת ההיא הפרעות, אשר יעשו החיים החיצוניים בחיים הפנימיים, לא גדלו ככה גם לא יכלו להאריך הרבה, יען ע"י עלייתם לחזות בגדעם ה', בצאתם מחוג החיים הפועלים ובהתקבצם יחד לפני ה' בעיר הקודש והמקדש, אז הלב והרוח מצאו עוד הפעם בנקל את מעלת ההרמה וההתחזקות, גם השיגו עוד הפעם את אמתיות החיים, אשר אבדו ונשכחו מאתם בשונם לבתייהם, אז בכל לבבם ונפשם הסכימו למסור ולהניח את "העתיד" ביד ה' בהכירם לדעת כי העבר נשוא הנהו מה, גם בעד ההכרה וההרגשה הזאת מצאו בנקל את "הדיבור" הדרוש והנאות לשפוך בו שית לה' צקת לחש, אשר יחזיק ויכלכל את הרעיון והרגש שהוא בתוקף ועוז, לטעת אותם ברוח ובלב, ולהוליד על ידם את החיים. אבל בעד עם ישראל בתכנית ה' גם לפני צאתם מעל אדמתם נרעד היה המסע הארוך בקרב גוים וארצות להיות מפורד ומפורד בגולה, משולל מכל הקנינים החיצוניים אשר לעם, להיות משל בגוים ומנוד ראש בלאומים ורק בקושי יפעלו בקרב עמים לחשוב למצער כי תכונת "אדם" נשארה לעם הפלאות הזה — ומני אז הלא נשארה תעודתו רק לשאת אתו את "התורה" ואת "רוח התורה" בתור קנין האחד והמיוחד אשר לו. והנה מדאגה מדבר פן ע"י שבס הנוגש וסבל היסורים והצרות יכנע גם רוח ישראל, ירפה ויבול בקרבו, לכן מפני זה נדרש היה למלאות לעם כזה, המוכן ללכת בגולה, את החסרון של המקדש ושאר מעוררי הרוח אשר גלו עמו, ולמנות את תחסרון ההוא נחוץ היה לבנות את הבנינים הגדולים האלה על מוסדות "הרוח והדיבור" בעוד את אלה, הלא לא יוכלו לשדר ממנו, לא יוכלו עוד להרוס ולהחריב, ובגלל תעופת הרוח מליל צרה ומעוף צוקה, למען יתרום במעלתו הרמה, נדרש הוא, כי ילווה אליו הדיבור, לאמצו ולחזקו, להביע אומר ע"ד אמתת החיים וההתחזרות בעד עת "העתיד", להיות צרופה ומזוקקה, גם לרכוש את ההשקפה הנאמנה על אודות זמן העבר עד כי הרוח הלוטה בעלטה, הלב הנשבר מצרה עוגי ולחץ יתעוררו מחדש ויתחזקו עוד הפעם, להשיג את מעלת החיים הנאמנים ובכוח הדיבור החי, להפיח בהם רוח חדש, ולהביא בזה לידי שלימות את קדושת התפילה.

יא

הנה כאילו בגלל ההכנה וההזמנה אל גלות החל ובעבור הערובה בעד התכלית שלו לעתיד, שעליו להשתדל להגיע עדיה, קיבץ ה' עוד פעם את בני ישראל בארץ אבותיו לפני חרבן הבית השני, שאז מושב בני ישראל בארץ ירושתם לא היה בתכונת חיי עם העומד ברשות עצמו. — אז העיר ה' את רוח עזרא ואנשי כנסת הגדולה לכונן את עבודת ה' ע"י הדיבור ושית שפתים ביסוד מוסד ובנוסח אחד לכל בני ישראל, המה והחכמים האחרים המלאים רוח ה' תיקנו וסידרו לנו את "התפילות" אשר על ידן ישראל גם בזמן ההוא, ישמרו שיחו לה', יתרום אל ה' בכל לבבו ונפשו, וישיג בעד חייו את הקדושה הנאמנה וממקור מקור לא־אכזב, ישיב בצחצחות נפשו, אף רוחו בקרבו עולה היא למעלה.

למלאות את חסרון הפעולות, שהיו נעשות אז לשם אות וסימן, על ידי הבאת הקרבנות כוננו את השקפותיהם להשיג את החיים בתכונותיהם המיוחדות בעתים ובזמנים שונים חליפות, ועל פיהם איזנו ותיקנו וסידרו לנו תפילות בעד: „תפילה ותהילה“, „בקשה ותחנה“, „תודה“, ודוי וברכה“, ובעד כל תכונה של כל אחת מהן, לצרף את המחשבה בעצם סתרה וביחוד כתפילה ובתהילה, להשיג את המטרה בשני אופנים: א) ע"י אמרות סהורות ומשפטי צדק אודות ה', האדם, ישראל „האני“ של עצמו. ב) ע"י תוצאות מהמקורות בעצמם לשאוב מהם ישר את הרעיונות והכוונות האלה. בעד האופן הראשון השתמשו בשירים ומזמורים אשר יצאו מפי האיש הדגול, שהיה רועה צאן ועלה לגדולה, לשבת על כסא מלוכה. איש אשר בחיי עצמו ראה חליפות ותמורות, גם עמד בקשרי מלחמה חיצונית ופנימית ואשר ברוחו הנעלה יכול היה גם לשווח לנגדו תמיד את תיי העם ולהשתתף עמו בחליפות וצבא אשר לו. האיש אשר בהשקפתו והתבוננו על כל תכונה ותכונה מקורות חיים, שפך את רוחו בשירה ותורה, הלל ותודה, — הלא הוא: „נעים זמירות ישראל“ — דוד המלך ע"ה. — ובעד האופן השני השתמשו עם המקור האחד להשקפת החיים, הלא היא — „התורה“.

המה סידרו את חובת המצוה הערוכה עפ"י התורה לקרוא פעמים בכל יום את „שמע“ (דברים י' ד') ולחדש תמיד את זכירת „יציאת מצרים“ (שם ט"ו ג') להיות גלוי עם מהלך היום ולפי מדרגות התפתחות החיים, ויערכו בסדר של קרבנות התמיד את תפילות: שחרית, מנחה ומעריב, ובעד שבתות וחגי ה' כדת הימים את תפילת „מוסף“, גם בעד יחז"ל ותעניות את תפילה „נעילה“.

ב

שחרית

א

תפילת „שחרית“ היא במקום „תמיד של שחרית“ והיא התפלה הנכבדה, אשר תכלול את כל היסודות גם יחד, היא ערוכה מד' מחלקות: א) פסוקי דזמרה. ב) קריאת שמע וזכירת י"מ. ב) ג) שמונה עשרה. ד) תחנון. ג) ה) קריאת התורה. ד) ו) קדושא וסדרה. ז) קדיש. ח) חתימת התפילה. — א יתיחס ביחוד אל „תהילה ותפילה“, ב אל „בקשה ותחנה“, „תודה ודוי“, ג גם ד גם כן אל „תהילה ותפילה“. — לפני הבקשה התחנה באות ב יקדימו את התהילה והתפילה באות א, למען תחזה ראשונה ברוחך את ה' וברעיון ה' וע"י הרעיון הנשגב הזה תכיר לדעת את התבל, את ישראל ואת עצמך בטרם תקדש לה' האל היחיד ומיוחד, את חייך עם כל העתיד והעבר שלהם. — מרכז התפילה, הלא היא „קריאת שמע“, וזכירת יציאת מצרים“ והיא אחדות ה', וממנה תכיר לדעת את חובתך וחובת עמך ומנת גורלה, ואז עצם המעשה בפועל בתולדות בני אדם תערוך לך ערובה נאמנה בעד אחדות ה', ועל ידי הקורות האלה יופיע אליך ה', האל היחיד ומיוחד בתור שופט בחיי העמים. מנהל, מחנך, פודה ומציל, וביחוד

ועל כולם בתור: בורא מציאות עמך, בוראך, שהוא ה' אלקיך. — אבל רעיון „אחדות ה'“ לא יוכל עוד להיות חי וקיים בלבך, גם שגיא כוח לפעול את פעולתו אמונה, אם לא תשוה לגד עיניך לפני זה את ה' בפעולותיו הכלליות והשונות בתכונותיהן, שהנה ממלאות את כל העולם כלו, והן הן גבורותיה מעשי ה' בולמו, ואז הנך מאחד ברעיונך את ריבוי הפעולות והמון בריות במפעלות האל היחיד ומיוחד, להחליט כי כלולות הנה ברעיון „אחדות ה'“ — לכן לפני ק"ש וזכירת י"מ תיקדם „התהילה“ בפסוקי דזמרה. — ההעברה מעבודת ה' שבלב אל העבודה החיצונית, הלא הוא אל החיים, תכונן לעתים מערכת „ג' לימוד והוראה ע"ד החיים וחובותיהם המיוחדות ע"י קריאת התורה, ובכל עת תמיד מערכה „ד', עם רעיון של חיי איש ישראל, שתמה נשואים רק מה' ותמוכים ומיוסדים על התורה, ואחרי כן תוכל להכנס אל החיים הפרעלים בלב ורוח נכון מלא כבוד ה' ובמושג, אשר רכשת לך בתפילתך ע"ד החיים בעצמם.

ב

מושג עבודת ה' בתפילת „שחרית“, לקדש את פנימיות נפשך, להשתמש עם היום כראוי וכהוגן.

הצעה:

הבוקר אור והיום הנה הגיע — הבריאה הקיצה והתעוררה עוד הפעם ונמסרה אל החיים בתכניתה ובתמונתה, כפי אשר יחדש אותה ה' בכל יום תמיד, זה מאות אלפים פעמים — גם אתה הקיצות והתעוררת מחדש, גם אתה נמסרת מחדש אל החיים — עולם מלא כחות וכשרונות נמצא בך, עולם מלא אמצעים מסביב לך, עולם מלא יצורים לפניך ולגד עיניך, ועל משך יום תמים כל אלה הגם נתונים נתונים לך מתנת חסד; אולם מה היא זאת התכל, אשר התעוררה עתה לפניך מחדש, בך ובעבורך? מה עליך להיות לה? — מי הוא זה, אשר יופיע בקרב פנימיות נפשך ע"י התעוררות והקיצה מחדש? הלא ה' הוא זה! ה' אשר על אדותיו תורה ותראה לך תולדות חיי אבותיך הראשונים — פסוקי דזמרה (הודו לה' וגר'), שהוא בהשגחתו העליונה ינהג וינהל כל דור ודור וכל איש ואיש, גם יחזיק, יכלכל וישפוט וינהיג את כולם (אשרי); ואם גם מנת גורל ישראל בתארו החיצון נדכאה ונהרסה, אבל אל אלקי ישראל החי וקיים לעד, הוא יחזיק ויקיים את עם זו יצר לשמו, וכי בעצם דבר ההחזקה של בית יעקב, אשר כנראה נוטה הוא לנפול תחתיו ובכ"ז הוא ניצב וקיים לעד, הלא בזה יתגלה ה' בתור אל יחיד ומיוחד, המושל בכל, המחזיק את הכל, אף קרוב הוא לכל (הללי בפשי), יען ה', אשר בנה את בית ישראל הוא עתיד גם לבנות אותו בגין שלם, ה', הרופא לשבורי לב, הוא ירפא גם את שבר עמו ויחבש לעצבותם — וכאשר יעד ה' לכל כוכב בשמים את מסלולו, את ערכו עליו ותעודתו הנכונה, כן יעד ה' גם בעד ישראל את תכניתו ותעודתו המיוחדת. הוא ה', אשר חכמתו לא תעריך עפ"י הגדל החיצון (כי טוב זמרה), ואמנם יבואו ימים, אשר לא עם ישראל בלבד, כי גם כל האנושית באחרית הימים כמו כל הבריאה שכם אחד יעבדו אותו, את ה', אשר את

ממשלתו בכל ידיעו הכל ויביעו אותה כל יצורי עולם, ממקהלת צבא הככבים עד כל יצור נברא, הקטן שבקטנים, שחיוו כמו הגוז, יחד עם כל נשימה מגשמת אפנו (הללו, שירו, הללו אל). את ה' שהוא יתן את הגודל ויחלק את הממשלה, ויכונו כל מסבה וכל מניע את גלגלי התבל ותולדות בני אדם (ויברך דידו), ואת כל אלה הראה ה' לדעת ע"י מעשה בפועל על הים סוף (שירה). — (קריאת שמע), גם ה' הלא הוא, אשר זה עתה ברא את אור היום (יצור אור), אשר גם היום קרא את התבל מסביב לך לחיים חדשים (המאיר), וגם היום כל הכחות וכל היצורים יתקדשו להיות עבדיו (תתברך, קדושה). והנה התבל, אשר מסביב לך, שהתעוררה מחדש, תביע לך אומר, אף תתה דעת את ה' כי ה' הוא בטבע, ה' הנהו גם בחיי האדם, כי ה' הוא גם בתוכי ציון וכי מציח תצא תורה, גם יאיר אור חדש באחרית הימים, אור הרוח, אשר ילביש את הכל ובתכנית, כפי אשר יעד לצבא השמים, לשאת את אור הבריאה (לאל ברוך), ואם כן עליך להתבונן: מה לך להיות בקרב התבל הזאת, אשר התעוררה מחדש? מה לך להיות בקרב חוג המקהלה של עבדי ה' בטח כי כמותם כמוד, להיות גם כן „עבד ה'“, לאחד גם את כוחותיך כולם ולקדשם לעבודתו — וכמו דבר הבריאה קורא אל השמש ונותן לה את אור העולמות, לשאת אותו, כן קראה אהבת ה' לעמו ישראל להיות נושא אור הרוח והחיים והכין ויעד אותו, להיות נושא התורה. — האח! לוא רק זכור תזכור תמיד את הקריאה הנעלה הזאת ואת התעודה הנשגבה ההיא, עד כי אז, זאת התורה תחדור עמוק עמוק בקרב רוחך ולבך, למען תכוון גם את חייך באופן כזה, עד כי בדיבור ובמעשה חייך אלה יחיו חותם תכנית מתוכן התורה הזאת, ואתה כה תתמכר אל אהבת ה', כפי אשר יקראך אליה באהבתה, כי אז ידוע תדע, כי גם חיי גופך לא יאבדו ולא יכלו, בעוד גם המה ישארו להיות חיים וקיימים בתוך נושאי אור כזה (אהבה). — ואם חפץ תחפץ לרכוש לך ערובה נאמנה בעד קריאה כזאת, ערובה שלמה בעד חבל בנעימים כזה? שמע את כל זאת באומר סלה, בדבר ה' אשר דיבר אליך (שמע, הויה אם שמע) (ראה מערכת העדות פרק י"ח גם י"ט), גם הביטה וראה בפועל ובמעשה, אשר בו יופיע ה' אליך בתור בורא מציאות עם ישראל (ויאמר, אמת גאל ישראל): אולם אם פסוקי דזמרה המה המבוא אל „הקריאת שמע“, הלא היא ההשקפה על ה' בתבל ובתולדות דברי הימים, שעליה להיות רק המעבר אל השקפתך ע"ד חובת איש ישראל המוסלת עליך, אזי עליך גם בראש וראשון, לחבב וללבב בקרבך את ההשקפה ההיא ראשונה — בעוד גם את עצם דבר ההשקפה עליך לחשוב אותה, למלוא חובתך נגד ה', יען ה' הלא ברא ויכונו גם את רעיון האדם והרגש שבקרב, כאשר ברא את דיבורו ופעולתו למלוא רצונו — לכן ההקדמה של „פסוקי דזמרה“ היא ברכת „ברוך שאמר“ ונשלמת עם „ישתבח“ — ושם הוא המקום, אשר בפעם הראשונה בתפילה תבוא לבטא את המלה „ברוך“ המכלכל בקרבנו את רעיון הכביר ונאור בעד כל החיים, כי האל היחיד ומיוחד, האל הקדוש, ישקיף וירא גם על חיי האדם, וכי נחשבו לו רעיון האדם, רגש, דיבור ופעולה שלו, בהיותם עבדיו למלאות רצונו, או אז עליך להסיר ולבטל רעיונות כאלה העלולים להכשל במחשבה זרה, כאילו האל הקדוש גבה ונשא עד למאד, מבלי לפנות ומבלי לדאוג על אודות

פעולת האנשים, שיחם ושיגם, כאילו לא יוכל היות חלילה „ברוך” — לכן תאמר ותחליט, כי האל, אשר ברא את העולם, ואשר גם עתה הלא עשה מעשה בראשית, כי הוא אמנם „ברוך הוא”, בהיותו האומר והעושה, הגורר ומקיים, השליט על העולם, ברחמי אב רחמן, המרחם על כל יצור נברא, המשלם שכר טוב ליראיו, החי לעד וקים לנצח, הפודה ומציל „ברוך שמר”, ולכן ברגש יה, בשבחות ובזמירות יעבדו אותו (ברוך שאמר) — הרעיון של המנהג בעת אמירת הברכה, שהיא תכין אותנו אל ההשקפה על ה' בתכל ובתולדות בני אדם, לאחור בשתי הציציות, יש לבאר, כי יסודתו ברעיון הציצית בכלל (מערכת העדות פרק י"ט). — והנה כאשר יגמרו את הקולות בהדר האלה יכללו את כל אלה בקצרה באמירת „ישתבח”, בסרט תבוא לברך את ברכות „קריאת שמע”.

ג

והנה יען הופיע לך אור בהיר ומכל השקפה והכרה חדשה, גמרת אומר להתעורר ולהתעורר מחדש אל עבודת ה' בפועל, ואחרי אשר קדשת את עצמך לעבודת ה' הבורא ויוצר המאורות, הבורא בישראל וגואלו (ברוך יוצר המאורות, ברוך הבורא, ברוך גאל) הבה! עם הכרה והחלטה כואת, התיצבה כה לפני ה' אלקיך, אשר יתגלה ויפיע עליך, מסביב לך וכך ובכל יצור מהמון בריותיך והניחה ביד ה' את „העתיד שלך” ושל „עמך”, למען תקבל אותם עוד הסעם מקודש מידו מחדש, עמוד והתפלל תפילת:

ד

שמונה עשרה

תפילה:

אבות: אתה הכרת לדעת את ה', אשר בבורו מלא עולם, כי הוא אמנם ה' אלקיך ואלקי עמך הוא, וכפי אשר הופיע והתגלה לך בשמו בחיי אבותיך (אלקי אברהם) — (החדו) שהוא האל הגדול, הגיבור והנורא, אל עליך, גומל חסדים טובים וקונה הכל באהבה רבה (האל כו') (אשרי) ובני בנים יבוננו את חייהם על חיי אבותיהם, והוא הגואל אמת יען כי הוא המחנך והמגדל (וזכור כו') (גאולה) ובגלל זה אדיר חפצך להתקדש לעבודתו (ברוך וכו').

גבורות: אתה הכרת לדעת את ה', כי תוכל להפקיד בידו את העתיד שלך ושל עמך, ביד ה', שהוא גבור לעולם ומרשל עולם, על התפתחות הזמנים, אשר חסדו ואמתו שומר הנהו גם במות, שהוא המנהל את מהלך הזמן לאושר ולברכה. מידו הלא המה תחיית הטבע (לפי תקופת השנה, א"ה, קיד) ותחיית האדם, כלכלה, גבורה, בראות וחופש, ואם כי בלתי גראה זאת לעין (גבור לעולם כו' משיב הרוח כו' מצמיח ישועה כו' ברוך כו'), ולכן בשובה ונחת הנך חפץ להתקדש לעבודתו.

קדושה: אם הכרת לדעת אותך את ה' אלקיך, שהוא אמנם גבוה ונעלה מעל לכל יצור, ואין דומה לו, עד כי את מהותו ועצמותו לא יוכל כל יצור בעולם, להכיר ולדעת אותך, ונוכל לדעתו ולהכירו רק ממעשיו ופעולותיו,

ואשר אמנם לרצונו לא נדרשה שום פעולה מפעולות יצוריו (אתה קדוש ושמן קדוש). בהיותו „האל הקדוש” — ובכל זאת קרוב הנהו אליך מאוד — ובאהבתו ובחמלתו קרא גם את בני האדם לקדושתו, ועל ידי אהבתו ידרוש, כי ימלאו את רצונו (וקדושים בכל יום), ומפני זה הפוך תחפץ גם אתה להתקדש אליו, אל האל היחיד ומיוחד, האל הקדוש ולהיות מוכן ומזומן לעבודתו הקדושה (ברוך).

בקשה:

אמצעיות: הנך רואה את כל העתיד שלך, כי נשוא הנהו מה, בעוד רק הוא יכול לתתו לך, ובגלל זה עליך לחשוב את המתנות שלו רק לאמצעים נתונים לך בעד עבודתו — לכן את כל העתיד שלך ושל עמך — משאלותך — תקוותיך והתחזרותך, לקבל את המתנות האלה, הנך מניח ביד ה', שהוא רק הוא יכול לתת אותך בהן או להצליח את התחזרותך בהשגתן: מתנות הרוח (אתה חונן) והלב (השיבנו) רפואה חיי הרוח והלב, שנחלו ונחלשו ע"י החטא (סלח) רפואת גוף העם החולה (ריבה) ורפואת כל גוף חולה (רפאנו) ברכות התפתחות הזמן בטבע (לפי תקופת השנה, א"ח, קי"ד) (ברך) בחיי הגוף של עמנו (תקע) ובחיי הרוח (השיבה) אי הצלחת השתדלות האויבים להרע (ולמשינים), גם החזקה ותמיכה לעמודי עמנו ומוסדותיו בגולה (על הצדיקים), תקומת הארץ הלאומי החיצון (ולירושלים) ושלמות ערכו הרוחני (את צמח), ובאחרונה, להניח ולהפקיד ביד ה' את מלוא כל משאלותיך ברוח האהבה והחמלה (שמע קולנו), ואתה אומר בכל מתנה הנתונה לך, לראות אותה רק בתור אמצעי לעבודת ה' בפועל, ולהשתמש איתה רק ברעיון כזה (ברוך חונן הדעת, ברוך הרוצה בתשובה כר וכו').

עבודה: הנך מניח משאלות לבבך ביד ה' ותשמיע את חפצך בדבר עבודת ה' הפנימית של ישראל, אשר עתה יוכל להביע אותה רק בשפתיו ובדיבורו, ואשר גם היא אמנם תהיה לרצון לפניו, אבל גם אותה יביא לידי שלימותה הנאמנה על „הר המוריה” בציון, בשוב ה' את שבות עמו ותחליט בדעתך, כי התקיה הזאת תהיה מעוז צור ישועתך תמיד (ברוך המחזיר כר).

תודה:

תוראה: הנך מוכיח לדעת, כי בהשקפתך ובהתחזרותך על אודות העתיד אינך שוכח בכל זאת גם את העבר, אינך מסיח דעת מהחסדים הטובים אשר עשה ועושה לך ה' ולכללות עמך בכל יום. אתה מכיר לדעת, כי את כל הטובות והחסדים ההם קיבלת רק מיד ה', לעבודתו, ואתה מקדש את עצמך עם כל המתנות הנתונות לך מידו לעבודת ה' (מודים, ברוך וכו').

שלום: — אבל אתה הנך מכיר לדעת, כי גם כל דבר שכבר קיבלת בתור מתנה מיד ה', ואת אשר עוד תקבל מחסד אהבתו — כי כל שפע מתנותיו אלה לא יביא עונה את „הברכה”, כל עוד לא תהיה זאת הברכה „ברכה” באמת ולא „קללה”, ואל זה נדרש לך שפע אור ממעל ועזר מקדש, כי אתה עם כל הנכסים אשר לך, תעצור כוח למלאות בהם רק רצון ה', ועת תתחזרה לקנות לך את האהבה והצדק, כי תעצור כוח לאצול ברכה באמת גם לזולתך.

ותהיה מרחם על הבריות, למען באלה תחיה חיי אמת לשלום ושלום יהיה לך, השלום החיצון: כי תחזיק בברית השלום עם התבל מסביב לך. השלום הפנימי: לבל תפרץ ריב בין נטיותיך ובין מלוא חובותיך, בין תעודת חיך והוצאתך אותך לפועל ולמעשה, ואתה תפן מבטך אל אֵל ותעתיר לה, כי יתן לך ברכת שלום כזה: גם הנך מקדש את עצמך אל השגת שלום כזה בעבודת ה' אלקיך ובעזרתו מקודש (שים שלום, ברוך וכו').

1

אחרי אשר השקפת המתבוננת על העבר ועל העתיד שלך בהתאחדות עם העבר והעתיד של כללות עמך, גם נקשרת אל הכלל והקרבת את דבר עמך על מזבח ה', או אז הנך פונה גם אל חיך הפרטיים והנך מפקיד ביד ה' את העתיד הפרטי שלך, את השתדלותך והתחרותך הפרטית, להשגת האושר וההצלחה גם את תקותך על עזרת ה', להשגת התום והצדק "תחנה" (אלקי נצור), גם תשור ותשקיף על העבר הפרטי שלך, איך התנהגות עד כה עם החיים ומתנותיהם, אתה תרכוש לך את הידיעה מדבר עונותיך חטאותיך ותאמר (רחום וחנן) אף תתרום עוד הפעם מעבודת ה' הפנימית אל עבודת ה' בחיים הפועלים ע"י ההתבוננות, כי ה' אמנם:

אשרי ובא לציון:

ישקיף וירא בהשגחתו העליונה על כל מהלך הזמן בכל יחס ומצב, ועל כל אחד מבניו יביט בעין אהבה, צדקה חסד ומכלכל חיים (אשרי), וכי גם בהשתדלותך היום. ה' יהיה עמך, וישלח לך עזרתו מקודש, ויענך בכל עת צרה וצוקה, בעת אשר אחרים מסביב לך יסמכו ויבטחו וישענו רק על עצמם, על כוחם ועוצם ידם ושלטונם (יענך), וכפי אשר הבטיח לך ה', לך האיש הפרטי, כמו לכל כלל עמך, לתת לך ההחזקה הגוסדה על הרוח, אשר אין איש יעצור כוח בשום אופן ובשום זמן, לשדוד אותו ממך (ובא לציון), וגם בגלות, הן תעודת ישראל הלא היא להיות כלי מחזיק ברכה, אות ומופת בעד קדושת שם ה', האל הקדוש (ואתה קדוש), ולכן חובתך וחובת כלל ישראל היא, להוציא לפועל בחיים הפועלים את המתנות הרוחניות אשר חוננת בהן, ולבטוח בה' ע"ד ההחזקה בנוגע אל צרכי הגוף של היחיד והכלל (ברוך אלקינו ברוך הגבר), להכיר בתדלת לבב את בחירת ישראל בתעודתו הרוחנית (עלינו), ולקוות כי באחרית הימים יכירו וידעו כל יושבי תבל שהמה נבדלים ונפרדים אחד מהשני, להיות גלויים יחד עם עם ישראל, לפנות אל ה', אשר יתקן עולם במלכות שדי, מלחמת הדתות תעבור כליל מן הארץ, ולא יהיה עוד כל הבדל בין משפחות האדמה, גם יפול הקיר והחריץ בין האדם ובין אביו שבשמים, האל היחיד ומיוחד, בעד כולם כאחד יקבלו את עול מלכותו, את עבודת ה' בחייהם החיצוניים והפנימיים, והיה ה' אחד ושמו אחד (על כן) (ראה הלאה פרק י"ד).

ח

זאת היא עבודת ה' של שחרית בימים הנהוגים שהיא והכנה וההזמנה אל החיים הפועלים; אבל אם היום ישא עליו תכנית של תכונה מיוחדת, אזי יכניסו גם את אזכרת התכונה ההיא וההכנה אליה בעבודת ה' למען יכירו וידעו את ערך היום המיוחד ההוא וקדושתו לפעולה מיוחדת, גם בקדושה של עבודת ה' כמו כן, לפי תכונת היום ההוא ערכו עליו, יבואו בעבודת ה' ע"י התפילות איזה שינויים, לפי מעלת הימים ההם.

ג

תפילת שחרית בימים המיוחדים:

שחרית של ימי תחינה, ימי זכרון,

שבתות וימים טובים

א

ימי תחינה. — יום ב' ויום ה' היו ימים שבהם הואיל ה' בחסדו לסלוח לעם ישראל על עון „העגל“ אשר בגללו ראוי היה להשמידו ולכלותו מעל פני האדמה, ואחרי אשר שבו אל ה' בלב שלם קיבל את תשובתם ויסלח להם כדוב חסדו — ביום ה' עלה משה רבנו ע"ה בפעם שנית על הר סיני וביום ב' הביא בפעם שנית את לוחות העדות להיות ערובה ותעודה נאמנה בעד כריתת הברית של ה' עם עמו מחדש. לכן הימים ההם מסוגלים המה ביותר לבחינת החיים, להתאמצות אל הטבת החיים ולבקשת סליחה ומחילה.

בימים ההם ירבו לפנות מבט בוחן ובודק ביותר באמירת „הוא רחום“ אחרי „אלקי נצור“ (ראה למעלה), לפני רחום וחנן, ובאל ארך אפים, אשר יוסיפו אז גם אחרי קריאת התורה, בויהי רצון יתפללו אל אל אבינו שבשמים, להסיר מאתנו כל צרה כללית ופרטית, אל אל מלא רחמים לרחם עלינו (א"ח, קל"ד).

בעשרת ימי תשובה (מצות פרק ח') אשר בהם נכון את מבטנו על העבר לבחינת החיים ולרכוש לנו את התשובה בפני ה', וכפי אשר יקראנו קול השופר, לבוא ולהתיצב לפני שופט רמים ומלך העולם הבוחן כליות ולב והחותך חיים לכל חי.

בימים האלה:

בקדושה תעורר את רוחך לזכור, כי ה' האל הרם והנשא, האל הקדוש היחיד ומיוחד הנהו בכל זאת (המלך), השליט גם על מנת גורל חייד, גם בבואך אל הברכה בש"ע, שבה תקדש את עצמך לה', הדרש טובת חיי העם הרוחניים, תזכור, כי ה' ישקיף ויראה עתה ויבחן את חיי הרוח והלב החולפים וישפוט אותם (המלך המשפט), גם באבות ובגבורות בהדאה ושלום יוסיפו בקשות כאלה המתיחסות אל אלה המים, וביום ב' וה' לפני „הוא רחום“ תתרום אל ה' בחייו ותפילה, בבקשה ותחנה, בשפך שיחך אל ה', האב הרחמן, המלך הקדוש והמכלכל חיים (אבינו מלכנו).

בתעניות (ראה מערכת העדות פרק י"ג) יאמרו "עננו" בשומע תפילה. ולפי המנהג רק במנחה, אבל החזן כימי הצום הקבועים יאמר "עננו" בברכה מיוחדת אחרי הברכה בעד רפואת המחלה של גוף הלאום החולה (גואל) גם בשחרית.

ב

ימי זכרון. — בימים הקבועים לזכרון הקורות והמאורעות הנכבדות באומה — בחנוכה ופורים (שם פרק י"ד), או עליך להביע אומר בהודאה, תודה וברכה לה' על חסדיו ונפלאותיו בברכה מיוחדת (על הנסים), ובימים הנאורים אשר אז היתה הגאולה שלימה כמו בימי חנוכה, אז יזמרו ויהללו יה אחר השמונה עשרה באמירת "ההלל", להוכיח, כי תראה בהצלחה הזאת רק את ה' שהוא אמנם הפודה ומציל, הגואל ומושיע, ואת ההשקפה הזאת הנך מביע בהלל ותודה, אז תשיר:

כי ממשלת ה' היא לא לבד בשמים ממעל, כי גם אלקי הארץ הנהו. האל המגביה לשבת ובכל זאת משפילי לראות גם על חיי האדם ומנת גורלו. ואל זה יבט אל עני ונכה רוח (הללו), וכפי אשר תתן ערובתה על זאת ההצלחה הראשונה של עם ישראל, הלא היא בריאת האומה וצאתה ממצרים (בצאתה). לכן על ישראל, לבנות ולכונן על אלה את תעודתו תמיד גם בכל עת צרה וצוקה בעוד תעודתו להיות כלי יוצר בעד הכרת ה', ואשר היא תתן ערובה בעד הצלתו (לא לנו), והערובה הזאת אמנם נתמלאה מיד מבלי כל גרעין. ה' תמיד עמנו היה בצרה, גם יעזרנו ויפלטנו בכל עת תמיד וישלח לנו עזרתו מקדש (ה' זכרנו), ומפני זה עם ישראל מחבב הוא גם את הצרות והתלאות העוברות עליו בעד הלא הנה תביאינה אח"כ את ההצלחה, שהיא אות ומופת נאמן בעד ההשגחה האלקית (אהבתי). והנה כמה נשיב ובמה נגמול לו בעד כל הטובות והחסדים שיעשה עמנו? הן רק בזאת, כי נתאמץ בדיבור ובמעשה, להיטיב ולהועיל למפעלות ה', בהיותנו באמת "עבדי ה'" (מה אשיב), גם להודיע בעמים עלילות ה' ולקרוא אותם לבוא ולקרוא בשם ה' שהוא אלקי ישראל, שהוא אלקי יראי, שהוא אלקי כל האנושית (הללו, הודו), ויען בכל תולדות עם ישראל הלא ה' פעל ועשה הגדולות והנפלאות לבדו, וישראל בעצמו בעצם דבר הצלתו לא פעל מאומה, עד כי ההצלחה בעצמה נפלאה היא גם בעיני ישראל, לכן לא יתגאה ולא ירום לבב ישראל על הנסים ועל הנפלאות האלה, אף יקרא אל כל הישרים בלבבותם, לפנות אל ה' באמרו: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו!" (מן המצר). שור נא! הן אמנם לאט לאט העמים ילמדו גם הם לכונן לבבם. אל ה' (אנא ה'), וישראל יברך את הבאים לקרוא בשם ה' (ברוך הבא). הוא יראה וירמו להם על ה', שהוא לבדו יאיר אליו את פניו, גם ידרוש לאסור את קרבן הכרת ה', אל מזבח קדשו, ואז כל פה יביע אומר, כי אמנם ה' הוא אלקים! (אלי אתה), ולמען יכירו וידעו את חסדי ה', וכי כל טוב וחסד יביא הנהו אל התכלית המכוסה והנעלמה בהתפתחות הזמנים (הודו), ואת אשר יביע "ההלל", "בתהילה", את זאת תאמר "ביהלולך" בתפילה, ותלבב ותחבב את כל אלה בעד החיים

הפועלים (יתללוך כל מעשיך), וכמו כן, להיות נחשב לפרי בעד החיים הפועלים ולהראות את תכלית „ההלל“, לכן יחבבו את ההחלטה הזאת לפני קריאת ההלל באמירת „הברכה“ (אקב"ו לקרוא את ההלל).

בימים ההם, שהמה אמנם ימי זכרון של שמחה לא יאמרו בהם דברים כאלה, המזכירים דבר עצב בנוגע אל החיים החולפים, ורעיונות שהמה מלאים יגון מזכרונות של צרה וצוקה, כמו: „הוא רחום“, „רחום וחנן“, „אל ארך אפים“, „יענך“, כמו כן בשאר הימים, שגם הם יזכירו איזה זכרונות של שמחה, גם זולת חנוכה ופורים, לא יאמרו בהם התפילות והתחנונות הנזכרות, ואלה הם: ט"ו באב, המשה עשר בשבט, ר"ח, פורים קטן, ל"ג בעומר, ערב ר"ה ויהי"כ, כל חדר ניסן, הימים שבין יהי"כ וסוכות, מר"ח סיון עד היום שאחר אצ"ש, גם בימי אורח ושמחה פרטיים. אשר לכל אחד, שיש להם תכונה לאומית כמו בבית החתן ומילה (יענך יאמרו בברית מילה בנוגע אל הילד, שגדרש לבקש רפואה בעדו) גם מטעמים אחרים לא יאמרו את כל אלה גם בבית האבל ובתשעה באב.

בתשעה באב יתפללו תפילת „נחם“ בברכת „בונה ירושלים“ שהיא מיוסדת ע"ד הטבת האושר הלאומי החיצון, ולפי מנהגנו יאמרו גחם בתפילת המנחה, אשר אז היתה „שרפת המקדש“ יב"ב (תקנ"ז).

ג

מועד בלי איסור מלאכה. — בימים אשר המה בנוגע לשאר הדברים אמנם נועדים להאריך גם בהם את פעולות החיים הנהוגים ואת ערכם עליהם יקבלו ביחוד רק בגלל אזכרות הקרבנות במוסף, כי מלבד המושג הכללי של חיי האומה ע"י קרבן „התמיד“, עוד ירוממו ויעלו ביותר את המושג הזה ביחסו אל האלקים, הלא המה הימים אשר יצטינו רק על ידי העבודה המיוחדת להם: ראש חודש וחזה"מ.

לכן מתפללים בהם תפילת „יעלה ויבוא“ בש"ע, במקום העבודה, הלא הוא, לקרב ביותר את חיי האומה אל ה'. — בחול המועד סוכות, אשר כל יום הוא מיוחד בסדר קרבנותיו, עלינו לחדש בהם בכל יום ביחוד את ערך כל יום ביחס היותו אות ע"ד החזקת הגוף של האומה, לכן יאמרו את „ההלל“

• את זאת נראה ממספר הקרבנות השונים בכל יום מהחזה"מ, ואף כי הסעם הנמנן לזה בלתי ברור לי, אך אולי יוכל היות. כי ההבדל בין חזה"מ סכות לבין חזה"מ פסח הוא בזה, כי ימי חזה"מ שהמה יובילו ויקרבו אותנו אל חג „שמיני עצרת“, שהוא חג „החזקת דוח התורה“, לכן יש גם לימי החזה"מ ערכם הביחוד עליהם להיות כמו ימי הספירה (עדות פרק ט'); אבל ימי חזה"מ, שהמה יובילו רק אל היום השביעי של סוכה, יום השלמת הגאולה על חים סוף, וההתבוננות על דבר הגאולה, שהיא נשלמה אז, לא תתן לנו למוד מיוחד ונכבד כזה כמו ההתבוננות הנכבדה בדבר הלימוד והלקח-טוב, כי „החזקת הגוף“ (סוכות) תבוא לידי שלימות רק ע"י „החזקת הרוח“ (ש"ע)? (עדות פרק ג'). — כבאורנו על התורה (במדבר כ"ח י"ז) בארנו את הסעם מדוע מספר הקרבנות של המוסף בימי חזה"מ סכות פוחת והולך, למען דעת מזה, כי במהלך העתים והזמנים ההתנגדות

כמו למעלה. אבל בר"ת וחוהמ"פ אשר בימים ההם אין כל זכרון ממקרה נכבד ומיוחד בחיי העם אשר קרה בהם. לכן ההלל הוא איננו עיקר החיוב בהם בעצם. ורק מפני המנהג קבעו אותו גם לאמר בימים ההם, אבל מדלגים אז את „הלא לנו“ „ואהבתי“ שהמה קולות של מן המצור ביחס המאורעות של האומה (תכ"ב, ת"ץ, תרס"ג, תרמ"ד, תרפ"ג).

ד

שבת ויר"ט — אשר לפי ערכם הדתי עליהם הינם מתרוממים ממעל לשאר הימים של השנה וכדת הימים יעשו בהם ההפסק. מבלי לארוג בהם הלאה את תקות חוט החיים הפועלים, ושימו מעצור בהתחזרות ע"ד „העתיד“ הימים שיש להם תעודות מיוחדות בתכונותיהם כמו יום השבת, שעליו להחיות את הרוח והכוח ולעתידם אל חיי המעשה הבאים (עדות פרק א') או ראש השנה ויח"כ, שתעודתם היא ביחוד ההשקפה והבחינה על החיים החולפים (שם שרק ב') או „רגלים“ לקנות לנו בעד כל חיינו ע"י הקורות את אבותינו בשנות קדם, רעיונות נעלים ע"ד בריאות הגוף והרוח של האומה (פסח ושבועות) והחזקת הגוף והרוח שלה מה' (סוכות שמיני עצרת) (שם פרק ג'). אני בעבודת ה' בימים האלה יבואר ג"כ שינוים כאלה הדרושים לצייר ולציין על דם את ערך הימים ההם וחשיבות מעלתם ע"י רעיונות המתחסים אל ראשי פינות הסגולות הכלולות בהם.

ה

פסוקי דזמרה בשבת ויר"ט — מתאחדים יחד במושג תעודת ישראל, את המושג שהוא עלינו לשוות לנגדנו או ביותר, ובש"ע עלינו לכוון וליסד על המושג שהוא את הרעיונות אם ע"ד החיים החולפים או הבאים, לכן גם בתהילות ראוי לזכור ביתר שאת דבר בריאת עם ישראל וערכו עליו ולהעבירו להציגו לפני הרוח, למען יתלבש בהגיון רם ונעלה. אחרי אשר באמירת „חדר“ בהשקפה על הטבע הנבראה מחדש העלית בלבך את הרעיון ע"ד התגלות ה' בתולדות ישראל הזמנים, אני בטרם תבוא

בין ישראל והאנושית הכללית תלך ותפתח ע"י ההתפתחות הכללית, אשר תביא עמו את הקץ של אחרית הימים, בעוד תעודת ישראל שהיא אמנם לא תשתנה לעולם, גם מצבו האיתן ביחס אל ה', תפעל על כלל האנושית באחרית הימים, להתאחד עם ישראל, לכבד את ה' אחד ולקרוא בשמו ולמלאות את רצונו בתכל ארצה, ואשר בזה הנור גם ההבדל בין ימי חוהמ"פ לימי חוהמ"פ, בעוד הראשונים (חוהמ"פ) עולים במעלת ערכם במושג הרעיון הזה על האחרונים (חוהמ"פ), שהם יובילו אל היום שבו היה גם אבדן המצויים וטביעתם בים (שבעי של פסח) וזכר מפלת רשעים הן אמנם לא יפעל רושם כזה, כרושם רעיון הימים של חוהמ"פ הנזכר, שהמה יזכירונו את ההתאחדות הכללית, עת יחמו חטאים מן הארץ, וטלם יעברו שכם אחד את ה', העולה תפקץ פיה והרשעה כענן תכלה, והאנשים יעשו כלם אגודה אחת לעשות רצון קונם.

לחדש השקפתך. ולהחליט, כי אמנם ה' הוא משגיח בהשגחה פרטית על כל הזמנים (באשרי). עליך להחזיק ולשנן ביתר ביאור את הראיית הראשון, לחשוב ולהגות בו בעצם שלמותו. אתה מעריך ומשווה לך את הלך טוב, את הלימוד הנעלה, אשר ילמד ה' להאנושית ע"י ספר השמים, מהלך הנוכחים ותקופות הימים והשנים, עם לימוד כזה, אשר יורה ה' בתורתו ותוכו לדעת, כי אף אם בתליכות הטבע ע"י החוקים הקבועים יוכל האדם ג"כ להמציא לו הוכחה וראיה נאמנה על מציאות ה', שהוא המחוקק את החוקים המדויקים האלה וה' גם באלה יורה לנו כי, אכן יש ה', אבל את הלימוד על דבר האדם, על דבר עצמך ותעודתך, תוכל למצוא רק בחורה, בעוד רק בה ועל ידה התגלה ה' בתור מחוקק את חוקי החיים בעד האדם (השמים מספרים). גם בתור מנהל את חיי האדם, עד כי כל חיי האיש הפרטי יעידו ויגידו כי המה פעולת ההשגחה העליונה, שהיא המושלת בכל (אברכה), וכי במהלך תולדות בני אדם ע"י כוונה נאמנה, לחנך את האנושית, אשר השפילה את כבודו, הופיע „עם ישראל“ בתור עם מיוחד בתולדה, למען יתאמץ הוא להחזיק מעמד במעלה ומדרגה, אשר אמנם היא נכונה להיות גם באחרית הימים בעד האנושית כולה (תפילה למשה, יושב בסתר עליון), וכי ה', אשר ברא את הטבע, ובכל יום יחדש בטובו מעשה בראשית את מעשי ידיו אלה שמים וארץ, הוא יופיע בכל הזמנים ובכל העתים בתור בורא ומסבב את המסבות והקורות של עם ישראל, למען ע"י עם ישראל, ימלא רצונו, לכונן וללמד את הכרת ה' (הללו את שם) ובהשקפה על התכלית הנסתרת, שהיא מרוקמה בכל העתים והזמנים, להתבונן היטב בכל התגלות ה' בזה ע"י פעולה מיוחדת (הודו), וכי על ישראל לספר ולהעריך את קורות עצמו במושג כזה (רננו), ובמעלת התכלית ההיא להתעתד אל „השבת“ של כל התפתחות העולם, אשר בו תשובת האנושית מפעולת ההתפתחות, אשר בו תחדל כל מלחמה, העולה תקפץ פיה והצדק ימשול (טוב להודות), וה', אשר את כל סערות הזמנים וחוזק הארצי יכבוש תחת חכמת תכליתו, בהיותו מלך עולם ובידו מנת גורל האנשים הוא לבדו ימליך — ואם כן עלינו לשאת על דגלנו בכל העתים ובכל הזמנים את אותות הזכרון וקדשיו, אשר יסד ה' בישראל ואשר המה יראו וינכיחו את ממשלת ה' (ה' מלך) את הרעיונות האלה, למען נעריך אותם בקצרה גם ביחס זמן ההווה שלנו (ואשר מפ"ז גביע אותם גם בימים הנהוגים) נכלול אותם בתהילת „יהי כבוד“ בתור הקדמה אל שירת ההשגחה (אשרי), ובסוף, אחרי שירת היס, ישנו עוד הפעם את הרעיונות האלה ואתה תציגם כמו חי לפני עין רוחך (נשמת).

1

קריאת שמע — נשאר בירט בבלי שינוי גם בברכה ראשונה בדבר התחדשות הבריאה — הלא היא „המאיר לארץ“ בעוד אין בהם כל יחס מיוחד, בנוגע אל הירט, להוסיף או לגרוע ממנה, אבל בשבת, אשר הוא בעצמו כל עיקרו אות זכרון בעד הבריאה הכללית, אזי בתחילת „הכל יודך“ מלבד זכרון התחדשות הבריאה כמו בימים הנהוגים, תבוא האזכרה מדבר בריאת

העולם בכלל, ועלינו לשבח „באל אדון“ את חכמת הבריאה וערכה עליה „ובלאל אשר שבת“ את קביעת יום השבת בעצמו (רפ"א).

ז

שמונה עשרה. — שבת וי"ט שהמה כולם כאחד יאצרו בקרבם רעיונות מיוחדים ונכבדים, ואשר עליהם לחדור בקרב החיים הפועלים, לכן דרוש הוא, כי בברכות אמצעיות יעריכו את הרעיון היצוק בכל אחד מהן, אבל מפני הקיצור סידרו וערכו את החיים הכלליים בברכה אחת (קדושת היום) אשר בה כלולים המה הרעיונות של כל יום מימים האלה ומקפת את משאלת הלב, עזרה מאת ה' לרכוש מידו את מתנות הרוח וההחלטה הכללית להוציא אותן לפועל ולמעשה בעבודת ה' בחיים הפועלים, לכן בשבת וי"ט תחת הי"ט קבועות הנה רק ז' ברכות. (א) בשבת. יקראו את הכתוב ע"י המשרה השומה על עם ישראל, להיות הוא השומר את השבת וחיין ערכו עליו בותר „ברית ואות“ (מערכת העדות פרק א') — (ושמרו) וכפי היחס של יום השבת, להקריב על מזבח ה' את משאלת לבבנו, כי שמירת השבת שלנו תעלה לרצון לפניו — כי נזהה קדושים על ידי תעודת החיים הנמסרה אלינו, הלא הוא, להיות מרוממים ונעלים ממעל לכל דבר גבוה ושפל בעיני ה' ואדם, גם לקבוע בלבנו החפץ הנאמן, כי רוח התורה תאצל מרוחה עלינו, ונחלה את פני ה', כי ישיביענו משובו להתענג על ה' ולהביט בכל אלה רק את ישועתו — אף יעזור לנו, להגיע אל סהרת הלב, למצן נוכח לקדש את עצמנו, עם כל אשר לנו, באמת בעבודת ה' — ולה' ניחל, כי ינחילנו באהבה וברצון את שבת קדשה, כפי אשר נהיה ראויים לזה, עד כי נבין באמת ברעיון השבת, את תעודת החיים שלנו (א"א רצה), ובגלל הידיעה הנאמנה, כי התחלת התגלות ה' בתורתו על הר סיני היתה ביום השבת, לכן נוסדה גם ההקדמה לזה (ישמח), (ראה עדות א', ד').

(ב) רגלים:

אחרי אשר הכרנו לדעת בכלל, כי בריאת הגוף והרוח של ישראל היתה על ידי ה' (אחה בחרתנו — וקרבתנו), וכי ההחזקה של גוף ורוח האומה, היא גם כן פעולת ה' (ושמך הגדול), אף נביע אומר מדבר חין ערך היום טוב המיוחד ההוא (ותתן), אז נשפוך שיח, לפי התכונה המיוחדת של החג ההוא, אם ע"ד הבריאה של ישראל והחזקתו, בקשה מו' על אודות התקומה או ההחזקה „ביעלה ויבוא ובהשיאנו“ כמו א"א רצה בשבת, ללבב ולחבב את הברכות הרוחניות של החג: חיים, שלום, שמחה וצאתם לפועל בחיים — אחרי הש"ע יקראו את „ההלל“ וכימים הראשונים של פסח ובכל ימי הסוכות כמו בחנוכה „הלל שלם“, אבל בימי החג הפסח האחרונים כמו בר"ח ידלגו ויאמרו רק „חצי הלל“ (יען כפי, אשר יבארו בזה ביאור טוב ויפה, מפני כי ימי חג הפסח האחרונים יזכירו אותנו לא לבד את גאולת ישראל, כי גם את מפלת המצריים וסביעתם בימ, וכאשר יאמרו חז"ל, כי לא טוב לאמור ולהאריך בשיר והלל על אבדן מעשי ידי ה', לכן והלל איננו שלם).

(ג) ר"ה ויהכ"פ:

בקדושה — אשר בה תתרומם אל הרעיון הנעלה, כי ה' האל הקדוש, שהוא רם ונשא ממעל להבריא כולה ובכל זאת יקרא את בני תמותה את האנשים, אל קדושתו, ובכוח הקדושה הזאת, לפעול ולעשות הכל לפי רצונו, לכן בר"ה ויהכ"פ, אשר בו תשווה לנגד עיניך, כי ה' הוא השופט את חיי האדם ובוחן ובודק את מעשה האנושית ופעולת עם ישראל, בעוד יעד אותו אל התעודה הגבוהה ההיא ע"י מנת גורלו, בגלל חינוך האנושית, אז תביע אומר את משאלת הלבב: „כי את ממשלת ה' המלך הקדוש ומלכותו על העולם ועל חיי האדם יכירו וידעו כל יושבי תבל וכל האנושית ועם כל הברואים כולם יעשו אגודה אחת, לעשות רצון ה', לכוונן שכם אחד מקהלה של „עבדי ה'“ (ובכן תן, פחדך), ולתכלית הזאת יקומם ה' את אושר עמו במצבו החיצון (ובכן תן כבוד), ותכלית אחרית הימים תבוא ותגיע בעתה, הרשעה תכלה כעשן, העולה תקפץ פיה וכל העולם כולו יחונך רק לטובה ולברכה (ובכן צדיקים), ביחס הרעיון של „מלכיות“ — („ממשלה“) — „זכרונות“ — („השגחה“) — „ושופרות“ — („חינוך“) — ואז תכוונן את הבקשה, שהיא מתיחסת אל כל אחת מתכונות הימים ההם כמו ברגלים ב„אתה בחרתנו“.

(א) ר"ה אחרי אשר אמרת את „האתה בחרתנו“, הלא הוא ע"ד בריאת עם ישראל והחזקתו, גם ע"ד תעודת ישראל, כמו כן זכרת את תכונת היום, שהוא „יום תרועה“ וביעלה ויבוא תביע את חפצך הכללי, כי ה', אשר בידו מנת גורל העמים יקרב את מנת גורלם אל מנת גורל ישראל, או תעתיר לה', כי יתן לך עזרתו מקדש, לרכוש את מתנות הרוח של יום התרועה בהכרת ה' של כל הברואים ובאחדותם לעבוד ה' האל היחיד ומיוחד באר"א, אף תגמור אומה, כפי אשר תהיה ביכולתך, להוציא לפועל בעד חייך את חין ערך יום הזכרון, להיות פעולתו נאמנה אתך.

(ב) יהכ"פ — כמו בראש השנה, רק יזכירו בו את קדושת היום ביחס הבקשה, לרכוש ולהשיג את הכפרה, הסליחה והטהרה וכפי אשר תביע את תכונת היום „ביעלה ויבוא“ גם במשאלת לבב, להשיג ולקבל את מתנות הרוח של היום הקדוש באר"א, ואחרי הש"ע שעליך אז, לפנות מבטך ע"ד חייך הפרטיים, יקראך יום הכפורים, היום הקדוש והנורא, אשר בו תתאמץ לשוב אל ה' בתשובה שלמה, למען תטהר לפני ה' מהתוצאות הרעות הפנימיות והחיצוניות ע"י החטאים והעונות שעשית, ואז הנך צועד את הצעד הראשון אל התשובה, הלא היא ההכרה וההודאה על דבר החטאים ועונות (דיוי), אחרי אשר הכרת לדעת בהשקפה כללית, כי אמנם חטאת ונכשלת בדרך חייך (אבל אנחנו חטאנו), תוסיף להאריך בדיוי ולפרוט את החטאים והעונות שעשית בחייך (על חטא), ותעתיר לה', כי יתן לך סליחה ומחילה, גם לבטל את התוצאות הרעות של החטאים והעונות שעשית (כפרה) בחייך הפנימיים (שלא אחטא עוד) ובחייך החיצוניים (מרק — אבל לא ע"י יסורים).

ד

מנחה

א

עבודת ה' במנחה (אחר הצהריים) היא תכליל בקרבה רק את החלק הראשי את „שמונה עשרה“ ותחנה. ההקדמה היא באשרי ויסיימו אותו „בעלינו“. תפילת מנחה מיוסדת ומכוננת על פי „קרוב התמיד“ של בין הערבים.

המושג: הקדושה בחיים הפועלים.

הצעה:

הנך במעלה הגובה במדרגת החיים — מסביב לך השלימו כל היצורים את חצי תקופת היום, המה מילאו את קריאת ה' אליהם בתור „עבדי ה'“ — ואתה גם כן שים לבך לדעת, מה עשית אתה בנוגע אל מילואי תעודתך ואם הוצאת לפועל את אשר החלטת, לפעול ולעשות בתפילת שחרית? האמנם לא חללת בחיים דבר מהקדושה, אשר אליה הכינות והזמנת את עצמך לחיים? האמנם חיות לפני ה' והתאמצת באמת להיות בפני ה' ובעבודתו? ההתחרות בתור עבד ה', לקנות לך את קניני החיים הפנימיים והחיצוניים, לשלוט ולהשתמש עם הקנינים האלה, כפי רצון ה' השמת לבך אם קרוב או רחוק מהמטרה הנכונה, „להשקיף על ה'“ — „להשקיף רק אל ה' לבדו“? — האם תוכל אתה עם הבריאה מסביב לך גם יחד, להתיצב כה לפני ה' בדיעה ברורה, כי אמנם חיות כמוהם בפני ה'? — הביטה וראה! הן נשאר לך עוד חלק אחד מהיום — לכן התפרץ בחוקה מעסיקך הנהוגים בהמשך היום על זמן מה, החפש מהם — שורה נא אל חייך החולפים ובחון אותם בפני ה' — הכר לדעת גם בחטא שחטאת, כי אמנם הלא הוא יעורר אותך להיטיב אחרך ובמלואי חובותיך. לדעת, כי אמנם כל אלה רק מילוא החוב, מבלי תוכל להתגאות על זה הביטה על הצלחת מפעלך במשך היום בתודה וברכה וענות חן אל ה' ובאי הצלחת השתדלותך, כי עליך מעתה, להתרומם ביתר שאת אל ה' ולאמץ את לבבך בבטחון נאמן, גם לחגור כוח ולקבץ רוב אוגים להוספת התחרות מפעליך — חדש את קדושת חייך בפני ה'! לכן התפלל רק תפילת „שמונה עשרה“, שהוא הותם תכנית הרעיון, להתקדשות ההתחרות של הפעולה והמעשה בפני ה' כמו בשחרית (ראה למעלה), ובחקדם שירת ההשגחה, אשר יקרב את רוחך ולבך, שהתרחקו מעט מפני טרדות היום, להיות נמשכים עוד הפעם אל ה', האל הצדיק, האוהב את הכל והשליט על הכל (אשרי). אף הנך חותם את התפילה עם הודאה על החטא וההתרוממות ממעל להחטא (תחנון). גם הנך עולה פתאום בתעופת רוחך אל ההכרה ורום המעלה של תעודת ישראל (עלינו), ונאזר בכוח וחיל כזה הנך בא להשלים את חיי היום (א"ח, רל"ב ועוד). רק הבקשה האחרונה „בשלום“, היא תשא עליה את התכונה המיוחדת של עבודת ה' במנחה, ולכן היא שונה מנוסח ברכת השלום בתפילת שחרית, כי בה לא יתפללו בגלל הארת פנים להשגת השלום (ראה פרק ב'), רק בעד העזר מה', להשגת השלום בעצמו ונתינת השלום (שלום רב), ורק ביום הצום הכללי, אשר לפני היתה נהוגה ברכת כהנים, גם במנחה אמרו ג"כ שים שלום ע"ד הארת פנים, כמו כן באיזה מקומות גם בשבת, אשר הוא קדוש כולו כליל אל ההתחרות

להארת פני ה' ואשר מפני זה יקראו גם במנחה קריאת התורה. לכן יאמרו גם במנחה "שים שלום" (קכ"ז, קכ"ט).

שינויים:

בימי תחנה — הלא הוא "בעשרת ימי תשובה" השינויים מהוספות המה בשמונה עשרה ואחרי כן גם באמירת "אבינו מלכנו" כמו בשחרית, ביום ב' וה' בלי כל שינוי. בימי החנוניות "ענגר" בשומע הפילה.

בימי זכרון — השינוי בשמחה עשרה כמו בשחרית. — הלל לא יאמרו בימים ההם, ובכלל בימי שמחה לא יאמרו "תחנון" כמו בשחרית, גם בערב הימים ההם במנחה — זולת ערב יח"כ. בת"כ יאמרו "נחם" בבונה ירושלים. בחול המועד — השינויים כמו בשחרית.

בשבת וי"ט — בבקשה ע"ד ההתחרות ההיא, לקבל את ברכות היום כמו בשחרית — רק בשבת תחת לאמר הכתובים מדבר ערך היום תתאר את מעלת ענג השבת בדברים נעלים, כי הענג והוא נובע מאהבה חפשית, שהיא תכונת אל מושג האמת, להוציא על ידה לפועל את קדושת השבת, אשר תביא את השלום הפנימי והחיצוני, גם לבטא את משאלת הלבב, כי ברכישת מתנות הרוח של היום, יכירו וידעו את עצם התענוג של שביתת השבת, אשר אותו יסד ה', לקדש את שמו הגדול — בשבת, אשר המתנה היותר גדולה דרושה להיות והארת פנים (אשר מפני זה במנחה נקבעה גם קריאת התורה), לכן באיזה קהלות יקראו במנחה את נוסח הבקשה בעד השלום כמו בשחרית (שים שלום) — בשבת וי"ט, אחרי ההקדמה אל התפילה באשרי יוסיפו עוד את הענינים הנכבדים הכלולים באמירת "ובא לציון", ואתה קדוש, "ברוך אלקינו", "ברוך הגבור" — בשבת יאמרו: "ואני תפילתי", גם "צדקתך צדק" אחר התפילה, זולת אם הוא יום כזה, אשר ללא היה יום השבת, כי אז לא אמרו בו תחנון. — אומרים במנחה בשבת "ברכי נפשי" או "פרקי אבות", — ראש השנה כמו ביר"ט — גם ביה"כ, זולת אשר ביה"כ יקראו את האשרי ובה לציון לפני תפילת נעילה.

ה

תפילת ערבית

א

עבודת ה' בערב נוסדה רק על חלק אחד מהתפילה הלא היא "קריאת שמע" אשר אליה תילותה הברכות המקדימות אליה, עם התוצאות המחבבות את תוכנה ותכלה עם ההשלמה "בעלינו". חכמינו ז"ל בתחילה קבעו ביחוד לחובה רק את הקריאת שמע ואת "הזכר ליציאת מצרים" בלבד, אבל בנוגע לתפילת "שמונה עשרה" היא איננה חובה קבועה, בכל זאת מקודשה היא על פי המנהג להתפלל אותה גם בערבית ומתיחסת אל העבודה בשריפת (לעכל) חלקי הקרבן של אחר הצהרים אשר ישרפו אותם על המזבח כל הלילה.

ב

המושג: ההכנה אל ההתקדשות של הלילה.

הצעה*.

חיי המעשה תמו ונשלמו — זמן הפעולה חלף עבר — ויאת לילה, הלילה, שהנהו ההורה ומחולל את הכוחות — מסביב לך ירפה ויחלש כל כוח — החיים יתמו לגור — התמונות עוברות כצללים, וכל דבר, אשר במשך היום, המלא רגש, מעשה ופעולה, שהיה נבדל ומיוחד בעד עצמו כחוג ובתכלית פעולתו, נוסה הוא לערוב ולהעלם ומשתמש הוא בערבוביא (ערב), להיות שקוע בים יצורי הבריאה, כל אחד יבוא, להשיב את הכוח שלו אל המקור הכללי של הכוחות, למען יצא הכוח ההוא עוד הפעם, כאילו היה גברא מחדש. ממקור החיים הכללי, והנה גם עת המעשה והפעולה שלך נשלמה — את אשר פעלת לך כבר נגמרה, את אשר נהיית על ידי מעשיך הנך בתכונתך עתה — אמנם איך, ובאיזה אופן השתמשת עם הכוחות הניתנים לך, אם מלאת, ואיך מלאת את תעודתך כפי הקריאה אליך, להיות „עבד ה'“, ואם הבנת את הקריאה ההיא גם איך הבנת אותה? — הלא גם זה כבר נשלמה ונעשה — שעת הפעולה הן חלפה עברה — את כוחך גם את חייך עוד מעט עליך להשיב אותם לה', אשר מידו קיבלת אותם, והמה שאולים שאולים היו אתך, והנה מי יודע אם פעולתך ומעשיך במשך היום היה כדאי והגון, עד כי על פיהו ראוי הנך לקבל את החיים הזכות עוד הפעם לפעולת החיים ביום המתרחש — הלילה הנה בא — כל היצורים נמו שנתם — ומי הוא זה אשר לא ינום ולא יישן ושומר הנהו את הישנים שנת הלילה? — הלילה הנה הגיע — גם קורא הנהו את הכל אל השנה ואל המוות — את כל אלה אשר היום החולף, כאשר הופיע בעולם, קרא את כולם אל היקיצה ואי החיים. — האם בהגיע תור הלילה שוררת אלקות אחרת אשר ממשתלה תחל עם „כניסת הלילה“? — האם לא ה' הוא זה אשר לו היום אף לו הלילה, והוא קורא עתה את הבריאה לשוב אל בלימה? זאת הלא היא בערך ההתבוננות עת אתא לילה. — זאת, הלא היא פרשת השקפת הלילה — אבל את הלקח טוב של ההתבוננות הזאת, גם המקור להשיב דבר לאשורו בתשובה על השאלות האלה, תאלפנה אותנו שתי מצוות הלילה: „קריאת שמע וזכר ליציאת מצרים“. — הראשונה תורה אותך, כי ה' אלקיך אחד הוא בכל העתים ובכל הזמנים, כי היום והלילה הלא המה סדרי ה' אלקיך המחליף את הזמנים ומאחד אותם, גם היא תעזור לרכוש לך את התחדשות הרוח והלב, והשנית תלמדך לדעת, כי מליל אופל יוציא לאור יומם,

* אף כי בקביעת הזמנים שלנו על פי הבריאה, היום יחל עם הלילה הקודם לה, והלילה הנהו שייך אל היום הבא אחריו, בכל זאת בפעולת חיי האדם, הלילה יחשב בתור השלמה אל היום החולף ושובר, וכמו כן ביחס ההתקדשות של חיי האדם על ידי עבודת ה' באהבת הקרבות היה נמנה הלילה אל היום הקודם לו (חולין פ"ג, א'), ולכן גם אנחנו ככה נחשוב אותו בנוגע אל עבודת ה' ע"י הדיבור. רק אם היום הבא אחר הלילה הוא יום מועד וחג, אשר לפי קביעות הזמנים שלנו יחל המועד עם כניסת הלילה לפניה, לכן עבודת ה' בערבית תקבל אם מעט אם הרבה, את תכונת היום הבא ובתור הקדמה אל עבודת ה' של היום המקודש הבא אחריו, ראה הלאה.

וכי ה' הוא, השומר ממעל לראשי היצורים עת ינומו שנתם — ומפני זה „השמונה עשרה“ איננה עיקרית בעוד העת ההיא איננה הזמן של ההתחלות וההתאמצות בעד החיים הפועלים, לכן חביע אומר בכרכות לפניו:

מי הוא זה, אשר ישקיע את הבריאה בערבוביא של הערב? הלא ה' הוא זה, שהוא המושל על כל התפתחות הומנים, ה' אלקינו, אלקי ישראל, אשר התגלה אליך גם בתולדות עמך. ה' אלקים, שהוא האל היחיד ומיוחד, ואשר הוא יושע אליך גם מתוך הערבוביא של הערב. ה' שהוא בדבר, דבר הבריאה, מעריב ערבים, בתבונה משנה עתים בחליפות של היום והלילה ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם, להיות השומרים השוקטים בלילות, ה', שהוא, כמו ברא את היום והלילה, כן הוא גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור, ה' הנהו המבדיל בין יום ובין לילה, הוא עומד ביניהם ומאחד את כל ההתנגדות האלה ע"י ממשלתו לשלום הבריאה (ה' צבאות) הוא חי וקיים תמיד, ואם גם הכל ימותו, הוא ער, אף שומר ופועל הנהו גם בעת, אשר יחלש כל כוח ויגוץ ויישן כל רגש, הוא ימלוך גם עלינו על עם ישראל, אשר גם הוא בא לנו שנת הלילה מליל אופל יגיע הוא אל התפתחות הזמנים המיועדה ממנו — לכן, אל ה', שהוא מעריב ערבים, שהוא מביא בערבוביא את הבריאה והחיים, עליך, לקדש את עצמך עם היום והלילה גם יחד (המעריב ערבים); אולם, האם יש ללילה כל ערכו עליך, רק ע"י השבת הכוחות למנוחת החיים? האם במשך הלילה אינך נקרא לשום אופן של פעולה ומעשה?

אמנם הפעולה החיצונית שלך היא גאלמה דומיה, אבל פעולתך הפנימית עליה או להיות ערה, רוחך ולבך דרושים להיות פועלים? ובהגיע תור הלילה הנה גם אז ביהוד בא התור להתחדשות של הרוח והלב — הן „תורה“ נתן לך ה' ובה תורה בעד חייך את תוכן המצוות, את מפעלות החוקים ומשפטי צדק, לכן עליך בשעות הלילה, להשקיע את רוחך בתורה, בלימודי תורת החיים. עליך למלאות בהם את רעיוניך ומחשבתך. אהבת ה' חננה אותך בתורתו זאת ולהגות בה מסוגלה היא מאוד שעת הלילה, לכן עליך אז, לקדש עצמך לה', שהוא באהבת עולם נתן לעמו את תורת הרוח. והנה, אם כי הבריאה מסביב לך שקועה היא בחשכת הלילה, עד כי למראה עיניים לא בחרו בו כמעט שום חיים וחשיבות עוד, אבל ישראל, אשר כמעט תנומה תעופנו גם אותו כבריאה הנמה שנתה, בכל זאת הלא רוחו ער הנהו, והוא לא ימות ולא יגורע לעולם — לכן שמור בליל הבריאה את נשמת החיים היחידה שלך ובליל ישראל — את הרוח (אהבה) — ובחפצך לדעת את הערובה הנאמנה בעד הדעת וההכרה הזאת, הערובה הבטוחה בעד תעודה רמה כזאת? הבה! שמע והאזינה אותה בקריאה חגעלה, אשר בה ה' בעצמו הביע והודיע לך בראשונה את אחדותו ותעודת ישראל ע"י התורה (קריאת שמע).

אבל מי הוא זה, אשר עת תשקע בקרב ים היצורים ישים לך שלום עם המון בריות היצורים האלה גם מגן ומחסה הנהו לך, בעת, אשר תנח מעמלך על משכבך בלילות? מי הוא זה, אשר יעורר אותך גם לחיים חדשים ובתור עושה שלום כללי, יפרש גם עליך את סוכת שלומו. מי הוא זה, אשר ע"י התחדשות חייך הפנימיים יעורר את לבך, כי תעלינה בו מחשבות טובות ורצונות. מי הוא

המרחיק מעליך כל דבר, אשר יוכל לסכן את חייך ואורך בחשכת הלילה, המסיר מעליך כל מפגע הבא בתור תוצאה מזמן „העבר“ או הכתיצב כמפריע בינך ובין „העתיד“ שלך? מי הוא המגן בעדך, בצאתך מן החיים ובבואך עוד הפעם אל החיים? אותו, הלא תלמוד, להכיר ולדעת מתולדות חיי אבותיך. למוד מגאולת מצרים לבטוח בה, שהוא מגן ומחסה, פודה ומציל (גאל ישראל). הניחה ביד ה' בבטחון נאמן את מנוחתך, את המחסה בעד מנוחתך ואת פרי מנוחתך — הלא הוא ה' אלקיך, שהוא גם היום הנהו שומר ישראל, עוזרו ומגינו (השכיבנו, שומר עמו), אף החליטה בדעתך מראש, לקדש את עצמותך אשר תקבל מידו מחדש לעבודת שומרך זה.

ג

עם השכיבנו דרושה היתה להיות נגמרה עבודת ה', בערב, בעוד הקדושה של ההתחרות וההתאמצות בפועל, הנכללה בשמונה עשרה מתאמתת ביחוד עם המושג של עת הלילה וההתחרות לפעולת הרוח בעד שעת הלילה כבר נכללת היא בברכות הרצופות אל הקריאת שמע — אבל יען כי בחיינו הנהוגים האדם לא יתוה לו בעד חיייו את הגבולות של חיי הטבע ולרוב ימשוך האדם ויארין גם בלילה את ההתעסקות של היום, להיות בתור המשך אל הפעולה והמעשה שלו, לכן קבעו חכמינו ז"ל בסמכם על שריפת חלקי הקרבן הגותרים מקרבן התמיד של אחר הצהריים, לצרף גם בתפילה של ערבית את השמונה עשרה להיות גם כן בתור קדושה אל החיים הפרעלים בעד הלילה — ובעדנו מפני המנהג מקדמת דנא נשאר לנו לקיים את זאת, להיות לחוק ולא יעבור — ומפני זה נחלקה בעדנו עבודת ה' בערב לשני חלקים — ק"ש ושמ"ע — השמ"ע היא בסגנון התפילה של מנחה, רק יאמרו בו תמיד „שלוש רב" — אבל תחנון אין אומרים, יען הוא בלתי מתאים עם מושג שעת הלילה בעוד התחנון הוא ההתרוממות מעל להחטא והשליחות, להתחזק ולהתאמץ אל הפעולה העצומה והטהורה. — על פי מנהג ישראל, קוראים אנחנו גם את „ברוך ה' לעולם“, אחרי „שומר עמו“ ולפני השמ"ע, ותוכן דבריו בו הוא:

עם זאת „התקווה הטובה“, אשר על ידה תקווה ותחכה בעד כל הבריאה המעולפה בחשכת לילה ושנה, כי ע"י חסך ה' ואמתו יביא את היום ועמו את הפעולות לחיים, כן תקווה ותחכה גם כן לראות, כי מליל הצרות והגלות, אשר יכסה אותך ואת עם ישראל, כי מחשכת העלטה, הפרושה עליך בחיי העמים, יופיע גם אליך בקר לא עבות, אשר בו יבנו ויתכוננו חיי הלאום של ישראל וכלל האנושית גם יחד, ועל ידי עם ישראל, על ידי תורתו וחיייו חיי ישראל ומנת גורלו יאלפו בינה בחיים, לכבד את שם ה', האל היחיד ומיוחד — לכן בליל הבריאה אתה תגמור אומר בחייך, אשר חוננת במי, לצרף גם את פעולתך אל המפעל הגעלה של ה' השומר הנאמן „בליל ישראל והעמים“ את האנושית וכי מליל התעוררים יתנך אותה אל הבוקר אור של הדעת את ה' ועבודת ה' (ברוך ה' לעולם — המלך בכבודו כו').

בקיצור יקדימו במקום הפסוקי דזמרה את ה„והוא רחום“, אשר בו תביע אומר את התקווה הטובה, לקבל סליחה וכפרה, חסד ורחמים מאב הרחמים

בעד החיים החולפים במשך היום עם כל חסאיו ותעתועיה אחרי אשה עבר יום ועמן גם הסבת החיים — הוא הוא יביאך לזכור בחחילה את ערך שעת היום. — את עבודת ה' בערב יחתמו „בעלינו“.

י

ערבית של ע"ש ויו"ט וכו', של מוצאי שבת ויו"ט וכו'

א

באלה הימים יבואו שינויים בעבודת ה' בערבית, יען מועדי ה' אלה חלו עם הלילה שלפניהם, וכניסת הלילה שלהם דורשת, להביע אומר בערך מעלת החג, אשר יחל עם הלילה ולקדש את המועד אל עצם קדושתו, ואת עצמך, לקדש אל יום החג ההוא, ואלה המה: ערב שבת, ערב יו"ט, ערב ר"ח כר באלה יקבל הלילה את ערכו עליו המיוחד. עפ"י התעודה של המועד והחג הבא אחריה, ועליך ללבב את הרעיון האצור בקדושת היום, בשבת: לקבל את קדושת השבת, וביו"ט: לבטא עליו את הקדושה המתיתסת אל היום ההוא, לכן בהם השמונה עשרה עיקר, יען כי הלילה יקראך למילוא חובה חדשה, הלילה יביא עמו מתנות חדשות וקדושה חדשה ואל ההכרה הנאמנה בנוגע אל החובה. — ובשפע הימים האלה, עליך לעלה ולרומם את עצמך, להחלים ולקבל על עצמך את עבודת ה' בפועל.

ב

בעשיית, בחוה"מ, חגובה ופורים — השמונה עשרה כמו במנחה בשינויים הדרושים, אבל אבינו מלכנו לא יאמרו זולת ביהכ"פ. — בתשעה באב ופורים, אחרי קריאת מגילת איכה ואסתר בערב יאמרו: ואתה קדוש, לאמר: כי גם בגלות יארך ויתקיים ערך ישראל ומעלתו — אשר סיבת הגלות היתה על ידי הת"ב — שהוא התחלת הגלות, רעי הפורים: ההחזקה בגלות.

ג

קבלת שבת:

ערב שבת: — לא רק יום אחד נגמר, כי גשומה לך גם תקופה שלמה של ששת ימי המעשה, שהמה היו מסורים אל החיים, אל העמל וההתחרות בחיים הארציים, אל המלחמה עם „הטבע ועולם האדם“ בעד החזקת המציאות של עצמו וכיבוש היצורים ע"י כוח האדם — ימי המעשה חלפו עברו — והשבת הנה הוא באנו הוא יצור, לעשות הפסק בעבודתך, במלחמתך, בהתחרותך ובנצחונך, ויבוא להראות לך את הרעיון, את המטרה התכלית לעמלך, ובעמלך זה, במעשך ובתנאתך — את עבודת ה', השבת ייעד לך את מצבך בחיים, למען תקדש את עצמך במתנותיו מחדש, להיות מוכן ומזומן אל העמל והעבודה מחדש גם להיות חמוש למלחמה ונצחון מחדש, לשאת עליך, באמת ובתום, את שם „איש ישראל“.

לכן הבה איש ישראל חלץ נפשך מכל עמל ותלאה וגילה כרנה בה' אלקיך.

אשר נתן לך את יום השבת ובו ועל ידו בראך ה' אל תעודתך — קומה נא, ועורה במדבר גלותך זה, להביט על כבוד ה', הדו והדרו. אל תהי כאבותיך, אשר אחרי חזיונות ונסיגות מאלפים מקרבת ה', בקשו בכל זאת מחדש נסים ונפלאות במדבר, לבנות עליהם את בטחונם — אולם אתה בנה לך את בנין אמונתך ובטחונך על נסיון התולדה ובטח בה', שהנהו אל מסתתר בחביון ערו ובכל זאת מגן ומחסה הוא לך תמיד (לכו). האמור תאמר, כי במדבר גלותך חדלה תעודתך הרוחנית, נכבתה גחלתך ולהשבת אין עוד ערכו עליו שור נא, הן על בני ישראל החובה והמצוה, להיות מספרים כבוד אל ע"י מעשיהם ופעולותיהם, צרותיהם וסבלותם, לספר בגוים כבודו ובעמים נפלאותיו ולעזור את ברק השחר של הבוקר אור, אשר בו יופיע ה' לכל יושבי תבל בהדר גאון עזו בחיים ורעיון השבת הוא יקדש את כל האנשים, להיות עבדי ה' (שירו). אז מלך ימלך המלך ה' צבאות לבדו, וכאשר מקרב צרה וחשכת הלילה יתעוררו כל מתי תבל, לראות באור ה' ובכל כוח יכירו את פעולות הבורא, ובכורא את האל היחיד ומיוחד, או אז יכלה גם ליל הגלות של עם ישראל ויהי אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (ה' מלך), ועל גאולת ישראל השלמה מיוסדה היא הכרת ה' (מזמור שיר). וע"י תורת ישראל יתרוממו חיי האנשים, לעבודת אלקים, יען, ה' האל הקדוש יקרא לעבודתו את כל איש, אשר יתחרה לקדש עצמו בקדושתו (ה' מלך). אי לזאת, תביטו בכל תולדות הכחות מפעלות ה', מעשי הבורא עולם. ראו את ה' בכל גדל, בכל כוח ועוז, בהתפתחות הטבע — ובתולדות בני אדם וישראל (הבו), לכן לכה ישראל לקראת השבת, לקראת היום הקדוש, אשר יקראך אל תעודה כזאת, אל תקוה כזאת; שמח ביום הקדוש ההוא, כי אותו נתן לך ה' לתעודתך (לכה דודי), למען יחדור בקרב לבך רעיון שירת השבת, אשר היא תשיר ע"ד הבוקר אור אחרי חשכת הלילה, ע"ד אהבת ה' אחרי האמונה והבטחון, ע"ד נצחון הטוב וכליון הרע (מזמור שיר ליום השבת). שירו על אודות הכרת ה', בהיותו אל יחיד ומיוחד, אשר נתן לך את העדות, שבהן נכלל גם השבת, להיות לך משען נאמן בעד מהלך העתים והזמנים (ה' מלך), בעד ע"י השבת הונח בתחילה האבן הפינה הראשונה, לחינוך מין האדם (עדות א'), ותכלית החינוך הלא היא, ההכרה הנאמנה: כי האל היחיד ומיוחד הוא ארון העולם ואב היחיד ומיוחד, וכי כל אחד מהיצורים ועמהם גם האדם הוא בנו ועבדו.

מעריב:

והוא רחום לא יאמרו, בעד השבת עצמו יבטיח את הקדושה והכוח להיטיב ולהשכיל, וחגיגת המועד בעצמה היא קוראת לפעולה ק"ש וברכות בלי שינוי, אך בתחימת השכיבנו יסיימו בשינוי לפי תכונת השבת — ואחרי השכיבנו יאמרו את הכתוב המורה על העדות בדבר תעודת ישראל, להיות המקדש שביעי כראוי לו. — (ושמרו).

שמנה עשרה — כמו בשבת שחרית, אבל באמצעות לא יאמרו הכתוב, "ושמרו" המורה על משמרת הפקודה של עם ישראל להיות "שומרי שבת" רק הכתוב בדבר תחילת קביעת השבת בבריאה "ויכולו", לתת לשבת בכניסתו את ערך סדר העולם ולפי תכונתו ותעודתו מקדמת דנא, שהוא לא נקבע בתחילה רק בעד

ישראל, כי גם להיות לו תכונה של קדושה בעד כל האנושית ולהקדים לו את הרעיון. כי השבת מוכתר אנהו מה' בקדושה וברכה (אתה קדשת). וגשען על זה הנך מביע את משאלת לבך לרכוש לך את מתנות השבת הרוחניות כמו בשחרית (או"א רצה). שלום רב כמו בכל תפילות ערבית. — בסוף יאמרו עוד הפעם את הכתוב מדבר תעודת העולם ע"י ברכת השבת (ויכלו), למען תביע בזה את ערך השבת בערכו עליו את תעודת העולם והאדם בתור יצור, העובד את ה'.

עיו"ט — כמו בשבת. קבלת שבת. שהיא מתיחסת רק אל השבת בלבד אין אומרים אותה. במקום ושמו אחרי השכיבנו, יקראו את הכתוב על אודות קביעת כל חג בפני עצמו (ידבר משה, תקעו, כי ביום). שמונה עשרה — כמו במנחה ביר"ט.

ד

מוצאי שבת — יקדימו כנהוג בכל תפילת ערבית עם „והוא רחום" אשר לפניו להזכיר לפניך, אולי היתה איזה מגרעת בשביתת היום ובחגיגתו שזמנו כבר עבר — והנה בעוד יום השבת כבר חלף ועבר, היום הקדוש, שעליך לקבל על ידו את קדושת הרוח והכוח, למען תוכל להביא לידי שלמות גם את חיי המעשה בימים הבאים, את ההתחדשות, את המלחמה והנצחון תחת עיני ה' ולהיות מלא רוח ה' ולעבדו בתור עבד ה' לכן בשיה שפתיך בשמונה עשרה בברכה הראשונה אשר בה תקריב על מזבח ה' את ההתחדשות של חיי המעשה, הנך מתפלל, כי יחנך ה' מתנות הרוח ולמען דעת:

כי חיי השבוע דרושים להיות בלתי גרועים בקדושתם, לבל תחסר גם בהם השפעה מרות ה' כמו בשבת, בעוד גם שניהם הלא המה סדר ה' — יען כי כמו ערך וסדר ה' במאמרו את יצורי העולם ולאום מלאום, לכוונן אותם אל תעודות נבדלות, וכפי אשר גילה לך את כל אלה בתורתך, להבין ולהשיג את זאת ברוחך ולחנך על פיה את חייך, כמו כן הסדר של ההבדלה הזאת בחייך, ההבדלה בין הקדש ובין החול הגדול סדר ה' אולם, כמו שתכלית ההבדלה באלה הנזכרים, הלא היא בעצמותה מביאה לידי התאחדות והתכוננות, האור להאיר את החשכה, הקדש, לקדש את החול, כן היא תכלית השבת היא הקדושה, לקדש את חיי המעשה של השבוע, ולכן הנך מעריך את משאלת לבך ומקריב אותה על מזבח ה' לאמר: כי ברעיון תורת החיים, אשר נתנה לך בהתגלות וברעיון יום השבת, שהוא כבר חלף עבר, הנך מוכן ומזומן, להתנהג ככה בחייך בימי המעשה של השבוע הבא בקדושה ובטהרה מחונן ברוח ה', למען חייך אלה יהיו חשוכים מכל חטא ומגוקים מכל עון. — (אתה חוננתנו).

אם מוצאי שבת נכנס הוא בכניסת יום טוב, אזי אחרי הקדמה הכללית של „אתה בחרתנו", לפני הכיעך את תוכן יום הבא וערכו עליו ע"י „ותתן לנו", עליך לאמר „ותודיענו" שהוא שונה בתכונתו אל „אתה חוננתנו" ומלבד הסדר של ההבדלה הנזכרת שמה, עליך להזכיר גם את ההבדלה בין שבת ליו"ט, אבל את דבר התקדשות השבוע ועצם ההבדלה תאמר במוצאי יום טוב.

אם ששת ימי המעשה הבאים בלתי נפסקים עם יר"ט שאסור בו עבודת

מלאכה, אזי במוצ"ש אחר שמונה עשרה יאמרו, ויהי נועם" בעד הפעולה העצמותית, שהיא נשענת על השגחת ה' "ובישוב בסתר" יביעו את מנת גורל ישראל, "וב"ואתה קדוש" יציירו את חיי ישראל הנשואים מח', וכפי אשר הכיר את זאת לדעת באמת ואמונה, ואח"כ תאמר, "ויתן לך", שהוא קובץ כתובים רבים, אשר בהם תזכור כי ה' הוא יברך את פעולת האדם ועד ידם תפיה שמחה נאמנה בלבך ותקוה טובה בעד הפעולה והמעשה אשר יבואו אליך מחדש — אבל אם השברע גפסק עם אחד מימי החגים לא יאמרו במוצ"ש, ויהי נועם ואתה קדוש".

מוצאי יו"ט כמו במוצאי שבת, אבל בלי, ויהי נועם ואתה קדוש", גם בבלי, ויתן לך".

ז

מוסף

א

תפילת "מוסף" תכלול רק את השמונה עשרה ולפניה יקדימו את אמירת "אשרי" לבד (זולת בר"ח וחוה"מ) ויסיימו עם "אין כאלקינך" (זולת בר"ח וחוה"מ) "ועלינו". תפילת מוסף ערוכה מסעם הקרבן מוסף, כי מלבד הקרבן תמיד, שבכל הימים המכלול בתוכו את מושג היום הנחוג, הנה בר"ח שבת ויו"ט הקריבו עוד קרבן מוסף, להביע בו את המושג המיוחד של כל חג וחג לבדו. לכן עליך להביע בתפילה הזאת, מלבד מושג החג, גם את החגיגה, את סדר החג ותכונתו ע"י הקרבן, והתפילה הזאת מסודרת להביע רחשי לבבך בזכרך את השבת עבודת ה' ע"י הבאת קרבנות, כי ה' יכונן עוד הפעם את עבודת הקרבנות במקדש ה', אשר יבנה ויכונן ב"ב.

ב

שבת.

אחרי הפתיחה בשירת ההשגחה (אשרי) ושמונה עשרה כמו בשחרית, הנה רק הברכה האמצעית תשתנה עפ"י מושג תוכן הקרבן. בעד השבת לאמר, כי מיוסד הנהו מה' (תקנת שבת), ולהביע את משאלת הלב, כי יכונן ה' את העבודה הזאת במקדש (ויהי רצון). גם יקראו את הכתוב בתורה אדות הקרבן מוסף של שבת (ביום השבת), ולהזכיר את מושג השבת, בתור אות ועדות (זכר למעשה בראשית), גם השלמות היותר גבוהה מענג השבת, "שמחה במלכות ה'", הלא היא השמחה על דבר ההכרה הנעלה, כי אכן יש ה', הבורא והמושל על החיים וההחלטה, לחיות בעבודתו עד כי מעשה אנוש הרפה יוכל להשאר לגצת, גם אחרי מות האדם, בעוד מפעל האדם, אשר יכונן בצדקה הוא ילווה אל מפעלות ה' בעד בנין תכלית עולמו, גם השמחה על התעודה הרמה, להיות איש-ישראל — (ישמחו במלכותך) — עד כי גם הנאת החושים, להחזקת כוח עבד ה' תתוודה, "לעבודת אלקים" ותצא לפועל ע"י עלוי ההנאה (ענג), ואז תשוב אל משאלת הלב, לרכוש לך את מתנת השבת הרוחנית כמו בשחרית (אריא).

ג

ראש חדש — הפתיחה באשרי ובא לציון וכשמונה עשרה אחרי אבות וגבורות וקדושה, תביע את מושג יום הראש חדש בתור זמן כפרה, בתכונת יום, אשר יתן מחסה נגד תוצאות פנימיות וחיצוניות של החטא (ביחוד הרמת החיים הנהוגים אל הקודש, אשר במשך תקופת החדש אולי ירדו והשפלו ע"י ההתרשלות והרפיון בקדשי החיים). הנך זוכר כמו בקרבן ראש חודש, לקדש את היחס הכללי של עמך על מזבח ה', למען השיג את הנצחון על כל צר ואויב הבא, להפריע את החיים הפנימיים והחיצוניים (זכרון לכולם כר ותשועת נפשם). גם תפרוט התקווה הנאמנה, כי המזבח יבנה ועולת ראש חודש תעלה עליו (מזבח חדש כו'). אחרי כן תקרא את הכתוב ע"ד קרבן ר"ח (ובראשי חדשיכם), והנך מניח משאלת לבבך ביד ה' בדבר התחרות גופך ורוחך במשך החדש הבא, ותחליט למלאות את תעודת ראש החדש ולהוציאה לפועל (ברוך מקדש).

ד

רגלים — גם כן בהקדמה של אשרי ובחתי"מ גם ובל"ג ואחרי אבות וגבורות וקדושה הנך מביע את המושג הכללי של הרגל „באתה בחרתנו" ואת המושג הפרטי „בוחתנו" כמו בשחרית, ואז תזכור את חסרון הכפול במועד חג, הלא הוא חסרון עליית הרגל והראות את פני ה' בעיר הקודש והמקדש להתאחד שמה כאחים גם יחד ובתור עבדי ה', האל היחיד ומיוחד, גם חסרון חגיגת החג ע"י הקרבת קרבן החג ותקבע בלבך את התקנה, כי עבודת ה' ע"י הקרבנות, תשוב לשלוט עוד הפעם, אח"כ יקראו את הכתוב מן התורה ע"ד הקרבנות של כל רגל, ואת הכוסף והתשוקה אל קיבוץ גלויות, לשוב ולעלות אל עיר הקודש והמקדש, להראות את פני האדון ה' צבאות שלוש פעמים בשנה, אשר מפני הגלות נתבטל כל אלה, אבל בכל זאת אינך משולל ומחוסר מכל קדשי ישראל, יען רק קדשי המקום חסרים ולקחים ממך, אבל הקדשים של כל העתים והזמנים המה נשארו לך לעד לעולם, והנך מתאמץ לרכוש לך את המתנות הרוחניות ותקדש את עצמך על ידן „בהשיאנו" כמו בשחרית (ראה למעלה).

ה

ראש השנה — תכונת היום להיות „יום תרועה", יום הרעשת מורשי לבב בדבר החיים הפנימיים. תכונת היום היא נמצאה ביחוד בש"ע של מוסף, חוות דעת מפרשת היום וערכו עליו, בעבודת ה' הזאת שהיא כולה קדושה לסדר היום ומעלת קדושתו — התרגשות התיים הפנימיים, שאליה קורא לך השופר, היא באה לך ע"י חיבת שלושת הרעיונות הכוללים את הכל: „מלכיות, זכרונות ושופרות" — ביום „הכסא", ביום שבו ה' יושב על „כסא" דין וכל העולם כולו וכל אחד לבדו יתיצבו לפניו וגם אתה הנך בקרא אל כסא השופט כל הארץ, לבחון את העבר ועל פיהו ליעד את העתיד שלך. — ביום ההוא תעלה בלבך את זכר שלושת הרעיונות הגדולים והדגולים, הלא המה, לכונן את מבטך נוכח פני ה', מלך העולם (מלכיות), להיות מביט, בוחן ובדק את העבר שלך,

למען תשיג את הדבר האחד שבדרך עוד לעשות, להסיר על ידו את התוצאות הרעות מהעבר, הלא היא „התשובה“ (זכרונות). ולהתאמץ לרומם את נפשך אל עתיד יותר טהור ויותר טוב להיות חשון מכל חטא ומנוקה מכל עון תחת עור ה' האב הרחמן (שופרות) (ראה מערכת העדות פרק י"ב), ועליך לחשוב ולהגות ברעיונות האלה היסב, למען בברק זהרם תאיר לך את העבר שלך, לכן בתפילת מוסף תביע את זכר הרעיונות האלה ממקורם בקראך את הכתובים מן התורה (שהיא תעודת העם) „מכתובים“ (התאמתות כל אלה בחיי הפרט ואשר מחיי הפרט תבוא לחזות בהם חזות חיי הכלל) „ומהנביאים“ (קיום התורה בחיי העם ואשר בעד החיים ההם על ידה התגלה ה') ואתה תחליט בדעתך, כי רעיוני החיים האלה יהיו חופפים על מעשיך (ברוך), והנה אז אבות גבורות וקדושה כמו בשחרית, קדושת היום ותוכן המוסף כמו ברגל (רק רעיון העלייה בארץ אל עיר הקודש והמקדש לא יזכיר, יען כי הזכרון ההוא מתיחס ביחוד אל שלושת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות), את המלכיות הנך חותם בקדושת היום, בעוד הרעיון הזה מתאים הנהו עם עיקר התכונה של „יום הכסא“; אח"כ הנך קורא את זכרונות ושופרות ואת כל אחת הנך חותם עם ברכה מיוחדת ותסיים בעבודה ההודאה ושלום כמו בשחרית, ומפני זה תפילת מוסף בראש השנה תכלכל בקרבה תשע ברכות — בכל ברכה תביע בתפילה את כל הרעיון בשלמות (עלינו, אתה זוכר, אתה נגלית) ותקרא את הכתובים ככתוב בתורה (ככתוב בתורתך) ותחתום ברעית של בקשה אר"א מלוד, זכרנו, תקע.

יום כיפור — אבות גבורות וקדושה כמו בשחרית, מושג היום ומוסף כמו ברגל, הן מהתפילה אודות העלייה ברגל, עבודה, הודאה, שלום ודוי כמו בשחרית, אבינו מלכנו לא יאמרו אחרי המוסף.

ח

נעילה

א

תפילת „נעילה“ מתפללים בימים שהמה מקודשים בשלמותם אל עבודת ה' הפנימית, כמו בתענית ויום הכפורים, בעוד היא העברה מעבודת ה' הפנימית אל עבודת ה' בפרעל, בשעה אשר היום, שהוא מקודש כולו כליל לעבודת ה', יבוא ויפנה, ורק רגעים אחדים נשארו עוד להשלים את עבודת ה' הפנימית המקודשת לתעודת היום, ועוד הפעם, עם כניסת הלילה יחלו ימי החיים הפרעלים. התפילה הזאת נקראת בשם „נעילה“ והיא תכלכל רק תפילת השמונה עשרה המקדשת את החיים עם הפתיחה באשרי ובל"ג וחתומה בעלינו.

המושג: צדוף התוצאות של עבודת ה' הפנימית במשך היום החולף ועובר, להיות פעולתה אמונה בעד עבודת ה' החיצונית על ידי המעשה בחיים הפרעלים.

כפי הגהוג אצלנו יש לנו רק יום אחד המקדש כולו כליל בעד עבודת ה' הפנימית, ואשר ישוב אלינו בתקופתו בכל שנה ושנה, הלא הוא יום הכפורים, ולכן תפילת נעילה נקבעה רק בעד היום ההוא.

הצעה: אחרי אקדמת אשרי ובל"ג, אחרי אבות, גבורות, קדושה, קדושת היום, עבודה, הודאה, שלום (הכל כמו בשחרית, וולת במקומות שיוסיפו דברי הבקשה המושג עשי"ת בברכות הראשונות והאחרונות אזי תחת "כתבנו", וכתוב" אומרים "חתמנו" ו"חתום"), הנה נציג לפנינו עוד הפעם את כל תכונת היום הגדול והקדוש ובודוי קצר, תשקיף עוד הפעם על חייך החולפים, ותביע אומר בהכרת חטא את "הדווי", ובזה הנך מכיר לדעת, כי פרי הכרת עצמותך דרושה להיות "התשובה", הלא היא, התשובה הטהורה והנאמנה, אשר על ידה תוכל ליחל ולקוות, לקבל סליחה (אתה נותן). כי גם הסליחה הזאת היא רק מתנת חסד מאב הרחמן, יען כי ע"י כל חטא חטא הלא אבדת את הזכות על החיים, אבל ה' אשר קרא את הבן תמותה, רפה הכוח (מה אנו) אל תעודה רמה כזאת (אתה הבדלת) איננו חפץ בהשחתת מעשיו ואיננו מתנהג עמו במדת הדין, רק חפץ יחפץ לחנך אותו, למען יוכל להגיע אל התעודה הרמה הזאת ומקבל הנהו את תשובתו באהבה ובחמלה, לכן לא בעדו רק בעדנו נתן לנו את יום הכפורים, להתחדשות החיים (ותתן). עד כי על ידו נחליט, להכשיר את העתיד שלנו ונתאמץ להתם חטא ועון מהעבר, לבל יפריע בתוצאותיו על העתיד, ולמען תהיה עבודת ה' טהורה בחיי המעשה בפועל, מגיח הנך את משאלת לבך ותקוותך על מובח ה' ותעתיר, כי בעדך ובעד אחיך יהיה היום הנעלה, החולף ועובר, עוזר ותומך, להשגת מתנת חיים כשרים כאלה מאב הרחמן (אתה ברחמך) וכפי שה' בעצמו הבטיח לנו (שנאמר) וחותם אותה באלקי עד שלא כר' כמו בשחרית.

ב

בכלל

ביום כזה שהוא יכלכל בקרבו תכונות שונות ותכופות יחד, כמו למשל שבת ור"ח, שבת ור"ח עם חנוכה, שבת ויר"ט, אזי עליך אז להביע ולפרוט כל "תכונה" מתכונות היום בעבודת ה' הלא הוא, בעד שבת ור"ח "באתה יצרת" ובאזכרות השבת בקדושת היום בשבת ר"ח ויר"ט, — בסוף ברכת היום, ששם יביעו ההחלטה לקיים בפועל את תכלית הסדרים אשר כונן ה' באלה הימים יזכירו את השבת לפני ישראל ולפני ר"ח ויר"ט, ור"ח ויר"ט יזכירו אחרי ישראל, בעוד המועדים הלא יצאו מישראל ורק ע"י ישראל יש להם ערכם עליהם, אבל ישראל בעצמו ע"פ ערכו ותעודתו מחשבת תוצאותיו, להיות הוא הנושא את השבת והמוציא את מטרת תעודתו.

ט

תפילת ציבור

א

עד עתה בזהשקפתנו על התפילות לקחנו דברים כפי שהן מסודרות לערוך תפילה גם בעד היחיד. לקיים את עבודת ה' הפנימית שלו; אבל הקרבנות שבמקומם ועל פיהם נערכו התפילות כולם הלא היו קרבנות ציבור. המה נקנו מכסף הכלל והציבור, גם ההקרבה שלהם היתה ע"י "הכהנים", שהמה הם "באי כוח הכלל והציבור". הכהנים העלו אז את הענינים הכלליים, הנוגעים אל כלל האומה, על מזבח ה' לקדשם ולטהרם, וגם כל יחיד על ידי סדר כזה חכן את עצמו ואת עניניו על פיהם, להיות עולים במעלת הטהרה והקדושה, יען השיג את עצמו, כי הנהו אמנם חלק מהכלל ואבר מגוף האומה. בעוד השתתף עם חלקו להיות בחבורת עם עניני הכלל והציבור, כמו כן חייו הפרטיים קיבלו אז את ערכם עליהם ע"פ ערך החיים של הכלל והציבור ומעלתם, על פי מעלת הרעיון והדיעה הזאת, שהיא בלבדה, אם אך ישוה אותה לנגד עיניו תמיד תעצור כוח לצרף ולטהר את החיים החיצוניים שלו לאמצם ולחזקם, למען ישיגו את מעלת תעודתם — כי באמת אם אך תחשוב ותחוש את עצמך, כי הנך אבר מגוף האומה, כי הנך ילד בית יעקב ואיש מעדת ישראל — האם לא כליל תחליף אז ההתבודדות, שהיא תכיר ותדע רק את חיי עצמו ועניניו בלבד, מבלי תת שום מקום בלבו לדאוג גם בעד טובת אחיו? האם ברעיון הכלל לא תגרש אז כלה מקרב לבבך ונפשך את "אהבת עצמך", את ילדי הנופת, את השנאה והקנאה, את הריב והמדון וכל דבר עול? האם לא תרגיש ולא תחוש אז כי "הכלל והציבור" הלא הנהו הנושא והמחזיק אותך וגם כל כוחותיך הלא שייכים המה רק אל הכלל, בעוד אתה בעד עצמך הן כלא נחשבת ומעשיך כולם הן המה דרושים להיות בעד כלל ישראל, ואם כי בעד עצמך מחויב הנך בכ"ז לרכוש לך את כל הדרוש לך להחזקת היחיד וטובתו, אבל הגה גם זאת עושה הוא לשם מצות "הכלל והציבור" לעשות ולטלאות את זאת באמונה, בעוד הכלל הנהו קיבוץ הפרטים שעליהם יבנה ויתכונן? האם אתה לא תרגיש בעצמותך אז ברגש כזה, כי רוחך גבוה ונעלה הנהו, בעת אשר אתה יחד עם כל עצמותך וכל חלק וחלק מכוחך תוסיף לשכלל את בניך הכלל, אף מה טוב ומה נעים לך אז, בזכרך כי משתתף הנך בפעולתך בחיך הפרטיים, עם כחותיך, בזמנך ובקרב חוג חיך, עם הכלל והציבור, גם תשחד מכוחך להוציא לפועל את התעודה הרמה והקדושה אשר אותה הנחיל ה' לכלל בית יעקב על הר "חורב"? — האם יוכל דבר מה להחשב עוד בעיניך לנקלה ולמצער בחיך בהגיון לב ברעיון הכלל? — אבל עוד יותר מזה — בהתבוננך תמיד על עצמך, כי הנך מוקף ומוכתר מאחך בני אב אחד, האם בחברתם לא תתעורר אז בלבך האהבה הנאמנה, האהבה הכוללת לאהוב את כולם באחד, בתור אחיך, בני אל חי, אל יחיד ומיוחד? האם אז תוכל עוד לדעת ולהכיר כל סבל וצרה, באופן אם הצרה הזאת דרושה היא לטובת הכלל, או האם לא תשכח בטובת הכלל את צרת עצמך? כמו כן התוכל לשמוח באיזה שמחה

פרטית. בעת אשר תדע כי הכלל הגהו נמצא בצרת? האם לא תבחין ולא תבקר אז ביותר את העבר שלך כאשר תעריך לנפשך את השאלה: כמה וכמה תועלת ע"י העבר שלי הבאתי להכלל בעד החזקתו וקיומו? גם בנוגע אל העתיד שלך. הלא משאלות לבבך, חפצייך ומגמת פניך, בטח יהיו צרופים ומוזקקים שבעתים, כאשר לא חשאל ולא תבקש את כל אלה בעד עצמך בלבד. כאשר לא תכין עצמך לפעולה רק בעד עצמך וטובתך בלבד, רק תכונן אותה לכל דבר אשר ייטב ויכשר בעד. הכלל והציבור? האם תוכל עוד להשתמש כאשר רכשת לך רק בגלל עצמך, רק לתועלת עצמך והנאת עצמך, או באופן לא נאות, בעד כל פרעל פעלת לך במחשבה תחילה, תשים כל מעינך לרכוש ולהשתמש באלה רק לטובת הכלל ולתועלתו? — לכן גם בנוגע לעבודת ה' שלך הפנימית. גם היא תשיג את הקדושה היותר נעלה ותוצאותיה מה יקרו מאד, אם בעבודת הלב שלך תתפרץ לא רק משאך וחיים של עצמך בלבד, לרומם את נפשך בפני ה', כי בעבודתך הפנימית הזאת תתחרה לצאת גם מחייך הפרטיים ולצרף ולשתף את עצמך יחד עם חיי הכלל — לכן תכמינו ז"ל הכירו לדעת, כי התפילה תשיג את עצם שלמותה רק ע"י "תפילה בציבור".

גם נוסחאות התפילות שלנו ערוכים ומסודרים באופן כזה, כי יכלכלו בתוכם רגש הכלל, חפצי הכלל, הדאה של הכלל גם דודי של הכלל, וכל אלה יורו אותך: לחשוב להכיר את עצמך בתור אבר וחלק מגוף, הכלל והציבור. מבלי לבקש ולשאל דבר רק בעד עצמך בלבד, מבלי לחפור, להשיג ולרכוש לך רק בעד עצמך בלבד, אף גם זאת, הן עליך להכיר ולדעת כי הדברים שישנם אתך הלא הנה מתנות נתונות לך מה, ועליהן גם לאחיד הזכות על פרי תבואתן — ורק באלה התפילות שהנה באות בתור הקדמה ופתחה אל התפילות הכלליות, רק בהן ועל ידן תתרומם גם אתה. אל חיי עצמך ובדודי של עצמך הנך מביע אומר בתור הכרה פרטית, ובתחנות תבוא להתבונן על חיי עצמך ומשאלותיהם, לערוך תחנה ותפילה על אודותיהם.

ב

אבל לא באומר ודברים בלבד, כי גם בפועל ובמעשה עליך לבוא ולהקבץ יחד עם עדת אחיך ולהביא לידי שלמות את עבודת ה' הפנימית שלך ע"י תפילה בציבור, גם הכניסה בעצמה אל המקום הקדוש, שהוא נועד לתפילה בציבור, גם היא בעצמה פעולתה רבה לצרף וללבן את לבך ולמלאות אותו ברגשות נעלים בצדק ואהבה, יען אז תעלה על זכרונך את הרעיון הנעלה: הן פה נקבצו ובאו כולם כאחד במחשבה אחת לשפוך שית לה' אחד, לאל היחיד ומיוחד, שהוא אבי כולנו כאחד! — מספר הנקבצים לתכלית זאת הוא למצער "עשרה" — להיות נמנים למנין "עדה", הלא הוא להתאחד להיות גוף אחד. — את אחד מאחיכם אלה הנכם בוחרים להיות שליח ציבור או "חזן" — הוא יהיה גם פת לגוף העדה ההיא, אף יהשבו את דיבורו לדיבורם, ובאופן כזה יתלכדו כל חברי העדה יחד להיות גוף אחד ודיבורם דיבור אחד, בעד יכוונו את לבם ונפשם

אל כל דביור ודיבור, היוצא מפי החזן, גם יאשרו ויחזיקו את מוצא שפתיו ע"י אומר ההתאחדות והקיום „אמן“.

„אמן“ הוראתו הוא קיום ואישור (בעשטעטיגונג) (היאר ע"מ חפץ), וכאשר אני עונה „אמן“ הלא הוא „אמן אני“ על אמירת איזה דבר מפי זולתי, אז מקיים ומקבל אני עלי להיות האמירה ההיא שלי, ותמיד אני גלוה עם ענית „אמן“ לכל אומר והגה אשר אני שומע, וכהתיימי לשמוע באומר דברים את ההחלטות, אשר אני מקבל אותן עלי, להיות קבועות בנפשי, אזי לכוללן יחד ולכונן אותן בלבי, הגני מאשר ומקיים אותן עוד הפעם על ידי ענית „אמן“. את אשר התפלל בתחילה כל אחד מהעדה לבדו בתור תבר העדה, ישנה ויחזור הש"ץ עוד הפעם, לחבב בלבבות כל בני העדה את כל תוכן הדברים האלה, להיות נחשב לדבר כללי. — מברכות ק"ש יאמר החזן רק את הסיום של כל ברכה, שהיא כוללת ומקפת את ההחלטה הברורה, בעד עבודת ה' בחיים הפועלים, לכבד אותה בפני כל העדה, אבל בשמונה עשרה עבודת ה' בשחרית, מנחה, מוסף וגעילה, יחזור החזן בחזרת הש"ץ את כל הש"ע. בסוף כל ברכה בעד קיום והחלטת כל ענין עונה הקהל „אמן“, גם בכל „ברוך אתה ה'“ אומר זקהל את ההחלטה הנאמנה לעבודת ה' בפרעל „ברוך הוא וברוך שמו“! „ברוך הוא וברוך שמו“! הוא המושג הקצר מכל תעודת חיינו, „ברוך הוא“, לאמר: כי ה' ברוך הנהו על ידינו, כי על ידינו יימלא רצונו, „וברוך שמו“, כי גם הכרת ה' על ידינו תהיה מבורכה, הלא הוא, כי אנחנו נועיל ונעזור לזה, כי גם אחרים יתקדשו למלאות את עבודת ה'.

מי שאיננו יודע להתפלל הוא משלים באופן כזה את עבודת ה' הפנימית שלו, באשר יכול, כי תפילת החזן תהיה נחשבת לתפילתו, לצאת על ידה ידי חובה, והיודע להתפלל יוקיר ויכבד על ידי זה את תפילת הציבור בתורת האחים עוד הפעם, להוציא לפועל את מערכי לבבו ע"י החיים הפנימיים של הכלל והציבור.

אבל מלבד אלה ישנם עוד חלקי עבודת ה' שהמה מסדירים ומכוונים רק בעד תפילת הכלל והציבור בלבד, להועיל בזה, יען המה מסוגלים ביחד להתרוממות הכלל והציבור, ומפני זה נהוגים המה רק בעבודת ה' בציבור בלבד, הלא המה: ברכו קדיש, קדושה, אשר נקח דברים על אודותיהם בפרק הבא.

קדושה, קדיש וברכו

א

קדושה — בברכה שבה נביע אומר, כי ה', שהוא אמנם האל הקדוש ומרומם על כל, ובכל זאת קורא הוא את האנשים לעבודתו הקדושה (ראה למעלה) אז תאמר העדה:

כמו מקהלת כוחות הבריאה, אף כי תכיר לדעת, כי האל הקדוש יושב על כסא מלכותו ממעל להבריאה (קדוש, קדוש, קדוש) ובכל זאת הלא יתגלה ויופיע ה' בכל מקום בחקי הבריאה הזאת (ה' צבאות), עד כי כל יצורי

הבריאה ומפעליה המה גדלו (מלא כל הארץ כבודו) וכולמו כאחד באגודה אחת הלא יתקדשו לעבודתו (לעומתם ברוך יאמרו), כמו כן גם כלל ישראל יזמין את עצמו ויתקדש לעבודתו (ברוך כבוד כו'), ובכל מצב מצב ובכל תקופה ותקופה, ה' מלך העולם, ה' הוא גם בכל העתים ובכל הזמנים, לכן יתנו כבוד לשמו בתור מלך עולם והשליט על כל ובכל דור דור גם בגלות, הנהו ה' שהוא השוכן בציון ע"י התורה תצא ממנו, הלא הוא, יען יחזיק ויקיים בעולמו את בני ישראל, להיות בתור כלי יוצר מיוחד וציר אמונים, להתפשטות הכרת ה' ושכינת עזו (ימלוך ה' לעולם כו') וכל עדה ועדה בתור חלק מהכלל, כל אחת מקבלת על עצמה, להוציא לפועל את התעודה הרמה היא (לדור דור כו'). עיקר הקדושה מיוסדה: א) מהכתוב בישע' ו' ג', בתקופת העת אשר החזירה ראה לפניו את עם יהודה — ואשר אז אם כי בחיצויותו עזר פרח ישראל וראה חיים על אדמתו, אבל עבודת ה' היתה רק סדר ומצות אנשים מלומדה ולא השיגו את השלמות הדרושה לא בחייהם הפנימיים ולא בחייהם הפועלים — והנביא ראה כי כל יצורי הבריאה המה עבדי ה', אשר יתיצבו לפני כסא כבודו לעבדו שכם אחד ויוכת לדעת, כי אמנם הלא תעודת ישראל היא, לכונו להם גם כן עבודת ה' כזאת — באמת ואמונה אומן. ב) מהכתוב ביהושע' ג' י"ב, אשר הנביא ההוא היה שלוח בגולה אל עם ישראל, עם כבוד עזו, גם מפורד ומפורד בחיצויותו, למען יכונו את תקומתו גם אז, ועליו היה להתלכד ולהתרומם ברוחו, אז שמע הנביא את קול הקריאה, כי גם באופן כזה, על ישראל להיות כלי יוצר וציר אמונים להעריך ולהקדיש את כבוד ה' ומנקודת המצב ההיא גם בגלות בחר ה' בעמו, למען על ידו יהיה ברוך כבוד ה' — ג) תהלים קמ"ז ירד, וכי למטרה כזאת הלא נקרא הנהו עם ישראל בכל תקופות הזמנים ובכל דור דור, לקיים ולמלאות את הקריאה הרמה הזאת. בכל שמונה עשרה של חזרת הש"ץ יאמרו קדושה — בשחרית בימי החול ובמוסף של ר"ח וחול המועד קדושה קצרה, רק את שלושת הרעיונות העיקריים הנוכחים בלבד ובפתיחת "קדש" גם ע"י אמרים קצרים לחבר את הרעיונות. — בעבודת ה' בשחרית בשבת גם כן בפתיחת "קדש", אבל מאמרי הצרוף המה ביתר ביאור, אף הרעיונות בעצמם מתפתחים ומבוארים ביותר. במוסף בשבת ויו"ט ע"י פתיחת "נעריצך", גם הצרופים ביתר ביאור ובין ברוך וימלך בצרוף וביחס אל אמירת "קדש", אומרים גם את "שמע". אל אלה מתיחסת עזר האמירה של הקהל "מודים דרבנך בעת חזרת הש"ץ את ההודאה".

ב

קדיש — ייאמר אחרי ההפסקות הקטנות מחלקי עבודת ה', הלא הוא אחרי פסוקי דמורה, ש"ע ותחנון, גם אחרי קריאת התורה (ראה פרק י"א). כמו כן אחרי כלות התפילה, הלא הוא, אם אין תפילת מוסף, אזי יאמרו קדיש אחרי "קדושא דסדרא", ואם יש מוסף אזי יאמרו אחרי שחרית ואחרי מוסף, גם אחרי מנחה, נעילה ומעריב, כמו כן, אחרי אשר ישלימו איזה פרק בלימוד התורה ברבים יאמרו קדיש.

קדיש שלם — מיוסד הנהו משני חלקים: מתפילה ובקשה, בין וההפסקות

הקצרות באמצע התפילה, יאמרו רק את החצי הראשון, אשר יכלכל בקרבו תפילה (חצי קדיש), ואחרי כלות כל התפילה, ואחרי לימוד פרק בתורה ברבים, יאמרו קדיש שלם וקדיש דרבנן.

(א) תפילה — לרומם ולעלה את הרעיון, כי עבודת ה' בציבור תועיל להתפשטות הכרת ה' וקבלת עול מלכות שמים. הלא הוא להיות כבוד ה' האל היחיד ומיוחד כיבוד כללי, ותחובה, לקדש את החיים הכלליים לאל היחיד ומיוחד.

החזן יביע בזה את התקוה והתחלת, כי מהתפתחות העולם, אשר ברא ה' בכליל שלמותו, לפי רצונו ותכליתו, תצא לפועל גם התכלית הכללית, כי הכרת ה' וממלכתו תהייה מתפשטת בכל — גם יצרך לזה את משאלת הלב, כי יחיש וימהר ה' להוציא לאור עולם, את התכלית הרמה הנשגבה הזאת, גם ידרוש מהעדה, לרכוש לה תקוה ותחלת כזאת, ולקיים את דבריו בעניית „אמן“ (יתגדל — בעלמא — בעגלא — ואמרו אמן). העדה עונה אחריו ותביע אומרי, כי שם ה' הגדול, הלא הוא, הכרת ה' הכללית תתפתח עם כל התפתחות הזמנים (אמן, יהא שמיה רבא).

החזן יחל עוד הפעם, להביע את התקוה והתחלת, כי למען קרב את התכלית הנעלה והדגולה הזאת, לזה הלא תועיל ותעזור כל תחינה וכל התרוממות אל ה' ע"י עבודת ה' הפנימית (יתברך), ואף כי נעלה הוא ה' מהשגת בן תמותה, נעלה הנהו מבינתו ופעולתו (לעילא, ובימי התשובה, שאז מכירים אנחנו ביותר את רפיון האדם, אזי במקום הזה יכפילו לאמר על דבר עצמות ה' „לעילא ולעילא“ — א"ה, תקצ"ב), וידרוש מהעדה, כי גם היא תבין ותשיג את הכוונה הזאת בעבודת ה' (ואמרו אמן) והעדה תשיב אמרה, כי אמנם כן הוא ע"י עניית „אמן“.

עד כאן בהפסקות הקטנות בתפילת ציבור, לחדש תמיד את מושג עבודת ה' ע"י התפילה בציבור בקדושת מעלתה.

(ב) בקשה — בקשה, כי יכונן ה' ויתן לנו את פרי עבודת ה' בתפילה שהיא כבר נגמרה, הוא יבקש:

„כי לא את תפילתך הפרטית, לא את בקשתך הפרטית בלבד, רק ה' יקבל באהבה וברצון את תפילת רבים, שהנך גכלל בקרבם (תתקבל) (אבל בת"ב ובאבל, אשר מפני הכאב והאבל על העבר והאבדה שלו, לא יוכלו עוד לפנות מבטם על העתיד, לכן לא יאמרו תתקבל). החזן ידרוש את בני העדה לאשר ולקיים את משאלת לבבו בבקשתו, והעם עונה אמן (ואמרו אמן), אף יוסיף לבקש, כי ברעיון הזה הכולל ומקיף את הכל יתאחדו כולם כאחד ופרי ההכרה ובקשה הערוכה אל ה' כזאת התפשית מכל אהבת עצמו ותועלת עצמו יהיה, כי תנוב לכולם ולכל אחד ברכת כל הברכות הלא הוא „השלום“ — שלום פנימי וחיצוני „חיים“, חיים טרעלים ועובדים את ה' יתפשטו על כל ישראל (שלמא רבא חיים כר') ועוד הפעם ידרוש מהעדה, לרכוש לה משאלת לבב כזאת ולאשר ולקיים אותה בעניית „אמן“ (ואמרו אמן). גם יסיים עם אמרו התקוה הרוממה הזאת, כי אף אם גראה לנו עלי אדמות, כי יחוסי החיים שלנו כאילו מתנגדים ומתרחקים המה זה מזה, אבל בשמים הלא ימלוך ה'.

אחד — הלא הוא, כי כמו בשמים יאחד ויסדר את אלפי רבבות הכוכבים באחדות גמורה, כן יעשה שלום עלינו גם עלי אדמות ויאחד את הקצוות ואת ההתנגדות ע"י „השלום הנצחי“ „אמן“ (עושה שלום).
אחרי לימוד התורה ברבים, הלא הוא אחרי כלות את העסק והענין בהלכות ואגדה, יאמרו גם כן קדיש שלם ובחלק הראשון יזכירו גם כן את העסק הרחני עם התורה בתור תעודה, לקרב את מלכות שמים, ותחת תתקבל בחלק השני יאמרו: על ישראל כו, בקשה לקיום העוסקים בתורה ולהחזקתם. קדיש יתום (ראה פרק י"ד) הוא ג"כ קדיש שלם אבל בלא תתקבל.

ג

ברכו — יאמרו בשחרית וערבית לפני ברכות ק"ש. החזן בתור בא כוח חברי העדה קורא הוא להם, כי יקדשו את עצמם בחייהם הפועלים, למלאות את רצון ה' (ברכו) בשחרית וערבית לפני ברכות ק"ש. החזן בתור בא כוח של חברי העדה, קורא להם כי יקדשו את עצמם בחייהם הפועלים למילוי רצונו (ברכו) רצון ה', אשר, אם כי הוא גבוה ונשא למאד, בכל זאת הלא יראה ויביט על חיי האדם וחפץ הוא, כי רצונו ימלא ע"י פעולות היצורים (המבורך). העדה תשיב על הקריאה הזאת בהחלטתה הנאמנה לזה ע"י אמירת: ברוך ה' כו, בעת הקריאה של החזן אומרים: „יתברך“ כו.

יא

קריאת התורה

א

החלק העיקרי והנכבד מעבודת ה' שהוא המקור בעד התפילה, להכרת האמת ויסוד מוסד בעד החיים להיות עבודת ה' בנפול, אשר יגיה אורו, להאיר את דרך החיים, הלא היא „קריאת התורה“, ואשר מקדמת דגא קבע אותה משה רבנו ע"ה גם עזרא ע"ה ערך וסידר אותה בשלמות הדרושה, לקרוא את התורה בקהלות ישראל ברבים. — קריאת התורה היא: אם קריאה תמידית ונהוגה או קריאה הבלתי רגילה, שהיא גקראת לפרקים, הלא היא לפי תכונת הימים, שהמה מועדי זכרון וימים מצויינים בשנה.

ב

א) קריאת התורה הרגילה ונהוגה. — החזקת רוח. התורה בקרב העם היא מסרת קריאת התורה הרגילה ונהוגה: בשבת בשחרית ובמנחה וביום ב' וה' בשחרית — כפי הנהוג בכל שנה ושנה, יחלו לקרוא מהתחלת התורה בשבת בראשית, הלא הוא בשבת הראשון שאחרי חג הסוכות ומשלימים את כל התורה כולה ביום האחרון של סוכות (אצלנו ביום השני של שמיני עצרת וגקרא בשם „שמחת תורה“ — ראה עדות פרק ג') — לתכלית זאת מחולקים המה חמשה חומשי תורה לחמישים וארבע סדרות או פרשיות. „ויקהל פקודי“, „תזריע מצורע“, „אחרי מות קדושים“, „בהר בחקותי“, „חקת ובלק“, „מטות

ומסעי', "נצבים וילך" מסדרים המה לפי קביעת השנה בשבתותיה, שבהם יקראו את הפרשיות האלה, אם נפרדות לבדן או מחוברות יחד, עד כי התורה בקריאתה השנתית והתמידית מחולקה היא אם על 47, או 48, או 49, 50, 51, 52, או 53 קריאות, במשך השנה עד תומה: מן 47 עד 50 בשנה פשוטה, 51 עד 54 בשנה מעוברת (עדות פרק ט"ו) "תזריע מצורע", "אחרי קדושים", "בהר בזקותי", שהנה כולן בחומש "ויקרא" בשנה פשוטה תמיד מחוברות הנה, ובשנה מעוברת תמיד נפרדות, "מטות ומסעי" בשנה פשוטה תמיד מחוברים, "ויקהל פקודי" בשנה מעוברת תמיד נפרדים והשאר "מתחלפים" הסדרות או הפרשיות יש לחלק באופן כזה: כי בשנה פשוטה פרשת "צו" ובשנה מעוברת פרשת "מצורע" (ואם ר"ה בשנה מעוברת ביום ה' או ג' גם הפרשה "אחרי") נקראות הנה תמיד "קדם חג הפסח" פ' "במדבר" יקראו תמיד לפני חג השבועות. פ' "ואתחנן" תמיד אחרי ת"ב, פ' "נצבים" קדם ר"ה, — אם בין ר"ה וסוכות ישנם שתי שבתות, או "נצבים וילך" תמיד נפרדים המה, ואם רק שבת אחת או "נצבים וילך" מחוברים תמיד. בשחרית בשבת יקראו את כל הסדרה ובשבת במנחה ראח"כ יום ב' וה' בשחרית יקראו למצער עשרה פסוקים מהסדרה הבאה. — (ראה על כל אדיות זה א"ה קד"ה קמ"ט, רע"ב, רפ"ג, רצ"ב, תכ"ח).

ג

(ב) קריאת התורה הבלתי רגילה והבאה לפרקים — היא נקראה מחלקי התורה, שהמה מתיחסים אל תכונות הימים ההם.
בראש חודש — במדבר כ"ח, א—ט"ו (וידבר עד יעשה ונסכו) מענין הבאת קרבן "ראש חודש", ולמען תספיק הקריאה לעלות לתורה ג' גברי יקראו שמה גם הכתובים מקרבן תמיד ושבת — בשבת ור"ח נוסף אל הסדרה של שבת יקראו בפסוק ט' עד ט"ו מדבר הבאת קרבן של שבת ור"ח.
בפסח — ביום הראשון — שמות י"ב מפסוק כ"א עד נ"א (ויקרא משה — על צבאותם) אודות קרבן פסח ויציאת מצרים.
ביום השני — ויקרא כ"ב, כ"ו — כ"ג, מ"ד — (שור או כשב — אל בני ישראל), קביעת המועדים הכלליים ובעד שני הימים הפסוקים מן התורה ע"ד הקרבת הקרבן של פסח — במדבר כ"ה, ט"ז—כ"ה: ובחודש הראשון — עבודה לא תעשו.
ביום הראשון של חוהמ"ט: שמות י"ג, א—ט"ז — (קדש לי כל בכור — הוציאנו ה' ממצרים), להחזיק את מושג הגאולה בחור מעשה ה' ע"י מצות חמץ ומצה, בכור תפלין.
ביום השני מחוהמ"ט: שמות כ"ב, כ"ג — כ"ד, י"ט (אם כסף תלוה — לא תבשל גרי), להציג את החיים הפרעלים תחת שפע הרעיון, היוצא מגאולת מצרים, הקשר והיחס של הרגלים אל תקופות הטבע המסוגלים אליהם, וכי מכוננים המה בעד ההתקשרות הכללית ע"י העליה לירושלים והראות את פני ה' בעיר הקודש והמקדש ולחזור עם רעיון ה' בכל חיי הפרט גם בעניניהם הגופניים המיוחדים.

ביום ג' חוה"מ — שמות ל"ד, א' כ"ו — פסל לך — לא תבשל גדי וגו':
סדר ה' וממשלתו, לתנך את האנושית ואת ישראל וקביעת הרגלים בעד החינוך
של עם ישראל.

ביום ד' חוה"מ — במדבר ט', א'—ט"ו: במדבר סיני — ולאנורח הארץ,
דוגמא, בעד קיום עשיית חג הפסח בפועל והוראה לאלה, שאחרו לעשותו מפני
אונס ומפריע — פסח שני — הכרת ערך החגיגה.

הערה — אם יום הראשון של חוה"מ חל בשבת אזי ביום השלישי של
חוה"מ יקראו עוד את הכתובים משמות ל"ג, י"ב — כ"ג: ראה אתה וגו'
וביום ב', ג' ד' יקראו את חלקי הקריאה מיום א' ב' ד'.

שביעי של פסח — שמות י"ג, י"ז — ט"ו, כ"ו — ויהי בשלח — ה'
רופאך — השלמת הגאולה על הים, להורות כי ההחזקה ג"כ היא רק ע"י ה' וכי
להשיג אותה נוכל ע"י עבודת ה' בפועל.

בשמיני של פסח — חזרת הכתובים מדבר קביעת המועדים, (כל הבכור)
עליית הרגל בעיר הקודש והמקדש, ובשבת יוסיפו עוד לקרוא מדברים י"ד, כ"ב,
ט"ו, י"ח — „עשר תעשר", מדבר קדושת הרכוש והגוף ע"י יציאת מצרים
להיות קדוש לה'.

בעד הימים האחרונים יקראו גם את הפסוקים מהבאת קרבן כמו ביום
הראשון — במדבר כ"ט, כ"ו—לא.

סוכות — ביום הראשון וביום השני כמו ביום השני של פסח, גם הכתובים
מקרבנות החג במדבר כ"ט, י"ב—ט"ז.

זוה"ק ט' — במדבר כ"ט, י"ז—ל"ד — קרבנות החג המתחזקים לכל
יום, בשבת כמו בשבת חוה"מ וכתובים מהבאת קרבנות של היום במדבר כ"ט,
שמיני עצרת — כמו בשמיני של פסח גם הכתובים מהקרבנות קרבנות החג
במדבר כ"ט, ל"ה — ל', א'.

שמחת תורה — מלבד השלמת התורה שקוראים מדברים ל"ג עד סיום
התורה „לעיני כל ישראל", יתחילו את התורה מבראשית א' ג' ג', גם מדבר
הקרבת קרבנות החג: במדבר כ"ט, א'—ד'.

ראש השנה — ביום הראשון בראשית כ"א, א'—ל"ד — ה' פקד את
שרה — ימים רבים — דבר בפועל, המתחזק אל „זכרונות" גם הכתובים מהקרבת
קרבן היום: במדבר כ"ט, א'—ז'.

ביום השני מראש השנה — בראשית כ"ב, א'—כ"ד: ויהי אחר
הדברים — ואת מעכה — דוגמא מרעיונות של „מלכיות" (עקדה) ממעשה
בפועל, המתחזק אל „זכרונות" (אל תשלח ידך) „ושופרות" (האלקים נסה)
גם הכתובים מקרבן היום, כמו ביום הראשון.

שחרית יום הכפורים — ויקרא ט"ז, א'—ל"ד — אחרי מות — את משה —
אשר יכלכל עבודת ה' ע"י הקרבן ביוה"כ, גם הכתובים מקרבן היום במדבר
כ"ט, ד' י"ב.

מנחה יוה"כ — ויקרא י"ח א'—ל' — כמעשה ארץ מצרים — אליכם —
על אדות מלואי החובות של התורה, שהמה יסוד ואבן הפנה אל הטהרה
והקדושה, הדרושים להיות פרי היום הקדוש והוא, וע"ד רוח הבהמה באדם

שמתחזקה הנהו בחזקה תמיד, לעבור עליהם, עד כי יוכל לעשות את האדם, להיות בהמה לו ולהעבירו על דעתו, להשחית את לבו ורוחו.

הנוכה — במדבר ז', א'—ח', ד' — ויהי ביום כלות — את המנורה — ביום א': ז', א'—י"ז; ביום ב': י"ח—ל'; ביום ג': כ"ד—ל"ה; ביום ד': ל'—מ"א; ביום ה': ל"ז—מ"ז; ביום ו': מ"ב—נ"ג; ביום ז': מ"ח—נ"ט; ביום ח': נ"ד עד ח' ד'. — כפי הרעיון והמחשבה אשר בימי חנוכה המשכן הראשון התנדבו נשיאי המסות, וביאו את קרבנותיהם, כמו כן נראה את הרוח והמחשבה, אחרי אשר נתחלל הקדוש וסמאו את המקדש, וה' עשה תשועה גדולה ע"י מתי מספר, להכניע את האויב אשר הרע בקדוש ולטהר את המקדש מגלולי זרים, אשר בו החרו החזיקו, לכונן את הקדוש והמקדש עוד הפעם על תלם, ואשר כל גין ונכד ישראל, בזכרו את כל אלה יתגב לקדש את חייו הפועלים, להקדיש על ידם את חייו אל אלקי ישראל הנערץ והנקדש.

פורים — שמות י"ז ה'—ט"ו, ויבא עמלק — מדר דר — להזכיר, כי מעשי אבות, אויבי וצוררי ישראל מקדמת דגא, נחל הנין והנכד לחיות כמותם צורר היהודים ולקום עליהם לאבדם ולכלותם, וה' הפיר עצתו וחשיב גמולו בראשו — לקח טוב בעד הבאים בסכנה, כי תעודתם לשפוך לבבם ונפשם בתפלה ובתחנונים לפני ה', הפודה ומציל, ולראות גם מסיפור התורה את מחסה ה', אשר הבטיח לעמו נגד העריצות והמחשבות זדון ובליעל, שהיא תכבד רק את הגוף והכוח ולא תאבה לדעת, כי אכן רוח הוא באנוש העולה היא למעלה ה', הוא התקיף לעז, ברוחו יקבץ נדחים ונחלשים וגם גבורות גבורים ומרמז ערומים כהבל נדף כן ינדופו ונחלשים אזור חיל בגבורת ימין ה'.

פרשת שקלים — שמות ל', י"א—י"ז: וידבר — נפשותיכם, — לבל נעריך את גודל מספר העם על פי מספר הגלגולות, רק על פי סכום מעשיהם (בה בעת נמנו על השקלים, לעבודת ה' בקרבנות צבור הכלליים).

פרשת זכור — דברים כ"ה, י"ז—י"ט, — זכור — לא תשכח, להביא בזכרון העם לפני הפורים את מעשה עמלק ומזמת עריצים, הבושתים על חילם וזכור גופם.

פרשת פרה — במדבר י"ט, א'—כ"ב — וידבר — הערב, לדעת כי מקור הטהרה נפתח מהטומאה בעצמה, לכן עלינו להתעורר ולהתרחם מטומאה לטהרה למען נהיה נקיים וטהורים ומוכשרים להגיגת קרבן הפסח.

פרשת החדש — שמות י"ב א'—כ' ויאמר — תאכלו מצות. על אחדות חין ערך החדש גיסן, וכי פעולת ישראל בעד הגאולה היתה רק ע"י התרוממות ברוחו ומסירת נפשו ומנת גורלו ביד ה'.

תקופת הארבע פרשיות גם יחד מכוננות את הרעיון האחד, כי עלינו להעריך את גדל העם לא במספר רק במעלת הרוח ובפעולה ומעשה הנובעים ממקור הרוח הטהור, את זאת תראה לנו פרשת שקלים בדבר ההערכה, וכי אמנם את סגולת ישראל זאת לא ידע האויב וצורר היהודים, זאת תורה לנו פרשת זכור, — לקנות את טהרת הרוח ולהתחטא מקרב הטומאה בעצמה תלמדנו פ' פרה,

וכי הרמת הרוח והכשרתו הלא היא התחבולה האחת. לקרב את הגאולה חאלפנו פ' חדש.

תשעה באב שחרית — דברים ד', כ"ה—מ' — כי תוליד בנים — כל הימים — למען דעת, כי עוד משה רבנו ע"ה ע"פ ה' היה צופה על הגלות. הוא גילה את דבר הגלות גם פקח את עינינו ע"ד אפשרות הגאולה לתקומת ישראל.

תשעה באב במנחה — שמות ל"ב, י"א, י"ד גם ל"ד א'—י"ד: וחל — לעמו — פסל לך, עשה עמך — בכתובים הראשונים הננו קוראים ושומעים. כי ע"י תפילה ותשובה ניצל ישראל מכליון חרוץ, אשר ראוי היה בגלל החטא היותר כבד ובכתובים השניים הננו מכירים לדעת את אהבת ה', שהיא תחנך את האדם לחיים טהורים לפני ה', גם מדבר העונש במשפט צדק. תענית ציבור שחרית ומנחה כמו ת"ב במנחה.

עוד עלינו להזכיר בזה, כי בפורים בערב ובבוקר יקראו מגילת אסתר הלא הוא הסיפור הנעלה מדבר הצלת חיי ישראל ע"י ה' וכל פרשת אגרת הפורים.

ת"ב בערב מגילת איכה, התרגשות נפש הנביא ירמיהו וקינתו, אשר נשא על חורבן ירושלים עיר הקודש והמקדש, ועוד ביותר על דבר החטא, חטאה ירושלים ועמה, אשר הוא גרם להביא את החורבן הנורא ההוא ובמבט מלא דמעות, יורה ויראה את הדרך המובילה אל התשובה ואל תקומת ישראל, לחדש ימינו נקדם.

בפסח — בשבת חוה"מ בשחרית יקראו את „שיר השירים", אשר במשל ומצילה יראה ויביט כל אחד, כי הקורות והמאורעות במגת גורל ישראל, המת יעידו ויגידו על התגלות האלקות בהשגחתו הרוממה, גם בו ישמרו את התקשרות ודבקות כנסת ישראל בכל העתים ובכל הזמנים אל ה' אלקיו, וגודל חביבותה ואהבתה אליו, גם אהבת ה' לעמו.

שבועות בשחרית: מגילת „רות" — במשל ודוגמא, כי אכן יש שכר לאלה אשר גם בצרה ועוני יתקשרו אל תורת ישראל ואל חיי ישראל, גם לקרא ממנה את תולדות „דוד המלך" ע"ה, אשר נעים זמרותיו הוא משאת נפש עם ישראל ורוחו מדור דור.

סוכות — שבת חוה"מ בשחרית יקראו „קהלת", בחג הסוכות שהוא מורה, כי החזקת גוף ורוח האומה היא ע"י ה' למען דעת, כי מבלעדי ה' החזקתו, כל התחרות רוח אנוש, כל מעשה אנוש ותחבולותיו ופרי יגיע כוחו ועוצם ידו, אך מהבל המה גם יחד.

ברכות התורה — כל אחד העולה לתורה:

יבקש וידרוש ראשונה מהקהל, לקדש את עצמו אל עבודת ה', אשר גילה חפצו, כי ע"י פעולות אנשים רצונו ימלא (ברכו את ה' המבורך) הקהל יביע את ההתלהט לאמר: (ברוך ה' הל"ו), העולה לתורה שונה גם הוא את ההתלהט הזאת ואמר אח"כ, כי ה' הוא אמנם הבוחר את ישראל להיות נושא דגל התורה, ואת עצמו יקדש אל ה', שהוא נותן התורה (ברוך אשר בחר), ואחר קריאת התורה יחבב עוד הפעם בעד החיים את החוק נתן ה' לעמו בהיותו תורת אמת.

ובזה ועל ידה נטע את החיים בעדנו לעולמי עד — את עצמו יקדש לעבודת ה' בפועל, אל ה' שהוא נותן התורה (ברוך אשר נתן). אחד קריאת התורה יגביהו את ספר התורה ויראו אותו לעיני כל הקהל אשר יקרא: וזאת התורה וכו'.

ברכות המגילה — לפני קריאת המגילה בפורים מברכים, כי יכירו וידעו ע"י קריאת המגילה את ממשלת ה' על ישראל גם בגולה, וכי על ידה יגלה לפנינו רצון ה' בדבר הרמת חיינו ובוזה יביעו אומר, כי אמנם נכונים אנחנו לקרוא ולשמוע אותה למטרה כזאת (על מקרא מגילה), אף יכירו וידעו, כי אמנם ה' הוא זה, אשר הוא הכין את ההצלה בחביון עזו לאבותינו (שעשה נסים), גם להלל ית, אשר החזיק אותנו במשך השנה בחיים וקימנו לשבוע בנעימים את יום הפלאות הנעלה הזה, אשר שב אלינו לספר נפלאות ה' לעמו (שהחיו).

ואחר הקריאה:

הנך מביע לפני ה' את אשר למדת והכרת לדעת מהסיפור הנעלה במגילה על אודות חסדי ה', כי הוא אמנם המגן ומחסה, הפודה ומציל את ישראל מכל צרותיו והמון הסכנות הרבות במסע מדבר גלותו בעמים, ובכל חליפות העתים והזמנים, הנך מקדש את עצמך אל אל ישועתנו (האל הרב).

ד

קריאת התורה בשחרית היא תמיד אחרי השלמת השמונה עשרה ואחרי התחנון הנלה עמו לפני אשרי שהוא מוביל אל החיים הפועלים. — במנחה קוראים אחרי אשרי או אחרי אשרי ובל"ג — מלבד יה"כ אשר יאמרו אשרי ובל"ג לפני נעילה. — אחרי קריאת התורה בשבת תלווינה התפילות והבקשות המתחסות אליה: תפילה בעד לומדי תורה ותלמידי חכמים (יקום פורקן). בעד כל המוסדות שהמה מבטיחים. את קיום התורה וההחזקה שלה בחיים, כן מתפללים בעד צרכי העדה והעוסקים בצרכי ציבור באמונה (מי שברך), גם יעריכו תפילה בעד שלום המדינה, המלך או הנסיך המושל עליה (הנותן תשועה), אף מזכירים את גשמות אלה שמתו על קידוש השם וקיום התורה (אב הרחמים). האזכרה האחרונה בהרכבה קהלות יאמרו רק בשבת שלפני חג השבועות ולפני הת"ב, הלא הוא בעת אשר בימי הכינים נושאי הצלב הפילו חללים רבים בישראל ורבים רבים מאבותינו מסרו נפשם על קידוש השם, גם בעת אשר געלה על זכרוננו את הריסת הלאום ואבל ישראל על חורבן עיר הקודש המקדש. בשבת שלפני ר"ח מברכים את החודש הבא (שבת מברכים זולת ר"ח תשרי) בעד ראשי החדשים יחזיקו ויכוננו את קביעת המועדים בפועל. — (א"ח, רפ"ד, תי"ז).

אל אלה הנזכרים, עלינו לחשוב גם את פרקי הקריאה והלימוד הנקראים בהמשך התפילה: במה מדליקין, פטום הקטורת, איזהו מקומן, ב"כ ועוד.

יב

הפטרות

א

היו ימים בשנות קדם, אשר קמו צריצים על היהודים להחרים ולכלות מהם את חיי הרוח, נשמת ישראל, ויגזרו גזרה לבטל את קריאת התורה בתוך קהל ועדה, אז רוח ישראל מצא מפלט לה בקרב אמרות הנביאים, לשמור ולנצור באופן כזה את סדר קריאת התורה בימיהם ולדורות עולם ובתחבולות חכמה אצרו את תוכן קריאת התורה בזמנה, ובמקום כל פרשה, שהיא מסודרה לקרוא אותה בכל שבוע, קראו אז ברכים סימן אחד מדברי נביאי ה' אשר תוכן עניניו מתייחס הנהו אל פרשת השבוע, והנה תחת פרשיות השבוע המכללות את סיפורי תולדות ישראל, בחרו לקרוא בנביאים באלה המקומות, אשר מהם תצא תורה ציד התגלות ה' בתולדות עמו, למען ילמדו את הנאמר בתורה מדברי חזרייה, לפעול בזה על חיי העם בבלי אמצעי צדי אמרות אלה, אלה, אולם תחת הפרשיות מן התורה המכללות דת ותוק לישראל קראו מדברי הנביאים את הקשט ודת הנזכר על פי התורה, ואשר חזרייה אלה יזכירו ויזהירו על שמירתם, כן בעתים, ששמרו את התורה, ואשר אז פרי מעלליהם אכלו לטוב להם, או בעתות אשר העם הפרו חוק, נאצו כל קדש והנביאים גלו למוסר את אזני העם, לשוב ולהחזיק במעוזם ולשמור כל דבר חוק ומשפט, ובכלל על אודות גמול ישרים בעבור שמירת התורה והמצוה ועונש הפרתם בחיי העם.

אחרי כן נשארו התוצאות האלה מהנביאים גם בעד דורות הבאים להיות נלחם גם יחד עם קריאת התורה הכללית, ויען כי בקראות הנה בטוף אחרי קריאת התורה, לכן בקראו בשם "הפטרות" גם פעולת "הפטרות" רבה היא, להשמיץ אותן באזני העם תמיד אחרי הקריאה, ונוסף על רוח התורה בעבודת ה', ימלא רוח הנביאים המעירים והמעוררים את הלאום, להתרומם אל ה'.

ב

עד יום השבעה עשר בתמוז הפטרה תכלול תמיד את תוכן ענין הפרשה של כל שבוע, אבל משבעה עשר בתמוז הלאה יקראו שלוש הפטרות המגלות לנו את הסיבות של חורבן עיר הקודש והמקדש ואח"כ שבע הפטרות המכללות ישרוע ונחמות, לרפא לשבורי לב, הכואב ומתאבל על חורבן בית קדשנו וזבול בית תפארתנו, ואשר יפיחו תקוה טובה וגאולה שלמה, כי ישוב ה' לבנות החרבות ולכתנן על תלה את העיר האבלה והבוזיה והמקדש יבנה ויכונן ב"ב וישבו בנים לגבולם, גם שתי הפטרות, שהנה מעוררות אל "התשובה", תלא הנה: "דברי ירמיה", "שמעו", "חזקו", "נחמו", "ותאמר ציון", "עניה", "אנכי", "רנני", "קומי", "שוש אשיש", "שובה", "דרש" — דרשו בצום גדליה במבחה ושובה בשבת שובה.

ג

הנהגה כמו שנסדרו הפטרות כאלה בעד קריאת התורה התמידית והרגילה. כמו כן נקבעו הפטרות גם בעד הקריאה הבלתי חדירה. הלא הנה תוצאות כאלה מספרי הנביאים שהנהגה מתיחסות אל תכונת הימים, אבל ביחוד רק בעד שבתות וימים טובים, שבהם אסור בעבודת מלאכה, הלא המה: רגלים, ראש השנה ויהי"כ בשחרית ומנחה, כמו כן בתשעה באב בשחרית ומנחה ובכל תענית ציבור במנחה. גם בעד ארבע פרשיות, שבת חנוכה, שבת ראש חודש, שבת שמחתו ראש חודש, שבת שפילגי חג הפסח (שבת הגדול).

ברכות הפטרה — לפני הקריאה של דברי הנביאים בהפטרה:

אתה מביע לפני ה': כי ה' הלא הוא היה המעורר את הנביאים וברחו הטיפו לעם אמרי תוכחה ודברי נועם. הוא בחר בדבריהם הנאמנים, להיות המבשרים את חפצו, הוא היה הבוחר בתורה לתת לעמו ע"י משה עבדו ואת ישראל, כי יהיו מקימי התורה וממלאי את דבריה ופקדיה, גם בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם לעורר את העם, למלאות אחרי דברי התורה, ואתה הנך מחליט לשמוע אל דברי הנביאים האלה, לתכלית ולמטרה כזאת (ברוך, אשר בחר בנביאים).

ואחרי אשר הקשבת את דברי הנביאים החיים וקיימים האלה, הנך מביע אומר, כי תחבב את דבריהם גם בעד החיים הפועלים והנך מתאר את הפעולה אשר פעלו בלבך באמרך: כי ה' הוא צור העולמים בכל התפתחות הזמנים. הנהו מעוז ומשגב וצדיק בכל הדורות. הוא האל הנאמן האומר ועושה כו' ואתה הכרת לדעת, כי ה' אלקיך שהוא אל מסתתר ומושל גבוה מעל גבוה, ובכ"ז הוא השליט והמשגיח עליך ודברו והבטחתו לא ישונו ריקם, לכן הנך מקדש את כל חיך לה' ע"פ השקפתך הברורה הזאת, כי נאמנו מאוד דברי אלקים חיים אלה (ברוך צור כל העולמים כו' נאמן אתה הוא כו').

הנך מבקש כמו כן, כי ירחם ה' את ציך, שהיא מקור חיינו הרוחניים ויושיע לעלות נפש, שהיא אם ישראל ומקדש אתה את חיך אל ה' שהוא המשמח ציך אשר תנוב ותפריח רק ע"י חיי בניה (רחם).

אתה תשנן בלבך את כל הבטחות ה' ע"י נביאיו, כי ירחם ה' עמו ויקומם הריסות דוד ודור וישיב את מלכות בית דוד על מכונה, ותנך מקדש את עצמך אל ה' שהוא המבשר לך את כל אלה (שמחנו).

בשבת ויר"ט — אתה מביט בהשקט ובבטחה לא רק על העתיד בלבד, כי תתן תודה גם בעד העבר ובעד ההווה. אתה מודה לה':

על התורה ועל העבודה כו' ועל יום השבת או אתה זוכר את כל יום החג בשמו ובתכונתו בפני עצמו — בעד כל אלה הנך נותן תודה לה', ואתה הנך מחליט בלבד: לקדש את עצמך בעד הכל ועם הכל לעבודת ה' בפועל, וכפי אשר יתברך שמו בפי כל חי לעולם ועד (על התורה ועל העבודה).

יג

פיוטים

חכמינו ז"ל מצאו לנכון להגדיל ולהרחיב את חוג התעודה הרמה של עבודת ה' הפנימית ע"י תפילה וע"י קריאת התורה. בראשונה התאמצו לתת הבנה יותר שלמה ע"פ מושג התוכן שלה ולבאר אל נכון את פרשת כל ענין בחלקי התפילה לצרף וללבן את הרוח והלב, ובשניה — בקריאת התורה — הרחיבו והעמיקו את הלך טוב ע"פ המקורות בעצמם, למען יועילו אל ההשתלמות הדרושה — וע"י שתיהן איזנו ותיקנו לנהל אותנו להבנת תכונת היום המצוין אל נכון, וממנה להשיג את התועלת בעד מושג החיים בפועל — את הרחבת המושג, את היתר באור על אודות ההכרה אשר רכשנו לנו מהתפילה וקריאת התורה, את אופן השימוש בעד חיי עצמנו, את ההבנה במלואה ועצם שלמותה על אודות תכונת היום, אשר רק בקצרה נכללה במושג התפילה והקריאה, את כל אלה הניחו בעד חיי הרוח והלב של כל אחד, להשתלם בזה ככל אשר תוכל בינתו שאת, ולהשיג זאת בדעת שלמה וביחוד מסרו את דבר הרחבת המושג בעד העם והבאור בזה אל הדיבור החי של החכמים הדרשנים המתרגמים. — להם נמסר הדבר לבאר ולהסביר לעם ע"פ תוכן הענינים המסודרים בתפילה ובקריאה, כל דבר אל נכון, ויכונו אותם להיות בנין שלם ע"פ התורה ומושג היום, והתורה אשר תצא לנו מכל מצוה המיוחדת באלה הימים להמציא על ידם לקח טוב, לבנות עליהם את החיים — אבל העתים נשתנו ועול הגלות השעבר והפיזור גבר עד מאוד — לכן מצאו לנכון לקבץ את אלה הבאורים והמלואים של החכמים במושג חימים בשפה לגאונים בחוברת, להיות גלויים יחד עם עבודת ה' הפנימית בתור השלמה והרחבת הדעת — ולמטרה הזאת נתחברו „הפיוטים” — כל אלה המה לא זולת רק מלואים ובאורים ביתר שאת ע"ד ערך הימים והרעיונות היוצאים מהם בעד החיים. — מאוצר המדעים של היהדות לקח „הפיטן” אמרי שפר, להציג לפנינו ולתאר את תכונת היום ע"פ מהלך התולדה והתורה אשר תצא ממנו, יחד עם דברי החכמים והשקפותיהם על שתיהן כאחת, ובהיותו מלא רוח מכבוד הימים ותפארתם עליהם, אצל מרוחו במליצה נשגבה, למען דעת העם על פיה כל חוסן ויקר בקשש דת ואת הפיוטים קבעו לאמרם בין חלקי עבודת ה', להפיץ אור על מעלת היום ושלמות תכונתו — אמנם עלינו לקנא בדורות הללו, אשר אז תורת ישראל, נחלת יעקב ומסורת אבות היו עוד קנין כללי של עדת ישראל, ורוח התורה, דברי חכמים ותורותיהם חדרו בקרב לב כל חבריה, הפיוטים ידעו מראש, כי המעשים הנכבדים, מושגי הדת גם אמרות חכמינו ז"ל הלא ידועים וגלויים המה לבני העם, ורק נדרש הוא לסדרם בסדר טוב ויפה הפיוטים האלה בסוחים היו כי רק ע"י האזכרות הקצרות והמזי מאמריהם, אשר הציעו לרבים בפיוטיהם יעצרו כוח לעורר את לבות השומעים והקוראים, בהם ירוממו את רוחם וימלאו את לבבם ברגשי קודש, לדעת מעצמם כל דבר לאשורו — אולם נביטה נא על זמן „ההווה” שלנו ביחס אל הדורות ההם, שבהם נתחברו הפיוטים, אזי לא נדע על מה עלינו להתאונן ביותר, אם על הדבר ההוא, כי הפיוטים

ההם לא נתחברו בסגנון מסוגל כזה, למען יסכנו הפיוטים גם בעד בני ישראל של זמננו, ולמען יוכלו לקרוא בהם בטוב טעם ודעת בגלל כי גם מורשי לבניהם יתרגשו ממהלך רוחם ותעופת רעיונותיהם הנשגבים, או על אודות זמננו, אשר כה התרחק מזמן העבר, עד כי אלה הדברים שהמה היו אז קנין הפרט והכלל גם יחד, נהיו עתה רק קנין אנשים מתי מספר בעלי „המצב המיוחד“, אשר תורתם אומנתם — ואשר אמנם מי יתן למצער, כי בין אלה יתקיימו התורה והתלמוד בלמודיהם — אחרי אשר רוח המדע של עם ישראל חדל מהיות עוד קנין כל בית ישראל, עד כי הפיוטים לא יוכלו למצוא עוד את מקומם הנכון, אשר התור למענם ולפעול את פעולתם הנאמנה לומר משכיל על מיתרי לבות העם. — לא „הסגנון“ של הפיוטים ולא הזרות הקשות אשר בהם, עשו את הפיוטים כמו זר ומוזר בעד בני דורנו, רק יען וביען, כי את החיים הפנימיים שלנו, עולם הרעיונות שלנו, חדלו לשגשג עוד על אדמת ישראל ולא הטבעו על אדני המדע של תורת ישראל — ובאופן כזה אין ספק כי הפיוטים גם אז כמו זר היו בעד דורנו, לוא גם דיברו אלינו בשפת ארץ מולדתנו — אבל הפיוטים ההם כשהם לעצמם, כפי תעודתם, הלא יכללו רק באורים נכבדים, מלואים יקרים והשלמה רמה לעבודת ה' שלנו — אשר אמנם רק אז יוכלו להיות לנו הצדק להסיר ולבטל את הפיוטים, לוא זמננו התרומם, לא לבד אל מעלת הדור ודעת התורה והמדע, אשר בו חיו הפיוטים, כי עליו היה עוד להעפיל עלות אל מרום הזמן, שחיו בו חכמינו ז"ל בעצמם, אשר אז באמת התורה היתה יסוד החיים, ובני העם לוא יכלו בעצמם להשלים ולמלאות ביתר שלמות את הגיוני לבבם בדבר התפילה וקריאת התורה. בעצמם לוא יכלו ברוח דעת, לרכוש להם את מושג היום וערכו עליו בעצם שלימותו, וביחוד כפי העת אשר מורי העם ומאשריו בדיבור חי בארו לעם את כל אלה בשפת אמת תכון לעד, וינאמו נאום ויסיפו דבריהם על אוזן שומעת — גם אמנם את מקום הפיוטים יכלו רק למלאות ע"י אנשים חכמים גדולים וידועים, שהמה לא יתברו את שיריהם ברגש איש פרטי (כמו רובי הפיוטנים מהפורטיגזים) ורק באופן אם יכלו להתרומם אל מעלת המדע של גדולי הפיוטנים ומנקודת המצב של המדע היו מתאמצים להשיג ולהקיף את החיים של הכלל ע"פ תכונת הימים המצוינים ובדיבור כמו חי, לצייר ולתאר ולהסיף את כל זאת לעם — כמו כן בנוגע אל „הדרשה ברבים“ דרושה להיות לא ע"פ שום נקודת המצב זולתה, רק לקחת מהיהדות בעצמה וממוסדות ישראל הנכבדים, אשר מהם ישיגו ויבינו את החיים ועליהם יכוננו אותם — אבל היוכל משורר בימינו אלה לחבר פיוטים כאלה? היוכל דרשן ומסיף לקחת גאון כזה? — הן יחסרו לנו חיים ומדע ברוח התורה והיהדות, חיים ומדע, אשר על שניהם עליהם לכוון את נושא מדברותיהם, ובעוד החוג, אשר בקרבו יוכל המסיף לפעול את פעולתו אמונה קטן הוא מאוד, לכן הדיבור יוכל לפעול עתה אך זעיר שם זעיר שם — אי לזאת הפיוטים, שהמה בשארן להיות לנו בתור עדות, באמנה בעד זמן מאושר, אשר כל אלה הדברים הנזכרים עוד שלטו בעצם תומם, מי יתן והיו אלה אמצעים טובים גם לקה"טוב בעדנו, לעורר גם עתה את העם, למען ישובו לקנות ולרכוש למו את הסגולות, אשר רכשו להם עמנו בשנות קדם.

ולמען נוכל מצדנו להנחיל אותן ג"כ לבנינו אחרינו, אז גם נכדינו יריעו ויצהלו לקראת הפיוטים האלה — אף בעד המטיף יועילו הפיוטים, להיות למו למשל ולדוגמא, למען יכיר היטב גם הוא את תעודתו, ולדעת כי עליו להתאמץ מנקודת-המצב שלו, להיות בעד בני העם את אשר השתדלו הפיוטנים בפיוטיהם להיות בעד בני דורם. — גם לא לחנם כה התפשטו הפיוטים ונתקבלו בכל קהלות ישראל, אין זאת, יען כי בטח יש בהם נחיצות כללית — והנה בנוגע אל הדעות של חכמינו האחרים מדורות עברו, אשר התנגדו אל הפיוטים — מצד אחד, טענתם היתה, בגלל השפה והסגנון המיוחד להם — אבל מי לא יבין וישיג, כי מנקודת המצב המיוחדת שעל פיה נתחברו הפיוטים הכוללים ונסדרו להיות קבוץ אמרים נכוחים למבין מתנ"ך, ש"ס, שמעתתא, אגדה, מדרשים — גם מהלכות החיים והלך נפש ומושג, השכל והרגש, ואם כן הלא נדרש היה להם, לבחור בעד זה שפה מיוחדת, שהיא תקח אמריה בקיצור נמרץ ומתאמת עם שפת כתבי קדשנו, למען תכלולם יחד במערכי לב ע"י דברים נמלצים, חרוזים ורמזים ובסגנון מיוחד — ומצד השני — מצאו המתנגדים — לפי דעתם — כי הוא נגד הדין, לעשות הפסקות בחלקי עבודת ה' ע"י אמירת הפיוטים — אבל על אודות עצמות הפיוטים ותוכן ערכם עליהם במעלת רוחם, לא נמצאו כל מערערים עליהם.

יד

ברכות

א

אמנם חכמינו ז"ל אשר תעודתם היתה נאמנה גם פעולתם אמונה ללמוד וללמד את הכתוב לחיים בתורת החיים, ולהנחיל את קבלת האבות לדורות עולם, המה קראו אותנו, לא לבד ע"י עבודת ה' הפנימית, לצאת משאון החיים ולפנות לבנו אל אל בשמים, כי גם בעצם החיים ובקרב החיים הורן הוראו לנו גם לימדו אותנו, איך נוכל להעלות בלבנו את רעיון ה' בכל עת תמיד, ולהגיענו אל המעלה היותר רמה הלא הוא, בעזרם לנו, כי נוכל להפוך את חיינו הפועלים להיות גם המה, "עבודת אלקים", ואת תעודתם המאד געלה הזאת, מלאו גם הוציאו לפועל אל בכו ע"י, הברכות אשר סידרו וקבעו בעדנו, ואל אלה הברכות נכונו את השקפתנו בפרק זה:

ב

ברכות — הן אמנם את אלה הרעיונות הנעלים על דבר ה', אשר רכשנו לנו ע"י עבודת ה' הפנימית, עלינו להחזיקם ולאמצם לנו גם בחיינו הפועלים, למען חיי חלדנו לא יהיו מחולקים ונפרדים לשעות התפילה ולשעות החיים, כאלו בראשונות הננו נצבים כה באמת לפני ה' בצקן לחש, אבל בשניות נחדל מהתהלך עוד את ה', גם נסיה דעתנו ממנו — אבל זאת לא זאת! הן במה נחשבה עבודת ה' הפנימית אם היא לא תעצור כוח, להשיב לנו את החיים הפועלים, להיות צרופים ומוקפים שבעתים בקדושה יתירה וביתר עוז ומלאים ברכת

רעיון ה' גם בכלל, אם היא לא תפעול את פעולתה הנאמנה, להפוך את החיים שלנו לעבודת אלקים? — כי מבלי זה — הן חיים אנחנו חיים כאלה — אשר בהם נשא אנחנו בקרבנו ואתנו אף מסביב לנו מכתירות אותנו מתנות ה' במידה מרובה, מבלי לשים לב עליהן, מבלי נחשוב על אודותיהן, אף לא בזכיר את שם ה' שהוא הנותן אותן לנו! לפנינו הטבע ועולם האדם — במת החזיון הגדול, שהננו חיים וקיימים עליה, ואשר כולם כאחד הנה הגם התגלות ה' — ואנחנו עינים לנו ולא נראה את האל היחיד ומיוחד אשר יתגלה שמה! הן כל דבר, שממנו נהנה, הוא לא זולת, רק מתנת ה' בלבד, ואנחנו לא נדע מה נעשה עם אלה מתנות ה', מתנות אל רב חסד, בעוד גואל, לחיות חיים כאלה, שהמה יסירו מלבנו את זכר ה', אף יביאנו לידי שכחה והיסח הדעת, כי אכן מתנות ה' הנה! כמו כן החובות והמצוות, שעליהן לחנך אותנו אל ה', עוד לא תוכלנה לפעול עלינו במאומה, באופן, אם לא נמלא אותן ברוח נכון ובכוונה נאמנה ובידיעה הדרושה, כי אמנם כל אלה מסודרים ומכווננים המה מה, ואנחנו נמלא את החובות האלה, רק בתור „מצוות אנשים מלומדה" בלבד, מבלי כל הכרה בכוונה ברעיון ה', להחליט כל זה בקרב לבנו ודמנו, אף הקורות והמאורעות המיוחדים, אשר יקרו אותנו בחיים גם המה לא יעצרו כוח לכוון ולפנות את רעיונו ומבטנו אל ה', אם לא נתאמץ להבין ולהשיג אותם, כי המה אמנם שלוחי עליון, צירי שדי, שהוא המפקד את צבאם, ואשר אמנם בכל אחד מהם הלא יתן ה' לנו תעודה מיוחדת, למען דעת על פיהם, איך לכוון את חיינו בעבודת ה' — לכן חכמינו ז"ל השכילו ללוות אותנו על כל מצעדי כף רגלנו בדרך החיים, המה ילוו אותנו בעת נקיץ משנתנו לתחיה ובעת נשכב לישון ולנוח ולהחליף כוח, פניהם הולכים אתנו בהשקפתנו על הטבע והעולם, בכל הנאה ובכל מעשה המצוות המחנוכות אותנו לעבודת ה', ובכל מקורה ומאורע מיוחד בחיינו ובכל מקום ובכל עת ובכל שעה בחיי ארצנו, יזכירו ויורו אותנו, איך להכיר ולדעת את ה' ואת תעודת חיינו, ולחיות עם הכל ובכל בפני ה' ורק בפני ה', למען כל המציאות שלנו, התבל שלנו, ההנאה, החובה והמצווה שלנו, ובכלל כל החיים שלנו, קדושים יהיו רק לה' לבדו.

לכן במצאם, כי מן התורה מחויבים אנחנו לברך „ברכות", אשר מושגן ומובנן לקדש את עצמנו אל מלוא רצון ה', „אחרי הנאת הסעודה" ולפני „לימוד התורה" — אחרי הנאת הסעודה, הלא הוא אחרי אשר רכשנו לנו ע"י הנאת הסעודה כוח וחזק מחדש, לרכוש לנו את החלטת הדעת, כי בכוח הזה עלינו להכיר כי הנהו רק מתנת ה', וכי בכוח החדש ההוא בעצמו, אשר קנינו לנו, הוטלה עלינו החובה והמצווה, להשתמש עמו רק בעבודת ה', שהוא הנותן את מתנתו זאת לנו. — ולפני לימוד התורה — הלא הוא, לפני העסק עם התורה הניתנה מה, למען נבוא לידי הכרה נאמנה, כי אמנם מיד ה' זאת היא לנו, וכי נתנה לנו בעד החיים ללמוד ממנה את תורת החיים ואת חובותיהם, עד כי את העסק בתורה נמלא ג"כ ברעיון ובמחשבה, למלאות את הפתוח בה לחיים, ובלימוד התורה ילבש אותנו הרוח העולה היא למעלה, גם יוסיף אומץ וחיל, להוביל אותנו אל המטרה הנאמנה, אשר בעדת לימוד התורה נהיה לנו לחובה. — חכמינו ז"ל אלה, כמו שלמדו מברכת התורה לפני, כי דרושה לחיות ברכה גם

„לפני האכילה“ יען כי לא לבד שעלינו החובה להשתמש עם הכוח והחזק, אשר השגנו מאכילה, לעבודת ה', כי גם „לפני האכילה“ ראוי לברך, למען הברכה תזכירנו, כי גם ההנאה בעצמה עליך להנות ברעיון כזה, ולמען גם ההנאה היא בעצמה תתקדש ותיהפך להיות הנאה אנושית, בעצם שלמותה, וכי גם היא נחשבה לקדושה כקדושת כל מלוא איזה חובה ומצוה בחיינו, וכמו שלמדו ג"כ מברכת האכילה שלאחריה, לקבוע ברכה גם כן „אחר לימוד התורה“, הלא הוא לימוד התורה ברבים, למען תבוא הברכה להזכירנו, לא לבד, כי עלינו להתענות, אשר בעת הלימוד נשווה לגדנו את מטרת הלימוד בעצם שלמותה, כי גם אחרי הלימוד תביאנו הברכה להזכיר אותנו, כי גם בחיים נחשוב אותה לתורה נתונה לנו מה' בעד חיינו (ברכות כ"א, א'). כמו כן איזנו ותיקנו בכלל, על פי הברכות שמצאו בתורה בעד ראשי מוסדות החיים הגופניים והרוחניים שלנו, ומשענותם — הלא חמה „הלחם והתורה“ — גם את שאר הברכות בעד החיים — חמה קבעו לנו את כל הברכות, אשר בהן יחדרו ויקדשו את חיינו בכל יחסי הגוף והרוח היותר נכבדים, חמה איזנו ותיקנו לנו ברכות מיוחדות בעד העתים של „בשכבנו ובקומנו“, במראה עינינו ובהשקפותינו על הטבע ועולם האדם, ובכל הנאות שלנו, גם במלוא החובות המוטלים עלינו ובמקרים ובמאורעות נכבדים בחיינו.

ג

נוסחאות הברכות — נוסח כל ברכה אשר תברך, הלא הוא: אתה מביע בזה, כי נגש הנך אל ה', ואתה אומר: חפץ אני לקדש את עצמי אל עבודתך (להבין ולכוין: כי במציאותי זאת, בעולם הזה, עם ההנאה הזאת ע"י החובה הזאת, עם החיים האלה) (ברוך) (ראה למעלה פרק א'). אתה — שהנך נוכח פני תמיד, אליך אני נגש עתה בחיי (אתה). אתה — שהנך חפץ שיהגו בך ויקראוך בשם ה' (ה') ואשר אתה הוא ה' אלקינו (ראה תורות פרק א') (אלקינו). אלקינו שכבודו מלא עולם ובתור אל מסתתר מקיף הנהו את כל חיינו ויחדור בקרבם וימשול וימלוך בתור אדון על הכל, על כל אשר יבוא ויפיע בעתו (מלך העולם), אשר כל אלה פעולתו, מלאכתו, מתנתו, סדרו, גזר דינו ועוד ועוד, אשר המציאות הזאת, החזיון הזה, ההנאה הזאת, החובה הזאת, המאורע הזה בחיינו ועוד ועוד (אשר או ש או ה או שם בלי אמצעי או בינוני).

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר — ע' — ה' כו'. אם הברכה נוסדה על אודות דבר חיצוני, שהברכה תבוא להשתמש עמה בתור פתיחה או ביאור ערכו עליו, הלא היא הברכה הנלווה אל הנאה וקיום המצוה או להכרת תכונת החזיונות וערכם עליהם מכל היחסים והמאורעות וגורמים לפנינו בחוזה, בעד אלה נוסח הברכה פשוט הוא, כמו: „ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ“, „ברוך כו' דין האמת“, „ברוך כו' שכחו וגבורתו מלא עולם“, „ברוך כו' אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מצות כו'“, „ברוך כו' שלא עשני אשה“ ועוד. — אולם, אם הענין הנכלל בברכה יסודתה ברעיון ומחשבה, אשר ע"י הברכה אפעל ואסבב, כי הענין ההוא יהיה נקבע ורשום ברעיוני ומחשבתי, ובתור התמכרות התקדשות, לבוא על ידו, לדי עבודת

ה' בפועל, הלא הנה הברכות הבאות אחרי ההנאה ואחרי עשיית המצות, למען פרי הברכות האלה יגמלו להיטיב ולהועיל בעד חיים הפועלים, כמו כן הברכות, שהנה נלוות ביחד אל עבודת ה' הפנימית, ואשר אינן מתיחסות אל חזיון חיצוני, ובאות הנה רק בעבור עצמן, בעבור החובה והמצוה, לעורר על ידן את הרעיון והמחשבה גם לעורר ולפעם את הלב ברגש־יה, אוי הברכה ההיא תבוא בנוסח כזה, כי תוכל להביע אומר בתחילה בתור „הקדמה” להציג לפנינו את עצם הדבר והענין לפני הרוח והלב במושגיו החלקיים (פתיחה), ואז יבוא אח־כ המושג הברור בקצרה הלא הוא עצם הברכה (חתימה), מושג ה' אשר כבר חוינו דעת בפתיחה, כי ה' אלקינו הוא ומלך כל הבאים בעתם ובזמנם (העולם), נביע אז בקצרה גם בחתימה אבל רק ע"י שם „ה'”, אשר יכיל את הכל וכוללם יחד. — כמו כן:

אם בנוסח האופן השני הזה תבואנה שתי ברכות או יותר תכופות יחד, אז הנוסח השלם „בא"ה אמ"ה” יאמרו רק בפתיחה של נוסח הברכה הראשונה, ובשאר הפתיחות וגם בחתימות רק ע"י „בא"ה” לבד, כמו למשל: בא"ה אמ"ה הוֹן את העולם כו' בא"ה הוֹן את הכל. — אליה תלוּנה הברכות: נודה כו' בא"ה על הארץ, רחם כו' בא"ה בונה כו' ועוד, רק נמצאות ברכות מעטות, אשר כפי הנראה יוצאות הנה מהכלל הזה, ואשר אמנם גם באלה יש לבאר את הטעם והסיבה לזה.

ד

ברכות השחר והמטה. — הברכות בקומנו ובשכבנו בעת נקיץ משנתנו ובעת גשכב לישון — בעת היקיצה: להביא את כל הכחות, כל המתנות, כל האמצעים והתעודות לידי הכרה בעד עצמות נפשנו, המתעוררת מחדש, למען תכיר אותם היטב, לדעת ולהראות בזה, כי כל אלה המה יצורי שדי, שלוחי עליך, ולהביע אומר בהחלט דעתנו: כי את כל הכחות, כל המתנות, כל האמצעים וכל התעודות לא גשחית אותם ובל נבלה אותם לריק, רק עם הכל כאשר לכל, ועם כל עצמותינו נמלא על ידם רצון נותנם ומסדרם.

ואם כן עם הנשמה שנתעוררה מחדש אל ההכרה והידיעה העצמותית שלה (המחזיר גשמות כו' *) עם ההכרה החדשה ע"ד היחס של תעודת ישראל, בהיותו בתור בעל דת, אזרח בארץ ובעל מין מיוחד (שלא עשני גכרי), עפ"י החוש (עבד), עפ"י תעודת הגבר או האשה (של"ע אשה או שעשני כרצונך).

* זאת היא הברכה הראשונה, אשר כנראה, הלא היא היוצאת מהכלל, אשר הצננו למעלה בשמים: הן היא נלווה אל הכרה פנימית על אודות השינוי הנמרץ הנעשה בתוה, ובכל זאת יש לה פתיחה, גם לפני לא תבוא ברכה קודמת, ובכל זאת יחסר לה הנוסח השלם בא"ה אמ"ה, אבל יען הברכה ההיא תכלול את החוות דעת הראשונה של הנשמה, שהתעוררה עתה לתחייה, לכן לא תוכל בהגיגת להביע תיכף את ההחלטה לפעולה (ברוך), רק לפני זאת, לפני הברכה, דרושה לבוא ההכרה העצמותית של נפש האדם, המכרת את עצמה, ועליה להתעורר בתחילה לבוא לידי ההכרה ההיא, לכן תבוא מראש הפתיחה בעבורה ובפתיחה ההיא כלולים המה גם יחד כל היסודות של הנוסח השלם בנוגע אל דבר עצם המעשה בפועל, את שהכירה הנשמה שנבראה מה' הבורא מחדש, לדעת את כל אלה — ולחבב וללבב את ההכרה הזאת נאמר: אלקי ואלקי אבותי, רבון כל המעשים אדון כל הנשמות, אלהינו מלך העולם.

על מתנת אור העינים (פוקח עורים¹), ע"י הבושה הקדושה, הקבוצה להיות השומרת את האנושית (מלביש ערומים²), ע"י מראה האדם כאשר יקום ללכת קוממיות (זוקף כפופים³), ע"ד הארץ, אשר נתנה לך מחדש, ואשר תשא אותך עליה בבטחה (רוקע הארץ⁴), ע"י מתנות הטבע הנתונות לך לתועלתך (שעשה לי כל צרכי⁵), ע"י התנועה ההפשית, אשר יתעתד האדם אליה בפעולה עצמית (אשר הכין מצעדי גברי⁶), ע"י הכוח המנצח במלחמה הפנימית והחיצונית (אזור ישראל בגבורה⁷), משולב יחד עם תפארת האדם, הלא היא הענוה ההגונה (עוטר ישראל בתפארה⁸), ע"י כל כוח הנתן מחדש (נותן ליעף כוח), ובכלל ע"י היקיצה והתעוררות מחדש (המעביר שנה), להביע בכל אלה אומר, כי הנך מכיר את האל היחיד ומיוחד ויחדע, כי הוא הוא המעורר והמיעד, הנותן והמכין לך את כל אלה, ובהם תקדש את עצמך אל ה', אל ה' לבדו, למלא רצונו (ברוך), ולכן גם בברכה הזכרת באחרונה, תצריך תיכף את אדיר חפצך: כי באהבתו זאת, אשר בה עורר ה' אותנו מחדש, יקיף ויסוכך את חיינו ויכונן וישמור כל מעשה וכל פעולה, לנהל את חיינו בדרך התורה ולמלאות את מצוותיה (ויחי רצון כו' גומל חסדים טובים כו').

בשכבך לישוך — לפני השינה, בטרם תפקיד ביד ה' את כל עצמותך אתה עם כל כשרונות נפשך מכיר לדעת:

כי נותן השינה, הוא גם כן ה', האל היחיד ומיוחד, נותן החיים, לכן הנך מניח ומפקיד בידו את משאלות לבבך, ותקוותך, כי ישכיבך לשלום ושתתן תערב עליך, למען תחליף כוח מבלי מפריע, ותשאל, כי יאיר עיניך עוד הפעם, לראות באור היום הבא, אשר השינה במלאכות ה' תמנעהו ממך, אף תחליט בדעתך לפני השינה, כי אשר יחנן אותך ה', להקיף ולהתעורר לחיים חדשים, כי תקדש אז את עצמך לעבודתו (ברוך המפיל כו' ברוך המאיר כו'), אל הזכרה ההיא ילוו עוד חלקי תפילה אחרים, אשר התוכן העיקרי שלהם הלא המה, חוות דעת והתחזקות גאמנה בבטחון בה', שהוא השומר הנאמן ביום ובלילה (שמע, ויהי נרעם, ה' מה רבו השכיבנו, ברוך ה' ביום, המלך כו').

ה

ברכות תראייה והשמיעה. — ברכות על אודות החזיונות בעולם הטבע ועולם האדם, אשר יקיף אותנו — להכיר ולדעת: כי הטבע וכל התפתחותה מסביב לנו, היא בריאת מאת ה' גם סדר ה', ועל דבר עולם האדם, לדעת, כי הנהו יציר ה' ופעולת השגחת ה'. — עליך לשים עינך ולבך, להביט על ה' על פני במת החזיון של חיינו בטבע ובעולם האדם, ובהחלטת הדעת: לקדש את עצמך, כולך כליל, אל האל היחיד ומיוחד, אשר כבודו מלא עולם.

(1) ביהוד ביקיצה שלמה. (2) בלבישה. (3) בעת הקימה. (4) בצעדה רגלו על הארץ. (5) בהנעת המנעל. (6) בהליכה הראשונה. (7) כאשר ישים האבנט על מתניו. (8) בכסותו את ראשו בכובע.

בעולם הטבע: אם ירעם בגלגל, אם יסער סער, עת תגדל ותרעש הארץ. תברך (שכחו וגבורתו כו'). אם יברוק ברוך או רוחות חזקות מנקות את האויר, בנפילת זיקים (שטערנשנופפן) (עושה מעשה בראשית). על עצירת גשמים או על רבוי גשמים (מודים, ברוך אל רוב ההודאות). על ההבדלה בין היום והלילה בקריאת התרנגול (אשר נתן לשכוי בינה). בראיית קשת בשמים (זוכר הברית). במראה ימים גדולים הרים כו' (כל פעם בראותו את אלהי אחרי עבור תקופה של שלושים יום) (עושה מעשה בראשית). במראה ים הגדול (עושה את הים הגדול). בכל שנה בראיה ראשונה על אילנות מלבליים (שלא חסר). בראיה ראשונה על יצורים יפים למאוד (שככה לו). במראה בריות משונות (משנה הבריות). במראה השמש ושאר צבא השמים, בהתחדשות תקופת השמש בכ"ח שנה (עושה מעשה בראשית). גם בכל מקום ובכל חזיון, להכיר ולדעת את ה' האל היחיד ומיוחד, שהוא הנותן, המשפיע והמסדר, הוא ברא ומחזיק אותם וגם אתה הנך מקדש את עצמך לעבודתו בעולם ה' הנה.

בעולם האדם: במראה פני מלך ונסיך (שנתן מכבודו) (גם כן בכל פעם בראיה של כל שלשים יום). במראה פני חכם (שנתן, גם שחלק מחכמתו). וכאשר ישוב לראות אוהב יקר ונאמן אחרי משך של שלשים יום (שהחינו). אחרי שנים עשר חדש (מחיה המתים). אחרי אשר נרפא ממחלה (ברוך רחמנא). ע"ד מות אדם כשר (ברוך דין אמת). במראה מקום ששם נעשה גם לישראל (שעשה לאבותינו). במראה כתי כנסיות (כא"י מציב גבול אלמנה). במראה מקומות חרבים (דין אמת). במראה של קברים (ברוך, אשר יצר אתכם בדין, ברוך מחיה המתים). בכל מקום תכיר לדעת את ה' האל היחיד ומיוחד, אשר בהשגחתו הוא המכונן, המיסד והמפתח את עולם האדם בכלל ובפרט, הוא יקשר את האנשים יחד ומבדילים איש מרעהו, הוא השליט על כל במחלה בבריאות, בפרחה ובבילה, בבנין ובהריסה, בחיים ובמות. ה' היחיד ומיוחד וגור דינו הנהו באהבה ובצדק, — את כל זה הנך מכיר לדעת ממפעלות ה', האל היחיד ומיוחד וממשלתו בכל — הנך מקדש גם אתה את עצמך בחיך ובכל תמורותיהם לעבודתו המיוחדת.

ו

ברכות הנהנין — הברכות שלפני ההנאה ואחריה — לפני ההנאה לקדש את הנאתך ולהכיר לדעת, כי אכן מתנת ה' הוא זה הדבר, הנמצא לפניך להנות ממנו ולהביע אומר תיכף לפני ההנאה: כי תחליט ברעתך, להשתמש גם עם ההנאה ההיא, רק למלוא רצון ה' הלא הוא, לחזק על ידה את עצמך אל עבודת ה' בפועל — ורק ע"י החלטה כזאת, גם הנאתך תהפך או להיות הנאה אנושית, הנאה של קדושה — אמנם כן, רק ע"י החלטה כזאת, הנך מקבל או את הזכות, לרכוש לך איזה יצורים מתבל ה', ולהשתמש בהם להנאתך, יען כי בחסרון החלטה כזאת הלא מעשך זה נחשב הנהו למרד בעולם ה' ומעל בקדושתו גם לגזילה ושוד, כי תגזול ותשוד מעולם ה', יען וביען, כי ה' הוא נותן ומשפיע לך את מתנותיו אלה רק בתנאי אם תמלא בהם את רצונו, רצון ח' — לפני הברכה — אומרים חכמינו ז"ל — התבל ומלואה שייך הנהו לה', ורק

אחרי הברכה מסר ה' לאדם את הזכות לרכוש ולהנות מהם — לכן כל אחד אשר יתנה מעולם הזה בלי ברכה הוא מועל בקודש. הוא גוול וחומס דבר מעולם ה' שהוא קדש לה'.

לפני אכילת פת (ברכת המוציא). לפני אכילת מיני מאכל הערוכים מקמח. אבל בלתי מתיחסים אל מושג פת ולחם (בורא מיני מזונות). לפני אכילת פרי האדמה (בורא פרי האדמה). פרי העץ (בורא פרי העץ). לפני אכילת חומרים אחרים וביחוד את אלה הדברים. אשר הברכה על אודותיהם היא בספק (שהכל). לפני שתיית היין (בורא פרי הגפן). ומשקים אחרים (שהכל). לפני הנאת הריח מעצי בשמים (בורא עצי בשמים). ריח עשבים ופרחים (בורא עשבי בשמים). פרי אכילה הנותנים ריח נוח (נותן ריח טוב בפירות). ושאר דברים מעלים ריח טוב (בורא מיני בשמים). לפני ההנאה מסמי תרופה מעלים ריח טוב ג"כ ברכת הריח הדרושה. אבל לא ברכה אחרת רק יאמר (יהי"ר שיהיה העסק כו'). למען דעת בכל דבר ובכל מקום את ה' בתור בורא ונותן את הדבר להנאה. והנך מקדש את עצמך עם ההנאה הזאת לעבודתו.

אחרי ההנאה: קדש את הכוח והעוצמה אשר רכשת לך ע"י מתנות ה' והחזקתך על ידו. לעבודת ה' — אל מלוא רצונו — לכן מברכים רק אחרי הנאות כאלה. שפעולתו ביחוד לתת כוח וחיל באמת. הלא הוא אחרי מזון ומשקה. — נוסחאות הברכות. שאחרי הנאה שלשה המה: הנוסח "השלם" הוא. אחרי אכילת פת. נוסח "קצר מזה" הוא אחרי הנאת מיני מזונות העשויים מקמח. הבלתי נכנסים תחת מושג מזון של פת לחם. גם אחרי הנאת היין. התאנים והרמונים הזיתים והתמרים — והנוסח היותר קצר מכולם הוא. אחרי הנאת שאר המזונות והמשקאות — והנה בעוד הברכות הנזכרות ערוכות הנה בגלל השגת הקדושה בעד כוחות החיים. שהמה התחזקו והתאמצו מחדש. הלא היא בעד הקדושה. של מציאותנו בתבל. הלא נקל להבין. כי עלינו להעביר לפני רוחנו אז את כל הקודות המאורעות. שהמה יראו לנו את תעודת היותנו בתבל. גם את התכלית. שעלינו לקדש את כל כחותינו אליה — והנה למען נבין היטב את תוכן הנוסחאות האלה. עלינו להציג בזה מראש רעיון אחד בנוגע אל הענין הזה. אם ברית אברהם אבינו. אם חותם ה' שעל בשרנו. יורה ויראה לנו. לדעת ולהכיר בצור תוצב ישראל. בבחירת האבות. את קדושת כל עצמות האדם. את התקדשות הגוף הרוח אל ה' בתור תנאי ראשי ותעודה לברית עם ישראל — אם יציאת מצרים — שהיא המעשה בפועל. אשר על ידו נוכח לדעת. כי ה' הוא בורא עולם יחיד ומיוחד. שופט ואבי האנשים גם אל אלהי ישראל. גואלו ומושיעו. בגלל תעודתו השומה עליו — אם התגלות רצון ה' בנתינת התורה. היא לא זילת. רק פרוש ובאור תוכן זאת התעודה. התגלות רצון האל היחיד ומיוחד. אשר החובה על עם ישראל. למלאות את רצונו זה בכל עצמותו. בכל לבבו. בגופו וברוחו — הנה נתינת "ארץ ישראל" הלא היא המעשה בפועל בתולדות בני אדם. למען דעת כי ה' הנהו. לא לבד הבורא הבוחר המכוון. הפועל ומציל. המורה ומגלה עמוקות בתורתו. כי הוא גם הון ומפרנס והמכלכל חיים. הוא גם הנותן את האמצעים למלאות התעודה. אשר גילה לעמו בתורתו. — אי לזאת בצירוף עם המעשים בפועל הנזכרים. תוכן הענין של נתינת ארץ

חמדה לעם סגולתו, היא גם מעשה בפועל בעד אמתת החיים: לדעת דבר לאשורו, כי כל קנין ורכוש תיצוני, כל הנאה וכוף, הון ונחלה, אשר נשיג ונרכוש לנו אינם תכלית החיים שלנו, רק האמצעים בעד התכלית המאוד-בעלה האחת בחיינו, ולהכיר כי האמצעים ההם נתונים לנו מה' רק למילוא רצונו. לכן גם עתה, גם בעדנו נפוצות ישראל בארצות אחרות המעשה בפועל מנחלת ישראל, אשר הנחיל ה' לנו בארץ ירושתו, אף כי לוקחה מאתנו ורק הובטחה לנו בעד העתיד, כי גזכה לשוב עוד הפעם לרשת אותה לעד לעולם את המעשה בפועל הזה, עלינו לחבב אותו על פי מעלת קדושתו עלינו, יען הזכרון הנבדד הזה אות ומופת גם לקח טוב הנהו בעדנו, למען דעת, כי ה' אמנם נגלה אלינו גם בתור זן ומפרנס ומכלכל את חיי מציאותנו הגופניים, ולמען נוזכר לדעת, כי הקנין והנאה מנתינת הארץ חמה רק אמצעים נתונים לנו מה' לעבודתו, ולכן תקח הברכה על דבר נתינת הארץ, את מקומה בראש, לבוא ביחס מעלתה יחד עם שאר המעשים בפועל יציאת מצרים, ברית, תורה, המכוננים את עצמות ישראל ותעודתו.

ואלה חמה הנוסחאות בעצמם:

(א) ברכת המזון — אחרי אכילת פת — תברך את ה' שהוא זן ומפרנס בטובו וברחמיו את כל ברואיו (הזן את העולם כולו), להכיר ולדעת אותו, את ה', שהוא כילכל ויכלכל אותך תמיד (ובטובו הגדול), אף גם זאת, כי לא תחשוב את המזון והכלכלה, כי שלך הם ובכוחך רעוצם ידך רכשת אותם לך, וכי יש לך הזכות על כל אלה, רק עליך, להביט עליהם, כי גם חמה מתנה נתונה לך באהבת ה' וברחמיו הרבים (בעבור שמו הגדול), והנך מקדש את עצמך אל ה', הזן ומפרנס בכוח החדש, אשר השגת מהמזון ההוא (ברוך — הזן את הכל), ואז תפנה מבטך על כל קניני הגוף והרוח, אשר בהם כונן ה' את העבר שלך, ואשר עליהם ובכוחם עליך, לכונן וליסד גם את העתיד שלך, בראשונה תזכור את המעשה בפועל מדבר נתינת הארץ, שהנחיל ה' לאבותיך, ואשר על ידה התגלה ה' בתור זן ומפרנס ומכלכל את מציאות הגוף (נודה לך על שהנחלת) וכי נתינת הארץ באה, להיות בתור השלמה אל יציאת מצרים (על שהוצאתנו), וההצלה הזאת יצאה לאור בגלל התכלית הדגולה והכלולה באומר סלה בברית אברהם „התהלך לפני ויהיה תמים“, ואשר בגלל אבות הבטיח להושיע בנים (ועל ברייתך), אף בעבור התעורה הזאת גילה לך ה' את רצונו בתורתו (ועל תורתך), גם למען נוכל למלאות את זאת התעורה יתן לנו ה' גם עתה חיים, חן וחסד, מחיה וכלכלה בכל יום ובכל עת ובכל שעה (ועל חיים כו'), ובכל אלה הנך רואה רק את ה', האל היחיד ומיוחד, שהוא הזן ומפרנס ומרחם, גם תברך ותתן תודה לו על תעודתך ועל האמצעים, אשר יתן לך למלוא תעודתך, ובתודה הזאת ובהכרת ה' כזאת, הנך מחליט בנפשך עם הכל ובכל, לעבוד רק את ה', עם הכל ובכל, למלאות רק את רצונו, החלטה כזאת, שהיא היה תהיה באחרית הימים בעד כל חי ובפי כל חי (ועל הכל) ואז הנך קורא את הכתוב, אשר בו ועל ידו הנך מצוה, לברך ברבה בזאת (דברים ח' י"ד, ראה גם פסוק י"א י"ח), ואתה מתאמץ, לחרות על לוח לבך ולקבוע ברוחך את החלטת הדעת הזאת, שהיא מקדשת את החיים (ברוך על הארץ ועל המזון).

אולם כמו תכיר לדעת, כי כל העבר שלך מכונן ומיוסד הנהו מה' ובגלל המוסדות הנאמנים הנזכרים ועם המתנות הנתונות גם לך עתה הנך מקדש את עצמך לעבודתו, כן תביע אומר בדבר התקנה והתחלת, כי גם את כל העתיד שלך תקבל רק מיד ה' בעל הרחמים (רחם), כי מידו תקבל את התכונות מנת גורל ישראל הכללית מחדש (ועל ירושלים), כמו כן, כי מידו תבוא לך ההחזקה והכלכלה הקרובה לכל אחד, הלא הוא: מזון, פרנסה וכלכלה הרוחה מצרוחינו, וכי את הכל תקבל רק מידו המלאה, הפתוחה הקדושה והרחבה (אלקינו), והנך מחליט בנפשך בשמחה, לחיות בכל העתיד שלך רק במלוא רצונו, רצון ה', אשר יקיים הבטחותיו וימלא את דברו ואשרי המחכה לו, כי יראהו בישועתו (ברוך בונה ברחמיו).

בשנות קדם היו ימים, אשר בברכה הזאת לא העתירו על אודות שיבת ציון ובנין ירושלים, רק על דבר ההחזקה של מנת גורל ישראל הכללית — ובמקום ההוא נחתמה ברכת המזון, אשר גם עתה נכלה אותה עם אמירת „אמן — אולם ישראל בגולה הלך, ירושלים נחרבה, המקדש נשרף, ורק ההבטחה הנאמנה על בנין עיר הקדוש והמקדש היא נשארה לנו בעצם תומה — והנה באה עת, אשר בה דמיון כוזב ורוח רעה לבשה רבים מאחינו אז, עד כי אלה, תחת להביט על ההבטחה הנאמנה הזאת בלב נכון בקרבנו, כי אמנם תבוא בעתה ע"י תפילה ותחנונים, לקרב את הגאולה, גם לשאוב ממעין התקנה הנאמנה הזאת: „נחמה, „אומץ, „רחם, לחיי ההוה שלנו“, מבלי שים לב על כל זה, התחרו כמה נלהבים בעמנו זמן לא רב אחרי חורבן הבית השני, למהר ולהחיש את הבטחת ה', שהיא דרושה להתאמת ולהתקיים רק ע"י ה' בעתיד, והמה חשבו תועה, כי בכוחם ועוצם ידם ואמצעים חיצוניים, יוכלו להביאת לפועל בחזקה — ולדאבן לבבנו, בגלל הדמיון הכוזב הזה, על שדמות עיר „ביתר“ ועל במותיה גפלו חללים חללים למאות ולאלפים מאחינו בני ישראל ופגרי החללים האלה היו מושלכים שנים רבות כדומן על פני השדה וקבורה לא היתה להם — להיות את איום ונורא לבני מרי ולמוסר שדי גם בעד אלה, שנשארו בחיים חיתם, למען יקיימו מאז את השבועה שהשביע ה' את עמו בגולה (לבל יעלו בחומה), לבל יעפילו עלות בחזקה, לבל יחישו את הגאולה, בסתר תבוא עת לחננה, ולא ע"י גבורת ימינם ומלחמת אנשים.

וכאשר עברו ימים רבים, והנה קיבלו באחרונה את הרשיון לקבר את המתים האלה — אז תיקן רבן גמליאל ובית דינו ביבנה את הברכה, להוסיף אל הברכה ע"ד בנין ירושלים ושיבת ציון גם את ברכת הטוב והמטיב (ברוך כו' הטוב והמטיב), והברכה הזאת נשארה לזכר עולם, בתור אזהרה חמורה, בעד דורות בני ישראל, למנוע אותם מדמיון כחב ותעתועי מרד כאלה, גם היא תביע אומר את הרעיון הנעלה והנאמן: להגות ביד ה', בידו לבד, את כל העתיד שלנו.

ה' אלקינו לבדו, אבינו מלכנו, בוראנו, גואלנו יוצר כל התכונות חיינו קרוב אלינו בחסד בתור: רוענו, רעה ישראל, הוא לבדו, הנקדש והנערץ ביעקב, הוא האל הקדוש ובכל זאת הנהו המביט על כל צרכינו, המלך הטוב והמטיב לכל (האל), הוא לבדו, אשר בכל עת בעבר כמו בהווה היטיב עמנו, לו נקוה.

כי הוא ייטיב לנו גם בעתיד ויגמול בעדנו את מנת גורלנו (הוא הסיב כו') הוא גמלנו כו') (בעד אבל יש במקום ההוא הוספה, ראה הלאה), כי מידו לבד, רק מיד ה' נקווה ונחכה הצלה והצלחה, ברכה וישועה, רחמים וחיים ושלום וכל טוב (הצלה כו'). הוא הרחמן לבדו, אשר ימלוך עלינו לעולם ועד (הרחמן הוא ימלוך). הן את רצונו לבד יעבדו השמים והארץ (הרחמן יתברך), את גדלו יכירו וידעו בכל דור ודור, וע"י מנת גורלנו וחיינו תבוא האנושית להכרת ה' ולרוממות גדולתו הכללית (הרחמן ישתבח). הוא לבדו זן ומפרנס ומברך אותנו לעולם. הוא לבדו יביא לפועל, את אשר הבטיח לנו בעתיד ועוד (הרחמן יפרנסנו, הרחמן ישבר, הרחמן ישלח ברכה, הרחמן יזכנו כו').

בחנוכה ופורים בברכה השניה, אשר בה נשקף על העבר שחנהו מכונן מה', יוסיפו להזכיר גם את פרשת הימים ההם באמרנו „על הגסים“ כמו כן בברכה השלישית, אשר בה נכונן מבטנו על ה' בתקווה טובה על העתיד. אזי כימי שבת, ר"ח ויו"ט נביע אומר, כפי תוכן הימים ההם את הרעיונות, שהמה מחזקים ומנחמים וחמה יאמצו לבבנו, ליחל לתשועת ה' ע"י ההוספות של „רצה ויעלה“, גם בדומה לזה מוסיפים אנחנו את הברכה הרביעית בתפילות „הרחמן“. אם יסעדו יותר משני אנשים יחד בעת אחת, אז בעד ההנאה המשותפת להם, יברכו גם ברכה כללית (זימן). האחד יבקש וידרוש מהשאר, לברך את ה', ואחרי אשר יסכימו ויגידו הסכמתם (נברך כו' ברוך כו') אז יברך האחד בקול רם את ברכת המזון כמו למעלה, אמנם מה טוב הרעיון, אשר על פיהו יברכו ברכת המזון על כוס משקה הנהוג במדינה, (ראה עדות פרק ה').

ב) ברכה אחת מעין שלש — אחרי אכילת מיני מזונות, העשויים מקמח הבלתי נכנסים תחת מושג פת לחם ואחרי הנאת היין, ענבים, תאנים, רמונים זיתים ותמרים, אלה הפירות, אשר בהם משובחת היא ארץ ישראל, לפי הכתוב דברים ח' ז', אזי החובה היא תיכף אחרי אכילתם, לברך עליהם „על הארץ שהנחיל ה' לנו ועל המזון שע"י הארץ חמדה משובחת היא בפירותיה אלה“ — ובהנאה שלהם גם מחוץ לארץ תזכיר ע"ד הארץ, שהנחיל ה' לאבותינו, ובברכה ההיא דרושה לבוא האזכרה על אודות נתינת הארץ וערכה עליה, וכי ה' הוא הנותן את האמצעים אל תעודתנו הרמה. תברכה מעין שלש היא תוצאה קצרה מברכת המזון ותכלול בתוכה את כל יסודותיה.

בראשונה את המתיחס אל הברכה הראשונה מברכת המזון נזכיר ע"י ההכרה, כי ה' הוא הנותן את המזון והמחיה (על המחיה ועל הכלכלה) או אם על היין (על היין), אם ברכת פרי עץ (על העץ). אל הברכה השניה, את ההשקפה על דבר נתינת הארץ (ועל ארץ חמדה). אל הברכה השלישית, את התקווה על ה' בדבר העתיד עם ההוספה בינתיים בדבר שבת ר"ח ויו"ט (רחם), גם אזכרה קצרה מהברכה הרביעית (כי אתה ה' טוב ומטיב).

ג) בורא נפשות. אחרי הנאת שאר מזונות ומשקאות הנך מקדש את עצמך אל ה' עם החזק ע"י משיבת נפש, שהשגת על ידם, אל הבורא המון בריות וצרכם (בורא נפשות רבות וחסרונם), בעד כל אשר ברא, להחיות בהם נפש כל חי כי ברוך הוא ה', שהוא מקור חיים לעולם (על כל מה כו' ברוך כו'). ויען כי הברכה הבאה אחרי ההנאה היא בתור התקדשות הכוח והחזק.

שהשגנו על ידה, ואשר מפני זה נדרש לברך רק אחרי ההנאה ההיא, שהיא באמת נותנת כוח וחיל, הלא הוא „מזון ומשקה“, לכן עלינו להעריך גם את כמות המזון ומידת המשקה, אשר כמות תוכנם תתן כוח מסוים על פי ערך השעור והמידה שלהם, הלא הוא: בעד המזון: „כזית“ ובעד משקה „רביעית“ שהיא שעור $1\frac{1}{2}$ ביצים. — בהנאות מתערובות מזונות שונים או באכילת מזונות שונים יחד, אשר האחד מהם הוא „העיקר“ והאחרים המה רק „ספל“, אזי יברכו רק את הברכה המתיחסת אל העיקר, לכן בעת סעודתך, אם המזון העיקרי הלא הוא פת לחם, ובאכלך עמו גם בשר ועוד דברים שונים הנך מברך את ברכת „המוציא“ רק על הלחם, ולא על שאר מיני המזון הבאים בסעודה, אבל על היין יברכו בסעודה, אחרי הלחם, ברכה מיוחדת.

אל אלה גלוותה גם הברכה שתאמר בכל עת אחרי גיטת גופך מהחומרים הדרושים, להיות נפרדים ממנו, להודות ולהלל יי על הסדר הנפלאה, הערוך ממנו בחכמה רבה, להחזקת גוף האדם, ואשר תכיר בהתחזקה והיא את רוב טובו וחסדו, ובגלל זה עם מציאות גופך החזקתו שתקבל ממנו תמיד מחדש, הנך מקדש את עצמך לעבודת ה' (אשר יצר).

ז

ברכת המצוות — לפני עשיית איזה מצוה, לחבב אותה בתור חובה מה' ולהביע את החלטת הדעת, לקיים אותה באופן כזה, כי על ידו שם ה' אשר צוה אותה יהי מבורך, הלא הוא, כי ימלא רצונו. — והנה חכמינו ז"ל לא תיקנו ברכות בעד חובות ומצוות כאלה, אשר המושג שלהם הוא כיבוד היחס החיצוני והכנותו ותקנתו, בעד הדבר בעצמו יוכל להיות מכובד ומתקן כדרוש להיות, מבלי שום התלות ביחס אל הכוונה והרעיון, ויהיה בזה הרעיון את שהיה אם אך המעשה נעשה כתקונו, כמו למשל כיבוד הקנין והכנת האושר ועשיית הטוב לאחרים וכדומה, רק הברכות באות לפני חובות ומצוות כאלה, שמושגם להיות יסודות ופעולות ביחוד בפנימיות נפשנו ורוחנו, ואשר תכלית המצוה לא תוכל להיות נמלאה, או בלתי יכולה להיות נמלאה בשלמות, אם תחסר בהם הכוונה והידעה הנכונה בפנימיות נפשנו בעת עשיית המצוה, ובמה נחשבה אם נעשה אותה רק בחיצוניותה בלבד.

לכן הברכה היא באה רק לפני אלה המצוות, שהנה מיועדות לפעול את פעולתן על חיי רוחנו ונפשנו — ומפני זה אצל כל המצוות האלה נוסח הברכה הלא אחד הוא: „ברוך אתה“, הלא הוא, הנני חפץ למלאות את רצונך, רצון ה', אשר קדשנו במצוותיו, הלא הוא, אשר קראנו לטהרת הלב והרוח ולאמתו, וצונו לעשות ולקיים כזאת וכזאת (ברוך אתה ה' וכו') אשר קדשנו במצוותיו וצונו כו' — ע"פ הכלל האחד אשר אמרנו בזה יכולים אנחנו למצוא בנקל את אלה המצוות, אשר לפני העשותן נקבעה בעד הברכה ההיא, והנה כל מערכת העדות (המערכה השנייה באשכנזית ובעברית הראשונה) נכנס היא תחת גדר המצוות שלפניהן נקבעו „הברכות“, אבל בעד כל מערכת החובות והמצוות של „המשפטים“ (מערכה שלישית), לא נקבעה שום ברכה לפניהם, יען בחלק המצוות שהנה נכללות תחת סוג „משפטים“, נביא לפועל את פעולת „הצדק“

הלא הוא, כי בזה כבוד נכבד, או נכונן ונתקן את היחס שהוא נמצא רק מחוץ לבו. — במערכת „החוקים” אנחנו מוצאים ברכה לפי דעת אחרים, בשלוח הקן, אשר אם נחליט, כי מושג המצוה הזאת הוא אמנם כפי אשר בארנו שמה, אזי יש להברכה סעד וסמך בכוונה וברעיון ההוא, גם בשחיטה גם כן אם נחשוב, כי היא באה לא ביחוד בעד בריאות גופנו בלבד, כי גם בעד חיי הרגש הרוחני, ואשר מבלי הרצון הסתורי והכוונה הנאמנה, להחזיק ולהחליט את זאת בעצם טהרה, הענין ההוא יאבד את ערכו עלינו, וגם לפני מצות נטילת ידים ונטילת כלים כו' (ראה חוקים פרק י"ד), אם נחליט כי זו באה בכוונה, להכשרת פנימיות נפשנו, אבל שאר החוקים הנזכרים במערכת החוקים שהמה גם כן חוקי „צדק” נגד היצורים, אשר ישיגו ע"י מעשה המצוות האלה את תכליתם בקיומם, גם בלי שפע הרעיון והכוונה שלנו ביחוד בעשייתם. — במערכת המצוות (מערכת חמישית) מוצאים אנחנו ברכה ביחוד בעד „תלמוד תורה” (פרק ד'), אשר תכלית קיום המצוה הנכבדה הזאת היא תלויה ג"כ ביחוד בכוונה ורעיון שלנו, לרומם את רוחנו ונפשנו, וכמו כן בקדושים (פרק י') אשר עלינו לכוון וללבב את רעיון ומושג ההתכוננות של הנשואין, בחפצנו כי התכלית ההיא תתמלא ע"י בשלמות, אבל בשאר מעשה המצוות מהמערכת ההיא, אזי ג"כ התכלית נמלאה תיכף בכל האופנים, גם מבלי כל השפעת הרעיון והמחשבה אשר על פיהו נעשה אותן, ולכן נמצאו ברכות רק בעד אלה אשר חשבנו בזה, ולפי הכלל הנזכר למעלה, ברכות מתוקנות מחכמינו ז"ל, אבל לא בעד האחרות, הן אמנם ישנה רק ברכה אחת, אשר תביאנו בספק מסעם הכלל אשר הצגתי בזה, מוצא אני ברכה אחת ע"ד הסרת הסכנה מהקנין המוכשר להזיק (משפטים פרק ר') (על עשיית מעקה), בעוד בזה הלא יש רק כיבוד היחס החיצוני ותיקונו, מבלי התלות על הרעיון והכוונה אשר בו נעשה התיקון ההוא. — ע"ד ברכת „שלוח הקן” הדעות מחולקות, ואלה חנה הברכות * הקבועות בעד המצוות המנויות בזה: לפני עשיית ערוב (עדות פרק א' גם ג') (על מצות ערוב), לפני הדלקת הנרות בע"ש ערב יוהכ"פ וביו"ט (שם פרק ד') (להדליק נר של שבת, של יו"ט, של יוהכ"פ), לפני אכילת מצה ומרור (פרק ז') (על אכילת מצה, על אכילת מרור), לפני ספירת העומר (פרק ט') (על ספירת העומר), לפני ישיבת הסוכה (פרק י"ד) (לישב בסוכה), לפני נטילת לולב (פרק י"א) (על נטילת לולב), לפני תקיעת שופר (פרק י"ב) (לשמוע קול שופר), לפני הדלקת נרות חנוכה (פרק י"ד) (להדליק נר של חנוכה, שעשה כו'), לפני קריאת המגילה בפורים (שם) (על מקרא מגילה, שעשה נסים), לפני המילה (פרק ט"ז) (על המילה, להכניסו בבריתו של כו'), לפני הנחת תפילין (פרק י"ח) (להניח תפילין, על מצות תפילין), בלבישת טלית מצויצת (פרק י"ט) (על מצות ציצית, להתעטף בציצית), לפני קביעת מזוזה (פרק כ') (לקבוע מזוזה), לפני פדיון הבכור (פרק כ"א) (על פדיון הבן, על פדיון פטר חמור), ולפני הפרשת חלה (פרק כ"ב) (להפריש חלה).

* אנחנו נציג בזה רק את הברכות הנהוגות ביחוד אצלנו, אבל באמת ישנן ברכות לפני פדיון נסע רבעי, לפני הפרשת תרומה, לפני אכילת קדשים ועוד, אשר כולן הן באות לפי המושג המיוחד לכל אחת.

להסיר את הסכנה מאיזה קנין (משפטים פרק ו') (על עשיית מעקה ז'). לפני שלח הקו (חוקים פרק ג') (ז'). לפני שחיטה ולפני כיסוי הדם של חיה ועוף (שם פרק י"ג) (על השחיטה, על כיסוי הדם בעפר). לפני נטילת ידיים לפני הסעודה ואחרי היקיצה משינה (שם פרק י"ד) (על נטילת ידיים). לפני טבילה של כלי אכילה (על טבילת כלים). לפני לימוד התורה (מצוות פרק ד') (אשר בחר כר לעסוק בדברי תורה, והערב כר). לפני הטבילה (חוקים פרק י"ד ועוד) (על הטבילה). לפני קדושין (מצוות פרק י"ד) (על העריות).

בכל הברכות תחילת הנוסח: ברוך אתה ה' כר אשר קדשנו במצוותיו וצונו. כמו כן בעשיית החובה והמצוה, שהנה קברעות לנו מחכמינו ז"ל. יען כי תקנותיהם ערוכות הנה עפ"י החוב, שהנהו מוטל עליהם מה' לבטיח ולהחזיק את מילואי תורתו וחוקיה, ולכן מה' נצטוינו להיות לנו לחובה, למלאות אחרי תקנות חכמינו ז"ל.

ח

ברכות המאורעות — ברכות על אלה המקרים הבלתי רגילים בחיים. באסון או ששון, להכיר בכל אלה את מפעלות האל היחיד ומיוחד, אשר ימשול עליך במידת הצדק ובמידת האהבה, שהוא המיעד והמכונן את מנת גורל חיך, ובדמיון עין של שמחה או אנחה הנך מחליט בלבך, לחבב וללבב את כל מצב ומצב אשר בו יעמידך ה' בחיים לחשוב אותו בתור תעודה לחיך, ולהשתמש בו למלא התעודה ההיא, לרכוש לך כל דבר, אשר על ידו ימלא רצון ה'. הברכה, אשר תברך, להורות, כי הנך מקבל באהבה כשמחה כאסון, כטובה כרעה, היא עדות נאמנה, אשר תעיד עליך, כי הנך כולך כליל מושפע הנך מהרעיון הרם והנעלה, כי אכן יש ה' אל יחיד ומיוחד.

(א) על מאורעות כלליים.

במאורעות של שמחה והצלחה מכל האופנים: ברכת (שהחינו), ואם הטובה הזאת נוגעת היא גם לאחרים (הטוב והמטיב), אחרי מצבים מסוכנים בנסיצות. במחלות, בבית האסורים וכל הצלה באורח פלא, תברך בפני קהל ועדה ברכת (הגומל לחיבים טובות שגמלני כל טוב) והעדה תען אמרתה (מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה). בראיית המקום, אשר בו נעשה נס לך, לאבותיך, או למורך (שעשה לי, לאבי לאמי, לאבותי, לרבי, נס במקום הזה). על שמוצות רעות ובמקרי אסון (דין האמת).

בחזיונות כאלה, אשר ישובו לבוא מומן לזמן, ואשר בהם נראה ונוכח באהבת ה' ע"י החזקת החיים, הלא הוא בהנאת פרי חדש בפעם הראשונה בכל שנה, בבנין בית חדש, בלבישת בגד חדש, בקניית כלי חדש, בעשיית איזה מצוה, הבאה רק פעם אחת בשנה (שהחינו) (בלבישת בגד חדש מברכים עוד ברכת „מלביש ערומים“).

בכל אלה תמיד נוסח הברכה השלם — ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם — הנך מכיר לדעת את ה', בתור גוהן הטובה, בתור גוהן את הגזר דין, בתור מחזיק את החיים, ואתה תקדש את עצמך, למלאות את רצונו בפועל באסון וששון ובהחזקת החיים.

(ב) במאורעות מיוחדים.

בהתכוננות האישות ע"י קדושין וחופה (מצוות פרק י') (ברכות ארוסין וגשוואין).

תחת החופה, שהיא תרמו על התכוננות הבית (שם) יכנסו הבעל ואשתו, לכוון בפני עדים, שהמה באי כוח חברת האדם את ההתאחדות שלהם ע"י קדושין ואת התכוננות ביתם ע"י נשואין.

ברכות ארוסין — לפני הקדושין. — את הברכה הנזכרת למעלה ברכת מצוה (על העריות) הכרת ה' בתור מכתן התאחדות המינים (על העריות) (חוקים פרק י"א), המסדר את החופה וקדושין לתנאי וקדושה של התקשרות הבעל ואשתו, בנשואין של קדושה (ואסר לנו כו') ולהביע את החלטת הדעת, כי הפצם למלא את רצון ה' ע"י התאחדות האשות בחופה וקדושין כדת משה וישראל, למלא את רצון ה', ולקדש את עצמם אליו (ברוך מקדש); אמנם יקר הוא הרעיון, את שמברכים הברכה על היחס הנכבד הזה המסדר מה' על „הכוס" (עדות פרק ה'), לכן יאמר בפה"ג על כוס יין, ואחרי כלות ברכת ארוסין שותים הזוג, להראות כי דבקים המה יחד, להיות יצורים כאלה החפצים לשתות יחד מכוס החיים האחת, כאשר ישנו עתה מכוס חייך הזאת, אחרי כן יסדרו את הקדושין (מצוות פרק י"ד) וקריאת הכתובה (שם), אחרי כן:

ברכות נשואין — הברכות המקדשות להתכוננות הבית: יברכו את ה', שהוא בורא העולם, שהכל ברא לכבודו, להתגלות גדלו ואהבתו (שהכל ברא לכבודו), וגם האדם, הלא הוא נברא ונוצר ממנו (יצר האדם), ומני אז יפנו את ההשקפה על יצירת האדם, לאמר, כי ה' אשר יצר את רוח האדם בצלמו (אשר יצר את האדם בצלמו) הוא יצר גם את תמונתו החיצונה, להיות מרוממה ממעל לכל יצורי האדמה, לשאת עליה את חותם תכנית ה', לעלות ולהתרומם אל האלקות (בצלם דמות תבניתו), הוא כונן והתקין אותו להיות בנין שלם, למטרת התפתחות העתים והזמנים (והתקין לו ממנו בנין עדי עד), וכי בהתכוננות כל בית מחדש נעשה צעד אחד, להתקרב אל תכלית התכליות הזאת, ובישראל, להתקרב גם לשיבת ציון ולתקומתה (שש תשיש כו' משמח ציון בבניה), ולכן כל זוג חדש נחשב הגהו לזוג הנכנס לגן עדן, כמו הזוג הראשון — אדם וחוה, — שהמה היו אבן הפינה, להתפתחות האנושית, לכן מעתירים לה', כי ימשוך חסדו גם להם, כאשר נהג בחסדו את הזוג הראשון (שמח תשמח כו' משמח חתן וכלה) — ואז יכונו השקפתם אל אֵל בשמים, אל הבורא הנוטע את האהבה בקרב לבות הזוג ומתארים את דבר האהבה הטהורה, המאחדת את שני לבות הנאהבים והנעימים, להיות לב אחד, בעת אשר יהיו לבשר אחד (אשר ברא כו'), אף מחליטים את דבר, ההכרה הנאמנה, כי תשועת ישראל תבוא באמת רק ע"י הבתים בישראל, המכוננים באהבה טהורה ונקיה מכל שמץ דופי, אהבת הבעל ואשתו, להיות פרי בטנם, פרי קדש הלולים לבית ישראל, יחד עם ההשקפה על העת הדגולה והרוממה, אשר אז התכלית הנזכרת תצא לפועל ותתקיים אל נכון ובחוצות יהודה לא ישמע עוד בכי ואבל רק קול ששון ושמחה (מהרה כו'), ואת מבטם יפנו אז אל אֵל בשמים, שהוא

המחלק את האהבה והשמחה להבעל ואשתו (משמח חתן וכלה), ומשלימים, כי בנוגע אל ההחלטות האלה, לבלי לצאת ידי חובתו רק במחשבה בלבד, רק ברגש בלבד, או רק, לחשוב ולהרגיש פעם אחת עד הזמן שהוא החולף ועובר בלבד, רק, כי מקבלים עליהם בכל ועם הכל, לקברו וליסד ברוחם ונפשם, כי כל אלה הרעיונות והמחשבות ישוו פרי לחיים הפועלים החדשים. — אשר בהם יכנסו לחיות מאז חללה (ברוך).

גם אלה הברכות יאמרו על הכוס (עדות פרק ה') בכוונה וברעיון ויברכו בפה"ג על הכוס ואחרי כלות הברכה ישתו עוד הפעם הזוג מכוס אחת. המנהג הוא לשבר את הכוס הראשונה (ראו עדות פרק י"ג בסוף). — ברכות נשואין — כאשר יבוא הזוג בעדת יעקב, לבנות את ביתם יחד — הברכות האלה נאמרות רק בפני מנין עשרה אנשים יחד עם החתן, גם בברכות ארוסין דרוש להיות מנין עשרה — עשרה אנשים בכל מקום נחשבים "לעדה" בעבודת ה'.

בברכת המזון בסעודת נשואין, אם יש מנין עשרה, אשר או האחד יאמר ברכה כללית ובפתיחת הברכה יביע אומר, כי ה' הוא, אשר במעונו לבד נמצא את השמחה הנאמנה, אם אותה יבקשו רק אצלו (שהשמחה במעונו) ובסוף יחזרו את ברכות הנשואין. — אחרי הסעודה הראשונה מכל שבעת ימי המשתה הראשונים של חיי הבית או שלשת ימים הראשונים אצל אלמן ואלמנה, אזי בכל סעודה אם סועד עמהם איזה אורח, ולמצער, אם שלושה סועדים כאחד, אזי בפתיחה יאמרו שהשמחה במעונו ובסוף יאמרו הברכה האחרונה של ברכות נשואין (אשר ברא) להזכיר כי ה' הוא הבורא והנוטע את אהבת הבעל לאשתו. אבל אם יסעוד בימים הראשונים האלה פנים חדשות, ארח יקר, אשר לא סעד עוד עמהם בימים האלה, או בשבת ויר"ט בימים ההם בסעודות העקרויות, אם נמצאים אצל הסעודה מנין עשרה, יאמרו כל ברכות הנשואין, אבל לא אצל אלמן ואלמנה.

ט

ברית מילה (עדות פרק ט"ז).

לפני המילה יאמר המוהל בברכת המצוה, שהזכרנו למעלה, כי במעשה הזה ימלאו את רצח ה', אשר קדשנו במצוותיו וגם ע"י המצוה הזאת של מילה קדשנו בקדושתו (אקב"ו על המילה), ותיכף אחרי כן (בין מילה לפריעה) יאמר האב, שעליו מוטלת היא החובה, לחתום בבשר בנו את חותם ברית קודש, ואשר השלמת החובה הזאת היא באה אח"כ ע"י חינוך הגוף והרוח של נטע האדם הרך הזה, כי מכניס הנהו את בנו בבריתו של אברהם אבינו, לחיות חיי איש ישראל לאמר: רצונך ה' אלקינו, שאתה הוא מלך העולם, מלך כל יצור הבא בעתו ובזמנו, רצונך זה ימלא, ה' אשר ע"י מצוותיו יקרא אותנו לקדושתו ועלינו הטיל גם את החובה והמצוה הזאת, להכניס את הילד הזה בבריתו של אברהם אבינו (ברוך אקב"ו להכניסו בבריתו של א"א) והקדאים ירחיבו לבאר ולברר את החובה הזאת ע"י משאלת לבבם: "כשם שנכנס בבריתו של א"א

כן יכנס „לתורה“ (השלמת הרוח) „לחופה“ (להתעתד אל ההעמדה ברשות עצמו, כאשר תגמר מצד האב שלטון הרשות על בנו ע"י הנשואין), ועל ידי שתי אלה ובשתי אלה יכונן את חייו אל עיקר מטרתם אל חיי הפעולה והמעשים הטובים (כשם כ" כן יכנס לתורה, לחופה ולמע"ט), ואחרי כן יאמר המוהל את כל מעלת ערך חותם הברית, אשר בו יתקדש יצור האדם לה', וכי ה' הוא, אשר קדש ידיד מבטן, ואשר ראוי והגון היה לאהבת ה' (אברהם) (אשר קדש), אשר חתם בבשרו חותם ברית קדש ואשר חתם גם בעדת צאצאיו את העדות של ברית הקדש להיות חוק לישראל (וחוק כ" וצאצאיו), ואם כן מה היא התכלית, אשר תצא מהברית קדש הזאת? הלא היא, כי אל חי יהיה צור חיינו ומשגב בעדנו בכל מלחמות החיים (על כן כ" אל חי חלקנו צורנו) ומה היא תכלית המצוה הזאת המקדשת את רוחנו וגופנו לה' להציל את היקר בבשרנו (את בנינו) משחיתותם (מזמת גלולים) (צוה להציל כ" רצונך ה' המכונן את הברית קדש הזאת ימלא (ברוך כורת הברית) (עדות פרק ט"ז). אח"כ יעריכו תפילה, לקיים את הילד להוריו ויקרא שמו בישראל (וקוראים שם לילד) למען יפרח ויניב בשמחה, לשמחת לבב אביו ואמו, והוא כמו עם ישראל, אשר רק ע"י צער ועיגויות יוכל להגיע לחיים טובים וארוכים, כן גם הילד הזה ע"י מכאוביו יכנס לחיים טובים ועוד (או"א קיים כ" בדמיון חי כ'), גם הברכה האחרונה הזאת „אשר קדש“ נאמרה על הכוס, וממנה יתנו איזה טפות בפי הילד אשר בזה יחבבו את יחס החיים שלו.

מילה — קיום החובה הראשונה בילד ישראל נעשה אם באפשרי בפני מנין עשרה. העדה תברך את הבא לחי ישראל בקול הקריאה: ברוך הבא! למן העת אשר „אליהו הנביא“ באש קנאות של „פינחס“ העיר את העם אשר נזורו אחור מאחרי ה' וידבר על לבם, כי ישוּבו אליו ובשמעו בחורב את קול ה' בדממה, ובאזני ה' התאונן על חילול ברית אברהם, מני אז יכבדו את מלאכות אליהו בכל ברית מילה, לזכור ולקרוא את רוח קדשו, לשוות אותו בפני כל קיום המצוה הזאת — למען יופיע ברוחו תמיד, לכוֹנֵן עוד הפעם את הברית קדש הזאת — אם חלילה באיזה זמן יפרו את הברית קדש, ברית אברהם (כסא של אליהו).

בברכת המזון בסעודת ברית מילה יוסיפו את הדרוש להזכיר ביחס המצוה

הזאת.

בר מצוה — ביום אשר נמלאו שלש עשרה שנה לנער, אשר בפעם הראשונה נכנס הנהו בעדת ישראל ברבים, בתור חבר העדה, להיות עומד ברשות עצמו בנוגע למלאו חובותיו הדתיים, ועולה הוא לתורה להראות בזה, כי מני אז הנהו מקדש את עצמו, לקיים את חתומה המצוה בחיים ובפני העדה בחיובו זה בפעם הראשונה, יביע אומר את החלטתו: כי הוא מקדש את עצמו לעבודת ה', אשר בחר את עם ישראל לתעודתו המיוחדת ע"י התורה, לקיים ולמלאות אותה (ברוך אשר בחר כ'). וכי מקבל הנהו על עצמו את עבודת ה', אשר נתן לנו תורת אמת ונסע אותה בתוכנו לחיי עולם (ברוך אשר נתן), אז ניגש גם האב ויען אמרתו גם הוא: הוא יודה לה' חסדו אשר עשה איתו בנוגע אל בנו, במלאו את חלקו מתובותיו נגדו, וכי בנו זה מהיום וחלילה, מקבל

על עצמו את האחריות והגמול בעד המעשים הטובים והרעים, שיעשה בחייו, בעוד הוא עשה את שלו, להורות אותו ולחנכו עד כה, לבחור בטוב, ופסור הנהו מעתה מאחריות מעשיו בחובותיו הדתיים (ברוך שפטרני כו').

י

ברכת אבליים — האיש אשר נעדר ממנו אחד משארי בשרו, בלב נשבר ובדמע עין יתעודד ויתאמץ ויכונן את מבטו אל ה' ויכיר לדעת „בלקוחה" הזאת את „הדין אמת" ושופט צדק של האנשים, ובלקוחה הזאת ילכב את „הנתינה" החדשה, הלא היא גתנית תעודה חדשה לחיים, ומביע הנהו את החלטתו בדבר יחס החיים ועם יחס החיים, אשר נפסק עם פטירת ההולך לעולמו, למלאות את כל החובות אשר הטיל ה' עליו ע"י קיצור החיים ועם קיצור החיים של הנפטר, באמרו כמו למעלה (פרק זה ח').

למלא רצונך אני מקדש את עצמי, אתה, אשר גם במנת גורל הזאת ועל ידה אני מכיר, כי אתה הוא ה' אלקינו מלך כל הבא בעולם הזה, דין באמת וצדק (בא"ה, אמ"ה דין האמת).

וכאשר יקרבו את מעטה הרוח של ההולך לעולמו, אזי אלה, אשר במשך שלשים יום לא ראו קברים, בבואם בתוך ד' אמות של הקברים יברכו כאמור למעלה (שם).

כי ה' הוא, אשר יתגלה גם בנשמות המתים האלה וממעל להמתים האלה, אשר יצר אותם בדין וכלכל אותם בדין והמית אותם בדין, ואשר גם במות עיניו פקוחות בדין על כל אחד מהם, הוא יעורר ויקיצם ממוות לחיים בדין והמה יקדשו את חייהם לה', שהוא גם מחיה מתים (ברוך אשר יצר — ברוך מחיה המתים).

בסתר ימסרו את מעטה הרוח אל עפר הארץ * יגש האבל ויביע אומר ע"ד מסירת נפשו ובטחונו בה', אשר פעולתו אמת וצדק, אהבה ואמונה כו' (הצור תמים פעלו כו') והעדה אומרת זאת עמו יחד — אחרי אשר נמסר מעטה הרוח אל חוג שאר הנפטרים, אזי באמירת „קדיש דעתיד לאתחדתא" יביע האבל את בטחונו בה', כי יבואו ימים, אשר הכרת ה' תתגדל ותתקדש בעולם, אשר יכונן אותו מחדש בצורה חדשה, ואשר אז יקיצו ישני עפר לתחיה ולחיי נצח וירושלים תבנה ותתכונן ומקדש ה' יבנה על תלו בתפארת עזו, ואז האלילים כליל יחלופו מן הארץ, ועבודת ה', האל היחיד ומיוחד, תיוסד בעולם, והאל הקדוש, אשר אותו יעבדו כל יצור נברא, יופיע בהדר גאוה עמו בתור מלך העולם ומושל על כל (יתגדל — ויקריה) בחייכון וכו' וקדיש שלם בלי תחקבל.

ע"ד תקופות החיים, שהמה באים לידי תמורה מצמיחה לנבילה וכי גם מנבילה ישובו עוד הפעם אל הצמיחה, זאת תכוונה מתלישת עשבים עם האומר: ריצו מעיר וגר — והנה נטילת ידיים כמו שהיא תורה לרוב על

* ורק בימים שיאמרו בהם תחנון, אבל לא בערב שבת וערב ימים אחרי חצות (י"ד, תר"א).

ההבדלה בין שתי פעולות בחיים בקדשו את עצמו להפעולה שיבוא לעשות אותה מחדש (ראה חוקים פרק י"ד), אזי כנראה, כי גם אחרי ההתעסקות עם המת תבוא נטילת ידיים, להבדיל בין מעשה החסד של אמת עם המת לפני ההשבון אל חוג החיים, להתקדש עוד הפעם אל פעולת החוג ההוא, בשובו מחדש אל החיים, ולגרש את העצב והיגון, המפריעים לפעולות החיים, אשר לקחו מקומם ברוחו ע"י הרושם העז, אשר פעלה על נפשו ההתבוננות המעציבה מרפיון החיים ותמורתם, למען ישוב עוד הפעם אל חיי האדם הפועלים בעוז ותעצמות, לכן גם בכוונה וברעיון הזה יאמרו את הכתוב אשר יכלכל בקרבו תקווה ע"ד החיים הנצחיים, ונחמה גם בעולם הזה, להשיג אותם מה, תמורת כל דמע עין ולב מתאבל ומתעצב, להתחזק ולהתעודד ולהרים את מבטו עוד הפעם אל ה' באומר הכתוב של נחמה: בלע המוות לנצח וגר.

בבית האבל נדרש להוסיף בברכה הרביעית — הטוב המסיב — את הדברים האלה, אשר מפני שהמה בלתי מובאים בסידורים שלנו, לכן אציגם בזה: „בא"ה אמ"ה האל אבינו מלכנו כ"ה הוא ייטיב לנו, אל אמת, שופט צדק, לוקח נפשות במשפט, שליט בעולמו, לעשות בו כרצונו, כי כל דרכיו משפט, ואנחנו עמו ועבריו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכה, גודר פרצות ישראל, הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים לשלום, הוא גמלנו הוא גומלנו כ"ה“.

אבל לפי דעת אחרים יאמרו זאת רק עם עשרה סועדים יחד, כמו בברכת נשואין, גם בעד הברכה השלישית ובעד הפתיחה נמצאים גם כן איזה הוספות המתחסות לזה.

קדיש יתום — לא מת האב לא מתה האם, שהמה הביאו בבית ישראל בן, אשר יחשוב את עצמו לבן בית יעקב, ואשר יאריך לשאת בעד חלקו בחיי עצמו את תעודת החיים הגדולה והקדושה, שהיא כלולה בשם „איש ישראל“ — חיי אלה ההולכים לעולמם עוד יגובו ויפרחו, גם ישאו בעולם הזה עוד פרי לחיים, אף יוסיפו לבוא לידי שלמות בתבל ארצה, גם אם ההורים בחיי גופם לא ישכנו עוד פה עלי אדמות, ובאופן, אם זכר ההורים יעורר תמיד מחדש את רעיון ה' ורעיון החיים בלב הילד, אשר השאירו אחריהם, אם זכרון אבות יחדש תמיד את ההכרה והידיעה הנאמנה בלב פרי בטנם, להכיר ולדעת, כי שייך הנהו אל מנת גורל ישראל ותעודת ישראל, גם מתאמץ הנהו בעד שתיהן גם יחד, למלאות את תעודתו, חיי ילד בזה יביאו כפרה להורים וחיי אבות ישיגו אז את השלמות הדרושה — לכן יבוא הבן, אשר מת עליו אביו או אמו בעדת יעקב באחד עשר ירחים אחרים מותם ויביע אומר בקדיש (עבודה פרק י') את התעודה הגבוהה והנשאה של עם ישראל בקדושת שם ה', ויראה ויוכיח בזה, כי שייך הנהו גם הוא אל עם ישראל, וכי נושא הנהו גם הוא עמהם יחד את התעודה הרמה הזאת, ובכל שנה ושנה, כאשר ישוב יום המיתה (יאהרצייט) שלהם, אשר בו, בזכרון ההולכים לעולמם, יקדש את השקפת חיי עצמו והתחדשות חיו (עדות פרק י"ג גם כ"ז), הוא ניגש גם אז עוד הפעם בעדת ישראל וישוב להביע את ההכרה ואת החלטת הזאת, אבל הנך רואה עלם, כי לא רבוי אמירת הקדישים, רק אמירת קדיש כהגון ברעיון ובכוונה היא העיקר, להביא את זכרון ההורים

לידי נצחיות החיים. וכמו שרבו הברכות שלא לצורך כלתי נאותים. כמו כן
ברבוי הקדישים (כנה"ג, א"ח, נ"ה, א').
תפילה במקום המת — במקום המת, אם לא הגיע אחריו קרובים אשר
יתאבלו על מותו, יתאספו בשבעת הימים אחרי מותו, במקום שמת שם, מנין
עשרה לעבודת ה'. העדה והציבור שאיננו מת הגוה יורש תעודת החיים של הפרט.

יא

מלואים לתפילת שחרית (פרק ב' ב').

אדון עולם ברכות כו' — ברכות השחר הנזכרות בפרק זה עם המושג
של ברכת ההבדלה בין היום הלילה „אשר נתן לשכוי בינה“, ברכת „אשר יצר“
וברכת „נסילת ידיים“ אחרי היקיצה (ראה למעלה) נלוו מטעמים שונים לעבודת
ה' בשחרית והנהוגה ונקבעו שמה עוד חלקי התפילה הנוספים להם, להיות
דבר שלם בתור „מבוא“ אל עבודת ה' הפנימית בשחרית. המבוא הזה יכול, כל
כפי אשר הוא לפנינו בסידור התפילה, כמעט כולם רעיונות הנוסדים על חיי
האיש הישראלי, לכן נביא אותם בזה בחוברת ונתבונן עליהם:
ה' האל היחיד ומיוחד אשר מלך בטרם כל יציר (אדון עולם) ורק בחפצו
כל העולם בעתו ובזמנו נעשה (לעת נעשה), לכן ה' הגוה כלתי תלוי מהעולם
וממכון מצבו, הוא כלתי משתנה בעבר, הווה ועתיד (הוא היה, ואחר כך כלות)
והוא, ה' היחיד ומיוחד, האל הקדוש בלי ראשית וכלי תכלית, הוא נושא בכוחו
את הכל ומושל על כל העולם כולו (הוא אחד בלי ראשית), ובכל זאת ה' הוא
אלקי כל אחד, הוא גואלו וצור משגבו (הוא אלי), הוא בעד כל אחד המעריה,
המנהל והמיעד את מנת גורלו וחלקו בחיים (הוא נסי), אשר בידו הרוח והגוף
של כל אחד בשכבו ובקומו, ה' הלא הוא קרוב לכל — לכן ממי וממה אפחד?!!
(ועם רוחי, בידו אפקיד).

וכאשר תקיץ משנתך, אשר זה עתה היית שקוע בחבלי שנה וצלול בים
היצורים והתעוררת לחיים חדשים, אזי עם היקיצה הזאת עליך להרגיש, כי
הנך נקרא אל חיי האדם, ולקדש גם את גופך, להיות גם הוא כלי יוצר לחיי
אנוש כאלה ולהיות מוכן ומוזמן אל עבודת ה', אשר במצותיו קראך לעבודתו —
ע"י נסילת ידיים (חוקים פרק י"ד) (ענ"י), ופעולת האנשים הראשונה שלך
הלא היא: להכיר ולדעת את ה' בתור מחזיק ומכלכל את חיי הגוף (אשר יצר).
בתור בורא שהוא הנותן גם המשיב לך את נשמתך: אמנם נשמה טהורה
קיבלת מיד ה', שהיא מוכשרת לכל טוב גם כלתי מגואלה בשום שמץ ודופי —
שלך היא עתה, להחזיק אותה בטהרה — שלך היא עתה, להכיר על דת את
ה' בתור נושא ומושל על כל הנשמות ולקדש את עצמך עם הנשמה המושבה
לך לעבודתו (אלקי נשמה), לקדש את עצמך אל ה' עם היום הניתן לך מחדש,
עם היהדות, שהיא מתנת חלקך עם החופש, עם תעודת המין, עם פקוח עינים,
עם הופעת האדם, עם כוח האברים ועוד, עם כל המתנות הניתנות בשעת היקיצה
(אשר נתן לשכוי כו') ומה' לבדו תקווה לקבל את העזר והתמיכה להתקדשות
כזאת ע"י לימוד התורה וקיום המצוות, עם ההחללה מקלות הדעת וההרחקה

מכל עבירה ודבר עול, ולהסיר הנסיון מחייך הפנימיים והחיצוניים, ממנו תקווה ותיחל, להשיג עזרה בצר ובמלחמה עם התאוות הבהמיות, מגן ומחסה מיצר הרע, הבא ע"י דוגמא רע מאדם וחבר רע, כי יהיה עוזר ותומך, לרכוש לך מחשבות ופעולות טובות (ויהי רצון), ולחוש בגפושך, כי עם כל המתנות והחסדים האלה הנך מחובב מחדש את עצמך, למלאות את התורה והמצוה (ברוך גומל), גם ה' יהיה מגן ומחסה בעד ישרת לבבך, לבל תשבת מטהרה, אף ממשלת השגחתו עליך, ליחל, להיות עוזר ותומך למנת גורלך החיצונית (ויהי רצון).

אמנם מה אתה עם הרוח והגוף, עם חייך החיצוניים והפנימיים מבלעדי ה'! — במה נחשב הוא האדם עם גדלו החיצוני והפנימי! מה המה חייך, אהבתו, חסדו, גם צדקתו, ישועתו, כוחו וגבורתו, הלא כל הגבורים, אנשי השם, החכמים והנבונים, מבלעדי ה', כאין המה, המה חייכם ופעולתם, מבלעדי ה', אך מהבל המה גם יחד, וגם אתה אך הבל אתה, אם מבלעדי ה', תרכוש לך את גדל האנושי הזה, אף אם בידך טובך — אבל עם ה', הנך בן ברית קדש, בן מקבל הבטחה קדושה, הנך זרע קדש, בעל מנת גורל קדושה, אף הנך הנושא את התעודה הקדושה של ישראל וישראל — להכיר את ה', בתור ה' אלקיך, אל יחיד ומיוחד, להודות ולשבח ולפאר אותו, ובכל ועם הכל, להיות בעבודת ה' האל היחיד ומיוחד (רבון, לפיכך, אבל) והדבר אשר אתה באת לידי הכרתו רק בחוג שלך בלבד, וכל הנעשה למלוא רצונו בעבודתו, אף את אשר הנך מקיים לרוב, רק בעוני ולחץ ובכבדות, בעוד יניאוך מזה כוח ותקיפות ודמיון כוזב, את כל זאת, ה', שהוא בכל הזמנים היה הוה ויהיה, הוא יגמול את זאת, להיות הכרה ופעולה כללית, לכן קדש את עצמך אליו, אל ה', אשר בחר בך, להיות כלי יוצר לתכלית קדושתו (ברוך מקדש) וכיד ה' היחיד ומיוחד בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים, שהוא ראשון והוא אחרון, בלב נכון ובטוח הפקידה את מנת גורלך הכללית.

אל אלה תלה את"כ ברכת התורה (מצות פרק ד') גם איזה תוצאות מתורה שבכתב ותורה שבעל פה.

ישראל" על פי מנת גורלו הנגלית מה' — "ישראל" עפ"י תעודת חייו הנוסדה על היוצר (הצדק).

טו

ברכת כהנים

נשיאת כפים

א

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמר להם: יברך ה' וגו' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במדבר י' כ"ב).

על הכהנים שהמה באי-כוח עם ישראל בעבודת ה' ע"י „הקרבנות“ (פרק כ"א), המצוה לברך את ישראל, אבל איך יברכו? — המה ישימו את שם ה' על בני ישראל, המה יזכירו בשמו, כי אמנם שם ה' אחד חוסף הנהו על כולם כאחד וכי מה' אחד, ממנו לבדו, ההשפעה על הכל, ולדעת כי את זאת הברכה עלינו לקוות וליחל, לקבל רק מהאל האחד ומיוחד לבדו — והנה הם הכהנים בתור כהנים, בתור פקידים, בתור באי-כוח עדת עם ישראל, המה האומרים את הברכה, הנה נחשבה הברכה ההיא לברכת עדת ישראל, וכאלו עדת ישראל בעצמה תאמר את „זאת הברכה“ ובעד עצמה ע"י באי כוחה אלה, ובהתבוננות כזאת, הלא כל מערכת ברכת הכהנים היא תביע אמרתה: כי על ישראל לאמר לעצמו ע"י באי כוחו, כי עליו לחכות וליחל, לקבל את ברכות הגוף והרוח רק מהאל היחיד ומיוחד לבדו ורק באופן כזה ובכוונה כזאת, אמנם האל היחיד ומיוחד באמת יברך את העם — ואם כן עלינו לדעת, כי להכנה אין כל כוח לברך, גם לא הוא הנהו המברך את ישראל, רק ה' הוא המברך את עמו. — אבל הברכה האמורה מפי הכהן, ואשר עדת ישראל תאשר אותה, היא אמנם התנאי בעד הברכה, שעלינו לקבל אותה מה', הלא הוא לכוון ולדעת, כי רק את זה האיש יברך ה', רק את המחכה לו, לקבל את הברכה מידו לבד, יען כי זה האיש, כאשר ישא ברכה, או אז יחשוב אותה באמת בתור ברכה מקובלה ממנו, רק מה' לבדו, אף באופן כזה ובידעה כזאת, ישתמש עם זאת הברכה, רק לפי רצונו ה', ומפני זה, לזה האיש תתהווה הברכה לברכה אמתית. — ואתה האם תפץ תחפץ לקבל ברכה מאת ה' הבה! עליך ללבב ולחבב את ההכרה הנאמנה, כי אמנם ה' הנהו מקור הברכה והוא הנותן המחלק את הברכה אפס זולתו — ואז יברך ה'.

ב

כמעט כל הסדרים החיצוניים בעד „ברכת הכהנים“ כנראה ערוכים המה באופן כזה ובגלל המטרה הנכבדה, למען נחשוב אנחנו את הכהן, רק בתור פקיד העם ואת אמירתו בתור אומר דברים רק „בשם כל הקהל“, וכי על העדה ללבב את האמירה והיא ולהוכיח בזה, כי ה' הוא אדון הברכה ומחלק את הברכה אין זולתו, למען נתאמץ, להסיר ולהרחיק מאתנו את הדמיון הכוזב, לחשוב אולי תועה כאילו „הכהן“ הנהו „אדון הברכה“, והוא המחלק והנותן את הברכה ועל העם רק לקבל את זאת הברכה מידו בעליצות נפש ד"ל לו, אבל זאת לא זאת? שורה נא! הן רק בעדת ישראל במנין עשרה (הכהנים ג"כ נמנים לזה), רק אז נדרש הוא, כי

יעלה הכהן לברך את הברכה, אבל רק אז אחרי אשר ידרשוהו לעשות זאת, אחרי אשר העדה ע"י החזן, השליח ציבור שלה, תדרשנו בקול חקריאה "כהנים!" ואשר בסתר תדרשנו לעלות לדוכן, אז אין כל חובה על הכהן לברך את ברכת כהנים. — בעת החזן יתפלל את תפילת העבודה (רצה) (פרק ז'). על הכהן, להכין ולהזמין את עצמו לנשיאת כפים (להיות נעקר ממקומו ולעלות לדוכן), עליו לגשת אל הברכה ולחשוב את ברכתו זאת רק לחלק מהעבודה, וכמו בקרבן כן גם בברכה, עליו לחשוב את עצמו רק בתור "עזר", בתור "בא כוח" עזר ישראל — אם הכהן לא הכין את עצמו אל הברכה בעבודה, אזי לא יוכל עוד לעלות לדוכן ולברך ברכת כהנים, יען כי אז היה נראה, כאילו יבא הכהן לאמר את הברכה רק בכוח עצמו. — בזרועות גשואות ובכפים פרושות ותנויות מעט מלמעלה למטה לארץ, יברכו הכהנים את הברכה, בהראותם בזה, כי יכונו לבט לשמים, וכי רק מה לבדו, עלינו ליחל ולקוות לקבל את הברכה — גם ישאו כפיהם, בעמדם על רגליהם ובקול רם יברכו, אף יברכו רק את הנאמר בברכה המשולשת בתורה. גם על הכהנים לקרוא מלה במלה מאשר יקרא לפנייהם החזן מקרב העדה את נוסח הברכה, ואם רק באפשרי יאמר לפני הכהנים חזן כזה, שהוא איננו כהן, הש"ץ יאמר כל מלה ומלה ועל הכהן לשנות ולאמר את דברי הברכה וביחוד ועל כולם לפעול, כי הברכה תביא עמה באמת את תכלית הברכה. על כל העדה לחבב וללבב אותה בתתה לה את התוקף העז, את האישור והקיום מצד עצמם ע"י עניית "אמן", על כל חלק וחלק מברכת כהנים, — גם התיקון, לבל יביטו על הכהנים בעת הדוכן כנראה יש לו ג"כ יסוד ברעיון הנוכח, למען לא נסית דעת, אף על רגע אחד, מהמחשבה הסהורה, כי ה' לבדו הוא הנותן את הברכה אין בלתו, ולכן לא נפן מבטנו ורעיונו על הכהנים, רק כמו בתפילתנו לפני ה', כן גם על העדה לעמוד בעת הדוכן בהכנעת ראש ולכוח כל אחד לבו לשמים (ראה אודות כל זה וכל הדינים בנשיאת כפים בא"ח קכ"ח).

ג

הבה נתבונן על נוסח ברכות כהנים בעצמו * יברכך ה' וישמרך! ה' ורק ה' הוא, אשר יוכל לברך אותך, הוא יוכל לברך אותך בכל, בכל הנכסים של הארץ ושל הגוף, יען כי שלו הכל — הוא יברך אותך בהם! אבל גם הוא לבדו ורק הוא יוכל לשמור אותך, הוא יוכל לשמור את אלה בערך ואותך בעדם, הוא יוכל לשמור אותך גם בעת אשר תתפרד החבילה וניתק הקשר המקשר אותך פה אל נכסיך עלי אדמות — הוא ישמרך, הוא ישמור את נכסיך, גם ישמור את גופך, שהמה אמנם כלים ונפסדים, לבל יטלו ולבל יפסדו עד מהרה, הוא ישמרם מכל שטן ומפריע, אויב ונזק, הוא ישמור גם אותך, לבל תשחית אתה בעצמך את אלה בדמיון תועה ובכל תאוה נמבזה, הוא ישמרך, אותך עם נכסיך אלה, הוא ישמרך, בעת הפרידה מהם, ישמור אותך גם בעת, שהגך נבדל מהם, הוא ישמרך פה והוא ישמרך שם, הוא ישמרך עתה והוא ישמרך לעולם — יברכך ה' וישמרך! יאר ה' פניו אליך ויחונך — אבל במה נחשבו כל אלה נכסי הארץ והגוף.

ולוא גם נהיו לך, גם מחזקים הגם בידך מה' — אם לא תחזה את ה' בזאת הנתינה ובזאת ההתזקה, אם לא תביט ולא תשים לב על רצונו, אשר רק בגללו נתן לך את אלה, גם יחזיק אותם בידך? אף גם זאת, הן מל הוא זה, אשר יוכל להראות את פני ה' אליך ולגלות לך את רצונו, אם לא הוא בעצמו? לכן יאר ויגלה אליך ה' את פניו, הוא יתגלה אליך בחיים ואת רצונו הנחו מגלה לך „בתורתו“ — ויתנך — הוא יתנך אותך למכביר בכוח רוחני, לחיות בגופו ה', להכיר ולדעת ולחבב את רצונו בחיים ובתורה — יאר ה' פניו אליך ויתנך.

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום! — הן אמנם, כי עליך, כה להתעתד בהארת פניו, לנחול ולשאת את כל מתנות ה' באהבתו, לחשוב אותם באמת לאמצעים למלוא רצונו ולהתחרות בפעולתך רק למלוא רצונו — אולם במה תוכל אתה, איש חלש, לפעול ולעשות בעד תעודתך הגבוהה? במה נחשב אתה בכוחך הפרטי ובפעולתך אמונה הפרטית בעד הצדק והטוב? בעד לרוב על דרך מפעלך זה יתציבו מעצורים ומניעות רבות, להפריעך ממעשך זה ונגוד הצדק והטוב שלך יתקומם לרוב העולם כולו! לכן יקדם ה', לשאת אליך את פניו, את פני השגחתו הרוממה בוליות אל, מלכך בקדש; לברך ולהצליח את מפעליך אלה, למען יגבו ויביאו פרי ברכה, ויגן בעד כל דבר, כקטן כגדול, אשר תחל לעשות בפניו במתנות ה' וברחו — והוא ה' ישם לך „שלום“ בהתחרותך זאת, עם ההתחרות הזאת ובעד ההתחרות הזאת, שלום, שלום עם עולמו מבלי כל מעצור ומפריע, ישא ה' את פניו אליך וישם לך שלום!

ד

אולם רק במחשבה ורעיון מרומם ונעלה על דבר החיים, מוכשרים המה ככה וכעדה, לברך ולשמוע את ברכת הכהנים, ולחוקיר ולחבב את הברכות האלה על פי מעלתן, ואם כי מראש מקדם הנהיגו את ברכת כהנים לאמר בכל יום בעבודת ה': בשחרית, מוסף ונעילה וכתענית ציבור, גם כמנחה, בעת אשר אין נעילה, בכל זאת אנחנו בצוק העתים הזומנים של הגלות, לא נאמין בעצמנו, כי נוכל לעצור ברוחנו ולעזוב בעת הברכות במעוז הרעיון הנעלה הגבוה מעל גבה הזה, בברכת כהנים, לכן אצלנו רק ברגלים, בירט, אשר אז הרוח מופנה ומסוגל הנהו לרעיון כזה, רק אז יעלו הכהנים אל הדוכן בחזרת הש"ץ ע"י קריאת החזן אותם בשים שלום, ובקהלות הרבה רק בחזרת הש"ץ במוסף, בכל זאת החזן בתור בקשה יאמר את הברכות ההן בחזרת הש"ץ בסוף תפילת הש"ע או"א ברכנו (א"ח קכ"ז, קכ"ח, קכ"ט).

כמו לפני כל מעשה של קדושה כן מקדשים הכהנים את עצמם לפני נשיאת כפים ע"י בטילת ידיהם, ואל הנטילה הזאת ישרתו אותם „הלוים“, שהמה היו העוזרים על ידי הכהנים בעבודת ה' בעת המקדש היה קיים, ואם אין לוי יעשו זאת הבכורים, אשר על מקומם נבחרו „הלוים“ (עדות פרק כ"א). לפני נשיאת כפים אומרים הכהנים את ברכת המצוה: „ברוך וכו' אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה“, ושאר הדינים ראה א"ח קכ"ח—ק"ל.

מז

ה' ש פ ה

א

ביחס השפה, שעלינו לערוך בה את עבודת ה' הפנימית שלנו, לפי מושג התפילה, אין כל ספק בדבר, כי השפה, אשר בה תתפלל דרושה להיות הלשון, אשר הרוח והלב יבינו אותה לאשורה; בעוד רק אז תוכל להיות התפילה האמצעי הנאמן, לעורר את הרוח והלב ולהביאם לידי התפעלות ולעתיד אותך על ידה אל החיים. — חכמינו ז"ל יבנו את זאת, "תפילה בלשונם" תפילה בלשון המובנת, מפני הסיבה הפשוטה, מפני כי "רחמי ניהו", יען, כי התפילה דרושה, להביא לידי שלמות נעלה את האדם, למען יחשוב את עצמו בתור "בן אל אביו שבשמים", אשר אליו ישפוך שית, ובכל, להביט את מפעלות האב הרחמן, למען הרעיון הזה יחדור בכל וכל העולם וכל החיים יהיו כלולים בנפשו ויהיו אצורים ברעיון האחד "אב" — "בן" — הלא הוא סהרת הרעיון הנשגב ורגש מאוד נעלה כזה, שהוא פרי התפילה, ואת זאת, הלא תוכל, לקנות ולרכוש לך רק בשפה ברורה אשר בה תוכל להביע לך כל רעיון וכל רגש במלוא המובן, כמו כן אמרו, "וברכת" בכל לשון שאתה מברך, "שמע", בכל לשון שאתה "שומע" — חכמינו הציגו לדבר מוחלט (סוטה פ' אלו נאמרים) כמו בכלל כן בכל חלקי עבודת אלקים (א"ח ס"ב, ק"א, קס"ו, קפ"ה, קפ"ו) להתפלל בכל לשון, אף אחרי אשר קיבלנו מידם את התפילות בשפת קדשנו, לכן בנוגע אלינו, אין כל ספק, כי זה האיש, שאיננו מבין את שפת עבר, יוכל להתפלל בלשון שהוא שומע ומבין, אם באופן, אשר הדברים שיבטא בתפילות בלשון המובנה לו, יהיו מכוונים ונאמנים, להיות תמים יחד עם הנאמר בתפילות המקובלות, ובוה ימלא את חובתו באמת בעבודת אלקים שבלב, אמנם כן גם הק"ש, אשר אם כי יכולנו לחשוב, כי בה למצער, עלינו לקחת אותה מן המקור ולקרוא אותה מהכתוב בתורה, בכל זאת הלכה פסוקה היא מחכמינו ז"ל, כי גם בה יוצא הבלתי מבין את חובתו, אם יקרא את הק"ש בהעתקה נאמנה בלשון שהוא מבין, מלה במלה מהכתוב בתורה, גם במקרא מגלה הדין כך — רק קריאת התורה ונשיאת כפים דרושות להיות על פי מקורן בלשון התורה דוקא ובשפת קדשנו במקורה, יען כי דבר שהוא אי אפשר, להציע ולערוך בהעתקה נאמנה את הכתוב במקור התורה, מבלי לפגוע בדבר מה בעצמות תוכן התורה, אף גם זאת, כי בהחזקת עצמות כתבי הקודש ככתבם וכלשונם, הלא תלויה היא תעודת ישראל, ואשר אמנם בקריאת התורה, הלא עלינו לחדש את הברית שלנו עם זאת התורה שהיא "מורשה קהלת יעקב" — גם בעת אשר הנהיגו לקרוא יחד עם קריאת התורה גם את "התרגום", בה בעת שהתורה החלה להיות בלתי מובנת לכל, לא התירו לתרגם את התורה בשום העתקה, וזאת "תרגום אונקלוס", יען כי העתקה אחרת לא יכלה להיות דומה אליה במעלתה, מפני כי דבר מסוכן הוא, לקרוא מפני העם, ואף להיות נלוו יחד עם התורה שום העתקה, בעוד אין עליה ערובה נאמנה, כי מכוונת ומתאמתת היא עם גוף התורה ובפומבי, לתת קיום והסכמה על טיבה ואיכותה (טור א"ח קמ"ה), ובדבר "נשיאת

כפיים" ראה פרק שלפני זה, ורק "מגילת אסתר" בעד אלה הבלתי מבינים שפת עבר יכולים לקרוא תרגום המגילה אם הוא מכונן עם הכתוב בה, לתת בעד העם את כל התוכן הנכלל בקרבה, מפני כי גדרש הוא לפרסם את הנס נפרסומי (ניסא), אבל המגילה ההיא איננה ביחוד ענין של דת וחוק, המיעד את החיים, — לכו האיש הבלתי מבין שפת עבר, ואשר אין לו כל הזדמנות ויכולת או כשרון ללמוד את שפת קדשנו, או כל הזמן בטרם יספיק ללמוד אותה לאשורה, הוא יוכל לקחת בידו את סדור התפילה ולהתפלל בהעתקה נאמנה בלשון המובנת לו. אבל תלילה לנו, להוציא מזה תוצאה והחלטה גמורה, כי הרשות לנו להנהיג את "עבודת ה'" בכל עת ובכל לשון של כל מדינה ומדינה, ששמה המה מושבות בני ישראל, יען כי מאמרי תז"ל אלה נאמרו ביחוד רק בעד אלה הבלתי מבינים את שפת עבר — אבל אידיעה ואידיעה של שפת קדשנו בקרב עמנו דרושות להיות רק בתור יוצא מן הכלל בכל עת ובכל זמן, ואין כל ספק, כי אמנם החובה על כל איש ישראל שהוא בלתי מבין שפת קדשנו, להשתדל ללמוד את התפילות ופרושן, למען יבין היטב להתפלל אח"כ בשפה, שנכתבו וגסדרו התפילות האלה. הן החובה הראשונה והקדמת הלא מוטלת היא על "האב" ללמד את בנו שפת התורה והתפילות, ואם אחרו הוריו ללמדו ע"י "החינוך", או אם לא מילאו חובתם בזה, אזי על האיש בעצמו החובה והמצוה ללמוד ולהתרגל בהבנתה (מצות פרק ד' גם פרק י"ג). גם נקל להבין עד כמה יכלו התפילות לאבד את חין ערכן ומעלתן בקודש לוא הנהיגו את עבודת ה' ברבים בלשון המדינה ומה רבתה התקלה ע"י זה, את כל זה נוכל להוכיח אל נכון, אם רק נתבונן על מעט מהרבה מהטעמים, אשר על פיהם הלא עלינו להוקיר את התפילות בשפת קדשנו, שפת אמת תכון לעד.

הן התפילות המסורות לנו, לפי אשר ביארנו והצגנו למעלה, הנה ציורי רעיונות החיים הכלליים של עם ישראל, הנה חוכרו ונתקנו ע"י אנשים, שהמה היו ראשי מסות הכלל, התפילות הנה החלטות רחניות של מחשבת ישראל וחיינו, הנה נמסרו אלינו, לקבלן ולרכוש אותן לנו ועל פיהן לערוך את מערכת חיי המחשבה והרגש שלנו, ועל ידן לחנך את כל דורות ישראל להתרומם עד גקודת המעלה, היותר גבוהה של חיי ישראל, אשר באופן כזה לא קל בעינינו הדבר, פן יבוא ע"י העתקת התפילות וקביעתן בעבודת ה' ברבים במקומות רבים בתפילות האלה רעיונות זרים ומוזרים אשר יכלו אח"כ להיות מושרשים בקרב לבות העם — ואיך? — אם יעשה כזאת — הן מה קשה היא בכל העתקה מלשון ללשון להריק את הרעיון הראשון מכלי אל כלי, ומה גם בשפת קדשנו, להעתיקה כאשר נעתיק אותה ללשון לעזות, עד כי מן הנמנעות היא, להעתיק אף שורה אחת ממנה בלי תערבנה בהעתקה מלות זרות וזכריות, הבלתי מתאימות עם תעופת הרעיון העברי בשפה לנאמנים, ואשר על ידי זה כמה מן הציורים העבריים יאבדו או יתחלפו ע"י ציורים אחרים, שהמה אמנם רחוקים המה ממובן השפה העברית, או כאלה שהמה מוזרים בכלל לכל רוח ישראל ועוד כמה וכמה גדולים המה חקרי לב על הענין הזה, הן אמנם, לא בלי יסוד הוא זה, כי זה אלף ושמונה מאות שנים נשאר "סדר התפילה" בכל תפוצות ישראל בשפת עבר ולא הנהיגו שום פעם ברבים את עבודת ה' בשפת

כל מדינה ומדינה ממושבות היהודים, אף כי גם בדורות קדומים ובכל הדורות הן היו גלויים וידועים מאמרי חכמינו ז"ל אלה וההלכה הפסוקה, כי התפילות ואף הק"ש נאמרות הנה בכל לשון, והנה כמו שהוא בלי כל ספק, כי על הפרטים שהמה מעדת ישראל, אם המה בלתי מבינים עברית גם בלתי מוכשרים, ללמוד ולהבין עוד את השפה הקדושה, כי עליהם החובה למלאות ולקיים את עבודת ה' בשפה המובנת להם, כן הוא גם כן בלי שום תפונה, כי אם נעתיק את התפילות בשפה אחרת, אף גנהיג אותה ברבים בתוך קהל ועדה, או נחטיא בזה את מטרת חכמינו ז"ל וכוונתם הנאמנה בהחלכות האלה, כי באופן הזה הנה המשענות והיסודות של ישראל גם בגלות יחדלו מאו, להיות עוד משען ומשענה לחיי ישראל, גם החינוך, שעלינו להכשיר על ידו את בני הדורות ולהחזירם למוטב עי"ז עוד ירד עשר מעלות אחורנית — הן אמנם, כאשר נקוה, הלא תבוא ותגיע העת, אשר אישי ישראל ונשיהם, בניהם ובנותיהם כולם כאחד יתרוממו אל מעלת תוכן התפילות, גם ירכשו להם את הרעיונות הנעלים, אשר יביעו על ידן — ואשר אז, גם חינוך ישראל יבוא לידי שלמות, וישראל ישלים את חוק לימודו בבית הספר של הגלות — והנה אם נתחרה לעשות דבר, את אשר לא ייעשה, הלא הוא להנהיג בתוך קהל ועדה את התפילות בשפת לועז, כי אז הן בידינו נשבור את המשען האחד לחיי ישראל, אנחנו בעצמנו נוריד אלינו בשפלה את הנעלה והנשגב, מבלי חשוב כי תעודתנו הלא היא, לעלות ולרומם את עצמנו אליו, האם מעשה כזה לא יחשב, כי אנחנו בידינו נסגור את הדרך, אשר עליו להוביל אותנו אל רום מעלת תעודת ישראל? — הן „העדה“ היא איננה איש פרטי — האיש הפרטי אמנם יוכל להביט ולדעת את היחס המיוחד שלו, רק הוא יוכל, גם עליו לאחוז באמצעי כזה, שהוא יהיה בעזרו, למלאות את חסרונו — אבל הקהל והציבור בכל מעשה אשר יעשה, עליו לחשוב ולדעת, כי מעשהו זה מתיחס הנהו גם אל הדורות הבאים, יען הציבור איננו מת העדה הלא תתקיים לעד לעולם ותוכל תמיד לחדש כגשר נעוריה — מהציבור והכלל בתור קהל ועדה, ממנו לא יבצר להשיג בבטחה את תעודתו — ואם גם לא יוכלו לפעול על האבות, אבל הן הדור הצעיר נכנס גם הוא, להיות חברי העדה ההיא — ובמשך עשרים שנה הוכל העדה להוסיף ואומץ וחיל, להתחדש ולהתחזק — גם יוכל היות, כי בדור נולד נתקן את אשר נבצרה מאתנו, לקבוע בקרב הדור הולך — הן כל עדה נושאת היא את כל קדשי ישראל, להנחילם לדורות הבאים, לכן עליה להיות נזהרת במאד, פן תעשה מידחה, לערער את עמוד „העבודה“ שגם הוא הנהו נכבד במאד מאוד בעד קדושת עם ישראל.

חביטה וראה! הן בימי אנשי כנסת הגולה, שהמה היו מנהלי עדת ישראל, חכמים הרואים את הגולה, בעת אשר חיברו וסידרו את התפילות בשפת קדשנו, גם אז לא היתה שפת עבר שפת העם, עד כי להבנת התורה נדרש היה גם אז לצרף אל הקריאה גם את התרגום — ובכל זאת הלא בחרו לסדר ולתקן את התפילות בשפת קדשנו, יען כי המה לא חיברו את התפילות כ"א לשעתם, רק צופים היו לעמם והתרוממו עד רום המעלה של עם ישראל, לכן התאמצו, לכונן את פעולתם זאת ולקלוע אל המטרה הנאמנה, אשר החובה מוטלת על ראשי עם ופנות שבטי ישראל, לחנך אליה את עם ישראל לדורות עולם.

כמו כן עלינו להתבונן, מה גרועה היתה עבודת ה' הלאומית לוא התעטפה בכל פעם במעטה של כל כדינה ומדינה, מה היתה צורתה בבואה לפנינו עתה, איך היתה צורת התפילה שלנו, לוא אבותינו בשנות קדם סידרו את התפילות במבטא הגרמנים והראמאנען, אף הנחילו לנו את התפילות האלה בצורה כזאת? וכן גם אנחנו אתנו, חלילה לנו, לעשות מעשנו זה מעשנו, להנחיל לבנינו את צורת העבודה בשפת לועז ככתבה וכלשונה?

אף גם זאת, עלינו לזכור, כי עבודת ה' בשפת קדשנו הלא היא הקשר הרוחני הנאמן לנו בגלות, אשר יאחד את נפוצות ישראל באשר הם שם: במזרח ובמערב, תימן וצפון, ולמצער בבתי התפילה, אשר בעדות לישראל, ואשר בדורות הללו, שלימוד התורה רפה במאוד, הלא הדבר הנחוץ האחד הוא למצער, לקיים בעד התפילה את שפתנו הקדושה, ולרכיש לנו על ידה, מעט מהרבה אוצרות המדע של עם ישראל, ואחרי אשר חוינו דעתנו בענין הזה עפ"י הדברים הנזכרים, נשוב אל פנת דברינו, כי האיש הבלתי מבין שפת עבר, ואשר אין לו עוד יכולת לרכוש לו את ידיעת השפה הזאת, כי הוא רק הוא לבד יוכל, גם החובה עליה, להשתמש עם ההעזקה של תפילות ישראל — גם עלינו להשתדל, כי העזקות נאמנות מסידור התפילות תמצאנה לאשורן בעד אנשים כאלה, אבל בעדות שלנו, עלינו להתאמץ להחזיק ולקיים את נחלת ישראל, מורשה קהלת יעקב. — מי יהו ובבתינו ובבתי הספר שלנו הדור הצעיר יתחזק ויתרומם ברוח ישראל, עד כי בנינו אלה כולם כאחד יכירו וידעו את שפת קדשנו לאשורה, ואז המה בעצמם בתפילות ישראל ימצאו תנחומותיה ועילוי רוח ונפש, להתרומם לה, כבנים כבנות, — עד כי לא ייזכר ולא ייפקד עוד חסרון ידיעה ואי-הבנה בשפת קדשנו, שהיא שפת אמת תכון לעד.

יז

ארשת שפתינו ושאר ענינים הנוגעים אל התפילה

א

שיח שפתיים, מבטא, קול:

לפי מושג התפילה שהיא באה, לצרף וללבן את חיינו הפנימיים על ידי הרעיונות הכלולים בתפילה, לרכוש אותם ולחבבם, לכן דרושה לבוא בה התכונה הכללית של העבודה, הלא הוא „שיח שפתיים“, לדבר ולשוחח אל הרוח והלב של עצמנו מדבר הרעיונות האצורים בתפילה, ומפני זה חתוך הדבור ושיח שפתנו בתפילות, גדרש להיות באופן כזה, כי נשמיע את התפילה לאוזני עצמנו, אבל להגות התפילה רק בלב ובמחשבה בלבדה בלתי מועלת, יען ההגיון לבד לא יתן לתפילה עוז ועוצמה, להיות פעולתה אתה, אולם, להתפלל בקול רם יותר מהשמעת התפילה לאוזני עצמנו מותר הוא רק ליחיד, אבל בתפילה בציבור, אם יגביה קולו, יוכל להפריע בזה את עבודת ה' שבלב של האחרים, ורק ברה"ו ויוהכ"פ, אם נדרש להתפלל לעילוי ארשת שפתנו ולרגש לבו, יוכל להגביה קולו, אבל לא יותר מדאי. — מי אשר ירים את קולו בתפילתו יותר מהנדרש הנהו מקצרי אמונה, יען יראה בזה, כאילו ה' האל הקדוש, אשר אותו יעבדו

כל היצורים. לא יוכל להקשיב ולשמוע, אם יתפלל תפילה בלחש; אבל מי אשר יגביה קולו בתפילתו בקול גדול מאוד ידמו אותו אל נביאי הסקר, שעליהם נאמר: ויקראו בקול גדול (א"ח ס"ב, קפ"ה ק"א, טור וב"י שט), אולם בעד חלקי התפילה המיוחדים, נדרש גם הרמת קול והרמת דיבור כנאות להם. — פד"ז, קדרשא דסדרא, ברכות ק"ש, בהשמעת קול ממוצע. רק הפסוק הראשון בק"ש בהרמת הקול, ש"ע בלחש (נ"א ס"א ק"א), — מובן מאליו, כי לא יתכן להתפלל במרוצה יותר מאשר יוכל הרעיון להשיג את מובן המלות רק בנחת (נ"א). — בתפילת יחיד אין כל זמרות וניגונים ורק בנעימת הקול, שהוא קרוב ביותר אל לבך, בו עליך להתרום אל אביך שבשמים בתפילתך — עליך לדקדק, לבטא כל מלה כהוגן ובחתור הדיבור הראוי, מבלי להבליע שום הברה ושום הפסק, וביוחד נחוץ לדקדק זאת בשפת עבר, אשר כל הפסק והברה יביעו כמה חלקי הרעיון, וכל מלה הנאמרת שלא כהוגן תפעל על הרעיון, כי גם הוא אחרת יחשוב וידמה (ס"א, קכ"ד), רק בתפילה בציבור, אשר העדה תתאחד בה לגוף אחד בשפה אחת יאחדו החברים לחות דעת אחת, אזי באלה הענינים שנדרש, לתת להם החלטת הדעת כללית ומשותפת כמו „אמן“, „איש"ר“, „בההל"ו“, קדושה, ויכלו, ה' הוא אלקים גם בשכמל"ו אחר „שמע" ביוהכ"פ, בעור כל אלה דרוש להיות החלטה כללית, אזי על כל אחד לאמר בקול רם, כמו כן הכתוב הראשון בק"ש „שמע" יאמר החזן בכל עת בקול רם, למען גם העדה ילכו עמו באמירת הכתוב הנעלה מדבר הכרת האל היחיד ומיוחד, לחבב ולהתעצם בה (נ"ז, ג"ז, קכ"ד, קכ"ה, רס"ב, ה'), כמו כן בתפילת החזן ובתור שליח ציבור, שעליו להתפלל את תפילתו בעד הקהל הוא יחזור את התפילה בקול רם (גם האב בביתו יוכל להתפלל בקול רם, אם כוונתו היא כזה, כי ב"ב ילכו עמו בתפילתו — א"ח, ק"א, קפ"ה). החזן ישמיע קולו, למען כל אחד מחברי העדה בשתיקה יוכל לרכוש לו מפי החזן, את אשר יביע בשפתו ובאופן כזה נהיה הוא באמת בעדם שליח ציבור, ברכות ק"ש אומר החזן בקול רם, אבל העדה תאמר עמו בלחש, והנה אנחנו נזכיר בזה רק דברים אחדים אודות הזמרות ומנגינות החזן. הן אמנם ניגוני החזן דרושים להיות רק אלה, שהמה יוצאים ממקור הרוח והלב, ורק אלה טובים המה, אם באים רק להטעים את הרצאת הדברים ושיח שפתים, להיות גלויים אל האומר דברים שלו, להעריך אותם בנעימת הקול, אבל הנגינות לא תוכלנה לצאת ממעל לעריכת הדברים ושיח שפתים (רעציטאטיף). הנגונים העתיקים המקובלים בעם מקדמת דנא בעד תפילות ימים נוראים, אם רק תהיינה חפשיות מספית של חוספות נגונים עקלקלים, המה אמנם מסוגלים בעד תפילות החזן, לעורר את הלבבות, כמו כן לרוב הנגונים המסודרים בעד שבת ורגלים; אולם יש בתפילות מקומות כאלה, אשר על החזנים להוסיף משלהם, ואשר אמנם עליהם להזהר במנגינות כאלה, לבל ישחמשו בנגונים שלא כהוגן. — הנעימה הפשוטה בסידור ההברות (ריטמוס) הנחוגה בעד עבודת אלקים בחול, אם יעריכו אותה במדה ובערך, מה טוב ומה נעים הוא — אבל בכל מקום הנגינה דרושה להיות נדחית מפני שפת הלב והרוח שהיא העיקר — על החזן לדעת את תעודת משמרת פקודתו הגבוהה והנעלה, ואם רק יתבונן למלאות את תפקידו, כי אז הוא בעצמו יהיה נזהר, לבלי השתמש בנגונים כאלה היוצאים מגבול נעימת הרצאת הדברים

(רעציטאטיף). ומה גם לערב ולבולל בתפילות ישראל בנגינות של חול, שהנה בלתי נאותות ומפגלות את עבודת הקדש. על החזן בעצמו לחשוב, להרגיש ולהתפעל וברוח ובלב יציע ויסדר את התפילות בתוך קהל ועדה, ולא ישים לבו וכוונתו הרבה על הניגונים, שהמה הטפל, פן יכווין יותר אל המנגינות מאשר אל עצם דברי התפילה. שלשה דברים על החזן לדעת בעריכת התפילה: את הרעיון של עצמו, את הרגש של עצמו והתעודה אשר עליו בפעולתו אמונה לפעול על העדה, למען גם היא תהגה ותחשוב בהגיון לב ובהדרת קדש (א"ת, נ"ג, ג"ט, ס"ב, ק"א, רפ"א).

ב

יראת הרוממות (אנדאכט).

בטרם נתרום ברוח ובנפשך אל התפילה, עליך לשהות איזה שעה, לקבץ את רעיוניך ומחשבותיך, את רוחך ודעתך להיות מכוונים כולם כאחד אל ה'. — גם בהשלימך את תפילתך, עליך לשהות ג"כ איזה שעה, בטרם תבוא, להתמכר אל החיים הפועלים, למען לא יהיה נראה כאילו הנך נפטר ממשא כבד, רק עליך לאצור את הרעיונות, אשר רכשת לך בעת התפילה, ובהיותך מתחזק ומצורף ומזוקק בפנימיות נפשך, לך לך לשלום אל פעולותיך לחיים. — ביראת שדי ובהכנעה נאמנה, עליך לעמוד ולהתפלל, לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס רק מתוך שמחה ע"י דברי תחנונים הבאים ע"י הגיון בתורה (צ"ג). עליך להחפש ולהסיר ממך כל דבר זר, אשר יוכל להפריע אותך ולבלבל את כוונתך בתפילה, רק את סידור התפילה אחז בידך (צ"ו), ובעת אשר הנך מתפלל, עליך לשים לבך ומחשבתך על תוכן התפילה, למען תרכוש אותה לך בשלמות ותפילתך תהיה תפילה נאמנה — מצרף הרוח הלב. — עליך לחשוב אז, כי הנך ניצב לפני ה', לכן הסירה מלבך כל מחשבות זרות ומפריעות את כוונתך, למען לבבך ורוחך יוכלו להיות מסוגלים בטהרה נאמנה אל התפילות — שער בנפשך, לוא עמדת לפני מלך בשר ודם, האם לא התאמצת, לערוך את דבריך בטוב טעם ודעת, ולשים לב על כל אומר והגה היוצא מפיו. — והנה בעמך בתפילה לפני מלך מלכי המלכים, האל הקדוש, אשר אותו יעבדו הכל ואשר הוא גם תוכן הרוחות ובוהן לבות וכליות, על אחת כמה וכמה! — אם איזה רעיון זר מתפרץ הנה, לעלות בלבך בעת תפילתך, אז החרשה מעט, עד אשר תסיר ותרחיק ממך את הרעיון ההוא ולמען תקבל עוד הפעם את סהרת הרוח וכוונה נכונה. — בעת התפילה, עליך להעביר לפני רעיוניך השקפות כאלה, שהנה תפעלנה, להכניע את הלב ולרומם את נפשך אל אביך שבשמים, רעיונות מרוממות אל ומשפלות בני אדם מבלעדי ה'. גרש מלבך כל רעיון של קלות דעת (צ"ח). מובן מאליו כי אסור עליך בעת התפילה להתעסק באיזה ענינים אחרים. — אשריך, אם תוכל, להתמכר כולך כליל אל התפילה ובאופן הנאות תביא לידי שלמות את עבודתך הפנימית לה! אמנם החפץ תחפוץ לקיים את העבודה שבלב, שהיא תעוד ותכשיר אותך בעד כל חייך, למלאות אותה בלי כל כוונה ובלי שום רעיון, כאילו היתה רק פעולה מקרית! (קפ"ג), לכן רוחך יהגה

שמחה נעלה בהשקפתך על התגלות ה' בפועל כפיו, עת תקרא את התהילות בפסוקי דזמרה (נ"א). ובעת תשפוך שית, להעתיך לה' בבקשה ע"ד העתיד שלך אז לבך יהגה רגש "עני ממצש", אשר אין לו כל זכות על כל אלה, ורק נדבה וחסד יבקש, ואם גם תתפלל מקירות לבבך ואם גם רוחך יצוק בקרבך מצקן לחש ומלא הנהו מרוממות אל וגדלו, אל תחשוב, כי בגלל שכר לפעולת עבודתך התמנה וגמול התפילה הזכה, הלא על ה', לשמוע תפילתך ולהאזין בקול תחנונך, רק עליך, למסור את הכל ביד אהבת ה', אשר בחסדו יעשה אך טוב לברואיו, והכונן את עצמך לקבל מידו, את אשר יהיה לך בתור מתנת אהבתו וחסדו (צ"ח). בברכך את הברכות, עליך להביע אותן בכל עצמותך ולא בשפתין בלבד, רק תכוין, כי הנך מוכן ומוזמן עם כל עצמותך, לעבודת ה' בפועל, וכפי החלטת דעתך, אשר אתה תכרין עתה בעמדך לפני ה' (ה' ק"א) כאשר תקרא בק"ש את הכרת ה', האל היחיד ומיוחד, שהוא אלקיך, ואשר הקריאה הזאת תחובב אותך, לקדש את כל עצמותך תמיד לעבודת ה', האל היחיד ומיוחד, וכי כל מנת גורלך היא תלויה ועומדת בתנאי מלוא החובה הזאת, עליך לחשוב את עצמך או, כאילו באוניך תשמע מפי ה' על הר סיני את הקריאה הנעלה והרמה הזאת, יחד עם התורה, אשר תצא ממנה, והכל ביראת הרוממות ובהדרת קדוש. גם בכל פעם, אשר תקרא או תקשיב ותשמע את הקריאה הנעלה הזאת דרוש להיות נחשב לך, כאילו שומע הנך דבר חדש, וכי מחדש הנך מיסד עליה את מוסדות חייך, גם איככה יוכל רעיון כל הרעיונות הזה, שהוא מושג כל תעודתך ואשר בכל עת ובכל שעה הלא הוא יחיה וירומם אותך, גם יעלה וירומם את כל עצמותך, לכוון על ידו את תקומתך בחיים, להיות קל בעיניך כדבר רגיל או ישן נושן!! (ס"א). אם לא תמיד יצלח בידך, לקבץ את פנימיות נפשך ולאחד את כל רגשותיך אל נקודה אחת, עד כי כל רעיוניך יערכו בכוונה נעלה, כפי אשר תדרוש ממך עבודתך שבלב, אזי למצער עליך, להתאמץ לשים לב ולכוון ביחוד את הכוונה הדרושה בחלקי התפילה האלה: פותח את ידך, בשירת ההשגחה, "אשרי" (נ"א), קדיש (נ"ו), בפסוק הראשון מק"ש (ס'), בברכות הראשונות, "מש"ע" (ק"א), "קדושה" (קכ"ה), קדושה דסדרא, עלינו (קל"ב). — כאשר החלות לאמר את השמונה עשרה אל תפסיק זולת מפני סכנת נפשות (ק"ד). בדבר ק"ש ראה ס"ו תכ"ב ועוד. — וכמו שעליך לכוין בתפילת יחיד וכל מעיניך תשים בתפילתך, כמו כן עליך להגות בה ולכרין בעת שתיקתך, בשמעך את חזרת הש"ץ, שהיא תפילת העדה וע"י עניית "אמן" עליך לחשוב את ארשת שפתי החזן כאילו תבענה שפתיך, כי אמנם באופן אחר לא תוכל להיות נחשבת תפילת הש"ץ לתפילת העדה, ורק אז אם הקהל יכוין לבו, לשמוע ולהקשיב רב קשב כל אומר והגה היוצא מפי החזן, ואם העדה לא תכוין ולא תשים לב על דבריו, אם כן הברכות אשר יאמר, הלא נראות הנה לברכות לבטלה, ומה גם לדבר בעת חזרת הש"ץ, אשר הוא לחטא ועון יחשב, גם לחילול מקום התפילה ועבודת ה' (קכ"ד), כמו כן בקריאת התורה והפטרות (קמ"ו), גם בבהמ"ז בסעודות גדולות, שהאחד מברך, טוב להזהר ולהזהיר לבל ידברו דבר (קפ"ג), אף אל תעסוק בלימוד חתורה בה בעת, שהנך נלווה עם העדה בתפילת רבים, יען כי זמן תורה לחד זמן תפילה לחד (צ'). עליך ללמוד, להבין ולדעת היטב את התפילות

שעליך התפלל, ואשר הנה האמצעים הנאמנים לשלמות עבודת ה' הפנימית שלך, למען בשעת התפילה תדע לכוין את הדברים שתביע בתפילתך (ק'). טוב יותר, כי תתפלל מתוך סידור התפילה, גם בעת חזרת הש"ץ יהיה סידור התפילה פתוח לפניך, למען תחשוב ותתכונן בו את דברי החזן (צ"ו). ברור הדבר, כי רק ע"י יראת הרוממות תגמול התפילה את פריה בעד פנימיות נפשך, בעוד על ידה יתעורר בקרבך רעיונות ומחשבות, לצרף ולקדש את חייך הפנימיים (י"ד), לכן אמרו חז"ל מעיקרה: האיש אשר דעתו איננה מיושבת עליו אל יתפלל, ורבי חנינא לא התפלל ביום שהיה לו צער, כעס ודבר עצב, ואבי שמואל לא התפלל בשלשה ימים הראשונים אחרי שובו ממסעו, ועוד, אבל אשרי לאלה הנקובים, אשר מבלעדי המניעות הנזכרות ידעו בנפשם, כי בכל עת תמיד בתפילה מכוונים המה בתפילתם את הכוונות הדרושות בעצם השלמות בעבודה שבלב, אבל אנהנו, אשר גם מבלעדי מניעות כאלה בלתי בטוחים הננו, כי נוכל תמיד להעלות בלבנו את הרעיונות הדרושים לכוונת התפילה, אזי בעדנו לא נוכל לאמר, כי כמודם כמונו נתנהג גם אנהנו ככה, לכן לא נוכל לבטל שום תפילה מפני מניעות כאלה (סור א"ח צ"ח): אמנם עלינו החובה ככל האפשר, להשתדל לקנות לנו את הרעיונות הדרושים, להוציא לנו מהתפילה, בעוד הרעיונות האלה נחוצים המה לנו במאוד מאוד, ואם גם נקה מהן אף רעיון טוב אחד, להיות רשומי ניכר אתנו תמיד, גם זו לטובה בעד חיינו — בעוד יש לך על ידי ההתאמצות הזאת בחינה ומצדף עבור חייך, ובה בעת אשר תהרש, כי הרעיונות הנעלים הכלולים בתפילה עברו עליך בבלי משיב, מבלי השאיר שום רושם ופעולה בקרבך, אז תוכל להוכיח מזה כי השפלת מאוד בפנימיות נפשך, חזידעה הזאת לבדה תזכירך, כי החובה עליך לזרז את נפשך ולהתרומם ולעלות על המדרגה, אשר הציגו בעדנו חכמינו ז"ל בתעודת התפילה, אמנם גם ההכרה בעצמה מאפסת ההרגשה והכוונה באיזה תפילה, אשר לא הביאה לך פרי לחיים, גם היא תהיה לתועלת לך ונחשב הוא לצעד הראשון בעד ההתעוררות ותחיית הכוונה.

ג

התקדשות האיש והסביבה — כל הענינים הנכבדים בפרט אודות זה כבר בארנו במערכת החוקים פרק י"ד ובוה נזכיר רק דברים אחדים. אל תתפלל אם גופך נדרש למלאות את הצרכים הבהמיים. הרחק לפני התפילה כל דבר, אשר יוכל להפריע את גופך בתפילה, כמו שיעול והרקת כיחך וניעוד (צ"ב).

בעת התפילה, לא לבד, כי עליך להיות נקי בגופך, כי גם עליך ללבוש בגדים הגונים ולא יחסר דבר במלבושי גופך. בגילוי ראש אסור להזכיר שם ה', לקרוא בתורה או ליכנס לבית התפילה (צ"א). עטיפת בגד לבן (קיטל) (בדמיון התכריכים) ביום הכפורים תזכיר אותך את חליפות צבאך בחלד, ונוסף לזה גם את הטהרה כטהר מלאך עליון ביום הקדוש והנורא, הנועד לתשובה ולבחזינת החיים (תרי"ג). וכמו שעליך להופיע בימי שבת ומועד בבית התפילה בבגדי שבת ויר"ט, כן עליך לבוא שמה בימי ת"ב וצום בבגדים פשוטים. בדבר התקדשות

המקום מסביב לך ראה בפרק הנזכר, ובזה נוסף, כי עליך לראות, אשר קול מנגינות אשה בל יגיע לאזנך בעת התפילה.

ד

המצב בהדרת קדש:

פניך יהיו מופנים בתפילה אל המרכז הרוחני של ברית ישראל הרוחנית וביחוד בשמונה עשרה: במקדש: נוכח קדשי הקדשים, בירושלים נוכח המקדש, בארץ ישראל נוכח ירושלים, ובחוץ לארץ נוכח ארץ ישראל ובעדנו, עלינו לפנות את פנינו נוכח פאת מזרחית דרומית. אבל לא ישר נוכח מזרח. למען לא יתראה כאילו מכבדים אנחנו את השמש. מי אשר איננו יודע באיזה צד הנהו נמצא, עליו רק לכון את לבו מול אביו שבשמים (צ"ד). את השמונה עשרה התפלל בעמידה, ועמוד בתור עבד לפני ה' אדוניך, הרגלים מכוונות אחת אצל השנית, בראש כפוף מעט, בעינים מושפלות למטה לארץ, כאילו הנך עומד במקדש ה' בציון, ולבך יהיה נטוי ומכוון למעלה אל השמים, ידיך תהיינה מונחות כפותין (קשורין) הימנית על השמאלית, וכה עליך לעמוד בשובה ונחת ובפחד והדרת כבוד (צ"ה) בעמידה כזאת, שהיא רומזת על הכנעה והדרת קדש, עליך לעמוד גם בעת אמירת „ברוך שאמר“ (א"ח ג"א) „רברך דזיד“, „ישתבח“ (נ"ב). גם בעת התפילה המשותפת עם החזן (קכ"ד) „הוא רחום ואל ארך אפים“ (קל"ד), כמו כן באמירת ברכת מצוה של ציצית (ח') לולב (תרנ"א) ועוד באמירת הקדושה, עת תביע יחד עם מקהלת כל עבדי ה' גם את קדושת עצמך בתור עבד ה', עליך להרים את עיניך הסגורות אל השמים וגם את גופך עם רגליך המכוונות יחד תרים ממעל לארץ, להביע בזה את התאחדות כל עצמותך להתרוממות ממעל להתבל הארצי (קכ"ה): עליך לכרוע ולהראות ע"י הכריעה את הכנעתך ביתגדל, היא שמיה רבא, בריך הוא ואמן בקדיש (נ"ו) ובברכו לפי המנהג, גם הנך כורע בתחילה ובסוף ברכת אבות והודאה במחיים בשמונה עשרה, ובאופן כזה, באמרך „ברוך“, שבו תביע את התלסט דעתך, למלאות רצון ה', אבל כמו בבואך לפני ה', למלאות את רצונו בפועל, אז הנך עושה זאת במצב ישר ובתפארת אדם, לכן כאשר תבוא להזכיר אחרי ב"א את שם ה', עליך לזקוף ולהתרומם עוד הפעם וכמו כן בהודאה (ק"ג, קכ"א, קכ"ז), ובסוף השמונה עשרה בעת אשר תפסע אחור מעמידתך לפני ה', הנך כורע בבואך להפיר כעבד מרבו (קכ"ג) ובעלינו (קל"ב), גם בבואך גם בצאתך מבית התפילה — אבל בכל שאר חלקי התפילה מצבך יהיה בחשקט ונחת, הלא הוא בישיבה או אם תחפוץ ותמצא, כי גאות הוא ביותר לעריכת תפילתך, אזי תוכל לעמוד, אבל בהדרת קדש ובענוה, לבלי היות כפוף לאחוריד או נשען על צדך גם לא ברגלים נטויות או מונחות אחת על השנית וכדומה (צ"ה): קריאת שמע תוכל לקרוא בכל מצב הגוף כהוגן, גם בלכתך ובנסעך גם בשכבך על מטהך על צדך, אבל לא על ערפך ועל פניך. ויען כי קריאת שמע דרושה להיות יסוד מוסד לכל חיינו ולהביא לנו את הקדושה, לכן עלינו לקרוא אותה בשכבנו ובקומנו ובלכתנו בדרך (ס"ג). תחנון רק בישיבה, ובמקום שיש ספר תורה נופלים על פניהם,

מצב המסוגל בעד התבוננות ובחינת החיים (קל"א). גם ברכת המזון יאמרו בישיבה במקום הסעודה, וגם אז תהיה ישיבתך בכבוד והדר בלתי נשען וכדומה (קפ"ג). בח"ב יאמרו את הקינות כאבלים בשבתם על הארץ (תקנ"ט), וכמו בחיים, שעליך לשוות ה' לנגדך תמיד וכברו מלא עולם, לכן אל תרים את עיניך הפקוחות בתפלתך השמימה, אשר זאת תוכל להחשב כאלו תדמה, כי אך בשמים מכון שבתו של ה', רק עליך לדעת ולחשוב, כי ה' הלא נמצא הנהו בכל מקום וקרוב הוא לכל ופניו הולכים אתך, ומפיו עליך להשפיל מפני הדר גאונו את מבטך ארצה. אומרים במליצה יפה, כי המלאכים, שהמה הלא יודעים, כי כבוד ה' מלא עולם, המה ישחקו על זה האיש אשר בתפלתו ירים ראשו ועיניו השמימה, לדרוש את ה' במכון שבתו (צ"ה). בקריאת הפסוק תראשון של שמע, המנהג הוא, להניח את היד על העינים ולעצום אותן, לבלי לחשוב ולהתבונן על שום דבר, רק לקבץ את כל החושים, ולחבב את תוכן האמירה הנעלה ההיא (ס"א), והנה כמו בכל עת תפלתך והתמהמהך בבית התפלה, עליך לתגות רק בדבר מלוא תעודתך זאת, כן תראה בפועל בכל הליכותיך בקדש שמה ובכל תנועותיך את מחשבתך הטהורה — עליך למהר בלכתך לבית התפלה, אבל בהיותך בבית התפלה אל תרוץ עוד, רק לך-לך בשובה ונחת לבוא על מקומך, כמו כן בצאתך משם (צ'). בבואך על מקומך בבית התפלה עליך לשהות מעט, לקבץ את רעיוניך ואל תתפלל תיכף, אל תשמיע קול שיעול חזק, אל תזרוק את כיוך וניערך, אל תגהק ואל תפסק בעת התפלה וכדומה (צ"ז). אל תקרץ בעיניך, אל תעקם את שפתיך, אל תורה באצבעותיך (ומה גם כי איסור גמור וחמור הוא לדבר דברים בטלים ובכלל לדבר ולשווח בבית התפלה או עת התפלה בביתך) (ס"ג), וגם את בניך תלמד ותחנך, לעמוד בהדרת קדש בבית התפלה, אבל אלה הילדים, אשר ירצו בבית התפלה הנה והנה ולא יחזיקו מעמד ומצב הגון, את אלה עליך להרחיק משם (קכ"ד). ילדים קטנים הצריכים לשמירתך לא תקחם עמך לבית התפילה (צ"ח). בלכתך לעלות לתורה, עליך ללכת ולבוא אל הבימה בדרך קצרה ובעזבך אותה תלך בדרך ארוכה. אם הדרכים שוים, אזי עליך ללכת בימין ולעזוב אותה מן הצד השני (קמ"א). הגתיבה והלקיחה של ספר התורה דרושה להיות תמיד ביד ימנית (רס"ב). עליך ללוות את ספר התורה בהכניסם אותו אל הארון (קרי"ט) ועוד. — האומנין בעשותם מלאכה בראש שורת הבנין קוראים ק"ש במקומם ואינם צריכים לרדת מטה (ס"ג). שמתה עשרה המה מתפללים בעת עבודתם בבוא העת להתפלל ורק ברשיון האדון, אם מפורש או בשתיקה (ק"י), במחלות ועל נסיעות ראה צ"ד.

ה

התקום:

עליך לקבוע מקום בעד תפלתך, לבלי תשנה אותו מבלי אוגס, גם בעד תפלתך ביחיד בביתך, עליך לקבוע לך מקום מיוחד, ששמה תתפלל בלי מפריע — הן עליך, לצאת מחייך הנהוגים בתפלתך ולהתיצב לפני ה', לכן המקום היותר נאות בעד התפלה הוא אצל הקיר, בעוד שמה אין דבר החוצץ לפניך ועומד הנך בלי סרדת הרעיון לפני ה', לכן הכותל הנהו המקום היותר טוב והגון בעד התפלה, ואם הוא באפשרי, אזי טוב הוא, לבל תהיה כל חציצה בינך ובין הכותל, ומפני זה מקום פגוי ומגרש חפשי בטבע וביחוד הככר, ששם יסבו אותך עולם היצורים הוא המקום הבלתי מסוגל בעד התפלה. — אל תעמוד על הספסל, על הכסא וכדומה או על גובה משלושה טפחים, זולת אם תכוין בזה, כי העדה תשמע טוב יותר את קול התפלה, אבל מותר הוא, אם הגובה הוא המציין את המקום הקבוע בעדך, כמו שלושה טפחים בגובה וארבע אמות ברוחב או מקום המוקף במחיצות של כתלים. — כבר הזכרנו למעלה, מה נכבדה היא עבודת ה' בצבור, ומה נכבד הוא המקום, ששם מתפללים בציבור, לכן עליך להשתדל, להתפלל תמיד בציבור, אבל אם מפני איזה מפריע לא יכולת לבוא ולהתפלל בעת הקבוצה יחד עם העדה, גם אז, אם נדרש לך להתפלל ביחידות, טוב הוא יותר, כי תתפלל את תפלתך זאת ג"כ בבית התפילה. — בעת תפילתך אל יהיה שום דבר ממול פניך, אשר ימשוך את מבטך אליה, לא תמונות ולא ציורים, אף אם הם ממלאכה בלתי מפוארת, גם לא ראי (שפיעגל) וכדומה (צ' צ"ח). את הגריכה אחרי ההנאה אחרי אכילת פת יברכו במקום ההנאה (קפ"ד).

ו

הזמן:

הזמן בעד קריאת שמע בשחרית הוא, למן העת, אשר נוכל כבר להבדיל את הדברים מערבוביא של חשכת הלילה. הלא הוא, כי תוכל להכיר את חברך הרגיל עמך קצת במרחק ד' אמות. — עד סוף ג' שעות שהוא רביעי היום (3/12) מהיום חושבים אנחנו מנץ החמה עד צאת הכוכבים), ומצוה מן המובחר, לקרוא מעט קודם נץ החמה, למען תשלים את הק"ש וברכותיה עם הנץ החמה ותוכל להתפלל שמונה עשרה. — בעת האונס משיעלה עמוד השחר, וברכת יוצר אור תברך, כאשר תוכל להבדיל בין צבע לבן לצבע חבלת (א"ח נ"ח). זמן שמונה עשרה של שחרית מנץ החמה עד 4/12 מהיום (פ"ט). זמן תפילת מנחה אחר 9½/12 מהיום ולמעלה עד הלילה, ולעת הצורך אחר 6½/12 מהיום (רל"ג). זמן תפילת מעריב אחרי צאת שלושה כוכבים קטנים (וביום המעונן אזי, בעת, שאין אצלך כל ספק, כי כבר הגיעה עת הלילה) וזמנה עד חצי הלילה, ואם עבר ואיחר ולא קרא, עד שלא עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו, בעבודת ה' בצבור, למען לא יהיה

נדרש. לאסוף עוד הפעם את עדת המתפללים. מתפללים מעריב אחרי תפלת מנחה, אבל לא יתפללו $1\frac{1}{4}$ שעה קודם הלילה, אולם אם הנך מתפלל בביתך, עליך לחכות בתפלת מעריב עד הלילה (רל"ג, רל"ה). במוצאי שבת ראוי לאחר מעט מפני התוספת (עדות פרק ה') (רצ"ג). תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית ובכלל לא יאחר משבע שעות ביום (רפ"ו). תפלת נעילה: כשהחמה בראשי אילנות, כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, אך לפי הנהוג ישלימו אותה עם הלילה, אבל עלינו להחל אותה בעוד יום (תרכ"ג). זמן של סוף הלילה לפני היקיצה של הברואים, אשר אז יחלו לבא חיים חדשים בתבל הארצי, הנהו מסוגל לבחינת הלב והנפש, ולכן בחרו את הזמן ההוא בימים שלפני ר"ה ויוה"כ לפי לאמירת הסליחות. את הסליחות יחלו לאמר ביום א' שלפני ר"ה, ואם ר"ה חל ביום ב' או ג' יחלו ביום א' משבוע הקודם (תקפ"א, א') וגם בכל יום מזוהים אותנו: להתגבר כארי לקום בבוקר לעבודת בוראנו ולעורר השחר (א). הקדושה של תפלת צבור כה נעלה היא, עד כי באופן, אם גם לא תוכל מאיזה סבה, ללכת לבית אלקים בשעת התפלה, עליך לשפוך שית יחד בזמן שמתפללים בני מעודה, ובמחשבתך תכוין להשתתף בתפלתך אל תפלת הצבור הכללית (ראה למעלה א"ח צ').

ז

הקבוץ לתפלה בצבור

כל התפלות הנאמרות ביחוד בצבור כמו קדיש, ברכו, קדושה, ב"כ, קה"ת ועוד, יתפללו רק בקבוץ מגין עשרה אנשים גדולים ובני חורין. אספה כזאת בנוגע לעבודת אלקים נקראת בשם "עדה" — גדול ביחס כזה, כמו בכל דבר חיוב דתי, הנהו גם הנער, אחרי מלאות לו י"ג שנים. חרש שוטט וקטן בלתי נמנים אל מגין עשרה. — העשרה יתאספו במקום אחד והחזון עמהם (ג"ה).

ח

חזון — חזון יוכל להיות רק האיש ההגון ומוכשר, להיות שליט ציבור. להיות ראוי לחזון נבחר את זה שהוא איש הגון, ירא חטא, תם וישר, לבל ישא עליו שם רע, גם ענו ומרוצה לעם, איש, שיש לו נעימה וקול ערב ורגיל הוא לקרוא בתורה נביאים וכתובים. אם לא נמצא, מי שתהיינה לו כל המדות המעלות האלה יחד, יבחרו את הטוב שבציבור בחכמה ובמעשים טובים. להבנת התפילות היתרון על הקול הנעים. העדה תמנה חזון הגון, אשר למצער הוא בן כ' או י"ח שנים ורק באקראי ימנו חזון צעיר לימים אחרי צבור לו י"ג שנים, ואם אין אחר, אז יוכל להיות חזון תמידי. — מבטא החזון דרוש להיות צלול וברור. אל יחלל החזון את דיבורו ואת מנגינתו גם מחוץ לבית התפילה. דיבור וזמירות דרושים להיות תמיד טהורים ובלתי מחרים לקדושת ה', ומה גם בנוגע לארחות חייו של החזון. בגדי החזון בעת התפילה, דרושים להיות נקיים וגופו מכוסה על רגליו. — אל יתפרץ איש להיות ש"ץ נגד רצון העדה ולא יענו "אמן"

אחרי ברכת החזן, אשר בחזקה יקח לו את המשרה הזאת. וביתר, להיות זהירים. לבלי יצא ריב ומדון בדבר עשיית איזה מצוה בעבודת ה' בעדות קטנות טוב הוא, כי יתפללו רק החזנים הממונים תמיד (נ"ג, תקפ"א).

ט

חובת עבודת ה'

נשים בלתי חייבות בק"ש (ראה מצות פרק ד') אבל יציאת מצרים, שהיא היסוד של כל חובות ישראל, לקבוע אותה בכל יום בנפש ורוח, טוב הוא, כי גם הן תזכרנה אותה ולמצער לקרוא את הפסוק הראשון מק"ש, לקבל עליהן עול מלכות שמים (ע'). אבל הנשים חייבות הנה בתפילה ואם לא בכל התפילות שאנו מתפללים בשלמותן (ק"ו). הנשים חייבות בברכת המזון (קפ"ו) ולשמוע את קריאת התורה ברבים (רפ"ב). ילדים אם מוכשרים המה לזה, יחנכו אותם לקרוא ק"ש (ע') שמונה עשרה (ק"ו) ברכת המזון (קפ"ו) ועוד. אונן (עדות פרק כ"ג) פטור הוא מתפילה וזאת בשבת ויו"ט (ראה ע"א), גם פטורים המה מזה המתעסקים עם המת אם לא יוכלו למלאות את שני החובות בעתם. אל יתפללו בארבע אמות של המת, בחדר ששם הוא שוכב ובבית הקברות (ע"א ע"ב). העוסק בצרכי ציבור באמונה, או אם אין איש אחר, אשר ימלא את העסק ההוא, וכבוא העת לקרוא ק"ש ותפילה, אל יפסיק העסק ההוא, רק יכלה אותו ראשונה ויתפלל אח"כ, אם יש עוד זמן לזה, אבל עליו להפסיק מעבודתו ולקרוא את הפסוק הראשון מק"ש. עסקים אחרים, אם התחיל אותם לפני זמן התפילה יוכל לכלות אותם ואח"כ יתפלל, אבל אם החל בזמן שהגיעה שעת התפילה, עליו להפסיק. — משובח הוא זה אשר בכל האופנים יפסיק מעבודתו, מיראה פן יעבור זמן התפילה (ע'). בבוקר אל תלך לעסוק בשום עסק ומלאכה בטרם תתפלל את תפילת השחרית, וזאת באופן אם עליך לנסוע ומדאגה מדבר פן תאחר את ההזדמנות. — אל תאכל ואל תשתה בטרם התפללת ורק תוכל לשתות מים, אבל מאכל ומשקה בגלל רפואה הורשה לך, כמו כן תוכל לטעום דבר מה, בידעך, כי אם לא תסעד לבך בדבר מה, לא תוכל לכיין בתפילתך הכוונה הדרושה ויחלש לבך עליך, ואשר באופן כזה יחשבו את הרעב והצמאון למצב של מחלה והמזון המשקה לסמי מרפא. גם לימוד התורה לפני התפילה אסור, אם עיני תוכל לאחר את זמן התפילה, אבל מותר הוא ללמד את אחרים (פ"ט). לפני תפילת מוסף מותר הוא להנות איזה הנאה (רפ"ו), כמו כן חצי שעה לפני שאר התפילות: מנחה, מעריב ועוד, ועליך לחדול תמיד מעסקים כאלה, אשר בנקל תוכל לאחר את התפילה (ראה רל"ב, רל"ה).

טוב ונאות הוא לתת צדקה לפני התפילה (צ"ב).

אם נתבונן על חין ערך התפילות, שהנה מסורות לנו וקבועות לשלמות גפשונו, ועל ידן הנחילו לנו את רעיונות החיים היוזר נכבדים, אשר אם נרכוש אותם, אזי נעצור כוח לצרף וללבן את פנימיות גפשונו, בעוד המה יכונונו, ירוממו, יחזקו ויכשירו את לבנו וגפשונו אל אבינו שבשמים בפעולות לחיים, אזי לא דבר נקל הוא הדעת הברורה, אם יצאנו ידי חובתנו, להעביר לפנינו את חוג הרעיונות האלה בעצם שלמותם או חסר דבר ובלתי שלם הנהו, — לכן עלינו

לדעת דבר לאשורו באופני ספקות, בהפסקות, בשגגות, במניעות וכדומה, אשר על אודות כל אלה כמו ביתר ביאור על אודות כל הענינים שהצגנו בזה, נבקש את הקורא, כי יקרא את כל הדינים בפרט בש"ע א"ת.

אנחנו נסיגנו בזה להציע את פרשת התפילות הקבועות לנו מחכמינו ז"ל, אבל כמו התפילות הנהוגות, שהנה ערוכות וקבועות בעדנו לצרף את פנימיות נפשנו, ועל פיהן לחזק ולקדש את רוחנו, כן אתה תוכל תמיד, בעת אשר חייך הפנימיים או החיצוניים יראו ויורו לך את הצורך והנחיצות, לרכוש לך מחדש: הארה, כוח, קדושת הרצון ומנוחת הנפש, או צא מחוג חייך הפועלים והתצובה כה לפני ה', ובתפילה הנובעת ממקור לבבך תשפוך שיח ותעתיר לה' ובפני ה' תרכוש לך את האוצרות הדגולים בעד חייך לטוב לך.

יח

יראת מקדש

את שבתתי תשמר ומקדשי תיראו אני ה' (ויקרא כ"ו, ב').

א

ה' דיבר אל משה: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ"ה ח'). מ'קדש — מקום בעד הקדש, בעד הקדש שהוא גבוה ונעלה ממעל להחיים, שצומד הנהו מחוץ להחיים, והוא יחנך וימשוך אליו את החיים ובקדושתו יחדור בתוך החיים ויקדשם — ועשו את המקדש „לי", הלא הוא, כי יכוננו את הקדש „לי", לה', והכוונה בזה, לדעת, כי הקדש אשר לישראל מוצאו מה', אף עליהם להעמיד את הקדש ישר תחת השגחת ה', להורות, כי מידו הלא הוא ומפעלות ה' הוא זה. — ובאופן כזה יאהיל ה' ישכין את שכינת עוזו בתיכם, ה', אשר כבודו החדדו הדרו אמנם מלא שמים וארץ, אשר ממשלתו מקפת את כל האנושית, הוא יראה ויוכיח בעליל את הממשלה הזאת בחיי האדם עליך, ע"י קרבת ה' ושכינת עוזו, להיות אלה מקרוב בקרב ישראל, ולהראות לכל, כי הוא ישא ויסבול את חיי העם, אשר ברא לכבודו, ואשר חיינו ינובו ממקור החיים שלו, כי ישפוך את רוח התורה, אשר הביע לעמו הלאה והלאה, וכי קרוב יהיה אל חיי הכלל ואל חיי הפרט, אף גלוי לכל יראה את פני שכינת כבודו ע"י כוח הבריאה בענן ובאש ועוד בנסים גלויים, ובגדלו ובמפעליו הרוחניים, להיות נקרא בשם „יושב תהלות ישראל", הלא הוא, כי על ידי עם זו יצר לשמו, אשר בו בחר, להיות גושא התגלות התורה יחנך את האנושית בכל הצתים ובכל הזמנים — ובעת אשר הופרה הברית ונתק הקשר, למען יחדשו עוד הפעם את הברית עם ה' ולקשר מעצמות את הברית ביתר שאת, ביתר תוקף ועוז ע"י „הקדש" הנובע מן „המקדש".

ב

אבל לישראל אין קדושה אחרת יותר נעלה, שהיא תתן את ערובתה בעד ערך ישראל, בעד בחירתו מה' והתגלות ה' ופרשת. כל מעלת תעודת חייו כמו "התורה" — כל מסירת נפש לה' — היא לא זולת — רק קדושת עצמו למלוא התורה — וכל סור מדרך ה' היא לא אחרת, רק סור מדרך התורה — ואם כן כל תשובה לה', הלא היא תשובה שלמה "למלאות" את "דברי התורה" — יצן התורה לבדה הלא היא הקדושה הגבוהה מעל הגבוהה, שהיא ניתנה ומכוננה בישראל, לתנך על ידה את בני ישראל לדורות עולם — אמנם מעלת ישראל עוברת ובטלה מן העולם בביטול התורה חלילה, גם ההתחלה בעצמה של התגלות התורה הלא המה: "לוחות העדות", המה יכלכלו את העדות בעד המעשה בפועל של התגלות הדת. הלוחות המה "מעשה אלהים", בעד המה ידועו ויביעו את הכרת ה' והתגלות הדת, ועדותם עדות נאמנה כעדות "השמים והארץ" על בוראם ויוצרים.

ג

לכן המקום הקדוש, הבית הנבנה לקדוש ישראל, המקדש, שהנהו הקשר האמין בין ישראל וה' ושכינת כבודו בקרב עם ישראל, הבית ההוא יכול להיות נבנה בנגלה רק בעד התורה, להראות על ידה, כי באמת החוק לישראל הוא רצון ה', דבר ה' והתגלות ה' הנהיג ולהוכיח, כי כמו שהתורה היא נובעת מהאל היחיד ומיוחד, כן ה' הלא הוא הנהיג גם חתומך אותה, הוא מגן ומחסה בעדה, וע"ד העדות בישראל על אודות שכינת כבודו, ע"ד כוחו וממשלתו של ה' בקרב ישראל, את זאת ידועו שלחי עליון — הענן והאש וכדומה.

ד

במקדש היו שוכני הקדש קדשים לעין בשר, לא זולת, רק "ארון הקדש", שהוא כלכל בתוכו: "לוחות העדות" בעד התגלות הדת ונלווה עמם גם "תורת משה", אשר כתב אותה מפי ה', ואשר מפני זה נקרא הנהו באמת בשם "ארון הברית": הלא הוא הערבון והתנאי של הברית בין ה' וישראל, כמו כן נמצאו שמה שלושה זכרונות מחיי ישראל במדבר: "שברי לוחות בארון, צנצנת המן ומטה אהרן לפני הארון, הראשונים מורים על הסליחה והכפרה, השנית זכרון בעד "החזקת הגוף" של האומה, השלישי "התבטחה בעד החזקת הרוח ע"י סדר ה'": כל השלושה אלה גם יחד המה עדות נאמנה בעד אהבת ה' וחלישות האדם. קדש הקדשים הי' אנבדל מהקדש ע"י "פרכת" ובמקדש מימין המבוא היתה המנורה דולקת בעלת שבעת הקנים ומשמאל על שולחן הקדש היו ערוכים ומסודרים שנים עשר לחם (לחם הפנים), אשר הראשונה רמזה על אור מאיר של הרוח והשניים על מזון הגוף, להורות, כי חיי הרוח וחיי הגוף גם ההחזקה של שניהם מיד ה' למו. בדברים הנמצאים בקדש נראה אלינו ה' בתור מחלק ואדון על שפע החיים והחכמה, אדון הגוף והרוח — ובקדש הקדשים בתור גותן ומורה את דת קדשו, אשר בגלל קיום התורה נותן הוא לנו את הגוף והרוח

ומתנות הגוף והרוח, ואשר שניהם כאחד ניתנו על תנאי וברית התלויה בקיום התורה גם למלוא התורה ניתנו לנו כל אלה — „אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד“! הלא המה שלושת התנאים בעד חיי העם וחיי איש פרטי. — למען דעת, כי הגוף, הרוח והדת — מה' המה לנו.

אולם המקדש לא כילכל ולא צייר את הקדש בלבד, כי היה גם המרכז הגבוה והנשא ממעל להחיים, אשר עליו לחנך את חיי העם לקדושתו — ואשר ממנו חזרוס ותביע קדושה בקרב כל אברי האומה — שמה ברגש ההתמכרות אל ה' כעם וככל איש פרטי יקדש את עצמו לה', הלא הוא למילוא תורתו — עולה. — שמה יפקידו ויקדשו לה' את כל העתיד ע"י ההחלטה, כי אחרי אשר יקבלו אותו מיד ה' יקדשוהו למלוא תורתו (מנחה ונסכים) (עצמות הגוף העתידה) — שמה יביעו את רגש השמחה מהטוב המקובל, או את אשר קיוו לקבלו, לטהר אותו עוד הפעם מאהבת עצמו (חלב) ומכל הנאה הדומה והנאות הבהמיות (יותרת על הכבד, כליות), ובעליצות נפש, לקדש את החיים הנתונים מה' עם כל חלק מכוחו (דם) אל ה', הלא הוא, למלוא דת קדשו — שלמים, תודה — שמה כרתו את הברית עם ה' ותורתו מחדש, אם חטאו ואשמו באיזה דבר ולהקריב גם להסיר בזה את מקור החטא: את אהבת עצמו וההתחרות להנאה, ולקדש את החיים עוד הפעם מחדש לעבודת ה' ע"י מלאות תורתו — חטאת ואשם — ולמען נפש ישראל תתעתד תמיד, להוציא לפועל את חכמת התורה בחיים עפ"י התורה עם המתנות הפנימיות והחיצוניות הניתנות לזה (קטורת).

לתכלית זו היה בנוי לפני מבוא המקדש „מזבח העולה“ ובקדש לפני המנורה והשולחן מול קדש הקדשים „מזבח הקטורת“, הראשון, „מזבח הקרבנות“, לרכוש על ידי העבודה ההיא את קדושת הפעולה וקדושת מנת גורל האדם, ולקדש את השמחה והתשובה, השני „מזבח הקטורת“, לרכוש את קדושת חיי הנפש והרוח יחד בהעלות הכהן את המנורה ובהקטירו את הקטורת.*

1

לכן המקדש דרוש להיות „לב האומה“ אשר ממנו יזרום ויביע חיי הרוח, חיי הנפש והפעולה בקרב ישראל, ואת אשר אבדו ע"י החטא, לרכוש עוד הפעם מחדש. על אודות המקדש יאמר ה' „את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'“, יען כי שניהם כאחד „השבת והמקדש“ המה נחשבים „למועד“ — השבת „בזמן“ והמקדש „במקום“, הן המה „היום והמקום“ הקדושים, אשר המה יקראו אותנו לקדושת החיים. יראת מקדש מורה על כיבוד התעודה הרמה, שהוא נושא עליו

לכתוב ביתר באור אודות הוראת הקרבנות בעבודת ה' במקדש, ולהראות אתותיהם איתות בדיבור כמו במעשה בציורים מובנים ונאותים, אם כי היה מועיל מאוד בעד היחוסים שלהם בהיותם נזכרים בתפילה ובפיוט, בכל זאת לא נוכל להרחיב דברים אודות זה, לבלי לצאת מגדר תוכן הספר, הן גם קדושת המקדש הצגנו בזה רק בגלל החובה של יראת מקדש, אשר בעדנו הוא נהוג רק בעד המקום של המקדש החרב זה כבר ושיבנה ב"ב בעתיד, אף בגלל החובה של „יראת מקומות הקדושים“ בתי מקדשי מעט בגלות, שהיא משותפת לזה.

וביחוד ועל כולם לכבד את ה', שהוא קידש את התעודה הזאת, לכבד את המקדש בתור קשר וברית קדש, אשר יחזיק וימשוך אותנו אל ה', ולבלי לחלל ולהמית בנפשנו את יראת הקדש. לבלי יעבור ויבטל מהקדש, הכשרו לחנך אותנו אל הקדושה.

ז

אם כי המקדש חרב והר ציון שמם, ההר חמד אלקים למקדשו גם אזה ה' למושב לו, בכל זאת חין ערכו עוד חופף עליו ובעדנו המקום הוא קדוש לנו חמיד, גם החובה מוטלת עלינו לעולם: לירא אותו „יראת מקדש“ והדרת קדש. גם היום אסור הוא לבוא במקומות ההם בקלות ראש. אסור ללכת במקלו, במנעליו ומכוסה באבק. אל יבוא שמה בצרור או בשאר דברים המיועדים לשאר צרכי העסק. אסור לרוק גם להשתמש בהם לקצר את הדרך, וגם עתה אל ידרכו על אדמת קדש זאת זולת להשתפכות הנפש והרות. זבים זבות נדות וילדות וכל אלה, אשר ע"י שנויי הגוף נטמאו, אל יבואו על ההר, ויען כי אנחנו כולנו טמאי מת, לכן אנחנו מדאורייתא לא נוכל לבוא בפנים העזרה ומדרבנן נוכל לבוא רק עד החיל. — אסור הוא לעשות צרכים בהמים נגד מכוא המזרח — ובכל מקום במקום החפשי אסור לעשות זאת בין מזרח ומערב (ראה רמב"ם הל' בית הבחירה פרק ז', א"ח מ"א תקס"א, כלים פרק א' ג').

ח

אבל גם בגלות יש לנו מקומות כאלה, אשר הדת דורשת מאתנו כי נכבדם „בהדרת קדש וביראת מקדש“. כל המקומות הנועדים להיות מקור נפתח בעד הרוח, אשר ישקה אותו בחכמת התורה או המקום הנועד בעד הרוח והנפש, ששם יכרתו יחד הברית עם ה' בעד החיים ולפי מושג „תורת החיים“, הלא המה המקומות הקדושים שלנו בגולה, שהמה קדושים לידעת התורה, גם אלה, אשר ירוממו אותנו, לקיום התורה בפועל, לרכוש לנו קנין התורה, שהיא הקנין האחד של חיי ישראל לתנאי ולתקומת האומה הנצחית, ואשר מפני זה ניצל הנחזק הקנין הנעלה הזה מתוך המהפכה של מנת גורלנו החיצונה, עת כעס אויב שלט עלינו לרעה, גם זדון עריצים ודמיון כחב חרבו ובלעו את תפארתנו וחמדותינו, שהיו לנו בימי קדם. הקנין ההוא נשאר לנו לפליטה, והבתים אשר נבנו לכוון ולנטוע אותו בקרבנו, הלא המה „בתי מדרש ובתי תפילה“, האחרונים לבחינת החיים וקדושתם — „בתי כנסיות“.

ט

ויען כי הבתים הקדושים הן המה התנאי האחד בעד מציאות ישראל ותקומתו, לכן חובה קדושה מוטלת על כל עדה, גם למלוא החובה הזאת כל אחד מחברי העדה יוכלו להכריח לזה, לבנות בקהל עדתם בית הכנסת או בית המדרש ולהכין בו את כל הנדרש שמה, ובעד לימוד התורה, לקנות את הספרים הדרושים לשמוש הרבים, לבל יחסרו שמה המקורות הנאמנים לידעת התורה ותמה ביחוד „תנ"ך ורש"י“ (א"ח ק"נ).

אם באפשרי דרוש להיות בית התפילה נבנה גבוה מכל בתי העיר — בכותל המזרח של בית התפילה יעריכו את הארון הקדש בעד ספרי התורה וממול ארון הקדש הוא מבוא הבית. באמצע הבית בימה, לקריאת התורה (ק"נ). בצד המזרח יעשו חלונות, ובכלל יעשו חלונות הרבה בבתי כנסיות, להביא אור רב אל תוכו, ונהגו לעשות י"ב חלונות. בכל צד שלוש חלונות (צ'). אל יעשו בקירות בתי התפילה שום ציורים, מתחת לקומת איש, לבל יפנה המתפלל את רצונו אליהם. וכמתכונת מקדש ה' בציון עם כל ההכנות אשר בו. אסור לעשות (רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו').

בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטלה. — אין אוכלים ואין שותים בהם, רק אלה תלמידי חכמים, הלומדים שמה, אוכלים ושותים בהם, אם אין להם מקום אחר. אל יתקשטו ואל יטיילו בבתי התפילה ואינם נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים — אין עושים בהם עסק ואין מחשבים חשבונות, זולת חשבונות של מצוה, ובאים שמה רק לשם מטרותם. אם נחוץ לבוא בהם איש לאיזה תכלית אחרת לצרכו, אזי עליו לשהות שמה מעט ולקרוא דבר מה, ומי שאינו יכול לקרוא, עליו לשבת מעט, שגם הישיבה מצוה, כנאמר „אשרי יושבי ביתך" — אין ישנים בבהכ"נ, אבל לצורך בהכ"נ מותר גם לאכול. — אם יש לבהכ"נ שני פתחים לא יכנס בפתח זה לצאת בפתח השני, לקצר דרכו. אם ירוק שמה, עליו לשפשף בקרקע. — בגוף נקי ובבגדים נקיים עליך לבוא בבהכ"נ, ואת בית התפילה בעצמו יכבדו וינקו ויהיו מוארים בנרות, גם את בית תפילה החרב יכבדו אותו באופן הנזכר, אבל לא ינקו אותו. — העליה בבית התפילה ביחוד, אם היא נבנתה רק בשבילו, ג"כ לא ישתמשו לשום שימוש של חול, למשל, לבלי עשות שמה מקום לישון, אבל המרחב מסביב לבית התפילה מותר. — (קנ"א).

אל ישימו יד, לסתור בית התפילה העומד או על החלק ממנו, בטרם נבנה הבנין או חלקי הבנין החדש, וזה באופן, אם יחפצו, להרחיב וליפות את בית התפילה, אבל אם חרבו יסודות בית התפילה הישן או כתליו נוטים לנפול, סותרים אותו מיד, ומתחילים לבנות אותו במהרה ביום ובלילה, פן תדחק השעת וישאר חרב. כל סתירה בבלי תכלית בבית התפילה הוא חטא (קנ"ב).

כל הדבר הקרוב יותר בשימוש אל ספר התורה, עלינו לכבד אותו בחשיבות קדושתו יותר, ובכסף מכירתו, עלינו להשתמש לקנין דבר של קדושה גבוה יותר ולא לדבר שהוא יורד מקדושתו, גם לא לדבר הדומה להדבר הנמכר, כמו כן, הכסף שנקבץ בעבור בית הכנסת, אל ישתמשו בו לתכלית פחותה מזה, ורק מכסף העודף יוכלו לקנות מה שירצו. מוכרים בהכ"נ וכן שאר דברים שבקדושה ואף ספר תורה, אם אין אופן אחר לזה, להספקת תלמידי חכמים ולהשיא יתומים ולפדיון שבויים, ובאופן אם יש עוד בהכ"נ או שאר דברים שבקדושה אחרים (קנ"ג). ע"ד מכירת בהכ"נ ושאר מוסדות העדה ונכסיה מתי הוא אסור ומתי הוא מותר וכן ע"ד השימוש עם בהכ"נ מכור ובהכ"נ חרב ועוד, ראה קנ"ג, קנ"א, קנ"ב, קנ"ד, י"ד קפ"ב.

כל מוסדות העדה אל יכלאו אותם משימוש, גם בעד האורחים (א"ח

קנ"ג). בית התפילה אשר יעדו לזה, יקבל רק אז את קדושתו רק אחרי אשר התפללו בו פעם אחת (שם). בית, אשר יתפללו שם רק במקרה אין לו קדושת בהכ"נ (שם). כל הדברים הבאים בשימוש של מגע עם ס"ת, תפלין, מזוזה וספרים ועוד, עלינו להחזיק אותם בקדושתם, מבלי להשתמש בהם לשאר צרכים, ואם בלו או נשחתו, אזי נדרש לקברם, גם בזה יש ללכת אחרי המנהג הכללי — כל דבר, אשר הוא נבזה לך לשימוש של עצמך אל תשתמש בו לשימוש של עבודת אלהים (קנ"ד).

יט

איסור עבודת אלילים

אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו' וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת וגו' (שמות כ' ב').

זבח לאלהים יחרם, בלתי לה' לבדו (שם כ"ב, י"ט).

כי לא תשתחוה לאל אחר, כי ה' קנא שמו אל קנא הוא (שם ל"ד י"ד).

אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם (ויקרא י"ט ד').

ונשמרתם מאד לנפשתיכם, כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחרב וגו' פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל וגו' (דברים ד' ט"ו).

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן (שם כ"ז ט"ז).

א

בעבודת ה' שבלב, עליך להתעתד ולהתקדש, להיות עבד ה' בפועל, בעבודת ה' בדיבור — או בעבודת הקרבנות, עליך להיות „עבד ה'” — אבל עליך להיות רק עבד ה', האל היחיד ומיוחד, ועליך לעבוד רק את ה' האל היחיד ומיוחד לבדו! וכמו שעליך להשליט בכל חייך הפנימיים והחיצוניים רק את שלטון האל היחיד ומיוחד, לשמוע רק בקולו ולעשות רק את רצונו, כן עליך להבטיח גם את ידיעה גם את ההכרה מממשלה כזאת, גם החלטתך למלוא רצונו כזאת, גם את קדושתך לחיים כאלה, רק לה' לבדו, אם בדיבור או בפעולה לשם אות וסימן — וכמו שמצוות הנך, כי מלבד האל היחיד ומיוחד לא יהיה לך אלהים אחרים, כמו כן אל תקדש את עצמך, להיות עבד לזולתו רק לה' לבדו, יען כי ה' הוא „אל קנא”, האל, אשר לו הצדקה לבד לדרוש ממך את זאת. האל היחיד ומיוחד ידרוש, כי הוא לבדו יהיה לך לאל אחד ולא ישא ולא יסבול שום אלקות, אשר תקבל מבלעדיו, לבל תחשוב מבלעדי ה' את זולתו גם כן לאלקות, אם ממעל או עמו או גם מתחתיו, כי אם לא תקבע בלבך, בתור ידיעה נאמנה, כי מבלעדי ה' לבדו, הכל כאשר לכל הנהו דומה לך, בהיותו גם כן יצור ועבד ה', או אז יחדל ה' מהיות לך האל היחיד ומיוחד, יען כי חדלת מהיות עוד שייך לו לבדו — הרעיון מהאל היחיד ומיוחד הנהו מוצא הכל ומכלה כאש אוכלת, יען הוא לא ישא ולא יסבול שום אחר עמו בעבודתו.

ב

לכן מי מישראל, אשר יעבוד שום עבודה מבלעדי ה', האל היחיד ומיוחד, אם יעבוד לאיזה ציור ודמות לאיזה סמל ושום דבר, מי אשר מבלעדי ה' יעשה איזה מעשה של כבוד, או יעריך ויביע איזה עבודה שבלב, הערוכה רק לה', לשום דבר זולתו, אם יקריב לזולתו קרבן או יקטר, ינסך או יזה או יכרע אליו, או יעשה שום פעולה של עבודה, אשר עבודת האלילים ערכה מעשה כזה לכבוד איזה אליל — איש כזה הלא כרת את מיתר (נערף) חיי איש ישראל — לכן האיש ההוא כרת יכרת (בידי שמים) — גם להראות לאליל איזה חשיבות, אהבה וכבוד, ואם גם לא כבוד אלקים, כמו חיבוק ונישוק, או להתיפות לפניו, ולהלבישו וכדומה, גם הוא עבר על מצות ה' — כמו כן עליך, לחדול גם מפני מראית עין בדברים כמו אלה.

ג

וכמו שאסור עליך לעשות פסל, סמל ותמונה מאיזה דבר לכבדו כאלהים, או לבקש אחרים, לעשות זאת בעדך או לשמור אצלך הנעשה ע"י אחר, כמו כן מפני מראית עין בכלל, אל תעשה לך שום פסל, סמל ותמונה או לשמור את אלה, שאחרים יתנו למו כבוד אלקים, אצלך, אבל תמונות אחרות מבע"ת, דגים, עופות, עצים וכדומה, אשר מעולם לא הראו למו שום כבוד אלקים, אותן תוכל, לעשות גם להחזיק אצלך — אבל בבית הכנסת בכלל, אל יהיו שום סמל ותמונה, לבל יתראה, כאילו יכרעו וישתחוו להם (י"ד קמ"א).

ב

שלא לעשות צורות משמשי כורום

וידבר ה' אליכם מתוך האש, קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול (דברים ד' י"ב).
לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (שמות כ' כ').

א

כל תמונה לא ראית בחורב — רק את קול ה', את קול אל מסתתר בלבד רק אותו שמעת, ותמונה לא ראית — לכן שמור לך לבלי לעשות לך את הנסתר לנגלה, לבלי לצייר בשום תמונה את ה', שאיננו גוף ושאין לו כל דמות הגוף, זל תשוה לנגד עיניך את ה' בשום ציור בדמות וצורה — ואם גם לא תחפוץ עיני, לסור מעבודת ה', האל היחיד ומיוחד, רק חפץ אתה בגלל עבודתך את ה', האל היחיד ומיוחד, לצייר אותו לך בשום דמות וצלם, אז הנך חוטא נגד מצות ה' אחר, הנך חוטא לקדושתו, הנך מבטל את רעיון ה' בקרבך; כי אמנם הלא דבר אמת לאמתו הוא, כי ה' לא יושג בשום דמות ודמיון וציור שבעולם, וזאת „האמת" תצא לך בשלילה ע"י עצמות האל היחיד ומיוחד, בעוד הדבר, שנוכל לצייר באיזה ציור ותמונה הוא ממשגיג הגוף וכל דבר ממושג כזה, אשר נוכל להשיג בחושנו, הוא נברא ויצור של הבורא יתברך, והבורא, הלא בורא הנהו ולא נברא, כמו כן הדבר שיצייר בשום ציור, הלא מוגבל במושגו — ואתה, האם

יכל תוכל להגביל במושגך את האל היחיד ומיוחד? — את אשר אתה רואה מה' את אשר גודע לך ממנו, את אשר הוברר לך, את אשר תהגה ותחשוב ברעיוןך ממנו ותבטא בשפתיך, הנה רק גלויים מה' קולות ה' — כמו אז בדברך על הר "חורב", וכן בפעולתו בכל עת תמיד ובכל מקום הנך שומע רק את קול ה' את דבר ה', את קול פעולתו הנך מכיר והוגה גם תביע אומר — ואתה האם תפוך תחפוך את ה' בעצמו, שאיננו גוף ואין לו דמות הגוף לצייר אותו בשום אות ותמונה?!

ב

כמו כן אסור עליך לצייר בדמות ציור כל אלה הדברים אשר בהם ועל ידם גילה ה' את ממשלתו ושכינת עונו, ואת אשר יסד בישראל, להיות מקום התגלות שכינתו אל הצייר לך אף את אשר "איתו" — גם את אשר איננו בעצמו, הלא את אלה הדברים, שבהם ועל ידם התגלה ה', להיות אלקיך מקרוב, ואלה הנה הצלמים הנצורות שאסורים לעשות: א) צלם אדם, כי לפי מושג האדם ובציורו דומה הוא, כאילו האל היחיד ומיוחד מתגלה ומדבר כאיש במבטא ובדברי הנביאים. ב) צורת המרכבה של הנביא יחזקאל, גם השרפים, האופנים והמלאכים הנזכרים בנביאים. ג) צורת השמש, הירח והכוכבים, שהמה עבדי ה', משרתי עליון מלאכיו עושי רצונו בצבא עבדי הבריא. ד) את המקדש וכליו (ראה פרק הקדום), את כל אלה אסור לעשות גם לבני ולתפארת, ואם נעשו אסור להחזיקם. צורת המקדש וכליו אסור, ורק אם נעשה כבנינם ובמחכונתם. צורת אדם, רק בצורה ממשית, לחוש המישוש, במלוא קומתו, הנעשה ע"י יוצרי פסל או ע"י מלאכת חרש אחרת אסור, אולם לתכלית החכמה בעבור ידיעת חכמת התכונה, מותר הוא. לעשות ציורים ותמונות מהשמש, הירח וצבא השמים, וכל הדינים בפרט אודות זה ראה י"ד קמ"א.

כא

קדושת כהן, איסור במה, אבן משכית

ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אלהם, לנפש לא יטמא בעמיו, כי אם לשארו הקרב אליו, לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו, ולאחתו הבתולה הקרובה אליו, אשר לא היתה לאיש, לה יטמא וגו' וקדשתו, כי את לחם אלהיך הוא מקריב, קדש יהיה לך, כי קדוש אני ה' מקדשכם (ויקרא כ"א א').

כי אם אל המקום, אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם, לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה וגו' ושמחתם לפני ה' אלהיכם, אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהתיכם וחלוי אשר בשעריכם, כי אין לו חלק ונחלה אתכם, חשמו לך, פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה, כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך, שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה (דברים י"ב, ה').

ונחלם תאמר: איש איש מבית ישראל ומן הגר וגו' אשר יעלה עולה או זבח, ואל פתח אהל מועד לא יביאנו וגו' ונכרת האיש ההוא מעמיו (ויקרא י"ז ח').

לא תעשו לכם אילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן משכית לא תחנו בארצכם, להשתחית וגו' (שם כ"ו א').

א

גם באפן אם נדרש, להציג את ענין העדה, להיות בתור מחשבה כללית ורעיון אחד בתור מחשבה ורעיון הכלל והעדה ודיבור כללי, אז נדרש הוא, כי אחד מקרב העדה יבוא ויופיע, להיות בא כוחה של העדה, להביע את הרעיון שלה, ומה גם, כאשר נדרש היה, להביע ע"י פעולה ומעשה באות וסימן, להודיע בזה את מחשבת הכלל, את רעיון הכלל, הלא דעת לנבון נקל, כי מעשה כזה יכול היה להעשות רק ע"י אחד, שהוא נחשב לבא כוח הכלל והציבור, ובאופן כזה הנהו שליח הכלל והציבור, אף יצייר לנו את התאחדות הרבים בגוף אחד — והנה, למען הביע את קדושת החיים בעד כל האומה ע"י המעשה בפועל של „הבאת הקרבנות” לשם אות עדות, נדרש היה, כי את העבודה הזאת ימלא איש אחד בתור „בא כוח” האומה ושליח האומה — והאיש ההוא שהוא שליח האומה היה „הכהן”, אשר במובנו הוא אמנם „עבד”, „הכלל” (כהוראת המלה המתפשטת כח) גם את הקדושה, להתמכרות הנפש של חיי הכלל הזה אל התעודה האחת המיוחדת של „התורה”, במקום הקדוש, הנבנה בגלל התורה* (פרק י"ח). להיות בא כוח הכלל והציבור בעבודת הקרבנות יעד ה' את „אהרן” ואת בניו להיות „כהנים” בעבודת ה'.

ב

אולם למען דעת, כי אמנם גם קדושת החיים של האיש הפרטי בעבודת ה' ע"י מעשה הקרבנות, כי גם היא דרושה להיות רק ע"י באי כוח של חיי כלל האומה, הלא המה „הכהנים” ורק במקום האחד והמיוחד הנבחר, שהוא מרכז הלאום, וכי איש זר לא יוכל להביא ולהקריב גם קרבנות יחיד, הנה הדבר הזה יסודתו בסיבה יותר עמוקה ונכבדה, אשר עלינו לבאר אותה בפרק הזה, להבין דבר לאשורו.

ג

התורה ותעודת ישראל המיוחדת אשר עליה להיות בתור נושא התורה והזיא, נוסדו על יסוד התולדה, מעשה בפועל בתולדה (געשיכטליכע טהאט זאכע), הלא היא התגלות התורה ע"י ה', גם מעשה בפועל בתולדה היא „בחירת עם ישראל מה'”, להיות נושא התורה וממלא ומקיים את כל הכתוב בה לחיים; אבל כל מעשה בפועל הנעשה בתולדה יוכל להיות נגלה ומושג ומוכן רק ברגע, שבו נעשה ויצא הדבר לפועל; — אולם בעד הדורות הבאים, למען גם המה יכוננו עליו את חייהם, נדרש הוא, למסור להם את המעשה בפועל שהוא ע"י ערובה נאמנה ובטוחה, אשר גם המה יווכחו לדעת, כי הכל אמת, נכון וקיים לעד, והנה העורבים את הערובה לדורות הבאים בעד המעשים בפועל האלה, הלא המה הכלל והציבור של עם ישראל. — הן לכלל ישראל התורה ניתנה מה' בהתגלות כלל האומה נבחר ממנו, להיות נושא התורה, זה הכלל והציבור, שאיננו מת לעולם, זה הכלל והציבור, שהוא חיי וקיים לעד, אשר בקרבו נכללים גם צאצאי

* אף בשעת היתר במות, כגון בזמן חייה משכן ה' בגלגל, נוב וגבעון, קרבנות ציבור לא היו אלא בבמה גדולה החיינו במשכן וע"י כהן, עיין פרק בתרא דזבחים.

הדורות הרחוקים. עד דור אחרון. הכלל הציבורי ההוא, אמנם קיבל את התורה מיד ה', בעד כל הדורות הבאים. ועל הכלל הציבורי מוטלת החובה המצוה, למסור תמיד לכל אחד מצאצאיו בעתו ובזמנו, את אשר קיבל מסיני ועליו גם החובה והמצוה, לחנך את כל אחד מצאצאיו אל התורה וקיום התורה. הן אמנם כל אחד מישראל נולד הנהו להכלל, ועל ידי הכלל הנהו נולד אל "התורה", גם חי הגהו על פי התורה. לכן כל אחד מישראל יקבל מיד הכלל הציבורי את התורה, להיות לקו חייו, וכמו בכל מקום, הנה האיש הפרטי ע"י הציבור והכלל אשר נולד בו, מקבל הנהו עליו את חובות האזרח בגלל ארץ מולדתו, ככה יקבל כל בן ישראל וכל בת ישראל ע"י הכלל הציבורי של עם ישראל, שנולדו בקרבן, את החובה שלהם בנוגע אל "התורה".

בעם ישראל, אשר הדת — "התורה" — איננה ניתנה לו בתור הוספה או חלק אחד מהחיים, רק היא תורת החיים בעצם — אשר בקרב העם ההוא התורה, הלא היא יסוד העם וערכו עליו — בישראל, אשר התורה נחשבת לו גם לארץ מולדתו הרוחנית — שהיא תעודת העם ותעודת החיים, וכפי שנוסדו על המעשה בפועל בתולדה, כן תמצאנה את ערובתן גם כן בתולדה, עד כי התורה נהיתה לעצמות העם, יען וביען, כי עוד לפני בוא העם הזה, להיות בתור עם בתולדה, הלא כבר קיבל מיד ה' את תעודת האומה ותעודת החיים, והתורה אשר קיבל מסיני היא ביארה את כל זאת אל גכון, כל דבר לאשורו, בקרב עם ישראל, הלא נראה חזון כזה, אשר לא נמצא אצל עמים אחרים, כי ביחס עם ישראל, "לא ניתנה הדת בשביל העם רק העם נברא בשביל הדת", — עם כזה, אשר אין לו כל תעודה וערך אחר, רק להיות גושא ומקיים את החוק לישראל ההוא בחיי עצמו — ועמו להיות גם כלפי חוץ בא כוח ועדותו של החוק לישראל ההוא, בקרב עם כזה, כל אחד נולד הנהו להיות סר למשמעת הדת, יען הכלל הציבורי, אשר אליו שייך הנהו, יביא לו עם השייכות והקרבה ההיא בעצמה את ערך החיים ותעודתה, יתן לו את ערובתו בעד שניהם — לכן כל קדושה, לקיום תעודת החיים, היא קדושה, לשאת כהוגן את תעודת היהדות וכל הפרת הדת הוא מרד ומעל בכלל ישראל, אף כל תשובה אל הדת, היא נחשבת לכניסה מחדש בתוך היהדות, להיות אבר מהגוף של כלל ישראל — יען כי ישראל גם בתור עם הנהו רק "עבד החוק", עד כי קדושת החיים לה, תוכל לצאת לפועל, רק ע"י קדושת החוק (ראה למעלה פרק י"ח), ומפני זה נחשב בעד היחיד קדושת עצמו לא זולת, רק ההתקדשות שלו אל כלל ישראל, הלא הוא: אתה תוכל להביא לידי שלמות באמת את חיידך רק ע"י ההתאמצות, להביא לפועל את תעודת החיים ההיא, אשר אותה ישא כלל ישראל, וע"י קיום התורה שעל אמתתה כלל ישראל הלא יתן לך את ערובתו, בערובה הנוסדה על אמתת המעשה בפועל "באמתו התולדת".

ד

הקשר הטבעי בין היחיד ובין כלל האומה, הלא היא משפחתו, המשפחה תקבל עליה, לחתום על כל פרט ויחיד את חותם תכנית כלל האומה ובקרב המשפחה להגן את חבריה, להיות אברי האומה. והנה אם יעמד "עם" ויתכונן ממשפחות קדושות לה' כאלה, שבהן רוח ה' יביע ויגוב בקדושה ובטהרה נאמנה.

אז עם נעלה כזה נוכל לתאר בשם „עץ החיים“ — אשר שרשו וראשו — ה' דת קדשו — ובכל ענפי המשפחות, הברוכות המסתעפים מעץ הכלל ההוא, נראה מחדש גם כן את הציור הזה, אבל הענפים לא יתפרדו ולא יתרחקו מגזע העץ, רק כל אחד מענפיו יביא עוד הפעם את כחותיו אל הכלל, — ואם כן, בעד כל אחד עומדת היא המשפחה שלו בתור העורבת ערובה בעד תעודתו ותעודת החיים, להוציא אותה לפועל — באופן כזה, הלא יכולים אנחנו לקרוא את רוח העם בשם „רוח המשפחה“, וקדושת כל אחד יכולה להיות מקדושת אל משפחתו, יען, כמו כל משפחה מחובבה היא אל כלל האומה, כן הוא כל אחד מחובב הגוף אל משפחתו, ובתכונה כזאת נדרש היה בכל משפחה, להתרומם אחד קדוש, שהוא יהיה הנרשא ובא כוח המשפחה, הלא הוא „הבכור“, הוא היה בא־כוח המשפחה בעד היחיד וקדושת היחיד לה' לחוק ולישראל צ"י ההתקדשות אל משפחתו, גם מראש ומקדם היתה כזאת בישראל, כל עוד לא נמצא חטא ועון במשפחות בישראל — ובאופן הוה, אם גם בעת אשר במרכז האומה היה נוסד מקדש ה' בעד העם, בכל זאת יכלו אז בכל מקום, לכוון מקדש לכל משפחה (במה), וכהן במקדש המשפחה ההיא הן היא נושא המשפחה, הלא הוא „הבכור“, לכהן בעד קדושת חיי יחיד, הבכור נדרש היה, להיות בא־כוח המשפחה בעד היחיד, לקבל את מסירת נפש היחיד אל המשפחה.

ה

אבל כאשר מספר רב ממשפחות בני ישראל נכשלו בעון „העגל“, עד כי נהיו בלתי מוכשרות עוד, להתפתחות חפשית, וקדושת ישראל באה בסכנה צ"י השחתת המשפחות האלה, מני אז נדרש היה, למצוא מחסה מיחד בעד הקדושה ההיא, מני אז ניתק קשר המשפחה, אשר רק באמצעותה נקשר היה היחיד אל הכלל, לכן מעת ההיא והלאה נצטוו, כי כל יחיד בבלי אמצעי של משפחה יבוא לעמוד בעצמו גם הוא תחת הכלל והציבור, והכלל בעצמו יתן לו את ערובתו בעד תעודתו וחובתו, לכן כל קדושה כל משגה וכל השבון והטבת החיים של כל אחד נדרש היה לבוא ביחס בבלי אמצעי אל הכלל בעצמו, ולתכלית זאת היה „המקדש“ רק „האחד“ בקרב עם ישראל, גם בעד קדושת החיים של כל יחיד ופרט — ורק שבט אחד (שבט לוי), אשר משפחותיו נשארו בקיות וטהורות מחטא העגל, ואשר גם מהשבט ההוא נבחרה רק משפחה אחת, שתעודתה לשרת בקדש ולכהן בו גם בעד הקדושה של היחיד ביחס הכלל והציבור, שהוא נושא התורה, לכן בני המשפחה ההיא היו „באי כוח“ כלל ישראל גם בנוגע אל היחיד, והמה היו המקבלים את מסירת נפש היחיד אל הכלל, — הלא היא משפחת „אהרן“, המשפחה ההיא, שהיא כבר נקדשה בתחילה, להיות באי כוח ישראל בעד קרבנות ציבור, עד כי „הכהן“, אשר היה שליח ציבור ובא כוחו בעד קרבנות הציבור, מילא גם את עבודת ה' של היחיד גם בהקרבת קרבנות היחיד, כי הכהן קיבל את היחיד בעד כלל ישראל לקדושה ולתשובה, עד כי חזון התפתחות העץ החפשית נהפכה לציור של מכונה כללית, חיה וקיימה — מקום ציון בירושלים היה „הלב“, אשר ממנו ירום מורשי רוח ונפש האומה, ואשר אליו נמשכו עוד הפעם כל אלה הנסוגים אחור, לכן הכהן היה בא כוח הכלל והציבור בעד תכלית

קדושת החיים לה', ע"י קיום תורתו הנתונה לכל ישראל, ע"י העבודה לשם אות וסימן אל תכלית כזאת, וגם בעד היחיד כמו בעד הכלל — וכל זר לא יכול לשרת בקדש — זאת היתה תכלית המקדש למן העת אשר נבנה על המקום הנבחר והגועד זה כבר על „הר המוריה“, להיות זבול עולמים — גם לפני זה, כל העת אשר המשכן היה במדבר ובשילה, וימצא לו מקום נכון לפניו, אזי היה שמה המקום הקבוע בעד קרבנות יחיד כמו בעד קרבנות צבור, והוא היה המקום המיוחד לזה, והבמות היו אסורות גם בעד קרבנות יחיד — רק בין הזמנים, בעת אשר לא היה מקום קבוע בעד „האזהל-מועד“ כמו בגלגל, בגוב ובגבעון, אז מותרות היו הבמות בכל מקום בעד קרבנות יחיד, ויען כי המשפחות אבדו את ערכן ומעלתן לעבודת ה', אזי גם על הבמות יכלו לא רק הבכור, כי גם כל אחד יכול היה להקריב את קרבנו על הבמה, אבל קרבנות ציבור נשארו תמיד, לחוק ולא יעבור, להקריב אותם רק במרכז הכלל, במשכן ה', ואשר שם יכלו רק וכהנים להקריב את אלה קרבנות הציבור.

1

ואם כן תעודת הכהן, כמו כל הקדושות אשר למקדש ולקרבנות, היא תכלול רק אות ורמז (וימבאל), אשר תאצור רק רעיון אחד — אבל לא חלילה בערך רעיון כזה, כי המה באי כוח ה' על הארץ — חלילה חלילה לדמיון כוזב כזה! רק כל אלה המה רמז וציור לאחדות הכלל והציבור, שהוא נושא התורה. כולם כאחד המה רק באי כוח העם, להביע את רעיונות הכלל והציבור ומחשבתו ובנוגע אל היחיד, לקבלו אל חוג הכלל*, לכן נדרש היה, כי הכהן, המקריב את הקרבן יהיה תמים מבלי מום, כמו כל דבר, אשר יכלול רעיון אחד, שעליו להיות תמים גם בחיצוניותו, כמו מזבח, קרבן וכדומה (פגימת המזבח, מומים בקרבנות ובכהנים כו'), ומפני זה הכהן לא יכול לטמא עצמו למת (כי אם לאשתו לאביו, לאמו, לבנו ובתו, לאחיו ולאחותו הבתולה מצד אביו ולמת מצוה, אם לא יוכל לקרוא לישראל להתעסק בקבורתו, אשר אז החובת עליו להתעסק), כמו כן בחוג קדושת המקדש, לא יוכל לבוא איזה דבר, שהוא נחשב למת ובכדל מהאדם, גם במושג רהוק, גם קרבן אשר נגע בו טמא לא יירצה. — חוקים רבים בנוגע אל המקדש, כנראה, נוסדים המה גם על היסוד מוסד, להודיע ולהביע בזה, לכל יחשבו תועה, כי האל היחיד ומיוחד, אשר אותו יקדשו ויכבדו במקדש, הוא רק כוח נעלה

* אנחנו תארינו פה את „הכהן“ בתור נבחר מה', להיות בא כוח של הכלל והציבור, אבל אחרי איסור הבמה יצאה לנו השאלה בדברי היחס של הכהן, העובד עבודה של הישראלי, המקריב את הקרבן, אם הכוח, אשר לכהן להקרבת הקרבן, עלינו לחשוב, כי הוא מה' או מהעם, הלא הוא, אם הכוחים שלוחי דרחמנא או שלוחי דידן ומיפשט פשיטא להו ביומא (י"ט א') ובקדושין (כ"ג ב') דהני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, דהתם מיירי בקרבנות ציבור דלא הוּו בהן ישראל בתורת קרבנות כלל מעולם, אף בשעת היתר במות וא"כ מצינו למימר: מי איכא מיד כו' אבל בנדרים (ל"ה ב') דמיירי בקרבנות יחיד לא אפשר, דאפשר דליכא למימר בהו הכי, דהא בקרבנות יחיד הוּו בתורת קרבנות בשעת היתר במות בעולה ושלמים והוי קצת דומיא דעבד כנעני דישנו בתורת גס, ואיכא למימר דרחמנא שויא להני כהני בקרבנות יחיד למתוי שלוחי דידן.

טבעי גבוה מעל גבוה. אשר אמנם איננו עומד ביחס אחר ושונה בנוגע אל האנשים כמו ביחס אל שאר יצורי הטבע, עד כי בהשקפה נפסדה כזאת, יכול היה האדם, לחשוב רק את „הטבע“ ליסוד מוסד לפעולותיו, ולדמות, כי אין לו תעודה גבוהה ונשאה מזה, רק לחרו את עצמו בשורת יצורי הטבע, ועל פיהם, לסדר בעד עצמו, את תמונת החיים שלו, על פי השקפתו בעין בשר שלו על „הטבע“ — אבל חלילה לנו מזה, רק עלינו לדעת, כי ה' השוכן במקדש, הנהו האל היחיד ומיוחד, שעומד הוא „ביחס מיוחד“ בנוגע אל האדם, וכי ה' בוחר הנהו בפעולות אנשים, להיות כלי יוצר מיוחד בעד מלוא רצונו, ואת רצונו זה בעד עם ישראל, הודיע וגילה בתורתו, ובאופן כזה, ה' יעלה וירומם אליו את האדם ממעל לחוג של שאר יצורי הבריאה, עד כי מפני זה חיי האדם דרושים להיות חיים טהורים ומיוחדים, קדושים לה', אף יתור למו חוג כזה, אשר בו יחדור כבוד ה' ושכינת עזו, ולדעת כי בעד האדם יש מטרה ותכלית גבוהה ונעלה מהמטרה והתכלית „לחיות על פי הטבע“! ולכן למשל המזבח, אשר עליו כמו על הקרבן, להביע את קדושת החיים, ואשר עליו היה לצייר את מקום ויסוד הקדושה ההיא, לא יכול היה להיות נבנה מאבן אחת לבדה, כפי שהיא באה מיד „הטבע“ עצמה (ויקרא כ"ז א') (ומצבה לא תקימו לכם), רק הוא נבנה מאבנים הרבה הבנויות יחד בידי האנשים (דברים כ"ז ו') (אבנים שלמות חבנה את מזבח ה' אלקיך). כמו כן בחוג הקדש של המקדש, ששמה ינובו חיי איש ישראל, אסור היה לטעת שום עץ, לבל תהיה נחשבת לאדמה, שהיא נקשרת עם הטבע, לנסיעת צומח (דברים ט"ז כ"א) „לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך, ולא תקים לך מצבה אשר שגא ה' אלהיך“. גם נדרש היה, להרחיק משם כל דבר טמא, אשר נחשב כמת ונבדל מחוג חיי האדם (הן אמנם בחוג הטבע הלא החיים והמות אחד הוא המות הוא רק תמונה אחרת מהמציאות, אבל לא כן בחוג חיי האדם בעולם הזה, אשר חיי האדם דרושים יהיו, להיות פעולות לחיים ולא למות תוצאות — טומאת מת לכהן) — ולזה צותה התורה להשגיח על המקור והיחס וטהרת המדות של המשפחה הנעודה, להיות ממנה משרתי הכלל בקדש, אשר חברה ואבריה, המה בארכוז הכלל והציבור, שהוא הנושא של החוק לישראל, עד כי בחירת אשה בעד הכהן אמורה בתורה, לבל תהיה זונה או חללה, ומפני זה מעלת הכהן בזכות מתנותיו בבכור, תרומה חלה (עדות פרק כ"א כ"ב), ולזה גם ההנאה שלהם מחקרבות, שהיא נחשבת כמו ההקרבה ע"י המזבח, אשר תוקד בו, והכל ברעיון נאמן וטהור, להכשיר ולהשלים את עצמות הקרבן (הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים). מפני זה החשיבות של הכהנים בדבר „ברכת כהנים“, אשר כל זר לא יוכל לברך את העם ברבים (נשיאת כפים), ולזה גם החובה המוטלת עלינו, לתת כבוד ויקר לכהן, בהיותו בתור „בא כוח“ של הכלל והציבור, לתת לו בכל דבר את היתרון, כמו בקריאת התורה (א"ח קל"ה), ברכת המזון (קס"ז ר"א), בצדקה (י"ד רנ"א) — ולזה הכהן הוא בהפך „הבכור“, אשר ינחל פי שנים בנחלה, בעוד הכהנים שהמה במעלתם באי כוח בעבודת ה' בעד הכלל והציבור, שהוא נושא „התורה“, אין להם כל חלק ונחלה בארץ. — ע"ד טומאת כהנים ראה י"ד שס"ט שצ"ד.

בדבר הנישואין האסורים לכהן ראה אה"ע ר—ח.

ז

אל הדינים האלה מתיחסת גם מצות לא תעשה של „אבן משכית“, הלא הוא: מחוץ למקדש ה' בציון, אסור הוא להניח אבן על הארץ ולהתנפל עליה, להשתחוות שם לשם עבודה. ע"י אבן, שהיא מונחת על הקרקע מתואר הוא „המקום“, הנשאר למקום קבוע בעד כל הזמנים, ורק במקדש היה הקרקע מרוצפה באבנים ורק שמה יכלו בפשוט ידים ורגלים, להתנפל ולהשתחוות, להביע בזה את מסירת הנפש וההתמכרות לה' — ואם כן חלילה לך, לא לבד, להקריב קרבן חוץ למקדש ה' בציון, כי גם על איזה מקום קבוע המסומן באבן מחוץ למקדש, אסור הוא, להתנפל עליו ולהשתחוות ולשפוך שיח לה'. מטעם סיג דרבנן אסור הוא בכלל, ואף אם לא על האבן, מחוץ למקדש, להתנפל בכלו בפשוט ידים ורגלים, להשתחוות, ובכלל בעבדת ה' לבלי לגפול אפים ארצה, רק לכרוע; אך בהתנפלות על הצד מותר הוא גם על האבנים. ממעל להאבנים אם יש מחיצה בינך ובינן בעשבים וכדומה, ההתנפלות מותרת (א"ח קל"א).

ח

ואם גם המובח בציון נחרב, וכתן לא יגש עוד אל העבודה לקדש לה' את חיי כלל ישראל ולקבל ולהכניס את חיי האיש הפרטי אל תוך הצבור והכלל לעבדת ה' ע"י מעשה הקרבת הקרבנות, בכל זאת החוקים המתיחסים אל שניהם, יש להם גם בעדנו תוקף ועז וגם תוצאותיהם נכבדות לנו, יען בדבר ההוא, אשר תראה גם עתה להכהן מזרע „אהרן“ כבוד ויקר, ואם גם היום ישמור הכהן את עצמו מסומאה, אף ישמור את סהרת המשפחה בגשואין המותרים לו, ואם גם עתה, אם גם לא תוכל להקריב קרבנות בציון, ומחוץ למקדש בציון, הלא אסור עליך להביא קרבנות, אמנם בעדך הלא ישנם שני דברים גבוהים ונעלים: א) כי לא תוכל בשום אופן אחר, למלאות את העודתך לה', רק ע"י התקשרותך אל מנת גורל הכלל והצבור של עם ישראל, וע"י קיום „תורת החיים“, כפי שהיא נמסרה לך מהכלל והצבור של ישראל. ב) ואם כי ישראל נפזר בגולה, בכל זאת עם הפזור הזה לא תותרה החבילה חלילה, ולא נתק גם הקשר האמין החיצוני של ישראל, וביותר עלינו להתאמץ, לבצר ולחזק את יסודות חיי העם הרוחניים, להיות חיים וקיימים וסמוכים לעד לעולם, עד אשר תבא עת לחנוכה, בשוב ה' את שבות עמו — ולמלאות הבטחת ה' ע"י חז"אל, על דבר עתידות ישראל וגאולתו השלמה בעתה יחישנה, ב"ב.

תולדות הרב הגאון הצדיק פאר ישורון ראש לחכמי הדור

ר' שמשון בר' רפאל הירש זצ"ל

מי לא ידע את הרה"ג הירש, את האיש ותפארת רוס מעלתו, איש חי (צדיקים במיתתם קרואים חיים) רב פעלים זה, אשר כל ימיו ושנותיו נמלאו בפעולות צדיק לחיים וגם בגבורות לא נס לחי ולא עזבהו כוחו וחילו לישראל ואוריתא, איש משכיל בכל דרכיו, חכם עיניו בראשו ורואה את הנולד בצרכי בני דורו ודורות הבאים לקרבם לתורה ולתעודה, אמיץ לב בגבורים ללחום מלחמת מצוה נגד בוזי הדת ותחודות בישראל ובעמים, עד כי גם אלה, אשר לא מחשבותיהם מחשבותיו יתנו לו כבוד ותהלה, וכולם יענו ויאמרו, כי אכן זה הגבר הקם על להיות "תמים" בכל דרכיו, צדיק תמים, חכם תמים, איש תמים (איין גאנצער מאנן) ותמים פעלו — ומי ימלל את פרשת גדולת האיש וצדיק מה גדלו ורמו מפעליו בעד עמו ואחיו הקרובים והרחוקים להטבת מצב חייהם ולהטבת נר תמיד רוח ישראל לכל ידעך לעולם, ומה גם פעולתו אמונה בעד בני דורו ודורות הבאים בספריו הנעלים והרגולים, המלאים אור תורה ונר מצוה ובחכמה רבה יעצרו כוח להחזיר למוטב אלפי רבבות ישראל, אשר לא האמינו מעולם, כי התורה והמצוה תחזקנה מעמד ומצב בפני כל רוח מצויה ושאינה מצויה בתמורות העתים אשר לישראל הזמנים, ויוכחו לדעת, כי אלה בשום אופן לא יוכלו להחלישן או להזיז אותן ממקומן, כי הנה הנם דברי אלקים חיים דבריו אמת וקים לעד, ואף שבע או שבעים ושבע חכמות שבעולם בדור דעה, מלבד כי לא תצורנה אותן ולא תתגרינה בהן מלחמה להכריען ולנצחן, רק תוסיפנה להן לרית חן בעטרת תפארת "האמת" לאמתה אשר מראש מקדם קנתה לה זכות אורה, ואלפי שנים חתמו בחותמו של הקב"ה "אמת" את זאת התעורה לפנים והיום בישראל, להיות עדות ה' נאמנה גם לעתיד לבוא באחרית הימים, אשר תבוא בעתה ובזמנה, וכל זה הראה הרה"ג הירש במראה ולא בחידות, מפרש ושום שכל, באמרות טהורות, אמרי בינה, באמת ואמונה ובחכמת חכם גדול דעה, אשר לא נצפנו ממנו כל העתים וכל הזמנים בתולדות בני אדם וכל ענפי המדעים בחכמת אדם תאיר פניו נודעו לו למשגב ובהם יענו עטרות לראש אמנה ולפנת יקרת הדת והיהדות. — האיש הזה בנה את שלושת העמודים "תורה עבודה וגמילות חסדים" לא בתור איש פרטי או רב בעדה בלבד, רק למד ולימד והודיע והציע את כל אלה לרבים, הוא הרביץ תורה ברבים; הורה דעה ברבים, לכל עדת בני

ישראל, למען דעת מה העבודה הזאת להם, ולבל יתעו בשוא להיות עבודתם נכריה, גם גמל חסד לרבים לקרובים ולרחוקים ולכל האומה בכללה פעל ישועות, ומעשה צדקותיו ישארו לזכר עולם. — באמר אחד, לא יאמן כי יסופר בשום אופן. כי נקבצו ובאו באיש אחד כל המעלות טובות בתורה בחכמה ובכל תושיה, מעלות כאלה, אשר לוא זכו בהן המון אנשים רבים וכל אחד רכש לו מקצת המעלות הדגולות האלה ובצרופן בסך הכל הביאו יחד את הברכה, אשר הביא בעולם האיש הדגול מרבבה הזה הרה"ג הירש, בתור איש יחידי, כי אז גם בכל אחד מהם התברך והתפאר ישראל, לכן מה נאמר ומה נדבר מפרשת גדולתו ושיא מעלתו, כי אמנם בחפצנו לתת כבוד לשמו, לו דומיה תחלה.

ר' שמשון בר' רפאל הירש נולד לאביו ר' רפאל ביום כ"ד סיון שנת תקס"ח (1808) בעיר האמבורג. אביו היה סוחר נכבד, אשר קבע עתים לתורה ויהגה בה בכל עת מצוא בשקידה עצומה. אביו הזקן הרב ר' מנחם מענדל פראנקפורטער ז"ל, היה גדול בתורה ובחכמה גם רב פעלים, הוא יסד ויכונן בעיר האמבורג תלמוד תורה בסדרים נכונים, ולעת זקנתו היה רב ודיין בעיר אלטונא מבלי כל פרס בעד משרת כהונה, אף כי כלכל גפשו ונפשות ב"ב בעמל ולחץ. אחי ר' מנחם: ר' יתחה ליי פראנקפורטער ז"ל היה געוועזען ספרי, "הרכסים לבקעה" וקול יהודה ועוד גדולי תורה וחכמה אנשי שם ונודעים למשגב היו במשפחת הירש.

הורי שמשון גדלו וחנכו את בנם בילדותו להיות סוחר בארץ, אך במעליו התנכר נער, כי התורה והחכמה משוש דרכו בחיים ורחו העולה היא למעלה לא תוכל לרדת מטה אל מעשה אנוש ותחבולותיו במקנה וקנין.

לאשרו נמנה אז הגאון החכם הכולל ר' יצחק בערנאייס זצ"ל לשבת על כסא הרבנות בעיר האמבורג בשנת תקפ"ב (1822) והנער הירש הלך אליו לשמוע לקח מפיו, גם נפשו נקשרה בנפש מורו ואלופו זה, אשר נתן תקוה בלבו כי בכוחו וחילו לאוריחא יוכל להיות גדול בתורה ובחכמה, ויזאל הירש לשמוע לעצת המורה לצדקה זה, וישם אל הלימוד פניו ויעזוב את בית המסחר אשר עבד בו כשנה, ויגמור אומר להכין גפשו אל תעודתו לימים יבואו להיות רב בישראל — וכפי הנהוג שמה בפקדנת הממשלה, כי רב בישראל לא ישתמש בתגא, עד אשר "חכים" יתקריא, גכנס הירש לבית הגימנאזיום, ותלמוד למד אצל הרה"ג בערנאייס, אשר האציל מרוחו עליו ומוכסח הי' בתלמידו זה כי יהיה רב ומורה הוראה בישראל כהן לאל עליון, גם רב להושיע להדת והיהדות, ואל זה ירמוז הגאון הירש במכתבו השני מתחשעה עשר מכתבים וז"ל: "הלא ידעת כי הענינים האלה עוד בימי נעורי לקחו לבבי, וכל מעיני שמתני בהם: גדלתי בבית הורים נאורים מחזיקים במעט דת קדשנו ועוד בשחר טל ילדותי הוד קול ספרי התנ"ך ודבריהם החוצבים להבות אשדת שמעה אזני ואקשיב רב קשב, ותמה הוליכוני הביאוני, עת גמלו כשרונותי, אל חדרי התלמוד וגושאי כליו. — הן ידעת גם ידעת, כי לא מסבות

ומקרים חיצוניים עוררנו לבחור במשרת הרבנות ולכהן בה, רק חפץ פנימי ומטרה בחיים" עכ"ל.

אחרי כן אחז דרכו עירה מאגנהיים לצקת מים על ידי הרב הצעיר לימים אה, הגאון ר' יעקב עטלינגער זצ"ל, אשר שימש אח"כ בכתר הרבנות באלטונא וגם בשחרותו נודע לשם, ובישראל גדול שמו. והירש למד אצלו בשקידה עצומה ש"ס ופוסקים גם חפצו הצליח בידו. משם הלך בשנת תקפ"ט (1829) לבקר את בית מדרש החכמה (אוניווערזיטעט) בעיר באנן, גם השלים שמה את חוק למדו בהיותו בן כ"א שנים.

בהאוניווערזיטעט היה הירש אהוב ורצוי בעיני חבריו התלמידים, אשר אהבוהו וכבדהו בגלל כשרונותיו הנעלים וידיעותיו הרמות בכל מקצועות החכמה, וביחוד בעד תומת רוחו, לבו הטוב ונפשו העדינה. שמה בהאוניווערזיטעט מצא גם את אברהם גייגער, ועד שנת תקצ"ג (1833) עמדו יחד בחליפות אגרות, אך מני אז נפרדו בדעותיהם מן הקצה אל הקצה, ומה גם כאשר הוציא הרב הירש לאור את ספרו „נפתולי נפתלי" נגד גייגער ויתר המתקנים בדת (רעפארמער) אשר אלה מזה השתמשו בלמדו התורה לקנתר, והרבה מקהלות אשכנז לקחו אותם אלופים לראשם משום „שב ואל תעשה" עדיף, עד כי כרובם כמעט גמרו לפרוק מעליהם עול תורה ומצות. והרב הירש דרך אמונה בחר לו כגבור משכיל נאור בגבורות תורתו וחכמתו נלחם עם המורים המתעים גם יוכל להם, ומפני שמו נחת כל הרע אויב בקדש. ובכל זאת גם זה האיש גייגער לא חשך תהלה מהירש ואלה דבריו בחלק החמישי מספרו „נאכגעלאסענע שריפטען" דף 18: „ויר האטטען איינען זעהר לאנגען שטרייט (עם הירש), אין וועלכעם איך זיינע אויסערארענטליכע בערעדונגמקייט, זיינען שארפזיגן, זיין קראלעט אונד שנעללעט ערפאססען, קעננען אונד בעוואונדערן לערנענע... איך אכטעסע זיינע פארציגליכע גייסטעסגאבען, זיינע שטרענגע סוגענד אונד ליעבטע זיין גוטעס הערץ" עכ"ל.

במשך שנים מעטות צלחה להירש לרכוש לו כל הידיעות הדרושות לרב ומורה הוראה בישראל ויעש לו שם בתורתו וחכמתו, ובהיותו בן כ"ב שנים נמנה לרב המדינה באלדענבורג ויעל לשבת על כסא הרבנות בשנת תק"צ (1830) ומשם דרך כוכב הצלחתו על שמי היהדות וזה כוחו לאלוה, צדיק מה פעל, הראה בעיני העדה וביחוד בספריו הדגולים אשר כתב אז לדור ולדורות הבאים.

בארצות אשכנז בקרב אחב"י בעת ההיא שררה רוח בער נגד התורה והדת, כי למן העת אשר האמינו אחינו שמה כי גבר חסד לאומים לתת לבני חופש ואור במושבותם, ובראותם מרחוק ברק שחר כזה, התחרו לקרב את תגאולה על ידי התמורה במנהגי ישראל גם ברוב עיקרי הדת, למען יהיו ככל הגוים בית ישראל, והשכלת בערלין, אשר באה בעים רוחה לקצץ בנטיעות. פן תצר צעדיה על דרך שווי הזכויות (עמאנציפאציאן) אשר חשבת, כי בימיה ולעיניה תפלס לה גת"ב, וכי המאה התשע עשרה תציע תחת כפות רגלי אחב"י בדרך הכבושה הזאת שושנים ופרחים, תמכה אז בידם להביא קרבנות לאילת-השחר זאת כל נתח טוב מקדשי ישראל, וכל חלקה טובה מאמונה ודת הכאיבו לתת

ניר לזמורת זר אשר נטעו בכרם בית ישראל, גם הקימו מטיפים ורבינים כאלה אשר זר מעשיהם קראו בשם תקונים בדת (רעפארם) וכל המרבה למעט את דמות הדת והיהדות היה משובח בעיניהם, ולולי השרידים אשר בפרץ ללמד תועים בינה, כי אז נשתכחה שמה חלילה תורה מישראל ודעת דרכיה לא חפצו. ולמען תת מושג מתקופת העת ההיא לא אחדל מהביא בזה תוצאה קלה מהקדמת ספר „שער הזקנים“ מהרב הגאון הצדיק ר' וואלף האמבורגער זצ"ל ר"מ בפירודא, הספר הזה נדפס בשנת תק"צ (1830) בה בשנה אשר נתמנה הרב הירש לרב באַלדענבורג וז"ל: וראוי לעשות בכל יום מספד חדש על שבר בת עמנו אשר בשאט גפש' החריבו הקדש והמקדש ורבו עזי פנים, השחיתו התביעו עלילה ורצו לגרשני מבית מדרשם ושלחו מעלי כל רגל בחורי בני ישראל הנאהבים והנעימים והזוגים בתורה ובפקודי ה', הישרים והתמימים, עד לא השאירו מהם עד אחד וישארו שני אנשים במחנה אחת והקהו את שיניו ובסכנה גדולה היו וממש חבלי מיתה אָפּפו אותם עד אשר לא נשאר לי תלמיד אחד להעתיק מכתבים הנוגעים לדינא, ועינינו ירדו מים מאין הפוגות על השבר הגדול בני עמנו, ומיום שחרב בית המקדש לא נעשתה רעה כזאת בינינו ובאו בקב חרופין, חרפות בשפתותיהם, לבזות גדולי ישראל ותלמידי חכמים, עד כי רבים בחרו מות מחיים. אוי לנפשי כי ראיתי הרעה הגדולה הזאת אשר לא היתה עדין במקלות וערי ישראל ואש עצור בעצמותי גלאיתי כלכל עד יום בואי למקום אחר לנחמני מעצבון ידינו. ומן האדמה אשר עוררו אנשי השם בועלי נדות ומפירי ברית בשר והנפילים אשר היו בארץ אוכלי בשר החזיר והשרץ, לפרץ דרך בעלות הפורץ, ומצפון בא הקרץ... והתורה מונחת בקרן שוחה עמוקה כו' כו' עכ"ל. מזה יראה הקורא כי סכנת אבדן הדת והיהדות חלילה רחפה אז בארץ ההיא אשר מעולם היו בה אדירי התורה, ואיך התאמצו ורדפיה בימים האלה באמצעים מגונים ובחזקת היד להסיר את למוד התורה ולהסתפק רק בבתי ספר לילדי בני ישראל, אשר יסדה אותם הממשלה שמה, והכריחה לבקר אותם, ללמד את הילדים רק ראשי דברים מעיקרי הדת ומספרים כאלה, אשר חברו הרבנים המתקנים, והמקצת הזאת לא הספיקה לתת לבני ישראל אף מושג קל מהדת והיהדות; בתקופת עת כזאת גמר הרב הירש אומר לצאת המערכת, להחזיר עטרת היהדות הנאמנה ליושנה ונפשו גחלים להטה להראות גלוי לכל: מה היא היהדות, ולפעול כי ישובו אל אֵל צור ישועתם אל התורה והמצוה וקיומן בפועל ובמעשה, ותהי ראשית מעשהו בכל מקום אשר שרת במשרת הרבנות לקחת לו לפתגם „במקום הרשע שמה המשפט“ לכוונן שמה בתי ספר על סהר הדת והיהדות. ששם ילמדו נערי ישראל למודי קדש לאשורם ולקים את מצות ה' כדת התורה ובכלל להשיב רבים מעון ע"י דרשותיו ומדבריו הנאמנה ביראת שדי הקדמת לחכמת אדם תאיר פניו.

אך פעולתו אמונה זאת לא יכלה להפיץ את המאור שבה רק בקהל עדתו ובקהלות העומדות תחת השגחתו, ולמען הפיץ מעינותיו ודעותיו חוצה, חבר את ספריו הדגולים אשר מצאו מסלות בלבבות בני העם ויפעלו את פעולתם באופן מאד נעלה.

אחרי שש שנים לשבתו על כסא הרבנות באַלדענבורג הוציא לאור בשנת

תקצ"ו (1836) את ספר „אגרות צפון“ יכלכל תשעה עשר מכתבים על דבר היהדות (אשר העתקתי עתה עברית). על סיב הספר הזה וחיות דעת גדולי חכמי הדור כמאז כן עתה, לא אכביר מלים, כי כבר ראה הקורא את עדות גדולי תורה וחכמה בפתח דבריו, רק אוסיף בזה, כי כאשר נדפסו הי"ט מכתבים האלה, חכמי הדור ראו כן תמהו לראות כי הרב הירש סלל בספרו זה דרך חדשה לשלומי אמוני ישראל גם לצעירי הדור, בעלי דעה השכל, ובישישים חכמה אשר לא היו להם עד כה יסודות גאמנים לאמונת רוחם בדת ויהדות ומעולם לא ראו מסלול ודרך הקדש כזה, אשר הלך בה הרב המחבר בשטה שלמה שאין למעלה הימנה, ותוכן המכתבים האלה הוא יסוד מוסד ותכנית (פראגראממא), ליתר ספריו הנעלים אשר חברבמשך הומן.

בהוצאה הראשונה העלים המחבר את שמו (על שער הספר נדפס „יוצא לאור ע"י בן-עזיאל“) ורבים חשבו כי מחבר המכתבים הוא הגאון החכם בערנאיש זצ"ל מהאמבורג, עד אשר נדע הדבר כי הרב האלדענבורג ר' שמשון רפאל הירש הוא מחברו הנאמן, וכי חכמת אלקים בקרבו, והשרידים בעם חובבי תורה וחכמה ראו ונהירו כי קם גואל חזק ליהדות הנאמנה להצילה מיד מהרסינו ומחריבינו ממנו יצאו.

בשנת תקצ"ח (1838) הוציא לאור את ספרו „חורב“, יכלכל השקפות ורעיונות נעלים ע"ד חובות הישראלי לאלהיו ולתורתו וביחוד להשיב דבר נגד הספר אשר הוציאו אז לאור האנשים פאסטל ושטיינשניידער בשם „חרבונה“, כעבור שנה החל הרב הירש להראות את כחו בספרות הויכוחית על ידי הספר „נפתולי נפתלי“, בשנה האחרונה לשבתו באלדענבורג הוציא לאור מחברתו מבלי הודיע שמו (אנאנים) „יידישע אנמערקונגען צו דען בעמערקונגען איינעס פראטעסטאנטען איבער קאנפעססיאן דער 22 ברעמישען פאסטאָרען“ בשנת (1841), וכאשר נדפס הספר הזה שלח הגראַססהערצאָג מאַלדענבורג את ראש שליטיו (גענעראַלאַדיטאַנטען) להרב הירש לתת לו תודה על המחברת היקרה הזאת ולהגיד לו כי שבע רצון הוא לדעת, כי רב המדינה הנהו חכם מחוכם משכיל על דבר לאשורו.

ואף כי רובי עתותיו הקדיש לעבודת הספרות, בכל זאת לא הניח ידו מחלק המעשה ויפעל אך טוב בעניני העדה והעדות בישראל אשר עמדו תחת שלטון השגחתו.

אחת עשרה שנה כיהן הרב הירש במשרת הרבנות באלדענבורג, והנה מחוזות אוריד ואַסנאַבריק פגו אל הרב הירש לבקשו כי ישכון כבוד בתוכם ויבחרוהו פה אחד ביום 15 מאי שנת תר"א (1841) לרב הגליל שמה, ומושביו בעיר עמדען, וגם שמה יסד הרב הירש תקנות נכבדות בעניני העדה, בשנת תר"ג הוציא לאור את ספרו: „צוויטע מיטטהיילונגען אויס איינעם בריעפועכסעל איבער דיא גייעסטע ליטעראטור“ אשר ערך אותו ביחוד נגד ראש הרעפארמער האַלדהיים וכת דיליה.

חמש שנים ישב הרב בעיר עמדען, וקהל עדתו ויתר הקהלות קיוו כי רבם ומורם זה יוסיף לפעול ישועות בעדתם לארך ימים, אך תקותם לא נמלאת, כי

עדת ניקלסבורג במעלהרען גמרה אומר לבחור בהרב הירש אשר היה אז כבן ארבעים שנה ולהושיכוהו על כסא הרבנות שמה.

העיר ניקלסבורג היתה קריה נאמנה, עיר ואם בישראל מימים ימימה, בה חנו ושמשו ברבנות הגאותים המאורות הגדולים: ר' מרדכי בנעט ור' נחום טרעוויש זצ"ל, ועל כסא הרבנות הגבוה והגשא הנה החליטו פה אחד להושיב את הרב האשכנזי אשר ידעו מראש, כי רק הוא יעצור כוח לעשות שלום בין מפלגות העם ועדת ישראל בעיר ההיא וקהלות הגליל תפרחנה על ידו וירבו שלומן וטובתן.

ביום 30 דעצעמבער שנת תר"ו (1846) היתה הבחירה ע"י ששה רבנים ממאהרען, וזה הוא פחשגן חות דעתם שהעתיקתיו עברית: „לראש וראשון (פרימא לאקא) מציעים אנחנו למנות את הרב ר' שמשון רפאל הירש, רב המדינה בעמדען אסטפריזולאנד לרב עדת ניקלסבורג מהסעמים המבוארים בזה. א) מלבד אשר נודע הוא למשגב לאיש תם וישר, ירא אלקים ומלומד גדול, עשה לו שם עולם ביחוד ע"י ספריו היקרים, המלאים דעת ותבונה בחכמת הדת הישראלית (סהעאלאגיע) ויראת שדי, הוא גדול בתורה ובתלמוד וחכמתו רבה מאד, עד כי כמעט אצל כל היהודים באייראפא נודע לשם ולתהלה. ב) כן נודעו לכל תכונת רוחו הנדיבה, לבו הטוב והלך נפשו העדינה, אשר כל אלה רואים אנתנו מהתעודות הערוכות אצלנו. הן במשך שש עשרה שנה כבר שימש בשתי רבנות הגליל וינהל את עניני העדות בשלום ובמישור. ג) לא לבד העדה הנכבדה בניקלסבורג נאותה לבחירתה, כי כמעט כלל היהודים במחוזות מעלהרש שלעזיש כולם יאמרו הפצנו בו, ובכליון עינים יחכו לשמוע כי יאות הוא לקבל את משרת הרבנות, עד כי בצדק נוכל לקוות כי גם בימים הבאים ישימו כבוד לשמו ויכבדוהו בגלל פעולותיו בתור רב המדינה“ (אריענט 1847 מספר 3).

נפלא הוא לראות סגנון מכתבי הסופרים הבאים אז במכ"ע „אריענט“: אלה מזה על דבר צאתו מעיר עמדען הלה לעומתם ע"ד בואו ניקלסבורג, מעבר מזה יביעו תוגיון לבב העדה אשר עוד מעט יפרד ממנה אלופה ומורה ומעבר השני תרועת שמחה וצהלה כי עוד מעט יופיע אליהם רבם ומורם החדש, ויען כי כולם כאחד יביעו חין ערך הרב הירש, לכן אציג בזה בהעתקה עברית דברי סופרים אחדים:

עמדען, 18 יאנואר. „אמנם כן, בכל עת תמיד יכספו להלוות יחד המר אל המתוק, התוגה אל השמחה, עד כי תמיד יבכה האדם בשמחה מפני התוגה או משתיהן כאחת. אל תחשבו כי עדתנו קהלת ישראל לבדה תחוש את מרת אבדתנו, גם התושבים הנוצרים אשר יוקירו ויכבדו את רב המדינה ישתתפו עמנו בעצבון לבנו. מפלגת הסוחרים הנוצרים שלח אליו סגל-חבורה לפועל על רבנו כי ישאר אצלנו, אך הרב היקר והנעלה נאלץ להשיב פניהם ריקם, ובכל זאת מה כבדה לו בטרם החליט כזאת! עליו עתה לעזוב את הגטעי נעמנים אשר שתל פה, בכוחו בגופו וברוחו, עת פרחו והעלו ציץ ופרי! הרב שלנו היטיב ותיקן את בית הספר לנערי בני ישראל, הוא יסד בית ספר לנערות עבריות אשר בו עזרה על יד חברתו האשת בריתה, אשה חכמה ויראת אלקים, שעת פרידתו קשה עלינו במאד מאד! אך רוחו עוד חיה בחיה בפרי מעלליו ונטעי שעשועים אשר

נסע בחוכנה, וממקום אשר ילך עתה לשכון כבוד נמצא על ידו נחם והוראה. לך לך כהן גדול של הדת הנצחית הנאמנה! לך לך אל הארץ אשר הארץ ה' ונברכו בך מברכיך" (אריענט, 1847 מספר 4).

ברינו, 30 דעצעמבער, "מי יתן ויפיע אלינו הרב הירש כזמן היותר קרוב; אנחנו נקדם בתרועת שמחה את פניו, מעולם לא הכינו עצמם לתת יקר וגדולה לרב המדינה, כאשר יעשו עתה".

"ברינו, 31 דעצעמבער, המה בחרו להם את הרב הראוי והמוכשר מאד אל המשרה הכבודה הזאת, בעד נוכחו לדעת מאמנות רוחו, ישרת לבבו והצניעו לכת, גם אדיר חפצו להיטיב ולהועיל, ובכל לב ונפש ילמדו אותו אלוף לראשם". "פראסניץ, 6 יאנואר, 1847. בשמחה וצהלה הריעו פה לקראת הבשורה הטובה, כי נבחר הרב הירש לראש וראשון במשרת רב המדינה".

"7 יאנואר, בכליון עינים יחכו על הרב הירש במעלה רעון. חזיון יקר ופלאי הוא לראות כי שלשים אלף יהודים מכל המדינה מוכנים לקבלה לרב בזרועות פתוחות, אמת הדבר, הוא רכש לו אמונת רוח כל תושבי המדינה, גם הממשלה הרוממה בטחה בו" (במכ"ע שם).

הבקשות מהעדות בישראל במעלה רעון היו תכופות יחד, כי יאבדו הרב הירש להחיש את בואו אליהן, בהיותן בטוחות כי כל אחד מבני העדות יודע אל נכון כי על ידו תגיע ותופיע להן תקופה חדשה.

גם במכתבי מליצה ושיר הריעו לקראתו ובמכ"ע אריענט (מספר 17) נדפס שיר גדול מאחד ושלשים חרוזים עבריים מעיר וואסערטריללינג בבאס-קאוויץ ונביא חרות אחד:

הריעו בני ישרון בת עמי תגילי!
הנה מלכך יבוא, לו שי הובילי,
שאו כלכם שי למורה, לתושיה,
ראש גם רב, זקן ונשוא פנים,
בחורים ובתולות נסעי נעמנים,
שישו, כי פרח מטה העניה!

ביום 25 אפריל דרש הרב הירש את דרשת הפרידה בעמדון ועיניו זלגו דמעות. ההשגחה העליונה הרחיקה את הרב הירש מארץ אשכנז על משך ארבע שנים, למען השיבו עוד הפעם אל המקום ששם נרעד לו חוג פעולתו במדה מרובה שאין למעלה הימנה.

במשך שבתו בניקלסבורג כל מפלגות היהודים במעלה רעון היו שבעים רצון מהרב הגדול והדגול אשר מילא את תפקידו באמונה, ובאמת רק רב כהירש יכול לעמוד כסלע איתן מבלי ימוט וכל הרוחות הנושבות בו לא יכלו לזוז אותו. כל מפעליו שמה בסדרי הרבנות, בעניני העדה, בבתי התפילה והלימוד, ביסודי ישיבה גדולה להרבין תורה ומאות תלמידים מהעדות הקרובות והרחוקות בעתה מען ואונגארן נהרו אליה, גם בבתי ספר נודעים למשגב ובכל אשר פנה וכל אשר עשה חפץ, ה' הצליח בידו. אף לא שם לבו אל מתנגדיו בגלל פעולותיו הרמות לחיזוק הדת ולימוד התורה, ולא פעם קרא במכ"ע במנוחת לבב את השמות של גנאי אשר כינו אותו בהם כמו: "דאס מעהרישע אַרעקעל".

„אָרדענסגענראל“, מעהרישער פאכסט, „הירש אָהנע הערנער“ וכדומה. כי עד מהרה גאלמו דומית, וכל הנחרים בו בושו גם נכלמו מפני רום כבודו. שנת 1848 הגיעה וסערות דברי הימים והקורות בשנה ההיא לא הניחו גם את הרב הירש לשבת בחיבוק ידים וישם פניו גם אל דברי המדינה והליכות עולם, בועד הנבחרים (רייכסטאג) האסטרייכי בעיר קרעמזיר בחרו גם אותו לחיות חבר הועד ויחזה שמה בענינים העומדים ברומו של עולם, גם הוציא קול קורא אל אחיו בני עמו בהשכל ודעת ויעזור את לבם, כי גם בעת אשר ישיגו החופש והדרור, ישארו יהודים באמנים לדתם, ובסוף הקול קורא יאמר: „דענן וואַהרליך, מיינע ברידער, וואָס העטטען וויר ערונגען, ווען וויר נון, וואָ וויר, זאָ גאָט ווילל, באלד פרייע יודען זיין קענטען, אויפהערען וואָללטען יודען זיין!“ בבית הועד בקרעמזיר ישב הרב הירש עד הסגר.

אחרי שלוש שנים בשנת תרי"א (1851) והנה בעיר פראנקפורט אם מאין, העיר אשר שש שנים לפני זה נקבצו ובאו בה ועד רבני אשכנז ויגמרו אומר לבטל את שפת עבר גם מתפילת ישראל ולהסיר מהן כל תפילה וכל תחינה על דבר הגאולה ושיבת ציון, למחות מלב את אמונת המשיח ולהעביר את כל מנהגי היהודים וקדשי ישראל אשר לא יתאימו, לפי דעתם, עם הזמן וצרכי החיים, ויחפצו לתקן את הדת כחפצם. העיר, אשר כמעט כל בני העדה נמשכו אחרי הרבנים המתקנים האלה, להפך ברית ולהלל כל קדש. בעיר ההוא התעוררו אחד עשר אנשים ויבדלו מקהל עדתם ויחליטו לכוון עדה מיוחדת משלומי אמוני ישראל, מחזיקי הדת ונחלת אבות באמת ואמונה, ויגמרו אומר לקרוא להם רב ומורה צדק אשר יגהל עדתם ברוח התורה והמצוה. מתי מספר אלה הרהיבו בנפשם עוז לפנות אל רב מדינת מעהרען, אל רבי שמשון רפאל הירש בבקשתם לבוא אליהם לכהן במשרת רב לעדתם, יען ידעו אל נכון, כי לא פסו אמונים בעיר ההיא וכי רב ומורה גדול בתורה ובחכמה יעצור כוח להשיב את לבם לאביהם שבשמים, וכי עד מהרה יעזבו את הבורות אשר לא יכילו בתוכם מים חיים ממקור התורה והיהדות הטהורה. גם הרב הירש כחכם הרואה את הנולד לא בז לקול הקריאה ולא סרב להם, יען וביען לא להגדיל את כסא הרבנות שלו היה חפצו, לא להשתמש בתגא מפני הכבוד המדומה, רק שם כל מעינו להרבות ולהגדיל מפעליו ובפראנקפורט ראה לפניו כר נרחב לפעול אך טוב וישע להגדיל ולהפליא את מעשיו ולברוא נפשות לתורה ולתעודה ולכל מדה תמודה.

ראוים המה האחד עשר אנשים בפראנקפורט לזכור אותם בתולדות הרה"ג הירש זצ"ל. לכן הנני לרשום אותם בשמותם למזכרת עולם. ואלה הם: (א) פהיליפ אברהם כהן, (ב) ר' משה לעב מאינץ, (ג) זעליג שווארצשילד, (ד) זעליגמאן שווארצשילד, (ה) מ. מ. ראפ, (ו) לאזאר פאזען, (ז) סאלאמאן פאזען, (אוחו הכיר עוז הרב הירש בהאמבורג והוא הוסיף להשתדל אודות התמנות), (ח) לאצארוס וו. שוואבאכער, (ט) אַדאָלף דאנן, (י) מיכל ליב מאינץ, (יא) לעאפאָלד רבני הקהלות ותלמידי חכמים אשר הפצירו בו להשאר אצלם, כי תוכן לבות ה' ראפ. כולם הלכו להתלונן בצל שדי ואל גמולות ישלם להם כפעלם. הרב הירש עזב את כל המשרות הכבודות במעהרען ויאסם אינו לבקשות

ורצון יראיו יעשה, וההשגחה העליונה היא התותה לפניו מראש את דרכו ומחזו חפצו לחוג פעולותיו אשר יוכל להפיץ שמה את המאור שבו באור שבעתים ולמען יושעו על ידו רבים וכן שלמים תשועת עולמים.

כאשר הופיע הרב הירש עירה פראנקפורט וירא ראשית לו, כי בהוד גדולתו, בגדל בינתו וחכמתו כי רבה וביחוד בדרשותיו חברים החוצבים להכות אשדות, פעל על הרבה מבני עדתו, לשוב אל ה' ואל דת קדשו ועל ידו וע"י מתי סודו התכוננה שמה העדה הנכבדה בשם „איוראָעליטישע רעליגיאָנס געזעלשאַפּט“, ומדי עת נלזו אליה וכשרון המעשה „בהוד“, „בטבע“, ובתולדות בני אדם. — רוח נדיבה ולב טוב, כי יתעורר לקום על נדיבות ולהוציא לפועל כל דבר באמת וצדק בחוג אהבת אדם במדה מרובה, גם להיות מוכן ומוזמן בכל עת ובכל שעה ובכל מקום בשמחה רבה להחיש ישע חברים חדשים, אשר החלו להיות ולחנך את בניהם על טהרת התורה והמצוה ברוח חכמינו ז"ל.

הנה אם אמרתי אספרה בארוכה מפעולות הרב הג' הירש בפראנקפורט, במשך השבע ושלשים שנה שהיה שמה רב לעדת ישרון עד אחרית חלדו, יארך חלק התולדה הזה לבדו לספר שלם, ויען לא אוכל להרחיב את התולדה במאד מאד, וביחוד מדעתי, כי גם אחינו בארצנו ידעו או הוגד להם מעדת פראנקפורט הנכבדה, אשר רוב העדה עתה הנם יראים ושלמים, חכמים, סוחרים ואנשי שם, ובנקל יבינו צדיק מה פעל שמה מראשית בראו אליהם עפ"י בקשת ה"א אנשים הנוכחים עד אשר עלתה נשמתו למרום בשנה העברה, כמה עמל ויגע הרה"ג הירש, במפעליו, בספריו ובדרשותיו עד אשר הביאה למעלה רמה כואת, עד כי נהיתה לעדה גדולה לאלקים לאות ולמופת בישראל, לכן אסתפק לספר בזה רק ראשי מפעליו והשאר יבינו קהל הקוראים, או ידעו מאשר ראו בעיניהם או מאשר סופר להם.

בשנת תרי"ג (1853) יסד הרב הירש בפ"פ את בית הספר הנקוב בשם „רעאל-שולע“, בית הספר הזה נדע לשם ולתהילה ואלה מאחינו בעיר ההוא אנשי שם ואנשי מעשה בכל חכמה וענפי המסחר שומרי תורה ומצוה, כולם הקשיבו לקח בבית הספר ההוא, ומאז ועד עתה בית הספר הזה הולך וגדל וטוב ומספר תלמידים ירביון מדי שנה בשנה (בשנת 1887 היו שמה 485 תלמידים ובשנת 1888 עלו למספר 506). שמה ילמדו: תנ"ך גמרא ופוסקים, מלבד לימודי החכמה אשר יורו שמה כמעט ביתר שאת משאר בתי ספר כאלה, וכאשר הגידו תהילת בהס"פ הזה שרי הלימוד ורבי המלוכה הבאים לעתות הבחינה, ראש בית הספר הוא בנו של הרב הג' זצ"ל; הדירעקטאר הרב החכם הכולל ר' מנחם מענדיל ד"ר הירש נ"י ועמו מורים גדולי תורה וחכמה נדעים לשם.

בשנת 1853 בתחילת הווסד בית הספר הזה יצא כותב בלי שם במכ"ע פראנקפורטער ושורנאל לחרף את בית הספר ומיסדו, בהיותו, לפי דעתו, אדוק ביהדות התלמודית הבלתי מתאמת עם הזמן, אך הרב הירש ענה בהשכל חזת במאמר נכבד הנדפס במכ"ע „אינטעליגענצבלאטט“ ויסתות פיות דוברי שקר על הדת והיהדות התלמודית בכלל ועד בהס"פ בפרט (את המאמר הזה העתקתי עברית ויבוא בסוף התולדה) גם יסד „בית ספר לעם“ עבור ילדי ישראל, אשר ראשית חכמה שמה יראת שדי, לימוד התורה ושמירת המצוות, ובית ספר עליון בעד

בנות ישראל, מבתי ספר אלה יצאו חניכים וחניכות שהנם עתה אבות ואמהות לבנים ובנות אשר יגדלו אותם לתורה ולמעשים טובים ועל דור הולך דורך באהבה אחריהם יתראה פעלו והדרו ומעשיו להתפאר.

הרה"ג הירש אף כי היה עמוס עבודה רבה בעניני העדה ובבתי הספר בכל זאת הקדיש את זמנו גם לעסק הספרות ויכונן "דעת הקהל" ברוחו וברוח הנאמנים בברית דת קדשנו, ובשנת תרי"ד (1854) החל להוציא לאור מכ"ע בשם "ישרון", מאגאטשטריפט צור פערדערונג. יידישען גייסטעס אונד יידישען לעבענס אין הויז, געמיינדע אונד שולע, אשר מלב מאמריו הדגולים באו בו מאמרים גדולים וקטנים מבניו וחתנו הרה"ג החכם הנעלה ד"ר גוגענהיימער ג"י בקאלין, והמאגאטשטריפטונגען פעלו את פעולתם לטובה ולברכה על הרבנים והמורים, ועד שנת 1870 פעל גדולות במכ"ע ואח"כ החל המכ"ע ישרון להופיע ע"י בנו הרב יצחק הירש בהאגובר.

המטרה אשר כונן אליה הרה"ג הירש את תעודת חייו יודע ועד כל אחד אשר ידע פעולותיו ואשר קרא בספריו הנעלים, ואיש כהרב הירש לא ויתר אף במאומה במקום שיש חלול השם, ובראותו כי הנקל הוא בעיני איזה גדולי וחכמי הדור להסיע אבנים מיסודות הבנין של התורה שבע"פ וקבלת חכמינו ז"ל או חמצימיקים צצה לעבור בשתיקה על קדושת התלמוד והלכות שנתקבלו כי הלכה למשה מסיני הם, גראים כאוהבים את חז"ל ויתנו מקום להכשל בדבריהם, לחשוב כי מעשה אנוש ותחבולותיו המת ולא רוח ה' חופף עליהם, לכן כאשר הוציא הרב זכרי' פראנקיל את ספרו "דרכי המשנה" יצא הרה"ג הירש במכ"ע "ישרון" להראות כי הספר הזה, שכל עיקרו לברר ולאמת את מציאת הקבלה וההלכות וקדמות התושבע"פ, לא יצא ידי חובתו בנוגע לקבלת חז"ל וקדושת הלכה ל"מ, ונהפוך הוא, כי ממקומות אחדים נראה שמה, כי לא נאמנה רוחו עם כל אלה. החפצים לדעת את מחלוקת הרב הירש עם הרב פראנקעל וספרו, עליהם לקרוא בספרים מגדולי וחכמי הדור אודות זה, ובתור כותב תולדה לא אוכל להרחיב בדברים, רק להזכיר זאת, לראות עד כמה גדלה קנאתו לה' וקדושת תורתו בעת שידובר להגן על כבוד חז"ל ואלקיות ההלכות המסורות איש מפי איש עד משה מסיני.

ולמען חוכיח לאחב"י כי התורה שבכתב ושבע"פ חבוקה ודבוקה ותמימות הנה גם יחד ולא פלוג, החל הרה"ג הירש לעבוד עבודת הקדש אשר אין למעלה הימנה להיות מתרגם ומבאר על התורה, ומלאכתו זאת אין די באר מה גדולה ורמה היא, אף חפץ ה' הציל בידו באופן רם ונעלה מאד, בשנת תרכ"ז (1867) הוציא לאור ספר "בראשית", בשנת תרכ"ט (1869) ספר "שמות", בשנת תרל"ג (1873) ספר "ויקרא", בשנת תרל"ז (1876) ספר "במדבר", ובשנת תרל"ח (1878) ספר "דברים" ותרגמו ובאורו על ספר "תהלים" נדפס בשנת תרמ"ב (1882). במכ"ע ישרון אשר יצא לאור אח"כ ע"י בנו הרב ג"י נדפסו תרגומו ובאורו על משלי ופרקי אבות, גם באחרית ימיו חבר באור על סדר התפלה, ובבאוריו אלה יראה גדולות ובצורות לחזק התורה שבכתב ושבע"פ.

פעולותיו ע"י האויסטרייטטגעזעץ (להבדל מעדת רשעים) המאושר ביום 28 יולי 1876 נודעי למדי. הוא ערך בקשה בודי הנאמנים בבריתו אל

האבגאָרדנענהויז אשר פעלה את פעולתה לטובה. נגד כתב שטנה של היוסטיצראטה מאַקאווער היציא מחברתו „דאָס פרינציפ דער געוויסענספרייהייט" ושתי שנים אחרי כן (1876) את מחברתו „איבער דען אויסטריטס אויס דער געמיינדע", ולא בספריו לבד הסתפק, כי בעצמו נסע כמה פעמים לבערלין לדבר עם גדולי המדינה אודות זה ובייחד עם הנבחר הנודע למשגב עד. לאַסקער. גם מחלתו בשנת השבעים אשר החלה למוץ את לשד חיותו לא עצרה אותו מעבודת את עבודת הקדש בעד קהלתו ובעד כלל אחב"י בכח עלומים.

בשנת תרמ"ד (1884) חבר הרב הירש מחברת אחת להגן על התלמוד בשפת אשכנז ואת המחברת הזאת שלח לאחד תשרים הגדולים אשר עתותי אחינו בידו, יען שמע כי במקום גבוה חפצו לחשוד את התלמוד, כי הוא מקור משחת להיהודים בנוגע לחיי החברה. ומה גדל חין ערך החוברת הזאת נדע מזה, כי כאשר גאספו לפני איזה שנים אנשי השם באשכנז והפראַפּעסטאר לאַצארוס בראשם ויחפצו לקבוע פרס (פרעמיע) לאיש אשר יחבר ספר להגן על התלמוד מדבת האנטיסעמיטים, אז הגידו אחדים מחברי האספה, כי אחרי אשר כבר ישנו ספר כזה מהרב הירש למותר הוא לקבץ נדבות ולתת פרס בעד חיבור ספר כזה, גם באו לכלל דעה אחת להסתפק בספרו של הרב הירש.

מפעליו בעד עמו ע"י הכרותיו עם שרים ונכבדים מהם נודעו ומהם נעלמו, כי לא חפץ לפרסם, וידועים המה רק ליחידי סגולה, אשר היה להם עסק עמו אודות זה ובכל אשר פנה נתנו ה' לחן ולחסד ויהי איש מצליח בכל דרכיו. כמו כן נודע לכל כי הוציא באחריות ימיו קול קורא לאחדות קהלות ישראל המחזיקים בנחלות אבות.

בסוף תולדות לא אחדל להזכיר בזה כי רעיתו הכבודה אשת חיל, אשר ראה חיים עמה חמשים שנה, ושבע שנים לפני פטירתו, הלכה למנוחות. עזרה על ידו בכל דבר טוב ומדעיל, וכי כל בניו ובנותיו חתניו וכלותיו המה זרע ברוכי יה, נודעים לשם בגודל תורתם וחכמתם ומדותיהם המצוינות וכולם מחזיקים בכל לב ונפש בדת קדשם ובחכמת אדם גם יחד והגם למופת בישראל, לראות מהם, כי ידיעת דת ודיון (יוריספרודענץ) חכמת הרפואה (מעדיצין) חקר הלשון (פהילאָלאָגיע) ואמרי שפר (בעללעטריסטיק) לא יפריעו במאומה להיות גם יחד שומרי אמונים ומקימים את כל מצות התורה הכתובה והמסורה ככל היראים וחרדים לדבר ה', תפארת בניו אבותם. יהי ה' עמם לפעול אך טוב לישראל.

באחרית ימיו גברה עליו מחלתו ובכל זאת תקן עוד בעצמו הקארעקטען מספרו „חורב" הנדפס מחדש, בפ' וישב דרש את דרשתו האחרונה וביום ב' כ"ז טבת תרמ"ט עלתה נשמתו אל האלהים בשנת הפ"א לשנות חייו. נר ישראל נכבה, אך רוחו חדש עמנו ע"י פעולתו וספריו שהמה יחלו עתה ביותר להתפשט בעולם ואור תורתם וחכמתם לא ידעך לעולם.

כבוד גדול עשו לו במותו ורבנים וגדולי חכמי הדור מערים קרובות ורחוקות נקבצו ובאו לתת לו את הכבוד האחרון ויקראו לבכי ומספד וגם בערים אחרות עשו אבל גדול ובבתי כנסיות הספידו אותו והעם מררו בבכי על רבם ומורם זה כי איננו וכי לקח מהיהדות עטרת ראשה. ולזכר עולם יהיה צדיק.

היהדות התלמודית וההשכלה הכללית

המלה הראשונה והאחרונה להבין דבר

עלה אחד, הגלוה אל המכתב העתי, "פראנקפורטער זורנאל מספ. 78, מצא לו ענין לענות בו את ההודעה מבית הספר, אשר, "להאיוראעליטישע רעליגיאָנסגעזעללשאַפֿט", כותב המאמר יביע רוחו על דבר היהדות התלמודית וההשכלה הכללית באופן כזה, עד כי כל המגלה העפה שלו לא פעלה למענהו, רק להראות לדעת-הקהל למדי, כי געלמו ממנו ראשי היסודות, כן מההשכלה הכללית וכן מהיהדות התלמודית וכספר החתום המה לו, אף יראה על ידה, עד כמה ידמו בדור ההוא, כי כבוד היהדות התלמודית ירד פלאים, עד כי הכותב ירהיב בנפשו עוז להאמין, כי דברים המלאים מושגי תהפוכות, רעיוני תהו, חסרי כל טעם ונוסדים על קלות הדעת, כי גם המה יוכלו למצוא מסלות בלבב דעת-הקהל, רק יען וביען כי כוננו חציהם נגד היהדות התלמודית, מבלי שים לב, כי בזה יכאיב לבות אלפי אחנו, אשר המה עוד נאמנם לדת-קדשם ומחזיקים בברית נחלת אבות באמת ובאמונה.

לא למען בטל בזה את דברי הכותב בלי שם הנאותים רק לתלמיד טועה, שהמה בטלים ומבוטלים מאליהם, יצאתי להשיב דבר, רק לבלי נאשר זדים בשתיקתנו, לבלי תתראה זאת כהודאה לדברי הטוען שלא מדעת, אשר בקשר יסודם.

ההשכלה הכללית? דעת חיי החברה? — הארת הרוח, למען ידעו להכיר ולהוקיר באמת חין ערך חיי החברה הכלליים ויחוסיהם על יסוד התפתחות "העבר" תעזר לאנשים, — ובאחרונה, התפתחות הכוחות הכשרונות למען ילח אל-החפץ והרצון גם "הכשרון הנאמן היכולת", לפעול ישועות לטובת בני אדם והאזרחים, את זאת, אנחנו בתור יהודים פשוטים המחזיקים ביהדות התלמודית חשבנו עד כה בתום לבבנו לחיותם תכנית ההשכלה הכללית הנאמנה, וכה פשוטים היינו להאמין, כי הארת הרוח, אצילות ונדיבות הלב, והתאמצות הכוחות, "ההשכלה הכללית" הנאמנה הזאת, תתאים ביתר שאת עם נחלת אבות וקדושת הדת וכי התוצאות המועילות והחמדות של ההשכלה הכללית מידן היא לנו, על ידיהן תך ההשכלה שרשיה למטה ותעש פרי למעלה. היינו כה פשוטים להאמין כי הארת הרוח ונדבכת הלב לא יועילו ולא יצליחו במאומה, אם בידנו האחת נושיט לבני הנעורים את ספר התורה בתור דבר ה', ובידנו השנית נתן להם כלי משחית של קלות-הדעת ועזות מצח, לחבל ולגבל את דברי אלקים חיים אלה, להפר את חוקי ומצותי הקדושים מטעם צרכי הזמן והחיים ותענוגות בני אדם: היינו כה פשוטים להאמין כי אצילות ורחוניות החיים היוצאות מהיהדות התלמודית ליחס לה כל עלילות ופעולות החיים כגודלה

כקטנה, כי רק הנה תערוכנה ערובה בטוחה ונאמנה בעד הדעת הכללית וישרת הלב, עד כי חשבנו למשפט צדק, כי היהודי התלמודי המשכיל והנאמן לדתו, הוא הוא באמת האזרח הנאמן במדינה, רב פעלים להיטיב ולהועיל; כל אלה האמנו בפשיטות התלמודית שלנו, ובחפצנו למנוע את בני הנעורים מבוא בהשחתת המדות, ולתת להם השכלה כללית נאמנה ותמימה יחד עם דעת דת קדשנו, יסדנו בית הספר אשר לקחנו לנו לפתגם וליסוד מוסר את מאמר חז"ל: „אם אין יראה אין חכמה ואם אין חכמה אין יראה“.

צר לנו על הכותב בלי שם, הוא אחר את המיועד — בית הספר שלנו כבר נפתח, ומספר לא מעט, לפי ההתחלה, מאבות יהודים, הפקידו בדינו את ילדיהם — צר לנו, כי אמנם אחר את המועד ללמדנו דעת אחרת, אחר את המועד להוכיח לנו, כי בתומתנו התלמודית הנחלנו לנו מרשג לא נכון מההשכלה הכללית.

לפי דעת הכותב בלי שם, רק האיש הזה ^בשם משכיל יקרא, אשר יחלל שבת בפרהסיא, בימי מועד וחג לא ימנע ידו ממלאכה, מחרושת המעשה וממסחר, ולכל הפחות לדבר במ ולמצוא חפץ מהם.

משכיל, לפי דעת הכותב בלי שם, — עליו להיות כמוהו, בור חסר דעת גם בספר תורת משה, עד כי יחשוב כי מצות בעור חמץ בפסח, אסור אכילת תולעים, דם, חלב, נבלה וטרפה, הנה רק מצות התלמוד, מבלי שים עין לקרוא בספר התורה כי כל אלה מצות ה', דבר ה' דאורייתא.

מי האיש אשר לא יאכל תולעים בימי הקיץ — יחליט הכותב בלי שם, אשר ירחיק נפשו מהתגאל באכילת נבלה וטרפה, דם וחלב, האיש אשר גם בשגעון ינהג לרחוק ידיו לפני הארחה ובעת האכילה ישתמר מנגוע בחלקי הגוף המכוסים, הוא לא יבוא בקהל המשכילים, ולא יחד עמהם כבודו.

מה נעשה לך כותב בלי שם, השיב נפשך למנחתך, לא נוכל לעזור לך במאומה, הנך שוגה בחלומות הילדות; הזמן לא ישוב עוד אשר במחיר קל יכולנו לקנות לנו שם משכיל בין היהודים, אשר אידיעה ובערות בתורת ה', חרוף וגדוף ונאץ כל קדש, שחוק ולעג מנחלת אבות ומנהגי ישראל, קטורת הציגארע ביום השבת ושולחן ערוך ממאכל טרפה, כל אלה היו סימנים מובהקים, כי האיש שכנה הוא עושה, משכיל הנהג, הזמן ההוא לא ישוב עוד, יען המלאכה הקלה הזאת ימלאו בעת הנוכחית וביתר שאת גם הסכלים והבערים בני ההמון. עלינו לנטוע בלבבות בני הנעורים מרשמים אחרים ותכונה אחרת: השכלת הרוח באופן אחר, לעורר ולהפית בלבם את האהבה הנאמנה לנחלת ישראל הנצחית ובאור רוח ה' וחכמת חכמינו ז"ל לכונן את לבם להיות תמים יחד עם הדת היהודית לפקוד עינים, ללכת באור עמוד אשדת, לאמץ לבם בדבר ה' למען יהיו כאבותם בעלי חסד ורוח נדיבה, לקום על נדיבות לאות ומופת בישראל, להביט בעינים פקחות ובאהבת אדם טהורה על ה', התבל והאנושית, לראות בהאנושית את תעודת ומלאכת עמם, ובעמם, להבין ולהשכיל על ערך עצמותם ולהתאמץ למלאות בשמחה את כל חובותיהם בתור: „בן־אדם, יהודי ואזרח“, להשתלם בחכמת ה' בתורתו ובמדעים הדרושים לרוח האדם, המכיר את ערכו יתרון האדם, ואם ימלאו כל דבר נכבד ויקר וטוב באמת, בדברים

הנוגעים להאנושית ולהאלקים ויעשו זאת בנפש חפצה, אז יוקירו ויכבדו אותם לא על „אף כי יהודים המה“, רק בעבור זה „בגלל כי יהודים המה“ יחשבו אותם כי המה אנשים נאמנים, בעלי מעשים טובים חורשים שלום כל אדם, אחים המה בנוגע להאנושית וחברים יקרים במדינה, אף כי לא יאכלו בימי הקיץ תולעים, לא יתגאלו במאכל טרפה, דם וחלב, לא יחללו את השבת ומרעדי ה' וישמרו אותם כדת הימים ואת עבודת מעשיהם יקריבו או קרבן לה', יוצמו ביום הכפורים ועת ישפכו נפשם צקון לחש, יעשו שלום בינם ובין אביהם שבשמים וכל בני אדם גם יחד.

אמנם האיש כהכותב בלי שם, העומד מחוץ ליהדות וברעיון זר ומזר לה בכלל יביט עליה, בעיניו היהדות היא באמת כספר החתום בשבע חותמות, הוא רואה בה אותות אבל לא ידע פתרונם, לא ידע ולא יכיר את חין ערך התפעלות הנפש והאוויר הנאמן אשר תנחיל היהדות להמחזיקים בבריתה.

כן יראה ההמוני מעמי הארץ בדברי „האמער“ רק שיח תפל ומשלי אפר ולא ידע ולא יבין ולא יחוש את התפעלות הנפש והתרוממות הרעיון, אשר ימלאו משכיות לב הקורא היוני; ובעת אשר בהדרת קדוש ורגש ינשק בן יכבד אב את הקוצה הלבנה, שנשארה לו למזכרת עולם, נחלת אב איש שיכה שהלך לעולמו, יעמוד אז חסר-לב וישתומם על מעשהו בראותו כקוצה הזאת, כי היא רק צרור שערות לבנות, ולא יותר, כן ישליך מנגד ויבז איש פורע מוסר את טבעת הקדושין, אשר איש ישר ישמר אותה בקדושה ובטהרה תאחזה לחבריה ואשת בריתו, והוא בקרת רוח ימסרנה אל המלוה ברבית ויתננה בערבון, למען השיג אגודות אחדות למלאות גרונו יין, ובכלל חין ערך האותות והציונים, הוא רק בעד זה האיש אשר יבינם לאשורם ויכיר וידע את רם מעלתם.

אין חכמה כהסכלות, ומי כמות כבירת כוח וידעת הכל:

אכן מקרא קדוש כל חיי היהודי מערש ילדותו עד יובל לקבורתו: מצבות קדש, עמודי זכרון ישה לגד עיניו תמיד, אותות קדושים יתיצבו לנגדו, עדות נאמנה בברית ה' תסובבנהו תבוננהו בכל עת תמיד ובאשר הוא שם; בכל רגע ורגע עליו להראות בפועל את אהבתו ויראתו את ה' ובכל לבבו ונפשו ימלא את רצונו הקדוש; הרוח יחדור עמוק עמוק משכיות לבבו לכונן את חייו על פיתו ולפלס לו גתיב בתליכות עולם. הרוח הכביר וגאור הזה הוא הקסם, אשר יעצור כוח להפוך את היהודי העני לעשיר, את האומלל והנדכר לשמח וטוב לב, הוא יוציאו מכור צר למרחב, עד כי החלש יאמר גבור אני, ולאין אונים עצמה ירבה, למען יתעודד לכלכל את הרעות ולעמוד במטה, לפתור לו את שאלות תעודתו היותר קשות.

השליכו את היהודי על אחד מחופי ים התבל, להיות בודד במערדו גלמוד ונעזב באיים רחוקים, בערבות מדבר וציה, הורידוהו כור הכלא בתא לבדו, על כל מדרך כף רגלו, באשר הוא שם: מקדש אלהיו עמו, כהן בעבודתו ומזבח ה' בקרב משכיות לבבו: אהלו הנסוי — בית מקדשו, שלחנו הנשבר — מזבח קדשו, לחם ומים — קרבן מנחה וכוס ישועות, תוא כהן לאל עליון תמיד, ברכת ה' ושלום אמת ישיג בכל מקום ובכל עת תמיד.

הפרח, העלמה העבריה תחדל מקטוף אותו ביום השבת, החסיל (קעפצור) שלא יצודנו הנער העברי, כל עבודת מלאכה וחרושת המעשה שימנע ידו מהם איש ישראל, שומר שבת מחללו ביום הקדוש ההוא, כל אלה המה מחאה גלויה (פראטעסט) נגד הכפירה במציאות ה' בטבע, הן המה עדים נאמנים, כי אכן יש ה', בורא עולם תבל ומלואה, כאיש ישראל כאשה עבריה, אשר בכל יום השבת ישבתו ויעצרו ידיהם מבלי לפרש ממשלתם על כל יצור נברא, מבלי השתמש אתו למטרותם ולתועלתם, לשנות את פניו כחפצם, יעידו ויגידו בזה, כי את התבל הזאת, הארץ הניתנה לבני אדם המקום בריות אשר עליה, יביאו קרבן על מזבח ה', יכירו וידעו ויודיעו, כי אכן יש לתבל הזאת בורא, אדון ויוצר, וכי לו כל יציר נברא וכל כח הנהו עבד ה' וגם המה משרתי אל עובדים ופועלים בהמון הכוחות הנתנים להם, רק לפי רצון ה' וחפצו הנעלה. פתותי החמץ אשר יבער היהודי מביתו לפני חג הפסח המה מחאה גלויה (פראטעסט) נגד הכפירה במציאות ה' וחשגתו בתולדות בני אדם (געשיכטע) והדאה גלויה עבור האנושית תחת הנהגת ה', אשר בעיניו לא יגבה כס מלוכה מושלי ארץ כפרעה ולא ישפל עד דכא עבד נקלה, כי הצדק והאהבה יחנו על דגלו תמיד, להביא בכל עת מצוא גאולה להאנושית.

הסוכה אשר יבנה היהודי, היא תבנה ותכונן את הידיעה וההכרה הנאמנה, כי כבוד ה' מלא עולם, לא רק בתקופות הדורות נוראי עלילות, אשר באו לערוץ תבל ומלואה ולשנות אותם כחפצם, רק השגחת ה' תלה בכל עת תמיד את האדם על כל מדרך כף רגלו, ה' ילמדוהו לבנות אוהל משכנו תחת שמי השגחתו, בעמוד ענן ועמוד אש ינחהו במדבר וישימון דרך, אף ינצור וישמור אותו סלה, ה' יכיר וידע כל אוהל וכל נפש אשר בתוכו, ובעוד כל נפש ונפש יכין מזון „מן־שמים“ — מתת אלקים.

כל אלה המה רק צלצלי קולות אחדים מההללויה הגדול אשר בחיי היהודי, ואשר אחדים מהם במראיהם החיצוני לקח הכותב בלי שם בחסרון דעת בלי סדר ומשטר, בלי כוונה ורעיון, ויצייגם על הנס לפני דעת הקהל להבזות אותם כענייה.

נגדה נא לכל העם נביע אומר, כי נאמנים אנחנו לא לבד עם אלה, אשר חשבנו לפני זה, כי כבוד נכבד את כל חיי היהודי המלאים פעולות רמות ונכבדות וכולם קדושים המה אם יחיה כאשר חיו אבותינו וגם את בנינו נחנך ככה, למען יהיו בנים למקום.

אמנם כן באופן כזה אנחנו ובנינו נאלץ להשאר מחוץ למחנה ההשכלה, ברוח הכותב, בעוד נקים ונקבל עלינו את דברי כתבי הקדש באמת פשוטה, ונכבד את הכתוב בהם בתור דברי אלהים חיים, אמנם אז נוליד את בנינו אל „משה הנביאים“ למען יכירו וידעו, מי ומה היו אלה לנו, יווכחו לדעת מעצמם, כי „משה והנביאים“ ידעו והכירו רק יהדות כזאת. נראה להם את הנביא ישעיהו אשר בעיניו נחשבה קדושת השבת, שהיא עתה ללעג ולקלס, כי היא שלמות נעלה גבוהה ונשאה מאד ואשרי המחזיקים בבריתה (ישעי' ג"ח, י"ד—י"ז), ובעיניהם יראו כי בן ארץ זה לא החזיק הרבה במעוז השכלת זמננו, בעוד יכול להרהיב עו בנפשו ולנבא (שם ס"ו, י"ז) כמפתח של היהודים

אוכלי בשר החזיר השקץ והעכבר. נשמיע להם את קול ירמיהו הנביא, אשר בעת חורבן הבית, הבטיח להציל את ממשלת ישראל ומקדש ה', אם ישמרו את השבת מהללו (ירמיהו י"ז, כ"ז) ; נציג לפניהם את דג'אל וחבריו, עד כמה היו רחוקים מהשכלת זמננו, עד כי יכלו לחרף נפשם ולהחזיק במעור דת קדשם, לבלי התגאל בפתבג המלך, ובכל זאת מי לא יגיד את זאת, כי בכל ענפי המדעים היו מצוינים וגדולים מכל חכמי זמנם (דג'אל א'), לאות ולמופת בעביר לפניהם את גבורי החכמה וחשיה מחכמי התלמוד אדירי התורה, אשר כולם כאחד חיו בחיי יהדות כאלה עד יומם האחרון, וכי לא כמחשבות הכותב בלי שם, כי חיו חיי נזירים ויבלו ימיהם באהלי מקלטם, רק היו אנשי שם ואנשי מעשה רבים פעלים גם בחוג החיים הכלליים, וכל אחד מהם היה גדל-עלילה ויעשו להם שם ויפעלו אך טוב בחליכות עולם ודברי הימים ; המה בעין פקוחה ובהשקפה ברורה הביטו על כל המוצאות הקורות בדורותיהם ובינו לאחריהם פעולתם בעד דורות הבאים, ובכלל, כי ידעו להעריך את חן ערך התורה ונושאי דגלתה. נראה להם גם את רבנו סעדיה גאון, ואת הרמב"ם, הרמב"ן, יצחק ערמא, את בן גבירול, את האברבנאל, את ר' יהודה הלוי, את אלבא, את רבני וחכמי ספרד וערב, אשר היו תורנים חכמים ופילוסופים גם יחד ואשר באהבה רבה ואהבת עולם נלחמו מלחמת חובה המצוה נגד מחרשי אל בזוי תורה ומצוה וכסכבים מזהירים לעולם יתנוססו בשמי התלמוד והחכמה, ולא כדברי הכותב בלי שם, אשר יטסול שקר, כי נלחמו נגד היהדות התלמודית. את כל אלה נראה לבנינו למען יאלפו ארחותם ולמען יהיו גם המה גדולים ודגולים בתורה בהשכלה גם יחד, ויעצרו כוח להתקומם נגד כל תעתועי הבל ומקסם כזב, בערות ואידעות. אבל ההגבלה וההרחקה מחיי החברה, אשר יאנח הכותב בלי שם ? הלא אמרנו למעלה, כי אנחנו מכירים השכלה כללית אחרת, חיים כלליים אחרים, שונים מחיי חברה כאלה, אשר יאחזו אותם רק משתה שמנים ושולחן ערוך. אם יחפצו לכנות את זאת בשם הבדלה והרחקה, אמנם יבינו זאת כחפצם, את ההבדלה וההגבלה הזאת לא יוכל יהודי להסיר מעליו. ההבדלה הזאת ניתנה לו בראש וראשון מהי ואשר ע"י תורתו הורה לנו את מאכלות האסורות והמותרות לנו ויצונו לשמר אותן ולמלאות אחריהן (ויקרא כ', כ"ה, כ"ו), את זאת לא נוכל לשנות ויעבור עלינו מה -- אך מכירים אנחנו חיי חברה יקרים ונכבדים ממשתה שמנים ושולחן ערוך.

אם לא יוכלו יהודים ונוצרים לאכול ולשתות יחדיו, הלא יוכלו יחד לפעול ולעשות, איש לטובת רעהו, הלא יוכלו להתאחד יחד ברעיון רם ונעלה להצלחת המדינה בדיבור ומעשה לטובת הכלל, הן יוכלו לדאוג לפעול ולעשות יחד, יוכלו להביא קרבות ובהירצון על מזבח כל דבר יקר טוב ונכבד, את כוחותיהם וכל האמצעים הנתונים למן, למען הקים ולכונן את אהבת האדם וטובת הכלל על מוסדות נאמנים ; אמנם מי לא ידע ומי לא יחוש, כי כל אלה יחזקו ויאמצו במאד מאד את הקשר הכללי לאורך ימים וכי האגודה האחת הזאת המאחדת לבבות לפעול ולעשות אך טוב לשם מטרה רמה, גבוהה ונשאה באהבה ואהבה כללית, בכבדה ויקרה מהירעות והידידות אשר יפעלו למענם תענוגי

בשר, שולחן מלא דשן ויין הרקח. — היהודי והנוצרי תמימי דעים וישרי לב ילכו מנגד לאלה ויעברום בשתיקה.

אנחנו נכלה את דברינו, אף כי עוד רבות נשאר בלבנו להביע אומר, זאת היא המלה הראשונה שלנו ונפשנו תשאל, כי תוכל להיות גם האחרונה. אנחנו לא נבקש בחזקה להביע בקהל מערכי לבנו, אבל איננו בורחים בהחבא, בעת נראה כי יעוללו בעפר את קדושת דתנו ויחללו את כבודו.

עם הכותב בלי שם שמנו בזה הקץ לדברינו, אך בדבר אחד נקנא בו, איך השכיל לשים צעיף עלטה על שמו ולכסותו במשאון, עד כי לא נוכל בשום אופן להכירהו מי הוא זה ולמי הוא: כי לא נוכל לבקשהו בקרב קהל המשכילים, את זאת הראה לנו בפתח דבריו, כי המושג הראשון של ההשכלה הכללית כמו זר הוא לו; בין היהודים לא נבקשהו, כי המגלה אפה שלו תראה לנו בערות ואידעות גם בספר החומש, ולמען לא נבקשהו גם בין הנוצרים, יוכיח בסוף דבריו, כי גם ידיעת ספרי דת הנוצרית אין לו, ואם כן נמצא נחם לנפשנו כי פגשנו רק „צל עוברי“ בן בלי שם ובלי עצם.

אך להסיר משגה אחד, עלינו לקחת איזה דברים בסוף מאמרינו. הצל-בלרשם יתאמר כי הוא בא במגלתו בשם ובכוח רוב העדה, נגד זאת נשיב „לא“ „ולא“ בידיעה נאמנה, כי אהבת אחים עוד לא ירדה מגדולתה להיות כצל עובר, גם קדושת הדת ונחלת אבות עוד לא השפלה עד עטר ולא נאבדה מקהל ה'.

אנחנו ידענו היטב את כללות העדה, נדע להבדיל מאלה אשר יתאמרו כי המה באי כוח דעת הרוח, אנחנו נדע ברור כי גם אלה אשר לא מחשבותינו מחשבותיהם, גם דעתם איננה מסכמת עם הכותב בלי שם ועם המגלה עפה שלו, ונוכחים הננו לדעת כי הרוח אשר יתאמר הבן בלי שם כי הוא בא בכוחו, לו ענה אמרת, כי אז לא שמענו דבר, וזאת אהבה והכרת טובה בעד פעולה כזאת, אשר אין לה מטרה אחרת רק לכוון את הדת והיהדות אשר לאורה הנאמן גלך בטח ובלב ונפש נחזיק בדת קדשנו, אשר למענה חיר גם הקריבו אבותיהם את חייהם בשמחת לבב.

